Anutlo Sumange Mande Keda

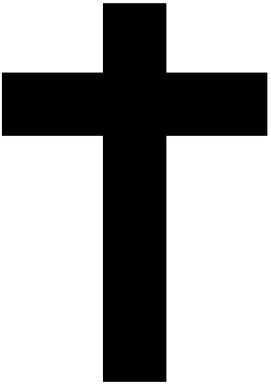

The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language
of Papua New Guinea

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Karo (Rawa) (Rawa)

Dialect: Karo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f046ea9-a034-5c64-a5df-39d92fed8ae7

Contents

Matiyu 1
Mak 121
Luk 194
Yon 314
Aposel 400
Rom 515
1 Korin 569
2 Korin 619
Galesiya 654
Epesas 673
Pilipayi 691
Kolosi 706
1 Tesalonayika 719
2 Tesalonayika 731
1 Timooti 738
2 Timooti 754
Tayitas 764
Palimon 773
Hiburu 777
Yems 821
1 Pita 836
2 Pita 851
1 Yon 862
2 Yon 875
3 Yon 877
Yud 880
Rewelesen 885

Matiyu
Matiyulo Mande Tabango

Matiyu ngu, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya, ngulomu gula, enengo oowooyi gula ngu Liwayi. Ngu ene, gabmanlo ko oni telo, ene oni simoo balenonggo digi beye yololuwolo. Ko uyisina, Yesusndo ene sunggi yetoni ngu, asa, enengo sulena oni gula tunootewolo.

Matiyundo nga bukga nga, ngu Yuda oni oone enengo soweni nenengo ngulo nakangowolo.

Yesus Kristuslo Osi Sembeni Ngulo Oowooyi
(Luk 3:23-38)

1 Nga oni nga ngu, Yesus Kristuslo osi sembeni. Yesus ngu
ene Dewitlo sowe. Ko Dewit ngu ene Ebarahamlo sowe.
2 Ebaraham ngu ene Ayisak eweyi, Ayisak ngu ene Yekob
eweyi. Yekob ngu ene Yuda, ko konebobeyi ngulo awaye.
3 Yuda ngu ene Peres, Sira elaga awayali. Namoyali ngu
Tema. Peres ngu ene Hesalon eweyi. Hesalon ngu ene
Ram eweyi.
4 Ko Ram ngu ene Aminadap eweyi. Aminadap ngu ene
Nason eweyi. Nason ngu ene Salomon eweyi.
5 Ko Salomon ngu ene Bowas eweyi. Nemi ngu Rehap.
Bowas ngu ene Obet eweyi. Nemi ngu Rut. Obet ngu
ene Yesi eweyi.
6 Yesi ngu ene Yuda onilo sobosobo koleteyingo oowooyi
Dewit, ngulo eweyi. *
Dewit ngu ene Solomon eweyi. Nemi ngu kuli Yurayiya
baleyi oluwoli.
7 Solomon ngu ene Riyabowam eweyi. Riyabowam ngu
ene Abayisa eweyi. Abayisa ngu ene Asa eweyi.
8 Asa ngu ene Yehosapat eweyi. Yehosapat ngu ene Yoram
eweyi. Yoram ngu ene Asayiya eweyi.
9 Asayiya ngu ene Yootam eweyi. Yootam ngu ene Ehas
eweyi. Ehas ngu ene Hesekayiya eweyi.
10 Hesekayiya ngu ene Manasa eweyi. Manasa ngu ene
Emos eweyi. Emos ngu ene Yosayiya eweyi.
11 Yosayiya ngu ene Yekoniya, ko konebobeyi ngulo awaye
oodoni, ngu naluno me oni Babilonnonggo Iserel oni
yoyolo yoyokootoyi, Babilon melako oololo oluwong-
gori.

---

* **1:6:** Mayika 5:2

12 Ngu naluno, ene Babilon melako oodoyi, Yekoniya ngu
ene Siyalitiyel eweyi. Siyalitiyel ngu ene Serababel
eweyi.
13 Serababel ngu ene Abayiyud eweyi. Abayiyud ngu ene
Ilayiyakim eweyi. Ilayiyakim ngu ene Eso eweyi.
14 Eso ngu ene Sedok eweyi. Sedok ngu ene Ekim eweyi.
Ekim ngu ene Ilayiyud eweyi.
15 Ilayiyud ngu ene Eliyesa eweyi. Eliyesa ngu ene Matan
eweyi. Matan ngu ene Yekob eweyi.
16 Yekob ngu ene Yosep eweyi. Yosep ngu ene Mariya
kameyi oode, Mariyando Yesus yomoowolo. Yesus ene
Kristus Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni ngu.

17 Ngulo ngu, Ebarahamlo sowe bidodo ombulo, wenga
Dewitno ngulo osi sembesembeni kande elaya kegidembolo
namolaya yokowonggori. Dewitlo sowe bidodo ombulo,
wenga ene osisambaye kande elaya kegidembolo namolaya
oololo, Babilon me onindo ngu, Iserel oni yoyolo, Babilonno
yoyokowonggori. Yoyokootoyi, Babilon melako oluwong-
goku oodoyi, wenga ombulo, ngulo sembesembeni nguya
bidodo kande elaya kegidembolo namolaya oololo, Yesus
Kristus tunootewolo.

Mariyando Yesus Kristus Yomoowolo
(Luk 2:1-7)

18 Yesus Kristus yomootoni tunooteyingo, ngulo mande
ngu ngandilo. Nemi ngu Mariya, ene kuli Yosepndo sunggi
yewolo. Ene goboolo ma oluwoku naluno, Yuka Kundingiyi,
ngundo Mariya yeni, ene useyidodo tewolo.
19 Kameyi Yosep, ngu oni nenengo oolengo, ngulo ene
Mariya oni doongeyemo oyumo inowelo ma ingowolo.
Ngundilo ngulo, ene toligemangge yokoweloyimbolo in-
gowolo.
20 Yosep ngulo ingondandangelootoni, ngu naluno nguno,
gabono ngu Oo Sembuli Sembunayimbolo Sambono Engel
oni, eneno tunootelo ewolo. Yosep, Dewitlo osiyi, ge balege
Mariya ngu yowelo ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, nga
simoongongga useyimo inowokungga, ngu Yuka Kundingiy-
imbo inowolo.
21 Ngu simoongga useyimo oolooteku, ngu yomootoningga
ngu, gedo ngu oowooyi Yesus eya e. Ndawugalo ngulo,
ngundo enengo simoo balelo mbumbuwa andangeyunolo ko
yoyowalo ewolo.

22-23 Yo, Yuka Kundingiyimbo ngu simooyengga ngu yeni
tunootewoku, ene Oo Sembuli Sembunaye, ngundo Anutlo
ingondudu eyingo oni manggowoomo, kuli ngandilo ewolo.

Ingoyi, bale gula ene simooya ma weleyingomu, ngu ene useyidodo telo simoongga yomoowa. Ngu oowooyi Imanuwel ewanggolo ewolo. *Ayisaya 7:14*
Yo, nga mandega nga Anutlo ingondudu eyingo oni, enendo kuli eyingomu, ngu ataga enggeni tunootete. Imanuwelngga ngulo damoni ngu ngandilo: Anut nooledodo ooloote.
24 Yosep welewoku, ngunonggo ene ootookoolo, Anutlo Sambono Engel onindo ewoku, ngundilo tewolo. Ene baleyi Mariya yolo, enengo yano uwoli.
25 Ene Yosep Mariya nguya ma welewoli. Kini, ene ngundilo kingo oode oode oololo, Mariya simoo yomoowolo. Simoonggaku yomootoni, ngu oowooyi Yesus ewolo.

2

Sa Ooletekusinanggo Ingoyingo Oni Sowe Gidalega, Ngundo Yesus Kenowelo Mayewonggori

1 Ngu naluno nguno ngu, Herod ene Yuda onilo tabango koleteyingo oluwokuno, Mariyando Yesus Betelehem endemo, Yudiya melasina nguno yomoowolo. Mariya kuli Yesus yomootoni ngu, ingondudu oni gidega sa ooletekusinanggo ngu, Yerusalem endemo mayelo, sumoo ewonggori.
2 Yuda onilo sobosobo koleteyingo ulungga nemimbo keda simooye bodaga yomootoni tunootewoku, ngu ndano? Noole komo enengo dootungga sa ooletekusinanggo kenolo, ngu keyolo, ngulo noole yade yade ombulo, ngulo yambo mande teyinowelo mayetetoku nga! Elo ewolo.
3 Mande ngundilo etoyi, mela sobosobo koleteyingo Herod ngu mandegaku ingolo, ene soliyokowolo. Ngundilo nangge, Yerusalemno oni simoo bale bidodo, ene nguya ngu mandega ingolo soliyokowolo.
4 Ngundilo ngulo, Herodndo Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko Iserel oni mamana mande etuyeloyingo oni ngudodo goobooyingoyelolo, sumoo yunolo ewolo. Kristus ngu ndawu endegano tunootewalo, sumoo yunolo ewolo.
5 Sumoo yunootoni, ene mande gumi ngundilo ewonggori. Betelehem endemo Yudiyasina nguno tunootewalo ewonggori. Anutlo ingondudu eyingo onindo ngandilo elo nakangowolo.
6 Ye Betelehem oni simoo bale Yuda onilo melako ooloote-nggoku, yengo ende ngundo ende bidodo dagayelolo, ngu oowooyidodo ulungga. Ndatelo ngulo, yeno nguno ngu sobosobo oni ulungga tunootewaku, ngundo ngu, nolo oni Iserelno ngulo sobosobo ulungga oluwa. Yo, ngu sobosobo oningga, ngundo

Yudalo sobosobo oni bidodo ko tewonggoku, ngu dagayelowa. Ngu oningga ngundo mande gome nenengo ngu elo yunololuwalo ewolo. *Mayika 5:2*

7 Herodndo ngu mande ingolo, ngulo ene toligemangge ingondudu oni sa ooletekusinanggo mayeyingoku, ngu negoyelootoni ombuwolo. Ombutoyi, sumoo sumoo yunolo ewolo. Ndawu nalunggano ngu dootungga ngu koletelo kenootoyi tunootewo? Elo sumoo yunowolo.

8 Ene mande gumi ingolo ewonggori. Ye sodedonangge Betelehemno oolouya, ko yanggango teya, ngu simooyengga ngu ereweya kenoyi. Ye oolouya kenoya ngu, ariya, ombuya, nono mande gumi etoyi ingowano. No ingolo ngu, asa, no nguya oololo, eneno eseteyinowanolo ewonggori.

9-10 Ariya, Herodlo mande ewoku ingomukolo ngu, ene endesina oolelo, sa ooletekusina, ngunonggo dootungga kenolo keyowonggoku, ngu ko kenolo, ngulo ene oni oni ulungga tewonggori. Ngundilo tetoyi, dootungga ngundo ene ingondududodo oni ngu koletelo oolelo, simoo buniyo, Yesus oolooteku yanggaku ngu etuyelolo, ngu sanganimo oluwolo.

11 Dootunggaku nguno oodoni, oniku ya newendemo ulo, ene simooyenggakuya, nemi Mariya nguya yeyowonggori. Yeyolo, ene boodooye oondookelo, penggootelo, Yesusno yambo mande telo eseteyinowonggori. Teyinolo, enengo Pawus andangelo, oo gome gome uliyi ulungga ngu yolo, duwoo kingo inowonggori. Ene bobeye gol, ko, de elaya ngulo situmi ngu woolo yetoyi, ndindingo gome teweloyi, ngu yolo, kingo duwoo Yesus inowonggori. Ngundilo telo, ene Yesus bingaminidodo teyinowonggori.

12 Ngu suwoono, Anutndo ingondudu onikuno gabono yootunolo ewolo. Ye Herodno ko ma oolouwelo. Ndawugalo ngulo, Herodndo Yesus uleyi kumooweloyimbololo ewolo. Ngulo ene ingolo, oololo, Herodno ko ma oolouwonggori. Kini, ene oololo, oole gulawoole ko enengo endemo sawonggori.

Yosepndo Baleyi Ko Nangoyali Yoyolo, Igip Melako Sodedonangge Oolouwonggori

13 Ingondudu oniku kuli satoyi ngu, suwoono Yosep gabono kenootoni, Oo Sembuli Sembunaye, ngulo Sambono Engel onindo eneno yootunolo ewolo. Ge komo sodedonangge ootookooya, balege ko nangongge yoyoya, Igip melako toongeya oolou. Ge Igip melako nguno oodoga, nenengombo ko etoowega, ko ombuyi. Ndatelo ngulo, Gabman oni tabango ulungga Herod, ngundo simooye yeyolo, yuleyi kumoowelo, mande ngundilo ewolo.

14 Engelndo ngundilo etoni, Yosep ngu ingolo, asa, ene
suwoono nangge ootookoolo, nangoni ko baleyi Mariya
nguya yoyolo, yade yade Igip melako oolouwonggori.
15 Yosep ngu melako oodoni, nguno oni tabango ulungga
Herod ngu kumootoni, ngulo ene Igip mela yokolo toonge-
wonggori. Ngundilo tetoni ngu, asa, Anutlo mandeno,
ingondudu eyingo oni manggowoomo eyingo, ngu engge
tunootewolo. Ene ngandilo ewolo.

Nenengo nangone Igipno oolooteku, ngu meno etoowe om-
buwalo ewolo. *Hoseya 11:1*

Gabman Oni Tabango Ulungga Herod Ngundo Etoni, Simooye Uleyi Kumoowonggori

16 Ngu naluno, Gabman oni tabango ulungga Herod ene in-
gowoku, ingondudu onindo sa ooletekusina, ngundo ganan-
golo toongewolo. Ariya, ene newende sanggili ulungga
oolengo tewolo. Ngundilo telo, enengo me oni suleyelootoni
oololo, Betelehemno, ko, ende Betelehem namokono nguya
simooye owita mooma elaya ma yokoyingomu, ko, simooye
moomaye elaya nguya, ngu yuleyi kumoomukowonggori.
Ndatelo ngulo, ingondudu oni, ngundo dootu mooma elaya
kuli koletelo tunooteyingo ngu etoyi, ingowoku, ngulo ene
ngundilo tewonggori.
17-18 Ngu ooku kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Yere-
mayiya, ngundo eyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu
ngandilo ewolo.

Ene manggoye gula Rama ende Yudasinanonggo
ingowonggo. Ene sendo mogulu biyobiyomi telo,
nowoondoyi tewonggoku, ngu ingowonggo. Resel
(Iserel oni simoo bale) enengo simoongokulo sendolo
biyomi ingowolo. Oni simoo baledo newende yeyi,
imakeweloyi nguya kini. Ndatelo ngulo, simoongo
gula ma yokoyingo, ngu bidodo utomukowonggorilo
ewolo. *Yeremayiya 31:15*

Yosep Baleyi Ko Nangoni Yoyolo, Iserel Ko Ombuwonggori

19-20 Yosep baleyi ko nangoyali Igip melako oodoyi, ngu
naluno nguno, Gabman oni tabango ulungga Herod ngu ku-
moowolo. Kumootoni ngu, Oo Sembuli Sembunaye, enengo
Sambono Engel onindo Yosepno ombulo, gabono yootunolo
ewolo. Ge ootookooya, Mariya elanasa yoyoya, Iserel ko
oolou. Oningga nangongge uleyi kumooweloyinggaku, ngu
kuli kumoowololo ewolo.
21 Ariya, Yosep mande ngu ingolo, ene ootookoolo, Mariya
elanasa yoyolo, Iserel melako ko oolouwonggori.

22 Ene Akeleyasndo eweyi Herodlo kongga ngu yolo,
Yudiya mela ngulo tabango ulungga oluwoku, ngu Yosep
ingoote. Ngundilo ngulo, Yosep ngulo sosoletoni, ngulo gabo
gulano Anutndo Yosepno yootunolo ewolo. Ngundilo ngulo,
ene Galili gumisina oolouwonggori.
23 Ene oololo, ende oowooyi Nasaret nguno bibitewong-
gori. Nguno ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo
mandeye ewoku, ngu ataga engge ngundilo tunootete. Ene
Nasaret oni ewanggo.

3

Sonoyeloyingo Oningga Yon, Ngundo Anutlo Mande Wesiyolo Ewolo
(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)

1 Ngu naluno, Sonoyeloyingo oni Yon ngu tunootewolo.
Ene Yudiyano, oni kini kingo melako nguno, Anutlo mande
oni simoo baleno wesiyolo ewolo.
2 Ngundo ngandilo ewolo. Ye komo nowoondoye
yowoolengoyi, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu namoko
ombuwelo tetelo ewolo.
3 Yon oningga kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya,
ngundo mandega ewoku, ngu ataga engge tunootete. Ene
ngandilo ewolo.
Oni kini melako, ngunonggo oni gulado menongga ngandilo
ewolo. Oo Sembuli Sembunaye, ngulo oo bidodo
yoonenengoya, ngulo oole yomosiyootoyiga, ene om-
buwalo ewolo.* *Ayisaya 40:3*
4 Yon ngu, ene bo gula oowooyi Kamel, ngu uyimbo nenggulo
teyingomu ngu owoolongo onindo nenggulo ngundilo telo,
ko, utombo wanggango gosiyololuwolo. Enengo oowali ngu
katu, deguno siso ngu neloluwolo.
5-6 Ngu naluno, Yerusalem oni, Yudiya oni bidodo, ko,
Yodan sono tanggeyimo ende, ngunonggo oni ngu bidodo
Yonno mayelo, enengo mbumbuwa wesiyootoyi, ngulo ene
Yodan sono newendemo utoyi, ngundo sono kundingiyimbo
sonoyelowolo.
7 Yondo Moseslo mamana mande sobowooyingo oni
oowooye Parisi, ko kumoononggo ma ootookoowa elo in-
goyingo oni oowooye Sadusi, ngu yeyootoni, sono gemuwelo
ombuwonggori. Yondo ene kuli ingowoku, Parisi ko Sadusi
oni nowoondoye ngu ma yowoolengoyingo, ngulo ngu, ene

---

* **3:3:** Ngu oolega ngu oni simoo balelo nowoondoye yoonenengootoyi, ene Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu nowoondoyemo ingootenggoku ngu.

sanggili telo ewolo. Ye sile biyomi simoongo! Ye onendo etoni, Anutlo sanggilini yeno ombutoni, ye mete sawanggo? Ye ereremo kini!
8 Ye nowoondoye yowoolengolo hamoo tetoyi ngu, asa, yengo endeyoyingo ngulo engge nguya yowoolengolo, gome tunootewa.
9 Ye nowoondoyemonggo ngandilo ma ingowelo. Ebaraham ngu noolengo osinayi ngulo Anutndo gome soboyelowaku ngu, elo ma ingowelo! No yeno eteno. Hamoo oolengo, Anutndo mete nga digi nga tetoni, Ebaraham simoongo tunootelo, Anutlo oowooyi elo okoowanggo!
10 Yo, Ebarahamlo sowe ngu de ngundilo. Sopolo kuli de damonimo ooloote. De gidega gome ma enggeteku, ngu onindo doongoolo ngu, asa, ene de nombono oolongootoyi dewa. Oni nguya ngundilo nangge, nowoondoyemo hamoo ma telo gome ma enggewanggoku ngu, asa, ngundilo yodoongoolo, Setanlo de nombo ma kumooweloyi nguno oolongooyelootoni yoodewa.
11 Ye kuli nowoondoye yowoolengootoyi, ngulo nondo sono kundingiyimbo, ngu sonoyelooteno. Ene oni gula no kootunesina ombuwaku, ene ngu oningga ngulo yanggangoni ulungga oolengo. No yanggangone bodaga nangge, ngulo ngu, no enengo ko oni nangge. Enendo ngu Anutlo Yuka Kundingiyi, de gookingo ngundo ye sonoyelowa. Yo, Anutndo yengo mbumbuwaye delo, ngu nowoondoye yeni, namboyi oolengo yewa.
12 Yo, oni simoo bale bidodo Kopi tanggooli ngundilo. Oni Kopi tanggooli dangelo, tuloolo, ene tanggooli metemimu ngu yomosiyolo yolo, enengo yano yewanggo. Ene Kopi biyomimu yolo, ene de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongootoni oluwalo ewolo.

Yondo Yesus Yolo, Sono (Kundingiyi) Newendemo Sonowoowolo
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)
13 Ngu naluno, Yesus Galili mela yokolo, ene Yodan sonono ulo, Yondo sono kundingiyimbo sononelonilo ombuwonggori.
14 Ngundilo etoni, ene Yondo Yesuslo mande gosiyowelo ingolo, enendo sumoo ewonggori. Ndawugalo ngulo, ge nondo sono kundingiyimbo sono nelolo ingolo ombute? Gedo mete Yuka Kundingiyimbo no sono gemununo ewonggori.
15 Ene Yesusndo mande gumilo ewolo. Nguno yokoya, nondo etenoku ngundiya te. Noole komo damoni mesalango oolengo, Anutndo damoni ngundilo ngulo ingooteku, noole ngu keyowalolo ewolo. Ngundilo etoni, Yondo yo, mete, elo, ene sonowoowolo.

16 Yesus sono gemulo yokolo, sakiko ooletoni ngu, sodedo-
nangge Sambo ende yamako goosootoni, nguwoole Anutlo
Yuka Kundingiyi Yesusno ombuwolo. Yuka ngu, nu kundili-
manggowo ngundilo telo ombuwolo.
17 Ombutoni ngu, asa, Anutlo manggowo Sambononggo
ngandilo ewolo. Ngu nenengo nangone. No enengo gome
mesalango ingooteno. Nowoondone ngulo gome mesalango
oolengo ingootenolo ewolo.

4

Setando Yesus Tewoongowolo
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 Ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo Yesus yolo, oni kini
kingo melako toongetoni, Setando nguno tewoongowolo.
2 Yesus ngu, ene sa onibi elaya, ko suwoo onibi elaya
nguno oowali neweloyi oo ma yowolo. Ene kingo oode oode
ombulo, ngu naluno, ene oodoolo ulungga kumoowolo.
3 Ngundilo oodoolo kumoolo oodoni, ene tewoongoweloyi
oninggaku Setan, ngu tunootelo, enendo Yesusya ewolo. Ge
Anut Nangoni tetoningga ngu, ge etooga, digi nga yowoolen-
goya, oomanangoyingo tunootetoningga nelo ewolo.
4 Ngundilo etoni, ene Yesusndo mande gumi ngandilo
ewolo. Anutlo nakayano ngandilo ete.

Oowali nelo, nguno nangge, oni sugi sugi keda ngu yunow-
eloyi nguya, ereremo kini. Kini, mande bidodo Anut
manggowoomonggo tunooteteku, ngundo nangge, oni
sugi sugi keda oluweloyi ngu yunowalo ewolo. *Du-
toronomi 8:3*

5 Ene ngundilo etoni, Setando yolo, ende kundingiyimo
Yerusalem oololo, ngu yolo, Yudalo goobooyingo ya ulungga
oowooyi Tempel ngu sanganimo oolewolo.
6-7 Oolelo, enendo ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga
ngu, ariya, ge paleya amuno sole. Ndawugalo ngulo, Anutlo
mandeno ngundilo ete. Anutndo enengo Sambono Engel
nguno etoni, geno ombulo, ngundo kandeye sanganiwoole
goyolo utoyi, ge digibo ma gosanggawewa, ewolo. Ariya,
Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo.
Anutlo oo nakayano ngandilo nguya ete. Gedo Oo Bidodo
Sembuli Sembuge, ngu ma tewoongowelo. Ngu gengo Anut
Ulungga! Elo ewolo.

8 Ngundilo etoni, asa, Setando Yesus ko mela pulingga
awuno oolengomu, nguno yolo oolewoli. Setando nguno
mela bidodo dulidalini, ko, oo gome gome nguya etun-
gowolo.

9 Ene ngundilo oo gome gome etungolo ngu, asa, ngundo
Yesusya ewolo. Ge nono boodoo oondookelo, penggootelo,
yambo mande tewaku ngu, ariya, nondo mete nga oo nga,
ge gunowanolo ewolo.
10 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande yang-
gango gumi eneno ewolo. Setan, ge toonge! Anutlo mandeno
ngandilo ete. Ge Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, nguno
nangge, yambo mande teyato! Ngu gengo Anut, ko, ge
enengo ko nangge dowooya ootoo! Elo ewolo.
11 Ngundilo ngulo, Setan ene yokootoni, ngu naluno
nguno, Sambono Engel onikundo ombulo, Yesus hooloowe-
wonggori.

Yesus Galili Melako Ko Damoni Yelo Tewolo
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 Ngu naluno nguno, Yesus ngu ene Yon ngu dowoolo, ya
biyomimo yewonggoku, ngu ingolo, ngulo ene Galili melako
oolouwolo.
13 Ene oololo, enengo ende damoni Nasaret yokolo, yade
oololo, ene Kaperniyam endemo tunootelo, nguno ko tewolo.
Kaperniyam ngu sono koongewo ngu namoko, Sebulan, ko,
Naptalayi mela elayaga ngulo suleyembolo melako nguno
oluwolo.
14 Yo, ene ngundilo ooloutoni, ngulo kuli Anutlo in-
gondudu eyingo oni Ayisayando mandega ewoko, ngu engge
tunootete. Enendo kuli ngandilo ewolo.
15-16 Sebulan ko Naptalayi oni simoo bale ngulo musiyo
oolootenggoku, ngu oole wendeyi tanggeyisina uteng-
goku, ngu Yodan sono anduloko, Galili mela gu-
misina, nguno oni sowe oowooyingga ulungga nguno
oolootenggo. Ngu melangga ngu bidodomo, damoni
biyomi oowooyingga telo oolootenggoku, ngundo solu
himi ulungga kenootenggo! Ngu oni simoo bale ngu,
ene nowoondoyemo hamoo kini oonateweloyi musiy-
omo oolouwelo telo oolootenggoku, nguno kuli solu
himi eneno tunootewoku ngu! Elo ewolo.* *Ayisaya*
9:1-2
17 Ngu nalunggano nguno, Yesus ene damoni yelo, mande
wesiyolo ewolo. Ye nowoondoye yowoolengoyi! Ndawugalo
ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu
enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko
ombutelo ewolo.

Oni Namolaya Yesusndo Negoyelootoni, Ene Keyowong-
gori
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

---

* **4:15-16:** Solu himi ulungga, ngu Yesus.

18 Ngu naluno nguno, Yesus ene Galili sono koongeyingo
dabemiwoole ombulo, elabasa elaya ngu Sayimon oowooyi
gula Pita, ko ngulo koneyo Enduru ngu yeyowolo. Elabasa
enengo isolo si sono koongeyingomo oolongoolo, iso yolo,
ngu uliyoweloyimbolo.
19 Ene elayaga nguya ewolo. Yali no keneloya endeyoli.
Yali oni simoo bale yoyolo, Anutlo mandeno yoyoweloyi ngu
etuyelowanolo ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, asa, sodedonangge elayagaku isolo
si yokolo, ene Yesus keyolo sawonggori.
21 Ene ngundilo telo, ene songgula bodaga oololo ngu, ene
elabasa elaya nguya yeyowolo. Ngu Yems, Sebedilo nan-
goni, ko ngulo koneyo Yon. Elayaga ngu awayali Sebediya
wanggo sanganimo ootoolo, ene isolo si yomosiyolo, oodoli
yeyowolo. Yeyolo, asa, Yesusndo elayagaku negoyelowolo.
22 Ngundilo negoyelootoni, ariya, sodedonangge elaya-
gaku awayali ko wanggo nguya yokolo, ene ombulo, Yesus
keyowoli.

Yesusndo Oni Sayi Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Luk 6:17-19)

23 Yesus Galili mela bidodomo endeyolo, ene Yuda
onilo goobooyingo ya newendemo ulo, oni simoo baleno
Anutlo mande damoni, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngulo mandeni gome wesiyolo yunoote.
Ene mande ngundilo wesiyolo, ngunonggo oni simoo bale
sayi oowooyingga moondeye yombuliyeloyingomu nguya
yomosiyelowolo.
24 Enengo mandeni Siriya mela bidodomolo endeyowolo.
Ngundilo ngulo, oni sayi damoni gula gula yolo; ogingoyingo
ulungga ingolo oolootenggoku, ngu yoyolo mayelo; oni yuka
biyomidodomu; oni gaboye kumoolo kekandeye mboolom-
boolo ulooteku; ko, oni wembuye bingo yeyingomu nguya,
ngu bidodo yomosiyelowolo.
25 Oni simoo bale oowooyingga oolengo Galilinonggo,
ko Dikapolissinonggo, ende kande elaya ngulo musiyo
ulungga, Yerusalemnonggo, Yudiyanonggo, ko, Yodan andu-
loko nguya ene Yesus keyowolo.

5

Yesusndo Pulimo Enengo Sulena Oni Mande Yunolo Etuyelowolo
(Luk 6:20-23)

1 Yesus oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyolo ngu,
ene mela puli sanganimo oolelo, bibitetoni, enengo sulena
oniku, eneno oolewolo.

2 Nguno Yesusndo mande etuyelolo, yunolo, ngandilo
ewolo.
3 Oni ene ingowanggo. Ene Anut doongeyimo ereremo
kini, elo ingootenggoku ngu, asa, ene oni oni tewanggo.
Ndatelo ngulo, Anutndo ene kumana yunowa. Yo, ngundilo
oni, ngundo ngu Anutndo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno ulo oluwanggo.
4 Oni sendolo, nowoondoyemo kowuli ulungga ingootenggoku ngu, Anutndo hoolooweyelolo, kowuliye andangelo,
nowoondoye yeni imakewoku, ngulo ene oni oni tewanggo.
5 Oni damoni mesalango imakeyingomo oolootenggoku
ngu, Anutndo kumana yunolo, mela oo yunowelo elo gosiyowoku, ngu yunowaku, ngulo ene oni oni tewanggo.
6 Oni oowalilo ko sonolo, ingolo, hahangetenggoku
ngundilo, oni nowoondoyemonggo Anutlo damoni nenengo
ngu keyowelo hahangetenggo. Ene ngundilo telo oodoyi,
asa, Anut enengombo nowoondoye yeni, metemi oolengo
telo, ngulo ene oni oni tewanggo.
7 Oni ene simoo bale gidalega nowoondoye yunootenggoku damoningga, ngulo ene oni oni tewanggo. Ndatelo
ngulo, Anutndo enengo nguya nowoondoyi yunowa.
8 Oni Anut doongeyimo nowoondoye mesalango oolengo
oolootenggoku ngu, ene oni oni tewanggo. Ndatelo ngulo,
ene Anut kenowanggo.
9 Oni ebe toongootoyi, ene nowoondoye imakeyingomo
oluweloyi oningga ngu, ene mete oni oni tewanggo. Ndatelo
ngulo, Anutndo ngu oni nguya nenengo simoonelo ewa.
10 Anut doongeyimo, oni nenengo oodoyi, ngulo oni gidalegado kingo kowuli oowooyingga yunootoyi, ngulo ene
nowoondoye kowuli ma ingowanggo. Kini, ene oni oni
tewanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ene yoyolo, endega
enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oluwanggo.
11-12 Ngundilo nangge, ye no kenelootoyi, ngulo melako
oni, ngando kootuyesina mande biyomi elo kowuli oowooyingga yunolo, kingo mande ebe ganagana etoyi ngu, ngulo
ye nowoondoye kowuli ma ingowelo. Kini, ye komo oni oni
teya, nowoondoye imakeyingomo ootooya, Anut oowooyi
bingami eya okooya, oni oni teyi. Ndatelo ngulo, ye Sambo
endemo oo ulungga ngu yowanggo. Ngundilo nangge,
melako onindo Anutlo ingondudu eyingo oni nguya koletelo
yombulibaliyelowonggorilo ewolo.

Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu, Sayi Nembo, Ko, Solu Ngundilo
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Yesusndo mande gula ewolo. Ye Anutno nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngu melako ngano sayi nembo (Sol)
ngundilo. Sayi nembo nengguloga ngu yoyokootoni ngu,
asa, noolendo ngu nengguloga Sayi nembo nguno, ngu ko
yeweloyi nguya ereremo kini. Yo, hamoo, sayi nembo ngu
koni gula kini. Ngundilo ngulo, onindo oolongoolo, keyembo
wongooweloyi.

14 Ngundilo nangge, ye Anutno nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu, mela ngalo solu himi ngundilo. Ende gula
pulimo soludodo oluwaku ngu, kombiteyingo ma oluwa.
15 Kini, onindo solu kalo, kumbe gula newendemo ma
oongoowanggo. Kini, solu ngu yaba sanganimo tunoo yetoyi,
oni ya newendemo oolootenggoku, ngu bidodo solu himi
kenowanggo.
16 Ngundilo nangge, oni nowoondoye Anutno hamoo
teyingongga ngu, enengo solungga ngu oni bidodomo tunoo
oodoni, yengo damoniye nenengo kenolo ngu, Anut Sambo
Endemo oolooteku, ngu oowooyi bingami okoowanggolo
ewolo.

Anutlo Mamana Mandeno Ewolo

17 Yesusndo mande gula ewolo. Ye ngandilo ma ingow-
elo, no ngano ombulo, Anutlo mamana mande ingondudu
eyingo onindo kuli nakangoyingo ngu andangewalo ma
ingowelo. Kini, nondo mamana mande ngu andangewelo
ma ombuwonowolo. Nondo mamana mande ngu bidodo
engge yewe tunootemukoweloyi, ngulo ingooteno.
18 No yeno hamoo eteno. Sambo mela kinitetoni, ene
nolo mamana mande ma kinitewa. Anutlo mamana mande
nguno noolengo mande gumi bodaga, ko, so uyi nakango
bobodi gulanangge nangge, ngu ma yokowa. Oo bidodo
mamana mande ngu newendemo oolooteku, ngu enggeni
tunootewa.
19 Oni gula Anutlo mamana mande gumi gula ma keyolo,
ngunonggo ene oni gula ngundilo etuyelolo ngu, ariya, ngu
oningga Sambo endemo ooleteku naluno, ene Anut doongey-
imo, ngu oowooyi kini oluwa. Ene oni Anutlo mamana
mande ngu keyolo, oni simoo bale oo ngundilo etuyelootoni-
ngga ngu, ariya, Anutndo Sambo endega enengo oni simoo
bale soboyelooteku, nguno ngu, oningga ngu oowooyidodo
tewa.
20 No yeno hamoo eteno. Anut doongeyimo, yengo da-
moni nenengongga, ngundo komo Moseslo mamana mande
sobowooyingo oni Parisi, ko, mamana mande etuyeloyingo
oni nguya, enengo damoni nenengo ma dagatenggoku ngu,
ariya, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, enengo

oni simoo bale soboyelooteku endega, ngu newendemo ma uwanggolo ewolo.

Yesuslo Mande Keda, Ngundo Kulimi Damoni Ngu Dagate (Luk 12:57-59)

21 Ariya, Yesus mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi ngu, ye gome ingootenggo. Ngu ngandilo ewolo.

Ye oni ma uleyi kumoowelo. Ene ge oni uleyi kumoowaku ngu, asa, ge mande wilikoyingo onino oolelo, nguno gumi ulungga yowalo ewolo. *Eksodas 20:13*

22 Ene nondo mande gula nguya yeno eteno. Oni gula dobooyi gulaya newende biyomi ingooteku, ngulo ene mande wilikoyingo onino ooletoni, ngulo gumi inowa. Ngundilo nangge, oni gula ene oni doongeyemo, oni dobooyi kootuyisina mande elo, oyumo inowaku ngu, asa, ene nguya mande wilikoyingo oni tabango ulungga nguno ooletoni, ngulo gumi ulungga inowa. Ene oni gula dobooyiboya sanggili oolengo telo ewa, ge mboolombo goyoyingo, ingondudu gula metemi kini! Ene ngundilo ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutndo suleyootoni, Setanlo ende de nombo sugi sugi delolooteku, nguno oololo, sugi oluwa.

23-24 Ge Anutno yambo mande tewelo ingolo, ngulo ge eneno kingo oo duwoo yewelo uya ngu, doboogebo geya biyomi ingooteku ingolo ngu, asa, koletelo ge eneno oolouya, biyomingga ngu andangeya, yomosiyoyago, kootusina ge ko uya, Anutno oo duwoo ye.

25 Dobooge gula geya newendemo kowuli ingolo, goyolo, mande wilikoweloyi musiyomo oolouwelo oolekono ooloutoningga ngu, sodedonangge ngu mande kowulingga ngu yoonenengoli. Ge ngu mande kowuli koletelo ma yomosiyowaku ngu, ariya, ngu oningga, ngundo goyolo, oo wilikoyingo onino ooloutoyi, ngundo goyolo, kumba ootuwoo oni kandeyemo goyetoyi, ngundo ya biyomimo goyewanggo.

26 No yeno hamoo eteno. Ge ya biyomimo oode, ngunonggo gengo weti ngu bidodo ma andangelo ngu, asa, ge ya biyomi ngu ma yokowalo ewolo.

Elambalisa Damoni Toongooweleyi, Ngulo Mande

27 Asa, ene mande gula ewolo. Moseslo mamana mande kulimi nakangoyingongga ngu, ye kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Ye oni gulalo baleyi yakakayi yodowoolo, ma yombuliyowelolo ewolo.

28 Ene no mande gula yunooteno. Simoo gulado newendemonggo balega kenomayingolo, ngulo ingooteku, ngu ngandilo, ene balega nguya kuli welewoli.

29 Ngundilo ngulo, doongengge koondosina, ngundo
goyeni, mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko.
Ngundilo nangge, moondege gumi, ngundo goyeni mbum-
buwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundilo tewaku
ngu, asa, moondege bidodo yolo, Setanlo ende de nombo
ma kumooweloyi, nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge
oo biyomi teteku, ngu sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu
gome metemi oluwa.
30 Mande yamonggawo gula ngundilo. Kandege koon-
dosina, ngundo goyeni, mbumbuwa tetoningga ngu, toon-
gooya oolongoo. Ngundilo tewaku ngu, asa, moondege
bidodo yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi
nguno ma uwa. Ngundilo ngulo, ge oo biyomi teteku, ngu
sodedonangge yomosiyolo ngu, ngu gome metemilo ewolo.*

Oni Baleyi Andangeweloyi, Ngulo Mande
(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 Yesusndo mande gula ewolo. Moseslo mamana man-
deno kuli ngandilo nakangowolo. Oni gula baleyi yokowelo
ngu, ene komo so uyino mande ngundiya nakangoya, baleyi
inonilo nakangowolo.
32 Ene nondo mande gula moole. Oni elambalisa ngu
baleyibo oni gulaya ma weleyingo ngu yokolo owewaku
ngu, ene baleyi yeni, mbumbuwa tewa. Ngu balegaku
kuli kameyi yowoku, ngundo simoo gula kootu yootoni
ngu, ariya, Anut doongeyimo, simoo kootungga, ngundo
mbumbuwa tewalo ewolo.

Ye Mande Ebe Ganagana Elo, Ngunonggo Anut Oowooyi Kingo Ma Ewelo

33 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Kuli oo so uyi nakango
teyingo ngu, ye gome ingootenggo. Ye Anut doongeyimo
mande gagiwi, elo gosiyoyingongga, ngu ma toongoowelo,
ngu hamoo teyilo nakangowolo.
34 Ene no ngulo mande soweyolo eweloyi moole. Ye
melako onino mande gosiyowelo tetoyingga ngu, no ngu
mandega Anut oowooyimo gosiyowelo elo, ma ewelo. Ye
Sambo oowooyimo mande ma gosiyowelo. Ndawugalo
ngulo, Sambo ngu Anutlo yaba bibiteweloyi.
35 Ye mela oowooyimo nguya mande ma gosiyowelo,
ndatelo ngulo, ngu Anutndo keyi yeweloyi musiyo. Ye
Yerusalem ende oowooyimo nguya mande ma gosiyowelo,
ndatelo ngulo, ngu Anutlo ende ulungga.

---

* **5:30:** Mande yamonggawo awuno ngulo damoni ngandilo. Ye nowoondoyemo ingondudu biyomingga oolooteku ngu, sodedonangge oo ngundilo ngu andangeya yokoyi. Ye ngundilo tewanggoku ngu, mbumbuwa engge ma tunootewa.

36 Ye tabaye oowooyimo nguya mande ma gosiyolo ewelo.
Ndatelo ngulo, ye tabaye uye namboyi ngu yeyi, iliyo
yeweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, tabaye uye iliyo ngu
yeyi, namboyi yeweloyi nguya kini.
37 Ye mande gula elo, yo, etenggoku ngu, hamoo ewanggo.
Ye, kini, etenggoku ngu nguya, hamoo ewanggo. Ye mande,
yo, kini, etenggoku, nguno mande soweyolo ewanggoku ngu,
Setando yeni tunootetelo ewolo.

Ye Ogingoyingo Yeno Yunootoyi, Ngulo Gumi Ma Teyunowelo
(Luk 6:29-30)

38 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye Moseslo mamana
mandeno, ye kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Oni
gulado doongeye yombuliyootoyiga ngu, yebana ngundiya
ene doongeyi gumi teyino. Oni gulado metoyi udoyiga ngu,
yebana ngundiya ene metoyi gumi teyinolo ewolo.
39 Ene no yeno eteno. Onindo yeno oo biyomi yunootoyi
ngu, yebana ko gumi ma yunowelo. Oni gulado gagiye
koondosina udoyi ngu, ye yowoolengootoyiga, ko biyomisina
nguya yuleyi.
40 Ngundilo nangge, oni gulado goyolo, mande wilikow-
eloyi musiyomo oololo, yengo nenggulo yootoyiga ngu, asa,
mete ye dokikilo nenggulo nguya yunoyi.
41 Oni gulado yeya oole bodaga oolouwelo oolouya ngu,
yendo ngu songgula oole pelungga nguya oolouyi.
42 Oni gulado oo gulalo sumoo yunootoyiga ngu, ariya,
inoyi. Ngundilo nangge, oni gulado yeno weti telo, yowelo
oo etoningga ngu, mete ye inoyilo ewolo.

Ye Me Oni Ngu Nowoondoye Yunoyi
(Luk 6:27-28,32-36)

43 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ye Moseslo mamana
mandeno kuli ingootenggo. Ene ngundilo ewolo. Ye do-
booguliye konebaye ngulo gome ingoya, yengo me oni nguya
sanggili teyilo ewolo.
44 Ene nondo mande gula soweyolo yunowelo. Yengo
me oni ngu nowoondoye yunoya, enendo damoni biyomi
yeno telo, kootu yunootenggoku ngu, yendo ngulo Anutno
kila yunootoyi, enendo damoni biyomi tetenggoku, ngu
hoolooweyelootoni, ngu yokowanggo.
45 Yo, yendo yengo me onino damoni metemi telo, nguno
simoo bale etuyelolo ngu, hamoo oolengo, ye Awaye sambo
endemo oolooteku, ngulo simoongo. Yo, Anutndo oni
biyomi, ko, oni metemi nguya sa yeni eneno tunootewa.
Ngundilo nangge, sono nguya oni damoniye biyomi, ko,

oni damoniye nenengomo nguya Anutndo sono yeni, eneno
ombuwa.
46 Onindo yengo gome ingootoyi, ko yendo nguya enengo
gome ingootenggoku, ngulo kowuli kini. Weti mbum-
buwa tetenggoku oni, ko, Takis yoweloyi oni nguya
ngundilo tewonggori. Ene yendo yengo me oni nowoondoyi
yunowanggoku ngu, asa, Anutndo ngulo oni oni tewa.
47 Ye konebaye nguya kambayelootenggoku ngu, ko, oni
sowe gidalega, ngundo nguya ngundilo tetenggo. Yengo
damoningga ngundo enengo damoniye ngu ma dagawa.
Kini, damoniye gulanangge.
48 Hamoo, Awaye Sambo endemo oolooteku, ngundo oni
nenengo, ko, oni biyomimo nguno damoni gome nenengo
ngu nangge yunoote. Ngundilo nangge, ye nguya ngundiya
teyi.

6

Owoolongo Oni Hoolooweyeloweloyi, Ngulo Damoni

1 Ye ingondale teyi! Ye owoolongo oni nguno oo gomengga
yunowelo ngu, oni doongeyemo ma yunowelo. Ndatelo
ngulo, onindo ngu yendo oo tewonggoku, ngu tunoo kenolo,
ngulo ye oowooye bingamilo okoowanggo. Ene ngundilo
tetoyi ngu, asa, kootusina, Awaye Sambo endemo oolooteku,
ngundo ngulo uli gula ma yunowa.
2 Ye owoolongo oni oo gomengga yunowelo ngu, asa, ye
ngulo oni doongeyemo manggalu yanggango ma tewelo.
Ndatelo ngulo, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo ma
teyingo, ngundo yambo yano ko oolekono nguya oo ngundilo
telo, enengo oowooyi bingami okooweloyimbolo. No hamoo
oolengo, yeno eteno. Ngu oni ngu, enengo uli kuli yowolo.
3 Ngundilo nangge, ye owoolongo oni hoolooweyelow-
elo ngu, aliya, kandeye biyomisinangga ngundo kandeye
meteminggado oo tewaku ngu ma ingowa.
4 Ngundilo ngulo, oo gome yunowelo damoningga ngu
kombiteyingo tewonggokungga ngu, kootusina, Awayembo
uli gumi tunoo yunowa.

Yemboongeweloyi Ngulo Damoni
(Luk 11:2-4)

5 Ye kila tewelo ngu, oni mebuye sangala, ngundo kila
tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Ene newende bidodo
enengo oowooyi okoowelo, oni doongeyemo yambo yano,
oolekono nguya, kila tewelo gome ingootenggo. No yeno
hamoo eteno. Ngundilo oni ngu kuli uli yowonggo. Ye
ngundilo ma tewelo.

6 Ye kila tewelo ngu, yengo ya gumi nguno oolouya, ya
goodooya, yesu nangge Awayemo kila teyi. Ye ngundilo
tetoyi ngu, asa, Awayembo ngu oo kombiteyingongga teteng-
goku, ngu kenolo, gumi yunowa.
7 Ye kila tewelo ngu, kingo mande mande ma eloluwelo,
kapengo onindo tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Kapengo
oni, ngundo Anutndo ingoni elo, ene mande mande ngundilo
oowooyingga tetenggo.
8 Ye ngundilo oni ngulo damoni ma keyowelo. Ndatelo
ngulo, nowoondoyemo oo gulalo kowuli ingolo, nguno ma
kila teyingomo ngu, Anutndo ngu oo ngu bidodo kuli kenolo
ingomukoote.
9 Nondo ngu yemboongeweloyi damoni gome ngu
etuyelowelo, ye mete ngandiya kila teyi.

Noolengo Awanayi, ge Sambo endemo oolooteku, gengo
oowoongge ngu kundingiyi oolengo.

10 Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gengombo nalungga
gengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu mete ombuni.
Sambono Onindo ge oo ingooteku, ngu nenengo
kenggelolo oolootenggoku, ngundilo nangge, noole
hoolooweyelootooga, ngano ngundilo keyolo oluwato.
11 Ge noolengo oowali atagambolo logoyimo yuno.
12 Noolendo oni gidalegalo kowuli andangelo, kapengo
yetooyega ngu, gedo nguya ngundiya noolengo mbumbuwa
andangeya kapengo yeyunowa.
13 Gedo Setan ma yokootoyi, ombulo, ngundo noole
tewooyelolo, ngunonggo yoyolo, mbumbuwano yoyewelo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, gengombo nalu oni simoo
bale soboyelooteku ngu, yanggangongge, bingamingge
nguya, gengomu nangge sugi sugi oluwa. Ngu hamoolo
ewolo.
14 Ye gome ingoyi! Ye oni gidalegado kowuli yeno tetoyi, ngu
andangelo kapengo yetoyi ngu, asa, Anutndo nguya yengo
kowuli andangelo kapengo yeyunowa.
15 Ngundilo nangge, ye oni gidalegado kowuli yeno tetoyi,
ma andangelo kapengo yetoyi ngu, asa, ngu Anutndo nguya
yengo kowuli ngu ma andangelo kapengo yeyunowalo
ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni

16 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oo neweloyi
nalunggano nguno, ene oowali loogu telo, ene Anutno kila
tewanggo. Ye oowali loogu tewelo ngu, omukumundooge
ma goweyewelo, oni mebuye sangala ngundo tetenggoku,
ye ngundilo ma tewelo. Ngundilo oni ngu, oni simoo bale

doongeyemo ngundilo tetenggoku ngu etuyelolo, ene oowali
loogu tetenggo. Ariya, ngundilo oni, ene kuli uli yowolo.
17 Ye oowali loogu tewelo ngu, mete ye omukumundooye
sonowooya, uye pitoya yoonenengoya oliyi.
18 Ngundilo tetoyiga ngu, oni gulado ye oowali loogu
tetenggoku, ngu ma ingowanggo. Ene Sambono Awayembo,
enesu nangge oo ngundilo ngu ingowa. Awayembo ye
oo kombiteyingo tetenggoku, ngu kenolo, oowooyi bingami
okoowalo ewolo.

Noolengo Oo Sitowi Sambo Endemo Olini
(Luk 12:33-34)

19 Ye nowoondoye bidodo oo sitowi gome gomemu, ngu
melako ngano goobooyingoweloyimbolo ma ingowelo. Nga
melako ngano sago, siwi, kookoose, yakaka oni, ngundo oo
bidodo yombuliyootenggo.
20 Anut doongeyimo, ye enengo mande onino wesiyolo elo,
oni yomosiyelolo, onilo kowuli koolowoolo, oo ngundilo ko
tetenggoku ngu, Sambono bobeye ngundilo goobooyingoya,
nguno yeyi. Sambo endemo ngu sago, siwi, kookoose,
ngundo ma yombuliyootoyi, yakaka onindo nguya ya toon-
goolo, oo yoweloyi nguya kini.
21 Yengo oo sitowi gome gomemu oolooteku, nguno yengo
ingonduduye nowoondoye nguya nguno oolootelo ewolo.

Doongeye Ngu Goweye Solu Ngundilo, Ngulo Mandeni
(Luk 11:34-36)

22-23 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Doongeye ngu gow-
eye solu himi, suwoono endeyoweloyi ngundilo. Ngundilo
nangge, nowoondoyebo damoni metemi Anutnonggo om-
buteku ngu telo, hahangetenggoku ngu, ngu suwoonombolo
solu himi gome oolengo ngundilo. Ngulo ngu, yengo in-
gondudu nangge keyowelo ingootoyi ngu, yengo solu himi
ngu yanggango ma ootoolo, namoko kumootoni, ngulo ye
ooleli oolengomo oluwanggolo ewolo.

Oni Gulananggebo Sobosobo Oni Elayagomo Ko Teweloyi Mete Kini
(Luk 16:13)

24 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulananggebo
sobosobo oni elayagomo ko teweloyi nguya ereremo kini.
Ene sobosobo gula ngulo gome ingolo, sobosobo gulalo gome
ma ingowa. Ene sobosobo gula gome keyolo, gula kootu
inowa. Ene ngundilo nangge, ye Anut keyolo, ko, bobeye
yowelo hahangeweloyi damoni elayaga ngu teweloyi, bine?
Kini, Anut keyolo, ko, digi beye yowelo hahangeweloyi
damoni elayaga ngu keyoweloyi, ngu ereremo kinilo ewolo.

Nowoondoyemo Ingondudu Oowooyingga Telo, Ngulo Ma Hahangeloluwelo
(Luk 12:22-31)

25 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye yengo yanggangoye, oo
neweloyi, sono neweloyi, ko, towikumba teweloyim ngulo
nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooyingga ma in-
gololuwelo. Anut doongeyimo, yengo keda oluweloyiga, ngu
nowoondoye hamoo teyingongga, ngulo oo bidodo daga-
mukoote. Yo, yengo keda oluweloyiga, ngundo oo neweloyi,
sono neweloyi, ko, towikumba yoweloyi, ngu bidodo dagate.
26 Ye nu ngu kenolo ingootenggo. Ene numbo ngu oowali
ngu imilo, yolo, yano oowali ma watayelo yetenggo. Ene
Awaye Sambono oolooteku, ngundo soboyelolo, oo yunoote.
Ngundilo nangge, Anutndo noolengo gome ulungga ingoote.
Yo, hamoo, ene noolengo gome ingooteku damoningga,
ngundo nulo ingooteku damoningga, ngu dagate.
27 Anutndo noolengo keda oluweloyi nalu sunggi
yeyunowolo. Noole keda oluweloyi nalungga Anutndo
sunggi yewoku, ngu noole mete ma dagawato.

28 Ilosala gome deguno ooleteku ngu, ene kingo oolelo,
nungo yewelo ko biyomi ma tewa. Kini, ene Anut
enengombo nungo inootoni, nungo yelo, gome tete.
Ngundilo nangge, Anutndo ye nguya hoolooweyelootoni,
ye towikumba yowanggoku, ngulo ye nowoondoye kowuli
ulungga ma yewelo.
29 Kuli mela ngalo oni sobosobo koleteyingo ulungga
oowooyi Solomon, enengo so uyi nakango gome gomemu
telo, enengo dulidalini ulungga oolengo telo oluwolo. Ene
Anutndo so uyi nakango melako yewoku, ngu ooga ngu
Solomonlo nakayani, ngu bidodo dagate.
30 Yo, Anutndo so uyi nakango melako nungo gome gome
tetoni, ataga gome oode, yangeni ngu buwoo yelo, makoolo
solewa. Ariya, ene ye nguya hoolooweyelolo, noolengo
towikumba ngu logono yunowa. Ye simoo bale nowoondoye
hamoo teyingongga, ngu bodaga nangge. Ndatelo ngulo,
Anutndo mete ye nguya gome soboyelowa.
31 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli yelo, ingondudu
oowooyingga ma yowelo ewolo. Noole oo ndawuga newato?
Noole ndawu sonongga newato? Noolengo towikumba oo
ndawuga tewato? Elo ewolo. Ye ngundilo ingondudu
ulungga ma tewelo.
32 Kapengo oni ngundo oo ngundilo yoweloyimbolo
ingolo hahangetenggo. Ene yengo Awaye Sambono
oolooteku, ngundo ene kuli gome ingowolo. Ye komo sono,

oowali, towikumba nguya yengo logono nenengo ngundilo
yowanggo. Anutndo ngundilo ingoote.
33 Ene ye koletelo oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngundo damoni enengo simoo bale soboyelooteku,
nguno ulo, enengo damoni nenengo ene yendo teyi, elo
ingooteku, ngundilo keyootoyi ngu, ariya, Anutndo mete oo
gidalega ye logono ngundilo hoolooweyelowa.
34 Ngundilo ngulo, ye nowoondoye kowuli yelo, ingondudu
oowooyingga yangenim, ngulo ma ingowelo. Yangeni
nalungga ngu, enesu nangge kowuli koolowoowa. Nalu
gulado kowulingga ngu, ene ngu nalungga ngulomu nangge.
Ene ngundilolo ewolo.

7

Ye Oni Gulalo Damoni, Ma Wilikowelo
(Luk 6:37-38,41-42)

1 Yesusndo mande gula ewolo. Ye oni goweyemo enengo
damoni ngu ma wilikowelo. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa,
Anutndo ye nguya wilikoyelowa.
2 Ngundilo nangge, ye dobooguliye damoniye wilikootoyi
ngu, Anutndo damoni ngundilo yeno nguya tewa. Yengo
mamana mandelo logoga dobooguliyemo tetenggoku, ngu
Anutndo yeno nguya ngundilo nangge gumi yunowalo
ewolo.
3 Yo, no mande yamonggawo gula yeno ngandilo eteno.
Ge ndawugalo dobooge doongeyimo oo kakawu bodaga oo
kenootoni oolooteku, ngu ge doongengge nenengo de bingo
ulungga oolooteku, nguno ge ma kenolo ingoote?
4 Ndawugalo ge doboogemo ngandilo ete? Doboone,
nondo doongenggemo oo kakawu bodaga oolooteku, ngu
yewe toongewa. Ge ngundilo eteku, ene nalu bidodomo, de
sosi ulungga doongenggemo nguno ooloote.
5 Ge mebuge sangala oni! Ge koleteya de sosi ulungga
doongenggemo oolooteku, ngu andangeya yoko. Ge
ngundiya teya ngu, asa, ge mete doboogemo ngu gome
kenolo, oo kakawu bodaga ngu andangewa.
6 Nga mande yamonggawo gula. Ye oo kundingiyi, ngu
se, bo ma yunowelo. Ye oo ngundilo gome gome bo
yunowonggoku ngu, asa, sodedonangge ene bodo yombu-
liyolo, wongooni utoni, ngundo yowoolengolo yokiwa.
Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda Mesalango
ngu nalu bidodo ngu ma yootoningga ngu, asa, ye ene yokoyi.
Ngundilo ewolo.

Oni Anutno Yanggango Yemboongeweloyi, Ngulo Damoni
(Luk 11:9-13)

7 Yesusndo ngandilo ewolo. Ye nono oolo sumoo
ewanggoku ngu, no yunowano. Ye suwoo suwoo oo
erewewelo ngu, ye kenowanggo. Ye yamako tanggey-
isina dikalo, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutndo yamako
goosooyunowa.
8 Ye Anutno yemboongelo, oolo sumoo ewanggoku ngu,
Anutndo oo yunowa. Ngundilo nangge, oni simoo bale
oo yowelo ngu erewelo, ene kenowanggo. Ye yamako
tanggeyisina dikalo, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutndo
yamako ngu goosooyunowa.
9 Ngundilo nangge, oni gula nangonimbo oomanongoyin-
gombolo etoni ngu, eweyimbo digiga inowa bine? Kini.
10 Ngundi oni gula nangonimbo isolo etoni ngu, eweyimbo
sile biyomi yolo, inowa, bine? Hamoo oolengo kini.
11 Ariya, melako ngano awa awaye sungo sungo, ngundo
oo kingo duwoo gome ngu nangosumooye yunootenggoku,
nguno ngu, ye hamoo ingowanggo. Awaye Sambono
oolooteku, ngundo nangosumooyemo sumoo elo etoyi ngu,
hamoo oolengo, ngu oo gome gomemu yunowelo ingowalo
ingowolo.
12 Ariya, damoni gome oolengo yendo oni simoo baledo
yeno teyi, elo ingootenggoku, asa, ye ngu damoningga
ngundiya nangge eneno teyi. Yo, ye ngu damoni nenengo
keyootenggoku ngu, asa, ngundo Moseslo mamana mandega
Anutlo ingondudu eyingo oni oo ngundilo etuyelowonggoku,
ngu logono telo, engge tunootewolo.

Keda Oruweloyi Oolega, Ngu Oole Bodaga Ngundilo
(Luk 13:24)

13 Ariya, ye Anutlo mamana mande ngu keyolo ngu, ye
Anutlo oni bidodo oole bodaga tembaniwoolemu nguno
oolelo, Anutlo Sambo endemo oolewanggo. Ene Setanlo oole
ngu ulungga mela nenengo gome nangge. Yo, oni simoo bale
oowooyingga oolengo, ngu oole ulungga ngu keyolo, oololo
oonatewanggo.
14 Ene Sambo Endemo oole, ngundo oole tembaniwoolega
ngu bodaga nangge. Yo, keda sugi sugi oluweloyi oole
tembaniwoolega ngu bodagamu, ngulo ye ko biyomi telogo,
erewelo nguno oolewanggo. Oni simoo bale nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngundo nangge kenolo, Anutno oole-
wanggo.

Ye Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganagana, Ngulo Ingondale Teyi!
(Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 Ye Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana ngulo
ingondale teyi! Ngu oni ngundo ye kewooloyemo, oolengo

oololo dikalo, tolige mande yeno ewanggo. Ene imakeyingo
damoni telo, tolige yeno ombulo ooloutoyi, bo gula oowooyi
Sipsip enengo damoni ngundilo tewolo. Ene useye newen-
demo nguno ngu, ngu se goki biyomi ngundilo. Ngundo ngu
ombulo, sodedonangge yokiwanggo.
16 Ye koletelo enengo damoniyengga ngu wilikolo
kenootoyi, ngu ene nenengo bine, ngundi biyomi bine
ewanggo. Nga oni nga enengo ootootooye, ngu gome tetoyi,
kenolo ngu, asa, ye nguno ingolo, enengo damoniye ngu
nenengolo ingowanggo. Yo, Damoni dega, ngundo ngu
yowoolengolo, koonda ma tewa. Ngundilo nangge, dimoo
uto, kakali sanggili, ngundo yowoolengolo, mbako ma tewa.
Hamoo oolengo kini.
17 Yo, de bidodo gome yanggango telo ngu, ene tanggooli
gome nenengo nangge enggewanggo. Ngundilo nangge, de
biyomi, ngundo ene engge gome metemi ma enggewa.
18 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggewa.
Ngundilo nangge, de biyomingga, ngundo ene engge gome
metemi ma enggewa.
19 De bidodo gome ma enggetoyi, asa, ene de ngu doon-
goolo, deko yokawanggo.
20 Ngundilo nangge, ye ngundilo oni ngu enengo da-
moni biyomi tetenggoku, ngu kenolo, ye nenengo tunoo in-
gootenggo. Ene ebe ganagana eyingo oni nanggelo ingowolo.
Ngu oni nguno, ene Anutlo damoni ma keyoyingo, hamoo
oolengo kinilo ingowanggo.

21 Ngulo ngu, oni guminggado ngu noolengo Anut Oo
Bidodo Sembunaye etenggoku, ngu gumi nenengo kini.
Kini, oni ngu enengo bingamiye okoolo, ene Anut oowooyi
ngulo ma ingolo tetenggoku ngu, ene Anutlo Sambo endemo
enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.
Ene oni gula Awane Sambo endemo oolooteku, ngu gome
keyolo ngu, asa, Awane kenowa.
22-23 Ariya, oode kootusina, Anutndo nalu wenganggakuno
wilikoyeloweloyi naluno, oni oowooyingga oolengo mayelo
ewanggo. Oo Sembuli Sembunaye Ulungga, noole gengo
oowoonggemo, noolendo gengo mandege keda mesalango
ngu wesiyolo, mela yuka biyomi andangelo, damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyim nguya tewololo ewang-
goku, ene ngu nalunggano nguno, nondo mande ngandilo
gumi ewano. Yendo ngu yengo oowooye bingamiye nangge
okoolo, nolo nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo ngu, no
yeno mande yanggango eteno. Nondo ngu ye watayi kini.
Ye mbumbuwa oni biyomi! Ye sodedo sayi! No ngundilo
ewanolo ewolo.

Ya Yeweloyi Damoni Elaya, Ngulo Mande Yamonggawo (Luk 6:47-49)

24 Ariya, Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Oni gula nolo mandene gome keyolo, ingolo ngu, ene ingondudu metemi yoote. Ngundilo oningga ngu, ngu ngandilo. Ene ingondudu metemi yolo, ngulo ene ya yanggango ngundilo mela yanggangonggakuno de nonggini gagiwi yolo, yeteku ngu.

25 Ngundilo telo, sono ulungga ombulo, sono tuwi ulungga ootookoolo, doogo ulungga ombutoni ngu, enengo yangga ngu yanggango ootoolo, ma dookelo solewa. Ndawugalo ngulo, ene mela yanggangonggano de nonggini gagiwi nguno yewolo.

26-27 Ngundilo nangge, oni gula nolo mandene ingolo ma keyolo, ene oni ingonduduni kini ngundilo. Ene ya yeweloyi ngu ingondudu kini. Ngulo ene ya osiyi ngu mele setoni, mela newendemo amuno ma uwolo. Kini, ene ya ngu mela sanganimo nangge yewolo. Ngundilo ngulo, sono doogo ulungga ombulo, sono mewuyi ulungga tetoni, ngu enengo yangga ngu yanggango kini, ngulo sodedonangge dookelo solewa. Yo, hamoo oolengo, ngu dookelo, solelo yombuliyomukowalo ewolo.

28-29 Yesuslo mande ngu kinitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo enengo mandeni etuyelowoku, ngu ingolo, ene soliyokolo hamoo ingowonggo. Ndatelo ngulo, Yesusndo mandeningga ngu wesiyolo eteku, ngu mamana mande etuyeloyingo onindo etenggoku, ngundilo ma wesiyolo ewolo. Kini, Yesusndo mande oni simoo bale yunowoku, ngu yanggango oolengo ewolo.

8

Yesusndo Oni Mambugolidodoga, Ngu Yomosiyowolo (Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

1 Yesusndo pulingga ngu yokolo, ene ameno ombutoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo ene keyolo oolouwonggori.

2 Ngu nalunggano nguno, oni gula mambugolidodoga, ngundo Yesus tanggeyimo ombulo, penggootelo ewonggori. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, no ingooteno. Ge mete nolo ingoya, noyega, mete tewelo ewonggori.

3 Ngundilo etoni, asa, Yesus ngu oni mambugolidodogaku ngu kenolo, nowoondoyi telo, kandeyi eneno yelo, ewonggori. No ngundilo tewelo gome ingooteno. Ge mete te. Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu oni mambugolidodogaku, enengo sayininggaku mete tewolo.

4 Asa, Yesusndo mande gula ewolo. Ge no manggone gome
ingo! Ge oololo ngu, oni gulano gengo sayi yomosiyooteku,
ngulo ma ewelo. Kini, ge sodedo oolouya, gengo gowege
moondege Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu etuyelo.
Ene ge geyolo ingolo, gowege moondege sayi mete telo, elo
ingolo ngu, kuli Mosesndo ewoku, ngundiya teyi. Ngundiya
tetooga, oni simoo baledo geyolo, ataga gengo sayingge ngu
mete tetelo ingowanggo.

Me Oni Tabangongga, Ngu Newende Hamoo Oolengo Tewolo
(Luk 7:1-10)

5 Yesus Kaperniyam endegano nguno utoni ngu, ngu
naluno nguno, me onilo tabango ululu gula ngulo me oni ngu
onibi kandegula (100), ngundilomu ngu soboyelooteku ngu,
ngundo Yesusno ombulo, ngandilo sumoo ewolo.
6 Nolo Oo Bidodo Sembuli Sembune, nolo sulena oni gula
sayi ulungga telo, yano ooloote. Ngu ene kekandeyi ngu kuli
kumooyingo, ngu ene ogingoyingo ulungga yolo ooloote lo
ewolo.
7 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi
ewolo. Nondo oololo, ene yewe, mete tewalo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, asa, me oni tabango ulungga Yesusno
mande gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no oni metemi kini.
Ngundilo ngulo, ge nolo yano ma ombuwa. Ge mande kingo
nangge etooga ngu, nolo sulena oningga ngu, ene mete tewa.
9 Nondo noso nangge nolo oni sobosobo ulungga moole.
Ene oo etoni ngu, nondo oo ngundilo teteno. Ngundilo
nangge, nolo me oni nowoondonemo ooloote nggo. Ariya,
nondo gulaya, oolou, ewanoku ngu, ene oolouwa. Nondo
gulaya, ombu, elo ewanoku ngu, asa, ngu ombuwa. Nondo
nenengo sulena oni gulaya ko ngundiya te, ewanoku ngu,
ene oo ngundilo tewalo ewolo.
10 Yesusndo enengo mandega ngu ingolo ngu, soliyokolo,
yowoolengolo, oni enedodo namoko nguno etuyelolo ewolo.
No yeno hamoo oolengo eteno. No ngu Iserel oni gula
newende hamoo teyingongga, ngundilo no ma kenowonolo
ewolo.
11 No yeno hamoo eteno. Anut Oo Bidodo Sem-
buli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno oni simoo bale oowooyingga ngu
sowe oowooyingga Yudalo oni kini, me oni tabango ulungga
ngundilo. Yo, ngundo Sambo endemo nguya ombulo, oo
simbo ulungga naluno, Ebaraham, Ayisak, Yekob, ngudodo
bibitelo, oo nelo oluwanggo.
12 Ene Anutndo endega enengo Iserel oni simoo bale
soboyelooteku, ngulo yomosiyowolo. Yomosiyootoni, ene

enengo Iserel oni simoo bale oowooyingga nowoondoyemo
hamoo ma telo, ngulo ene Sambo endemo ma oolouwanggo.
Anutndo ngu oni ngu oweyelootoni, Setanlo ende biyomi de
nombo ma kumooweloyi nguno oolongoowa. Oolongootoni,
nguno ene uleli ulunggano sendo mogulu ulungga telo,
metokalikali telo oluwanggolo ewolo.
13 Ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo yowoolengolo, me oni
tabango ulunggakuya elo, gengo yano u! Gengo nowoon-
doge hamoo teyingongga, nondo gengo ko oni yomosiyoowe
elo ingowokunggaku, ngu ataga engge tunootetelo etoni,
nalu ngundilo nangge, Yesusndo etoni ngu, enengo ko on-
inggaku sodedonangge mete tewolo.

Yesusndo Pita Konggeyi Yomosiyowolo
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

14 Ariya, Yesusndo ombulo, Pitalo yano ulo, konggeyi
kenowolo. Ene sayi goweyi gookingo ulungga yetoni, yabano
wetololuwolo.
15 Ngundilo ngulo, Yesusndo Pita konggeyi kandeyi
dowootoni ngu, nguno nangge, sayininggaku kinitetoni,
ngulo ene ootookoolo, Yesuslo oo kalo yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Sayidodomu Yomosiyelowolo
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

16 Ariya, suwootetoni, oni simoo bale oowooyingga
yuka biyomimbo yoyoyingomu, ngu yoyolo, Yesusno
mayewonggori. Mayetoyi, asa, Yesusndo yuka biyomiku oni
nowoondoyemo oolootenggoku, nguno elo oweyelootoni,
peselo toongewolo. Ngundilo telo, sayi oniku nguya
yomosiyelootoni, ko mete tewolo.
17 Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya,
ngundo Yesuslo mande ngandilo nakangolo ewolo.
Enendo enesu nangge sayinayi bidodo andangelo yokolo,
ene noolengo sayi oowooyingga kuli koolowoolo
oolouwololo ewolo. *Ayisaya 53:4*

Oni Gulado Yesus Keyoweloyi Oolega, Ngu Tango Kini
(Luk 9:57-62)

18 Ngu naluno nguno, oni simoo bale oowooyingga oolengo
mayelo, Yesus pawangootoyi, ngulo enendo sulena onino
ewonggori. Noole sono koongeyingo anduloko oolewatolo
ewonggori.
19 Ngu naluno, Anutlo mamana mandelo etuyeloyingo
oni, ngundo Yesusno ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni,
ge ende bidodo oolouwaku ngu, no nguya geya oolouwelo
ingootenolo ewolo.

20 Ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo.
Deguno se goki oolootenggoku ngu, ene kengeweloyi musiyo
moole. Ngundilo nangge, nu nguya tagiyedodo moole. Ene
no, Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu weleweloyi musiyo
hamoo oolengo kinilo ewolo.
21 Ngu naluno nguno, oni newende hamoo teyingo gulado
Yesus keyolo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, mete bine, no
koletelo oololo, Awane sobowootoowe, kumootoni melen-
goologo ko ombuwanolo ewolo.
22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo gumi ewolo.
Oni nolo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo mete
oni bingo melengooyi. Ene komo ge no keneloya ombulo
ewolo.

Yesusndo Etoni, Doogo Ulungga Imakewolo
(Mak 4:36-41; Luk 8:22-25)

23 Ngu naluno nguno, Yesus enengo sulena oni nguya
wanggo newendemo uwonggori.
24 Ariya, ngu naluno nangge, doogo ulungga oolengo
tunootelo, wendeyi dookelo, wanggo yowoolalingootoni,
wanggo wendoni uwelo tewolo. Ngundilo tetoni, ene Yesus
wanggo newendemo wetololuwolo.
25 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni sosoleyingo ulungga
oolengo telo, Yesus yokutuwoolo ewonggori. Oo Sem-
buli Ulungga, ge komo noole hoolooweyelo! Noole ataga
oonatewelo tetetoku ngalo ewonggori.
26 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo eneno mande gumi
ewonggori. Ye ndawugalo sosoletenggo? Yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu bodaga nangge! Ewonggori.
Ngundilo elo, ene ootookoolo, doogo sono nguya yeyolo
etoni, sodedonangge imakewolo. Yo, ene ngundilo etoni,
doogo imaketoni, wendeyi nguya nenengo yewoli.
27 Ngundilo tetoni, enengo sulena oni ngu kenolo, in-
gondudu ulungga oolengo telo, sosolelo, enengo nangge
mande elo sumoo ewolo. Nga oningga nga ndatelo oningga,
ngulo wendeyi, doogo yeyolo etoni, ngundo manggowo
ingolo, ngulo ene sodedonangge imakewolo? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Elayagomo Mboolo Biyomi Andangewolo
(Mak 5:1-17; Luk 8:26-37)

28 Ngu naluno, ene sono anduloko oni simoo bale mela
nguno oolootenggoku, ngu oowooyi Gadalin nguno ombu-
toyi ngu, oni elaya yuka biyomidodo ngu nguya goobooyin-
gowoli. Ene oni melengooweloyi musiyo yokolo, Yesusno
ombuwolo. Mboolo biyomimbo yoyoyingo oni elayaga ngu,
se goki ngundilo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale ngu oni
elayagado musiyo oole ma endeyootenggo.

29 Ngu naluno nguno, yuka biyomikundo Yesus kenolo,
meno yanggango elo ewolo. Ge Anut Nangoni, ge nooleno
ngano ndawuga tewelo ombute? Ge noole ogingoyingo
ulungga yunowelo ombute, bine? Ataga nalungga, noole
Setanlo ko oni yoyolo, Setando musiyo biyomimo yoyeweloyi
nalu kinilo ewolo.
30 Ngu naluno, bo oowooyingga oolengo sono koongeyingo
namoko oo nelo oluwonggo.
31 Bo oo netoyi, yuka biyomi oni elayagaku nowoondoy-
alimo oluwonggoku, ngundo bo kenolo, ngulo ene Yesusno
solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Noole oweyelootoyi,
oolelo, mete noole bo andu nowoondoyemo uwato, bine? Elo
ewolo.
32 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo ngu ingolo,
mande gumi ewolo. Yo, mete ngundiya teyi! Ene ngundilo
etoni, ariya, yuka biyomiku oni elayagaku yoyokolo, boku
nowoondoyemo utoyi ngu, ariya, sodedonangge boku
kendutelo oololo, mela tembanimo solelo, sono koongeyin-
gomo ulo, nguno kumoomukowonggori.*
33 Ngundilo tetoni, bo sobosobo oniku ngu kenolo, sode-
donangge ene kendutelo, endemo ko oololo, bo bidodo
kumoowonggoku ngulo elo, ko, oni elayaga yuka biyomimbo
yoyoyingo ngu mete tewoliku, ngulo nguya elo endeyowoli.
34 Ngundilo etoyi, ngu endemo simoo baleku bidodo sang-
gili telo, Yesusno mayewonggori. Ene Yesus kenolo ngu,
nguno solengoyelo, sumoo sumoo inolo, nga melangga nga
yokoya, gulasina toongelo ewonggori.†

9

Yesusndo Oni Kekandeyi Kuli Kumooyingongga Ngu Yomosiyowolo
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo wanggo newendemo ulo,
sono koongeyingo anduloko oololo, enengo ende damonimo
ko mayewolo.
2 Mayetoni, oni kekandeyi kuli kumooyingongga yabano
yelo, oni gidalegado sumoolo, Yesusno mayewolo. Ariya,
Yesusndo ngu oni ngulo nowoondoye kenolo ingowolomu
ngu, ene enengo nowoondoyemo hamoo teyingo kenolo,

* **8:32:** Moseslo mamana mandeno ngu, Iserel oni bo sobowoolo, ko, utolo neweloyi nguya, loogu oolengo tewolo. Ariya, Yesusndo boku yoyokootoni kumoomukowonggori. † **8:34:** Ene ngundilo ewonggoku, ndawugalo ngulo, Yesusndo enengo bo sobowoolo, digi yoweloyi koyi, ngu yombuliyowolo.

ngulo ene ngu sayi oninggakuya ewolo. Nangone, nowoondoge imakeyingomo ootoo. Nondo gengo mbumbuwage andangelo yokolo kapengo yetenolo ewolo.

3 Ngundilo etoni, Moseslo mamana mandeno etuyeloyingo onindo ngu ingolo, enengo nangge mande elo, ingolo ewolo. Nga oningga ngando, Anut kootuyisina elo yumooyinolo mande biyomi etelo ewolo.

4 Asa, Yesusndo enengo nowoondoye bidodo kenolo ingolo, ngandilo sumoo ewolo. Ye ndawugalo yengo nowoondoyemo ngundilo biyomi ingootenggo?

5 Oole elaya ngu sayi oningga nguya eweloyi ooloote. Ndawu oolega ngu dagate? Nondo enedodo ewano, gengo mbumbuwa andangelo yokolo kapengo yewano; ngundi, ge ootookooya ooloulo ewano, bine? Ndawu oolega ngu gome? Elo sumoo ewolo.

6 No nenengo etuyelolo ewelo. No Anut Nangoni Oni Kilalongo ootoolo, yanggangonedodo no mete melako ngano oni bidodo mbumbuwa andangelo yokolo, kapengo yewanolo ewolo. Ariya, ene ngu oni kekandeyi kuli kumooyingongga nguya ewolo. Ge ootookooya, gengo yaba yoya, gengo yano ulo ewolo.

7 Ngundilo etoni, ene ootookoolo, enengo yano uwolo.

8 Oni simoo bale namoko oluwonggoku, Anutndo yanggango oni yunowoku, ngu kenolo ngu, ene soli ulungga yokolo, Anut oowooyi bingamilo okoowonggori.

Yesusndo Matiyu Negongowolo
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Ngu naluno nguno, Yesusndo nguno oololo, Gabman bobeye yoweloyi oni oowooyi Matiyu ngu kenolo ewolo. Ge ombuya, no kenelo, ewolo. Ngundilo etoni ngu, asa, Matiyu ootookoolo, Yesus keyolo oolouwolo.

10 Yesusndo sulena oni nguya, Matiyulo yano oololo, oo netoyi ngu, digi yoweloyi oni gula, ko, mbumbuwadodo oni nguya ombulo, ngudodo oo newonggori.*

11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ngundo Yesuslo sulena oniku yeyolo ewolo. Ndawugalo yengo oo Sembuli ngu bobeye yoweloyi oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggo? Elo sumoo ewonggori.

12 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, mande gumi ewolo. Oni sayi kini ngu, sayi mambu yomosiyoweloyi Dokta onino

---

* **9:10:** Yuda melako nguno Gabman bobeye yoweloyi oni, ngulo damoni biyomi ngu ngandilo. Ngu oningga, ngundo gabmando uli ewaku, enendo bobeye dagalo, awuloko elo, digi gumi enengo yolo, gumi gidalega ngu andangelo, Gabman nguno inoote. Yuda oni ngu enengo damoni watayi, ngulo ene yakaka onilo etenggo.

nguno ma oolouwanggo. Kini, oni sayidodo, ngundo nangge
Doktano oolouwanggolo ewolo.
13 Kuli Anutlo ingondudu ewo onindo nakayanggano
nguno Anutlo ewolo.
Nondo ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi damoningga,
ngulo gome ingooteno. Ngu damoningga, ngundo
nono woolo yeweloyi, ngu dagatelo ewolo. *Hoseya 6:6*
Ene mande soweyolo gula ewolo. Ye Anutlo ingondudu ewo
oni ngulo mande ngu gome ingoyi, ngulo damoni ndatelo?
Ngundilo nangge, no oni nenengombolo nangge ma ombu-
wono. Kini, no oni mbumbuwadodomu negoyelowelo nguya
ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Damoni
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Ngu naluno nguno, sonoyeloyingo oni Yon oningga
ngulo sulena onindo Yesusno ombulo, sumoo ewolo. Ndawu-
galo ngulo, nolo, ko Parisi oni nguya oowali loogu telo, gengo
sulena oni ngundilo ma tetenggo? Elo sumoo ewolo.
15 Yesusndo mande ngu ingolo, ngulo gumi ewolo.
Bale yoweloyi naluno, dobooguline, yayane, awa namone
mayetoyi ngu, nguno oni oni teweloyi naluno, oowali
ma loogu teweloyi. No melako ngano ma oluwanoku
nalunggano ngu, asa, nenengo sulena oni oowali loogu
tewanggolo ewolo.
16 Yesusndo mande yamonggawo elaya yunolo, ngu
etuyelolo, damoni keda ko damoni kulimi ngu ma goo-
boowoowelo. Ngu ngandilo: Oni kumba sosowoo kedaga
yolo, ngundo nenggulo kulimingga ngulo wetu ma ukingolo
weyomoowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, ngu kumba
sosowoongga, wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko
oomboongewa. Kedanggakundo kuliminggaku oomboonge-
toni, nguno wetu ulungga tunootewa.
17 Ngu ngandilo: oni gulado bo simoongo kedamu yolo, si
kulimimo ma siliyoote. Ndatelo ngulo, ngundilo tewaku, bo
simoongonggakundo si kuliminggaku oomboongelo, melako
solelo, si, bo nguya yombuliyowa. Ngundilo nangge, oni
bo simoongo, si kedamo siliyootoyi, ngu bo, si nguya mete
oluwalo ewolo.

Yesusndo Tabango Oningga Namboni Yokutuwoolo, Bale Sayidodoga Nguya Yomosiyowolo
(Mak 5:22-43; Luk 8:40-56)

18 Yesusndo mande soweyolo, elo etoni ngu, goobooyingo
yalo tabango oni gula ombulo, boodoo oondookelo ewolo.
Anangu, no nambone kumoote. Mete, ge ombuya, kandege

eneno yeya, yokutuwootooga, ene ko ootookoolo, keda olin-
ilo ewolo.
19 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo, enengo sulena
onidodo ootookoolo, ene keyolo oolouwonggo.

20 Ngu naluno, bale gula kombolo sayi yolo, mooma nalu
kande elaya kegidembolo elaya oluwoku, ngundo Yesus
kootusina oololo, nengguloni tanggeyisina dowoowolo.
21 Enengo newendemonggo ngu ngandilo ingolo ewolo.
No nengguloni tanggeyisina nangge dowoowanoku ngu, asa,
nenengo sayine mete kinitewa, ingolo ewolo.
22 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo yowoolengolo, kenolo
ewolo. Nambone, mete, ge nowoondoge imakeyingo ootoo.
Ge nolo nowoondoge hamoo teyingo ngulo ngundilo nangge,
sayingge kinitetelo ewolo. Ngundilo etoni, ngu naluno
nangge, enengo sayinggaku kinitewolo.

23 Ariya, Yesusndo tabango oninggakundo yano ombutoni,
nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo nguno ootoolo,
sendo mogulu telo, nggusi uwoolo oluwonggo.
24 Yesusndo oo ngundilo kenolo ewolo. Anangu, ye sayi!
Nga bale buniyongga nga ngu ma kumooyingo, ene we-
toloote nanggelo ewolo. Ene ngu mandega ngu ingolo, ngulo
ene yumoo inowolo.
25 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo oni simoo bale
oweyelootoni ngu, endesina ooletoyi, ya newendemo
ulo, bale buniyonggaku kandeyi dowootoni, ko keda telo
ootookoowolo.
26 Ngu ooga tunootewoku, ngulo mandeni sodedonangge
ende bidodomo ngu mela guminggano oolooteku, ngu in-
gowonggo.

*Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu, Ko, Oni Mang-
gowo Gosiyoyingongga Nguya Yomosiyowolo*

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo ngu endega yokolo oolou-
toni ngu, oni elaya doongeyali kilingomu ene keyolo, meno
yanggango ewoli. Ge Yuda onilo tabango ulungga Dewit
ngulo osiyi! Ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
28 Yesusndo ngu ingolo, ene nowoondoyali kenowelo
yano utoni, ngu oni doongeyali kilingo elayagaku nguya
uwoli. Yano utoyi ngu, asa, Yesusndo elayagaku yeyolo,
tewooyelolo, sumoo ewolo. Yali nowoondoyalimo ngu
nondo yomosiyeloni ingooteli, bine? Ene ngundilo etoni,
doongeyali kilingo elayagakundo mande gumi ewoliyo. Oo
Sembuli Ulungga, ge mete noole yomosiyololo ewolo.
29 Ene mande ngundilo etoli ngu, asa, Yesusndo kandeyi
doongeyalimo yelo ewolo. Ariya, yali nowoondoyali nono

hamoo tetoli ngulo, ataga ngundilo nangge, engge tunootewalo ewolo.
30 Ene ngundilo etoni, sodedonangge doongeyali mete tewolo. Ngundilo tetoni, asa, Yesusndo enedodo mande yanggango ewolo. Yali ingondale teli! Yali oni gulano nga ooga ngalo ma ewelo! Elo ewolo.
31 Ene ngu oni elayagaku endesina oolelo, ngu ooga Yesusndo tewoku, ngulo mandeyi sodedonangge ende bidodomo ngu mela guminggano oolooteku, ngu wesiyolo ewoli.†

32 Ngu naluno nangge, Yesusndo ngu endega yokolo, ooloutoni ngu, oni gidegado oni gula yuka biyomimbo manggowo gosiyoyingomu, ngu yolo, Yesusno ombuwolo.
33 Ariya, Yesusndo ngu yuka biyominggaku owetoni, ngu oninggaku mande ewolo. Oni simoo bale ngu kenolo, soliyokolo ewolo. Noole kuli ngundilo ooga Iserel melako tunootetoni, ngu ma kenowololo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Parisi onindo Yesuslo ko kenolo, nowoondoyemonggo boguwoolo mande ngandilo ewolo. Ene mboolo biyomi Setanlo yanggangomonggo ngu andangetelo ewolo.

Noole Anutno Yemboongetooye, Ko Oni Oowooyingga Soweyelootoni, Enengo Kono Ombuwanggo

35 Ngu naluno nangge, Yesusndo ende bidodomo endeyolo, Yudalo goobooyingo yano ulo, simoo bale etuyelolo, Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo yunolo, oni simoo bale yowoosoolo, Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno utoyi, ene nowoondoye hamoo teweloyim. Ngundilo telo, ene oni sayidodomu, ko, sayi oowooyingga nguya yomosiyelowolo.
36 Yesusndo oni simoo bale yeyootoni, ene kowuli oowooyingga ingolo, ngulo ingondudu ulungga telo, ene biyomi nangge oluwonggo. Yesus newendemonggo yeyolo, ngulo nowoondoyi ulungga yunowolo. Ndawugalo ngulo, oni simoo bale ngu Sipsip ingonduduye kini ngundilo, ko, sobowooweloyi ko oni gome nguya kini.
37 Ngundilo ngulo, enengo sulena onikuya mande gula ngandilo ewonggori. Oowali oowooyingga kono kuli mandoni yewoku, ene ngulo ko oni oowooyingga kini.

---

† **9:31:** Yesusndo mande ngundilo eyingo ngu, ndawugalo ngulo, ene nalu logono sayi oni yomosiyelolo ngu, enengo ko nenengo Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo eweloyi, ngu ma tewa.

38 Ngundilo ngulo, ye komo Anutno kila etoyi, ko oni
oowooyingga suleyelootoni, Anutlo kono ombulo, oni simoo
bale goobooyelowanggo. Ewolo.‡

10

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Negoyelowolo
(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni kande
elaya kegidembolo elayagaku negoyelootoni, ombutoyi,
yanggango yunootoni, ene yuka biyomi owelo, oni sayidodo
ngu mete yomosiyelolo, moondeyemo kowuli ngu andan-
getenggo.
2-4 Yesuslo sulena oni ngu ngandilo: Sayimon oowooyi gula
Pita, ko, enengo koneyo Enduru; Yems ko Yon ngu Sebedi
simoongo; Pilip; Batolomeyu; Tomas Matiyu, ngu bobeye
yoweloyi oningga; Yems ene Alipiyaslo nangoni; ko Tadiyas;
Sayimon, ngulo damoni ngandilo: enengo mela, ngu mela
gula onindo, sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Ko
Yudas Iskariyoot ngu oningga, ngundo damodamoni telo,
Yesus me oni kandeyemo yewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya Ko Yunowolo
(Mak 6:7-13; Luk 9:1-5)

5 Yesusndo enengo sulena oni kilalongo mamana mande
ngundilo yunowolo. Ye oni sowe oowooyingga Yudalo oni
kini nguno ma uwelo. Ye ende gidega Sameriya mela nguno
oolootenggoku, nguno nguya ma uwelo.
6 Kini, ye Iserel oni simoo bale nangge nguno oolouyi. Ene
Sipsip, ngundo enengo oole yokootenggoku ngundilo.
7 Ye oolouya ngu, mande ngandiya wesiyoya eyi. Anut Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nalu enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu kuli namoko ombute.
8 Ye ko gula ngandiya teyi. Ye sayi oni yomosiyeloya,
oni kumooyingomu yokutuyeloya, ko moondeye golimam-
budodomu oni yomosiyelootoyiga mete tetoyiga, ko yuka
biyomi nguya oweyeloyi. Nondo ye Anutlo mamana mande
yunolo, ko nondo ko biyomi telo, yengo nowoondoye hamoo
teyingongga, ngu yanggango kingo yunowono. Ariya,
ngundilo nangge, ataga, yengo nalu, yeba nangge saya, oni
simoo baleno ngundiya kingo yunoyi.
9 Mete, ye bobeye ma yolo, siliyowelo.

‡ **9:38:** Nga mandega nga ngu, Yesusndo hamoo oowali kono ngulo ma ete. Kini, oowali mandoni yewoku, ngu oni simoo bale ene nowoondoyemo hamoo teweloyi namoko tetenggoku ngundilo.

10 Ye siyaki, ko towi elaya, keye goweyi elaya, ko usutoko
gula, ngu ma yowelo. Kini, oni endemo oolootenggoku,
ngundo mete oo bidodo yunolo hoolooweyelowanggo.
11 Ngundilo nangge, ye ende ululumo ko bobodimo,
nguno ye oni gome ereweya, yeyoya, oni metemi nenen-
gongga kenoya, ngundo yano nangge oodega, oolouya, nalu
saweloyigakuno yokoya sayi.
12 Ye ya gulano uya ngu, oni ngu yano oolootenggoku, ngu
kumana yunoyi.
13 Oni simoo bale ngu yano oolootenggoku, ngundo ye
gome soboyelootoyiga ngu, ngu Anutlo kumanangga ene-
dodo mete oluwa. Asa, ngundilo nangge, enendo gome ma
soboyelootoyiga ngu, ngu Anutlo kumanangga eneno ma
oluwa.
14 Ngundilo nangge, oni gulado yoyolo, enengo yano ma
utoni ngu, ko endemo oni simoo baledo Anutlo mande kootu
inootoyiga ngu, asa, ye ende yokoya, oolouya ngu, keyemo
gugukakawu yonggulumooya, ye sayi.*
15 Nondo yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale
wilikoyeloweloyi nalu ulunggano, ngu Anutndo ngu endemo
oni simoo bale ngu kowuli ulungga oolengo yunowa. Ngu
endemo kowulingga yunoyingo, ngundo oni simoo bale
Sodom ko Gomora ende elayagano kowulingga, ngu dagatelo
ewolo.†

Kootusina, Kristen Onino Tewootewoo Gula Gula Tunootewa
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ye gome ingondale teyi!
Nondo ye Kristen oni, Sipsip ngundilo ngu suleyelootoowe,
se goki kewooloyemo oolouwanggo. Ye silelo damoni keyoyi.
Ene ingondudu ulungga telo, oo gome kenolo ingolo, oo
tewelo ingooteku, ngu tete. Ye nu mumukondililo damoni
nguya keyoya, ngunonggo damoni biyomi teweloyim, ngu
ma ingowelo.
17 Ye onilo ingonda gome teyi! Enendo yoyolo, ya biy-
omimo oolelo, wilikoyeloyi musiyomo oolelo, enengo goo-
booyingo yano gisasaluyelowanggo.
18 Ye nono oni nowoondoye hamoo tetoyi, ngulo enendo ye
yodowoolo, Gabman oni, ko, melako oni koleteyingo tabango
ulungga, ngu doongeyemo ombuwanggo. Ngundilo ngulo,

---

* **10:14:** Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo endemo oni kumana biyobiyomi ulungga ene yunowa. † **10:15:** Kuli Ebarahamlo naluno, ngu ende elayagano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko mbumbuwa ulungga oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo enengo mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, ngulo ene Sambononggo de suleyootoni, ombulo, ngundo ngu ende elayagaku, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

ngu naluno, ye Anutlo Mande Keda Mesalango ngu onino, ko
oni sowe oowooyingga Yuda oni kini, nguno nguya wesiyoya
yunoyi.
19 Ye nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo
kowulingga ngu tunootetoni ngu, ye nowoondoyemo
sosolelo, ngandilo ma ingowelolo ewolo. No oni ululumo
ndatelo mandega ewano; ngundi, enendo etoyi ngu, nondo
gumi ndatelo ewanolo ma ingololuwelo. Ngu nalunggano
nguno, ye ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, yengo Anut,
ngundo ingondudu ye yunootoni, mande ngundilo wesiyolo
ewanggo.
20 Yengombo ngu oo ngu ma wesiyolo ewanggo. Kini,
Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo nangge ingonduduyemo
etoni ewanggo.
21 Kowuli naluno, oni gulado koneyo dowoolo, oo wilikow-
eloyi musiyomo ooletoni, uleyi kumoowa. Ngundilo nangge,
eweyimbo nguya nangonimo ngundilo tetoni, simoongombo
ewenemi nguya ngundilo tewa.
22 Yo, hamoo, ngu naluno, ye nolo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, ngulo oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo,
ngundo yeya nowoondoye biyomi ulungga ingowanggo. Ene
ngundilo tetoyi ngu, oni gula newende hamoo yanggango
telo oode, nalu wengamo oluwaku ngu, asa, Anutndo ene
yootoni, ngu oningga ngu Anutya sugi sugi oluwali.
23 Oni simoo bale ende gulado yombuliyelowelo tetoyiga
ngu, ye ende gulano sodedo sayi. Ngu endemo oni ngundo
nguya damoni biyomi yeno tetoyi ngu, asa, ye ende gulano
sopiyoya sayi. No yeno hamoo oolengo eteno. Ye Iserel ende
bidodomo ko ngundilo ngu ma temukoyingomo, no Anut
Nangoni Oni Kilalongo ko ombulo yoyowano.
24 Simooye Skulno oolouwonggoku ngu, ngu komo enengo
etuyeloyingo oningga ngu nowoondoyemo oliyi. Ene
ngundilo nangge, sulena oni nguya komo enengo sobosobo
oni ululu nowoondoyemo oliyi.
25 Mete Skul oni nguya, etuyeloyingo oni ngu kilalongo
oolengo tunootewanggo. Ngundilo nangge, sulena oni nguya
enengo oni ululu kilalongo oolengo mete tunootewanggo.
Ngu hamoo, nondo yengo nowoondoye hamoo teyingo
ngulo Awaye oolooteno. Ene nolo me oni gidalegado no
kootunesina oowoone biyomi Setan, ngundi, Biyelsebab elo
ngu, asa, ngundilo nangge, ye nolo kilalongo telo oolootenggoku, ye nguya ngundilo kootuyesina oowooyi biyomi guladilo guladilo ewanggo.

Oni Komo Ene Anutlo Nangge Sosoleyi
(Luk 12:2-7)

26 Ngundilo ngulo, ye me oni melako ngano oolootenggoku, ngu ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, mande bidodo nowoondoyemo ngu ingolo, kombiteyingo oolooteku ngu, kootusina oode, tunoo oolengo tunootemukowa. Ngu oo ngu wiliyoyingo ngu, kootusina, onindo kenowanggo.
27 Nondo mande uleriko etuyelolo, yunootenoku nga ngu, yendo mela himi sano wesiyoya yunoyi. Ngundilo nangge, ye mande tolige sodeyebo ingootenggoku ngu, ye mande eweloyi musiyomo, ngunonggo mande wesiyoya eyi.
28 Ene ye oni goweye moondeye uleyi kumootenggoku, ngulo ma sosolewelo, ndatelo ngulo, ene gaboye nguya mete ma uleyi kumoowa. Kini, ye komo Anutlo nangge sosoleyi. Ngundo ngu, ene mete moondeye gaboye nguya elayadodo Setanlo ende biyomi, de nombo ma kumooweloyi, nguno ye oolongooyelowa.
29 Oni ngu nu bobodi digi tanggooli gulanangge, ngundo nangge uliyootenggo. Ene Awaye Sambono oolooteku, ngundo ma ingootoni ngu, asa, ngundilo nu bobodi ngu melako ma solewa.
30-31 Yo, Anutndo nu ngulo gome ingolo, sobowoolo, ene ye soboyelolo ingooteku, ngundo nu bobodi soboyelooteku damoningga, ngu dagate. Yo, Anutndo tabaye uye ngu kuli kandangelo, ingowoku ngu, ye ngu watayi kini. Ngundilo ngulo, ye ma sosolewelolo ewolo.

Yesus Oowooyi Wesiyolo Eweloyimbolo Ma Sosolewato (Luk 12:8-9)

32 Ngulo oni gulado no oowoone oni simoo bale doongeyemo wesiyolo, ewaku ngu, nondo nguya ngu oningga oowooyi Awane Sambono oolooteku, ngu doongeyimo nguya wesiyolo ewano.
33 Ene oni gulado oni simoo bale doongeyemo no kootu nunootoni ngu, asa, nondo nguya ngu oningga Awane Sambono oolooteku, ngu doongeyimo nguya kootu inowano.
34 Ye ngandilo ma ingondudu tewelo, no melako ngano ebe yeni, kumoowelo ombutelo, ma ingowelo. Kini, no ebe yewe kumoowelo ma ombuwonowolo. No duge ngu Anutlo mandeni ngundilo ngu yolo ombuteno.
35 Yo, nolo dugega ngando ngu oni simoo bale bidodo kewoolo wesowooyilootoni, wata elaya tunootelo, gula oni simoo bale nono nowoondoyemo hamoo telo oodoyi, oni simoo bale wata gula nowoondoyemo hamoo ma teyingo oluwanggo. No ngulo ombuwono. Simoo gulado eweyimboya mundi telo, sungo sungo oluwali. Bale gulado nemimboya mundi telo, sungo

sungo oodoli, ngundilo nangge, bale gulado neboyi-
boya mundi telo oluwali.
36 Ngundilo nangge, oni simoongolo ya gulananggemo
oolootenggoku, nguya mundi telo, sungo sungo oluwanggo.
Mayika 7:6
37 Oni gula eweyi nemimbolo nangge ingooteku damon-
ingga, ngundo nolo ingooteku damoningga, ngu dagatoni
ngu, ngu oningga ngu nolo doboone kini. Ngundilo nangge,
oni gula nangoninggalo ko namboninggalo gome ingooteku
damoningga, ngundo nolo ingooteku damoningga, ngu da-
gatoni ngu, asa, ngu oningga nguya nolo doboone kini.
38 Ene oni gula enengo newendemo hamoo teyingo ngulo
ene ma kumoowelo telo, ngunonggo ene no kenelowaku
ngu, asa, ngu oningga nolo doboone kini.
39 Oni gula melako ngano enengombo enengo keda
oluweloyiga ngu yowaku ngu, oniyooge, kootusina, ene
oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula nolo ingolo, meyelo,
nolo konemo enengo keda sugi sugi oluweloyi yokowaku
ngu, asa, ngu oningga, ngundo noya keda sugi sugi oluweloyi
ngu Sambo endemo yowa.

Oni Uli Metemi Yoote
(Mak 9:41)
40 Oni gulado ye yomosiyelowaku ngu, ene ngundilo
nangge, no nguya yomosineloote. Ngundilo nangge, oni
gulado no yomosinelooteku ngu, asa, ene Anut, no su-
lenelootoni ombuwonokungga, nguya yomosiyoote.
41 Oni gula Anutlo ingondudu ewo oningga ombutoni,
kenolo, no Anutlo ingondudu eyingo oni hooloowewelo
ingolo, ene yolo, enengo yano ulo gome sobowooteku ngu,
asa, Anutndo ngulo uli ulungga inowa. Ngundilo nangge, oni
gula oni nenengo metemingga ombutoni, kenolo, ingolo, ene
yolo, enengo yano ulo sobowoowaku ngu, asa, ngu oningga
nguya Anutndo uli ulungga inowa. Ndatelo ngulo, onindo
oni Anutlo ko tetenggoku, ngu hoolooweyelootenggoku ngu,
Anutlo ko goboolo tetenggo.
42 Oni gulado ngu oni simoo bale nolo nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu oowooyidodo kini, ngu kenolo, ingolo,
ngulo ene sono gingo tobano wendolo, inowaku ngu, asa,
no yeno hamoo eteno. Ngu oningga ngu uliyi gome yowalo
ewolo.

11

Yondo Enengo Sulena Oni Gidega Soweyelootoni, Yesusno Oolouwolo
(Luk 7:18-35)

1 Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo
elayagaku, ko teweloyi ngulo mande yunowolo. Ene mande
kinitetoni ngu, asa, ene ngu endegaku yokolo, ende oowooy-
ingga ngu Galili mela oolooteku nguno oololo, Anutlo mande
wesiyolo etuyelolo, oni simoo baleno yunowolo.
2 Ngu naluno nguno, Sonoyeloyingo oni Yonngga ya biy-
omimo oode, ngunonggo Yesusndo ko tewoku ingolo, ngulo
enengo sulena oni suleyelootoni, Yesusno oololo, sumoo
ewelo.
3 Ene Yesusno mande ngundilo sumoo ewolo. Ge
nooleno nenengo tunoo oolengo e. Ge Yuda onindo oni
ulungga sobowootetoku, bine; ngundi, noolendo oni gula
sobowoowato, bine? Elo ewolo.
4 Ene oo ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi
ewolo. Ye oolouya, Yonno oo kenolo ingootenggoku, nga eyi.
5 Ye oolouya, Yonno ngandiya eyi. Oni doongeyi kilingomu
ngu ataga doongetetoyi; oni keye biyomimu ataga gome
endeyootoyi; golimambudodo oni enengo goweyi ataga
metemi tetoyi; oni sodeye tuwoomu ngu mande ingootoyi;
oni kuli kumooyingomu ataga ootookoodoyi; owoolongo oni
Anutlo Mande Keda Mesalango ataga ingootenggo.
6 Oni gula newende nolo hamoo telo, ingonduduni elaya
kini oluwaku ngu, ariya, ngu oningga newende imakeyingo
ootoolo, oni oni tewalo ewolo.
7-9 Ariya, Yonlo sulena oniku ngu ingolo, ene sawong-
gori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo oni simoo bale ke-
wooloyemo, Yonlo mande ewolo. Ye kuli oni kini kingo
melako oolouwonggoku, nguno ndawuga kenowonggo? Ye,
bine, doogobo kumuku nungo umamingootoni, kenowelo
oolouwonggo, bine? Kini, ye nguno ndawuga kenowelo
oolouwonggo? Ye bine, oni gulado nenggulo gomengga
tetoni, ngu kenowelo oolouwonggo, bine? Kini, oni nenggulo
gome gomemu tetenggoku ngu, ene mela oni sobosobo
koleteyingo ulungga, ngundo yano nangge oolootenggo. Asa,
ye nono eyi. Ye nguno ndawugalo oolouwonggo? Anutlo
ingondudu eyingo oningga kenowelo oolouwonggo, bine?
Yo, no yeno hamoo eteno. Yon, ngu Anutlo ingondudu
ewo oni, ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni gidega ngu
dagayeloote.
10 Yo, Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo
Anutlo ingondudu eyingo oni gidega ngu dagayeloote.
Ndatelo ngulo, Anutlo mandeno, Anutndo Yonya ngandilo
ewolo.

Nondo ko oni gula suleyootoowe, ngundo ge koletelo ulo,
nolo mandene wesiyolo ewa. Ngundo gengo oolege
yoonenengowalo ewolo. *Malakayi 3:1*

11 Nondo yeno hamoo eteno. Sonoyeloyingo Yon ngulo
oowooyi, ngundo melako oni tunooteyingo nga bidodo da-
gayeloote. Ene Anut doongeyemo, nolo nowoondoye hamoo
tetenggoku, ngu kewooloyemo oni bingamini kiningga, ngu-
dodo Sonoyeloyingo Oni Yonlo oowooyi dagate.

12 Yo, kuli Sonoyeloyingo Oni Yondo no tunooteweloyi,
ngulo mande wesiyolo ewolo. Ngu naluno, ko ataga nga
naluno nguya, Anutlo me oni enengo yanggangoye, ngundo
Anutlo mande damoni, ngundo enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu keyoyelolo, andangewelo ko yanggango
tetenggo. Ene ngundilo tetenggoku, ene oni oowooyingga
oolengo Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggo.
13 Anutlo ingondudu eyingo oniku, mamana mandeno
nguya, ko Sonoyeloyingo Oni Yon nguya, ngu bidodo nga
nalunggano ngano, Anutndo noole ko yoyoweloyi oni Kristus
suleyootoni ombuweloyi, ngulo mande ewolo.
14 Ene ye mete nowoondoyemo hamoo teya ngu, asa, ye
ingoyi. Yon ene Ilayisa oningga ngundo ombute.
15-16 Oni gula sodeyidodo tetoningga ngu, asa, ene komo
gome ingoni! Oni simoo bale ngano oolootenggoku,
ngu simooyembo ende kewooloko koondoongetetenggoku
ngundilo. Simooye wata gulado simooye gidegalo meno
yanggango ewonggori.
17 Noole nggusi uwoolo, yambo utooye, ngulo ye ma
kunowonggori. Ngundilo nangge, noole nggusi uwoolo,
nowoondoyi teweloyi yambo utooye, ngulo ye ma
sendowonggorilo ewolo.
18 Ngundilo nangge, simooyembo koondoonge tewelo ma
oni oni teyingo, ngulo ye nguya, Sonoyeloyingo Oni Yon
oningga, ngulo ko nolo nguya, ye noolengo ma oni oni
tetenggo. Yo, Sonoyeloyingo Oni Yon ngundo ombulo, ene
oowali ko Wayin sonoyi nguya oowooyingga ma netoni,
ngulo oni simoo baledo enengo damoni ngundilo kenolo
ewolo. Nga oningga nga ngu, yuka biyomi eneno oolootelo
ewolo.
19 Ene Anut Nangoni Oni Kilalongo nondo ombulo,
oowali nelo, Wayin sono bodaga netoowe, enendo ney-
olo etenggo. Nga oningga nga oowali ulungga oolengo,
logoyimo neweloyi, ngu dagalo nete. Ngundilo nangge,
ene Wayin sonoyi nguya ulungga logoyimo neweloyi, ngu
dagalo nete. Ene Gabman bobeye yoweloyi oni ko mbum-
buwadodo oni nguya ngulo dobooyelo ewolo. Ene Anutlo
ingondudu gomengga, onindo ngu kenolo, ngandilo in-
gootenggo. Anutlo simoo bale, ngundo damoni gome ne-
nengo ngu keyootenggoku, ngundo simoo bale gidalega

etuyelootoyi, kenolo etenggo. Hamoo oolengo, Anutlo ingoyingoni gomengga nga ngu, nenengo oolengolo etenggo.

Ende Gidegalo Simoo Bale Nowoondoye Ma Yowoolengolo Teyingo, Ngulo Nowoondoyi
(Luk 10:13-15)

20 Yesusndo ende gidegawoole damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu oni simoo bale doongeyemo tewolo. Ngundilo tetoni, ene oni simoo baledo oo ngu kenolo, nowoondoye ma yowoolengowonggori. Ngulo Yesusndo ngu naluno nguno damoni yelo, ngu endemo simoo bale ngu yeyolo mamanayelowolo.
21 Ye Korasin, ko, Betsayida ende elayaga nguno simoo bale oolootenggoku, yengo nondo nowoondoyi yunooteno! Nondo Tayiya ko Sayidon ende elayaga, nguno simoo baleno damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu nondo yengo endemo tewonoku, ngundilo eneno tetoowe ngu, asa, ngu ende elayagano oni simoo bale, ngundo ngundilo oo kenolo, nowoondoye kowuli ingolo, ngulo ene sodedonangge nowoondoye yowoolengolo, nolo hamoo ingowanggo.
22 Asa, no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulungga nguno, yendo kowuli yowanggoku, ngundo Tayiya ko Sayidon onilo kowuliye tunootewaku ngu dagalo yowanggo.
23 Ariya, ataga, no ye Kaperniyam endemo oni yeya eteno. Yengombo ingootenggoku, yengo ende ngundo ende bidodo melako oolootenggoku nga dagayeloote, bine? Ngundilo nguya kini. Anutndo ye yoyolo, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oolongooyelowa. Oni gulado Sodom endemo, damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, nondo ye kewooloyemo tewonoku ngu, ariya, ataga Sodom endega ngundilo oluwa.*
24 Ene no yeno hamoo eteno. Kootusina, oni simoo bale wilikoyeloweloyi nalu ulungga nguno, yengo kowuliye yowanggoku, ngundo Sodom onilo kowuliye tunootelo, ngu dagawalo ewolo.

Ye Nono Ombuya, Kengeya Oliyi
(Luk 10:21-22)

25 Ngu naluno, Yesusndo Eweyimo yemboongelo ewolo. Awa, ge sambo melalo Sembuli Ulungga. No oowoongge elo

---

* **11:23:** Kuli, Ebarahamlo naluno, ngu endegano, simoo bale bidodo nowoondoye ingondudu biyomi ulungga, ko, mbumbuwa ulunggano oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngu mbumbuwa ulungga oolengo ngu kenolo, Sambononggo de gookingo ulungga ngu suleyootoni, ombulo, ngundo ngu endega, ko, oni simoo bale nguya oo bidodo demukolo kinitewolo.

bingamingge okooteno. Ndatelo ngulo, gengo mande gome
ngu oni ingonduduyedodo nguno imangoolo, oni ingoyin-
goye bodaga, simooyembolo ingoyingoye ngundilo oni ngu
etuyelowolo.
26 Yo, awa, gengombo ingolo tewoku, ngulo ge oni oni tete.
Ewolo.
27 Yesusndo mande gula ewolo. No Awanembo oo
bidodo nunowolo. Awando nangge enengo Nangoni ingoote.
Ngundilo nangge, Nangonimbo nangge eweyi ingoote. Yo,
Anut Nangoni, ngundo eweyi ingolo, ene Anutlo Mande Keda
Mesalango ngu oni simoo baleno wesiyolo yunowolo. Oni
gidalega nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Nangoni
kuli logoyelowoku, ngu oni ngundo Awa nguya ingootenggo.
28 Ye nolo kenemo oni simoo bale, ye kowuli ulungga
koolowoolo, kiyayi yetenggoku ngu, asa, ye nono ombutoyi,
nondo ye kengeyingo yunowano.
29 Ye ngu kongga yunowonoku, ngu kowuli kini.
Ndatelo ngulo, no ye hoolooweyelootoowe, nolo damonine
imakeyingo, ko, nondo nenengo oowoone bingami ngu ma
okooteno. Ngundilo ngulo, ye nono ombutoyi ngu, nondo
yengo gaboye hamoo kengeyingongga, ngu yunowano.
30 Yo, nolo kongga nondo ye yunowonoku ngu, ngu kowuli
kini, imakeyingo nangge. Ngu ooga ngu koolowooyi, elo
yunootenoku, ngu kowuli kinilo ewolo.

12

Yudalo Kundingiyi Nalu Sabat, Nguno Ko Loogu Teweloyi, Ngulo Mande

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Yudalo nalu kundingiyi Sabat gulano, Yesus enengo
sulena onindo nggile ko gula oole kewoolokuli oolouwolo.
Ngundilo oololo, enengo sulena onikundo nggile engge wem-
buyimonggo andangelo, goweyi tuloolo, engge tanggoolimu
keda newonggori.
2 Ene ngundilo netoyi, Moseslo mamana mande
sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo yeyolo
ewonggori. Yesus, keno! Gengo sulena onindo Sabatno
ko tetenggoku, ngu mamana mandeno ewoku, ngu
toongootenggoku ngu! Elo ewonggori.
3 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye kuli
Iserel mela oni sobosobo koleteyingo ulungga Dewit, enengo
me oni, ngundo oodoolo kumoolo teyingomu, ngu ye ngulo
mande kandangelo, kuli ingowonggo.
4 Dewit ko enengo me oni Yudalo towimbo ya kundingiyi
ngu newendemo ulo, oomanongoyingo kundingiyi ngu

yolo newonggori. Ngu oomanongoyingo kundingiyingga,
enendo neweloyi kini. Kini, ngu Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngundo nangge neweloyi.
5 Ye Moseslo mamana mandeno kuli kandangelo in-
gowonggo. Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngu
Sabatno ngu mete Yudalo towimbo yambo yano ngu ko
teweloyi, ngulo loogu kini. Yo, ene Sabatno Anutlo simoo
bale hoolooweyeloweloyi, ngulo kowulini kini.
6 Ariya, no yeno hamoo eteno. Nga oningga nga oolooteku,
ngu oowooyi ngundo Yudalo goobooyingo ya ngulo yanggan-
goni ngu bidodo dagayeloote.*
7 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Anutndo no woolo kundingiyi ngulo ma oni oni telo, ene
nowoondoyi teweloyi ngulo gome ingootelo ewolo.
Hoseya 6:6
Ye nga mandega ngalo damoni gome ingolo ngu, asa, ye oni
mbumbuwa ma tetenggoku ngu, ma kowuli yunowanggo.
8 Yo, hamoo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo nondo Sabat
ngulo Sembuli ulunggalo ewonowolo.

Yesusndo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga, Sabatno Yomosiyowolo
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9-10 Yesus ngu musiyonggaku yokolo, ene Yudalo goo-
booyingo yano ulo, ene oni gula kandeyi bingo yeyingomu,
oodoni kenowolo. Ngu naluno, Moseslo mamana mande
sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo Yesus goweyi
sanggawelo kingo mande eweloyi ngu erewelo, ngulo sumoo
ewonggori. Moseslo mamana mandeno sayi oni mete
Sabatno yomosiyeloweloyi, ngundi kini bine? Ewonggori.
11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. Sabatno yengo Sipsip ngu meleno soletoni ngu,
ye ngundilo kenolo yokootoyi, meleno oluwa, ngundi
yowanggo, bine? Ngundilo nangge, Anut doongeyimo,
onindo Sipsip ngu dagate. Anut doongeyimo, ngu mete oni
nowoondoye yunolo, Sabatno oni hoolooweyelowanggolo
ewolo.
13 Ngundilo elo, ene yowoolengolo, oni kandeyi biyoming-
gakuya ewolo. Kandege yoonenengo. Etoni, ene ingolo,
ngundilo tetoni ngu, kandeyi biyominggaku kandeyi metemi
gidalega ngundilo tunootewolo.
14 Ariya, Parisi onindo ngundilo kenolo, ene sanggili telo,
ngu musiyonggaku yokolo, salo, goobooyingolo, Yesus uleyi
kumooweloyimbolo mande oowooyingga ewolo.

---

* **12:6:** Yesusndo enengombolo ewolo.

Anutndo Yesus Enengo Ko Oni Oolengo, Elo Sunggi Yewolo

15-16 Yesus ene Parisi onindo uleyi kumooweloyimbolo mande ewonggoku ngu ingolo, ngulo ene ngu endega ngu yokolo toongewolo. Ene oni simoo bale oowooyingga, ene keyolo, ooloutoyi, Yesusndo oni sayidodomu, ngu bidodo yomosiyelolo, enendo simoo baleya mande yanggango ewolo. Ye ingondale teyi! Nondo ooga tetenoku nga, onino ma yootunolo ewelolo ewolo.

17 Ngundilo ngulo, ngu tetoni ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene Yesuslo ngandilo nakangolo ewolo.

18-21 Nga oningga, nolo ko oni oolengo, nondo kuli sunggi yewono. Nondo ngulo gome ingolo, nowoondone ene inooteno. Nondo nenengo Yuka Kundingiyi ngu oninggano ngu newendemo yetoowe, ene nolo damoni nenengo oni simoo bale mela bidodomo wesiyolo ewa. Ene longge sambi manggalu ma tetoni, oolekononggo manggowo ngguyi ma ingowanggo. Ene oni nowoondoye yanggango kini ngundi kowuli ingootenggoku, ngu nowoondoyi yunoyi. Ataga, ene ngundilo ko teteku ngu, kootusina, wilikoweloyi nalu wengamo, nguno nowoondoyi teweloyi damoni nenengo ngu simoo bale doongeyemo tunootelo, damoni sungo dagayelowa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale mela bidodomo nowoondoyemo hamoo telo, ene nangge sobowoowanggolo ewolo. *Ayisaya 42:1-4*

Oni Simoo Baledo Yesus Ngu Biyelsebab Setan Nguya Ko Tetelo Ewonggori

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

22 Ariya, ngu naluno, oni gula mboolo biyomimbo doongeyi manggowo gosiyoyingomu, ngu yolo, Yesusno mayewolo. Yesusndo ngu oninggaku yomosiyootoni ngu, ene mande gome elo, ko doongetelo, mela kenowolo.

23 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale ngu kenolo, soli ulungga yokolo, ewonggori. Nga oningga nga, ene mela oni sobosobo koleteyingo ulungga Dewit, ngulo nangge bine, ngundi, ene Anutndo noole ko yoyoweloyi oningga sunggi yewoku, ngu bine? Elo ewonggori.

24 Parisi onindo simoo balelo mande ngu ingolo, ene Yuka Kundingiyi nguya, kootusina mande ewonggori. Ngu Yesusga ene yuka biyomi oweteku, ngu mboolo biyomi ngulo tabango ulungga, Biyelsebab Setan, ngundo yanggango inootoni, ko tetelo ewonggori.

25 Ene ngundilo etoyi, ariya, Yesusndo enengo ingonduduye ingolo ewolo. Mela sobosobo koletelo oni gula,

ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku nguya, enengo
nangge ebe utolo, nguno ma siyelo ngu, asa, ene mete
yanggango ma dikalo oluwanggo. Ngundilo nangge, ende
gulananggemo oni nowoondoye goboolo ma siyelo ngu,
asa, ngu endega ngu ngundilo sugi yanggango ma oluwa.
Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni wesowoolo, elaya
tunootelo, enengo nangge, ngu ebe utolo, ngu yano oni
ngu yanggango ma ootoolo, ya toongoolo, sungo sungo
sawanggo.
26 Ene ngundilo nangge, Setando enengo nangge yuka biy-
omimboya ebe utolo ngu, wesowoolo, elaya telo, yanggango
ma dikalo oluwa. Ene sodedo kinitewa.
27 Asa, nondo yuka biyomi Biyelsebab Setan ngu oowooyi-
monggo, owewanoku ngu, ariya, yengo oni ngundo yuka biy-
omi owewelo ngu, ndawu oningga oowooyimo ko tewanggo?
Ngundilo ngulo, yengo onindo nangge yengo mande eteng-
goku ngu, ngu wilikowanggo.
28 Ngundilo nangge, Anutlo Yukambo hooloowenelootoni,
yuka biyomi owewanoku ngu, ariya, ye ingootenggo. Anutlo
nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ataga yeno
ombutelo ingootenggo.
29 Ngundilo nangge, no mande yamonggawo gula yeno
eteno. Oni gula ene mete oni yanggango gulalo yano kingo
ulo, oo sitowini andangelo yowa, bine? Kini, ene koletelo
komo ngu oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyolo
yokolo, ngunonggo ene mete yanimo ulo, oo sitowini bidodo
andangelo yowa.
30 Oni gula no doboone kini oluwaku ngu, ngu oningga
ngu nolo me oni. Ngundilo nangge, oni gula no ma
hooloowenelolo, Sipsip yoyolo, nowoondoye hamoo teyingo
pawa newendemo ma yoyetoyi ngu, asa, ene Sipsip yombu-
liyelowelo ingolo oluwa.
31 Ngundilo ngulo, no yeno hamoo eteno. Yengo mbum-
buwa bidodo, ko Anut kootuyisina elo, yumooyinolo mande
biyomi etoyi, ngulo ye nowoondoyi telo, yowoolengootoyi
ngu, asa, Anutndo kowuliye andangeyunolo kapengo yewa.
Ene oni gulado Anutlo Yuka Kundingiyi nguya kootuyisina
mande biyomi ewaku, ngu nangge, Anutndo ngulo mbum-
buwa ma andangelo kapengo yewa.
32 Yo, oni gulado no Anut Nangoni Oni Kilalongo kootuy-
isina mande biyomi elo, Anutno sumoo yemboongelo,
ewaku ngu, Anutndo ngulo mbumbuwa andangelo kapengo
yewa. Ene oni gulado Anutlo Yuka Kundingiyi kootuyisina
mande biyomi ewaku ngu, ngu nangge Anutndo ngulo
mbumbuwa ma andangelo kapengo yewa. Ngu mbum-
buwaga ngu sugi sugi oluwalo ewolo.

Oni Enengo Ingondudu Nowoondoyemo Oolooteku, Ngundo Yeni, Engge Ngundilo Tunootewa
(Luk 6:43-45)

33 Yesusndo Parisi oniya ewolo. De metemingga ngu gome enggewa. Ngundilo nangge, de biyomingga ngu engge biyomi tunootewa. Koletelo, oni de tanggooli kenolo, ingolo, ene de metemi ngundi biyomi, bine, ngu ingowa.
34 Ye sile biyomi simoongo! Ye nowoondoye biyomi oolengo oolooteku ngu! Ngundilo nangge, ye mete manggoyemonggo mande metemi wesiyolo, ma ewanggo. Yo, hamoo oolengo, ye nowoondoyemo ingondudu biyomi oolooteku, ngundilo nangge, manggoyemonggo mande biyomi nguya tunootewa.
35 Ngundilo nangge, oni metemingga ngu, ene ingondudu gome nowoondoyemo oolooteku ngu, ngu ene damoni metemi ngu yeni tunootete. Ngundilo nangge, oni biyomingga ngu, ene nowoondoyemo ingondudu biyomi oolooteku ngu, ngundo damoni biyomimu yeyi tunootete.
36 Asa, no yeno eteno. Anutndo wilikoyeloweloyi naluno, oni kingo mande mande bidodo bulibali ewonggoku ngu, ngulo damoni Anut doongeyimo ngu, wesiyolo ewanggo.
37 Yo, hamoo, Anutndo yengo mande bidodo melako etenggoku ngu, ngulo ene ingolo, enengombo wilikoyelolo, ye oni metemi, ngundi, oni biyomi bine, ewalo ewolo.

Oni Gidalegado Damoni Sungo Oolengo Gula Onindo Ma Teweloyimbolo, Ngu Gula Kenowelo Meno Ewonggori
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 Ngu nalunggano nguno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko, etuyeloyingo onindo Yesus tewoongolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, mete ge oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim gula tetooga, noole kenowelo ingooteto. Elo ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye melako oni oolootenggoku nga, ye ingonduduye biyomi ingolo, bosebalese damoningga ngu telo, ngunonggo Anutno nowoondoye hamoo ma telo, damoni sungo gula onindo ma teweloyim, ngu kenowelo, nono elolootenggo. Ataga, nondo yeno sunggi gula ma tetoowe kenowanggo. Kini, nondo ngu Anutlo ingondudu eyingo oni kulimi Yona, ngulo sunggiga ngu nangge ewano.
40 Yo, kuli Yona iso ulungga oolengo ngu useyi newendemo sa suwoo kabusa, nguno oluwolo. Ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kilalongongga nguya sa suwoo kabusa, mele newendemo ngu oluwano.

41 Yo, Yonando Anutlo mande Niniwa endemo oni
ngu yunootoni, ngulo ene nowoondoye hamoo yowoolen-
gowolo. Ene ye kewooloyemo oni gula (Yesus) oolooteku,
ngundo Yonalo yanggangoni ngu dagate. Ene ye ngulo
mande ma ingolo, nowoondoye yowoolengolo, hamoo ma
tetenggo. Ariya, ngulo ngu, nalu wengamo, oni wil-
ikoyeloweloyi naluno, Niniwa onindo ye nga oni oolooten-
ggoku ngano dikalo, mande yanggango elo, goweye sang-
gaweyelowanggo.
42 Kuli, Anutndo Yuda melako oni sobosobo koleteyingo
ulungga, Solomon, ngu ingondudu ulungga oolengo inowolo.
Ngulo ngu, melako bale sobosobo koleteyingo ulungga,
ngundo Solomonlo ingondudu ulungga ngu ingowelo, ngulo
ngu enengo mela yowoko biyomimu ngu yokolo, yade yade
mayelo, enendo ingondudu ulunggaku ingowolo. Ene ye ke-
wooloyemo, oni gula (Yesus) oolooteku, ngundo Solomonlo
ingonduduni, ngu dagate. Ene ye ngu kenolo, nowoondoye
hamoo ma yowoolengootenggo. Aliya, ngu bale sobosoboga
nguya nalu wengangga nguno ombulo, dikalo, yengo mande
damoni biyomi tewonggoku, ngu bidodo yengo goweye
sanggawelo mande yanggango oolengo ewalo ewolo.

Mboolo Biyomi Ko Ombuwolo
(Luk 11:24-26)

43 Yesusndo Parisi onino mande gula ko ewolo. Mboolo
biyomingga, ngundo oni newende yokolo ngu, ene mela
arimo kengewelo musiyo erewelo oolouwolo. Ene ngundilo
telo, ene ma kenowolo.
44 Mboolo biyomi kengewelo musiyo ma kenolo ngu, ngulo
ene enengo ya kuli oluwoku, nguno ko oolouwelo ewolo.
Ariya, ene yano ko ombulo, nguno oni kini, ya namboyi
kenolo, oo bidodo nenengo oodoni, ngu kenowolo.
45 Ariya, ene oo ngundilo kenolo oololo, yuka biyomi kan-
degula gidembolo elaya yoyolo, ombulo, yano ulo, enedodo
oluwonggori. Enengo dobooguliyi, ngulo damoni biyomi
oolengo, ngundo koleteloga damoni biyomi tewoku, ngu
dagate. Kuli ngu oningga biyomi oluwoku, ataga, ene
biyomi oolengo ulungga ooloote. Ngundilo nangge, oni
damoni biyomi melako ngano telo oolootenggoku, ngundilo
tewanggo. Elo ewolo.

Yesuslo Nemi Koneyo Ngu Oone?
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Ngu naluno nguno, Yesus oni simoo bale kewooloyemo
bibitelo, mande wesiyolo, yunolootoni ngu, nemi koneyo
enedodo mande ewelo ombulo, endesina dikawonggori.

47 Dikatoyi, asa, oni gulado Yesusno ewolo. Ingo, nangge
konege geya mande ewelo ombulo, endesina dikatenggolo
ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo.
No namone konene ngu oone? Elo ewolo.
49 Yesusndo enengo sulena onikuno kandedisi telo ewolo.
Ngu hamoo oolengo, oni endesina dikatenggoku, ngu nolo
namone konedoboone. Ene nga oni ngano nowoondoyemo
hamoo telo oolootenggoku, nga nguya nolo namone konedo-
boone.
50 Ngundilo nangge, oni simoo bale, ngundo Awane Sambo
Endemo oolooteku, ngulo ingondudu keyowanggoku ngu,
ngu oni ngu nolo konene, kuwookuwoone ko nanamonelo
ewolo.

13

Onindo Oo Yuwooyi Gula Kono Kuliyoyingo, Ngulo Mande Yamonggawo

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Ngundilo naluno, Yesus ya yokolo, oololo, Galili sono
koongeyingo dabemimo nguno bibitewolo.
2 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale oowooyingga
oolengo mayelo, Yesus tanggeyimo gooboowootoyi, ngulo
Yesus ene wanggo sanganimo oolelo, bibitetoni, oniku ngu
sono dabemimo kelidi sanganimo oluwonggori.
3 Asa, ngu naluno, ene mande yamonggawo yunolo, nguno
oo oowooyingga etuyelolo ewolo. Oni gula kono Rayis
yuwooyi kuliyowolo.
4 Ene kuliyootoni, Rayis yuwooyi gidega ooleko soletoni,
nguno numbo mayelo nemukowonggori.
5 Oo yuwooyi gidega mela digi gumi digidodo musiyosina
solewonggori. Mela nguno ulungga kini. Ngulo oo yuwooy-
ingga ngu sodedonangge oolewonggori.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini. Mela bodaga
nangge ngulo ngundilo tewolo. Ene sa oolelo, kenootoni
ariyewolo. Ngulo digi gookingombo dedoni, bidodo ariyelo
kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidalega utoo so sanggilidodomu, kakali
dimoo uto oo kewoolokono solewonggori. Kakali dimoo
uto sanggilidodomu oolelo, ngundo doobengolo wiliyowong-
gori. Ngundilo tetoni, ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo sole-
wonggori. Ngu oo yuwooyinggaku gome oolelo, ulungga
yelo, gome enggewonggori. Gidalega engge onibi kandegula
(100), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge
onibiga kande elaya (30) enggewolo.

9 Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene komo gome
ingoyi! Elo ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Nangge Ewolo
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesuslo sulena oniku eneno ombulo, sumoo
ewonggori. Ge ndawugalo ngulo, mande yamonggawo
nangge oni simoo baleno ete? Elo ewonggori.
11 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, ene mande gumi ewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande da-
moningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku,
ngu kombiteyingo oolooteku, ngu ye tunoo etuyelowa. Ene
oni gidalegano ngu, no mande nga eneno yootunolo ma
ewano.
12 Ngundilo nangge, oni gula Anutlo Mande Keda
Mesalango ingolo, ngu dowootoni, Anutndo oo gula suleyolo,
ingonduduni oowooyingga inowa. Ngundilo nangge, oni
gula Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ma dowoolo, ene
koletelo yowoku ngu nangge dowoololuwaku ngu, asa,
Anutndo ngu nguya andangelo yowa.
13 Nondo mande yamonggawo eneno etenoku, ngulo da-
moni ngandilo. Ene doongetelo, oo kenowanggoku ngu,
ene ngulo damoni gome ma ingowanggo. Ngundilo nangge,
ene mande ingolo ngu, ene ngulo ingondudu telo, nowoon-
doyemo yolo ma siliyowolo.
14-15 Ngundilo oni simoo bale, ngulo damoniye kulimi
Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega
eyingomu, engge tunootewolo. Ene ngandilo ewolo.

Ye mande ingootenggoku ngu, ene ngulo damoni ma in-
gootenggo. Ye doongetelo kenowanggoku ngu, ene oo
ngulo ma ingowanggo. Oni simoo bale kuli nowoon-
doye ukingowonggori. Ene sodeye ukingolo, ngulo ko
doongeye kumoondi tewonggori. Damoni ngundilo
ma tetoyi ngu, ariya, doongeyembo oo kenolo, ingolo,
sodeyebo mande gome ingolo, yolo, nowoondoyemo
gome siliyolo, ngu ingondudu tewanggo. Ene nowoon-
doye yowoolengootoyi ngu, asa, nondo mete ombulo,
ene yomosiyelowano. Ene mande nenengo oolengo
ngu ingowelo ngu yokootenggoku, ngulo enengo da-
moniye biyomi ngu ma yomosiyowanggolo ewolo.
Ayisaya 6:9-10

16 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu gome oolengo, ye ngu
oni ngundilo kini. Ye doongeyembo oo kenolo, nowoondoye
gome ingolo, ko sodeyebo ingolo gome ingowanggo.
17 Asa, no yeno mande yanggango eteno. Kuli, Anutlo
ingondudu eyingo oni, ko, oni gidalega nowoondoyemo

hamoo teyingomu, ngundo nowoondoye bidodo yengo ataga kenootenggoku, ngu kenowelo ingowanggo. Ene yendo Mande Keda Mesalango ataga ingootenggoku, ene nguya ingowelo hahangewonggoku, ngulo ngu, ene ereremo kinilo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ngulo Damoni
(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 Ye komo ingoyi! Onindo oo yuwooyi kono kuliyowoku mande yamonggawo, ngulo damoni ngu ngandilo.
19 Oni gidalega Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ingolo, ingondudunimo nangge ingolo, ngulo gome ma ingootenggoku ngu, ariya, sodedonangge Setando ombulo, Anutlo mandega ingowonggoku, ngu andangelo yowa. Ngungga ngu, oo yuwooyi ooleko soleteku ngundilo.
20-21 Oni simoo bale gidalega ngu Rayis yuwooyi mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene mande ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggori. Oni oni telo, ene kootusina ngulo ingondudu telo, ngu ene newendemo hamoo tewoku ngu yokowa. Ene uli moole kini ngundilo tewa. Enengo newende hamoo teyingo ngu, ootuwoo bodaga. Ene Anutlo me oni, ngundo oni simoo bale Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli ulungga yunootenggo. Ngundilo tetoyi ngu, sodedonangge, oni simoo bale gidalega enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokolo, Anut kootu inowanggo.
22 Oni simoo bale gidalega ngundilo oo yuwooyi utoo sanggilidodo kewoolokono solewonggori. Ene mande ngu ingootenggoku, ngulomu ene kowuli guladilo nga melangga ngalomu eneno tunootetoni, ko, bobeye ulungga yoweloyimbolo ngulo ingondudu bidodo, ngundo Anutlo mande doobengoote. Ngundilo oni simoo bale ene gome ma enggewanggo.
23 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene Anutlo mande ingolo, yolo, gome dowoolo, gome enggewanggo. Yo, oni Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondoyemo gome siliyowonggori. Oo gidalega engge oowooyingga oolengo (100), gidalega engge logomo nangge (60), ko gidalega engge bodaga nangge (30). Elo ewolo.

So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Mande Yamonggawo

24 Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Anutlo mande damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu oni kono oo yuwooyi gome kuliyooteku ngundilo.

25 Oni simoo bale suwoono wetomukootoyi, ko sembuliga
ngulo me oninggakundo mayelo, kono so biyomi oo yuwooyi
kewooloko oolongoolo toongewolo.
26 Kootusina, Rayis yuwooyi ko so biyominggaku nguya
goobooyingolo oolewolo.
27 Ariya, ko oniku ko sembulimo oololo ewonggori. Oni
ulungga, noolendo ingootetoku, ngu gengo kono oo yuwooyi
gomemu ngu kuliyowonggori. Ndatelo ngulo, so biyomingga
nga nguya oolete? Elo ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo ko onikuya mande
gumi ewonggori. Ngu me oninggado tewolo. Ngundilo
etoni, ko onikundo enedodo gumi ewonggori. Ge ingootooga,
noolendo oololo, so biyomi ngu mete gumoowato, bine? Elo
sumoo ewonggori.
29-30 Ene ngundilo sumoo etoyi, enendo mande gumi
ewolo. Kini, yendo so biyomi gumoolo nguno ngu,
Rayis nguya gumoowanggo. Ngundilo ngulo, elayadodo
yokootoyiga nguno olili. Kootusina engge mandoni yewo
nalunogo, ngu koyi teweloyi onino ewano. Yendo koletelo
so biyomimu gumoolo kaweloyimbolo wetumooyi. Ene
yendo Rayis yolo, nolo oowalilo yano goobooyingolo, wata
yewanggolo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet Ko Oomanongoyingo Koongeyeweloyi Yis Ngulo Mande Yamonggawo Elaya
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

31 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula yunolo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo mande da-
moningga enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu de
gula oowooyi Mastet yuwooyi ngundilo. Onindo ngu Mastet
yuwooyi yolo, enengo kono imiwolo.
32 Mastet yuwooyingga ngu bobodi oolengo puka yuwooyi
ngundilo. Oo ngu imitoyi ngu, enengombo oolelo, de
ulungga biyomi yelo, oowali gidalega kono ngu bidodo
dagayelolo, enengo kambini ulungga yelo, yongeyi tetoni,
numbo ngu sanganimo bibitetenggolo ewolo.
33 Asa, Yesusndo mande yamonggawo gula ene yunolo
ewolo. Noole Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo mande damoningga enengo oni simoo bale oo
soboyelooteku, ngu ene oomanongoyingo koongeweloyi,
Yis ngundilo. Baledo ngu Yis yolo, oomanongoyingododo
goobooyingolootoni, Yisga, ngundo yeni oololo, oomanon-
goyingo ngu bidodo koongewa. Elo ewolo.*

---

* **13:33:** Nga mandega ngalo damoni ngandilo. Anutlo Mande Keda Mesalango Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elaya ngu yunootoni ngu, ngu mandega yade yade oololo, mela bidodomo tunootewa.

Yesusndo Oni Simoo Baleno Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Yunowolo
(Mak 4:33-34)

34 Yesusndo oni simoo baleno mande yamonggawo
nangge yunolo, ene mande gula tunoo eneno ma wesiyolo
yunowolo.
35 Ngundilo nangge, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni
gulado mandega eyingonggaku, ataga engge tunootete. Ene
Yesusya ngundilo ewolo.

Nondo manggone goosoolo, mande yamonggawo ewano. No mande kuli kombiteyingo oluwoku, Anutndo amana nga sambo mela yewo naluno yade yade oololo, wenga ombulo, ataga ngulo tunoo wesiyolo etenolo ewolo. *Sam 78:2*

Mande Yamonggawo So Biyomi Kono Ooleteku, Ngulo Damoni Ewolo

36 Ariya, Yesusndo enengo sulena onidodo oni simoo bale
yokolo, yano ulo, eneno oololo ewolo. So biyomi kono
ooleteku, ngulo mande yamonggawo gedo ewoku, ngulo
damoni nooleno etooga, ingowato. Elo ewolo.
37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, ene mande gumi
eneno ewolo. Oni gula kono oo yuwooyi metemi kuliyowoku
ngu, ngu no Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu no ngundilo.
38 Enengo ko ngu, ngu mela bidodo ngundilo. Oo yuwooyi
kono metemimu ngu oni simoo bale Anutlo pawa newen-
demo oolootenggoku, ngu ngundilo. So biyomingga ngu, ngu
oni simoo bale gidalega Setanlomu.
39 Oni so biyomi kono kuliyowoku, ngu Setan. Engge
yoweloyi nalungga ngu, ngu nalu wenga wilikoyeloweloyiga
ngu ngundilo. Engge yoweloyi oningga ngu, ngu Anutlo
Sambono Oni.
40 Onindo so biyomi gumoolo, goobooyingolo, de nombono
kaweloyi ngu, ngu nalu wengamo, nga melako ngundilo
tunootewa.
41 No, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Anutlo Sambono
Oni ngu suleyelootoowe, ombulo, ngundo oni simoo
baledo oni gidega yowoosoolo, mbumbuwa tetenggoku
oni ngu keyoyelolo, ko, oni damoni biyomi tetenggoku
nguya keyoyelowa. Keyoyelootoyi, Anut Oo Bidodo Sem-
buli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu newendemo ma uwanggo.
42 Ngundilo oni ngu, ene Setanlo ende biyomi de nombo
ma kumooweloyi nguno oolongooyelootoni, ene sendo
ulungga biyomi telo, metokalikali telo, ngundilo sugi sugi
oluwanggo.

43 Ngundilo naluno, oni biyomi Setanlo endemo oluwong-
goku, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Anut Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni
simoo bale soboyelooteku, nguno sugi sugi oluwanggo. Ngu
ende gomenggano nguno, Kristen oni simoo baledo damoni
nenengo oolengongga, ngundo himi sa ngundilo oluwa. Oni
sodeyidodo tetoningga ngu, ene nga mandega nga gome
ingonilo ewolo.

Onindo Kes Newendemo Bobeye Ngu Ereweyingo, Ngulo Mande Yamonggawo

44 Anutndo endega nguno enengo simoo bale
soboyelooteku, ngu bobeye oowooyingga oolengo ngundilo.
Ngu bobeye ngu Kesdodo mele newendemo oongoowolo.
Nalu gulano, oni gulado ngu kenolo, enebana ko yolo, mele
gumisina doobengolo oongoowolo. Ngundilo telo, ene oni
oni telo, sodedonangge oololo, enengo sitowi bidodo oni
yunootoni, uliyootoyi, ngulo ulini yolo, oololo, ene mela
sembulimo mela ngu uliyowolo.

Beye Goyayi Gome Ngulo Mande Yamonggawo

45 Oni simoo bale Anutlo mande damoningga, ngundo
enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ya dogoni Stuwa
oni beye goyayi gula erewelo yoweloyi ngundilo.
46 Oni gulado ngu beye goyayiga kenowoku ngu, ngu gome
oolengo tetoni ngu, enengo oo yolo, oololo, oni gidalegano
suleyolo, ngunonggo bobeye yolo oololo, ngu beye goyayiga
uliyowolo.

Iso Yoweloyi Si Ngulo Mande Yamonggawo

47 Mande yamonggawo gula oni simoo bale Anutlo mande
damoningga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku,
ngu ngandilo. Isolo si sono koongeyingomo oolongootoyi, iso
oowooyingga enengo siko ulo oolootenggo.
48 Isolo si isombo hangetoni, yolo, ombulo, sakiko kelidi
sanganimo yewolo. Oniku bibitelo, iso metemi nangge
wiyokolo, koondomo yewonggori. Ngundilo nangge, iso
biyomiku ngu oolongooyi uwonggori.
49-50 Ngundilo nangge, wilikoyeloweloyi nalu wengamo
nguno, ngundilo tunootewa. Anutlo Sambono Onindo om-
bulo, oni biyomimu, oni nowoondoyemo hamoo teyingo
kewooloyemo oolootenggoku, ngu andangeyelolo, Setanlo
ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno oolon-
gooyelowanggo. Ngundilo oolongooyelootoni, ngu de ma
kumooweloyinggano nguno sugi sugi ootoolo ngu, sendo
ulungga telo, metokalikali telo oluwanggolo ewolo.

51 Yesusndo enengo mande gula sumoo ewolo. Ye mande
nga bidodo ingootenggo bine? Etoni, enebana gumi ewolo.
Yolo ewolo.
52 Ngundilo etoyi, enendo gumi ewolo. Ariya, ngundilo
ngulo, Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo mande damon-
ingga, ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku ngu,
ngulo mande gome ingolo, ene ya ulungga ngulo Sembuli
ngundilo oolootenggo. Ngu oningga ngundo ene yano ulo, oo
kulimimu ko kedamu nguya yolo, goobooyingolo, dowoolo,
koyi tewalo ewolo.†

Nasaret Endemo Onindo Yesus Kootu Inoyingo
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Yesusndo mande yamonggawo yunomukolo ngu, ariya,
ene ngu endegaku yokolo toongewolo.
54 Ene yade yade oololo, enengo ende damoni oowooyi
Nasaret nguno oololo, oni simoo bale Yudalo goobooyingo
yano, Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo
yunowolo. Yunootoni, oni simoo bale enengo mande
ingolo, soliyokolo, sumoo ewonggori. Nga oningga nga
ingonduduni, ko, oo damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyim, ngu yanggangongga ngu ndanonggo yolo tete?
55-56 Nga oningga nga ya yeweloyi oningga, ngulo nangoni
nangge. Noole kuli ingowooto. Enengo nemi, Mariya, ko,
enengo konedoboongo, Yems, Yosep, Yudas, ko, Sayimon.
Enengo kuwookuwooyi nguya, ngano nooledodo oolooteto.
Ngu ingondduningga, ko oo tewoku ngu, ndanonggo yowo?
Elo ewonggori.
57 Ngundilo elo nowoondoyemo sanggili tewonggori. Ene
Yesusndo gumi ewolo. Mela bidodomo, Anutlo ingondudu
eyingo oni yeyolo ngu, ngu oni ngu Anutlo oni ulungga. Ene
enengo yano, ko, enengo ende damonimo nguya oowooyi
bingamiye kinilo ewolo.
58 Ndatelo ngulo, ene nowoondoye hamoo ma teyingo,
ngulo Yesusndo ngu endegano nguno, oo damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu oowooyingga ma
tewolo.

14

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo
(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

† **13:52:** Mande yamonggawo nguno oo kulimimu ngu Moseslo mamana mande ngundilo. Oo kedamu ngu Anutlo Mande Keda Mesalango ngundilo. Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, ngu ene Yesuslo nowoondoye hamoo telo, ngundo ene mete Moseslo mamana mande, ko, Yesuslo Mandeni Keda Mesalango nguya gome oolengo ingowa.

1 Ngu naluno, Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo Galili
onilo tabango oode, nguno ene Yesuslo mande binga ngu
ingowolo.
2 Ngundilo ngulo, Herodndo soli ulungga yokolo, enengo
sulena onino mande yanggango ewolo. Eyi! Ngu on-
ingga ngu, ngu Sonoyeloyingo Oni Yondo, kumoononggo
ko ootookooteku ngu! Ngulo ene damoni sungo oolengo
gula onindo ma teweloyim, ngulo damoni yanggangonidodo
tunootete! Elo ewolo.
3-4 Herodlo sosoleyingo, ngu damoni ngandilo. Kulimi,
Herodndo koneyo Pilip baleyi, oowooyi Herodiyas, ngu
yakakayi yowolo. Ngulo Yondo balega ngu elambalisa, ngulo
mbumbuwayali yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo
etoni, Herodlo me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo
yewolo.
5 Ngundilo telo, Herodndo Yon uleyi kumooweloyimbolo,
ene endemo oni simoo bale yeyolo, sosolelo, ngulo ene
yokowolo. Ndawugalo ngulo, ene ingootenggo. Yon ngu
Anutlo ingondudu eyingo onilo ingoote.
6 Herod ene oo simbo ulungga kayingo, ndatelo ngulo,
enengo nalu nemimbo yomoowoolo nalu ingondudu
teweloyim oo kawolo. Ngu naluno nguno, Herodiyaslo
namboni, ngundo ya newendemo ombulo ngu, yambo utolo
kunowolo. Herodiyas nambonimbo yambo kunootoni,
ngulo Herod gome ingowolo.
7 Ngundilo tetoni, ngulo Herodndo ngu bale buniyonggaku
ngu kenolo, oni oni telo, ene mande solumimonggo hamoo
oolengo ewolo. Ge komo nono oo gula nuno ewaku ngu, asa,
no hamoo gunowanolo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, bale buniyonggaku enengo mande
ingolo, nemimo oolelo, ngulo ingondudu yolo, ulo, ene
mande gumi Herodno ewolo. Anangu, ge Yon tabango
toongooya, koondo samayi gulano yeya, ombuya nunolo
ewolo.
9-10 Herodndo bale buniyonggakulo mande ingolo,
newende ngu kowuli ulungga ingowolo. Ene kuli mande
yanggango hamoo oolengo solumimonggo tewolo. Yo, oni
enedodo oo newonggoku, ngu doongeyemo ewokulo, ngulo
ene bale buniyongga ngulo mandeni ma yokowa. Ngundilo
ngulo, ene me oni suleyelootoni, oololo, ya biyomimonggo
Yon tabango toongoowolo.
11 Toongoolo, koondo samayi gulano Yon tabango yelo,
yolo, ombulo, bale buniyonggaku inootoyi, enendo yolo,
nemi inowolo. Herodiyas Yon tabango kenolo ngu, ene
ingonduduno elo ingolo, nolo me oninggaku kuli kumootelo
ingowonggori.

12 Ariya, Yonlo sulena oni mande ngundilo ingolo ngu,
asa, ene ombulo, Yon bingo yolo, salo melengoowonggori.
Ngundilo telo ngu, oololo Yesusno ewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga (5,000) Oowali Yunowolo
(Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

13 Yesus ngu mandegaku ingolo, ene ngu endegaku yokolo,
ene wanggo yolo, oni kini melako enesu nangge toongewolo.
Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ngu ingolo, enengo
ende yokolo, enebana keyolo oolouwonggori.
14 Ene Yesus ko oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo
gosiyolo ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo oodoyi
yeyowonggori. Ngulo ene nowoondoyi yunolo, enengo sayi
nguya yomosiyelowolo.
15 Suwootetoni, enengo sulena oniku eneno ombulo
ewonggori. Nga melasina ngano oni kini, ngundilo
ngulo, nalu kiniteteku nga. Mete ge oni simoo bale nga
suleyelootooga sayi. Ngulo ene mete ende namoko namoko
ngano salo, ngunonggo enengo oowali uliyowanggo. Elo
ewonggori.
16 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enengo mandeye ngu
gumi ewolo. Ndawugalo ngulo, ene komo sawanggo? Yendo
oowali yunoyi! Elo ewolo.
17 Ngundilo etoni, sulena oni enebana mande gumi ewong-
gori. Noole ngano oowali oowooyingga kini. Ngano
oomanongoyingo kandegula, iso elaya nangge moolelo
ewonggori.
18 Etoyi, enendo mandeye gumi ewolo. Ngu yoya, ombuya
nunoyilo ewolo.
19 Ene oni simoo baleno elo, ye ombuya so sanganimo
bibiteyi. Elo, Yesus ene ngu oomanongoyingo kandegula-
gaku, iso elayagaku nguya yolo, ene Sambono doongetelo,
Anutno yemboongelo esetewolo. Enendo oomanongoyin-
goku oososowoolo, sulena oni kilalongo yunootoni, ngundo
oni simoo bale yunowonggori.
20 Yunootoyi, oni bidodo oo netoyi, useye ndindi tewong-
gori. Ngundilo tetoyi, oowali gumi oodoni, enengo sulena
oni ngu goobooyingolo, si kande elaya kegidembolo elaya
(12) siliyowonggori.
21 Oni simoo oomanongoyingo newonggoku ngu, ngu
oowooyingga oolengo ngu 5,000. Ene bale ko simooye ngu
ma kandangeyelowonggori.

Yesus Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo
(Mak 6:45-52; Yon 6:16-21)

22 Kootusina, Yesusndo enengo sulena onikuya elo, ye
sodedo wanggo sanganimo ooleya, ye koleteya Galili sono
koongeyingo anduloko uleleyi. Elo nondo oni simoo bale
suleyelootoowe sawanggolo ewolo.
23 Ene oni simoo bale suleyelootoni, satoyi ngu, asa,
Yesus enesu nangge mela pulimo nguno, ene Anutno yem-
boongeweloyimbolo oolewolo. Ene suwootetoni, enesu
nangge mela pulinggakuno oluwolo.
24 Suwoono, Yesusndo pulimo yemboongetoni ngu,
wanggo sono koongeyingo yowoko oodoni, doogo
ulungga oolelo, ngundo wanggo wenggelenggeremowolo.
Ngundilo tetoni, ene sono sanganiwoole wanggo woosoolo
oolouweloyi, ko yanggango biyomi teloluwonggo.
25 Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus ene
Galili sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, eneno
oolouwolo.
26 Ngundilo ooloutoni, enengo sulena onikundo Yesus
kenootoyi, sono sanganiwoole oolouwolo. Ene Yesus kenolo
ngu, oomboolo gulado elo ingolo, ngulo ene ki manggalu
ulungga telo ewolo. Eyi! Oomboologa nga! Elo ewolo.
27 Ngundilo manggalu tetoyi ngu, sodedonangge, Yesusndo
enedodo mande mandelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango
yeyi! Nondo nangge ombuteno. Ye ma sosolewelo! Elo
ewolo.
28 Etoni, Pitando gumi ewolo. Oo Sembuli Ulungga, gedo
nangge tetoni ngu, ariya, mete no nguya sono sanganiwoole
geno oolouwano. Elo ewolo.
29 Ngundilo etoni, ene gumi ewolo. Yo, mete ombu.
Yesus etoni, asa, Pita wanggo yokolo, sono koongeyingo
sanganiwoole Yesusno oolouwolo.
30 Oololo, ene doogo ulungga kenolo, sosolelo, damoni
yelo, sono newendemo uweloyi telo, manggalu ulungga
tewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge hooloowenelo! Elo ewolo.

31 Etoni, sodedonangge, Yesusndo kandeyi Pitano yelo,
dowoolo, woosoolo ewolo. Ge nowoondoge hamoo teyingo
ngu bodaga nangge. Ge ndawugalo ingondudu elaya yoote?
Elo ewolo.
32 Ngundilo elo, enengo elayadodo wanggo sanganimo
ooletoli ngu, sodedonangge, doogo kinitewolo.
33 Doogo kinitetoni ngu, asa, enengo sulena onindo
ngundilo kenolo, soliyokolo, boodoo oondookelo, peng-
gootelo ewonggori. Hamoo oolengo! Ge Anutlo Nangoni
Kilalongo! Elo ewonggori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga

Yomosiyelowolo
(Mak 6:53-56)

34 Ngu naluno nguno, ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi Genesaret, ngu gidesina mayelo, wanggo gosiyowolo.

35-36 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge, oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingolo, ende gulasina gulasina kendutelo, salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus oluwoku, nguno mayelo, Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo ewonggori. Sayi onindo gengo nenggulo sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, ge mete enengo sayiye bidodo yeyi kinitewa, bine? Ngundilo etoyi, sayi onikundo Yesuslo nengguloni sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, asa, enengo sayi bidodo kinitewolo.

15

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambaye Mamana Mande Ngu Dagate
(Mak 7:1-13)

1 Ngu naluno, Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi Parisi, ko, mamana mandelo etuyeloyingo oni gidalega nguya, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya goobooyingolo, sumoo ewonggori.

2 Ndawugalo, gengo sulena oni kandeye ma sonowoolo, oo dowoolo netenggo? Ene noolengo osisambalo damoni ngu ma keyolo yombuliyootenggo. Elo ewonggori.*

3-4 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesus enebana enedodo sumoo gula gumi ewolo.

Ye osisambaye mamana mande ngulo damoni keyolo, ko ndawugalo Anutlo mamana mande hamoo ngu, ye ma keyootenggo? Ye kuli Anutlo mamana mandeno Anutndo ewoku, ngu ingootenggolo ewolo. *Eksodas 20:12*

Ene ngundilo ewolo.

Oni ene komo eweyi nemimbolo mandeyali gome keyoni. Oni gula ewenemi kootu yunolo, mande biyomi ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene komo kumoowalo ewolo. *Eksodas 21:17*

5-6 Anutndo ngundilo ewoku, ene ye ngu ma keyolo, yengo damoniye nangge keyootenggo. Oni gula bobeye ene mete ewenemi hoolooweyeloweloyi moolemu, ene ngu ma

---

* **15:2:** Kuli, Anutndo kandeye sonowooweloyi ngulo mamana mande yunowolo. Ngundilomu, Parisilo osisambayebo, enengo mamana mande gidega yelo, Anutlo mamana mande sanganimo yelo goobooyingolo, ela elaya keyootenggo. Ene ngundilo telo ngu, oni simoo bale kowuli ulungga yunootenggo.

hoolooweyelowelo ingowa. Ngundilo ingolo, ene ewenemimo ewolo. Gowugowulongo! No digi kuli hoolooweyelowelo ewonoku, ngu yolo, no kuli Anut inowolo. Eneno inolo, ngulo no mete yali ma hoolooweyelowanolo ewolo. Ngundilo elo ngu, ene Anutlo mamana mande kootu inolo, enengo ingondudu nangge keyootenggo.
7 Ye mebuye sangala oni! Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo, ye ngundilo oni nguno mande nenengo ewolo.
8 Nga oni simoo bale nga manggoyebo nangge oowoone bingami etenggo. Ene nowoondoye ngu no ma nunootenggo.
9 Ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ngundilo ngulo, oni enengo mamana mande nangge etuyelolo, nolo mamana mande hamoomu ma etuyelootenggolo ewolo. *Ayisaya 29:13*

Ndawuga Ngundo Oni Yoyeni, Sugabododo Tetenggo? (Mak 7:14-23)

10 Ariya, Yesusndo oni simoo bale negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. Ye ingoya, gome ingondudu teyi!
11 Oo gula oni goweyi sanganimo oolooteku, ngundo newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngundo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewalo ewolo.
12 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena onindo Yesusno ombulo ewonggori. Ge Parisi onindo gengo mandege ngu ingolo, geya nowoondoye biyomi yetenggoku, ge ngu ingoote, bine? Elo ewonggori.
13-14 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ngundilo oni, ngulo gome ma ingowelo. Yo, hamoo, ene oni doongeyi kilingo ngundilo. Oni doongeyi kilingo gulado, ko, oni doongeyi kilingo gula oole etungolo ngu, asa, enengo elayadodo meleno solewali. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo enengo kono oo imiwolo. Oo kono kingo ooleteku, ngu ulidodo gumoowa. Elo ewolo.
15 Ngundilo etoni, Pita mande gumi ewolo. Ngu mande yamonggawongga ngulo damoni ndatelo? Ngu nooleno wesiyoya etooga ingowatolo ewolo.
16 Ngundilo etoni, Yesusndo eneno mande sumoo ewolo. Ye nguya ingonduduye kini, bine?
17 Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni useye newendemo ulo, ngunonggo oolelo toongete. Ye ngundilo kuli ingootenggo.

18 Ene damoni biyomi oni newendemo oolooteku,
ngunonggo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, sugabododo
tete.
19 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo
ootookoolo, endesina oolete. Ene ngandilo ingondudu biy-
omi; oni uleyi kumooweloyi; elambalisa toongooweloyi; oni
bale gidalega yakakayi yodowoolo yombuliyelolo, yakaka
teweloyi; mande ebe ganagana, ko oniya mande kootuy-
isina yumoo inolo etenggoku, ngu damoni biyomi bidodo
nowoondoye newendemonggo oolelo, endesina oolete.
20 Ngundilo damoni, ngundo oni yeni, sugabododo
tetenggo. Ene oo neweloyi naluno, utakalo, kandeyi ma
sonowoolo ngu, ngundo oni yeni, sugabododo ma tewalo
ewolo.

Balega Sowe Gula Yuda Oni Kini, Ngundo Yesusno Newende Hamoo teyingo
(Mak 7:24-30)

21 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu endega ngu
yokolo, Tayiya ko Sayidon ende elayagano nguno oolouwolo.
22 Nguno oololo, sodedonangge, bale Kenan melakonggo
ngu melasina oolooteku, ngu Yesus kenolo, solengoyelo,
sumoo sumoo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewit osiyi!
Ge nolo nowoondoyi te! Mboolo biyomimbo nolo nambone
yombuliyowolo. Ngulo ge mete hooloowenelo! Elo ewolo.
23 Ngundilo etoni, Yesusndo nenetelo, mande gumi eneno
ma ewolo. Ngundilo tetoni, enengo sulena onikundo eneno
ombulo ewonggori. Nga balega keyoyelolo, meno elo om-
buteku nga, mete gedo etooga oolouni! Elo ewonggori.
24 Ene mande gumi ewolo. Anutndo no sulenelootoni, Is-
erello Sipsip, enengo oole yokoyingo, ngu hoolooweyelowelo
ombuwonolo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, ene balega ngu enengo mande
ingolo ombulo, Yesus keyi damonimo boodoo oondookelo
ewolo. Oo Sembuli Sembunaye, ge no hoolooweneelo! Elo
ewolo.
26 Ngundilo etoni, ngulo ngu, Yesusndo mande gumi
ngandilo ewolo. Noole simooyembolo oowali ngu yolo, se
ma yunowato. Ngu nenengo kinilo ewolo.†
27 Balega enengo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Oo
Sembuli, gedo hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweloyi yaba
newendemo simooyembolo oo sosolango, ngu netenggolo
ewolo.

---

† **15:26:** Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo. Yuda oni enengo ngu oni oolengo. Ngundilo nangge, oni sowe gula Yuda oni kini, ene se nanggelo ingootenggo.

28 Yesus enengo mandeni ngu ingolo, enebana mande
gumi ewonggori. Bale, gengo nowoondoge hamoo tewoku,
ngu ulungga. Ngulo ngu, oo sumoo ewoku ngu, ataga engge
tunootetelo ewonggori. Ngundilo etoni, ngu naluno nangge,
namboni mete tewolo.

Yesusndo Oni Sayidodomu Oowooyingga Yomosiyelowolo

29 Ngu naluno, Yesus ene ngu endegaku yokolo, Galili sono
koongeyingo tanggeyiwoole oolouwolo. Oololo, ene puli
sanganimo oolelo, nguno bibitewolo.
30 Oni simoo bale oowooyingga nguno mayelo goo-
booyingo. Ene oni keye biyomimu; doongeye kilingomu;
keyi biyomi yeyingomu; manggoye gosiyoyingomu; ko, sayi
oni gidalega nguya yoyolo, Yesus keyi namoko yoyetoyi,
enendo yomosiyelowolo.
31 Ngundilo ngulo, oni simoo bale ingondudu ulungga
tewonggori. Ndawugalo ngulo, ene oni manggoye gosiy-
oyingoku mande etoyi, oni keyi biyomingga ngu mete telo,
mela wongoolo endeyootoyi, doongeyi kilingoku doongete-
wonggori. Ngundilo ngulo, ene Iserello Anut ngu oowooyi
bingami okoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (4,000)
Oni Oowali Yunowolo
(Mak 8:1-10)

32 Yesusndo enengo sulena oniku negoyelootoni, eneno
ombutoyi ewolo. No nga oni simoo bale ngalo nowoondoyi
yunooteno. Nalu kabusa noya oluwootoku, ene oowaliye
moole nguya kini. Ene oodoolo kumootoyi, suleyelootoowe,
enengo yano sawelo salo ngu, asa, ene oolekono doongeye
toongootoni, mela wongosogulumoolo yulewalo ewolo.
33 Enengo sulena onikundo enengo mande ingolo, mande
gumi ewonggori. Nga mela gumisina ngano oni kini,
ngulo noole oowali ndanonggo yolo, oni simoo bale logono
yunootooye newanggo? Elo ewonggori.
34 Sumoo ngundilo etoyi, Yesusndo sumoo gula yunowolo.
Ye oomanongoyingo ndatelo? Etoni, onikundo mande gumi
ewonggori. Kandegula gidembolo elaya (7), ko, iso bobodi
gidegalo ewonggori.
35 Ariya, Yesusndo simoo baleya ewolo. Melakono bibitey-
ilo ewolo.
36 Ariya, Yesus ngu oomanongoyingo, iso nguya yolo,
Anutno yemboongelo yokolo ngu, oososowoolo, enengo su-
lena oni yunowolo. Yunootoni, ngundo bayetelo, simoo bale
yunowonggori.

37 Yunootoyi, oo nelo mete tetoyi, oo sosolango oodoni,
ngu goboolo, si kandegula gidembolo elaya (7) siliyootoyi
hangewolo.
38 Simoo oo newonggoku, ngu oowooyingga oolengo, ngu
4,000. Ene bale ko simooye nguya ma kandangeyelowong-
gori.
39 Ngundilo telo ngu, Yesusndo oni simoo bale
suleyelootoni, enengo endemo endemo sawonggori.
Satoyi, ngu naluno, Yesus enengo sulena onidodo wanggo
sanganimo oolelo, Magadan melasina nguno sawonggori.

16

*Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Anutnonggo Kenow-
eloyimbolo, Ngulo Sumoo Ewonggori*
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, oowooyi
Parisi, ko kumoolo ko ma ootookoowa elo ingoyingo oni,
oowooyi Sadusi, ngundo Yesus tewoongolo ewonggori. Ge
Sambononggo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyim tetooga, oni simoo baledo kenowanggo.*
2-3 Ngundilo ngulo, Yesus mande gumi ewolo. Ye Sam-
bono doongetelo, enengo sunggi kenolo, gome ingootenggo.
Suwootetoni, sambo seleyingo yelo, kumu yetoni, kenolo
ngu, asa, ye ingootenggo. Yangeni nalu gome sa tewa.
Ngundi, suwoononggo ye puli sanganimo doongetelo, gob-
oole kenolo, gululu nguya ingolo ngu, asa, ye ingootenggo.
Sono ombuwa, ingolo ewanggo. Yo, ye sambo melalo sunggi
gome ingolo, wilikolo ingootenggoku, ene ye ataga damoni
keda yeno tunooteteku, ye gome ma wilikolo ingootenggo.
4 Ye simoo bale biyomi nowoondoye hamoo kini! Ye
bosebalese damoni biyomi tetenggoku oni! Ye oo damoni
sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu kenowelo
ngu meno etenggo. Ene no oo damoni sungo oolengo gula
yeno ma tewano. Kini, ye Yonalo oo damoni sungo oolengo
gula onindo ma teweloyim, ngu kuli ingowonggo. Yesus
ngundilo elo, ene yoyokolo toongewolo.

Parisi Oni Ko Sadusi Onilo Yis Ngulo Mande Yamonggawo
(Mak 8:14-21)

5 Nalu gulano, sulena oniku sono koongeyingo usowoolo,
sakiko oolouyingomu, ene oomanongoyingo kapengo yelo,
ma yolo oolouwonggori.

---

* **16:1:** Parisi oni, ko, Sadusi oni, ngundo Yesuslo damoni bidodo enengo mandeni bidodo kenomayingolo, ene uleyi kumooweloyi ngulo damoni erewewonggori.

6 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye ingondale teyi!
Parisi oni, ko, Sadusi oni ngulo oomanongoyingo yeni,
koongeweloyi Yis, ngulo gome doongeteyi! Elo ewolo.
7 Ene ngundilo etoni, ngulo sulena onikundo enengo
nanggelo, ingolo ewonggori. Noole oomanongoyingo ma
yoyingo, ngulo ngu, ene ngundilo etelo ewonggori.
8 Ene Yesus ngu enengo mande ingolo, ngulo enendo
ewolo. Ye nowoondoye hamoo teyingo, ngu bodaga nangge.
Ndatelo ngulo, yengo nangge mande ngundilo etenggo?
Noole oomanongoyingo kinilo ewolo.
9 Ye kuli ingowonggoku, ko ataga ye kapengo
yetenggo. Nondo kuli oni oowooyingga oolengo (5,000
oni) oomanongoyingo kandegula yolo, yemboongelo,
oososowoolo, bayetelo yunowonggori. Yunootoyi, nelo,
mete tetoyi, gumi oodoni, ye oo sosolango gumi si ndatelo
siliyootoyi hangeyingo?
10 Ngundilo nangge, ye nga mandega nga nguya
utakatenggo. Kuli nondo oni oowooyingga oolengo (4,000
oni) oomanongoyingo kandegula gidembolo elaya (7)
yolo, yemboongelo, oososowoolo, bayetelo yunowonggori.
Yunootoyi, nelo, mete tetoyi, gumi oodoni, ye oo sosolango
gumi si ndatelo hangewonggo?
11 Ndawugalo ngulo, ye gome ma ingootenggoku, nondo
oomanongoyingombolo ma eteno. Kini, ye Parisi oni Sadusi
oni ngulo oomanongoyingo yeni koongeweloyi, Yis, ngulo
ingondale teyi! No ngulo eteno.
12 Ene ngundilo etoni, ariya, ngu naluno, ene ingootenggo.
Yesus oomanongoyingo yeni koongeweloyi, oo oowooyi Yis,
ngulo ingondale teyilo ma ewolo. Kini, ene Parisi, ko, Sadusi
onilo mamana mande biyomi etuyeloyingo, ngulo ingondale
teyi, ngulo etelo ewolo.

Pitando Yesus Kristus Ngulo Damoni Yootunolo Ewolo (Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yesus enengo sulena oniku ootookoolo, ende gula
oowooyi Sisariya Pilipayi ngu namoko sawonggori. Ngu
naluno, salo, ooleko nguno ene sulena oni sumoo yunolo
ewonggori. Oni simoo baledo no ngu Anut Nangoni Oni
Kilalongo, noya ndawu oningga etenggo? Elo ewolo.
14 Ngundilo sumoo etoni, enebana mande gumi
ewonggori. Oni gidalegado geya ngandilo etenggo.
Ge Sonoyeloyingo Oni Yon; ngundi, Ilayiya; ngundi,
Yeremayiya; ngundi Anutlo ingondudu eyingo oni gidalega,
elo, geya ngundilo etenggolo ewonggori.

15 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus enebana sumoo
yunowolo. Ene yendo ngu noya ndawu oningga etenggo?
Elo ewolo.
16 Etoni, Sayimon Pitando mande gumi ewolo. Ge Kristus,
Anutndo noole yoyowelo sunggi yewo oni. Anutndo ataga
sugi sugi keda oolooteku, ge ngulo nangonilo ewolo.
17 Ngundilo etoni ngu, Yesusndo mande gumi ewolo. Say-
imon, Yonalo nangoni, ngu gome oolengo, Anut enengombo
ngu ingonduduga gunoote. Melako oni gulado, ngu man-
dega ma etunggelowolo. Kini, Awane Sambo endemonggo
oolooteku, ngundo nga ooga etunggelowolo.
18 Pita, no geya eteno. Pita, gengo nowoondoge hamoo
teyingo ngu digi yanggango ndoni ngundilo tete. Ngulo
ngu, Anutndo ge yanggango gunootoni, nguno ge mete
oni simoo bale oowooyingga goobooyelolo, nowoondoyemo
hamoo teyingo yanggango yunolo, enengo soboyeloyingo
awaye oluwa. Ngulo ngu, Setanlo yanggangoni, nolo oni ngu
Anutlo pawa newendemo oolootenggoku ngu, ngundo ma
keyoyelowa. Ene ereremo kini.
19 Ene nondo ge logogelowonoku ngu, nolo mande damo-
nine nguno gedo nenengo oni simoo bale ngu gome etuyelolo
soboyelowa. Yo, nondo enengo Sambo endega ngulo yamako
ngu goosoolo, hoolooweyeloweloyi ngulo elo, Ki gunooteno.
Yo, nondo Sambo endemo oolootenoku, ngunonggo ge yang-
gangone gunootoowe, ge oo gula melako ngano ukingowaku
ngu, nondo Sambono nguya ukingowano. Ngundilo nangge,
ge oo gula melako ngano yokowaku ngu, nondo Sambono
nguya yokowanolo ewolo.†
20 Mande ngundilo elo ngu, asa, Yesusndo enengo sulena
oniya mande yanggango yunolo ewolo. Ye oni gulano noya
Kristuslo, ma ewelo, ewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21 Ngu naluno Yesus damoni yelo, enengo sulena oniku
mande nenengo oo tunooteweloyi ngu elo yunowolo. No
kootusina, Yerusalem endemo ooloutoowe ngu, Yuda onilo
tabango oniku, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi
sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo
oni, ngundo nodowoolo, ogingoyingo nunolo, nuleyi
kumoowano. Kumoolo ngu, nalu kabusagomo, no mele
yokolo, ko ootookoolo, keda oluwano.

---

† **16:19:** Ki ngulo damoni ngu ngandilo. Anutndo Pita ngu Kristen oni simoo bale ngulo tabango sunggi yewolo.

22 Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni yelo, ma-
manangolo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ge ngundilo ma
ewelo! Ngu ooga geno ma tunootewa! Elo ewolo.
23 Pita mande ngundilo etoni, Yesus ingolo, yowoolengolo,
kenolo, mamanangolo ewolo. Pita, gengo ingonduduge
ewoku, ngu Setannonggo mayeteku ngu! Ngu Anutlo
ingondudunonggo kini. Yo, ge onilo ingondudu nangge
keyolo, nolo ko Anutndo no sunggi yewoku, ngu gedo ma
hooloweneloote. Elo ewolo.
24 Ngundilo elo ngu, Yesusndo enengo sulena oni ne-
goyelootoni, mayelo, gooboowootoyi, mande yunolo ewolo.
Oni gula no kenelowelo ngu, ene komo nolo nowoondoyemo
hamoo tetoni ngu, nguno ene mete enengo ingonduduni
bidodo yokolo, kowuli ene inootenggoku ngu, de mombi
ngundilo koolowooya, no keneloya endeyoni.
25 Oni gula enengo ingondudu yanggangoni gome
dowoolo, goweyi sugi oluweloyi ingooteku ngu, asa, ngu
oningga ngu, enengo goweyi gaboyi, Anut doongeyimo,
ngu hamoo oolengo oonatewa. Ngundilo nangge, oni gula
enengo ingonduduni goweyi gaboyi bidodo no nunolo ngu,
asa, enengo goweyi gaboyi, kootusina, Sambo endemo sugi
sugi keda oluwa.
26 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo, oode ku-
moowaku ngu, ngu ndawu oogado ene mete hooloowewa?
Ngu oningga ngu, ene ndawugado enengo goweyi yanggan-
goni keda oluweloyi, ngu uliyolo yowa? Ene ereremo kini.
27 Ariya, no Anut Nangoni Oni Kilalongo oode, no
Awanembolo dulidalinidodo enengo Sambono Engel oni
nguya ombuwato. Ngu naluno, oni melako damoni tewong-
goku, ngulo gumi yunowano.
28 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gidalega nga
oolootenggoku nga, ene ma kumooyingomo, ngu koletelo,
ene no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nondo nalu nolo
oni simoo bale soboyelooteku, ngudodo ombutoni ngu
kenowanggolo ewolo.

17

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge
yokolo, Yesusndo Pita, Yems, ko, koneyo Yon ngu oni
kabusangga ngu yoyolo, mela puli pelungga ndandayingo
awuno oolengonggano oolewonggori. Nguno enesu nangge
oluwolo.
2 Ngu naluno nguno, Yesus moondeyi ngu oni kabusagaku
doongeyemo yowoolengowolo. Yowoolengolo, Yesus enesu

guladilo tunootewolo. Yo, enengo omukumundoongo solu
ngundilo tunootetoni, ko, towikumbani nguya solu ngundilo
yowali namboyi oolengo tunootewolo.
3 Ilayiya, Mosesya, Sambono kuli oode, ngunonggo om-
bulo, Yesus tanggeyimo tunootewoli. Tunootelo, Yesusya
mande etoyi, sulena oni kabusagakundo yeyowonggori.
4 Pitando ngundilo kenolo, ene soliyokolo, Yesusno
ngandilo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, noole ngano oluweloyi
ngu gome. Gedo ngundilo ingootoyi ngu, asa, nondo mete ya
tookoododo kabusa yewano. Gula gengo, gula Moseslo, gula
Ilayiyalo yewano. Pita elo ewolo.
5 Ene mande eloodoni, goboole gula solu ngundilo
tunootelo, ngundo doobeyelowolo. Anutndo ngu goboole
kewoolokononggo mande ewolo. Ngu nenengo nangone
mesalango. No nowoondone ngulo gome oolengo ingooteno.
Ye ngulo mandeni gome ingoyi! Anutndo mande ngundilo
ewolo.
6 Ariya, sulena oni oo ngundilo ingolo ngu, ene
soliyokolo, sosoleyingo ulungga telo, ngulo ene
omukumundooyesinanggo melako solewonggo.
7 Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesus tanggeyemo om-
bulo, ikakoyelolo enendo ewolo. Ye ootookooyi! Ye ma
sosolewelo! Elo ewolo.
8 Asa, ene mande ngundilo ingolo, doongetelo, Yesus enesu
nangge eneno oodoni kenowonggo.
9 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuya
mela pulinggaku yokolo, yade yade ooleko utoyi, Yesusndo
mande yanggango yunolo ewolo. Ye awuno oo kenowong-
goku, ngu ataga nga nalunggano ngano, oni gulano ma
ewelo. Kini, kootusina, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo
mele yokolo, ko ootookootoowegago, ariya, ngu nalunggano
nguno, ye mete yootunoya eyi. Yesusndo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, Yesuslo sulena onikundo Yesus
sumoo inowonggo. Anut mamana mande etuyeloyingo
oni, ngundo ngandilo ewonggo. Anutlo ingondudu eyingo
oni, Ilayiya, ngundo koletelo ko ombutonigo, ge kootu ko
ootookoowalo ewolo. Ndatelo ngulo, ngundilo etenggo? Elo
ewolo.
11-12 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi elo
ewolo. Ngu hamoo, Ilayiya ombulogo oo bidodo yomosiy-
owa. Ngulo, nondo yeno hamoo eteno. Ilayiya kuli om-
buwoku, ngu oni watayi kini. Kini, oni enengo damoni
oowooyingga ene nangge teyinowonggo. Ngundilo nangge,
no Anut Nangoni Oni Kilalongo, nguya ngundilo ogingoyingo
nunowanggo. Ene nolo ko nenengo nguya, ene watayi kini.
Yesusndo ngundilo elo ewolo.

13 Yesus oo ngundilo etoni ngu, enengo sulena onindo
ingolo, Sonoyeloyingo Oni, Yonya eteku ngu elo ingowonggo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Mboolo Biyomidodomu Yomosiyowolo
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-42)

14-15 Ene puli yokolo, ombutoyi, ngu naluno, oni simoo
bale oowooyingga oolengo oodoyi, oni gula ombulo, Yesusno
boodoo oondookelo, penggootelo ewolo. Oo Sembuli
Ulungga, ge no nangonengga ngulo nowoondoyi te. Ene
komo doongeyi ngganggangelo, sagaga telo, mboolomboolo
telo, gaboyi kumoololoote. Yo, nalu bidodo ene nombono,
ko, sono nguya solelo loote.
16 Ngulo ngu, nondo ene yolo, gengo sulena onino ngu key-
oyi, etoowe, ene ngu mboologa ngu andangeweloyi nguya,
ereremo kini. Elo ewolo.
17 Yesusndo enengo mande ingolo, ngulo ene yuka oolon-
goolo, mande gumi ewolo. Ye nowoondoye hamoo teyingo
ngu yanggango kini, ko, ye nowoondoye nenengo nguya
kini! No yeya nalu pulingga oodoowe, nalu ndatelo oodego,
no yengo nowoondoyi tewano? Ariya, ye simooyengga ngu
yoya, nono ngano ombuyi! Elo ewolo.
18 Asa, Yesusndo ngu yuka biyominggaku kenolo, ma-
manangolo, etoni ngu, simoo kosiyinggaku ngu yokolo
toongetoni, ngu naluno nangge, ngu simoo kosiyigaku mete
tewolo.
19 Ene ngundilo tetoni, ariya, sulena onikundo nangge
ombulo, Yesus yolo, sosina oololo, sumoo inolo ewonggo.
Ndatelo ngulo, noole ngu yuka biyomingga ngu andan-
geweloyi, ngu ereremo kini? Elo ewonggori.

20 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana mande gumi
ewonggori. Ye ngu ooga ngu mete ma yomosiyoweloyi,
ndawugalo ngulo, yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu
bodaga nangge. Nondo yeno hamoo eteno. Mastet yuwooyi
ngu puka yuwooyi ngundilo. Yengo nowoondoye hamoo
teyingo ngu Mastet yuwooyi ngundilo tetoningga ngu, asa,
ye mete nga pulingga nga etoyiga, nga musiyongga yokoya,
musiyo gula etoyiga, ene nguno oololo oluwa. Ngundilo
nangge, nolo yanggangonemo ngu ko telo ngu, ye mete oo
bidodo temukowanggo.
21 Ariya, ye ngundilo yuka biyomi oweyeloweloyi damon-
ingga ngu, ye amana komo yanggango yemboongeya, oowali
loogu telo, asa, nolo yanggangonemo ye mete yuka biyomi
ngu andangewanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Tambu Elayayigaku Ewolo
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 Ngu naluno nguno, ene Galili melako oololo, Yesusndo enengo sulena oniku mande yanggango yunolo ewolo. Nalu bodagano, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, onindo nodowoolo, oni sungo kandeyemo noyewanggo.
23 Ene no nuleyi kumootoyi ngu, no sa kabusagomo mele yokolo, ko keda ootookoowano. Ene ngundilo etoni ngu, enengo sulena oni ngu ingolo, nowoondoye kowuli ulungga oolengo ingowolo.

Yesusndo Bobeye Goobooyingo (Tempel) Ya Inowolo

24 Yesusndo enengo sulena onidodo Kaperniyam endemo tunootewonggori. Ngu naluno, Yuda goobooyingo yano bobeye yoweloyi oni, Pitano ombulo, sumoo inolo ewolo. Yengo etuyeloyingo oni nguya bobeye yeloote, bine? Sumoo ewolo.
25 Ene ngundilo sumoo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Yo, elo ngu, yano uwolo. Utoni, asa, koletelo Yesusndo eneno sumoo ewolo. Sayimon, ge ndatelo ingoote? Bobeye yoweloyi naluno, melako oni sobosobo koleteyingo ululu mela bidodomo, ngulo damoni ndatelo? Ene mela sembuguliye oni, ngunonggo bobeye yootenggo, bine; ngundi, oni sowe gidaleganonggo bobeye yootenggo, bine? Sumoo ewolo.
26 Pita enengo mande ingolo, gumi ewolo. Oni sowe gidaleganonggo nangge ewolo. Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Asa, ngundilo eteku, ngulo mela sembuguliye digi beye yoweloyi koyi ma tewanggo.
27 Ene noole ngundilo ma tetooye ngu, ene nooledodo sanggili tewanggo. Ngundilo ngulo, ge sono koongeyingomo uya, isolo si oolongoo. Oolongooya, iso amana gula yoya, manggowo goosooya ngu, bobeye manggowoomo oolooteku, ngu kenolo, yowaku ngu! Ngu bobeyega yowoku ngu, noolengo geyambolo ene yunolo ewolo.

18

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

1 Ngu naluno, sulena oni Yesusno ombulo, sumoo ewonggo. Anutlo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno oni onendo ngu tabango ulungga? Elo ewolo.
2-3 Yesus ngundilo ingolo, ene simooyengga negongootoni, ombulo, kewooloyemo dikawolo. Dikatoni, Yesusndo ewolo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye yowoolengoya,

hamoo teya, simooyembolo damoni ngundilo teyi. Ye
ngundilo ma telo ngu, asa, ye mete Anutlo endega enengo
oni simoo bale soboyelooteku, nguno ma uwanggo.*
4 Ngundilo nangge, oni gula ye kewooloyemo nguno
enengo oowooyi bingami elo ma okootoni, simooye boda-
gado teteku, ngundilo tewaku ngu, asa, hamoo oolengo,
ngu oningga ngu, Anutlo endega enengo oni simoo bale
soboyelooteku nguno, ene oni gidalega oowooye ngu da-
gayelolo, ulungga tewa.
5 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni
simooye bodaga ngandilo yolo, hooloowewaku ngu, asa, ene
no nguya ngundilo hooloweneloote. Elo ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

6 Yesusndo mande gula ewolo. Oni gulado simooye nga
nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula
yolo, nolo nowoondoye hamoo ingootenggoku, ngu yombu-
liyolo ngu, enengombo damoni biyomi tewoku, ngulo gumi
ogingoyingo ulungga oolengo yowa. Yo, ngu oningga ngu
enengombo biyomi ngundilo tewoku, ngu ngandilo: oni ngu
digi ulungga ngu yolo, ngundo bungeyimo gosiyolo yolo,
sono koongeyingo ulungga ngu kewooloko oolongoowong-
gori. Oolongootoyi, oni sono newendemo ulo kumooyingo,
ngu ngandilo. Yo, ene oni buniyo newende hamoo teyingo
ngu yombuliyowoku, ngulo gumi ulungga oolengo yowa.
7 Mela bidodomo, oo oowooyingga oni nowoondoye
hamoo teyingo ngu woosootoyi yokootenggo. Nalu oowooy-
ingga, oo ngundilo biyomi ngu tunooteloluwa. Ene oni
oni yooge, onindo oni gidalega yowoosootoyi, mbumbuwa
tetenggoku, ngulo ngu oningga ngu, ngu uliyi biyomi
ulungga yowa. Yo, no ngundilo oni biyomi ngulo nowoon-
doyi teteno!
8 Ngulo ngu, ye keyembo ngundi kandeyebo yoyeni,
mbumbuwa gula teya ngu, asa, ye mete ngu toongooya,
andangeya, oolongooyiga uni. Ngundilo nangge, kandeye
gulanangge, ngundi, keye gulanangge oodoni ngu, ngundo
mete keda oluweloyi gome ngu yowa. Kinitetoni ngu,
ye kandeye ela elaya, ngundi, keye ela elaya oodoni ngu,
ngundo yoyolo, ende biyomi de nombo ma kumooweloyi
(Hel) nguno oolongooyelowanggo.

---

* **18:2-3:** Simooye bobodi ngu, ene oowali, oo ngundilo ngulo ma ingondudu tetenggo. Ndawugalo ngulo, ene kuli ingootenggo. Ewenemimbo oo ngundilo ngulo sobowootoni, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo, ingondudu oowooy-ingga ma yootenggolo ingowolo.

9 Ngundilo nangge, doongeyembo yoyeni, mbumbuwa
gula tetoyiga ngu, ye mete ngu doongeyengga ngu yokoya,
oolongooyiga uni. Ye doongeye gulanangge, ngu ye mete
Anutya keda sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo. Kinitetoni
ngu, ye doongeye ela elaya oodoni ngu, ngundo ye yoyolo,
ende biyomi de nombo sugi sugi ma kumooweloyi, nguno
oolongooyelootoyi uwanggo. Yesusndo mande ngundilo
ewolo.

Bo Gula Oowooyi Sipsip, Ngundo Enengo Oole Yokowolo,
Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 15:3-7)

10 Yesus mande gula ewolo. Ye ingondale teyi! Ye simooye
bobodi nono nowoondoyemo gome ingootenggoku, ngu ma
kootu yunowelo. Kini, no yeno hamoo eteno. Sambono
Anutlo oni, ngundo simooye bobodi gome soboyelolo, Awane
Sambo endemo oolootenggoku, ngu tanggeyimo ootoolo,
Anutlo omukumundoongo kenololootenggo.
11 Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngano
ombulo, oni enengo oole yokoyingo, ngu ko yoyowa.
12 Ye ndatelo ingonduduga ingootenggo? Oni gulado Sipsip
onibi kandegula (100) moolemu, Sipsip gula doboogulingo
yoyokolo, enengo oole nenengo yokowolo. Ngundilo
yokowaku ngu, asa, ngu oninggaku Sipsip wata ulunggaku
pulimo oolootenggoku, ngu yoyokolo, ene toongewokung-
gaku erewelo toongewa.
13 Yo, no yeno hamoo eteno. Ngu Sipsip sobosobo oningga,
ngundo enengo Sipsip toongeyingongga ngu kenolo ngu, asa,
ene oni oni ulungga tewa. Yo, enengo oni oni tewaku,
ngundo Sipsip oowooyingga pulimo oluwonggoku, ngulo oni
oni teyingo, ngu dagate.
14 Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip gula
yokootoni, toongewelo ma ingooteku, ngundilo nangge,
Awangge Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya, enengo
simooye ngu gula yokowelo ma ingootelo ewolo.

Dobooguliyebo Damoni Biyomi Tetoyi, Yomosiyeloweloyi
Ngulo Damoni

15 Yesus mande gula ewolo. Dobooge gulado geya damoni
biyomi tetoningga ngu, ariya, mete yalisu nangge bibiteya,
enengo damoni biyomi, ngu yeyiga tunooteni. Ngundilo
tetoni, ene gengo mande ingootoni ngu, ariya, ge dobooge
ko yowa.
16 Ene oni damoni biyomi tewoku, ngu oningga ngu mande
ma ingootoningga ngu, ariya, mete ge oni gula, ngundi, oni
elaya yoyoya, geya oolouya, ngu oni damoni biyomi tewoku,

ngu yomosiyoyi. Ngu oni gula ngundi oni elaya, gedodo
ngundo yalingo mande ngu ingolo wilikowanggo.
17 Ene oni damoni biyomi tewokungga, ngu mande ma
ingootoningga ngu, asa, mete Kristen oni gooboono onino
ooloutoyi gooboongoolo, mande telo yomosiyowanggo.
Nguno oni damoni biyomi tewokungga ngu, ene enengo
mande ma ingolo keyootoni ngu, ariya, ngu oningga ngu,
ye nowoondoye hamoo teyingo gidalesina ene ma gooboon-
goolo oluwanggo. Ngu mbumbuwa oningga ngu, Anut
hamoo kootu inooteku oni ngundilo, ngundi Takis bobeye
yoweloyi oni ngu ngundilo.†
18 No yeno hamoo eteno. Ye oo bidodo melako ngano
ukingowanggoku ngu, Anut Sambo endemo oolooteku,
ngundo nguya ukingowa. Ngundilo nangge, ye oo bidodo
melako ngano yokowanggoku ngu, Anutndo nguya Sambo
endemo nguya yokowa.
19-20 Yo, no yeno ko eteno. Oni elaya melako ngano oo yow-
elo nowoondoyali gulanangge yelo, yemboongewaliku ngu,
ariya, Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo yunowa.
Ngundilo nangge, oni elaya ngundi kabusa musiyo gulano
no oowoonemo gooboongoowanggoku ngu, ariya, no ene
kewooloyemo oluwanolo ewolo.

*Ko Onindo Weti Ma Andangeteku, Ngulo Mande Yamong-
gawo*

21 Ngu naluno, Pita Yesusno tunootelo ewolo. Oo Sembuli
Ulungga, nalu ndatelo, doboonembo nono damoni biyomi
tetoni, nondo enengo damoni biyomi ngu andangewano?
Tambu kandegula gidembolo elaya, bine? Ene ngundilo
sumoo ewolo.
22 Sumoo etoni, Yesusndo eneno mande gumi ngandilo
ewolo. No geno tambu kandegula gidembolo elaya
nanggega, ngulo ma ewolo. Kini, nalu bidodomo, ye komo
oni gidalegado yeno mbumbuwa tetenggoku, ngu andan-
geyunoyi.
23 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo
endega oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Ngu
melako sobosobo oni koleteyingo enengo ko oniya wetiye
ngu andangelo yomosiyowa.
24 Oni ulungga, ngundo damoni yelo, enengo wetiye an-
dangewelo, etoni, ngu ko oni gula yolo, eneno ombuwolo.
Ko oningga enengo wetini ngu bobeye kande elaya Miliyon
(10,000,000 Kina) ngundilo weti yowolo. Ngundilo ngulo,

† **18:17:** Yuda onilo bobeye yoweloyi damoniyengga ngu biyomi. Ene gabmanlo bobeye logoga ngu dagalo yolo, gabmanlo logono inolo, gumi dagalo, digi beye yootenggoku ngu, oni enengo yoyingo.

oni ulunggado ko oningga nguya etoni, weti ko wendangelo
inowa.
25 Ene enengo weti ulungga oolengo, oni ulungga nguno,
ene mete ma andangewa. Ene ereremo kini. Ngulo ngu,
ngu oni sobosobo ulungga, ngundo enengo baleyi simoongo
enedodo suleyelootoni, ya biyomimo oodego, enengo weti
ngu mete bidodo andangewa.
26 Oni ulunggado ngundilo etoni ngu, asa, ko oni weti-
dodoga enengo mande ingolo, ngulo ene sosolelo, oni
ulungga ngu keyi damonimo boodoo oondookelo, peng-
gootelo, sumoo sumoo elo telo, ewolo. Oo oni ulungga,
ge nolo nowoondoyi teya, sobonelootooga, nondo ngu weti
bidodo yokowano! Elo ewolo.
27 Ngundilo etoni ngu, Oo Sembuli ulungga ngulo nowoon-
doyi telo, oninggaku yokolo, enengo weti nguya yokoyi-
nowolo.
28 Yo, enengo oni ulunggado enengo weti bidodo andange-
toni, ene ngu ko oninggaku endesina oolelo, enengo ko gob-
oologaku kenoyingomu ngu, eneno weti bobeye kande elaya
(10 Kina) ngu moole. Ngundo ngu, ko oninggakundo sanggili
telo, sodedonangge dobooyi bungeyi yanggango dowoolo,
manggalu telo ewolo. Ge weti bidodo ataga wendangeya
nuno! Elo ewolo.
29 Ngundilo etoni ngu, oninggaku boodoo oondookelo,
solengoyelo, sumoo sumoo ewolo. Ge nolo ingoya,
sobonelootooga, nalu bodagano, gengo weti bidodo ngu
andangegunowanolo ewolo.
30 Ngundilo etoni, ene ngu oningga ngulo mandeni ma
ingowolo. Ngulo ngu, oni ulungga ngundo etoni, kumba
ootuwoo onindo ene dowoolo, ya biyomimo yetoyi, nguno
ootoolo, ngunonggo oo ngu wendangenilo yewolo.
31 Ariya, ko oni goboolokundo enengo damoni biyomi
kenolo, nowoondoye kowuli hamoo ingolo, ngulo ene
enengo sobosobogakuno oololo, mande mande bidodo on-
ingga ngundo tewoku, ngu emukowonggo.
32-33 Sobosobogakundo mande ngu ingolo, ene ngulo sang-
gili ulungga telo, ko oninggaku negongootoni, ombutoni
ewolo. Ge ko oni biyomi oolengo! Koletelo oolengo, ge
nono sendolo, sumoo sumoo elo tetoyi, ngulo nondo kingo
gengo weti ulungga oolengo ngu andangegunowono. Nondo
gengo nowoondoyi tenggunootoowe, ndawugalo gedo gengo
ko goboologa, ngulo ma nowoondoyi teyinowo? Elo ewolo.
34 Sobosobo oninggaku sanggili ulungga telo, ko oning-
gaku dowoolo, kumbadogoni oni kandeyemo yetoni, ngundo
dowoolo, ya biyomimo yewonggori. Yetoyi, nguno ootoolo,
ngunonggo weti bidodo andangenilo yewololo ewolo.

35 Yesusndo mande yanggango gula eneno ewolo. Ariya,
ye nga mande yamonggawongga ko oningga ogingoyingo
yolo, kowuli yowoku, nga ye gome ingoyi. Ngundilo nangge,
ye nowoondoyemonggo dobooguliye kowuliye yeno tewong-
goku, ngulo ye ma andangelo, kapengo yewanggoku ngu,
asa, Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya, yengo
mbumbuwa ngu ma andangelo kapengo yewalo ewolo.

19

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi Damoni, Ngulo Etuyelowolo

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno, Yesus mande kinitetoni ngu, ene Galili
mela yokolo, ene Yudiya mela Yodan sono anduloko nguno
ulelewolo.
2 Uleletoyi, oni simoo bale oowooyingga oolengo nguya,
ene keyolo ooloutoyi, ngu mela gumisina nguno, Yesusndo
sayi oni yomosiyelootoni, ene mete temukowonggo.
3 Ngu naluno nguno, Parisi onindo ene tewoongowelo
ombulo, sumoo ewonggo. Noolengo mamana mandeno, ngu
mete oni enengo ingonduduno baleyi andangewa, bine? Elo
ewonggori.
4 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo enengo mande
ingolo, gumi ewolo. Ye kuli nga mandega nga kandangelo
ingootenggo. Anutlo mandeno ngandilo ewolo. Kuli amana
oolengo, Anutndo oo bidodo tewokuno nguno, ene simoo ko
bale nguya tewolo.
5 Ngundilo ngulo, simoo ewenemi yokolo, nalu bidodo
baleyiboya ebe dowoodowoo telo, goweyali gulanangge
oluwali. Anutlo mandeno ngundilo ewolo.
6 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo. Ngundilo ngulo,
elambalisa ngu, ene goweyali elaya kini. Ene goweyali
gulanangge. Ngulo Anutndo oo gosiyolo yokowoku ngu,
onindo ma toongoowelolo ewolo.
7 Parisi onikundo mande ingolo, gumi sumoo ewonggori.
Ndawugalo ngulo, Moseslo mamana mandeno simoondo
baleyi yokowelo ngu, ene komo so uyi nakangolo, baleyi
inolo, owetoni toongewa? Elo ewonggori.
8 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo.
Mosesndo yengo nowoondoye yanggango oolengo elam-
balisa toongooweloyi damoni ngu kenolo, ngulo ngu da-
moni damoninggano, ngunonggo yoyokootoni, elambalisa
damoni ngu toongootenggo. Ene Anutndo amana simoo bale
yoyeyingomo, ngu naluno, ene elambalisa toongooweloyi
damoningga ngu, ene ma yewoli.

9 No yeno hamoo eteno. Ene oni gulado enengo baleyi
bosebalese damoningga ma teyingomu ngu yokolo, ene
bale gula yowaku ngu, ngu oningga ngu, ene elambalisa
damoningga ngu yombuliyootelo ewolo.
10 Enengo sulena onindo enengo mande wilikolo ingolo,
gumi ewonggori. Ngu elambalisa damoni ngu oo ulungga
oolengo. Ene sosoleyingo bodaga telo, ingolo, ngulo ene
mande gula ewolo. Ariya, noole bale ma yowato. Ngu
damoni mete, bine? Elo ewonggori.
11 Ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo mande
gumi ewolo. Elambalisa teweloyi damoningga nondo
etuyelootenoku ngu, ngu oni bidodobolo kini. Kini, ngu
elambalisa teweloyi damoningga ngu, Anutndo oni sunggi
yeyingomu, ngulomu nangge.
12 Ndawugalo ngulo, oni oowooyingga mete bale ma
yowanggo. Bale ene simoo yomoolo ngu, ene kenolo ingolo
oode, bale ma yowelo ingowa. Oni gidalega ene bale
ma yoweloyi, ndawugalo ngulo, oni gulado ene moondeye
yootoongooyingo ngulo. Oni gidalega enesu nangge elam-
balisa teweloyi ngu gosiyolo, ndawugalo, ene Anutlo ko telo,
oni simoo bale yowoosoolo, Anutlo mandeni damoningga
enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu yoyeweloyimbolo
Oni gula ene mete nga mandega ingowelo ngu, ene komo
gome ingonilo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo baledo simooye bobodi gidalega
yoyolo, Yesusndo kandeyi tabayemo yeya, yemboongeni, elo,
yoyolo mayewonggori. Mayetoyi, ene ngulo sulena onindo
ngu oni simoo baleku manggaluyelolo oweyelowonggori.
14 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesusndo ewolo. Ye simooye
bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyelow-
elo. Kini, ye Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu komo simooye
ngundilomu, ngundo yowanggolo ewolo.
15 Ene ngundilo elo, kandeyi simooye tabayemo yelo,
kumana yunolo, ene yoyokolo toongewolo.

Simoo Kosiyi Gula Ene Sitowinidodo Mande
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Ngu naluno nguno, oni gulado Yesusno ombulo, sumoo
ewolo. Oo etuyeloyingo oni, no ndatelo damoni gomengga
telogo, no suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowano? Elo
ewolo.
17 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo.
Ndawugalo ngulo, ge nono oo gome ngulo sumoo ete? Anut

enengombo nangge oni gome. Ge keda sugi sugi oluweloyi
ngu yowelo ngu, asa, ge komo Anutlo mamana mande ngu
bidodo keyolo ewolo.
18-19 Yesusndo etoni, ngu simoo kosiyinggakundo sumoo
ewolo. Ndatelo mamana mandega? Ene ngundilo etoni,
Yesusndo mande gumi ewolo. Mamana mande ngu
ngandilo: ge komo oni ma uleyi kumoowelo; ge komo bale
gidalega yakakayi yodowoolo, oweyelolo, ma yombuliyelow-
elo; ge komo yakaka ma tewelo; ge oni gulano mande
ebe ganagana ma ewelo; ge komo awanangge tanggeyemo
gome ootooya, manggoye oweya, gome oodoya; ge oni
gidalega tanggegemo oolootenggoku, ngu hoolooweyeloya,
gome soboyeloya, gengo gowege sobowooteku ngundilolo
ewolo.
20 Simoo kosiyinggakundo enengo mande ngu ingolo, gumi
ewolo. No kuli bodagano, ko, ataga nguya, no ngu mamana
mande ngu bidodo keyolo, ombulo oolooteno. Ariya, no
ataga ndatelo oo gome gula tewano? Elo ewolo.
21 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. Ge
oni nenengo oolengo tunootewelo ngu, asa, ge komo oo
gulanangge ngu te. Ge komo oolouya, gengo oo bidodo
suleyoya, ngunonggo bobeye yoya ngu, owoolongo oni ngu
bayeteya yuno. Ge ngundilo tewaku ngu, asa, gengo bobeye
oo gome gome Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya,
ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
22 Simoo kosiyinggaku ngu mandeningga ngu ingolo,
omukumundoongo yomoowelo newende nguya kowuli
ulungga ingowolo. Ndawugalo ngulo, ene oo sitowini
ulungga ngu yokolo, oni sungo yunoweloyi nguya kini.
Ngundilo telo, ene ootookoolo toongewolo.
23 Ngundilo tetoni ngu, Yesusndo enengo sulena onino
yowoolengolo ewolo. No yeno hamoo eteno. Oni ene
sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu
newendesina uweloyi ngu, ngu kowuli oolengo.
24 No mande gula ko eteno. Bo ulungga nga, ngu nggusi
newendekuli uweloyi ngu kowuli. Ene beye sitowidodo oni
ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega
enengo oni simoo bale soboyelooteku, nguno uweloyi nguya,
ngundilo kowuli ulungga oolengolo ewolo.
25 Yesus enengo sulena onikundo ngu ingolo, ene soli
ulungga telo, enengo nangge mande elo, ingolo, sumoo
ewonggori. Ngundilo ngu, onendo ngu mete ene suwoo
suwoo keda oluweloyi ngu yowa? Elo ewonggori.
26 Enengo sulena onindo ngundilo sumoo etoyi, asa,
Yesusndo ene gome gome yeyolo ewolo. Anutndo oni ma

hoolooweyelootoni ngu, asa, oni enesu nangge oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Ene Anutndo oni ootoolo ngulo, ngunonggo ene oo yanggangomu ngu bidodo hamoo oolengo temukowalo ewolo.

27 Ngundilo etoni, Pitando mande gula Yesusnolo ewolo. Ingoyi, noole oo bidodo yokolo, ge kenggelolo endeyolooteto. Ngulo ngu, noole ndawuga yowato? Elo ewolo.

28 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Kootusina, oo bidodo keda tunooteweloyimbolo ngu naluno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo yaba bingaminidodo Sambo endemo nguno, no Anutlo yanggangoni dulidalinimo bibitewano. Ariya, ngu naluno, ye nguya yaba bingamidodo kande elaya kegidembolo elayaga (12) nguno bibitewanggo. Bibitelo, ngunonggo Iserel oni wata kande elaya kegidembolo elaya (12) ngu wilikoyelowanggo.

29 Yo, oni bidodo ene nolo ingolo, Anutlo mande metemi ngano ingolo wesiyolo, ene enengo ya, konebobeyi, kuwooyi, ewenemi, simoongo, enengo oowali koyi yokolo ngu, oo bidodo ye kuli yokowonggoku ngu, nondo ngu dagalo, ulungga oolengo ko yunowano. Yo, ngu oo ngu ulungga oolengo onibi kandegula (100) ngu yowanggo. Ngandilo nguya, ene keda sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo.

30 Ene oni gulado melako ngano ngu oowooyi bingamidodo telo ngu, Sambo endemo, ene oowooyi kini. Ngundilo nangge, oni gula melako ngano ngu oowooyi kini oolooteku ngu, ene Sambo endemo, ngu oowooyidodo ulungga tewalo ewolo.

20

Wayin Ko Ngulo Ko Oni

1 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo mandeni damoningga ngundo enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu oni gulado enengo mela ulungga ngu ngundilo. Ene suwoononggo oolengo ko oni yoyolo, Wayin kono ko teyilo oolouwolo.

2 Ene ngundilo telo, Wayin ko ngulo sembuli enengo ko oni mande yunolo, no bobeye Kina gulanangge ataga ko tetenggoku, ngulo nangge yunowano. Enengo ko oni mande ingolo, ngulo ngu nangge keyolo, enengo Wayin kono oolouwonggo.

3 Asa, suwoononggo nalu kandegula gidembolo namolaya (9) nguno, ende oo uli yoweloyi musiyomo oololo, oni kingo dikaloodoyi yeyowolo.

4 Yeyolo, ene mande eneno ngandilo ewolo. Ye nguya
nolo Wayin kono ulo, ko tetoyi, ngundilo logono, no bobeye
yunowanolo ewolo.
5 Ngundilo etoni, ingolo, kono satoyi, asa, sambolo naluno
(12), ko nalu suwootetoni (3) nguno, ene oni gidalega yeyolo,
ene nguya ngundilo tewonggori.
6 Ene suwootetoni, namoko ko yokoweloyi naluno, (5 Klok)
ko sembuligaku ko oololo, oni gidega yeyolo, sumoo ewolo.
Ye ndawugalo sano ngano kingo oolootenggo? Elo ewolo.
7 Ngundilo etoni, enendo mande gumi ewonggori. Noole
ko yunoweloyi oni kinilo ewonggori. Ariya, ko sembuli-
gakundo ingolo, mande gumi ewolo. Asa, ye nguya, nolo
Wayin kono uya, ko teyilo ewolo.
8 Wayin ko sobosobogakundo ngundilo elo, asa, suwoote-
toni ko kiniteteku naluno ngu, enengo kono oololo, ko
sobosobogakuno ewolo. Ye oolouya, ko oni negoyelootooga
ombutoyiga ngu, ngu beye yuno. Ge ko oni suwootetoni ko
tewonggoku, ngu digi beye yunoya, wenga suwoononggo ko
tewonggoku oni, ngu bobeye yunolo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, asa, ko oni suwootetoni namoko
ko yokoweloyi ene ko ootookoowonggoku naluno, (5 Klok),
eneno ombutoyi, ko oni sobosobogakundo sa gulanangge
ko tewonggoku, ngulo bobeye Kina gulanangge nangge
yunowolo.
10 Ariya, ko oni suwoononggo ko tewonggoku, ngundo
ko oni suwootetoni ko tewonggoku, ngulo Kina gulanangge
kenolo, ngandilo ingowonggori. Noolengo bobeyega ngundo
enengomu ngu dagawalo ingowonggori. Ene ngundilo
nguya kini. Kini, ko oni sobosobo ko oni bidodo ko tewong-
goku, ngundo bobeye Kina gulanangge nangge yunowolo.
11-12 Ngundilo ngulo, suwoononggo ko tewonggoku oning-
gakundo Kina gulanangge ene bidodo yolo, kenolo, ngulo
ene ko sembuligakuya sanggili telo, enedodo longgeyolo
ewonggori. Ndawugalo ngulo, nga oni nga kootu oololo, nalu
bodaga nangge ko tewonggoku, ngulo uli noolengo bidodo
gulanangge yunoote? Noole sa ulunggano ko ulungga telo,
nosili yudoni, nalu bidodo ko tewootolo ewonggori.
13 Ngundilo etoyi, ko sembuligakundo mande gumi ewolo.
Oo dobooguline, no yeno hamoo ewono. No suwoononggo
mande yunolo ewono. Sa gulananggembolo ko tetenggoku,
ngulo uli Kina gulanangge yowanggolo ewono. Nguno ngu,
ye ngu mandega ngu ingolo, metelo ewonggo.
14 Ariya, ye uli yoya sayi. Oni suwootetoni ko tetenggoku,
ngulo uli ko yengo uli gulanangge. No ngundilo tewelo gome
ingolo teteno.

15 Ngu nenengo bobeyebo oni suwootetoni ko tetenggoku,
ngu nowoondoyi yunolo, ngundilo yunooteno. Ye, bine,
nondo ngundilo oni ngu nowoondone yunootoowe, ngulo
sanggili tetenggo? Elo ewolo.
16 Yesusndo mande gula ewolo. Yo, ko oni bidodo uliyi
gulanangge yowonggoku, ngundilo nangge, simoo bale ululu
ko buniyo bobodi nguya, nowoondoyemo hamoo teyin-
gongga ngu gulanangge. Ngulo ngu, ene bidodo Anutlo
Sambo endemo nguno uwanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyimbolo Tambu Kabusayi, Ngulo Ewolo
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

17 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena oni nangge
oolekanare Yerusalemno yade yade ooloutoyi, Yesusndo
enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagakuno,
enengo mande yunolo ewolo.
18-19 Ingoyi! Ataga noole Yerusalemno ooletooye ngu, no
Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu Anutlo woolo yeyingo
oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko, mamana mande
etuyeloyingo oni nguya, ngu me oni kandeyemo noye-
wanggo. Ngu oni ngundo mande gulanangge nuleyi
kumooweloyimbolo elo gosiyolo ngu, ene Gabman oni
kandeyemo noyewanggo. Ngundo ngu, kootunesina mande
yumoonunolo, gisalunelolo nutolo, de mombimo nuleyi
kumoowano. Nalu kabusa yokolo, ko keda ootookoolo
oluwanolo ewolo.

Yems, Yon Elabasa Ene Oni Ululu Oluweloyimbolo Ewoli
(Mak 10:35-45)

20 Ngu naluno nguno, Sebedi simoongo elayagaku Yems,
Yon, namoyalimbo yoyolo, Yesus tanggeyimo ombulo,
boodoo oondooketoni, namoyalimbo sumoo ewoli.
21 Ene Yesusndo koletelo namoyali sumoo inolo ewolo. Ge
ndawu oo galo ingoote? Etoni, namoyalimbo mande gumi
ewolo. Kootusina, Sambo endemo, ge nguno yaba gengo
dulidalinidodo yabagemo bibitetoyi ngu, mete ge nenengo
simoone elayaga, ngundo kandege koondosina, gulado kan-
dege dedalesina ngundilo bibitewali. Ngu mete, bine? Elo
ewolo.
22 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mande gumi
ewolo. Ye ngu ooga nono sumoo etenggoku ngu, ye damoni
ma ingootenggo. Yali, bine, mete nondo kowuli ogingoyingo
koolowoowanoku, ngu yali nguya bine, mete koolowoowali?
Ngundilo sumoo etoni, elayagakundo enengo mande ingolo,
gumi ewoli. Yo, noole metelo ewoli.

23 Etoli ngu, asa, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo
oolengo, ngu sono tobaga (kowuli koolowooteno) no
netenokungga, ngu yali nguya newali. Ene onendo kandene
koondosina, kandene biyomisina bibiteweloyi ngu, nondo
mete ma ewano. Kini, Awane enengombo nangge, ene kuli
oni yunoweloyimbolo yomosiyoyingolo ewolo.

24 Sulena oni kande elayagaku ngu mande ngu ingolo, ene
Yems Yon elabasa nguya sanggili biyomi tewonggo.
25 Ene Yesusndo enengo kowuli ingolo, negoyelootoni,
eneno ombutoyilo ewolo. Oni sowe gidalega Yuda oni kini
ngulo sobosobo oni ululu, ngundo oni simoo baledo ene oni
ulungga, elo ingootoyi, nguno ngu, ene yanggango oolengo
soboyelootenggo.
26-28 Ene ngu damoningga tabango onindo keyootenggokungga, ngu ye simoo bale nowoondoyemo hamoo
teyingo nguya ngundilo ma keyowelo. Kini, ene ye kewooloyemo ulungga oowooyidodo oluwelo tewanggoku ngu,
asa, ene yengo sulena oni tewanggo. Ngundilo nangge,
oni gula ye kewooloyemo tabango ulungga oluwelo tewaku
ngu, ene yengo kingo sulena oni oluwa. Ngundilo nangge,
no Anut Nangoni Oni Kilalongo nguya onindo ko teya,
hoolooweneloyi elo, ma ombuwono. Kini, no onino
ko telo, hoolooweyeloweloyimbolo ombuwono. Nenengo
keda oluweloyi, ngu nondo oni simoo bale bidodo mbumbuwanonggo, ko uliyeloweloyimbolo ombuwonolo ewolo.

Yesusndo Oni Elaya Doongeyali Kilingomu Ngu Yomosiyelowolo
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onindo
Yeriko ende ngu yokolo, yade yade ooloutoyi, oni simoo bale
ene keyelolo oolouwonggori.
30 Ooloutoyi, oni doongeyali kilingo elayagaku, oole dabemimo bibitelo oodoli, Yesus oolekana ooloutoni, ingolo,
meno yanggango ewoli. Oo Sembuli Ulungga, ge Dewitlo
sembeni, ge noolengo nowoondoyi yuno! Elo ewoli.
31 Nguno oni simoo baledo sanggili telo, yeyolo ewonggori.
Yali manggoyali gosiyoli! Elo ewonggori. Ene elayagaku
meno yanggango ulungga oolengo ewoli. Oo Sembuli
Ulungga, ge Dewitlo sembeni, ge noolengo nowoondoyi
yuno! Elo ewoli.
32 Ene ngundilo meno yanggango etoli, asa, Yesusndo
oni elayagakulo meno ingolo, negoyelootoni, ombutoli ngu,
sumoo yunolo ewolo. Nondo ndawuga yunowano? Elo
ewolo.

33 Elayagakundo enengo mande ngu ingolo, ngulo ene
gumi ewoli. Oo Sembuli Ulungga, noole doongetewelo
ingootelo, elo ewoli.
34 Yesusndo enengo mandeyali ingolo, ngulo ene nowoon-
doyi yunolo, kandeyi doongeyalimo yewolo. Ngundilo tetoni
ngu, sodedonangge, ene doongetelo, Yesus kenolo, keyolo
sawoli.

21

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Uwolo
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yesus enengo sulena onikudodo Yerusalem namoko
oololo, Betipas ngu ende bodaga Olib puli ngu tanggeyimo,
ene nguno tunootewonggori. Ngu naluno nguno, Yesusndo
enengo sulena oni elaya ende bodagano suleyelowelo ewolo.
2 Yali endega namokono kenooteliku anduno oolouli. Yali
oololo, Hos gula oowooyi Donki gula nangonidodo de bun-
gomo gosiyootoyi oolooteliku, ngu kenoya, wesiyoya, kim-
bonanonggo dowooya, yoya, nono ombuli.
3 Ende oni ngundo yali sumoo yunootoningga ngu, ariya,
yali ngandiya eli. Oo Sembuli Ulungga, ngundo nga Donk-
ingga nga ko inowelo etoni, ngundiya eya eli. Ngundilo
etoni ingolo ngu, asa, yali sodedonangge suleyelootoni, ko
ombuwalilo ewolo.
4 Yesusndo mande gula nguya ewolo. Kuli, Anutlo in-
gondudu eyingo oni gulado mandega eyingo, ngu ataga
engge tunootete. Kuli ene ngandilo nakangolo ewolo.
5 Ye Yudalo oni simoo bale Sayon Yerusalem endemo
oolootenggoku, nguno ye ngandiya eyi. Nga kenoyi,
gengo sobosobo oni koleteyingongga nga ataga om-
bute. Enendo Donki nangoni sanganimo bibitelo
ombutoni, Donki nangoni ngu newende imakeyingo
nangge oolooteku, ngulo ene oolengo yolo ombutelo
ewolo. *Sekarayiya 9:9*
6 Ariya, sulena oni elayagaku oololo, Yesusndo ewoku,
ngundilo tewoliyo.
7 Ene Donki nangoni nguya kimbonadodo yoyolo, Yesusno
ombulo, enengo dokikilo nenggulo ngu andangelo, Donki
nangoni sanganimo yomiwoli. Ene ngundilo yomitoli, ariya,
Yesus oolelo, ngu sanganimo bibitewolo.
8 Enengo sulena oni ngundilo tetoyi, oni simoo bale
oowooyingga oolengo nguya, enengo dokikilo nenggulo
oolekana yomilo yomilo oolouwonggori. Gidalegado de
uyi ulungga nguya toongoolo, oolekanare yomiwonggori.
Ngundilo telo, Yesus oowooyi bingaminidodo okoolo, mela
ngano sobosobo koleteyingo ngundilo tewolo.

9 Ene ngundilo tetoyi, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu
telo, oololo, ene moguluwoolo ewonggori.
Hosana, gengo oowoongge awuno oolengo! Ge Dewitlo
sembeni! Anutndo ene mete kumana nga oningga
nga inowolo. Ene Oo Sembuli Ulungga, oowooyimo
ombuteku ngu! Hosana, gengo oowoongge awuno
oolengo! Elo meno ewonggori.
10 Asa, Yesus yade yade Yerusalem utoni ngu, endemo simoo
bale oowooyingga ngu kenolo soliyokolo, sumoo ewonggori.
Nga oningga nga ndawu oningga? Elo ewonggori.
11 Simoo bale enedodo oolouwonggoku, ngundo enengo
mande ingolo, gumi ewonggori. Nga oningga nga ngu
Yesus, Nasaret oni, Galili melakononggo ombulo, ene Anutlo
ingondudu eyingo oni gulalo ewonggori.

Oni Tempel Yano Oo Uliyootoyi Yesusndo Oweyelowolo
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

12 Asa, Yesus oololo, Yuda goobooyingo ya oowooyi Tem-
pel newendemo ulo, damoni yelo, oni Tempel yano bob-
eye oo koyi tewootoyi oweyelowolo. Ngu konggaku goo-
booyingo yano ngundilo telo, oni bobeye gulalomu gulalomu
yowoolengolo, bayetetoyi, ngulo Yesus sanggili tewolo. Sang-
gili telo, ene, yabagakudodo wenggelemootoni, ukelo uwolo.
Oni nu kundirimanggowo ngu uliyolo, koyi nguya tetoyi,
ngulo yabani wenggelemootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*
13 Awanembolo mande nakayano, ngandilo ete.
Nolo yane ngu oni simoo bale bidodobo yemboongeyingo
yalo ewanggo. *Ayisaya 56:7*
Ngundilo nangge, ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kom-
biteyingo musiyo tetelo ewolo.
14 Ngu naluno nguno, Tempel yano, oni doongeye kilingo
ko kekandeye biyomi ngu nguya Yesusno mayetoyi, ene
bidodo yomosiyelowolo.
15-16 Ngundilo ngulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi
sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeloyingo oni,
Yesuslo oo damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim
tewoku, ngu kenolo, simooye bobodi Tempel newende-
monggo ngandilo meno etoyi ingowonggo. Hosana, gengo
oowoongge awuno oolengo! Yesus ge Dewitlo sembeni! Elo
etoyi, ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye biyomi ulungga
ingowonggori. Ngulo ene Yesusno ewonggori. Ge bine, ngu
mandega simooyembo etenggoku, ngu ingoote? Ngundilo
etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yo, no ingooteno.

* **21:12:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo bobeye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga ngulo bobeye yowoolengolo, yolo, ngundo oo nusago uliyolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo.

Anutlo mande ye kuli kandangelo ingootenggo. Ene Anutno ngandilo ewolo.

Ge simooye bobodi ko simooye nonono nguya manggoye tango yetoni, ngulo ene gengo oowoongge bingamingge etenggolo ewolo. *Sam 8:2*

17 Ngundilo elo yokolo ngu, asa, ene endesina oolelo, ende yokolo, Betani endemo oololo, suwoono nguno oluwolo.

Yesusndo De Gula Oowooyi Pik Ngu Ma Enggetoni, Ngulo Yombuliyootoni Kumoowolo
(Mak 11:12-14,20-24)

18 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo endemo ko oolouwelo yade oololo, oolekono Yesusndo oodoolo kumoowolo.

19 Oodoolo kumoolo, ngulo ene de gula oowooyi Pik, ngundo tanggooli nenggulo ngundilo ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu ulewolo. Ene namokono oololo, engge doongetewelo damonimo oololo, engge gula ma kenowolo. Kini, uyi nangge oluwolo. Ngundilo kenolo, ngulo ene Pik degakuya ewolo. Kootusina, ge ko ma enggewalo ewolo. Ngundilo etoni, sodedonangge Pik degaku ariyelo kumoowolo.

20 Ngundilo tetoni ngu, asa, enengo sulena onikundo kenolo, soliyokolo ewonggori. Ndatelo ngulo, Pik dega sodedonangge ariyelo kumoote? Elo ewonggori.

21 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye hamoo telo, nowoondoye elaya kini ngu, asa, ye nguya, nondo Pik degano tetenoku, ye nguya mete ngandilo tewanggo. Yo, ye nowoondoyemo hamoo ngu yanggango oolootenggoku ngu, asa, ngu nguya, ye mete nga pulingga ngaya ewanggo. Ge ootookooya, ukeya, wendeyino u. Ewanggoku ngu, asa, ene ngundilo tewa.

22 Ngundilo nangge, ye nowoondoye hamoo telo, nguno ye oo gulalo elo yemboongewanggoku ngu, ariya, Anutndo ngu ooga ngu yunootoni yowanggolo ewolo.

Oni Yesusno Sumoo Elo Inowolo. Onendo Ene Yanggango Inowo?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Ngu naluno nguno, Yesus ene Yuda onilo goobooyingo ya ulungga oowooyi Tempel, ngu newendemo ulo, oni simoo bale oo etuyeloweloyimbolo. Ngundilo tetoni, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Yudalo oni simoo bale tabango oniku nguya ombulo, eneno sumoo ewonggori. Onendo ngu mande damoni yanggangongga

ngu, ge gunowo? Onendo ge logogelootoni, nga kongga nga
tete? Elo ewonggori.

24 Yesusndo enengo mande ingolo, gumi ewolo. No nguya,
ye oo gulalo sumoo yunowelo. Ye ngu gumi etoyi ngu, asa,
nondo kongga tetenoku, ngulo yanggangoni nguya ewano.
25-26 Ndawu oninggado Sonoyeloyingo Oni Yon suleyootoni
ombuwolo? Anutndo sono kundingiyimbo oni sonoyeloni
elo, ngulo Yon suleyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo
baledo bine suleyootoyi sonoyelowo? Ariya, ye nolo man-
dega gumi eyilo ewolo. Etoni, ariya, enengo nangge
elo, ingolo, ewonggori. Noole ngandilo ewato. Anutndo
Sonoyeloyingo Oni Yon suleyoyingo, ewatoku ngu, asa,
enebana sumoo yunowa. Ye ndatelo ngulo nowoondoyemo
hamoo ma ingootenggo? Ngundilo nangge, noolendo onindo
Yon suleyoyingo ewatoku ngu, ariya, oni simoo baledo noole-
dodo sanggili ulungga tewanggo, ngulo noole sosoleteto.
Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli ingootenggo. Yon
ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oolengolo ingowololo
ewonggori.
27 Ngundilo ngulo, ene Yesusno mande gumi ngandilo
ewonggori. Noole watayi kinilo ewonggori. Ene ngundilo
etoyi, asa, Yesus enebana ewolo. No nguya yengo sumoo
nono ewonggoku ngu, no yanggangonengga ndanonggo
yolo, nga kongga tetenoku, ngu nguya yeno ma ewanolo
ewolo.

*Simooye Elaya Awayali Gulanangge Ngulo Mande Yamong-
gawo*

28 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Ye ndatelo
ingootenggo? Oni gula simoongo elaya nguno oololo, nan-
goni koletelogakuno ewolo. Ataga mete ge oolouya, nolo
Wayin kono uya, ko telo ewolo.
29 Ngundilo etoni, nangoni koletelogakundo gumi ewolo.
Kini, no ma! Ewolo. Ngundilo elo oode, ene kootusina
ingonduduni yowoolengolo, kono toongelo ko tewolo.
30 Asa, awayalinggaku ulo, nangoni kootunggakuno nguya
ngundilo etoni, ene gumi ewolo. Yo, elo oode, ene kono ma
uwolo.
31 Ariya, ndawu simoongongga, ngundo eweyi manggowo
ngu keyowo? Ewolo. Ngundilo etoni, ene mande gumi
ewolo. Nangoni koletelogakundo, etoyi, Yesusndo enengo
mande ingolo ewonggori. Yo, no yeno hamoo oolengo eteno.
Gabman bobeye yoweloyi oni, ko, ooleko ooleko bale nguya,
ene koletelo ye dagayelolo, Anut enengombo oni simoo bale
soboyelooteku endega, nguno ulo oluwanggo.

32 Ndatelo ngulo, Yon koletelo ombulo, ngundo oole ne-
nengo ngu keyoyi, elo etuyelootoni, ene ye nowoondoye ma
yowoolengootenggo. Ene Gabman bobeye yoweloyi Takis
oni, ko, ooleko ooleko bale nguya, ene Anutlo Mande Keda
Mesalango ngu ingolo, ngulo ene nowoondoye yowoolen-
golo, hamoo tewonggori. Ene ye ngu yeyolo, ngulo nowoon-
doye ma yowoolengolo, nowoondoyemo hamoo ma teteng-
golo ewolo.

Ko Oni Biyobiyomi Ngundo Wayin Ko Sobowootenggoku, Ngulo Mande Yamonggawo

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Asa, ye
mande gula ingoyi. Oni gula Wayin kongga telo, oonggoyi
pawangolo, Wayin nguno imiwolo. Ene Wayin engge yolo,
wongoolo, winggooweloyi musiyo nguya tewolo. Ene ko ngu
sobowooweloyimbo ya pelungga Sambono yelo, ngunonggo
ene mete Wayin kono oo bidodo gome kenolo, sobowoolo
oluwolo. Oni ko sembuliga, ngundo oni gidalegado ngu
kongga ngu sobowooya, Wayin ngulo engge gumi ko uliyi,
enengo yoyi, elo logoyelolo yokolo, asa, ene mela gula
yowoko nguno toongewolo.
34 Ariya, Wayin enengo enggeyingo nalu, ngu tunoote-
wolo. Tunootetoni, asa, ene ko sembulibo enengo sulena
oni suleyelootoni, Wayin koyi sobosobo tetenggoku onikuno
oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ko sembuliga, ngundo ko
ngulo oo engge gula yenunoyi, elo, ngulo ene oni ngu
suleyelootoni oolouwonggori.
35 Ooloutoyi ngu, asa, Wayin kono ko onikundo, oni ko
sembuligakulo sulena oniku yodowoolo, gulanangge ngu
ene gome gome utolo, ko oni gula ene uleyi kumootoni, ko
oni gula ene digi oowooyingga yolo, moondeyimo oolon-
goowonggori.
36 Ene ngundilo tetoyi, ko sembuligakundo enengo sulena
oni oowooyingga suleyelootoni ooloutoyi, ngu damoningga
koletelo tewonggoku, ngundilo nangge tewonggori.
37 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo enengo nangoni gu-
lanangge kootu ngu suleyootoni oolouwolo. Ene ngandilo
ingolo, nenengo nangone suleyootoowe, ooloutonigo, ngulo
manggowo mandeni keyowanggo. Elo ingolo suleyowolo.
38 Ene oni kono ko tetenggokundo, enengo nangge ke-
wooloyemo mandelo, ingolo ewolo. Nga oningga ngando
ngu eweyimbolo oo bidodo yomukolo, enendo sembuli tewa.
Ariya, noole ene nguya uleyiga kumooni. Noole ngundilo
telo ngu, asa, nga kongga nga ngu, noolengombo sobowoolo,
koyi tewatolo ewolo.

39 Ngundilo elo, ene oni ulungga nangoninggaku ngu
dowoolo, uleyi kumoowolo. Kumootoni, bingo okoolo,
kanggaloko oolongooyi uwolo.
40 Ene ngundilo tetoyi, asa, oni ko sembuligaku ombulo, ko
sobosobo oni biyomi nguno ene ndatelo damoningga tewa?
Sumoo ngundilo ewolo.
41 Ene mandeni ingolo, gumi ewolo. Ene ombulo ngu,
ko oni biyomi ngu yutolo, yuleni kumoomukowanggo.
Ngundilo telo, ene kongga ngu ko oni sobosobo gome gi-
dalega yunowa. Wayin enggeteku naluno, asa, ko sobosobo
keda, ngundo Wayin bayetelo, gidesinanggo enengombo
yolo, gidesina Wayin sembuli inootoyi yowalo ewolo.
42 Asa, ngu naluno nguno, Yesusndo mande gula yunolo
ewolo. Anutlo mande nakangoyingo ngu, ye kuli kandan-
gelo, ngandilo ingootenggo.
Nga ya ungoombolo ndonggolomi nonggini gomengga nga
ngu, ya yeweloyi onindo yokootenggo. Ene ataga, ngu
nonggini ndonggolomi ngu, ene ya kowuli ngu bidodo
koolowooweloyi nonggini koletewolo. Oo Sembuli
Ulungga, enengombo ngu ooga ngu yeni tunootewolo.
Noole ngu kenootooye, ngu mesalango tetelo ewolo.†
Sam 118:22-23
43 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye ma
yowoolengolo, nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo no
Anutlo mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu yenonggo andangelo, oni sowe
gidalega Yuda oni kini ngu yunowano. Eneno nguno ngu,
oo gome enggewa.
44 Oni gula Kristus Yesus kootu inolo, ngu ene ngandilo. Oni
ya ungoombolo osiyingga ngu sanganimonggo solelo ngu,
ene biyomi yewa. Ko biyomi ngundilo tetoni, ngulo ngu
Kristus uli gumi biyomi teyinowa. Ene osiyi koleteyingo ngu
Kristus, ngundo ngu oningga ngu sanganimo solelo, utolo,
yombuliyootoni, ene sosolango yelo kinitewalo ewolo.
45 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku,
ko, Parisi onindo Yesuslo mande yamonggawo oowooyingga
ingolo, ngulo ene ingootenggo. Yesusndo ngu enengombolo
mande nooleno sanggawelo ewolo ingowolo.
46 Ngundilo ngulo, ene sanggili telo, uleyi kumooweloyim-
bolo oole erewewonggori. Yo, ene dowoolo, uleyi kumoow-
eloyimbolo tewelo, ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo
ene yokowonggori. Ndatelo ngulo, ene ingootenggo. Oni
simoo bale ngu, Yesus ene Anutlo ingondudu eyingo onilo
ingootenggo.

---

† **21:42:** Ya ungoombolo nonggini, ngu Yesus.

22

Bale Yoweloyi Naluno Simbo Kawolo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 14:16-24)

1 Yesusndo eneno mande yamonggawo gidalega ewolo.
2 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega
enengo oni simoo bale soboyelooteku ngu, ngu melako
oni sobosobo koleteyingo ulungga, ngulo damoni ngandilo.
Melako oni ulungga, ngundo nangonimbo bale yowelo
tetoni, ngulo simbo ulungga kawolo.
3 Koletelo, ene (Yuda) oni ngu simbo ulungga nguno
mayeyi, elo, nalu logo tewolo. Ariya, oo neweloyi naluno,
enengo sulena oni suleyelootoni, oololo, ngu oni sunggi
yeyingoku negoyelootoyiga, ombuyi, elo negoyelootoyi, ene
yokowolo.
4 Ngu oniku yokootoyi ngu, asa, enengo sulena oni gidalega
suleyelolo ewonggori. Ye oni sunggi yeyingoku, nguno
ngandiya eyi. Oni ulunggado kuli oo simbo ulungga kalo
yewolo. Bulmakau ko, oo nusago moondeyi ndindi teyingo
gomemu nguya kuli yutolo, kalo, oo bidodo yomosiyolo,
yetoni ooloote. Nga nalungga nga, nangone bale yoweloyi,
ngulo ngu, ye nguya ombutoyi, ngu naluno, gooboongoolo,
oni oni telo, oo newatolo ewolo.
5 Ariya, sulena onikundo oololo etoyi, ene oniku enengo
mandeni ma ingowelo, ngulo yokolo sawonggori. Oni
gidalega enengo oowali kono satoyi, oni gidalega enengo
bobeye yoweloyi kono nguno sawonggori.
6 Ngundilo satoyi, ene oni gidalega oni ulungga enengo ko
oni yodowoolo, gisaluyelolo yuleyi kumoowolo.
7 Ngundilo tetoyi ngu, melako oni sobosobo koleteyingo
ulungga ngundo ingolo, ngulo ene sanggili telo, enengo
me oni suleyelootoni, oololo, ngundo enengo ko oni yule-
wonggoku oniku yutomukolo, enengo ende yande nguya
kamukowolo.
8 Ene ngundilo ya kamukootoyi ngu, asa, oni ulungga
enengo sulena onikuya ewolo. Bale yoweloyi oo simbo
ulunggaku ngu oolooteku nga, ene oni negoyelowonoku,
ngulo damoniye nenengo kini, ngulo no ene yoyokootoni,
ngano ma ombuwanggo.
9 Ariya, ye oolouya, oolesanga bidodomo onilo
doongeteya, negoyelootoyiga, nga bale yoweloyi simbogano
ngano ombuyilo ewolo.*
10 Ngulo ngu, enengo sulena oniku ngundilo ingolo, ene
oole sungo sungo oololo, oni simoo bale bidodo yeyolo,

* **22:9:** Ngu oni gidalegado oni sule oowooyingga Yuda oni kini.

goobooyelolo, oni biyomi ko oni metemimu nguya ombuyi
elo sumoo yunolo, suleyelootoyi ombuwonggori. Ngundilo
tetoyi ngu, bale yoweloyi musiyonggaku oni simoo bale
oowooyingga hangewolo.
11 Ngu bale yoweloyi naluno, enengo damoniye ngu
ngandilo. Oni simbo sembuliga, ngundo oni kuli sunggi
yewoku, nguno nenggulo keda bayetelo yunowolo. Ngu
naluno, melako oni sobosobo koleteyingo ulunggado yaloko
ulo, oni simoo bale oo simbo ulunggano mayewonggoku
yeyoyingomu ngu, oni gula ngu nenggulo yunowoku, ngu
ma tewolo.†
12 Oni ulunggakundo ngu oninggakuya ewolo. Doboone,
ge ndawugalo bale yoweloyi nengguloga ngu ma tewolo?
Ene sumoo etoni, ngulo oninggaku sosolelo, mande gumi ma
ewolo.
13 Ngundilo tetoni ngu, oni oo sembuligaku enengo sulena
oniya ngandilo ewolo. Nga oningga nenggulo inowonoku,
ene ma teyingo, ngulo kekandeyi ukingoya, yoya, endesina
oolongootoyiga uya, uleliko olini. Ngu uleli musiyonggano
nguno, ngu oni bidodo sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.
14 Yesusndo mande gumi gula soweyolo ewolo. Yo, Anut-
ndo oni bidodo negoyelolo, ngundilomu, ene gulanangge
nangge logoyelootoni, newendesina ulolootenggolo ewolo.

Oni Rom Mela Onilo Sobosobo Ulungga Sisa Ngu Bobeye Inoweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowolo
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 Ngu naluno nguno, Moseslo mamana mande
sobowooyingo oni oowooyi Parisi, ngundo enengombo
mande gosiyolo, ingondudu ewonggori. Ene mande
gosiyolo, Yesus sumoo mande elo inootooye, ene mete
mande gumi metemimu ma ewa. Ngulo ene oole erewelo,
Yesus goweyi sanggawelo mande ewanggo.
16 Ngundilo ngulo, Parisilo sulena oni, ko, Herodlo ko
oni suleyelootoyi, Yesusno oololo, sumoo ewonggori. Oo
etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge mande hamoomu
nangge ete. Ge oni gulalo nangge gome ma ingondudu tete.
Kini, ge oni simoo bale bidodo goobooyelolo, Anutlo mande
damoni metemi nanggelo etuyeloote.
17 Ngundilo ngulo, ge nooleno e. Ge ndatelo ingoote? Noole
Yuda oni nga, digi beye Takis Sisano inowato, bine, ngundi
kini bine? Elo ewonggori.‡

† **22:11:** Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nenggulo keda gome teyingo ngundilo. ‡ **22:17:** Rom mela ngulo sobosobo oni koleteyingo ulungga oni ngu oowooyi Sisa.

18-19 Ngundilo sumoo etoyi ngu, Yesusndo enengo mande
ebe ganagana ngu ingolo, enebana mande gumi ewolo. Ye
mebuye sangala oni! Ndawugalo ye no tewoonelootenggo?
Ye bobeye gula Sisa inoweloyi ngu yoya, ombutoyiga, nondo
kenoowe. Ngundilo etoni, ingolo, ene beye gula yolo,
ombulo, Yesus inowolo.
20 Inootoyi, Yesusndo kenolo, enebana sumoo yunowolo.
Nga bobeye bungomo gabogaboyi, ko, oowooyi nakan-
goyingo nga oonelomu? Elo ewolo.
21 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana mande gumi
ewonggori. Ngu Sisalomu. Ngundilo etoyi, Yesus enebana
mande gumi ewonggori. Sisalo oo ngu, ye komo Sisa inoyi.
Anutlo oo ngu, ye komo Anut inoyilo ewonggori.
22 Oniku ngu enengo mandega ngu ingolo, ngulo ene
soliyokowonggori. Ngundilo ngulo, ene Yesus yokolo
sawonggori.

Oni Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 Ariya, ngu naluno nangge, Yuda oni gidalega oowooyi
Sadusi, ngundo Yesusno, mayewonggori. Ngu Sadusi oni,
ngundo ngu, ene ngandilo ingolo etenggo. Oni kumooteng-
goku ngu, ene ko ma ootookoowanggolo ingootenggo. Ngu
oni ngu Yesusno ombulo, tewoongowelo sumoo inolo ewong-
gori.
24 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo
nakangolo yunowolo. Oni gula simoongo kiningga ku-
moowaku ngu, ariya, kameyimbolo konebeyi gula ootoolo
ngu, ngundo ngu bale nggami ngu yowa. Nguno nan-
goningga tunootewaku ngu, ngu bobeyi hoolooweyingo
oluwalo ewolo.
25 Ariya, oni simoongolo gulanangge ngu, ene kandegula
gidembolo elaya, noole kewoolonayimo oluwonggo. Ko-
leteloga, ngundo balega yowolo. Asa, ngu simoongo kini
oode, kootusina kumoowolo. Kameyi kumootoni ngu, asa,
koneyombo ngu baleyi nggaminggaku ngu yowolo.
26 Yo, koneyo enebana ngu balegaku yolo, ene nguya
simoongo kini oode, kumoowolo. Ngulo koneyo kabusayi-
gaku enebana ngu balegaku nangge yolo oode, ene nguya
simoongo kini oode kumoowonggori. Ngundilo nangge,
ngu simoongolo kandegula gidembolo elayagaku bale gu-
lanangge yolo, kumooloodoyi kinitewolo.
27 Kootusina, balegaku nguya kumoowolo.
28 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko ootookoowang-
goku naluno nguno, ngu balega ngu oone baleyi nenengo?

Ge ingoote. Ngu kandegula gidembolo elayagaku, ngu bidodo baleye gulanangge. Elo ewolo.

29 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, gumi ewolo. Ye Anutlo mandeno, ko, enengo yanggangoni nguya, ngu ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande bulibali etenggo.

30 Oni kumooyingo ngu ko ootookooyingo naluno nguno, simoo bale kameyi baleyi teweloyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo.

31 Ene nga mandega oni kumooyingo ko ootookooweloyi ngu, ye Moseslo buk kuli kandangelo ingolo, ene ye ngulo damoni nenengo ma ingootenggo. Ngu mandegano nguno, Anutndo Moseslo ewolo.

32 No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anut. Ewolo.
Eksodas 3:6
Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Moseslo mande, ngundo etuyelooteku ngu, ngu ngandilo. Oni simoo bale keda oolootenggoku, ko oni kumooyingomu, ngulo gaboye keda oolootenggoku, ngulo Anut. Elo ewolo.

33 Ngundilo etoni, oni simoo bale enengo mande etuyelowoku, ngu ingolo soliyokowonggori.

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Mamana Mande Gidalega Dagayeloote
(Mak 12:28-31; Luk 10:25-28)

34 Ngu naluno, Parisi onindo mande ingootoyi, Yesusndo Sadusi onilo sumoo mande bidodo ewonggoku, ngu andangemukootoni, ngulo Parisi oni ene nguya Yesus tewoongoweloyimbolo oololo gooboongoowonggori.

35 Parisi oni gula, mamana mande gome watayi, ngundo Yesusno ombulo, tewoongoweloyi mande ngu ingolo, sumoo ewonggori.

36 Oo etuyeloyingo oni, ndawu mamana mandega, ngundo mamana mande gidalega ngu dagayeloote? Elo ewonggori.

37 Yesusndo mande ngundilo ingolo, gumi ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ngu gengo Anut hamoo oolengo. Gengo nowoondoge bidodo, ingonduduge bidodo, ngu yanggangongge oo ngu bidodo komo Anut inoya, gome keyo.

38 Nga mamana mandega ngando mamana mande gidalega bidodo dagayeloote.

39 Ngu mamana mande elayayiga nguya ngandilo. Gengombolo gome ingooteku, ngundilo nangge, ge tanggegemo oni gidalega oolootenggoku, ngu bidodo nguya nowoondoyi yunolo ewolo.

40 Nga mamana mande elayaga geno etenoku nga, ngu Anutlo mamana mande bidodo ngulo damoni oolengo, ko,

Anutlo ingondudu eyingo oniku, enengo mande bidodo ngulo damoni nguyalo ewolo.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Asa, ngu naluno nguno, Parisi oni gooboongoolo oodoyi, Yesusndo sumoo yunowolo.
42 Ye ndatelo ingootenggo? Kristus, Anutndo noole yoyoweloyi sunggi yewo oni, ngu oone nangoni? Etoni, Parisi onindo mande gumi ewonggo. Kristus, ngu Dewitlo sembenilo ewonggori.
43-44 Etoyi, enendo mande gumi ewolo. Ariya, Anutlo mandeno nguno, ndawugalo Yuka Kundingiyimbo Dewit newende yokutuwootoni, Kristuslo elo eyingo, Oo Sembuli Ulunggalo eyingo?

Anut Oo Sembuli Ulungga, ngundo nolo Sembune Oo Bidodo Sembuli, nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina musiyo bingamidodo nguno bibite. Kootusina ngu, nondo gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo. *Sam 110:1*

45 Ariya, ene ngu Dewit enengo osiyi nangge ngu, ariya, ndawugalo Dewitndo enedodo Oo Sembuli Ulungga, ewa? Yesusndo ewolo.
46 Yesusndo sumoo mande yanggangongga ewoku, ngulo mande gumi eweloyi, oni gula ene ereremo kini. Ene ngu mandega ngu ingolo, ngu naluno, damoni yelo, sosolelo, ngulo ene mande gulalo ko ma sumoo inowolo.

23

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko, Parisi Onilo Damoniye Biyomi, Ngulo Ingondale Teyi!
(Mak 12:38-39; Luk 11:43-46; 20:45-46)

1 Ngu naluno, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale oowooyingga ngu mande wesiyolo ewolo.
2 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ngundo Moseslo mamana mande ngu sobowoolo, ngunonggo ye etuyelootenggo.
3 Mamana mande bidodo etuyelootenggoku, ye komo ngu bidodo keyoyi. Ene nondo ye loogu yunooteno. Ye komo enengo damoniye tetenggoku, ngu ma keyowelo. Ndatelo ngulo, ene mande metemi wesiyolo elo, ene enengombo ngu ma keyootenggo.
4 Yo, Parisi oni, ngundo mamana mande oowooyingga oni simoo baleno yetoyi, ngulo ene ngu keyowelo ko biyomi telootenggo. Ngundilo telo, ene oni simoo bale ma hoolooweyelolo, mamana mande keyootenggo.

5 Ene oo bidodo tetenggoku ngu, onindo yeyoya,
bingamiye okooyi, elo tetenggo. Ene kembwasayesina
oo ulungga yelo, nguno Anutlo mamana mandeni gidalega
nakangolo gosiyowolo. Ene towikumba pelungga pelungga
oni bingamiyedodomu nguya yemulo, dokikilo nenggulo
dalinidodo telo kuduwootenggo.
6 Yo, ene Yuda onilo goobooyingo yano, oni simoo bale
doongeyemo tunoo bibiteweloyimbolo, ngulo gome oolengo
ingootenggo. Ene oo simbo kayingo naluno nguya, yaba ko-
leteyingo nguno bibiteweloyimbolo, ngu gome ingootenggo.
7 Oowali uliyoweloyi musiyomo nguno, onindo ene yey-
olo, kambayeloyi etoyi, ngulo nguya gome ingootenggo.
Ngundilo nangge, oni simoo baledo oo etuyeloyingo oni elo,
oowooye bingami okooyi, elo tewonggori.
8 Ene yendo oni gidalegado oowooye bingamiye okoolo,
ngunonggo oo etuyeloyingo oni, eyilo ma ingowelo. Ndatelo
ngulo, ye bidodo Anut doongeyimo ngu siyelo oluwanggo.
Yengo oo etuyeloyingo oni gulanangge, ngu Anutndo nangge.
9 Ngundilo nangge, ye nga melako ngano, oni gulaya,
Awanayilo ma ewelo. Ndawugalo ngulo, ye Awaye gu-
lanangge ngu, Anutndo nangge Sambo endemo ooloote.
10 Ngundilo nangge, onindo yeya, tabango onilo, ma ewelo.
Kini, yengo tabango oni ngu gulanangge Kristus nangge.
11 Ene ye kewooloyemo oni ulungga tunootewelo in-
gowaku ngu, asa, ene komo yengo ko oni olini.
12 Ngundilo nangge, oni gula enengo oowooyi bingami
okoowelo ngu, Anutndo ngu oningga ngulo oowooyi yeni
bodaga ameno uwa. Ngundilo nangge, oni gula, enengo
oowooyi ingootoni, ameno bodaga tewaku, Anutndo ngu
oningga ngulo oowooyi yeni, ulungga tewa.

Yesusndo Simoo Baleya, Ye Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ko Parisi Oni, Ngulo Ingondale Teyi! Elo Ewolo

(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; Luk 20:47)

13 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni,
ye mebuye sangala oni! Ye ingondale teyi! Ye nowoon-
doye ma yowoolengolo, Anutno nguno ma oolouwelo in-
gootenggo. Yo, ye nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo
ye oni simoo bale gidalega nguya, ye yoyokootoyi, ene
Anutlo mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo
bale soboyelooteku, nguno ma utenggo. Yo, yendo enengo
Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngulo
oole gosiyolootenggo.
14 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni! Ye
mebuye sangala oni! Ye ingondale teyi! Ye bale nggami
ngu ganayelolo, tolige tolige ye enengo oo sitowi, ko, enengo

ya nguya ngu kingo yololootenggo. Ngundilo telo ngu, oni doongeyemo, ye Anutno kingo kila pelu pelungga tetoyi, Anutndo mete ngu bale nggami ngu hoolooweyelowa. No yeno mande yanggango eteno! Kootusina ngu, yengo damoni biyomi tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi kowuli ulungga oolengo yunowa.

15 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye sangala oni! Ye ingondale teyi! Ye wendeyino, ko, mela yowoko biyomi yade yade oololo, oni gula yootoyi, ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingongga ngu keyowa. Ene ye ngu ko oningga ngu yolo, yengo damoniye biyomi etuyelootoyi, enengo damoni biyomi, ngundo yengo damoni biyomingga ngu bidodo dagayelowa. Yendo ene nguya yolo, Setanlo ende biyomi nguno uwanggo.

16-17 Ye doongeye kilingo oni, ye oni gidalega oole etuyelowelo ngu, ye ingondale teyi! Ye oni simoo bale ngandilo damoni biyomi ngu, ebe ganagana mandelo etuyelootenggo. Oni gula mande awuno oolengo solumimonggo elo, Anutlo goobooyingo ya kundingiyi Tempel, ngu oowooyimonggo mande ewaku ngu, ariya, mande elo gosiyowoku, ngu ene mete yokowa. Ngulo ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino oolouweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, oni gulado mande elo, bobeye gol gome gome Tempelno oolooteku, elo mande gosiyolo, ene mande awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ngu mandega ngu, ene komo keyoni. Ene mande logo gosiyowoku, ngu ma keyolo tetoni ngu, asa, onindo ene mete yolo, mande wilikoyingo onino oolouwanggo. Mande ebe ganagana ngundilo elo etuyelootenggoku, ngu biyomi oolengo! Ye doongeye kilingo oolengo! Ndawuga, ngu koleteyingo? Beye gol gome gome Tempelno oolooteku, ngundo bine, ngundi, Anutlo Tempel, ngundo beye gome gome ngu yeni, kundingiyi tete, bine? Tempel kundingiyi ngundo gol beye yeni, kundingiyi nguya tunootete.

18-19 Yendo mande biyomi gula nguya oni simoo baleno etuyelootenggoku, ngu ngandilo. Oni gula mande gosiyolo ngundilo elo, Anutno woolo yeweloyi digi yawasano ngu hamoo awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyowoku, ngu mete yokowa. Ngulo ngu, onindo ene yolo, mande wilikoyingo onino oolouweloyi nguya kini. Ngundilo nangge, oni gula mande gosiyolo, ngundilo elo, oo Anut inowoku, ngu woolo yeweloyi sanganimo oolooteku, ngu mande hamoo awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, asa, mande ewoku, ngu ene komo keyoni. Ene mande logo gosiyowoku ngu ma keyolo tetoni ngu, asa, onindo ene mete yolo, mande wilikoyingo onino oolouwanggo. Ye doongeye

kilingo oolengo! Ndawuga, ngundo dagate? Oo Anut inowoku ngu, bine; ngundi, Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, ngundo oo Anut inowoku, nguno yeni, kundingiyi tete, bine? Gol beye yemboongeyingo musiyomo yetenggoku, ngu musiyongga ngundo yeni, gol beye kundingiyi nguya tunootete.

20 Ngu damoni ngu, nenengo kini. Oni gula mande gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, ngulo mande awuno oolengo solumimonggo mande etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Anutno woolo yeweloyi, ko oo nguno Anut inowoku, ngu sanganimo nguno oolooteku, nguya gosiyowolo.

21 Ngundilo nangge, oni gula Tempel ngulo mande gosiyolo, awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Tempelno ko Anut kundingiyi nguya Tempelno oolooteku, ngu gosiyowolo.

22 Mande gula ngandilo. Oni gula Sambo ende ngulo mande gosiyolo, awuno oolengo solumimonggo etoni ngu, ariya, ene mande gosiyolo, Anutlo yaba bingaminidodo, ko, Anut nguya yaba sanganimo bibiteteku nguya, mandelo gosiyowolo.

23 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni, ye manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye yanggango yelo, oo bidodo yengo kono suwe oo sookiyagoolo nguya yootenggoku, ngulomu kande elayaga ngu yolo, gulanangge andangelo, Anut inootenggo. Ngu hamoo oolengo, ngu damoni gome tetenggoku, ngu metemi. Ene Anutlo mamana mande oo ulungga oolengo ngu, ye ma keyootenggo. Yo, ye damoni nenengomo oni wilikoweloyi; nowoondoye ebe ino ino teweloyi ngulo damoni; ko, nowoondoye hamoo teyingo ngulo damoni, ngu ye ma keyootenggo. Ye komo ngu oo ngu teya, ko, Anut oo inoweloyi nguya keyoyi. Ngundilo damoningga ngu, gome oolengo.

24-25 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni! Ye manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye oni doongeye kilingo, ngundo oni gidalega oole etuyelowelo tetenggoku ngundilo. Yengo koondo samayi, toba sanganisina ngu sonowoolo, newendemo ngu yakaka damoni, yengo ingondudu keyootenggoku, ngundo hangelo ooloote. Koletelo, yengo toba newendemo ngu yomosiyootoyi, namboyi oodoni ngu, ariya, sangani nguya namboyi oluwa. Ye oni gula enengo sonono imimoo bodaga ngu sanganimo ooleteku, ngundilo. Oningga ngu sodedonangge mimoongga yolo, yokolo, ene bo ulungga biyomi sono nelo nemukooteku ngundilo.

26 Ye Parisi oni, ye doongeye kilingo! Ye komo koletelo toba
newende sonowootoyiga namboyi yetoninggago, asa, kootu
sanganisina nguya namboyi oluwa.
27 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni
manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye oni melengoow-
eloyi musiyo sanganimo kumu nomboyimbo dowootenggoku ngundilo. Sanganimo ngu, gome oolengo kenomayingoweloyi, ene mele newendemo ngu, oni wembuye oowooyingga, ko oo bidodomo biyomi buwoo ngundo nangge hangete.
28 Ye ngundilo nangge oolootenggo. Oni goweye sangani
kenolo ngu, oni nenengolo ingootenggo. Ene nowoon-
doyemo ngu, ye ebe ganagana teweloyi damoni, ngundo
nowoondoyemo hangelo oodoni, ngulo mamana mande
nenengo ngu yokootenggolo ewolo.

Yesusndo Oo Etuyeloyingo Oni Ngu Kootusina Kowuli Ulungga Yoweloyi, Ngulo Ewolo
(Luk 11:47-51)

29 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Parisi oni
manggoye sangala! Ye ingondale teyi! Ye Anutlo in-
gondudu eyingo oni, ko, oni nenengo kuli kumooyingo,
ngu meleyeloyingo ngulo meleye ngu gome yomosiyolo, so
uyi nakango imitoyi, gome tetoni ngu, ngundilo oni ngulo
oowooyi bingamiye okootenggo.
30 Meleyemo ye nakayangga tetenggoku, ngu oni simoo
bale telo, etuyelowelo ngundilo etenggo. Noole osisambado
nalungga oluwonggoku, nguno ootoolo ngu, ariya, noole
Anutlo ingondudu eyingo oni yulewonggoku, ngundilo noole
ma yulewootowolo etuyelootenggo.
31 Ye simoo bale doongeyemo damoni ngundilo teten-
ggoku, ngundo tunoo oolengo etuyeloote. Ngu hamoo
oolengo, ye ngu oni kuli Anutlo ingondudu eyingo oni
yuleyi kumooyingo, ye ngulo osisambaye oolengo yootunolo
etuyelootenggo.
32 Asa, yengo osisambayebo oo damoni tewonggoku, ngu
yendo enengo musiyemo dikaya, oo ngu bidodo temukoyi!
33 Ye sile! Ye sile biyomi simoongo! Ye osisam-
bayeboya, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi, nguno
oolouwanggo. Ye saweloyi oole gula kini!
34 Ariya, no yeno etoowega, ye ingoyi! No Anutlo
ingondudu eyingo oni, ingondudu gome oni, ko, Anutlo
mande etuyeloyingo oni gome, no suleyelootoowe, yeno
oolouwanggo. Ene yendo gidalega yuleyi kumootoyi;
gidalega de mombimo yosanggawetoyi kumootoyi;
gidalegado ye goobooyingo ya bidodo ngu newendemo

gisasaluyelowanggo; gidalega yendo ende gulanonggo
oweyelootoyi, ene ende gulano satoyi, keyelolo sawanggo.
35-36 Ye ngu damoningga ngu tetenggoku ngu, ariya,
oni nenengomu bidodo melako ngano me onindo yuleyi
kumooyingo, ngulo kowuli kootusina, ye yowanggo. Ye
ngundilo oni ngulo kowuliye koolowootoyi, kuli oolengo,
Adamlo nangoni Ebel, bebeyibo uleni kumooyingomu
ngundilo nangge ombulo, yade yade oololo, goobooyingo
ya Tempel newendemo Anutlo woolo yeweloyi tanggeyemo,
ngu naluno, oni gulado Sekarayiya, Berekayiya nangoni, ngu
uleyi kumoowonggori. Ngulo no yeno hamoo eteno. Ye
nga oni oolootenggoku nga, ye bidodo uli biyomi, ngu oo
tewonggoku ngulo yowanggo.

Yesusndo Yerusalem Endega Ngulo Gome Ingolo Sendowoowolo
(Luk 13:34-35)

37 Oo Yerusalem, Yerusalem simoo bale! Suwoo su-
woo, no nowoondoye hamoo teyingo, ngulo oole nenengo
etuyelolo, kandenembo yodowoolo soboyelowelo ingooteno.
No yodowoolo, hoolooweyelootoowe, kooduli nemimbo
simoongo wileyo newendemo wiliyolo, boogoyelooteku,
ngundilo tewelo ingooteno. Ene ye ngulo ma ingolo, no
noyokowonggo. Ngundilo telo, ye Anutndo enengo in-
gondudu eyingo oni suleyelootoni yeno ooloutoyi, yendo ene
yuleyi kumoolo, digi yolo, nolo ko onino oolongoolo, ene
nguya yulewonggo.
38 Ngundilo ngulo, ye ingoyi! Anutndo ye yoyokootoni,
ngulo ye kingo oluwanggo.
39 Yo, no yeno hamoo eteno. Ye ko no ma neyolo oode oode
oololo, yengo manggoyebo mete ko ewanggo. Anut, gedo
oningga ngu gengo oowoonggemo ombuteku, ngu kumana
inolo ewanggo. (Sam 118:26)

24

Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Oowooyi Tempel Yombuliyoweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel
ngu yokolo ooloutoni, ngu naluno nguno, enengo sulena
oniku eneno ombulo, ene Yesus Tempel ngu ya digibo
yeyingo, ngu etungowonggori.
2 Ngundilo etungootoyi, Yesusndo mande gumi enedodo
ewolo. Ye ngu oo ngu bidodo kenomukootenggo? No
hamoo oolengo, yeno eteno. Ngundilomu, kootusina, Tem-
pel ngu bidodo toongoolo yombuliyowanggo. Yo, digi gula

yokootoyi, gula sanganimo ma oluwa. Nga digi nga bidodo usosowoolo, oolongooyi melako umukowalo ewolo.

Yesusndo Kowuli Oowooyingga Oolengo Kootusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli ngu oowooyi Olib, nguno oolelo, bibitetoni, enengo sulena onikundo nangge, Yesus tanggeyimo ombulo, sumoo inolo ewonggori. Ge nooleno e. Ndawu nalunggano, ngu ooga ngu tunootewa? Ge ko ombuweloyi naluno, ko nalu wengamo oo tunootewelo yi, ngu ndawu sunggiga? Ene ngundilo ewonggori.

4 Yesusndo enengo mande ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Ye komo ingondale teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo ye ma ganayelowelo.

5 Oni oowooyingga oolengo no oowoonemonggo tunootelo, ngu ganayelolo, ngandilo ewanggo. No nangge, Kristus. Anutndo oni simoo bale yoyowelo elo, no sulenelootelo ewanggo. Ene ngundilo elo, nguno ene oni simoo bale oowooyingga oolengo ganayelowanggo.

6 Kootusina, ye me ebe ngguyi ingolo, me ebe ngulo mande binga nguya ingowanggo. Ngundilo ingolo, ye ngulo ma sosolewelo. Ndawugalo ngulo, oo ngu hamoo tunootewaku, ene ngu nalu wenga kini.

7 Ngu naluno nguno, oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gulaya ebe ulewali. Mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngulo me oni, ngundo ootookoolo, mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngulo me oniya ebe ulewanggo. Ngundilo nangge, mela bidodomo, simoo bale oodoolo kumooyingo ulungga tunootetoni, mela guminggano, ngu imimi ulungga yowa.

8 Yo, baledo simoo yomoowelo ogingoyingo ulungga koletelo ingooteku, ngu ye ingootenggo. Ene simoo yomooweloyi ngu namoko. Ngundilo nangge, ye ngu oo ngu tunootetoni kenolo ngu, asa, ye ingowanggo. Nalu wenga ngu namoko tetelo ingowanggo.

9 Yo, ngu naluno, me onindo ye yodowoolo, ogingoyingo ulungga kowuli nguya yunolo, yuleyi kumoowanggo. Mela bidodomo, oni simoo baledo ngundilo damoni biyomi yeno tetoyi ngu, ndawugalo ngulo, no oowoone yeno oodoni, ye nowoondoye nono hamoo tetenggokulo.

10 Kootusina, kowuli ulungga tunootewelo yi naluno, oni oowooyingga Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu kowulingga ngu koolowooweloyi ma ingowelo. Ngundilo ngulo, enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yokolo,

ene ko ma keyowanggo. Ngundilo telo ngu, ene do-
booguliye Anutlo pawa newendemo oolootenggoku, ngu
yodowoolo, me oni kandeyemo yelo, ene nguya ngu oni
Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo nguya boguwoolo,
sanggili tewanggo.
11 Ngu naluno, Setanlo ingondudu ewo oni ebe ganagana
oowooyingga, ngundo tunootelo, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo ganayelowanggo.
12 Ngu naluno, mela bidodomo, damoni biyomi ulungga
oolengo ngu tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bale
enengo ingondudu nangge keyowanggo. Ngundilo ngulo,
enengo nowoondoye ebe ino ino teweloyi damoningga, ngu
yokowanggo.
13 Ene oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo,
ngu yanggango oode oode oololo, nalu wengamo nguya
oodoyi ngu, asa, Anutndo ngu ko yoyowa.
14 Kuli ngandilo kowulingga ma tunooteyingomo, ariya,
koletelo, Anutndo enengo ko oni suleyelootoni, mela
bidodomo salo, oni simoo bale sowe oowooyingga nguno
Anutlo mandeni damoningga, ngundo enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu wesiyolo yunowanggo. Ngundilo
sunggiga ngu temukootoyi ngu, asa, hamoo oolengo, nalu
wenga nguno tunootewalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa
(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 Yesus mande gula soweyolo ewolo. Ngu oo biyomi
oolengo, Setan ngundo Anutlo kundingiyi oolengo musiy-
omo dikatoni, ye ngu kenolo ingolo ngu, asa, ye ingowanggo.
Kuli Anutlo ingondudu eyingo oni Daniyel, ngundo mande
ngundilo eyingo, ngu ataga engge tunootetelo ewolo. Oni
gula nga mande oo naka nga kandangeya, ene komo gome
ingoni.
16 Ngu naluno nguno, oni simoo bale Yudiyano ooloote-
nggoku ngu, ene komo mete sodedo salo, pulimo oolewanggo.
17 Oni endesina oolootenggoku ngu, ene ko ya newen-
desina ulo, enengo oo sitowi yoweloyimbolo ma uwanggo.
18 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko oololo,
ya newendesina ulo, enengo dokikilo nenggulo yoweloyim-
bolo ma uwanggo.
19 Yo, ngu naluno, bale useyedodo, ko, bale simooye nono
yunootenggoku, ngulo oni oni yooge! Ndatelo ngulo, ene
sodedo kendutelo, mela pulimo ooleweloyi, ngu ereremo
kini.
20 Ngulo ye komo yemboongeyi. Doogo dokiki, ko,
sono medugu naluno, ngundi, kundingiyi naluno nguno oo

ngundilo ngu ma tunootewelo. Ndatelo ngulo, ngu nalu
biyomimo tunootetoni ngu, oni pulimo ooleweloyi, ngu
ereremo kini.
21 Ngu naluno nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa.
Kulimi oolengo, Anutndo oo bidodo yewo naluno,
ngunonggo ombulo, ataga nga naluno ngano nguya, kowuli
ngundilo kuli ma tunootewolo. Kootusina nguya, kowuli
ngundilomu nguya kini.
22 Ene Oo Sembuli Ulungga, ngu kowuli nalungga ngu
woosootoni, ma ootutetoni ngu, ariya, oni simoo bale
bidodo Anutndo kuli logoyeloyingo, ngu keda oluweloyi
ereremo kini. Ngulo ngu, ene ngu nalungga ngu woosootoni
ootutewa.

23 Ngu naluno nguno, oni gulado yeya ewaku ngu, kenoyi,
Kristus nga oolooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina
oolooteku andu! Ene ngundilo etoni ngu, ye ngulo nowoon-
doyemonggo hamoo ma tewelo.
24 Ngulo ngu, Setanlo ko oni gidalegado tunootelo,
ganayelolo elo, no Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi
yewo onilo ewanggo. Ngundi, Setanlo ingondudu eyingo oni
ebe ganagana, ngundo elo ewanggo. No Anutlo ingondudu
eyingo onilo ewanggo. Ene sunggi guladilo guladilo sungo
sungo tewanggoku, ngundo damoni sungo oolengo gula
onindo ma teweloyim, ngundilo telo, simoo bale Anutndo
kuli enengo logoyelowoku ngu, ene mete tetoni ngu, ene ngu
ganaganayelolo yoyoweloyimbolo tewanggo.
25 Ingoyi, no oo bidodo kootusina tunooteweloyi, no ataga
yeno etoowe, ye ingootenggoku, ngulo ye komo ingondale
teyi! Elo ewolo.

26 Ngundilo nangge, oni gulado yeya elo, kenoyi, ene
andesina oni kini kingo melako oolooteku ande, etoyi
ngu, ye nguno ma oolouwelo. Ngundilo nangge, ene ko
ewanggo. Kenoyi, ene nga yangga nga newendemo kom-
bitelo oolooteku nga! Etoyi ngu, ye enengo mande ingootoyi
nowoondoyemo hamoo ma tewelo.
27 Yo, yowali soluyi sa ooletekusinanggo delo oololo, sa
utekusinanggo delo toongete. Yowaliwali soluyi kenooteku,
ngundilo nangge, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo ngu
tunoo oolengo neyootoyi, ko ombuwano.

28 Ngu naluno, mela gumisina punggi ululumelo, oololo,
ombulo tetoni, ye bidodo nguno kenolo tunoo ingowanggo.
Oo buwoo gula ngu melasina nguno ooloote. Ngundilo
nangge, no ko ombutoowe ngu, ye bidodo tunoo oolengo
ingowanggo.

Kootusina, Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ene Ko Ombuwa
(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 Yesusndo mande gula ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu
kinitetoni ngu, ariya, sa kombo nguya doobeyelootoni, himi
ma yewali. Dootu bidodo ngu yokutuwoolo sisolewanggo.
30 Ngu nalunggano nguno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo,
nolo sunggi Sambono tunootetoni, melako oni simoo baledo
kenolo sendowanggo. Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni
Kilalongo gooboolenо dulidalinedodo, yanggangone oolen-
gododo ombutoowe neyowanggo.
31 Anutlo unggu gula oowooyi Biyugel ngu yanggango
uwootoni, ngu naluno, Anutndo enengo Sambono Engel
oniku ngu suleyelootoni, ombulo, mela bidodomo, ende
oowooyingga bidodomo oololo, oni simoo bale Anutno
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu bidodo yoyolo, ombulo,
eneno watayewanggolo ewolo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Nalungga Ngu Logowoote
(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32-33 Yesusndo mande yamonggawo gulalo ewolo. Ye Kopi
dega ngu kenoya, ko, de gidalega nguya yeyoyi. Ye kenootoyi,
nungo yelo, busiyo yetoni, ye ngu kenolo ingootenggo. Ataga
Kopi enggeweloyi naluwo tunootewelo tetelo ingootenggo.
Ngundilo nangge, kootusina, ye ngu ooga ngu kenootoyi,
tunootewaku ngu, ariya, ye nguno ingowanggoku ngu, ngu
ooga ngu, Yesus ko ombuweloyi naluwo namoko tetoni,
ngulo sunggi ngundilo tunootewalo ewolo.
34 No hamoo oolengo, yeno eteno. Ataga nga naluno, ye
Yuda sowengga ngalo simoo bale nga ma kumoomukoyin-
gomo, nga oo nga bidodo tunootewa.
35 Sambo mela nguya ngu oololo kinitewa. Ene
ngundilomu, nolo mandene nga ngu ma kinitewalo ewolo.

Oni Nalu Wenga Naluwo Tunootewaku, Ngu Ma In-
gootenggo
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

36 Yesus mande gula ewolo. Oni ngu nolo nalu ko om-
buweloyiga, ngu sangga nguya, ene ngu ma ingootenggo.
Anutlo Engel oni Sambono oolootenggoku ngu, ene nguya
ma ingootenggo. No nguya, ene ma ingooteno. Awane
Anutndo nangge ngu ingoote.
37 Ngundilo damoni onindo kuli Nowa oodoni, nguno
tewonggoku, ngundilo nangge, no Anut Nangoni Oni Kila-
longo ombutoowe, nguya damoni ngundilo tewanggo.
38 Yo, kuli Nowalo naluno, koletelo Anutndo sono tuwi
ulungga oolengo suleyootoni, ombulo, mela bidodo ma
doobengoyingomo, ngu naluno, oni simoo bale oo nelo, sono

nelo, kamebale teloodoyi, Nowa nguno wanggo newendemo uwolo.
39 Ene ngundilo telo, Anutndo oo yeni tunooteweloyi, ngu ene ma ingowolo. Ngulo Anutndo sono tuwi ulungga oolengo suleyootoni, ombulo, mela bidodo doobengootoni, oni simoo bale yutomukowolo. Ngundilo nangge, nalu wenga oolengomo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ombutoowe, ngundilo damoni nguya tunootewa.
40 Ngu naluno nguno, oni elaya kono oluwaliku ngu, Anutndo ombulo, oni gula yolo, gula kono yokowa.
41 Ngundilo nangge, bale elaya oomanongoyingo tetoli ngu, Anutndo ombulo, gula yolo, gula yokowa.
42 Ariya, no yeno hamoo oolengo eteno. Ye ingondale teyi! Ndawugalo ngulo, Oo Sembuli Ulungga ngu ombuweloyi nalungga, ngu ye ma ingootenggo.
43 Ene ye komo ingoyi! Ya sembuli (Kristen) ene ndawu nalunggano yakaka oni ombulo, ya usowooweloyi ngu ingolo ngu, ariya, ene meyelo oodoni, yakaka oni ombulo ngu, ene ya usowooweloyi, ngu ereremo kini.
44 Ngundilo nangge, ye nguya komo meyeya, doongeteya oliyi! Ndatelo ngulo, no Anut Nangoni Oni Kilalongo ombuweloyi nalu ngu, ye ngulo ma ingondudu tetoyi, nguno no ko ombuwanolo ewolo.

Ko Oni Metemi, Ko Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo (Luk 12:42-46)

45 Ya sembulibo ene mela gulasina toongewelo ngu, ene ko oni gomengga ingondudu gome ngu sunggi yetoni, ngundo ya ngulo ko oni sobosobo gome ootoolo, oo neweloyi naluno, oo nenengo yunootoni, oo nelo gome oluwanggo.
46 Ngundilo nangge, kootusina, ya sembuligaku ko ombulo, ko oninggakuya oo ewoku, ngundilo tetoni, kenolo ngu, ariya, enengo ko oni sobosobogaku, ene mete oni oni tewa.
47 Ariya, no yeno hamoo eteno. Ngu ya sembuliga, ngundo ko sobosobo oninggaku yelo, ngulo oo nggilinggala bidodo, ngu ko oningga ngu kandeyimo yetoni, gome sobowoowa.
48-49 Ngundilo nangge, ngu ko sobosoboga ngulo damoni biyomi oluwaku ngu, enengombo ngundilo ingolo ewolo. Nolo sobosobo oni ulunggaku nalu oowooyingga ngu ma ombuwolo. Ene ngundilo ingolo, ngulo ene damoni yelo, enengo ko goboolo oni yutolo, ene oni gidalega ngu oowali nelo, sono biya gome gome nelo, kapengo yelo oluwolo.
50 Kootusina, nalu gulano, ngu ko sobosobo oni biyomingga, ngu enengo sobosobo oni ulunggaku ombuweloyi nalu ngu ma ingolo oodoni, ariya, enengo sobosobogaku ombulo, ko oningga ngulo ko biyomi tewoku, ngu kenowa.

51 Ko biyomi ngundilo kenolo ngu, asa, ngu ko sobosobo
oni biyominggaku ogingoyingo ulungga inolo, suleyootoni,
oololo, oni mebuye sangala oni oolootenggoku musiyo biy-
ominggano, nguno ene nguya oluwanggo. Ngu ende biy-
ominggano nguno, sendo ulungga telo, metokalikali telo
oluwanggolo ewolo.*

25

Bale Kosiyi Kande Elaya, Ngulo Mande Yamonggawo

1 Ngu naluno, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo nalu enengo oni simoo bale ngu soboyelooteku,
ngundo nga bale kosiyi simoondoya ma weleyingo kande
elayaga, ngulo damoni ngu ngandilo. Simoo gula bale
yoweloyi naluno ngu, ngu bale ko enengo bale doboogulingo
mayelo, ngu balega ngundo yano kameyinggaku om-
buweloyi, ngu sobowoolo oluwanggo. Ariya, ngu simoongga
ngu baleyi yoweloyimbolo ombutoni ngu, enengo baleyi
ngulo doboogulingo ngu kameyi ombutoni ngguyi ingolo,
ngulo ene solu kalo dowoolo, endesina oolelo, doongetelo,
kameyi kenoweloyimbolo oolewanggo.

2 Asa, baleyi doboogulingo kande elaya ngulomu kan-
degula ngu ingondudu kini, ko, bale kandegula ngu ene
ingonduduyedodo.

3 Bale ingonduduye kiningga enengo solu ngu yowong-
goku, ene Karasin ngu ene ma yowonggori.

4 Ene bale ingonduduyedodo ngu, enengo solu, ko, Karasin
nguya nggusingolo, ngu yolo ombuwonggori.

5 Ene bale yowoku oninggaku, sodedo ma ombutoni, ngulo
baleku kubooyelootoni welewonggori.

6 Suwoo kewooloko oni meno mogulu telo, ewolo. Bale
yowoku oninggaku ombuteku ngu! Ngulo ye oolouya, ooleko
kenoya, yoya ombuyi! Ewolo.

7 Ariya, baleku ngu ingolo ootookoolo, enengo solu
yomosiyolo yoonenengowonggori.

8 Asa, ngu naluno nguno, bale ingonduduye kinikundo
bale ingonduduyedodokuya ewonggori. Yendo Karasin gula
noole yunootoyiga nggusingowato. Noolendo solungga ku-
moowelo teteku ngalo ewonggori.

9 Ene ngulo mande ingolo, enebana gumi ewonggori.
Kini, noole Karasin ye nguya ko noole nguya logoyimo
kini. Noolengo logoyimo nangge. Ngundiloga ngu, mete ye
oolouya, Karasin gula uliyoyi. Elo ewonggori.

10 Ariya, ngu baleku Karasin uliyowelo ooloutoyi ngu, ngu
naluno nguno, bale yoweloyi oninggaku ngu ombuwolo.

* **24:51:** Ya sembuli ngu Yesus.

Bale kandegula ngu enengo solu kuli yomosiyolo, yoonenengolo oodoyi, bale yoweloyi oninggaku ngu ombulo, bale yolo, ngu bale kosiyi kandegula nguya hoolooweyeloweloyi, ngu bidodo yoyolo, ya oo simbo kayingo yanggakuno utoyi, ene yamako goodoowolo.

11 Kootusina, bale kandegulagaku Karasin uliyowonggoku ngu ombulo, yamako utolo ewonggori. Ulungga, ulungga, ombuya, noolengo yamako goosooyuno! Elo ewonggori.

12 Ene ngulo mandeye ingolo, enebana gumi ewolo. No yeno hamoo eteno. No ye watayi kinilo ewolo.

13 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Ye komo ingondale teya sobowooyi! Ye oni gulado ombuweloyi nalungga ngu, ko sangga nguya, ye ma ingootenggololo ewolo.*

Ko Oni Kabusagobo Bobeye Oowooyingga Sobowooyingo, Ngulo Mande Yamonggawo
(Luk 19:11-27)

14 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula mela yowokono oolouwelo ngu, ariya, ngu enengo ko oni negoyelootoni, ombutoyi, enengo oo sitowi ko oni ngu kandeyemo yetoni sobowooweloyimbolo.

15 Sobosobo oninggakundo enengo ko oniku wilikoyelolo, damoniye yanggangoye kenolo, ingolo, ngulo ene ngundilo bobeye andangelo yunowonggori. Enengo sulena oni ngulo damoniye metemi oolengo kenolo, ngulo ene ngu oninggaku ya sembuligakundo bobeye oowooyingga oolengo K5,000 Kina sobowoonilo inowolo. Enengo sulena oni ngulo damoniye metemi kenolo, ngu oninggaku sobosobo oninggakundo bobeye oowooyingga K2,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo nangge, ko oni gulalo ene bobeye K1,000 Kina sobowoonilo inowolo. Ngundilo telo ngu, ene yoyokolo, yowokono toongewolo.

16 Toongetoni ngu, ariya, enengo ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ngundo ko yanggango telo, ngunonggo digi gumi K5,000 Kina gula ngundilo soweyolo yowolo.

17 Ngundilo nangge, oni gulado digi beye K2,000 Kina yowoku, ene nguya ngundilo koyi telo, digi K2,000 Kina gula yowolo.

---

* **25:13:** Oningga bale yoweloyi, ngu Yesus. Kootusina, ene ombulo, oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bidodo yoyolo, Sambo endemo oolewanggo. Ngu bale yoweloyi ngundilo.

18 Ngundilo nangge, ko oni bobeye K1,000 Kina yowokung-
gaku, ene digi yolo, oololo, mele selo, nguno sobosobo
oningga ngulo bobeyeku, nguno oongoowolo.

19 Kootusina, nalu kinitetekuno, sobosobo oningga
ko mayelo, enengo ko oni kabusagaku yeyolo, bobeye
yunowoku, ngulo mande ingowelo.

20 Ariya, ko oni bobeye K5,000 Kina yowoku, ene ko telo,
ngunonggo digi K5,000 Kina ko yolo, enengo oo sobosobo
onikuno oololo ewolo. Oo ulungga, ge kuli digi K5,000
Kina nunowoku, nguno nenengombo ko yanggango telo, digi
K5,000 Kina gula soweyolo yowonoku, nga kenolo ewolo.

21 Enengo oo sobosobo oninggakundo enengo mandeni in-
golo, enebana gumi ewolo. Ge ko oni gome oolengo! Gedo ko
gome hamoo tewo! Gedo nga bobeye bodaga sobowookulo,
ngulo no digi beye oowooyingga gunootoowega sobowoo lo.
Ariya, yano ombutooga, noya oni oni tewalo. Elo ewolo.

22 Ko oningga bobeye K2,000 Kina yowoku, ngundo bobeye
K2,000 Kina gula soweyolo, yolo, ombulo, oo sembulinggaku
etungolo ewolo. Oo sembuli ulungga, gedo bobeye K2,000
Kina nunowoku, ngundo ko yanggango telo, bobeye K2,000
Kina gula ko yowonoku, nga keno. Elo ewolo.

23 Etoni, enengo oo sobosobo oninggakundo enedodo
mande gumi ewolo. Ge ko oni gome! Gedo gome
oolengo telo, ko gome tewo! Gedo nga bobeye bodaga
gome sobowookulo, ariya, ngulo no bobeye oowooyingga
gunootoowega sobowoo lo. Ngulo ngu, yano ombutooga,
noya oni oni tewalolo ewolo.

24 Ariya, ko oni gula bobeye 1,000 Kina yowoku, nguya
ombulo, oo sobosobo oni ulunggano ewolo. Oo sembuli
ulungga, no kuli ingootenoku, ge bobeye woosoolo, yoweloyi
oni yanggango. Ge onindo kononggo oowali, gedo ma
imiwoko, ngu yoote.

25 Ngundilo ngulo, no gengo sosolelo, ngulo bobeye
nunowoku, no sodedo oololo, mele selo, nguno oongoowono.
Ngu digi beye nunowoku ngu, nga oolooteku ngalo ewolo.

26-27 Asa, oo sobosobo oni ulunggakundo sanggili telo,
mande gumi ewolo. Ge ko oni biyomi oolengo! Ge
suleyokinikini oni! Ge kuli ingooteku ngu, no onindo
kononggo nondo oowali ma imiwoko, ngu yootenoku, asa,
ndawugalo ngulo, ge bobeye sobowoo, elo gunowonoku, ngu
bobeye yeweloyi musiyomo, nguno ma yewo? Noole bob-
eye ngundilo oolooteku ngu, no ko ombutenokuno, ariya,
ngunonggo bobeye gula nguya yolo, gooboongoolo yowano.

28 Ariya, oni ulunggakundo enengo ko oniya ewolo. Ye ngu
oningga, bobeye K1,000 Kina inowonoku, ngu sopiyoya, nolo

ko oni gome bobeye K10,000 Kinadodoga, ngu inoyi.
29 Ndawugalo ngulo, oni gulado oo oowooyingga ngu
gome sobowoowaku ngu, ariya, no oo oowooyingga gula
soweyolo inowano. Ngundilo nangge, oni gulado oo bodaga
ngu biyomi sobowoowaku ngu, asa, ngu oo bodaga ngu
dowooteku, ngu andangelo yokowano.
30 Yo, ngundilo ko oni biyomingga ngu owetoowe, ende-
loko mela uleriko ootoolo, ngunonggo sendo ulungga telo,
metokalikali telo oluwanggolo ewolo.

Anut Nangoni Oni Kilalongo, Ngundo Oni Wilikoyelowa

31 Yesusndo mande elo yokolo ngu, asa, yowoolengolo,
enengo sulena onino ngandilo ewolo. Kootusina, no Anut
Nangoni Oni Kilalongo nenengo dulidalinedodo ko om-
buwano. Nenengo Sambono Anutlo Engel oni ngudodo om-
bulo, ngu naluno dulidalinedodo nenengo yaba bingamine-
dodo nguno bibitewano.
32 Ngu naluno nguno, oni simoo bale nono mayelo goo-
boongootoyi, nondo wilikoyelolo, wata elaya yoyewano.
Yo, sobosobo onindo Sipsip andangelo, pawa gulano yelo,
bo Meme andangelo, pawa gulano yetenggoku, ngundilo
tewano.
33 No Sipsip ngu andangeyelootoowe, ngu kandene koon-
dosina ooloutoyi, ngundilo nangge, bo Meme ngu andan-
geyelootoowe, ngu kandene biyomisina oolouwanggo.
34 Ngundilo ngulo, oo bidodo sobosobo koleteyingo on-
ingga, ngu enengo kandeyi koondosina oolootenggoku
nguya ewa. Ye Awanembo kumana yunowa! Kuli mela nga
keda tunootetoni, Awa ngundo endega enengo oni simoo
bale soboyelooteku, ngu kuli yomosiyoyunowoku, ngu en-
degano nguno uwanggo.
35 Ndawugalo ngulo, kuli no oodoolo kumootoowe, nguno
yendo oowali yolo nunowonggo. No sonolo ingootoowe,
nguno yendo sono yolo nunowonggo. Ngundilo nangge, no
ende gula oni, ene yendo noyolo, yengo yano uwonggo.
36 Ngundilo nangge, no towi kinimu, nguno yendo
towi nunowonggo. No sayi yootoowe, nguno yendo
yomosinelowonggo. Ngundilo nangge, no ya biyomimo
oodoowe, ye nguno oololo neyowonggolo ewolo.
37 Ngu oni kandeyi koondosina oolootenggoku, ngundo
sumoo inolo, ngandilo mande gumi ewanggo. Oo Sembuli
Ulungga, ndawu nalunggano, ge oodoolo kumootoyi, oowali
gunowooto? Ko ndawu nalunggano, ge sonolo ingootoyi,
nguno noolendo sono gunowooto?
38 Ndawu nalunggano, ge ende gula onimu geyolo
goyolo, noolengo yano uwooto? Ko ndawu nalunggano,

ge towikumba kinimu, nguno noolendo towikumba gunowooto?
39 Ndawu nalunggano, ge sayidodo telo, ngundi, ge ya biyomimo oodoyi geyowooto? Ene ngundilo elo, sumoo ewanggo.
40 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ewa. No hamoo oolengo, yeno ewano. Ye melako ngano nolo konedoboonengga oowooyi kinimu, ngu yomosiyowonggoku ngu, asa, ye no nguya yomosinelowonggo. Elo ewolo.
41 Ngundilo nangge, no oni kandene biyomisina nguya ewano. Ye oonateweloyi oni! Ye noyokoya, de nombo ma kumooweloyi, nguno oolouyi! Ngu de nombo ma kumooweloyingga ngu, ngu yengo Awaye Setando nguno enengo Engel oni biyomidodo oliyilo yewolo.
42 Ndatelo ngulo, no kuli oodoolo kumootoowe ngu, nguno yendo oowali no ma nunowonggori. Ngundilo nangge, no sonolo ingootoowe ngu, nguno ye sono yolo, no ma nunowonggori.
43 No ende gulalo onimu oluwonoku ngu, ye noyolo, yengo yano ma uwonggori. Ngundilo nangge, no towikumba kinimu, nguno yendo towikumba ma nunowonggori. No sayi kumoolo, ko, ya biyomimo nguya oluwonoku, nguno ye ombulo, ma neyolo hooloowenelowonggorilo ewano.
44 Yesusndo ngundilo etoni ngu, enebana mande gumi ewanggo. Oo Sembuli Ulungga, ndawu nalunggano noole geyootooye, oodoolo kumoolo, sonolo ingolo, ngundi, ge ende gula oni, ngundi, ge towikumba kini, ngundi, ge sayi kumoolo, ko, ge ya biyomimo nguya oodoyi, nguno noole ge ma yomosinggelowooto? Ngundilo sumoo ewanggo.
45 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus enebana mande gumi ewa. No hamoo oolengo, yeno eteno. Ye melako ngano oni gula oowooyi kinimu, ma yomosiyoyingo ngu, ye no nguya ma yomosinelowonggolo ewolo.
46 Ngundilo ngulo, ngu oni ngu uli biyomi yolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyingga, nguno oolongooyelootoowe, sugi sugi ogingoyingo yolo oluwanggo. Ngundilo nangge, oni nenengo kandene koondosina oolootenggoku, ene ngu musiyo metemimo nguno, Anutya sugi sugi keda oluwanggolo ewolo.

26

Tabango Onindo Yesus Uleyi Kumooweloyimbolo Mande Gosiyolo Ewonggori
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Yesus mande bidodo etuyelomukolo, yokolo ngu, ngu
naluno, enengo sulena oniya ewonggori.
2 Ye kuli ingootenggo. Nalu elayaga nguya yokolo, Anutlo
sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo, oowooyi Pasowa, ngu
tunootewa. Ngu naluno, no Anut Nangoni Oni Kilalongo,
onindo no mundi oni kandeyemo yootunonelolo, de mom-
bimo nuleyi kumoowanolo ewonggori.
3 Ngu nalu nguno, Anutlo woolo yewo oni kundingiyi
sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oni bidodo,
Kayiyapaslo ya gome oolengo, nguno gooboongoowonggori.
Kayiyapas ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi so-
bosobo oni koletewolo.
4 Yo, tabango onindo gooboongoolo, ene oole erewelo
mande gosiyolo, Yesus yolo, ya biyomimo yewelo telo, uleyi
kumooweloyimbolo tewonggori.
5 Ene ngandilo ingondudu telo ewonggori. Noole nalu
kundingiyimo, ngu ooga ngu ma tewato. Ndatelo ngulo, oni
simoo baledo me ebe ngu yeyi tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Ndindingo Gomengga Wendowolo
(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

6 Ngu naluno nguno, Yesus Betani endemo oololo, kuli
oni golimambudodoga oowooyi Sayimon, ene ngulo yano
oolouwolo.
7 Ngu naluno nguno, bale gula ombulo, ngu nggusiyi
gome oolengongga digibo teyingo, ngu kumu bo ulumi
gula ndindingo gomemu oluwoku, ngu ulini ulungga yokolo
uliyowolo. Ngu oo ndindingo gomengga ngu yootoni, Yesus
ene oo neweloyi yabano bibitetoni ngu, ene ngu bo ulumi
nggusiga ngu Yesus tabangomo wendowolo. Ngu balega
ngundo damoningga teyingo ngu, ene Yesuslo gome oolengo
ingolo, ngundilo telo etuyelowolo.
8 Enengo sulena oni oluwonggoku, ngu kenolo, nowoon-
doye biyomi yelo ewonggori. Ndawugalo, nga bo ulumi
gomengga nga kingo yombuliyoote?
9 Nga ngu oni yunootoyi, ngundo uliyootoyi ngu, ngulo
ulini ulungga yolo, ngundo mete owoolongo oni yunoweloy-
ilo ewonggori.
10 Yesusndo enengo nowoondoye kuli kenolo, ingolo
ewolo. Ndawugalo, ye nga balega nga kowuli inootenggo?
Ene damoni gome ngu nono tete.
11 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oluwanggo.
Naludodomo, ye mete ene hoolooweyelowanggo. Ene no
ngu, yeya suwoo suwoo ma oluwato.

12 Balega ngundo ingolo, tenunooteku nga, ene bo ulumi
no gowenemo yeteku ngu, ene no meleno noyeweloyi, ngulo
no yomosineloote.
13 No hamoo oolengo yeno eteno. Mela bidodomo, Anutlo
Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo, ewanggoku ngu, nga
bale ngando teteku nga nguya mandeni elo, ngulo nguya
ingondudu telo ingowanggo. Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunoweloyi Ngulo Mande Gosiyowolo
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande elaya
kegidembolo elaya, ngulomu gula, Yudas Iskariyoot, ngundo
ene Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
onikuno oolouwolo.
15 Yudasndo eneno sumoo ewolo. Yendo ndawuga ngu
nunootoyi, Yesus yolo, ombulo, kandeyemo yunowano? Elo
ewolo. Enengo mande ngundilo ingolo, ariya, ene bobeye
doobe kabusa (30 Kina) kandeyimo yewonggori.
16 Ngu naluno, Yudasndo damoni yelo, oole erewelo,
ndawu nalunggano Yesus yootunolo, me oni kandeyemo
yeweloyimbolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Sulena Oniya Newonggori
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

17 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, oomanongoyingo
Yis kini neweloyi naluwo tunootetoni, sulena oni Yesusno
ombulo, sumoo ewonggori. Gedo ngu noole ndano saya,
nalu kundingiyi ngulo oowali yomosiyolo, neweloyimbolo
ingoote? Elo ewonggori.
18 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumilo
ewolo. Ye ende gulano uya ngu, oni gula Anutndo sunggi
yewoku, nguno oolouya, ngandiya eyi. Oo etuyeloyingo
oningga, ngundo ete. Nolo nalu namoko tetoni, ngulo no ne-
nengo sulena oniya gedo yano oowali kundingiyi newatolo
ete, ngundiya eyi.
19 Ene ngundilo etoni, ariya, sulena oniku ulo, Yesusndo
ewoku ngundilo telo, ene oowali kundingiyi ngu yomosiy-
owolo.
20 Suwootetoni, enengo sulena oni kande elaya kegidem-
bolo elayagakudodo, oo neweloyi yabano bibitewonggori.
21 Oo nelootoyi, Yesusndo ewolo. No hamoo oolengo, yeno
eteno. Oni gula ye kewooloyemo nganonggo, windoga no
yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewalo ewolo.
22 Sulena oniku enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene
nowoondoye kowuli ulungga ingolo, gulanangge nangge

oololo, Yesus sumoo inolo ewolo. Ge noya ete, bine? Elo ewolo.
23 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi ewolo. Nga oningga noya kandenali koondomo goboolo yetelokungga, ngando me onino yootunonelowa.
24 Yo, oo bidodo kuli Anutndo enengo mande nakangoyingo ngu, no Anutlo Nangoni Oni Kilalongo, nono engge ngundilo tunootewa. Ngundilomu oningga no Anut Nangoni Oni Kilalongo, me onindo oni yootunonelooteku ngu, ngu oni yooge! Yo, no ngu oningga ngu oni yooge, ene nemimbo ma yomoowoolo ngu, kowuli ngundilo ngu eneno ma tunootewalo ewolo.
25 Ngu naluno, Yudasndo me oni kandeyemo yewelo mande gosiyowoku, ngundo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, ge noya ete, bine? Etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Gengombo eteku ngu nanggelo ewolo.

Yesusndo Oowali Kundingiyi Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

26 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanongoyingo gula yolo, Anutno yemboongelo, oosowoolo bayetelo, yunolo ewolo. Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwinelo ewolo.
27-28 Ngundilo elo ngu, ene Wayin sonoyi tobaga ngu yolo, Anutno yemboongelo, yunolo ewolo. Ye bidodo nga Wayinngga nga neyi. Ngangga nga, ngu nenengo dalone. Nga dalonengga, ngando Anutndo sunggi mande keda ewoku, ngu gosiyoote. Ngu no oni simoo bale oowooyingga ngu, enengo mbumbuwaye andangewelo ingolo, nenengo dalone enengo wendowano.
29 Ngulo ngu, no yeno hamoo oolengo eteno. No nga Wayinngga nga ko ma newano. Kootusina, Anutndo endega nguno enengo oni simoo bale soboyelooteku, ngu Sambo endegano nguno, no Wayin sonoyi keda yeya, ko newatolo ewolo.
30 Ngundilo telo ngu, asa, ene Anutlo bingami okoolo, yambo gula utolo yokolo, kootusina ootookoolo, pulingga oowooyi Olib, nguno oolewolo.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo, Kootu Nunowa
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

31 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Nga suwoongga ngano, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, nono yombuliyowanggo. Yo, hamoo, ye bidodo noyokolo sawanggo. Kulimi, Anutlo mandeno ngu ngandilo nakangolo ewolo.

No Sipsip Sembuli utoowe, ngulo Sipsip sosolelo, mela bidodomo sungo sungo sawanggo. Ngundilo nakangolo ewolo. *Sekarayiya 13:7*

32 Ene no melenonggo ko ootookoowanokuno, nguno no ye koletelo, Galili melako oolouwanolo ewolo.
33 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesusya mande yanggango gumi ewolo. Oni bidodo ngu ge goyokolo, satoyi ngu, ene nondo ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo.
34 Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, enebana gumi ewolo. No geno hamoo eteno. Nga suwoonggano ngano, kooduli ma eyingomo ngu, ge tambu kabusa no oowoone oongoowalo ewolo.
35 Ngundilo etoni ngu, Pitando Yesusya mande yanggango gumi ewolo. No mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge ma oongoowanoku ngu! Hamoo oolengo, kini! Etoni, sulena oni bidodo mande gulanangge ngundilo nangge ewolo.

Yesusndo Gesemani Kono Nguno Yemboongewolo (Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Ngu naluno nguno, ene oololo, musiyo gula oowooyi Gesemani, nguno oolouwonggori. Nguno Yesusndo enengo sulena onikuno ewonggori. Ye ngano bibiteya oliyi. Oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo. Elo ewonggori.
37 Yesusndo sulena oni kabusa yoyolo, enedodo oolouwonggori. Ngu sulena oniku ngu, Pita ko Sebedi simoongo elaya, ngundo oolouwonggori. Nguno ngu, Yesus damoni yelo, newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
38 Ngundilo ingolo, ene sulena oni kabusagakuno ewolo. No gabone kowuli ulungga oolengo yelo, ngundilo telo, namoko yombulinelowa. Ngundilo ngulo, ye ngano ootooya, ye komo ingondale meyeya soboneloyilo ewolo.
39 Yesus ngundilo elo, ene bodaga sungo oololo, melako penggootelo welewolo. Ngundilo telo, Anutno yemboongelo ewolo. Oo Awane, nga toba kowuli ogingoyingo ulungga nga, ngu mete gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo. Kini, no gengo ingonduduge ngu nangge keyowanolo ewolo.
40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, ene ootookoolo, sulena oni kabusagakuno oololo, yeyootoni, wetoloodoyi, yeyolo, Pitaya ewolo. Ndawugalo, ye kabusaga nalu bodagano, no ma sobonelowonggo?
41 Ye gome sobowooya, yemboongeya, ngundilo tetoyi ngu, Setando tewooyelootoni ngu, ye yanggango oluwanggo.

Hamoo, ye nowoondoyebo ngu tewelo ingootoni, ene
goweyebo ngu suleyeyokiniyelo yanggango ma yetelo ewolo.
42 Ngundilo elo, ene tambu elaya ko oololo, Anutno yem-
boongelo ewolo. Oo Awane, ge nga tobagano ngano sono
neni, elo ingolo, ma yolo yokowaku ngu, ariya, no bidodo
nemukolo, gengo ingooteku, ngu nangge keyowanolo ewolo.
43 Ene ngundilo yemboongelo elo yokolo, ene sulena onino
ko oololo, yeyootoni, ene kubooyelootoni, ene wetololu-
wonggori.
44 Ngundilo yeyolo, ene yoyokolo, ko oololo, tambu kabusa
koletelo yemboongewoku, ngu ngundilo nangge, ko yem-
boongewolo.
45 Yemboongelo yokolo ngu, enengo sulena onino ko
ombulo ewolo. Ye komo kengelo, wetolo, oolootenggo,
bine? Ye ingoyi! Ataga, no Anut Nangoni Oni Kilalongo me
oni, ngundo noyolo, mbumbuwadodo me oni kandeyemo
noyewanggo.
46 Ariya, ye ootookootoyiga oolouwooto. Kenoyi! Me
oni no yootunonelolo, oni sanggili kandeyemo noyeweloyi
oninggaku ngu, ombuteku andu! Elo ewolo.

Yudasndo Yesus Oni Sanggili Kandeyemo Yewolo
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

47 Yesusndo mande ewootoni, Yudas Yesuslo sulena oni
kande elaya kegidembolo elayaga, (12) ngulomu gula me
oni oowooyinggadodo gooboongoolo ombuwonggori. Yo, me
oni oowooyingga nguya duge, mata komuko ebe uleweloyi
oo ngu yootoyi, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi
ngulo sobosobo oniku, ko, Yuda onilo tabango oni, ngundo
suleyelootoyi ombuwonggo.
48 Windoga oni Yudas, ngundo kuli sunggi gula yunolo
ewolo. Nondo ngu oningga kandeyi dowoolo, yenggonan-
gootoowega ngu, ngu oningga ngu Yesus. Ngu dowooya,
yoya oolouyilo ewolo.
49 Asa, Yudas sodedonangge Yesusno oololo ewolo. Oo
etuyeloyingo oni, suwoo gome elo, ene kandeyi dowoolo
yenggonangowolo.
50 Ene ngundilo tetoni, asa, Yesusndo mande gumi ewolo.
Doboone, ooga tewelo ingolo, ombuteku ngu, asa, sodedo-
nangge te! Elo ewolo. Ngundilo etoni ngu, me onikundo
Yesusno kandeye oolongoolo dowoowonggori.
51 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Yesuslo sulena oni gulado
kewooloyemonggo sanggili telo, enengo duge woosoolo,
yolo, ngundo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo so-
bosobo oni koleteyingo, ngulo sulena oninggaku doongoolo

ulewelo tewolo. Ngulo ene duge oolongootoni, woosoolo
ooloutoni, sodeyi nangge takatoni solewolo.
52 Yesus ngundilo kenolo ngu, enengo sulena oningga
nguno ewolo. Gengo duge ngu ko musiyomo ye. Oni bidodo
dugebo oni uleyi kumoowanggoku ngu, ene nguya dugebo
yuleyi kumoowanggo.
53 Ge komo gome ingo! No mete Awanemo meno
etoowe, enengo Sambo Endemo oni oowooyingga oolengo
suleyelootoni, ombulo, hooloowenelowanggo.
54 Ene no ngundilo tewanoku ngu, oo bidodo Anutndo
kuli elo nakangoyingo, ngu engge nenengo ma tunootewa.
Ngundilo ngulo, ene komo oo ewoku, ngundilo nangge,
tunootewalo ewolo.
55 Ngu naluno, Yesusndo me onikuno ewolo. Ye ndawu-
galo duge, mata komuko ebe uleweloyi oo ngu dowoolo,
ombulo, no yakaka oni ngundilo nodowootenggo? Nalu
oowooyingga, no yeya Yuda onilo goobooyingo ya Tem-
pelno ootoolo, mande yunololuwonoku, ene ye nguno ma
nodowoowonggo.
56 Ene ataga oo tunooteteku nga, kuli Anutlo ingondudu
eyingo onindo nakangoyingo, ngu ataga engge tunootete.
Etoni, ngu naluno, enengo sulena oniku sosolelo, ngulo ene
Yesus yokolo, sodedonangge samukowonggori.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboongoowonggori
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

57 Onikundo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngulo sobosobo koleteyingo oowooyi Kayiya-
paslo yano oolouwonggori. Moseslo mamana mande
etuyeloyingo oniku, ko, Yuda onilo tabango oni bidodo
mayelo, gooboongoolo oluwonggo.
58 Ene Pitando Yesus keyolo, oololo, ene boda yowokoyi
oluwolo. Pitando olengomonggo tolige penggopenggootelo,
kundingi onilo tabango ulungga, ngundo yasiliko uwolo.
Ngu yangga ngulo kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita
ngu yokowelo nombono ombulo, de yokolo, ngunonggo
Yesusno ndatelo tewanggoku, ngulo ingoweloyimbolo bib-
itewolo.
59 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
oniku, ko, gooboolo oni tabango bidodo, ngundo Yesuslo
mande ebe ganagana goweyi sanggaweloyi oninggaku
erewewonggori. Ndatelo ngulo, ene uleyi kumooweloyim-
bolo oole erewewonggori.
60 Nguno ngu, oni oowooyingga tunootelo, ngundo mande
ebe ganagana oowooyingga Yesusno sanggawelo ewonggori.
Ene mande nenengo gula elo, ngu keyolo, nguno uleweloyi

ngu ma kenowonggori. Ngundilo tetoyi, kootusina, oni elaya
tunootelo, ombulo, ngandilo ewoli.
61 Nga oningga ngando ngandilo ewolo. Yudalo goo-
booyingo ya, Tempel, ngu nondo mete toongoolo, nalu
kabusagomo, ko yewanolo ewolo.
62 Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
koleteyingongga, ngundo enengo mande ingolo, kewooloye-
monggo ngu ootookoolo, dikalo, Yesus sumoo inolo ewolo.
Ge mande nga gumi ma ewa? Nga mandega nga mande
wilikoyingo oni doongeyemo, ge bungomo etenggo. Ge
mande moole, ngundi kini bine? Elo ewolo.
63 Yesusndo enengo mande ngundilo ingolo ngu, nenetelo,
mande gumi ma ewolo. Ngulo kundingiyi onilo taban-
gokundo, Yesus ko sumoo inolo ewonggori. Anut keda
oolooteku, ngu oowooyimonggo mande hamoo awuno
oolengo solumimonggo, nooleno etooga ingowato. Ge Kris-
tus, Anutndo noole yoyoweloyimbolo sunggi yewo oni, ko,
Anut Nangoni hamoo, bine? Elo ewonggori.
64 Asa, Yesusndo enengo mandeni ngu ingolo, enebana
gumi ewolo. Gedo kuli ewoku, ngulo no yeno eteno. Ataga
ko kootusina nguya, ye no Anut Nangoni Oni Kilalongo ney-
ootoyi, no Anut yanggangonidodo ngu kandeyi koondosina
bingamidodo bibitewano. Eme no Sambono goboole ngu
sanganimo ombulo oodoowe, neyowanggolo ewolo.
65-66 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, kundingiyi onilo ta-
bangonggakundo enengo nenggulo dowoolo, oomboongelo,
sanggili oolengo telo ewolo. Ene Anut kootuyisina yumooyi-
nolo mande eteku nga! Noole oni gidalegano meno etooye
ombulo, ngundo mande gula ma ewanggo. Kini, enengombo
mande eteku nga, noolengombo nenengo enengo mandeni
ingooteto. Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete.
Ngulo ngu, ye enengo mande ingootenggoku ngu, ye ndatelo
ingootenggo? Ngundilo sumoo etoni, enendo gumi ewolo.
Yesusndo Anut yumooyinolo mande biyomi kootuyisina
eteku, ngulo ene komo uleyiga kumoonilo ewolo.
67-68 Ariya, oni gidalegado Yesus ene doongeyi doobengolo,
omukumundoongomo mukendongolo, nguno utolo ewong-
gori. Ge Kristus, gengo ingondudunonggo ngu yootunoya e.
Onendo gulete? Elo yumooyinolo ewonggori.

Pitando Ewolo. No Yesus Watayi Kinilo Ewolo
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

69 Pita ngu endesina ya kosingeyimo nguno bibitelo
oodoni, kundingiyi onilo tabango ulungga, ngulo sulena bale
gula tanggeyimo ombulo ewolo. Ge nguya Yesus Galili mela
oningga, ge nguya oluwolilo ewolo.

70 Sulena balegakundo ngundilo etoni, asa, Pitando oni
oowooyingga doongeyemo, no ngu oningga ngu, no watayi
kini. No gedo mandega eteku ngu, no watayi kinilo ewolo.
71 Ngundilo elo yokolo, Pita endesina sisipawa ngulo ya-
mako dabemimo ooletoni, bale gulado kenolo, oni namoko
dikayingokuno ewolo. Nga oningga nga nguya, Yesus
Nasaret oningga nguya oluwolilo ewolo.
72 Ene ngundilo etoni, asa, Pita Yesus oowooyi ko iman-
goolo ewolo. Hamoo oolengo, solumimonggo, no nga on-
ingga nga no watayi kini! Elo ewolo.
73 Asa, ene bodaga oode, oni namokono oluwonggokundo
Pitaya ko ewolo. Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni gula. Gengo
mande eteku, ngu Yesuslo mande bungeyi ngundilolo ewolo.
74 Ene ngundilo etoyi, ariya, Pita manggalu telo ewolo. No
yeno etenoku, no nenengo ma ewanoku ngu, asa, Anutndo
ngulo ogingoyingo gumi nunowa. Ariya, no hamoo oolengo,
solumimonggo awuno etenoku ngu! Ngu oningga yendo
etenggoku ngu, no ma ingooteno! Elo ewolo. Ngundilo etoni,
sodedonangge, kooduli ewolo.
75 Pitando kooduli etoni, ingolo, ariya, kuli Yesusndo
mandega enedodo eyingo, ngu ingondudu ulungga tewolo.
Kooduli ma eyingonggakuno ngu, ge no oowoone tambu
kabusa oongoonelowa, ewolo. Pita ngu ingolo, ngulo ene
oluwoku musiyo ngu yokolo, sendolo biyobiyomi oolengo
tewolo.

27

Yesus Yolo, Payilat Oni Ulungga Nguno Oolouwonggori
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)

1 Sengetoni ootookoolo, Anutlo woolo yewo oni ngulo
sobosobo oniku, ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo
goobooyingomo mande gulanangge gosiyolo, eweloyimbolo
gooboongoowonggori. Ngulo ene Yesus uleyi kumooweloy-
imbolo mande gosiyowonggori.
2 Mande ngundilo gosiyolo ngu, asa, Yesus utombo (sen)
gosiyolo, yolo, oololo, Rom Gabman oni, Yuda mela ngulo
oo sobosobo oni ulungga, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo
yewolo.

Yudas Ngu Damoningga Ngu Tewokulo, Ngulo Nowoon-
doyi Telo, Enengombo Bungebolo Tewolo
(Aposel 1:18-19)

3 Ngu naluno, Yudas oningga, ngundo Yesus damoni telo,
me oni kandeyemo yunoyingo oningga, ngundo Yesus uleyi
kumoowelo mande gosiyootoyi, ngu kenolo, ingolo, ngulo
ene damoni biyomi tewoku, ngulo nowoondoyi telo, Anutlo

woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oniku, ko,
Iserel onilo tabango onikuno oololo, bobeye doobe kabusa
(30 Kina) ko yunowelo tewolo.
4 Yudasndo mande ngandilo onikuno ewolo. Nondo
mbumbuwa telo, Yesus ye kandeyemo yewono. Ene oo
biyomi gula ma teyingomu, ngu nondo damoni tewonoku,
ngulo ene kumoowa. No mbumbuwa ulungga oolengo
tewonolo ewolo. Enengo mandeni ngundilo ingolo ngu,
enebana mande gumi ewonggori. Ngu gengombo tewokulo,
ngu gengomu nangge! Elo ewonggori.
5 Yudas ngulo mande ingolo, ngulo ene newende kowuli
ulungga oolengo ingolo, bobeyeku yolo, Tempello yawasa
sanganimo oolongooni uwolo. Ngundilo telo, ene oololo,
utono bungebolo telo kumoowolo.
6 Asa, ngu naluno nguno, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo
sobosobo oniku, ngundo ngu, bobeyeku yolo ewonggori.
Nga bobeyega ngando, ngu oni uleyi kumooweloyi ngulo
uliyi. Ngundilo ngulo, nga bobeye biyomingga nga, Tempello
digi beye nguno ma gooboongoolo yewatolo ewonggori.
7 Ngulo ene mela gumisina nguno, nogo kumbe gome
nguno ooloote. Nguno ngu, Anutlo woolo yeyingo oni
ngulo sobosobo oniku, ngundo mande gosiyolo, nogo kumbe
teweloyi sembuligaku bobeye inolo, ngu mela kumbe musiy-
onggaku uliyowolo. Ngu mela gumi uliyowonggoku, ngu oni
sowe gidalega Yuda oni kini yowokonggo mayeyingo, ngu
kumootoyi, nguno meleyeloweloyimbolo, ngulo musiyo.
8 Ngundilo telo, ngu mela guminggaku ngu oowooyi, dalolo
mela, ewolo. Ngu oowooyinggaku, ataga ngundilo ooloote.
9 Ngundilo tetoyi ngu, kuli Anutlo ingondudu eyingo oni,
oowooyi Yeremayiyando mandega eyingomu, ataga engge
tunootete. Ene ngandilo ewolo.
Ene ngu bobeye onibiga kande elaya ngu yolo, Iserel onindo
ngu uliyowelo, ngundilo sunggi yewolo.
10 Ngundilo tetoni, ngu bobeyekundo nogo kumbe teweloyi
sembuligaku inolo, enengo mela uliyowolo. Oo Sem-
buli Ulunggado nono mande eyingomu ngundilolo ewolo.
Sekarayiya 11:12-13

Payilatndo Yesus Sumoo Inowolo
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)

11 Ngu naluno nguno, oni ngu Yesus yolo, ombulo, Gabman
oni koleteyingo ulungga doongeyimo yeyi dikawolo. Payilat
ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge Yuda mela oni
simoo bale ngalo oni sobosobo koleteyingo ulungga, bine?
Elo ewolo. Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi
ngandilo ewolo. Yo, gedo eteku ngundilolo ewolo.

12 Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko,
Iserel onilo tabango oniku, ngundo kingo mande ebe gana-
gana Yesus goweyi sanggawelo etoyi, ene mande gumi gula
ma ewolo.
13 Ngu naluno nguno, Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo.
Ge gowegemo mande oowooyingga geno sanggawelo eteng-
goku nga, ge ma ingoote? Ewolo.
14 Ene ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande ngu
Payilatno gumi gula ma ewolo. Ngundilo ngulo, Gabman
oni mela sobosobo oni ulungga, ngundo ingondudu ulungga
tewolo.

Payilatndo Yesus De Mombimo Sanggaweyi Ewolo
(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39; 19:16)

15 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi Pasowa,
ngu naluno, mela sobosobo oni ulungga ngulo damoniye
ngu ngandilo. Ya biyomimo oni gulanangge andangetoyi
toongewa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale enengombo oni
gulalo etoyi ngu, ariya, Payilatndo ngu oningga ngu nangge
andangetoni toongewa. Payilatndo ngu damoningga ngu
telo, nguno Yuda oni simoo bale oni oni yunoweloyimbolo
tewolo.
16 Ngu naluno, ene oni biyomi gula moole, ngu ya biy-
omimo oluwoku, ngu oowooyi Yesus Barabas.
17 Ariya, oni simoo bale mayelo, gooboongootoyi, Pay-
ilatndo sumoo yunolo ewolo. Yendo ngu, nondo ndawu
oningga yokootoowega, toongenilo ingootenggo? Yesus
Barabas andangetoowega toongeni; ngundi, Yesus Kristus
etenggokungga, ngu Anutndo ye yoyowelo sunggi yewo
oningga, ngu andangewe, bine? Elo ewolo.
18 Ene ngundilo sumoo elo, ndatelo ngulo, ene kuli in-
gowoku, ngu Yuda goobooyingo yalo sobosobo oni ululuku,
Yesusndo oo tewoku, ngulo nowoondoyemo boguwoolo,
ingolo, ngulo ene me oni kandeyemo yelo, uleyi kumoowelo
tewolo.
19 Payilatndo ngundilo ingolo, ngulo ene bibitelo, Yesusno
mande sanggawelo etoyi, ngu wilikolo oodoni ngu, ngu
naluno, enengo baleyibo mande yanggango soweyolo ewolo.
Ge ngu oni nenengonggano, nguno oo gula ma tewelo.
Ndatelo ngulo, suwoono, no gabono ene kenolo, ngulo
nowoondone kowuli ulungga oolengo ingowonolo ewolo.

20 Ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku,
ko, Iserel onilo tabango oniku, ngundo oni simoo bale
suleyelolo, Payilatno etoyiga, Barabas andangeya, yunoya,
Yesus uleyiga kumoonilo ewolo.

21 Ariya, Payilat ngundo ko sumoo yunolo ewolo. Nga oni
elayaga nga, yendo ngu ndawu oningga andangeya yokow-
elo ingootenggo? Ene ngundilo etoni ngu, asa, Barabas
andangeya yoko, elo mande gumi ewolo.
22 Payilatndo enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi
ngandilo ewolo. Ngundilo ngulo, nondo Yesus Kristus eteng-
gokungga, ngu ndatelo teyinowano? Elo ewolo. Ngundilo
etoni, oni simoo bale bidodo manggalu ulungga telo ewong-
gori. De mombimo boolowooyi! Ewonggori.
23 Ene ngundilo meno etoyi ngu, asa, Payilatndo mande
gumi ewolo. Ndawugalo? Ene ndawu oo biyomingga tewo?
Etoni, ene oni simoo bale bidodo ko manggalu ulungga telo
ewolo. De mombimo boolowooyi! Elo ewonggori.
24 Ngundilo meno etoyi ngu, asa, ngu naluno nguno,
Payilat ngu enengo ingonduduye ngu ene ingooteku, ene
damoni yelo, ebe ulungga yeyi, tunooteweloyi tetoyi, ngulo
enengo mandeni nguya ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene
ngandilo ewolo. Nga oningga nga, ene oo biyomi gula
ma teyingo, ngulo no ene uleyiga kumooni, elo, ma sunggi
yeteno. Ngulo ngu, no ngu ooga ngulo kandene sonowoolo,
andangelo, yengo kandeyemo yetenoku ngu! Ataga ngu
yengomu nangge. Elo ewolo. Ngundilo elo, ene sono yolo,
oni simoo bale doongeyemo kandeyi sonowoowolo.
25 Ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo mande gumi
ewonggori. Nga kowulingga mete ombutoni, noolengombo
simoonayidodo koolowoowato. Elo ewonggori.
26 Ngundilo ngulo, Payilatndo ngu nangge ingolo, ngulo
ene Barabas andangelo yunowolo. Ene Yesus tulimbo
gisasaluwolo, me oni kandeyemo yunootoni ngu, ngundo de
mombi sanganimo sanggaweyilo yunowolo.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori
(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

27 Ariya, Payilatlo me oni bidodo Yesus yolo, Rom gab-
manlo yano ulo, nguno Yesus yumooyinolo, utolo, yombu-
liyowelo mayelo gooboongoowonggori.
28 Me onindo Yesuslo nengguloni ngu andangelo yokolo,
enendo nenggulo seleyingongga yolo teyinowolo.*
29 Ene uto sanggilidodomu ngu yolo, ngundo Yesuslo
tomuku teyinoyingomu, ngu yolo, enengo tabangomo kudu-
wooyinowolo. Ngundilo telo, kumuku wembuyiga yolo,
kandeyi koondosina yewolo. Ngu kumuku wembuyiga ngu
mela oo sobosobo koleteyingo yanggangoni, ngulo sunggiyi,
elo, ngulo ene kandeyimo yetoyi dowoowolo. Ene ngundilo

* **27:28:** Ngu tomoku, kumba seleyingongga ngu oni tabango ululumbolo sunggi ngundilo teyinoyingo.

telo, Yesus tanggeyimo boodooye oondookelo, yumooyinolo
mande ulunggalo ewonggori. Ge mayeteku nga! Ge Yuda
onilo oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo ulunggaku
ge! Elo ewonggori.
30 Ngundilo elo, mukendongolo, ngu kumuku wembuyi-
gaku kandeyimonggo woosoolo yolo, ngundo tabangomo
oolongoolo ulewolo.
31 Me onindo Yesus yumooyinolo yokolo ngu, ariya,
enengo nenggulo seleyingonggaku andangelo yokolo, Yesus
enengo nenggulogaku yolo, ko teyinowonggori. Ngundilo
telo, Yesus yolo, de mombimo yuleweloyi musiyomo, nguno
oolouwonggori.

Me Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawewonggori
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

32 Ngu naluno nguno, me oniku oolekanare ooloutoyi,
oni gula oowooyi Sayimon ngu endeni oowooyi Sayirin,
ngu ombutoni kenowonggori. Kenolo, ngu me onikundo
nguno dowoolo, woosoolo, suleyootoyi, oololo, Yesusndo de
mombigaku ngu inootoyi koolowoowolo.
33 Ene ngundilo koolowootoni, yade oololo, mela musiyo
gula, oowooyi Golgata, nguno tunootewonggori. Golgata
oowooyingga ngulo damoni ngu ngandilo: tabaye wembuyi
musiyo.
34 Nguno ngu, ene sono kowoododo Wayindodo goo-
booyingomu Yesus inootoyi, ene ngu sono kowoonggaku
nelo tewoongootoni, ngu yokowolo.
35 Ngundilo telo ngu, ene Yesus de mombimo dowoolo,
sanggawelo, enengo nengguloni yolo, ebe dagadaga telo,
yoweloyimbolo koondoongetelo, oni gulado dagayelolo ngu,
asa, ngundo yowolo.
36 Ene ngundilo telo, ngu mela musiyonggakuno bibitelo
sobowoowonggori.
37 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo wil-
ikoyeloyingo oni, ngundo mande ewoku, ngu so uyi gulano
ngandilo nakangowolo. Nga Oningga Nga Ngu, Yesus. Ene
Yuda Onilo Sobosobo Oni Koleteyingo Ulungga Oolengo.
Ngundilo nakangowolo.
38 Ngu musiyomo nguno, oni biyomi elaya Yesus tanggeyi
gide gide booloyelowoli. Gula kandeyi koondosina, gula
kandeyi biyomisina booloyelowoli.
39-40 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo mande
elo, tabadoli telo, kandedisi telo, kenolo ewonggori. Ehe!
Ge nga oningga ngando goobooyingo ya tootoongolo yokolo,
nalu kabusagomo ko yewelo ewonggori. Ge ngu tewelo ngu,
ariya, ge mete de mombi ngu yokowa. Yo, ge Anut Nangoni

tetoningga ngu, asa, ge de mombi yokoya, melako ombu! Elo
ewolo.
41-42 Ene ngundilo etoyi, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo
sobosobo oniku, mamana mandelo ingondudu oni, ko, Is-
erel onilo tabango oniku, ngundo yumooyinolo mande elo,
yumoolo ewonggori. Ene oni gidalega yomosiyelolo, ene
enengombo enengo ma hooloowewolo. Ariya, ge Iserel onilo
sobosobo koleteyingo ulungga tetoningga ngu, asa, ge komo
de mombi yokoya, melako ombutooga, noole geyolo ngu, asa,
noole nowoondonayimo hamoo tewa!
43 Yo, nga oningga nga, ene Anutno newende hamoo telo
elo, No Anut Nangoni elolooteku ngu. Ariya, Anutndo gengo
gome ingoya ngu, ene mete anangu hooloowenggelonilo
ewolo.
44 Ene ngundilo nangge, yakaka oni elayaga Yesus tanggey-
imo de mombimo booloyeloyingo elayagaku nguya, Yesus
yumooyinolo mande ewoli.

Yesus Kumoowolo
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

45 Sa kewoolo sambolo oolengo nguno, mela bidodo suwoo
ooleli telo, oololo, sa nemimo utoni 3:00 Klok, ngu kinite-
wolo.
46 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo
ewolo. Eloyi, Eloyi Lama Sabakatani? Ewolo. Nga mandega
nga, ngu damoni ngandilo. Nolo Anut, nolo Anut, ge ndatelo
noyokowo? Ewolo. (Sam 22:1)
47 Ene ngundilo meno etoni, oni simoo bale gidalega nguno
oluwonggokundo, ngu ingolo ewonggori. Nga oningga
ngando ngu, ene Ilayiya negongoote. Elo ewonggori.
48 Ngundilo etoyi, sodedonangge kewooloyemo gulado
kendutelo, oololo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu towi
sosowoo nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi Yesus mang-
gowoomo nenilo inowolo.
49 Ene oni gidalegado ewonggori. Sobowoolo oode,
kenowato! Ilayiyando ombulo hooloowewa, ngundi kini
bine? Elo ewonggori.
50 Ngu naluno nguno, Yesus ki yanggango ulungga ko elo,
enengo gaboyi yokolo, ooloutoni kumoowolo.
51 Ngu naluno nangge, Yuda onilo Tempel goobooyingo
yano towi ulunggaku awu wengamonggo kewoolokuli pitilo,
oosowoolo, ombulo, wenga melako nggolongelo elaya
tunootewolo. Ngu naluno nguya imimi yolo, digi ululu
udookewolo.
52 Ngundilo tetoni ngu, oni meleyeloyingo musiyonggaku
goosootoni, Anutlo oni simoo bale oowooyingga kuli ku-
mooyingoku, ko ootookoowonggori.

53 Ene oni melengooweloyi musiyo yokolo oodoyi, kootu
Yesus ko ootookoolo, Yerusalem ende kundingiyi nguno
oolouwonggori. Ooloutoyi, oni oowooyingga ngu yeyowong-
gori.
54 Me oni ko enengo tabango, ngu Yesus sobowoolo oodoyi,
mela imimi yootoni, oo bidodo tunootetoni ngu kenolo,
ngulo ene sosoleyingo ulungga telo ewonggori. Hamoo
oolengo, nga oningga nga, ngu Anut Nangoni nga! Elo
ewonggori.
55 Ngu bale gidalega nguya ngu yowokoyi dikalo,
ngunonggo Yesus kenondadangelo oluwonggo. Ngu bale
ngu, ene kuli Yesus Galili melako oliyingo, ene ngu Yesus
keyolo, oololo hooloowewonggori.
56 Ngu bale kabusaga ngu kewooloyemo, ngu Mariya
Magadala; Mariya Yems Yosep elaga namoyali; ko, Sebedi
simoongo elayaga ngu namoyali nguya oluwonggo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Yolo Melengoowolo

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

57 Suwootetoni, Yosep Arimatiya melakonggo oningga ngu,
ene bobeyenidodomu ngu mayewolo. Ene nguya Yesuslo
sulena oni gula.
58 Ene yanggango telo, Payilatno oololo, Yesus bingong-
gaku yoweloyimbolo sumoo ewolo. Ariya, Payilatndo me
onino etoni, Yesus bingonggaku Yosep yokoyinowolo.
59 Ariya, Yosepndo Yesus bingonggaku ngu yolo, kumba
nomboyinggado doobengolo, mbimboongowolo.
60 Ene ngundilo telo, yolo oololo, oni melengooweloyi
musiyo gula keda teyingomu, nguno yewolo. Ngu melengga
ngu, digi kowu newendemo tewolo. Mele manggowo ngu
digi ulungga gula wenggelemoolo, ngundo ukingowolo. Ene
ngundilo telo ngu, asa, ene yokolo toongewolo.
61 Mariya Magadala, ko, Mariya gula, ngu bale elayagaku
ene nguno mele tanggeyimo bibitelo, ootoolo, ngunonggo
doongetelo, Yesus ndatelo telo melengootenggoku, ngu
kenowelo oluwoli.

*Me Onindo Yesus Melengooyingo Melenggaku Sobowoow-
eloyimbolo, Ngulo Ewonggori*

62-63 Nalu wengamo, oo yomosiyoweloyi Yudalo
Kengeyingo nalu, oowooyi Sabat kinitetoni, Anutlo woolo
yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ko Parisi oniku ngu
Payilatno mayelo, gooboongoolo ewonggori. Oni ulungga,
noolendo mande gula ngano ebe ganagana oni ngundo
kuli keda oluwokuno, mande eyingoku, ngu ingooteto. Ene

ngandilo ewonggori. Kootusina, sa kabusa yokolo, no ko
ootookoowanolo ewolo.
64 Ngundilo ngulo, ge etooga, oni oolouya, ngu melengga
ngu, sa kabusaga nguno gome sobowooyi. Yokootoyi ngu,
enengo sulena onindo ombulo, yakakayi yolo, salo, oni
simoo baleno ewanggo. Ene ko melenonggo ootookootoni,
etoyi, kootu ebe ganaganangga tewanggoku, ngundo ko-
letelo ebe ganaganangga ewonggoku, ngu dagawalo ewolo.†
65 Ngundilo etoyi ngu, Payilatndo enedodo mande gumi
ewolo. Ariya, ye sobosobo oni gidalega yoyoya, ooloutoyiga,
ngundo melengga ngu yanggango ukingoya sobowooyi. Yen-
gombo ngundiya teyi, ewolo.
66 Ngundilo ngulo, ene oolo lo, digi kowu melenggaku, ngu
sunggi gula loogu teweloyim ngu yetoni, me oni yoyetoni,
ngundo ngu melenggaku sobowoowonggori.

28

Yesus Ko Ootookoowolo
(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Yon 20:1-18)

1 Yudalo Kengeyingo nalu, oowooyi Sabat kinitetoni, sen-
getoni suwoononggo, kowooyingo ngulo nalu koleteyingo,
ngu Sande naluno, Mariya Magadala, ko, Mariya gula nguya
yade oolo lo, Yesus melengooyingo melenggaku kenowelo
oolouwoli.
2 Asa, imimi ulungga oolengo yootoni ngu, ngu naluno
nangge, Anutlo Sambono Engel oninggado Sambononggo
ombulo, Yesus melengooyingo musiyomo oolo lo, digi
ulungga mele manggowo ukingoyingonggaku ngu
andangetoyi, ukelo, utoni, ngu sanganimo bibitewolo.
3 Enengo omukumundoongo solu yowali ngundilo
tunootelo, enengo nengguloni nguya namboyi oolengo
tunootewolo.
4 Me oni, Yesus melengooyingo mele ngu sobowoolo
oodoyi, oo ngundilo kenolo ngu, ene sosolelo, mboolomboolo
telo, gaboye kumookumootewonggori.
5 Ene Anutlo Sambono Engel oningga, ngundo bale elaya-
gakuya ewolo. Yali ma sosolewelo! No kuli ingooteno. Yali
Yesus de mombimo boolowooyingo oningga, ngu erewelo
ombuteli.
6 Ene ngano kini. Ene kuli enengombo ewo ngundilo, ataga
ene keda ootookoote. Yali ombuya, meleno yewonggoku
musiyongga ngu kenoli.

---

† **27:64:** Kristen onindo Yesus ngu Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi suleyootoni ombuwololo etenggo. Ene Yuda onindo ngu mandega ngu ebe ganagana mande koleteyingo etenggolo ingootenggo.

7 Yali enengo musiyongga kenoya, sodedonangge oolouya,
enengo sulena onikuno ngandiya eli. Ene kuli mele yokolo
ootookoolo, ye koleteyunolo Galili melako ooloute, eya eli.
Ye ngu mela gumisina nguno kenowanggo. Ingoyi, no ataga
yeno etenoku ngu! Elo ewolo.
8 Ene mande ngundilo etoni, asa, bale elayagaku mande
ingolo ngu, ene sosolelo, oni oni ulungga nguya telo, ngulo
ene sodedonangge mele yokolo, sulena onikuno woosoolo,
ngu mande ngu ewelo oolouwoli.
9 Ene woosoolo, yade ooloutoli ngu, Yesus oolekono
tunootelo, eneno ewolo. Yali mayeteliku ngu. Etoni, bale
elayakundo enengo mande ingolo, oololo, Yesus keyi damon-
imo penggootelo, nguno yambo mande tewoli.
10 Ngundilo tetoli ngu, Yesusndo enedodo ewolo. Yali
ma sosolewelo. Yali oolouya, nolo sulena oni dobooguline
oolengo nguno ngandiya etoliga, ene Galili oolouya, nguno
neyoyi. Yali ngundiya eli. Ewolo.

Me Onilo Mande

11 Bale elayagaku oolekono ooloutoli, me oniku Yesus
melengooyingo musiyongga sobowooyingoku, ene endemo
ulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
onikuno oololo, oo tunootemukowoku, ngulo ewonggo.
12-13 Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi
ngulo sobosobo onikundo, ko Iserel onilo tabango onikuya
gooboongoolo, ngu oo tunootewonggoku, ngulo ndatelo
tewatolo, mande gosiyowolo. Ngulo ene me oniku digi beye
oowooyingga kingo yunolo ewolo. Ariya, ye saya, oni simoo
baleno nga mande ngandiya eyi. Suwoono wetelootoole ngu,
sulena onindo ngu tolige ombulo, Yesuslo bingo yakakayi
yolo sawonggo. Ngundiya ewanggo.
14 Ngulo ngu, yengo Gabman sobosobo oni tabangongga,
ngundo nga mandega yendo etoyi, ingootoni ngu, ariya, ye
nowoondoye kowuli ma ingowelo. Ndatelo ngulo, no yengo
sobosobo oninggano oololo, mande inowano. Inootoowe,
ene ye kowuli ma yunowalo ewolo.
15 Ngundilo etoni ngu, asa, me onindo digi beye yolo, oo
ngundilo ewonggoku, ngundilo tewonggori. Ngu mande-
gaku, ene Yuda oni simoo bale bidodo etoyi, ingoyingomu,
ataga nguya, ngu mandegakulo ingololootenggo.

Yesusndo Sulena Oni Ko Yunowolo
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

16 Ariya, enengo sulena oni kande elaya kegidembolo
gulanangge, Galili melako oololo, pulingga Yesusndo kuli
eyingomu, nguno oolewonggori.

17 Ene nguno, Yesus kenolo, sulena oni bidodo peng-
gootelo, eneno yemboongetoyi, ene gidalega ingonduduye
bulibali ingowonggori.
18 Ariya, Yesus tanggeyemo ombulo, mande wesiyolo
ewolo. Anutndo kuli Sambo mela ngalo nguya, yanggango
bidodo nunowolo.
19 Ngundilo ngulo, ye oolouya, oni simoo bale bidodo,
Anutlo Mande Keda Mesalango yunoya, yoyeyiga, nolo su-
lena oni tunooteyi. Ene nowoondoyemo hamoo tetoyiga ngu,
ariya, ye sono (kundingiyi) newendemo utoyiga, ngu Awa,
Nangoni, ko, Yuka Kundingiyi oowooyimo sonoyeloyi.
20 Ngundiya teya, nolo mande bidodo etuyelowonoku,
ngu bidodo yeba nangge oo ngundilo eneno etuyelowanggo.
Ye ma kapengo yewelo. Ingoyi, no suwoo suwoo yeya
oode, oololo, nalu wenga kinitetoni, nguno nguya, no yeya
oluwatolo ewolo. Ngu hamoo.

Mak
Maklo Mande Tabango

Mak oowooyi gula Yon. Mak ngu ene oni koleteyingo, ngundo Anutlo Mande Keda Mesalango nga nakangowolo. Mak ngu ene sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulomu gula kini. Asa, oni hamoo ingondudu eyingo oni ngu, enendo ngandilo ewolo. Mak, ene oo bidodo Pitando Yesuslo mata mandeni ngu wesiyolo etoni ngu, asa, ene so uyimo nakangowolo. Ene, ngu naluno Mak ngu simoo kosiyi oluwolo. Yerusalem endemo nguno oodoole, enengo doongeyimbo nenengo Yesuslo koni ngu kenowolo. Ngundilo ngulo, noolendo Maklo mandeni ngu kandangelo ingoweloyi ngu (Mak 14:51-52) ngulo Makndo mande ewolo, ngu enengombolo ewolo. Kootusina, ngu naluno nguno, ene Pol Banabas elayaga ngulo dobooyali tunootelo, asa, ene nguya goboolo ko tewonggori.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-9,15-17; Yon 1:19-28)

1 Nga mandega nga, ngu Yesus Kristus Anut Nangoni, ngulo
Mande Keda Mesalango.
2 Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo kuli
Sonoyeloyingo Oni Yon, ko, Yesuslo nguya nakangolo,
ngandilo ewolo.
Ingoyi. Nondo nolo ko oni ge koleteyingo nolo su-
lenggelowano. Enendo ngu gengo oole yomosiyong-
gunowa.
3 Kootusina, ngu oningga, ngundo oni kini melako, nguno
ombulo meno ewa. Oo Bidodo Sembuli, ngulo ooleni ngu
yomosiyoyinowa! Ewolo.*
4 Ngulo ngu, Yon Sonoyeloyingo Oni, ene oni kini kingo
melako nguno ombulo, oni simoo baleno mande wesiyolo
ewolo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, sono
(kundingiyi) gemuyi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo
yengo mbumbuwa andangelo kapengo yeyunowa.
5 Ene mande ngundilo wesiyolo etoni, ngulo Yudiya mela,
ngulo simoo bale bidodo, Yerusalem endemo simoo bale
bidodo, ene Yonno oolouwonggori. Ene nguno oololo,
enengo mbumbuwaye Yonno wesiyolo etoyi, ngulo Yondo
Yodan sonono yoyolo ulo, sonoyelowolo.

---

* **1:3:** Nga mandega nga Sonoyeloyingo Oni Yon, ngundo Anut Nangoni ngulo ooleni yomosiyoyinowelo ewolo.

6 Yonlo nenggulo ngu pelungga, ngu Hos gula oowooyi
Kamel, ngu uyimbo nengguloni ngu tewolo. Ene Kamel
goweyi, ngundo utoyi telo, wanggangomo nguya gosiyowolo.
Enengo oowali ngu deguno katu, siso, ngu nelo oluwolo.†
7 Ene mande ngandilo wesiyolo ewolo. Kootusina, oni
gula no kenelolo ombuwa. Ene ngu oningga, ngu yanggan-
goni ngu ulungga oolengo. Yo, hamoo, ngu oningga ngulo
yanggangoni, ngundo nolo yanggangone ngu dagate. No ene
newendemo ootoolo, enengo sulena oni nangge oolooteno.
8 No ye sonombo sonoyelooteno. Ene ngu oningga, ngundo
ngu Anutlo Yuka Kundingiyimbo sonoyelowalo ewolo.

Yondo Yesus Dowoolo, Sono Newendemo Ulo Sonowoowolo
(Matiyu 3:13-17; Luk 3:21-22)

9 Ngu nalungga nguno, Yesus ene Nasaret ende Galili
melakonggo mayewolo. Mayetoni, Yondo Yesus yolo, Yodan
sonongga nguno ulo sonowoowolo.
10 Ene ngundilo sonowootoni, Yesus sono yokolo, sakiko
ooletoni ngu, asa, sodedonangge Sambo goosootoni, ngu-
woole Yuka Kundingiyi Sambononggo nu kundirimanggowo
ngundilo telo, Yesusno ombuwolo.
11 Ngu naluno nangge, Anutndo Sambononggo Yesusya
ngandilo meno ewolo. Ge nenengo nangone. No gengo gome
ingooteno. Nowoondone gengo gome oolengo ingootenolo
ewolo.

Setando Yesus Tewoongowolo
(Matiyu 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Ngu naluno sodedonangge, Anutlo Yuka Kundingiyimbo
Yesus suleyootoni, oni kini kingo melako toongewolo.
13 Toongelo, ene oni kini kingo melako nguno, sa nalu
onibi elaya ene nusago goki kewooloyemo oluwolo. Nguno
oodoni, ene Sambono Engel oni galodo ombulo, Yesus
hooloowewolo. Ngu naluno nguno, Setando Yesus tewoon-
gowolo.

Yesus Ene Galilino Ko Damoni Yelo Tewolo
(Matiyu 4:12-17; Luk 4:14-15)

14 Me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo yetoyi oodoni,
ngu naluno, Yesus Galili melako oololo, nguno Anutlo Mande
Keda Mesalango simoo baleno wesiyolo ewolo.
15 Ataga nalunggaku tunootete. Anut Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi, ngundo nalu enengo oni simoo bale
soboyelooteku, ngu kuli namoko ombute. Ngundilo ngulo,
ye mande gome ngalo nowoondoye yowoolengoya, Mande

† **1:6:** Enengo nengguloni ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo nenggulo ngundilo.

Keda Mesalango nga ingoya, nowoondoyemo hamoo teni!
Ewolo.

Yesusndo Oni Namolaya, Ene Keyoweloyi, Ngulo Negoyelowolo
(Matiyu 4:18-22; Luk 5:1-11)

16 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo dabemiwoole oolouwolo. Oololo, ene Sayimon koneyo Enduru nguya yeyowolo. Ngu elabasa elayaga ngu ene isolo si sono koongeyingomo oolongoolo, ngu koyi tewoliyo. Ene ngu ko ngu telo, iso uliyolo beye telo oluwoli.
17 Ene ngundilo tetoli ngu, Yesusndo elayaga nguya ewolo. Yali ombuya, no keneloya endeyoli. Kootusina yalindo oni simoo bale yoyolo, Anutlo mandeno yoyoweloyi ngu etuyelowano. Yo, hamoo, yali iso yooteliku ngundilo oni yoyowaliwali.
18 Ene ngundilo etoni, ngu naluno nangge elayagaku isolo si ngu yokolo, oololo, ene keyowoli.
19 Ngu naluno, Yesusndo bodaga nguya oololo ngu, ene Yems, Yon elabasa, Sebedilo simoongo yeyowolo. Ngu elayaga nguya wanggo sanganimo isolo si yomosiyoloodoli yeyowolo.
20 Yesusndo elayaga ngu yeyolo negoyelowolo. Negoyelootoni, elabasa mandeni ngu ingolo, ngulo ene awayali Sebedi enengo ko onidodo wanggono yoyokootoli, oodoyi, ene oololo, Yesus keyowoli.

Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomi Owewolo
(Luk 4:31-37)

21 Ene Kaperniyam endemo oololo, ngu Yuda onilo Kengeyingo Nalu (Sabat) nguno ene goobooyingo ya newendemo ulo, oni simoo baleno mande wesiyolo ewolo.
22 Ene ngundilo mande wesiyolo etoni, oni enengo mandeni ingolo, ngulo ene sosolewonggori. Ndatelo ngulo, enengo mandeni etuyelooteku, ngu yanggango oolengo. Yo, enengo mandeni, ngu mamana mande onilo mande etuyelootenggoku, ngundilo kini.
23 Ngu naluno, oni gula goobooyingo yano oluwolo. Ngu oningga, nguno yuka biyomi newendemo oolooteku, ngundo menolo ewolo.
24 Yesus Nasaret oni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute? Ge noole yombuliyelowelo ombute, bine? No ge kuli ingooteno. Ge Anutlo oni kundingiyi!
25 Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo yuka biyomingga ngu kenolo, manggaluwoolo ewolo. Ge manggoge ukingoya, ge nga oningga nga yokoya toonge!

26 Ene ngundilo etoni, yuka biyomingga, ngundo mandeni
ingolo, ngulo ene sodedonangge oninggaku yeni, yanggango
biyomi mboolomboolo tetoni, mboologa ngundo manggalu
telo, ene oningga ngu yokolo peselo toongewolo.
27 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo soliyokolo,
enengo nangge kewooloyemo mande mandelo ewolo. Ngu
ndawuga? Nga mande damoni keda gula tunooteteku
nga! Nga oningga, nga enengo yanggangoni ngu yang-
gango oolengo. Ngulo ngu, ene mete yuka biyomi mande
yunootoni, enengo manggowo ingolo keyootenggolo ewolo.
28 Ngundilo tetoni, ngu mandegaku, sodedonangge Galili
meladodo logowoowolo.

Yesusndo, Pita Konggeyi Yomosiyowolo
(Matiyu 8:14-15; Luk 4:38-39)

29 Ngu naluno, ene Yems koneyo Yon ngudodo goo-
booyingo ya yokolo, endesina oolelo, ene oololo, Sayimon
koneyo Enduru elagado yano uwolo.
30 Ene yano ulo, Sayimon konggeyi ngu yabano wetolo
oodoni kenowolo. Ene sayi ulungga moondeyi gookingo
ulungga tetoni, ngulo ene sodedonangge Yesusno ngulo
ewolo.
31 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene balega ngu
tanggeyimo oolouwolo. Oololo, kandeyi dowoolo hooloowe-
toni ootookoowolo. Ene ngundilo tetoni, ngu naluno
nangge, sayini kinitewolo. Kinitetoni, ngulo ngu balegaku
ootookoolo, mete telo, Yesus galolo oo kalo yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 8:16-17; Luk 4:40-41)

32 Suwootetoni sa utoni, oni sayi oni, ko, yuka biyomimbo
yoyoyingo nguya yoyolo mayewonggori.
33 Ngundilo mayetoyi, ngulo endemo oni simoo bale
bidodo endesina yamako dabemimo gooboongoolo, ende
ndindi telo oluwolo.
34 Asa, nguno Yesusndo oni simoo bale sayi oowooy-
ingga yomosiyelolo, yuka biyomi oweyelootoni sawonggori.
Ngundilo telo, ene Yesusndo oo yuka biyomi nguya mande
ma ewelo, elo loogu yunoote. Ndatelo ngulo, yuka biy-
omi, ngundo ene ingoyingo, Anutndo Yesus suleyootoni
ombuyingo, ngu ingootenggo.

Yesus Ene Galili Mela Nguno Endeyolo, Ko Tewolo
(Luk 4:42-44)

35 Sengewelo tetoni, Yesus ootookoolo, ende oolelo, oni kini
mela nguno toongelo, ene nguno yemboongelo oluwolo.

36 Ene ngundilo yemboongelo oodoni, Sayimondo do-
booguliyidodo ene erewelo sawonggori.
37 Salo, oololo ene kenolo ngu, asa, ene Yesusno ewolo. Oni
simoo bale bidodo ge erewenggelootenggo!
38 Ngundilo etoyi, enebana gumi ewolo. Nguno yokoyi.
Noole ende gidalega namoko ngano salo, nguno no Anutlo
mande nguya wesiyolo ewelo no ombuwono. Ngulo damoni
ngandilo: no Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo ewelo
ngulo ombuwonolo ewolo.
39 Ngulo ngu, ene Galili mela bidodomo oololo, Yuda onilo
goobooyingo yano ngu bidodomo uwolo. Nguno ulo, Anutlo
mande wesiyolo elo, ene yuka biyomi nguya andangewolo.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodo Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ngu naluno, oni gula golimambudodo ngu Yesusno om-
bulo sumoo elo, solengoyelo, bodowo oondookelo, Yesusno
ewolo. Ge mete tetoningga ngu, no yomosinelootooga, mete
tewelo ewolo.
41 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, nowoondoyi
ulungga teyinolo, ngulo ene kandeyi eneno yelo dowoolo
ewolo. Yo, no ingooteno. Gengo sayingge kinitenilo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge mambugoli
goweyimo oluwoku ngu peselo kinitewolo. Ngundilo telo,
ene mete tewolo.
43-44 Ariya, Yesusndo mande yanggango enedodo ewolo.
Ge ingondale te! Ge oni gulano nga mandega, nga ma
ewelo. Kini, ge sodedonangge goobooyingo yano oolouya,
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyingga, nguno gowege,
ene etungo. Gowege mete tewoku ngulo ge woolo yeya,
Mosesndo kuli eyingo, ngundiya te! Ngundilo tetoyi ngu, oni
ene ingowanggo. Hamoo oolengo, enengo sayi ngu kinitetelo
ingowanggo.
45 Ene ngu oninggaku, ene mande ngu toongoolo, oololo,
enengo moondeyi mete tewoku, ngulo mandeni mela
bidodomo, elo endeyowolo. Ngundilo ngulo, Yesus ende
bidodo newendesina tunoo ko ma uwolo. Kini, ene deguno
oni kini kingo mela gumisina nguno nangge oluwolo. Ene
nguno oodoni, ene oni simoo bale mela bidodomonggo
eneno mayewonggori.

2

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Biyomi Yomosiyowolo
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Nalu gidega yokolo, Yesus Kaperniyam endemo ko
oolouwolo. Ooloutoni, oni simoo bale, ene Yesus ya gulano
oolooteku ngulo, etoyi, ingowonggori.
2 Oni simoo bale oowooyingga ene ngundilo ingolo, ngulo
ene oololo, Yesus oluwoku yanggakuno gooboongootoyi, ngu
yanggaku ndindi tetoyi, musiyo gula ma oluwolo. Yamako
dabemimo musiyo nguya ndindi tewolo. Nguno, Yesus ene
Anutlo mande yunolo oluwolo.
3 Mande wesiyolo eloodoni, oni gidalegado sayi oni gula
yolo, Yesusno mayewonggori. Ngu oningga ngu kekandeyi
bidodo bingo yelo kumoowolo. Ngundilo tetoni, ngulo oni
namolayagobo ngu sayi oninggaku, yaba telo, nguno yelo,
sumoolo koolowoolo mayewonggori.
4 Ene onindo musiyo kuli ukingowonggo. Ngulo ngu,
ene sayi oninggaku yolo, Yesus tanggeyimo uweloyi nguya
kini. Ngundilo ngulo, ene ya omungo Yesus oluwokusina
awuno andangelo, nguwoole ene sayi oninggaku wetolood-
oni yawasadodo yeyi, Yesus tanggeyimo uwolo.
5 Ene sayi oninggaku, yawasadodo yeyi utoni, Yesusndo
enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu kenolo, ngulo
ene ngu sayi oninggakuya ewolo. Nangone, no gengo
mbumbuwage kuli andangengunootoowe kinitetelo ewolo.

6 Ene ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno, Moseslo
mamana mandelo etuyeloyingo oni, ene nguno bibitelo
oluwonggoku, ngundo nowoondoyemo ingondudu telo,
ngandilo elo ingowonggori.
7 Ndatelo ngulo, nga oningga, ngando ngundilo ete?
Hamoo oolengo, ene Anut kootuyisina elo, yumooyinolo
mande biyomi ete. Noole ingootetoku, oni gulado mbum-
buwa andangeweloyi nguya kini. Ngu Anutndo nangge mete
mbumbuwa andangewa!
8 Ene mande ngundilo ingowonggoku, ngulo Yesus ene
sodedonangge ngu ingonduduyega nowoondoyemo ngu in-
gowolo. Ngundilo ngulo, enebana gumi ewolo. Ndawugalo,
ye ngundilo ingonduduga ngu nowoondoyemo ingootenggo?
9 Nondo ndawu mandega etoowe, ngundo mande gum-
ingga dagayeloote? Gengo mbumbuwa kinitete, ewano,
bine; ngundi, ge ootookooya, gengo yawasa yoya, oolou
ewano. Ndawu mandegado ngu dagate?
10 No, Oni Nangoni, melako ngano yanggangonedodo onilo
mbumbuwa mete andangeweloyi, ngu telo etuyelowelo,
ngulo no sayi oningga ngaya eteno.
11 Ge ootookooya, dikaya, gengo yaba yoya, gengo yano
oolou! Ewolo.

12 Ngundilo etoni, sayi oninggaku mandeni ngu in-
golo, sodedonangge ootookoolo, oni simoo bale bidodo
doongeyemo, enengo yaba yolo, koolowoolo oolouwolo.
Ngundilo tetoni, oni bidodo soliyokolo, mboolomboolo telo,
Anut bingami elo okoolo, ene ngandilo ewolo. Hamoo
oolengo, noole kuli oo ngandilo ma kenoyingo! Elo ewong-
gori.

Yesusndo Liwayi Negongootoni, Ene Keyowolo
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono koongeyingo tamakuli
ko ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo eneno
mayewonggori. Mayetoyi, Yesusndo Anutlo mande elo,
nguno etuyelowolo.
14 Ngundilo telo, ene oololo, Liwayi, ngu Aripiyas nangoni
kenowolo. Kenootoni, ene beye yoweloyi yano (Gabman
Takis) nguno bibitelo oodoni, Yesusndo ewolo. Ge ombuya,
no keneloya endeyo. Ngundilo etoni, Liwayi ootookoolo,
Yesus keyolo, endeyowolo.*
15 Ende oololo, Liwayindo Yesus yolo, enengo yano ulo,
bibitelo oo newonggori. Bobeye yoyingo oni oowooy-
ingga, mbumbuwadodo oni oowooyingga, ko, Yesuslo sulena
oni nguya Yesusndo bibitelo, oo newolo. Ngu naluno,
oni oowooyingga Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngulo ene nguya Yesus keyolo endeyowonggori.
16 Ngundilo tetoyi, Yuda oni gidalegado, Moseslo ma-
mana mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi, ngundo
Yesus kenootoyi, mbumbuwadodo oniya, ko, bobeye yoyingo
oniya oo netoni, yeyolo, ngulo ene Yesuslo sulena onikuno
elo, sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, ene bobeye yoyingo
oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggolo? Ewong-
gori.
17 Yesus enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi
ewolo. Oni enengombo goweyimo, sayi kini ingolo ngu,
ene sayi mambu yomosiyeyingo, onino (Dokta) nguno ma
oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni metemi, ngu
yomosiyelowelo ma ombuwono. Kini, no oni mbum-
buwadodo ngu yomosiyelowelo ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Mande Damoni
(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Nalu gulano, Yonlo sulena oni, ko, Moseslo mamana
mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi nguya oowali loogu
tewonggo. Ndatelo ngulo, oowali neweloyi naluno, Anutno
yemboongelo oowali ma newonggori. Asa, ngu naluno

* **2:14:** Liwayi oowooyi gula ngu Matiyu.

nguno, oni gidalegado ombulo, Yesusno sumoo ewonggori.
Ndatelo ngulo, Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo sulena
oniya, ngundo oowali loogu tetoyi, ene gengo sulena oni,
ngando ngu oowali ma loogu tetenggo?
19 Ene ngundilo sumoo elo etoyi, asa, enebana gumi ewolo.
Bale kame yoweloyi naluno, dobooye ngu kenolo, oowali
kalo, ngu loogu tewanggo, bine? Kini, oni mayewonggoku
ngu oodoyi, ene oni oni telo, oowali ma loogu tewanggo.
20 Ene kootusina, oni bale yoweloyiga ngu andangelo,
enedodo nguya ma oodoni, asa, ngu naluno, ene mete
oowali loogu tewanggo. Ngundilo nangge, no nenengo
sulena oniya oolootetoku ngano, ene oowali ma loogu
tewanggo. Ene kootusina, me onindo noyolo satoyi, asa, ene
kowuli koolowootenggoku naluno, ene mete oowali loogu
tewanggo.
21 Oni kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo nenggulo
kulimingga ngulo wetu ngu ma ukingolo wesibiyowanggo.
Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu kumba sosowoongga
wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oomboongewa.
Kedaga ngundo kulimingga ngu oomboongetoni, wetu
ulungga tunootewa.
22 Parisi onilo mande kulimi, ngundo nolo mande keda
nguya ma gooboongoowali. Ngu ngandilo, oni gulado bo
nangoni kedaga si kuliminggano siliyootoni ngu, asa, ngu
si kulimingga ngu oomboongelo, si bo nguya ngu biyomi
yewali. Ngundilo nangge, ene bo kedaga ngu yolo, si
kedanggano siliyootoyi ngu, asa, ngu siga ngu, ko boga nguya
ngu gome oluwalilo ewolo.

Yuda Onilo Kengeyingo nalu Oowooyi Sabat, Ngulo Mande
(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Yuda onilo Kengeyingo nalu Sabat gulano, Yesusndo
enengo sulena onidodo nggile gula, oowooyi Wit, ko ke-
woolokuli endeyowonggori. Ene oololo, Wit engge gidalega
andangelo, newelo yowonggori.
24 Ene ngundilo tetoyi, Parisi onindo Yesuslo sulena onindo
oo tewonggoku ngu yeyolo, ngulo ene Yesusno sumoo elo
ewonggori. Ingo, kengeyingo naluno, oo yolo neweloyi, ngu
loogu oolengo. Ndatelo ene ngundilo tetenggolo? Ewong-
gori.
25 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, asa, enebana gumi
ewolo. Ye bine Dewitndo oo tewoku ngu mande ngu ma
kandangelo ingootenggo? Ngu nalungga nguno, Dewitndo
enengo onidodo oo kini, ngulo ene oodoolo kumoolo olu-
wonggo.

26 Ngundilo telo, ngu naluno, Abayiyata ngu, ene Anutno
woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo tabango oodoni, nguno
Dewitndo Anutlo goobooyingo ya newendemo ulo, ene ngu
oomanongoyingo kundingiyi Anut doongeyimo oluwoku,
ngu yolo newolo. Ngu oomanongoyingo ngu loogu, oni
kundingiyi ngundo nangge mete newanggo. Ene Dewitndo
ngu yolo, nelo, gumi enengo dobooguliyi nguya yunootoni
newonggorilo ewolo.
27 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo. Anutndo
Kengeyingo Nalu Kundingiyi (Sabat), ngundo oni hooloowe-
toni, ene kengelo, Anutlo ingondudu tewanggo. Anutlo
Kengeyingo Nalungga, ngundo oni ma sobowoowa. Hamoo
oolengo kini.
28 Ngundilo ngulo, no Oni Nangoni, ngu Kengeyingo Nalu
Kundingiyingga, no ngulo Sembuli ulungga oolooteno.

3

Nalu Kundingiyimo, Yesusndo Oningga Kandeyi Biyomi Ngu Yomosiyowolo

(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

1 Nalu gulano, Yesus goobooyingo ya newendemo ko
uwolo. Utoni, oni gula nguno oluwoku, ngu kandeyi biyomi,
bingo yelo, oo ma dowooweloyi teyingongga, ngu kenowolo.
2 Ngu naluno, Parisi oni, ko, oni gidalega nguya Yesusndo
oo tewelo ingowoku, ngulo sobowoowolo. Ndatelo ngulo,
ene ngu oningga, ngu nalu kundingiyimo yomosiyowa, bine;
ngundi kini, bine? Ene nguno Yesusndo oningga yomosiy-
ootoni, kenolo, ngunonggo dowoolo mamanangowelo ngulo
tewolo.*
3 Yesusndo ngu oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Ge
ootookooya, kewooloko dikaya ombulo ewolo.
4 Yesusndo ngundilo telo, yowoolengolo, yeyolo, Parisi
onino ewolo. Anutlo mamana mandedo kengeyingo
nalu kundingiyi, nguno ndawu kongga tewelo ngulo ete?
Noole mete oni yomosiyoweloyi, bine; ngundi, noole da-
moni biyomi yunowato, bine? Ngundi noole Sabatno
oni hoolooweyelowato, bine; ngundi noole oni yuleyi ku-
moowato, bine? Ene ngundilo sumoo etoni, ene Parisi
onindo nenetelo, ene mande gumi gula ma ewonggori.
5 Yesusndo yeyondandangelo, nowoondoye kenoyingo
ngu, ko oo tewoku, ngulo nowoondoye ma ingowonggori.
Kini, enengo nowoondoye yanggango oolengo ukingowong-
gori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo sanggili telo, oni kandeyi

* **3:2:** Ngundilo telo, Parisi onindo, Yesusno damoni biyomi gula tetoni, ngu kenoya ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo, ngulo oole erewelo, ngundilo teyingo.

biyomingga nguya ewolo. Kandege yoonenengo! Ngundilo
etoni, ariya, ene kandeyi yoonenengootoni, kandeyi ko mete
tewolo.
6 Ene ngundilo tetoni, kenolo, sodedonangge Parisi oni
ootookoolo, salo, Gabman onilo tabango oowooyi Herod
ngulo keyimo onikuya salo gooboongoowolo. Ene nguno
gooboongoolo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo oole erewelo
ngulo mande mandelo ingowonggori.

Oni Oowooyingga Oolengo Sono Koongeyingo Tanggeyimo Gooboongoowonggori

7-8 Ngu naluno, Yesus, ko, enengo sulena onikudodo,
ene ngu endega ngu yokolo, ene Galili sono koongeyingo
tanggeyimo uwonggori. Nguno simoo bale oowooyingga
oolengo Galilinonggo, Yudiyanonggo nguya, Yerusalem ende
ngulo simoo bale, Idumiya mela ngulo simoo bale, Yodan
sono anduloko simoo bale, Tayiya ende, ko, Sayidon endemo
simoo bale oowooyingga oolengo, ngu bidodo Yesusndo
ko oo tewoku, ngulo mandeni ingowelo ngulo ene mayelo
gooboongoowonggori.
9 Yesusndo oni oowooyingga yeyolo, enengo sulena oniya
ewolo. Oni simoo bale oowooyingga oolengo oolootenggoku,
ngundo no wenggelenelowanggo, bine? Ngundilo ngulo, ye
wanggo gula yomosiyoya, no soboneloyi. No ngu sanganimo
oolewanolo ewolo.
10 Kuli oni simoo bale oowooyingga yomosiyelowoku,
ngulo oni sayidodo ngu ene mayelo woologongowolo.
Ndatelo ngulo, ene ingootenggoku, ngu kandeye Yesus
moondeyimo yetoyi, enengo sayiye kinitewalo ingootenggo.
11 Ngu naluno ngu, yuka biyomi oowooyingga oni nowoon-
doyemo oolootenggoku, ngundo Yesus kenolo, ene boodoo
oondookelo, kiyelo, Yesusno ewonggori. Ge Anut Nangoni!
Ewonggori.
12 Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mande yanggango
mela yuka biyomi nguya ewolo. Ge mande elo, no Anut
Nangoni elo, oni gidalegano ma yootunolo ewelo ewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kegidembolo Elaya Logoyelowolo

(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

13 Ngu naluno ngu, Yesus pulimo oolewolo. Ene oni
gidalega enengombo ingowoku ngu, oni ngu enengo sulena
oni teyi, elo yootunoyelowolo. Ene ngu oniku negoyeloyin-
goku, ngu eneno ombuwonggori.
14-15 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya logoyelowolo.
Ngu oni ngu enedodo oluwelo, ngulo logoyelowolo. Ene
ngu oni ngu suleyelootoni, toongelo, Anutlo mande wesiyolo

eweloyimbolo. Ene ngu oni ngu yanggango yunolo, yuka biyomi andangewelo, ngulo ene yanggangododo yunowolo.

16-19 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya yootunoyelowolo. Sayimon oowooyi keda gula inolo, ngu Pita ewolo. Yems koneyo Yon elabasa Sebedi simoongo, Yesusndo ngu oowooyali keda gula Bowaneslo yunowolo. Ngu oowooyingga ngu damoni ngu, gusilo. Ndatelo ngulo, mandeyali, damoniyali ngu yanggango oolengo, gusilo ngundilo. Ene Enduru; Pilip; Batolomeyu; Matiyu; Tomas; Yems, Alipiyas nangoni; Tadiyas; Sayimon, nguya logoyelowolo. Sayimon oningga ngu Kenan melakonggo ombuwolo. Sayimonlo damoni ngandilo. Enengo mela ngu mela gula onindo sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Yudas Isakaliyoot, ngu oningga, ngundo Yesus me oni kandeyemo yelo yootunowa.

Onindo Yesusya Biyelsebab Oowooyimo Ko Tetelo Ewonggori

(Matiyu 12:24-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ngu naluno, Yesus yano ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga nguya gooboongoowolo. Ngundilo ngulo, Yesus enengo sulena onidodo oo neweloyi nalu nguya kini, ene Anutlo ko ngu nangge simoo baleno tewolo.

21 Oni simoo baledo ene ngundilo kenolo ewolo. Yesus kapengo yetelo ewolo. Ngundilo etoyi, Yesus enengo konebeyibo mande ngundilo ingolo, ene yanggango yelo, Yesus yowelo ngulo ene ombuwolo.

22 Ngu naluno nguno, mamana mande etuyeloyingo oni gidega, Yerusalemnonggo ombuwonggoku, ngundo ewolo. Mboolo biyomi tabango ulungga oowooyi Setan, oowooyi gula Biyelsebab, eneno oodoni, ene ngu yanggangomonggo yuka biyomi gidalega oweyelootelo ewolo.

23 Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo ngu oniku negoyelootoni, tanggeyimo ombutoyi, ene mande yamonggawo gidalega eneno ewolo. Ndawuga Setan, ngundo mete Setan ngu owewa?

24 Ende gulananggemo oni nowoondoye ma siyelo ngu, ngu endega ngu ngundilo sugi yanggango ma oluwa. Hamoo oolengo kini.

25 Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni ngu wesowoolo elaya tunootelo, enengo nangge, ngu ebe utolo ngu, asa, ngu yano oni ngu, ene yanggango ma oluwanggo. Kini ene ya toongoolo, sungo sungo salo oluwanggo.

26 Ngundilo nangge, Setando enengo nangge yuka biyomimboya ebe utolo ngu, asa, wesowoolo elaya telo, yanggango ma oluwa. Ene sodedo kinitewa.

27 Oni gula ene mete oni yanggango gulalo yano kingo ulo,
oo sitowini andangelo yowa, bine? Kini, ene koletelo ngu,
oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyolo yokolo ngu,
asa, ene mete yanimo ulo, oo sitowini bidodo andangelo
yowa.
28 No yeno hamoo oolengo eteno. Anutndo ene mbum-
buwa, ko, kootuyisina yumooyinoyingo mande oni simoo
baledo tetenggoku, ngu bidodo ene mete andangeyunowa.
29 Ene oni Yuka Kundingiyi kootuyisina yumooyinolo
mande eteku, ngulo mbumbuwa ngu nangge, Anutndo ngu
ma andange inowa. Kini, ataga ko kootusina nguya, ngu
mbumbuwani ngu suwoo suwoo eneno sugi oluwa. Yesus-
ndo ngundilo ewolo.
30 Ngu mande damoningga nguno, simoo baledo kuli
ngandilo ingolo, Yesusno yuka biyomi oolootelo ewonggori.

Yesuslo Nemi, Konebeyi
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 Ngu nalungga nguno, Yesus nemi, konedoboongo, ene
Yesusno tunootelo, endesina dikalo, oni gulano Yesuslo
mande soweyowolo. Yesus eneno oolenilo, ewolo.
32 Ngu naluno ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo,
ene Yesus pawangolo, bibitelo oodoyi, enenolo ewolo. Ingo,
nangge, konedobooge, ene endesina dikalo, ngunonggo
gengo etenggo.
33 Ene mande etoyi, enebana gumi ewolo. Oone ngu
namone konedoboone?
34 Ene ngundilo elo, oni simoo bale pawangolo, bib-
iteyingo ngu, yeyondandangelo ewolo. Yo, hamoo, ene ngu
nolo namone konedoboone, ene nga oni simoo bale, nolo
nowoondoyemo hamoo teyingo nga ngu, ngu nguya nolo
namone konedoboone.
35 Yo, hamoo, simoo bale ene Anutlo ingondudu key-
ootenggoku, ngu ene nolo konedoboone kuwookuwoone,
nanamonelo ewolo.

4

Oni Oo Yuwooyi Kono Kuliyowonggori
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)

1 Nalu gulano, Yesus ene ko telo, oni simoo bale Galili
sono koongeyingo tanggeyimo, mande etuyelolo oluwolo.
Nguno ngu, simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus
tanggeyimo gooboowolo. Ngulo ngu, ene wanggo gula san-
ganimo oolelo, nguno bibitelo, wanggo sono koongeyingo
sanganimo oluwolo. Ngundilo tetoni, simoo bale ngu sono
dabemimo kelidi sanganimo oluwonggo.

2 Ngu naluno, ene mande mande oowooyingga oolengo
mande yamonggawo nangge elo yunowolo.
3 Ene mande ngandilo yunowolo. Ye ingoyi! Oni gula kono
Wit yuwooyi kuliyowolo.
4 Ene ngundilo kuliyootoni, Wit yuwooyi gidega ooleko
soletoni, numbo mayelo nemukowolo.
5 Oo yuwooyi gidalega mela gumi digidodo musiyosina
solewolo. Mela nguno ulungga kini. Digi newendemo
amuno mela nguya kini, digi nangge. Ngulo oo yuwooyiga
ngu sodedo oolewolo.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini. Mela bodaga
nangge ngulo ngundilo tewolo. Ene sa oolelo, kenootoni
aliyewolo. Ngulo digi gookingombo tetoni, bidodo ariyelo
kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidale uto so sanggilidodo, kakali dimoo
uto oo kewooloko solewolo. Kakali dimoo uto sanggilidodo
oolelo, ngundo doobengolo wiliyowolo. Ngundilo tetoni,
ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolengomo sole-
wolo. Ngu oo yuwooyigaku gome oolelo, ulungga yelo,
gome enggewolo. Gidalega engge onibiga kande elaya (30),
gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande
elaya (100) enggewonggori.
9 Yesusndo oni nguya ewolo. Oni sodeyidodo ngu mande
ingoya, ene gome ingonilo ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Oowooyingga Ewolo
(Matiyu 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesus enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayagaku, ko, oni gidalega enedodo
oolouwonggoku, ngundo nangge oluwonggori. Ngundilo
oode, ene mande yamonggawo ngulo Yesus sumoo
inowonggori.
11 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anut Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale
soboyelooteku, ngu ye etuyelowa. Oni Anutlo mande ma in-
gooteku ngu, ene mande yamonggawo nangge ingowanggo.
12 Ngundilo ngulo, Anutlo mande Ayisayando nguya
ngandilo nakangowolo.
Ene nguya doongetelo, kenowanggoku ngu, ene oo gula
ma kenowanggo. Ene mande ingowanggoku ngu,
ene damoni ma ingowanggo. Ndatelo ngulo, enengo
damoniye biyomi ma yokolo, yowoolengootoyi, ngulo
Anutndo enengo mbumbuwa ma andangewa. Ene
mande nga gome ingolo, newende Anut inootoni ngu,

asa, Anutndo oni ngulo mbumbuwa bidodo andangeyinowalo ewolo. *Ayisaya 6:9-10*

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi, Ngulo Damoni (Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)

13 Yesusndo sulena oniya ewolo. Ye nga mande yamonggawongga ngalo mande damoni ma ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande yamonggawo gidalega ndatelo telogo, ye damoni ingowanggo?

14 Nga mande yamonggawongga, nga ngandilo. Ngu oningga oo yuwooyi imiteku ngu, Anutlo mande ngu oo yuwooyi ngundilo imite.

15 Oo yuwooyi oole dabemimo soleteku ngu, oni simoo bale gidalega Anutlo mande ingootoyi, nguno nangge Setando sodedo ombulo, Anutndo mandega oni nowoondoyemo imiteku ngu, andangelo yoote.

16 Oni simoo bale gidalega ngu Wit yuwooyi mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene mande ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggo.

17 Ene mande ngulo ene nowoondoyemo yanggango kini. Ngundilo ngulo, nalu bodaga nangge yanggango oodoyi, oni ene Anutlo mande uleyi uweloyi oni, ngundo oni simoo bale, Anutlo mande ingowonggoku, ngu kowuli yunootenggo. Ngundilo tetoyi, sodedo enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokolo, ene Anut kootu inootenggo.

18 Oni simoo bale gidega, ngundilo oo yuwooyi uto sanggilidodo kewooloko soleteku ngu, ene mande ingowonggo.

19 Mande ngu ingolo, ene kowuli guladilo nga melangga ngalo ngu tunootetoni, nguya digi beye ulungga yowelo nowoondoye ngulo nangge hahangelo ingootenggo. Mande ebe ganagana, ko, oo gula gulalo ingondudu telo, ngu damoningga, ngundo Anut mande wiliyowa. Ngu oni simoo bale ngu, ene ma enggewanggo.

20 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu ngandilo, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene mande ingolo, yolo, gome dowootenggo. Ene ngandilo enggewanggo. Gidalega engge onibiga kande elaya (30), gidalega engge onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande elaya (100) ngundilo enggewanggolo ewolo.

Solu Tunoo Mindingootoyi Oluwa (Luk 8:16-18)

21 Yesusndo ewolo. Oni ngu solu yolo, ombulo, kumbe newendemo yawasa newendemo nguya yewa, bine? Kini, ene tunoo mindingowa.

22 Oo bidodo kombiteyingo, ngu kootusina tunootewanggo. Ene mande bidodo onindo wiliyootenggoku ngu, kootusina, solu himimo tunootewanggo.
23 Oni sodeyidodo mande ingoweloyi ngu, ene komo gome ingoni. Yesusndo ngundilo ewolo.
24 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Mande ye ingootenggoku ngu, ye gome oolengo ingondudu teyi. Yengo damoniye koye nguya ndatelo tewanggoku ngu, ngundilo nangge, gumi yunolo, Anutndo yengo ngu suleyolo, sanganimo nguya yelo yunowa.
25 Ene oni gula, enengo damoni koni gome tewaku ngu, Anutndo ngu suleyolo, gumi ulungga nguya inowa. Ene oni gula enengo damoni koni bodaga tewaku ngu, ngundilo nangge, enengo koni damoni ngu yokowaku ngu, ene komo kingo oolengo oluwalo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ooleweloyimbolo

26 Yesusndo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula oo yuwooyi melako kuliyoote.
27 Suwoono, oningga ngu wetolo oodoni, sano ngu ene ootookoolo endeyowa. Ngu naluno nguno, oningga oo yuwooyi kuliyowoku ngu oolelo, ulungga yelo, enggewoku ngu kenolo, sobowoolo ma ingowolo.
28 Mela enengombo nangge koyi tetoni, oo yuwooyiga ngu mbongeyi tunootelo, oolelo, ngu uyi yelo enggewa.
29 Kootusina, oo enengo nalu tunootetoni ngu, oo sembuligakundo duge dowoolo, ngundo koyi telo, engge yowalo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet, Ngu Yuwooyi Ngulo Mande (Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Yesusndo ewolo. Noole Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku ngu, noole ndawuga bungomo kilalongo tewato? Noole ndatelo mandegano ooga bungomo kilalongo mande tewato?
31 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu Mastet yuwooyi ngundilo. Ngu de gula oowooyi Mastet, oo yuwooyi gidalega ngu bobodi, ene Mastet yuwooyi ngu buka tanggooli ngundilo, kondibo bobodi oolengo.
32 Oo ngu milo yokootoni, enengombo oolelo, ulungga oolengo yete. Ene oowali gidalega kono ngu bidodo dagayelolo, enendo oolelo, de ulungga yewa. Enengo de kandeyi ulungga yelo, yongeyi tetoni, numbo nguno bibitewanggolo ewolo.

Yesus Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 13:34-35)

33 Yesusndo mande yamonggawo oowooyingga oni simoo
baleno ngandilo wesiyolo ewolo. Oni simoo bale in-
gonduduno ingoweloyi logoyimolo ewolo.
34 Ene mande gula tunoo oni simoo baleno ma wesiyolo
ewolo. Kini, ene mande yamonggawo nangge wesiyolo
ewolo. Nalu gula oni simoo bale ma oodoyi, nguno enesu
nangge sulena oniya nangge oode, asa, nguno ngu, ene
mande yamonggawo ngulo damoni wesiyolo ewolo.

Yesusndo Doogo Ulungga Kenolo Etoni Imakewolo
(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesusndo enengo sulena
onikuya ewolo. Noole Galili sono koongeyingo anduloko
ulelewatolo ewolo.
36 Ene ngundilo etoni, ngulo Yesuslo sulena oni ngundo
ene oni simoo bale ulungga ngu yoyokolo, ene Yesus bib-
iteyingo wanggogakuno oolewolo. Oolelo, ene Yesus nguya
yolo, Galili mela anduloko ulelewonggori. Uleletoni, wanggo
gidalega nguya ene keyelolo ulelewonggori.
37 Uleletoyi, ngu naluno nangge, doogo ulungga oolengo
tunootewolo. Ngundilo tunootelo, wendeyi yowoolalingolo,
dookelo, sono wanggo newendemo nguya uwolo. Ngulo ngu,
wanggogaku sonombo koongelo, manggowoomo oolewelo
tewolo.
38 Ene ngundilo tetoni, ene Yesus ngu wanggo timbuyisina
oode, ene nguno tabadudu gula sanganimo welewolo. We-
toloodoni, ene yokutuwoolo mande yanggango ewonggori.
Oo etuyeloyingo oni, noole oonatewelo tetetoku nga! Ge bine
ma ingoyingo? Ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus ootookoolo, doo-
gogaku kenolo, elo, sono koongeyingongga nguya ewolo. Ge
imakeya, tolige ootoo! Ngundilo etoni, sodedonangge, doogo
kinitetoni, sononggaku nguya bodaga ma ikakootewolo.
40 Ene ngundilo tetoli, enengo sulena oniya ewolo. Ye
sosoletenggo? Ndatelo ngulo, ye nowoondoyemo hamoo
kinilo? Ewolo.
41 Ene ngundilo etoni, ene sosoleyingo ulungga telo,
enengo nangge enengo kewooloyemo mandelo ingolo
ewonggori. Nga oningga nga, ngu oone? Ene mande nangge
etoni, ngulo doogo, sono nguya, enengo mandeni ingootelilo
ewonggori.

5

Yesusndo Mboolombo Yoyingo Oni Gulano, Enengo Yuka Biyomidodo Oluwonggoku, Ngu Oweyelowolo
(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yesusndo enengo sulena oniya, Galili sono koongeyingo
sagi gidalesina mela gula, oowooyi Gerasin, nguno tunoote-
wonggori.*
2 Ene tunootelo, wanggo yokolo, sakiko sodedonangge
oolewonggori. Ooletoyi, oni gula mboolombo yoyingo on-
ingga nguno oluwolo. Ene nguno ootoolo, ngunonggo ene
oni kumooyingo yoyeyingo melewoole bulibali endeyololu-
woku, ngundo ombulo, Yesus kenowolo.
3 Oningga ngu oni melewoole wetolo, endeyolo oluwolo.
Oodoni, ene oni gulado nguya ene uto yanggayanggango
gula, oowooyi (sen), ngundo gosiyoweloyi nguya ereremo
kini.
4 Ngundilo ngulo, nalu oowooyingga uto gula, oowooyi
sen, ngundo kekandeyi gosiyootoyi ngu, nguya oomboon-
geloluwa. Ndatelo ngulo, ene oni yanggango oolengo. Ngulo
ngu, oni gulado ene dowoolo, gosiyoweloyi nguya ereremo
kini.
5 Ngundilo ngulo, ene suwoo sa ngu bidodo oni yoyeyin-
gomo ko mela pupulimo nguno nangge oluwolo. Nguno
ootoolo, ene ki manggalu telo, digi kuningo ngu yolo, ngundo
enengo moondeyi doongoolo oluwolo.
6 Ene Yesus yowoko oodoni kenolo, ene kendutelo, ombulo,
Yesusno penggootewolo.
7-8 Bogoomootoni, Yesusndo enedodo ewolo. Ye oo yuka
biyomi, ye nga oningga nga, yokoya sayi! Elo ewolo.
Ene ngundilo etoni ngu, asa, oo yuka biyomingga, ngundo
manggalu ulungga oolengo telo ewolo. Yesus, ge Anut awuno
oolengo ngulo Nangoni. Ge ndatelo no tenunowa? Ge hamoo
oolengo Anut awuno oolengo ngu oowooyimo, ge hamoo
eya. Ge no ogingoyingo ma nunololuwelo ewolo.
9 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo ene sumoo inowolo.
Ge oowoongge ndatelo? Etoni, enebana gumi ewolo. No
oowoone me oni (Ami). Ndatelo ngulo, damoni ngu noole
me oni oowooyingga oolengo! Ewolo.
10 Ngu oomboolo biyomingga, ngundo solengoyelo,
sumoo sumoo inolo ewolo. Ge noole nga oomboolo nga
oweyelootoyi, noole mela gulano ma sawatolo ewolo.
11 Ariya, mela puli bodaga namoko nguno, bo oowooy-
ingga oolengo nguno oo nelo oluwonggo.

---

* **5:1:** Gerasin oowooyi gula ngu Gerasa.

12 Oomboolokundo Yesusno sumoo ewolo. Ge mete bine
noole suleyelootooga, bo kewooloyemo oolouwato. Noole
mete ene nowoondoyemo umukowatolo ewolo.
13 Yesusndo melamboolokulo mandeye ngu ingolo, gumi
ewolo. Ye mete ngundiya teyilo ewolo. Etoni ngu, asa, oom-
booloku ngu oninggaku yokolo, ene oololo, bokuno newende
uwonggori. Ngu bo oowooyingga (2,000) oolengo. Bo ngu
yanggango oolengo kendutelo oololo, ulo, mela biyomimo
solelo ngunonggo sono koongeyingomo umukowonggori.
Boku sono koongeyingo newendemo ulo, ene sono nelo
kumoomukowonggori.
14 Bo ene sono nelo kumootoyi, bo ngulo sobosoboku ngu
kenolo, ngulo ene salo, ngu mandegaku yolo, ende ulung-
gakuno ulo, ende bobodimo nguya oolouwonggori. Ene
ngundilo tetoyi ngu, oni simoo bale oowooyingga ombulo,
ngu oogaku kenowonggori.
15 Ene Yesusno mayelo, kuli mboolombo yoyingo oning-
gaku, ngu kenowolo. Kuli oomboolo oowooyingga eneno
oluwonggoku, ene ataga ngu, ene kumba yemulo, enengo
ingondudu nguya himi yelo, ene metemi bibitelo oluwolo.
Ngundilo oodoni, oni simoo bale ngu kenolo, ngulo ene
sosoleyingo ulungga tewolo.
16 Ngundilo ngulo, oni ngu oo ngu kenoyingokundo, oni
sungokuno ngu oo tunootewoku, ngulo mandeni ewolo.
Kuli, oo yuka biyomi ngu oningga nguno oluwoku ngulo, ko,
bokulo mande nguya wesiyolo ewolo.
17 Oni simoo bale mande ngu ingolo, ngulo ene Yesusno
ombulo, mande yanggango elo, eneno sumoo sumoo ewong-
gori. Ge komo nga melangga nga yokoya, mela sungomo
toongelo ewonggori.
18 Ariya, ene ngundilo etoyi ngu, Yesus ene wanggo san-
ganimo oolewolo. Ooletoni, ngu oo yuka biyomi oluwokuno
oninggaku, Yesusno sumoo sumoo inolo ewolo. No nguya
geya sawalo ewolo.
19 Etoni, ene Yesusndo gumi ewolo. Kini, ge gengo do-
booguligemo oolou! Anut Oo Sembuli, ngundo oo bidodo
gengo nowoondoyi telo, oo tewoku, ngulo ge mete eneno
wesiyoyalo ewolo.
20 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, ngu oninggaku oololo,
mela oowooyi Dikapolis, nguno ende kande elaya oluwolo.
Ngu endemo nguno, Yesusndo eneno oo tewoku, ngulo
mande damoni wesiyolo ewolo. Ngulo ngu, oni simoo bale
ngu oo ngulo ingondudu ulungga tewonggo.

Yesusndo Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Bale Gula Nguya

Yomosiyowolo
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Nalu gulano, Yesus wanggo sanganimo ko oolelo, Galili
sono koongeyingo anduloko ko ulelewolo. Ngu naluno,
oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, Yesus sono
koongeyingo tanggeyimo oluwokuno nguno enedodo goo-
boongoolo oluwonggo.
22 Ngu naluno nguno, Yuda onilo goobooyingo ya ngulo oni
tabango gula, oowooyi ngu Yayiras, ngu Yesus kenolo, om-
bulo, tanggeyimo bodo oondookelo, penggootelo, sumoolo
ewolo.
23 Nenengo nambone bodaga komo kumoowelo teteku
nga! Ngulo ngu, ge ombuya, kandege eneno yetooga, ene
ma kumoowelo, mete tenilo ewolo.
24 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene Yayi-
rasya ooloutoli, oni simoo bale oowooyingga Yesus pawan-
golo, moguluwoolo, keyolo oolouwonggori.
25 Ariya, bale gula nguya ooloote. Ene suwoo suwoo
kombolo sayi yambiyootelo ooloote. Ngu balega ngu mooma
nalu kande elaya kegidembolo elaya oluwolo.
26 Sayi mambu yomosiyoyingo oni (Dokta), oni oowooy-
ingga oolengo yomosiyootoyi, sayi ma yokowolo. Ene ogin-
goyingo ulungga ingololuwolo. Ngu balega ngu, enengo beye
bidodo oni yomosiyoyingo (Dokta) onino yokololuwolo. Ene
enengo sayini ngu bodaga ma yokowolo. Kini, enengo sayini
ngu ulungga tunootewolo.
27 Ngu balega ngu Yesuslo mande binga ingowolo. Ngulo
ngu, ene mayelo, Yesus tanggeyimo, oni simoo bale ulungga,
ngu kewooloyemo, ene nguya, nguno oluwolo. Ene Yesus
kootusinanggo ombulo, kandeyi enengo nenggulonimo
yewolo.
28 Ndatelo ngulo, balega ngu ingowolo. No kandene
enengo nenggulono yetoowe, ngulo sayine yokootoni, no
mete tewano.
29 Ngundilo elo ingootoni, asa, sodedonangge, enengo
daloninggaku soli yewolo. Enengo goweyimo ingootoni, ngu
enengo sayinggaku, ataga kinitetelo, ingowolo.
30 Ene ngundilo tetoni ngu, Yesusndo ngu ingowolo. Ne-
nengo yanggangone gidega no noyokolo toongete. Ngundilo
ingolo, oni simoo bale kewooloyemo yowoolengolo sumoo
ewolo. Onendo nolo towi nenggulonemo kandeyi yetelo?
Ewolo.
31 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesuslo sulena onindo gumi
ewolo. Ge keno! Oni simoo bale ulungga oolengo, ge woolo-
gogelootenggo. Ndatelo ngulo ge ngandilo ete? Onendo nono
kandeyi yetelo? Ewolo.

32 Yesusndo ngundilo elo, doongetelo endeyowolo. Ene
ngu oningga ngu kenowelo, onendo ngu tete.
33 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, ngu balega sayini
yokowoku, ngu ingowolo. Oo ngu enendo tewokulo, ene
sosolelo, mboolo utolo, ombulo, Yesus tanggeyimo peng-
gootewolo. Ngundilo telo, Yesusno oo bidodo tewoku, ngu
yootunolo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Yesusndo eneno gumi ewolo. Nambone,
gengo nowoondoge hamoo teyingo, ngundo goyeni, mete
tete. Ge oolouya, gengo nowoondoge ngu mete imakeyin-
gomo olini. Gengo sayinggega ngu mete kinitetelo ewolo.

35 Ariya, Yesus mande etoni, Yuda onilo goobooyingo
yalo oni tabangongga ngulo yanonggo ko onikundo ombulo
ewonggori. Gengo namboge ngu kuli kumoowolo. Ngundilo
ngulo, ge ndawugalo Oo Etuyeloyingo Oni ko ulungga in-
owalo? Ewonggori.
36 Yesusndo ngu mandega etenggoku, ngu sodeyibo in-
gowelo ma ingowolo. Kini, Yesusndo goobooyingo yalo
oninggakuya ewolo. Ge ma sosolewelo. Ge gengo ingondudu
ngu, hamoo tenilo ewolo.
37 Ene ngundilo elo, oni simoo bale ene keyolo, ya newen-
demo ma uwelo, elo loogu tewolo. Ene Yesusndo Yems,
Yon elabasa, Pita ngu oni kabusaga ngu nangge yoyolo, ya
newendemo uwolo.
38 Ene Yayirasndo yano ulo, Yesusndo yeyoyingo ngu, oni
bidodo mayelo, Yayiraslo ya newendemo ulo, Yayiras nam-
boni bingomo sendo mogulu ulungga tetoyi, ngu yeyowolo.
39 Yesus yeyolo, ya newendesina ulo ewolo. Ndawugalo ye
sendo mogulu gilitaka ulungga tetenggo? Nga bale buniy-
ongga nga, ngu ma kumoowolo. Ene wetolo, kapengoyelo
ooloote.
40 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, oniku ngu ingolo,
ngulo ene yumooyinowonggori. Ene ngundilo tetoyi, ene
Yesusndo oni simoo bale bidodo keyoyelootoni, endesina
oolewolo. Eweyi, nemi Yesus enengo sulena oni kabusaga
ngundo nangge Yesusndo onibi yeyingo ya guminggakuno
uwonggori.
41 Ngu naluno ngu, Yesus bale buniyonggaku kandeyi
dowoolo, enengo mandenonggo ewolo. Talita kumilo ewolo.
Ngu mandega, ngulo damoni ngu ngandilo. Bale buniyo no
geya eteno. Ge ootookoolo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni ngu, ariya sodedo oolengo, ngu bale
buniyonggaku ootookoolo, oololo, ombulo, tewolo. Bale
buniyo, ngulo moomani, ngu kande elaya kegidembolo elaya
(12). Oniku oo ngu kenolo, ngulo ene soliyokowonggori.

43 Asa, Yesusndo mande yanggango enedodo elo ewolo.
Ye nga ooga ngalo oni gulano hamoo oolengo ma ewelo.
Ene ataga ye oowali gula yoya, nga bale buniyongga, nga
inootoyiga nenilo ewolo.

6

Nasaret Oni Yesus Kootu Inowonggori
(Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)

1 Ngu naluno ngu, Yesus ngu endega ngu yokolo, ene
enengo ende damonimo oolouwolo. Enengo sulena oni
kilalongo nguya, ene keyolo oolouwonggori.
2 Yudalo Kengeyingo nalu Sabatno, ene goobooyingo yano
ulo, oni simoo baleno Anutlo mande etuyelo ewolo. Oni
oowooyingga enengo mande ingolo, soliyokolo ewonggori.
Nga oningga nga, ndanonggo nga mandega nga yowo?
Ngu ndatelo ingonduduga, ngunonggo ene damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu ngundilo tete?
3 Ngu oningga ngu, ya yeweloyi oni nangge. Ene Mariya
nangoni. Ene ngu Yems, Yosis, Yudas, Sayimon ngulo
baye. Ngulo kuwookuwooye ngu, nooledodo oolootetoku
nga, ngundilo elo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene Yesusya
nowoondoye biyomi ingowonggori.
4 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo enedodo
gumi ewolo. Anutlo ingondudu eyingo oni, ngu ende
sungomo oowooye bingamidodo oluwa. Ene enengo ende
damonimo, enengo sowenimo, enengo ya goboolo onino
ngu, ene oowooyidodo ma tewa.
5 Ngundilo ngulo, ene ngu endega nguno, damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyi, oo ngu ma tewolo.
Kini, ene sayi oni gulanangge nanggemo kandeyi okoolo
yomosiyelootoni, mete tewonggori.
6 Ene oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo
ma teyingo, ngulo Yesusndo ngu oni ngulo ene ingondudu
ulungga tewolo.

Yesus Ene Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya, Ngu Ko Yunowolo
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

7 Ariya, ngu naluno, ene oololo, ende sungomo nguno
endeyolo, oni simoo baleno Anutlo mande elo etuyelolo,
enengo sulena oni kilalongo kande elaya kegidembolo elaya,
ngu negoyelootoni ombuwonggori. Ombutoyi, ene ela
elaya suleyelootoni sawonggori. Yesusndo ene yanggango
yunowolo. Ngu yanggangongga ngu yuka biyomimbolo
andangeweloyi ngulo yanggango yunowolo.

8 Yesusndo ko oniya mande yanggango oolengo ewolo. Ye
oomanongoyingo, siyaki, beye, oo ngu bidodo ma yowelo.
Usutoko nangge yoya sayi.
9 Ye towikumba elaya ma yowelo. Towi gulanangge nguya,
keye goweyi nangge, keye elaya elaya doobengoya sayi.
10 Ye ende gulano uya, oni gulado yeyolo, oni oni telo,
yoyolo, enengo yano utoningga ngu, asa, ngu yanggano
nguno nangge oodega ngu, saweloyi naluno ootookooya sayi.
11 Ene ende gidalegano satoyiga, ene ye ma yoyoya, enengo
yano ma uya, ko yengo mande nguya ma ingootoyiga ngu,
asa, ye mete ngu endega ngu yokoya sayi. Saweloyi naluno
ngu, ye keyemo gugukakawu oolooteku, ngu endega nguno
yonggulumooya sayi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, enengo
damoniye biyomi yeno tewonggoku ngu eneno sugi sugi
oluwalo ewolo.
12 Ariya, ene ngundilo etoni, sulena oni kilalongo sawong-
gori. Salo, Anutlo mande oni simoo bale nowoondoye
yowoolengoweloyi, ngu wesiyolo ewonggori.
13 Ene yuka biyomi oowooyingga oweyelolo, bo ulumi
sayi onino yelo, sayi oni oowooyingga moondeye dowoolo
yomosiyelootoyi, mete tewonggori.

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo
(Matiyu 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo Yudiya melako
simoo bale ngulo sobosobo koleteyingo oluwoku, ngundo
Yesuslo mande binga ngu ingowolo. Yesuslo oowooyi mela
bidodo pawangootoni, simoo bale gidalegado ngu ingolo
ewonggori. Sonoyeloyingo Oni Yon, ngu melenonggo ko
ootookoote. Ngundilo ngulo, ene mete oo sungo oolengo
gula onindo ma teweloyi, ngu teweloyi, ngulo yanggangoni
ulungga kandeyimo tunootetelo ewolo.
15 Ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Ngu Ilayisa
ewonggori. Gidalegado ewonggori. Ngu Anutlo Ingondudu
Eyingo Oni, kulimiku gulalo ewonggori.
16 Ngundilo ngulo, Herodndo Yonlo mandeni etoyi, ingolo,
enebana ewolo. Yon ngu, kuli nondo bungeyi toongoowolo.
Ehe! Ene ataga ko ootookooteku ngu! Elo ewolo.
17 Herodlo sosoleyingo ngulo damoni ngandilo. Kulimi,
Herodndo koneyo Pilip baleyi yakakayi yowolo. Balega
ngu oowooyi Herodiyas. Yondo Herod elambalisa ngulo
mbumbuwayali yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo
mamanayelootoni ngu, asa, Herodiyasndo Yonya sanggili
ulungga telo, Herodno ewolo. Herodndo enengo mandeni
ngu ingolo, ngulo ene enengo sulena oni suleyelootoni,
oolelo, Yon dowoolo, utombo gosiyolo, ya biyomimo yewolo.

18 Kuli, Yondo Herodya ewolo. Ge konege baleyi yooteku
ngu, Anut doongeyimo ngu, ge damoni biyomi tewolo ewolo.
19 Ngulo ngu, Herodiyas Yonya biyomi ulungga ingowolo.
Ene Yon uleyiga kumoonilo ingowolo. Ene Herodndo ngu
Yon uleni kumoowelo, ma ingowolo.
20 Ndatelo ngulo, Herod ene Yonlo sosolelo ingoote. Yon
ngu Anutlo oni nenengo ootoolo, kundingiyi oluwolo. Ngulo
ngu, ene gome sobowoowolo. Nalu oowooyingga, Herod ngu
Yonlo mandeni gome ingowelo ingolo, ene ngulo ingondudu
kowuli ulungga tewolo.

21 Kootusina, Herodiyas oole ngandilo erewewolo. Herod
enengo nalu nemimbo yomoowoolo nalu ngulo ingondudu
tewelo ngulo ene oo simbo ulungga kawolo. Nguno ngu,
me oni tabango ululu, enengo Gabman oni tabango ululu
ngulo nguya, Galili melako oni tabango ngu nguya mayelo
gooboongoowolo.
22 Ngu naluno nguno, Herodiyas namboni, ngundo
ya newendemo ombulo, ngu gome oolengo kunowolo.
Herodiyas nambonimbo yambono gome kunootoni, ene
ngulo gome ingowolo. Ngundilo ngulo, Herodndo bale
buniyongga nguya ewolo. Ge oo gulalo ingoya ngu, ge nono
e! Ngundilo tetoyi, hamoo oolengo, no gunowanolo ewolo.
23 Herod ene solumimonggo hamoo oolengo, ko ewolo. Ge
komo nono oo gula nuno, ewaku ngu, no hamoo gunowano.
Ge nolo mela oo sitowine nga kewoolo wesowooya gidale
no nuno, elo ewaku ngu, ariya, no mete ngundilo telo
gunowanolo ewolo.

24 Ngundilo etoni, balegaku mandeni ngu ingolo, ngulo
ene endesina oolelo, nemimo sumoo ewolo. No ndawugalo
ewano? Etoni, nemimbo gumi eyingo, Ge Sonoyeloyingo Oni,
Yon, ngulo tabangombolo e! Ewolo.
25 Ariya, bale buniyonggaku nemimbolo mandeni ngu
ingolo, ngulo ene sodedo ko ombulo, Herodno ewolo. No Yon
tabango yowelo ingoote. Anangu, ge Yon tabango toongooya,
koondo samayi gulano yeya, yoya, ombuya, nonunolo ewolo.
26 Ariya, Herodndo mandeni ngu ingolo, ngulo ene
newende ngu kowuli ulungga ingowolo. Ndatelo ngulo, ene
kuli mande yanggango solumimonggo oni doongeyemo elo
gosiyowolo. Ngundilo ngulo, ene bale buniyo ngulo mandeni
ngu ma yokowa.
27 Ariya, ngundilo ngulo, Herodndo me oni gula suley-
ootoni, ya biyomimo oololo, Yon tabango toongoolo, yolo
ombuwolo.
28 Toongoolo, koondo samayi gulano, Yon tabango yelo,
yolo, ombulo, Herod inootoni, ngundo bale buniyonggaku

inowolo. Bale buniyongga, ngundo yolo, oololo, nemi inowolo.
29 Ngundilo tetoni, Yonlo sulena oni mande binga ngundilo ingolo ngu, asa, ene ombulo, Yon bingo yolo, salo melengoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (5,000) Oowali Yunowolo
(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

30 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni kilalongo ko mayelo, Yesusno gooboongoolo, simoo baleno ko tewonggoku ngulo mandeni Yesusno wesiyolo ewonggori.
31 Ngundilo telo, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Oni simoo bale oowooyingga oolengo oololo, ombulo tetoyi, ngulo noole oo ma newato. Ariya, sodedonangge, noolengo nangge mela gula oni kini nguno salo, noole bodaga kengewatolo ewolo.
32 Etoni, ngulo ene wanggo yolo, mela gula oni kini nguno sawonggori. Enesu nangge sulena oniya nangge sawonggori.

33 Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo yeyolo ingowolo. Ngulo oni simoo bale oowooyingga endeni endeni bidodo kendutelo, ngu mela gidalesina nguno ene nguya salo, ene koletelo, Yesusno tunootewonggori.
34 Ene Yesus oololo, sono dabemimo mayelo, wanggo gosiyolo, oni simoo bale oowooyingga yeyowolo. Ngulo ene nowoondoyi yunolo ingowolo. Ngu oni ngu Sipsip sobosobo kinilo ingowolo. Ngulo ngu, Yesusndo mande damoni yelo, mande oowooyingga oolengo elo etuyelowolo.
35 Ngundilo telo oodoyi, sa uwelo tetoni, Yesuslo sulena oni Yesus tanggeyimo ombulo ewonggori. Nga melasina ngano oni kini. Ngundilo ngulo, nalu kiniteteku nga.
36 Ge oni simoo bale nga suleyelootooga sayi. Ene mete ende namoko namoko ngano salo, nguno ene oowali uliyowanggolo ewonggori.
37 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Yendo oowali yunowanggo. Etoni, enengo sulena oni enebana gumi ewonggori. Ge, bine, noole oolouya, digi doobeno nangge onibigado (Kina 200) oomanongoyingo uliyoya yunowootolo? Ewonggori.
38 Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus enebana gumi ewolo. Ye oomanongoyingo ndatelo? Ye oolouya kenoyilo ewolo. Etoni, ene oololo, kenolo, gumi ewonggori. Noole oomanongoyingo kandegula, ko, iso elaya nangge ooloolelo ewonggori.

39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enedodo gumi ewolo. Oni
simoo bale ene mete tambuyi tambuyi so metemimo nguno
bibiteyilo ewolo.
40 Ariya, oni bibitewonggoku ngu, wata oowooyingga onibi
elaya kande elaya (50), wata oowooyingga onibi kandegula
(100), ngundilo bibitewonggori.
41 Ene ngundilo bibitetoyi ngu, ariya, Yesus ene ngu
oomanongoyingo kandegula, ko iso elayaga ngu yolo, ene
Sambono doongetelo, Anutno esetelo yemboongewolo. Yem-
boongelo yokolo ngu, ene oomanongoyingo oososowoolo,
sulena oni kilalongo yunootoni, ngundo oni simoo bale
bayetelo yunowolo. Iso elayagaku nguya ngundilo nangge
tewolo.
42 Ngundilo tetoyi, oni bidodo netoyi, useye ndindi tewolo.
43 Oni simoo bale oo ngu netoyi, oomanongoyingo
sosolango, iso sosolango nguya oliyingoku, ngu gooboon-
goolo, si kande elaya kegidembolo elaya (12) siliyootoyi, si
manggowoomo oolelo angewolo.
44 Oni ngu oomanongoyingo neyingo, simoo nangge
oowooyingga oolengo (5,000).

*Yesusndo Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endey-
owolo*
(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

45 Kootusina, Yesusndo enengo sulena oni kilalongoku
eririyelolo ewolo. Ye sodedo wanggo sanganimo ooleya,
ye koleteya Galili sono koongeyingo andu, Betsayida mela
gidalesina ooloutoyiga, nobana oni simoo baleno etoowe,
satoyigo oolouwanolo ewolo.
46 Ene ngundilo elo, oni simoo bale suleyelootoni, satoyi,
Yesus enesu nangge mela pulimo oolelo, nguno Anutno
yemboongewelo ngulo ene oluwolo.
47 Suwootetoni, wanggo sono koongeyingo kewooloko
oodoni, Yesus enesu nangge puli bodaga nguno yemboon-
gelo oluwolo.
48 Ngu naluno ngu, doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo
wenggelenggereyelowolo. Ngundilo tetoni, ene de sosimbo
sono sanggawelo wanggo woosoolo oolouweloyi, ko yang-
gango oolengo teloluwonggo. Sengewelo mela wendooke-
toni, ariya, Yesus ene Galili sono koongeyingo sanganiwoole
kewoongolo, enengo sulena onino oololo, dagayelowelo
tewolo.
49 Enengo sulena onikundo Yesus kenootoyi, Galili sono
koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, eneno oolouwolo.
Ooloutoni, sulena onindo Yesus kenolo, oo gabo elo ingolo,
ngulo ene ki manggalu ulungga tewonggori.

50 Oni bidodo ngundilo telo, kenolo, sosoleyingo ulungga
tewonggori. Ngundilo ngulo, sodedonangge, Yesusndo ene-
dodo mandelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi.
Nondo nangge ombutenoku nga! Ngulo ye ma sosolewong-
golo ewolo.
51 Ngundilo elo, Yesus wanggo sanganimo ooletoni, ngu
naluno nangge, doogogaku kinitewolo. Ngundilo tetoni,
nowoondoye sosolelo, ingondudu ulungga oolengo tewong-
gori.
52 Ndatelo ngulo, Yesusndo oomanongoyingongga oni
simoo bale yunowoku, yanggangoningga ngulo ma in-
gondudu tewolo. Kini, enengo nowoondoye ukingowong-
gori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 14:34-36)

53 Ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela
oowooyi Genesaret, ngu gidalesina mayelo, wanggo gosiy-
owonggori.
54 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge oni simoo bale
Yesus kenolo, ene ingowonggori.
55 Ngundilo ngulo, oni sodedonangge ende gulasina gu-
lasina kendutelo salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus ndano
oolooteku, nguno mayewonggori.
56 Yo, hamoo, ende bobodi, ende ululu, ndawu melang-
gasina Yesus tunootetoni ngu, asa, ene sayi oni ende ke-
woolokono yoyewonggori. Ene ngundilo telo, Yesusno
sumoo sumoo elo, inowonggori. Ndatelo ngulo, sayi onindo
nangge kandeye Yesusndo nenggulo dabemisina yetoyi ngu,
asa, sayi oniku bidodo mete temukowonggori.

7

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisam-
bayebolo Mamana Mande, Ngu Dagate
(Matiyu 15:1-9)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, ngu
oowooyi Parisi oni gidalega, ko, mamana mande
etuyeloyingo oni gidalega, ngundo Yerusalemnonggo
ombulo, Yesusya gooboongoowonggori.
2 Ene Yesuslo sulena oni gidega kandeye ma sonowoolo
oo dowoolo, netoyi yeyowonggori. Parisi onindo yeyolo,
ngulo ene nowoondoye kowuli yelo ewonggori. Noolengo
osisambanayimbolo damoni ngundilo kini.

3 (Parisi oni, Yuda oni bidodo, enengo osisambaye da-
moniye keyelolo, kandeye gome ma sonowoolo ngu, asa, ene
oo ma dowoolo newanggo.
4 Ngundilo nangge, ene oo uliyoweloyi musiyomo salo,
ngunonggo mayelo ngu, ene kandeye ma sonowoolo ngu,
asa, ene oo ma newanggo. Ene osisambaye mamana mande
oowooyingga damoni gidalega nguya keyolo, ngulo ene
sono toba, kumbe, koondo, oo ngu bidodo ngu damoningga
ewoku, ngu keyolo sonowoowonggori.)
5 Ngundilo ngulo, Parisi oni, ko, mamana mande
etuyeloyingo onikundo Yesus sumoo inowonggori. Ndatelo
ngulo, gengo sulena oni, ene osisambalo damoni ngu
ma keyootenggo? Enengo kandeye ngu sugabododo oo
dowoolo netenggo. Noolengo osisambanayimbolo damoni
yombuliyootenggolo ewonggori.
6 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutlo
Ingondudu Eyingo Oni Ayisayando yeya mebuye sangala
nakangowolo. Ene mande ngandilo nakangowolo.
Ngu oni gidalega ngu, ene kingo manggoyemonggo no
bingaminelo okootenggo. Enengo nowoondoyemo
biyomi ingootenggoku, ngu damoniyemonggo tunoo
etuyelootenggo.
7 Ngulo ngu, ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ene
onilo mamana mande nangge oni simoo baleno wesiyolo
etuyelootenggoku ngu, ngundilo ngu ebe ganaganalo ewolo.
Noole Anutlo mande nangge wesiyolo etetolo ewolo. Ay-
isayando ngundilo nakangowolo. *Ayisaya*
29:13
8 Yesusndo ewolo. Ye Anutlo mamana mande ngu andan-
gelo yokolo, ye onilo damoniye ngu nangge, yanggango gome
dowootenggolo ewolo.
9 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Yengo in-
gonduduye yowoolalingoweloyi oni, Anutlo mamana mande
ngu andangelo yokowelo, gome ingootenggo. Yengo da-
moniye ngu nangge keyootenggo.
10 Kulimi, Mosesndo Anutlo mamana mande nguno ewolo.
Ge mete gengo awanangge manggowo keyo. Oni gula enengo
eweyi nemimboya mande biyomi elo ngu, asa, ene
hamoo oolengo udoyi kumoowa. *Eksodas 20:12*
11 Ye Anut kootu inolo, ngandilo etenggo. Oni gulado bobeye
oododo eweyi nemi hoolooweyeloweloyi, ene eweyi nemi
elayagakuya elo ewa. Nga bobeyega nga ngu, no Anut
inowelo yewanolo ewolo.
12 Ene ngandilo etenggoku, damoni nenengo kini ewolo.
Ariya, eweyi, nemi yomosiyoweloyi damoni ngulo gome
ma ingootenggoku, ngulo ye ganayeloya, eneno etoyiga ene

ingoyi. Ngu damoningga tetenggoku, ngu gome oolengolo
ewolo.
13 Ngulo ngu, ye damoni osisambayemonggo yoyingo
ngu keyootenggoku ngu, ye Anutlo mande ngu yeyi,
kingo oo ngundilo tetenggo. Ye damoni oowooyingga
ngundilo oowooyingga tetenggo. Ye ngu mandega ngu elo
etuyelootenggoku, ngu Anutlo mamana mande toongooten-
golo ewolo.

Damoni Biyomimbo Oni Yeni, Biyomi Yete
(Matiyu 15:10-20)

14 Yuda onilo damoniye ngu ngandilo. Oni sowe oowooy-
ingga oowali oo dowootoyi, ngu oo ngu ma newonggori.
Nguno Yesusndo oni simoo bale ko negoyelo ewolo. Ye
bidodo nolo mande nga ingoya, ngulo ingondudu teyi!
15 Oni gula goweyi sanganimo oo oolooteku, ngundo
newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini,
damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngundo en-
desina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa.
16 Oni sodeyi mande ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo
nga mandega nga, gome ingonilo ewolo.
17 Ene oni simoo bale ngu yoyokolo, yano oolouwolo.
Enengo sulena onikundo ngu mande yamonggawongga,
ngulo sumoo inowonggori.
18 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye nguya
ingonduduye kini? Ye bine ma ingootenggo? Oo bidodo oni
endesina oolooteku, ngundo oni newendesina ulo, ngundo
oni yeni, ma biyomi yewa.
19 Ndatelo ngulo, oo ngundilo ngundo oni nowoondoye
oolengomo ma ute. Kini, ngu enesu useyi newendemo
ulo, ngunonggo oolelo toongete. Ngu mandega nguno, ngu
Yesusndo oowali bidodo metemi ewolo.
20 Ene mande gula suleyolo ewolo. Damoni biyomi
oni newendemo oolooteku, ngunonggo endesina ooleteku,
ngundo oni yeni, biyomi yete.
21-23 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku,
ngunonggo ootookoolo, endesina oolete. Ngu ngandilo.
Ingondudu biyomi teweloyi damoni; bosebalese
teweloyi damoni biyomi; yakaka teweloyi damoni;
oni uleyi kumooweloyi damoni; oni bale gidalega
yakakayi yodowoolo yombuliyootenggoku damoni;
oo kenomayingootenggoku damoni; damoni biyomi
oowooyingga; ebe ganagana mande teweloyi damoni;
oyumoyumo teweloyi damoni; oo kenomayingoweloyi
damoni; yumooyinolo mande, sanggili teweloyi damoni;
oni enengombo enengo ingootoni, ulungga teteku ngulo

damoni; wenonoyingo mande eweloyi damoni; ngu damoni
biyomi ngu bidodo oni nowoondoyemonggo endesina
tunootelo, ooleteku, ngu bidodobo oni yeni, biyomi yetelo
ewolo.

Salopinisiya Melako Balega, Yesuslo Newende Hamoo Teyingo
(Matiyu 15:21-28)

24 Yesus ootookoolo, ngu endega ngu yokolo, Tayiya ende,
Sayidon melasina oolouwolo. Ene oololo, ya gula newen-
demo ulo, Yesus nguno kengewelo ingolo kombitetoni, oni
gulado nguno mayelo ma kenowelo, elo ingowolo. Ene Yesus
kombiteweloyi nguya ereremo kini.
25-26 Kini, sodedonangge bale gulado Yesusno nguno
oolooteku, ngu etoyi ingowolo. Ngu balega ngu, ene
namboni bodaga nguno oo yuka biyomidodo ngu oluwolo.
Ngu balega ngu Girik balega ene ngu Salopinisiya melako
mayelo, nguno oluwolo. Ngundo, ene Yesus oluwoku ngu
ingolo, ngulo sodedonangge ene yano ombulo, Yesus keyi
damonimo boodoo oondookewolo. Ene boodoo oondookelo,
Yesusno sumoo sumoo ewolo. Yesus gedo melamboolo nolo
nambonemo oolooteku, ngu owenilo ewolo. Ndatelo ngulo,
ngu balega ngu newendemonggo hamoo ingoyingo, Yesus
ene mete nambone yomosiyowalo ingowolo.
27 Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu ngandilo ingowolo.
Noole Yuda oni ngu noole oni oolengo, elo, oni sowe gidalega
Yuda oni kini, ngu se ngundilo, elo ingootenggo. Ngulo
ngu, Yesusndo ngandilo ewolo. Noole simooye oowali
yunootooye, nelo yokootoyiga, kootusina gumi yolo, se
yunowato. Simooye oo ma neyingomo oo ngu yolo, se ma
inowatolo ewolo. Yesusndo ngu balega ngulo newendemo
hamoo teyingo, ngu tewoongolo, ngulo ene ngundilo ewolo.
28 Ene balegakundo Yesuslo mande gumi ewolo. O Oni
Ulungga, ge hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweloyi yaba
newendemo simooyembolo oo sosolango, ngu netenggolo
ewolo.
29 Ene ngundilo etoni, Yesus enebana enedodo gumi ewolo.
Ge ngundilo etekulo, ariya, ge mete oolou! Melamboolo
biyomi ngu kuli namboge yokolo toongewolo ewolo. Ndatelo
ngulo, Yesusndo enengo newendemo hamoo teyingo, ngu
yanggango kenolo ngulo ene mande ngundilo ewolo.
30 Ariya, balegaku enengo yano ko oolouwolo. Ene ko
oololo, ene namboni yabano wetolo oodoni, kenowoku,
oomboolo ngu ene kuli yokolo toongewolo.

Yesusndo Oni Gula Manggowo Kini, Ko, Sodeyi Nguya Tuwoo Ngu Yomosiyowolo

31 Ngu naluno nguno, Yesus ko ootookoolo, Tayiya mela
yokolo, Sayidon mela nguya yokolo, yade mela gula oowooyi
Dikapolis nguno oolouwolo. Ngu melako nguno ende ul-
ulu kande elaya nguno oluwolo. Ngu kewooloye oolen-
gowoole yade oololo, Galili sono koongeyingo ngu tanggey-
imo tunootewolo.
32 Oni sowe gidalegado oni gula sodeyi tuwoo ko man-
deni moole nguya kini, ngu yolo, Yesusno mayewonggori.
Mayelo, ene Yesusno solengoyelo, sumoo sumoo inolo, ngu
oningga nguno kandeyi yeya yeningga, mete tenilo ewong-
gori.
33 Ariya, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo
ene oninggaku yolo, oni simoo bale yoyokolo, sungo oololo,
nguno enesu nangge dikawoliyo. Dikalo, Yesusndo kanded-
ibiyi ngu oningga ngu sodeyimo yewolo. Yelo, kandedibiyi
yolo, muketelo, oninggaku mebuyimo yewolo.
34 Yelo, Yesus Sambono randolo doongetelo, yanggango
iyangelo, newende sendoweloyi tewolo. Ene ngu oning-
gakuya enengo mandenonggo ewolo. Epata! Ewolo. Ngulo
damoni ngu ngandilo. Ge goosoo! Elo ewolo.
35 Asa, ngu naluno nangge, oni sodeyigaku ngu himi
yetoni, oo mebuyi gosiyoyingonggaku sodedonangge peselo
toongewolo. Ene mete mande metemi ewolo.
36 Ene mete tetoni, ene Yesusndo loogu yanggango
yunowolo. Ene oni gulano nga ooga ngalo ma ewelo.
Ene Yesuslo mande ma ingolo, ene yanggango yelo, ngulo
damoni wesiyolo, elo endeyowonggori.
37 Yo, hamoo, simoo bale bidodo ngulo mandeni ngu
ingolo, ene hamoo sosoleyingo ulungga oolengo telo, ene
ewonggori. Yesusndo oo bidodo tewoku ngu gome oolengo
tete. Ene komo oni sodeye tuwoo ngu tetoni, mande gome
ingootenggo. Oni mandeye kini, ngu nguya mande gome
etenggolo ewonggori.

8

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 4,000 Oowali Yunowolo
(Matiyu 15:32-39)

1 Ngu nalunggano, nguno oni simoo bale oowooyingga
oolengo gooboowonggori. Ene gooboongoolo, ene oowaliye
nguya kini. Ngundilo ngulo, Yesusndo enengo sulena oniku
negoyelootoni, ombutoyi ewolo.
2 No nga simoo bale ngalo nowoondoyi yunooteno. Nalu
kabusa noya oluwootoku, ene oowaliye nguya kini.

3 Ene oodoolo kumootoyi, suleyelootoowe, enengo yano
sawelo salo ngu, asa, oolekono doongeye toongootoni, mela
wongosogulumoolo yulewa. Ngulo ngu, oni gidalega ngu
yowokononggo mayewonggo.
4 Ene ngundilo etoni, sulena onindo gumi sumoo ewong-
gori. Nga mela gumisina ngano oni kini, ngulo noole oowali
ndanonggo yolo, oni simoo bale yunootooye newanggolo?
Ewonggori.
5 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula
yunowolo. Ye oomanongoyingo ndatelo? Ewolo. Enebana
gumi ewonggori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.
6 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene simoo baleya
ewolo. Ye melako bibiteyilo ewolo. Bibitetoyi, Yesusndo
ngu oomanongoyingo kandegula gidembolo elayagaku yolo,
Anutno yemboongelo yokolo, oososowoolo, enengo sulena
oni yunowolo. Yunootoni, ngundo bayetelo, simoo bale
yunowonggori.
7 Ene iso bobodi gidalega nguya moole. Ngulo ngu Yesus
ene nguya yolo, Anutno iso ngulo esetelo, yemboongelo
yokolo ngu, asa, ene sulena oniku iso yunolo ewolo. Iso
nguya bayeteya, simoo bale yunoyilo ewolo.
8 Ngundilo yunootoyi, oo netoyi, mete tetoni, oo sosolango
oodoni gooboongoolo, nguno ngu ene si kandegula gidem-
bolo elaya siliyootoyi, angewolo.
9 Ngu oni ngu oowooyingga oolengo 4,000 oluwonggo.
Ngundilo telo, Yesusndo oni simoo bale suleyelootoni,
enengo endemo endemo sawonggori.
10 Ene ngu naluno, enengo sulena onidodo wanggo san-
ganimo oolelo Dalumanuta melasina nguno sawonggori.

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Gula Anutnonggo Kenowelo, Ngulo Sumoo Ewolo
(Matiyu 16:1-4; Luk 12:54-56)

11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni oowooyi
Parisi ombulo, Yesusya mande gumgum elo longgeyolo,
Yesus tewoongowelo ngulo ene sumoo ewonggori. Sambo
ende sunggi oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu teya,
etuyelootooga kenowootolo ewonggori. Ngu kenolo, noole
ingowato. Hamoo oolengo, ge Anut Nangoni oolengo yang-
gangonggedodo, elo tewoongowonggori.
12 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene kowuli ingolo,
yanggango yuka oolongoolo ewolo. Ndatelo ngulo, nga
simoo bale nga nalungga ngano oode sunggilo etenggo? No
hamoo yeya eteno. No sunggi gula nga nalungga ngano
hamoo ma tewanolo ewolo.

13 Ngundilo ngulo, ene ko yoyokolo, wanggo sanganimo
oolelo, ene Galili sono koongeyingo gidalesina toongewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Parisi Oni, Ko, Oni Tabango Ulungga Herod Nguya Mande Yamonggawo Nguno Ewolo (Matiyu 16:5-12)

14 Yesuslo sulena oni oowali kapengoyelo, oomanon-
goyingo ma yolo ombuyingo, ene oomanongoyingo gu-
lanangge wanggono oluwolo.
15 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yanggango ene-
dodo ewolo. Ye ingondale teyi! Parisi oni, Gabman
oni tabango ulungga Herod ngundo oomanongoyingo yeni,
koongeweloyi Yis, ngulo gome doongeteyi. Enengo mandeye
ngu Yis oomanongoyingo newendemo utoni, koongeteku
ngundilo.
16 Enengo nangge elo ingolo ewonggori. Ene ngundilo
eteku ngu, ndatelo ngu, noole oomanongoyingo ma yoyin-
golo ewolo.
17 Asa, Yesus ene ingolo, ngulo gumi ewolo. Ndatelo ngulo,
yengo nangge mande ngundilo etenggo? Noole oomanon-
goyingo kini? Ye, bine, ingonduduye kini? Ye bine kuli ma
ingoyingo; ngundi, nowoondoye ukingoyingo, bine?
18 Ye doongeyedodo, ye oo ma kenoyingo? Ye sodeyedodo,
ye mande ma ingootenggo? Kapengo yetenggo, bine?
19 Kuli, no oomanongoyingo kandegula
oosososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo 5,000
yunowonoku, ngulo ngu gumi oodoni, ye si ndatelo
siliyootoyi, manggowoomo oolewolo? Ewolo. Etoni,
enendo gumi ewonggori. Kande elaya kegidembolo elayalo
ewonggori.
20 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewonggori.
Nalu gulano, oomanongoyingo kandegula gidembolo
elaya oosososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo 4,000
yunowonoku, ngu gumi oodoni, ye si ndatelo siliyootoyi,
manggowoomo oolewo? Elo sumoo etoni, enebana gumi
ewonggori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.
21 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo gula elo
yunowolo. Ye ngu kenolo ma ingootenggo, bine? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingo Gula Betsayidano Yomosiyowolo

22 Yesus ko sulena oni nguya, ene Betsayidano oololo
tunootewonggori. Ngu oni simoo bale gidalega, ngundo
oni gula yolo, Yesusno mayewonggori. Ngu oningga ngu,
doongeyi kilingo. Ngulo ngu, ene Yesusno solengoyelo,
sumoo sumoo inolo ewonggori. Ge kandege nga oninggano
ngano yetooga mete tenilo sumoo ewonggori.

23 Ariya, Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene oni
doongeyi kilingonggaku kandeyi dowoolo yolo, ende yokolo,
ende dabemimo oolewoliyo. Yesusndo ngu oni doongeying-
gakuno muketewolo. Muketelo, Yesus kandeyi ngu oning-
gakuno yelo, sumoo inolo ewolo. Ge oo kenoote, bine? Elo
ewolo.
24 Ene ngundilo etoni, ngu oni doongeyi biyominggaku
doongetelo, gumi ewolo. No oni yeyootoowe ngu, de
ngundilo telo, ene oololo ombulo tetenggo. Oo gome ma
kenootenolo ewolo.
25 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo kandeyi, oni
doongeyi biyominggakuno ko yewolo. Ngundilo tetoni,
oni doongeyinggaku yanggango doongetelo, metemi oolengo
telo, oo bidodo gome tunoo kenowolo.
26 Ngundilo telo, Yesusndo ngu oninggaku suleyootoni,
enengo yano oolouwolo. Ene Yesusndo oninggakuya ewolo.
Ge ende kewooloko sodedo ma uwelo ewolo.

Pitando Yesus Kristuslo Damoni Yootunolo Ewolo
(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Yesus enengo sulena oniya ootookoolo, ende gula
oowooyi Sesariya, gula oowooyi Pilipayi nguno sawonggori.
Salo, ooleko sulena oni sumoo yunolo ewolo. Oni simoo
baledo noya ndawu oningga etenggo? Ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, sulena onindo
Yesusno gumi ewonggori. Oni gidalegado ngu geya ngandilo
etenggo. Sonoyeloyingo Oni Yon. Etoyi, ene oni gidalegado
ngu ngandilo etenggo. Ge Ilayisa, Anutlo Ingondudu Eyingo
Oni. Etoyi, ene gidegado ngu etenggo. Ge Anutlo Ingondudu
Eyingo Oni gula, etenggo.
29 Ngundilo etoyi, Yesus enebana sumoo yunowolo. Yendo
ngu noya ndawu oningga etenggo? Ewolo. Pitando enengo
mandeni ngu ingolo, ngulo ene sodedonangge gumi ewolo.
Ge Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni.
30 Ngundilo etoni, Yesusndo mande yanggango ewolo. Ye
nga mandega nga onino ma ewelo ewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Yesus damoni yelo, sulena oni mande keda mesalango
ngu elo etuyelo ewolo. Oni Nangoni tunootewoku, ene
komo oo bidodo ogingoyingo ulungga yowa. Tabango
oni, Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo mamana mande
etuyeloyingo oni nguya, ngundo mande biyomi elo, kootu
inolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa oode, nguno ko
ootookoowalo ewolo.

32 Yesusndo ngu mandega ngu tunoo oolengo etoni, Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni yelo mamanangowolo.
33 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo Pita kootu inolo, yowoolengolo, sulena oni yeyolo, Yesus enebana Pita mamanangolo ewolo. Pita, ge Setanlo ingondudu ete. Setan, ge ombuya kootunesina oolou! Ge Anutlo ingondudu ma ingoote. Kini, ge onilo ingondudu nangge ingootelo ewolo.
34 Ngundilo elo, Yesusndo enengo sulena oni, ko, oni simoo bale nguya negoyelootoni, mayelo, gooboongootoyi, mande yunolo ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene mete enengo ingonduduni bidodo yokoya, kowuli ene inootenggoku ngu de mombi ngundilo koolowooya, no keneloya endeyoni.*
35 Oni gula enengo ingonduduni, yanggangoni gome dowoolo, goweyi sugi oluweloyi ingooteku ngu, enengo ootootoni Anut doongeyimo hamoo oolengo oonatewa. Oni gula enengo ingonduduni ootootoni bidodo no nunolo ngu, ene ngunonggo mandene keda mesalango ngulo ingolo, gome dowoolo ngu, asa, ene mete kootusina Sambo endemo sugi sugi keda nguno oluwa.
36 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo oode, kumoowaku ngu, ndawugado ene hooloowewa?
37 Ngu oningga ngu, ene ndawugalo enengo goweyi yanggangoni keda oluweloyi ngu uliyolo yowa? Oni gulado Anutlo endemo oolouweloyi oole ngu enengombo oo gulado hamoo oolengo uliyoweloyi kini.
38 Ataga, oni simoo bale endeni endeni bidodomo elambalisa oluweloyi yombuliyolo, bulibali endeyolo, damoni biyomi ngulo ingondudu telo, Anutlo mande kootu inootenggo. Ene oni gula oni ngu kewooloyemo ootoolo, ngunonggo nolo mandene damonine elo, oyumo yolo oolooteku ngu, ariya, kootusina, no nguya Awanembolo yanggangoni dulidalini, Sambono Engel oni kundingiyi, ngudodo ombutetoku naluno, no nguya hamoo oolengo, ngu oningga nguya oyumo yowano.

9

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enedodo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni gidalega nga dikatenggoku nga, gumi ma kumooyingomo, Anutndo enengo simoo bale soboyelooteku naluno, enengo yanggangonidodo tunootetoni ye kenowanggolo ewolo.

---

* **8:34:** Ge Yesus oowooyi ngulo ko telo, mandeni damoni ngulo ko tetoyi, Yesus teyinoyingo, ngu ngundilo. Yesus oowooyi ngulo ene gutolo, yumoonggunolo, mandege biyomi etoyi ngu, ngu gengo de mombi ngundilo koolowoowa.

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo
(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gulanangge
yokolo, Yesusndo Pita, Yems, Yon, ngu oni kabusaga ngu
yoyolo, mela puli pelungga ndandayingo oolewolo. Nguno
oolelo, enesu nangge oluwonggo. Ngu naluno, Yesus
moondeyi ngu oni kabusaga doongeyemo yowoolengolo,
Yesus enesu guladilo tunootewolo.
3 Yo, hamoo, Yesuslo towikumbani ngu solu ngundilo
yowali, ko, namboyi oolengo tunootewolo. Melako ngano
oni gulado towikumbani oo ngundilo yeni, ma namboyi
yewa.
4 Ngu naluno, Ilayisa, Mosesya Yesus tanggeyimo
tunootelo, Yesusya mande etoyi, sulena oni kabusaga,
ngundo ngu yeyowolo.
5-6 Pitando oo ngundilo kenolo, ngulo ene soliyokolo,
Yesusno ndawu mandega ewanolo, ngu ma ingowolo.
Ngundilo ngulo, ene Yesusno ngandilo ewolo. Oo
etuyeloyingo oni, noole ngano oluweloyi ngu gome. Ngulo
ngu, gedo mete elo etoni ngu, asa, noole tookoododo kabusa
yewato. Gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayisalo yewatolo
ewolo.
7 Pitando mande etoni ngu, asa, ngu naluno nangge,
goboole gula tunootelo, ngundo doobeyelowolo.
Doobeyelootoni, Anutndo ngu goboole kewoolokononggo
tunootelo ngandilo ewolo. Ngu nenengo nangone, no
nowoondone ngulo gome ingooteno. Ye enengo mandeni,
ngu gome ingoyi!
8 Ene ngundilo etoni, asa, sodedo oolengo ene doongetelo,
Yesus enesu nangge oodoni kenowolo.
9 Ariya, Yesus, enengo sulena onikuya, mela pulinggaku
yokolo, ko uwolo. Ulo, Yesusndo mande yanggangolo ewolo.
Ye awuno oo kenowonggoku, ngulo oni gulano ma ewelo.
Anut Nangoni Oni Kilalongo mele yokoya, ko ootookooton-
inggago, asa, ye mete yootunoya eyilo ewolo.
10 Ene ngu mandega ngu gome dowoolo, enengo
nangge mandelo ingowolo. Ngu mandega mele yokolo
ko ootookootoni, ngu ndatelo? Ingowolo.
11 Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo Yesus sumoo
inowolo. Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo
ngandilo etenggo. Ilayisando, Anutlo ingondudu eyingo oni,
koleteyunolo ombuwalo etenggo. Ndatelo ngulo, ngundilo
etenggo?
12 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo.
Hamoo, Ilayisa ombulogo, oo bidodo yomosiyowa. Ngu
ndatelo ngulo, Anut mandeno ngu mandega ngu ooloote?

Ngu ene Oni Nangoni, ngundo oo bidodo ogingoyingo
ulungga koolowootoni, onindo yumooyinolo mandeni biy-
omi ewanggo.
13 Ene no yeno eteno. Ilayisa ene kuli ombuwolo. Ene
onindo ngu enengo ingondudu nangge keyolo, damoni biy-
omi oowooyingga nguya ene teyinoyingo, Anutlo mande
nakayano ewoku, ngundilo teyinowololo. Ewolo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Melamboolododo, Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Yesus sulena oni kabusagakuya oololo, enengo sulena
oni gidalegano tunootewolo. Ene tunootelo, yeyoyingo ngu
oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, gooboon-
goolo, mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, sulena oni
nguya, mande gumgumlo longgeyowolo.
15 Longgeyootoyi, oni simoo bale bidodo Yesus kenootoyi,
ombutoni, sodedonangge soliyokolo, kendutelo, Yesusno
oololo, yenggonangowolo.
16 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena oniku
sumoo yunowolo. Ye ndatelo mandega enedodo elo longgey-
ootenggo?
17 Ngundilo sumoo etoni, ene oni gula ngu oni simoo
bale ngu kewooloyemonggo, Yesuslo mande gumi ewolo.
Oo etuyeloyingo oni ulungga, no nangone, oo yuka biyomi,
ngundo newendemo ootoolo, ngunonggo manggowo wetu-
moolooloote. Ngundilo ngulo, no ngu yolo, geno ombuteno.
18 Nalu oowooyingga ngu, oomboologa, ngundo yang-
gango biyomi dowoolo ooloote. Ene melako wenggele-
mootoni solelo ooloote. Koodo namboyi ngu manggowoomo
nguya ooletoni, metoyi gome kini ndindi telo, moondeyi
sagaga tewa. Ngulo ngu, no gengo sulena onino ngu oweyilo
etoowe, ene ngu oomboologa ngu andangeweloyi nguya
ereremo kinilo ewolo.
19 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, enengo sulena oni,
ko, simoo balekuya ewolo. Ye simoo bale nowoondoyemo
hamoo kini! No yeya nalu pelungga oolootetoku, ene nalu
ndatelo ngu yengo kowuliye koolowoowanggo? Ariya, ye
simooye bodaga ngu yoya, nono ombuyilo. Ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, onikundo ngu simoonggaku yolo,
Yesusno ombuwolo. Ene ngu oomboologakundo Yesus
kenolo, sodedo oolengo ngu simoo kosiyinggaku, newen-
demonggo yanggango oolengo wenggelemootoni, simoong-
gaku melako ukelo, wetolo, nguno yowoolalingolo, sagaga
telo, koodu namboyi manggowoomonggo oolewolo.

21 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo eweyi sumoo
inowolo. Nalu ndatelo ngundilo teloluwo? Etoni, eweyimbo
gumi ewolo. Kuli ene bodagano damoni yelo oolootelo,
ewolo.
22 Nalu oowooyingga, oo yuka biyomi, ngundo
simooyengga nga wenggelemootoni, de nombono, sonono
nguya ulo, uleni kumooweloyi teloloote. Ge mete tetoningga
ngu, ge nowoondoyi yunoya, ge noole hoolooweyelo ewolo.
23 Ene ngundilo etoni, Yesusndo simooyengga ngu eweyimboya ewolo. Ataga, ge noya ngandilo ete. Ge mete tewa
tetoni ngu, ge no nangone yomosiyo. Ndatelo ngulo, ge
ngundilo ete? Oni nowoondoyemo hamoo Anutno yelo ngu,
asa, ene mete oo bidodo teweloyi ingowa. Ewolo.
24 Yesusndo ngundilo oo etoni, asa, sodedo oolengo, oni
eweyingga ngundo menolo ewolo. No nowoondonemo
hamoo tete. Ene nolo nowoondone hamoo ngu ootuwoo!
Ngulo ngu, ge no hoolooweneło! Ewolo.
25 Etoni, Yesusndo yeyolo, ngu oni simoo bale oowooyingga
oolengo mayelo, gooboongootoyi, ngulo ngu, ene ngu oomboologa nguya sanggili telo, kenolo ewolo. Ge oomboolo
manggowo sodeyi ukingoyingo, no geya eteno. Ge nga
simooyengga nga yokoya, kootusina, ge ene newendemo ko
ma uwelo! Ngundilo ewolo.
26 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, simoo kosiyigaku newendemonggo oomboologaku ki biyomi elo, oninggaku yanggango oolengo wenggelenggeremowolo. Ngundilo telo, oninggaku yokolo, peselo toongewolo. Oomboolo toongetoni,
oninggaku gaboyi kumoowolo. Gaboyi kumootoni, oni
oowooyingga ngulo ewonggo. Oni kuli kumooteku nga! Elo
ewonggo.
27 Ene ngu naluno, Yesusndo kandeyimonggo dowoolo
okootoni, ko ootookoolo dikawolo.

28 Kootusina, Yesus enengo sulena oniya ya gulano
ulo, nguno enesu nangge ootoolo, Yesusno sumoo ewolo.
Ndatelo ngulo, noole ngu oomboologa ngu oweweloyi ma
ingowootolo? Ewolo.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo.
Anutno yemboongetoyi ngu, ngundilo oo yuka biyomi ngu
ye mete andangetoyi toongewa. Oole gulano ngundilo
yuka biyomi ngu, ma andangetoyi toongewa. Kini, Anutno
yemboongelo andangeweloyi ngu mete.

Yesusndo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Ko Ewolo
(Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45)

30-31 Ene ngu endega ngu yokolo, oololo, Galili mela ke-
woolokuli oolouwolo. Ndatelo ngulo, Yesus enengo sulena
oni etuyeloweloyi naluno, ngulo ngu, Yesusndo enengo su-
lena oni nguya kombitelo, Anutlo mande etuyelowelo ewolo.
Oni Nangoni, ngu me oni kandeyemo yetoyi, ngundo uleyi
kumoowa. Uleyi kumootoni, nalu kabusa yokolo, ene ko
ootookoowalo ewolo.
32 Ene mande ngundilo etoni, ene sulena oni ngu mandega,
ngu damoni ma ingolo, ngulo ene sumoo inoweloyi nguya
sosolewonggori.

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Ariya, ene Kaperniyam endemo tunootewolo. Ene
ende oololo, ya newendemo ulo, ariya, Yesusndo sulena
oni sumoo yunolo ewolo. Ye oolekono ndawu mandegalo
ewonggo? Elo sumoo ewonggori.
34 Ene sumoo ngundilo etoni, ene sulena oni mande gumi
ma ewonggori. Ndatelo ngulo, sulena oni oolekono oololo,
mande ngandilo elo ingowolo. Onendo koleteyingo ulungga
oluwa? Ewonggoku ngulo ene oyumo yolo, Yesusno mande
gula gumi ma ewolo.
35 Yesus enengo ingonduduye ngu kuli ingolo, ngulo ene
bibitelo, sulena oniku kande elaya kegidembolo elayagaku
negoyelootoni, ombutoyi ewolo. Oni gulado koleteyingo
oluwelo, ingolo ngu, asa, ene komo ombulo kootu telo, oni
bidodo sulena oni telo oluwalo. Ewolo.
36 Yesus ngundilo elo, simooye gula bodaga yolo, ke-
wooloyemo yelo, ngunonggo okoolo boogomoolo, enengo
sulena oni kilalongo nguno ewolo.
37 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni
simooye ngandilo bodaga yolo, hooloowewaku ngu, ene no
hooloowenelоote. Oni ene no hooloowenelolo ngu, ene no,
ko, nolo Awane no sulenelootoni ngano ombuwono, ngu ene
nguya hooloowewalo ewolo.

Oni Nooledodo Ma Sanggili Tewaku Ngu, Ene Noolengo Doboonayi Oolengo
(Luk 9:49-50)

38 Yondo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole
oni gula kenootooye, ene gengo oowoonggemo melamboolo
oweyelootoni, ngu noolengomu kini. Ngundilo ngulo, noole
ene loogu teyinowooto. Ndatelo ngulo, ene gengo sulena oni
kini.
39 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ye ma loogu
teyinowelo. Ene oni gula no oowoonemo damoni sungo

oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu tewaku ngu, ene noya
mande biyomi sodedo ma ewa.
40 Ndatelo ngulo, oni gula nooledodo sanggili kini, ngu
noolengo doboonayi ngundo noole hoolooweyelowa.
41 No hamoo oolengo yeno eteno. Kristus oowooyimo,
hoolooweyelowo, elo ingolo, sono tobano ye yunowaku ngu,
ariya, ngu oningga, ngulo Anutlo uli, ngu hamoo oolengo,
ene Anutlo endemo sugi sugi ngundilo ulini yololuwalo
ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 Yesusndo sulena onino mande gula ewolo. Oni gulado
simooye nga nolo nowoondoyemo hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula yolo, newendemo hamoo ingooteku, ngu
yombuliyowaku ngu, enengombo damoni biyomi tewoku,
ngulo gumi ogingoyingo ulungga oolengo yowa. Ariya, ngu
oningga, ngu enengombo ngundilo tewoku, ngulo mete ngu
digi ulungga yoya, ngundo bungeyimo ukingoya, yoya, sono
koongeyingo ulungga ngu kewooloko oolongootoyiga uni.
43 Ge kandegebo weti mbumbuwa gula tetoningga ngu,
ge mete toongooya, andangeya, oolongooga uni. Kandege
gulanangge, ngundo mete keda oluweloyi gome, ngu yowa.
Kinitetoni, ge kandege ela elaya oodoni, ngundo goyolo,
ende biyomi de nombono ma kumooweloyi nguno oolongoonggelowa.
44 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi
songgiwi nelo oodoni, oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa.
45 Ngundilo nangge, kengge gulado mbumbuwano goyoya,
utoningga ngu, ariya, ngu kengega ngu toongooya yoko.
Ngundilo telo, ngu ge mete keda oluweloyi gome ngu yowa.
Kengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo, ende biyomi
de nombo ma kumooweloyimbolo endegano, nguno oolongoonggelowa.
46 Ngu endega, nguno bunimbo suwoo suwoo oni goweyi
songgiwi nelo oodoni, oninggaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. Enendo de nguya ma wemoowa.
47 Ngundilo nangge, ene doongenggebo mbumbuwa gula
tetoningga ngu, ge mete ngu doongenggega ngu yowukeya,
oolongoongga uni. Ge doongengge gulanangge, ngu ge mete
Anutlo mande mande damoni nguno uwa. Ge doongengge
ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo, ende biyomi de nombo
ma kumooweloyi oolengo (Hel) nguno oolongoonggeloni
uwa. Anutlo Mandeno ngandilo ete.

48 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo oni goweyi
songgiwi nelo oodoni, oninggaku ogingoyingo
ulungga ingolo, sugi sugi oluwa. De nguya ma
wemoowa. *Ayisaya 66:24*

49 Kumbe gula dowoolo yetoyi, ngu gagiwi kini. Ariya, gagiwi yelo, ariyetoni, de koondodongoombo poosowootoyi, yanggango oolengo yeteku ngundilo. Tewootewoo ombulo, ngundo oni yeni, kumbe poosowootoyi, yanggango yeteku, ngundilo tewa.

50 Anutlo mande keda gome, ngu sayi nembo ngundilo. Sayi nembo ngu oo gome. Ene sayi nembo, ngulo yanggangoni kuli kiniteyingo ngu, ye ndatelo tetoyi, ngu sayi nembo ngu ko mete tewa? Sayi nembo ye nowoondoyemo oolooteku ngu, ye komo dobooguliyeboya gome oolengo imakeyingomo bibiteya oliyi. Ngundilo ewolo.

10

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu endegaku yokowolo. Endegaku ngu yokolo, ene Yudiya mela Yodan sono anduloko ulelewolo. Uleletoni, ngu naluno, Yesus tanggeyimo oni simoo bale ulungga oolengo gooboongoowonggori. Ngundilo gooboongootoyi, Yesusndo enengo damoni ngu keyolo, Anutlo mande oni simoo bale etuyelolo ewolo.

2 Ngu naluno, Parisi onindo Yesusno ombulo, Yesus dowoolo ulewelo ngulo ene Yesus tewoongolo sumoo ewonggori. Noolengo Moseslo mamana mande ngu oni ene mete baleyi andangewalo mete ete, ngundi kini, binelo? Ewolo.

3 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo ene Parisi onilo sumoongga ngu gumi ewonggori. Mosesndo ndatelo mamana mandega ye yunoyingolo? Ewolo.

4 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana gumi ewolo. Mosesndo ngu oni ene bale andangeweloyi so uyi ngu nakangolo ngu, ene mete baleyi andangelo yokowalo ewolo.*

5 Ngundilo ngulo, Yesusndo Parisi onilo mande gumi ewolo. Ye mande unggalangoolo yanggayanggango yetoyi, ngulo Mosesndo ngu mamana mandega ngu nakangolo yunowolo.

---

* **10:4:** Anutndo Mosesno nga mandega ngalo ngundilo ma ewolo. Kini, oni enengombo baleyi yokowelo mande yanggango etoyi, ngulo Mosesndo enengo manggoye ngu keyolo, so uyi ngu nakangolo yunowolo.

6 Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo yemukolo, ene oni
simoongga ko balega nguya yoyewolo.
7 Ngundilo ngulo, simoo ene eweyi nemi yokolo, baleyi-
boya nalu bidodomo, ebe dowoodowoo telo, gooboongoolo
oluwali.
8 Ngundilo ngulo, elambalisa ngu ene goweyali gu-
lanangge. Ene ko goweyali elaya kini, ngu goweyali gu-
lanangge ngundilo.
9 Ngulo ngu, Anutndo oo gosiyowoku ngu, onindo ngu ma
toongoowanggolo. Ewolo.
10 Kootusina, ene yano ko ooloutoyi, sulena onikundo nga
mande ngalo damonimbolo Yesus sumoo inowonggori.
11 Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ene oni gulado
enengo baleyi yokolo, bale gula yowaku ngu, asa, enengo
baleyi koletelo ngu yombuliyolo, ene mbumbuwa tete.
12 Ngundilo nangge, bale gulado enengo kameyi yokolo,
simoo gula yowaku ngu, enengo kameyi koletelo ngu yombu-
liyolo, ene mbumbuwa tetelo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo bale enengo simooye bobodi
gidalega yoyolo, Yesus tanggeyimo mayewonggori. Ngundilo
yoyolo, mayetoyi, enengo sulena onindo simooye yoyolo,
ngano ma ombuwelo, elo, manggaluyelolo keyoyelowong-
gori.
14 Yesuslo sulena onindo ngundilo tetoyi, yeyolo, ngulo
Yesus newende biyomi ingolo, enengo sulena onikuya ewolo.
Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu
ma oweyelowelo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku ngu,
ngu simooye ngundilo ngundo uwanggo.
15 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula Anut
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo
bale soboyelooteku endega, nguno simooye nowoondoyi
ngundilo ma telo ngu, asa, ene nguno hamoo oolengo ma
uwalo ewolo.
16 Ngundilo elo, Yesusndo simooyeku yodowoolo,
boogoyelolo, kandeyi tabayemo yelo, kumana yunowolo.

Oni Ene Sitowinidodo Ngulo Mande
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ngu naluno, Yesus ootookoolo ooloutoni, oni gula
kendutelo ombuwolo. Ombulo, Yesus tanggeyimo boodoo
oondookelo, sumoo ewolo. Oo etuyeloyingo oni gome,
no ndatelo telogo, no suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu
yowanolo? Ewolo.

18 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo gumi ewolo.
Ndatelo ngulo ge noya oni gome ete? Anut enengombo
nangge oni gome nenengo.
19 Ge Anutlo mamana mande kuli ingoote. Ge oni ma
uleyi kumoowelo; ge bale gidalega yakakayi yodowoolo
yowoosoolo ma yombuliyowelo; bulibali nguya ma endey-
owelo; ge yakaka ma tewelo; ge oni gulano mande ebe
ganagana ma ewelo; ge ebe ganagana elo, oni gulalo oo
sitowini ma woosoolo yowelo; ge awanangge tanggeyemo
gome ootooya, ngulo manggoye keyoya ootoolo ewolo.
20 Yesusndo ngundilo etoni, ngu oningga ngundo Yesusno
gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni, no kuli bodagano, ko,
ataga nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo keyolo,
ombulo, oolootenolo ewolo.
21 Ene ngundilo etoni, Yesusndo ene kenondadangelo, on-
ingga ngulo nowoondoyi ulungga oolengo telo, ngulo gome
ingolo, ngu oningga nguya ewolo. Ge oo gulanangge ma
tewolo. Ge oolouya, gengo oo sitowi bidodo onino uliyoya,
ngunonggo beye yoya ngu, asa, beye ngu owoolongo oni
ngu bayeteya yuno. Ngundilo telo ngu, asa, gengo oo gome
oolengo ngu Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya ngu,
asa, ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
22 Ngu oningga ngu mandega ngu ingolo, omuku-
mundoongo biyomi yomoowelo, newende nguya kowuli
yewolo. Ndatelo ngulo, enengo sitowini ulungga ngu yokolo,
oni yunoweloyi kini. Ngulo ngu, ene ootookoolo toongewolo.

23 Ngundilo tetoni, ene Yesus doongetelo, endeyolo,
enengo sulena onino ewolo. Oni sitowidodo ngu, ene Anut
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo
simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi nguya,
kowuli oolengo.
24 Ngundilo etoni, enengo sulena oniku ngu ingolo, ngulo
ene soliyokootoyi, Yesusndo mande suleyolo mande gula
ewolo. Ye simoone, oni Anut Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku,
ngu newendesina uweloyi ngulo koyi, ngu kowuli oolengo.
25 Yo, hamoo, bo ulungga nga ngu nggusiyi newendekuli
uweloyi ngu kowuli, beye sitowinidodo oni ngu Anut Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo
bale soboyelooteku nguno uweloyi nguya ngundilo kowuli
oolengolo ewolo.
26 Yesus enengo sulena oniku mandeni ngu ingolo, ngulo
ene soli ulungga telo, enengo nangge mandelo ingolo ewolo.
Hamoo, onendo suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu mete
yowalo? Ewonggori.

27 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gome gome yeyolo,
mande gumi ewolo. Anutndo oni ma hooloowetoni ngu, asa,
oni enesu nangge, oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Kini,
Anutndo oniya ootoolo, ngunonggo ene mete oo yanggango
ngu bidodo hamoo oolengo tewalo ewolo.

28 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Pitando mande gula
Yesusno ewolo. Ingo, noolengo ya, ko, sitowi bidodo kuli
yokolo, noole ge kengelolo endeyootetoku nga! Ewolo.
29-30 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No hamoo
oolengo yeno eteno. Oni bidodo sungo sungomo ene nolo
ingolo, Anutlo Mande Keda Mesalango nga ingolo, ngu we-
siyolo eweloyi ngulo enengo ya, konebaye, kuwookuwooye,
awanamoye, enengo oowali koye nguya, yoyokowanggoku
ngu, asa, oo bidodo ene kuli yokowonggoku, ngulo gumi
ngu dagalo ulungga yowanggo. Yo, hamoo, ngu kedaga,
nguno enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye,
oowali koye nguya, ulungga oolengo yowanggo. Ene ye no
oowoonemo ko tewanggoku ngu, oni gidalegado nolo ma
ingootenggoku, ngundo damoni biyomi ngu ye yunowanggo.
Ene kootusina ngu, suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu
yowanggo.
31 Ene oni gulado koleteyingo oluwelo ewaku ngu, ene
ombulo, kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo
ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ko Ewolo
(Matiyu 20:17-19; Luk 18:32-34)

32 Ene Yerusalem oolouwelo Yesusndo oole keyolo, koletelo
oolouwolo. Ngundilo ooloutoni, enengo sulena oniku key-
olo, oololo, nguno ingondudu ulungga telo soliyokowolo.
Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowooyingga ene keyelolo
oolouwonggoku, ngundo sosolewonggori. Ngulo ngu, Yesus-
ndo enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayagaku
yoyolo, sungo oololo, enengo goweyimo oo tunooteweloyi,
ngulo mande yunowolo.
33 Ene ngandilo ewolo. Ingoyi, ataga noole Yerusalem
endemo ooletooye, nguno Oni Nangoni, ngu Yudalo goo-
booyingo yalo tabango oni ululu, ko, mamana mande
etuyeloyingo oni nguya kandeyemo yewa. Ngu oni ngundo,
mande gulanangge ulewelo mande elo gosiyolo, oni sowe
gidalegalo Gabman oni kandeyemo yewanggo.
34 Yetoyi, ngundo ngu yumooyinolo, mukendolo, gisalu
utolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa yokolo, ene ko keda
ootookoowa. Yesusndo ngundilo elo ewolo.

Yemsya Yonya, Ene Oni Ululu Oluwelo, Ngulo Ewoliyo (Matiyu 20:20-28)

35 Sebedi simoongo elayagaku, Yems, Yon, ngundo Yesusno
ombulo, sumoo inolo ewoliyo. Oo etuyeloyingo oni, noole oo
gulalo ge sumoo gunowelo. Ge ngu ooga ngu noole yunolo
ewoli.
36 Ngundilo etoli, ene mandeyali gumi ewolo. Nondo
ndawuga yali yunoowelo? Ewolo.
37 Ngundilo etoni, elayagakundo gumi ewoli. Ge nooleno
logo ye. Kootusina, gengo yabage dulidalinidodo nguno bib-
itetoyi, noole gulado kandege koondosina, gulado kandege
biyomisina, nguno bibitewalolo. Ewoliyo.
38 Ene ngundilo sumoo etoli, Yesusndo mandeyali gumi
ewolo. Yali ngu ooga ngulo nono sumoo eteliku, ngulo da-
moni ma ingooteli. Yali bine, nondo tobaga sono netenoku,
nguno yali nguya sono newali, bine? Ngundilo nangge, yali
sono (kundingiyimbo) sonowootenoku, ngu yali nguya, bine,
mete ngu sonongga ngu gemuwali? Ewolo.†
39 Ngundilo etoni, sulena oni elayaga ngundo mande gumi
ewoli. Noole mete, etoli, Yesus enebana ewolo. Hamoo
oolengo, ngu tobaga no sono netenoku, ngu yali nguya sono
newali. Ngu sono (kundingiyingga) nondo gemutenoku, ngu
yali nguya gemuwali.
40 Ene onendo kandene koondosina, kandene dedalesina
bibiteweloyi ngu, nondo ma ewano. Ndatelo ngulo, Anut
enengombo nangge, ene kuli oni yunowelo ngulo ene
yomosiyowolo ewolo.
41 Ene sulena oni kande elayagaku mande ngu ingolo, ene
Yems, Yon elayaga nguya, sanggili oolengo tewonggori.
42 Ngundilo tetoyi, Yesusndo negoyelootoni, eneno omb-
utoyi ewolo. Oni sowe gidalegalo tabango oni ngu, ene
yanggangoyedodo telo, dobooguliye soboyeloweloyi, ngulo
mamana mande enengo oni ululu ngundo etoyi, ngundilo
yanggango soboyelootenggo.
43 Ene ngu damoningga ngu ye kewooloyemo ma oluwa.
Hamoo oolengo kini. Ene ye kewooloyemo oni gulado
ulungga oluwelo tewaku ngu, asa, ene yengo kingo sulena
oni tewa.
44 Oni gula ene yengo koleteyingo oluwaku ngu, asa, ene
oni ngu bidodo kingo ko oni telo oluwanggo.
45 Ndatelo ngulo, Oni Nangoni, nguya onindo ko teya,
hoolooweyilo, ma ombuwolo. Kini, ene ngu onilo ko telo,
oni hoolooweyelolo, enengo keda oluweloyi, ngundo simoo

† **10:38:** Sono toba, ko, sono (kindingiyimbo) sonowooweloyi mande elayaga ngu ogingoyingo koolowoolo kumooweloyi, ngulo ewolo.

bale bidodo mbumbuwanonggo, ko uliyelowelo ombuwolo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyowolo
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ngu naluno, ene Yeriko endemo mayelo, ko, Yeriko dagalo, Yesuslo sulena oni, oni simoo bale gidalega nguya, ngundo Yesusndo sawelo tewonggori. Nguno, Timiyaslo nangoni Batimiyas, ngu doongeyi kilingo yeyingo, ngundo oole dabemimo bibitelo oluwolo. Ene suwoo suwoo oni simoo baleno bobeye oolo solengoyelo, sumoo sumoo eloluwolo.
47 Ngu oningga ngundo ingootoni, Yesus Nasaret oni ngu namoko ombutoni, ingolo, damoni yelo, ene meno yanggango ewolo. Yesus, ge Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi tenunolo! Ewolo.‡
48 Oni simoo bale oowooyingga oolengo sanggilitelo, kenolo ewonggori. Ge ali yoko! Etoyi, ene oningga ngu ingolo, ene manggalu ulungga telo ewolo. Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi tenunolo! Ewolo.
49 Ariya, Yesus enengo mandeni meno ewoku, ngu ingolo, ngulo ene ombulo, dikalo ewolo. Oningga ngu negongootoyiga ombunilo etoni, oni sungokundo, ngu oni doongeyi kilingonggaku negongolo ewolo. Yesusndo ge negogeloote. Nowoondoge metemi ingoya, sodedo ootookooya ombulo! Ewonggori.
50 Ariya, oni doongeyi kilingonggaku meno ngu ingolo, ngulo enengo dokikilo nenggulogaku oolongooni, utoni, sodedo ootookoolo, dikalo, Yesus tanggeyimo oolouwolo.
51 Ooloutoni, Yesusndo oni doongeyi kilingonggakuya sumoo ewolo. Nondo ndawuga tenggunowano? Etoni, ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni ulungga, no doongetewelo ingootenolo ewolo.
52 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oni doongeyi kilingongga nguya ewolo. Ge mete oolou. Ge nolo nowoondogemo hamoo teyingo, ngundo doongengge yeni, metemi tete. Etoni, ngu naluno nangge, oni doongeyingga, ngu metemi tewolo. Ngundilo tetoni, ene doongetelo, mela kenolo, ene oolekana Yesus keyolo, toongewolo.

11

Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Newendemo Uwolo
(Matiyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

‡ **10:47:** Kulimi Dewitndo Yuda onilo tabango koletelo oluwo.

1 Yesus ko enengo sulena oni nguya Betipas, Betanino
ngu, ende bobodi elayaga ngu, Olib puli damonimo,
ngu Yerusalem tanggeyimo oluwoliku nguno tunootewolo.
Nguno Yesusndo enengo sulena oni kilalongo elaya suleyelo
ewolo.
2 Yali andu endega namoko kenooteliku, anduno sodedo
oolouya, Hos gula oowooyi Donki. Ngu nangoni duliyoga
gosiyootoyi oolooteku, ngu wesiyoya, yoya ombuli. Oni
gulado kuli nguno ma bibitewolo.
3 Ene oni gulado yalino sumoo yunolo ewa. Yali ndawuga
tewelo, etoningga ngu, asa, yali ngandiya eli. Oo Bidodo
Sembuli, ngundo Donki nga ko inolo, ko sodedo suleyootoni
ombuwa, eya elilo ewolo.
4 Ngundilo etoni, ariya, elayaga ngu oololo, Donki duliyoga
ngu oole oolouweloyisina nguno endesina yamako dabe-
mimo gosiyoyingo, ngu kenowolo. Ngundilo kenolo, elayaga,
ngundo Donki ngu uto wesiyowoli.
5 Ngundilo tetoli, oni namoko dikayingo, ngundo elayaga
nguno sumoo ewolo. Yali ndawuga tewelo Donki duliyoga
ngu uto wesiyootelilo? Ewolo.
6 Ngundilo sumoo etoyi, sulena oni elayaga, ngundo
ewoliyo. Yesusndo ngalo ewololo etoli, ngulo ene yokolo
sawonggo.
7 Ariya, elayagaku Donki duliyogaku yolo, Yesusno om-
buwoliyo. Ngundilo telo, elayagakundo enengo dokikilo
nenggulo andangelo, Donki sanganimo yomitoli, Yesus ngu
sanganimo bibitewolo.
8 Ngundilo bibitetoni, oni simoo bale oowooyingga
oolengo enengo dokikilo nenggulo andangelo, oole san-
ganiwoole yomilo yomilo oolouwonggori. Ngundilo tetoyi,
gidalegado kono oololo, de duwoo toongoolo, ombulo, oole
sanganiwoole yomilo oolouwonggori.
9 Ngundilo telo, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu
telo oololo, ene meno mogulu telo ewonggori. Sugi sugi
oluwa! Hosana! Anutndo ene mete kumana nga oningga,
nga inootoni, ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu oowooyimo
ombuteku nga!
10 Noole Yesus bingamilo okoowato! Ene osinayi, De-
witlo naluni ngundilo noole soboyelowelo ombuteku nga!
Hosana, awuno oolengo! Elo ewonggori.

11 Asa, Yesus Yerusalem endemo ulo, Yudalo goobooyingo
ya oowooyi Tempel ngu newendemo uwolo. Yesus oo bidodo
kenondadangelo yokolo, suwootetoni, Yesus enengo sulena
oni kande elaya kegidembolo elayaga nguya Betani endemo
oolouwonggori.

Yesusndo De Gula, Oowooyi Pik, Ma Enggeyingombolo Ewolo
(Matiyu 21:18-19)

12 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo Betani ende
yokolo, ombulo, yade ooleko Yesusndo oodoolo kumoowolo.
13 Yesusndo de gula oowooyi Pik, ngu de gudo, kukungo
nenggulo ngundiloga, ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooy-
ingga tutu uleyingo, ene engge doongetewelo namoko de
damonimo oololo doongetelo, engge gula ma kenowolo.
Kini, uyi nangge oluwolo. Ndatelo ngulo, de Pik enggeweloyi
naluni kini.
14 Yesusndo ngu degakuya ewolo. Kootusina, onindo
gengo tanggoolige ko ma yolo newanggo. Ngundilo etoni,
enengo sulena onindo ngu mandega ngu ingowonggori.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo
(Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

15 Yesus enengo sulena oni nguya Yerusalem endemo
oolouwonggori. Nguno Yesus oololo, Yuda onilo goo-
booyingo ya oowooyi Tempel newendemo ulo, yeyootoni,
oni Tempel yano bobeye yowoolengoweloyi koyi tetoyi,
ngulo ene damoni yelo oweyelowolo. Ngundilo telo,
Yesusndo yeyootoni, oni bobeye oowooyingga yowoolalin-
golo, bayetetoyi, ngu yeyolo, yabakudodo wenggelemootoni,
ukelo uwolo. Ngundilo nangge, oni nu kundilimanggowo
ngu uliyowelo koyi nguya teyingo ngulo yabaye nguya
wenggelemootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*
16 Yesusndo loogu telo mamanayelo ewolo. Ye oo oowooy-
ingga yolo, Tempel ngalo pawa newendekuli ngando ma
oololo, ombulo tewelo ewolo.
17 Ariya, Yesusndo oni ngu mamanayelolo mande gula
ewolo. Anutlo mande nakangoyingo, ngundo ngandilo ete.
Nolo ya ngu oni simoo bale sowe mela bidodomo oolootenggoku, ngundo oowooyi yemboongeweloyi ya, elo ewanggo. *Ayisaya 56:7*
Ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo tetenggolo ewolo. *Yeremayiya 7:11*
18 Yudalo goobooyingo yano Anutlo woolo yeyingo
oni ngulo sobosobo oni, ko, Anutlo mamana mandelo
etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo mandeni ingolo ngu,
ariya, ene damoni yelo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo ene

* **11:15:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo digi beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga, ngulo bobeye ngu yowoolengolo yowolo. Ngu yolo, ngundo nu ko nusago gidalega uliyolo, yolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo ngu uliyowolo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano tetoyi, ngulo Yesusndo sanggili teyingo.

oole erewewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale oowooyingga
Yesuslo mandeni ingowelo gome ingootenggo. Ngundilo
ngulo, Parisi onindo Yesuslo koni ngu kenomayingolo,
ngulo ene Yesus dowoolo uleyi kumoowelo, ngulo
hahangewonggori. Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo
Yesuslo mandeni nangge ingowelo ingootenggo.
19 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni, ngudodo
Yerusalem ende yokolo sawonggori.

Oni Ene Newendemo Hamoo Telo, Nguno Yemboongewaku Ngu, Ene Hamoo Oo Yowa
(Matiyu 21:20-22)

20 Suwoononggo oolengo, Yesus, enengo sulena onidodo,
ko oololo, Pik dega ngu kenowonggoku, ngu kuli kumooni
yewolo. Yo, hamoo, uyi uli oo ngu bidodo kuli ariyelo,
kumooni yewolo.
21 Pitando ngundilo kenolo, Yesusndo Pik dega nguya kuy-
owo mande ewoku ngu ingolo, Yesusno ewolo. Oo Bidodo
Sembuli, keno! Nga Pik dega nga gedo kuyowo kowuli eneno
yewoku, ngulo kuli kumoowoku nga! Elo ewolo.
22 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye komo
Anutlo nowoondoyemo hamoo teyi.
23 No hamoo oolengo yeno eteno. Ye ngandiya ingoyi!
Oni gula ene newende elaya kini ngunonggo mela pulingga
ngaya ewa. Ge ootookooya, ukeya, wendeyino u, elo
ewaku ngu, asa, hamoo oolengo, enendo ewoku, ngundilo
tunootewa.
24 Ariya, no hamoo oolengo yeya eteno. Ye nowoondoyemo
hamoo telo, nguno ingoyingo elaya kini, ngunonggo ye
oo gulalo yemboongewanggoku ngu, asa, hamoo oolengo,
Anutndo ooga ngu yunootoni yowanggo.
25 Yengo yemboongeyingo naluno nguno, oni gulado yeno
damoni biyomi gula telo, kowuli yunoyingo tetoni ngu, asa,
ye Anutno sodedo yemboongeya, ingondudu biyomingga
ngu Anut kandeyimo yetoyi, ngundo hoolooweyelolo,
ngu kowulingga ngu andangelo kapengoyeyunowa. Ye
ngundilo tewanggoku ngu, asa, yengo Awaye Sambo en-
demo oolooteku, ngundo yengo mbumbuwaye nguya andan-
geyunolo kapengoyewa.
26 Ene ye oni gulado kowuli ye yunowoku, ngu ma an-
dangewanggoku ngu, asa, yengo Awaye Sambo endemo
oolooteku, ngundo nguya yengo mbumbuwa ma andan-
geyunowalo ewolo.

Onindo Yesusno Sumoo Ewonggori. Onendo Ge Yanggango Gunowo?
(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Yesus ko enengo sulena oniya Yerusalem ko oolouwolo.
Ngu naluno, Yesus ene Yuda onilo Tempel ya ngu newende-
woole endeyootoni ngu, asa, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo
sobosobo oni ululu, Moseslo mamana mandelo etuyeloyingo
oni, ko, endemo tabango oni ngudodo Yesusno mayewong-
gori.
28 Ngundilo mayelo, Yesus sumoo inolo ewonggori.
Onendo ngu sunggiga ngu ge gunolo, ngunonggo nga kongga
nga telo logogelowo? Sumoo ewonggori.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. No nguya yeno oo gulalo sumoo yunowelo. Ye
nondo sumoongga ngu gumi etoyi ngu, asa, no nguya yengo
sumoongga ngu gumi ewano.
30 Ariya, onendo Sonoyeloyingo Oni Yon oningga ngu
suleyootoni ombuyingo? Anutndo sono kundingiyimbo oni
sonoyeloni, elo, Yon suleyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo
baledo suleyootoyi, sonoyelowo, bine? Ye nolo mande-
nengga nga gumi eyi.
31 Ngundilo sumoo yunootoyi, tabangoku enengo nangge
mande elo, ingolo ewonggori. Noole ngandilo ewato. Anut-
ndo Yon suleyootoni, oni simoo bale sono kundingimbo
sonoyelowelo ombuyingo, ewatoku ngu, ariya, enebana
ewa. Ye ndawugalo, ngu nowoondoyemo hamoo ma in-
gowonggo?
32 Ngundilo nangge, noolendo ngandilo ewato. Onindo
Yon suleyootoyi, ngu kongga ngu teyingo ewatoku ngu, asa,
oni simoo baledo nooledodo sanggili ulungga tewanggo.
Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli ingootenggo. Yon ngu
Anutlo ingondudu eyingo oni oolengo.
33 Ngundilo ngulo, ene Yesuslo mande gumi ngandilo
ewonggo. Noole watayi kini, etoyi, Yesus enebana ewolo.
No nguya yengo sumoongga, ngu gumi ma ewano. Ndawu
oninggado nga sunggiga nga nunootoni, ngunonggo no ko
nga tetenoku, ngu ma ewanolo ewolo.

12

*Wayin Ko Sobosobo Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamong-
gawo*
(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yamonggawo gi-
dalega nguya simoo baleno ngandilo ewolo. Oni gula
Wayin kongga telo, oonggoo pawangolo, Wayin nguno imi-
wolo. Ene Wayin engge yolo, wongoolo, winggooweloyi
musiyo nguya telo, ene kongga ngu sobowooweloyi ngulo
ya pelungga awuno yewolo. Ngundilo yetoni, oni nguno

bibitelo, Wayin kono oo ngu bidodo gome kenolo, sobowoolo
oluwolo. Oni ko sembuliga, ngundo oni gidalegado ngu
kongga nguno digi beye koyi teyi, elo, ene yoyelo, ene mela
gula yowoko, nguno toongewolo.
2 Wayin enggeweloyi nalunimo, ko sembuli, ngundo
enengo sulena oni gula suleyootoni, Wayin koyi tetenggoku
onikuno oolouwolo. Ko oni ngundo kono oo engge gula
yenunoyi, elo, ko oni gula ngu suleyootoni oolouwolo.
3 Ngundilo ko oningga ngu suleyootoni, ooloutoni, Wayinlo
kono oni, ngundo oni ko sembuligakulo sulena oninggaku
dowoolo, gome gome ulewolo. Ngundilo telo, oo gula ma
inowolo. Kini, ene kingo oolengo suleyootoyi oolouwolo.
4 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo sulena oni gula ko suley-
ootoni oolouwolo. Ooloutoni, ngu sulena oninggaku nguya
utolo, tabangomo dongo sosowoolo, uleyi biyomi yetoni,
mandeni biyomi elo yumooyinowolo.
5 Ko sembulibo sulena oni gula nguya suleyootoni
oolouwolo. Ooloutoni, kono onikundo ngu ko oninggaku
nguya, uleyi kumoowonggori. Ngundilo tetoyi, ko sem-
bulibo, sulena oni oowooyingga suleyelootoni oolouwolo.
Ooloutoyi, gidalega yutolo, oweyelootoyi, satoyi, gidalega
yuleyi kumoowolo.
6 Ngundilo tetoyi, ko sembuli ngulo oni gula nguya moole.
Ngu enengo nangoni gulanangge oolengo. Ngulo gome
ingolo, newende nangonimo ooloote. Kootu oolengo ngu,
enengo nangoni suleyootoni oolouwelo tetoni ewolo. Nga
ngu nenengo nangone, ngulo ene manggowo ingolo, key-
owanggolo suleyootoni oolouwolo.
7 Ngundilo ooloutoni, ene kono oni ko tetenggoku, ngundo
nangoni kenolo, enengo nangge kewooloyemo mandelo,
ingolo ewonggo. Nga oningga ngando ngu eweyimbolo oo
bidodo yomukolo, enendo sembuli tewa. Ariya, noole ene
nguya utooye kumoowa. Ngundilo telo ngu, asa, nga kongga
nga ngu noolengo sobowoolo, koyi tewatolo ewonggori.
8 Ngundilo elo, kono oni, ngundo ene nguya dowoolo,
uleyi kumoowolo. Kumootoni, bingo okoolo, kanggaloko
oolongooyi uwolo.
9 Ariya, oni ko sembuligaku, ndandilo tewa? Ene om-
bulo ngu, oni kono ko tetenggoku ngu yutolo, yuleni ku-
moomukowanggo. Ngundilo telo, ene kongga ngu ko oni
gidalega yunowa.
10 Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu ye kuli kandangelo
ingowonggo. Yesusndo ngandilo ewolo.
Nga ya ungoombolo osiyi yanggango ngu ya yeweloyi onindo
andangelo yokowonggo. Ene ataga, ngu ya osiyingga,

ngundo ya yanggango dowoolo dikate.
11 Oo Bidodo Sembuli, enengombo ngu ooga ngu yeni
tunootewolo. Noole ngu kenootooye ngu, gome oolengolo
ewolo. *Sam 118:22-23*
12 Yerusalem goobooyingo yano oni tabango ngu bidodo
ngu mandega ngu ingootoyi, Yesusndo ngu mande yamong-
gawongga eteku, ngu enengombolo tewolo. Ngundilo ngulo,
ene Yesus dowoolo, ya biyomimo yewelo tewonggo. Ene
oni simoo balelo sosolelo, ngulo ene yokolo, ootookoolo
sawonggori.

*Mela Ngalo Sobosobo Oni Koleteyingo Ngu, Bobeye Inow-
eloyi, Oni Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori*
(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)
13 Ene Parisi oni Herodlo oni gidalega, ngudodo Yesusno
suleyelootoyi, tewoongowelo oolouwonggori. Ndatelo
ngulo, ene mande nenengo gula ma etoni ngunonggo yolo,
wilikoyingo onino yeweloyi ngulo sumoo inowelo tewong-
gori.
14 Ariya, ngu oni ngu ombulo, Yesusno ewonggori. Oo
etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge mande hamoo nangge
ete. Gedo ngu oni oowooyedodo, ko, oni oowooye kini nguya
mande damoni gulanangge eneno yunoote. Yo, ge oni simoo
bale bidodo goobooyelolo Anutlo mande damoni metemi
nanggelo etuyeloote. Ariya, ge ngu ndatelo ingoote? Noole
Yuda oni nga bobeye (Takis) Sisa inowato, bine; ngundi,
Anut nangge inowato, bine? Anutlo mamana mande nguno
ooloote, binelo? Ewonggori.*
15 Ngundilo sumoo etoyi, ene Yesus ingoyingo, ene ebe
ganagana etenggo. Ngulo Yesus enebana enedodo gumi
ewolo. Ndatelo ngulo, ye no tewoonelootenggo? Ye bobeye
gula yoya, ombutoyiga, nondo kenoowelo ewolo.
16 Ngundilo etoni, ene bobeye gula yolo, ombutoyi, Yesus-
ndo sumoo yunolo ewolo. Nga oo gaboyiga nga oonelomu?
Elo etoni, enebana gumi ewonggo. Ngu Sisa gaboyi.
17 Ngundilo etoyi, ariya, Yesus enebana gumi ewolo. Sisalo
oo ngu, ye komo Sisa inoyi. Anutlo oo ngu, ye komo Anut
inoyi. Yesusndo ngundilo etoni, oniku ngu mandega, ngulo
ingondudu ulungga tewonggo.

*Oni Kumoolo Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo In-
owonggori*
(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

---

* **12:14:** Rom onilo sobosobo koleteyingo ngu oowooyi Sisa. Parisi onindo ene Yesus tewoongolo mande kowuli nguno sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, ene mande gumi biyomi etoni, nguno ene mande wilikoyingo onino yeweloyi, ngulo ngundilo sumoo ewonggori.

18 Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gidalega oowooyi
Sadusi, Yesusno mayewonggori. Sadusi oni, ngundo
ene ngandilo etenggo. Oni kumootenggoku ko ma
ootookoowanggolo ingootenggo. Ene Yesus sumoo inolo
ewonggo.
19 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo
nakangolo yunowolo. Oni gula simoongo kini kumootoni
ngu, ngulo konebeyi gula ootoolo ngu, asa, ngundo ngu bale
nggamingga ngu mete yowa. Nguno nangoningga tewaku
ngu, beyi musiyomo oluwalo ewolo.
20 Ariya, oni simoongolo gula simoo nangge kandegula
gidembolo elaya oluwonggo. Koleteloga, ngundo balega
yowolo. Asa, ngu simoongo kini oode kootusina kumoowa.
21 Ngundilo kumootoni, enengo koneyo enebana ngu bale-
gaku yolo, ene nguya simoongo kini oode kumoowa. Ngulo
koneyo kabusayigaku enebana ngu balegaku nangge yolo
oode, ene nguya simoongo kini oode kumoowa.
22 Ngundilo nangge, ngu simoongolo kandegula gidembolo
elayagaku bale gulanangge yolo, kumooloodoyi kinitewa.
Ngulo simooye nguya kini. Kootusina, balegaku nguya
kumoowa.
23 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko ootookooweloyi
naluno nguno, ngu balegaku, ngu oone baleyi nenengo? Ge
ingoote, ngu kandegula gidembolo elayagaku ngu bidodo
baleye gulananggelo ewonggori.
24 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye Anutlo
mandeno ma ingootenggo. Ye Anutlo yanggangoni nguya ma
ingootenggo. Ngulo ngu, ye mande bulibali etenggo.
25 Oni kumooyingoku ko ootookooyingo naluno, nguno
simoo bale kameyi baleyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono
Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo.
26 Ene nga mandega nga oni kumooyingo ko ootookoow-
eloyi, ngu ye bine Moseslo Buk, ngu ye ma kandangelo
ingowonggo. Ngu Anutlo mandega ngu de bodagano solu
tunootewolo. Ye ngu kuli kandangelo ingootenggo. Ngu
mandegano nguno Anutndo Mosesno ewolo.
No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anutlo ewolo.
Eksodas 3:6
27 Moseslo mande ngundo etuyelooteku ngu, ngandilo oni
kumootoyi, ngulo gaboyi keda oolootenggoku, ngulo Anut.
Yengo mande ngu hamoo oolengo yombuliyolo etenggolo
ewolo.

Anutlo Mamana Mande Koleteyingo Oolengo
(Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Anutlo mande etuyeloyingo oni gula ombuwolo. Om-
bulo, ingootoni, Sadusi onindo Yesusya mande gumgum elo

longgeyootoyi, ene ingootoni, Yesusndo Sadusi onilo mande
gumi gome oolengo ewolo. Ngundilo tetoni, enebana Yesus
sumoo inolo ewolo. Ndatelo mamana mandega, ngundo
mamana mande gidalega dagayelolo koleteyingolo? Ewolo.
29 Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo ngu oningga ngulo
mande gumi ewolo. Mamana mande gulanangge ko-
leteyingo ngu ngandilo. Ngulo ye Iserel, gome ingoyi! Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo nangge, noolengo Anut
gulanangge.
30 Ye komo Oo Bidodo Sembuli ngulo nangge gome ingoyi!
Yengo Anut nguno ye komo nowoondoye bidodo, gaboye
bidodo, yengo ingonduduye bidodo, yengo yanggangoye
bidodo, ye ene inoya, ngu nangge keyoya endeyoyi.
31 Mamana mande elaya kootu, ngu ngandilo. Gengom-
bolo gome ingooteku, ngundilo ge tanggegemo oni gula
nguya, nowoondoyi teyino. Mamana mande gulado nga
mamana mande elayaga, nga ma dagayelootelo ewolo.
32 Ngundilo etoni, mamana mande etuyeloyingo oningga,
ngundo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, gedo hamoo
ete. Yo, hamoo, Anut gulanangge oolengo. Anut gula nguya
kini.
33 Yo, noole komo ngulo gome ingooteto. Noole komo
nowoondonayi bidodo, ingondudunayi bidodo, yanggang-
onayi nguya bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga inowato.
Ngundilo telo, noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi
yunoweloyi, ngu noolengo ingootetoku, ngundilo ingowato.
Noole nga mamana mande elayaga, nga gome keyowatoku
damoningga, ngundo nusago utolo, deko kagisokolo, woolo
yeweloyi damoningga, ngu dagate.
34 Ngu oningga ngundo mande gumi etoni, Yesusndo
ingootoni ngu, ene oni ingonduduni metemi. Ngulo ngu,
Yesusndo oningga nguya ewolo. Ge Anutno nowoondo-
gemo hamoo tetoni, ngunonggo ge oni gidalega nguya
nowoondoyi teyunolo, ngunonggo ge Anutlo mande damoni,
ngundo simoo bale soboyelooteku, ngu tanggeyimo ombulo
ooloote. Yesusndo ngundilo etoni, ngulo oni gidalegado
ingolo, sosolelo, ngulo ene oo gulalo Yesusno ko ma sumoo
ewonggori.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44)

35 Yesus Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, ngunonggo
oni simoo baleno mande wesiyolo elo etuyelolo, sumoo
yunolo ewolo. Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni,

ngundo ndatelo ngulo, ene Kristus ngu Dewitlo sembenilo etenggo?†

36 Yuka Kundingi, ngundo Dewit ingondudunimo yetoni, ngulo Dewit enengombo ewolo.

Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nolo oni ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembune nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina bibite. Kootusina ngu, gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo.‡ *Sam 110:1*

37 Ndatelo ngulo, Dewit enengo sembeni tunooteweloyi ngu nolo Sembunelo etelo? Ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ngulo Damoniye (Matiyu 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:45-47)

38 Yesusndo ngundilo etoni, simoo ulunggaku, Yesuslo mandeni ingowelo oni oni tewolo. Ngu naluno nguno, Yesusndo oni simoo bale mande yunolo ewolo. Ye Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Ndatelo ngulo, ene towikumba pelu pelungga oni bingamiyedodobo yemutenggoku, ngundilo yemutenggo. Ngundilo yemutoyiga, simoo baledo yeyoya, oni ululu, eya, ingoyilo, ngundilo tetenggo.

39 Ene ngundilo telo, Yuda onilo goobooyingo yano oni simoo bale doongeyemo tunoo bibitewelo gome oolengo ingootenggo. Ene oo simbo kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bibitewelo nguya, gome ingootenggo.

40 Ene bale nggami kamesumooye kumooyingo ngu ganaganayelolo, bale nggaminonggo ya oo sitowi kingo woosoolo yootenggo. Ngundilo yomukolo yokolo ngu, asa, enengo bingamiye elo okoolo, ngunonggo ene Anutno kingo yemboongeyingo pelu pelungga tetenggo. Nguno ngu, Anutndo nggami bale ngu hoolooweyeloni, elo ngundilo yemboongetenggo. Ene kootusina, oni ngundilo tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi kowuli ulungga oolengo yunowalo ewolo.

Bale Nggami Sumbuyinggado Bobeye Anutno Yewolo (Luk 21:1-4)

41 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo yano ulo, bobeye yoweloyi musiyomo oololo, namokoyi bibitewolo. Bibitelo, ene ngunonggo simoo bale yeyootoni, bobeye musiyomo yetoyi yeyowolo. Yeyootoni, oni sitowiyedodo, ngundo ngu bobeye oowooyingga biyomi yetoyi yeyowolo.

---

† **12:35:** Kristus ngulo damoni ngandilo. Anutndo oni sunggi yetoni, simoo bale ko yoyoweloyi oni. ‡ **12:36:** Oo Bidodo Sembuli Sembune, nga mandega nga, ngu Yesuslo ewolo.

42 Ngu naluno nguno, bale nggami gulado ombulo, enengo
bobeye bobodi elaya nangge ngu kondibo yewolo, siko gula
kini. Ngu bobeye bobodi elayaga, ngu Toya gulanangge
ngundilo.
43 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo enengo sulena
onikuno negoyelootoni, tanggeyimo ombutoyi ewolo. No
hamoo oolengo yeno eteno. Nga bale nggami howoolon-
gonggangga, ngando ene bobeye ulungga oolengo yete. Yo,
hamoo, oni simoo bale goobooyingo yalo bobeye musiyomo
yetenggoku, ngu bidodo dagayeloote.
44 Ndatelo ngulo, nga oni nga bidodo bobeye oowooyingga
yano ooloote. Ene gidalega nangge yolo, mayelo yetenggo.
Ene nga bale nggamingga nga, ngu enengo yano gula kini,
siko nguya gula kini. Ene oowali uliyoweloyi nguya gula
kini. Enengo bobeye bidodo yeteku ngalo! Ewolo.

13

*Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Tempel Yombuliy-
owanolo Ewolo*
(Matiyu 24:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yesus Yuda onilo Tempel ya yokolo ooloutoni, enengo
sulena oni gulado eneno ewolo. Oo etuyeloyingo oni, digi
yanggango ululu oolengo ngu digi goobe oo yowali gome
gome, ngundo yeyingo, nga kenolo! Ewolo.
2 Yesusndo sulena oningga ngulo mande eteku gumi
ngandilo ewolo. Ge keno nga ya ululu nga, kootusina, digi
gula yokootoyi, gula sanganimo ma oluwa. Kini, onindo nga
digi nga usosowoolo, oolongooyi, melako umukowalo ewolo.

*Yesusndo Kowuli Oowooyingga Biyomi Kootusina Om-
buweloyi, Ngulo Ewolo*
(Matiyu 24:3-14; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli oowooyi Olib nguno bibitelo, ngunonggo
Yuda onilo Tempel, ngu andusina oodoni kenowolo. Ngu
naluno nguno, Pita, Yems, Yon, Enduru, ngu oni namolayaga,
ngundo nangge Yesus tanggeyimo ombulo, Yesus sumoo
inolo ngandilo ewonggori.
4 Ge nooleno e. Ndawu nalunggano oo ngu tunootewa?
Nalu sosowoomo oo bidodo tunooteweloyi, ngu namokono
tetoni, nguno noole ndawu sunggiga ngu koletelo tunoote-
toni, nguno noole kenowato? Ewonggori.
5 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande yunolo,
gumi ewolo. Oni gulado ganayeloweloyi ngulo ye ingondale
teyi!
6 Oni oowooyingga oolengo no oowoonemonggo tunootelo,
ngu ngandilo ewanggo. No nangge Yesus Kristus. Anutndo

oni simoo bale yoyoweloyi, elo, no sulenelootelo ewanggo.
Ngu oni ngundo ngundilo elo, ene oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo ganayelowanggo.

7 Kootusina, ye me ebe ulungga ngguyi ingolo, ko, me
ebe ulungga mela sungomo tunooteweloyi, ngulo mande
binga nguya ingowanggo. Ngundilo ingolo, ye ngulo
ma sosolewelo, ngundilo damoni ngu hamoo koletelo
tunootewa. Ene nalu wenga, nguno kini.

8 Yo, hamoo, oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gulaya
ebe ulewali. Ngundilo nangge, mela gulalo oo bidodo
sobosobo oni, ngundo ootookoolo, mela gulalo oo bidodo
sobosobo oniya ebe ulewanggo. Mela guminggano ngu
imimi ulungga yootoni, oni simoo bale oodoolo kumooyingo
ulungga tunootewa. Ngu oo ngulo ogingoyingoyi ulungga
oolengo, ngu baledo simoo yomoowelo ogingoyingo in-
gootenggoku, ngundilo tunootewa.

9 Ngundilo oo ngulo, ye ingondale teyi! Nalu wenga
ma tunooteyingomo, kowuli ngundilo tunootewa. Ye nolo
nowoondoyemo hamoo ingolo oodoyi ngu, ariya, mundi
onindo, ye nguya, enengo tabango oni goobooyingomo
yoyeyi dikawanggo. Goobooyingo yano nguya ene ye
gisaluyelowanggo. Ndatelo ngulo, ene no oowoone, ko, nolo
mandene nguya wongooyi uwelo tewanggo. Yo, hamoo, ye
oni mela ngalo oo sobosobo ululu ngu doongeyemo yoyeyi
dikawanggo. Ngundiya tetoyiga ngu, asa, ye nguno Anutlo
Mande Keda Mesalango ngu wesiyoya eneno eyi.

10 Ngundiya tetoyi ngu, asa, koletelo Mande Keda
Mesalango ngu simoo bale mela bidodomo oolootenggoku,
nguno onindo wesiyolo eneno etoyi ingowanggo.

11 Ene ye yodowoolo, wilikoyingo oni goobooyingomo
yoyetenggoku naluno nguno, ye koletelo ma sosoleyingo, elo
ingowelo. Noole ndawu mandega ewatolo, ma ingowelo.
Kini, ngu naluno nguno, Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo
mande yendo eweloyi ngu yetoni, ngu nangge ye yootunoya
eyi.

12 Ene bebeyibo, koneyo, ngu wilikoyingo oni, goobooyin-
gomo windoga yunootoni, yuleyi kumoowelo tewanggo.
Ngundilo nangge, eweyimbo enengo nangoni windoga teyi-
nootoni, nangosumooye ngundo awanamoyemboya nguya
sanggili telo, windoga yunootoyi, yuleyi kumoowanggo.

13 Ngundilo telo, oni bidodo yeya, nowoondoye biy-
omi oolengo yewanggo. Ndatelo ngulo, no oowoone ngu
yeno ooloote. Ngulo ngu, ene yeno ngu damoningga ngu
yunowanggo. Ene oni nolo mande yanggango dowoolo
oodoni, oololo nalu wenga tunootewaku ngu, asa, Anutndo

ngu oningga ngu ko yowalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa
(Matiyu 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 Yesusndo ngundilo ewolo. Ngu oo biyomi, ngundo
Anutlo kundingiyi oolengo musiyomo dikatoningga, ngu
ingoyi. Ngu nalunggano nguno, oni simoo bale Yudiya
melako oolootenggoku ngu, ene komo sodedo salo, pulimo
oolewanggo. (Oni nga mandega nga kandangeya, ngu gome
ingondudu teni!)
15 Oni endeloko oolooteku ngu, ene ya newendesina ulo,
enengo oo sitowi nguya yowelo ma ingowa.
16 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko
yowoolengolo, enengo towikumba yowelo, yano ma
oolouwa.
17 Ngu naluno, bale useyedodo; ngundi, bale simoonam-
boye nono yunootenggoku, ngu oni oniyooge.
18 Ngulo ye komo yemboongeyi. Oo ngu doogo dokiki sono
medugu naluno ma tunootewelo.
19 Ngu nalungga nguno, kowuli ulungga oolengo
tunootewa. Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo
yemukoyingo nalu ngu bidodomo, ombulo, nga naluno
ngano nguya kowuli ngundilo ngu kuli ma tunootewolo.
Kootusina nguya, kowuli ngundilo ngu ko ma tunootewa.
20 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo kowuli nalungga ngu
woosootoni, ma ootutetoni ngu, asa, oni simoo bale bidodo
oonatewanggo. Ene Anutndo oni simoo balelo ingolo,
enengo kuli logo yewolo. Ngulo ngu, ene nga nalungga nga
woosootoni ootutewa.
21 Ngu nalungga nguno, oni gulado yeya ewa. Kenoyi!
Kristus nga oolooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina
oolooteku andu, etoni ngu, asa, ye ngulo nowoondoyemo
hamoolo ma ingowelo.
22 Oni gidalegado ombulo, ganayelolo ewanggo. No Kris-
tus, Anutndo simoo bale yoyowelo logoneloyingo etoni; ebe
ganagana eyingo oni gidalega, ngundolo ewanggo. No
Anutlo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ene damoni sungo
gula onindo ma teweloyi ngu telo, nguno ene Anutlo simoo
bale ngu tewooyelolo ganaganayelowanggo.
23 Ngulo ngu, ye ingondale teyi! No oo bidodo kuli yeno
etoowe, ingootenggoku ngu! Ewolo.

Kootusina, Oni Nangoni Ko Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Luk 21:25-28)

24 Yesusndo ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu kinitetoni
ngu, ariya, sa kombo doobeyelootoni, himi ma yewali.

25 Dootu soletoyi, oo yanggango Sambono oolootenggoku,
ngu bidodo Anutndo yokutuyelowa.
26 Ngu nalunggano nguno, Oni Nangoni gobooleno duli-
dalini yanggangonidodo oolengo ombutoni kenowanggo.
27 Ngu nalungga nguno, enengo Anutlo Sambono Engel oni
ngu suleyelootoni, Anutlo simoo bale Sambo mela bidodomo
oolootenggoku, ngu yoyolo, mayelo goobooyelowanggolo
ewolo.

Pik Dega, Ngundo Wilikoweloyi Nalu, Ngulo Damoni Tete
(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)

28 Yesusndo ewolo. Ye Pik dega nguno ingoyi! Kambini
sonoyidodo teteku naluno, ngu nungoyelo, tanggooli keda
ngu yeteku, ngu kenolo ingootenggo. Sa naluwo gome ataga
tunootetelo ingootenggo.*
29 Ye de ngundilo tetoni, kenolo, ye ingootenggo.
Enggeweloyi nalu namoko tunootetelo ingootenggo.
Ngundilo nangge, kootusina, ye ngundilo oo ngu kenootoyi,
tunootetoni ngu, ariya, ye nguno ingowanggo. Yesus ko
ombuweloyi naluni namoko tetoni, ngulo sunggi ngundilo
tunootetelo ingowanggo.
30 No hamoo oolengo yeno eteno. Nga naluno ngano oni
simoo bale oolootenggoku, ngu ma kumoomukoyingomo,
ngu oo ngu bidodo tunootewa.
31 Yo, hamoo, Sambo mela ngu oololo kinitewali. Ene nolo
mandene ngu ma kinitewalo ewolo.

Oni Gulado Nga Mandega Ngalo Naluwo Ma Ingoote
(Matiyu 24:36-44)

32 Yesusndo ewolo. Ene oni gulado ngu nalungga ngu,
ko sangga ngu ma ingoote. Anutlo Engel oni Sambono
oolootenggoku, ngu nguya ma ingootenggo. Enengo nangoni
nguya ma ingoote. Kini, Eweyi Anutndo nangge ngu ingoote.
33 Ye ingondale teya, gome sobowooya oliyi! Ndatelo
ngulo, ye ma ingootenggo. Nalu ndatelo tunootewa.
34 Ngu ngandilo: oni gula enengo ya yokolo, mela sun-
gosina endeyowelo. Ngulo enengo ko onindo oo sobowooyi,
elo, ene ko bayetelo, sungo sungo yunowa. Ene yamako
sobosobo oningga nguya ewa. Ge gome oolengo soboneloya
ootoo.
35 Ngulo ngu, ye nguya komo gome sobowooyi! Ndatelo
ngulo, ye ma ingootenggokulo ngulo, ndawu nalunggano ya
sembuli ko ombuwa. Ene suwootetoni ombuwa; ngundi,
suwoo kewooloko, bine; ngundi, sengewelo kootoori etoni,
bine; ngundi, suwoononggo, bine; ngu ye ma ingootenggo.†

---

* **13:28:** Pik dega ngu gudo nenggulo ngundilo. † **13:35:** Ya sembuli ngu Yesus kootusina ko ombuweloyi, ngulo ewolo.

36 Kinitetoni, ene sodedo ombulo, ye yeyootoni we-
tololuwanggo.
37 Nondo nga mandega nga, yengo, ko, simoo bale bidodo
nguya elo yunooteno. Ngulo ye komo gome sobowooya oliyi!
Ewolo.

14

Yesus Uleyi Kumooweloyi Ngulo Mande
(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Nalu elaya nguya yokolo, Anutndo sunggi kenolo, da-
gayeloyingo naluwo (oowooyi Pasowa) ngulo nalu kundingi,
Oomanangoyingo Yis Kini, ngulo nalu kundingiyi oo simbo
ulungga neweloyi nguya tunootewa. Anutlo woolo yeyingo
oni ngulo sobosobo ululu, mamana mandelo etuyeloyingo
oni ululu, ngundo tolige Yesus dowoolo ulewelo oole erewe-
wonggori.
2 Ene ewolo. Noole nalu kundingiyimo ngu ooga ngu
ma tewato. Ndatelo ngulo, oni simoo baledo me ebe yeyi
tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Gula Wen-
dowolo
(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)

3 Yesus Betani ende oololo, golimambudodo oni oowooyi
Sayimon ngulo yano ulo, nguno oo neweloyi yabano bibite-
wolo. Ngu naluno, bale gula ombuwolo. Ngu balega ngu
bo ulumi nggusi gome oolengongga, ngu kumu bo ulumi
gula ndindingo gome ngu newendemo nggusingowolo. Ulini
ulunggado uliyingo oowooyi Nard. Ene ngu nggusiga ngu
udookelo, Yesus tabangomo wendowolo.
4 Ene ngundilo wendootoni ngu, asa, oni gidalega nguno
oluwonggoku, ngundo nowoondoye biyomi yelo, enengo
nanggelo ingolo ewonggori. Ndatelo ngulo, bo ulumi
gomengga nga kingo yombuliyoote?
5 Nga oni yunootoni, uliyootoyi, ngulo uliyi ulungga
(300.00 Kina) yolo, ngundo owoolongo oni yunoweloyi. Elo
balegakuya boguwoolo kenolo ewonggori.
6 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo ewolo. Nguno yokoyi! Ye
balega nga ndatelo kenolo elo kowuli ene inootenggo? Ene
nolo damoni gome ngu tete.
7 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oodoyi, nalu-
dodomo, ye mete ene hoolooweyelowanggo. Ene no ngu
yeya suwoo suwoo ma oluwato.
8 Ene balega, ngando bo ulumi gula no gowenemo
wendooteku nga ngu, ene no meleno noyeweloyi ngulo
yomosineloote.

9 Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Mela mela bidodomo,
Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo ewanggoku, ngu
melasina nguno nga balegado teteku ngalo mandeni elo,
ngulo nguya ingondudu telo ingowanggolo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunowelo Mande Gosiyowolo
(Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande
elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula Yudas Iskariyoot,
ngundo ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu
nguno oolouwolo. Ngundilo oololo, ene Yesus yootunolo,
kandeyemo yewelo ewolo.
11 Yudasndo ngundilo etoni, Anutlo woolo yeyingo oni
ngulo sobosobo ululu ngu ingolo, ngulo ene oni oni telo,
Yudas bobeye inowelo mande gosiyowonggori. Ngundilo
ngulo, Yudasndo damoni yelo, oole erewelo, ndawu
nalunggano Yesus yootunolo, kandeyemo yewanolo ingowolo.

Yesusndo Pasowa Sulena Oniya Neyingo
(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

12 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, Oo Omanon-
goyingo Yis Kini oowooyi Pasowa, ngu neweloyi naluni
tunootewolo. Ngu nalunggano nguno, ene Anutlo sunggi
kenolo, dagayeloyingo naluwo Sipsip nangoni utolo, ngulo
oowali kawonggori. Ngulo ngu, sulena onikundo Yesusno
sumoo ewonggo. Gedo ngu noole ndano saya, oowali oo ngu
yomosiyolo, neweloyi ingoote? Elo sumoo ewonggori.
13 Ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yesusndo sulena oni elaya
suleyelolo ewolo. Yali oolouya, ende uli. Nguno, oni gula
sono nggusi koolowooya, oolekana ooloutoningga ngu, yali
kenoya, ene keyoya, endemo oolouli.
14 Ene oolouya, ya gula newendemo utoningga ngu, asa,
yali ngu ya sembuliga, nguno ngandiya eli. Oo etuyeloyingo
oni, ngundo geno sumoo ewolo. Gengo ya gumi ndano, no
nguno nenengo sulena onidodo Pasowa oowali ngu newato?
15 Yali ngundilo sumoo etoli, enendo ya gumi ulungga
awu sanganimo ngu etuyelowa. Ngu ya gumingga ngu,
oo neweloyi yaba, bibiteweloyi yaba, ngu bidodo kuli
yomosiyeyingo ngu. Yali nguno noolengo oowali yomosiyolilo ewolo.
16 Yesusndo ngundilo etoni ngu, ariya, sulena oni elayaga
ngu endemo oololo, Yesusndo ewoku ngundilo kenowoliyo.
Ngundilo telo, ene nguno oowali yomosiyowoliyo.
17 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayagakudodo ombuwolo.

18 Ngundilo ombulo, ene oo neweloyi yabano bibitelo,
oo nelo, Yesusndo ewolo. Nondo hamoo oolengo yeno
eteno. Oni gula ye kewooloyemo nganonggo, windoga no
yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewa. Ngu oningga
ngu, noya oo netelo ewolo.
19 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni nowoon-
doye kowuli oolengo yewolo. Ngu mandega ngulo, ene
damoni yelo, gulanangge nangge, Yesus sumoo inowonggori.
Ge noya ete, binelo? Ewonggori.
20 Ene ngundilo sumoo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo.
Ye kande elaya kegidembolo elaya ngu kewooloyemo nga
gulado. Nga oningga, noya kandenali koondomo goboolo
yetelokungga nga.
21 Yo, hamoo, no Oni Nangoni, Anutlo mandeno kuli
eyingo ngundilo ooloute. Ene ngu oningga Oni Nangoni
yootunolo etekungga ngu, ngu oniyooge! Ngu oningga ngu
oniyooge nemimbo ma yomoowoolo ngu, kowuli eneno ma
tunootewalo ewolo.

Yesusndo Oowali Wayin Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Matiyu 26:26-30; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

22 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanongoyingo gula
yolo, Anutno yemboongelo, oosososwoolo, bayetelo yunolo
ewolo. Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwinelo ewolo.
23 Yesusndo ngundilo elo, ene toba gula Wayin sonoyimbo
newendemo hangeyingo, ngu yolo, Anutno yemboongelo,
sulena oni yunootoni ngu, sono toba gulananggegakuno
goboolo newonggori.
24 Ngundilo netoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Nga sono
tobaga nga nenengo dalone. Nga ngu yeya, mande kedalo
gosiyooteno. Nga dalonengga nga, ngu oni simoo bale
bidodomo wendoyunooteno.
25 No yeno hamoo oolengo eteno. No nga Wayinngga nga
ko ma newano. Kootusina, Anutlo Endega enengo simoo
bale soboyelooteku nguno, no Wayin sonoyi ko newanolo
ewolo.
26 Ngundilo telo yokolo, Anut bingami okoolo, ene yambo
gula utolo ngu, asa, ene ootookoolo, Olib pulimo oolewong-
gori.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo Kootu Nunowa
(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya ewolo. Ye
bidodo noyokolo sawanggo. Anutlo Mandeno ngu ngandilo
nakangowolo.

No Sipsip sembuli utoowe, Sipsip sosolelo, sungo sungo
sawanggo. Elo nakangowolo. *Sekarayiya 13:7*
28 Ene no melenonggo ko keda ootookoolo ngu, no ye ko-
leteyunolo, Galili melako oolouwanolo ewolo.
29 Ngundilo etoni, Pitando Yesuslo mande gumi ewolo. Oni
gidalebo goyokolo, satoyi, ene nondo ngu ge ma goyokolo
toongewanolo ewolo.
30 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Pitaya ewolo. Nondo
geno hamoo eteno. Ataga nga, suwoonggano ngano,
kootoori tambu elaya ma eyingomo, ge no oowoone iman-
goolo ewa. No ngu oningga ngu watayi kini, elo, tambu
kabusa ewalo ewolo.
31 Ngundilo etoni, ene Pitando yanggango yelo, gumi ewolo.
No hamoo oolengo eteno. No mete geya kumoowaloku
ngu, no ge oowoongge ma oongoowanolo ewolo. Ngundilo
etoni ngu, asa, sulena oni bidodo mande ngundilo nangge
emukowonggori.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo
(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Ariya, ene oololo, musiyo gulano salo tunootewong-
gori. Ngu musiyongga ngu oowooyi Gesemani. Nguno ngu,
Yesusndo enengo sulena onikuno ewolo. Ye ngano bibiteya
oodoyiga, no oololo, anduno Anutno yemboongewelo ewolo.
33 Yesusndo ngundilo elo, sulena oni kabusa, ngu Pita,
Yems, Yon, ngu yoyolo, oolouwolo. Ngundilo oololo, nguno
Yesus newende kowuli ulungga oolengo ingowolo.
34 Ngundilo ingolo, sulena oni kabusagakuno ewolo. No
nowoondone kowuli ulungga oolengo yetoni, no kumoow-
eloyineloote. Ngulo ngu, ye ngano ootooya, ye komo in-
gondale teya sobonelo ewolo.
35-36 Yesus ngundilo elo, ngulo ene bodaga sungo oololo,
melako penggootelo welewolo. Ngundilo telo, eweyi Anutno
sumoolo yemboongewolo. Awa, Awane, oole moole tetoni
ngu, kowulingga ngu ombuya daganeloni. Ge nenengo
awane, ge oo bidodo teweloyi ingoote. Ngulo no ngandilo
ingooteno. Gedo mete nga kowuli ogingoyingo ulungga nga
ngu, gedo andange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo.
Kini, gengo ingonduduge ngu nangge, no ngu keyowanolo
yemboongewolo.
37 Yesusndo ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, ene
ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno oololo yeyootoni,
wetolootoyi, yeyolo, ngulo ene Pita yokutuwoolo ewolo. Say-
imon, ge wetololoote? Ge nalu gulanangge ma doongetelo
oluweloyi kini? Sumoo ewolo.

38 Ngundilo elo, sulena oni kabusagaku yeyolo ewolo. Ye
doongeteya, yemboongeya oliyi, Ye ngundilo telo oodoyi
ngu, asa, Setando tewooyelootoni, yanggango ma yelo
oonatewanggo. Hamoo, yengo nowoondoyemonggo ngu
tewelo ingootoni, ene goweyebo ngu suleyeyokiniyelo yang-
gango ma yetenggolo ewolo.
39 Ngundilo elo, Yesus ko oololo, Anutno yemboongewolo.
Ngu kilangga ngu koletelo, Anutno ewokungga, ngundilo
nangge ko ewolo.
40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa, Yesus sulena
onino ko ombulo yeyootoni, ko wetolo oluwonggo. Ndatelo
ngulo, nowoondoye kowuli ulungga oolengo yetoyi, ngulo
ene gome gome kubooyelootoni welewonggori. Yesusndo
sumoo yunootoni, ene oyumoyelootoni, ngulo mande gula
eneno ma ewonggori.
41 Ariya, Yesus tambu kabusayi nguno oololo Anutno
ewoku ngundilo ko yemboongelo yokolo ngu, asa, ene
ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno oololo yeyootoni,
ko wetolo oluwonggori. Ngundilo telo oodoyi, Yesusndo
yeyolo ewolo. Ye komo wetolo kengelo oolootenggo? Ngu
mete, ariya, nalu kiniteteku nga! Ye ootookooya kenoyi!
Ataga, mbumbuwadodo onindo, no yootunonelolo, me oni
kandeyemo noyewanggo.
42 Ngulo ngu, ye ootookootoyi oolouwooto. Kenoyi!
Windoga oni no yootunonelolo, oni sanggili kandeyemo
noyeweloyi oni ombuteku andu! Ewolo.

Yudasndo Yesus Me oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

43 Yesus mande etoni, sodedonangge Yudas, Yesuslo sulena
oni ngulomu gula, ngundo ombuwolo. Ombutoni, me oni
oowooyingga ombulo, ene duge, idi, nasa, mata komuko ebe
uleweloyi, oo bidodo yolo ombuwonggori. Anutlo woolo
yeyingo oni, ngulo sobosobo oni ululu, mamana mande
etuyeloyingo oni, ko, goobooyingo yalo tabango oni, ngundo
me oni suleyelootoyi ombuwonggo.
44 Windoga oni, oowooyi Yudas, kuli sunggi gula yunolo
mandelo gosiyowolo. Nondo ngu oni kandeyi dowoolo,
yenggonangolo, yenggonangootoowega ngu, asa, ngu on-
ingga ngu Yesus. Ngu dowooya, yoya oolouyilo ewolo.
45 Ariya, Yudas tanggeyemo ombulo ewolo. Oo
etuyeloyingo oni, elo, kandeyi dowoolo yenggonangowolo.
46 Ngundilo tetoni, ariya, me oni Yudasdodo mayeyingo,
ngundo kandeye oolongoolo, Yesus dowoowolo.
47 Ngundilo tetoyi, Yesuslo sulena oni kewooloyemo gulado
sanggili telo, enengo duge woosoolo, ngundo woolo yeyingo

oni ngulo sulena oningga, ulewelo oolongootoni dagatoni,
sodeyi nangge takatoni solewolo.
48 Ngundilo tetoni, Yesusndo yeyolo ewolo. Ye idi, nasa,
duge, ngudodo ye yakaka oni yodowoolo yoweloyi ngundilo
me ombutenggo?
49 Nalu oowooyingga, no yeya Yuda onilo goobooyingo
yano ootoolo, mande yunololuwono. Ene ye nguno ma
nodowoowonggo. Ene Anutlo mande nakangoyingo ngu
ataga engge tunootetelo ewolo.
50 Ngu naluno nguno, enengo sulena oni bidodo Yesus
yokolo samukowonggori.

Simoo Kosiyi Gula Sosolelo Toongewolo

51 Simoo kosiyi gula kumba nomboyingga nangge yemulo,
Yesus keyolo ooloutoni, me onikundo kenolo, ngulo ene
nguya dowoowonggori.
52 Dowootoyi, simoo kosiyigaku, enengo kumba nomboy-
inggaku kandeyemo yokolo, mbilimbili toongewolo.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboongoowonggori
(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 8:13-14,19-24)

53 Me onindo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo ngulo
sobosobo oni koleteyingo ngulo yano oolouwonggori. Nguno
Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu, goo-
booyingo yalo tabango oni, mamana mande etuyeloyingo
oni, bidodo mayelo gooboongoowolo.
54 Ngundilo gooboongoolo oodoyi, Pita ngu yowokoyi
sungo Yesus keyolo oolouwolo. Ngundilo telo, Pitando
olengomonggo penggo penggo Anutlo woolo yeyingo onilo
sobosobo koleteyingo, ngundo yasiliko uwolo. Ngu yangga
ngulo kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita ngu yokowelo
nombono ombulo, de yokowolo.
55 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo ululu,
gooboolo oni tabango bidodo, ngundo Yuda oni ne-
goyelootoyi, mayelo, Yesusndo mande biyomi gula eyingo
tetoni, ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo ngulo sumoo elo,
mande erewewolo. Ene mande nenengo gula ma kenowong-
gori.
56 Oni oowooyingga mande ebe ganagana oowooyingga
Yesusno ewonggori. Ene oni ngulo mandeye ngu gulanangge
kini.
57 Ngundilo nangge, oni gidale ootookoolo, mande ebe
ganagana oowooyingga Yesus goweyimo yelo, Yesus ganan-
golo ewonggori.
58 Yesus enengombo ngandilo etoni ingowooto. Nondo,
Yuda onilo Tempel, nga toongoowano. Kuli onindo
kandeyebo nalu oowooyingga koyi telo yewonggori. Ene

nondo ngu nalu kabusagomo ko gula yewano. Ene onindo
kandeyebo yeweloyi nguya kinilo ewonggori.
59 Ene ngu mandega eyingo nguya, mande gulanangge
kini.
60 Woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo
tabango oni, kewooloyemonggo ootookoolo, dikalo, Yesus
sumoo inolo ewolo. Ge mande nga gumi gula ma ewa?
Nga mandega nga mande wilikoyingo oni doongeyemo ge
bungomo etenggo. Ge mande gula moole, bine, ngundi
kinilo? Ewolo.
61 Ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande gumi gula
ma elo, nenetelo oluwolo. Ngundilo nenetetoni, woolo
yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo Yesus ko
sumoo inolo ewolo. Ge Kristus, Anutndo simoo bale yoyow-
eloyi sunggi yeyingo oni? Ge Anut Oo Bidodo Sembuli, noole
ngu bingami okootetoku, ngulo Nangoni, binelo? Ewolo.
62 Ngundilo sumoo etoni ngu, asa, Yesusndo gumi ewolo.
Nondo nangge. Kootusina, no Oni Nangoni, no Anut yang-
gangonidodo ngulo kandeyi koondoyisina bingamidodo bib-
itelo, kootusina, Sambono gobooleno, ombutoowe, ney-
owanggolo ewolo.
63 Woolo yeyingo onilo koleteyingo oningga, ngundo
sanggili ulungga telo, enengo nenggulo dowoolo, oom-
boongeweloyi telo ewolo. Noole oni gidalegano sumoo ma
ewato. Kini, enengombo mande eteku, nga nangge.
64 Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete.
Ngundilo ngulo, ye enengo mande eteku, ngulo ye ndatelo
ingootenggo? Ngundilo sumoo etoni, ene bidodo mande
gulanangge ewonggori. Yesus mande biyomi eteku, ngulo
ene komo kumoonilo ewonggori.
65 Ariya, oni gidalega damoni yelo, mukendolo, tow-
imbo doongeyi doobengolo, nguno utolo ewonggori. Ge
ingondudu eyingo oni tetoni ngu, asa, onendo ge gulete? Ngu
yootunoya e! Ngundilo elo, kumba ootuwoo onindo yolo,
gisalu ulewolo.

Pitando Yesus No Watayi Kinilo Ewolo
(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

66 Pita ngu yasiliko nguno bibitelo oodoni, Anutlo woolo
yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo oni, ngulo
sulena bale gula ombuwolo.
67 Balegakundo ombulo, Pita kenootoni, de yokolo oodoni
kenowolo. Ngu balega ngundo Pita gome gome kenolo
ewolo. Ge nguya Yesus Nasaret endemo oningga nguya
oluwolilo ewolo.

68 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Kini, no ngu
oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku ngu,
no damoni ma ingooteno. Ngundilo elo yokolo, Pita endesina
yamako dabemimo ooletoni, ngu naluno, kootoori ewolo.
69 Ngundilo tetoni, sulena balegakundo, Pita ko kenolo, oni
namoko dikayingoku, nguno ewonggori. Nga oningga nga
nguya, Yesuslo keyimo oni gulalo ewonggori.
70 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Hamoo oolengo
kini. Etoni, nalu bodaga oode, oni namoko oluwonggoku,
ngundo Pitaya ko ewonggori. Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni
gula. Gengo mande eteku ngu, Yesuslo mandeni ngundilo.
Ge nguya Galili onilo ewonggori.
71 Ariya, Pitando sanggili sanganimonggo manggalu telo
ewolo. No hamoo ma etoowe ngu, Anutndo nulewa! Ngu
oningga, yendo etenggoku ngu, no watayi kini! Ewolo.
72 Ngundilo etoni, ariya, kootoori tambu elayayiga ngu
ewolo. Ariya, Pita ingowolo. Kuli Yesusndo enedodo eyingo,
kootoori tambu elaya ma eyingomo, ge no oowoone tambu
kabusa oongoonelowa. Pita mande ngu ingondudu telo,
ngulo ene sendolo biyobiyomi tewolo.

15

Ene Yesus Yolo, Oni Mela Oo Sobosobo Oni Ulunggano Oolouwonggori

(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

1 Suwoononggo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo so-
bosobo oni koleteyingo, mamana mande etuyeloyingo oni,
goobooyingo yalo sobosobo oni, Yudalo goobooyingo ya
ngulo tabango oni goobooyingomo, oni ngu bidodo mande
gulanangge ewelo gooboowolo. Ngu oni ngundo Yesus
utombo gosiyolo, yolo, oololo, Yuda mela ngulo sobosobo
oni ulungga, ngu Rom Gabman oni, oowooyi Payilat, ngu
kandeyimo yewonggori.
2 Payilat ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge, Yuda mela,
ngalo oni simoo bale ngulo sobosobo oni ulungga? Ngundilo
sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Yo,
gengombo eteku ngundilolo ewolo.
3 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni ko-
leteyingo, ngundo mande mande oowooyingga kingo Yesus
goweyi sanggawelo ebe ganagana ewonggori.
4 Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo. Geno mande
oowooyingga etenggoku nga, ge gumi gula ma ewa? Ge in-
goote! Mande yanggango oowooyingga, ge yombuligelowelo
etenggoku nga! Ewolo.

5 Ene, Yesusndo mande mande, ngu gumi gula ma ewolo.
Ngundilo tetoni ngulo, Payilat ngu, ene ingondudu ulungga
ingowolo.

Yuda Onindo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewonggori
(Matiyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yon 18:39–19:16)

6 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi Pasowa,
nguno ngu, Gabman sobosobo oni ululu, ngulo damoniye
ngundilo, ya biyomimo oni gulanangge andangetoyi
toongewa. Ngundilo ngulo, oni simoo bale enengombo
oni gulalo etoyi ngu, oningga ngu nangge andangetoyi
toongewa.
7 Ngu naluno nguno, oni gula ya biyomimo oluwolo. Ngu
oningga ngu, oowooyi Barabas. Barabas ngu oni mela oo
sobosobo onidodo ebe utolo, oni uleyi kumootoni ngu, oni
ngudodo, ene ya biyomimo yoyewonggori.
8 Ariya, oni simoo bale oowooyingga mayelo, Payilat
sumoo inolo ewonggori. Ge suwoo suwoo teteku ngundiya,
ataga nguya telo ewonggori.
9 Ene, Payilatndo gumi ewolo. Yuda onilo mela oo so-
bosobo oni ulungga, nga bine, andangetoowega toongenilo?
Ewolo.
10 Payilat, ngundilo elo ene ingowolo. Anutlo Woolo
Yeyingo Onilo sobosobo oni koleteyingo, ngundo Yesusya
boguboguwoolo nowoondoye biyomi ulungga yetoni, ngulo
ngundilo tewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga
Yesus bingami okoowonggori.
11 Ene Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni ko-
leteyingo, ngundo oni simoo bale suleyelo ewonggori.
Barabas andangeya, yuno, etoyiga ngu, ene komo Barabas
andangeya, yunonilo ewonggori.
12 Payilatndo oni simoo baleya ewolo. Ye nga oningga nga,
Yuda onilo mela oo sobosobo oni ulungga etenggoku nga,
ndatelo teyinowano? Elo sumoo yunowolo.
13 Asa, oni simoo bale bidodobo gumi ngandilo meno
manggalu telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga
kumooni! Ewonggori.
14 Ngundilo etoyi, Payilatndo gumi ewolo. Ndatelo
etenggo, enendo ndawu oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni
simoo bale bidodo meno mogulu ulungga telo ewonggori. De
mombimo sanggawetoyiga kumoonilo ewonggori!
15 Ngundilo etoyi, Payilatndo, oni simoo baledo ewong-
goku, ngundilo nangge elo ingolo, ene Barabas andangetoni
toongewolo. Ene Yesus yolo, me oni yunootoni, tulimbo
gisasalu, uleyi biyomi yewolo. Kootusina, ngu de mombi
sanganimo sanggawetoyi kumoowa.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori
(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

16 Me onindo Yesus yolo, Payilatlo ende pawaloko oolelo,
ngunonggo, me oni gidalega bidodo negoyelootoyi, mayelo
gooboongoowolo.
17 Me onindo gooboongoolo nenggulo seleyingongga yolo,
Yesus teyinowolo. Uto sanggilidodomu yolo, ngundo Yesuslo
tomokuyi tewolo. Ngu uto sanggilidodo tomokuyingga ngu
yolo, Yesus tabangomo kuduwooyinowonggori.*
18 Ngundilo telo, Me oni ngundo damoni yelo, Yesus
doongeyimo tabadoli telo, nggunuwoolo ewonggori. Ge
mayeteku nga, ge Yuda onilo mela oo bidodo sobowooyingo
oni koleteyingo ulunggaku nga! Ewonggori.
19 Ngundilo elo, mata yolo, ngundo Yesus tabangomo oolo-
longoolo utolo, mukendolo, kenolo, elo, Yesus tanggeyemo
boodooye oondookelo, oni oowooye bingamiye okootenggoku,
ngundilo tewonggori.
20 Ngundilo telo, me onindo Yesus yumooyinolo yokolo,
ariya, Yesusno nenggulo seleyingonggaku andangelo
yokolo, Yesus, enengo nengguloni yolo, Yesus teyinowolo.
Ngundilo telo, Yesus yolo, de mombimo boolowoowelo, yolo
oolouwonggori.

Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawewonggori
(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

21 Ngundilo oolo lo, ooleko oni gula oowooyi Sayimon ngu
endeni oowooyi Sayirin. Ngu oningga ngu, ene degunonggo
ende uwelo mayewolo. Sayimon, enengo nangosumoongo
elayaga ngu oowooyali Aleksanda, Rupus. Me onindo
oolekonggo dowoolo, woosoolo, Yesuslo de mombigaku in-
ootoyi koolowoowolo.
22 Ngundilo telo, me onindo Yesus yolo, mela musiyo
gulano oolouwonggori. Ngu melangga, ngu oowooyi Gol-
gata. Golgata oowooyingga, ngulo damoni ngandilo: tabaye
wembuyi musiyo.
23 Golgatano mayelo, nguno sono kowoododo
goobooyingo, ngu Yesus inowelo tewolo. Ngundilo tetoyi,
ene Yesusndo ngu sono kowoongga ngu yokolo, ene ma
newolo.†

---

* **15:17:** Ngu tomokungga ngu ko kumba seleyingongga nguya ngu, mela ngalo sobosobo oni tabango koleteyingo, ngulo sunggi ngundilo teyinoyingo.
† **15:23:** Ngu sono kowoongga ngu sanggawetoyi, ogingoyingo ingoweloyingga ngu kiniteni, elo, inowelo teyingo.

24 Ariya, ene Yesus de mombimo dowoolo sanggawe-
wolo. Ngundilo telo, Yesuslo nengguloni, ngulo ebe da-
gadaga koondoonge telo, oni onendo dagayelolo ngu, enendo
yowolo.
25 Yesus de mombimo boolowooyingo ngu, suwoononggo
sa oolelo, mela yanggango yeteku nalungga nguno, sa gaboyi
nalu kandegula gidembolo namolaya (9:00am), nguno sang-
gawewolo.
26 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo so uyi
gula ngandilo nakangowolo. Yuda Onilo Mela Oo Bidodo
Sobosobo Oni Ulungga Oolengo. Ngundilo nakangowolo.‡
27 Oni biyomi elayaga, Yesus tanggeyi gide gide
booloyelowolo. Oni gula kandeyi koondosina, gula kandeya
dedalesina booloyelowonggori.
28 Ngundilo teyingo ngu, kuli oolengo, Anutlo mandeno
nakangoyingo ngulo engge tunootete. Ngu ngandilo:
Ene oni biyobiyomimboya oluwonggolo ewolo. *Ayisaya 53:12*
29 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo mande
elo, tabadoli telo ewonggori. Ehe! Ge nga oningga ngando
yambo ya tootoongolo yokolo, nalu kabusagomo ko yewelo
ewonggori.
30 Ariya, ataga gengombo de mombi ngu yokoya, melako
ombu! Ewonggori.
31 Ngundilo tetoyi, asa, Anutlo woolo yeyingo onilo
sobosobo oni koleteyingo, Anutlo mamana mande
etuyeloyingo oni, ngundo nguya Yesus yumooyinolo mande
ewolo. Kenoyi! Ene oni gidalega yomosiyeloote. Ene
enengombo hooloowewelo ma ingoote.
32 Nga Iserello mela oo bidodo sobosobo oni koleteyingo
ulungga, Kristus, ene de mombi yokolo, ombutoni ngu, asa,
noole ngu kenolo, nowoondonayimo hamoo tewa! Ewolo.
Oni elayaga, Yesus tanggeyi gide gide de mombimo elayaga
nguya, Yesus yumooyinolo mande ewoliyo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

33 Sa kewooloko (12:00am) oolengo, mela bidodo suwoo
ooleli ulungga telo, oololo, sa nemimo uyingo (3:00pm).
34 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango ulunggalo
ewolo. Eloyi Eloyi Lama Sabakatani? Nga mandega
ngalo, damoni ngandilo: Nolo Anut, Nolo Anut, ge ndatelo
noyokowolo? Ewolo.

‡ **15:26:** Yuda onino oni ulungga ngu mandega, nguno ulewolo. Ngu mandega ngu, enengo mbumbuwanilo nakangolo, etuyeloyingo.

35 Ngundilo etoni, oni simoo bale gidalega namoko oluwonggoku, ngundo ingolo ewonggori. Ingoyi! Ene Ilayisa negongootelo ewonggori.
36 Ngundilo etoyi, oni gula kendutelo oololo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu towi sosowoo, nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi, Yesus manggomo nenilo inolo ewonggori. Sobowoolo oode kenowato! Ilayisando ombulo, andangelo, yolo, ombuwa, binelo? Ewonggori.
37 Yesus ki ulungga elo, yuka yokolo kumoowolo.
38 Yesus kumootoni, asa, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel, nguno towi ulunggaku awu wengamonggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo, ombulo, wenga melako goloongewolo.
39 Ariya, me onilo tabango, ngundo Yesus omukumundoongomo dikalo, kenondadangelo oluwoku, ngundo Yesus ngundilo telo, kumootoni ngu, kenolo ewonggori. Hamoo oolengo. Nga oningga nga, ngu Anut Nangoni!
40 Ngundilo etoni, bale gidalega yowokoyi dikalo, kenondadangelo oluwonggo. Ngu bale ngu kewooloyemo, bale kabusa oowooyi nga, Mariya Magadala; Mariya, Yems, bebeyi oowooyi Yosis nguya, namoyali; ko, Salomi, ngundo oluwonggo.
41 Ngu bale ngu, kuli Yesus Galili melako sulena teyinolo, yade ngunonggo bale gidalega nguya keyolo, Yerusalem endemo enedodo mayewolo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Melengoowolo

42 Ngu nalungga ngu oololo suwootetoni, kundingi nalu yangeni, ngulo oo yomosiyoyingo naluwolo.
43 Ngu nalungga nguno, Yosep Arimatiya oningga, ngu tabango oni goobooyingo, ngulo oni gula bingamidodo, ene Anutlo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo naluni enengo oni simoo bale sobowooyeloweloyi, ngu sobowoolo oluwolo. Ene yanggango telo, Payilat tanggeyimo oololo, Yesus bingombolo ewolo.
44 Ngundilo etoni, Payilatndo Yesus kumoowo, bine; ngundi ma kumoowo, binelo, ingondudu ulungga telo, asa, me onilo tabango gula negongolo, sumoo inolo ewolo. Oninggaku, kuli kumoowo, binelo? Ewolo.
45 Ngundilo sumoo etoni, me onilo tabangongga, ngundo Yesus kuli kumoowolo ewolo. Ngundilo etoni, ingolo, asa, bingongga ngu, Yosep yokoyinowolo.
46 Ngundilo yokoyinootoni, asa, Yosepndo oololo, kumba namboyi gula uliyolo, oololo, Yesus bingo andangelo yowolo. Ngundilo telo, kumba nomboyingga, ngundo Yesus bingo

doobengolo, mbimboongolo yolo, oololo, digi meleyi gula onindo kuli selo digi kowu ngundilo tewolo. Ngu melengga nguno, Yesus bingo melengoolo, asa, mele manggowo ngu digi gula ulungga wenggelemoolo, ngundo ukingowolo.
47 Mariya Magadala balega, ngu Mariya, Yosis nemi elayaga, ngundo, Yesus melengootoyi kenowolo.

16

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

1 Yudalo Kengeyingo nalu oowooyi Sabat kinitetoni, Mariya Magadala balega; ngu Mariya, Yems oningga ngu nemi; bale gula oowooyi Salomi, ngundo kumu, bo ulumi ndindingo gome ngu uliyowolo. Ngu bo ulumi oo ngu yolo, oololo, ngundo Yesus bingo moondeyi sonowoolo, yomosiyowelo tewonggori.
2 Kowooyingo ngulo nalu koleteyingo ngu, Sande suwoononggo sa ooletoni, ene oni meleno oolouwolo.
3 Ngundilo oololo, enengo nangge mandelo, ingolo, ngandilo ewonggori. Onendo noole hoolooweyelolo, digi ulungga mele manggowo ukingoyingo, ngu andangewalo? Ewonggori.
4 Ngundilo elo, oololo, doongetelo, mele manggowo kenootoyi, digi ulungga mele manggowoomo ukingoyingo nguno kini. Ngu digi ulungga mele manggowoomo ngu kuli andangewonggori.
5 Ene oololo, mele newendemo uwonggori. Ulo, doongetetoyi, oni simoo kosiyi gula, ngu mele newendemo nenggulo namboyi pelungga telo, kandeyi koondosina bibitetoni kenowonggori. Ngundilo kenolo, ene soliyokowonggori.
6 Ngundilo kenootoyi, simoo kosiyiga meleno ngundo ewolo. Ye ma soliyokowelo. No ingooteno. Ye Yesus Nasaret oningga de mombimo sanggawelo uleyi kumoowokungga, ngu erewelo mayetenggo. Ene kuli ootookoowolo. Ene ngano kini. Nga kenoyi! Yewonggoku musiyo nangge nga.
7 Ene, ye oolouya, enengo sulena onino eya, Pitano nguya eyi. Yesus ngu koletelo, Galili melako ooloute, eya eyi. Ye ngu Galili melako ene kenowanggo. Yesusndo kuli yeno eyingo ngundilo ewolo.
8 Ngundilo ingolo, ngu bale ngu mele sodedo yokolo, endesina oolelo sawoliyo. Ene soliyokolo, sosolelo, ene oni gulano mande gula ma ewoli. Ndatelo ngulo, ene sosolelo mboolomboolo tewoliyo.

Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowoliyo
(Matiyu 28:9-10; Yon 20:11-18)

9 Kowooyingombolo nalu koleteyingo ngu, Sande su-
woononggo oolengo, Yesus ootookoowolo. Yesus ngu ko-
letelo, Mariya Magadala balega nguno tunootewolo. Ngu
balega nguno, kuli Yesusndo mela yuka biyomi kandegula
gidembolo elaya andangewolo.
10 Mariyando Yesus kenolo oololo, oni Yesusya endey-
oyingo, ngundo ngu nowoondoye kowuli ingolo, sendolo
oodoyi, nguno ewoliyo.
11 Mariyando ngu oni nguno ewolo. Yesus keda ooloote!
No kuli kenooteno! Elo etoni, ngu oni, ngundo mandega ngu
ingolo, ene nowoondoyemo hamoolo ma ingowonggori.

Sulena Oni Elaya Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Luk 24:13-35)

12 Kootusina, sulena oni elayaga, ende yokolo, oole keyolo
ooloutoli, nguno Yesus, ene guladilo oolengo telo, sulena oni
elayaga ngu doongeyalimo tunootewolo.
13 Ngundilo tunootetoni, ngu oni elayaga ngundo oololo,
sulena oni gidalegano ewoliyo. Ene, sulena oni gidalegado,
ngu oni elayaga, ngundo Yesus kenowoliku, ngu etoli, mande
ngulo nowoondoyemo hamoo etelilo ma ingowonggori.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Ko Yunowolo
(Matiyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

14 Kootusina, sulena oni kande elaya kegidembolo gu-
lanangge, ngu oowali newelo bibitewonggori. Yesus ngu
kewooloyemo tunootewolo. Yesusndo yeyolo, mamana yelo
ewolo. Ye nowoondoye yanggango yetoni, ye nowoon-
doyemo hamoo ma teyingolo ewolo. Ndatelo ngulo, ene
ootookoowoku, ngu kenolo, ngundo etoyi, ye ngulo nowoon-
doyemo hamoo ma tewonggori.
15 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye oolouya, mela
bidodomo mande keda mesalango nga wesiyoya, oni simoo
bale bidodo oolengomo eyi.
16 Oni ene newendemo hamoo ingolo, ngunonggo ene
sono (kindingiyimbo) sonowoowaku ngu, asa, Anutndo ngu
oningga ngu yootoni, ene Anutlo oni telo oluwa. Ene, Anutno
newendemo hamoo elo, ma ingowoku ngu, ene Setanlo ende
biyomi, de nombo ma kumooweloyi, nguno ulo oluwa.
17 Ariya, oni nolo oowoone, ngulo nowoondoyemo hamoo
tewaku, ngulo sunggi guladilo guladilo yeni tunootewa.
Oni simoo bale goweyemo yuka biyomi oodoyi ngu, asa,
no oowoonemo ngu oomboolo biyomi ngu oweyelootoyi
sawanggo. Ene mande mebuyi keda oowooyingga nguya
ewanggo.
18 Ene kandeyebo sile biyomi dowoolo okoolo, ko, ene sono
oo biyomi oni nelo kumooweloyi, ngu nelo ngu, ene ma

kumoowanggo. Ene ngu ooga, ngundo ma yombuliyelowa. Ene sayi oni tabayemo kandeye okootoyi, sayi oni ngu mete tewanggolo ewolo.

Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo
(Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11)

19 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngundo enengo sulena oni mande yunolo yokolo, ene Anutndo yolo, Sambo endemo oolewolo. Yesus ngu Anut kandeyi koondoyisina bibitewolo.
20 Yesuslo sulena oni ende mela bidodomo salo, mande ngu wesiyolo ewonggori. Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo enedodo ootoolo, ngunonggo ko telo, enengo mandeni ngu yanggango teyinowelo, oo damoni sungo oolengo guladilo guladilo onindo ma teweloyi, ngu telo, oni simoo bale etuyelowonggori. Mande ngu hamoo oolengo.

Luk
Luklo Mande Tabango

Luk ngu, ene Yesus enengo keyimo sulena oni ngu keyemo ma ombuwolo. Ngu ene Yuda oni kini. Ene Girik oni gula. Ingondudu oni, ngundo ngu, Luklo ende damoni ngu Antiyok, Siriya mela gidesina, ngunonggo ingolo ewonggo. Luk oningga ngu, sayi mambu yomosiyeloyingo oni. Oni simoo bale kenolo yomosiyoweloyi oni oowooyi Dokta. Girik mande damoni oolengo ngu, Luklo mandeni, ene mande elo, ko oo gome nakangowelo ngu oo bidodo, ene watayi telo, ngulo ene nakangowolo.

Nga bukga nga, ngu koleteyingo, oo ngu Lukndo nakangowolo. Nga bukga ngando ngu, Girik oni simoo bale ingondudu yunolo, Yesuslo mandeni ngu wesiyolo oni simoo bale Yesuslo mandeni ngu ingoya, nowoondoyemo ingootoyiga, hamoo tenilo nakangowolo. Ene nga mandega nga nakangoyingo ngu, ene oni sowe gidalega, Yuda oni simoo bale kini, nguno mande wesiyolo ewolo.

Lukndo Nga Mandega, Nga Tiyopilaslo Nakangowolo

1-2 Oni ulungga Tiyopilas, kuli oni oowooyingga kandeye tewoongolo, Kristusndo noole kewoolonayimo ko telo ene tunootewoku, ngu bidodo nakangowolo. Ene oni Yesus enengo doongeyembo kenowonggoku ngulo mande etoyi, oni sungombo ngulo mande ingolo wesiyolo etoyi, ngu ingolo nakangowolo.

3-4 Ngulo ngu, no nguya nga mandega nga gengo nakangooteno. Nalu pelunggano nga mande oo ngalo sumoo oowooyingga telo, damoni bidodo ingolo yowelo, asa, no mande nenengo oolengo kuli tunootewoku, ngu ataga nakangooteno. Ngulo ge komo gome nenengo oolengo ingo. No nga mandega nga nakangolo ge etunggelowonoku, ngu hamoo mande oolengo.

Anutlo Sambono Oni Oowooyi Engel Onindo Yon Tunoo Teweloyimbolo Sekarayiyano Ewolo

5 Ngu naluno, Herodndo Yudiya mela oo ngu bidodo sobosobo oni koleteyingo oodoni, ngu oni gula oowooyi Sekarayiya, ngundo Anutno woolo yeyingo oni telo oluwolo. Anutno woolo yeyingo oni ngu, Abayisa ngu Sekarayiyalo woolo yeyingo oni, watangga ngulo osiye. Ngulo baleyi oowooyi Ilisabet ngu, Eron oningga ngulo soweni.

6 Ngu oni elambalisa elayaga ngu, ene Anut doongeyimo
ene oni nenengo oolengo oluwoli. Ngu elambalisa elayaga
ngu Anut Oo Sembuli Ulungga, ngulo mamana mande oo ngu
bidodo keyolo oluwoliyo. Ene oo biyomi gula ma tewolo.
7 Ngu elambalisa elayaga ngu, ene kuli dogoni oolengo.
Ilisabet ngu ninggoo teyingo, ngulo elambalisa elayaga ngu
ene simoo namboyali kini.
8 Sekarayiyalo keyimo woolo yeyingo oni ngu, ko tewelo
mayewonggori. Sekarayiya ngu ene Anut doongeyimo
woolo yeweloyi ko ngu teloluwolo.
9 Onindo Sekarayiyano sunggi yetoyi, ngundo ene Anutno
woolo yeweloyi damonimo ene yambo ya ulunggano (Tem-
pel) nguno ulo, Anut Oo Sembuli ulungga, nguno woolo
ndindingo gomemu yewolo.
10 Ngu nalungga ngu, Anutno woolo ndindingododo
yeweloyi naluwo, oni simoo bale oowooyingga oolengo
endesina gooboongoolo, nguno Anutno yemboongelo olu-
wonggori.
11 Sekarayiya ko tewoodoni, asa, ngu naluno, Ulungga Oo
Bidodo Sembuliga ngulo Sambono Engel oni gula kenootoni,
woolo ndindingo yeweloyi nombo musiyo ngu kandeyi
koondosina, dikatoni kenowolo.
12 Sekarayiya Sambono Engel oninggaku kenolo soliyokolo
sosoleyingo ulungga oolengo tewolo.
13 Ene Sambono Engel oninggakundo sodedo elo ewolo.
Sekarayiya, ge ma sosolewelo. Anutndo gengo yemboon-
gengga ngu kuli ingowolo. Gengo balege Ilisabet, ngundo
ngu nangongge simoongga yomoowa. Oowooyi ngu ge komo
Yonya e!
14 Gengo nowoondoge ngu gome mete telo oluwaku,
ngunonggo ge oni oni tewa. Baledo simoo yomootoni, asa,
oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene ngulo nguya oni
oni tewanggo.
15 Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Ulungga ngu doongeyimo,
ene oowooyi ulungga oluwa. Ene Wayin sonoyi kowoomu,
ko sono yanggangomu nguya ma newa. Ene nemi useyimo
oolooteku ngu Yuka Kundingiyi ngundo newendemo ulo
hangewa.
16 Enendo Iserel oni simoo bale oowooyingga oolengo
mande yunootoni, nowoondoye yowoolengolo, enengo Anut
ulungga nguno oololo keyowanggo.
17 Kuli, Anutndo Yuka Kundingiyimbo yanggango
ulungga oolengo Ilayiya inootoni, ene Anutlo ko tewoku,
ngundilo nangge, Yon nguya Yuka Kundingiyimbolo
yanggangonimo, Anutlo ko ngu tewa. Enendo

simoo bale ululu hoolooweyelootoni, nowoondoye
yowoolengoya, ngunonggo enengo simoo namboye
nguya hoolooweyelootoyi, nowoondoye yowoolengolo,
awanamoyemboya nowoondoye goboolo gulanangge
yewanggo. Oni Anutlo damoni ma keyootenggoku ngulo
nowoondoye nguya enengo mandeni ingolo keyowanggo.
Ngundilo damoningga ngunonggo oni simoo bale bidodo
nowoondoye yomosiyootoni, oo bidodo Sembuli Ulungga
ngulo mandeni ingowanggolo ewolo.

18 Sekarayiyando Sambono Engel onino ewolo. Noole
balenemboya kuli dogoni yewoloku, ngulo simoo yomoow-
eloyi naluwo ngu kuli kini tewolo. Ngundilo ngulo, no gengo
mandega eteku ngu, ndatelo telo ingootoowe hamoo tewa?
Ewolo.

19 Ngundilo etoni, Sambono Engel oni enebana man-
deni gumilo ewolo. No Gebiriyel Anut doongeyimo dikalo
oolooteno. Anut enengombo no sulenelootoni, no geno
mande gome nga wesiyolo ewelo ombuteno.

20 Ariya, ge ingo! Ge nolo mandene nga nowoondogemo
hamoo ma tete. Ngulo ngu ngandilo, ataga gengo gagige
ngu wetumootoowe, ge mande ma ewa. Kootusina, nga
oo nga tunootetoni ngu, nolo mandega nga, ngu hamoo
oolengo enengo naluno engge tunootetoni ngu, asa, ge mete
ko mande ewalo ewolo.

21 Oni simoo bale Sekarayiya, sobowoolo ingondudu bu-
libali ingolo ewonggo. Ndatelo ngulo, Sekarayiya nalu
pelungga ene ya gumi kundingiyingga, nguno ootoolo en-
desina ma oolewolo ingootenggo.

22 Kootusina, Sekarayiya endesina oolelo, oni simoo bale-
doya mande eweloyi kini. Ngundilo ngulo, ene ingoyingo,
ene ya gumi kundingiyi newendemo ameno oo sungo
guladiloga Anutndo etungootoni kenootelo ingowonggori.
Sekarayiya, ngu kandeyibo nangge mande tewootewoongolo
enedodolo ewolo. Gagingo manggowo ngu wetumootoni,
mande eweloyi ereremo kini.

23 Kootusina, Sekarayiya enengo ko kini tetoni, ngu
naluno, ene enengo endemo ko toongewolo.

24 Kootusina, Sekarayiya baleyi oowooyi Ilisabet, useyi-
dodo tewolo. Ngundilo tetoni, Ilisabet, ya newendemo
kombo kandegula kombitelo oluwolo.

25 Oode ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayembo, ataga
nolo sumange tenunolo, oni simoo bale doongeyemo oyumo-
nengga ngu andangenunowolo ewolo.

Sambono Engelndo Mariyano Yesus Tunooteweloyi, Ngulo Ewolo

26 Ilisabet, kombo kandegula gidembolo gulanangge useyi-
dodo tewoolo. Ngu naluno, Anutndo Sambono Engel oni
oowooyi Gebiriyel suleyootoni, Nasaret, ende ulungga, Galili
melako, nguno oluwolo.
27 Ngu endemo nguno, ene bale buniyo gula, ene simoo
gulaya ma weleyingongga, nguno mande yolo oolouwolo.
Ngu balega ngu simoo gulano kametenilo sunggi yewolo.
Ngu simoongga ngu oowooyi Yosep. Yosep ngu Dewitlo
soweni. Ngu balega ngu, oowooyi Mariya.
28 Gebiriyel eneno oololo ewolo. Ge oni oni teya ootoo,
Anutndo ge bingamingge awuno okoote. Anutndo kumana
ge gunooteku, Oo Sembuli geya oolootelo ewolo.
29 Mariyando ngu mandega ngu ingolo, sosolelo, in-
gondudu ulungga telo, enengo newendemonggo ewolo.
Ndawugalo ngulo, ngu simoongga ngundo ombulo nono
ngandilo ete? Ewolo.
30 Anutlo Sambono Oni Engelndo Mariyano ewolo.
Mariya, ge ma sosolewelo. Anutno newende ngu gengo
gome ingolo, sumangeni gunoote.
31 Gome ingo! Ge usenggedodo telo nangongge simoongga
yomoowa. Ngu oowooyi ngu, ge komo Yesusya e!
32 Ngu oningga ngu, oni ulungga oolengo oluwa. Ngu on-
ingga nguya ngandilo ewanggoku, ene Anut bingaminidodo
enengo nangonilo ewolo. Anutndo ene yolo, sobosobo oni
koleteyingo ulungga yetoni oluwa. Enengo osiyi Dewitndo
sobosobo koleteyingongga, ngundo ko tewoku, ene ngundilo
nangge ko tewa.
33 Ene ngu oo bidodo sobosobo koletelo oni, ngundo ngu,
Yekob Iserel ngulo soweni, ngulo sobosobo suwoo suwoo
oluwa. Enengo oo bidodo sobowooteku nalu ngu ma kinite-
walo ewolo.
34 Mariyando ngundilo ingolo sumoo ewolo. No simoo
gulaya ma welewolo. Ngulo gengo mandega eteku ngu,
ndatelo telo, engge tunootewa? Ewolo.
35 Sambono Engelndo mande gumilo ewolo. Anutlo
Yuka Kundingiyi ngu geno ombuwa. Anutlo yanggan-
goni awuno oolengo, ngundo ge wilinggelolo kuduwoong-
gunowa. Ngundilo tetoni, kootusina ngu simoongga ngu ge
yomoowa. Onindo enedodo ngandilo ewanggo. Ene oni
kundingi, Anut Nangonilo ewanggo.
36 Ingo! Momongge, Ilisabet ngu, ene kuli bale dogoni ngu,
ene nguya useyimo simoongga ooloote. Kuli ngu, oni sun-
gombo ewonggori. Ene ninggootete ewonggori. Ene ataga
useyidodo oodoni, kombo kandegula gidembolo gulanangge
kuli yokowolo.

37 Melako ngano, ko gula Anutndo teweloyi, kowuli ma
ooloote. Hamoo oolengo kini. Anutndo ene oo bidodo
temukowalo ewolo.
38 Mariyando gumi ewolo. Ene ngu ooga ngu nono eteku,
ngu mete tewa. No ngu oo bidodo Sembuli, ngulo sulena
bale nanggelo ewolo. Ariya, Sambono Oningga, ngundo
Mariyando oo teteku ngu ingomukolo, ene toongewolo.

Mariyando Ilisabet Kenowelo Oolouwolo

39-40 Ngu naluno, Mariya ootookoolo oo bidodo yomosiy-
olo, sodedonangge yade yade oololo, Yudiya melako ende
gula puli sanganimo nguno oolewolo. Ene Sekarayiyando
yano oololo ya newendemo ulo, Ilisabetno ewolo. O momo,
Ilisabet! Elo ewolo.
41 Ilisabetndo, Mariyalo, manggowo ingootoni, Ilisabet
useyimo simoongonggaku palelo ooletoni, Yuka Kundingiy-
imbo Ilisabetlo newendemo ulo hangewolo.
42 Ngundilo tetoni, ene ki ulunggalo ewolo. Anutndo
ge Kumana gunooteku ngu, gedo bale gidalega ngu da-
gayeloote. Ge usenggemo nangonggega oolooteku nguya ene
kumanadodo.
43 No ndatelo ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngulo nemi, no bingamine okoowelo ombute?
44 Ingo! No mande gula geno ewelo. No soden-
embo gengo manggoge ingootoowe, usenemo simoongga
oolooteku, ngando palelo oolelo, oni oni tete.
45 Ndawugalo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo mande wesiyolo eteku, ge nowoondoge hamoo
teteku ngulo engge tunootewa. Ngulo ngu, Anutndo ge
sobogelootoni, ge mete oni oni tewalo ewolo.

Mariyalo Yambo

46-47 Mariyando ewolo. Nolo nowoondonemonggo
Oo Bidodo Sembuli, ngulo bingami oowooyi hahangelo
okooteno. Nenengo gabone ngu Anutlo oni oni tete. Anut
ngu nolo hooloowenelowolo.
48 No kuli ngu, enengo sulena bale owoolongo oodoowe
ngu, Anut enengo sumange nunowolo. Asa, ngundilo ngulo,
oni simoo bale kootusina tunootewanggoku, ngundo nguya
nolo oowoone bingamine okoowanggo.
49 Anut yanggangonidodo oolengo, ngundo oo ulungga
telo, no nunowolo. Enengo oowooyi kundingiyi oolengo
olini!
50 Enengo sumangeningga ngu, oni enengo ingolo oowooyi
okoolo manggowo keyolo oolootenggoku ngu, ko kootusina
ngulo oni sowengga tunootewanggoku, ngu bidodomo
nguya oluwa.

51 Enengo kandeyi yanggangomo, ngundo ko yanggango
oolengo nenengo tete. Oni ene nowoondoyemonggo enengo
bingamiyembolo nangge ingolo endeyootenggoku, ngundilo
oni ngu, ene oweyelootoni, sungo sungo sawanggo.
52 Ene mela ngalo oo sobosobo oni yanggangoyedodo
ngu yowoosootoni, enengo oowooye ameno ombutoyi, oni
oowooye kini ngu yowokolo, enengo oowooye bingamiye
okootoni, awuno oolewanggo.
53 Anutndo oni oodoolo kumoolo oolootenggoku ngu, ene
oo gomemu yunootoni, oni sitowiyedodo telo oolootenggoku
ngu, Anutndo ene oweyelootoni, kingo kande sawanggo.
54-55 Ene kuli osinaye Ebarahamno mande elo gosiyoyingo,
ngulo nowoondoyi telo, enengo simooye kootusina tunoote-
wanggoku, ngulo sumange yunowa. Ngulo ngu, ene noole
enengo ko oni Iserel hoolooweyelolo sumange yunowalo
ewolo.
56 Ngundilo elo, Mariya, ngu Ilisabetya, kombo kabusa
oode yokolo, enengo endemo ko toongewolo.

Ilisabetndo Yon Yomoowoowolo

57 Ilisabetndo simoo yomooweloyi naluwo tunootetoni
ngu, ene nangoni simoongga yomoowolo.
58 Ilisabetlo ende goboolo oni ko enengo sulena oniku
nguya Ilisabetlo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
Ulungga, ngundo sumange teyinolo simoongga inowoku,
ngulo mandeni ingolo, oni oni ulungga oolengo tewolo.
59 Nalu kandegula gidembolo kabusa, nguno (nalu
8) mayelo simooyenggaku moondeyi yomosiyolo,
sunggi yeweloyimbolo yambo ya ulunggano, (Tempel)
mayewonggo. Mayelo, gooboongoolo simooyengga ngulo
oowooyi enengo eweyi oowooyi Sekarayiya ewatolo
ewonggori.
60 Ngundilo etoyi, simooyengga ngu nemimbo ngu man-
dega ngu gumi ewolo. Kini, noole komo oowooyi Yonlo
ewatolo ewolo.
61 Oni sungokundo nemimboya mande gumi ewonggo.
Gengo gumoogumoongge degooge gula oowooyi ngundilo
kinilo ewonggori.
62 Ngundilo telo, kande tewootewoo telo eweyi sumoo
inolo, eweyimbo nangoni oowooyi ndatelo ewalo ewolo.
63 Sekarayiyando oo nakangoweloyi, oo ngulo kandeyibo
tewootewoo telo sumoo ewolo. Ene nguno nangoni oowooyi
nakangowelo, elo oowooyi Yonlo nakangowolo. Oniku
ngundilo kenolo, ngulo ingondudu ulungga tewonggori.
64 Ngundilo nakangootoni ngu, asa, Sekarayiyalo gagingo
tango yetoni, ene mande elo, Anut bingamilo okoowolo.

65 Ngundilo tetoni ngu, enengo ende goboolo oniku bidodo
sosolewonggori. Ngulo mandeni ende ende toongetoni,
ngulo mande mande ulungga elo ingolo, Yudiya mela
pupulimo oolootenggoku oni, ngu bidodomo oolouwong-
gori.
66 Oni bidodo ngu mandega ngu ingolo, ngulo ingondudu
ulungga nowoondoyemo ingolo ewonggori. Kootusina, ngu
simooyengga ngu ndawuga tewa? Elo ewonggori. Oni
simoo bale ene ingoyingoku, Anut oo bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngulo yanggangoni, ngundo ngu simooyengga ngu
sobowoote.

Sekarayiyando Yambo Utolo, Anutlo Bingami Okoowolo

67 Yuka Kundingiyimbo eweyi Sekarayiya, newendemo
hangetoni, oo kootusina, tunooteweloyi ngu koletelolo
ewolo.
68 Noolengo oo bidodo Sembuli Sembunaye, Iserel onilo
Anutga, ngulo bingami okoowato. Ndawugalo ngulo, ene
noole hoolooweyelowelo ombulo, noole enengo oni simoo
bale uliyelowoolo ko yoyowelo ombuwa.
69 Anutndo enengo ko oni Dewit, ngulo sowenimonggo oni
yanggango gula yeni, dikalo ngu, ngundo noole ko yoyowelo.
70-71 Ene kulimi enengo ingondudu eyingo oni kundingiyi,
ngu manggoyemo mande ngundilo elo gosiyootoni, Anutndo
noolengo longge oni yanggango ngu kandeyemonggo noole
ko yoyolo; oni nooledodo nowoondoye biyomi yelo bogu-
wootenggoku, ngu kandeyemonggo nguya ko yoyowa.
72 Ene noolengo osisambanaye ngu sumange teyunolo
hoolooweyelowolo. Ene kulimi sunggi mande kundingiyi
elo, ngulo suwoo suwoo ingondudu teloloote. Ene ma
kapengoyewa.
73-75 Ene hamoo mande solumimonggo Ebarahamno
sunggi mande ngandilo ewolo. Ene noolengo longge oni
kandeyemonggo andangeyelolo yoyootoni, ngulo noole
Anutlo koni tewelo ma sosolewato. Noole nalu bidodomo
keda ootoolo, nguno ngu, noole gome nenengo oolengo
kundingiyi ootoolo; asa, noole enengo koni damoni
kundingiyimo, ko damoni gome nenengo nguno noole
mete enengo doongeyimo endeyowato.
76 Ngundilo elo, Sekarayiya yowoolengolo nangoni kenolo
ewolo. Ge nangone, oni geyolo geya elo Anut awuno
oolengo ngulo ingondudu eyingo onilo ewanggo. Ge Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, ngu koleteyinolo ngulo oole
yomosiyoyinowa.

77 Gedo enengo oni simoo bale ngu, ngulo mande elo
etuyelootoyi, ene nguno ingowanggo. Ene enengo mbum-
buwaye andangeyunolo ko yoyowa.
78-79 Noolengo Anutga ngulo sumange ayibiyi ulungga,
ngundo noolengo ngandilo tete. Anutndo enengo nangoni
suleyootoni ombuteku, ngu noolengo nowoondonaye oo
biyomi oolooteku andangeyunowa. Ngu sengelo ooleli toon-
gooteku, ngundilo ene oni nowoondoyemo ooleli biyomi
oolooteku, ngu himi yunowa. Ene Sambo ende himingga ngu
yeni, nooleno ombulo himi ngu, oni ooleliko oolootenggoku,
ko oni kumoowelo telo oolootenggoku nguya himi yunowa.
Noolengo kenaye yoonenengootoni, ayibi imakeyingo, oole
metemimo nguno oololo ombulo tewatolo ewolo.
80 Kootusina, ngu simooyenggaku ulu tetoni, enengo
goweyi ingonduduni yukani nguya yanggangonidodo ulu
tewolo. Ene toongelo, deguno oni kini melako nguno enesu
nangge oluwokuno, ngu nalu nguno, ene Iserel oni simoo
bale doongeyemo, Anutlo mande etuyelowelo tunootewa.

2

Mariyando Yesus Yomoowoolo
(Matiyu 1:18-25)

1 Ngu naluno, mela bidodomo sobosobo oni koleteyingo,
oowooyi Sisa Ogastas, ngundo mamana mande gula yelo
ewolo. Mela bidodomo, oni simoo bale komo bidodo
oowooye bukno nakangowelo ewolo.
2 Sayiriniyas oningga, ngundo Siriya mela ngulo Gabman
sobosobo koleteyingo oluwolo. Ngu nalungga nguno, amana
oolengo damoni yelo, oowooye bukno nakangowolo.
3 Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo enengo ende
damonimo salo, nguno oowooye bukno yewonggori.
4 Ngundilo ngulo, Yosep ngu Dewitlo soweni, ene Galili
melako Nasaret ende ngu yokolo, ene Yudiya melako Dewitlo
endemo yade yade oolouwoliyo. Ngu endega ngu, oowooyi
Betelehem.
5 Yosep ngu enengo bale sunggi yeyingo, ngu oowooyi
Mariya nguya oolouwoliyo. Ene oowooyali bukno yeweloy-
imbolo. Ngu nalungga ngu, Mariya useyidodo.
6 Yosep Mariya elaga ngu endemo nguno oodoli, Mariya
simoo yomooweloyi nalu tunootewolo.
7 Ngu naluno, endemo weleweloyi ya ngu kuli onindo
ndindi tewonggori. Ngulo ngu, elambalisa bulmakaulo
yano oololo oode, nguno Mariya nangoni gogolo simoongga
yomoolo, towimbo doobengolo yolo, bulmakaulo oo neyingo

koondomo yeni welewoolo. Ndatelo ngulo, weleweloyi ya onindo kuli ndindi tewonggori.

Engel Onindo Sipsip Sobosobo Onino Ewolo

8 Ngu melasina nguno, sipsip sobosobo oni gidalega ende dabemimo suwoono Sipsip sobowoolo oluwonggori.

9 Oo Bidodo Sembuli Sembunayembolo Sambono Engel oni, ngundo sipsip sobosobo onino ombulo tunootewolo. Ulunggado enengo solu himi dulidalini ulungga yeni ombulo, ngundo sipsip sobosobo oniku pawayelolo himi yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sipsip sobosobo oniku sosoleyingo ulungga tewonggori.

10 Ene Engel gulado mande yunowolo. Ye ma sosolewelo! Ingoyi! No mande gome mesalango ngu yengo yolo ombuteno. Ngundo ngu oni simoo bale bidodo yoyeni, oni oni tewanggo.

11 Ngu sa nalunggano nguno, Dewitlo endemo bale gula simoo yomoote. Ngu simoongga ngu noolengo oo bidodo Sembuli Sembunaye. Ene Kristus, Anutndo sunggi yetoni, Noole Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo oni ngu!

12 Ye ngu simooyengga ngu kenoweloyi, sunggi ngu ngandilo. Kumbabo doobengolo, bulmakau, ngundo oo neweloyi koondomo yetoni, welooteku ngu! Elo ewolo.

13-14 Sambono Onindo ngundilo etoyi, ariya, sodedonangge Sambono Oni oowooyingga oolengo ombulo tunootetoyi, gooboongoolo, Anut bingami okoolo, yambo utolo, ngandilo ewonggori. Anut awuno oolengo, noole gengo oowoongge bingamingge okoolo, noole gengo yemboongetooye, oni simoo bale mete gedo nowoondoge yunolo, gengo imakeyingo damoningga nguya yunowalo yambo ulewonggori.

Sipsip Sobosobo Oni Oololo Yesus Kenowonggori

15 Sambono Oniku ngundilo telo, ene ko Sambono oolewonggori. Ariya, sipsip sobosobo oniku enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Noole sodedonangge Betelehem endemo oolouya, ngu ooga ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo ewoku, ngu oololo kenowatolo ewonggori.

16 Ngundilo elo, ene sodedonangge oololo, Mariya Yosep elaga yeyolo, ko simooyenggaku bulmakaulo koondomo wetolo oodoni kenowonggori.

17 Ngundilo kenolo ngu, Sambono Onindo ngu simooyengga ngulo mande ewonggoku ngu, wesiyolo ewonggori.

18 Oni simoo bale bidodo, Sipsip sobosobo onindo mande ngu etoyi ingolo, ene mande ngulo ingondudu ulungga oolengo tewonggori.

19 Ene nemi Mariyando, ngu mande ngu bidodo gome
newendemo yelo, gome dowoolo, ene mande ngulo in-
gondudu teloluwolo.
20 Sipsip sobosobo oniku, enengo kono ko oololo, Anutlo
dulidalini Sambono Onindo etoyi, oololo kenowonggoku,
ngulo ene Anutlo oni oni telo, oowooyi bingami okoolo-
luwolo.

*Simiyon, Ana Elagado Anutlo Yambo Ya Ulunggano (Tem-
pel) Nguno Yesus Kenowoliyo*

21 Kootusina, sa nalu kandegula gidembolo kabusagomo
(Nalu 8) simooyengga ngu moondeyi yomosiyoweloyi nalu-
womo, oowooyi Yesuslolo ewolo. Mariya useyidodo ma
teyingomo ngu, oowooyingga ngu Engel oninggado ewolo.
22 Moseslo mamana mandeno eteku, Mariya ngu keyolo
oodoni, ngu nalunggaku tunootetoni, ene yambo yano ulo,
Anut doongeyimo ko goweyi metemi teweloyim oolouwolo.
Ngundilo ngulo, Mariya, Yosep elambalisa, ngundo Yesus
yolo, Yerusalem endemo oololo, goobooyingo ya ulunggano
(Tempel), nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayemo woolo
yewelo oolouwonggori.
23 Ngu Oo Bidodo Sembuli ngulo mamana mandeno
nakangootoni oolooteku ngundilo. Nemimbo nangoni
gogolo yomootoni ngu, nangoningga ngu yolo, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayingga ngulo kundingiyi oni ewolo. Anut-
ndo ngu nangoni gogologa ngu sunggi yeyingongga, ngu
enengo ko tenilo ewolo.
24 Ngulo Anutno woolo yewelo ngu, nu kundilimanggowo
ululumu elaya, ngundi, owita duliyo elaya yolo, ngundo
Anutno woolo yeweloyimbolo ewolo.
25 Moseslo mamana mandeno ewoku, ene ngundilo
tewoliyo. Ngu naluno, oni gula oowooyi Simiyon ngu
Yerusalemno oluwolo. Ene Anut doongeyimo, oni nenengo
gome oolengo. Ene Anutno suwoo suwoo yambo mande
nangge teloluwolo. Yuka Kundingiyi, ngundo Simiyondodo
oluwolo. Ene Iserel oni nowoondoye yeni, imakelo ngulo
kowuliye andangeweloyi oningga, ngu sobowoolo oluwolo.
26 Yuka Kundingiyi, ngundo Simiyonno kuli ewolo. Ge
oode oo Sembuli ngulo Anutndo noole yoyowelo sunggi
yeyingo oni, Kristus, kenologo ge kumoowalo ewolo.
27-28 Ariya, Yuka Kundingiyimbo yokutuwootoni, ene
ootookoolo, yambo ya newendemo uwolo. Ulo doongetetoni,
Mariya Yosep elambalisa nangoyali Yesus yolo, gobooyingo
yano, mamana mandeno ewoku, ngundilo tewelo ombu-
woliyo. Simiyonndo Yesus yolo, dowoolo, Anut oowooyi
bingami elo okoolo, ngandilo ewolo.

29 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ataga gengo
ko oningga nga yokootooga, sumangenggemo oolouni. Ataga
no mete kumoowano. Nolo nowoondone imakeyingo
ootoolo, kuli gengombo ewolomu, ngundilo ataga tunootete.
30 No doongenembo gedo noole yoyoweloyi oningga
sunggi yewoku, ngu ataga kenooteno.
31 Ge nga oningga ngu sunggi yetoyi, ombulo, oni simoo
bale bidodo hoolooweyeloweloyimbolo.
32 Ene ngu solungga ngu, Yesus oni sowe gidalega yunolo,
oole etuyelootoni, Anutno nowoondoye yewanggo. Ngundo
ngu, Iserel oni simoo bale nguya oowooye ulungga yunowalo
ewolo.

33 Yesus eweyi nemi ngu, Simiyonndo mandega eteku,
ngulo soliyokolo, ingondudu ulungga tewoliyo.
34 Simiyonndo kumana yunolo, simooyengga ngu nemi
Mariyano oo eme tunooteweloyi, ngulo ewolo. Ingo, nga
simoongga nga ngu, Anutndo sunggi yelo suleyowoku ngu,
ye Iserel oni simoo bale enengo yanggangoni ngu etuyelo.
Ene ngundilo tetoni, ngulo Iserel oni simoo bale oowooy-
ingga enengo mandeni ngu ingolo, gidalega nowoondoye
hamoo tetoyi, gidalegado ene kootu inolo, enedodo sanggili
tewanggo.
35 Nga nangonggega ngando ngu oni simoo balelo in-
gonduduye bidodo nowoondoyemo kombitelo oolooten-
ggoku, ngu yeni, tunoo oolengo etuyelowa. Kootusina, kowuli
ulungga eneno tunootewaku, nguno ge nguya nowoondoge
kowuli oolengo dugebo gosanggawetoni ogingoyingooteku
ngundilo ingowalo ewolo.

36-37 Anutlo ingondudu eyingo bale gula oowooyi Ana,
ngu eweyi Panuwel, ko enengo soweni oowooyi Aser. Ana
ngu kuli dogoni oolengo, ene kuli kameyimboya mooma
kandegula gidembolo elaya (7) nangge oode, ngu naluno
nguno, ngu kameyi kumoowolo. Kameyi kumootoni, enesu
nggami oodoni, moomani onibi namolaya ko mooma namo-
laya nguya (84) nggami oluwolo. Ene (Tempel) goobooyingo
ya ulunggano ngu ma yokowolo. Ene suwoo suwoo, Anutno
yambo mande telo oluwolo. Ene ngundilo telo nguno, nalu
oowooyingga ene oowali loogu telo, ngulo yemboongelo
oluwolo.
38 Ngu naluno, Ana nguya ombulo, Yesus kenolo, Anutno
eselo, Anut bingami okoolo, Yesuslo mandeni oni simoo
baleno wesiyolo ewolo. Yerusalem endemo oni, ko Iserel
oni ngu bidodo ko yoyoweloyi oningga Anutndo yunowelo
eyingo ngu sobowoolo oolootenggoku, ngu oningga ngu,
Yesusngga nga!

Yosep, Baleyi, Nangoyali, Nasaret Endemo Ko Oolouwoli

39 Yosep, Mariya elagado, ene Oo Bidodo Sembuli Ulungga,
ngulo mamana mandeno eteku, ngundilo temukolo ngu,
asa, ene Tempel ya ngu yokolo, Galili melako enengo ende
Nasaretno ko oolouwoliyo.
40 Simooye bodagaku ulu telo, ingonduduni ulungga
oolengo telo, yanggangonidodo tewolo. Enengo ingo ingoni,
ngu gome oolengo. Anutlo sumangeni, ngundo ene wiliy-
owolo.

Yesuslo Mooma Kande Elaya Kegidembolo Elaya Tetoni, Tempel Yano Oolouwolo

41 Mooma bidodomo, Yesus eweyi nemi, Yosep Mariya
elaga, ene Yerusalem endemo Anutlo sunggi kenolo da-
gayeloyingo oowooyi Pasowa, nguno oololo oolooteli.
42-43 Yesuslo mooma ngu kande elaya kegidembolo elaya,
(12) tetoni, ariya, ngu nalu kundingiyingga, nguno Yosep
Mariya elaga, ko Yesus nguya yolo, ene Yerusalemno
oolouwonggori. Kootusina, Pasowalo nalungga ngu kinite-
toni, Yosep Mariya elaga, oni sungoku ngu bidodo enengo
endemo endemo ko sawoliyo. Ene Yesus enesu nangge,
Yerusalemno oodoni, enengo eweyi nemimbo ngulo ma
ingowoliyo.
44 Yosep, Mariya elagado, ngu Yesus ngu oni simoo bale
gidalegaya kuli oololo satenggolo ingolo, ene nguya ngu
sanggano nguno ooleko doongetelo doongetelo ooloutoli,
kinitewolo. Enengo konebobeyi dobooguliyi kewooloyemo
doongetewoliyomu nguya kini.
45 Elayaga ngu Yesus erewetoli, nguya kini. Ngundilo
tetoni, ngulo elayaga ngu, ene Yerusalemno Yesus erewelo
ko oolouwoliyo.
46 Yosep Mariya elagado, Yesus erewelo endeyolo oodoli,
sa kabusa kinitewolo. Kootusina, Tempel ya newendemo
oodoni kenowoli. Yesus ene oo nakangolo etuyeloyingo
oni kewooloyemo bibitelo, mande etoyi ingolo, ko enebana
sumoo ngu oniku nguya yunolo oluwolo.
47 Ngu ingondudu etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo
mandeni ingolo, ko ingonduduni ingoyingongga, ko
enengo mandeye gumi yootunolo ewokungga, ngulo ene
soliyokowonggori.
48 Eweyi nemi elaga nguya ngundilo kenolo sosolewoliyo.
Nemimbo ewolo. Nangone, ge ndatelo ngulo, ge nooledodo
ngundilo tete? Noya awanggeboya nowoondonale ngu
kowuli oolengo yetoni, noole ge erewenggeloyingo ulungga
tetelolo ewolo.

49 Yesusndo enengo mande gumilo ewolo. Yali ndawugalo
no erewenelooteli? Nondo awalo ko teweloyi, ngu yali
ngundilo ma ingooteli, bine? Elo ewolo.
50 Ene elagado, Yesusndo mandega enedodo ewoku ngu,
damoni ma ingowoliyo.

51 Ariya, Yesus ootookoolo, eweyi nemimboya oolouwong-
gori. Oololo, yade yade Nasaretno tunootewonggori. Yesus
ene suwoo suwoo, eweyi nemimbolo manggoyali keyolo,
sulena yunowolo. Nemi Mariyando ngu mande ngu bidodo
ingondudunimo yelo, gome dowoolo, ingonduduwoolo olu-
wolo.
52 Yesus ulu tetoni, enengo ingoyingo nguya gome ulungga
oolengo tunootewolo. Anut doongeyemo, oni simoo bale
doongeyemo nguya, ene oni gome nenengo oolengo olu-
woolo.

3

Sono Yeloyingo Yondo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:2-8; Yon 1:19-28)

1 Mela bidodomo, tabango koleteyingo oni oowooyi Tay-
ibiriyas Sisa, ngu mooma kande elaya kengga (15) ngu oni
simoo balelo sobosobo oluwolo. Pontiyas Payilat ngundo
ngu, ene Yudiya onilo sobosobo koleteyingo oluwolo. Ngu
naluno, Herodndo ngu Galili mela ngulo sobosobo ko-
leteyingo oluwolo. Beyi, Pilipndo ngu Ituliya ko Tarakonayi-
tis mela ngulo tabango oluwolo. Layiseniyas, ngundo ngu
Abilini mela ngulo tabango telo oluwolo.
2 Ngu naluno, Anas ko Kayiyapas elaga, ngundo ene Anutlo
woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni koletelo
telo oluwoliyo. Ngu nalunggano nguno nangge, Sekarayiya
nangoni Yon, ngu deguno oni kini melako nguno oluwolo.
Yon nguno oodoni, Anutndo enengo mandeni soweyootoni,
eneno ombutoni ingowolo.
3 Ngundilo tetoni, Yon ene oololo, Yodan sono dabe-
miwoole endeyolo oololo, oni simoo bale bidodo komo
nowoondoye yowoolengolo Anutno yetoyi ngu, asa, Anut-
ndo oni simoo bale ngulo mbumbuwaye andangeyunolo
kapengo yewoolo. Ngundilo tetoni ngu, asa, Yondo
sonoyelowolo.
4 Nguno ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oowooyi Ay-
isaya, ngundo kuli nakangolo, ngandilo ewolo. Etoni, de-
guno oni kini melako, oni manggowo gula oni simoo bale gi-
dalegalo meno ewolo. Oo bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo
oole yoonenengoyino! Enengo oole gome yomosiyoyino!

5 Anutndo oole nggitinggooto, mewuyi ngu bidodo wil-
iyoyi. Mela pupuli ngu doongootoyiga guwu yeni. Oole
wigiwagayingo ngu yoonenengoyi. Oole mela pikipokuli ngu
yomosiyoyi.
6 Nguno ngu, oni simoo bale bidodo ngu, Anutndo noole
ko yoyowelo ko teteku, ngu kenolo ingowanggolo ewolo.

7 Oni simoo bale oowooyingga oolengo Yon kandeyimo
sono yowelo ombuwonggori. Ngundilo ombutoyi, yey-
ootoni, nowoondoye ma yowoolengootoyi, ngulo ngu, Yon
sanggili ulungga telo, ene mamanayelolo ewolo. Ye sile
dingeyi kosonggini biyomidodo! Onendo yeno etoni, ye
mete Anutlo sanggilini kootusina tunooteweloyi, ngu dagalo
sawanggo, bine?
8 Ye komo nowoondoye yowoolengootoningga ngu, ye
komo engge yeyiga tunooteni. Yengo nowoondoyemonggo
ngandilo ma ewelo. Ebaraham ngu noolengo awanaye,
ngulo Anutndo nooledodo ma sanggili tewalo, ma in-
gondudu tewelo. Nondo yeno eteno. Anutndo, ene mete
nga digiga nga yoyeni, Ebaraham simoongo tunootewanggo.
Ye Anutlo ko yokootenggoku ngu, asa Anutndo mete oni
gidalega yoyootoni, enengo ko tewanggo.
9 Anutlo sopolo de damonimo kuli yetoni ooloote. De
bidodo engge gome ma enggewaku ngu, ene doongoolo, deko
oolongootoni dewalo ewolo.

10 Yondo ngundilo etoni, oni simoo bale bidodo enengo
mandeni ngundilo ingolo, sumoo ewonggori. Noole ndatelo
tewato? Ewonggori.

11 Yondo manggoye gumi ewolo. Oni gula ene nenggulo
elaya moole ngu, oni gula kenootoni, ene nenggulo kinite-
toni, asa, ngu gula inowa. Oni oowalinidodo ngu, ene komo
nguya ngundilo tewalo ewolo.

12 Gabman Takis bobeye yoweloyi oni gidalega nguya,
sono yowelo Yonno mayelo ewonggori. Mande etuyeloyingo
oni, noole ndawuga tewato? Ewonggori.

13 Yondo gumi ewolo. Ye ngu komo mela ngalo oo
sobosobo onindo etenggoku, ngundilo nangge, bobeye ngu
yoyi. Yengombo, yengo ingonduduno bobeye sanganimo
gula ma yowelolo ewolo.

14 Ngu naluno, me oni gidalega nguya Yon sumoo inolo
ewonggori. Noole ndatelo tewato? Etoyi, Yondo mande gumi
ewolo. Ye komo oni yutolo, ngulo enengo bobeye kingo ma
yowelo. Ye oni sungomo ebe ganagana mande elo bobeye
sitowiye ma yowelo. Ye komo yengo koye ngulo uliyi ngu
nenengo yoya, ngulo oni oni teya oliyilo ewolo.

15-16 Oni simoo bale ingonduduyemonggo, ingondandan-
gelo, Yonlo ewonggori. Nga ngu Kristus bine, ngundi
kini, bine? Elo ingowonggori. Yondo enengo mandeye
ingolo ngulo gumi ewolo. Nondo ngu sonombo nangge ye
sonoyelooteno. Ngundilo, oni gula no kenelolo ombuwa.
Ngu oningga ngulo yanggangoni, ngundo nolo yanggangone,
ngu hamoo oolengo dagate. Nondo enengo keyi goweyiga
ngulo utoyi wesiyoweloyi, ngu ereremo kini. No enengo
sulena oni nangge. Enendo ngu Yuka Kundingiyimbo, ko
debo nguya gooboongoolo, ngundo ye sonoyelowa ewolo.
17 Kootusina, Yesus oningga, ngundo ombulo, oni simoo
balelo nowoondoye hamoo teyingo ngu wilikoyelootoni, oni
simoo bale bidodo eneno nowoondoye hamoo tetoyi ngu,
enendo yoyolo, enedodo Sambo Endemo oluwanggo. Ngulo
ngu, oni simoo bale bidodo eneno nowoondoye hamoo ma
telo, Yesus ma keyootoyi ngu, asa, Anutndo ngu oni ngu
suleyelootoni, Setanlo ende biyomi de ma kumootekuno,
nguno uwanggo ewolo.
18 Yondo mande mande yanggangomonggo elo, ngundo
oni simoo bale ingonduduye yokutuwoolo ewolo. Ngu
damoninggano ngunonggo, Yondo Mande Keda Mesalango
ngu oni simoo baleno wesiyolo ewolo.

Herod, Mela Sobosobo Oni, Ngundo Yon Yolo, Ya Biyomimo Yewolo

19 Yondo Galili mela ngulo oo bidodo sobosobo oni ulungga
oowooyi Herod, ngu kenolo, elo mamanangowolo. Herod-
ndo damoni biyomi oowooyingga telo, ngunonggo koneyo
Pilip baleyi Herodiyas woosoolo yowoolo, ngulo nguya
mamanangolo kenolo ewolo. Ngundilo telo, ngu damoni
biyomingga nguya tetoni, tunoo oolengo tewolo.
20 Ngundilo telo, ngu damoni biyomingga, ngunonggo
damoni gula soweyolo tewolo. Ngulo Yon dowoolo, ya
biyomimo yewolo.

Yondo Yesus Sono Newendemo Utoni Sonwoowolo (Matiyu 3:13-17; Mak 1:9-11)

21-22 Yondo oni simoo bale oolootenggoku, ngu bidodo
sono newendemo yodowoolo ulo, sonoyelomukolo oodoni
ngu, Yesus nguya Yondo dowoolo sonombo sonowoowolo.
Ngundilo tetoni, Yesus ngu Anutno yemboongelo oodoni,
ngu naluno, Sambo yamako goosootoni, nguwoole Yuka
Kundingiyi ombuwolo. Onindo ngu Yuka Kundingiyingga
ngu kenoyingo ngu, nu kundilimanggowo ngundilo tewolo.
Ngundilo telo, Yuka Kundingiyingga Yesus tabango san-
ganiwoole ululumelo oolo ombulo, telo uwolo. Anutndo
Sambononggo menolo, ngandilo ewolo. Ge nolo nangone

oolengo, no gengo gome kumootenoku ngu! Nowoondone ngu bidodo gengo oni oni teteno! Ewolo.

Yesuslo Soweni Osi Sembeni Ngulo Oowooye
(Matiyu 1:1-17)

23 Yesuslo moomani ngu onibiga kande elaya tetoni, (30) ene nguno enengo koni nenengo damoni yelo tewolo. Oni simoo baledo ngu Yesus kenolo ngu, ingondudu telo, ngu Yosep nangonilo ingowonggori.

24 Hilayi ngu Matat nangoni. Matat ngu Liwayi nangoni. Liwayi ngu Melki nangoni. Melki ngu Yanayi nangoni. Yanayi ngu Yosep nangoni.

25 Yosep ngu Matatayiyas nangoni. Matatayiyas ngu Emos nangoni. Emos ngu Neyam, nangoni. Neyam ngu Esalayi nangoni. Esalayi ngu Nagayi nangoni.

26 Nagayi ngu Meyat nangoni. Meyat ngu Matatayiyas nangoni. Matatayiyas ngu Semen nangoni. Semen ngu Yosek nangoni. Yosek ngu Yoda nangoni.

27 Yoda ngu Yowanan nangoni. Yowanan ngu Resa nangoni. Resa ngu Serababel nangoni. Serababel ngu Siyalitiyel nangoni. Siyalitiyel ngu Nerayi nangoni.

28 Nerayi ngu Melki nangoni. Melki ngu Edayi nangoni. Edayi ngu Kosam nangoni. Kosam ngu Elemedam nangoni. Elemedam ngu Eya nangoni.

29 Eya ngu Yosuwa nangoni. Yosuwa ngu Eliyesa nangoni. Eliyesa ngu Yolim nangoni. Yolim ngu Matat nangoni. Matat ngu Liwayi nangoni.

30 Liwayi ngu Simiyon nangoni. Simiyon ngu Yuda nangoni. Yuda ngu Yosep nangoni. Yosep ngu Yonam nangoni. Yonam ngu Elayiyakim nangoni.

31 Elayiyakim ngu Meliya nangoni. Meliya ngu Mena nangoni. Mena ngu Matata nangoni. Matata eweyi ngu Netan nangoni. Netan ngu Dewit nangoni.

32 Dewit ngu Yesi nangoni. Yesi ngu Obet nangoni. Obet ngu Bowas nangoni. Bowas ngu Salomon nangoni. Salomon ngu Nason nangoni.

33 Nason ngu Aminadap nangoni. Aminadap ngu Admin nangoni. Admin ngu Anayi nangoni. Anayi ngu Hesalon nangoni. Hesalon ngu Peres nangoni. Peres ngu Yuda nangoni.

34 Yuda ngu Yekob nangoni. Yekob ngu Ayisak nangoni. Ayisak ngu Ebaraham nangoni. Ebaraham ngu Tera nangoni Tera ngu Nehor nangoni.

35 Nehor ngu Serak nangoni. Serak ngu Riyu nangoni. Riyu ngu Pelek nangoni. Pelek ngu Iba nangoni. Iba ngu Sila nangoni.

36 Sila ngu Kenan nangoni. Kenan ngu Apaksat nangoni.
Apaksat ngu Sem nangoni. Sem ngu Nowa nangoni. Nowa
ngu Lemek nangoni.
37 Lemek ngu Metusala nangoni. Metusala ngu Inok
nangoni. Inok ngu Yeret nangoni. Yeret ngu Mahalalil
nangoni. Mahalalil ngu Kenan nangoni.
38 Kenan ngu Inos nangoni. Inos ngu Set nangoni. Set ngu
Adam nangoni. Adam ngu Anut nangoni.

4

Setando Yesus Tewoongowolo
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus newendemo hangetoni,
Yesus ene ootookoolo Yodan sono yokolo ooloutoni, ngu
naluno, Yuka Kundingiyimbo yolo, oni kini kingo mela, degu
kewooloko toongewolo.
2 Yesus ene, oni kini melako oololo, nguno nalu onibi elaya
(40) oode, ene oo ma newolo. Ngu nalungga ngu kinitetoni
ngu, Yesus oodoolo kumooyingo ulungga oolengo tewolo.
Ngu naluno, Setando Yesus tewoongowelo ombuwolo.
3 Setando Yesusya ewolo. Ge Anut Nangoni tetoningga ngu,
ariya, ge nga digiga ngaya etooga, oomanongoyingo oowali
tenilo ewolo.
4 Yesusndo Setanlo mande gumilo ewolo. Anutlo mande
nakangoyingomo ete. Oni ene oowalilo nangge ngu keda ma
ooloo tenggolo ewolo.
5 Ngundilo tetoni, Setando sodedonangge Yesus yolo, mela
puli ndandayingonggano oolelo, mela ngalo oo gome gome
nga keno, elo, bidodo etungowolo.
6 Setando Yesusya ewolo. Mela bidodomo, nondo yang-
gango gunootoowe sobowoowa. Oo sitowi gome gomemu
oolooteku, ngu nguya gunowano. Nga oo nga ngu bidodo
nolomu. No oni gula inowelo elo ngu, no mete ene inowano.
7 Ge nono penggootelo, yemboongetoyi ngu, asa, oo nga
ngu bidodo gengo oolengo yowalo ewolo.
8 Yesusndo mandeni gumilo ewolo. Anutlo mandeno ete.
Ge komo gengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembuge,
gengo Anut nguno nangge yambo mande teya, ene
gulanangge ngulo koni ngu nangge teyinolo ewolo.
9 Asa, Setando Yesus yolo, Yerusalemno Tempel ya ulung-
gaku, ngu sanganimo awuno oolewoliyo. Tempel ya un-
goomo awuno dikalo, ngunonggo Setando Yesusya ewolo. Ge
Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, nganonggo paleya soleya
u!
10 Anutlo mande nguno ngandilo ete.

Anutndo enengo Sambono Engel oni, nguno etoni, ngundo ombulo, sobogelolo goyolo, melako goyewanggo.
11 Enengo kandeyebo godowoolo goyolo utoyi, digi oo gulado kengge ma sanggayelo tutuwoowalo ewolo. *Sam 91:11-12*
12 Yesusndo Setanlo mande gumilo ewolo. Ge komo gengo ingondudugemonggo oo biyomi gula telo, ngulo Anutndo hoolooweneloniło ma ewelo. Anutlo Mande nakangoyingo oolooteku ngu ngandilo.
Gengo oo Bidodo Sembuli Sembuge, ngu gengo Anut. Ngu ma tewoongowelo! Ewolo.
13 Setando Yesus ngundilo oo ngu bidodomo tewootewoongolo yokolo, nalu gulano ko tewoongowelo ingolo, ene toongewolo.

Yesus Galili Melako Ko Damoni Yelo Ko Tewolo (Matiyu 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Yesus ngu Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo yolo, Galili melako ko oolouwolo. Yesuslo mandeni ngu Galili mela ngu bidodo elo endeyootoyi ingowonggori.
15 Yesusndo suwoo suwoo Yudalo goobooyingo yano ulo, oni simoo bale mande yunootoni, ngulo oni simoo bale bidodo Yesus bingami, elo okoowonggori.

Nasaret Ende Ngulo Onindo Yesus Kootu Inowonggori (Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Yesus Nasaret endemo oolouwolo. Kuli Yesus bodagano, ngu endemo nguno oode ulungga tewolo. Yesus enengo damoni ngu ngandilo. Sabat naluno, ene suwoo suwoo Yudalo goobooyingo yano oluwolo. Ngu naluno, ene dikalo, Anutlo mande kandangelo ewolo.
17 Ngundilo etoni, ene Anutlo ingondudu eyingo oni, Ayisayalo bukno oo naka yolo, Yesus inowolo. Yesusndo bukga ngu yolo wesiyolo, ene mande ngandilo nakangoyingomu ngu erewelo kenowolo.
18 Ngu ngandilo, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngulo Yuka Kundingiyi nono ooloote. Ngundo no sunggi yenunootoni, ngunonggo no owoolongo oni simoo bale Anutlo mande keda mesalango nga wesiyolo yunowano. Ene no sulenelootoni ombuwonoku, ngu mande ngandilo etoowega, ye ya biyomimo oolootenggoku, ngu yokoya sayi. Oni doongeye kilingomu ene doongetelo, mela kenowanggo. Ene no sulenelootoni ombuwonoku ngu, oni hoolooweyelolo, enengo longge onilo kowuliye yunootoyi, andangeweloyimbolo ombuteno.
19 No mande wesiyolo, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo nalu gome ataga oolootelo ewolo.

20 Yesusndo mande ngundilo kandangelo yokolo, ene buk-
gaku ukingolo buk sembuli inolo yokolo, ene bibitewolo. Ene
oni simoo bale yambo yano oluwonggoku, ngu bidodo Yesus
nangge kenondadangewonggori.
21 Ngundilo kenootoyi, Yesusndo mande ngandilo elo
ewolo. Anutlo mande nakangoyingo nga ngu, ene ataga
engge tunootelo oolooteku nga! Ewolo.

22 Oni bidodo Yesuslo oni oni telo, enengo bingami okoolo
elo, enengo mande nga gome tunoo oolengo ewoku, ngulo
soliyokolo, ingondudu telo ewonggori. Ene nga oningga nga
Yoseplo nangoni nangge, binelo ewonggori?

23 Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo, yengo
ingonduduyemonggo mande ngandilo nono ewanggo, bine?
Sayi mambu yomosiyeloyingo oni, Dokta, ge komo gengo
sayingge yomosiyo. Ge Kaperniyam endemo oo tewoku ngu,
noole ingowooto. Ngundilo nangge, gengo ende damonimo
ngano nguya ngundiya telo ewolo.

24 Yesusndo mandelo ewolo. Hamoo oolengo yeno eteno.
Anutlo ingondudu eyingo oni gula, enengo ende damoni-
monggo mande ngu gome ma ingowolo.
25 Nga ingonduduyega nga ngu, yengo osi sambaye oo
biyomi ingoyingoku, ngundilo ingootenggo. No hamoo
oolengo yeno eteno. Ilayiyalo naluno, Iserel bale nggami
oowooyingga oluwonggori. Ngu naluno, mooma kabusa ko
kombo kandegula gidembolo gulanangge sa nangge oodoni,
sono ma ombuwolo. Ngundilo tetoni, oowalilo kumooyingo
nalu ulungga mela bidodomo tunootewolo.
26 Ngundilo tetoni, Anutndo Ilayiya suleyootoni, Iserel
onilo bale nggami gulano ma oolouwolo. Kini, Anutndo
Ilayiya suleyootoni, Sarepat ende Sayidon melako, bale
nggami gula nguno oolouwolo.
27 Ngundilo nangge, Anutlo ingondudu eyingo oni, Ilay-
isalo naluno nguya, Iserel oni goli mambudodo oowooyingga
oluwonggori. Ngu kewooloyemo gula ma mete tewolo.
Kini, Siriya oni oowooyi, Neyamando nangge mete tewolo.
Yesusndo ngundilo ewolo.

28 Oni simoo bale Yuda onilo goobooyingo ya newendemo
oluwonggoku, ngu mandega ngu ingolo, sanggili biyomi
tewonggori.
29 Ngundilo sanggili telo, oni simoo bale ootookoolo, Yesus
uleyi kumoowelo tewonggori. Ngu endega ngu, puli sangan-
imo ngulo, ene ootookoolo, Yesus owelo moguluwoolo yolo
ulo, ende wengamo, kembemo wenggelemootoyiga uni, elo,
ngundilo tewonggori.

30 Ngundilo telo utoyi ngu, Yesus ngu kewooloyemonggo
kini telo toongewolo.

Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomingga Owewolo
(Mak 1:21-28)

31 Ngu naluno, Yesus ngu Galili mela nguno ende gula
oowooyi Kaperniyam, nguno uwolo. Ngu endemo nguno
Sabat naluno, Yesusndo oni simoo baleno Anutlo mande
wesiyolo etuyelowelo damoni yewolo.
32 Yesuslo mandeni ingolo, ngulo soliyokowonggori.
Ndatelo ngulo, enengo mandeni ngu yanggango oolengo.
33-34 Goobooyingo ya nguno, oni gula yuka biyomimbo
yoyingomu ombulo, nguno oluwolo. Ngu oningga, ngundo
manggalu ulungga telo ewolo. Ehe! Yesus Nasaret
oni! Ge ndawuga noole tewelo ombute? Ge bine noole
yombuliyelowelo ombute? No ingooteno. Ge Anutlo oni
kundingiyi! Ewolo.
35 Ene Yesusndo manggaluwoolo ewolo. Ge manggoge
ukingo! Ngu oningga ngu yokoya toonge! Ewolo. Ngundilo
etoni ngu, asa, yuka biyominggakundo oninggaku wenggele-
mootoni, oni sungoku kewooloyemo melako wedoni yuka
biyominggaku peselo toongewolo. Ene oninggaku goweyi
moondeyi ma utolo yombuliyowolo.
36 Oni bidodo ngundilo kenolo soliyokolo, enengo nangge
mande, elo ingolo ewonggori. Nga ndatelo mandega?
Enengo yanggango oolengo etoni, yuka biyomi yanggan-
gododo ngu peselo oni yokolo, toongeteku ngalo ewonggori!
37 Yesuslo mandeni ko oo tewoku, ngulo mande ng-
guyi bingamini, ngu mela ngulo ende ngu bidodomo lo-
gowoowolo.

Yesusndo Pitalo Konggeyi Yomosiyowolo

38 Nalu gulano, Yesus ootookoolo, ngu goobooyingo ya
ngu yokolo, Sayimon Pitando yano oololo uwolo. Sayimon
Pita konggeyi ngu sayi ulungga oolengo telo, moondeyi
gookingo ulungga tewolo. Ngundilo tetoni, ngulo Yesusndo
yomosiyonilo sumoo ewolo.
39 Yesusndo ngu balegakuno oololo, ngu sayinggakuya
etoni, sayinggaku peselo toongewolo. Ariya, ngu balegaku
ootookoolo mete telo, oowali kayunowelo sulena tewolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 8:16-17; Mak 1:32-34)

40 Sa nemimo uwelo tetoni, oni enengo dobooguliyemo
sayi damoni oowooyingga, yoyolo mayewonggori. Yesusndo
kandeyi ngu sayi onikuno sungo sungo yetoni, ngu sayi
oniku goweye moondeye gome mete temukowolo.

41 Ngundilo telo, mela yuka biyomiku nguya, oni simoo
bale oowooyingga yoyokolo peselo satoyi, oni mete tewong-
gori. Ngu mela yuka biyomi, ngundo meno manggalu telo
ewonggori. Ge Anut Nangoni! Elo etoyi, ene Yesusndo ewolo.
Ye mande ma ewelo, elo loogu yunowolo. Ndatelo ngulo, ene
ingootenggoku, Yesus ngu Kristus.

Yesus Ende Sungomo Nguya Ko Telo Endeyowolo
(Mak 1:35-39)

42 Sengetoni suwoononggo Yesus ootookoolo, endesina
oolelo, mela eluwooyingomo oni kinimo toongewolo.
Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale ootookoolo
erewewonggori. Ngundilo pawangootoyiga, ene ma
yoyokolo toongenilo ngundilo tewonggori.
43 Ene Yesusndo ewolo. No komo ende ende nga bidodomo
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo
bale enengo sobowooteku, ngu elo wesiyolo etuyelowano.
Ndawugalo ngulo, no Anutndo nga kongga ngalo su-
lenelootoni ombuwonowolo ewolo.
44 Enengo mandeni emukolo ngu, Yesus ene oololo,
Galili mela ngulo ende ngu bidodomo, Yuda onilo goo-
booyingo ya newendemo ulo, nguno Anutlo mande onino elo
etuyelowolo.

5

Yesusndo Etoni, Pitando Iso Oowooyingga Yowolo
(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)

1 Nalu gulano, Yesus ngu Genesaret sono koongeyingo ngu
dabemimo dikatoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo,
Anutlo mande ingoweloyimbolo mayelo, musiyo bidodo
ndindi tewonggori.
2 Yesus ene doongetelo, wanggo bobodi elaya yeyootoni
ngu, sono koongeyingo ngu tamako nguno oluwolo. Wanggo
sembuguliyi ngu sono koongeyingo tamakono ulo, isolo si
sonowoolo oluwolo.
3 Yesus ngu Sayimondo wanggoga ngu sanganimo oolelo,
Sayimonya ewolo. Wanggo bodaga woosootooga sono ke-
wooloko oolounilo ewolo. Ngundilo elo, ene wanggono
bibitelo, oni simoo bale ngu Anutlo mandelo etuyelowolo.
4 Yesusndo mande elo yokolo ngu, yowoolengolo, Sayimon
Pitano ewolo. Wanggo woosootooga, sono kewooloko oolou-
toningga, ye isolo si oolongooya, iso yoyilo ewolo.
5 Sayimon Pitando Yesuslo mandega ngu gumi ewolo.
Oni ulungga, noole suwoono nalu ulungga ngu si oolon-
goowootoku iso gula ma yowolo. Ene gedo etoyi ngulo, asa,
tewoongolo ko oolongoowanolo ewolo.

6 Ene ngundilo tetoyi ngu, iso ulungga oolengo si newen-
demo uwonggori. Ene isombo si oomboongewelo tewolo.
7 Ngundilo tetoni, ene dobooguliye wanggo gula sangan-
imo oluwonggoku, ngu negoyelootoyi, ombulo ngudodo iso
sigaku woosoolo yolo, wanggo ela elaya hangelo ooletoli,
sono newendemo uwelo tewolo.
8 Sayimon Pitando ngundilo kenolo ingowolo. Yesus komo
ngu oni kundingiyi. Ngulo, ene Yesus keyi damonimo peng-
gootelo ewolo. Oni ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ge no noyokoya toonge. No mbumbuwa oni biyomilo ewolo.
9-10 Pita iso oowooyingga oolengo yolo, ngu kenolo
soliyokowolo. Oni gidalega nguya, ngundilo nangge,
soliyokowonggori. Sebedi simoongo elayagaku ngu oowooy-
ali Yems, Yon, elabasa nguya ngu Sayimon ko goboolo
oniku nguya soliyokowoliyo. Soliyokootoyi; asa, Yesusndo
Sayimonya ewolo. Ge ma sosolewelo! Kootusina, ge oni
simoo bale Anutlo mande keda mesalango nguno ngundilo
yoyowalo ewolo.
11 Ngundilo telo, Pita galo enengo wanggo woosoolo,
sakiko yelo, enengo oo bidodo yokolo, ene Yesus keyolo
endeyowonggori.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodomu Yomosiyowolo
(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Nalu gulano, Yesus ende gulano uwolo. Ngu endemo
nguno, oni gula golimambudo goweyi kondibo yombuliy-
ootoni oluwolo. Ngundo Yesus tanggeyimo penggootelo we-
tolo, solengoyelo, sumoo ewolo. Oni ulungga Oo Bidodo Sem-
buli Sembunaye, ge ma yokowelo, ge no yomosinelootoyi
ngu, asa, no gowene mete tewalo ewolo.
13 Yesusndo kandeyi sayi oninggakuno yelo ewolo. Nondo
ge gowege mete tenilo, elo ingooteno. Asa, ge mete te!
Ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu golimambuku
tootelo kinitewolo.
14 Yesusndo ngu oningga nguya mande yanggangolo
ewolo. Ge oni gulano ma ewelo. Ene ge oolouya, gowege
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngu etuyelo. Ge
gowege mete teteku ngulo Moseslo mamana mandeno eteku
ngundilo, gowege ngulo Anutno woolo yetoyi, oni simoo bale
nguno ingowanggo. Ge gowege mete tewololo ingowolo.
15 Yesusndo ko mande oo tewoku, ngulo ende bidodomo
elo toongewolo. Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo Yesuslo mandeni ingowelo mayewonggori.
Enengo sayi oni nguya yomosiyelonilolo ewonggori.

16 Ene nalu gulanangge nangge, nguno Yesus enesu nangge
tolige oni kini mela eluwooyingomo toongelo, nguno Anutno
yemboongelo oluwolo.

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Bingo Yeyingomu Yomosiyowolo
(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Nalu gulano, Yesus oni simoo bale Anutlo mande yunolo
oluwolo. Mamana mandelo sobosobo oni oowooyi Parisi,
ko mamana mande etuyeloyingo oni gidalega nguya, ngu
Yudiya mela ngulo ende ende bidodomonggo, Yerusalem
ende ulunggano ngunonggo ko Galili melako ende ngu
bidodomonggo mayelo oluwonggori. Anut oo bidodo Sembuli Ulungga, ngundo yanggango Yesus inootoni, ngundo
sayi oni yoyeni, metemi telo toongewonggori.
18 Oni gidalegado oni gula wembuyi ko kekandeyi bingo
yeyingomu, ngu yabanidodo sumoolo, koolowoolo mayelo,
yolo ya newendemo Yesus keyi damonimo yewelo tewonggori.
19 Ene simoo bale ulungga oolengo ngulo ya newendemo
uweloyi kini. Ngundilo ngulo, ene koolowoolo, ya sanganimo oolelo, ya uyi andangelo, nguwoole oni simoo bale kewooloyemo sayi oninggaku wetoloodoni yawasadodo yeyi,
Yesus tanggeyimo uwolo.
20 Yesusndo ngu oniku enengo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yeyolo, sayi oninggakuya ewolo. Doboone,
gengo mbumbuwage andangetenolo ewolo.
21 Ngundilo etoni ngu, mamana mande etuyeloyingo
oniya, Parisi oni ngudodo enengo nangge ingondudunolo
ingolo ewonggori. Nga oningga nga onendo? Ene Anut
yumooyinolo mande ngundilo ete. Onendo mbumbuwa andangeweloyi ingoote? Ngu kongga ngu Anutlo nangge, Anut
enengombo ngu mbumbuwa andangeweloyi ngu ingooteku
ngu! Ewonggori.
22-24 Yesusndo ngu oni ngulo ingonduduye ingolo, ngulo
mande gumilo ewolo. Nondo kowuli kini, no mete gengo
mbumbuwa ngu andangewano. Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggoku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine? Ene nondo
ngandilo ewanoku ngu, ge mete ootookooya, oolouwelo
etoowe, asa, ye ngu tunoo kenolo, ngunonggo ingowanggo.
No Anutlo Onilo Nangoni no yanggangonedodo no mete
mbumbuwa nguya andangewano. Asa, no mete nga
oni kekandeyi biyominggaya ewanoku ngu, ge ootookooya
oolou! No ngundilo etoowe ngu, ye kenolo, ngu ye ingowanggo. No nguya mela nga bidodo simoo balelo mbumbuwa ngu mete andangeyunowano. Ene ngundilo elo, Yesus

yowoolengolo, oni wembuyi bingo yeyingonggakuya ewolo.
Asa, ge ootookooya, gengo yaba yoya, koolowooya, gengo
yano ooloulo ewolo.
25 Ngundilo etoni, asa, ngu oni simoo bale ngu
doongeyemo, ngu oni biyominggaku ootookoolo, enengo
yabaga kuli ngu sanganimo wetolo oluwokunggaku, ngu
yolo koolowoolo, Anut bingami ulungga elo okoolo, enengo
yano oolouwolo.
26 Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale bidodo ngu kenolo
soliyokowonggori. Ngundilo telo, ene nguya Anutlo oowooyi
bingamilo okoowonggori. Nowoondoye sosolelo ewonggori.
Ataga, noole damoni sungo oolengo gula kenootetoku ngu!
Ewonggori.

Yesusndo Liwayi Oningga, Ngu Negongowolo
(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)

27 Kootusina, Yesus ootookoolo, oololo, oni gula kenootoni,
Gabmanlo bobeye yoweloyi tookoododo yano bibitelo
oodoni kenowolo. Ngu oningga ngu oowooyi Liwayi,
(oowooyi gula Matiyu), Yesusndo kenolo ewolo. Ge ombuya,
no keneloya endeyolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, Liwayi ootookoolo, enengo oo sitowi
bidodo yokootoni oodoni, ene Yesus keyolo oolouwolo.
29 Liwayindo enengo yano oo Simbo ulungga Yesuslo
kawolo. Gabmanlo bobeye yoyingo oni oowooyingga, ko, oni
simoo bale gidalega nguya enedodo bibitelo oo newonggori.
30 Parisi oniya, mamana mande etuyeloyingo oni, ngudodo
Yesuslo sulena onikuya boguwoolo mande mande ulungga
ewonggori. Ndawugalo ye oni damoniye biyomi Gabmanlo
bobeye yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oniya sono oowali
netenggo? Ewonggori.
31-32 Yesusndo manggoye gumi ewolo. Oni goweye
moondeye gome metemimu, ngu sayi oni yomosiyeloyingo
onino (Dokta) ma oolouwanggo. Kini, sayi onindo nangge
ene nguno oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni ne-
nengo oolootenggoku, ngu negoyelootoowega, nowoondoye
yowoolengoyilo ma ombuwolo. Kini, mbumbuwadodo
oni ngu negoyelootoowega nowoondoye yowoolengoyi, elo
ngulo ombuwonowolo ewolo.

Yesusndo Oo Kundingiyi Teweloyimbolo, Ngulo Ewolo
(Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Ene Yesusno ewolo. Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo
sulena oni nguya, ene oowali yokolo kundingiyi telo, nalu

ulungga yemboongelo oolootenggoku, ndawugalo gengo sulena oni, ngundo ngu damoningga ma tewonggori? Ene oowali sono nguya netenggolo ewolo.

34-35 Etoyi, Yesusndo mande yamonggawo gumi ewolo. Ye bine oni gula bale yoweloyi naluno, ngulo keyimo dobooguliyi ngu oodoyi, ene oowali mete loogu tewanggo, bine? Kini, kootusina, ngu oni bale yoweloyiga ngu yolo satoyigo, ngu naluno, nowoondoye kowuli yelo, ene oowali loogu telo, kundingiyi tewanggolo ewolo. Yo, ngundilo nangge, ngu naluno enengo sulena oni Yesusya oode, ene oni oni telo oluwonggori. Ene Yesus toongeweloyi naluno, nguno ngu, enengo sulena oniku, kowuli yolo, ngulo oowali loogu telo yemboongewanggo.

36 Yesusndo mande yamonggawo gula, elo yunowolo. Oni gulado kumba kedaga oomboongelo, ngundo kumba kuliminggano wetu ma ukingolo wesibiyowa. Ene oni gulado ngundilo tewaku ngu, ene kumbani kedagaku yombuliyowa. Ngu kumba kedaga ngu kumba kulimingga nguya metemi kinilo ewolo.

37 No mande yamonggawo gula yeno eteno. Oni gulado bo nangoni keda ngu yolo, si kulimimo nguno ma siliyowa. Ene ngundilo tewaku ngu, bo nangoni, ngundo ngu bo siga ngu oomboongelo bo nangoni melako solelo yombuliyowa. Ngundilo tetoni, enengo si, bo nguya biyomi yewali.

38 Kini, oni ene komo bo nangoni keda si kedamo nguno siliyowa. Ngundilo tewaku ngu, enengo ela elaya keda, ngulo ene gome oluwali.

39 Ngundilo nangge, oni dogoni, ngundo mande damoni keda ngu keyolo endeyolo oluweloyi, ngu kowuli oolengo. Ngundo mande damoni kulimi, ngulo ngandilo ete. Damoni gome metemilolo ete.

6

Yesus Ngu Sabat Nalu, Ngulo Sobosobo Sembuli Ulungga Oolengo

(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)

1 Sabat nalu gulano, Yesus, enengo sulena oniku nguya, nggile ko gula kewoolokuli endeyowonggori. Kono endeyolo, Yesus enengo sulena onikundo kono nggile ngulo engge gidalega andangelo yolo, kandeyebo tuloolo, andangelo daboolo newonggori.

2 Parisi onindo ngundilo yeyolo ewonggori. Sabat naluno, ngundilo oo ngu ma teweloyi, ngu loogu oolengo. Ndawugalo ye ngundilo tetenggo? Ewolo.

3-4 Yesusndo mande gumi ewolo. Ye Dewitndo teyingo
ngu ma kandangelo ingootenggo, bine? Dewitndo enengo
keyimo onikuya oowalilo kumoolo biyomi telo, ene ndatelo
tewo? Dewitndo Anutlo yano ulo, oomanangoyingo, Anut
doongeyimo oluwoku yolo nelo, gidalega enengo keyimo
oniku yunootoni newonggori. Ngu oomanangoyingo ngu
kundingiyi, kingo onindo ma neweloyi, goobooyingo yalo
sobosobo oni, ngundo nangge mete newanggo. Ye bine
ngu ma kandangelo ingootenggo? Ewolo. Ngu Dewitndo
ngundilo tewolomu, ngu mete bine, ngulo nolo sulena
onikundo teyingo ngu, nguya metemi nangge? Ewolo.
5 Ngu naluno, Yesusndo mande gula elo ewolo. Onilo Nan-
goni ene Sabat nalu, ngulo Sembuli ulungga oolengo. Noso
nangge mete oni oo gula Sabatno tewelo ingowanggoku, no
mete sobowoowano ewolo.

Yesusndo Oni Kandeyi Kumooyingo Yeyingongga Sabat Naluno Yomosiyowolo
(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

6 Sabat nalu gulano, Yesusndo Yuda onilo goobooyingo ya
gula nguno ulo mande elo, oni simoo bale etuyelowolo. Oni
gula nguno oluwoku ngu, oningga ngu kandeyi koondosina
ngu biyomi yewolo.
7 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko mamana mandelo
sobosobo oniku oowooyi Parisi, ngundo Yesus uleyi
kumooweloyimbolo kenondadangelo sobowoowonggori.
Yesusndo Sabat naluno sayi oningga ngu yomosiyowa,
ngundi kini, bine? Elo ingowonggori.
8 Yesusndo ngu oni ngulo ingonduduye biyomi ngu ingolo,
ene yowoolengolo, oni kandeyi biyomingga nguya ewolo. Ge
ootookooya kewooloyemo dika. Ngundilo etoni, oni kandeyi
biyominggaku ootookoolo kewooloyemo dikawolo.

9 Yesusndo ngu onikuya ewolo. No ye sumoo yunooteno.
Noole Sabat naluno, damoni metemimu tewato, bine;
ngundi, damoni biyomi ngu tewato, binengga? Oni yomosiy-
olo yowato, bine; ngundi, yombuliyowato bine? Ewolo.

10 Ngundilo elo, enendo oniku yeyondandangelo yokolo,
yowoolengolo kandeyi biyominggakuya ewolo. Kandege
yoonenengo, elo etoni, ene ngundilo tetoni, kandeyigaku
mete tewolo.
11 Ngundilo tetoni, onikundo ngundilo kenolo, ngulo sang-
gili biyomi oolengo telo, enengo nangge mandelo ingolo
ewonggori. Noole ndatelo ooga ngu Yesus teyinowato?
Ewonggori.

Yesus Enengo Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Ke Gidembolo Elaya Yoyowolo
(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)

12 Ngu naluno, Yesus mela puli gulano yemboongewelo
oolewolo. Ngu suwoonggano nguno, Anutno kila elo oodoni
oololo sengewolo.
13 Sengetoni suwoononggo enengo sulena oniku ne-
goyelootoni, ombutoyi, kewooloyemo kande elaya kegidem-
bolo elaya yoyolo oowooyi Aposello ewonggori. (Aposel, ngu
damoni ngandilo, ngu Yesuslo sulena oni kilalongo.)
14-16 Ngu oniku, ngu oowooyi nga: Sayimon, Yesusndo
oowooyi Pitalo ewolo. Oowooyi gula ngu Enduru ngu Sayi-
monlo koneyo; Yems, Yon, Pilip, Batolomeyu Matiyu, Tomas,
Yems, ngu Alipiyaslo nangoni, Sayimon. Enengo damoni
ngandilo, enengo mela ngu mela gula onindo sobowoow-
eloyi ingonduduni kini oolengo. Yudas ngu Yemslo nan-
goni, Yudas Iskariyoot, nguya yoyowolo. Yudas Isakaliyoot,
ngundo kootusina, damodamoni telo, Yesus longge onino
yootunolo yunowa.

Yesusndo Sayi Oni Oowooyingga Oolengo Yomosiyelowolo
(Matiyu 4:23-25)

17 Yesusndo enengo sulena onikudodo mela pulimonggo
ulo, mela ngguwungoomo dikalo oodoyi, oni simoo
bale oowooyingga oolengo mayewonggori. Ene Yudiya
melanonggo, Yerusalem endemonggo, ko wendeyi tamako
ende Tayiya Sayidon ngunonggo, Yesuslo mandeni ingowelo
elo mayewonggori.
18 Enengo sayi oni nguya Yesusndo yomosiyeloni, elo
yoyolo mayewolo. Oni gidalega ngu yuka biyomimbo
yombuliyeloyingomu, nguya Yesusndo yomosiyelootoni
mete temukowolo.
19 Oni simoo bale ulungga oolengo Yesus dowoolo in-
gowelo ingowonggori. Ndatelo ngulo, enengo yanggangoni
ngu goweyimonggo tunootewolo. Ngundo sayi oni bidodo
yomosiyelootoni, oni metemi tewonggori.

Oni Ene Oni Oni Teweloyi, Ko Kowuli Ingoweloyi Ngulo Mande
(Matiyu 5:1-12)

20 Yesus doongetelo enengo sulena oniku yeyolo ewolo.
Ye owoolongo oni, oo gidalegalo ootututetenggoku ngu,
ye oni oni teya ingoyi. Anutndo ye ngu oo ngulo
hoolooweyelowa. Ataga ko kootusina nguya, Anut enengo
endeningga sobowoolo oolooteku nguno uwanggo.
21 Ye ataga Anutlo mandeni damoni gome ngulo hahangelo
oolootenggoku, useyembolo kumootenggoku ngundilo

tetenggoku, ene kootusina, ye sambolo oowali nelo useye
ndindi tetoni, ngulo oni oni tewanggo. Ye ataga mbumbuwa
tetenggoku ngulo nowoondoye ogingoyingootoni, sendolo
oolootenggoku ngu, kootusina Anutndo yengo kowuli ngu
yowoolengootoni gome metemi tunootetoni, ye ngulo oni
oni telo nggonggangolo oluwanggo.
22 Ye oni oni teya oliyi. Mela ngalo onindo ye yeyootoyi,
Onilo Nangoni, ngulo mande damoni ngu keyolo oodoyi ngu,
yeyolo nowoondoye biyomi kowoo oolengo ingolo, ye keyolo
yoyokolo, mande biyomi elo, yengo oowooye nguya oo
biyomimonggo ewanggo. Etoyi ngu, Anutndo ngu kowuliye
ngu yolo yowoolengootoni gome metemi tunootetoni, ye
komo oni oni tewolo.
23 Nalu gulano, yeno ngundiya yunootoyiga ngu, ye
ootookooya Anutno oni oni teyi. Ngulo yengo uliye sitowiye
Sambo Endemo ngu ulungga oolengo ooloote. Kowuli ye
yunootenggoku, kulimi enengo osi sambayebo Anutlo in-
gondudu eyingo oni, nguya ngundilo yunowonggori.
24 Ene ye bobeye sitowiyedodo oni, ye ingondale teyi!
Gowugowulongo! Yengo nowoondoye ngu sitowiyembolo
ingonduduye ngulo yetoyi, dowoomomoolo ooloote. Ye
nowoondoye yomosiyoyingo oo ngu ye kuli yomukowong-
gori.
25 Ye mela ngalo oowali, ko oo ngu oo sitowi yomukowelo
hahangelo endeyootenggo. Ngulo gowugowulongo! Anut-
ndo oowali gomemu yunootoni, useye ndindi teweloyim ngu
ye yokootenggokulo, kootusina, ye komo biyomi oolengo
tewanggo. Ye ataga oni oni telo yumoolo gonggangootenggo.
Ene kootusina, ye ngu sendolo biyobiyomi telo oluwanggo.
26 Ene oni simoo bale bidodo ye oowooye bingamiye
okootoyiga ngu, ariya, ye ingondale teyi! Kulimi, osi sam-
bayebo ingondudu eyingo oni ebe ganagana ngulo onino
nguya ngundilo tewonggori. Ene Anutlo ingondudu eyingo
oni hamoo, oni simoo baledo enengo mandeni ma ingolo,
ngulo ene mande inolo, kowuli oowooyingga inowonggori.

Longge oni Nowoondoyi Teyunoweloyi, Ngulo Damoni (Matiyu 5:38-48)

27 Ye nolo mandene ingootenggoku oni yeno eteno. Yengo
longge oni ngu nowoondoyi yunoyi. Oni yeya nowoondoye
biyomi yetoyiga ngu, yendo ngu komo damoni gome nangge
eneno teyi.
28 Oni yeya mande biyomi eya yombuliyelootoyiga
ngu, ye ngulo Anutno yemboongetoyi, Anutndo ene
hoolooweyelowa. Oni ene kingo ye yombuliyelootoningga

ngu, ye Anutno yemboongetoyi, Anutndo ene
hoolooweyelowa.
29 Oni gulado gagiye gidalesina oolongooya yudoningga
ngu, ariya, gagiye gidale nguya yowoolenggootooga uleni.
Oni gulado yengo dokikilo nenggulo udageloya yootoningga
ngu, yengo kumbaye nguya ma solengowelo. Ngu nguya
yokoyinootooga, udageloya yoni.
30 Oni gulado yeno oo gulalo kila etoni ngu, ye komo
ngu ooga ngu inoyi. Oni gulado yengo oo gula udayelolo
yootoningga ngu, ye komo ko yowelo ma ewelo.
31 Ye oni nowoondoye yunolo, damoni metemi yeno
tetenggoku, ye ngulo gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, ye
nguya damoni ngundilo nangge oni sungomboya tewanggo.
32 Oni ye nowoondoye yunootenggoku ngu, ye nguya ene
nowoondoye yunolo ngu, asa, ngungga ngu, oo ulungga
kini. Mbumbuwadodo oni nguya, ene oni nowoondoye
yunootenggoku, ene nguya nowoondoye yunootenggo.
33 Oni gula yeno damoni gome telo, yooneneyelolo
yomosiyelootenggoku, ye gumi ngundilo nangge yomosiyolo
ngu, asa, ngungga ngu, ngu nguya ulungga kini. Mbum-
buwadodo onindo nguya ngundilo nangge tetenggo.
34 Ye oo gula oni yunolo ngu, ndatelo ngulo ye ingooteng-
goku, enebana gumi yunowalo ingootenggo. Ye ngulo ngu
ndatelo eselo ewanggo? Hamoo oolengo kini. Mbum-
buwadodo onindo enengo dobooye oo kingo inolo ngu,
enebana oo gumi ngundilo nunowalo ingootenggo.
35 Ene nondo yeno eteno. Ingoyi! Yengo longge oni ngu
komo nowoondoye yunoyi, ye komo nenengo damoni gome
ngu teya, oo kingo duwoo yunowolo. Ngulo ye ngu oo
ngulo gumi wendangelo, oo gula yunoyilo ma ingowelo. Oni
Anutno ese ma tetenggoku, ko, oni biyobiyomi nguya Anut-
ndo ene sumange yunoote. Ye ngundilo telo ngu, kootusina,
yengo uliye ulungga oolengo Anutlo Sambo Endemo yolo,
Anut ulungga ngulo simoongo telo oluwanggo.
36 Yengo Awayembo yengo newende yunooteku, ngundilo
nangge, ye komo nguya oni sungo nowoondoye yunoyi.

Oni Wilikoyeloweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 7:1-5)

37 Ye oni gidalega goweye sanggawelo mande elo
ma wilikoyelootenggoku ngu, asa, Anutndo nguya ye
ma wilikoyelowa. Onilo kowuliye, wilikoyunolo, ngulo
kowuliyengga tewonggoku, ngulo yengo ingonduduyemo
sugi sugi ma ingondudu telo oluwelo. Ye ngundilo tetoyi
ngu, Anutndo yengo kowuliye nguya ma ingonduduwoolo
oluwa. Ye oni guminggalo mbumbuwaye andangelo

kapeyelowanggoku ngu, Anutndo yengomu nguya
andangeyunolo kapeyelowa.
38 Ye komo oni oo gidalega yunowanggoku ngu, enebana
ye yunowa. Yo, yengo oo wilikoyingo gome nenengo onindo
nguya ngundilo oo gome nenengo oolengo yunootenggo.
Ye wilikolo, ulungga oolengo siko gome siliyootoyi,
manggowoomo oolelo, wendoni uweloyi tetoni, ngulo
kowuli okooweloyi kinitetoni, ye yunowanggo. Yendo
oni yunowonggoku, ngundilo nangge, Anutndo ye nguya
ngundilo yunowalo ewolo.
39 Yesusndo mande yumoonggawo gula nguya elo ewolo.
Oni gula doongeyi kilingo, ngundo oni gula nguya doongeyi
kilingomu oole etungowa, bine? Kini, enengo ela elaya
meleno yoyolo solewali.
40 Skul simooye ngu oo etuyeloyingo oni ngu ma da-
gayelowanggo. Kini, ene ulu telo, ingoyingo gome yologo
ene etungoyingo oninggakundo ko tetenggoku ngundilo ko
tewanggolo ewolo.
41 Ene mande yumoonggawo gula ngandilo ewolo. Ndawu-
galo dobooge doongeyimo oo kakawu bodaga oolooteku
ngu kenolo ete, ko gengo doongenggemo de sosi ulungga
oolooteku, ngu ma ingowo?
42 Ge ndatelo ngulo doboogeboya ete, doboone, doon-
genggemo oo kakawu bodaga oolooteku ngu, yewega toon-
genilo ete. Ene gengo doongenggemo, de sosi ulungga
oolooteku, ngu ge ma kenowo? Ge mebuge sangala oni! Ge
koleteya komo gengo doongenggemo de sosingga oolooteku
ngu, ngu yega toongetoningga, ariya, kootusina, ge dobooge
doongeyimo oo kakawu oolooteku, ngulo gome doongetelo
yeyi toongewalo ewolo.

De Biyomi, Ngundo Biyomi Enggewa
(Matiyu 7:17-20; 12:33-35)

43 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggete. Ngundilo
nangge, de biyomi, ngundo engge metemi ma enggewa.
44 Onindo ngu de engge nguno kenolo ingootenggoku, ngu
de metemi, ngundi de biyomi binelo ingootenggo. Onindo
bata dega ngulo engge ngu utoo sanggilidodo oowooyi dimoo
utoo, ngu bungomonggo ma andangelo yootenggo. Ngundilo
nangge, bo nggile ngundo nggile oolengo engge ma enggewa.
45 Oni gome metemingga ngu, ene newendemo
ingoyingoni gome metemimu newendemo ooloote. Ngulo
ingonduduni mandeni gome gome nangge ingolo, enengo
ootoo ootoo damoni, nguya gome metemi ngu yeni
tunootete. Oni biyomi ngu enengo ootoo ootoo damoni
nguya biyomi, ko ingonduduni biyomi ingooteku, ngu nguya

yeni tunootete. Enengo newendemo damoni oolooteku, ngundilo nangge ene koyi telo, manggowoomo nguya yeni tunootete.

Ya Yeweloyi Damoni Elaya
(Matiyu 7:24-27)

46 Ndawugalo ye noya ngandilo etenggo? Ulungga, Ulungga oo Bidodo Sembuli Sembunaye, elo etenggo, ngulo ye nolo manggone ma keyootenggo? Ene ye nolo mandene damoni ma keyootenggoku ngu, asa, ye noya Oo Bidodo Sembuli Sembunayelo ma ewelo.
47 No ngandilo etuyelowano. Oni oowooyingga no tanggenemo ombulo, nolo mandene ingolo ngu, ene ngandilo keyowanggo.
48 Ngu oni ngu ngandilo. Oni gula ene ya yewelo ingooteku ngandilo. Oni ya yewelo ngu, ene mela selo, siyakiyolo, mela yanggangonggakuno mele selo de osiyinggaku nguno yetenggo. Ngundilo telo ngu, asa, ngu sanganimo ya yewa. Kootusina, sono doogo ulungga telo, mewuyi ombulo, ya samanga damoni setoni, yanggaku onggi anggi ma tewa. Yanggango dikalo oluwa. Ndatelo ngulo, ene koletelo ya osiyi ngu mela gagiyimo mele selo, nguno ya yewoku ngulo.
49 Ene oni gula nolo mandene ingolo yokolo, ngu ma keyooteku ngu, ene oni gula mela mbumbuwango sanganimo mele bodaga nangge selo, nguno ya osiyi palalo, ya osiyi imilo ma samangawolo. Ngundilo telo, ene kingo mela bodagado damoni wiliyolo nguno ya yewolo. Ngundilo yetoni, kootusina, sono mewuyi tuwi ulo, yanggaku bungomo oolongootoni, yanggaku onggi anggi telo, ukelo uwa. Oni ene nolo mandene ingolo yokolo, enengo ingonduduni keyooteku ngu, ngundilo tewalo ewolo.

7

Yesusndo Me Onilo Tabangongga Ngulo Sulena Oningga Yomosiyowolo
(Matiyu 8:5-13)

1 Asa, Yesusndo oni simoo bale doongeyemo mande ngu yootunolo, elo etuyelolo yokolo, ene Kaperniyam endemo uwolo.
2 Me onilo tabango gula nguno oluwoku, ngu oningga ngu Rom Gabman (Yuda oni kini) ngunonggo mayelo, ene me oni ngu onibi kandegula (100), ngulo sobosobo oningga oluwolo. Ngu oningga ngulo sulena oningga ngulo gome ingooteku, ngu sayi ulungga yolo, kumoowelo tewolo.
3 Ngu me onilo tabangongga ngu mande ingowolomu ngu, Yesus Kaperniyamno ooloote. Ngu ingolo, ene Yuda oni

tabango gidalega suleyelolo eneno etoyiga ombuya enengo
sulena oningga ngu yomosiyonilo ewolo.
4-5 Ngundilo etoni, ene Yesusno ombulo, sumoo sumoo telo
ewolo. Ge komo ma yokowelo, ene oni gome, enengo sulena
oni, ngundo sayi ulungga kumoowelo tetoni, ngulo ge mete
ene hooloowe! Enendo, noolengo Yuda onilo goobooyingo
ya gula yeyunowolo. Ene Yuda oni simoo bale noolengo
gome ingolo, newende yunootelo ewolo.
6 Yesus enengo mande ingolo, ariya, ene ootookoolo, ngu
Yuda onilo tabango onikuya oolouwolo. Yade oololo, ya
tanggeyimo ooloutoyi, ngu me onilo tabangongga, ngundo
dobooguliyi gidalega suleyelolo ewolo. Ye ende ooleya,
ngandiya eyi. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge ngalo ko
ulungga ma tewelo. No oni nenengo kini. Ngundilo ngulo,
ge nolo ya newendemo ma ombuwelo.
7 Ngulo ngu, no nenengombo ge tanggegemo ma
oolouwonowo. Ngulo ge mande gula nangge etooga, nolo
sulena oninengga nga ko mete teni.
8 Ngu ngandilo. No ngu oni ko no nunootenggoku, ngulo
sulena oni. Nondo nguya ngu me oni gidalega sobosobo
oolooteno. Ene nondo ngu me oni ngu gulaya eteno. Ge
oolou, elo etoowe ngu, ene ooloute. Gulaya eteno. Ge ombu,
elo etoowe ngu, ene ombute. No sulena oni gulaya eteno. Oo
ngu yomosiyo, elo etoowe ngu, ene oo yomosiyootelo ewolo.
9 Ngundilo elo yokootoni ngu, Yesusndo ngu mandega ngu
ingolo, ngulo ingondudu ulungga ingolo, yowoolengolo, oni
simoo bale ulungga ene keyolo endeyootenggoku, nguno
ewolo. No yeno eteno. Iserel oni kewooloyemo oni gula,
nga oningga newendemo hamoo teyingongga, ngandilo ma
kenootenolo ewolo.
10 Me oni tabangongga, ngundo oni suleyelootoni, Yesusno
oolewonggoku ngu, ya newendesina ulo, sayidodo oning-
gaku kenowoku, ene kuli mete tewolo.

Yesusndo Nayin Endemo Simoo Kosiyi Gula Kumootoni Yokutuwoowolo

11 Kootusina, Yesus ootookoolo, Nayin endegano nguno
oolouwolo. Yesus enengo sulena oni ngu bidodo, ko,
oni simoo bale oowooyingga oolengo nguya enedodo
oolouwonggori.
12 Yesus galo yade oololo, endesoono oolouwonggori. Ngu
endega ngulo onindo, oni gula kumootoni, bingo sumoolo
koolowoolo uwonggori. Ngu simoongga kumoowoku, ngulo
nemi ngu, nangoni komo gulanangge ngu kumooteku ngu!
Ngu endega ngulo oni simoo bale ulunggaku, ngu bale

nggaminggakundo sendolo utoyi, ngulo ene keyolo uwonggori.

13 Ulungga oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngundo ngu bale nggamingga ngu kenolo, nowoondoyi ulungga telo, eneno ewolo. Ge ma sendowelolo ewolo.

14 Yesus ene onibi sumoolo ombuyingomu tanggeyimo oololo, onibigakulo Bogis dowoowolo. Oni onibi koolowooyingo oniku dikalo, nenetelo oodoyi, Yesusndo ewolo. Simoo kosiyi, no geya eteno. Ge ootookoo! Elo ewolo.

15 Ngu oni kumooyingonggaku ootookoolo, bibitelo, mande etoni, Yesusndo dowoolo, oololo, nemi ko inowolo.

16 Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale bidodo soliyokolo, Anutlo bingami okoolo ewonggori. Anutlo ingondudu eyingo oni ulungga, noole kewoolonayemo ataga tunootetelo ewonggori. Ngundilo elo, Anut kuli ombuwoku, ngundo enengo oni simoo bale hoolooweyelowelo! Ewonggori.

17 Yesusndo ngu kongga tewoku, ngulo mandeni elo endeyootoyi, Yuda mela ngu logowootoni, oololo mela sungomo nguya, elo soweyolo sawonggori.

Sonoyeloyingo Oni Yondo Enengo Sulena Oni Elaya Yesusno Mande Yolo Oolouwonggori
(Matiyu 11:2-19)

18-19 Sonoyeloyingo Oni Yondo, enengo sulena onindo Yesus ko tewoku, ngu bidodo damoni, Yonno etoyi ingowolo. Ngundilo tetoyi, ene ingolo, Yondo enengo sulena oni elaya negoyelootoni ombutoli. Suleyelootoni, Oo Bidodo Sembuli Ulungga, nguno mande yolo oolouwoliyo. Yali Yesusno oolouya, ngandiya sumoo eli. Ge Anutndo sulenggelootoni, noole yoyoweloyi oninggaku, ngundi, noole komo oni gulalo doongetelo sobowoowato, bine? Ewolo.

20 Ngu oni elayaga ngu Yesusno ombulo ewoliyo. Sonoyeloyingo Oni Yon, ngundo noole ngandilo elo, suleyelootoni ombutelo. Ge nga oningga nga, Anutndo sulenggelootoni noole yoyowelo, binengga, ngundi, noole oni gula sobowoowato, bine? Ewolo.

21 Ngu nalunggano nguno, Yesusndo oni simoo bale ulungga oolengo, sayi damoni oowooyingga yomosiyelolo, oni mela yuka biyomidodo oowooyingga oweyelolo, oni doongeye kilingomu yooneneyelootoni, ene doongetelo, oo kenowonggori.

22 Ngundilo telo yokolo, Yesusndo Yonlo sulena oni elayagakuya ewolo. Asa, yali oolouya, Yonno eli. Oo ataga yalindo kenolo ingooteliku nga! Oni doongeye kilingomu ene doongetetenggo. Oni kekandeye biyomi yeyingomu,

ene mete telo, metemi endeyootenggo. Oni golimambu-
dodomu ngu goweye metemi tetenggo. Oni sodeye tu-
woomu, mela mande ingootenggo. Oni kumooyingomu, ko
keda ootookootenggo. Owoolongo oni, ene Anutlo mande
keda mesalango, nga ingootenggo.
23 Oni ene nolo newendemo hamoo telo bulibali ma
teyingo ngu, asa, ngu oni ngu, ene mete oni oni telo oluwalo
ewolo.

24 Sonoyeloyingo Oni Yonlo sulena oni elayagaku mande
ngundilo ingolo, ene Yon tanggeyimo ko oolouwoliyo. Ngu
naluno, Yesusndo oni simoo baleno Yonlo ewolo. Kuli oni
kini kingo melako nguno, ye oololo, ndawuga kenoyingo?
Ye nggusi duwoo doogobo yowoolalingootoni, kenowelo
oolouyingo, bine; ngundi ye oololo, oningga oo bulibali
tetoni, kenolo oolouyingo, bine? Kini, Yon ngu ngundilo oni
kini.
25 Ngundi ye ndawuga kenowelo oolouwonggo? Oni gula
towikumba gome gomemu telo oodoni kenowelo, bine?
Kini, ingoyi! Oni towikumba gome gomemu telo ngu, ene
sitowiyedodo telo, enengo ya gome oluwanggo. Kini, Yon
ngundilo kini.
26 Ene ye ndawuga kenowelo oolouwonggo? Ye Anutlo
ingondudu eyingo oningga kenowelo, bine? Yo, no yeno
hamoo eteno. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni.
Enendo Anutlo ingondudu eyingo oniku, ngu dagayelolo,
enendo nangge ulungga oolengo.
27 Ngu Yonngga, ngulo Anutlo mandeno Anutndo enengo
Nangonimboya ngandilo ewolo.

Ingo, no oni gula suleyootoowe, ngundo nolo mandene yolo,
ge koletelo oololo, gengo oole yomosiyonggunowalo
ewolo. *Malakayi 3:1*

28 No yeno eteno. Yondo Anutlo ko teteku ngu, ngu
oni melako ngano ko telo oolootenggoku, ngu bidodo da-
gayeloote. Ene oni Anutlo nowoondoye hamoo teyingo, ko
nolo mandene keyootenggoku ngu damoningga ngundo Yon
ko yanggango tewoku ngu dagalo ulunggalolo ewonggori.

29 Yesusndo Yonlo mande etoni, oni simoo bale bidodo
ingolo yokolo, asa, simoo baledoya, bobeye yoyingo oniya
ewolo. Yo, Anutlo mande damoni ngu gome oolengolo ewolo.
Ngu oni ngu, ene Yon kandeyimbo sonoyelowolo.
30 Ene Parisi oni, ko mamana mande kandangelo
etuyeloyingo oni nguya, ene Yondo ma sonoyelowolo. Ene
ngu Anutndo oole gomemu etuyelootoni, ene kootu inolo
yokowonggori.

31 Yesusndo ewolo. Nga naluno, oni simoo bale endey-
ootenggoku ngalo damoniye wilikootoowe, ndatelo oningga
ngundilo?
32 Ene ngu simooye koondoonge tetoyi ngandilo tewong-
gori. Ene ende kewooloko bibitelo, enengo nangge meno
manggalu telo ewonggo. Noolendo sumbi uwootooye, ye
yambo ma utolo kunowolo. Noolendo oni kumootoni
solengoyelo nowoondoyi teweloyi yambo ulewootoku, ye
ma sendowolo ewolo. Simooye gidega oo tetoyi ko ngulo
simooye guminggado suleyeyokini yewonggori.
33 Ene Sonoyeloyingo Oni Yondo ombulo, ene oomanan-
goyingo ma nelo, Wayin sonoyi nguya ma newolo. Yendo
ngu ewonggori. Yuka biyomi eneno ooloo telo ewolo.
34 Ene Onilo Nangoni Kilalongo ombulo, ene oowali nelo,
sono nguya netoni, yendo ngu kenolo etenggo. Kenoyi, nga
oningga nga, ngu oo bidodo nemukolo, Wayin sonoyi nguya
gome gome neteku nga! Nga oningga nga, ngu bobeye
yoyingo oni, mbumbuwadodo oni ngulo dobooyelo etenggo.
Noolendo oo gula tetoowe ngu, ngu bidodo ye ngulo ma
ingootenggo.
35 Oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo teyingo
ngu, enengo keda oluweloyi ngu enggedodo. Oni gidalega
keda oluweloyi gomemu ngu kenolo, ngundilo ingootenggo.
Anutlo mande ngu hamoo oolengolo ingootenggo.

Mbumbuwadodo Balegado Yesus Keyi Bo Ulumimbo Sonowoowolo

36 Nalu gulano, Parisi oninggado Yesus negongootoni,
enengo yano ombutoni, enedodo goboolo oo neweloyimbolo
ewolo. Ngundilo etoni, asa, Yesusndo ombulo, enedodo oo
neweloyimbolo oololo, Parisi oningga ngundo yano ulo, oo
neweloyi yabano bibitewonggori.
37 Ngu endemo nguno, bale gula oluwolo. Ngu balega ngu,
ene bulibali bosebalese damoni biyomi keyooteku, ngundo
ingowolomu, Yesus Parisi oningga ngulo yano ulo, oowali
netenggo. Ngulo ngu, balega ngu ene ootookoolo, digi
nggusiyi gomenggano bo ulumi ndindingo gomengga yolo
ombuwolo.
38 Ngu balega ngu ombulo, Yesus kootusinanggo ombulo,
Yesus keyi damonimo dikalo sendootoni, doongeyi sonoy-
imbo ulo, Yesus keyi sonowootoni, ngu enengo tabango
uyimbo yonggulumoowolo. Ngundilo telo, Yesus keyinggaku
mududu yunolo, nguno bo ulumi gomengga ngu wendolo,
ngundo Yesus keyi sonowoowolo.
39 Parisi oninggado Yesusno etoni, enengo yano ombu-
wonggokungga, ngundo ngundilo tetoni ngu, kenolo, ene

ngandilo elo ingowonggori. Nga oningga nga, ngu Anutlo
ingondudu eyingo oni tetoningga ngu, asa, ene balega ngalo
damoni biyomi ngu kenolo ingolo, asa, nga bale biyomingga
ngando ombulo, tanggeyimo loogu yetoni, ma ombuwalo
ingowolo.
40 Ngundilo ingootoni, Yesusndo ngu oninggakulo in-
gondudu ningga, ngu gumilo ewolo. Sayimon, no geno
mande gula ewelo. Etoni, Sayimondo ewolo. Oo
etuyeloyingo oni, mete mandega ngu elo ewolo.
41 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Bobeyedodo
oninggado oni elaya bobeye gumimbolo yunowolo. Oni
gulano doobe onibi elaya kande elaya (500 Kina) inolo, ko
oni gulano doobe kandegula (50 Kina) nangge inowolo.
42 Kootusina, bobeyeku wendangelo gumi ngundilo in-
oweloyi nguya ereremo kini. Ngulo bobeye sembuliga,
ngundo nguno yokolilo ewolo. Ariya, ngu oni elayaga
ngu, onendo bobeye sembuliga ngulo gome oolengo ingolo
eloluwa? Ewolo.
43 Sayimondo ngundilo ingolo, gumi ewolo. Ngu oningga
bobeye ulungga kingo inoyingongga ngundo. Ngundilo
etoni, Yesusndo ko ewolo. Ge hamoo nenengo ingolo etelo
ewolo.
44-45 Yesusndo balegakusina yowoolengolo, kenolo, Say-
imonya ewolo. Nga balega nga keno. No gengo ya
newendemo ombutoowe, kene sonowooweloyi sono gula ge
ma nunowolo. Ene nga balega ngando enengo doongeyi
sonoyimbo kene sonowoote. Ngundilo telo, enengo ta-
bango uyimbo yonggulumoolo yomosiyoote. Ge no ma
yenggonayelolo mududu teyinolo, kuli gengo yano ombu-
wonoku, ngunonggo ombulo anangu nga! Ene nga bale
mbumbuwadodoga ngando, ngu ene kenengga ame mududu
teyinolo, gome ingolo, hahangelo yade mayelo mududu tete.
46 Ge nolo tabane bo ulumimbo ma sonowoolo do-
mooyingo, ngulo ngu, ene balega ngando moondene
dowooweloyi bo ulumi ndindingo gome, ngundo kene
sonowoolo yoonenengoote.
47 Ngundilo ngulo, no geno eteno. Nga balega ngando, ene
nolo newende ulungga oolengo teteku, ngulo nondo enengo
mbumbuwani ulunggaku andangetoowe ute. Ene oni gulalo
mbumbuwani bodaga tewoku ngu, Anutndo ngu andangelo
inootoni uwa. Ngu oningga ngundo newende bodaga nangge
Anutno esetewalo ewolo.
48 Yesusndo ngu balega nguya ewolo. Gengo mbum-
buwage ngu, nondo kuli andangetenolo ewolo.
49 Oni Yesusya oo newelo bibitewonggoku, ngundo ngu
ingolo, enengo nangge mandelo ingolo ewonggori. Nga

oningga nga, ngu oone, ene mete mbumbuwa andangelo
yokowa? Ewonggori.
50 Yesusndo ngu balega nguya ewolo. Ge Anutlo nowoon-
dogemo hamoo tewokuga, ngunonggo Anutndo ge ko
goyoote. Ge mete sumangedodo toongeya, nowoondoge
imakeyingomo ootoolo ewolo.

8

Bale Gidalega Ene Yesus Keyolo Endeyowonggori

1-3 Kootusina nalu gidalegano, Yesusndo enengo sulena
oni kande elaya kegidembolo elayaga nguya, Anut oo
bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo enengo nalungga
sobowooteku ngulo mande mandeni damoni, ngu ende ul-
ulu, ende bobodi ngu bidodomo, oni simoo baleno wesiyolo
elo etuyelolo, oololo ombulo tewolo. Bale gula gula nguya,
ngu bale ngu Yesusndo kuli yuka biyomidodomu owelo an-
dangeyunowoku ngu, ko sayidodomu yomosiyeloyingoku,
ngundo Yesus keyolo endeyowonggori. Ngulomu, bale gula
oowooyi Mariya nguya ngandilo etenggoku, Mariya Mag-
adala balelo etenggo. Ngu balegano nguno yuka biyomi
kandegula gidembolo elaya (7) oweyelowolo. Bale gula
oowooyi Yowana, ngu Herodlo yanimo ko sobosobo on-
ingga, oowooyi Kusa, ngulo baleyi; Susana, ko bale gidalega
nguya Yesus keyolo, mandeni ingolo yaliwolo. Ngu bale
ngundo enengo bobeyebo Yesus, ko, enengo sulena oniya
hoolooweyelootoyi, ngundo oowali oo uliyolo, nelo endey-
owolo.

*Oni Oowali Yuwooyi Kono Kuliyoyingo, Ngulo Mande Ya-
monggawo*

(Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)

4 Ende ende oni simoo bale oowooyingga oolengo ende
bidodomonggo mewoosoolo, Yesus tanggeyimo mayelo, goo-
boongoolo dikawonggori. Ngu naluno, Yesusndo mande
yamonggawo gula, ngu oni simoo balekunolo ewolo.
5 Oni gulado Rayis yuwooyi kono yolo oololo kuliyowolo.
Ngundilo kuliyootoni, Rayis yuwooyi gumingga ooleko sole-
toni, onindo wongoomukootoyi, numbo mayelo newonggori.
6 Oo yuwooyi gidalega mela digi sangganimo solewong-
gori. Ngu oo yuwooyiku ngu gome ooleyingomu, ene mela
ngu ulumi kini. Ngundilo ngulo, bidodo oolelo, ariyelo
kumoomukowolo.
7 Gidalega ulu sodabo, kakali so oo kewoolokono solewolo.
Ngu ulu so kakali ookudodo oolelo, ngundo doobeyelootoni,
siyokongo yewolo.

8 Rayis yuwooyi gidalega mela gome metemimo solewolo.
Ngu nangge gome oolelo, engge oowooyingga oolengo enggewolo. Yesusndo ngundilo elo yokolo, manggalu telo ewolo.
Oni gula mande ingoweloyi sodeyidodoga tetoningga ngu,
ene komo mandega nga gome oolengo ingonilo ewolo.

Yesuslo Mande Yamonggawo, Ngulo Damoni Ewolo
(Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

9 Yesus enengo sulena onindo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Ge mande damoni wiliyolo, ge mande yamonggawo
nangge eteku, ngulo damoni ndatelo?
10 Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye ngu, Anut oo
bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale enengo
soboyelooteku, ngu mande kombiteyingongga ngu, ye kuli
Anutndo etuyelowolo. Ene simoo bale gidalegado ngu,
ene mande yamonggawo nangge ingootenggo. Ene kenowelo doongetewanggoku, ene ma kenowanggo. Ene mande
ingowanggoku, ene nowoondoyemo mande ngu ma ingowanggo.
11 Mande yamonggawo ewonoku, ngu damoni ngandilo.
Ngu oo yuwooyingga ngu Anutlo mande.
12 Oo yuwooyi gidalega ooleko soletelo ewonoku ngu, oni
simoo bale Anutlo mande ingootoyi, kootusina, Setando
ombulo, ngu mandeku, oni nowoondoyemonggo andangelo yootoni, nguno ene Anutlo nowoondoyemo hamoo ma
tewonggo. Ngulo ngu, Anutndo ene ma yoyowa.
13 Digi sanganimo elo ewonoku ngu, oni simoo bale koletelo Anutlo mande ingolo, ngulo gome ingolo, oni oni telo,
ngu koyi tewolo. Ene ngu nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu bodaga nangge tetoyi, ngu naluno, kowulingga kenolo,
nguno enengo hamoo ingowonggoku, ngu yokowonggo.
14 Oo yuwooyi so daboo sanggilidodo kewooloko
oolooteku, elo ewonoku, ngu ngandilo. Simoo bale Anutlo
mande ingootenggoku, kootusina, mela ngalo kowuli
oowooyingga, bobeye oo sitowi, oo ngulo hahangelo,
ingondudu tewonggori. Oo ngulo nowoondoyemo mande
oo ngu doobengolo wiliyootoni, aliyelo, enggeni kini.
15 Mela gomemo oo yuwooyi solelo ooletelo, elo ewonoku
ngu, simoo bale Anutlo mande ingolo, ene nowoondoye
gome yomosiyolo, hamoo ingolo, yolo, yanggango dowoolo
keyootenggo. Anutlo nangge ingondandangelo endeyootenggoku ngu, ene gome enggetenggolo ewolo.

Solu Kumbe Newendemo Oongoowolo
(Matiyu 4:21-25)

16 Oni solu kalo, kumbe oo newendemo ma yelo wiliyolo,
ko, yaba newendemo nguya ma yetenggo. Kini, yaba san-
ganimo yetoyi, ngundo oni gumingga nguya himi yunoote.
Oni gidalega ya newendemo ombulo ngu, ene solu ngu
kenowanggo.
17 Nga mande Anut oo bidodo Sembunaye, ngundo simoo
bale enengo sobowooteku, ngu oo bidodo kombiteyingo
ngu, kootusina, oo ngu tunootewanggo. Oo bidodo onindo
oongooyingo ngu, kootusina, Anutndo yeni tunootemukowa.
Oni oo ngu doongeyembo tunoo kenomukowanggo.
18 Ye komo ingondale teyi! Ye komo ndatelo mandega nga,
ngu gome ingoyi! Oni ene Anut oo bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku ngu, ngulo
ingoyingo bodaga ingolo oolootenggoku ngu, ene newende
bidodo hahangelo, enengo mande ingolo keyootenggoku,
asa, Anutndo enengo ingoyingongga ngu yeni, ulungga
yewa. Ene oni ene Anut oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo simoo bale enengo sobowooteku ngu, ngulo damoni
bodaga ingooteku ngu, asa, ngu ingoyingongga soweyolo,
gumi ma ingootoni ngu, asa, Anutndo enengo ingoyingo
bodaga ngu yolo oongoowalo ewolo.

Yesus Enengo Nemi, Ko, Konedoboongo
(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)

19 Ngu naluno nguno, Yesus enengo nemi, ko enengo
konedobooge, ngundo Yesusno mayewonggori. Ene oni
simoo bale ulungga oolengo ngulo, ene Yesus tanggeyimo
ombuweloyi nguya kini.
20 Oni gidalegado Yesusno ewonggori. Gengo nangge ko
konedobooge ge geyowelo mayelo, endesina dikatenggoku
awelo ewonggori.
21 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Oni ene
Anutlo mande ingolo, ngu keyootenggoku, ngu nolo namone,
ko nolo konedoboone. Ngundilo elo ewolo.

Yesusndo Doogo, Ko, Sono Koongeyingo Nguya Mande Etoni Imakewolo
(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Nalu gulano, Yesusndo enengo sulena oniya wanggo
gula sanganimo oolelo ewolo. Ye wanggo woosootoyiga,
noole sono koongeyingo anduloko ulelewato. Yesusndo
ngundilo etoni, wanggo woosoolo, dowoolo ulelewolo.
23 Wanggo sono koongeyingo sanganiwoole uloluwootoni,
Yesus wanggo sanganimo wetolo kapengo yewolo. Ngu
naluno, doogoga sono koongeyingo kewooloko tunootewolo.
Ngu doogo ulungga, ngundo wanggo yowoolalingootoni,
wanggo nguya sono koongetoni, ene oonatewelo tewolo.

24 Ngundilo tetoni, sulena oniku oololo, Yesus yokutu-
woolo ewonggori. Awa, Awa! Noole oonatewelo tetetoku
nga! Ewonggori.
Etoyi, Yesusndo ootookoolo, doogo, sono koongeyingo
nguya yeyolo etoni, imakelo kinitewoliyo. Doogogaku ko
sono koongeyingonggaku ma dokelo ikakooteyingo, ngu
kondibo imakewolo.
25 Ngundilo tetoni, Yesusndo sulena oniku mamanayelolo
ewolo. Yengo nowoondoye hamoo tewoku, ngu ndano?
Ewolo.
Sulena oniku goweye mboolomboolo telo, sosolelo
ngunonggo, enengo nanggelo ingolo ewonggori.
Nga oningga nga onendo? Doogoya elo, ko, sono
koongeyingomboya etoni, enengo ela elaya ene manggowo
keyooteliku ngu! Ewonggori.

Yesusndo Gegesa Melasina Oningga Yuka Biyomigado Yoyingo Ngu Owewolo
(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Kootusina, ene Gegesa melasina nguno oolouwonggori.
Ngu mela ngu, Galili sono koongeyingo ngu gidalesina
ooloote.*
27 Yesus ene sulena oniya wanggo yokolo, wendeyi tamako
uwolo. Nguno ende gula oluwoku, nguno oni gula oo
yuka biyomimbo yoyingomu, ngundo Yesusno ombuwolo.
Ngu oni yuka biyomimbo yoyingongga ngu, ene nalu
pelungga towikumba ma yemuyingo, ene mbilimbili endey-
olo ootoolo, ene ya gulano nguya ma oluwolo. Kini, ene
nalu bidodomo, oni yoyeyingo melewoole nangge wetolo
oluwolo.
28-29 Kuli ngu, yuka biyomingga ngulo yanggangoni
ngundo oningga ngu gome dowoolo oodoni, nguno enengo
onindo ene dowoolo kekandeyi gome gome gosiyowolo.
Gosiyolo ya biyomimo oni ngundilo sobowoolo oluwolo.
Ene yuka biyomi ngulo yanggangoni, ngundo ngu sen uto
bidodo oomboomboongelo ootoolo, ene oni yeni oni kini
melasina nguno toongelo endeyolo oluwolo. Ngu oningga,
ngundo Yesus kenolo meno manggalu telo, Yesus keyi da-
monimo ukelo melako welewolo. Ngu oni mboolombo
yoyingongga, ngundo manggalu ulungga oolengo telo ewolo.
Ge Yesus, Anut awuno oolengo ngulo Nangoni! Ge nono
ndawuga tewa? No geno solengoyelo, yemboongetenoku,
ge no ogingoyingo ma nunowelo! Ewolo. Yesusndo ngu
yuka biyomingga nguya kuli, ene ngu oningga ngu yokoya
toongenilo ewolo.

---

* **8:26:** Oowooyi gula ngu Gadara, ko oowooyi nguya Gerasin.

30 Ariya, Yesusndo sumoo inolo ewolo. Ge oowoongge
ngu ndawuga? Etoni, yuka biyomingga ngundo gumi ewolo.
No oowoone Ami ewolo. Ndatelo ngulo, yuka biyomi
oowooyingga oolengo, ngu oningga ngu newendemo ulo
oolootenggo.
31 Ngu yuka biyomi, ngundo mande yanggango oolengo
Yesusno sumoo sumoo elo ewolo. Ge noole suleyelootoyi
mele goloyi oolengo wenga kini nguno ma uwelo! Ewolo.
32 Ngundilo etoyi, ngu mela puli bodaga namoko, nguno
bo oowooyingga nguno so erewelo neloluwonggo. Ene
ngundilo kenolo Yesusno solengoyelo sumoo sumoo ewolo.
Mete noole bo ngu nowoondoyemo uwato, bine? Etoyi,
Yesusndo gumi ewolo. Yo, ye ngundiya teyilo ewolo.
33 Ariya, ngu mbooloku oninggaku yokolo, sodedonangge
ene oololo boku nowoondoyemo utoyi, asa, ngu boku yang-
gango oolengo kendutelo oololo, mela biyomi kembemo
solelo sono koongeyingomo ulo sono nelo kumoomukowolo.
34 Ngundilo tetoni, bo sobosobo oniku ngundilo kenolo,
sodedonangge endemo salo, ene oo tunootewoku ngu man-
dega ngu wesiyowolo. Ngu mandega ngu ende ulunggano
onino, ko deguno ende bobodikuno onino nguya elo endey-
owolo.
35 Ngundilo etoyi, simoo bale ngu ooga ngu kenowelo
Yesus tanggeyimo mayelo oni mboolombo yoyingongga ngu
kenowolo. Mbooloku ene kuli yokolo peselo satoyi, ene
towikumba yemulo ingonduduni nguya himi yetoni, ene
nenengo Yesus tanggeyimo bibitelo ooloote. Oni simoo
baledo ngundilo kenolo ene soliyokowolo.
36 Oni Yesus kenootoyi, oni mboolombo yoyingonggano
oo tewoku ngulo mandeni, simoo bale ngu kenowelo kootu
mayetenggokuno ewolo. Kuli ngu yuka biyomimbo nga
oningga nga, dowoolo oluwolo. Ene ataga ngu, ene metemi
teteku nga! Ewolo.
37 Gegesa melasina oni simoo bale bidodo ngu oningga
ngu kenolo, ko bo ngulo nguya ingolo, ngulo ene soso-
leyingo ulungga telo, Yesusdodo ewonggori. Ge komo noole
yoyokoya toonge! Ngundilo etoyi, ngulo Yesus ene sulena
oniya wanggo sanganimo oolelo, ene sono koongeyingo
gidalesinanggo ko oolouwonggori.
38-39 Ngu oningga ngu yuka biyomi ngundo yokowong-
goku, ngundo Yesusya toongewelo Yesus sumoo sumoo inolo
ewolo. No komo geya oolouwelo ewolo. Etoni, Yesusndo
suleyolo ewolo. Kini, ge gengo endemo oolouya, Anutndo
geno oo tetoni tunootewoku, ngulo mandeni yootunoyalo
ewolo. Ngundilo ngulo, ngu oningga ngu ko yowoolen-
golo oolouwolo. Ene Yesusndo oo tetoni tunootewoku,

ngulo mandeni enengo endemo oni simoo bale bidodomo yootunolo ewolo.

Yesusndo Tabango Oni Gula Oowooyi Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Ko Bale Gula Nguya Yomosiyoyingo
(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)

40 Yesus ko yowoolengolo ombuwolomu ngu, simoo bale ulungga oolengo wendeyi tamako gooboongoolo Yesuslo doongetelo oluwolo.
41-42 Ngu naluno, oni gula oowooyi Yayiras ngu, ene Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango oluwoku, ngundo Yesus tanggeyimo ombulo, keyi damonimo penggootelo, sumoo sumoo ewolo. Ge komo nolo yano ulo ewolo. Ene ngundilo ewoku ngu ndawugalo, Yayiras ngu namboni gulanangge enengo moomani ngu kande elaya kegidembolo elaya, (12) ene komo kumoowelo namoko tewolo.

Asa, Yesus ene Yayirasndo yano oolouwelo ooloutoni, ene simoo bale ulunggakundo oole doongoowolo.
43 Nguno bale gula nguya oluwoku, ene kombolo sayi yolo, yambiyootelo, mooma kande elaya kegidembolo elaya (12) oluwolo. Sayi mambu yomosiyoweloyi oni gulado enengo sayiningga ngu yomosiyoyinoweloyi nguya kini.
44 Ngu balega, ngundo Yesus kootusina, kendungomo ombulo, tolige kandedibiyi, Yesusndo nenggulono yewolo. Ngundilo tetoni ngu, sodedonangge enengo dalo soli yetoni, ko ma ombuwolo.
45 Ngundilo tetoni, Yesusndo ewolo. Onendo kandeyi nono yete? Ewolo.

Etoni, oni bidodo mande gumi ewonggori. No kini, no kini ewonggori. Etoyi, Pita galodo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, simoo bale ulunggado pawanggelolo ngundo woologogelootenggo. Ndawugalo, ge ngundilo sumoo ete? Elo ewonggori.

46 Ene Yesusndo ewolo. Oni gulado kandeyi nono yetoni, no ingootoowe, yanggangone gidega noyokolo, eneno ooloutelo ewolo.
47 Asa, ngu balega ngu ingoyingo, ene kombiteweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, ene sosolelo mboolomboolo telo, ene ombulo, Yesus keyi damonimo penggootelo, enengo sayini ngulo damoni wesiyolo simoo bale doongeyemo ewolo. No sayi, ngundilo ngulo, ombulo kandene Yesuslo nenggulono yetenoku ngu, ndawugalo ngulo, no nowoondone hamoo tetoowe, Yesusndo mete yomosinelowa. Ngundilo tetoowe, nenengo sayine sodedonangge kinitetelo ewolo.

48 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nambone,
gengo nowoondogemo hamoo teteku, ngulo Anutndo goyeni
mete tete. Ngundilo ngulo, ge mete oolouya, nowoondoge
imakeyingomo ootoolo ewolo.

49 Yesus ngu mande ngu ewoodoni, Yayiraslo yanonggo oni
gula ombulo, tabango oninggakuno ewolo. Gengo namboge
ngu kuli kumoote. Ge oo etuyeloyingo oni ngu keyi ma
ogingoyingolo oolouwelolo ewolo.

50 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, tabango oning-
gakuya ewolo. Ge ma soliyowelo. Ge komo nowoondogemo
hamoo teni. Namboge ngu ko mete tewalo ewolo.

51 Ariya, Yesus tabango oninggakundo yano oolouwong-
gori. Yesusndo simoo bale enedodo ya newendemo ma
uwelo, elo, ngulo ene oweyelowolo. Yesusndo Pita, Yon,
Yems, ko eweyi nemi ngudodo yoyolo, ya newendemo
uwonggori.
52 Oni simoo bale ulungga ngu simooyengga ngulo sendo
mogulu teloluwonggo. Ngulo ngu, Yesusndo ewolo. Ye ma
sendowelolo ewolo. Nga ngu ma kumoowolo. Ene ngu
wetolo oolootelo ewolo.
53 Yesusndo ngundilo etoni, ngulo ene ulungga yumooyi-
nowolo. Ene ingoyingomu ngu hamoo oolengo kumoowolo.
54 Ene Yesusndo bale bodaga ngu kandeyi dowoolo,
menolo ewolo. Bale buniyo, ge ootookoo! Ewolo.
55 Ariya, ngu bale bodaga ngulo gaboyi ombulo woologon-
gootoni, ene sodedonangge ootookoowolo. Ngundilo tetoni,
Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye oowali inootoyiga nenilo
ewolo.
56 Ngundilo etoni, bale bodaga ngulo eweyi nemi ngundo
ulungga oolengo soliyokolo, oni oni tetoli. Ariya, Yesusndo
mande yanggango oolengo eweyi nemimo ewolo. Yali ngalo
mandeni oni gulano hamoo oolengo ma ewelolo ewolo.

9

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kegidembolo Elayaga Ngu Ko Yunowonggori
(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)

1 Yesusndo enengo keyimo sulena oni kande elaya
kegidembolo elaya ngu negoyelootoni, ombulo gooboon-
goowonggori. Ngundilo tetoyi, Yesusndo yuka biyomi ko sayi
damoni oowooyingga nguya yomosiyoweloyi yanggango
ulungga yunolo sunggi yewolo.

2 Ngundilo soweyelootoni, salo, Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo enengo simoo bale sobowooteku da-
moni ngulo mandeni ngu elo etuyelolo, ko sayiye nguya
yomosiyelootoyi, mete tewolo.
3 Yesusndo enedodo ewolo. Ye sawelo ngu, oo sitowi
oowooyingga ma yowelo. Ye usutoko, siyaki, oowali, oo
uliyowelo bobeye, towi nenggulo ela elaya ma yowelo.
4 Oni gulado yoyoya, enengo yano utoningga ngu, ye komo
ngu yanggano nguno nangge oliyi. Ye ootookoolo saweloyi
nalunggano, nguno nangge, ngu yangga ngu yokoya sayi.
5 Ye yoyolo yano ma utoyiga ngu, asa, ye ngu endega
ngu yokoya sayi. Yengo keyemo ende ngulo gugukakawu
nogolu keyemo damoowoku, ngu enengo endemo nguno
ko siyakiyootoyiga uni. Ngundilo tetoni ngu, endemo oni
ngu enengo damoniye biyomi ngulo nangge ingondudu telo
oluwanggolo ewolo.
6 Ngundilo etoni ingolo ngu, asa, ene sawonggori. Ene
ende bidodomo salo, Anutlo mande gome mesalango ngu
wesiyolo elo etuyelolo, sayi oni oowooyingga ende bidodomo
yomosiyelootoyi, metemi temukowolo.

Herodndo Yesuslo Mandeni Ingolo, Ngulo Ingondudu Ulungga Tewolo
(Matiyu 14:1-2; Mak 6:14-16)

7 Yuda mela ngulo oo bidodo sobowooyingo oni ko-
leteyingo oowooyi Herod, ngundo Yesuslo sulena onindo oo
tetenggoku, ngulo mande ingolo, ngulo ingondudu bulibali
ingowolo. Ndatelo ngulo, gidalegado Sonoyeloyingo Oni
Yondo kumooyingo nga, ko ootookootelo ewolo.
8 Gidalegado ewonggori. Ilayiya ko ombulo tunootetelo
etoyi, gidalegadolo ewonggori. Oni gidalegado etenggo.
Anutlo ingondudu eyingo oni gula ko ootookoowo, ewong-
gori.
9 Ngundilo ngulo, Herodndo ewolo. Nondo Yon bungeyi
toongootoowe kumoowolo. Ngundo binengga ngundilo ko
damoni oowooyingga tetoni, ngulo mande etoyi ingooteno,
bine? Ewolo. Herod nguya Yesus kenolo ingoweloyimbolo
doongetelo sobowoowolo.

Yesusndo (5,000) Oni Simoo Bale Oowali Yunoyingo
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-13)

10 Aposel oni ko mayelo, Yesusno ko tewonggoku, ngulo
mandeni ewonggori. Yesus enengo sulena oni nangge yoy-
olo, oni simoo bale gidalega yoyokolo enesu nangge, ende
gula oowooyi Betsayida ngu tanggeyimo oolouwonggori.

11 Ene simoo bale ngundilo yeyolo ingolo, enebana
keyelolo oolouwonggori. Ene ngu simoo bale keyelolo
mayetenggoku ngu yeyolo, suleye ma kini yewonggori. Kini,
ene oni oni telo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo simoo bale enengo sobowooteku damoningga, ngulo
mande ngu wesiyolo elo etuyelowolo. Gidalega sayidodomu
yomosiyelowolo.

12 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesus enengo sulena oni
kande elaya kegidembolo elayaga, ngundo Yesusno ombulo
ewonggori. Ge simoo bale nga yoyokootooga, enengo en-
demo sungo sungo saya oowali kenoya neya weleyi. Ndawu-
galo ngulo, noole ngano kingo melako ngano oolootetoku,
nga melako ngano oni kinilo ewonggori.

13 Ene Yesusndo mande gumi ewolo. Yendo nangge oowali
yunootoyi newanggo.

Ngundilo etoni, enebana ewonggori. Noole oowali kini.
Noolengo oomanongoyingo ngu kandegula, ko iso elaya
nangge nguya ooloote. Noolendo bine saya oowali uliy-
oya mayeya nga simoo bale nga bidodo yunootooye, mete
newanggo, bine? Ewooto.

14 Simoo nangge kandangetoyi, 5,000 tewonggori.

Ariya, Yesusndo sulena onino ewolo. Ye oolouya oni ngu
kandangeyeloya onibi elaya kande elaya, (50), wata oowooy-
ingga bibitetoyiga ngundiya tambuga tambuga bibiteyilo
ewolo.

15 Yesuslo sulena onikundo ngu tetoyi, oni simoo baleku
ngundilo bibitemukowonggori.

16 Ngundilo telo, oomanangoyingo kandegulagaku, ko iso
elayagaku yolo gooboongoolo dowoolo, Sambono randolo
doongetelo, Anutno esetelo yokolo, oomanangoyingoku iso
elayagaku nguya oososowoowolo. Ngundilo telo, enengo
sulena oniku yunootoni, ngundo oni simoo baleku bayetelo
yunowolo.

17 Ngundilo tetoyi, oni simoo bale oowali netoyi, useye
bakini yemukowonggori. Ene oowali gumgum oodoni ngu
gooboongoolo si kande elaya kegidembolo elaya (12) siliy-
ootoyi, manggowoomo oolewonggori.

Pitando Yesuslo Damoni Yootunolo Eyingo
(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

18 Nalu gulano, Yesus enesu nangge sungo ootoolo, ene
yemboongelo oluwolo. Enengo sulena onindo nangge
tanggeyimo oolouwonggori. Ngu naluno, Yesusndo sulena
oniku sumoo yunolo ewonggori. Oni simoo baledo noya
ndatelo etenggo. No ndawu oninggalo etenggo? Ewolo.

19 Sulena onindo gumi ewonggori. Ene ngandilo etenggo.
Ge ngu sonoyeloyingo Yon; gidalegado etenggo. Ge Ilayiya;
ko gidalegado etenggo. Ge Anutlo ingondudu eyingo oni
kulimiku gula ko ootookoowolo etenggo.

20 Yesusndo yowoolengolo, sulena oniya ewonggori. Ene
yendo ngu noya ndawu oningga, elo etenggo? Ngundilo
etoni, Pitando mande gumi ewolo. Ge ngu Kristus Anutndo
noole yoyoweloyi ngulo sunggi yeyingo onilo ewolo.

Yesusndo Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Ewolo
(Matiyu 16:20-28; Mak 8:30–9:1)

21 Yesusndo mande yanggango oolengo sulena oninolo
ewolo. Ye komo oni gidalegano nga mandega nga ma ewelo
elo soleyelowolo.
22 Nalu gulano, Yesusndo ewolo. Anut Nangoni Oni
Kilalongo ene ogingoyingo ulungga oolengo ingowa. Yudalo
tabango oni, ko Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo
sobosobo oni, ko mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo
kootu inolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa yokolo ko
yokutuwootoni ootookoowalo ewolo.

23 Ngundilo elo, enengo sulena oni mande gula yunolo
ewolo. Oni gula no kenelowelo ngu, ene komo enengo
ingonduduni damoni biyomingga ngu komo yokoya meyeya
oodoni, ngulo simoo bale nowoondoye hamoo ma teyingo,
ngundo kowuli inowanggoku, ngu koolowoowa. Ene komo
ngundilo telo, ngu kenelolo endeyowa.
24 Oni gula enengo ingondudunimonggo nangge enengo oo
teweloyi ko keda oluweloyi ingooteku ngu, asa, kootusina
nalu wengamo, ene oonatewa. Ene oni newende ngu bidodo
Anutno yeteku ngu, ngu oningga ngu enengo ingonduduni
oololo ombulo teteku, ngu komo yokowa. Ngundilo telo ngu,
asa, ene kootusina suwoo suwoo Anutya keda oluwa.
25 Oni gula mela ngalo bobeye oo sitowi nguno in-
gonduduni bidodo yelo endeyooteku ngu, kootusina, ene
Setanlo ende biyomimo oololo oluwaku, nguno ndatelo telo
oo ngundo ene hooloowewa?
26 Oni gula nolo mandene, ngalo oyumo yowaku ngu, asa,
kootusina, no Oni Nangoni nolo dulidaline ko awane ngulo
Engel oni kundingiyi ombutetoku naluno, no enengo oyumo
yowanolo ewolo.
27 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni nga dikatenggoku
nga ngu, gidalega ma kumooyingomo, ene oni oowooyingga
oolengo Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo damonimo
nguno ulo kenowanggolo ewolo.

Yesuslo Moondeyi Yowoolengolo Guladilo Tunooteyingo
(Matiyu 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Yesusndo ngu mandega ngu elo yokolo, oode nalu
kandegula gidembolo kabusa yokolo, ene Pita, Yon, Yems,
oni kabusaga ngu yoyolo, mela puli gulano awuno, Anutno
yemboongewelo oolewonggori.
29 Yesus nguno yemboongelo oodoni, enengo omuku-
mundoongo yowoolengolo guladilo oolengo tunootewolo.
Enengo towikumbani nguya nomboyi oolengo solu ngundilo
yowali oolengo yewolo.
30-31 Ngu naluno, Moses, Ilayiya oni elayaga, ngundo
Anutlo dulidalinidodo tunootelo Yesusya mandelo ingowoli.
Ngu oni elayaga, ngundo kootusina Yerusalem endemo
nguno Yesus goweyimo oo tunooteweloyiku ngulo mande
mandenilo ingowoli.
32 Pita ko enengo dobooguliyi elayagakuya
kubooyelootoni, welewelo tewonggori. Ene ma welewolo,
Yesuslo moondeyimo oo yowali kenolo, ko oni sungo elayaga
ngulomu nguya kenowoli.
33 Ngu oni elayagaku yoyokolo sawelo tetoli, Pitando
Yesusno ewolo. Oni ulungga, noole ngano oluweloyi ngu
gome. Ge etoyi ngu, noolendo mete tookoododo kabusa
yewato. Tookoododo gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayiyalo
yewatolo ewolo. Ene Pitando ngu ma ingolo ngulo ngundilo
mande ewolo.
34 Pitando ngu mande ngu ewoodoni, sodedonangge gob-
oole gula ombulo, tabaye sanganimo ombutoni, ngundo ene
bidodo doobeyelootoni ngulo ene sosolewolo.
35 Goboole newendemonggo Anutndo menolo ewolo. Nga
nolo nangone nga! Nondo ene sunggi yewonoku ngu! Ye
komo enengo manggowo ngu ingoyi! Ewolo.
36 Ene mandeni ngu ingolo yokolo, ene doongetelo Yesus
enesu nangge kenootoyi oluwolo. Ene mande gula ma elo,
ene nenetelo oluwolo. Ngu naluno nguno, oo kenowonggoku
ngu, oni gidalegano ma ewonggori.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gulano Oomboolo Biyomi Gula Yomosiyowolo
(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)

37 Yangeni ngundilo pulimonggo utoyi, simoo bale
oowooyingga oolengo mewoosoolo ombulo Yesus galo
ooleko yeyowonggori.
38-39 Ngu oni simoo bale ulungga ngu kewooloyemonggo,
oni gulado solengoyelo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni,
no geno yemboongeteno. Ge nolo nangone nga keno. No
komo nangone gulanangge nga. Oo yuka biyomi gulado

ene woologongolo ngundilo dowootoni, ene sodedonangge,
kiyelo biyobiyomi telo ooloote. Ngu oo yuka biyomingga,
ngundo yanggango oolengo melako wenggelemootoni, ulo
sagaga telo nosilili udoni kumootoni manggowoomo koodo
nomboyi oolelo ooloote. Ngu oomboolo biyomingga, ngundo
ene gome gome utolo goweyi ulungga yombuliyolo ene
sodedo ma yokolo toongete.
40 No kuli gengo sulena onino etoowe, ene ngu oomboologa
ngu owetoyi toongeweloyi, ene ereremo kinilo ewolo.
41 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi elo ewolo. Ye
simoo bale, nga naluno ngano oolootenggoku, ye nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu kini. Yengo nowoondoye ngu
nenengo oolengo kini. Nalu ndatelo no yeya ootoolo yengo
kowuliye koolowoolo oluwano? Ewolo. Elo, ene yowoolen-
golo oninggaku kenolo ewolo. Ge nangongge yoya ombulilo
ewolo.
42 Ene nangoni yolo ombuwootoli, ngu oomboolo
biyomingga, ngundo simooyenggaku yanggango
oolengo wenggelemootoni, melako wetolo sagaga telo
yowoolalingolo gome gome ulewolo. Yesusndo kandedisi
telo ngu mboologaku, kenolo elo ene simooyenggaku
yomosiyolo, yolo eweyi ko inowolo.
43-44 Ngu simoo bale, ngu bidodo Anutlo yanggangoni
ulungga ngu kenolo, ene ulungga oolengo soliyokowolo.
Ngu oo Yesusndo tewoku ngulo, simoo bale ngu kenolo
sosolelo, ngulo ingondudu ulungga tewonggori. Ngundilo
tetoyi, ene Yesusndo enengo sulena oninolo ewolo. Ye
mande nga gome sodeyeya, gome oolengo ingoyi! Nalu
bodaga nangge yokolo, Oni Nangoni ngu yolo oni sungo
kandeyemo yelo yunowanggolo ewolo.
45 Enengo sulena onindo ngu mandega ngu gome ma
ingolo, yolo dowoowonggori. Mande ngu damoni kom-
biteyingo, ene ngulo nowoondoyemo gome ma ingowong-
gori. Ngulo ene Yesuslo sosolelo ngulo ma sumoo telo
ingowolo.

Sulena Oni Onendo Ulungga Oluwa?
(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

46 Yesuslo sulena oniku enengo nangge mande elo, onendo
sungo bidodo dagayelolo ulungga oluwa? Ewolo. Elo, mande
gumgum elo longgeyowolo.
47-48 Yesusndo enengo sulena oni nowoondoyemo ngu
mandega ngu oodoni kenolo ingolo, ngundilo ngulo, ene
simooye bodaga yolo enengo tanggeyimo yelo ewolo. Oni
gula ene no oowoonembolo simooye ngandilo gula yolo
yomosiyolo yoonenengowaku ngu, ene no hoolooweneloło

yomosinelooteku ngundilo. Oni gula no hooloowenelooteku ngu, ene oni no awane sulenelootoni, ngano ombuwonomungga ngu hooloowelo yomosiyoote. Oni gula ye kewooloyemo nguno enengo oowooyi bingami elo ma okoolo, ene Anutlo ko nenengo tewaku ngu, hamoo oolengo, ngu oningga ngu, ene oni gidalega dagayelolo ulungga tewalo ewolo.

Oni Yeya Mundi Kini, Ngu Yengo Dobooguliye
(Mak 9:38-40)

49 Ngu naluno, Yondo mande gumi ewolo. Oni ulungga, noole oni gula kenootooye, ene ge oowoonggemo oo yuka biyomi oweyelootoni kenowooto. Ene ngu noole ma keyelolo endeyootenggoku, ngulo noolendo ene loogu teyinowootolo ewolo.
50 Ene Yesusndo Yonya ewolo. Ye ene ma loogu teyinowelo. Oni yeya mundiyi kini, ngu oningga ngu yengo dobooyelo ewolo.

Sameriya Oni Gidalegado Enengo Ende Solengolo, Yesus Keyowolo

51 Yesus ngu Sambo endemo ooleweloyi nalu namoko tetoni ingolo ngulo ene ingonduduni gosiyolo Yerusalem oolouwonggori.
52 Yesusndo oni gidalega suleyelootoni, enengo mandeni yolo oolouwonggori. Ngu oni ngu koletelo Sameriya ngulo ende gulano ulo nguno Yesus oluweloyimbolo oo yomosiyowelo.
53 Ene ngu endemo oni, ngundo Yesus yolo, enengo yano oolouwelo yokowolo. Ndatelo ngulo, ene ingoyingo, Yesus ngu ene Yerusalem ooloutelo ingowolo.
54 Yesuslo sulena oni elaya Yems, Yon elagado enengo damoniye biyomi kenolo sanggili telo ewoliyo. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge etooga, Sambononggo de ombuya nga oni nga yodemukoni. Ngundilo ewolo.
55-56 Ene Yesusndo yowoolengolo yeyolo mamanayelolo yokootoni, asa, ene ende gulano sawolo.

Oni Yesus Keyoweloyimbolo, Ngulo Mande
(Matiyu 8:19-22)

57 Yesusndo enengo sulena oniya yade ooleko ooloutoyi, oni gulado Yesusno ombulo ewolo. Ge ende bidodomo toongeteku ngu no nguya kenggelolo no nguya toongewanolo ewolo.
58 Yesusndo ngu oningga ngulo mandeni gumi ewolo. Mando ngu, ene mela newendemo tagiyododo, ko nu nguya de sanganimo tagiyododo, ene Onilo Nangoni ngu, ene bibitelo weleweloyi musiyoni nguya kini. Elo ewolo.

59 Yesusndo oni gulaya ewolo. Ge ombuya no keneloya
oolou! Ewolo.
Ene ngu oningga ngundo ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ge mete noyokootoyi no oololo awane kumootoni
kenolo, melengoologo eme ko ombuwanolo ewolo.
60 Yesusndo ngulo mande gumi ewolo. Nguno yoko,
oni nolo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo ene
sobowooya oodega kumootoningga ngu, enengo bingo me-
lengooyi. Ene ge ngu oolouya, Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu
wesiyoya oni simoo bale etuyelolo ewolo.
61 Oni gulado ewolo. Oo bidodo Sembuli Sembunaye, no
nguya ge kenggelolo endeyowano. Ene gedo mete elo etoyi
ngu, asa, no oololo nenengo oni kandeye dowoologolo ewolo.
62 Ngundilo etoni, Yesusndo oningga ngulo mande gumi
ewolo. Anutndo oni gula enengo koni logo teweloyim ne-
gongootoni nguno oodoni, ene ko gula gulano endeyolo oode
ngu, asa, ngu oningga ngundo Anut Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngundo enengo endega oni simoo sobowooteku,
nguno ma uwalo ewolo.

10

Yesusndo Oni Onibi Kabusa Ko Kande Elaya (72) Yoyolo Anutlo Kono Suleyelowolo

1 Kootusina, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
oni onibi kabusa kande elaya kegidembolo elaya (72)
sunggi enengo ko teweloyim ela elaya suleyelootoni sawong-
gori. Ngundilo salo ngu, ene ende bobodi, ende ululu
ngu bidodomo nguya koletelo satoyi, asa, kootusina Yesus
enebana keyelolo toongewonggori.
2 Yesusndo ngu oniku mande yamonggawo gula yunolo
ewolo. Oowali kono gome enggemukoote. Ene ko oni
oowooyingga kini. Ngundilo ngulo, ye oolouya ko sem-
buli Anutno yemboongetoyiga, ngundo ene mete ko oni
suleyelootoni, oololo, kono oowali engge ngu yolo gooboon-
goowanggo. Oowali ngu oni simoo bale ene Anutlo mandeni
ingowelo ingootenggo.
3 Ye oolouyi! Ingoyi! Nondo ye suleyelootoowe, sateng-
goku ngu, bo Sipsip nangoni imakeyingo damoningga
ngundilomu ngu bo goki kewooloyemo suleyelootoowe
satenggo.
4 Ye bobeye sili, siyaki, ko keye goweyi nguya ma yowelo.
Salo ooleko oni simoo bale yeyolo nguya, mande mande ma
ewelo kini ye komo dagayeloya sayi.

5 Ye salo ya gula newendemo uya ngu, ngandiya eyi.
Nga ya newendemo simoo bale nga Anutnonggo sumange
ayibidodo ombuteku ngu yeya oliyilo ewolo.
6 Ene ngu yano nguno oni simoo bale gula ene nowoon-
doye damoni imakeyingo ngu oodoyi ngu, asa, yendo Anutlo
sumange ayibiningga yunootenggoku ngu, oololo ngu on-
ingga nguya oluwa. Ene kinitetoni ngu, yengo sumange
ayibiga ngu ko yowoolengolo yengomo ko ombulo oluwa.
7 Ye komo ngu ya gulananggega nguno nangge oliyi. Ye
enendo oowali sono oo yunootenggoku, ngu nelo oodoyi,
nguno yengo ko tetenggoku, ngulo uliyi mete yowanggo. Ye
komo ngu yangga nguno nangge wetoya ngunonggo saya ko
teyi.

8 Ene ende gulano saya utoyiga, ngu endemo oni, ngundo
ye yoyoya enengo yano utoyiga nguno oowali yunootoyiga,
ngu nangge neyi.
9 Ye mete ngu endemo sayi oni yomosiyeloya, ye ngandiya
eyi. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo
bale soboyeloweloyi naluni, ngu kuli ye tanggeyemo om-
buteku nga, eya eyilo ewolo.
10-11 Ye ende gulano ooloutoyiga, ngu oni, ngundo ye
ma yoyoya yano uya yoyokootoyiga ngu, asa, ye oolouya,
endesoono nguno dikaya ye ngandiya eyi. Yengo ende
ngalo gugu nogolu noole kenayimo damoowoku ngu siyakiy-
ootooye, yengo endemo ko uteku nga, eya Anutlo sumbuyi
andangeya yunootoyiga olini. Ene ye gome ingondudu teyi!
Ndatelo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
nalu enengo simoo bale sobowooteku, ngu kuli namokono
ombulo sobowooyelooteku nga! Ewolo.
12 No yeno hamoo eteno. Anutndo wilikoyeloweloyi
nalu wenga ulunggano, nguno ngu ende gulado Anutlo ko
oni ma yoyolo kawararayelolo ngu, asa, ene ngulo ngu
naluno kowuli ulungga oolengo yowanggo. Ngu ogingoyingo
ulungga ngu Sodom endemo oni damoni biyomi teyingongga
ngulo ogingoyingo yowanggoku ngu endemo oni damoni
biyomi tewonggoku ngu dagayelolo ogingoyingo ulungga
oolengo yowanggolo ewolo.

Ende Gidalegalo Oni Nowoondoye Ma Yowoolengoyingo Ngu Oni Oniyooge!

(Matiyu 11:20-24)

13 Ye Korasin ende oni, ye Betsayida ende oni ye gowu-
gowulongo! Tayiya Sayidon ende elaya nguno damoni
sungo oolengo gula onindo ma teweloyim ngu, yeno

tewonoku ngundilo ngulo tetoowe ngu, ene mete nowoondoye yowoolengootoyi, ngulo solengoyelo, de nombo dabemimo bibitelo oliyingo ngundilo.

14 Hamoo oolengo Anutndo wilikoyeloyingo naluno, yendo kowulingga yoweloyiga ngu, ngu Sayidon Tayiya ende elayaga ngundo kowuli yoweloyi ngu dagayelolo ulungga oolengo yowanggo.

15 Ye Kaperniyam endemo oni ngundo yengo oowooye bingamiye okootoyi Sambono oolelo oolootenggo, bine? Hamoo oolengo kini. Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo ma teyingo ngulo Anutndo yoyolo de nombono nguno oolongooyelootoni uwanggolo ewolo.

16 Yesusndo enengo sulena onino ewolo. Oni ene ye manggoye ingootenggoku, ngu ene no manggone nguya ingowanggo. Oni ene kootuyunootenggoku ngu, asa, ene no nguya kootu nunoote. Ene no kootu nunooteku ngu, ene Anutndo sulenelootoni ombuwonomu nguya kootu inootelo ewolo.

Ko Oni (72) Ko Yowoolengolo Mayewonggori

17 Enengo ko oni onibi kabusa kande elaya kegidembolo elaya ngundo kono sayingoku ko mayelo oni oni ulungga telo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, noole salo ko telo nguno, gengo oowoongge etooye oo yuka biyomi ngu noolengo manggonayi nguya, gome keyolo sawonggolo ewonggori.

18 Yesusndo gumi ewolo. Kulimi, no Setan kenootoowe, Sambononggo himi, yowali ngundilo solewolo.

19 Ye ingoyi! Ngu hamoo oolengo! Nondo yanggango ye kuli yunowono. Ngulo ngu, ye sile biyomi, budegoolo dogingoyingo ko oo biyomi gula wongoowanggoku nguno, ko ye longge oni oo biyomi ngulo yanggangoye ngu, ko oo biyomi gulado ye ma yombuliyelowa.

20 Oomboolo biyomimbo yengo manggoye ingolo keyowonggoku ngulo, ye ma oni oni tewelo. Kini, Anutndo yengo weti biyomi ngu andangeyunowokulo ngulo yengo oowooye ngu Sambo endemo kuli nakangoyunowoku, ngulo ye Anutlo oni oni teyilo ewolo.

Yesusndo Oni Oni Telo, Eweyi Anutno Ese Ewolo (Matiyu 11:25-27; 13:16-17)

21 Ngu naluno nguno, Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus yeni oni oni telolo ewolo. Awa, ge Sambo ende ngulo, ko mela ngalo nguya oo ngu bidodo sembuli ulungga oolengo ooloote. Ngulo no geno esetelo yemboongeteno. Gedo kuli oo ngu oni ingonduduye mande mandeyedodo onino

ngu oongoowolo. Ene ge simooye bobodi nangge tunoo
etuyeloote. Yo, Awa gengo ingonduduge ngundilo.
22 Nenengo Awanembo oo bidodo no kandenemo
yemukowolo. Oni gulado enengo Nangoni ngulo ma
ingootoni ngu, Awa enengombo nangge Nangonimbolo
ingoote. Oni gulado Awa ma ingooteku, enengo Nangonimbo
nangge Eweyi ingoote. Ene oni ngu Nangonimbo
Eweyi etuyelootoni ngu, ene nguya Eweyimbolo damoni
ingowanggolo ewolo.
23 Yesus enengo sulena oni nangge oodoyi ngusina
yowoolengolo ewolo. Oni ene oo yendo kenootenggoku nga,
ene nguya ngu kenolo ngu, ene oni oni telo oluwanggolo
ewolo.
24 No yeno hamoo eteno. Kulimi, Anutlo ingondudu eyingo
oni, ko mela ngalo oo sobosobo oni Koleteyingo nguya ene
oo nga kenowelo elo ene ma kenowonggori. Yendo ataga oo
kenootenggoku, ngandilo ene ma kenowonggori. Ene nga
mandega yendo ingootenggoku nga ingowelo ewonggori.
Ene ma ingowonggorilo ewolo.

Sameriya Oninggado Longge Oningga Nowoondoyi Teyinowonggori

25 Nalu gulano, mamana mande etuyeloyingo oninggado
Yesus tewoongowelo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, no
ndatelo telogo, no suwoo suwoo keda gome oluwano?
Ewonggori.
26 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Mamana
mandeno ngu ndatelo nakangoyingo? Ge ndatelo kandan-
gelo ingoote? Ewolo.
27 Ngu oningga ngundo gumi ewolo. Anut ngu gengo
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembuge. Gengo nowoon-
doge bidodo, gaboge bidodo, ingonduduge bidodo yang-
gangongge ngu bidodo ene ino! Gengombolo ingooteku
ngundiya nangge oni dobooge tanggegemo oolootenggoku
ngulo nguya gome ingolo ewolo.
28 Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Ge hamoo nenengo
ete. Ge ngundilo nangge telo endeyolo oluwaku ngu, ge keda
suwoo suwoo oluwalo ewolo.
29 Ngu mamana mandelo oningga ngu newendemonggo
Yesusndo mandega ewoku ngu ingowelo yokolo, enengo
ingondduningga wesiyolo ewelo no oni nenengo elo, ene
ngulo sumoo gula ewolo. Oni no tanggenemo oolooteku ngu,
oone ngu nolo doboone? Ewolo.
30 Etoni, ariya, Yesusndo mande yamonggawo gula
ngandilo ewolo. Oni gula Yerusalemnonggo Yeriko uwelo
uwolo. Ngundilo uwootoni, yakaka oni biyomi, ngundo

ooleko kenolo, dowoolo uleyi kumoowelo tetoni yokolo,
enengo sitowini udangelo yomukolo satoyi, oninggaku ku-
moowelo namoko tewolo.
31 Ngu naluno, Anutno woolo yeyingo oni gula, oole ngu
keyolo ulo, ngu oningga ngu kenolo, ene oole dabemisi-
nanggo tolige tolige ulo dagalo toongewolo.
32 Ngu naluno nangge, yambo yalo sulena oni ngu oolega
ngu keyolo uwolo. Ngu oningga ngu kenolo yokolo, ene oole
dabemisinanggo dagalo ulo toongewolo. Liwayi ngu Yekob
nangoni gula, ngulo sowe. Anutndo ene woolo yeweloyi
ngulo oo sulena teweloyi ko yunoyingo.
33 Kootu oolengo Sameriya oni gula, ngu oolega ngu
nangge keyolo ombuwolo. Yuda oni ngu Sameriya oni ngu
ko goboolo ma tetenggo. Ngundilomu ene Sameriya oningga
ngu ombulo, ngu oningga ngu kenolo, nowoondoyi ulungga
tewolo.
34 Tanggeyimo ombulo kenolo, Wayin sonoyi ko bo ulu-
mimbo nguya mambuni sonowoolo yomosiyolo Marasin-
mbo mambuniku gosiyolo yokolo, okoolo, enengo Hos
bodaga oowooyi Donki, ngu sanganimo yelo endemo toon-
gelo, nguno ooleko oni mayelo weleweloyi yano ulo, nguno
yomosiyolo gome sobowoolo oluwolo.
35 Sengetoni, ene toongewelo ootookoolo, sa gulanangge
ngulo ko uli bobeye ngu ya sembuligaku inolo ewolo. Ge
nga oningga nga gome sobowooya ootoo! Gengo bobeye
gula nga oningga ngalo yokowaku ngu, nobana ko ombulo,
wendangelo gumi gunowanolo ewolo.
36 Ge ndatelo ingoote? Oni kabusa ngu oolega ngu keyolo
ombuwonggori. Onendo ngu oningga ogingoyingo biyomi
yolo oluwoku, ngulo dobooyi oolengo? Ewolo.
37 Ngundilo elo yokootoni, mamana mande etuyeloyingo
oningga ngundo mande gumi ewolo. Ngu oningga
ngulo nowoondoyi telo hoolooweyingongga ngulo dobooyilo
ewolo. Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge oolouya, ngundiya,
nangge telo ewolo.

Mata, Mariya Elayaga Ngulo Mande

38 Nalu gula, Yesusndo enengo sulena onidodo, yade yade
oololo, ende bodagano tunootewonggori. Nguno bale gula
oowooyi Mata, ngundo Yesus galo yoyowelo enengo yano
oolouwonggori.
39 Mata ngulo koneyo oowooyi Mariya. Mariya ngu
ombulo Yesus tanggeyimo bibitelo, mande etoni ngu ingolo
oluwolo.
40 Ene Matando ngu oowali, ko oo ulungga telo, yomosiy-
oweloyi ngulo oololo ombulo tewolo. Ngundilo telo, nguno

Matalo ingonduduni ngu oowali oo ngu yomosiyolo, ngulo ingondudu ulungga tewolo. Ngundilo telo, Matando Yesusno oololo ewolo. Oo Bidodo Sembuli, konegene Mariya ngu ene no noyokootoni, noso nangge oo yomosiyootoowe, ene ngu kingo bibitelo ooloote. Gedo ene suleyootooga, no hooloweneloni. Ge ngulo ma ingondudu tetelo ewolo.

41-42 Yesusndo manggowo gumi ewolo. Mata, Mata, gengo ingonduduge ngu ge oo oowooyinggalo ingondudu bulibali telo, ge ngulo gome ingoote. Ene ge oo gulanangge ngulo ge ma ingoote. Mariyando ngu ene oo gomengga ngulo ingoote. Noole ngu oo gomengga Mariyando ingolo yootekungga, ngu ma woosoolo yoyinowatolo ewolo.

11

Yemboongeweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 6:9-15; 7:7-11)

1 Nalu gulano, Yesus enesu nangge sungo yowoko oololo, nguno yemboongelo oode, yokootoni, kootusina enengo sulena oni gulado ombulo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ge noole nguya yemboongeweloyi damoni ngu etuyelo, Yondo enengo sulena oni etuyeloyingo ngundilolo ewonggori.

2-4 Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye yemboongewelo naluno ngu, ye mete ngandiya eyi. Awa, noolendo gengo oowoongge ngu komo kundingiyi olini, ngulo ewelo eteto. Noolendo gengombo nalu oni simoo bale enengo soboyelooteku ngu komo ombuyalini, noole ewelo eteto. Noolengo oowali engge nga nalungga ngalomu, ko nalu bidodomo nguya yunololuwa. Oni gidalegado nooleno mbumbuwa tetenggoku ngulo noole kowuli ngu andangelo kapengo yewato. Ngundilo nangge, mete ye nguya noolengo kowulinayi andangeyunoya kapengo. Gedo oo biyomi noole tewooyeloweloyimbolo, nguno ma yowoosoolo oolouwelolo ewolo.

5-6 Yesusndo ko ewolo. Ye kewooloyemo nguno oni gula enengo dobooyibo, suwoo kewooloko oololo ewa. Doboone, ge oomanongoyingo kabusa nunolo ewa. Nolo doboone gula yowokononggo mayetoni, ngulo no oowali gula ene inoweloyi nguya kinilo ewolo.

7 Ya newendemo oningga, ngundo mande gumi ewa. Ge ndatelo ngulo suwoo kewooloko ombulo no yokutuneloote? Yamako kuli goodoowono. No nenengo simoonedodo yabano kuli welewooto. No ootookoolo oo ge gunoweloyi, ereremo kinilo ewolo.

8 No yeya eteno. Ene ngu oningga ngu enengo dobooyi oolengo ngulo ma ingolo, ngulo ene ootookoolo oo ma inowa.

Ene ngu oningga yemboongelo eriritelo oolooteku ngulo
ingolo, ene ootookoolo, oo bidodo eneno kini ngulo ewoku,
ngu bidodo yolo inowa.
9 Ngu no yeno eteno. Ye Anutlo nowoondoye
hamoomonggo oolo wenonolo, ngulo Anutno
yemboongetoyigo, enendo oo ye yunowa. Ye oo erewelo
ngu, ye oo kenowanggo. Ye oo ereweya ngu Anutno
yemboongetoyi, enendo etuyelolo goosooyunowa.
10 Oni bidodo Anutno yemboongelogo oo yootenggo. Oni
ene oo erewelo ngu, ene oo kenootenggo. Oni yamako udoni
ngu, Anutndo yamako goosooyunoote.
11 Ye kewooloyemo nguno oni gula nangonimbo isolo
etoni, ngu eweyimbo yowoolengolo, sile biyomingga yolo,
nangoni inowa, bine? Kini.
12 Ene nangonimbo nu mindiyo etoni, eweyimbo
yowoolengolo, oo biyomi budegoologa inowa, bine? Kini,
ngundilo nguya ma tewa.
13 Ariya, ye oni biyomi melako oolootenggoku, ngundo
yengo simooye ngu oo gomemu yunootoyi ngu, asa, yengo
Awaye Sambono oolooteku nguno yemboongetoyi, enendo
enengo Yuka Kundingiyi ngundo oo ulungga oolengo yengo
melako onilo damoniye, ngu bidodo dagalo yunowalo ewolo.

Yesusndo Golemboolododo Ko Tetelo Ewolo
(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)

14 Yesusndo oo yuka biyomi gula manggowo kining-
gado oni gula yoyingomu owetoni toongetoni, oninggaku
manggowo tango yetoni, mande ewolo. Ngundilo tetoni,
simoo baledo ngu kenolo, ene soliyokolo ingondudu ulungga
tewonggori.
15 Ene oni gidalegado ewonggori. Ene oo yuka biyomi
oweteku, ngu oomboolo tabango ulungga oowooyi Biyelse-
bab (Setan) ngulo yanggangoni, ngunonggo ko tetelo ewong-
gori.
16 Oni gidalegado Yesus tewoongowelolo ewonggo. Sam-
bolo onindo ma teweloyi gula teya etuyelootooga kenowato.
Ngundilo kenolo ingowato, ge Anutndo sunggi yewolo.
17 Ene Yesusndo enengo ingonduduye ngu ingolo, ngulo
elo ewolo. Ene mela oo sobosobo oni gulanangge ngulo
oni simoo bale wesowootoni, wata elaya tetoni ngu, ngundo
enengo nangge ebe utolo, ngu oningga ngulo koni ngu
biyomi yewa. Ya gulananggemo oni simoongolo gula
nowoondoye gulanangge kini wesowootoyi elaya tetoni ngu,
ko gula goboolo teweloyi, ene ereremo kini. Asa, nondo
Setan yanggangonimbo oomboolo biyomi owewonoku, ngu

ngandilo nondo nenengo kone yombuliyowano. Ngu hamoo
oolengo ngundilo kini.
18 Ngundilo ngulo, Setando enengo keyimo oni we-
sowooyelootoni elaya tetoni, ngundo enengo nangge ebe
utolo ngu, enengo koni mandeni ngu ndatelo telogo, yang-
gango oluwa? Ene ereremo kini. Yendo noya etenggo.
Nondo Biyelsebab (oowooyi Setan) oowooyimonggo oom-
boolo gidalega owetelo etenggo. Kini, no Setan yanggango-
nimonggo oo yuka biyomi ngu ma oweteno. Kini, no Anutlo
yanggangonimbo oweteno. No ngulo eteno.
19 Ene nondo Biyelsebab oowooyimo ko ngundo no
hoolooweneloootoni, oo yuka biyomi gidalega owewanoku
ngu, onendo yengo ko goboolo ngu hoolooweyelootoni, ene
oo yuka biyomi ngu owetenggo? Ye ngundilo ingootenggoku
ngu, asa yengo ko goboolo oo yuka biyomi owetenggoku ngu
Setanlo yanggangonimbo nguya tetenggo? Hamoo oolengo
kini.
20 Ene Anutlo yanggangoni, ngundo no
hoolooweneloootoni, ngunonggo no oo yuka biyomi ngu
owetoowe ngu, ye ingowanggoku ngu, Anutndo nalungga
enengombo sobowooteku, ngu yeno ombulo tunooteteku
nga!
21 Ene oni yanggango gulado (Setan) enengo yani gome
sobowoolo, sangga dowoolo oodoni ngu, enengo yanimo oo
ngu bidodo gome oolengo oluwa.
22 Ene oni gula yanggango oolengo, ngundo mayelo ngu
oni yanggangongga nguya ebe utolo, duge, sangga ooni ngu
woosoolo yolo ngu, asa, ene mete uleni kumootoni, yanimo
ulo, oo sitowi ngulo musiyo, ene watayi ingooteku ngulo
wiyokolo, bayetelo dobooguli yunowa.
23 Oni no doboone kini ngu, ene noya mundi tete. Oni
ene nolo kone ngulo newende gulanangge kini ngu, asa, ene
kingo bulibali telo endeyooteku ngu, ene nolo doboone kini.
Ewolo.

Oomboolo Biyomi Ko Ombuwolo
(Matiyu 12:43-45)

24 Yesusndo mande gula ewolo. Oomboolo biyomi, ngundo
oni gula yokolo toongewa. Toongelo mela ariwoole endeyolo
yade nguno musiyo ene kengelo oluweloyi musiyo gula ma
kenolo ngu, ene ewa. No ko oololo nenengo yangga kuli
oluwonoku, nguno ulo oluwanolo ewa.
25 Ene ngundilo elo, oololo yanggaku kenootoni, ngu
yangga ngu onindo kitikata siyakiyolo yomosiyootoyi, kingo
oodoni, gome tewolo.

26 Ngundilo telo, ene oololo oomboolo kandegula gidem-
bolo elaya nguya yoyolo, ngu yanggano nguno ombuwong-
gori. Enengo yanggangoye ngu koleteloga ngu dagalo biyomi
oolengo. Ene ngu oningga ngu koletelo bodaga biyomiyi
oluwolo. Ene ataga ngu, ene biyomi oolengo telo oolootelo
ewolo.

Oni Oni Teweloyi Ngu Yoweloyi Damoni

27 Yesusndo ngu mandega ngu etoni, simoo bale oowooy-
ingga oolengo oluwonggori. Nguno bale gula ngu oni ngu
kewooloyemo oluwoku, ngundo meno elo ewolo. Ngu
balega ge yomoonggelolo nono gunoyingongga, ngundo
enesu nangge kumana ulungga tewalo ewolo.
28 Ene Yesusndo mande gumi ewolo. Yo, ngundilo oni
ngu, ene mande ingolo, nowoondoyemo hamoo telo, Anutlo
mande ngu gome yolo dowoolo, keyootenggoku ngulo ene
oni oni ulungga tewanggolo ewolo.

*Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo, Onindo Ma Teweloy-
imbolo, Ngu Kenowelo Ewolo*
(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

29 Oni simoo bale ulungga mayelo gooboongootoyi, Yesus-
ndo mande yunolo ewolo. Nga naluno oni simoo bale
nga biyobiyomi. Ene damoni sungo oolengo onindo ma
teweloyim kenowelo etenggo. Ene nondo ngu ooga ngu
gula telo ma etuyelowano. Yonando mande oo teyingo ngu
nangge etuyelowano.
30 Kulimi, Yona ngu Anutlo sunggi ngundilo telo, Niniwa
oni simoo bale etuyelowolo. Ngundilo nangge, Anut Nangoni
Oni Kilalongo nguya Anutlo sunggi ngundilo, ataga nga oni
simoo bale nga etuyeloote.
31 Kootusina, Anutndo simoo bale wilikoyeloweloyi
naluno nguno, mela ngalo oo sobosobo bale koleteyingo
gula yowoko oolengomonggo, nga naluno simoo bale
nga kondibo ootookoolo; enengo damoniye biyomi ngu
yootunoyelowa. Ndatelo ngulo, ngu balega mela wengamo
oo bidodo sobosoboga, ngundo ombulo, Solomonlo
ingonduduni gome ngu etoni ingowolo. Ene ataga nga
oningga nga oolooteku, ngando Solomonlo ingoyingoni
ngu dagalo oolooteku nga! Bale sobosobo koleteyingongga,
ngundo Solomonlo mandeni gome ingootoni, ene ye simoo
bale ngano oolootenggoku, ngu nolo mandene ingowelo
yokootenggo.
32 Anutndo simoo bale wilikoweloyi naluno nguno, Niniwa
oni nguya nga naluno oni simoo bale ngaya ootookoolo,
enengo damoniye biyomi ngu ewanggo. Ndatelo ngulo,

Niniwa oni ngu Yonalo mandeni ingolo, ene nowoondoye yowoolengootoni, ene hamoo Anutlo ingowolo. Ene ataga nga oningga oolooteku, ngando ngu Yona dagate. (Yesus enengombolo eyingo). Ene ye oni simoo bale ataga oolootenggoku ngu nolo mande ma ingolo nowoondoye ngu ma yowoolengootelo ewolo.

Goweyebolo Solu
(Matiyu 5:15; 6:22-23)

33 Oni gulado solu (Lam) kalo yolo ya kosingeyimo ngundi kumbe oo gula newendemo ma oongoowa. Kini, oni solu kalo ngu, ene tunoo oolengo mindingootoyi, oni ya newendemo utenggoku, ngu nguya solu ngu gome kenowanggo.
34 Doongengge ngu gowege solu ngundilo. Gengo doongengge ngu gome metemi, ngundo gengo gowege moondege ngu bidodo yeni soludodo tete. Ene gengo doongengge ngu biyomi yetoni ngu, ngu gowege moondege ngu oolelidodo telo oluwa.
35 Ngulo ngu, ge ingondale te! Gengo solungga nowoondogemo oolooteku ngu gome sobowoolo. Kinitetoni ngu, gengo solungga ngu ooleli tewa.
36 Asa, gengo gowege ngu bidodo himi oodoni ngu, asa, gumisina ooleli kini. Gengo gowege moondege ngu bidodo himi, ngu solu (Lam) himi ngundilo oluwalo ewolo.

Parisi Oniya Mamana Mande Etuyeloyingo Oniya Damoni Biyomi Tewolo
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Yesusndo mande ngu elo yokootoni, Parisi oni gulado Yesus enedodo oowali neweloyimbolo negongowolo. Ngundilo tetoni, Yesus ene ngu Parisi oningga, ngundo yano ulo oo neweloyi yabano bibitewolo.
38 Bibitelo oo netoni, Parisi oningga ngundo Yesus kenootoni ngu, ene kandeyi ma sonowoolo ngundo oo dowoolo netoni, ngulo ene ingondudu ulungga tewolo. (Moseslo mamana mandeno eteku ngu ma keyootoni ngulo gome gome kenowolo.)
39 Yesus Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu Parisi oningga ngulo ingonduduni ingolo ewolo. Ye Parisi oni ngu koondo toba ngu goweyi nangge sonowoolo yomosiyootenggo. Ene yengo nowoondoye ngu yakaka, ko, damoni biyomi, ngundo nangge hangelo ooloote.
40 Ye wenonoyingo oni! Anutndo ene oo goweyi sangani nangge bine yelo, ene newendedodo nguya ma yeyingo, bine?
41 Ene Anutndo nowoondoye yomosiyooteku ngu, ngulo ye nguya oni gula nowoondoye yunoya hooloowe. Onindo

ngundilo kenolo ngu, ene ingowanggo. Gengo nowoondoge
ngu gome nomboyi.
42 Ene ye Parisi oni, ye ingondale teyi! Ye ngu oo
sookiyagoolo, suwe oo bidodo kono oolooteku, ngu kewoolo
wesowoolo kande elaya ngulomu gula Anut inootenggo.
Ene ye mande damoni gome nenengo ngu dagalo yokolo,
nowoondoye Anut inoweloyi damoni ngu yokootenggo. Ye
oo ngu yunoweloyi damoningga ngu mete tetenggo. Ene ye
nowoondoye bidodo oolengo Anut inoweloyi damoningga
ngu ma yokowelo.
43 Ye Parisi oni, ye gowugowulongo ye ingondale teyi!
Yengo yambo yano ye koletelo oni doongeyemo bibitewelo
gome ingootenggo. Ye oowali uliyoweloyi musiyomo,
simoo baledo yeyoya bingaminayi eya okooyi elo gome
ingootenggo.
44 Ye ingondale teyi! Yengo nowoondoye ngu oni mele
goloongelo uteku musiyo ngundilo. Mele sanganimo ngu so
uyi nakango oo gomemu ooloote. Ene mele newendemo ngu
buwoo biyomi telo, ndindingo biyomi oolootelo ewolo.
45 Ngundilo etoni, mamana mande etuyeloyingo oni gu-
lado Yesuslo mande gumilo ewolo. Oo etuyeloyingo oni,
ge ngu mandega ngu nooledodo mande kootunayisina elo
yimitoolo eteku ngu! Ewolo.
46 Yesusndo mande gumi ewolo. Ye mamana mande
etuyeloyingo oni, ye ingondale teyi! Yendo mamana mande
ulungga oolengo oni simoo bale yunootenggoku, ngulo ene
oo kowuli ulungga oolengo ene koolowooweloyi ereremo
kini. Ene yendo kandedibiye bodaga nguno yelo boda ma
hoolooweyelolo kowuli ngu ma koolowootenggo.
47 Ye ingondale teyi! Yengo osi sambayebo Anutlo in-
gondudu eyingo oni, gidalega kingo yuleyi kumoowonggori.
Ene yengo damoniye ngu osisambaye damoniye ngundilo.
Ngulo ngu, ye meleye ngu nakayelootenggo.
48 Ngulo ngu, ye nguya enedodo damoniye gulanangge.
Ngulo ye osisambaye mande damoniye biyomi ngulo
etenggo. Yengo nowoondoye ngu damoningga teyingongga
ngulo gome ingootenggo. Ene Anutlo ingondudu eyingo
oni yuleyi kumoowonggori. Ye ngulo meleye komoongolo
nakangootenggo.
49 Ngulo ngu, Anutlo ingonduduni gomemo ene kuli elo
ewolo. Nondo nolo ingondudu eyingo oni, ko nenengo
sulena kilalongo oni suleyelootoowe, eneno oolouwanggo.
Enendo ngu yutolo, mandeye biyomi elo yumooyunolo,
gidalega yuleyi kumoomukowanggo.
50-51 Ngulo ngu naluno, oni simoo bale nga osisambayebolo

kowuliye yowanggo. Ene kuli Anutlo ingondudu eyingo oni yulewonggoku ombulo, nga naluno ngano nguya yulootenggo. Kulimi, Ebel uleyi kumooyingo, ngunonggo yade yade ombulo Sekarayiya nguya ulewolo. Sekarayiya ngu Tempel, yambo ya newendemo Anutno woolo yeyingo musiyomo uleyi kumoowolo. Ngulo kowuli ngu, ataga nga oni simoo bale oolootenggoku ngano, ngulo kowulini weti gumi ngu bidodo ataga yowanggo.

52 Ye mamana mande etuyeloyingo oni, ye ingondale teyi! Yendo Anutlo hamoo mande ngu oni bidodo ingoweloyingga ngu oongootenggo. Yengombo ngu ma keyolo ngulo ye oni gidalegado ingolo keyoweloyinggaku nguya oole goodooyunootenggolo ewolo.

53 Ngundilo elo yokolo, Yesus ngu yangga ngu yokolo, ene endesina ooletoni, mamana mande etuyeloyingo oniya, Parisi onidodo ngu mandega ngulo nowoondoye biyomi oolengo ingolo oluwonggo. Ngu naluno, ene damoni yelo Yesus uleyi kumooweloyi ngulo suwoo suwoo oole erewelo oo bidodo Yesus sumoo sumoo inolo oluwonggo.

54 Ene ngundilo telo, Yesus kenondadangelo sobowoolo endeyolo oluwonggo. Yesusndo mande biyomi guladilo gula manggowoomonggo etoni ngu, ingolo, ene ngunonggo dowoolo mande elo uleyi kumooweloyimbolo.

12

Mande Ebe Ganagana Ngulo Ingondale Teyi
(Matiyu 10:26-27)

1 Nalu gulano, oni simoo bale ulungga oolengo, ende ende bidodo mayelo gooboongoolo, ebelolo telo ombuwolo. Yesusndo ootookoolo enengo sulena oni mande yunolo ewolo. Ye Parisi onilo ebe ganagana mande ngulo ingondale teyi! Ene oni doongeyemo ngu oni damoni nenengo keyootenggoku ngundilo tewanggoku, nguno ngu ebe ganagana tetenggo. Kootusina, ngu damoni elayaga tetenggoku, ngu endesina tunootewa.

2 Oo bidodo imangoolo wiliyootoni oolooteku ngu, kootusina, ngu tunoo temukowa. Oo doobengootoni oolooteku ngu, kootusina, doobe wesiyootoni tunootetoni, oni nguya kenolo ingowanggo.

3 Ngundilo ngulo, mande bidodo suwoo oolelikono ewonggoku ngu, oni simoo baledo sano tunoo elo ingowanggo. Mande bidodo yendo ya newendemo tolige kisikoso telo ingowonggoku ngu, onindo ende kewooloko dikalo, ngunonggo wesiyolo meno manggalu telo ewanggolo ewolo.

Oni Ene Anutlo Nangge Sosolewanggo
(Matiyu 10:28-31)

4 Yesus mande gula ewolo. Ye nolo dobooguline, nondo
yeno ngandilo eteno. Ye onindo goweyega nga uleyi ku-
mootekungga ngulo ma sosolewelo. Ndatelo ngulo, ene
kootusina, oo gula yeno teweloyi, ereremo kini.
5 Oni ye ngulo sosoleweloyi ngu etuyelowano. Ye komo
Anutlo sosoleyi, ngundo oni uleyi kumoowa. Kootusina,
ene yanggangonidodo, ngundo oni yolo, de nombo ma
kumooteku nguno oolongooni uwa. Yo, no yeno eteno. Ye
komo Anutlo nangge sosoleyi.
6 Ye ingoyi! Nu sibe bobodi kandegula ngu uliyi bodaga
nangge (2 Toya 2 Toya). Ene Anutndo nu bobodi ngundilo
ngu ma kapengo yewolo.
7 Anutndo ye tabaye uyi ngu bidodo kandangemukoote.
Ye ngulo ma sosolewelo. Anutndo nu bobodi ngulo ingolo
sobowoolo oo yunooteku ngu, asa, ye ingootenggoku, ene ye
nguya gome soboyelowalo ewolo.

Yesus Oowooyi Yootunolo Eweloyi Ngulo Damoni
(Matiyu 10:19-20,32-33; 12:32)

8 Yesusndo ewolo. No mande gula nguya yeno eteno.
Oni gulado simoo bale doongeyemo no oowoone yootunolo
ewaku ngu, no Onilo Nangoni nguya ngu oningga ngulo
oowooyi Anutlo Engel onino yootunolo ewano.
9 Ene oni gula simoo bale doongeyemo, noya mande biy-
omi elo, no kootu nunowaku ngu, no nguya Anutlo oni Engel
doongeyemo enedodo mande biyomi elo kootu inowano.
10 Oni gulado no Onilo Nangoni yomooyinolo mandega
ewoku, ngu andangeweloyimbolo yemboongewaku ngu,
asa, Anutndo ngu oningga ngulo mbumbuwani andangeyi-
nowa. Ene oni gula Yuka Kundingiyi yumooyinolo man-
dega ewaku ngu, Anutndo ngu oningga ngulo mbumbuwani
hamoo oolengo ngu ma andangeyinowa.
11-12 Ene oni gidalega ye yoyolo yambo ya newen-
demo yoyelo, ngundi, Gabman oni doongeyemo yoyelo,
ngunonggo yoyolo oni oowooyedodomu nguno nguya yoye-
wanggoku ngu, asa, ye ma sosolelo ngandilo ma ingowelo.
Noole ndatelo mandega elo nguno enengo mande ngu won-
goowe utoni sawato? Noole mande ndatelo ewato? Elo, ma
ingowelo ewolo. Yuka Kundingiyimbo ngu naluno nguno
nangge, ye mande eweloyi ngu ingonduduyemo tunootetoni,
ye ngu yolo eneno ewanggolo ewolo.

Oni Sitowiyedodo Teweloyimbolo Nangge Ingootenggoku Ngulo Mande Yamonggawo

13 Nalu gulano, ngu oni simoo bale ulungga kewooloye-
monggo oni gulado Yesusno elo ewolo. Oo etuyeloyingo oni,
no ngandilo ingooteno. Gedo banemo etooga noolengo awa-
narimbolo oo sitowiku wesowooya gumi gidale no nunonilo
ewolo.
14 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oningga nguya ewolo.
Onendo no sunggayetoni, no yengo oo wilikolo ngu we-
sowoolo bayetelo, ye yunoweloyi tabango noyewo? Ewolo.
15 Ngundilo telo, Yesusndo simoo bale bidodomo ewolo.
Ye ingondale teyi! Ye oo sitowi ulungga yowelo ko oo
gidalegalo nguya doongeye ma ulu tewelo. Anutndo keda
oluweloyiga ngu yunoote. Oo sitowi ngundo keda oluweloyi
ngu uliyoweloyi, ereremo kini. Kini, oo sitowi ngu gowenayi
nga hoolooweyeloyimbolo nangge yunoote.
16 Yesusndo mande yamonggawo gulalo ewolo.
Sitowidodo oni gulalo konimo oo ulungga enggemukowolo.
17 Ngu sitowidodo oningga ngundo newendemonggo in-
gondudu telo ewa. No ndatelo tewano? Oowaline nga
yeweloyi yane nguya kini.
18 Ngu oningga ngundo enengo ingonduduno ingolo
ewolo. Yo, no nenengo oowalilo ya nga toongoolo ya
ululumu nangge yelo, nguno oowali bidodo yolo, nguno
wata yewano. Nggile ko nenengo oo gome gome ngu yano
nguno yetoowe oluwa.
19 No ataga mete elo ingondudunemo ingowano. Ne-
nengo oo gome gome ulungga oolooteku, ngalo ngu mooma
oowooyingga oolengo yolo netoowe, ma kini tewa. No
yolo nelo, sonoyi nguya yolo nelo, kengelolo, oni oni telo,
oluwanolo ingowolo.
20 Ene Anutndo kenolo enedodo ewolo. Ge wenonoyingo
oni! Ataga suwoono ge kumoowa. Ngundilo tetoyi, gengo oo
yomosiyolo yewoku ngu onendo yowa? Anutndo ewolo.
21 Oo ngundilo yeno nguya tunootewa. Oni ene oo
sitowi ulungga yolo enengo wata yetenggoku ngu, ene
Anut nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu kini. Anut
doongeyimo ngu, ene owoolongo oolengo yetenggolo ewolo.

Mela Ngalo Oo Sitowi Oowalilo Ingondudu Ulungga Telo Ngulo Ingowatoku Teweloyi
(Matiyu 6:25-34)

22 Yesusndo ngundilo elo, enengo sulena onikunolo ewolo.
Ngundilo ngulo, no yeno eteno. Ye goweyebolo oo ngulo
ye ma ingondudu ulungga tewelo. Noole ndawuga newato?
Ngundi noole ndawuga kuduwoowato? Ngundilo elo, ye
goweye ngalo ma ingondudu ulungga tewelo.

23 Kedaga Anutndo yunoyingo ngu ulungga oolengo. Ngu
oowali ngundi towikumba oo ngulo ingootenggoku ngu oo
bobodi nangge.
24 Ye nu yeyoya ingoyi. Ene ko telo oowali ma imitenggo.
Ene oowali engge ma yolo gooboongoolo wata yetenggo. Ene
Anutndo suwoo suwoo oowali oo yunolo muwooyeloote. Ye
oni simoo bale ngando Anut doongeyimo ngu, nu oo ngu
dagayelootenggo! Anutndo kuli watayi, ye towikumba, oo
neweloyi, ya weleweloyi oo ngu yunowelo ingoote.
25 Ye kewooloyemo nguno oni gulado enengo ingondudu
telo, enengo keda oluweloyi ngulo nalu, ene mete suleyowa,
bine? Kini, ye ereremo kini.
26 Ngulo ngu, yendo oo bobodi ngundilo ngu ma
tetenggoku, ndawugalo ye gidalegado ngundilo ingondudu
ulungga tetenggo?
27 Ye so uyi nakango nga yeyoya ingoyi. Ene yaki koyi
telo towikumba ma tetenggo. Ngulo, no yeno eteno. Ye oolo
ma ingondudu telo, ma hahangewelo. Kulimi Solomon ngu,
ene towikumbani gome mesalango ngu bidodo tewolo. Ene
ataga nga oo naka kenootenggoku, enengo so uyi nakango
ngu Solomonlo ngu dagate.
28 Yo, ulu so oo kono ooletenggoku ngu, ataga nangge
oolelo dikatenggo. Yangeni ngu gumoolo de nombono
oolongootoyi dewa. Kingo so ulu ngundilo ngu, Anutndo
ngu gome nakangoyeloote. Ngundilo ngulo, ye komo gome
ingoyi! Ye simoo bale yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu bodaga nangge. Anutndo yengo nowoondoyi ulungga
oolengo telo gome soboyeloote.
29 Ngundilo ngulo, ye ndawuga ko sonongga neweloyi
ngundilo ingondudu ulungga ma tewelo.
30 Oni ende ende ngu, ene oo ngalo erewetenggo.
Ene yengo Awaye Sambono oolootekungga, ngundo ngu
yengo oo ngulo ingootenggoku ngu, oo ngu enendo
hoolooweyelootoni yowanggo.
31 Ene ye Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno
nowoondoye yelo, ngunonggo dobooguliye nguya mande
nguno hoolooweyelolo elo yunolo ngu, asa, Anutndo oo
sungo nguno hoolooweyelowalo ewolo.

Sambo Endemo Oo Gome Gooboongooweloyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 6:19-21)

32 Ye nolo nowoondoye hamoo teyingo oni wata bodaga
nangge, ye ma sosolewelo. Yengo awayembo ene kuli enengo
endega enengo simoo bale sobowooteku, ngu yunowelo
yomosiyowolo.

33 Yengo oo bidodo oni yunootoyiga uliyoyi, ngulo bob-
eye ngu yoya, owoolongo oni oolo wenonootenggoku, ngu
hoolooweyeloya yunoyi. Ngu damoni gomengga melako
ngano tetenggoku ngu, Sambo endemo ngu duwoo ma
yokowa. Sambo endemo yakaka onindo oo gomemu ma
yowanggo. Nguno kookoose ma tetoni, toowumbo nguya
ngu ma netoni biyomi yewa.
34 Yengo oo gome oolooteku musiyongga nguno, yengo
nowoondoye nguya nguno yetoyi oluwa. Ye oo gome gome
ngano oolooteku, ngulo hahangelo ingolo ngu, asa, nowoon-
doye ngu bidodo nguno domoolo oluwa. Ngundilo nguya ye
Anutlo ko tewelo ngulo hahangelo ingootenggoku ngu, asa,
yengo nowoondoyemo ngu bidodo Sambono oluwanggo.
Yo, hamoo, Anutndo Sambo endemo musiyo metemi nguno
noolengo oo gome yoonenengootoni oolootelo ewolo.

Doongedoongoodoongoo Telo Sobowoolo Oluweloyi

35-36 Ye oo yomosiyoya doongedoongoodoongoo teya
noolengo Sembunaye ulungga ngu sobowooya oodoyi, ene
ombulo ko yoyoweloyi, ngu ko onindo enengo sobosobo
oni ulungga sobowootenggoku ngundilo. Ene towikumba
ingondale telo, yemulo, wanggayemo utombo gome gosiy-
olo, enengo solu kalo dowoolo oolootenggo. Ngundilo
telo, oodoyi, enengo oni ulunggaku bale kameyoweloyi oo
simbo ngu kinitetoni suwoo kewooloko ombulo, enengo ko
onikuno yamako udoni, ya goosootoyi, nguno yeyootoni,
doongedoongoodoongoo telo ootoolo, ngulo ene sodedo-
nangge yamako goosooyinootenggo.
37 Oni ulungga ngu ombulo, enengo sulena oniku yey-
ootoni, ma weleyingo doongetelo oodoyi yeyolo ngu, sulena
oni ngu, ene oni oni tewanggo. No hamoo oolengo yeno
eteno. Sulena oni enengombo kumba yemulo kimbonambo
wanggaye gosiyolo, ya sembulibo sobowoolo oodoni, om-
bulo oo neweloyi yabano bibitetoyi, enengombo oowali
yunowa.
38 Ngu oni ulunggaku suwoo kewoolo oolengomo ombuwa,
bine, ngundi, sengeweloyi telo, nu kootoori koletelo etoni
nguno, bine, ombulo, enengo sulena oni yeyootoni, ma
welewolo. Ngulo ngu, sulena oni ngu, ene mete oni oni
tewanggo.
39 Ye nga mande oo nga gome ingoyi! Ya sembuli ngu, ene
yakaka oni ombuweloyi naluwo ingolo, ene ngulo doonge-
doongoodoongoo telo oluwa. Ndatelo ngulo, yakaka oni
enengo yano ma ombuwelo elo ngulo.
40 Ye komo ngulo suwoo suwoo doongeteya, doongedoon-
goodoongoo teya oliyi! Onilo Nangoni ngu nalu gulano

ombuweloyi ngu, ye ma ingootoyi nguno ene ko ombuwalo ewolo.

Sulena Oni Gome ko Sulena Oni Biyomi Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 24:45-51)

41 Pitando ewolo. Ulungga oo bidodo Sembuli Sembunaye, ge ngu mande yamonggawongga ngu nooledodo nangge ete, bine; ngundi simoo bale bidodo ete? Ewolo.
42 Etoni, Ulungga oo bidodo Sembuli Yesus, ngundo mande gumi ewolo. Oone ngu newende gome sobosobo ootoolo enengo ko gome tete? Enengo oni ulungga, ngundo ngu oningga ngu yetoni, ngundo enengo ko oni ngu soboyelolo, nalu nenengo oolengo looguyimo ingolo oowali yunowa.
43 Kootusina, oni ulunggaku ko yowoolengolo ombulo, ngu ko sobosobogaku kenootoni, ko kuli teloluwoku ngundilo telo oodoni kenolo ngu, asa, ngu sobosobo oninggaku ngu, ene oni oni ulungga teyinowa.
44 Hamoo oolengo no yeno eteno. Oni ulungga, ngundo ko oni gome ngundilo kenolo, asa, enengo bobeye sitowi bidodo ngu sobosobo oningga ngu kandeyimo yetoni ngundo gome sobowoowa.
45 Ene ngu ko oningga ngulo ingondudunimonggo ingowaku ngu, nenengo oni ulungga ngu sodedo ma ombuwalo ingolo, ngulo ene damoni yelo, ko oni simoo baleku yutolo, ene sono kowoo nelo, ngundo yeni wenonolo oluwa.
46 Ene ngundilo telo ngu, enengo oni ulungga ngu ma sobowoolo oodoni, nalu gulano, enengo oni ulunggaku ko ombulo ngu, ko sobosobo oninggaku gome gome utolo yombuliyolo yolo oni enedodo ko gome ma sobowoolo oolootenggoku nguno yetoni oluwa.
47 Ko sobosobo oninggakundo enengo oni ulungga ngulo ingonduduni koni damoni ngu gome oolengo ingooteku ngu, ene oo ma yomosiyolo enengo oni ulungga ngulo ingonduduni ma keyowolo. Ngundilo ngulo, enengo oni ulungga, ngundo gome gome utolo, uleni biyomi yewolo.
48 Ene ko sobosobo oningga ngu, enengo oni ulungga ngulo ingonduduni ngu, ene ma ingolo, ngundilo ko biyomi telo, ngulo enengombo kowuli bodaga ngu yowa. Oni ene oo oowooyingga yowoku ngu, ene ngundilo nangge gumi oowooyingga wendangelo hoolooweyelowa. Simoo baledo oo ulungga oni gula kandeyimo yetoyi, gome sobowoowaku ngu, asa, ingootenggoku ngu oningga ngu, ene mete ko oo ulungga oolengo telo ngu gome sobowoowalo ewolo.

Yesus Ngu Oni Simoo Bale Wesowooyelowelo Ombuwolo
(Matiyu 10:34-36)

49 No de kawelo melako ngano ombuwono. Nolo nowoon-
donemo ngu de solu delo sodedo denilo gome ingooteno.
(Ene Anutlo mande keda gome mesalango ngulo ewolo.)
50 Ene koletelo no onilo mbumbuwalo de mombi
koolowoolo ogingoyingo ingolo kumoowano. Kumoowelo,
ngulo nowoondone kowuli oolengo yetoni, ene ngu ma
tunootewolo.
51 Ye bine ngandilo ingootenggo? No melako ngano
ombuwonomu ngu, imakeyingo damoni ngu yunowelo elo
ma ombuwono. Kini, no yeno eteno. No mela ngano oni
simoo bale wesowooyelowelo ombuwono. Gidalega Anutno
nowoondoye hamoo tetoyi, gidalega nowoondoye hamoo ma
tewonggo.
52 Ataga nga naluno ngano, nga wesowooyeloweloyi da-
moni nga, ngu ngandilo. Oni gidalega nolo nowoon-
doyemo hamoo teweloyi ngulo ataga ko kootusina, oni
simoongolo kandegula ya gulananggemo oodoyi, oni kabusa,
ngundo oni elayaga nguya elo boguwootoyi, ko oni elayaga
ngundo kabusayi nguya boguwoolo longgeyolo sungo sungo
oluwanggo.
53 Eweyimbo nangonimboya sanggili tetoni, nangonimbo
eweyimboya sanggili tewa. Nemimbo nambonimboya sang-
gili tetoni, nambonimbo nemimboya sanggili tewa. Oni
gula baleyibo, neboyiboya sanggili tetoni, ko nangoni baleyi
enebana ootookoolo neboyiboya sanggili tewalo ewolo.

Oo Tunooteweloyi, Ngulo Sunggi
(Matiyu 16:2-3; Mak 8:11-13)

54 Yesusndo simoo baleno elo ewolo. Ye Sambono goboole
sa utekusina kenolo sodedo ingootenggo, sono ombuwalo
ingootenggo. Ngundilo ingootoyi ngu, hamoo oolengo sono
ombute.
55 Sono medugu nalu kinitetoni, doogo ulungga mayetoni
ngu, ye ingolo etenggo. Sa gookingo ulungga tewalo etoyi,
ngundilo nangge tete.
56 Ye ebe ganagana oni! Ye mela ngalo nalu sunggi
oo ko samboga awelo nalu sunggi, oo ngu gome kenolo
ingootenggo. Ene ndawugalo ngulo, ye nalu ngalo oo nga
gome ma wilikolo kenolo ingootenggo? Ewolo.

*Oni Yeya Sanggili Mande Etenggoku, Nguya Mande Yoone-
nengowanggo*
(Matiyu 5:25-26)

57 Ndawugalo yengombo ingondudu gome ma telo,
ngunonggo damoni nenengo ngu wilikootenggo?
58 Ye oni gulado yoyolo mande wilikoyingo onino oolou-
toningga ngu, asa, ooleko nguno yengo nangge mande

sodedonangge yomosiyoyi. Kinitetoni, enendo ye yoyolo
mande wilikoyingo oni ulungga ngu kandeyemo yoyetoni,
ngu oningga ngu enebana yoyolo, kumba ootuwoo oni
kandeyemo yoyetoyi, enendo yoyolo, oololo ya biyomimo
yoyewanggo.
59 No ye eteno! Ye ya biyomi ngu sodedo ma yokolo
sawanggo! Ye komo koletelo yengo weti ululu ko weti bobodi
ngu bidodo wendangemukoya yokoyi! Elo ewolo.

13

Oni Gula Ene Newende Ma Yowoolengolo, Ngu Ene Oonatewa

1 Ngu nalunggano nguno, oni gidalega Yesusno mayelo
ewonggori. Galili oni gidalegado woolo yewelo yetoyi, ngu
naluno, Rom Gabman tabango oni oowooyi Payilat, ngundo
ombulo, woolo yeyingo oniku gidale yutolo, ngulo daloye
nguya wendoni melako uwonggori. Ngulo ewolo.
2 Yesusndo enengo mande gumi ewolo. Ye ndatelo in-
gootenggo? Ngu Galili oni ngulo damoniye biyomi ngu, Galili
oni gidalega dagayelolo, ngulo ene mbumbuwa ulungga telo
ngulo kumootenggo, bine?
3 Ngundilo ingonduduga ngu nenengo kini. No yeno
hamoo nenengo eteno. Ye bidodo nowoondoye hamoo
oolengo ma yowoolengowanggoku ngu, ye bidodo ngundilo
nangge hamoo oonatewanggo.
4 Kulimi ngu, oni kande elaya kengga gidembolo kabusa
(18) ngu Sayilom endemo nguno ya pelungga dookelo,
ngundo yuleni kumoowonggori. Ngulo ye ndatelo in-
gootenggo? Enengo mbumbuwaye, ngundo Yerusalem oni
oolootenggoku, ngulo weti ngu dagayelolo, ene kumooyingo,
bine?
5 Ngundilo ingonduduga nguya metemi kini. No yeno
hamoo oolengo eteno. Ye nowoondoyemo hamoo oolengo
ma yowoolengolo ngu, asa, ye nguya bidodo ngundilo
oonatewanggolo ewolo.

De Ma Enggeteku, Ngulo Mande Yamonggawo

6 Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Oni
gulado enengo kono de gula imiwolo. Kootusina, engge
yowelo ombulo kenowoku, ngu engge kini.
7 Ngundilo kenolo, ngu kongga ngulo sobosobono ewolo.
Ingo. Mooma kabusa (3) no nga dega nga engge ombulo
kenootoowe, engge kini tewolo. Ngundilo ngulo, ge doon-
gooya oolongooga uni. Oode, ngundo ko ngalo mela ulumi
kingo yeni kinitewalo ewolo.

8 Ko oninggakundo mande gumilo ewolo. Oni ulungga,
nguno yokootooga, nga moomangga nguya kono dikaya
olini. Nondo damonimo mela ngu komoongolo nguno
bulmakau boga, ngulo use yolo mayelo yewano.
9 Anduno, moomanggano nguno enggetoni ngu, asa, ngu
gome. Nguno ma enggetoningga ngu, ariya, ge mete doon-
goolo ewolo.

Kengeyingo Naluno Yesusndo Bale Gula Yomosiyowolo

10 Kengeyingo naluno, Yesusndo Yuda onilo yambo ya
gulano oni simoo bale mande yunolo etuyelowolo.
11 Bale gula nguno oluwolo. Ngu balega ngu oomboolobo
toobuli wembuyimo woologongolo oluwolo. Ene nenengo
randolo nguya ma endeyowolo. Kini, ene penggo penggo
nangge telo endeyolo oluwolo. Ngulo moomani ngu (18)
kande elaya kengga ke gidembolo kabusa, oomboolo ngundo
yeni biyomi yewolo.
12 Yesusndo balega ngu kenolo negongootoni, tanggeyimo
ombutoni ewolo. Ge nga balega nga gengo sayingge kinitete.
Oo yuka biyomi peseya sayilo ewolo.
13 Ngundilo telo, Yesusndo kandeyi ngu balega ngu ta-
bangomo yetoni, ngu balega ngu sodedonangge ootookoolo,
nenengo oolengo dikalo, Anutlo bingami ulungga oolengo
elo okoowolo.
14 Yuda onilo yambo ya, ngulo tabango, ngundo Yesusya
sanggili telo, oni simoo baleno ewolo. Ko teweloyi nalu
ngu kandegula gidembolo gulanangge, (6) yengo sayiye
goweyemo ngu onindo yomosiyoyi, elo ngu ye ko teweloyi
naluno mayeyi. Ye ngu oo ngu yolo, Sabat naluno ma
mayewelolo ewolo.
15 Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus, ngundo
mandeni gumi ewolo. Ye nowoondoye ebe ganagana oni!
Yengombo ngu kengeyingo naluno, bulmakau bo donki
yoyolo salo, sono yunootenggo.
16 Ene nga balega nga, ngu Ebarahamlo sowe. Setando
mooma kande elaya kengga kegidembolo kabusa, gosiyolo
oluwolo. Ngundilo ngulo, Sabatno, no ngu utongga ene
gosiyoyingongga, ngu wesiyooteno. Ngundilo damoningga
ngu metemilo ewolo.
17 Yesusndo ngundilo etoni ngu, enengo longge oniku
oyumo yelowonggori. Simoo bale bidodo Yesusndo ngu oo
amana onindo ma teweloyim ngu tetoni kenolo, ngulo ene
oni oni ulungga oolengo tewonggori.

Yesusndo Mastet, Yis Oo Ngulo Mande Yamonggawo Eyingo

(Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Ariya, Yesusndo ko ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu
ndawuga ngundilo? Nondo ndawuga bungomo etoowe ngu
mete ingowanggo?
19 Ngu ngandilo. Oowali yuwooyi gula oowooyi Mastet.
Ngulo tanggooli ngu bobodi oolengo. Ngu oni gulado
yuwooyi yolo enengo kono imitoni, kootusina oolelo, de
ulungga ke kambinidodo tetoni, numbo nguno mayelo bib-
itelo nguno tagiyo telo mindiyo yomoowalo ewolo.
20 Yesusndo ko ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngu
ndawuga ngundilo?
21 Ngu ngandilo. Ngu oomanangoyingo koongeweloyi
oowooyi Yis. Bale gulado ngu Yisga ngu yolo ngundo oo
kiki uleyingo koondo kabusa ngu yolo, Yis nguno yetoni,
yowoolengolo, asa, kootusina, Yis ngundo ngu bidodo yeni
koongemukowalo ewolo.

Anutlo Yoyo Pawano Uweloyi Ngu Ooleyi Ulu Kini Bodaga (Matiyu 7:13-14,21-23)

22 Ngu naluno, ene ende bobodimo ululumo nguya salo,
oni simoo bale mande elo etuyelolo, yade yade oololo,
Yerusalem endemo tunootewonggori.
23 Ngu naluno, oni gulado Yesusno ewolo. Ulungga Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, oni gulanangge nangge bine
Anutndo yoyowa? Etoni, Yesusndo enengo mande ingolo
gumi ngandilo ewolo.
24 Ye yanggango oolengo yelogo, ye komo yamako bodaga
nguwoole uwanggo. No yeno eteno. Oni oowooyingga
nguno uwelo ingootenggoku, ene uweloyi ereremo kinilo
ewolo.
25 Kootusina, ya Sembulibo ootookoolo, yamako
goodootoni, ye ngu naluno ombulo, endesina dikalo,
ngunonggo yamako utolo ewanggo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye yamako goosooyunolo ewonggo.
Ngundilo etoyi, enebana manggoye gumi ngandilo ewa.
Ye ndawu oningga? No ye watayi kini! Ye ndanonggo
mayetenggo? Ewolo.
26 Yendo eneno ngandilo ewanggo. Noole geya oowali
sono oo goboolo nelo, ge noolengo ende kewooloko
dikalo, ngunonggo mande nooleno elo etuyeloyingo, ngundo
mayeteku nga.
27 Etoni, enebana manggoye gumi ngandilo ewa. Ye
ndanonggo oni? No ye ma ingooteno! Ye nolo nowoon-
doyemo hamoo kini! Ngunonggo ko sayi, ye oo biyomimu
telo yalatenggoku oni biyobiyomi, ye yokoya sayi! Ewolo.

28 Kootusina ye osisambaye Ebaraham, Ayisak, Yekob, ko
Anutlo ingondudu eyingo oniku Sambo endemo oolootenggoku, ngu yeyolo ngu, ye sendolo biyobiyomi telo metooye
kini ndindi telo oluwanggo. Ndatelo ngulo, ye Anutlo mande
ingolo ma keyowonggoku, ngulo ene ye yoyokootoni, Sambo
endemo nguno ma uwanggo.
29 Oni simoo bale ene Anutlo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku ngu, mela bidodomonggo ombulo, Anutlo endenimo nguno oo simbo ulungga katoyi, ngu newanggo.
30 Ye komo gome ingoyi! Oni gidalega kootu ombutenggoku, ngundo oololo koletewanggo. Oni koleteyingo ngu,
ene ombulo, kootu tewanggolo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Ende Sendoluwoowolo
(Matiyu 23:37-39)

31 Ngu naluno nangge, Parisi oni gidalega mayelo, Yesusno
ewonggori. Ge nga endega nga sodedonangge yokoya, ende
gulano toonge. Ndawugalo ngulo, Herodndo ge guleni
kumoowelo etelo ewonggori.
32 Ngundilo etoyi, Yesusndo ngu onikuya mande gumi
ewolo. Ye oolouya, ngu se gokingga nguno ngandiya eyi!
Ingo! Ataga ngu no simoo baleno oo yuka biyomi owelo, sayi
mambudodo oni yomosiyelolo, ngu no ko temukowano.
33 Ene ataga, yangeni, yangenggoodoo nguya, no yade
yade oololo, Yerusalem ende yootoowegago; ndatelo ngulo,
Anutlo ingondudu eyingo oni gula, ende sungomo ma uleyi
kumoowa. Kini, ene komo Yerusalemno uleyi kumoowa.
34 Ye Yerusalem oni simoo bale, gowugowulongo, ye
komo Anutlo ingondudu eyingo oni, yuleyi kumoowonggo.
Anutndo oni ye etuyelowelo suleyootoni, yendo digi yolo,
ngundo yulewonggo. Nalu oowooyingga no yengo simooye
goobooyelowelo teteno. Kootooribo simoongo yoyeni wileyo newendemo goobooyelooteku ngundilo. Ene ye ngu
yokowonggori.
35 Ye gowugowulongo ingoyi! Anutndo ye hoolooweyelowelo teni kinitetoni, ngulo ene yengo ende ngu kuli yokowolo.
No yeno eteno. Ye no ko ma neyolo oodoyi, oololo ngu
nalungga ngu tunootetoni ngunonggo ye ngandilo ewanggo.
Ene oowooyi bingami okoowato. Ene Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ngu oowooyimo ombute. Ngundilo elo, ngu naluno,
ye no neyowanggolo ewolo.

14

Yesusndo Oni Gula Moondeyi Bidodo Koongeyingongga Yomosiyowolo

1 Sabat nalu gulano, Yesus oololo, Parisi onilo tabangong-
galo yano enedodo oowali newonggori. Ngu yano oni ngu
bidodo Yesus kenondadangelo oluwonggori.
2 Nguno oni gula kekandeyi koongeyingongga Yesus
tanggeyimo ombuwolo.
3 Yesusndo ngundilo kenolo, yowoolengolo mamana man-
delo ingondudu onikuya, Parisi oniya sumoo yunolo ewolo.
Noole mete sayi oni nalu kundingiyimo ngano yomosiy-
owato, bine, ngundi kini, bine? Ewolo.
4 Ene mande gumi ma elo nenetewolo. Ngundilo tetoyi,
Yesusndo ngu oni moondeyi koongeyingonggaku ngu yolo
yomosiyolo suleyootoni toongewolo.
5 Yesusndo ene bidodo sumoo yunowolo. Oni gula ye ke-
wooloyemo ngano, enengo nangoni bine ngundi bulmakau
boningga sono meleno soletoni ngu, ene nalu kundingiyimo
sodedo ma woosoolo yowa, bine? Ewolo.
6 Ene ngu mandega ngu gumi ma ewolo.

Oni Enengombo Enengo Dowooni Uweloyi Mande

7 Yesusndo yeyootoni, ngu oowalingga nguno mayelo ene
yaba koleteyingomo bibitewelo ingowonggori. Ngundilo
tetoyi, ngulo Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo.
8 Oni gulado bale kameyowelo oo simbo gulano ge ne-
gogelootoni ngu, ge yaba koleteloga nguno ma bibitewa.
Ngu oningga, ngundo ene oni gula oowooyi ulungga ge
dagagelolo ene ulungga, ngulo nguya ombuwa, bine?
9 Ngundilo telo, oo simbo kayingo Sembuliga, ngundo
ombulo geya ewa. Ge woosooya ooloutooga nga oningga
ngando ngu yabaga nguno bibitenilo ewa. Ge ngu yaba
koleteyingongga ngu yokolo, ene inootoyi bibitetoni, ge
ngulo oyumo ulungga oolengo yolo, ge oololo ulo, kootusina
amuno bibitewa.
10 Ye ingoyi! Ge oni gulado oo simbo kaya, ge ne-
gogelootoningga ngu, ge ombuya, yaba wengamo amuno
oni kootuyesina bibite. Kootu oo simbo kayingo sem-
buli, ngundo ombulo geyolo ewa. Doboone, ge ombuya
oolouya, awuno bibitelo etoni, ge oni mayewonggoku ngu
doongeyemo koletelo bibitelo, ge bingaminggedodo tewa.
11 Oni gula enengombo enengo oowooyi bingami okooteku
ngu, Anutndo oowooyi yeni melako uwa. Ene oni gula,
ene oni sungo nowoondoyemo ameno oolootekungga ngu,
Anutndo yolo oowooyi bingamidodo awuno oolengo yewalo
ewolo.
12 Yesusndo Parisi oningga oo kayingo sembuliga nguya
ewolo. Ge oowali gula kaya ngu, ge gengo dobooguliige,
konebage, ko gengo kenggemo oni, ko ende goboolo oni ngu,

ene bobeye digidodo oni ngu nangge ma negoyelowelo. Ge ngundilo tewaku ngu, enebana gengo oo kawoku ngulo gumi oo kalo gunootoyi, ge enengo yano oololo, oowali gumi newa. Gengo nowoondoge ngulo nangge ma ingowelo.

13 Kini, ge oo simbo ulungga ko kaya ngu, ariya, ge komo oni simoo bale owoolongo, sayi mambudodo goweye biyomi ngu, kekandeye biyomi ko doongeye kilingo oni ngu negoyelootoyi, ngundo mayelo newanggo.

14 Ge damoni ngundilo ngu tetoyi, ngulo Anutndo geyolo oni oni tewa. Ngundilo oni, ngundo ene gengo oo simboga kalo yunowoku, ngu gumi ma kalo gunowanggo. Ene ereremo kini. Kootusina, Anutndo gengo oo simboga kawoku ngulo ngu Anutlo oni nenengomu melenonggo ko ootookoowanggoku naluno, ngundo gumi oo gunowalo ewolo.

Oo Simbo Ulungga Ngulo Mande Yamonggawo (Matiyu 22:1-10)

15 Ngu naluno, oni Yesusndo oowali neyingomu ngu gulado Yesuslo mandeni ngu ingolo, ootookoolo Yesusno ewolo. Oni ene Anutlo ende musiyonimo simbo kayingo ngu newaku ngu, ene mete oni oni telo oluwalo ewolo.

16 Ene Yesusndo ngu oningga nguya mande yamonggawo ewolo. Oni gula ene oo simbo ulungga kawelo ngu, ene koletelo oni simoo bale oowooyinggano kuli elo endeyootoni ingowanggo. Ngulo naluni nguya elo yunowa.

17 Oode oowali kaweloyi naluno, oni oo sembuligakundo enengo sulena oni suleyelolo ewa. Ge toongeya, nondo kuli onino ewonoku nguno ngandiya e. Ye mete ataga mayeyi, no oo kuli kalo yomosiyootenolo ewolo.

18 Ene ngu oniku bidodo enengo ko sungo sungolo ewonggo. Noole ma oolouwatolo ewonggo. Oni gulado ewolo. No mela gula keda uliyowonoku, no toongelo ngu kenowano. Oniyooge, no ma oololo kenowano. Gedo oolouya ngundiya e.

19 Ngundilo etoni, oni gulado elo ewolo. No bulmakau bo keda kande elaya (10) uliyowonoku, ngulo no oololo ngu tewoongolo kenowelo ngulo oolouya awanggemo e. Oniyooge, nolo ma ingowelolo ewolo.

20 Oni gulado ewolo. No ataga bale yolo, ngulo no ma oolouwano.

21 Ngundilo ngulo, sulena oni ko oololo, enengo oni ulunggakuno ngu bidodo ewolo. Ya sembuligaku ngundilo ingolo, ene sanggili telo, enengo sulena oniya ewolo. Ge sodedo oolouya, nga endega ngalo oole ulungga nguno ko oole bobodimo nguno, owoolongo oni, oni goweye biyomi,

doongeye kilingo, ko, oni kekandeye biyobiyomi ngu bidodo
yoyoya mayetooga, ngundo nolo yano ngano ombuyilo
ewolo.
22 Kootusina, sulena oninggakundo, oni ulunggakuya
ewonggori. Ulungga, gedo ewoku ngundilo tewono. Ene
yaba gidalega kingo oolootelo ewonggori.
23 Oni ulungga ngundo enengo sulena oninggakuya ewolo.
Ge oolouya, oole ululu bidodomo endeyoya, ko kanggaguli
endeyoya ngunonggo, oni simoo bale yoyoya mayetooga,
ngundo nolo yangga nga ndindi tenilo ingooteno.
24 No geno hamoo eteno! Nondo oni kuli elo endey-
owonomu oni ngu bidodo ene nondo oowali simboga
katenoku, nga gulado bodaga ma nelo ingowalo ewolo.

Oni Ene Ingondudu Gome Teyago, Yesus Keyoya Endeyoni (Matiyu 10:37-38)

25 Oni simoo bale ulungga Yesus keyolo endeyoyingomu
ngusina yowoolengolo ewonggori.
26 Oni gula no tanggenemo ombulo ngu, ene komo
Anutlo ingooteku ingonduduga, ngundo eweyi, nemi,
simoongo, konebeyi, kuwookuwooyi, ko enengo goweyi
keda oluweloyi, ingonduduga ngu Anutlo ingootekuga,
ngundo oo bidodo dagayeloote. Ene ngundilo ma telo ngu,
asa, ene nolo sulena oni telo ma oluwa.
27 Oni gula nolo ingolo no kenelolo endeyootoni, ngulo
ene komo meyelo kowuli oowooyingga onindo inowanggoku
ngu no oowoonembolo ngu koolowoo. Ene oni gula kowuli
ngundilo koolowooweloyi elelemo kini ngu, ene nolo sulena
oni ma tewa.
28 Ye kewooloyemo oni gula ya pelungga Sambono yewelo
ngu, ene komo koleteya bibiteya ya ngu yemukoweloyi ngulo
ulini ngu gome kandangelo ingowa.
29-30 Ene ngundilo ma telo ngu, ya ngulo ulini ma ingolo
nguno damoni yelo, ene Simen yemukolo yokootoni, asa,
oni bidodo kenolo yumooyinolo ewanggo. Nga oningga
nga oniyooge ene, ya yeweloyi, ereremo kini. Oniyooge!
Ewonggori.
31 Ngundilo elo, asa, mande yamonggawo gula ewolo.
Mela ngalo oo sobosobo tabango oni gula, ene toongelo
tabango gulaya ebe ulewelo ngu, asa, koletelo, ene bibitelo
ingondudu gome telogo, enengo me oni (10,000) ngundo ene
mete tabango gulado me oni (20,000) ngu yutolo oweyelowa,
bine, ngundi kini, bine? Ene komo gome ingondudu telogo.
32 Ene ebe uleweloyi yanggangoni ereremo kini ngulo,
asa, enengo me oniku yowoko oodoyi, ene sodedonangge
mande soweyolo ewa. Noole ebe sodedo ma ulewato. Kini,

noole komo koleteya bibiteya, imakeyingo damonimo doboo
yeyigalo ewolo.
33 Ene koletelo ye komo nowoondoye, ingonduduye ngu
bidodo Anutno yelo, enengo ko tewanggo. Ngundilo nangge,
oni gula ye kewooloyemo nguno, ene enengo oo bidodo ma
kootu inolo ngu, asa, ene nolo sulena oni kilalongo ma telo
oluwalo ewolo.

Wendeyi Nembo Ngu Yanggangoni Kini
(Matiyu 5:13; Mak 9:50)

34 Ene mande yamonggawo gula ewolo. Wendeyi nembo
(Sol) ngu oo gome. Ene wendeyi nembo nenggulo kinitetoni
ngu, asa, noole ndatelo tetooye, ngu nengguloga ngu ko mete
tewa? Kini, noolendo ngu yomosiyoweloyi, ereremo kini.
35 Wendeyi nembo (Sol) ngundilo ngu, mela oo imiweloyi
kono nguno yeweloyi nguya kini. Noole bulmakau usedodo
gooboongoolo ngundo mela tetooye, ulumidodo teweloyi
nguya kini. Noole ngundilomu ngu kingo talangooteto.
Oni sodeyi mande ingoweloyi gome metemi ngu, ene komo
mande nga gome ingoni! Ewolo.

15

Bo Sipsip Oonatetelo Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 18:12-14)

1 Gabman bobeye yoweloyi (Takis) oni, ko mbum-
buwadodo onindo Yesuslo mandeni ingowelo tanggeyimo
mayewolo.
2 Parisi oniya, ko mamana mande etuyeloyingo oniya
ngundilo kenolo, ngulo boguwoolo ewonggori. Nga oningga
nga, ngu ene mbumbuwadodo oni yoyolo, nguya oowali
netenggoku eke! Ene nguya dobooyelo endeyootenggolo
ewonggori.
3-4 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande yamonggawo gula
elo ewolo. Ye kewooloyemo nguno oni gula ene Sipsip
onibi kandegula (100) oluwolo. Ngulomu gula oonatetoni,
ene enengo Sipsip gidalega mela gulasina yokootoni oo
newoodoyi, ene Sipsip nangoni gula oonatewokungga ngu
erewelo yade kenolo yologo, asa, ene kengewa.
5 Ene ngu Sipsipgaku kenolo yolo koolowoolo, oni oni telo
oolouwa.
6 Ngu oninggaku enengo Sipsipku yoyolo ende mayelo,
enengo dobooguliyimo elo ete. Ye noya oni oni tewato! Nolo
Sipsip gula oonatewoku, ene no erewelo ko yowonolo ewolo.
7 No yeno hamoo eteno. Oni gula ene mbumbuwa damoni
yokolo newende yowoolengootoni ngu, Sambono Oni ngu
bidodo oni oni ulungga oolengo tetenggo. Oni oowooyingga

ene ngundilo ingootenggo. Noole nenengo elo ingootooye,
ngulo ene Anutndo nowoondoye ma yowoolengootoni ngu,
asa, Engel oni Sambono oolootenggokundo ngu enengo ma
oni oni tewanggo. Kondibo kini, oni gula Anutno newende
yowoolengootoni ngu, ngulo ene oni oni oolengo tewanggolo
ewolo.

Bobeye Toongewolo Ngulo Mande Yamonggawo

8 Yesus ene mande yamonggawo gula yunolo ewolo. Yengo
bale gula ene bobeye tanggooli kande elaya (10) enengo siko
oluwolo. Kootusina, gulanangge toongewolo. Ene solu kalo
ngu himimo ya newendekuli, gugu so oo oolengo siyakiyolo,
nguwoole erewelo oode yologo ene kengewa.
9 Ene yolo yokolo ngu, asa, enengo dobooguliyi ne-
goyelootoni, ombulo, gooboongoolo bibitetoyi ewa. Ye noya
oni oni tewato. Ngulo nolo bobeye gula toongetoni erewelo
oode, ko yootenolo ewolo.
10 No yeno hamoo eteno. Anutlo oni Engel, ngundo mbum-
buwadodo oni gula newende Anutno hamoo telo yowoolen-
gootoningga, ngulo oni oni ulungga oolengo ngundilo
tewanggolo ewolo.

Simoo Kosiyiga Eweyi Yokolo Toongeyingo, Ngulo Mande Yamonggawo

11 Yesusndo mande yamonggawo ngu soweyolo ewolo. Oni
gula ene nangosumoongo elaya.
12 Nalu gulano, nangoni kootungga ngundo eweyimo
ewolo. Awa, gengo bobeye oo sitowi ngu wesowooya nolomu
nunolo ewolo. Ene ngundilo etoni, ingolo, bobeye sitowiku
wesowoolo, enengomo enengomo yunowolo.
13 Ene nalu bodaga oode, ngu naluno, nangoni kootungga,
ngundo enengo oo sitowi bidodo telo tewoolo ende ulungga
yowokomu, nguno toongelo nguno oluwolo. Ngu simoongga
ngu endega nguno oode, nguno bobeye sitowiniku ngu,
bulibali endeyoyingo damoni biyomi nguno oolongooni
umukootoni kingo oluwolo.
14 Ngundilo oode, enengo bobeye oo sitowiku oolongooni
umukootoni, kootusina, ngu endega nguno oowalilo ku-
mooyingo nalu ulungga tunootewolo. Ngu simoongga ngu,
ene oowali gula yolo neweloyi oo gula kini.
15 Ngundilo ngulo, ngu simoongga ngu, ene ende dabe-
miwoole oo sosolango erewelo yade mayelo, ngu mela
ngulo oni sitowinidodo oni ulunggano ko tewelo sumoo
ewolo. Ngundilo sumoo etoni, ngu oni ulungga, ngundo
yolo suleyootoni, enengo bodolo yano bo sobowoonilo, etoni
oolouwolo.

16 Ngundilo telo, ene bodolo de tanggooli ngu yunootoni,
nelo useye bakini yetoyi, yeyolo ingowolo. No nguya gula
netoowega usene ndindi teni, elo ingowolomu nguya kini.
Oni gulado kenolo oo gula ma inootoyi neyingo.
17-18 Ngundilo telo, newende himi yetoni, ingondudu telo
ingowolo. Nenengo awanembolo ko oni ngu ene oowaliye
ulungga telo netenggo. Nondo ngano ootoolo oowalilo ku-
mooteno. Ngundilo ngulo, no ko awano oololo ewano. Awa,
no Anut doongeyimo, ge doongenggemo nguya mbumbuwa
telo, endeyolo oode, ngunonggo ko mayeteno.
19 No oni biyomi, ngulo noya nenengo nangonelo ma
ewelo. Kini, noyoya gengo sulena oni eya noyelo ewanolo
ewolo.
20 Ngundilo elo ingolo, ene ootookoolo eweyi tanggeyimo
oolouweloyimbolo oolouwolo. Ngundilo telo, yade yade
mayetoni, eweyimbo yowoko anduno doongetelo, nangoni
kenolo, nowoondoyi telo, ootookoolo kendutelo oolouwolo.
Oololo nangoni dowoolo mududu telo yenggonangowolo.
21 Nangonimbo eweyimo oyumo ulungga yolo ewolo. Awa,
no Anut, doongeyimo ko ge doongenggemo nguya mbum-
buwa telo endeyolo yade ngunonggo mayeteno. Ngundilo
ngulo, nalu gulano, nenengo nangone elo ma ewelolo ewolo.
22 Ngundilo etoni, eweyimbo enengo sulena onino ewolo.
Sodedonangge, ye oolouya, ye nenengo kumba gome
pelungga ngu yoya ombuya yemuyinoyi! Kandeyimo tombo
yeya ko keyi goweyi nguya yoya yeyinoyi.
23 Ye bo bulmakau nangoni moondeyi ndindi teyingo
ulumidodoga yoya utoya katoyiga ngu nelo oni oni tewato.
24 Ndatelo ngulo, nga nangonengga nga kuli kumooyingo
elo ingolo oodoowe, ene keda oode ataga mayete. Ene
kuli oonateyingomu, ene noole ataga kenolo ko yooteto.
Ngundilo ngulo, ene damoni yelo, oni oni tewonggori.
25 Ngundilo tewootoyi, asa, enengo nangoni koletelogaku
ngu kono ko telo oluwoku, ngunonggo kootu mayelo, ya
tanggeyimonggo ingowolo ngu, yambo sumbimboolo telo,
kunobulo tetoyi, ngguyi ingowolo.
26 Ngundilo ingolo, ene sulena oni gula etoni tanggeyimo
ombutoni ewolo. Ame ndawuga tetenggo?
27 Ngundilo etoni, ngu sulena oningga ngundo gumi ewolo.
Gengo konege yade yade keda mayetoni, ngulo awanggebo
bo bulmakau ulumidodoga utolo katoni, ngu nelo ngulo oni
oni tetenggo. Ndatelo ngulo, enengo nangoni kootungga ngu
ma kumoowolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, nangoni koletelogaku ngu ingolo, sang-
gili telo ya newendemo uwolo. Ngundilo tetoni, eweyimbo

ya newendemonggo oolelo oolengo oolengomangge nangonimo mandelo ewolo.
29 Ngundilo tetoni, ene nangonimbo eweyimbolo mande
gumi ewolo. Ge ingo! Mooma oowooyingga no gengo ko
kingo telo oolooteno. No nalu gulano gengo mandege mang-
goge ma toongoowolo. Ge ngulo meme bo nangoningga
kingo nunootoyi, utolo, kalo doboogulinemboya nelo, ma oni
oni tewolo. Hamoo oolengo kini!
30 Ene nangongge ngu gengo bobeye sitowi ngu bu-
libali ooleko ooleko se telo endeyolo, nguno bobeye baleno
yokomukolo yade mayetoni, ngulo ge bo bulmakau ulumi-
dodomu utolo kateku ngu! Elo ewolo.
31 Ngundilo etoni, eweyimbo mande gumi ewolo. Nan-
gone, suwoo suwoo noole gome goboolo oolootelo. Nolo oo
sitowi ngu gengomu nangge.
32 Ene ataga ngu noole komo oni oni telo, nowoon-
donayi gome imakeyingomo oluwato. Ndawugalo ngulo,
ene nga konegega nga kuli kumooyingomu, ene ataga ko
keda ooloote. Ene toongelo kombiteyingomu, ene noole ko
kenooteto.

16

Ko Sobosobo Oni Metemi, Ngulo Mande Yamonggawo

1 Yesusndo enengo sulena oniku mande yamonggawo gula
ewolo. Beye sitowidodo oni gula ene enengo ko sobosobo oni
ooloote. Oni bobeye sitowinidodo oningga, ngu enengo ko
sobosobo oningga ngu goweyi sanggawelo mande ewonggo.
Gengo ko sobosoboga ngundo gengo bobeye oo sitowige
kingo yombuliyowolo ewolo.
2 Ngundilo etoyi, ariya, ngu oni ulungga, ngundo ngu ko
sobosobo oningga ngu negongootoni ombutoni ewolo. Geya
etoyi ingowonoku, ngu ndatelo? Oo tewoku ngulo damoni
wesiyoya e. Ge nolo ko sobosobo oni ko ma oluwalo ewolo.
3 Asa, ngu ko sobosobo oninggaku newendemonggo in-
gondudu telo ingowonggori. No ndatelo tewano? Nenengo
oni ulungga oo bidodo Sembuli, ngundo ooni no kanden-
emo oolooteku ngu ko yolo, no sobosobo kono oweneloote.
Ngundilo ngulo, no ndatelo tewano? No ko ulungga yang-
gango teweloyi oni, ereremo kini. No oni gidalegano oowali
oolo yemboongewelo no oyumo ulungga moole.
4 Ene kowuli ingolo, ingondudunimonggo no oo gula
ingooteno. Ulunggado sobosobo kono, owenelooteku nalu
nguno, no ndawu kongga tetoowe, ngundo doboogulinembo
nowoondoyi tetoyi, no enedodo ko doboo yewato? Elo ewolo.

5 Ngundilo ingolo, oni enengo oni ulungga, ngulo oo weti
telo oo yoyingoku ngu, gulanangge nangge sungo sungo
sumoo yunolo ewolo. Ge ko sembuli ulungga ngulo weti
ndatelo inowa? Ewolo.
6 Ngu oni koleteloga, ngundo gumi ewolo. No Daram 100
de oo ulumi ngundilo inowano. Etoni ngu, asa, ko sobosobo
tabangonggakundo ewolo. Geno weti oolooteku ngulo, ge
bibiteya sodedonangge ngu weti tewoku Pepangga ngu yoya
(50) nangge nakangolo ewolo.
7 Ngundilo telo, oni gula sumoo inolo ewolo. Gedo ngu
gumi ndatelo inowa? Etoni, ngu oningga ngundo ewolo.
Nondo ngu Rayis si 100 (onibi elaya 25 Kilo Bek Rayis)
inowano. Etoni, ko sobosobogakundo ewolo. Ge gowegemo
wetidodo ngulo, ge sodedo bibiteya 80 Bek (onibiga kande
elaya gidembolo elaya 25 Kilo Bek) nangge nakango.
8 Ngundilo telo, ngu ko sobosobo oningga ngu, ene
ingondudunimonggo nowoondokara telo, ko teweloyi oni
ngulo ko sembuli ulungga, ngundo enengo ko sobosobo on-
ingga ngulo damoni biyomi ngu kenolo yokowelo ingowolo.
Ene ko ingondududodo oni. Ngu hamoo oolengo, nga
naluno nguya oni ingonduduyedodomu ngundilo ulungga
oolootenggo. Oni simoo bale Anutno nowoondoye hamoo
teyingo damonimo oolootenggoku ngu, ene ebe ganagana
teweloyi nguno ingoyingo metemi nguya kini.
9 Yesusndo ewolo. No yeno hamoo eteno. Oni Anutno
newende hamoo teyingo, ene nguya enengo bobeye ngu
gome sobowooya simoo bale gidega hoolooweya doboo yeyi.
Kootusina ngu oningga ngu oo tewelo wenonootoni, asa, ngu
naluno doboogulingombo hooloowewanggo. Kootusina ngu
oningga ngu oolelo Anutya sugi sugi oluwa.
10 Ene oni gula oo bidodogano newendemo hamoomonggo
gome sobowoowaku ngu, ene oo ulungga nguya ngundilo
newende hamoomonggo sobowoowa. Oni ene ko bodagano
ko gome ma tewaku ngu, ene ko ulunggano nguya ngundilo
ko gome ma sobowoolo tewa.
11 Ene yengo bobeye kandeyemo oolooteku ngu, gome
ma sobowoolo ngu, asa, Anutndo hamoo engge gome ngu
ye yunootoni, ngu gome sobowoowanggo? Hamoo oolengo
kini.
12 Ye oni gulalo oo ngu gome ma sobowoolo ngu, onendo
yengo oolengo oo ngu yunowa? Kini, oni gulado oo gula ma
inowa.
13 Ko oni gulado oni ululu elayagomo ko telo ma oololo
ombulo tewa. Ngu ko oningga ngundo ngu oni ululu elaya-
gaku, gulano newende inolo, ngulo nangge ko tewelo ingolo,
gulagakuya newende biyomi ingolo, ngulo koni ma tewa.

Ene gulalo konimo ngu suleyo kiniyetoni, ko gulalo konimo ngu, ene ko gome telo yomoosiyolo ko teyinowa. Ngundilo nangge, ye Anutlo ko oni telo, nowoondoye bidodo bobeye yoweloyimbolo nguno nangge ma yewelo. Ye nowoondoye ko elaya teweloyi, ngu ereremo kinilo ewolo.

Anutlo Mamana Mande Ngulo Ewolo

14 Yesus mande soweyolo gula yunolo ewolo. Parisi oni ngu, ene bobeyedolo gome ingolo, ngulo hahangetenggo. Ngulo ngu, Yesusndo mande nga bidodo etoni, ingolo, ngulo ene yumooyinolo mande ewolo.
15 Ene Yesusndo yeyolo elo ewolo. Ye damoniye gome nenengo ngu simoo bale yengo nowoondoye ingoote. Onindo oo bingami okootenggoku ngu, Anut doongeyimo ngu oo ngu buwoo biyomi kookoosedodo.
16 Mamanalo mande nguya Anutlo ingondudu eyingo onilo mandeye oode oode ombulo, Sonoyeloyingo Oni Yon ngulo naluno. Ene Yonlo nalunonggo ombulo, wenga ataga nga, ngu Anutlo mande gome mesalango ngu Anutlo yoyo pawanonggo tunootelo, ende bidodomo ooloute. Oni simoo bale bidodo ngu yoyo pawangga ngu newendemo uwelo yanggango oolengo yetenggo.
17 Kootusina, Sambo ende mela nga nguya oololo kinitetoni, ene mamana mande ngalo gumi bodaga ngu hamoo oolengo ma kinitewalo ewolo.

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Damoni Ewolo
(Matiyu 5:21-22; 19:9; Mak 10:11-12)

18 Oni simoo bidodo enengo bale sumooye yoyokolo bale sungo yoyolo, nguno ene elambalisa oluweloyi ngu yombuliyootenggo. Kuli kameyimbo ene yokowoku ngu, ene elambalisa oluweloyi mamana mandega ngu yombuliyowolo. Simoondo bale gula yooteku ngu, asa, Anut doongeyimo, ngundo bale elayaga ngu yombuliyelootelo ewolo.

Owoolongo Oni Lasaras Ko Beye Sitowinidodo Oni Ulungga Nguya Ngulo Mande

19 Yesusndo mande gula ewolo. Kulimi bobeye sitowinidodo oni gula oluwolo. Ene suwoo suwoo towi nenggulo gome gomemu nangge telo, kumba seleyingo gome ngu yemulo ootoolo, ngunonggo ene suwoo suwoo oowali gome nenggulomu nangge nelo oni oni telo, oololo ombulo teloluwolo.
20-21 Ngu sitowinidodo oni ulungga ngulo yamako dabemimo nguno, oni owoolongo gula oluwolo. Ngu oowooyi

Lasaras, ngu mambubo goweyi kondibo yeni kini teyingomu, ngu sitowinidodo oningga ngulo yamako dabemimo bibitelo, oowalilo sumoo sumoo elo oluwolo. Ngu sitowinidodo oningga ngundo oowali neya sosolango yeni melako soletoningga newelo Lasaras hahangelo, ingondudu ulungga telo oluwolo. Ene yamako dabemimo nguno bibitelo oodoni, sebo mayelo, enengo mambuniku meyabolo oluwonggo.

22 Kootusina, owoolongo oninggaku kumoowolo. Anutlo Engel onindo ombulo, Lasaras gaboyi okoolo yolo oolelo, Ebaraham begowoomo yetoyi, bibitelo oluwolo. Kootusina, ngu sitowidodo oninggaku nguya kumootoni melengoowolo.

23 Ngu sitowinidodo oninggaku gaboyi oolelo, ende biyomi de nombo buni ma kumooteku, nguno uwolo. Ulo, nguno ogingoyingo ulungga oolengo ingolo oode, ngunonggo doongetelo, Ebaraham yowoko anduno kenootoni, Lasaras begowoomo bibitelo oodoli yeyowolo.

24 Ngundilo yeyolo, menolo ewolo. Awa, Ebaraham, ge nolo nowoondoyi teya, Lasaras suleyootooga, kandedibiyibo sono bodaga sanggaweya ombuya, mebunemo yetoningga bodaga gingo yeni. Ndatelo ngulo, no de nombono moondene gookingo oolengo yetoni, ngulo hahangelo ogingoyingo ulungga ingootenolo ewolo.

25 Ngundilo etoni, ene Ebarahamndo gumi ewolo. Nangone, ge ingondudu te! Ge kuli melako keda ootoolo nguno, oo gome gomemu bidodo kuli yomukowoku, nguno ge Lasaras ma hooloowewolo. Ngundilo tetoyi, Lasarasndo ngu, ene oo biyomi nangge yolo oluwoku, ngulo ene ataga nga endemo ngano ngu, ene newende imaketoni ooloote. Ene ge ngu ogingoyingo ulungga ingooteku ngu!

26 Oo gula nguya ingo! Noole ko ye kewoolonayimo Anutndo kembe ulungga ngundo logo yewolo. Ngundilo ngulo, oni ngalokonggo yeloko oolouweloyi nguya hamoo oolengo kini. Ko yeloko ngunonggo nooleloko ngano mayeweloyi nguya hamoo oolengo kini.

27-28 Ngu sitowinidodo oningga, ngundo solengoyelo ewolo. Ngundiloga ngu, Awa, ge Lasaras suleyootooga, nenengo awanembolo yano uya, nolo konebane kandegula oolootenggoku ngu, ene nguno mande yanggango oolengo eya sodeye kookootoningga, ene mande ngu gome ingolo, ene nguya nga ende biyomi oolengonggano ngano ma ombuwanggo.

29 Ngundilo etoni, ene Ebarahamndo ngulo mande gumi ewolo. Ene Moseslo mande ko Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo mande nguya eneno ooloote. Ene komo ngu

ingowanggo!
30 Ngundilo etoni, sitowinidodo oningga ngundo gumi
ewolo. Kini, Awa Ebaraham, oni gula ene kumooyingo-
mundo ko ootookoolo mayetoni, ngu kenolo ene soliyokolo
ngu, asa, ene nowoondoye yowoolengowanggo.
31 Etoni, Ebarahamndo mande gumi ewolo. Ngundilo
kini. Ene Moseslo, ko Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo
mande ma ingolo keyolo ngu, asa, oni kumooyingo ngu ko
ootookoolo, ngundo mande etoyi, nguya ma ingolo, ngulo
nowoondoyemo nguya hamoo ma tewanggolo ewolo.

17

Damoni Biyomi, Ngundo Simoo Balelo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)

1 Yesusndo enengo sulena onino ewolo. Oo guladilo gu-
ladilo tunootelo, ngundo simoo bale yoyeni, mbumbuwano
uwanggo. Oni ene oni gula yolo, mbumbuwa damonimo
nguno yewoku ngu, ngu oniyooge oolengo!
2 Oni gula damoni biyomi tewoku ngu, ngulo uliyi ene
kondibo digi ulungga yolo bungeyimo gosiyolo wendeyi
dumuyimo oolongooyi utoni kumoowa. Ngulo uliyi ngu,
ngu ulungga. Ene oni gula simooye nowoondoye yombu-
liyooteku ngu, asa, ngulo uliyi ngu, ngu kowuli kondibo
ulungga oolengo. Yengombolo ingondale teyi!
3 Gengo konegegado mbumbuwaga tetoningga ngu, ge
kenoya sanggili tetooga, ene newende yowoolengootoningga
ngu, ge komo enengo weti ngu andangeyinoya wongooga
utoningga kapengoye.
4 Ene nalu gulananggemo geno mbumbuwa tambu kan-
degula gidembolo elaya telo, ngu sanganimo nguno nangge
tambu kandegula gidembolo elaya ombulo, geno solen-
goyelo ewa. No nowoondone yowoolengoote, eya etoningga
ngu, asa, ge komo mbumbuwani andangeya wongooga
utoningga kapengoyeyinolo ewolo.

Nowoondoyemo Hamoo Teweloyi Ngulo Damoni

5 Aposel onindo Oo Bidodo Sembuli ulungga, Yesus nguno
elo ewolo. Ge komo nooleno nowoondonayemo hamoo nga
yega yanggango yeni.
6 Etoyi, oo bidodo Sembuli ulungga ngundo ewolo. Ye
nowoondoyemo hamoo teyingo bodaga oodoni ngu, asa,
ngundo ye mete Anutlo ko ulungga tewanggo. Yo, hamoo
oolengo, ye nowoondoye hamoo teyingo ngu bodaga ngu
Mastet yuwooyi ngundilo ngu, asa, Anutndo ngu tetoni,
ulungga oolengo yewa. Anutndo yeno ngundilo tetoni ngu,

ye mete ngu dega nguya ewanggo. Ge gengo damoningge
ukeya toongeya uya wendeyi sono koongeyingo kewooloko
uya nguno dika elo etoyi ngu, asa, ene yengo manggoye
keyolo ngundilo tewalo ewolo.

Ko Oni Damoniyembolo Mande

7 Yesusndo mande yamonggawo gula ewolo. Ye gulado
enengo sulena oni gula ene kono mela doongoolo, ngundi
Sipsip boga ngu sobowoolo oode ngunonggo mayetoni, ye
sodedo ngandilo ma ewanggo. Sodedo ombuya bibiteya
oowali neya ootoo.
8 Etoyi ngu, ene ngandilo ewa. Ge nolo oowali kaya
yomosiyoya, oo gidalega yomosiyootooga, oo detoningga
wendoya, no nunootooga, nelo sono nguya nelo yokootoowe,
ariya, gebana kootu oo nelo sono nguya newalo ewolo.
9 Enengo sulena oningga, ngundo manggowo keyolo oo
bidodo temukootoni, sumange teyinolo esetewa, bine? Kini,
ngu enengo ko nangge.
10 Ngundilo ngulo, ye nguya, Anutndo etoni, ye oo bidodo
ewoku ngundilo temukolo ngu, ariya, ye ngandilo ewanggo.
Noole ko oni biyomi, noolengombo ko oo nangge teteto. Yo,
oni Anutno newende hamoo teyingo ngu Anutlo oo ewoku
ngu temukootoni, ngulo ngu melako ngano onindo oni oni
teyinowelo, ngulo ma ingowelo. Kini, enengo uliyi hamoo
ngu Sambo endemo nguno oolootelo ewolo.

Yesusndo Goli Mambudodo Oni Kande Elaya Yoyeni, Mete Tewolo

11 Yesus Yerusalem oolouwelo Galili Sameriya mela
elayaga ngu kewoolokuli oolega ngu keyolo oolouwolo.
12-13 Ngu naluno, Yesus ene ende gulano ulo tunootetoni,
oni goli mambudodo kande elayagobo ombulo, oole dabe-
mimo sungo yowoko dikalo, Yesusno meno elo ewolo. Yesus,
oo etuyeloyingo oni, ge noolengo nowoondoyi teyunoya
yomosiyelo! Ewolo.
14 Ngundilo etoyi, Yesusndo yowoolengolo yeyolo ewolo.
Ye oolouya, Anutno woolo yeyingo onino nguno goweye
etuyeloyi! Ariya, ngundilo etoni ngu, oni goli mambudodo
yowoolengolo oolouwootoyi, ooleko goweye moondeyemo
mambuku peselo toongetoni, goweye mete temukowolo.
15 Ngundilo teyunootoni, ngu oni kande elayagaku ngu-
lomu gula, ngu Sameriya oningga enengo goweyi kenootoni,
ko mete tetoni, ngulo ene yowoolengolo, Yesusno ko oololo,
meno manggalu telo, Anut bingamilo okoowolo.
16 Ene omukumundoongosinanggo Yesus tanggeyimo
penggootelo wetolo, Yesusno esetelo ewolo. Eso, no gowene
mete tetoni ngulo ombutenoku nga! Ewolo.

17 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu kenolo gumi ewolo.
Nondo ngu kande elaya bidodo metemi tetenggoku, elo
ingooteno. Kandegula gidembolo namolaya ngu ndano
oolootenggo?
18 Ndatelo ngulo, ngu oningga ngu, ene Yuda oni kini,
enesu nangge ombulo, Anutndo oo goweyimo tewoku, ngulo
elo okoowolo. Yuda oni kandegula gidembolo namolaya ngu
ndano? Elo ewolo.
19 Yesusndo ngu Sameriya oninggakuya ewolo. Ge
ootookooya toonge! Gengo nowoondogemo hamoo, ngundo
goyeni gowege metemi tetelo ewolo.

Anutndo Enengo Simoo Bale Sobowooweloyi Nalungga, Ngu Ombuwa
(Matiyu 24:23-28,37-41)

20-21 Nalu gulano, Parisi onindo Yesus sumoo inolo ewolo.
Ndawu nalunggano, Anutndo oo bidodo Sembuli telo oo
sobowooweloyi naluningga ngu ombuwa? Etoyi ngu, Yesus-
ndo mande gumi elo, Anutndo oo bidodo Sembuli telo
simoo bale sobowooweloyi naluningga ngu ombutoni ngu,
oni simoo baledo ngu doongeyembo tunoo ombutoni ma
kenowanggo. Ene ngandilo ma ewanggo. Kenoyi nga
oolooteku nga, ngundi, andusina oolooteku andu! Ingoyi!
Anutndo oo bidodo Sembuli telo oo sobowooweloyiga ngu
ye nowoondoyemo oolooteku nga! Ewolo.
22 Yesusndo simoo bale oowooyinggano mande emukolo
yokolo ngu, ene yowoolengolo enengo sulena onikunolo
ewolo. Kootusina nalu wengamo ngu namoko tunootetoni
ngu, kowuli oowooyingga ombulo ye wiliyelowaku, ngu
naluno ye nowoondoye hahangelo Oni Nangoni ombuton-
ingga kenowelolo etenggo. Ene yengo ingondudu ngu ma
keyowa. Kini, ene enengo ingonduduni nangge keyowa.
23 Ngundilo ingootoni, oni sungombo ewanggo. Kenoyi,
Yesus oolooteku nga! Ngundi, ene kenoyi andusina
oolooteku andu. Ngundilo etoyi ngu, ye ngulo nowoon-
doyemo hamoo ma telo, ye oololo ngu ma keyowelo.
24 Ye ingoyi! Sambononggo yowali soluyi ngundo Sambo
bidodomo himi yelo oolouwa. Ngundilo nangge, Oni Nan-
goni ngulo tunooteweloyi naluwo ngu sodedonangge om-
buwa.
25 Koletelo, ene komo kowuli ulungga koolowoolo
ogingoyingo ingolo oodoni, ngu naluno, oni simoo bale
oolootenggoku, ngundo mandeni soweyo kini elo kootu
inowanggo.

26 Nowalo naluno onindo damoni biyomi teyingo,
ngundilo nangge Oni Nangoni nalunimo nguya ngundilo
tewanggo.
27 Ngu naluno, ene oo simbo kalo nelo, sono nelo, bale
kameyolo oololo ombulo telo oodoyi, ngu naluno, Nowa
wanggo newendemo utoni, sono tuwi ulungga tunootelo,
ngundo oni simoo bale bidodo yutolo yombuliyelowonggori.
28-29 Lotlo naluno nguya ngundilo tewonggori. Ene oowali
kalo nelo, ngulo sonoyi nguya nelo, ene oo uliyolo yolo,
ko ulilomu oni gidaleganonggo bobeye yolo oowali koyi
telo, imilo, yawudada telo ya yeloluwonggo. Ngundilo
telo oodoyi, Lot ngu Sodom ende yokolo toongewonggori.
Ngundilo toongetoni, Sambononggo de soludodo, ko digi
gookingo wooloyi biyomi oni kumooweloyimbolo sambo
sono ngundilo ombulo, ngundo oni simoo bale bidodo
yombuliyelootoni kumoomukowonggori.
30 Ngundilo nangge, Onilo Nangoni tunooteweloyi nalu-
womo ngundilo tewa.
31 Ngu nalungga nguno oni gula ene ya sanganimo awuno
oolelo oode, ngunonggo enengo oo sitowi ya newendemo
oodoni ngu yowelo ya newendemo ma uwa. Ngundilo
nangge, oni gula kono toongelo oode, ngunonggo ene ko
endemo mayelo sitowi yoweloyimbolo ma ingowa.
32 Ngundilo nangge, ye Lotlo baleyimo nguno ingoyi. (Ene
Sodom endemo ko doongetetoni ngulo Anutndo kowuli inolo
uleni kumoowolo.)
33 Ene oni gula enengo keda goweyiga ngulo gome
sobowoowelo nangge ingolo ngu, ene oluweloyi ngu gome
dowoolo solengolo oode ngu, asa, kootusina nalu wengamo,
ngu kedaga ngu oonatewa. Ene oni gula enengo keda
oluweloyiga ngulo ma ingondudu telo oluwelo kini. Ene
Anutlo koni nguno yetoni oluwaku ngu, asa, ene enengo
gaboyi Sambo endemo keda gome suwoo suwoo oluwa.
34 Yo, no yeno eteno. Ngu suwoongga, nguno Yesus
enengo oni simoo bale ko ombuteku naluno, oni elaya yaba
gulano welewaliku, ene suwoo kewooloko oni gula Anutndo
andangelo yolo, gulanangge yokootoni oluwa.
35 Bale elaya oomanangoyingo kawelo yowoolengolo
yewoliku, Anutndo gula yolo, gula yokootoni oluwa.
36 Oni simoo elaya kono oluwoliku, ene Anutndo ngu
simoo elayagaku gula yolo, gula yokootoni kono oluwa.
37 Ngundilo etoni ngu, Yesus enengo sulena onikundo
ngu mandega ngu ingolo sumoo ewonggori. Ulungga Oo
Bidodo Sembuli, ngu ooga eteku ngu ndano tunootewa?
Ewonggori. Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo.
Oni kumooyingo bingongga oolooteku musiyongga nguno,

oni simoo bale ingootenggoku, ngu karakambi ululumelo mayelo gooboongoowanggolo ewolo.

18

Bale Nggaminggado Mande Wilikoyingo Onindo Hoolooweneloyi Elo Ngulo Mande Yamonggawo

1 Yesusndo mande yamonggawo gula enengo sulena oni ewolo. Ene nalu bidodomo Anutno yemboongelo oluweloyi ene suleye ma kini yewa.

2 Ene ngandilo ewolo. Ende gulano mande wilikoweloyi oni gula oluwolo. Ngu oningga mande wilikoweloyiga ngu, ene Anutlo ma sosoleyingo, oni simoo balelo nguya ma nowoondoyi teyunoote.

3 Bale nggami gula ngu endemo nguno oluwolo. Ngu bale nggamingga, ngundo ngu mande wilikoweloyi oninggano nguno suwoo suwoo ombulo, sumoo eloluwolo. Nolo longge onindo yombulinelowelo tetenggo. Ge hoolooweneloya mandene yomosiyolo ewolo.

4-5 Ngundilo tetoni, nalu pelungga, ene ngu bale nggamingga ngu ma hoolooweweelo ewolo. Kootusina, enengo ingondudunimo ingowolo. No Anutlo ma sosoletenoku, ngulo no simoo balelo ma ingolo yombuliyelooteno. Ene nga bale nggami ngando suwoo suwoo enengo mande mande yomosiyowelo, no eririnelolo ooloote. Yokowanoku ngu, ene komo ngundilo eririnelolo oodoni, sulenekini yewa. Ngundilo ngulo, no komo ene hooloowelo mandeni elo yomosiyowanolo ewolo.

6-7 Ulungga Oo Sembuli ngundo ewolo. Eririteloootoni, ngulo nangge mande wilikoyingo oni biyomingga, ngundo bale nggamingga ngulo mandeningga ngu yomosiyowolo. Asa, Anutndo enengo oni simoo bale soleyelolo sunggi yewoku, ngulo mande mandeye yemboongega suwoo suwoo, nalu logono tetenggokungga, ngu Anutndo ngulo nowoondoyi ulungga telo, hoolooweyelolo mandeye yomosiyoyunolo oluwa. Ene sodedo hoolooweyelowa.

8 No yeno eteno. Hamoo oolengo, ene sodedo enengo simoo balelo kowuliyemo hoolooweyelowa. Ene kootusina, ngu Oni Nangoni, ngu ombulo, ngu naluno, ene mela ngalo oni simoo bale yeyootoni, ene nowoondoyemo hamoo telo oolootenggo, bine, ngundi kini, bine? Elo ewolo.

Parisi Oni Ko Gabmanlo Beye Yolo Goobooyingo Oni, Ngulo Mande Yamonggawo

9 Oni gidalegado enengombolo ingoyingo ngu, ene hamoo oni nenengo oolengo elo ingolo, ene oni gidalegaya ngu, ene

ngandilo ingolo etenggo. Oni biyomilo ingootenggo. Ngu oni
ngulo Yesusndo mande yamonggawolo ewolo.
10 Nalu gulano, oni elaya yambo ya oowooyi Tempel nguno
yemboongewelo oolouwoliyo. Ngu oni elayaga ngu, gula
Parisi, gula gabmanlo bobeye yoyingo oni.
11 Ngu Parisi oningga ngu dikalo, enengo newende-
monggo, ngandilo yemboongewolo. O Anut, no oni gidalega
ngundilo kini, ngundo geno yemboongeteno. No yakaka ma
telo ko mande ebe ganagana ma teteno. No ooleko ooleko
bulibali se telo ma endeyooteno. No nga bobeye yoyingo
oningga ngandilo nguya kini!
12 Kowooyingo gulananggemo tambu elaya no oowali
loogu telo kundingiyi oolooteno. No oo bidodo yootenoku
ngulomu wesowoolo kande elaya ngulomu gulanangge ge
gunootenolo ewolo.
13 Ngundilo yemboongetoni, ene Gabmanlo bobeye
yoyingo oninggaku yowoko anduno dikalo, ngunonggo ene
sambosina doongetewelo oyumo yolo, ngulo penggootelo
yemboongelo ewolo. O Anut, no mbumbuwadodo oni! Ge
gengo sumange ayibige ngu yoya wilinelo! Ewolo.
14 Yesusndo mande soweyolo gula ewolo. Ngu bobeye
yoyingo oningga ngu, Anutno newende hamoo telo, enengo
oowooyi ma okoowolo. Ngulo no yeno eteno. Ngu bobeye
yoyingo oningga ngu, Anutndo nguya oni nenengolo etoni,
ene ootookoolo, enengo yano oolouwolo. Ngu oni gulaga
ngu ene kini. Oni gula enengombo bingami elo okootoni,
oowooyi ulungga teteku ngu, Anutndo oowooyi dowoolo
woosootoni ombulo, kootu tewa. Oni enengo oowooyi
bingami ma eteku ngu, asa, Anutndo oowooyi bingami
okoowalo ewolo.

Yesusndo Simooye Bobodi Kumana Yunowolo
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)

15 Oni simoo baledo simooye bobodi yoyolo, Yesus tanggey-
imo mayetoyi, ngulo Yesusndo kandeyi tabayemo yelo, ku-
mana yunoweloyimbolo. Enengo sulena onindo ngundilo
yeyolo, sanggili telo manggaluyelowolo.
16 Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo simooyeku
negoyelootoni, tanggeyimo ombutoyi ewolo. Ye komo
ingoyi! Yengo nowoondoye bidodo Anutno yetoyi ngu,
simooye bobodibo enengo awanamoye nowoondoye
yunootenggoku ngundilo. Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku,
ngundilo oni ngulomu.
17 No yeno hamoo oolengo eteno. Oni ene Anutno
newendemo hamoo oolengo ngu ma oolooteku ngu, simooye

bobodibo awanamoyembolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngundilo ma telo ngu, asa, ngu oningga ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo oni simoo bale sobowooteku nguno ma uwalo ewolo.

Sitowinidodo Oni Tabangonggado Ombulo, Yesus Sumoo Inowolo
(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

18 Nalu gulano, sitowidodo oni tabango gulado ombulo, Yesus sumoo inolo ewolo. Oo etuyeloyingo oni gome, no ndawu oo gula gomengga telo ngu, no keda suwoo suwoo sugi sugi oluwano? Ewolo.
19 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Ge ndatelo ngulo, noya oni gome, elo ete? Anut nangge, ene oni gome.
20 Ge mamana mande ngu, ge kuli kandangelo ingoote. Ge bulibali ooleko ooleko balese mande ngu ma tewelo, oni ma uleyi kumoowelo, oo yakaka ma tewelo, oni dobooge goweyi sanggawelo mande kootuyisina ma ewelo, awanangge tanggeyemo tolige kapengo ootoolo ewolo.
21 Etoni, ngu tabango oningga ngundo mande gumi ewolo. Ngu mamana mande ngu bidodo no kuli simooyemonggo keyolo yade ombulo ataga ngalo ewolo.
22 Yesusndo ngu mande ngu ingolo ewolo. Ge oo gulanangge ngu ge kuli ma tewolo. Ngu gengo oo ngu bidodo oni sungomo uliyoya bobeye yo. Ngulo bobeyeni ngu bayeteya, owoolongo oni ngu yuno. Ge ngundilo telo ngu, asa, gengo oo gome Sambo endemo oluwa. Ngundiya teya, ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.
23 Ngundilo etoni, ngu tabango oningga, ngu mandega ngu ingolo, newende kowuli oolengo ingowolo. Ndatelo ngulo, enengo sitowini bobeyeni ulungga ngulo ingolo.
24 Yesusndo ngu oni tabangongga ngulo newendemo ingooteku ngu, enengo bobeye sitowini ngulo biyomi ingowoku ngu, kenolo ewolo. Oni sitowiye ulunggadodo ngu, ene nowoondoye bidodo Anutndo hoolooweyelootenggoku, nguno uweloyi kowuli ulungga. Oni bobeye sitowiyedodo ngu, ene nowoondoye bidodo enengo bobeye sitowiye, ngundo hoolooweyelowa elo nowoondoye bidodo nguno yetenggo.
25 Ngulo ngu, bo ulungga ngu nggusi yayimo uweloyi ngu kowuli. Ene bobeye sitowidodo oni ngu, newende bidodo bobeye sitowinimo yeloolooteku ngu, ngu oningga ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo simoo bale sobowoolo oolooteku, nguno uweloyi ngu kowuli oolengolo ewolo.

26 Ngundilo etoni, oni simoo baledo ngu mandega ngu
ingolo ewonggori. Ngundiloga ngu, onendo ene mete suwoo
suwoo keda oluweloyiga ngu yowa? Ewonggori.
27 Yesusndo enengo ingonduduni kenolo, mande gumi
ewolo. Oo onindo ma teweloyi ngu, Anutndo ngu oo ngu ene
mete temukowalo ewolo.
28 Ngundilo etoni, Pitando ewolo. Noole noolengo ende
oo sitowinayi ngu bidodo yokomukolo, noole mayelo ge
kenggelolo endeyootetolo ewolo.
29-30 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo
oolengo no yeno eteno! Oni bidodo Anutlo mandeni
koyi teweloyi ngalo ingolo, ngulo ene enengo ende, ya,
baleyi, simoongo, konebeyi, eweyi, nemi, ngu yoyokolo
mayetenggo. Ngu oo yokowonggoku, ngu Anutndo wen-
dangelo oo ulungga oolengo ataga yunolo, ko kootusina
naluno nguya yunootoni, ene nguno suwoo suwoo keda
oluweloyimbolo, ngu yowanggolo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Tambu Kabusayi Ewolo
(Matiyu 20:17-19; Mak 10:32-34)

31 Yesusndo enengo sulena oni kande elaya kegidem-
bolo elaya yoyolo, sungo oololo elo ewolo. Ingoyi, noole
Yerusalem oolewato. Anutlo ingondudu eyingo onindo, Oni
Nangoni, ngulo mande elo nakangoyingo ngu bidodo engge
yeni tunootewa.
32 Ene yolo oni sowe gidalega Yuda oni kini ngu
kandeyemo yeloyunootoyi, ngundo kootuyisina mandeni
biyomi elo utolo, yumooyinolo, mukendolo, gisalu utolo,
uleyi kumoowa.
33 Ene nalu kabusagomo, ene melenonggo ko
ootookoowalo ewolo.
34 Ngundilo etoni, enengo sulena onikundo ngu mandega
ngulo damoni nowoondoyemo ma himi yetoni ingowong-
gori. Sulena onindo ngu mandega Yesusndo eteku, ngulo
ingondudu gome ma tewonggori.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyoyingo
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

35 Yesusndo ene Yeriko ende tanggeyimo ombuwolo. Oni
doongeyi kilingongga oole dabemimo ootoolo, ngunonggo
ene oni simoo baleno bobeye oolo solengoyelo, yemboongelo
oluwolo.
36 Ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo ingowolomu
ngu, oni simoo bale oowooyingga oolengo mayetoyi, ngguyi
ingolo, ngulo ene oni sumoo yunolo ewolo. Ngu oni ngu
ndawuga tetenggo? Ewolo.

37 Ngundilo sumoo etoni oni sungokundo, ngu oni
doongeyi kilingonggakuno ewolo. Nasaret oni Yesusga
ngundo mayetelo ewolo.
38 Ngulo ngu, oni doongeyi kilingonggaku ngundilo ingolo,
ene meno elo ewolo. Yesus Dewitlo osiyi, ge nolo nowoon-
doyi nuno! Ewolo.
39 Oni koletewonggokundo manggaluwoolo ewonggori. Ge
nenete! Etoyi, ene ngu ma ingolo, ene meno ulunggalo
ewonggori. Yesus Dewitlo osiyi, ge no nowoondoyi nuno!
Ewolo.
40-41 Ngundilo meno etoni, Yesus ingolo, ombulo dikalo
ewolo. Ngu oningga ngu yoya, no tanggenemo ngano
ombuyi! Etoni, oninggaku yolo Yesus tanggeyimo ombu-
toyi, Yesusndo sumoo inolo ewolo. Nondo ndawu ooga
tenggunowelo ingoote? Elo sumoo etoni, ngu oni doongeyi
biyomingga, ngundo mande gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembune, no doongetelo, mela oo kenowelo in-
gooteno.
42 Etoni, Yesusndo ewolo. Doongeteya keno!
Gengo nowoondogemo hamoo teyingongga, ngundo
yomosinggelootoni, ge ko mete tetelo ewolo.
43 Yesusndo ngundilo etoni ngu, oni doongeyinggaku sode-
donangge metemi telo doongetewolo. Ene doongetelo mela
kenolo, Yesus keyolo endeyolo, ene Anutlo bingami ulungga
oolengo elo okoowolo. Oni simoo bale ngundilo kenolo ngu,
ene nguya Anut oowooyi bingami elo okoowolo.

19

Sakiyaslo Mande

1 Yesus oololo, Yeriko ende yayimo ulo, oolouwelo tewolo.
2 Yeriko nguno oni gula oluwoku, ngu oowooyi Sakiyas.
Ene ngu Gabmanlo bobeye yoyingo oningga ngulo tabango,
ene bobeye sitowinidodo.
3 Ene Yesus kenolo ingoweloyimbolo Yesus ngu onendo
elo, ngulo kenowelo hahangelo oluwolo. Ene oni simoo
bale ulunggado doobengootoyi, ngulo ene ma kenoweloyi
tewolo. Ene oni ootuwoo oolengo tondongo ngulo ene Yesus
kenoweloyi ereremo kini.
4 Sakiyas ingowolo. Yesus ngu, ene ngu oolega ngu keyolo
ombuwalo ingowolo. Ngulo ene koletelo kendutelo oololo,
de oolelo ngunonggo ene Yesus gome kenowelo, elo tewolo.
5 Yesusndo ngu oolega, ngu keyolo yade ombulo, Sakiyas-
ndo oluwoku degaku damonimo ombulo, randolo de san-
ganimo doongetelo, kenolo ewolo. Sakiyas, ge sodedo

melako ombu! Ataga no komo gengo yano geya oluwalolo
ewolo.
6 Sakiyas ngundilo ingolo, ene sodedonangge somoolulu-
woolo melako ombulo, ene newendemo oni oni telo, ngulo
Yesus yolo, enengo yano oolouwoli.
7 Oni bidodo ngundilo kenolo, sanggili telo boguwoolo
ewonggori. Yesus kenoyi! Ene weti mbumbuwadodo oni
Sakiyas, ngulo yano ulo, nguya oolooteliku eke! Ewonggori.
8 Sakiyas ene Yesus kenolo, enengo mbumbuwa tewoku,
ngulo ingolo, newendemo hamoo tetoni yowoolengowolo.
Ngulo Sakiyas ootookoolo dikalo, Ulungga Oo Bidodo Sem-
buli Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ge
ingootooga, no nenengo oo bidodo kewoolo oolengo we-
sowoolo, gumi gula ngu owoolongo oni bayetelo yunowano.
Ene nondo oni gidalegalo bobeye oo kingo ganayelolo
yowonoku ngu, nobana gumi ataga tambu namolaya namo-
laya yunowanolo ewolo.
9 Yesusndo ngu ingolo, mande gumi ewolo. Ataga Anutndo
nga yano oni simoo bale nga yoyoote. Ndatelo ngulo, nga
oningga nga, ngu Ebarahamlo osiyi gula.
10 No Onilo Nangoni, nondo oni oonatelo oolootenggoku
ngu ereweyelolo ko yoyowelo ombuwonolo ewolo.

*Ko Oni Kande Elaya Beye Yowolo Elo Ngulo Mande Ya-
monggawo*

11 Yesus Yerusalem ende namoko mayetoni, ngulo oni
simoo bale ngandilo ingowonggori. Ataga, Yesus Yerusalem
oolelo utoni ngu, Anut enengombo sobowooweloyi naluwo
ataga tunootewalo ingootenggo. Ngulo oni simoo bale
enengo mande ingootoyi, Yesus mande yamonggawo gula
ewolo.
12 Ene ngandilo ewolo. Nalu gulano, oni ulungga ene
yowoko ende gulano toongewelo, nguno ene oowooyi
ulungga oo bidodo sobosobo koleteyingo oowooyi ngu etoyi,
ene ko mayewa.
13 Ngu oningga, ngundo enengo ko oni kande elaya ne-
goyelootoni ombutoyi, bobeye 20 Kina ko oni gulanangge
nangge yunolo ewolo. Ye nga bobeye ngando ko teya
ngulo gumi yoya soweyoya yeyadoyiga, no ko yowoolengolo
mayelo yeyowanolo ewolo.
14 Enengo ende goboolo onikundo oo sobosobo tewelo
toongewoku, ngulo ene ngu oningga ngu yokowolo.
Ngundilo ngulo, ene enengo oni gidalega suleyelootoyi,
keyolo, salo ewolo. Nga oningga ngando oni ulungga telo
noolengo sobosobo koleteyingo oodoni, ngu ma ingowatolo
ewolo.

15 Ene ma ingolo, ngulo ene oo bidodo sobosobo ko-
leteyingo olini, elo sunggi yewonggo. Oni ulunggado
mande ngundilo ingolo, ariya, yade yade enengo melako
ko mayewolo. Oni nondo kuli bobeye yunowonomu,
ngu negoyelootoyi, mayetoyi ewolo. Nondo kuli bobeye
yunowonoku ngu koyi telo, ngulo gumi ndatelo yowong-
goku, ngu etoyiga, ingowe ewolo.
16 Nga, koleteloga ngundo mayelo ewolo. Ulungga, gedo
kuli bobeye doobe elaya (20 Kina) nunootoyi, ngundo ko
teloodoowe, ngulo gumi yowonoku ngu, onibiga (200 Kina)
tunootewolo.
17 Ngundilo etoni, ngu oni ulungga ngundo ingolo, gumi
ewolo. Ge ko oni gome! Ge ko gome yanggango tewo! Ge oo
bodaga ngu gome sobowoolo koyi tewolo. Ngundilo ngulo,
no ge goyewe oni ulungga telo, ende kande elaya ngulo
sobosobo oluwalo ewolo.
18 Ariya, Ko oni elayayiga ngundo ombulo ewolo. Ulungga,
kuli gengo bobeye doobe elaya (20 Kina) nunowoku, no
ngundo ko telo, gumi yolo yelootoowe, doobe kande elaga
(100 Kina) tunootewololo ewolo.
19 Ngundilo etoni, asa, oni ulunggakundo gumi ewolo.
Gome oolengo! No ge goyewe oni ulungga telo, ende
kandegula ngulo sobosobo oluwalo ewolo.
20-21 Asa, ko oni kootungga ngundo ombulo ewolo.
Ulungga, ge kuli doobe elaya (20 Kina) nunowomu ngu
nga. No nga yolo, oololo, tolige towimbo doobengolo oon-
gootoowe oolooteku nga! Ndatelo ngulo, no ge geyootenoku
ngu, ge oni sanggili ngulo, oni gulado oo yetoni ngu, gedo
ngu ooga ngu yoote. Oowali oni gulado imiteku ngu, gedo
oo ngu selo engge yoote. Ngundilo ngulo, no gengo sosolelo
ngulo yetoowe oolootelo ewolo.
22-23 Ngu oni ulungga oo bidodo sobosoboga, ngundo sang-
gili ulungga telo ewolo. Ge ko oni biyomi oolengo! Gengo
mandege, ngundo goyeni, ge mandededodo tete. Ge ingooteku
ngu, no oni sanggili oo oni sungombo yetenggoku ngu no
yooteno. Oni sungombo oowali imitenggoku ngu, nondo ngu
selo yooteno, elo ete? Ndawugalo ge nolo bobeyega nga, oni
bobeye yowoolalingoweloyi oni yunootoyi, ngundo ko tetoyi,
no ombulo, nenengo bobeye nga gumi yolo, ngulo duwoo
nguya gula yoweloyi? Elo ewolo.
24 Ngu oni ulungga ngundo oni tanggeyimo dikayingokuya
ewolo. Ye ngu bobeye doobe elaya (20 Kina) ngu sopiyoya,
oni bobeye onibiga (200 Kina) ngu inoyi! Ewolo.
25 Ngundilo etoni, ngu onikundo, oni ulunggakuno ewolo.
Ulungga, nga oningga nga, ngu ene onibiga (200 Kina) kuli
yowo! Ewolo.

26 Oni ene ingondudu gidalega Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, ngundo simoo bale enengo sobowooteku, ngulo
damoniye sowoongga watayi, asa, Anutndo ngu enengo
ingondudu ngu soweyolo ulungga inowa. Asa, ene oni gula
ngundilo ingondudu bodaga ngu oodoni ngulo ma koyi telo
ngu, asa, Anutndo enengo ingoyingo bodaga ngu bidodo yolo
yokowa.
27 Ene nolo longge oni, ngundo no enengo sobosobo ma
oluwelo ewonggoku, ngu oni ngu yoyoya, ngano ombuya,
nenengo doongenemo yuleyiga kumooyilo ewolo.

Yesus Yerusalem Endemo Bingami Ngguyidodo Oololo Uyingo
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)

28 Yesusndo ngu mande ngu elo yokolo, ene ootookoolo
koletelo ene Yerusalem ooloutenggoku oolega ngu keyolo
oolouwolo.
29 Yesus yade yade oololo Betipas ko Betani ende elayaga
ngu namoko mela puli oowooyi Olib, ngu damonimo mayelo,
ngunonggo enengo sulena oni elaya suleyelootoni, koletelo
oolouwoliyo.
30 Yesusndo sulena oni elayaga nguya elo ewolo. Yali
andu endegano anduno oolouya, uya Hos gula oowooyi
donki duliyo gula gosiyootoyi oolooteku ngu, gulado kuli ngu
sanganimo ma bibiteyingongga ngu kenoya, yoya ombuli.
31 Ngu donkingga ngulo kimbonayi wesiyootoliga, oni
gulado ewaku ngu, yali ndawugalo ngu wesiyolo yowelo,
eya etoningga ngu, yali ngandiya eli. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ngundo ko tewelo ngundiya eya yoya ombulilo
ewolo.
32 Asa, sulena oni elayagaku mande ngundilo ingolo
oololo, oo bidodo Yesusndo ewoku, ngundilo nangge
kenowoliyo.
33 Sulena oni elayagaku, ene donki duliyo kimbonaying-
gaku wesiyowootoli, ngulo sembuguliyibo yeyolo, sumoo
ewoli. Yali ndawugalo ngu donki nangoningga ngu wesiy-
ooteli? Ewolo.
34 Sulena oni elayagakundo gumi ewoliyo. Ulungga Oo
Bidodo Sembuli, ngundo ko tewelo ewokulo ewoliyo.
35 Ariya, sulena oni elayagaku donki nangoni duliyogaku
yolo Yesusno ombuwoliyo. Ngundilo telo, yolo ombulo,
enengo towikumba ngu donki duliyogaku sanganimo yomi-
wolo. Ngundilo yomitoyi, Yesusndo ngu sanganimo bibite-
wolo.
36 Yesusndo donki sanganimo bibitelo ooloutoni, asa,
simoo baledo enengo nenggulo andangelo oolekana yomi-
toyi, donki ngu sanganiwoole oolouwolo.

37 Yesus yade ombulo, Olib puliwoole oolegaku yokolo
uwolo. Ngundilo utoni, asa, Yesus enengo sulena onikuya
oni sungo ulungga nganoku nguya, ene Yesusndo bibitelo
utoni, kenolo, ene oo bidodo onindo ma teweloyim ngu
tetoni kenoyingoku, ngulo ingondudu telo, ngulo ene da-
moni yelo, Anut bingami elo okoolo, oni oni tewonggori.
38 Ngundilo telo, ene meno mogulu telo ewonggori. Noole
enengo bingami elo okoowato! Anutndo kumana nga oni
sobosobo koleteyingongga nga inootoni, ene Oo Bidodo
Sembuli Ulungga, ngu oowooyimo ombuteku ngu! Oni
bidodo Sambo endemo oolootenggoku nguya, ene komo
Anut ulungga awuno oolengo oolooteku, ngulo oni oni teya,
bingamini dulidalinidodo teyingo! Ewonggori.
39 Yesuslo sulena onindo ali mogulu tetoyi, Parisi onindo
kewooloyemo ootoolo, ngunonggo ngundilo yeyolo Yesusno
ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, gengo sulena oni kenggemo
oni nga manggaluyeloya etooga, ali mogulu nga yokoyi!
Ewonggori.
40 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo gumi elo ewolo. No yeno
hamoo eteno! Ene manggoye gosiyolo nenetetoyi ngu, ariya,
digi melako nga enengombo elo moguluwoowanggo! Nondo
nga oni nga manggoye ma gosiyelowano. Ene komo Anut
oowooyi elo okoowanggolo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Ende Sendowooyingo

41-42 Yesus ende namoko tunootelo, ene Yerusalem ende
kenondadangelo, oni simoo balelo sendolo ewolo. Ye
Yerusalem oni simoo bale gowugowulongo! Nondo ombu-
wonomu ngu, ye nowoondoye imakeyingo damoni ngu, ye
Anutya goboolo yeyi etoowe, ene ye ngulo ma ingondudu
tetenggo. Ene ye yokootoyi, ngulo Anutndo oo doongeyemo
oongooyunootoni, ye ma kenowonggo. Ene ataga ngu naluni
kini teteku nga!
43 Ye ingoyi! Kootusina, nalu gula tunootewaku nguno,
yengo longge oni ngu ombulo, ebe ulewelo pawayelolo,
mele selo woodoo yelo, ende newendemo ulo ye bidodo
pawayelolo yutomukowanggo.
44 Ngundilo telo, ene ye yengo simoo namboye nguya
yombuliyelolo yoyokowanggoku ngu, ngu nguya kowuli
koolowoolo oluwanggo. Ene yengo digi gula yokootoyi, digi
dobooyi sanganimo ma oluwa. Ndatelo ngulo, ye Anutndo
nalu ngano ombulo yoyolo hoolooweyeloweloyi ngu ma
ingowonggoku ngulolo ewolo.

Yesusndo Tempelno Oni Oo Uliyolo Beye Koyi Tetoyi Oweyelolo Tempel Yomosiyowolo

(Matiyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Yon 2:13-22)

45 Ngu naluno, Yesusndo yambo ya oowooyi Tempel ngu
newendemo ulo, simoo bale yeyondandangetoni, oo uliyolo
yolo, oololo ombulo tetoyi, ngu oweyelootoni, oolelo sawong-
gori.
46 Yesusndo elo ewolo. Anutlo mandeno ngandilo nakan-
gowolo. Nolo ya ngu yemboongeweloyi ya nangge oluwa!
Ewolo. Ngundilomu, ene yendo ngu yeyi yakaka onilo
kombiteyingo digi wondokoyi ngundilo tetelo ewolo.
47 Yesusndo nalu bidodomo, Tempel yano mande damoni
gomemu elo etuyelolo oluwolo. Ene Anutno woolo yeyingo
oni ngulo sobosobo mamana mande etuyeloyingo oni, ko,
Yuda simoo balelo tabango oni, ngundo uleyi kumooweloy-
imbolo oole erewewonggori.
48 Ene oni simoo bale bidodo Yesuslo mande ingoweloyim-
bolo yanggango yetoyi, ngulo ene teweloyi kini. Ngundilo
ngulo, tabango oni ene Yesus uleyi kumooweloyi oole gula
ma kenowonggori.

20

Tabango Onindo Yesuslo Koni Ngulo Sumoo Inowolo
(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)

1-2 Nalu gulano, Yesus Tempelno damoni gome etuyelolo,
mande mesalango ngu simoo baleno wesiyolo elo oodoni,
nguno Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo, mamana
mande etuyeloyingo oni, ko, Yuda simoo balelo tabango oni,
ngundo Yesusno ombulo ewonggori. Ge nooleno e! Ge
ndawu sunggiga geno oodoni, ge ngunonggo ngu kongga ngu
tete? Onendo sunggi ge gunowo? Ewonggori.
3-4 Yesus enebana mande gumi ewolo. No nguya no
mande gulalo ye sumoo yunowelo, ye nono eyi. Yondo
sonoyeloyingongga ngu Sambo Endelomu, ngundi melako
onilomu nangge, bine? Ewolo.
5-6 Ariya, enengo nangge mandelo ingolo ewonggori.
Sambo endelomu ewatoku ngu, enendo nooledodo ewa.
Ndatelo ngulo, ye nowoondoyemo hamoo kinilo ewa. Noole
ngandilo ewatoku ngu, oo melako oni simoo balelo ewatoku
ngu, asa, simoo baledo sanggili telo, digi yolo, ngundo noole
yuleyi kumoowato. Ene Yonlo ngu nowoondoyemonggo
ngandilo hamoo ingootenggoku ngu, Yon ngu Anutlo in-
gondudu eyingo oni gulalo ewonggori.
7 Ngundilo ngulo, ene Yesusno mande gumi ewonggori.
Noole ma ingooteto. Ngu sono gemuyingo mandega ngu
Yondo, ndanonggo yolo mayewololo ewonggori.

8 Ngundilo etoyi, Yesusndo ngu oni tabango nguya gumi
ewolo. Ngundilo nangge, no ndawu sunggigano ko tetenoku,
ngu yeno ma ewanolo ewolo.

Oowali Ko Oni Sobosobo Biyomi Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

9 Asa, Yesusndo ootookoolo, ene nga mande yamonggawongga nga simoo baleno ewolo. Nalu gulano, oni gulado
Wayin kongga telo imiwonggori. Ene ngu Wayin kongga ngu,
ene oni gidalegado sobowooya bobeye koyi teyilo ewolo.
Ngundilo telo, ko sembuli ngu (Anutndo) ene toongelo, ende
yowoko nalu pelungga nguno oluwolo.
10 Wayin engge yoweloyi naluwomo, ko sembuligakundo
ko oni gula suleyootoni, enengo Wayin kono ko oni ko
tewootoyi nguno oolouwolo. Ko ngulo oo engge gula inootoyiga, yoya ombunilo suleyowolo. Ene kono ko onikundo
ngu oninggaku dowoolo utolo suleyootoyi, kingo kande
enengo oni ulunggaku tanggeyimo oolouwolo.
11 Ngundilo tetoyi, ko sembuligakundo ko oni gula suleyootoni oolouwolo. Kono onikundo ngunggaku nguya
dowoolo utolo yokolo suleyootoyi, kingo kande enengo oni
ulunggakuno oolouwolo.
12 Oni ulunggakundo enengo ko oni tambu kabusayi ngu
suleyootoni oolouwolo. Kono onikundo ngu ko oningga
nguya utolo okoolo kanggaloko oolongootoyi uwolo.
13 Ngundilo tetoyi ngu, ko sembuli ngundo ingondudu
telo ewolo. No ndatelo tewano? No nenengo nangone
gulanangge (Yesus) no ngulo gome ingootenoku nga suleyootoowe oolouwa. Ene nenengo nangone kenolo ene
sosolelo, enengo manggowo ingowanggolo ewolo.
14 Ngundilo suleyootoni, ombulo, ene oni kono ko telo
oluwonggoku, ngundo doongetelo, ko sembuli nangoni
kenootoyi ombutoni, enengo nangge mandelo ewolo. Ngu
oningga ngundo ngu kootusina eweyimbo oo ngu bidodo
enendo yomukowa. Ngundilo ngulo, noole ataga ene uleye
kumoowa. Ngundilo telo ngu, asa, nga kongga nga, ngu oode
noolengo yowato.
15 Ngundilo elo, sobowootoyi ombutoni, dowoolo okoolo,
kanggaloko oolongooyi utoni, owelo ulo nguno utolo, uleyi
kumoowolo. Ariya, Wayin kongga ngu sembulibo ngu oniku
ndatelo yunowa?
16 Wayin ko sembuli, ngundo ngu ko oniku bidodo yuleni
kumoomukootoyi, ngu Wayin kongga ngu oni sungo gidalega
yunowa. Ngundilo etoni, ngu oniku ngu mandega ngu ingolo

gumi ewonggori. Enengo ko sobosobo oni ngundo ngundilo
damoni ngu ma tewanggolo ewonggori.
17 Yesusndo yeyondandangelo ewolo. Ngu mandega
Anutlo mandeno oolooteku, ngulo damoni ngu ndatelo? Nga
Anutlo mande nakangoyingo ngano oolooteku ngu hamoo
bine, asa, mande yamonggawo nguno ko oni biyomi enengo
nangoni uleyi kumooyingo ngu nguya hamoo.

Nga ya nomonimbolo osiyi ko onindo andangelo yokowonggo. Ngungga ngu ya nomonimbolo osiyi koletewolo ewolo. *Sam 118:22*

18 Oni bidodo sungo sungo Kristus Yesus kootu inolo ngu,
ene ngundilo telo, ene ya nomonimbolo osiyi, ngu sangan-
imo solelo, ene biyomi yewa. Ko biyomi tetoni, ngulo ngu
Kristus ko uliyi gumi biyomi yunowa. Ngundilo nangge, ya
nomonimbolo u osiyi koleteyingo, ngundo ngu oningga ngu
sanganimo solelo utolo yombuliyootoni, sosolango oolengo
yewalo ewolo.
19 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Anutno woolo
yeyingo onilo sobosoboku, ngundo ngu ingowonggoku, ngu
mande yamonggawongga nguno ko oni oo biyomi tewong-
goku ngu, Yesusndo ene yosanggawelo ete. Ngundilo ngulo,
ngu nalungga nguno nangge dowoolo uleyi kumoowelo
telogo, ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo yokowonggori.

Ngu Onikundo Bobeye Gabmanlo Tabango Koleteyingo Inoweloyi Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)

20 Mamana mande etuyeloyingo oni, ko, Anutlo woolo
yeyingo onilo sobosobo, ngundo Yesus uleyi kumoowelo oole
erewelo, ngulo ene oni gidalega suleyelootoyi, ombulo Yesus
kenondadangelo sobowoowonggori. Ngu oni ngu enengo
damoniye biyomi ngu imangoolo, ene oni gome nenengo
eya eyi, ebe ganagana tewonggori. Ene Yesusndo mande
biyomingga etoningga, ngulo dowoolo, Gabman mande wil-
ikoyunoyingo onino yeweloyimbolo ngundilo tewolo.
21 Ngu onikundo Yesus sumoo inolo ewonggori. Oo
etuyeloyingo oni, noole ingootetoku ngu, gengo mandege
ngu gome nenengo oolengo. Ge Anutlo mande gome ne-
nengo nangge oni simoo bale bidodomo etuyeloote. Ge oni
goweye nangge ma kenolo ingoote. Kini, ge oni nowoondoye
wilikoyelolo kenoote. Nguno noole ingootetoku ngu, gedo
Anutlo mande hamoo nangge nenengo etuyeloote.
22 Ge ndatelo ingoote? Noole Gabman oni (Takis) bobeye
inoweloyi ngu mete inowato, ngundi Anutno bobeye yewato,
bine? Ewonggori.

23-24 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo enengo mande ebe
ganagana etenggoku, ngundilo ingoote. Nga oni ngando,
ene no tewootewoonelowelo etenggo. Nondo gulalo etoowe
ngu, asa, enendo nosina mande sanggawelo ewanggo. Ene
ngundilo ingolo yokolo, enebana ewolo. Beye gula no
etunelootoyiga kenoowe. Ngu Gabman tabango gabogaboyi,
ko oowooyi nguno oolootekungga ngu, oone oowooyi nakan-
gootoyi ooloote? Etoni, ngu enendo gumi ewonggori. Ngu
Gabmanlomulo ewonggori.
25 Etoyi, Yesusndo ewolo. Ariya, Gabmanlo oo ngu Gab-
man inoyi. Anutlo oo ngu, Anut inoyilo ewolo.
26 Ngundilo etoni, ene Yesus sodedo simoo bale
doongeyemo dowooweloyi nguya kini. Ene bidodo Yesuslo
mandeni ngulo ingondudu ulungga telo, ingoyingomu ngu
nenengo, ngulo ene mandeni gumi gula ma ewonggori.

*Oni Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Yesus Sumoo In-
owonggori*
(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)

27 Sadusi oni ngundo oni kumoolo ngu, ene ko ma
ootookoowa, elo nowoondoyemo hamoo ingootenggo. Nalu
gulano, Sadusi oni gidalegado ombulo Yesusno ngandilo
ewonggori.
28 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande gula ngandilo
nakangowolo. Oni bale yolo oode, ene simoongo kinimo
kumootoni ngu, ene kootusina, koneyombo ngu balega ngu
yolo, baleyi telo oluwa. Oode, nangoni telo, banembolo
nangonilo ewa.
29 Ariya, oni simoongolo gula ngu kandegula gidembolo
elaya oluwonggo. Koletelo bayega, ngundo bale yolo,
simoongo kini oode kumoowolo.
30 Ariya, elayayiga ngundo ngu balega ngu yolo oode, ene
nguya kumoowolo.
31 Kootusina, ngu koneyali kabusayi oode ngu balega ngu
yowolo. Ngundilo nangge, ngu oni simoongolo kandegula
gidembolo elaya ngu bale gulanangge ngu yolo simooye kini,
kingo yolo, oode kumoomukowolo.
32 Kootusina, ngu balega nguya simoongo kini kingo ku-
moowolo.
33 Ariya, oni kumoononggo ko ootookooyingo naluno ngu,
balega ngu kameyi oolengo ngu oone? Kuli ngu oni simoon-
gologa ngu baleye gulanangge ngulolo ewonggori.
34 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Nga
naluno ngano, ngu oni bale yolo, kameyi baleyi teweloyi
damoni ngu tetenggo.

35 Ene oni bidodo Anutno nowoondoye hamoo teyin-
gongga ngu, nalu wengamo, ene ko keda ootookoolo Sambo
endemo oluwanggo. Ngu naluno ngu, ene ko ma ebe
yoyootelo elambalisa ma tewali.
36 Kini, nalu gulano, ko ma kumoowanggo. Nguno, ene
Anutlo Engel oni ngundilo telo oluwanggo. Ene Anutlo
simoongo telo oluwanggo. Ngundilo ngulo, Anutndo me-
lenonggo yokutuyelootoni ko ootookoowanggo.
37 Mosesndo nguya oni kumoononggo ko yokutuyelowa,
elo etuyelowolo. Kulimi, Anutndo de bodagano de solu
tunootelo ngunonggo Mosesno ngandilo ewolo. Ataga nga
naluno ngano, no ngu gengo osi osingge Ebaraham, Ayisak,
ko Yekob ngu Sembuye Anutlo ewolo. Anutndo Mosesya
mande ewolo. Osi osingge kuli kumooyingomu, enengo
gaboye ngu ataga Sambono keda oolootenggo.
38 Anutga ngu oni kumooyingo ngulo Anut kini. Kini,
oni simoo bale Anutlo nowoondoyemo hamoo telo ku-
moowanggoku ngu, ngulo gaboye keda sugi sugi Yesusya
oluwanggo. Anut doongeyimo ngu oni nowoondoyemo
hamoo teyingomu, ngu ataga keda oolootenggoku, ko kuli
kumooyingomu ngulo gaboye keda oolootenggoku ngulo
Anut nguyalo ewolo.
39 Yesusndo ngundilo etoni, asa, mamana mandelo oni
gidalegado mandeni gumi ewonggori. Oo etuyeloyingo oni,
ge hamoo nenengo mande enggemo elo etelo ewonggori.
40 Ngulo ene sosolelo, Yesus ko ma sumoo inowonggori.

Yesusndo Parisi Oni Kristus Oowooyingga Ngulo Sumoo Yunowolo
(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

41 Yesusndo ewolo. Onindo noya ngandilo etenggo? Kris-
tus ngu Dewitlo osiyi nanggelo etenggo?
42-43 Ene ngundilo elo ngulo Anutlo yambo bukno ngu
Dewitndo enengombo Kristusdodo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo nolo Sembune
ulungga ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina
bibite. Kootusina, gengo longge oni yoyewe gengo
kengge damonimo wata yenggunowanolo ewolo. *Sam 110:1*
44 Dewit enengombo ngu ewolo. Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye Ulunggalo ewolo. Ndatelo ngulo, enengo osiyi
tewa? Ewolo. Dewitndo ngu ko uliyolo yoyoweloyi oni
tunooteweloyiga, Kristus, ngulolo ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni Ngulo Damoniye
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

45 Ngu naluno, oni simoo bale bidodo oode, Yesuslo mandeni ingootoyi, Yesusndo enengo sulena oninolo ewolo.
46 Ye mamana mande etuyeloyingo oni ngulo ingondale teyi! Ene towikumba pelu pelungga yemulo endeyowelo gome ingootenggo. Ene gobooyingo musiyomo simoo baledo bingamiye elo okooweloyi, ngulo gome ingootenggo. Ene yambo yano oni doongeyemo, amuno koletelo bibitewelo gome ingootenggo. Ene oo simbo ulungga kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bibitewelo nguya gome ingootenggo.
47 Oni doongeyemo ngu oni nenengo gome, ene nowoondoyemo ngu Anutlo ma ingootenggo. Ngulo, ene bale nggami ngu ganaganayelolo yemboongeyingo pelu pelungga tetoyi, Anutndo bale nggami ngu hoolooweyeloni, elo tetenggo. Ene tolige kombi telo, nguno bale nggami ngulo ya, oo sitowi bidodo ganaganayelolo, siyakiyolo yoyunootenggolo ewolo.

21

Bale Nggami Owoolongonggado Enengo Beyeku Bidodo Anutlo Kolo Yewolo
(Mak 12:41-44)

1 Yesus doongetelo yeyootoni, oni bobeye sitowiyedodoku Anutlo yambo yano (Tempel) Pawusno bobeye ulungga kingo duwoo yetoyi yeyowolo.
2 Ene bale nggami sumbuyiga nguya kenowolo. Ngundo enengo bobeye bobodi elayagaku ene ela elaya yolo, oololo Pawusno yewolo.
3 Ngulo Yesusndo kenolo ingolo ewolo. Hamoo oolengo no yeno eteno! Nga bale nggami, ngando oni pawusno bobeye ulungga yetenggoku, ngu dagayelolo, enendo ulungga oolengo yete.
4 Ndatelo ngulo, oni nga bidodo ene bobeye ulungga enengo yano ooloote. Ene ngunonggo gidalega andangelo, yolo ombulo, Anutlo koni ngulo yetenggo. Ene nga bale nggami nga, ngu ene hamoo ooni kini. Ngundo enengo bobeye ngu bidodo yolo ombulo yete. Ene oowali uliyolo neweloyi gula kinilo ewolo.

Yesusndo Oo Kowuli Ulungga Oolengo Kootusina Tunootewalo Ewolo
(Matiyu 24:1-14; Mak 13:1-13)

5-6 Yesuslo sulena oni gidalegado yambo ya oowooyi Tempel ngulo mande ewonggori. Nga Tempelga nga, ngu onindo kuli digi oo gome nakayaye yelo oo ngu kingo sumangeno Anutno yetoyi, ngundo ngu Tempel ya nakanakangoyingge tewonggori. Etoyi, Yesusndo ingolo gumi ewonggori. Ngu oo

ngu ataga kenootenggoku ngu, nalu gula tunootetoni, digi
gula yokootoyi, digi gula sanganimo ma oluwa. Onindo ngu
bidodo usosowoolo, dolowooyi melako uwanggolo ewolo.
7 Ene Yesus sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni,
ngu ooga ngu ndadi tunootewa? Ngulo naluwo namoko
tetoni, noole ndawu sunggiga kenolo, noole nguno ingowato.
Nalunggaku namoko tete, elo ingowato? Ewonggori.
8 Ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ye
komo ingondale teya oodoyi, oni sungombo ye ma
ganayelowanggo. Kootusina, no oowoonemo, oni
oowooyingga oolengo mayelo, ye ganayelolo ewanggo.
No nga Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oningga
nga nangge, Kristus gula kini. Ngu hamoo! Nalu namoko
tetelo ewanggo. Ye ngundilo ingolo ngu, ye oololo, ngu ma
keyolo oolouwelo.
9 Kootusina, me ebe ulungga teweloyi mande binga ye
ingowanggo. Oni longge ebe nguya telo, nowoondoye sungo
sungo yelo, bulibali oodoyi, ye ngu ingowanggo. Ye ngulo ma
sosolewelo. Oo ngundilo ngu bidodo koletelo ombumukolo
yokowa. Nalu wenga, ngu nalunggano, nguno sodedo ma
tunootewalo ewolo.
10 Asa, ngu naluno, Yesusndo ngu mande ngu soweyolo
ewolo. Oni sowe gulado ootookoolo, oni sowe gidalegaya ebe
longge sambi telo, ebe ulewanggo. Melako ngalo sobosobo
oni gulalo keyimo onindo ootookoolo, sobosobo gulalo key-
imo oniya ebe kendukendu telo, ebe ulewanggo.
11 Imimi ululumu nangge mela nga dowoolo yokutu-
woowa. Mela ngano, oowalilo kumooyingo ulungga oolengo
tunootewa. Sayi ko oo biyomi ululu mela gulano gulano
nguya tunootewa. Sambono oo sosoleweloyi sunggi guladilo
guladilo nguya tunootetoni kenowanggo.
12 Ene oo ngu ma tunooteyingomo nguno ye nolo nowoon-
doyemo hamoo tetenggoku ngulo, onindo ye yodowoolo,
ye kowuli oowooyingga yunowanggo. Ene ye yoyolo, goo-
booyingo yano mande wilikoyingo onino yoyewanggo. Wi-
likoweloyi musiyomo, yoyolo, ya biyomimo yoyewanggo.
Mela ngalo oo sobosobo onino, ko, Gabman onino nguya
yoyolo ooloutoyi, ngundo yengo mandeye nguya wil-
ikoyunowanggo. Ngu oo ngu bidodo no oowoonembolo yeno
tewanggo.
13 Ngundilo teyunootenggoku oni nguno, ngu ye Anutlo
mande keda mesalango ngu eweloyimbolo ooleyi yetenggo.
14 Mande nga nowoondoyemo nakangootoyiga nguno
olini. Yeno ngundilo damoni ngu ombuwelo tetoningga ngu,
ye nowoondoye bulibali ma ingondudu telo ewelo, noole
ndatelo ewatolo ma ingowelo.

15 Ndawugalo ngulo, no nenengombo manggoye yewe
tango yetoni, mandeye ingonduduye nguya yewe himi
yetoni, ingondudu gome ye yunowano. Yengo longge
oni, ngundo yengo mandeye ngu ma utolo, oolongoolo
yokowanggo.
16 Ngundilo nangge, ene nolo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku ngu, kootusina, yengo awanamoye, konebaye,
yengo sowisawi, dobooguliye, ngu bidodobo ye yoyolo,
mundi onino yoyetoyi, onindo ye gidalega yuleyi ku-
moowanggo.
17 Oni gula gulado yeya nowoondoye biyomi oolengo
yewanggo. Ndatelo ngulo, no oowoone ngu yeno oolooteku
ngulo.
18 Ene yengo tabayemo uye gulanangge nguya ma
oonatewa.
19 Ye yanggango ootoolo ngu, yengo keda suwoo suwoo
sugi sugi oluweloyiga ngu yowanggolo ewolo.

Yesusndo Yerusalem Kootusina Biyomi Yeweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)

20 Yesusndo mande gula ewolo. Ye Yerusalem kenootoyi,
me oni mayelo, ngundo pawangolo woolilingootoyiga ngu,
ye nguno ingoyi. Yerusalem ende yombuliyoweloyi naluwo
namoko tete, eya ingoyi.
21 Asa, ngu nalungga nguno, oni Yudiyano oolootenggoku
ngu, ene sodedo saya, mela pupulimo kombiteyi. Oni
Yerusalem endemo oolootenggoku ngu, ene mela sungomo
sayi. Oni Yerusalem dabemimo deguno oolootenggoku ngu,
ende newendemo ma uwelo.
22 Ngu nalungga ngu, Anutndo mbumbuwa gumi yunow-
eloyi naluwolo. Ngundilo ngulo, mande bidodo Anutlo
mandeno oolooteku ngu, engge yeni tunootewa.
23 Ngu nalungga nguno, bale useyedodo, ko, bale
simooye owita nono netenggoku, ngu naluno, oni oniyooge!
Kowuli ulungga oolengo nga melanggano ngano tunootewa.
Anutlo sanggili nga oni simoo baleno ngano ombulo kudu-
wooyunowa.
24 Me onindo dugebo yootoongoowanggo. Me onindo
gidalega yoyolo, enengo melako salo, ya biyomimo yoyetoyi,
nguno oluwanggo. Oni sowe gidalegado Yerusalem ende
yanggango sugi sugi soboyelolo, yombuliyelolo oodoyi,
oololo, Anutndo me ebe yeni, kiniteweloyi naluno yokowalo
ewolo.

Kootusina Anut Nangoni Oni Kilalongo Ngu Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)

25 Yesusndo mande gula ewolo. Kootusina, Sambono sano,
kombono, dootuno nguya sunggi guladilo guladilo tunoote-
toni kenowanggo. Melako oni simoo bale nowoondoye
bulibali ingolo, hahangelo ingowatoku oolengo tewanggo.
Ndatelo ngulo, wendeyi nguya ulungga ulungga dokelo, tuwi
telo ngguyi ulungga oolengo utoni ingolo, ngulo sosole-
wanggo.
26 Oo kowuli ulungga ngundilo melako ngano ombuwelo
tetoni, ngulo oni simoo bale sosoleyingo ulungga oolengo
telo, ngulo ingondudu tewanggo. Nowoondoyemonggo
ngundilo sosoleyingo ulungga telo, Sambono dootu oo
ngu kenootoyi, pipalelo, mboolomboolo tetoyi, ngu kenolo,
doongeye toongootoni, gaboye kumoowanggo.
27 Ngundilo oo ngu tunootetoni ngu, asa, Oni Nangoni
ngu goobooleno ombutoni kenowanggo. Ngundilo ombutoni
ngu, enengo yanggangoni, bingami ko dulidalini ngu bidodo
kenowanggo.
28 Kootusina, oo ngu tunootewelo tetoningga ngu, ye
ootookooya, dikaya, sambosina randoya doongeteyi, Anut-
ndo ye ko yoyoweloyi nalunggaku tunooteteku ngu! Elo
ewolo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Nalungga Ngu Logowoote
(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)

29 Yesusndo mande yamonggawo gula elo ewolo. Ye Kopi
dega ngu kenoya, ko, de gidalega nguya yeyoyi.
30 Ye kenootoyi, nungo yelo, busiyo yetoni, ye ngu kenolo
ingootenggo. Ataga Kopi enggeweloyi naluwo tunootewelo
tetelo ingootenggo.
31 Ngundilo nangge, ye nga oo kowuli etenoku nga,
tunootetoningga ngu, ye nguno ingoyi! Anutndo oo bidodo
sobowooweloyi nalunggaku, ngu kuli namoko tete, eya
ingoyi.
32 Elo, Yesusndo mande soweyolo ewolo. Hamoo oolengo
no yeno eteno! Ataga nga naluno, ye Yuda sowengga ngalo
simoo bale nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo
tunootewa.
33 Sambo, mela nga, ngu oololo kinitetoni, ene nolo man-
dene nga, ngu sugi sugi oluwalo ewolo.

Sulena Oni Ene Komo Doongedoongoodoongoo Teya Oliyi

34-35 Ngu naluno, Yesusndo ngandilo ewolo. Ene yen-
gombolo ingondale teyi! Kinitetoni ngu, ye sono kowoo
nelo (biya), ye suwoo suwoo wenonolo oluwanggoku, ye
goweye oo gula gulalo ingonduduyemonggo ngulo ha-
hangelo oode ngu, damoni ngundilo ye wiliyelowaku,

ngundilo telo oodoyi ngu, asa, ngu nalungga ngu sodedo-
nangge tunooteweloyi, ngu sepando sodedo nusago uleteku
ngundilo oolengo tunootewa. Ngu nalungga ngu mela
bidodomo oni oolootenggoku, nguno kowuli ngu bidodomo
tunootewa.
36 Suwoo suwoo, ye komo sobowooya, doongedoon-
goodoongoo teya, ye komo Anutno yanggango oluweloyi,
ngulo yemboongeya oliyi! Ndawugalo ngulo, oo kowuli
kootu tunooteweloyi, ngulo Anutndo ye yanggango
yunootoni ngunonggo yanggango dikaya ngunonggo
nowoondoye hamoo teyingongga ngu ma yokowelo.
Kootusina, ye Anut Onilo Nangoni ngu doongeyimo
dikawanggolo ewolo.
37 Nalu bidodomo, Yesusndo Tempel ya newendemo simoo
bale Anutlo mande etuyelolo oluwolo. Ene suwoono ngu,
Yesus oololo, Olib, mela pulinggano nguno wetolo oluwolo.
38 Oni simoo bale bidodo suwoononggo oolengo
ootookoolo, Yesuslo mandeni ingoweloyimbolo, Tempel
yano ngu newendemo ulo oluwolo.

22

Yudasndo Tabango Onino, Yesus Yootunolo Yunowelo Tolige Ewolo
(Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Yon 11:45-53)

1 Oomanangoyingo koongeweloyi ooga oowooyi Yis kini
kingo kayingo ngu oowooyi Pasowa naluwo, ngulo simbo
kayingo kundingiyi tunootewelo tewolo.
2 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo,
ko, mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesus uleyi
kumoowelo erewewonggori. Ene ngundo oni simoo bale
sosolelo ngulo ene ereremo kini.
3 Setando Yudas Iskariyoot newendemo uwolo. Yudas
Yesuslo sulena oni kegidembolo elayaga ngulomu gula.
4 Ngu Yudasga, ngundo oololo, Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi, ngulo sobosobo, ko, Tempelno kumba ootu-
woo onilo tabango nguya mande elo, oole erewelo kenolo,
ngunonggo Yesus ngu oni tabango ngu kandeyemo windoga
damoni telo yunowa.
5 Damoni telo yunowelo, ene etoni, ngulo tabango oni
ene oni oni telo, nowoondoye gulanangge yelo, ene Yudas
bobeye inowelo ewonggori.
6 Ngundilo tetoyi, Yudasndo ngu metelo ingolo, asa, ene
oole ndatelogano Yesus yolo, tolige ngu oni tabango ngu
kandeyemo yewelo, oole erewewonggori. Nalu gula oni

simoo bale oowooyingga kini, ngu naluno ngu, yootunowelo sobowoolo oluwolo.

Yesuslo Sulena Oni Elaya Pasowa Neweloyimbolo Yomosiyowoli
(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

7 Oomanangoyingo koongeweloyi oo kini kingo kayingo naluwo kundingiyi, Pasowa, ngu tunootewolo. Ngu nalunggano nguno, ene Sipsip nangoni woolo yeweloyimbolo ulewolo.
8 Ngu naluno, Yesusndo Pita, Yon, elaga suleyelolo ewolo. Yali oolouya, noolengo Pasowa yomosiyootoliga, noole nguya oo newatolo ewolo.
9 Ngundilo etoni, Pita, Yon elagado, Yesusno gumi ewoliyo. Noole ndano oo ngu yomosiyowalo? Ewoliyo.
10 Etoni, Yesusndo elayagakuya gumi ewolo. Ingoli! Yali endemo oololo, ya oni gula kumbe ulunggano sono moondoya koolowooya ombutoningga ngu, yali ngu keyoya oolouya, enedodo ya newendemo uli.
11 Yali ya sembuliga nguno eli! Oo etuyeloyingo oningga, ngundo geya ewolo. Nolo ya gumi ndano, no nguno nenengo sulena onidodo Pasowa oo newato? Ewolo.
12 Nguno ngu, ene ya gumi ulungga awu sanganimo ngu etuyelowa. Nguno ngu, oo neweloyi yaba ko bibiteweloyi yaba nguya oolooteku ngu! Yali ngu ya guminggano nguno Pasowa oo yomosiyolilo ewolo.
13 Ariya, sulena oni elayagaku oolouwoliyo. Pita, Yon elaga oololo, Yesusndo oo ewoku, ngundilo kenolo, nguno Pasowa oo ngu yomosiyowoliyo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Oowali Kundingiyi Yunowolo
(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

14 Pasowa naluwo tunootetoni, asa, Yesus ko enengo sulena oni nguya oo neweloyi yabano bibitewonggori.
15 Ngu naluno, Yesusndo ewolo. No nga Pasowa nga yeya newelo gome ingolo hahangelo oolooteno. Ngundilo telogo, asa, no ogingoyingo kowuli ulungga ngu koolowoowano.
16 No yeno eteno. No ngalomu ko ma nelo, ngu ooga ngu engge tetonigo, ngu Anutlo endega sobowooteku newendemo nguno ko newanolo ewolo.
17-18 Ngundilo telo, Yesusndo sono tobaga yolo dowoolo, Anutno esetelo, yemboongelo yokolo ewolo. Ye nga yoya, bayeteya neyi. No yeno eteno! No kootusina, Wayin sonoyi ngalomu ko ma nelo, Anutlo nalungga sobowooteku tunootetoni, ngu nalunggano nguno, sono ko newanolo ewolo.
19 Yesusndo ngundilo elo, ene oomanangoyingo yolo, Anutno esetelo, yemboongelo yokolo, oosososowoolo

yunolo ewolo. Nga ngu, nenengo gowene nondo ye
hoolooweyeloyingo yunooteno. No yengo mbumbuwalo
kumoowano. Ngulo ye nelo ngu, nolo ingondudu telo
oluwanggolo ewolo.
20 Oowali nelo yokolo, ene sono tobaga yolo ngundilo
nangge dowoololo ewolo. Nga sono tobaga nga, ngu nolo
dalone ngu ye hoolooweyelolo wendooteno. Nga dalo-
nengga nga, ngu sunggi mande keda Anutndo enengo oni
simoo baleyalo gosiyoote.
21 Ene ye nga ingoyi! Oni no yootunonelolo longge oni
kandeyemo yeweloyi oningga ngu, nga noya yabano bib-
iteteku nga!
22 Yo, Oni Nangoni ngu, kuli Anutndo ooleningga sunggi
yeyinoyingongga ngu keyolo, ngundilo nangge tewa. Ene
oni ngu yootunolo, longge oni kandeyemo yetekungga ngu,
oniyooge oolengo! Ewolo.
23 Yesusndo ngundilo elo etoni, ngulo sulena onikundo
enengo nangge sumoo sumoo telo ewonggori. Onendo ngu
mandega ngu tewa? Ewonggori.

Sulena Onikundo, Onendo Oni Ulungga Koleteyingo Oluweloyi, Ngulo Longgeyowonggori

24 Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo enengo nangge
longgeyolo ewonggori. Onendo noole gidalega dagayelolo,
enendo oni ulungga oolengo telo, koleteyingo oluwa?
Ewonggori.
25 Yesusndo enengo mande ingolo ewolo. Oni sowe
gidalega, Yuda oni kini, ngulo oo bidodo sobowooyingo
oni koleteyingo ngu, ene oni yanggango oolengo telo, oni
gidalega yowongolo, enendo nangge ululu telo oluwanggo.
Enengo oni ulungga, ngundo enengo melako soboyelooteku
ngu yoyeni, Oni Sumangeyi Damoni Metemi Teweloyi Oni,
eya eyi.
26 Ene yendo ngundilo ma tewelo. Kini, oni gula ene ye ke-
wooloyemo oni ulungga telo, ene dagayelolo oluwelo ewaku
ngu, ene ombulo enengo newendemo ngundilo ingolo, (oni
sungo hoolooweyelootooga, ngundo no oowoonengga ngu
daganelootelo ingowonggori. Ene oni tabangongga ngu, ene
ombulo, ye hoolooweyeloyingo oni telo, sulena yunowa.)
27 Oni onendo gidalega bidodo dagayelolo ulungga oolengo
ooloote? Oni ene oowali nelo bibiteteku nga, bine, ngundi,
ko oni oowali yomosiyolo yolo ombutekungga ngu, bine?
Ye kuli ingootenggoku, ngu oningga bibitetekungga ngu!
Ene no ngu ye kewooloyemo hoolooweyeloyingo sulena oni
nangge oolooteno. Ye oni tabangongga ngu, ene ombulo ye
hoolooweyeloyingo oni telo, sulena yunowa.

28 Kuli, ye ngu no tewootewooneloyingo nalu nguno ngu,
ye no ma noyokolo sawonggori.
29 No Awanembo oni simoo bale bidodo sobowooteku
yanggangoni no nunowolo. Ngundilo nangge, nondo nguya
ngu yanggangoningga ngu ye yunooteno.
30 Ngundilo tetoowe, Sambo endemo ye mete nolo yaba
oo neweloyi nguno bibitelo, noya oowali, sono newato.
Ngundilo telo, ye mande wilikoweloyi yaba metemimo
nguno bibitelo, Iserel oni sowe kande elaya kegidem-
bolo elayaga ngulo mandeye damoniye wilikoyelowanggolo
ewolo.

Pitando Yesus Kootu Inoweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)

31 Yesusndo ewolo. Sayimon Pita, ge ingo! Setando ye
sulena oni bidodo yoyolo yodowoolo tewooyelowelo meno
elo, boguboguwoolo ooloote.
32 Ene nondo ge hooloowenggelolo, Anutndo ge yanggango
gunoni, elo yemboongewonoku ngu, gengo nowoondogemo
hamoo ngu ma yombuliyolo yokowelo. Ge kootusina,
nowoondoge ko yowoolengootoni, gengo dobooguliige yang-
gango teyunoyingo mande yunowalo ewolo.
33 Ngundilo etoni, Pitando Yesusno mande gumi ewolo. Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye ulungga, no hamoo oolengo, no
kuli yoonenengolo oode, no komo geya ya biyomimo oololo,
nguno goboolo kumoowalolo ewolo.
34 Yesusndo Pitaya mande gumi ewolo. Pita, no geno eteno.
Ataga, nga suwoonggano ngano, kootoori ma eyingomo, ge
tambu kabusalo ewa. No Yesus oningga ngu no watayi kini
elo, no oongoonelowalo ewolo.

Beye Sili, Kingo Si, Ko Duge Sanggayi Ngulo Mandeni

35 Ngu naluno, Yesusndo sulena onino ewolo. Kuli, no ye
suleyelootoowe toongewolo. Ngu naluno nguno, ye bobeye
sili, yengo kingo si, ko keye goweyi nguya ma yowonggori.
Ngu nalunggano nguno, ye oo gulalo ingolo wenonoyingo,
bine, ngundi kini, bine? Etoni, sulena onikundo mande gumi
ewonggori. Kini.
36 Etoyi ngu, Yesusndo ngandilo ewolo. Ene ataga nga, ngu
oni gula ene bobeye siga tetoningga, ngu yoni, ko enengo
si nguya ngundilo nangge yoni. Ene oni duge gula kinite-
toningga ngu, ene komo enengo nengguloga andangeya, oni
sungomonggo dugega uliyoya yoni.
37 Ndatelo ngulo, Anutlo mande ngundo no gowenemo
engge yeni tunooteweloyi, ngulo ewolo. Ene oni biyomidodo
gooboongoowanggo. No yeno eteno. Ngu mandega ngu
komo no bungomo engge tunootewa. Yo, Anutlo mande

bidodomo ngu nolo eyingoku ngu, ataga engge yeni tunootewalo ewolo.
38 Ngundilo etoni, sulena onikundo ewonggori. Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye ulungga keno! Duge elaya oolooteku
nga! Etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Ngu mete, nguno
yokoyilo ewolo.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo
(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Ngu naluno, Yesus ene ootookoolo, ende yokolo,
Olib, pulimo oolelo, ene suwoo suwoo teteku damoningga
ngundilo telo yemboongeweloyimbolo. Yesus enengo sulena
oniku enebana ootookoolo, keyolo oolouwonggori.
40 Ene ngundilo ooloutoyi, Yesusndo nguno tunootelo,
sulena onino ewolo. Ye komo Anutno yemboongetoyi, Anutndo nowoondoye yanggango inootoni, ye tewootewoono ma
kiyayi yewanggolo ewolo.
41-42 Yesusndo mande elo, ene sulena oni yoyokolo, ene
musiyo sungosina, sungo oololo, nguno bodowo oondookelo,
mela sanggawelo bibitelo, Anutno ogingoyingo ulungga
koolowoowanoku, ngulo yemboongelo ewolo. Awa, ge etoyi
ngu, nga sono tobaga nga ombulo daganelowa. Ene nolomu
kini. Awa, ngu gengomu nangge. Gedo etoyi, no komo ngu
nangge keyolo tewanolo ewolo.
43 Ngundilo yemboongetoni, Anutlo Engel oni gula Sambononggo Yesus tanggeyimo ombulo, tunootelo, yanggango
inowolo.
44 Yesus newende kowuli ulungga oolengo ingolo, ene
yanggango yelo yemboongelo oluwolo. Ngundilo telo
oodoni, nosilili ulungga dalo ngundilo tunootelo, ombulo
melako uwolo.
45 Yesus ngundilo yemboongelo yokolo, ootookoolo, sulena
onino oololo, yeyootoni, kubooyelootoni wetolo oodoyi yeyowolo. Ene ngulo nowoondoye biyomi ingolo kowoo yetoni,
ngulo ene wetolo oluwonggori.
46 Yesusndo ngundilo yeyolo ewolo. Ye ndatelo telo, ngulo
wetolo oolootenggo? Ye ootookooya, yemboongeyi! Ye
ngundilo telo ngu, Setanlo tewootewoo ngu yeno ombutoni,
yanggango telo, enengo ingonduduni ma keyowanggolo
ewolo.

Yudasndo Yesus Dowoolo Longge oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-12)

47 Yesusndo sulena oniya mande ewoodoni, me oni endega
mayewonggori. Ngu Yudasga ngu Yesuslo sulena oni kande
elaya kegidembolo elayaga (12) ngulo gula, ngundo koletelo

yunolo ombulo, Yesus dowoolo yenggonangolo, duleyow-
eloyimbolo ombuwonggori.
48 Ene ngundilo yenggonangootoni, Yesusndo ewolo.
Yudas, ge Oni Nangoni yenggonangolo mududu, nguno
yootunolo, longge oni kandeyemo yelo, yunowelo bine,
ombute? Ewolo.
49 Yesus ene sulena onikuno enedodo oluwonggoku,
ngundo longge onindo Yesus ndatelo teyinowanggo, elo
kenolo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ge etooga, noole dugebo nga yulewato, bine? Ewonggori.
50 Ngundilo etoyi, sulena oni kewooloyemo gulado Anutno
woolo yeyingo oni tabango gulalo ko oni gula utolo, sodeyi
gidalegasina takatoni solewolo.
51 Ene Yesusndo ngu kenolo ewolo. Ye ngundilo mande
damoningga ngu yokoyi! Yesusndo ngundilo elo, kandeyi
ngu oni sodeyigaku yolo yetoni, ko mete tewolo.
52-53 Asa, Yesusndo Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo,
yambo yano kumba dogoni onilo sobosobo, ko, Yudalo
tabango oni gidalega nguya ewolo. Ye yakaka oningga
dowoowelo ngulo ye duge, so, mata komukododo om-
butenggo? Nalu bidodomo, no yeya Tempelno oolootetoku,
nguno ye ma nodowoowelo ngulo, ene ataga nga nalungga
nga, ngu yengo nalu! Setanlo yanggangoni ngu ngano
tunootetelo ewolo.

Pitando Ewolo. No Yesus Oningga Ngu Watayi Kini
(Matiyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Yon 18:12-18,25-27)

54 Yesusndo ngundilo elo yokootoni, onikundo dowoolo,
yolo oolouwonggori. Yesus yolo, yade oololo, Anutno woolo
yeyingo onilo tabango ulunggakulo yano uwonggori. Pi-
tando ngu keyelolo bodaga yowokoyi sungo oolouwolo.
55 Ngu yangga ngu yasiliko de kalo yokowelo kawonggori.
Ngu degaku yokolo bibitetoyi, Pita nguya ombulo, nguno
enedodo de yokolo bibitewonggori.
56 Ngundilo telo, sulena bale gulado Pita kenootoni, om-
bulo, de yokolo bibitetoni, gome gome kenondadangelo
ewolo. Ge nga oningga nga nguya kuli Yesusndodo endey-
owolo ewolo.
57 Ene Pitando imangoolo ewolo. Ayi, ngu no kini! Ge nga
balega ngando ebe ganagana ete! No ngu oningga ngu ma
ingooteno! Ewolo.
58 Asa, bodaga nguya oode, oni gulado Pita kenolo ewolo.
Ge nguya ame oningga amelo keyimo oni gula! Etoni,
Pitando sodedonangge gumi ewolo. Ge ebe ganagana ete!
No kini! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Ewolo.

59 Nalu bodaga nguya oode, oni gulado Pita bungomo
kandedisi telo, mande yanggango elo ewolo. Hamoo! Nga
oningga nga, ngu enedodo endeyolo oluwolo! Ene nguya
Galili oni! Ewolo.
60 Asa, Pitando mande yanggango gumi ewolo. Ge nga
oningga nga, ge ndatelo ete? No ngu oningga ngu watayi
kini! Pita ngundilo etoni, sodedonangge kootoori ewolo.
61 Ulungga Oo Bidodo Sembuli, Yesusndo yowoolengolo,
Pita gome kenowolo. Pita ngundilo kenolo, ene kuli Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Yesusndo ewolomu, ngu ingondudu
tewolo. Yesusndo ngandilo ewolo. Nga suwoongga ngano
kootoori ma eyingomo, ge ewa. No ngu oni Yesusga ngu ma
ingootenolo tambu kabusa ewalo ewolo.
62 Ngu ingonduduwoolo Pita ootookoolo, endesina oolelo,
ya kootusina oololo, sendolo biyobiyomi tewolo.

Yesus Yumooyinolo Mande Elo Uleyingo
(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)

63 Ngu naluno, me oni Yesus dowoolo kerekasi telo, yu-
mooyinolo ulewonggori.
64 Towimbo Yesus doongeyi doobengolo ewonggori. Ge
Anutlo ingondudu eyingo oni tetoningga ngu, asa, oni gu-
lootekungga ngu omukumundoongo nenengo kenoya e. Ngu
onendo gulete? Ewonggori.
65 Ene mande ngundilo oowooyingga oolengo elo, nguno
yumooyinolo mande biyomi elo yombuliyowonggori.

Yesus Yolo Mande Wilikoyingo Tabango Onino Yeyi Dika-
wolo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)

66 Sengetoni suwoononggo, Iserel onilo tabango oni,
woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ko, mamana mande
etuyeloyingo oni ngu gooboongoolo oodoyi, nguno Yesus
yolo, mande wilikoyingo onino oololo, yeyi dikatoni, sumoo
inolo ewonggori.
67-69 Ge nooleno e. Ge Kristus, bine, ngundi kini, bine?
Etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Nondo yeno etoowe
ngu, ye nowoondoyemo hamoo ma tewanggo. Nondo ye
mande gidalegalo sumoo yunootoowe ngu, ye ngu mandega
ngulo gumi yootunolo ma ewanggo. Ene ataga ngano ko
kootusina nguya, nalu bidodomo Oni Nangoni ngu, ene Anut
yanggangonidodo, ngu kandeyi koondosina bingamidodo
bibitelo oluwalo ewolo.
70 Asa, ngu oni ngu bidodo sumoo ewonggori. Ngundilo
ngulo, ge Anut Nangoni, bine? Ewonggori. Ngundilo etoyi,
Yesusndo gumi ewolo. Yengombo etenggoku ngu nangge, no
Anut Nangonilo ewolo.

71 Enengo mandeni elo ingolo ewolo. Noole ndawu mande
gula ewato? Enengo manggowoobo mande nenengo etoni
kuli ingooteto. Elo ewonggori.

23

Yesus Yolo, Payilatno Oololo, Nguno Mande Ingowelo Yolo Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yon 18:28-38)

1 Oni bidodo oolengo ootookoolo, Yesus yolo, Yuda
mela (Rom Gabman) ngulo tabango ngu oowooyi Payilatno
oolouwonggori.
2 Nguno ene Yesus kingo ganangolo goweyi sanggawelo
mande damoni yelo ewonggori. Noole nga oningga nga
kenootooye, ene ende ende noolengo oni ganaganayelolo
endeyoote. Ye (Gabman) bobeye ma inowelo elo, noole
soleyelolo ete. Ene ngundilo nguya ete. No ngu Kristus, mela
ngalo oo bidodo sobosobo oni koleteyingo, etelo ewolo.
3 Mandeye ngundilo ingolo, Payilatndo Yesus sumoo inolo
ewolo. Ge Yuda onilo oo bidodo sobosobo koleteyingo, bine?
Ewolo. Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. Gedo
eteku ngu nangge, no Yuda onilo sobosobo koletewololo
ewolo.
4 Ngundilo etoni, Payilatndo oni simoo baleno, ko, Anutno
woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oniku, ngu bidodomo elo
ewolo. No nga oningga nga, goweyimo mande kowuli biyomi
gula ma kenootenolo ewolo.
5 Etoni, ene meno manggalu telo ewonggori. Ene Yudiya
mela nga bidodomo oni simoo bale ganaganayelolo endey-
oote. Ene Galili melako andunonggo ngundilo telo, yade
yade ngano mayewololo ewonggori.
6 Payilatndo ngu ingolo simoo bale sumoo yunowolo. Nga
oningga nga Galili oni, bine? Ewolo.
7 Yesus ngu Galili mela ngulo oni ngu ingolo, ngulo ene
Yesus suleyootoni Herod tanggeyimo oolouwolo. Herodndo
ngu Galili melangga ngu sobowooteku, ngulo suleyootoni,
eneno oolouwolo. Ngu nalunggano nguno, Herod nguya
Yerusalem endemo nguno oluwolo.
8 Herodndo Yesus kenolo, ngulo ene oni oni telo, newende
gome ingowolo. Ndatelo ngulo, ene kuli Yesuslo mandeni
etoyi ingolo, ene komo kulimimonggo kenowelo ingondudu
telo, ene damoni sungo gula onindo ma teweloyim, ene
doongeyimo tetoni, kenolo, ingoweloyimbolo ingololuwolo.
9 Ngundilo ngulo, Herodndo oo gula gulano Yesus sumoo
sumoo inowolo. Ene Yesusndo Herodlo mande gumi gula ma
ewolo.

10 Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oniku, ko
mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ombulo, Yesus
bungomo mande ebe ganagana ulungga oolengo ewonggori.
11 Herodndo enengo me oniku, ko enengo keyimo oni
ngu bidodo, Yesus yumooyinolo mande elo mukendolo, oni
biyomilo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene towi nenggulo
gula nakanakangoyingo gomengga yolo, Yesus yemuyinolo
ewolo. Kenoyi! Mela ngalo sobosobo koleteyingo ulungga
tunooteteku nga! Elo yumooyinolo yolo, Payilatno ko suley-
ootoyi oolouwolo.
12 Kulimi Herod, ko Payilat, elaga ngu, mundi mundi
telo oluwoli. Ene ataga ngano ngu, ene dobooyelo siyelo
oolooteli.

Payilatndo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewolo
(Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15; Yon 18:39–19:16)

13 Payilatndo Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku,
ko simoo bale, Yudalo tabango galo, ngudodo negoyelootoni
ombulo gooboongoowonggori.
14 Payilatndo elo ewolo. Yendo nga oningga nga yolo,
nono ombuwonggo. Nga oningga ngando simoo bale gana-
ganayelolo endeyootelo ewonggo. Ene nondo ngu mandega
ngulo yengo doongeyemo nenengo sumoo inowonoku ngu,
ye ingoyi! Nondo ngu yendo enedodo mande etenggoku ngu
wilikootoowe, eneno biyomi gula ma kenooteno.
15 Herodndo nguya ene ko suleyelootoni, noolengomo ko
ombuteku nga! Ngulo ye ingoyi! Oo biyomi gula ene
ma tewolo. Nguno noole nguya ene ulewe kumooweloyi
oo biyomi gula eneno ma kenowolo. Payilatndo ngundilo
ewolo.
16 Ngundilo ngulo, nondo gisalu sanggilidodo ngundo
utolo, gisalu yokootoowe, ene toongewalo ewolo.
17 Ngulo Yudalo damoni ngandilo oolooteku, nalu
kundingiyi bidodomo, Payilatndo ya biyomimonggo oni
gulanangge nangge andangetoyi toongete.
18 Ngundilo telo, oni simoo bale bidodo meno manggalu
telo ewonggori. Ngu oningga ngu utooga kumootoningga, ge
Barabas andangeyuno! Elo ewonggori.
19 Ngu Barabas oningga ngu, ene kuli (Gabman) oniya
me yeni tunootewolo. Ende kewooloko oni gula uleni
kumootoni, ngulo ene dowoolo ya biyomimo yewolo.
20 Ariya, Payilatndo mande elo ko eyingo, ene Yesus
yokootoni, toongeweloyimbolo ewolo.
21 Ene meno manggalu telo ewonggori. De mombimo sang-
gawega kumooni! Ngu ma yokootoyi oluwelo, sanggawega
kumooni! Meno elo ewonggori.

22 Payilatndo tambu kabusayi sumoo yunolo ewolo. Nga
Yesus oningga ngando ndawu oo biyomingga tewoku,
ngulo noole ene ulewe kumoowa? Nondo ene gowey-
imo mande biyomi gula ma kenooteno. Ngundilo ngulo,
nondo nangge utolo, gisalu sanggilidodo, ngundo gisalu
yokootoowe toongewalo ewolo.
23 Ene yanggango oolengo yelo, Payilatlo mande utolo
wiliyolo meno mogulu telo ewonggori. Kini, de mombimo
sanggaweya uto! Ngundilo meno elo, ngundo Payilatlo
manggowo wiliyowonggori.
24 Ngundilo tetoyi ngulo, Payilat ene ko mande gula ma
ewolo. Ene simoo bale manggoye keyolo, ewonggoku,
ngundilo nangge tewolo.
25 Ngu oningga, (Gabman) ebe utolo oni uleni kumootoni
yolo, ya biyomimo yeyingongga ngulo simoo baledo ewong-
gori. Mande ewonggoku, ngundilo nangge, Payilatndo
Barabas andangetoni toongewolo. Ene meno manggalu
telo etenggoku, ngulo Yesus ngundiya teyinoyi elo, me oni
kandeyemo yelo yunowolo.

Yesus De Mombimo Sanggawewolo
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)

26 Ene Yesus yolo oolouwonggori. Ene oni gula oowooyi
Sayimon ngu Sayirinya mela ngulo, ene oole ngundilo om-
bulo ende ulunggano nguno uwelo tewolo. Me oni ngu
oningga ngu dowoolo de mombigaku ngu mooleyomo yetoyi,
ngundo koolowoolo, Yesus keyiwoole oolouwolo.
27 Simoo bale oowooyingga oolengo ene keyolo ooloutoyi,
bale oowooyingga oolengo nowoondoyi telo, ngengeyolo
sendolo keyolo oolouwonggori.
28-31 Ene Yesusndo yowoolengolo ewolo. Ye Yerusalem
bale, ye nolo ma sendowelo. Kini, yengom, ko yengo
simooyembolo nguya sendoyilo ewolo. Ye ingoyi! Koo-
tusina nalu biyomi oolengo gula tunootewaku nguno, bale
ninggooteyingomu, bale simoo kuli ma yomooyingomu, bale
simooye nono ma yunootoyi neyingomu, ngundo ene mete
oni oni tewanggo. Ndawugalo ngulo, ngu naluno nguno,
ye kowuli ingolo, ye mela puli nguya ewanggo. Ye bidodo
sodedo ukeya mayeya wiliyelootooga kumoowooto. Mela
puli bobodiboya nguya ewanggo. Ye ukeya noole wiliyeloyi!
Elo ewanggo. Ataga nono damoni biyomi tetenggoku nga
ngu, no ngu de keda biyomine gula kini ngundilo ene ndatelo
damoni biyomi gula ye oni simoo baleno yunowanggoku,
ngu ye de kumooni ngundilo? Ewolo. (Ene nalu wengamo
Anutndo wilikoyeloweloyi nalu ngulo ewolo.)

32 Oni biyobiyomi elaya nguya yulewelo, yoyolo, Yesus-
ndodo oolouwonggori.
33 Ene yade puli bodaga sanganimo oolewonggori. Ngu
musiyongga ngu, oowooyi tabango wembuyi (Golgata).
Ngu musiyonggano nguno Yesus boolowoolo, oni biy-
omi elayagaku Yesus tanggeyi gide gide booloyelowong-
gori. Gula kandeyi koondosina, gula kandeyi dedalesina
booloyelowonggori.
34 Ngundilo booloyelootoyi ngu, Yesusndo yemboongelo
ewolo. Awa, no nutolo, mukendonelolo, boolonelootenggoku, ngu ene ma ingolo ngulo tetenggo. Ngulo ge nga
kowuliyengga nga andangeyunoya yokoya kapengo! Elo
ewolo. Ngundilo elo yokootoni, asa, me oni Yesuslo nengguloni ngu yolo, ebe dagadaga telo, oni gulado oni dagayelolo,
ngundo nengguloga ngu yowolo.
35 Oni simoo bale yowoko pawayelolo dikalo yeyolootoyi
ngu, Yuda onilo tabango onindo yumooyinolo mande
elo, tabadoli telo ewolo. Kenoyi, ene kuli oni gidalega
hoolooweyelowoku ngu, asa, ene Anutndo noole yoyoweloyi
sunggi oni yeyingo oni tetoningga ngu, ene komo enengombo enengo hoolooweetoningga melako ko ombuni. Elo
ewolo.
36 Me oni nguya yumooyinolo mande elo, namoko ombulo,
Wayin sono kowoo biyomi Yesus inowelo tewolo.
37 Ngundilo telo, me oni enebana ewolo. Ge Yuda mela
oni sobosobo koleteyingo oni tetoningga ngu, asa, gengombo
gengo hoolooweenggeloya melako ombulo ewolo.
38 Ene de mombi sosowoomo awuno, so uyi nakango gula
Payilatndo ngandilo nakangowolo. Nga Oningga Nga, Ngu
Yuda Onilo Sobosobo Ulunggalo nakangowolo ewolo.
39 Asa, ngu oni biyomi gula Yesus tanggeyimo
boolowoowonggoku, ngundo Yesus yumooyinolo manggalu
telo ewolo. Ge Kristus tetoningga ngu, asa, gengo
hoolooweenggeloya ngunonggo noole nguya hoolooweyelolo
ewolo.
40-41 Ngundilo etoni, asa, oni biyomi gulagakundo dobooyi
mamanangolo ewolo. Ndatelo ngulo, ge ene yumooyinolo
ngundilo ete? Ene oo biyomi gula ma tewolo. Ngulo ene
kingo duwoo uletenggo. Ene noolendo ngu noolengo biyomi
tewoloku ngu kenolo, ngulo gumi ngundilo teyunootenggo.
Noolengo bidodo ngu ataga kumoowato. Ngulo ngu, noolengombo biyomi tewoloku, ngulo ge Anutlo ma sosolewa? Elo
ewolo.
42 Ariya, ngundilo elo tabango yowoolengolo Yesusya
ewolo. Oo Yesus, gengo Awanggebo endemo oolouya
ootooya ngu, asa, nolo ingondudu telo ewolo.

43 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi ewolo. No
hamoo oolengo geno eteno. Ataga nga sanggano ngano, ge
noya Awando ende gome mesalango oolengongga nguno ulo
oluwalolo ewolo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

44 Sa kewoolo oolengo, sambolo mela bidodo suwoo ooleli
ulungga telo, oololo, sa nemimo uteku naluno wenga, (3
klok) yokowolo.
45 Ngu naluno, Tempelno kumba gagiwi ulunggado
ya gumi kundingiyi wemboongelo boolowooyingonggaku,
Anut enengombo kumbagaku wengamo awunonggo oom-
boongetoni, oosowoolo, ulo melako utoni, gide gide elaya
tunootewoli.
46 Ngu naluno nangge, Yesusndo menolo ewolo. Awa,
ataga no nenengo gabone kandegemo yetenolo ewolo.
Ngundilo elo, ene kumoowolo.
47 Ngundilo tetoni, me oni tabangongga, ngundo oo
ngundilo kenolo, ene Anut bingami okoolo ewolo. Hamoo
oolengo, nga oningga nga biyomi gula ma teyingo! Ene oni
nenengo oolengo! Ewolo.
48 Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo
mayelo, Yesus udooyi, kenowelo dikayingoku nguya, ene
ngundilo kenolo, nowoondoyi telo, solengoyelo, enengo
yano sawonggori.
49 Ene Yesus enengo dobooguliyi, ko bale gidalega
Galilinonggo keyolo mayeyingomu, ngu yowoko dikalo,
ngunonggo Yesus bingo ndatelo tewanggolo ingolo oluwong-
gori.

Yesus Kumootoni Melengoowonggori
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

50 Oni gula, oowooyi Yosep, ngu endeni ngu Arimatiya
ngunonggo mayewolo. Ngu oningga ngu, ene Yuda onilo
mande wilikoweloyi oni, ene oni nenengo oolengo.
51 Ngu oningga ngu, ene oni simoo bale Anutndo oo bidodo
sobowooweloyi nalungga ngu sobowoolo oodoni, nguno
Yesus ulewelo mande elo etoyi, ene nguya nowoondoye
gulanangge kini.
52 Ariya, ene Payilat tanggeyimo oololo, Yesus bingo yow-
elo sumoo inowolo.
53 Ngundilo telo, ene oololo, Yesus bingo de mombi-
monggo andangelo yolo, towi nomboyinggado dooben-
gowolo. Ngundilo telo, enengo bingo yolo oololo, digi
kowu nguno mele seyingomu nguno melengoowolo. Ngu
melengga ngu kuli oni gula nguno ma melengoowolo.

54 Ngu nalungga ngu, (Sabat) nalu kundingiyi, ngulo
oo yomosiyoweloyi nalu. Suwootetoni, ngu Sabatlo nalu
namoko tunootewolo.
55 Ngu naluno, bale gidalega Yesus keyolo, Galilinonggo
mayeyingo, ene Yosep keyolo oololo, Yesus melengootoni,
ngu kenowonggori.
56 Ngundilo telo, enengo yano sodedo oololo, ene sosara,
bo oo ulumi ndindingo gomemu winggoolo yomosiyowong-
gori. Ngu oo ngundo ko kootusina, Yesus bingo sonowoolo
yomosiyootoyi, sodedo ma buwoo yewelo. Asa, nalu
kundingiyi, Sabat, nguno ene ko kini mamana mandeno
eteku, ngundilo telo kengelo oluwonggori.

24

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

1 Sande sengetoni suwoononggo, oo ulumi ndindingo
gome ngu yomosiyowonggoku, ngu yolo, yade meleno
oolouwonggori.
2 Ene oni meleno ombulo, doongeteyingomu ngu, digi
ulungga mele manggowo ukingoyingonggaku, nguno kini.
Mele manggowo kuli goosoowolo.
3 Ene mele newendemo ulo, Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye Yesus ngulo bingo ma kenowonggori.
4 Ngundilo telo, ngulo ingoyingo oowooyingga telo oodoyi
ngu, asa, sodedonangge oni elaya enengo towikumbayali
namboyi oolengo, yowali soluyi dedeku ngundilo tunootelo,
tanggeyemo dikatoli yeyowonggori.
5 Ngundilo kenolo, baleku sosoleyingo ulungga telo, peng-
gootelo, melasina doongetelo oodoyi, oni elayagakundo
ewoliyo. Ye ndawugalo oni keda oolooteku, ngu meleno
ngano erewelo ombutenggo?
6-7 Ene meleno ngano kini, kuli ootookoowolo. Ye
Galilino mande ewolomu ngu ma kapengoyewelo. Ene
ngandilo ewolo. No Oni Nangoni ngu mbumbuwadodo
oni kandeyemo yetoyi, ngundo de mombimo boolonelootoyi
kumoowano. Ene sa kabusayi yokolo ko ootookoowanolo
ewolo.
8 Ngundilo etoni, ngu baleku nowoondoye imi yetoni
ingowonggori.
9 Ene mele yokolo, sodedonangge ende oololo, oo bidodo
kenowonggoku ngulo sulena oni kande elaya kegidembolo
gulanangge (11), ko oni gidalegano nguya, oo kenowong-
goku, ngulo mande mande ewonggori.

10 Ngu bale ngu oowooye ngandilo: Mariya Magadala,
Yowana, Mariya gula Yems nemi, ko, bale gidalega nguya,
ngundo sulena onino oo kenowonggoku, ngulo ewonggori.
11 Ene sulena onikundo ngu ingolo ngu, ene nowoon-
doyemo hamoo etenggolo ma ingowonggori. Baledo
ganayelootenggolo ewonggori.
12 Asa, Pita ootookoolo, kendutelo, meleno oololo uwolo.
Ulo, doongetetoni, hamoo nguno kini. Towi nangge
kenowolo. Ngundilo kenolo, ene yowoolengolo ende oololo,
ene Yesuslo bingo ngu ndatelo tewolo ngulo ingondudu
ulungga telo oluwolo.

Oni Elayagobo Emeyas Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Mak 16:12-13)

13 Ngu sanggano nguno nangge, sulena oni
kewooloyemonggo oni elaya Yerusalem endemonggo
ootookoolo, Emeyas oole keyolo, yade (11 Kilomita) ngundilo
oolouwoliyo.
14 Ngu oni elayaga, ngundo Yesusno oo tewonggoku, ngulo
ene elo ingolo oole keyolo oolouwoliyo.
15 Ngundilo elo, ingolo ingolo oolouwoodoli, Yesus enen-
gombo doongeyalimo tunootelo, nguya oolouwonggori.
16 Ene doongeyali ukingootoni, nga Yesusndo elo ma in-
gowoliyo.
17 Ngundilo telo, Yesusndo ewolo. Yali ndawu mandega elo
ingolo ingolo oolouteli? Ewolo. Ngundilo etoni, elayagaku
omukumundooyali yumoowelo dikawoliyo.
18 Asa, oni gula oowooyi Kiliyopas oningga, ngundo
yowoolengolo, Yesusya ewolo. Ge Yerusalemno oolooteku
ngu, oo Yerusalemno oo tewonggoku ngu, ma kenolo in-
goyingo? Ewolo.
19 Ngundilo etoni, enebana gumi ewolo. Ndawuga? Ewolo.
Elayagakundo mande gumi ewoliyo. Oo bidodo Nasaret
oni, Yesus, goweyimo oo tewonggoku ngu! Ene Anut
doongeyimo, oni simoo bale doongeyemo nguya, ene Anutlo
ingondudu eyingo oni. Enengo mandeni, koni oololo ombulo
teyingo, ngu yanggangonidodo.
20 Anutlo woolo yeyingo oni kundingi ngulo sobosobo
oniku, ko Yuda onilo tabango oniku, ngundo uleyi kumoow-
elo mande gulanangge elo gosiyolo, Gabman oni kandeyemo
yetoyi, ngundo dowoolo, de mombimo udoyi kumoowolo.
21-23 Noolendo kuli ngandilo ingowooto. Anutndo ngu
oningga ngu yootunolo yunootoni, ngundo noole Rom
kandeyemonggo ko yoyootoyi, noole gome oluwatolo in-
gowooto. Ene utolo yombuliyowonggoku ngu, ene ataga
nalu kuli kabusa yokowooto. Ngu oo ngu tewonggoku ngu,

ene ataga noolengo bale gidalegado meleno oololo, enengo
bingo ma kenolo, ombulo, nooleno ngulo mandeni etoyi,
ngulo noole soliyokolo sosolewooto. Ene Anutlo Sambono
Oni elaya (Engel) yeyootoyi, ngundo ewoli. Ene kuli keda
ootookoowolo ewoli!
24 Noole ngu ingolo, noolengo oni gidalega ene melen-
goowonggoku, meleyimo oololo doongetewonggoku, ngu
hamoo baledo ewonggoku ngundilo, ene Yesuslo bingo ma
kenowonggorilo ewoliyo.
25 Ariya, Yesusndo mande gumi ewolo. Yali ingonduduyali
himi kini, Anutlo ingondudu eyingo onindo eyingomu, ngu
yali nowoondoyalimo hamoo ma tewoli!
26 Yali, bine, ma ingooteli? Anutlo ingondudu eyingo
onindo, kuli ngandilo ewolo. Kristus ene komo ogingoyingo
koolowoolo yokolo, ene kootusina, enengo ende dulidalin-
idodomo oolouwalo ewolo.
27 Ngu naluno, Yesus ene damoni yelo, ene mande Moses-
ndo, ko Anutlo ingondudu eyingo onindo, enengombolo elo
nakangoyingo, mande gumgumku bidodo damoni wesiyolo
elayagakuno, elo etuyelowolo.
28 Ene ende namoko tetoni, Yesusndo mande ngu elo
dagayelolo, toongewelo ewolo.
29 Ngundilo tetoli, elayagakundo solengolo ewoliyo. Su-
wootewelo teteku nga, ngundilo ngulo, ge nooledodo ngano
oluwato. Ngundilo etoli, enedodo yano oolouwonggori.
30 Oo neweloyi naluno, yabano bibitelo, Yesusndo
oomanangoyingo gula yolo, dowoolo, Anutno yemboongelo
yokolo, oososowoolo yunowolo.
31 Ariya, ene nguno doongeyali himi yetoni yokolo,
ngundilo ingootoli, Yesus, doongeyalimo kini telo, ko toonge-
wolo.
32 Ngundilo tetoni, enengo nangge mande ewoliyo. Ene
nooledodo oole keyolo, Anutlo mande bidodo damoni we-
siyolo elo, etuyelootoni ngu, ingootoole, nowoondonayemo
ngu hamoo himi yetoni, ngulo gome ingowolo! Elo ewoliyo.
33-34 Ngundilo elo, ene ootookoolo, suwoono nangge,
ene Yerusalem ko oolouwoliyo. Ngundilo oololo, sulena
oni kande elaya kegidembolo gulananggegaku ko oni gi-
dalega nguya ereweyelolo yeyowonggori. Elayagakundo
ewoliyo. Hamoo oolengo! Oo Bidodo Sembuli Ulungga ko
ootookoowo! Sayimon doongeyimo tunootetoni kenowo!
Ewoliyo.
35 Ariya, ngundilo elo yokootoyi, elayagakundo sodedo-
nangge nguya gumi ewoliyo. Noole ooleko Yesusndo mande
etoni, ingolo, ko yano ulo, oomanangoyingo oosowoolo
yunootoni, nelo, ngu naluno, noole ingowooto. Yo, ngu

hamoo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo ingowooto!
Ewolo.

Sulena Onindo Yesus Kenowonggori
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 20:19-23)

36 Ngu oni elayagakundo mande ewootoli, ngu naluno
nangge, Yesus enengombo kewooloyemo tunootelo dikalo
ewolo. Ye nowoondoye imakeyingomo oliyi! Ewolo.
37 Ngundilo etoni, ene soliyokolo, sosoleyingo ulungga
tewonggori. Noole enengo gaboyi kenootetolo ingowong-
gori.
38-39 Yesusndo enengo ingonduduye ingolo ngulo ewolo.
Ye ndatelo sosoletenggo? Ye ndatelo ngulo nowoondoye
bulibali ingootenggo? Ye ombuya, nolo kekandene nga
kenoyi! No nenengombo nangge. Ye ombuya nodowooya
kenoyi! Oomboolo ngu, no ngandilo songgiwine wembune-
dodo dowoolo kenootenggoku ngundilo kinilo ewolo.
40 Ene ngundilo elo yokolo, enengo kekandeyi nguya
etuyelowolo.
41 Ene nowoondoye metemi ingolo, oni oni ulungga
tewonggori. Ene nowoondoyemonggo hamoo nenengo
elo ma ingowonggori. Nowoondoye kowuli ingowonggori.
Ngundilo tetoyi, ngulo Yesusndo ewolo. No oodoolo ku-
mooteno. Ye oowali bodaga ooloote, bine? Ewolo.
42-43 Ngundilo etoni, ene iso kayingomu gumi gula yolo,
inootoyi, ene yolo, doongeyemo newolo.
44 Ene oo nelo yokolo ewolo. Moseslo mamana mande,
Anutlo ingondudu eyingo onilo mande, ko Iserel onilo
yambo bukno (Sam) nguya nakangoyingo ngu, ngulo mand-
eye kuli no yeya ootoolo etoowe ingowonggoku, ngu bidodo
nolo ewolo. Ngu ataga engge nenengo ngundilo nangge
tunootetelo ewolo.
45 Ngundilo telo, ene Anutlo mande damoni oowooyingga
wesiyolo elo etuyelootoni, nowoondoye himi yewolo.
46 Ngu mande gula soweyolo ewolo. Anutlo mandeno
ngandilo nakangolo ewolo. Kristus, Anutndo noole yoy-
owelo sunggi yeyingo oni, ngundo kowuli ogingoyingo
ulungga ingolo, kumoolo, asa, nalu kabusayi melenonggo ko
ootookoowa.
47 Kristus oowooyimo, nowoondoye yowoolengoweloyi
damoningga ngu, ko Anutndo onilo mbumbuwa ngu an-
dangeyunoweloyimbolo damoningga ngu oni simoo bale
mela bidodomonggo wesiyolo etuyelowanggo. Ngu kongga
ngu Yerusalem endemo nguno koletelo damoni yelo ko telo,
ngunonggo mela bidodomo nguya ko telo, elo etuyeloya
endeyoyilo ewolo.

48 Elo, Yesus mande gula soweyolo ewolo. Ye oo bidodo
kenowonggoku, ngulo mandeni yootunoya eya endeyoyi.
49 Ye ingoyi! Nolo Awanembo Yuka Kundingiyi yanggango
ye yunowelo mande gulanangge elo gosiyoyingongga ngu,
nondo suleyootoowe, yeno ombuwa. Ye komo nga endegano
ngano sobowooya oodoyiga, ngu Yuka yanggangongga ngu
Sambo endemo awunonggo ombulo, ye nowoondoyemo ulo
hangewalo ewolo.

Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo
(Mak 16:19-20; Aposel 1:9-12)

50 Ene ngundilo elo yokolo, sulena oniku yoyolo, oololo
yade Betani ende namoko nguno oolouwonggori. Nguno
oololo, Yesusndo sulena oni kandeyi tabayemo okoolo, ku-
mana yunowolo.
51 Ene kumana yunowootoni ngu, Anutndo ene Yesus
okoolo, sulena oni yoyokolo, Sambo endemo oolewolo.
52 Yesus Sambono ooletoni, sulena oniku Yesusno yem-
boongelo yokolo, ootookoolo, oni oni ulungga oolengo telo,
Yerusalem ko oolouwonggori.
53 Ene suwoo suwoo Tempelno ulo, Anut bingami nangge
elo okoololuwonggo.

Yon
Yonlo Mande Tabango

Yon ngu, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula. Ene nalu oowooyingga Yesusya endeyolo, ene kenolo ingolo, Yesuslo koni, ko mande wesiyolo etoni ingolo, ngulo ene Yesuslo mande ewoku ingondudu gome yowolo. Ene Mak, Matiyu, ko Luk, ngu oni kabusaga ngundo koletelo oolengo Yesuslo mandeni nakangowonggori. Ene kootu wenga ngu Yondo Yesuslo mandeni nga nakangowolo.

Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Mandega, Ngulo Ewolo

1 Kulimi oolengo, Anutndo oo bidodo ma yeyingo, ngu naluno, Mande ngu (Yesus) oluwoliyo. Yo, Yesusndo ngu Anutya goboolo oluwoliyo. Ngu enengombo Anut.

2 Kulimi oolengo damonimonggo ngu, ene Anutya oluwoli.

3 Yo, Yesusndo ene oo bidodo temukowolo. Ngulo ngu, oo gula oole gulano ma tunootewolo. Kini, oo bidodo tunootewoku ngu, Yesus enengombo yeni tunootemukowolo.

4 Eneno keda sugi sugi oluweloyi oolooteku, ngu keda oluweloyiga ngu simoo balelo solu himi.

5 Ngu solu himingga ngu suwoono delo himi yetoni, ngu ooleli ngundo doobengoweloyi ereremo kini.

6-7 Oni gula tunootewo, ngu oowooyi Yon. Anutndo ene koletelo suleyootoni ombuwolo. Yo, ene ombulo oni simoo bale tunoo etuyelolo, Yesus ngu hamoo solu himi oolengo. Ngundilo tetoni, ngulo oni simoo bale mande ngu ingolo, ene nowoondoyemo hamoo tewanggo.

8 Yon enengombo ngu solu himingga ngu kini. Kini, ene ombuyingo ngu solu himingga (Yesus) ngulo mandeni wesiyolo eweloyimbolo ombuwolo.

9 Yo, Yesus ngu hamoo solu oolengo. Ngundo ombulo, oni simoo bale bidodo melako oolootenggoku, ngu solu himi yunowelo ombuwolo.

10 Ngu ene melako ootoolo, ngunonggo ene melako, oni simoo bale, oo bidodo yewolo. Ene melako oni simoo baledo, ene kenolo, ma ingowonggori.

11-12 Ene enengo ende damonimo oolouyingomu, ene enengo Yuda onindo ngu ma yowonggori. Kini, oni gidalegado yowonggori. Ene oni ngu enengo oowooyimo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene mete Anutlo simoongo oolengo tunootetenggo.

13 Yo, ene Anutlo simoongo tunootetenggoku ngu, ene awa
namoyembolo daloyebo kini, ko onilo ingonduduno nguya
kini, enengo koyemo nguya kini. Anut enengombo yoyeni,
enengo simoongo tunootetenggo.

14 Mande (Yesus) ngundo oni tunootewoku, ngu nalu
ootuwoo bodaga nangge, noole kewoolonayimo oluwolo.
Yo, eweyimbo suleyootoni, ombutoni, noole kuli enengo
dulidalini ngu kenowootowolo. Ngu dulidaliningga ngu,
enengo nangoni gulananggega ngulomu. Sumange ko da-
moni hamoo gome nenengomu, ngu eneno hangewolo.

15 Yondo ngu oningga ngulo mandeni wesiyolo elo,
ngandilo meno ewolo. Ngu oningga ngu, kuli nondo yeno
etoowe ingowonggoku, ngu ngandilo. Ene no kootunemo
ombulo tunootewoku, ene no oowoone dagalo ulungga
tunootete. Ndatelo ngulo, ene kuli tunootelo oluwoku, ngu
naluno, no ma oluwololo ewono.

16 Eneno ngu sumange ulungga oolengo hangelo ooloote.
Ngu sumangeningga, ngunonggo nangge suwoo suwoo oo
gome gome guladilo guladilo, ene noole yunololoote.

17 Yo, hamoo, Moses kandeyimonggo Anutndo mamana
mande noole yunowolo. Ene sumange nowoondoyi, ko
mande damoni hamoo gome nenengo, ngu Yesus Kristus-
nonggo nangge tunootewolo.

18 Oni gulado hamoo oolengo Anut ma kenowolo. Anut
Nangoni gulanangge, ngu Anut kilalongo. Ngundo eweyi
tanggeyimo oolooteku, ngundo nangge, Anutlo damoni ngu
nooleno yootunolo ete.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

19 Yuda onindo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi,
Liwayi oni ngu suleyelootoyi Yerusalem yokolo, ombulo, Yon
sumoo inowonggori. Ge ndawu oningga? Elo ewonggori.

20 Ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yondo mande tunoo elo,
mande gula ma oongoowolo. Ene ngandilo wesiyolo ewolo.
No Kristus, Anutndo noole ko yoyoweloyi suleyowoku on-
ingga ngu kinilo ewolo.

21 Yondo ngundilo etoni, enendo sumoo inowonggori. Ngu
ndatelo? Ge ndawu oningga? Ge bine Ilayisando? Ewolo.
Etoyi, enendo mande gumi ewolo. No Ilayisa kini. Etoni,
enendo sumoo gula ewonggori. Ge bine Anutlo ingondudu
eyingo oningga, noolendo sobowootetoku, ngu bine? Elo
ewonggori. Asa, enebana mande gumi ewolo. Kini.

22 Ngundilo etoni, enebana Yonno sumoo gula ewonggori.
Ge ndawu oningga? Noole komo mande gumi oni noole

suleyelootoyi ombuwootoku, nguno ewato. Ge, gengomboya
ngu, ge ndatelo ete? Elo ewonggori.
23 Ene ngundilo etoyi, Yondo gumi ewolo. No nga oningga
ngalo Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo ewolo.
Oni gula kingo mela oni kini, ngunonggo manggowo gula
meno ete. Oo Sembuli Ulungga, ngulo oole yomosiyoyino!
Elo ewolo. (Ayisaya 40:3)
24-25 Parisi onindo ngu oni ngu, suleyelootoyi ombuwolo.
Ene Yon sumoo inowonggori. Asa, ge Kristus kini, ge Ilayisa
kini, ko Anutlo ingondudu eyingo oni kini, asa, ndawugalo
ngulo, ge oni simoo bale sono kundingiyimbo sonoyeloote?
Elo sumoo inowonggori.
26 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi
ewolo. Nondo ngu sonombo nangge sonoyelooteno. Ene oni
gula kewooloyemo dikalo oolooteku ngu, ye ngu watayi kini.
27 Ngu oningga ngu, no kootusina ombuteku, ngu oningga
ngulo yanggangoni ulungga oolengo. Nolo yanggangone
ngu bodaga nangge, ngulo ngu, no enengo ko oni telo, ma
oluwanolo ewolo.
28 Nga mandega nga Betani ende, Yodan sono anduloko
nguno tunootewolo. Nguno Yondo oni simoo bale sono
kundingimbo sonoyelowolo.

Yesus Anutlo Sipsip Nangoni

29 Sengetoni, Yesus ombutoni, Yondo kenolo ewolo.
Kenoyi, nga ngu Anutlo Sipsip Nangoni. Ngundo oni simoo
bale mela bidodo mbumbuwaye andange yunowa.
30 Ngu oningga ngulo, nondo kuli ewonomu ngu. Oni gula
no kenelolo ombuteku, ngundo no daganelowolo. Ndatelo
ngulo, ene no ma oliyingo naluno nguno, ene kuli oluwolo.
31 No ngu oningga nguya watayi kini. Ene no ombulo,
oni sono kundingiyimbo sonoyelootoowe, nguno Iserel oni
simoo baleno, ngu oningga ngu tunoo etuyelowanolo ewolo.
32 Yondo mande ngandilo yootunolo ewolo. No Yuka
Kundingiyi ngu, nu kundirimanggowo ngundilo telo,
Sambononggo ombulo, ene tabango sanganimo oodoni
kenowono.
33 No nenengombo ngu oningga ngu, kuli watayi kini.
Anutndo oni sonoyelo elo, sulenelolo ngu, ngandilo ewolo.
Ge Yuka Kundingiyi kenootoyi, oni gula tabango sangan-
imo oodoningga ngu, ariya, ngu oningga ngundo Yuka
Kundingimbo oni simoo bale sonoyelowalo ewolo.
34 Asa, no nenengombo ngu ooga kenootoowe tunoote-
wolo. No ngulo mandeni yeno kuli ewonoku, nga oningga
nga, ene Anut Nangoni. Yondo ngulo ngundilo ewolo.

Yesusndo Sulena Oni Gidalega Yoyowolo

35 Sengetoni, Yon dikatoni, enengo sulena oni elaya nguya
dikawoliyo.
36 Ene Yesus kenootoni, oole keyolo ombutonilo ewolo.
Kenoli, ngungga ngu, Anutlo Sipsip Nangoni! Elo ewolo.
37 Enengo sulena oni elayagaku Yonlo mande ngu ingolo,
ene Yesus keyolo oolouwoliyo.
38 Ene ngundilo tetoli, Yesus yowoolengolo, elayagaku ene
keyolo ooloutoli, yeyolo ewolo. Yali ndawuga ereweteli?
Ewolo. Etoni, elayagakundo gumi ewoliyo. Rabayi, ge
ndawu yanggano ooloote? Elo ewoliyo. Rabayi mandega
ngulo damoni ngandilo, oo etuyeloyingo oni ewolo.
39 Yesusndo gumi ewolo. Mete yali ombuya kenoli! Ewolo.
Etoni, asa, elayagaku Yesus keyolo oololo, ene oluwoku ya
ngu kenolo, enedodo ngu sangga nguno oluwolo. Ene, ngu
sangga nguno mande elo oodoyi, oololo suwootetoni ngu,
sa gaboyi nalu namolaya tunootetoni, ko suwoono nguya
oluwolo.
40 Nga oni elayaga, ngando Yonlo mande ingolo, ene Yesus
keyolo oololo, ene oni gula oowooyi Enduru, ngu Sayimon
Pita ngulo koneyo.
41 Enduru, sodedonangge Yesusndo oluwonggoku yangga,
ngu yokolo ulo, bebeyi Sayimon koletelo erewelo kenolo
ewolo. Noole kuli Mesayiya kenootetoku nga! Elo ewolo.
Mesayiya ngulo damoni ngandilo. Ene Kristus, Anutndo
noole ko yoyoweloyi sunggi yeyingo onilo ewolo.
42 Ngu naluno nguno, Endurundo Sayimon yolo, Yesusno
oolouwolo. Yesusndo kenolo ewolo. Ge Sayimon, Yonlo Nan-
goni. Kootusina oowoongge Sipas (Pita) ewanggolo ewolo.
Ngu oowooyi Pitangga ngulo damoni ngu digi ulunggalo
ewolo.

Yesusndo Pilip Ko Nataniyel Elaga Negoyelowolo

43 Sengetoni suwoononggo, Yesusndo enengo
ingondudunonggo, Galili melako oolouwanolo ingowolo.
Ene Pilip kenolo ewolo. Ge ombuya no kenelolo ewolo.
44 Pilip ngu ene Betsayida oni. Enduru Pita elagalo ende
damoni nguya.
45 Pilipndo oololo, Nataniyel kenolo ewolo. Nga oningga
nga ngu, ene kuli Mosesndo mamana mandeno nakan-
goyingo, ko Anutlo ingondudu eyingo onindo nguya nakan-
goyingonggaku, noolendo kuli kenowooto. Ngu Yesus,
Nasaret oni, ngu Yosep Nangonilo ewolo.
46 Ene ngundilo etoni, ariya, Nataniyeldo eneno ngandilo
sumoo ewolo. Oo metemi gula Nasaretno tunootewa, bine?
Ene ngundilo etoni, asa, Pilipndo mande gumi ewolo. Om-
buya kenolo ewolo.

47 Yesusndo Nataniyel kenootoni, eneno ombutoni,
ngandilo ewolo. Keno, Iserel oni ene hamoo! Eneno ebe
ganagana mande ko damoni biyomingga nguya, eneno ma
oolootelo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, Nataniyeldo Yesus sumoo inowolo.
Ndatelo, ge no watayi tewo? Ene ngundilo etoni, Yesusndo
gumi ewolo. Pilipndo ma negogeloyingomo, no nguno (Pik)
dega damonimo oodoni geyowonolo ewolo.
49 Etoni, Nataniyeldo gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni,
ge Anutlo Nangoni! Ge Iserel mela ngulo onilo sobosobo
koleteyingo ulungga! Ene ngundilo ewolo.
50 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No ge amana
(Pik) de damonimo geyowonolo etoowe, ngulo ge nowoon-
dogemo hamoo tete. Kootusina, oo ulunggado nga ooga nga
dagatoni, ge kenowalo ewolo.
51 Yesusndo ene ko ewolo. No hamoo oolengo, yeno
eteno. Kootusina, ye Sambo goosootoni, kenootoyi, Anutlo
Sambono Engel oni, ngundo Oni Nangoni, ngu tanggeyi
gidegide oolelo, ombulo tetoyi, ye yeyowanggolo ewolo.

2

Oni Gula Kena Endemo Bale Yowolo

1 Sa elaya nguno yokolo, sa kabusayiga nguno, Yesus
nemimbo ngu, bale yoweloyi yanggakuno oluwoliyo. Ngu
bale yoweloyi nalungga ngu, Kena ende ngu, Galili mela
nguno tunootewolo.
2 Ene Yesus ko enengo sulena oni nguya, ngu bale yoweloyi
nalungga, nguno negoyelootoyi oolouwonggori.
3 Ngundilo oololo oodoyi, Wayin kinitetoni, Yesus ne-
mimbo Yesusya ewolo. Ene Wayin gula kinilo ewolo.
4 Yesusndo eneya ewolo. Namo, nondo ndawuga tewe?
Ngu noolengo geya oo kini. Nolo nalu ma tunooteyingolo
ewolo.
5 Ene ngundilo etoni, asa, nemimbo ko onikuya ewolo.
Yesusndo yeno mande gula etoningga ngu, ye komo ngu
keyoya teyilo ewolo.
6 Ngu yangga nguno, nogo kumbe kandegula gidembolo
gulanangge oluwonggori. Nguno Yuda oni enengo damoniye
sono gemuweloyi sono oolengo, nguno oodoni, Anutlo ma-
mana mandeni Yuda onindo keyoyi elo, ngulo ewolo. Kumbe
gulanangge nangge ngu 100 Lita ngundilo. (Ngu 6 ngundi 7
Kelo Dram ngundilo).
7 Yesusndo ko oniya ewolo. Kumbeno sono moondoya,
kumbengootoyiga, hangeni. Ene ngundilo etoni, asa, ko
onindo Yesusndo ewoku, ene ngundilo tewonggori.

8 Yesusndo ko onikuya ewolo. Nga gumi wendoya,
yoya, oolouya, oo simbo kayingo sobosobo ngu inoyi. Ene
ngundilo etoni, ko onindo gumi wendolo, yolo, oololo, oo
simbo kayingo sobosobogaku inowolo.
9 Oo simbo kayingo sobosobogakundo, sono tewoongolo
netoni ngu, ngu naluno ngu, Wayin oolengo tunootete.
Ngulo ngu, ene ndanonggo yoyingo ngu, ene watayi kini. Ene
enengo ko oni ngundo nangge watayi, sono oolengo moon-
dowonggori. Ariya, oo simbo kayingo sobosobogakundo,
bale yoweloyi oninggaku negongowolo.
10 Ombutoni ewolo. Oni bidodo koletelo Wayin metemimu
bayetelogo, kootu oni simoo oowooyingga netoyi ngu, ariya,
ngu naluno, ene Wayin biyomi bodaga nguno yunootenggo.
Ene ge Wayin metemi oolengo ngu gosiyowoku, ge ataga
kootu yolo ombulo, bayeteteku nga!
11 Kena ende Galili melako nguno, Yesusndo koletelo
damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu
tewolo. Nguno enengo dulidalini ngu etuyelootoni, enengo
sulena oni ene damoni yelo, Yesusno nowoondoyemo hamoo
tewonggori.
12 Ngu nalu ngu kinitetoni, Yesus, nemi, konebeyi, ko
enengo sulena oni nguya, Kaperniyam endemo ulo, nguno
sa nalu gidalega kengelo oluwonggo.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo
(Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 Yuda onilo kengeweloyi kundingiyi nalu oowooyi Pa-
sowa, ngu namoko tete. Ngundilo ngulo, Yesus yade oololo,
Yerusalemno oolouwolo.*
14 Yesus oololo, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tem-
pel, ngu newendemo ulo, oni Bulmakau, Sipsip, nu kundi-
rimanggowo uliyootoyi yeyolo, ko oni bibiteweloyi yabano
bibitelo, bobeye yowoolengolo yunootoyi yeyowolo.†
15 Yesusndo uto gisalu telo, ngu yolo, Bulmakau, Sipsip
ko nusago bidodo musiyomo oolootenggoku oweyelowolo.
Ngundilo telo, ene oni digi yowoolengowonggokuno oololo,
bobeye siyakiyoni satoni, yaba bidodo wenggelemootoni,
ukelo utoni oweyelowolo.

---

* **2:13:** Pasowa nalu ngulo damoni ngandilo. Kulimi Anutndo sunggi kenolo dagayeloyingo nalu, Yuda onilo nalu kundingiyi. † **2:14:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga ngulo beye yowoolengolo, Yuda beye yolo, ngundo oo nusago uliyolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano ngundilo tetoyi ngulo Yesus sanggili tewolo.

16 Ene oni nu kundirimanggowo uliyoyingo nguno ewolo.
Ye nu yoya, musiyo nga yokoya sayi! Ye nolo Awanembolo
yangga nga yeyi, oo uliyoweloyi musiyo ma tewelolo ewolo.
17 Yesuslo sulena oni ngu, ene Anut mandeno kuli
oolooteku, ngu ingonduduwoolo ingowolo.

No gengo ya ngulo gome oolengo ingolo, ngulo no ko
yanggango oolengo tetoowega, gengo ya gome olinilo
ingootenolo ewolo. *Sam 69:9*

18 Ene Yuda onilo tabango, ngundo ngundilo kenolo,
Yesusya mande yanggango elo ewonggori. Anutndo nga
kongga ngano logogelowo tetoni ngu, asa, ge oo damoni
sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu anangu tetooga,
noole kenolo ingowato. Ngu hamoo, Anutndo ngu kongga
nguno logogelowolo ingowato ewonggori.
19 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi elo ewolo.
Yendo nga yolo yangga nga toongootoyi ngu, nobana nalu
kabusagomo ko yewe dikawalo ewolo.
20 Ngundilo telo, Yuda onindo ewonggori. Oni nga
goobooyingo Tempel yangga nga yeloodoyi, mooma nalu
onibi namolaya, kandegula ke gidembolo gulanangge (46)
yokowonggori. Ngundilomu, gedo ngu ko sa kabusa
nanggemo, ko yewelo ete? Elo ewonggori.
21 Ngu goobooyingo yangga Yesusndo ewoku ngu, enengo
goweyimbolo ewolo.
22 Ngundilo ngulo, kootusina, Anutndo melenonggo Yesus
ko yokutuwootoni, ko ootookooyingo, nguno enengo su-
lena oni ko ingondudu telo, Yesusndo mande kuli ewo,
ngundilo tunootetoni, nguno ingowolo. Ngundilo tetoni,
sulena oni ene Anutlo mande so uyi nakango, ko Yesus-
ndo mande ewoku, ngu bidodo ingootoyi, nowoondoyemo
hamoo oolengo tewonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Bidodo Damoniye Kuli Ingowolo

23 Yesus ngu Yerusalemno Pasowa nalu kundingiyi ngu
sobowoolo oodoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo,
Yesusndo oo onindo ma teweloyim ngu tetoni, kenolo, ngulo
oni ulungga oolengo, eneno nowoondoyemo hamoo tewong-
gori.
24 Ene Yesusndo simoo bale bidodo ingonduduye bulibali
ingootenggoku, ngulo ene ngu oningga, ngulo newendemo
hamoo ma tewonggori.
25 Ndatelo ngulo, Yesusndo ene oni simoo bale bidodo
damoniye, ingonduduye ingomukoote. Yesus ene onilo
ingonduduye, ngulo oni gulado ma etoni ingowa. Kini, ene
bidodo ingomukoote.

3

Yesusndo Nikodimas Oningga Nguya Mande Ewoli

1 Oni gula oluwoku, ngu oowooyi Nikodimas. Ngu Nikodimas oningga ngu Parisi oni, ko Yuda onilo tabango nguya.

2 Ngu oningga ngu, suwoono Yesusno ombulo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto. Ge oo etuyelowelo, Anutndo sulenggelootoni ombuwolo. Ene Anutndo oni gulaya ma ootoolo ngu, ene oo sungo gula oni ma teweloyi, gedo teteku, ngu ma tewalo ingooteto.

3 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Hamoo oolengo, no geno eteno. Oni gula ene newende buniyo keda ngundilo ma tunootelo ngu, asa, ene Anutlo endega enengo oni simoo balelo soboyelooteku, nguno ma ulo oluwalo ewolo.

4 Ene ngundilo etoni, asa, Nikodimasndo gumi ewolo. Ndatelo telogo, oni kuli dogoni yeyingo, ngundo ene ko yowoolengolo, oni buniyo ngundilo tunootewa? Ene mete nemi useyimo utoni, nemimbo ko yomoowa bine? Elo ewolo.

5 Ngundilo etoni, Yesusndo Nikodimaslo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo, no geno eteno. Oni ene sono (kundingiyi), ko Yuka Kundingiyimo nguya, keda ma tunootelo ngu, ene Anutlo endega enengo oni simoo balelo soboyelooteku, nguno ulo ma oluwa.

6 Oni ene eweyi nemimbo kedaga yeli tunootete. Ene Yuka Kundingiyimbo oni newendemo ulo, ngundo yeni keda tunootewa.

7 Ge nondo mandega geno etenoku, ngulo ingondudu ulungga telo, ma sosolewelo. Ye komo yengo nowoondoye buniyo keda ngundiya tunooteyi!

8 Doogo ngu enengo ingonduduni keyolo, doogo yolo gulasina gulasina, oololo ombulo tete. Ge kingo ngguyi nangge ingoote. Ene ndasinanggo ombulo, ndasina oolouteku ngu, ge ma ingoote. Oni bidodo ko keda Yuka Kundingiyimo tunootewanggoku nguya, ngundilo nanggelo ewolo.

9 Ene ngundilo etoni, Nikodimasndo gumi ewolo. Nga ooga nga ngu, ndatelo telogo tunootewa?

10 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ge Iserel onilo oo etuyeloyingo oni, ge mande oo nga ma wilikolo ingoote?

11 Hamoo oolengo, no geno eteno. Noole oo kenolo ingootetoku, ngulo mandeni yootunolo eteto. Ene noolendo mandega etetoku ngu, ye ingowelo yokootenggo.

12 Nondo kuli mela ngalo oo nguno elo etuyelowonoku ngu, ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewolo. Ngulo

nondo Sambo ende oo nguno mande elo etuyelowanoku ngu,
ndatelo telogo, ye nowoondoyemo hamoo tewanggo?
13 Oni gula ene Sambono oolelo, Sambo ende oo damoni
ma kenolo ingowolo. Kini, Oni Nangoni, ngundo ene Sambo
endemonggo ombuyingo, ngundo nangge, Sambo ende da-
moni nenengo oolengo, ye etuyeloweloyimbolo ombuwolo.
14 Kulimi Mosesndo oni kini, kingo melako nguno sile
gaboyiga telo, de bodaga sanganimo yelo boolowoolo
okootoni, oni ngu kenolo, ene ma kumooyingo. Ngundilo
nangge, Anutlo Nangoni Oni Kilalongo nguya, de sanganimo
yelo, okoolo boolowoowanggo.*
15 Oni simoo bale bidodo ngulo nowoondoyemo hamoo
tewanggoku ngu, ene suwoo suwoo sugi sugi keda gome
oluweloyi, ngu yowanggo.
16 Yo, Anutndo oni simoo bale mela ngano oolootenggoku,
ngu bidodo nowoondoyi ulungga telo, ngulo enengo Nan-
goni gulananggega, ngu oni simoo bale yunowolo. Ene
ngundilo tewongga nguno oni simoo bale bidodo nowoon-
doyemo hamoo telo ngu, asa, ene ma oonatewanggo.
Ene ngundilo telo ngu, ene suwoo suwoo sugi sugi keda
oluweloyiga ngu yolo, oni oni telo oluwanggo.
17 Anutndo enengo Nangoni ngu melako ngano suley-
ootoni ombuwolo. Ene oni simoo bale wilikoyelowelo ma
ombuwolo. Kini, Anutndo ngu mela ngalo oni simoo bale
bidodo mbumbuwanonggo ko yoyoni elo, suleyootoni om-
buwolo.
18 Oni ene ataga newendemo hamoo teteku ngu, asa, Anut
doongeyimo oni nenengo tunootete. Ene oni ene newen-
demo hamoo ma teteku ngu, Anut doongeyimo ene mbum-
buwano oonatelo ooloote. Ndatelo ngulo, ene Anut Nangoni
gulananggega ngulo newendemo hamoo ma tewoku, ngulo
ene oonatewa.
19 Mande wilikoyingo damoni ngu ngandilo. Solu himi
ngu kuli melako ngano tunootewolo. Ene onindo ngu oole-
liko oluwelo ingolo, ngulo ene solu himi ngu yokootenggo.
Ndatelo ngulo, enengo damoniye ngu biyomi oolengo.
20 Yo, ngundilo oni simoo bale ngu ooleliko damoni biyomi
ngu telo oluwelo, gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, ene
solu himimo ombuwelo ma ingootenggo. Ndatelo ngulo,
enengo damoniye biyomi ngu solu himi ngundo yootunow-
eloyi, ngulo ene yokootenggo.
21 Ene oni damoni hamoo teteku ngu, ene solu himimo
nguno ombute. Enengo damoni, enengo koni, ngu Anutya ko
teteliku ngu, oni doongeyemo tunoo kenowanggolo ewolo.

---

* **3:14:** Ye silelo mande ngu Anutlo Mande Buk kulimi (Namba 21:4-9), nguno kandangelo ingowanggo.

Sonoyeloyingo Oni Yondo Yesus, Ngulo Ewolo

22 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuya,
Yudiya melasina oolouwonggori. Nguno, Yesus enengo
sulena oniya nguno oode, oni simoo bale gidalega sono
(kundingiyi) gemuyunolo oluwonggo.
23 Ngu naluno nguno, Ayinon ende ngu, Salim ende
ngu tanggeyimo, nguno Yondo nguya, oni simoo bale sono
gemuyunowolo. Ngu melasina nguno sono oowooyingga
oolooteku, ngulo oni simoo bale suwoo suwoo nguno
mayelo, sono (kundingiyi) yowolo.
24 Ngu naluno nguno, Herodndo Yon yolo ya biyomimo ma
yewolo.
25 Ngu naluno, longge mande gula Yonlo sulena oni, ko
Yuda oni gulaya ngu kewooloyemo tunootewolo. Ndatelo
sono gemuweloyi, Yudalo damoningga ngu keyolo ngu,
ene Anut doongeyimo, namboyi tunootewatolo longgeyolo
ewonggori.
26 Ngundilo telo, enengo sulena oni Yonno oololo ewong-
gori. Oo etuyeloyingo oni, kuli geya oningga Yodan
sono anduloko ootoolo, gedo ngulo mandeni ewolo. Ngu
oningga ngundo oni simoo bale sono (kindingiyimbo)
sonowooyunootoni, simoo bale bidodo eneno ooloutenggolo
ewonggori.
27 Ene ngundilo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi ewolo.
Anut Sambo endemo oolooteku, ngundo oni gula oo ma
inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete ma yowa.
28 Nondo mandega yeno ewonomu, ye ngu kuli in-
gowonggo. No ngu oningga, Anutndo oni noole ko yoyowelo
elo sunggi yewokungga, ngu kini. Ene no ngu, Anutndo
ngu oningga ngulo ooleni yomosiyoyinoweloyimbolo elo,
koletelo no sulenelootoni ombuwono.
29 Ngu ngandilo. Ene oni gula bale yowaku ngu, asa, ngu
balega ngu, ene ngu simoongga ngulo baleyi. Ngu simoongga
ngulo dobooyi ngu dikalo, sodeyelo, ataga bale yowoku on-
ingga ngulo mandeni ingolo, oni oni tewa. Ngundilo nangge,
no nguya nowoondonemonggo ngu oningga ombuyingo,
ngulo no oni oni ulungga teteno. Ataga ngu engge oolengo
tunootete.
30 Hamoo oolengo, ngu oningga ngu (Yesus), ngulo
oowooyi ngu komo ulungga oolengo tunootetoni, nolo
oowoone ngu komo ombulo bodaga telo, ameno uwalo
ewolo.
31 Oni Sambono awunonggo ombuyingo ngu, enengo da-
moni ngundo mela ngalo damoniye ngu bidodo dagayeloote.
Oni mela ngano tunooteteku ngu, ene mela ngalomu. Ene
mela ngalo oo ngulo nangge mandenilo tete. Yo, hamoo, oni

ene Sambo endemonggo ombuyingo ngu, enengo damoni
ngundo mela ngalo damoniye ngu bidodo dagayeloote.
32 Ene oo kuli kenowoku, ko ingowoku, ngulo elo
yootunolo ete. Ene oni gulado ngu mandega elo
yootunooteku, ngu ma yolo dowoote.
33 Oni ene mande ngu gome ingolo, yolo dowoolo ngu, asa,
ene yo elo ewaku, ngu mandega nguno ngu, Anut ene hamoo
mande nangge etelo etuyelowalo ewolo.
34 Ngu oningga Anutndo suleyootoni ombuwoku ngu, ene
Anutlo mandeni nangge yootunolo ete. Ndatelo ngulo,
Anutndo Yuka Kundingiyi ngu ulungga oolengo inowolo.
35 Eweyimbo enengo Nangonimbolo gome ingolo,
nowoondoyi teyinolo, ngulo oo bidodo ene kandeyimo
yelo inowolo.
36 Oni ene Nangonimbolo newendemo hamoo teteku ngu,
ene suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyiga ngudodo
ooloote. Ene oni Nangonimbolo mandeni ngu ma ingolo
keyolo ngu, asa, ngu oningga ngu, Anutya nguno keda ma
oluwali. Kini, Anutlo sanggilininggа ngu eneno oluwa.

4

Yesusndo Sameriya Mela Ngulo Balegaya Mande Ewoliyo

1 Ngu nalunggano nguno, Parisi onindo mande gula
ngandilo ingowonggori. Yesusndo Yon dagalo, sulena
oni oowooyingga oolengo yoyolo, sono (kindingiyimbo)
sonowooyunootelo ingowonggori.
2 (Ene Yesus enengombo ma sonoyelowolo. Kini, enengo
sulena onindo nangge oni sonoyelowonggori.)
3 Yesus ene Parisi onilo mandeye ngu ingolo ngu, ene
Yudiya mela yokolo, ene ootookoolo, Galili melako ko
oolouwolo.
4 Yesus ngu ene ootookoolo, Sameriya mela kewoolokuli
oolega ngu keyolo oolouwolo.
5 Yesus ngundilo yade oololo, Sameriya mela ngulo ende
gula oowooyi Sayika, nguno tunootewolo. Ngu endega ngu
namoko mela gula Yekobndo enengo nangoni Yosep kuli
inowolo.
6 Yo, ngu musiyonggano nguno, Yekobndo kuli sono me-
lengga sewolo. Yesus oole yade yade ombulo, moondeyi
ogingoyingootoni, ngulo ene sono melengga ngu tanggeyimo
bibitewolo. Ngu nalungga ngu, sa kewoolo (12 Klok).
7 Ngu naluno nguno, Sameriya mela ngulo bale gula
sono moondowelo ombuwolo. Ene ombutoni, Yesusndo
ngu balega ngu kenolo, ngandilo ewolo. Sono bodaga
nunootooga newelo ewolo.

8 Ngu naluno ngu, Yesuslo sulena oniku bidodo, oowali
uliyowelo endemo umukowonggori.
9 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Sameriya balega ngundo
gumi ewolo. Ge ngu Yuda oni, ko no ngu Sameriya bale.
Ngulo ge ndawugalo, nono sonolo sumoo ete? Elo ewolo.
(Ndatelo ngulo, Yuda onindo Sameriya oniya doboo ma yelo,
goboolo ma endeyootenggo.)
10 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ngu balega nguya
gumi ewolo. Ene ge Anutndo oo kingo duwoo gunooteku,
ngu ingolo ngu, ko nga oningga ngando geno ete, sono
bodaga nunootooga newe eteku, ngu nguya ingolo ngu,
gebana eneya ewa. Suwoo suwoo, keda oluweloyi sono ngu,
no nunootooga newe elo ewaku ngu, enendo suwoo suwoo
keda oluweloyi sono ngu gunootoni newa.
11 Ngundilo etoni, balega ngundo Yesuslo mandeni gumi
ewolo. Oni ulungga, ge sono moondoweloyi oo gula kini, nga
sono melengga nga ngu, mela newendemo oolengo amu. Ge
sono suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu ndanonggo yowa?
12 Yekobndo nga sono melengga nga ngu, selo yunowolo.
Ngu enengombo enengo simoongo, ko enengo nusagododo
nga sonongga nga neloluwolo. Ge noolengo osinayi, Yekob,
ngu dagalo ulungga, bine? Elo ewolo.
13 Yesusndo balega ngulo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo.
Oni bidodo nga sonongga nga nelo ngu, ene kootusina sonolo
ko ingolo hahangewanggo.
14 Ene oni gula nondo sonongga nga inootoowe newaku
ngu, asa, ene sonolo bungeyi ko ma soliyetoni hahangewa.
Nga sonongga nondo inootenoku ngu, suwoo suwoo keda
oluweloyi sonongga ngu newendemo ngunonggo oolelo
oolelo, ene sugi sugi oluwalo ewolo.
15 Ene ngundilo etoni, asa, balegaku enebana Yesusno
ewolo. Oni ulungga, ge ngu sonongga ngu, no nuno.
Nunootoyi ngu, asa, kootusina, no bungene soliyetoni,
sonolo hahangelo, no sono moondowelo, ngano ko ma
ombuwanolo ewolo.
16 Etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Ge oolouya,
kamengge negongoya, yalingo ela ela ngano ombuli! Elo
ewolo.
17 Ngundilo etoni, balegakundo gumi ewolo. No kamene
moole kini. Etoni, Yesusndo balegakuyalo ewolo. Ge
ngandilo ete, no kamene kini, ge ngu hamoo oolengo ete.
18 Ndatelo ngulo, kuli ge kamesumoongge kandegula.
Ataga simoongga oolooteliku, ngu gengo kamengge oolengo
kini. Gengo mandega eteku, ngu hamoo oolengo etelo ewolo.
19 Etoni, balega ngundo Yesusno ewolo. Oni ulungga, ataga
no ingooteno. Ge Anutlo ingondudu ewo oni.

20 Noole osi sambanayimbo nga mela pulimo ngano goo-
boongoolo, Anutno yambo mande tewonggori. Ene ye Yuda
onindo ngu etenggo. Oni gooboongoolo yambo mande
teweloyi ngu, Yerusalemno nanggelo etenggo.
21 Baledo ngundilo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi
ewolo. Ge bale, ge komo nolo mande etenoku nga ingoya,
nowoondogemo hamoo teni. Nalu gula tunootetoningga
ngu, ye nga mela pulimo ngano, ko ye Yerusalemno nguya,
awanayimo yambo mande ma tewanggo.
22 Ye ngu, oo ye ma ingootenggoku, nguno yambo mande
tetenggo. Noole Yuda onindo ngu oo ingootetoku, nguno
yambo mande teteto. Ndatelo ngulo, Anutndo ko yoyoweloyi
koningga, ngulo ingonduduga ngu, noole Yuda oni simoo
bale kandenayimo ooloote.
23 Nalu gula tunootetoni ngu, ngu nalunggaku ngu
ataga kuli tunootewoku nga! Oni bidodo hamoo yambo
mande tewelo ngu, asa, ene komo Yuka Kundingimbolo
Awangga ngulo yanggangoni, damonimo, nguno yambo
mande tewanggo. Ene damoni ngundilo tetenggoku ngu,
asa, Awando ngundilo oni ngulo gome ingoote.
24 Anut ngu Yuka oolengo. Ngulo oni simoo bale komo
Yuka Kundingiyi, ngulo yanggangonimo ngu yambo mande
tewanggo. Yo, ene komo Anutndo damoni metemi tewelo
ingooteku, ngu nangge teyi.
25 Ene ngundilo etoni, asa, balegakundo mandeni gumi
ewolo. No ingooteno. Mesayiya ombuwa. Ene Kristus,
Anutndo noole ko yoyoweloyimbolo elo sunggi yewo oni,
ngundo ombuya. Ene ombuteku naluno nguno, ene oo
bidodo etoni, noole ingowatolo ewolo.
26 Balega ngundo ngundilo etoni ngu, Yesusndo enengo
mandeni gumi ewolo. Ngu nondo nangge, no ataga geya
mande eteloku nga! Elo ewolo.
27 Yesusndo balega nguya ngundilo etoni, asa, ngu naluno
nangge, enengo sulena oniku ombulo, yeyolo, ene ngulo
ingondudu ulungga tewonggori. Ene sulena oni gulado
sumoo ewelo ma ingowolo. Ge ndawuga yowelo erewete;
ngundi, ge ndawugalo eneya mande eteli? Elo ingowolo.
28 Ariya, ngu balega ngu, enengo sono nggusi nguno
yokolo, ene kendutelo, endemo oololo, oni simoo baleno
ewolo.
29 Ye ombuya, ande oningga ande kenoyi! Ene nondo oo
kuli tewonoku, ngu bidodo yootunolo ete. Ene Kristus bine?
Elo ewolo.
30 Ene ngundilo etoni, ariya, oni simoo bale endemo
oluwonggoku, ngu bidodo ootookoolo, ende yokolo, Yesus
tanggeyimo ombuwonggori.

31 Ngu nalunggano nguno, sulena onindo Yesusya oo neni
elo, eriringolo ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, ge komo
oowali ne! Elo ewonggori.
32 Ene Yesusndo ewolo. No oowali gidalega moole, ye
ngulo ma ingootenggo.
33 Ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oni enengo nangge
elo ingolo ewonggori. Oni gulado bine, oowali kuli yolo,
mayelo inowo? Elo ewonggori.
34 Yesusndo enengo ingonduduye ngu kenolo ingolo, ngulo
ene ewolo. Nolo oowali ngu ngandilo. No komo oni
no sulenelootoni, ngano ombuwonomu, ngulo ingonduduni
ngu keyolo, enengo koni ngu temukowano. Ngungga ngu,
nolo oowali nenengo.
35 Yendo ngandilo etenggo. Kombo namolaya yokolo
ngu, kono oowali enggelo mandoni yemukootoni, yolo, ngu
neweloyi nalu. Ene no yeno eteno. Ye komo ootookooya,
doongeteya, endeyoya, oowali koyi nga kenoyi. Oowali kuli
enggelo mandoni yemukowolo.*
36 Oni oowali engge yooteku ngu, ene enengo uliyi yolo,
ene suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo oowali ngu
gooboongoolo watayewa. Ngundilo ngulo, oni oo imiteku, ko
oni oo engge yooteku nguya, ene goboolo oni oni tewali.
37 Ngundilo ngulo, nga mandega nga ngu hamoo. Oni
gulado ngu, oo yuwooyi imitoni, ko oni gulado ngu oowali
enggelo mandoni yetoni, ngu yoote.
38 Nondo kuli ye suleyelootoowe, ye ko telo oo ma imiyin-
gomo, nguno oowali enggelo mandoni yetoni yowanggo.
Oni sungombo ko kuli yanggango ko tetoyi, oowali oolelo
enggewoku ngu. Yendo ngu kongga nguno ulo, oowali engge
yowonggo. Yesusndo mande ngundilo ewolo.
39 Sameriya ende ulungga ngulo oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo, balega ngulo mandeni ngu ingolo, ngulo
ene Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ndatelo
ngulo, balega ngundo ewolo. Nondo kuli oo biyomi telo
endeyowonoku, ngu bidodo yootunolo emukootelo ewolo.
40 Ngundilo etoni, Sameriya endemo oni simoo bale ngu,
ene Yesusno ombulo ewonggori. Ge ombutooga nooledodo
ngano oluwato. Ngundilo etoyi, ngulo Yesusndo ngu en-
degano, nguno sa elaya oluwolo.
41 Sa elaya nguno oodoni, nguno ngu, oni simoo bale
oowooyingga nguya Yesusndo mande etoni, ngu ingolo,
nowoondoyemo hamoo tewonggori.

---

* **4:35:** Oowali engge mandoni ngu oni simoo bale Anutlo mande keda ingolo, nowoondoyemo hamoo tewelo ingootenggo.

42 Ene ngu balega nguya ewonggori. Noole gedo
etoyi ingolo, ngulo noole nowoondonayimo hamoo ma
tewootowolo. Kini, noole ngu noolengombo enengo mang-
gowoomo mandeni nguya ingolo, ngulo noole nowoondon-
ayimo hamoo teteto. Noole ingooteto. Nga oningga ngando
nangge, ene mela ngalo oni simoo bale bidodo ko yoyoweloyi
oni oolengolo ewonggori.

Yesusndo Gabman Onilo Tabango, Ngulo Nangoni Yomosiyowolo

43 Ngu sa elayaga nguno yokolo, ene ootookoolo Sameriya
ende yokolo, yade yade ooleko oololo, Galili melako tunoote-
wolo.
44 Yesus enengombololo ewolo. Anutlo ingondudu eyingo
oni ngu, enengo ende damonimo oowooye bingami ma
tunootewalo ewolo.
45 Ngundilo elo, Yesus ene yade oololo, Galili melako
tunootewolo. Ene tunootetoni, Galili oni ngundo Yesus
kenolo, ene oni oni tewonggori. Ndatelo ngulo, ene nalu
kundingiyi nguno Yesusndo Yerusalemno ko oo tewoku, ngu
ene nguya oololo kenowonggori.

46 Ngundilo telo, Yesus ene Kena ende Galili mela nguno
mayelo tunootewolo. Ngu endega nguno ene kuli sono
yowoolengootoni, Wayin tunootewolo. Ngu melako nguno
ende gula oowooyi Kaperniyam. Nguno Gabman onilo
sobosobo tabango gula oluwoku, ngu enengo nangoni ngu
sayidodo oluwolo.
47 Ngu oningga ngundo Yesuslo mandeni ingowolomu
ngu, Yudiya mela yokolo, ene mayelo, Galilino ooloote, elo
etoyi, ingowolo. Ngulo, ene Yesus tanggeyimo oololo ewolo.
Ge komo ombuya, nolo nangone kumoowelo namoko tete.
Ngulo ge ombuya, yomosiyootooga mete tenilo ewolo.
48 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ewolo. Ene yeno
Anutndo oo sungo gula onindo ma teweloyim teteku, ngu
kenolo, ngulo ye nowoondoyemo hamoo ma tetenggolo
ewolo.
49 Yesus ngundilo etoni, asa, Gabman onilo sobosobo
oni tabangongga, ngundo Yesusno ewolo. O oni ulungga,
ge komo sodedo Kaperniyam endemo ombu, no nangone
kumoowelo teteku nga! Elo ewolo.
50 Tabango oningga ngundo ngundilo etoni, Yesusndo
gumi ewolo. Ge mete oolou, gengo nangongge ngu keda
oluwa. Ene ngundilo etoni, asa, ngu oningga ngu, ene
Yesuslo mandeni ngu ingootoni, hamoo tetoni, ngulo ene
oolouwolo.

51 Ngu oningga ngu ene ooloutoni, enengo yano sulena
oni ooleko yeyootoni, ngundo ewonggori. Gengo nangongge
keda oolootelo ewonggori.
52 Ngundilo etoni, ngulo enengo sulena oniku sumoo
yunolo ewonggori. Kuyowo ndawunalunggano ene sayimbo
yokootoni, ene metemi tewo? Ene ngundilo etoni, enengo su-
lena onikundo gumi ewonggori. Ene kuyowo sa gaboyi ngu
nalu gulananggemo (1 klok), moondeyi gookingo ulunggaku
yokootoni, mete tewo.
53 Ngundilo etoyi, eweyi ingoyingo, kuyowo ngu
nalunggano nguno nangge, Yesusndo gengo nangongge
ngu keda oluwa, eneno ewolo. Ngundilo ngulo, ene Yesusno
newendemo hamoo tetoni, enengo keyimo oniku nguya
eneno nowoondoyemo hamoo temukowonggori.
54 Ngu naluno, Yesus ene Yudiya mela yokolo, Galili
melako mayelo, nguno ene oo sungo gula onindo ma
teweloyim, ngu tambu elayayiga, nguno tewolo.

5

Yesusndo Betsayida Sono Koongewomo Sayi Oni Gula Yomosiyowolo

1 Yuda onilo nalu kundingiyi gula tunootetoni, ngulo Yesus
ene Yerusalemno oolouwolo.
2 Yerusalem ende oonggoo pawa ngulo yamako ngu
oowooyi, Sipsiplo yamako. Ngu yamakongga ngu tanggey-
imo nguno sono koongeyingo gula oluwolo. Ngu Hiburu
mandeno ngu oowooyi Betsayidalo ewolo. Ngu sono koonge-
wongga ngu, dabemimo ya tookoododo kandegula oluwolo.
3 Ngu ya tookoododo nguno, sayi oni oowooyingga oolengo
oluwonggo. Oni doongeye kilingomu, oni kekandeye ng-
giminggameyimu, ko kekandeye bingo yeyingo oni, ngudodo
nguno oluwonggo.
4 Nalu gidalegano, Anutlo Sambono Engel ngundo ombulo,
sono newendemo ulo, sono tetoyi, lolingolo, ikakowoowolo.
Oni gula ene koletelo oolo lo, sonono uwaku ngu, enengo
sayini kinitetoni, mete tewa.
5 Ngu musiyomo nguno, oni gula ngu ya tookoododono
oluwoku, ene sayidodo oodoni, mooma onibiga kande elaya
kengga kegidembolo kabusa (38) nguno oluwolo.
6 Yesusndo oningga ngu kenootoni wetolo oodoni, ene
ingowolo. Nga oningga nga, ene nalu pelungga ene sayidodo
oluwolo. Ngundilo ingolo, Yesusndo oni sayidodoga nguya
sumoolo ewolo. Ge gengo gowege ngu gome metemi tewelo
ingoote, bine? Elo ewolo.

7 Ene ngundilo sumoo etoni, sayi oninggakundo Yesuslo
mandeni gumilo ewolo. Oni ulungga, sono koodo oolelo
ikakooteteku naluno ngu, oni gula no hooloowenelolo, noy-
olo sonono noyeweloyi kini. No nenengombo oolouwelo
ooloutoowe, oni sungombo oololo, no daganelolo, enendo
sonono koletelo oololo utenggolo ewolo.

8 Etoni, asa, Yesusndo ngu oni sayidodoga nguya ewolo. Ge
ootookooya, gengo yaba, oo ngu yoya, dikaya ooloulo ewolo.
9 Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge ngu sayi on-
ingga ngulo goweyi mete tetoni, ene ootookoolo, enengo
yaba oo ngu yolo, dikalo oolouwolo.

Ngu kongga ngu Sabat nalu kundingiyimo tewolo.
10 Yuda tabango onindo, oni sayidodoga ko mete
tewokungga nguya ewonggori. Ataga ngu nalu kundingiyi
(Sabat). Moseslo mamana mandeno ngu, ge gengo yaba
koolowoolo endeyoweloyi nguya loogulo ewonggori.
11 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, ngu oni sayidodoga mete
tewokungga, ngundo mandeye gumi ewolo. Oningga no
yomosinelootoni mete tetenokungga, ngundo elo, nono ete.
Gengo yaba oo ngu yoya, koolowooya ooloulo ewolo.
12 Ngundilo etoni, Yuda onindo sumoo inolo ewonggori.
Ndawu oninggado geno ete, ge gengo yaba yoya, koolowooya
ooloulo ete? Elo ewonggori.
13 Ene ngundilo sumoo etoyi, oni goweyi mete tewokungga
ngu, ene onendo tewoku ngu ma ingowolo. Ndatelo ngulo,
oni simoo bale oowooyingga oolengo oodoyi, Yesus ene ngu
kewooloyemonggo kuli toongewolo.

14 Kootusina, Yesusndo ngu oninggaku goobooyingo yano
kenolo ewolo. Ataga ngu ge mete tewoku nga, ge mbum-
buwa gula ma tewelo. Kinitetoni ngu, kowuli gula ulungga
oolengo ge moondegemo tunootewalo ewolo.
15 Ariya, ngu oningga Yesuslo mandeni ingolo ngu, ene
oololo, Yuda onino ewolo. Nga oningga ngando no
yomosinelowoku, ngu oowooyi Yesuslo ewolo.

16 Ngundilo etoni, Yuda onindo ngunonggo Yesus yombu-
liyoweloyimbolo damoni yewonggori. Ndatelo ngulo, ngu
ooga ngu Sabat nalu kundingiyimo nguno tewoku ngulo.
17 Ene Yesusndo mandeye gumilo ewolo. Awanembo ngu
nalu bidodomo ko telo oolooteku, ngundilo ngulo, no nguya
ko tewanolo ewolo.
18 Ngundilo etoni, Yuda onindo ngu ene komo Yesus
uleyi kumooweloyimbolo yanggango yewonggori. Ndatelo
ngulo, Yesusndo Sabat nalungga ngulo mamana mande ngu
yombuliyolo, ko nguya Yesusndo ete. Anut ngu enengo

eweyi oolengolo ewolo. Ngu mandega eteku, nguno ngu, enengombo Anut ngundilo tunootete.

Anut Nangoni Ngu Ene Ko Teweloyi Sunggidodo

19 Ariya, Yesusndo Yuda onilo mandeye gumi ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Nangonimbo enengo ingondudunonggo oo gula ma tewa. Kini, ene oo eweyimbo tetoni kenowoku, ngu nangge tete. Eweyimbo oo bidodo teteku, ngu enengo Nangonimbo nguya ngundilo nangge tewa.
20 Eweyimbo Nangonimbolo gome ingolo, nowoondoyi teyinolo, ngulo ene oo bidodo gome etungootoni, Nangoni nguya tete. Eweyimbo ko nga dagalo ulungga nguya etungootoni tewa. Nguno ye nowoondoye soliyokolo, ingondudu ulungga ingowanggo.
21 Eweyimbo oni kumooyingomu yokutuwootoni, ootookootoyi, keda oluweloyi ngu yunoote. Ngundilo nangge, Nangonimbo nguya, ene keda oluweloyiga ngu yunowelo ngu, ene mete keda yunoote.
22-23 Eweyi Anutndo oni gulalo mandeni ma wilikoote. Kini, oni wilikoweloyi ko ngu bidodo enengo Nangoni kuli inowolo. Ndatelo ngulo, oni bidodo Anut oowooyi bingami elo okootenggoku, ngundilo nangge, enengo Nangoni nguya ngundilo oowooyi bingami elo okoowanggolo ingoote. Oni ene Nangoni oowooyi bingami ma elo okooteku ngu, asa, ene Eweyimbo, Nangoni suleyootoni ombuwoku, nguya oowooyi bingami ma elo okoote.

24 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene nolo mandene ingolo, keyolo, Anutndo sulenelowoku, nguya newendemo hamoo tewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene keda sugi sugi oluwa. Yo, hamoo, ngundilo oningga ngu Anutndo oni nenengo etekungga ngu, kootusina, Anutndo ene ko ma wilikowa. Kini, ene Anutya keda oluwali.

25 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Nalu tunooteweloyi ngu, ataga kuli tunooteteku nga, oni kumooyingo ngu, ene Anut Nangoni ngulo manggowo ingolo ngu, asa, ene suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowanggo.
26 Eweyi enengombo ngu oni simoo bale yoyeni, keda oluweloyi ngu tunootete. Ngu yanggangongga ngu nangge Nangoni inootoni, ngulo ene nguya keda oluweloyiga ngu oni simoo bale yunoote.
27 Ene Oni Nangoni, ngundilo ngulo, Eweyimbo oni wilikoweloyi kongga ngu ene inowolo.
28-29 Ngu hamoo, tunooteweloyi naluno tunootetoni ngu, oni bidodo kumooyingomu meleno oolootenggoku, ngu

ene nenengo manggone ingolo ootookoolo, endeloko oolewanggo. Yo, hamoo, oni ene damoni gome nenengo endeyolo oluwonggoku ngu, ene keda ko ootookoolo Anutya sugi sugi oluwanggo. Ene oni damoni biyomi telo oluwonggoku ngu, ene ko ootookoolo, mandeye wilikoyingo onino oololo, dikalo, ngunonggo ene Setanlo ende biyomi nguno sugi sugi oluwanggo. Ye ngulo ma soliyokolo tewelo.

Oni Gidalegado Yesuslo Mandeni Yootunolo Etenggo

30 Yesusndo Yuda oni tabango nguya mande ngandilo ewolo. No nenengombo nenengo ingondudunemonggo oo gula ma tewano. Kini, no Awanonggo mande ingowonomu ngu nangge keyolo, no oni wilikoyelowano. Nolo mande wilikoyingo ngu nenengo oolengo. Ndatelo ngulo, no nenengo ingondudune ma keyooteno. Kini, Awando no sulenelootoni, ombuyingongga ngulo manggowo nangge keyolo ko teteno.

31 Ene no gulanangge, nondo nangge nenengo mandene wesiyolo elo ngu, asa, ngu mandega wesiyolo ewonoku, ngu hamoo kini.

32 Ene gula (Anut) nguya oolooteku, ngundo ene nolo mande elo yootunoote. Ngu nolo mandega ewoku, ngu hamoo oolengolo ingooteno.

33 Kulimi, yendo oni gula suleyootoyi, Yonno oololo, ene nolo mande wesiyolo etoni ingowonggo. Mande bidodo ingowonggoku ngu, ngu hamoo mande nangge.

34 Oni dikalo, nolo mande, oowoone elo yootunootenggoku, ngulo no ma ingondudu teteno. Ene nondo ngu Anutndo ye ko yoyoni elo, ngulo gome ingooteno. Ngundilo ngulo, nondo nga mandega nga yeno etenoku, ngu Yonlo koni ngulo mande ewolo.

35 Yon ngu solu ngundilo delo, oni simoo bale himi gomemo yunowolo. Yengo nowoondoye ngu mete tetoni, ye nalu ootuwoo bodaga enengo himimbolo oni oni tewonggo.

36 Ene nolo kone, damonine, oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu ye kewooloyemo tewonoku, ngundo Yonlo mande hamoo ewoku, ngu dagawolo. Ene ataga nolo damonine ngu nga yootunolo ete. Ko bidodo awando no nunowoku ngu, no temukowano. Yo, hamoo, nondo ko tetenoku, ngu enengombo oni simoo bale etuyelootoni, Awando no sulenelootoni, no ombuwonolo ingowanggo.

37 Awando no sulenelootoni, ombuwonoku, ngu enengombo no yootunonelolo, mande elo yunowolo. Yo, hamoo, ye enengo manggowo bodaga ma ingolo, ko enengo omukumundoongo nguya ma kenowonggori. Ene enengo mande ngu bukno ooloote.

38 Ene ye ngulo mandeni nowoondoyemo ngu ma ooloote.
Ndatelo ngulo, ye Anutndo no sulenelootoni ombuwonoku,
ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewoowonggori.
39-40 Ye ngandilo ingootenggo. Anutlo mande so uyi
nakangoyingo, ngundo suwoo suwoo keda oluweloyi kedaga
ngu yunootoni, suwoo suwoo gome oluweloyilo etenggo.
Ngundilo ngulo, ye mande bidodo ngu so uyi nakango ngu
newendemo oolooteku, ngulo koyi telo erewetenggo. Ene
ngu oo naka, ngu nolo yootunolo ete. Ene ye nono ombulo
suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu ma yowelo ingootenggo.
41 No onindo bingamine eya okooyi elo, ma sumoo
yunooteno.
42 Ene nondo ye ingooteno. Yendo ngu, yengo nowoon-
doyemo Anutno hamoo ma telo oolootenggo.
43 No kuli awanembolo oowooyimo ombuwonoku, ene ye
nolo mandene ma yolo ingootenggo. Ene oni gula enengo
oowooyimo elo ombuwaku ngu, ye ngulo mandeni ngu ye
hahangelo yolo ingowanggo.
44 Ye yengo bingamiye ngu yengo dobooguliyemonggo
yootenggo. Ene ngu bingamingga ngu Anutndo yunow-
elo ingooteku, ngu ye yowelo ma ingootenggo. Ngundilo
ngulo, ye nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo nguya ma
ingootenggo.
45 Ye nowoondoyemonggo ngandilo ma ingowelo, nondo
Awano ye wilikoyelowelo mande eweloyi kini elo, ma in-
gootenggo. Ye Mosesndo nangge ye hoolooweyeloweloyi elo,
ingondudu tetenggo. Kini, ngu ingonduduga ngu nenengo
kini. Mosesndo ngu yengo wilikoyeloweloyi oni.
46 Mosesndo nolo newendemo hamoo tewolo. Ngulo ngu,
ye Moseslo mande nowoondoyemo hamoo telo ngu, ye nolo
mandene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ndatelo
ngulo, Mosesndo ngu ene nolo mandene nakangowolo.
47 Ene ye Mosesndo mande nakangoyingo ngu nowoon-
doyemo hamoo ma telo ngu, ye ndatelo telo ngu, ye nolo
mandene ngalo nowoondoyemo hamoo tewanggo? Ye er-
eremo kini! Ewolo.

6

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 5,000 Oowali Yunowolo
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

1 Ngu mandega ngu kinitetoni, Yesus ene Galili mela
ngulo sono koongeyingo oowooyi Tayibiriyas, (Galili) ngu
anduloko nguno ulelewolo.
2 Nguno ulooletoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo,
ngundo Yesusndo oo sungo gula onindo ma teweloyim sayi

onino tetoni, ngulo ene Yesus kenolo, keyolo endeyowonggori.
3 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena onikuya
pulimo oolelo, nguno bibitewonggori.
4 Ngu naluno nguno, Yuda onilo Pasowa nalu kundingiyi,
ngu namoko tete.
5-6 Yesus doongetelo, endeyolo, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo yeyootoni, ene tanggeyimo ombuwonggori.
Ombutoyi, Yesusndo oo teweloyi kuli ingolo, ngulo ene Pilip
tewoongolo, ngandilo sumoo ewolo. Noole oomanongoyingo
ndanonggo uliyolo, nga oni simoo bale nga yunootooye
newanggo? Elo ewolo.

7 Pilipndo mandeni ngu ingolo, gumilo ewolo. Noole sa
nalu onibiga (200) ko tetooye ngu, ko ngulo uliyi yowatoku,
ngundo nga oni simoo bale ulungga ngalo oomanongoyingo
bodaga uliyootooye, ma mete tewa. Hamoo oolengo kinilo
ewolo.
8 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni gula, oowooyi
Enduru, ngu Sayimon Pita koneyo, ngundo Yesusnolo ewolo.
9 Simoo kosiyi gula nooledodo ngano oolooteto. Ngundo
ene oomanongoyingo kandegula ko iso elaya bodaga nguya
moole. Ene ngundo oni simoo bale ngandilo ulungga nga ma
mete tewalo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo ewolo. Simoo baleno
etoyiga, ene bibiteyi, so gome gome nguno oluwolo. Ene
ngundilo etoyi ngu, asa, oniku nguno bibitewonggori. Ngu
simoo ngu bidodo gooboongootoni, ngu ulungga oolengo
(5,000).

11 Oni simoo bale bibitemukootoyi, Yesusndo ngu
oomanongoyingoku yolo, Anutno esetelo, enengo sulena oni
yunootoni, ngundo bayetelo, oni simoo bale yunowonggori.
Ngundilo telo, Yesus ene iso elayagaku nguya yolo,
Anutno esetelo, bayetelo yunootoni, nelo, ene useye mete
tewonggori.
12 Oowali netoyi mete tetoni, asa, Yesusndo enengo su-
lena onikuno ewolo. Ye oowali netoyi sosolango gumgum
oolooteku, ngu yoya, ngu gula ma yokootoyi biyomi yewelo
ewolo.
13 Ngundilo etoni, ene oowali oomanongoyingo gumgum
gooboongoolo, siliyootoyi, si kande elaya kegidembolo elaya
hangewolo. Ngu oowali oomanongoyingo kandegulaga, ngu
netoyi, gumi oodoni, ngundilo siliyowonggori.

14 Oni simoo bale ngu oo sungo gula onindo ma teweloyim,
ngu Yesusndo tetoni kenolo ewonggori. Hamoo oolengo, nga
oningga nga, ene Anutlo ingondudu eyingo oni Mosesndo

sobowooyi, elo ewoku, ngu nga oninggaku nga! Elo ewonggori.

15 Ene ngundilo etoyi ngu, ariya, Yesus ene ingowolo. Oni simoo baledo ene dowoolo, enengo mela nga oo bidodo sobosobo ulungga yeweloyimbolo ingowonggori. Ngundilo ngulo, Yesus enesu nangge oololo, mela pulimo oolewolo.

Yesus Sono Koongeyingo Sanganiwoole Oolouwolo (Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)

16 Ngu nalungga ngu suwoo tetoni, Yesuslo sulena oniku sono koongeyingomo uwonggori.

17 Ene wanggo gula sanganimo oolelo, ene sono koongeyingo kewoolo oolengowoole oolouwonggori. Ene Kaperniyam endemo ulelewelo ooloutoyi suwootewolo. Suwootetoni, Yesus eneno ma tunooteyingo.

18 Ngu naluno nguno, doogo yanggango ulungga oolengo yootoni, sono koongeyingonggaku dookelo, pigipokuli ulungga yewolo.

19 Ene wanggo woosoolo bodaga yowoko (Kilomita) kandegula (5) ngundi kandegula gidembolo gulanangge (6) ngundilo oololo ngu, ene Yesus kenootoyi, sono koongeyingo sanganiwoole eneno ombuwolo. Yesus yade oololo, wanggo tanggeyimo ombuwelo tetoni, ngulo enengo sulena oniku sosoleyingo ulungga oolengo tewonggori.

20 Ene Yesusndo enengo sosoleyingo, ngu yeyolo ingolo, ngulo ene sodedonangge ewolo. Ye ma sosolewelo! Nondo nangge, yeno ombutenoku nga! Elo ewolo.

21 Ene ngundilo etoni, ariya, enengo sulena onikundo Yesus wanggo sanganimo oolenilo etoyi, ngulo ene sanganimo oolewolo. Ooletoni, wanggo ngu naluno nangge, melangga sawelo ewonggoku, nguno tunootewolo.

Oni Simoo Baledo Yesus Erewewonggori

22 Sengetoni, oni simoo bale sono koongewo anduloko oluwonggo. Ene ngandilo ingowonggori. Kuyowo wanggo gulanangge oodoni, nguno Yesus ooletoni, ngu ma kenowonggori. Kini, enengo sulena oni ngundo nangge wanggo ngu sanganimo oolelo sawonggori.

23 Ene ngu naluno nguno, wanggo gidega Tayibiriyas endemonggo ngu mayelo, sakiko oni simoo bale oolootenggoku, nguno gosiyowonggori. Ngu musiyonggano, nguno Yesusndo kuli oomanongoyingo Anutno esetelo yunootoni, newonggoku melanggano nguno.

24 Oni simoo baledo, ngu Yesus enengo sulena oni nguya, ereweyelolo, ene nguno ma yeyowonggori. Ene ma yeyolo,

ngulo ene wanggo gidega sanganimo oolelo, Yesus erewelo
Kaperniyam endemo oolouwonggori.

Yesus Ngu Sambo Endebolo Oomanongoyingo Oolengo

25 Oni simoo bale ngu Yesus sono koongeyingo andu-
loko kenolo, sumoo inolo ewonggori. Oo etuyeloyingo
oni ulungga, ge ndawu nalunggano ngano mayewo? Elo
ewonggori.
26 Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo mande
gumi ewolo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Ye oo sungo
gula onindo ma teweloyim, nondo tetoowe tunooteteku
ngu, ye ma kenolo ingolo, ngulo ye no erewenelootenggo.
Kini, ye no erewenelootenggoku ngulo damoni ngandilo.
Ye oomanongoyingo newonggoku, ngundo useye bakini
yewoku, ngulo ye no erewenelootenggo.
27 Ye oowali ngundilo biyomi yeweloyi, ngulo nangge, ma
koyi telo yowelo. Kini, ye komo oowali sugi sugi oluweloyi
ngulo koyi teya yoyi. Ngu oowalingga ngu Oni Nangoni
ngundo ye yunowa. Yo, enengo eweyimbo ngu kongga ngulo
eneno elo sunggi yewolo ewolo.
28 Ngundilo etoni, enebana Yesusno sumoo inolo ewong-
gori. Noole komo ndatelo telo, noole Anutlo ko ngu tewato?
Elo ewonggori.
29 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo.
Anutlo koni ngu ngandilo. Ye komo nga oningga Anutndo
suleyootoni, ombuyingo, ngulo ye nowoondoyemo hamoo
teyilo ewolo.
30 Ngundilo etoni, enebana Yesusno sumoo ewonggori.
Ge ndatelo oo sungo gula onindo ma teweloyiga ge
tewaku, ngulo noole ngu kenolo, gengo mandege ingootooye,
nowoondonayimo hamoo tewa? Ge ndawu kongga tete?
31 Noolengo osi sambanayi, ene kuli oni kini melako
ootoolo, nguno ene oowali gula yolo newonggori. Ngu
oowalingga ngu oowooyi Mana. Anutlo mandeno ngandilolo
ewolo.
Ene Sambo endemo oowali ngu yunootoni, yolo newolo
ewolo. *Eksodas 16:13-21*
32 Ngundilo etoyi, Yesusndo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno
eteno. Mosesndo Sambo endemo oomanongoyingo ye ma
yunowolo. Kini, nolo Awane ngundo Sambo endemo oowali
oolengo ngu ye yunowolo.
33 Nga oomanongoyingo hamoongga nga, ngu Anutndo
Sambo endemonggo oningga suleyootoni ombuyingongga
ngu. Ombulo, ngundo keda oolengo oluweloyi ngu oni simoo
bale melako ngano oolootenggoku, ngu yunootelo ewolo.

34 Ngundilo etoni, onikundo Yesusno ewonggori. Oni
ulungga, ge komo ngu oowali oomanongoyingongga ngu
suwoo suwoo noole yunoyatolo ewonggori.
35 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Nondo
nangge, no suwoo suwoo keda oluweloyi ngulo oomanon-
goyingo oolengo. Oni ene nono ombulo ngu, ene oowalilo
ko ma kumoowa. Ngundilo nangge, oni nolo newendemo
hamoo teteku ngu, ene sonolo ko ma ingolo hahangewa.

36 Nondo yeno eteno. Ye kuli no neyowonggoku, ene ye
nono nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
37 Oni simoo bale bidodo ngu Awando no nunootoni, ene
nono ombuwanggo. Oni nono ombuwanggoku, ngu nondo
ene ma oweyelootoowe, sawanggo. Hamoo oolengo kini!
38 No Sambo Endemonggo ombuyingo ngu, no nenengo
ingondudune keyowelo ma ombuwonowo. Kini, no mela
ngano ombuwonoku ngu, nolo Awane, ngundo no su-
lenelootoni, ombuwonokungga, ngulo ingonduduni nangge
keyolo ombuwonowo.
39 No sulenelootoni ombuyingo, Awanengga ngulo in-
gonduduni, ngu ngandilo. Oni simoo bale ene kuli no
nunoyingo, no ngu gula ma yokowano. Kini, no komo nalu
sosowoomo ko yokutuyelootoowe, ootookoowanggo.
40 Nolo Awanembolo ingonduduni ngu ngandilo. Oni
bidodo nangoni kenolo, ngulo nowoondoyemo hamoo telo
ngu, asa, ene suwoo suwoo sugi sugi kedaga ngu yowanggo.
Nondo kootusina nalu sosowoomo ko yokutuyelootoowe
ootookoowanggolo ewolo.

41 Yesusndo ewolo. No nangge, no nga oomanongoyin-
gongga ngando Sambo ende ngu yokolo, ombuwonoku nga!
Yesusndo ngundilo etoni, ngulo Yuda onindo ngu ingolo
sanggili telo, mande mande ulungga eneya ewonggori.
42 Enendo ewonggori. Nga Yesus oningga nga, ngu Yose-
plo nangoni. Noole enengo eweyi nemi nguya ingooteto.
Ndatelo ngulo, ene ngandilo ete. Nondo Sambo ende yokolo
ombuwonowo, elo ete? Elo ewonggori.

43 Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo mande gumi
ewolo. Yengo nangge mande oowooyingga elo, ma bogu-
woolo oluwelo.
44 Oni gula kingo nono ma ombuwa. Kini, Awando
no sulenelootoni, ombuwonoku, ngu enengombo oni gula
ingoyingo inootoni, ngunonggo ene nono ombuwaku ngu,
asa, nalu sosowoomo, nondo yokutuwootoowe, ene ko keda
ootookoowa.
45 Mande nga ngu, Anutlo ingondudu eyingo onilo
nakayano ooloote.

Anutndo oni simoo bale bidodo etuyelowalo ewolo. *Ayisaya 54:13*
Oni bidodo ene Awalo mandeni ingolo yootenggoku ngu, asa, ene nolo nguya ingootenggo.

46 Oni gulado ene no Awane kuli ma kenowolo. Kini, nga oningga ngando nangge, ene Anut tanggeyimonggo ombuwoku, ngundo nangge ene Anut kenolo oluwoli.

47 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni nolo newende hamoo tewaku ngu, ene ngu suwoo suwoo sugi sugi keda oluwa.

48 Nondo nangge, no oowali oomanongoyingo oolengo suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu!

49 Kulimi yengo osisambayebo, ene oni kini melako oluwonggoku, nguno ene Sambononggo Mana nelo, ene kuli kumoomukowonggori.

50 Ene nga oowali oomanongoyingo hamoongga, ngu Sambo endemonggo yokootoni, melako ngano ombuyingongga nga, oni ngu nelo ngu, ene ma kumoowanggo.

51 No nga oomanongoyingongga nga ngu, suwoo suwoo keda oluweloyiga nga Sambo ende yokolo, melako ngano ombuwonowo. Oni gula ene ngu oowali oomanongoyingongga ngu nelo ngu, ene suwoo suwoo keda oluwa. Yo, hamoo, nenengo gowene nga ngu, mela ngalo oni simoo balelo woolo yeweloyimbolo yunootoowe, ene nguno suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu yowanggolo ewolo.

52 Ngundilo etoni ngu, Yuda onindo enengo nangge longgeyolo ewonggori. Ndatelo ngulo, nga oningga ngando enengo songgiwi ngu noolendo neweloyi yunowa? Elo ewonggori.

53 Ene ngundilo etoyi, ngulo Yesusndo Yuda oninolo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Ye Oni Nangoni, ngulo songgiwi ma nelo, ko ye ngu oningga ngulo daloni nguya ma nelo ngu, asa, ye suwoo suwoo kedaga ngu yengombo ma yowanggo.

54 Oni ene nolo songgiwi nelo, ko dalone nguya newaku ngu, ene suwoo suwoo gome keda oodoni, nondo nalu sosowoomo yokutuwootoowe, ko keda ootookoowa.

55 Ndatelo ngulo, nolo songgiwine, ngu oowali oolengo, ko nolo dalone ngu, neweloyi sono gome oolengo.

56 Oni ene nolo songgiwine, dalone nelo ngu, ene noya oodoni, no eneya oluwalo.

57 Awa ngu ene suwoo suwoo sugi sugi oluweloyi keda ngudodo, ngundo no sulenelootoni ombuwono. Ngulo ngu, no keda yanggango Awanemo oolooteno. Ngundilo nangge, oni no nonelo ngu, ene ngunonggo yanggango yolo, ene noya sugi sugi keda oluwalo.

58 Ngangga nga, ngu ene oowali oomanongoyingo oolengo
Sambo endemonggo suleyootoni ombuwolo. Nga ngu kuli
osi sambado oomanongoyingo nelo kumooyingo, ngundilo
kini. Oni nga oomanongoyingongga nga nelo ngu, ene suwoo
suwoo keda sugi sugi oluwalo ewolo.
59 Yesusndo Kaperniyam ende ngulo goobooyingo ya
newendemo, nga mandega nga elo etuyelowolo.

Yesus Ene Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi, Ngulo Mande

60 Ariya, sulena oni oowooyingga Yesuslo mandeni ngu
ingolo ewonggori. Nga mandega nga ngu, kowuli oolengo.
Onendo ene mete ingowa? Elo ewonggori.
61 Ene Yesusndo newendemonggo ingooteku ngu, sulena
onindo mande ngulo boguwootoyi, ngulo ewolo. Nondo nga
mandega etenoku, ngando yengo ingonduduye yombuliy-
oote, bine?
62 Ariya, ye Oni Nangoni kuli Sambo endemo oluwoku,
nguno ko ooletoni, kenolo ngu, ye ndatelo ewanggo?
63 Yuka Kundingiyi, ngundo oni suwoo suwoo keda
oluweloyi ngu yunoote. Ene oni enengombo oni keda
yunoweloyi ngu ereremo kini. Ene nga mandega nondo ye
yunolo etenoku nga ngu, ene Yuka Kundingiyi ngundo yeni,
ene suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yeno oluwa.
64 Ene Yesusndo ene kulimimonggo oni ene kewooloyemo,
nowoondoyemo hamoo kini ngu ingolo, ko kootusina, oni
ngundo ene dowoolo, mundi oni kandeyemo yeweloyi
nguya, ene kuli ingowolo. Ngundilo ngulo, ene ngandilo
ewolo. Ye kewooloyemo nguno oni gidalega ngu, ene
nowoondoyemo hamoo ma tewolo ewolo.
65 Yesusndo mande ngu soweyolo ewolo. Ngu damon-
inggano nguno, no yeno eteno. Ene Awando yo elo ma etoni
ngu, asa, ngu oningga ngu ene nono ombuweloyi nguya kini.
Ewolo.
66 Yesusndo mande ngundilo etoni, ngulo enengo sulena
oni ulungga ene Yesus yokolo, enengo endemo ko sawong-
gori. Ene Yesus keyolo, ko ma endeyowonggori.
67 Ngundilo tetoyi, Yesusndo yowoolengolo, enengo sulena
oni kande elaya kegidembolo elayaga, nguno elo ewolo. Ye
nguya bine, no noyokolo sawanggo? Elo ewolo.
68 Ene ngundilo etoni ngu, Sayimon Pitando gumi elo
ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, noole
ndawu oninggano oolouwato? Gengo mandege ngu suwoo
suwoo keda gome oluweloyimbolo yunoote.
69 Noole nowoondonayimo hamoo tetoni, ngandilo kuli in-
ooteto. Ge nangge, oni kundingiyi Anutndo sulenggelootoni
ombuwolo ewolo.

70 Yesusndo enengo sulena onikulo mandeye gumilo
ewolo. Yo, hamoo, nondo ngu ye kande elaya kegidembolo
elayaga kuli logoyelowono. Ene ye kewooloyemo nguno, oni
gulano boolomboyoyingo biyomi eneno oolootelo ewolo.
71 Yesusndo ngu Yudas, Sayimon Iskariyoot nangoningga,
ngulo ewolo. Ngu oningga ngu Yesus enengo sulena oni
kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula. Enendo
kootusina Yesus dowoolo, me oni kandeyemo yetoni uleyi
kumoowa.

7

Yesuslo Konedoboongombo Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Ma Tewonggori

1 Ngu naluno, Yesus ene Galili mela nguwoole ko telo,
ololo ombulo telo, ene Yudiya melasina ko oolouwelo ma
ingowolo. Ndatelo ngulo, Yuda onindo ngu uleyi kumoowelo
tewonggori.
2 Yuda onilo nalu kundingiyi, oowooyi Towimbo ya
Tookoododo (Sel Ya) Nalu Kundingiyi, ngu namoko.
3 Ngundilo ngulo, enengo konedoboongombo Yesusno
ewonggori. Ge komo ootookooya, nga endega nga yokoya,
ge Yudiya melako oolou! Gengo sulena oni ngundo ene mete
gedo ko teteku, ngu kenowanggo.
4 Oni gula ene tunoo oni doongeyemo oluwelo ngu, ene
oo tewelo nguya, kombitelo ma tewa. Yo, ge ko oo nga
tunoo tewaku ngu, asa, oni simoo bale bidodo doongeyemo
ge tunoo dikalo, ko mete telo etuyelowalo ewonggori.
5 Yesus enengo konedoboongo nguya, Yesusno nowoon-
doyemo hamoo kini. Ngulo ene ngundilo ewolo.
6 Ngundilo ngulo, Yesusndo ewolo. Nolo nalune, ngu ma
tunootewolo. Ene nalu bidodo ngu yengo naluye.
7 Mela ngalo oni simoo baledo yeya mundi ma tewanggo.
Kini, ene ngu nolo me oni tewanggo. Ndatelo ngulo, nondo
enengombo damoni biyomi tetenggoku, ngu yootunolo
etenoku ngulo.
8 Yengombo oolouya, ngu nalu kundingiyingga ngu
kenoyi. Kootusina no nguya nalu kundingiyingga nguno
oolouwanoku, ene ataga no nguno, no ma oolouwanolo
ewolo.
9 Yesusndo ngundilo elo, ngulo ene sa nalu gidega Galilino
oluwolo.

Yesus Ene Tookoo Ya (Sel Ya) Yewoku Nalu Kundingiyi Ngu Kenowelo Oolouwolo

10 Yesus enengo konedoboongo ene nalu kundingiyi ngu
kenowelo kuli Yerusalemno oolouwonggori. Kootusina,

Yesus ene nguya Yerusalemno oololo, ene oni doongeyemo
tunoo ma oolouwolo. Kini, ene tolige nalu kundingiyi nguno
oolouwolo.
11 Yuda onindo, nalu kundingiyi nguno, ene erewelo
ewonggori. Yesus oningga ngu ndano ooloote? Elo ewong-
gori.
12 Oni simoo baledo Yesuslo mande mande ulungga
oolengo, enengo nangge ewonggori. Oni gidalegado, ene
oni gome, etoyi, gidalegado ewonggori. Kini, ngu oningga
ngundo simoo bale ganaganayelolo endeyootelo ewonggori.
13 Ene Yuda tabango onilo sosolelo, ngulo oni gulado
Yesuslo mandeni tunoo ma elo endeyowonggori.

14 Nalu kundingiyi ngu kewooloko, Yesus ene goo-
booyingo ya ngulo yasiliko ulo, oni simoo baleno mande elo
etuyelowolo.
15 Yuda oni mandeni ngu ingolo, ngulo ingondudu ulungga
telo ewonggori. Nga oningga nga, ndanonggo ingoyingo nga
yolo, ete? Ene kuli ngu oo ngulo ingondudu yowelo ma Skul
tewolo ewonggori.
16 Ngundilo etoyi, Yesusndo enengo mandeye gumi ewolo.
Nga mandega nondo yeno etenoku nga, nolo mandene kini.
Nga mandega nga ngu, Anutlomu. Enendo no sulenelootoni,
no ombuyingo ngulo mandeni eteno.
17 Ene oni gula Anutlo mandeni keyolo ingowelo ngu,
ngu oningga ngu, ene nga mandega elo etuyelootenoku,
ngalo damoni ingowa. Ene ngandilo ingowa. Nga mandega
nga, ngu Anutlo ingondudunonggo bine, ngundi no nenengo
ingondudunemonggo eteno bine, ngu wilikoya ingoyi.
18 Oni enengo ingondudunimonggo, mande mande ewaku
ngu, ene nguno oowooyi bingamidodo teweloyim tete.
Ene oni ene suleyootoni, ombuyingongga ngulo oowooye
bingami elo okoowaku ngu, asa, ene oni nenengo oolengo
telo, ene ebe ganagana ma ewa.

19 Kulimi Mosesndo mamana mande ye yunowolo. Ene
ye kewooloyemo nguno oni gulado ngu mamana mandega
ngu ma keyoote. Ndawugalo, ye no nulewelo ingondudu
tetenggo? Elo ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, simoo baledo mandeni gumi ewong-
gori. Geno oo yuka biyomi gula oolooteku ngu! Onendo ge
guleni kumoowa? Elo ewonggori.
21 Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mandeye gumi ewolo.
No kuli oo sungo gula onindo ma teweloyi ngu tewonoku, ye
ngu kenolo ngulo soliyokowonggo.
22 Mosesndo goweye doongoolo, yomosiyoweloyi mande
damoningga ngu, ye yunowolo. Hamoo, ngu damoningga

ngu Mosesno ma tunootewolo. Kini, ngu damoningga, ngu
osi sambano tunootewolo. Ene yendo ngu yengo nango-
sumooye ngu, Sabat naluno nguya goweye doongootenggo.*
23 Yendo ngu Moseslo mamana mande ngu keyowelo
ingolo, ye nangosumooye gula Sabat naluno tunootetoni
ngu, asa, ye Sabat naluno goweyi doongoolo yomosiy-
ootenggo. Ariya, nondo ngu Sabat naluno nguno, no oni gula
sayidodomu yomosiyootoowe ngu, yendo ndawugalo ngulo
noya sanggili tetenggo?
24 Ye oo doongeyembo nangge kenolo, ngulo elo ma wil-
ikowelo. Kini, ye komo oo bidodo damoni gome nenengo
nguno wilikowanggoku, ngu metemilo ewolo.

Nga Oningga Nga Kristus, Binengga?

25 Yerusalem ende ngulo oni simoo bale gidalegado elo
ewonggori. Ndatelo ngulo, nga oningga nga nangge uleyi
kumoowelo tetenggo?
26 Kenoyi, ene mande mande tunoo oolengo eteku nga, ene
oni ululu ngundo mande gula eneya ma etenggo. Ene nguya
bine nga oningga nga ene Kristuslo ingootenggo?
27 Ene noole nga oningga ngalo endeni ngu noole in-
gooteto. Kristus tunootewelo naluno ngu, oni gulado ngulo
endeni ngu kenolo ingoweloyi kinilo ewolo.
28 Yesus ngu Tempel ya newendemo ootoolo ngu, onino
mande elo etuyelolo oode, ngunonggo ene manggalu telo
ewolo. Yengo ingoyingoyemo ngu nolo ingolo, ko nolo
endene nguya ingootenggo. Ene no nenengo ingondudu no
ma ombuwono. Kini, Awando sulenelootoni, no ngano
ombuwono. Awa enengo damoni ngu hamoo oolengo, ene
yendo ngulo ma ingootenggo.
29 Ene nondo ngu Awane ingooteno. Ndatelo ngulo,
no kuli eneya oluwolo, enendo no sulenelootoni, ngano
ombuwonolo ewolo.
30 Ngu naluno, ene dowoolo ya biyomimo yewelo tewong-
gori. Ene Yesuslo nalu ma tunootewoku, ngulo oni gulado
Yesus dowoowelo ma tewonggori.
31 Ene oni simoo bale oowooyingga Yesusno nowoon-
doyemo hamoo telo ewonggori. Kristus ombulo ngu, nga
oningga ngando oo sungo gula onindo ma teweloyim teteku,
nga dagalo, enendo oo ulungga oolengo tewa, bine? Elo
ewonggori.

Tabango Onindo Yesus Dowooya, Ya Biyomimo Yeyilo Ewonggori

---

* **7:22:** Moseslo mamana mandeno ngandilo elo ooloote. Yuda oni ene komo enengo nangosumooye ngu, nalu kandegula gidembolo kabusayi (7) nguno moondeye doongoolo yomosiyeloweloyi.

32 Parisi oni ingootoyi, oni simoo baledo Yesusya mande
guladilo guladilo ewonggori. Ngundilo ngulo, Anutno woolo
yeweloyi ngulo sobosobo oni, ko Parisi oni nguya, ngundo
enengo kumba ootuwoo oni gidalega suleyelootoyi, Yesus
dowoolo, ya biyomimo yewelo oolouwonggori.
33 Ngu naluno nguno, Yesusndo ewolo. Nalu bodaga
nangge no yeya oode, Awando sulenelootoni, no ombu-
wonokungga, ngu tanggeyimo no ko oolouwano.
34 No oolouwanoku, ene ye no erewenelolo, ko ma ney-
owanggo. No oolootenoku endegano nguno, ye nguya
oolouweloyi kini. Ewolo.
35 Ene ngundilo etoni ngu, asa, Yuda oni enengo nangge
mande mandelo ewonggori. Ene ndawoole utoni, noole ene
ko ma kenowato? Ene bine, noolengo doboogulinayi, Girik
oni, enengo mela kewoolokono ulo, nguno Girik oni, mande
yunolo etuyelolo oodoni, nguno noole ene ma kenowato?
36 Mande eteku, ngulo damoni ndatelo ete? Ene ngandilo
ewolo. Ye no erewenelolo, ye no ma neyowanggo. Nondo
endega oolootenoku, nguno ye nguya, ma oolouwanggolo
ewolo.
37 Kundingiyi nalu wengangga, ngu enengo nalu
kundingiyi ulungga. Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo,
dikalo, manggalu telo ewolo. Oni oowooyingga sonolo
ingoya ngu ene komo no tanggenemo ngano ombuya, sono
nga neyi.
38 Ngungga ngu, Anutlo mande so uyi nakangoyingo,
ngundo ngandilo ete. Oni ene nolo ingootoni newendemo
hamoo telo oolooteku ngu, ene newendemo ngunonggo
suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo sono ulungga
oolelo ulooluwalo ewolo.
39 Yesusndo Yuka Kundingiyi oo ngulo ewolo. Oni simoo
bale ene Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, ngundo ngu
Yuka Kundingiyi yowanggo. Ene ngu nalunggano nguno,
Anutndo Yesus enengo dulidalini ngu yolo ma teyinowolo.
Ngulo ngu, Anutndo Yuka Kundingiyi nguya ma suleyootoni
ombuwolo.
40 Oni simoo bale gidalega, ngu mandega ngu ingolo
ewonggori. Hamoo oolengo, nga oningga nga ngu, ene
Anutlo ingonduduni eyingo oni, noole sobowootetokungga
ngundolo ewonggori.
41 Ene ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Ene Kristus
Anutndo noole ko yoyoweloyi sunggi yewo oni ngu! Ewong-
gori. Etoyi, ene oni gidalegado ewonggori. Galili melako
nguno Kristus mete tunootewakulo bine?
42 Kini, Anutlo mande so uyi nakangoyingo ngundo kuli
ete. Kristus ngu Dewitlo soweni ngulomu. Ngu Betelehem

endemo nguno tunootewa. Ngu endega ngu Dewitndo kuli
oluwolo ewolo.
43 Ngulo ngu, simoo bale usowoolo, wata elayaga tetoyi,
wata gulado Yesusya sanggili telo, mundi tewonggori.
44 Yo, hamoo, oni gidalegado dowoolo, ya biyomimo
yewelo ewonggori. Ene oni gulado kandeyi sodedo Yesusno
ma yelo dowoowolo.
45 Ngundilo ngulo, kumba ootuwoo oni ene Tempelno
ko ooloutoyi, woolo yeweloyi sobosobo onindo, ko Parisi
onindo ene yeyolo ewonggori. Ye ndawugalo, Yesus oningga
ngu yolo ma ombuyingo? Elo ewonggori.
46 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, kumba ootuwoo onikundo
mande gumi elo ewonggori. Kulimi oni gulado ngundilo
ingondudu mandega ande oningga andedo mande eteku,
ngundilo ma ewololo ewonggori.
47 Ngundilo etoyi, Parisi onindo sanggili telo, mande gumi
ewonggori. Enendo ye nguya ganayeloote bine?
48 Noole tabango oni, ko Parisi oni nga kewoolokono gula
kenootoyi, ene ngu Yesus oningga, ngulo newendemo hamoo
tete, bine? Hamoo oolengo, kini!
49 Ene nga oni simoo bale nga ngu, ene mamana mande
ma ingootenggo. Ngulo ene Anut doongeyimo kuli biyomi
yemukowonggolo ewonggori.
50 Nikodimas ngu nalu gulano, Yesus tanggeyimo
oolouyingo, ene nguya ngu tabango oni ngulomu gula,
ngundo sumoo ewolo.
51 Noolengo mamana mande ngando oni mandeni ma
ingolo, nguno mete wilikowa, bine? Kini, koletelo noole
enengo mandeni wilikolo ingologo, nguno ngu, noole mete
oo enendo teteku, ngu gome oolengo ingowatolo ewolo.
52 Ene ngundilo etoni ngu, asa, tabango onikundo mandeni
gumi ewonggori. Ge nguya Galili oni, binengga? Anutlo
mande nakangoyingomo oolooteku, ngu gome kandangeya
ingo. Anutlo ingondudu eyingo oni gula Galili melako ma
tunootewalo ewonggori.
53 Ariya, oni bidodo enengo yano ko oolouwonggori.

8

Ooleko Ooleko Bale Gula Yolo, Yesusno Mayewonggori

1 Oni simoo bale bidodo enengo yano samukootoyi, ene
Yesus Olib pulimo oolewolo.
2 Sengetoni suwoononggo, Yesus ene ootookoolo, Tempel
yasiliko oolouwolo. Nguno oni simoo bale bidodo Yesus
tanggeyimo ombulo gooboongootoyi, Yesusndo mande elo
etuyelolo bibitelo oluwonggori.

3 Ngu naluno, mamana mande etuyeloyingo oni, ko Parisi
oni, ngundo ooleko ooleko bale gula enengo kameyi yano
oodoni, ene oololo simoo gulaya wedoni, kenowonggori.
Ngundilo oo biyomi tetoni, ngulo kenolo, yolo ombuwong-
gori. Oni Yesusya gooboongoolo oodoyi, ngu kewooloyemo
yeyi dikawolo.
4 Ene ngundilo telo, Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo
oni, nga balega nga ngu enengo kameyi oodoni, ene oololo,
simoo gidalegaya bosebalese telo endeyootoni kenowonggo.
5 Moseslo mamana mande ngundo nooledodo ngandilo
ete. Bale gula ngundiya tetoni nga ngu, asa, digi yoya,
yudoyiga kumooyilo ewolo. Ene gedo ngu ndatelo ete? Elo
ewonggori.
6 Ene Yesus tewoongowelo elo ngundilo tewonggori. Ene
nguno Yesusndo mande biyomi gula etoni, ene ngunonggo
Yesus yolo, mande wilikoyingo onino yelo, ene ganangolo,
mande ebe ganaganangga etoningga ingowootolo tewong-
gori. Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesus ene nenetelo,
melasina penggootelo, kandedibiyibo mela bungomo oo
nakangowolo.
7 Ene ngundilo tetoni, tabango onikundo sumoo sumoo
ulungga elo oodoyi, asa, Yesusndo ootookoolo ewolo. Ye
kewooloyemo nguno, oni gula ene mbumbuwani kiningga,
ngundo ene mete koleteya, digi yoya, nga balega nga bun-
gomo oolongoonilo ewolo.
8 Yesusndo ngundilo elo yokolo, asa, ene melako ko peng-
gootelo, mela bungomo ko nakangowolo.
9 Tabango oniku mande ngundilo ingolo, ene bidodo
gulanangge nangge endesina oolewonggori. Oni tabango
ulungga ene mande damoni yelo ewoku, ngundo oolelo
toongetoni, sungoku bidodo ende oolelo samukowonggori.
Yesusndo enesu nangge penggootelo oodoni, ko balega
ngundo nangge Yesus tanggeyimo dikalo oluwolo.
10 Yesus ootookoolo, dikalo, balegakuyalo ewolo. Bale,
oni geya ewonggoku, ndano? Oni gula ngano, gengo biy-
omingga, ngu eweloyi nguya kini, bine? Elo ewolo.
11 Ene mande ngundilo etoni ngu, balega ngundo gumi
ewolo. Oni Ulungga, ngano oni gula kini. Etoni, Yesusndo
gumi ewolo. No nguya gengo biyomingga ngulo ma ewano.
Ge toongelo, kootusina mbumbuwa gula ma tewelolo ewolo.

Yesus Ngu Mela Ngalo Solu Himi

12 Yesusndo ene ko ewolo. No ngu mela ngalo solu himi.
Oni ene no neyolo kenelolo ngu, ene ooleliko ma endeyowa.
Kini, enengo keda oluweloyiga ngu, ene solu himidodo
oluwalo ewolo.

13 Ene mande ngundilo etoni, asa, Parisi onindo Yesus-
dodolo ewonggori. Ge, gengombolo mandege elo wesiyoote.
Ngundilo ngulo, gengo mandege ngu hamoo kinilo ewong-
gori.
14 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Ngu
hamoo, nondo nenengo mandene yootunolo eteno. Ene nolo
mandega ngu hamoo oolengo. Ngundilo ngulo, no nenen-
gombo ootookoolo ombuwonomu endega ngu ingooteno.
No nganonggo nguno oolouweloyi ngu, no ingooteno. Ene
yendo nolo ende damoni ngu ma ingootenggo. No ndawoole
toongewanoku nguya, ye ma ingowanggo.
15 Yendo ngu mela ngalo damonimo oni wilikoyelootoyi,
ene nondo ngu oni ma wilikoyelooteno.
16 Ene nondo oni wilikowelo ngu, no oni gome nenengo
wilikowano. Ngundilo ngulo, nondo noso nangge oni ma
wilikoyelooteno. Kini, Awane no sulenelootoni ngano om-
buyingongga, ngu noya goboolo ko tetelo.
17 Yengo mamana mandeno ngu ngandilo ooloote. Oni
elaya enengo mandeyali elo wesiyooteliku, ngu gulanangge
etoli ngu, asa, ngu oni elayaga ngulo mandeyali, ngu
hamoolo ewolo.
18 No nenengo mandene wesiyolo etoowe ngu, Awando
no sulenelootoni ombuwonomu, ene nguya nolo mande
wesiyolo etelo ewolo.

19 Ene ngundilo etoni ngu, asa, ene Yesusno sumoo ewong-
gori. Gengo Awangge ndano ooloote? Etoyi, Yesusndo
mandeye gumi ngandilo ewolo. Ye nolo ma ingootenggo.
Ngulo ngu, ye nolo Awane nguya ma ingootenggo. Ene
ye nolo ingolo ngu, ye Awanembolo nguya ingowanggolo
ewolo.
20 Yesusndo nga mandega nga ngu, Beye yeweloyi ya
gumimo ewolo. Ene oni simoo bale Tempel ya newendemo
oolootenggoku, ngu mande elo etuyelolo oluwolo. Ene
oni gulado ene dowoolo, ya biyomimo ma yewonggori.
Ngundilo ngulo, Yesuslo naluni ma tunootewolo.

Ye Nondo Endega Ooloutenoku, Nguno Ye Nguya Ma Oolouwanggo

21 Yesusndo ko ewolo. No toongetenoku nga, ye no
erewenelolo ma neyowanggo. Ye mbumbuwa telo oode ngu,
asa, ye kumoowanggo. Ye nondo musiyongga ooloutenoku
nguno, ye ma oolouwanggolo ewolo.
22 Ngundilo etoni, Yuda tabango onindo enengo nangge
mandelo ewonggori. Ndatelo ngulo, Yesusndo ete? Ye nondo
musiyongga ooloutenoku, nguno ye ma oolouwanggo, ete.

Enengombo enengo uleni kumoowelo bine ete? Elo ewonggori.

23 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye ngu ameno, no ngu awuno. Yo, hamoo, ye ngu mela ngalomu, ene no ngu mela ngalomu kini.

24 Ngundilo ngulo, no yeno kuli ewonoku ngu. Ye kumootoyi ngu, yengo mbumbuwa ngu yengomo oluwa. No tambu elaya yeno eteno. Ye no nga oningga ngando yeno etenoku, ngu nowoondoyemo hamoo ma telo ngu, ariya, ye kumootoyi ngu, yengo mbumbuwaye yengomo oluwalo ewolo.

25 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori. Ge onendo? Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Nondo, no nga oningga ngando no kuli yeno ewonoku ngu!

26 No mande oowooyingga, no komo yengomo yengo damoniyemo ewono. Nondo yengo damoniye ngu, mande wilikoyingo oni ngundilo mandeye wilikowano. Ene oni no sulenelootoni ombuwonomu, ngu enengo damoni ngu hamoo oolengo. Mande bidodo no eneno ingowonomu, ngu nangge, no mela ngalo oni simoo baleno elo etuyelootenolo ewolo.

27 Yesusndo eweyimbolo mande ewoku ngu, Yuda onindo ngu nenengo ma ingowonggori.

28 Yesusndo ewolo. Kootusina, yendo Oni Nangoni dowoolo, boolowoowanggoku, ngu nalunggano nguno, ye nolo tunoo oolengo ingowanggo. Nondo nenengo ingonduduno ko oo gula ma teteno. Kini, no mande elo, wesiyolo etuyelootenoku nga ngu, Awando ene kuli no etuneloyingo, ngu nangge eteno.

29 Awando no sulenelootoni, no mela ngano kuli ombuwonomu ngu, ene Awa noya ooloote. Ene no ma noyokootoni, noso nangge ma oolooteno. Kini, suwoo suwoo no Awando oo nondo tewelo ingooteku, ngu nangge tetenoku, ngulo ene oni oni tetelo ewolo.

30 Yesusndo ngundilo etoni, oni simoo bale ulungga oolengo, enengo mandeni ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.

Hamoo Mande Ngundo Oni Yeni Newende Imakelo Oluwa

31 Yesusndo Yuda oni ene kuli enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguno ewolo. Ye nolo mandene nga gome ingolo yolo, dowoolo, keyolo ngu, ariya, ye ngu nolo sulena oni oolengo.

32 Ye ngu Anutlo hamoo mande ngu ingowanggo. Hamoo mande, ngundo ye hoolooweyelootoni, yengo endeyoyingo

ngu gome sobowoolo, nguno ye kingo ko oni ma oluwang-
golo ewolo.
33 Yuda onindo Yesuslo mande ngu ingolo, gumi ewong-
gori. Noole ngu Ebarahamlo soweni. Noole nalu gulano, oni
gulalo kingo ko oni ma tewooto. Ndatelo ngulo, ge ngundilo
ete, ge kingo ko oni ma oluwanggolo ete?
34 Etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. Hamoo oolengo,
no yeno eteno. Oni bidodo mbumbuwa tetenggoku, ngu
ene mbumbuwalo yanggangoni, ngundo gosiyelolo wetu-
mooyelootoni oolootenggo.
35 Hamoo, kingo ko oni ngu, ene ya sembuli ngulo nangoni
ngundilo kini. Kini, enengo nangoni oolengo, ngundo
nangge ene suwoo suwoo sugi sugi oluwa.
36 Ngulo ngu, Anut Nangoni, ngundo yengo
mbumbuwa ngu andangeyunootoni ngu, asa, ngundo
hoolooweyelootoni, ngunonggo yengo mbumbuwalo
yanggangoni ngu andangelo yokootoyi, ngundo ye ko ma
soboyelowelo.
37 No ingooteno. Ye Ebarahamlo soweni, ene nolo
mandene nga ngu, ye nowoondoyemo nguno ma ooloote.
Ngundilo ngulo, ye no nuleyi kumoowelo tetenggo.
38 No mande wesiyolo elo etuyelootenoku nga ngu, no kuli
Awanembo oo etunelootoni, kenolo ingowonoku, ngu elo
etuyelooteno. Ene yendo ngu yengo awayemonggo mande
damoni yoyingo, ngu tetenggolo ewolo.
39 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewonggori.
Noolengo awanayi, ngu Ebaraham! Etoyi, Yesusndo gumi
ewolo. Hamoo ye Ebaraham simoongo tetoni ngu, ye komo
Ebarahamlo damoni ngu yoya keyoyi.
40 Nondo kuli hamoo mande bidodo Anutlo mang-
gowoomonggo ingowonomu ngu, yeno elo etuyelowonoku
ngu. Ene yendo ataga no nuleyi kumoowelo tetenggo.
Ebarahamndo ene damoni ngundilo ma tewolo.
41 Ye ngu yengo awayembolo mande damoni nangge
tetenggo. Yesusndo mande ngundilo etoni, asa, Yuda onindo
gumi ewonggori. Namo galodo ene kuli bulibali endeyolo,
nguno noole ma yomoowonggori. Hamoo oolengo, noole
ngu awanayi gulanangge, ngu Anut! Elo ewonggori.
42 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ngu hamoo,
Anut ngu yengo Awaye tetoningga ngu, asa, ye nolo nguya
ingowanggo. Ndatelo ngulo, no Anutya oode, ngunonggo
no nenengo ingondudunemonggo ma ombuwono. Kini,
Anutndo no sulenelootoni, no ombuwolo.
43 Ndatelo ngulo, ye nolo mandene ngalo ma ingondudu
telo, nowoondoyemo siliyootenggo? Ngulo damoni ngu

ngandilo. Ye nolo mande nga ingowelo yokolo, ngulo ye
nowoondoye ukingootenggo.
44 Ye ngu, awaye Setan ngulo simoongo! Ye ngu awayengga
ngundo yendo oo tewelo ingootenggoku, ngu nangge tewelo
gome ingolo, koyi tetenggo. Kulimi ngu, ene oni yuleyi
kumooweloyi, ngulo nangge oluwolo. Ene damoni hamoo
nenengo ngu ma keyowolo. Ndatelo ngulo, damoni hamoo
nenengo ngu eneno kini. Ene mande ebe ganagana eweloyi
damoningga ngulo sembuli oolengo.
45 Ngu damoningga ngunonggo nangge, ye nondo hamoo
mande nga elo etuyelootenoku, ye ngulo nowoondoyemo
hamoo ma yolo siliyootenggo.
46 Ye kewooloyemo nguno oni gulado nondo mbumbuwa
tewonoku, ngu ingowoku ngu, ariya, wesiyoya etoningga
noolengododo ngu wilikolo kenowato. Ene nondo mbum-
buwa ma teyingo tetoni ngu, ndatelo ngulo, nondo hamoo
mande elo etuyelootoowe, ye ngulo nowoondoyemo hamoo
ma tetenggo?
47 Hamoo, Anutlo simoongo ngu, ene Anutlo mandeni
gome ingootenggo. Ene ye ngu Anutlo simoongo kini.
Ngundilo ngulo, ye enengo mandeni ma ingootenggoku ngu!
Elo ewolo.

Ebaraham Ma Tunooteyingomo, No Oluwonowo

48 Yuda onindo Yesuslo mandeni ngu ingolo, sanggili telo
gumi ewonggori. Noole hamoo oolengo, geno eteto. Ge ngu
Sameriya ende ngulo oni gula. Ngulo ngu, geno oomboolo
biyomi gula oolooteku ngu! Elo ewonggori.
49 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo mande gumi
ngandilo ewolo. Nono ngano oo yuka biyomi gula ma
ooloote. Kini, no nenengo Awanembolo oowooyi bingami
elo okooteno. Ene yendo nolo oowoone ngu yombuliy-
ootenggo.
50 No nenengo bingamine elo ma okooteno. Ene oni gulado
(Anut) nolo bingamine elo okoote. Ngu oningga ngundo nolo
damonine wilikonelowa.
51 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni gula ene nolo
mandene nga keyolo ngu, asa, ene ma kumoowalo ewolo.
52 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Yuda onindo gumi ewong-
gori. Noole ataga ingooteto. Geno oo yuka biyomi gula
oolooteku ngu! Ebaraham ngu kuli kumooyingo, ko Anutlo
ingondudu eyingo oni nguya kuli kumoomukoyingo, ene
gedo ngandilo ete. Oni gula ene nolo mandene gome keyolo
ngu, ene ma kumoowalo ete.
53 Ndatelo ngulo? Gedo bine noolengo osinayi Ebaraham
dagate? Ene kuli kumoowolo. Anutlo ingondudu eyingo oni

nguya, ene kuli kumoomukowonggori. Gengombo ngu ge
oone, elo ingoote? Elo ewonggori.
54 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. Nondo
nenengo oowoone bingami nangge okoowanoku ngu, asa,
nolo oowoone bingamine ngu kingo oo ngundilo tewa. Ene
Awanembo nolo oowoone bingamine elo okootekungga, ngu
yendo noolengo Anut, elo etenggo.
55 Ene yendo ngulo ma ingootenggoku, ene nondo ngu, no
ene ingooteno. Ene nondo ene ma ingootenolo ewanoku
ngu, asa, no yendo etenggoku, ngundilo ebe ganagana oni
tewano. Ene no enengo kuli ingootenoku, ngulo ngu, no
enengo mandeni ngu gome keyooteno.
56 Yengo osiye Ebaraham ngu, ene no tunooteweloyi
nalune nga kenowelo, ene oni oni oolengo telo, sobowoolo
hahangelo oluwolo. Ebaraham ene kuli ingowoku hamoo
oolengo no ombuwanolo, ene newendemonggo gome in-
gowololo ewolo.
57 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo mande gumi
ewonggori. Gengo mooma onibi elaya kande elaga (50) kini,
nguno ge Ebaraham kuli kenowonolo ete? Hamoo oolengo
kini! Elo ewonggori.
58 Ene ngundilo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Hamoo
oolengo, no yeno eteno. Kulimi oolengo, Ebaraham ma
tunooteyingo naluno, no kuli oluwonolo ewolo.
59 Yesusndo mande ngundilo emukootoni ngu, Yuda
onindo sanggili telo, digi yolo, ngundo Yesus ulewelo oolon-
goowonggori. Ene Yesusndo ngu oni ngu kewooloyemonggo
ene kombitelo, tolige oololo, Tempel yasili pawa ngu yokolo,
endesina oolewolo.

9

Oni Doongeyi Biyomi Kilingongga Oo Kenowolo

1 Yesus ngu ene oololo, oni doongeyi kilingo gula
kenowolo. Ngu oningga ngu nemimbo doongeyi kilingo
ngundilo yomoowolo.
2 Yesus enengo sulena onikundo sumoo inolo ewong-
gori. Oo etuyeloyingo oni, onendo mbumbuwa tetoni,
ngulo nga oningga nga nemimbo ngandilo doongeyi kilingo
yomoowolo? Nga oningga enengombo mbumbuwa tetoni,
ngundi enengo eweyi nemimbo mbumbuwa tetoli, bine? Elo
ewonggori.
3 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi
ngandilo ewolo. Nga oningga ngando mbumbuwa ma tewo,
ko enengo eweyi nemimbo nguya mbumbuwa ma tewoli.

Kini, nga ooga nga ngu, ngano Anutlo koni damoni nguno
tunoo oolengo teweloyim tunootewolo.
4 Mela himi oodoningga, noole komo Anutndo no su-
lenelootoni ombuwonoku, ngulo enengo koni tewato.
Ndatelo ngulo, suwoo tunootewelоyimbolo ngu, oni gulado
ene ko teweloyi kini.
5 No mela ngano oolootenoku naluno ngu, simoo balelo
oole etuyeloyingo, ngulo solu himilo ewolo.
6 Ngundilo elo, Yesusndo melako muketelo, muke ngu
tetoni, nogoluyi yetoni, ngu yolo, oni doongeyi kilingongga
ngu doongeyimo yewolo.
7 Yesusndo ngu oningga nguya ewolo. Ge oolouya,
Silowam sono koongeyingo ngu gemulo ewolo. Silowam
mandega ngulo damoni ngu ngandilo. Ene suleyootoyi
oolouwolo. Asa, ngu oni doongeyi kilingongga ngu oololo,
Silowam sonono sono gemulo ombutoni, doongeyi mete
tetoni doongetelo oo kenowolo.
8 Ngu oningga doongeyi kilingongga ngu, enengo ende
goboolo oni, ngundo ene kuli kenolo ingowonggori. Nga
oningga nga, ene oni simoo baleno bobeye oolo kalongoyelo,
yemboongeloluwolo ingowonggori.
9 Oni gidalegado ewonggori. Yo, nga oningga ngando
nangge. Etoyi, gidalegado ewonggori. Kini, nga oningga
ngandilo, ene ngu oningga ngu gula. Etoyi, ene ngu doongeyi
kilingo oningga ngu enengombo ewolo. Ngu nondo nanggelo
ewolo.
10 Ene ngundilo etoni, simoo baledo oninggakuya ewong-
gori. Ndatelo telo, ge doongengge mete tewo? Elo ewonggori.
11 Ngu oni doongeyi kilingongga, ngundo mandeye ngu in-
golo, gumi ewolo. Ngu oningga oowooyi Yesus elo etenggoku,
ngundo no doongenengga nga, melako muketetoni, nogoluyi
yetoni, ngundo no doongenemo nogolu yonggulumoolo su-
lenelolo ewolo. Ge oolouya, Silowam sono koongeyingomo
sono gemulo ewolo. Etoni, ngulo no oololo, sono gemutoowe,
doongene mete tetoni, no doongetewonolo ewolo.
12 Ene ngundilo etoni ngu, onikundo ngu oni doongeyi
kilingongga nguya ewonggori. Ngu oningga ngu ndano
ooloote? Etoyi, ngu oningga ngundo gumi ewolo. No watayi
kinilo ewolo.
13 Ariya, ngu naluno, ene ngu oningga kuli doongeyi
kilingongga ngu yolo, Parisi onino oolouwonggori.
14 Ngu nalunggano nguno, Yesusndo mela yeni nogoluyi
yetoni, ngundo oni doongeyi yeni, mete teyingo nalungga
ngu Sabat nalu.
15 Ariya, Parisi onindo sumoo inolo ewonggori. Ge doon-
gengge ndatelo telo, ko mete tewo? Ewolo. Etoyi, ngu

oningga ngundo gumi ewolo. Ene mela nogoluyi yolo, doon-
genemo yetoni, no sonono oololo sonowootoowe, nguno
doongene mete tetoni, no mete oo kenootenolo ewolo.
16 Ngundilo etoni, Parisi oni gidalegado ewonggori. Anut-
ndo ngu oningga ngu, ma suleyootoni ombuwolo. Ndatelo
ngulo, ene Sabatlo mamana mande ngu ma keyowolo. Etoyi,
Parisi oni gidalegado ewonggo. Ndatelo telogo, mbum-
buwadodo onindo, ngundilo oo sungo gula onindo ma
teweloyi, ngu tewa? Ngundilo elo, Parisi oni usowoolo, wata
elaya tunootewoliyo.
17 Ariya, ngu naluno, Parisi onindo ko yowoolengolo
oni doongeyi kilingongga nguno ewonggori. Ngu oningga
doongengge yeni mete tewokungga nguya, ge ndatelo ete?
Ewolo. Etoyi, enebana ewolo. Ngu oningga ngu, ene Anutlo
ingondudu eyingo oni gulalo ewonggori.
18 Ngu hamoo, kuli ngu oningga ngu, ene doongeyi kilingo
oolengo, ene ataga ngu doongeyi mete tete. Ene Yuda onindo
ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngulo ngu,
oni doongeyi kilingongga, mete tewokungga, ngulo eweyi
nemi negoyelowonggori.
19 Ene oningga ngulo eweyi nemi sumoo yunolo ewong-
gori. Nga oningga nga yali nangoyali, bine? Nga doongeyi
ngundilo kilingo biyomi, nemi gedo ngundilo yomoowoolo,
bine? Ariya, ndatelo telo, ngulo ene ataga oo mete kenowa?
Elo ewonggori.
20 Ngundilo sumoo etoyi ngu, eweyi nemimbo mande gumi
ewoliyo. Noole ingootelo, nga ngu noolengo nangonali.
Nemimbo yomootoni, ngunonggo doongeyi ngundilo kilingo
yeyingomu, ngu noole ingootelo.
21 Ene ataga ngano doongeyi mete teteku nga, ndatelo
ngundilo tewoku, ngu noole nguya watayi kini. Onendo
doongeyi yeni mete tewoku, ngu nguya noole watayi kini.
Ene kuli oni ulungga ngulo enengo sumoo inoya ingoyilo
ewoliyo.
22 Oningga ngulo eweyi nemi ngu, Yuda onilo tabango
oni ngulo sosolelo, ngulo ene ngundilo ewoliyo. Yuda
onindo mande gulanangge ngandilo elo gosiyowonggori.
Oni gulado, Yesuslo Kristus elo ewaku ngu, asa, Yuda onilo
tabango, onindo ngu oningga ngu, goobooyingo yanonggo
owetoyi, oolelo toongewalo ewonggori.
23 Ngu damoningga ngulo nangge, eweyi nemimbo
ewoliyo. Ene kuli oni ulungga nga, ngulo ye komo enengo
sumoo inoya, mande nenengo oolengo ingoyilo ewoliyo.
24 Ngu oni doongeyi kilingongga ngu tambu elayayigaku
negongolo, nguno ewonggori. Ge komo Anutlo oowooyi-

monggo, ngunonggo ge mande nenengo oolengo, nooleno etooga ingowooto. Noole kuli ingooteto. Ngu oningga ngu gengo doongengge yomosiyowoku ngu, ene mbumbuwadodo oni! Elo ewonggori.

25 Ene ngundilo etoyi, oni doongeyi kilingongga ngundo gumi ngandilo ewolo. Ene bine mbumbuwadodo, ngundi kini, no ngulo watayi kini. Ene nondo ngu oo gulanangge ingooteno. Kulimi, no doongene kilingo oluwonoku, ene ataga nga ngu no doongene mete tetelo ewolo.

26 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yuda onindo ngu doongeyi biyomi oningga nguya ko ewonggori. Enendo geno ndatelo tewo? Enendo ndatelo telo doongengge yeni mete tewo? Elo ewonggori.

27 Ene mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. No yeno kuli ewono. Ene ye ngu ma ingowonggo. Ndawugalo ye ko ingowelo? Ye nguya enengo sulena oni tewelo, bine? Elo ewolo.

28 Ene mandeni biyomi eyinolo gumi ewonggori. Gedo nangge enengo sulena oni teya ootoo! Ene noole ngu Moseslo sulena oni telo oolootetoku ngu!

29 Noole kuli ingooteto. Anutndo Moses mande kuli inowolo. Ene ngu oningga ngu ndanonggo tunootewoku, ngu noole ma ingootetolo ewonggori.

30 Tabango onindo mande ngundilo etoyi, oni doongeyi kilingongga ngundo gumi ewolo. Yengo mande etenggoku, ngu nenengo kini! Yendo ewonggo. Ngu oningga ngu ndanonggo mayewoku, noole watayi kini ewonggo. Ene ngu oningga, ngundo no doongene yeni mete tewolo.

31 Noole ingooteto. Anutndo mbumbuwadodo onilo manggoye ma ingowa. Ene oni gula ene Anutno yambo mande telo, ngulo ingonduduni manggowo keyootoni ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngulo mandeni nguya ingowa.

32 Kulimimonggo ombulo, ataga nga, oni gula nemimbo doongeyi kilingo yomootoni, oni gulado kootusina doongeyi yomosiyoyingomu, ngulo mandeni ma ingooteto.

33 Hamoo oolengo, Anutndo ngu oningga ngu ma suleyootoni, ombulo ngu, asa, ene ngandilo ko nga tewelo ngu, ene ereremo kini! Elo ewolo.

34 Ene ngundilo etoni, asa, Yuda tabango onindo sanggili telo, mande gumi ewonggori. Gengo nanggebo, ge mbumbuwa damonimo yomoonggelootoni, ge mbumbuwalo oni oolengo telo ooloote! Ene ataga gedo noole mande yunolo damoni gome ngu etuyelowelo ete, bine? Yuda onindo ngundilo elo yokolo ngu, ene oni doongeyi kilingongga, doongeteyingo oningga ngu goobooyingo yanonggo owelo,

ko eneya yambo mande ma tewelo elo, loogu teyinowonggori.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngu Oni Doongeyi Kilingo Ngundilo

35 Yuda onindo ngu oni doongeyi kilingongga owetoyi toongetoni, Yesusndo ngu ingolo, ene ngu oningga ngu erewelo kenololo ewolo. Ge Oni Nangoni, ngulo nowoondogemo hamoo tete bine, ngundi kini? Elo ewolo.
36 Ene ngundilo etoni, ngu oningga ngu enebana gumi ewolo. Oni ulungga, Oni Nangoni ngu oone? Ge nono etooga, no ene kenolo, nowoondonemo hamoo tenilo ewolo.
37 Yesusndo mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Ge kuli kenowolo. Ngu nga oningga ataga geya mande mande etelikungga nga! Ewolo.
38 Yesusndo mande ngundilo etoni, ngu oningga ngundo gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, no nowoondonemo hamoo tetelo, ene Yesus keyi damonimo penggootelo, eneno yambo mande tewolo.
39 Yesusndo ewo, No melako ngano ombuwonomu ngu, simoo balelo mbumbuwa yootunolo etuyelowelo ombuwono. Ngundilo ngulo, oni doongeye kilingo ngu ene doongetewanggo. Ene oni doongeye mete oo kenootenggoku, ngu doongeye kilingo yetoni oo ma kenowanggolo ewolo.*
40 Parisi gidalega, Yesus tanggeyimo oluwonggoku, ngundo enengo mande ngu ingolo, sumoo inolo ewonggori. Noole nguya doongenayi kilingo bine? Elo ewonggori.
41 Ene ngundilo sumoo etoyi, asa, Yesusndo gumi ewolo. Ye doongeye kilingo telo ngu, ye mbumbuwaye kini. Ene yendo ngandilo etenggo. Noolengo doongenayi ngu metemi elo etenggokulo, ngulo yengo mbumbuwaye, nguya sugi oolootelo ewolo.

10

Yesus Ngu Sipsiplo Sobosobo Gome Oolengo

1 Yesusndo ngandilo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene Sipsip ngulo sisipawa newendesina yamakowoole ma uwaku ngu, ene sisipawa kalongolo, sisipawa newendemo uteku, ngu oningga ngu, ene Sipsip yakakayi yolo, yutolo yoyoweloyi oni.
2 Ene oni Sipsiplo sisipawa ngulo yamakowoole, newendemo uteku ngu, asa, ngu oningga ngu Sipsip ngulo Sembuli.

---

* **9:39:** Oni ene Anutlo mande ingolo, yolo nowoondoyemo ma siliyoyingo, ngundo oni doongeye metemimu ko kootusina doongeye kilingo tunooteteku ngundilo.

3 Sisipawa ngulo sobosobo, ngundo ngu Sipsip sembuli
yamako goosooyinoote. Ene yamako goosootoni, Sipsip
ngundo sembuye manggowo ingootoyi, sembuyebo enengo
Sipsip oowooye elo mudiyelootoni, keyolo, endesina oo-
letenggo.
4 Ene Sipsip bidodo yoyolo, ende oolemukolo yokolo,
ariya, sembuyebo koletelo ooloutoni, Sipsip ngu, sembuye
manggowo ingolo, ene keyolo kootu ooloutenggo.
5 Ene Sipsip ngu, oni gula manggowo sungo ingolo, ene
ma keyootenggo. Kini, ene sosolelo sungo sungo sawanggo.
Ngundilo ngulo, ene oni sungo gulalo manggowo ma in-
gootenggolo ewolo.
6 Yesusndo ngu mande yamonggawo ngu etoni, ene onindo
mandeningga ngulo damoni ma ingowonggori.
7 Ngulo ngu, Yesusndo mande yootunolo, oni simoo baleno
ko ewolo. No yeno hamoo oolengo eteno. Nondo nangge,
Sipsiplo sisipawa ngulo yamako.
8 Oni bidodo no koletenunolo ombutenggoku, ngu ene
yakaka oni, ko yutolo enengo oo udayelolo yoweloyi oni.
Ndatelo ngulo, Sipsip ngundo enengo manggoye ma in-
gowonggori.
9 No nenengombo nangge no yamako. Oni gula ene nono
ombulo sisipawa newendemo uwaku ngu, ene imakeyingo
ootoolo, ene oni oni telo, ene sisipawa newendemo ulo, ko
endeloko oolelo, oowali gome yolo nelo oluwa.

10 Ene yakaka oni ngundo Sipsip yomosiyelowelo ma
ombute. Kini, ene Sipsip yakakayi yoyolo, yombulibaliyelolo
yuleyi kumooweloyimbolo nangge ombutenggo. Ene nondo
ombuwonomu ngu, no yoyolo, suwoo suwoo keda oluweloyi
kedaga ngu yunoweloyimbolo ngulo ombuwono. Yo, hamoo,
oni ene nolo newendemo hamoo tetoni ngu, asa, no eneya
keda oluweloyi kedaga ngu inootoowe, eneno hangelo
oolelo, ngunonggo sugi sugi hooloowelo oluwa.
11 Yo, hamoo, no Sipsip ngulo sobosobo gome oolengo.
Sipsip ngulo sobosobo gome ngu, ene enengo Sipsip ngu
hoolooweyelolo, kumooweloyimbolo meyelo oluwa.
12 Oni ene ulilo nangge ko telo oolooteku, ene Sipsip ngulo
sembuye kini. Ngulo ngu, ene se goki oo biyomi ombutoni,
ngu kenolo ngu, ene sosolelo toongewa. Ene ngundilo
toongetoni, se goki oo biyomi, ngundo ombulo, Sipsip ngu
yutolo, yoonelo, yombuliyelootoni, ngulo Sipsip sungo sungo
sawanggo.
13 Ngundilo ngulo, ngu oningga ngu ene ulilo nangge ko
teteku ngulo. Yo, hamoo, ene Sipsip ngulo ma ingondudu
telo nowoondoyi yunowa.

14 Nondo nangge no Sipsip sobosobo gome oolengo. No
nenengo Sipsip ngulo ingootoowe, ko nolo Sipsip ngundo
nguya, ene nolo ingootenggo.
15 Ngu ngandilo, Awando nolo ingootoni, nondo
ngu Awalo nguya no ingooteno. No nenengo Sipsip
ngu hoolooweyelolo, nenengo kedaga, ngu yokolo,
hoolooweyelolo kumoowano.
16 Nolo Sipsip gidalega, nga sisipawangga, ngano ma
oolootenggoku, ngu nguya yoyolo, ombulo, nga sisipawano
ngano yoyetoowe, ene nguya nolo manggone ingowanggo.
Ngundilo telo, Sipsip wata gulanangge, ko Sipsip ngulo
sobosobo nguya gulanangge oluwa.*
17 Awando nolo gome nowoondoyi tenunolo, newende no
nunoote. Ngundilo ngulo, no kumoolo nenengo kedaga ngu
yokolo ngu, ene no kedaga, oluweloyi ngu ko yowano.
18 Oni gulado, nolo kedaga oluweloyiga, ngu ma an-
dangewanggo. Kini, no nenengombo ngu kedaga ngu
yokowano. No kumooweloyimbolo yanggangonedodo, ko
no keda ootookooweloyi, ngulo nguya yanggangonedodo.
Ngu mamana mandega ngu, no Awanemonggo yowonowolo
ewolo.
19 Yesusndo mande ngundilo etoni, ingolo, Yuda oni simoo
bale kewoolo usowoolo wata elaya tunootewonggori.
20 Oni oowooyingga ewonggori. Oo yuka biyomi eneno
oodoni, ngundo yeni kapeteteku eke. Ndatelo ngulo, ye
enengo mandeni ingolo keyootenggo? Elo ewonggori.
21 Ene ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Nga ngu
oni mboolomboyoyingo, ngulo mandeni ngundilo kini. Oo
yuka biyomidodo, ngundo ene mete oni doongeyi kilingomu
ngu yeni, doongeyi mete telo, ko doongetewa, bine? Hamoo
oolengo kini! Elo ewonggori.

Yuda Oni Yesusya Sanggili Telo, Mundi Tewolo

22 Yerusalem ende ulungga nguno nalu kundingiyi
tunootewolo. Ngu ngandilo. Anutlo goobooyingo ya
oowooyi Tempel ngu yelo goosooyingo, ngulo ingondudu
teweloyi naluwo tunootewolo. Ngu nalungga ngu, doogo
dokiki gingo yewo naluwolo.
23 Ngu naluno nguno, Yesus ene Tempel ya koneyo
oowooyi Solomon, ngu newendekuli oolouwolo.
24 Ngundilo tetoni, Yuda oni ombulo, Yesus pawangolo,
sumoo inolo ewonggori. Nalu ndatelo, ge noole nowoondon-
ayi yeyi bulibali teloluwato? Ge Kristus tetoningga ngu, asa,
ge komo nooleno nenengo oolengo tunoolo ewonggori.

---

* **10:16:** Sipsip gidalega nga sisipawangga ngano ma oolootenggoku, ngu oni sowe gidalega Yuda oni kini.

25 Yesusndo mandeye ngu ingolo, gumi ewolo. No yeno
kuli ewonoku ngu, ene ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma
tewonggori. Nondo oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu
bidodo awane oowooyimo tewono. Ngundo nolo damonine
yootunoote.
26 Ye nondo oo sungo gula tetenoku, ngulo nowoondoyemo
hamoo ma tetenggoku ngu, ndatelo ngulo, ye nolo Sipsip
kini.
27 Nolo Sipsip bidodo ngu, ene nolo manggone ingootoyi,
nondo nguya enengo ingootoowe, ene no kenelolo endey-
ootenggo.
28 Ngulo ngu, nondo suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi
ngu yunootoowe, ene ma oonatewanggo. Ngu oni ngu, oni
gulado no kandenemonggo, hamoo oolengo ma andangelo
yoyowa.
29 Nolo Awanembo ngu oni ngu, ene kuli no nunowoku
ngu. Awane ngu, ene oo bidodobolo koleteyingo awuno
oolengo. Oni gulado Awa kandeyimonggo ene andan-
geyelolo yoyoweloyi nguya kini.
30 No nenengo Awane nguya noole gulananggelo ewolo.
31 Ngundilo etoni ngu, asa, Yuda onindo sanggili ulungga
telo, ngulo ene digi yolo, ngundo Yesus uleyi kumoowelo
tewonggori.
32 Ngundilo tetoyi, Yesusndo eneno ewolo. Nondo Awalo
oo sungo gula onindo ma teweloyi, ngu oowooyingga telo
etuyelowono. Nondo ngundilo etuyelootoowe, ngunonggo
nondo ndawu ko metemingga tetoowe, kenolo, yendo ko
ngulo ndatelo ingondudu telo, ngulo ye digi yolo, no bun-
gomo oolongoolo nuleyi kumoowelo tetenggo? Elo ewolo.
33 Yesusndo mande ngundilo etoni, Yuda onindo eneno
gumi ewonggori. Noole gengo ko gome gulalo ingolo,
noole digi ge bungomo ma oolongooteto. Kini, gedo Anut
kootuyisina yumooyinolo mande etoyi ngulo. Ge ngu oni
oolengo nangge. Ene gedo ngandilo ete, gengombo no Anut,
elo etelo ewonggori.
34 Onindo mande ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo gumi
elo ewolo. So uyi nakangoyingo, ngu yengo mamana man-
deno nakangolo, Anutlo ewolo. Nondo kuli ewono. Ye ngu
anut ngundilo, elo ewolo.
35 Noole kuli ingooteto. Anutlo mande bidodo bukno
oolooteku, ngu hamoo mande nangge, ngu sugi sugi oluwa.
Ngu bukno nguno, Anutndo oni mande yunolo, ngu oni
nguya anut ngundilo elo ewolo.
36 Ene awa enengombo no logonelowolo. Enendo no su-
lenelootoni, no melako ngano ombuwonowolo. Asa, nondo
eteno, no Anut Nangoni, ngulo ndawugalo yendo etenggo, ge

Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete, elo etenggo? Elo
ewolo.
37 Ene no nenengo Awanembolo koni ma tetoowe ngu,
ariya, ye mete nolo mandene ngalo nowoondoyemo hamoo
ma tewanggo.
38 Ene no enengo koni tetoowe ngu, ye nolo mandene
ngulo nowoondoyemo hamoo ma teya ngu, asa, ye mete
nondo oo sungo gula onindo ma teweloyim tetenoku, ngulo
nowoondoyemo hamoo teni. Ngulo ngu, ye mete ingondudu
metemi ngu, ngandiya ingoyi. Awando noya oodoni, nondo
Awaya ooootelolo ewolo.
39 Yesusndo mande emukootoni ngu, asa, Yuda onindo
sanggili ulungga telo, Yesus ko tewoongolo, dowoolo, ya
biyomimo yewelo tetoyi, ene Yesus Yuda oni kandeye dagalo,
tolige toongewolo.
40 Yesus toongelo, oololo, Yodan sono ko wongoolo,
gidaleloko ulelelo, ene yade oololo, kuli Yondo oni
sono (kindingiyimbo) sonowooyunoyingo endega, nguno
tunootelo, nguno oluwolo.
41 Ngu naluno, oni simoo bale oowooyingga oolengo, ene
Yesusno mayelo, mande enengombo ngandilo ewonggori.
Hamoo oolengo, Yondo oo sungo gula onindo ma teweloyim
gula ngu ma tewoku, ene Yondo nga oningga, ngalo mande
ewoku, ngu hamoo nenengolo ewonggori.
42 Ngu mela gumisina nguno, oni simoo bale oowooyingga
oolengo, ene Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori.

11

Lasaras Sayi Yolo Kumoowolo

1 Oni gula oowooyi Lasaras ene sayi yowolo. Lasaras
ngu Mariya, Mata, elaga ngulo gumooyali, enengo endeyali
oowooyi Betani.
2 Ngu Mariyangga ngundo ene kuli bo ulumi (Sanda)
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngu keyimo wendolo,
enengo uyimbo yonggulumooyingongga ngu. Ngu enengo
gumooni Lasaras ngu sayidodo tewolo.
3 Ngundilo ngulo, kuwookuwooyi elayagakundo mande
Yesusno suleyolo ewoli. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, gengo
oningga ngulo gome ingootekungga, ngu ene sayidodo telo
ooootelo ewoli.
4 Ene mande ngundilo soweyootoli ngu, asa, Yesusndo
ngu mandega ngu ingolo ewolo. Ngu sayingga ngundo
oni yeni ma kumoowa. Kini, ngu sayingga ngundo tetoni,
oni simoo baleno Anutlo dulidalini tunootewa. Ngu oo
nguno Anutlo Nangoni ene dulidalinidodo tunootelo, enengo
oowooyi bingamidodo oluwalo ewolo.

5 Yesusndo Mariya, Mata, elabasa ko gumooyali Lasaras,
ngulo gome ingoote.
6 Ene mande etoyi, Yesus ingowolomu ngu, Lasaras sayi
kumoolo oolootelo etoyi ingolo ngu, ene sa elaya nguya ngu
endega oluwokungga, nguno oluwolo.
7 Ngu naluno nguno, Yesusndo enengo sulena onikuno
ewonggori. Noole Yuda melasina ko oolouyigalo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni ngu, asa, sulena onikundo eneno
ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, kuyowo yange nga, Yuda
onindo, digibo gulewelo tewonggoku, nguno ge ataga ko
oolouwelo ete? Elo ewonggori.
9 Etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Sa gulanangge nangge ngu
sa ooloote. Oni ene sano endeyolo ngu, ene digino ma
yulewa. Ndatelo ngulo, ene melangga ngalo himimo mela
kenolo endeyowa.
10 Ene oni suwoono endeyolo ngu, ene digi wongosogu-
lumoolo welewa. Ndatelo ngulo, ene solu himi kini ngulo
ewolo.
11 Yesusndo ngundilo elo, kootusina ene mande gula
soweyolo ewolo. Noolengo doboonayi Lasaras kuli wetolo
kapengoye yewolo. Ene nondo oololo, yokutuwootoowe
ootookoowalo ewolo.
12 Ngundilo telo, sulena onindo ewonggori. Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ene wetolo, kapengoyelo ngu, ene ko
mete telo oluwalo ewonggori.
13 Yesusndo ngu Lasaras ngu kuli kumootoni, ngulo
ngundilo ewolo. Ene sulena onindo ngu, Lasaras ngu hamoo
wetolo kapengoyelo oodoni, ngulo etelo ingowonggori.
14 Ngundilo tetoyi, Yesusndo yootunololo ewolo. Lasaras
doboonayi ngu hamoo kumoowolo ewolo.
15 Ene no yengo ingolo, nowoondoyemo yanggango
yunowelo, ngulo no anduno eneya ma ootoolo, ngulo no
oni oni teteno. Ariya, ataga noole mete ene tanggeyimo
oolouyigalo ewolo.
16 Yesusndo mande emukolo ngu, Tomas oowooyi gula
Didimas, ngundo sulena oni gidalegaya ewolo. Ariya, noole
ootookootoyiga, oolouya, enendo Yesus uleyi kumootoni
ngu, noole eneya goboolo kumoowootolo ewolo.

Oni Ko Ootookooweloyi, Ko, Oni Sugi Sugi Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi, Ngu Yesus Sembuli

17 Ariya, Yesus enengo sulena oniya yade oololo, Betani
endemo tunootelo ingoyingo, Lasaras bingo ngu meleno
nalu kuli namolaya oluwolo.
18 Betani endega ngu Yerusalem ende ulungga ngu
tanggeyimo. Ngulo logo ngu 3 (Kilomita), ngundilo nangge.

19 Yuda oni simoo bale oowooyingga oolengo Mariya,
Mata, elagano gumooyali kumoowoku naluno nguno
mayelo, enengo nowoondoyali yeyi imakeweloyimbolo
oluwonggori.
20 Ngu naluno nguno, Matando ingowolomu ngu, Yesus
mayewolo. Ngulo, Mata ootookoolo, Mariya yokolo, ooleko
oololo, Yesus kenowolo.
21 Matando Yesus kenolo, eneno ewolo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ge ngano oodoyi ngu, nolo gumoone ma kumoowa.
22 Ene no ingooteno. Ge oo gulalo Anutno yemboonge-
waku ngu, asa, ngu ooga ngu, ene ge gunowalo ewolo.
23 Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo Matano gumi ewolo.
Gengo gumoonggega ngu ko ootookoowalo ewolo.
24 Ene ngundilo etoni, Matando eneno gumi ewolo.
No ingooteno. Ene nalu sosowoomo ko ootookoowa.
Ngu nalunggano nguno, oni simoo bale melenonggo ko
ootookoowanggolo ewolo.
25 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ko
ootookooweloyi ngu nondo nangge, ko keda sugi sugi suwoo
suwoo oluweloyi nguya, nondo nangge. Oni ene nolo
ingootoni, newendemo hamoo telo, nguno ene kumoowaku
ngu, asa, ene noya keda oluwalo. Yo, ene keda ko ootookoolo
sugi sugi oluwa.
26 Oni bidodo doongeye keda ootoolo, ngunonggo nolo
nowoondoyemo hamoo telo oolootenggoku ngu, ene ma
kumoowanggo. Kini, ene suwoo suwoo sugi sugi keda
oluwanggo. Ge ngulo nowoondogemo hamoo tete bine,
ngundi kini? Elo ewolo.
27 Etoni, Matando eneno ewolo. Yo, Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, no nowoondonemo hamoo ge Kristus, Anut
Nangoni, ge nga oningga nga Anutndo mela ngano su-
lenggelootoni ombuwolo ewolo.
28 Matando ngundilo elo yokolo, ene ko oololo, Mariya
yolo, sungo oololo ewolo. Oo etuyeloyingo oningga ngu
ombulo, ge negogelootelo ewolo.
29 Mariyando mandeni ngu ingolo, ene sodedonangge
ootookoolo, Yesusno oolouwolo.
30 Ene Yesus endemo ma tunootewolo. Kini, Yesus ngu
Mataya mande ewoliku, musiyongga, nguno nangge olu-
wolo.
31 Yuda oni Mariyadodo yano ootoolo, ene ngunonggo
Mariya newende yeyi imakeweloyimbolo oluwonggori.
Ngundo Mariya kenootoyi, sodedonangge ootookoolo, en-
desina ooletoni, ngulo ene keyolo, ene nguya endesina oole-
wonggori. Ndatelo ngulo, Mariya ngu meleno sendowelo
ooloutelo ingowonggori.

32 Mariya ngu ene Yesus oluwoku mela musiyonggakuno
oololo, kenolo ngu, ene Yesus keyi damonimo penggootelo
ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge ngano oodoyi ngu,
nolo gumoone ma kumootonilo ewolo.
33 Ene ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Mariya ko Yuda
oni Mariya keyolo oolouwonggoku nguya sendootoyi yey-
owolo. Ngundilo yeyolo, Yesus newendemonggo, enengo
nowoondoyi yunowolo.
34 Yesusndo ngundilo telo ewolo. Ye enengo bingo
yolo ndano melengoowonggo? Etoni enebana ewonggori.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ombuya kenolo ewonggori.
35 Yesusndo sendowolo.
36 Ngundilo tetoni, Yuda onindo kenolo ewonggori.
Kenoyi, ene ngu oningga ngulo gome ingootelo ewonggori.
37 Etoyi, ene oni gidalegado ewonggori. Nga oningga nga
ngu, oni doongeye kilingo yomosiyootoni doongetetenggo.
Ene Lasaras hooloowetoni ngu, ene bine ma kumoowolo
ewonggori.

Yesusndo Lasaras Melenonggo Ko Yokutuwootoni, Ootookoowolo

38 Ariya, Yesus ngu newende kowuli oolengo yetoni, oni
mele tanggeyimo oolouwolo. Ngu oni melengga ngu, digi
kowu ulungga newendemo oni meleyi yomosiyolo, oni
nguno melengoolo, digi ulungga yolo, ngundo mele mang-
gowo ukingowonggori.
39 Yesusndo ewolo. Ye digiga mele manggowo ukingoyin-
gongga ngu andangeyi. Ngundilo etoni, oni kumooyin-
gongga ngulo kuwooyi, Mata ngundo Yesusno gumi ewolo.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ene kumootoni, melengooyingo
ngu noole nalu namolaya kuli yokowooto. Ngundilo ngulo,
ndindingo ukayi biyomi melenonggo oolewa! Elo ewolo.
40 Matando ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo eneno gumi
ewolo. No kuli geno ewonoku, ge nowoondogemo hamoo
tetoni ngu, ge Anutlo dulidalini yanggangoni ngu kenowalo
ewolo.
41 Ariya, ene Yesuslo mandeni ingolo, ngulo ene digi-
gaku andangewonggori. Ngundilo andangetoyi, Yesusndo
randolo doongetelo ewolo. Awa, ge nolo yemboongene
ingowoku, ngulo no geno eseteteno. Ndatelo ngulo, ge nolo
yemboonge ngu kuli ingowoku ngu!
42 No kuli ingooteno, ge suwoo suwoo nondo mande
etenoku, ngu ingolo ooloote. Ene nondo, ataga nga oni simoo
bale dikatenggoku, ngando ngu ingoya, ene nowoondoyemo
hamoo tetoningga, gedo nangge kuli no sulenelootoyi, om-
buyingo, ngulo elo, meno yanggango telo, yemboongewolo.

43 Yesusndo yemboongewo ngundilo elo yokolo ngu, ene
meno ewolo. Lasaras, ge endesina oole! Elo ewolo.
44 Ariya, Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, oni ku-
mooyingonggaku ootookoolo, endesina oolewolo. Keyi
kandeyi, omukumundoongo ngu towikumbabo doobengolo
mbimboongolo gosiyowonggori. Ene ngundilo oodoni,
Yesusndo ewolo. Towikumba ngu wesiyoya yokootoyiga
oolouni! Elo ewolo.

*Tabango Onindo Mande Gulanangge Yesus Uleyi Kumoow-
eloyimbolo, Elo Gosiyowonggori*
(Matiyu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

45 Ariya, ngundilo tetoyi, Yuda oni oowooyingga ene kuli
mayelo, Mariyadodo oluwonggoku, ngundo ngu oo Yesus-
ndo teteku ngu kenolo, ene ngulo nowoondoyemo hamoo
tewolo.
46 Ene Yuda oni gidalega kewooloyemo ngundo Parisi
onino oololo, Yesusndo oo tewoku, ngulo ewonggori.
47 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo
oniku, ko Parisi oni, ngundo Yuda tabango oniya gooboon-
goolo ewonggori. Noole ndatelo tewato? Ngu oningga
ngundo ene oo sungo gula onindo ma teweloyim, ngu
oowooyingga tete.
48 Ene noole doongenayimbo nangge kenowatoku ngu!
Ngu oningga ngu yokootooye ngu, asa, ene ko ngundilo
ulungga tewa. Ngundilo tetoni ngu, simoo bale oowooy-
ingga enengo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundilo
tetoyi, asa, Rom onindo ombulo, noolengo goobooyingo ya
kundingiyi oowooyi Tempel, ko noolengo Yuda oni simoo
bale kenayimo nguya yombuliyelowanggolo ewonggori.
49 Ene mande ngundilo etoyi, asa, oni gula ene ke-
wooloyemo, ngu oowooyi Kayiyapas, ngu oningga ngu, ene
ngu moomangga nguno, ene Anutno woolo yeweloyi ngulo
sobosobo tabango oluwolo. Ngundo mandelo ewolo. Ye
ingonduduye kini.
50 Ye oo gula ma ingootenggoku, ngu mete oni gu-
lananggebo oni simoo bale hoolooweyelolo kumoowa. Kini
tetoni ngu, noolengo kenayimo Yuda oni simoo bale nga
oonatewanggolo ewolo.
51 Kayiyapasndo, enengo ingondudunonggo ma ewoku,
enendo kootusina oo tunooteweloyi ngulo ewolo. Kini,
Kayiyapas ngu moomangga, nguno ene Anutno woolo
yeweloyi ngulo sobosobo sunggi yetoyi, Yesuslo mande
ngulo ene koletelo ingondudu telo ewolo. Yesusndo Yuda oni
simoo bale hoolooweyelolo kumoowa.

52 Ene Yuda oni nangge hoolooweyelowelo nangge ma kumoowa. Kini, ene kumooweloyingga ngu Anutlo simoongo
mela bidodomo oolootenggoku, ngu goobooyelootoni, wata
gulanangge tunootewanggo.
53 Ariya, ene ngu sa nalungga nguno, oololo, ene Yesus
uleweloyimbolo mande elo oole erewewonggori.
54 Ngundilo ngulo, Yesus ene Yuda oni kewooloyemo
tunoo ma endeyowolo. Kini, Yesus ngu, ene ngu endega
ngu yokolo, oololo, oni kini kingo mela ngu tanggeyimo,
Ipirim ende bodaga, nguno enengo sulena onidodo nguno
oluwonggo.
55 Yuda onilo sunggi Anutndo dagayeloyingo naluwo, Pa-
sowa, ngu namoko tewolo. Pasowa ma tunooteyingomo,
oni oowooyingga endeni endenimonggo, Yerusalem endemo
mayelo, nguno enengo yoyeyi, Anut doongeyimo, mete
teweloyim mayewonggori. Ndatelo ngulo, ene Moseslo
mamana mandeni ngu nenengo keyolo oolootenggo.
56 Mayelo, ene Yesuslo doongetelo, erewelo ewonggori. Ye
ndatelo ingolo etenggo? Yesus ene nalu kundingiyi ngalo
mayewa, ngundi kini, bine? Elo ewonggori.
57 Yuda onindo Yesus erewewo ngu damoni ngandilo.
Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oni, ko, Parisi oniya
mande ngandilo kuli ewonggori. Onindo Yesus ndano
oolooteku ngu ingoya ngu, asa, ene komo mayeya etoni,
ingolo, nguno dowoolo, yolo, ya biyomimo yewatolo ewong-
gori.

12

Mariyando Yesus Keyimo Bo Ulumi Wendolo, Ngundo Yesus Keyi Sonowoowolo

(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)

1 Nalu kundingiyi ngu ma tunooteyingomo, nalu kandeg-
ula gidembolo gulanangge oodoni, Yesus nguno ene Betani
endemo oolouwolo. Betani endega ngu, Lasaraslo ende.
Ngu Lasaras oningga ngu, kuli Yesusndo melenonggo ko
yokutuwootoni, ootookoowokungga ngu.
2 Ene Yesuslo oo simbo gula ngu endemo nguno kawong-
gori. Mata ngu ene oowali moondootoni, Lasarasndo ngu
oniya nguya bibitelo, Yesusndo oowali newolo.
3 Ene oowali netoyi, Mariyando kumu bo ulumi gula
oowooyi Nard, ngu ndindingo gome, (Kilo) gumi nangge
yolo, ngundo Yesus keyi sonowoowolo. Ngundilo sonowoolo,
enengo tabango uyimbo yonggulumoowolo. Ngu kumu bo
ulumngga ngulo ulini ngu ulungga oolengo. Yo, ndindingo

ngu gome, ngunonggo ndindingo gomengga ngu yangga ngu
nangge tewolo.
4 Ene sulena oni gula, ngu oowooyi Yudas Iskariyoot,
ngu oningga, ngundo kootusina Yesus yootunolo, me oni
kandeyemo yelo yunowaku, ngundo boguwoolo ngandilo
ewolo.
5 Ndawugalo ngulo, noole nga kumu bo ulumngga nga oni
yunolo, ngulo ulini ngu, mooma gulanangge ko telo, bobeye
yolo, owoolongo oni ma yunoyingo? Elo ewolo.
6 Ene Yudasndo owoolongo onilo ingondudu telo ma
ewolo. Kini, ene ngu yakaka oni, ene ngu bobeye sobowoolo,
ngunonggo ene beye onindo yetoyi, enendo yakakayi gi-
dalega yololuwolo.
7 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Nguno yokoyi!
Ye nga balega ngando teteku, ngulo ma ewelo. Ndatelo
ngulo, no kumootoowe, meleno melenelowelоyi nalungga,
ngu yootunoote.
8 Yo, hamoo, owoolongo oni ngu, ene yeya suwoo suwoo
oluwanggo. Ene nondo ngu yeya suwoo suwoo ma oluwa-
tolo ewolo.

Anutno Woolo Yeyingoku Ngulo Sobosobo Oni, Ngundo Lasaras Uleyi Kumooweloyimbolo Ewonggori

9 Yuda oni simoo bale oowooyingga ene Yesus Betanino
oolooteku ngu ingolo, ngulo ene nguno ombuwonggori. Ene
Yesus kenowelo nangge kini. Yesusndo ene kuli Lasaras me-
lenonggo yokutuwootoni ootookooyingo, ngulo ene Lasaras
nguya kenowelo ombuwonggori.
10 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo oni ngulo so-
bosoboku, ngundo Lasaras nguya uleyi kumooweloyimbolo
mandelo gosiyowonggori.
11 Ndatelo ngulo, Yuda oni oowooyingga, ene Lasaras
kenolo ingolo, ngulo ene Yesusno nowoondoyemo hamoo
tetoyi, enengo tabango oni yoyokowonggori.

Yesusndo Bingamidodo Yerusalem Endemo Oololo Uwolo (Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

12 Sengetoni, oni simoo bale ulungga oolengo ene nalu
kundingiyi ngu kenowelo mayelo oolootenggo. Ngu
nalungga nguno, ngu simoo bale ngundo Yesus ene
Yerusalemno ombuteku ngu ingowonggori.
13 Ngundilo ngulo, ene toonggoo uyi toongoolo yolo,
ilosarayi dowoolo, umamingolo, Yesus oowooyi bingami
okoolo oololo, ooleko Yesus kenolo, meno mogulu ulungga
telo ewonggori.
Hosana! Gengo oowoongge awuno oolengo! Nga oningga
nga ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu

oowooyimo ombuteku nga! Ene Iserel onilo oo bidodo sobowooyingo oni ulungga! Elo ewonggori.

14 Yesus ngu Hos gula oowooyi donki nangoni gula kenolo, yolo, nguno bibitewolo. Ngu Anutlo mandeno ngandilo ewolo.

15 Ye Sayon (Yerusalem) endemo oni simoo bale, ye ma sosolewelo! Kenoyi! Yengo oo bidodo sobosobo oni ombuteku ngu! Ene donki nangoningga sanganimo bibitelo ombute! Elo ewolo. (Sekarayiya 9:9)

16 Yesus enengo sulena oni ngu, ene ngu mandega ngulo damoni ma ingowonggori. Ene, Yesus ko ootookoowongga, ngu dulidalinidodo tunootetoni, ene nguno nowoondoyemo ingondudu tewonggori. Ngu naluno nguno, sulena onindo Anutlo mandeno ewoku, tunoo oolengo ingolo, ngunonggo onindo Yesusno teyingomu ngulo ingondudu tewonggori.

17 Kuli Lasaras kumootoni melengootoyi, nguno oodoni, oni simoo bale ulungga oolengo Yesusndo oode, ngunonggo Lasaras negongootoni, ko ootookootoni kenowonggori. Ngu oni simoo bale ulungga, ngundo ene ngu ko mande oo Yesusndo tewoku, ngulo mande mandeni elo yootunowonggori.

18 Ene ngundilo mande mandeni yootunootoyi, oni simoo bale oowooyingga ene Yesusndo kuli oo sungo gula onindo ma teweloyim tewoku, ngu kenolo ingolo, ngulo ene oololo, ooleko Yesus kenowelo oolouwonggori.

19 Ngundilo tetoyi, Parisi onindo enengo nangge mande elo ingolo ewonggori. Nga kenoyi! Oni simoo bale ene oololo, Yesus keyolo endeyootenggoku nga! Noolendo oo tetetoku ngu, kingo oo ngundilo tunootete! Elo ewonggori.

Yesusndo Enengo Kumooweloyilo Ewolo

20 Oni simoo bale ene Yerusalem endemo oolelo, nalu kundingiyimo nguno Anutno yambo mande tewelo ooletoyi, Girik oni gidalega nguya yambo mande tewelo, ngulo ene Yerusalemno oolewonggori.

21 Ngu Girik oni ngu, ene Pilipno ombulo ewonggori. Ulungga, noole Yesus kenowelolo ewonggori. Pilip oningga ngu, ene Betsayida ende Galili mela ngunonggo ombuwolo.

22 Ariya, Pilipndo enengo mandeye ngu ingolo oololo, Enduruno elo enengo ela ela oololo, Yesusno Girik onilo mande ewoli.

23 Ene ngundilo etoli ngu, asa, Yesusndo mandeyali gumi ewolo. Anut Nangoni Oni Kilalongo ngulo nalu ombutoni, ene dulidalinidodo ngu yoweloyi nalungga ngu kuli tunootete.

24 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Nggile yuwooyi melako ulo ma kindangelo ooletoni ngu, asa, enesu nangge oluwa.

Ene oo yuwooyi kindangelo oolelo ngu, oo engge oowooy-
ingga tunootewa.*
25 Oni enengo goweyi ngulo nangge ingolo sobowoolo
oluwaku ngu, ngu oningga ngulo keda oluweloyiga ngu
oonatewa. Ene oni enengo kedaga ngu mela ngano kootu
inolo, ene dobooguliyi nowoondoyi yunolo, Anutlo koni ngu
telo hoolooweyelolo ngu, asa, ene suwoo suwoo keda sugi
sugi oluwa.
26 Ene oni gula nolo kone nga dowoowelo telo ngu, ene
komo no keneloni. Ene ngundilo kenelolo ko tetoyi ngu, asa,
nondo endega oolootenoku, nguno nolo ko oni nguya noya
goboolo oluwalo. Yo, ene ngundilo telo no hooloowenelolo
ko telo oodoole ngu, nolo Awanembo ene oowooyi bingami-
dodo inowa.
27 Ataga, nolo nowoondone kowuli oolengo yetoni, ngulo
no ingondudu oowooyingga teteno. Ngulo no ndatelo
ewano? Nondo bine ewano, Awa ge nono oo ataga
tunooteweloyiga nga andangenuno, ewano? Kini, no
ngundilo ma ewano. No ngu kowulingga ngu koolowoowelo,
ngulo nangge no melako ngano ombuwono.
28 Awa, gengo oowoongge yega ulungga tunooteni! Yesus-
ndo ngundilo etoni, Anutndo Sambononggo ngandilo meno
ewolo. Nondo nenengo oowoone kuli yewe ulungga tunoote-
woku, ko kootusina nguya no oowoone yewe ulungga
oolengo tunootewalo ewolo.
29 Ene ngundilo etoni, asa, oni simoo bale oowooyingga
oolengo ene tanggeyimo dikayingo, ngundo ngu ingolo
ewonggori. Gululu gusiloga ngguyi utelo ewonggori. Oni
gidalegado ewonggori. Sambono Engel oninggado eneno
mande etelo ewonggori.
30 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. Kini, nolo Awanembo mandega eteku
nga ngu, no hooloowenelowelo ma ete. Kini, ye
hoolooweyeloweloyimbolo ngulo ete.
31 Ataga nga nalunggano ngu, Anutndo mela ngalo oni
simoo bale wilikoyelolo ete. Yengo damoniye ngu biyomi
nanggelo ete. Ataga ngu mela ngalo damoni biyomi ngulo
sobosobo tabangongga, ngu Anutndo andangelo owewa.
32 No ataga melako ngano oolooteno. Ene kootusina,
onindo nowokoolo awuno noyetenggoku, nalungga nguno,
oni simoo bale bidodo yoyewe, nono ombuwanggolo ewolo.†
33 Yesusndo ngundilo ewokungga ngu, enengo kumoow-
eloyi, ngulo damoni tunoo yootunolo ngundilo ewolo.

---

* **12:24:** Nga mandega nga ngu damoni ngandilo: Yesus enengombo kumoolo ko ootookooweloyi, ngulo ewo. † **12:32:** Yesus de mombimo boolowooweloyi ngulo ewo.

34 Ngundilo etoni, oni simoo bale ulungga, ngundo Yesuslo
mande gumi eneno ewonggori. Noole mamana mandeno,
mande eteku, ngu ngandilo ingooteto. Kristus, ene Anutndo
simoo bale ko yoyowelo sunggi yeyingo oningga ngu, ene
ngano ombulo, sugi sugi oluwa. Ndatelo ngulo, gedo ete, oni
ene komo Oni Nangoni, ngu okoolo boolowoowanggo? Etoni,
ngu Oni Nangoni oningga, ngu oone? Elo ewonggori.
35 Ene ngundilo sumoo inootoyi, Yesusndo ngandilo ewolo.
Nalu bodaga nangge nolo solu himi ngu yeya oluwa. Ataga
ngu ye solu himidodo oolootenggo. Ngulo ngu, ye komo
solu himimo endeyoyi. Kini tetoni ngu, suwoo ooleli biyomi,
ngundo ombulo ye wiliyelowa. Oni ene ooleliko endey-
ooteku ngu, ene oole oolouteku, ngu kenolo, ma ingootenggo.
36 Ataga, ye nolo solu himidodo oolootenggo. Ngulo ngu,
ye komo, nondo solu himi yolo ombuyingo, ngulo nowoon-
doyemo hamoo teyi! Ye ngundilo telo ngu, asa, ye nolo
simoone ngulo solu himimo nguno endeyowanggo. Yesus-
ndo ngu mandega ngu elo yokolo, ene musiyo sungosina oni
nguno kini nguno oololo kengewololo ewolo.

Yuda Oni Oowooyingga Yesuslo Nowoondoyemo Hamoo Ma Tewonggori

37 Oni ene Yesus kenootoyi, oo sungo gula onindo ma
teweloyim, ngu ulungga tetoni kenolo, ngulo ene nowoon-
doyemo hamoo ma tewonggori.
38 Ngundilo ngulo, Anutlo ingonduduni eyingo oni, Ay-
isayalo mandeni, ngulo engge tunootete. Ayisayando kulimi
ngandilo ewolo.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, onendo ngu
noolengo mandenayi ngalo newendemo hamoo tewa?
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
enengo yanggangoni ngu oone etungowo? Elo ewolo.
Ayisaya 53:1
39 Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
Ngulo damoni ngu, Ayisayando so uyi nakangoyingo gulano
ngandilo nakangowolo.
40 Anutndo enengo doongeye ngu, kuli ukingoyingo, enendo
tetoni nowoondoye yeni digi ngundilo gagiwi oolengo
yewolo. Ngundilo ngulo, ene doongeyembo oo
kenolo, nowoondoyemo hamoo ingoweloyi nguya
kini. Nguno ngu, ene nowoondoye ma yowoolen-
gootoyi, nondo ma yomosiyelowanolo ewolo. *Ayisaya
6:10*
41 Anutndo Yesuslo dulidalini tunootelo teweloyi, ngu Ay-
isaya etungootoni, kenolo, ngulo ene Yesuslo mandeni
ewolo.

42 Hamoo, oni tabango ulungga nguya Yesuslo nowoon-
doyemo hamoo tewonggori. Ene Parisi onilo sosolelo, ngulo
enengo nowoondoyemo hamoo ngu, ene yootunolo ma
ewonggori. Ene tunoo etoyi ngu, asa, Parisi onindo yambo
yanonggo oweyelolo, yambo mande teweloyi ngulo loogu
teyunolo, elo ingolo, ngulo ngundilo tewonggorilo ewolo.
43 Ene tabango onindo enengo ingonduduye ulungga ngu
simoo baledo enengo oowooye eya okooyi elo, gome in-
gootenggo. Yo, hamoo, ngundilo ingoyingongga, ngundo
Anutndo oowooyi okooweloyiga, ngu dagate.

Yesuslo Mandeni, Ngundo Onilo Mandeye Ngu Wilikowa

44 Yesusndo manggalu telo ewolo. Oni ene nolo newen-
demo hamoo teteku ngu, ene nolo Awane no sulenelootoni
ombuwonoku, ngulo nguya newendemo hamoo tete.
45 Oni ene no neyolo ngu, ene nolo Awane no su-
nelootoni, no ngano ombuwonoku ngu nguya kenowa.
46 No ngu mela ngano ombuwonoku, ngu solu himi
ngundilo ombuwono. Ngulo ngu, oni bidodo ene nolo
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, ene ooleliko ma
oluwanggo.
47 Ene oni gula nolo mandene ingolo, ene ngu ma keyolo
ngu, asa, no nguya ene ma wilikowano. Kini, no mela ngalo
oni simoo bale wilikoyelowelo ma ombuwono. Kini, nondo
ngu enengo mbumbuwanonggo andangeyelolo yoyoweloy-
imbolo ombuwono.
48 Oni ene no kootu nunolo noyokolo, ene nondo mande
ewonoku, ngu ma ingolo, yolo dowoolo ngu, asa, nalu
sosowoomo, nondo mandega ewonoku, ngundo ene wil-
ikowa.
49 Nondo nenengo ingondudunonggo mande nga ma
eteno. Kini, Awane enengombo no sulenelootoni ombu-
wonoku, ngundo oo bidodo nunootoni mete temukowanoku,
ngu no ngu nangge yootunolo eteno.
50 No ngu ingooteno. Awalo mamana mandeni ngundo
suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyiga, ngu oni Awalo
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguno yeni tunootete.
Ngundilo ngulo, nondo mande bidodo etenoku nga ngu,
Awando kuli etoni, ingowonoku, ngu nangge etenolo ewolo.

13

Yesusndo Enengo Sulena Oni Keye Sonowoowolo

1 Nalu kundingiyi oowooyi Pasowa, ngulo naluwo namoko
tetoni, nguno Yesus ene ngandilo ingowolo. Ene komo nga
melangga nga yokolo, ene eweyi tanggeyimo, ko ooleweloyi
naluwo ngu tunootewolo. Enengo oni simoo bale mela

ngano oolootenggoku, ngulo nowoondoyi yunowolo. Ene
bidodo nowoondoyi yunolo oode oololo, ene kumooyingo
naluno wenga.

2 Suwootetoni ene oowali nelo oodoyi, Setando ingondudu
biyomimu, kuli Yudas Iskariyoot, Sayimon oningga ngulo
nangoni, nguno yewolo. Yo, hamoo, Setando Yudas eririn-
gootoni, ngu Yesus yolo, me oni kandeyemo yeweloyimbolo
oole yomosiyowolo.

3 Yesusndo ngu ene kuli ingowolo. Eweyimbo oo bidodo
ene kandeyimo yelo inowolo. Eweyimbo ene suleyootoni,
ombuyingomu, ngu Eweyi tanggeyimo ko oolewa.

4 Ngundilo ingolo, Yesus ene oowali nelo yokolo,
ootookoolo, enengo towi pelungga nengguloyi ngu
andangelo yelo, ene sono gemuweloyi towingga yolo,
wanggangomo gosiyowolo.

5 Yesusndo ngundilo telo, ene sono yolo, koondo gulano
wendolo, sono ngundo enengo sulena oni keye damonimo
yelo sonoyelowolo. Ngundilo sonoyelolo, enengo wang-
gangomo sono gemuweloyi towingga, ngundo yonggulu-
mooyunowolo.

6 Yesusndo ngundilo telo, yade Sayimon Pitano ombutoni,
Pitando Yesus sumoo inolo ewolo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ge no kene nguya sonowoowelo, bine?
Elo ewolo.

7 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi
ewolo. Nondo ataga oo tetenoku nga, ge ngulo damoni ge
ma ingoote. Ene kootusina ngu ge ngalo damoni ingowalo
ewolo.

8 Ngundilo etoni, Pitando mande gumi ewolo. Ge nolo
kene hamoo oolengo ma sonowoowelo. Etoni, Yesusndo
gumi ewolo. Nondo ge ma sononggelowanoku ngu, ge noya
goboolo ma oluwalolo ewolo.

9 Etoni, Sayimon Pitando eneno gumi ewolo. Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ge kene nangge ma
sonowoowelo. Kini, ge komo kene, kandene, tabane nguya
sonowoomukolo ewolo.

10 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. Oni ene goweyi bidodo
sono gemuwoku ngu, ene sugabo kini. Ene mete keyi nangge
sonowoowaku ngu, asa, ene goweye moondeye bidodo nam-
boyi. Yo, ye bidodo mete oolootenggo. Ene, ye kewooloyemo,
ngano oni gulanangge ene mete kinilo ewolo.

11 Yesus ene kuli ingoote. Ngu oningga ngundo ene
yootunolo, me oni kandeyemo yewa. Ngundilo ngulo, ene
ngandilo ewoku, ye kewooloyemo oni gula ngu mete kinilo
ewolo.

12 Ariya, Yesusndo keye sonowoolo yokolo, enengo nenggulogaku yolo telo, bibitelo, enengo sulena oniku sumoo yunolo ewolo. Ye bine nga kongga yeno tetenoku ngalo damoni ingootenggo?
13 Yendo noya ngandilo etenggo. Oo etuyeloyingo oni, ko, Oo Bidodo Sembuli Sembunayilo etenggo. Ngu yendo hamoo etenggoku, no ngu nangge.
14 Ngu hamoo, no ngu yengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ko, no yengo Oo Etuyeloyingo oni nguya, nondo yengo keye sonowootenoku ngu, ariya, yendo nguya dobooguliye keye sonowooyi.
15 Nondo ataga ye etuyelootenoku damoningga ngu, kingo gaboyi nangge etuyelooteno. Yendo nguya ngu damoningga ngu teyaliyi.
16 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Ko oni ngu, enengo sobosobo oningga ngu dagalo awuno ma oluwa. Ngundilo nangge, oni gula ko gulano oololo ngu, enengo oningga suleyootoni kono oolouteku, ngu dagalo awuno ma oluwa.
17 Ene ye nga oo nga ingolo, ye nguya ngundilo telo ngu, asa, ye mete oni oni tewanggo.
18 Nondo ye bidodo ma eteno. Nondo oni nenengo sunggi yewonoku, ngulo ingooteno. Ene ngu ooga, ngu Anutlo mande, ngu engge tunootete. Anutlo mandeno ngandilo ete. Oni ene noya oomanongoyingo goboolo nelo, ene no nowoondowelo keyi okoowalo ewolo. *Sam 41:9*
19 Ngu ma tunooteyingomo, no yeno eteno. Ngulo ngu kootusina ngu tunootetoni, asa, ye nowoondoyemo hamoo teweloyi ngu no nga oningga nga.
20 Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Oni nondo ko oni suleyootoowe, oolouteku ngu yolo, gome telo, yomosiyolo ngu, asa, ngu oningga ngu, ene no nguya noyolo yomosinelowa. Yo, ngu oningga ngu no noyolo ngu, ene nolo Awane no sulenelootoni, ombuwonomungga, ngu nguya yowalo ewolo.

Yudasndo, Yesus Yootunolo, Me oni Kandeyemo Yewolo (Matiyu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

21 Yesusndo ngundilo elo yokolo, ene newende kowuli oolengo yetoni, ngulo ene yootunolo ewolo. Hamoo oolengo, no yeno eteno. Ye kewooloyemo nganonggo gulado no yootunonelolo, mundi oni kandeyemo noyewalo ewolo.
22 Yesusndo ngundilo etoni, sulena oni enengo nangge ebe keno keno telo, ngu ooneya etelo ingowonggori.
23 Ene ngundilo tetoyi, sulena oni gula, Yesusndo ngulo gome oolengo ingooteku, ngundo Yesus tanggeyimo oluwolo.
24 Ngundilo oodoni, Sayimon Pitando tabangombo telo, eneno ewolo. Gedo sumoo ino ene ooneya etelo ewolo.

25 Ariya, ngu oni Yesus tanggeyi oolengomo bibitewong-
gokungga, ngundo Yesus tanggeyi oolengomo oololo, sumoo
inolo ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge ooneya ete? Elo ewolo.
26 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi
ewolo. Nondo oomanongoyingo gumi gula oo sonoyimo yelo
yolo, oni gula inootoowega ngu, ngu oningga ngu! Ngundilo
elo, ene oomanongoyingo gumi gula yolo, oo sonoyimo yelo,
yolo, Yudas Iskariyoot, Sayimonlo nangoni, ngu inowolo.
27 Yudas oowali ngu yolo netoni, ngu naluno, Setando
newendemo utoni, Yesusndo Yudasya ewolo. Ge oo tewelo
ingooteku, ngu ge komo sodedo ngundiya te! Elo ewolo.
28 Yesusndo mande ngundilo Yudasya etoni, oni oo
neweloyi yabano bibitewonggoku, ngundo mande ingolo,
ene ngulo damoni ma ingowonggori.
29 Yudasndo ngu, Yesus galo ngu bidodobolo bobeye ngulo
si, ngu enendo sobowoote. Yesuslo sulena oni gidalegado
ngu, Yesusndo mande ngu etoni, ene ingowonggori. Nalu
kundingiyi ngulo oo gula uliyoni, ngundi, oo gula owoolongo
oni yunoni, elo eteku, ngu elo ingowonggori.
30 Ariya, Yudas oomanongoyingo gumingga ngu yolo, ene
ende oolelo toongewolo. Ngundilo toongetoni, ngu nalungga
ngu, suwoo ooleli tewolo.

Mamana Mande Keda

31 Yudas endesina oolelo toongetoni, ngu naluno, Yesus-
ndo ewolo. Ataga Oni Nangoni, ene bingaminidodo
tetoni, ngunonggo Anut nguya enengo nangonimonggo
bingaminidodo tete.
32 Ene Anutndo enengo nangonimonggo bingamidodo yolo
ngu, asa, Anutndo bingamidodoga ngu yolo, enengo Oni
Nangoni nguya ko inootoni, enengo ela ela sodedonangge
bingamiyalidodo tunootewali.
33 Ye simoone, nalu bodaga nangge, no yeya oode, koo-
tusina, ye no erewenelowanggo. No kuli Yuda onino
ewonomu, ngundilo nangge, ataga yeno nguya eteno. Ye
nondo endega ooloutenoku, nguno ye ma oolouwanggo.
34 Ene ataga nondo mamana mande keda gula ye
yunooteno. Ye komo dobooguliye nowoondoyi teyunoyi! Yo,
nondo yengo nowoondoyi yunootenoku, ngundilo nangge,
ye komo dobooguliye nguya nowoondoyi yunoyi!
35 Ye dobooguliye nowoondoyi tewanggoku ngu, asa, oni
simoo bale bidodo ye yeyolo ingowanggo. Ye ngu nolo sulena
oni oolengolo ewolo.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Kootu Nunowalo Ewolo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Sayimon Pitando Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge ndawoole ute? Etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo endega ooloutenoku, nguno ge no kenelolo oolouweloyi, ngu ereremo kini. Ene kootusina, ge no kenelolo nguno oolouwalo ewolo.
37 Ene ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ndatelo ngulo, no ataga ge ma kenggelolo oolouwano? No nenengo kedaga, ngundo ge hooloowenggelowelo, ingootenolo ewolo.
38 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Gedo gengo kedaga ngu yokolo, no hooloowenelowelo ete? Hamoo oolengo, no geno eteno. Kootooli ma eyingomo, ge no oowoone tambu kabusa elo oongoonelowalo ewolo.

14

Yesus Ngu Awano Oolouweloyi Oole

1 Yesusndo enengo sulena onino mande gula ewolo. Yengo nowoondoye soliyokolo ma sosolewelo. Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo nolo nguya nowoondoyemo hamoo teyi.
2 Nolo Awanembolo yangga ngu, ya gumi kowookowoo ooloote. Ngundilo kini ngu, asa, no kuli yeno ewano. No yeno hamoo eteno. No yengo musiyo yomosiyoyunowelo oolouteno.
3 No oololo, yengo musiyo yoonenengolo yokolo ngu, asa, no ko ombulo, ye yoyolo oolelo, noya goboolo oluwato. Yo, nondo musiyongga oolootenoku, nguno ye nguya noya goboolo oluwato.
4 Yo, hamoo, nondo ngu endemo nguno oolouweloyi ooleyiga ngu, ye kuli ingootenggolo ewolo.
5 Ene ngundilo etoni, Tomasndo mande gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge ndaruwelo ete? Noole ma ingooteto. Ariya, ndatelo telogo, noole ngu oolega ngu kenolo ingowato? Elo ewolo.
6 Etoni, Yesusndo gumi ewolo. No, nondo nangge no oole. No nangge hamoo mande ngulo Sembuli. Nondo nangge, suwoo suwoo keda oluweloyi ngulo Sembuli. Oole gulanonggo Awa tanggeyimo oolouweloyi kini. Hamoo oolengo kini. Nononggo nangge Awa tanggeyimo oolouweloyi.
7 Ene ye kuli nolo ingootenggoku, ngulo ngu, ye nolo Awanembolo nguya ingootenggo. Ataga ye damoni yelo, ye ene ingolo kenootenggolo ewolo.
8 Ene ngundilo etoni, Pilipndo eneno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ge Awangge etuyelo! Ge ngundilo etoyi ngu, asa, noole mete elo ingowatolo ewolo.

9 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Pilip, nalu
pelungga no yeya goboolo oluwootoku, ge nolo ma ingoote?
Oni ene no neyooteku ngu, ene Awane nguya kenoote.
Ndatelo ngulo, ge Awangge noole etuyelo, elo ete?
10 No Awano oodoowe, ko, Awando ene nono
oolooteloku, ngulo ge nowoondogemo hamoo ma tete,
bine? Nondo mande yeno etenoku nga ngu, nondo nenengo
ingondudunonggo ma eteno. Kini, Awa noya ootoolo,
ngunonggo enengo ingondudunimonggo nangge enengo
koni ngu tete.
11 Ye ngu komo nga mande ngalo nowoondoyemo hamoo
teyi. No awano oodoowe, ko, Awa ene nono ooloote. Ye
ngulo nowoondoyemo hamoo mete ma tetoni ngu, asa, ye
komo nondo oo sungo gula onindo ma teweloyi tetenoku,
nga bidodo ingondudu teya, ngulo ye komo nolo nowoon-
doyemo hamoo teyi.
12 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni ene nolo newen-
demo hamoo tetoni ngu, nondo ko oo tetenoku nga, ene
nguya ngu ko oo ngu mete tewa. Ene ko ulungga oolengo
telo, ene nondo kongga tewonoku, ngundo no daganelowa.
Ndatelo ngulo, no Awa tanggeyimo oolouteno.
13 Yendo oo bidodo no oowoonemo yemboongewanggoku
ngu, no ngu ooga ngu tewano. Ngundilo ngulo, Awa ngu
enengo nangonimo ene bingami dulidalinidodo tewa.
14 Yo, hamoo, ye no oowoonemo oo gulalo yemboongelo
teni ewanggoku ngu, asa, no ngu ooga ngu komo hamoo
tewanolo ewolo.

Yesusndo Yuka Kundingiyi Suleyootoni Ombuweloyi, Ngulo Mandelo Gosiyowolo

15 Yesusndo ngandilo ewolo. Ene ye nowoondoye no
nunolo ngu, ariya, ye nolo mamana mandene ngu gome
keyowanggo.
16 Nondo Awano yemboongetoowe, enendo ngu oo gula
ye hoolooweyelolo yanggango yunootoni (Yuka Kundingiyi),
ngundo yeya suwoo suwoo sugi sugi oluwanggo.
17 Ngungga ngu, hamoo mande eweloyi Yuka. Mela ngalo
oni simoo bale ngu, ene ma yowanggo. Ndatelo ngulo, ene
nowoondoye hamoo ma teyingo, ngulo ene kenolo ingow-
eloyi nguya, ereremo kini. Ene yendo ngu ingootenggo. Ene
yeya goboolo ootoolo, ngunonggo ye nowoondoye newen-
demo ulo, yeya oluwanggo.
18 Nondo ye yoyokootoowe, ye awanamoye kini koogewa
ngundilo ma oluwanggo. Kini, no ye tanggeyemo ombulo,
yeya oluwato.

19 Nalu bodaga nangge, mela ngalo oni simoo baledo, ngu
no ma neyowanggo. Ene yendo nangge no neyowanggo.
Ndatelo ngulo, nondo keda sugi sugi oluwanoku, ngundilo
nangge, ye nguya sugi sugi kedaga nguno oluwanggo.
20 Yo, hamoo, ngu naluno nguno, ye ingowanggo. No
Awanemboya oodoowe, ko, yendo ngu noya oodoyi, nondo
yeya oluwato.
21 Oni ene nolo mamana mande yolo, gome keyooteku
ngu, ngu oningga ngu ene newende no nunoote. Oni ene
newende no nunooteku ngu, Awando newende nguya ene
inowa. Nondo nguya nowoondone ene inolo, nenengo
damonine, ene doongeyimo yootunolo etungootoowe, ene
no neyolo ingowalo ewolo.
22 Yesusndo ngundilo etoni, Yudas gula, Yudas Iskariyoot
kini, ngundo Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ndatelo ngulo, ge noole doongenayimo tunootewelo
eteku, ene ge mela ngano oni simoo bale doongeyemo ma
tunootewa? Elo ewolo.
23 Yudas ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mandeni
gumi ewolo. Oni ene newende no nunolo ngu, ene nolo
mande gome keyowa. Ene ngundilo keyootoni ngu, asa,
nolo Awanembo nguya, ngu oningga ngu, newende inootoni,
noole eneno ombulo eneya suwoo suwoo sugi sugi oluwato.
24 Oni ene newende no ma nunolo ngu, ene nolo mandene
gome nga ma keyoote. Nga mandega yendo ingootenggoku
nga, ngu nolomu kini. Nga ngu Awa no sulenelootoni
ombuyingongga, ngulo mandeni.
25 No ataga yeya goboolo ootoolo, ngunonggo mande oo
nga tunooteweloyi ngu yeno elo etuyelootenoku nga.
26 Ene ye hamoo oolengo Hoolooweyeloyingo ngu, Yuka
Kundingiyi. Ngu no oowoonemo ngu Awando yengo suley-
ootoni ombuwa. Enengo koni ngu ngandilo. Ngundo ngu oo
bidodo etuyelolo, nowoondoye yokutuwootoni, ngunonggo
nondo mande yeno ewonoku, ngu bidodo tunoo oolengo
ingomukowanggo.
27 Ariya, no ye yoyokowelo, ngulo nolo nowoondoyi
imakeyingo oolooteku, ngu yeno nguya yewe tunootelo
oluwa. Nondo yengo nowoondoyiga ko nowoondoyi
imakeyingo yunootenoku, ngundo mela ngalo oni simoo
baledo nowoondoyi imakeyingo yunootenggoku, ngu da-
gate. Ngulo ye nowoondoye ma soliyokolo sosolewelo.
28 Ye nga mandega nga ngu etuyelowonoku, ngu ye kuli
ingowonggo. No ye yoyokolo oolelo, no ko yeno om-
buwanolo ewonoku, ngu ingoyi. Ene kuli ye nowoondoye no
nunowonggoku ngu, asa, ye ingolo oni oni tetoyi, no Awano

ko oolouwano. Ndatelo ngulo, Awando no daganelolo, ene
Ulungga oolengo.
29 Ataga oo ngu ma tunooteyingomo, no yeno kuli elo
etenoku nga. Ngundilo ngulo, kootusina oo ngu tunootetoni
ngu, asa, ye nguno nowoondoyemo hamoo tewanggo.
30 Ariya, no yeya mande mande ulungga ko ma elo in-
gowato. Ndatelo ngulo, mela ngalo ngulo sobosobo tabango
ulungga ngu ombute. Enengo yanggangoni ngundo no ma
sobonelowa.
31 Ene mela ngalo oni simoo bale ngu komo ingowanggo.
No nowoondone Awane inooteno. Ngundilo ngulo, no
Awando oo teweloyi mande elo no nunowoku, ngu nangge
teteno. Ariya, ye ootookootoyiga oolouwooto! Elo ewolo.

15

Yesus Ngu Ene Wayin De Oolengo

1 Yesusndo mande gula ewolo. No ngu Wayin de oolengo.
Awanembo ngu ene Wayin kongga ngulo Sembuli.
2 Nolo kandene ngu ma enggetoni ngu, Awando andangelo
yokowa. Ene ko kandene bidodo enggeteku ngu, Awando
gome toongoolo, gome yomosiyowa. Ngundilo tetoni, engge
gome oowooyingga oolengo enggewanggo.
3 Ye ngu nondo mande ngu elo etuyelowonoku, ngundo ye
nowoondoye yeni gome namboyi tunootewonggo.
4 Ye komo no dowoolo oodoyi ngu, asa, nondo nguya ye
yodowoolo oluwato. Wayin dega ngu kandeyi wembuyi
bungomo ma dowoolo ngu, ene enggeweloyi nguya kini.
Ngundilo nangge, ye nguya nono ma ootoolo ngu, ye ma
enggewanggo.
5 No de Wayin. Ye ngu Wayin de ngulo kandeyi. Oni ene
nono oodoni ngu, no nguya eneya oodoole, ene ngunonggo
gome ulungga enggewanggo. Ene ye no noyokolo ngu, asa,
ye oo gula nguya ma tewanggo.
6 Ene oni gula nono ma oluwaku ngu, asa, ene ngu de
kandeyi ngundilo andangelo yokootoyi aliyewa. Yo, onindo
ngu de kandeyi, ngu gooboongoolo siyakiyolo, de nombono
katoyi demukowa.
7 Ene ye noya oodoyi, nolo mandene yeya oodoni ngu,
ariya, ye oo gulalo ingolo yemboongewanggoku, ngu oo ngu
ngundilo yeno tunootewa.
8 Ene yendo gome ulungga enggewanggoku damoningga
nguno, ye nolo sulena oni kilalongo, ngu simoo bale
etuyelowanggo. Ngundilo damoni gomengga, ngunonggo
nolo Awane ngulo oowooyi bingaminidodo tunootewa.

9 Awando newende no nunoyingo, ngundilo nangge,
nondo yengo kuli nowoondone nguya yunowono. Ngulo, ye
komo nolo mandene nga suwoo suwoo ingolo oodoyi, ngu
nondo hamoo nowoondone ye yunowano.
10 Nondo kuli Awanembolo mamana mandeni gome key-
owonoku, ngulo ngu, no Awane enengo nowoondoyiningga
ngu newendemo oolooteno. Ngundilo nangge, ye nolo
mamana mande gome keyowanggoku ngu, ariya, ye nguya
nolo nowoondoyinengga ngu newendemo oluwanggo.
11 No ngandilo ingooteno. Nolo oni oningga ngu yeno
oodoni, ye nowoondoyemo nguno hangeya manggowoomo
ooleni, elo ngundilo ingooteno. Ngundilo ngulo, no nga
mandega nga yeno eteno.
12 Nolo mamana mande ngu ngandilo. Nondo yengo
nowoondoyi yunootenoku, ngundilo nangge, ye komo do-
booguliye ngundiya teyi!
13 Ene oni gulado ene dobooguliyi hoolooweyelowelo,
enengo kedaga ngu yokowaku ngu, ariya, nowoondoyi
teyingo damoningga, ngundo nowoondoyi teweloyi damoni
gidalega, ngu hamoo oolengo dagayeloote.
14 Ye nondo etenoku damoningga nga tetoyi ngu, asa, ye
ngu nolo dobooguline.
15 Ko oni ngu enengo oni ulungga, ngundo ko oo teteku
ngu ma ingoote. Ngundilo ngulo, nondo yeya ko oni elo ma
ewano. Kini, mande bidodo nondo Awanonggo ingowonoku,
ngu yeno etoowe, ingomukowonggoku ngu! Ngulo nondo
yeya ngu doboogulinelo ewano.
16 Yendo no ma logonelowonggori. Kini, nondo ye ngu
nenengo logoyelowonoku, ngulo ye komo oolouya, gome
oolengo enggewanggo. Yengo enggeyega ngu gome sugi sugi
oluwanggo. Ye ngundilo telo, ngunonggo ye oo gula yowelo,
no oowoonemo Awano yemboongetoyi ngu, asa, Awando
ngu ooga ngu, hamoo oolengo, ye yunowa.
17 Nondo nga mamana mandega nga ye yunooteno. Ye
komo dobooguliye nowoondoyi teyi! Elo ewolo.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngundo Yesuslo Ko Oni Nguya Mundiyi Tewanggo

18 Yesusndo ngandilo ewolo. Mela ngalo oni simoo bale
ngando yeya mundiyi tetoyiga ngu, asa, ye ingoyi! Ene noya
koletelo mundi tewonggoku, ngulo yeno nguya tewanggo.
19 Ene hamoo ye mela ngalo damoni biyomi ngu keyootoyi
ngu, ariya, mela ngalo damoni biyomi tetenggoku oni simoo
baledo, ene mete yengo ingowanggo. Ye enengo keyemo oni
ngulo, elo ingowanggo. Ene ye ngu damoni biyomimbolo
oni kini. Kini, nondo ye kuli logoyelowonoku ngu, ye mela

ngalo damoni biyomi yokootoyi, yoyolo, sungo yoyewono.
Ngundilo ngulo, mela ngalo oni simoo bale, ngundo yeya
mundi tewanggo.
20 Ye komo nondo mandega yeno ewonoku, ngulo in-
gondudu teyi! Ko oni ngu enengo oni ulungga ngu da-
galo ma oluwa. Ngulo ngu, no noyolo yombulinelolo, no
keyonelowonggoku ngu, asa, ye nguya ngundilo keyoyelolo
yombuliyelowanggo. Ene nolo mandene keyolo ingolo ngu,
asa, yengo mande nguya keyolo ingowanggo.
21 Ene nolo Awanengga no sulenelootoni, no ngano
ombuyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo ma tetenggo.
Ngundilo ngulo, ene nolo nowoondoyemo hamoo ma tetoyi
ngu, asa, ene yeno nguya damoni biyomi tewanggo.
22 Hamoo, nondo kuli ma ombulo mande gome nenengo
ngu ma etuyelootoowe ngu, ariya, ene mbumbuwaye telo
ngulo damoni ma ingowanggo. Ene ataga, ene oole gulano
mbumbuwaye oongooweloyi kini.
23 Oni ene noya mundiyi tetenggoku ngu, ene nolo
Awanemboya nguya mundiyi tetenggo.
24 Ko oowooyingga, oni sungombo kuli ma tewoku ngu,
nondo ngu ko ngu ene kewooloyemo kuli tewono. Ngu
hamoo, nondo ko ngundilo ngu ma tetoowe ngu, ariya, ene
mbumbuwaye telo, ngulo damoni ma ingowanggo. Ene
ataga ngu, ene kuli kenolo yokolo, ngulo ene noya ko
Awanemboya nguya mundiyi telo boguwootenggo.
25 Ene ngundilo damoniyengga tetenggoku, ngundo
enengo mamana mandeno nakangoyingo ngu, ataga engge
tunootete. Ngu mandega ngu ngandilo.
Ene noya kingo mundiyi tetenggolo ewolo. *Sam 35:19; 69:4*
26 Ene, ye Yanggango Teyunolo Hoolooweyeloweloyi on-
ingga ngu (Yuka Kundingiyi) ene Awaya goboolo oolooteli.
Nondo ngu suleyootoowe, yeno ombulo, ngundo nolo man-
dene nolo damonine elo yootunolo etuyelowa.
27 Ngundilo ngulo, yendo nguya komo nolo mandene, nolo
damonine nguya yootunolo, wesiyolo ewanggo. Ndatelo
ngulo, kuli ye noya oluwootokuno, no ko damoni yetoowe,
ye nguno oode oode ombulo, ataga nga naluno ngalo ewolo.

16

Yesusndo Enengo Sulena Onino, Oo Kootu Tunooteweloyi Ngulo Ewolo

1 Yesusndo ngandilo ewolo. Nondo ngandilo ingooteno.
Ye nowoondoye kiyayi yelo, nowoondoyemo hamoo ngu
yokoweloyi, ngulo ma ingooteno. Ngundilo ngulo, no nga
mandega nga yeno kuli ewonoku ngu!

2 Kootusina nalu gula tunootetoni, ene onindo Yudalo
goobooyingo yanonggo ye oweyelowanggo. Yo, hamoo,
onindo ye yuleyi kumooweloyi, ngundo ingolo ewanggo.
Nga oni, ngando ene mbumbuwa tetenggolo ingowanggo.
3 Hamoo, ene nolo Awane, ko, no nguya ma ingootenggo.
Ngundilo ngulo, ene ngu damoningga ngu tewanggo.
4 Oo ngu ma tunootewonoku, nondo yeno kuli etoowe
ingowonggo. Ariya, kootusina ngu oo ngu tunootetoningga
ngu, asa, ye nondo ewonoku, ngu ingonduduyemonggo ko
ingoyilo ewolo.

Yuka Kundingiyimbolo Koni

5 Ene no ataga oni no sulenelootoni, no ngano ombu-
wonomungga nguno ko oolouteno. Ene ye kewooloyemo
ngunonggo oni gulado, no sumoo nunolo, ngandilo ma
ewolo. Ge ndarute? Elo ewolo.
6 Nondo nga mandega yeno etenoku ngalo, ye ataga
nowoondoye kowuli oolengo yetenggo.
7 Ene nondo hamoo oolengo yeno eteno. No ye yoyokolo
oolouwanoku ngu, Hoolooweyeloyingo, yewe yeno om-
buwa. Ngulo no ma oolouwanoku ngu, asa, oni ye Yang-
gango Yunolo Hoolooweyeloweloyi Yuka Kundingiyi ngu
yeno ma ombuwa. Ene no oololo ngu, ariya, nondo ene
suleyootoowe, yeno ombuwa.
8 Enendo ombulo, mela ngalo oni yoyeni, mbumbuwa
ngulo damoni yootunolo, nolo damoni gome nenengo ngulo
damoni, ngu wilikoyeloweloyi naluwo tunooteweloyi, ngulo
nguya etuyelowa.
9 Onilo weti mbumbuwaye, ngulo damoni ngandilo. Ene
no kootu nunolo nolo nowoondoyemo hamoo ma tetenggo.
10 Koletelo, ngu no Awanonggo ombuwonoku, kootusina
no ko Awano oolewano. Ngungga ngu, damoni gome
nenengo ngulo hamoo ngu simoo bale melako ngano ngu ma
ingootenggo. Ngulo no Awano ooloutoowe ngu, ye no ko ma
neyowanggo.
11 Wilikoyeloyingo ngulo damoni nguya ene watayi kini.
Yo, hamoo, Anutndo mela nga sobowooteku, ngulo tabango
oowooyi Setan, ngu ene kuli oonateweloyi ngulo sunggi yete.
12 No mande mande ulungga ye yunowelo ingootenoku,
ene yendo ataga ingolo yoweloyi nguya, ereremo kini.
13 Ene Yuka Kundingiyingga ngundo ombulo ngu, hamoo
mande Anutlomu, ngu bidodo etuyelolo yunowa. Enendo
enengo ingondudunonggo nangge ma ewa. Kini, mande
ene ingowoku ngu nangge ewa. Enendo ngu oo kootusina
tunooteweloyi, ngu nguya elo etuyelowa.

14 Ene nononggo mande yologo yeno yootunolo ewa.
Ngu damoningga nguno ene nolo oowoone bingamine elo
okoowa.
15 Awanembolo oo bidodo ngu nolomu, ngulo no yeno
eteno. Yuka Kundingiyi ngu nononggo mande yologo, yeno
yootunolo ewalo ewolo.

Nowoondoye Kowuli Ngu Yowoolengootoni, Oni Oni Teweloyi Tunootewa

16 Nalu bodaga nangge ye no ma neyowanggo. Kootusina,
nalu bodaga nangge ye ko no neyowanggolo ewolo.
17 Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, asa, sulena oni
gidalegado enengo nangge mande mande ngandilo ewong-
gori. Ene ngu mandega ngu, ndawu mande damoninggalo,
ene mande ngu nooleno ete? Enendo ngandilo ete. Nalu
bodaga nangge, ye no ma neyowanggo. Kootusina nalu
bodaga nangge, ye no neyowanggo. Ndatelo ngulo, no
hamoo oolengo Awanemo ooloutenolo ewonggori.
18 Asa, enengo sulena, onindo mande gula nguya ewong-
gori. Nalu bodaga nangge elo eteku, mandega nga ndatelo?
Noole ngu mandega eteku, ngulo damoni ma ingootetolo
ewonggori.
19 Yesus ene ingoyingo, sulena onindo ene sumoo inowelo
tetoyi, ngulo ene ewolo. Ye bine nondo mandega etenoku,
ngulo sumoo ewelo etenggo? Nondo ngandilo ewono. Nalu
bodaga nangge, ye no ma neyowanggoku, kootusina, nalu
bodaga nangge, ye no ko neyowanggolo ewono.
20 Hamoo oolengo, no yeno eteno. Kootusina, ye sendo
mogulu ulungga telo, ebe sendosendolutelo oluwanggo. Yo,
yendo ngundilo tetoyi, ene mela ngalo oni simoo bale ngu,
ene ngulo oni oni telo oluwanggo. Ene yendo nowoondoye
kowulingga ngu yowoolengootoni, ye nowoondoye oni oni
oolengo tunootewa.
21 Bale simoo yomooweloyi naluno ngu, ene komo ogin-
goyingo ingolo, newende kowuli ingowanggo. Ene kootusina
simoongongga ngu yomootoni, melako soletoni ngu, ene
newende mete ingolo, ogingoyingo ngulo ma ingowa. Kini,
ene simoongongga ngulo oni oni tewa.
22 Ngundilo nangge, ataga ye nguya nowoondoye kowuli
yetenggo. Ene nondo ye ko yeyootoowe, nguno ye nowoon-
doye ko oni oni tewanggo. Ngundilo tewanggoku, oni gulado
yengo oni oningga ngu ma andangelo yowa.
23 Ngu nalunggano nguno, ye oo gulalo no ma sumoo
nunowanggo. No hamoo oolengo, yeno eteno. Ye oo gula
Awando noole yunoni elo, no oowoonemo yemboongewang-
goku ngu, asa, Awando ngu ooga ngu, ye yunowa.

24 Kuli ye oo gula yowelo no oowoonemo ma yem-
boongeyingo. Ene ye ngandilo yemboongelo ngu, ye oo
yowanggo. Ngundilo telo ngu, yengo nowoondoyemo oni
oningga ngu yeyi gome oolengo tunootewalo ewolo.

Yesusndo Mela Ngalo Damoni Ngu Kuli Dagawolo

25 Nondo mande ngalo kuli mande yamonggawononggo
nangge elo ewonomu ngu. Kootusina no mande yamongga-
womonggo yeno ko ma ewano. Kini, no Awalo mande tunoo
yootunolo yeno ewano.
26 Ngu naluno nguno, ye no oowoonemo Awano yem-
boongewanggo. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, nondo ye
hoolooweyelolo, Awano ma yemboongewano. Kini, ye mete
yengombo Awano nenengo yemboongeyi. Ngulo ngu, nondo
ngu ye hoolooweloolo ma yemboongewano.
27 Yendo ngu nolo nowoondoyemonggo gome ingolo,
yengo nowoondoye hamoo tetoni, ngulo no Awaya oode,
ngunonggo ombuwono. Ngundilo ngulo, Awando yengo
gome ingoote.
28 Kulimi no Awaya oode, no ngunonggo ene yokolo, no
melako ngano ombulo oolooteno. Ataga ngu no mela nga
yokolo, Awano ko oolewelo ingootenolo ewolo.
29 Yesus ngundilo etoni ngu, enengo sulena onikundo
mande gumi ewonggori. Ataga ge mande yamonggawo ma
ete. Kini, ge mande tunoo oolengo eteku ngu!
30 Ataga noole ingooteto. Ge onindo sumoo ewanggo elo
ma soboyelolo, ge ngu noolengo ingondudu kenolo ingo-
mukoote. Kini, ge oo bidodo ingomukoote. Ngundilo ngulo,
noole ge kuli Awanggeboya oode, ngunonggo ombuyingo,
ngulo nowoondonayimo hamoo teteku ngalo ewonggori.
31 Ene mande ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo mandeye
gumi ewolo. Ye ataga nowoondoyemo hamoo tetoni, gome
ingomukootenggo?
32 Ingoyi! Nalu kuli namoko tunoo tewelo tete. Yo, ene
kuli tunoo telo namoko teteku ngu! Ene ye oweyelootoyi,
ye sungo sungo yengo endemo sawanggo. Nguno ngu, ye no
noyokootoyi, noso nangge oluwano. Ene nondo noso nangge
ma oluwano. Kini, nolo Awane ene noya oluwaloku ngu.
33 Nondo ngandilo ingolo, yeno eteno. Yengo nowoon-
doye ngu nono yetoyi oodoyi ngu, ariya, yengo nowoon-
doyemo nguno nguya, nolo imakeyingongga ngu yeno
oluwa. Ngundilo ngulo, no nga mandega nga, ngu yeno
ewonoku ngu! Oni melako ngano ye ogingoyingo kowuliye-
dodo yunowanggo. Ene ngundilo yunowanggoku, ene yengo
nowoondoye ngu, ye komo oni oni teya yanggango oliyi.

Ndatelo ngulo, nondo mela ngalo damoni yanggangoni, ngu hamoo oolengo bidodo wongoowe uwoku ngu! Elo ewolo.

17

Yesusndo Sulena Oni Hoolooweyelolo Yemboongewolo

1 Yesusndo mande ngundilo elo yokolo, ene sambosina doongetelo yemboongelo ewolo. Awane, nalu kuli tunootete. Gengo dulidalige no nunoyingomu, ngu oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu etuyelo. Ngunonggo gengo nangongge nguya, gengo dulidalige simoo baleno yootunolo etuyelowa.

2 Ndatelo ngulo, gedo ene simoo balelo tabango ulungga kuli ene sunggi yewolo. Ngulo ngu, ene mete simoo bale gedo kuli elo sunggi yewoku, ngundo sugi sugi keda oluweloyiga ngu yunowa.

3 Suwoo suwoo keda oluweloyi ngu ngandilo. Ene gengo ingootenggoku, ge gulanangge hamoo Anut oolengo. Ngundilo nangge, ene no Yesus Kristusndo, gedo gengo sunggi yeyingo oni, ge kuli sulenelootoyi, ngano ombuyingo, ngulo nguya ene nowoondoyemo hamoo tetenggo.

4 Gedo ko elo nunoyingoku, ngu no kuli temukowono. Ngundilo tewonoku ngundo gengo dulidalige simoo bale doongeyemo yootunolo tunoo oolengo etuyelowolo.

5 Awa, kuli mela oo nga ma tunooteyingomo, no geya oluwoloku naluno, no bingamine dulidalinedodo. No ataga nguya ngu dulidaline bingaminengga, ngu ko nunolo ingooteno.

6 Nondo gengo damoningge, mela ngalo oni gedo no nunowoku, nguno kuli elo etuyelowono. Gengo oni ngu, gedo kuli no nunowolo. Ene gengo mandege ngu gome keyootenggo.

7 Ataga ene ingootenggo. Oo bidodo gedo no kuli nunowoku ngu, ngu genonggo nangge ombuwolo.

8 Mande bidodo gedo no nunowoku ngu, nondo ene kuli yunomukootoowe, ene yolo, ene hamoo oolengo ingowonggo. Kuli no geya oode, ngunonggo no ombutoowe, ngulo ene gengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, gedo no sulenelootoyi, no ngano ombuwonolo ingowonggori.

9 Nondo ene hoolooweyelolo yemboongeteno. Nondo ataga mela ngalo oni gengo ma ingootenggoku, ngulo ma eteno. Kini, no ataga gedo oni no nunowoku, ngulo no geno yemboongeteno. Ndatelo ngulo, ngu oni ngu gengomu.

10 Nolo oni nono nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu gengomu nguya. Ngundilo nangge, oni ngu gengomu,

ngu nolomu nguya. Yo, ene nolo nowoondoyemo hamoo
tewokungga, ngulo ene oowoone bingamine elo okootenggo.

11 No ataga mela nga yokolo, geno ko oolouwanoku ngu,
ene gengo nowoondoye hamoo teyingo oni melako ngano
oluwanggo. Awa, ge kundingiyi oolengo! Gengombo gengo
yanggangongge no nunowoku, ngundilo ge ene soboyelowa.
Ge ene soboyelootooga, ene nowoondoye gulanangge, noole
geya nowoondonali ngundilo, gulanangge oluwanggo.
12 No enedodo oluwootoku naluno, nondo gengo yanggan-
gongge no nunowoku, nguno ene gome soboyelowono. Yo,
hamoo oolengo, no gome soboyelootoowe, ngulo ngu, ene
bidodo ma oonatewonggo. Kini, oni (Yudas Iskariyoot) ene
ge kootu gunolo, ngulo ene oonateweloyi musiyomo nguno
oololo, enendo nangge oonatete. Gengo mande nakayano
oolooteku, ngulo engge tunooteweloyimbolo tete.
13 Ataga no ge tanggegemo ma oolouyingo naluno nguno,
nondo melako ngano ootoolo, nguno nga mandega nga
eteno. Ndatelo ngulo, nolo nowoondonemo oni oni telo
oolootenoku, ngundo nolo oni simoo baleno ngu oni oni
tewokungga, ngundilo nangge eneno hangelo oolenilo,
ngulo gome ingooteno.

14 Gengo mandege nunowoku ngu, nondo kuli elo
yunowono. Ngundilo ngulo, mela ngalo oni simoo baledo
kowuli yunootenggo. Yo, no mela ngalo damoni biyomi,
nguno no ma endeyolo oolooteno. Ngundilo nangge, no
kenelootenggoku, simoo bale nguya, ene mela ngalo damon-
imo ma endeyootenggo.
15 Gedo mela nganonggo ene andangeya yoyo, elo ma
yemboongeteno. Kini, gedo ene soboyelolo, ngulo yem-
boongeteno. Awa, gedo oni damoni biyomi eweyingga,
(Setan) ngu yokootoyi, ngundo ene nolo simoo bale ma
yutolo yombuliyelowelolo, ngulo no geno yemboongeteno.
16 Yo, no mela ngalo damoni biyominimo no ma endey-
ooteno. Ngundilo nangge, nolo kenemo simoo bale nguya,
ene mela ngalo damonimo ma endeyootenggo.
17 Awa, ge nolo keneloyingo simoo bale ngu yoyega,
ene gengo mandege nguno nowoondoye bidodo, nguno
damooya, ngunonggo ene oni kundingiyi tunooteyi. Yo,
gengo mandege, ngu hamoo mande oolengo engge.
18 Kuli ge no sulenelootoyi, no oni simoo bale ke-
wooloyemo, mela ngano ombulo oolooteno. Ngundilo
nangge, no ene suleyelootoowe, ene oololo mela mela oni
simoo bale kewooloyemo, gengo mandege wesiyolo elo
etuyelowanggo.

19 No nenengombo nowoondone bidodo gedo kongga
nunowoku, nguno domoolo ngu telo, kundingiyi oolooteno.
No ngundilo tetenoku, ngunonggo gengo simoo bale
kosiyingo, ene hoolooweyeloweloyimbolo, ngulo ene nguya
enengombo gedo kongga yunowoku, nguno nowoondoye
bidodo nguno domoolo ngu kundingiyi telo, ngunonggo ene
ko tewanggo.

20 Yo, nondo oni nolo nowoondoyemo hamoo teyingo nga
hoolooweyelolo, geno yemboongetenoku ngu, ko, ngundo
kootusina, nga oni ngando mande etoyi, ingolo, nolo
nowoondoyemo hamoo tewanggoku, ngulo nguya geno yem-
boongeteno.
21 Nondo ngundiya yemboongetoowega, nguno oni ngu
bidodo ene nowoondoye gulanangge oliyilo ingooteno.
Awa, ge noya oodoyi, ko nondo geya goboolo oolooteloku,
ngundilo nangge, ene nooledodo nguya goboolo oluwa-
tolo ingooteno. Ngundilo telo ngu, mela ngalo oni simoo
bale, ene hamoo ingowanggo. Gedo no sulenelootoyi, no
melako ngano ombuwonomu, ngulo nowoondoyemo hamoo
ingowanggo.
22 Gedo dulidaliga no nunoyingongga ngu, nondo kuli
ene yunowono. Nguno ene nowoondoye gulanangge siyeya
oliyi, noolendo awa, geya nowoondonali gulanangge siyelo
oolooteloku ngundilo.
23 Nondo eneya ootooye, ko gedo ngu noya oolooteku,
ngulo nondo ngu komo enengo nangge nowoondoye
gulanangge oolengo yeya oliyilo ingolo yemboongeteno.
Ngundilo tetoyi ngu, asa, mela ngalo oni simoo bale ene
ingowanggo. Gedo kuli no sulenelootoyi, no mela ngano
ombuwono. Gedo nolo ngundilo nowoondoyi tenunooteku,
ngundilo nangge, gedo enengo nowoondoyi teteku ngu! Elo
ingowanggo.

24 Awa, nondo ngandilo elo ingooteno. Oni simoo bale
gedo kuli no nunowoku ngu, ene noya gedo musiyongga no
nunowoku, nguno eneya goboolo oluwato. Ene nguno nolo
dulidaline ngu kenoweloyimbolo ingooteno. Yo, kulimi mela
nga ma tunooteyingo naluno nguno, gedo nolo nowoondoyi
tenunolo, ge ngu dulidaliga nunoyingongga ngu, ene nguya
kenoyilo ingooteno.
25 Awa, gengo damoningge, ngu gome nenengo oolengo.
Mela ngalo oni simoo bale ngu gengo ma ingootenggo. Ene
nondo ngu gengo ingootoowe, ko, nolo oni nga nguya gengo
ingootenggo. Gedo kuli no sulenelootoyi, no melako ngano
ombuwonomu, ngu ingootenggo.

26 Nondo gengo damoningge elo etuyelootoowe, ingowonggoku, ngu ataga nguya ngu damoningga, ngu suleyolo etuyelooteno. Ngundilo tetoowe, nguno ene komo enengo nangge nowoondoyi teweloyi damoningga ngu gome ingowanggoku, ngu gedo, nolo nowoondoyi teyingo damoningga, ngu gome ingolo dowoowanggo. Ene ngundilo tetoyi, nondo ene nowoondoyemo ulo, eneya goboolo oluwatolo yemboongewolo.

18

Yudasndo Yesus Yolo, Me Oni Kandeyemo Yewolo
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

1 Yesusndo yemboongelo yokolo, Yesusndo enengo sulena onidodo ene oololo, Kidolon nggooto ngu kalongolo, anduloko ngu Olib dega ngulo ko gula oluwoku, nguno uwonggori.

2 Yudas, ngu Yesus yolo, me oni kandeyemo yewoku oningga, ngu nguya ngu kongga ngu ingoote. Ndatelo ngulo, nalu oowooyingga Yesus ene ngu kongga nguno enengo sulena oniya gooboongoowonggori.

3 Ngulo Yudas ngu Rom Gabman ngulo me oni Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oni, ko, Parisi oni ngulo kumba ootuwoo oni, ngu yoyolo, ngu melasina nguno mayewonggori. Ene solu ko Lam nguya kalo, dowoolo, ko, me ebe uleweloyi idi sangga yolo mayewonggori.

4 Yesus eneno oo bidodo tunooteweloyi ngu, ene kuli ingowolo. Ngundilo ngulo, Yesusndo tanggeyemo oololo, sumoo elo ewolo. Ye oone erewelo mayetenggo? Elo ewolo.

5 Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, mandeni gumi elo ewolo. Noole Yesus, Nasaret oningga, ngu erewelo mayeteto, etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ngu no nangge. Ene ngundilo etoni, ngu Yudasga Yesus yootunolo, eweloyingga ngu eneya goboolo dikawoli.

6 Yesusndo ewolo. Ngu no nangge, etoni ingolo ngu, asa, ene soliyokolo, woosoolo oololo, melako ukelo, ulo welewonggori.

7 Ngundilo tetoyi, Yesusndo ene ko sumoo yunowolo. Ye ndawu oningga erewetenggo? Ngundilo etoni, me oniku enebana gumi ewonggori. Nasaret oni, Yesusga ngu erewelo mayetetolo ewonggori.

8 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Nondo kuli yeno ewono. Ngu oningga, ngu no. Ene ye no erewenelolo noyoya ngu, asa, ye ngu oni nga yoyokootoyiga sayilo ewolo.

9 Ene ngundilo elo, ngundo kuli mandega ewoku, ngulo
engge yeni tunootete. Ene ngu mandega ngu ngandilo ewolo.
Ngu oni ngu gedo no kuli nunoyingo, no ngu gula ma
yokowanolo ewolo. *Yon 6:39*
10 Sayimon Pita ngu ene duge moole. Ngu naluno, ene
duge ngu woosoolo yolo, woolo yeyingo oni sobosobo, ngulo
tabango onilo ko oningga, ngu ulewelo duge oolongootoni,
ene woosoolo ooloutoni, sodeyi koondosina gidale nangge,
ngu tagatoni, melako solewolo. Ngu oningga ngu oowooyi
ngu Malkus.
11 Ene ngundilo tetoni, asa, Yesusndo ewolo. Pita, gengo
duge sili, ko siliyo. Ndatelo ngulo, Awando ngu sono
tobaga no nunowoku, ngu nondo ma neni, elo ingoote, bine?
Ngundilo nguya kinilo ewolo.

Onikundo Yesus Yolo, Anasno Oolouwonggori

12 Ngundilo tetoyi, me oniku, ko, enengo sobosobo oni,
Yuda onilo kumba ootuwoo onilo sobosobo, ngundo Yesus
dowoolo, utombo gosiyolo, yolo oolouwonggori.
13 Ene Yesus yolo, Anasno koletelo oolouwonggori. Anas
ngu Kayiyapas tengali. Kayiyapas ene Anutno woolo
yeweloyi oni, ngulo tabango ulungga, ngu moomangga,
nguno yeyi tunootewolo.
14 Kayiyapas oningga, ngundo ene kuli Yuda onino
ngandilo ewolo. Mete oni gulananggebo kumoolo ngu, asa,
ngundo oni simoo bale ulungga hoolooweyelowalo ewolo.

Pitando Yesusno No Watayi Kinilo Ewolo
(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Sayimon Pitando, sulena oni gulaya, ene Yesus key-
owoliyo. Sulena oni gulaga ngu Anutno woolo yeyingo oni
ngulo sobosobo tabangongga ngundo ene watayi. Ngundilo
ngulo, ene sobosobo tabangongga, ngulo ende sisi ngulo
pawaloko, Yesus keyolo, nguno uwolo.
16 Ene Pitando ngu ene yamako dabemimo endesina dikalo
oluwolo. Sulena oni gulaga ngu Anutlo woolo yeweloyi
sobosobo tabango ngu ingooteku, ngundo oololo, yamako
sobowoolo oluwoku balega, nguno ewoku, ene Pita yoya, ya
newendesina unilo ewolo.
17 Yamako sobosobo balega, ngundo Pitaya ewolo. Ge bine
nguya, Yesus oningga, ngalo sulena oni gula, bine? Ene
ngundilo sumoo etoni ngu, Pitando gumi ewolo. No kini! Elo
ewolo.
18 Ko oni ko kumba ootuwoo oni, ngundo de gula kalo,
mela gingo yetoni sosolelo, ngulo ene de yokowelo de
kawonggori. Ngundilo tetoyi, Pita nguya ngu dega ngu
yokowelo eneya nguno dikalo oluwolo.

Anutno Woolo Yeweloyi Oni, Ngulo Sobosobo Tabango, Ngundo Yesus Sumoo Inowolo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

19 Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo tabango, ngundo Yesusno sulena onilo sumoo elo, ko enendo simoo bale mande elo etuyelowoku, ngulo nguya sumoo ewolo.
20 Ene ngundilo sumoo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ngandilo ewolo. Nondo ngu kuli oni simoo bale tunoo oolengo endemo mande elo etuyelowono. No suwoo suwoo goobooyingo ya newendemo, ko Tempel ya newendemo, Yuda oni simoo bale gooboongootenggoku, nguno nguya mande elo etuyelolo yunowono. No mande kombitelo, gula ma ewono.
21 Ge ndawugalo, no sumoo nunoote? Ge komo oni ene kuli mande no manggonemonggo ingowonggoku, ngu sumoo yunowa. Ene kuli nolo mandene ingowonggolo ewolo.
22 Ene ngundilo etoni, kumba ootuwoo gula dikalo oluwoku, ngundo Yesus utolo ewolo. Ge Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo ngulo tabangongga, ngalo mandeni ngu gumi ngundilo ete?
23 Ene sumoo ngundilo etoni, asa, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Nondo mande biyomingga etoowega ngu, asa, ge komo ngu nangge yootunoya nono e. Ene nondo mande metemi etoowe ngu, ariya, gedo ngulo ndatelo telo, no nulete? Elo ewolo.
24 Ariya, utombo Yesus gosiyoyingo utooku ngundilo oodoni, ene Anasndo Yesus suleyootoyi, Anutno woolo yeweloyi onilo sobosobo tabango oowooyi Kayiyapas, nguno oolouwolo.

Pitando Yesus Oowooyi Ko Oongoowolo
(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Sayimon Pita ngu dikalo, de yokolo oodoni, oni sungokundo Pita sumoo inolo ewonggori. Ge nguya enengo sulena oni, bine? Ene ngundilo etoyi, Pitando imangoolo ewolo. No kini! Elo ewolo.
26 Woolo yeweloyi oni, ngulo sobosobo tabango, ngulo ko oningga, Pitando kono anduno sodeyi tagawokungga, ngulo dobooyi gulado ewolo. Hamoo oolengo, no ge geyowono. Ge nguya kono anduno geyowonoku ngu! Elo ewolo.
27 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Pitando ko elo, imangoolo ewolo. No kini! Ene ngundilo etoni, asa, ngu naluno nangge, kootoori ewolo.

Yesus Yolo, Payilatno Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 5:1-5; Luk 23:1-5)

28 Ene Yesus yolo, Kayiyapaslo ya yokolo, Gabman
koleteyingo ngulo yano mande wilikoweloyi musiyomo
oolouwonggori. Ngu nalungga ngu suwoononggo oolengo,
ngulo ene sodedo yano ma oolewonggori. Ndatelo ngulo,
ngu Gabman oni koleteyingo, ngu Rom oni. Moseslo ma-
mana mandeno, ene ngandilo ewolo. Yuda oni ngundo Yuda
kini enengo yano ulo ngu, ene wetidodo telo, Pasowa nalu
kundingiyi nguno noole ulo, bibitelo, oowali ma newatolo
ewolo.
29 Ngundilo ngulo, ene endesina oluwolo. Gabman onilo
oni koleteyingo, oowooyi Payilat, ngundo eneno oolelo
sumoo ewolo. Yendo nga oningga nga ndawu oo biyoming-
galo, nga yolo mayetenggo?
30 Ene sumoo ngundilo etoni, asa, mandeni gumi elo
ewonggori. Nga oningga nga, ene damoni biyomi ma tetoni,
ngu noole ene yolo, geno ngano ma mayewatolo ewonggori.

31 Ngundilo etoyi, Payilatndo ko ewolo. Yengombo yoya,
oolouya, yengo mamana mande, nguno yengombo mandeni
wilikoyi! Ene ngundilo etoni, asa, Yuda onindo eneno gumi
ewonggori. Rom onilo mamana mande, ngundo ngandilo
ewolo. Noolendo oni uleye kumooweloyi ngu loogu oolen-
golo ewonggori.
32 Yesusndo ene kumooweloyimbolo kuli ewoku ngu, ene
kumooweloyi damonimo teyingo, ngu mandegaku ataga
engge tunootewelo tete.

33 Ngulo Payilatndo Gabman ya newendemo ko ulo,
ngunonggo Yesus negongootoni, ombutoni, sumoo inowolo.
Ge Yuda onilo mela sobosobo ulungga (King), bine? Elo
ewolo.
34 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi
ewolo. Gengombo bine, ngu mandega ngu ingolo ete, bine,
ngundi, oni sungombo geno etoyi, ingolo, bine, ge ngundilo
ete?
35 Ene ngundilo sumoo etoni, Payilatndo mandeni gumi
ewolo. No bine, Yuda oni, ngulo ge ngu mandega ngu noya
ete? Hamoo oolengo kini! Gengo oni simoo bale, ngu ko
gengo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosoboku, ngundo
goyolo nono mayetenggoku nga! Ngulo ge ndawu ooga
tewo? Elo ewolo.

36 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mandeni gumi
ewolo. Nondo endega oni simoo bale sobowooweloyi, ngu
mela ngalomu kini. Ene nondo mela, ngano simoo bale
sobowooweloyi ngu, asa, nolo ko oni, ngundo ngu ebe yeyi
tunootetoni, ebe utolo, nguno oni gula no noyolo, Yuda
oni kandeyemo nguya ma noyewa. Ene ataga ngu, nondo

endega simoo bale sobowooweloyi, ngu melako ngano kinilo ewolo.
37 Ene ngundilo etoni, Payilatndo Yesuslo mandeni gumi ewolo. Ngulo ge mela sobosobo oni ulungga (King) gula, bine? Etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo. Gedo eteku ngu, ge nenengo oolengo ete. No ngu mela sobosobo oni ulungga (King). Ngundilo ngulo, no namondo no yomoonelootoni, mela ngano ombulo tunootewono. Yo, no melako ngano ombuwonoku, ndatelo ngulo, no hamoo mande ngu elo yootunolo eweloyi oni. Oni bidodo hamoo mande ngu keyolo ngu, ene nolo mandene ngu ingootenggolo ewolo.
38 Yesusndo mande ngundilo etoni ngu, asa, Payilatndo mande gumi ewolo. Hamoo mande ngu ndawuga? Elo ewolo. Payilatndo ngundilo elo yokolo, ene Yuda onino endesina oolelo ewolo. Nondo nga oningga, ngano biyomi gula ma kenootenolo ewolo.
39 Ene yengo damoniye gula, ngu Pasowa nalu kundingiyi nalungga, nguno ya biyomimo oni gula andangetooye toongete. Ngundilo ngulo, nondo Yuda onilo mela sobosobo ulungga (King) nga bine, andangeya yunowe? Elo ewolo.
40 Yuda oni simoo bale enengo mande ngu ingolo, ngulo ene meno manggalu ulungga telo ewonggori. Ngungga ngu kini! Ge komo Barabas andangeya yuno! Elo ewonggori. Barabasndo ngu oni yuleni kumootoyi, ko oni sungombolo oo sitowiye yakakayi yowolo.

19

Payilatndo Yesus De Mombimo Boolowoowelo Ewolo
(Matiyu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

1 Asa, ngu naluno nguno, Payilatndo enengo me onino etoni, ngundo Yesus yolo, utolo, gisasalu polo gome gome ulewonggori.
2 Ngundilo telo, me onindo tomoku gula uto sanggilidodomundo telo, yolo, Yesus tabangomo yewonggori. Ngundilo telo, towi seleyingo yolo yemuyinowonggori.*
3 Me oni bidodo Yesus doongeyimo mayelo, yumooweloyi mande oowooyingga telo ewonggori. Ge Yuda onilo King ge e! Ngundilo elo ulewonggori.
4 Ngu naluno nguno, Payilatndo ko endesina Yuda onino oolelo ewolo. Ye ingoyi! Nondo ene yolo, yeno endesina ooletoowega, yendo kenoyi! Nondo ene goweyimo oo biyomi gula ma kenooteno!

---

* **19:2:** Tomoku ko nenggulo seleyingo, ngu mela sobosobo ulungga (King), ngulo sunggi ngundilo teyinolo, nguno ebe ganagana teyinolo eneno penggootewolo.

5 Ene ngundilo etoni, ariya, Yesus endesina ooletoni, ngu
tomoku uto sanggilidodobo tewonggokungga, ngu Yesus
tabangomo oodoni, ko, towini seleyingo nguya teyingo ngu-
dodo ooletoni, Payilatndo Yuda onino etuyelolo ewolo. Ye
nga oningga nga kenoyi!

6 Ngundilo etoni, Anutno woolo yeyingo oni ngulo so-
bosobo, ko, kumba ootuwoo oni, ngundo Yesus kenolo,
ngu ene manggalu ulungga telo ewonggori. De mom-
bimo sanggawetoyiga kumooni! Yo, de mombimo sang-
gaweyiga kumooni! Ene ngundilo etoyi, Payilatndo Yuda
onilo mande gumi ewolo. Yengombo yoya, de mombimo
sanggaweyiga kumooni, ene nondo ene goweyimo biyomi
gula ma kenooteno!

7 Ene mande ngundilo elo yokolo ngu, asa, Yuda onindo
mandeni gumi ewonggori. Noole mamana mande gula
oolooteku, ngu mamana mandega ngundo ete. Oni gula ene
Anut yumooyinolo mandega elo ngu, ene komo kumoowa.
Ngundilo eteku, ngulo ngu oningga ngu, ene komo kumooni.
Ndatelo ngulo, ene ngandilo ewolo. No Anut Nangoni,
ewoku ngulo ewolo.

8-9 Payilatndo ngu mandega ngu ingolo, ene sosoleyingo
ulungga telo, ngulo ene Gabmanlo ya newendemo ko ulo,
Yesus sumoo inowolo. Ge ndanonggo mayewo? Ngundilo
sumoo etoni, ene Yesusndo eneno gumi ma ewolo.

10 Yesus nenetelo oodoni, ariya, Payilatndo Yesusya sang-
gili telo ewolo. Ndatelo ngulo, ge nolo mandene gumi ma
ete? Nondo ge goyokootoowe, toongeweloyi ngulo yangga-
gonedodo, ko, de mombimo gosanggawetoowe, kumoow-
eloyi nguya yanggangonedodo, ge ngu ma ingoote? Elo
ewolo.

11 Ene ngundilo etoni, Yesusndo mandeni gumi ewolo.
Anut awuno oolengo, ngundo yanggango ge ma gunootoni
ngu, asa, ge no nodowoolo nuleweloyi nguya ereremo
kini. Ene nondo geno hamoo eteno. Oni no noyolo, ge
kandegemo yootunonelolo noyewoku, ngulo mbumbuwani,
ngundo gengo mbumbuwage ngu dagalo, ulungga oolengo!
Elo ewolo.

12 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Payilatndo ngu in-
golo, ene oole erewelo kenolo, Yesus yokootoni, toongewelo
oole erewewolo. Ene Yuda onindo meno elo ewonggori.
Gedo ngu oningga, ngu yokootoyi toongewaku ngu, asa, ge
Sisa dobooyi kini! Oni gula enengombo ene King elo ngu,
ene Sisa nguya mundiyi teteku ngu! Elo ewonggori.

13 Payilatndo ngu mandega ngu ingolo, ngulo ene Yesus
yolo, endesina oolelo, ene oololo, mande wilikoweloyi ya-

bano yeyi bibitewolo. Musiyo gula oowooyi digi yabayi,
Hiburu mandeno ngu oowooyi Gabata.
14 Ngu sa nalungga ngu, Pasowa nalungga ngulo oo
yomosiyoweloyi naluwolo. Ngu nalungga, ngu sa kewoolo
oolengo, ngu naluno, Payilatndo Yuda onino ewolo. Kenoyi,
yengo mela sobosobo ulungga (King) nga! Elo ewolo.†
15 Payilatndo ngundilo etoni, asa, Yuda onindo manggalu
ulungga telo ewonggori. Ngu andangeya yoko! Andangeya
yokootooga, de mombimo sanggaweya uleyi! Ene ngundilo
manggalu tetoyi, Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo
oni, ngundo mande ngandilo meno ewonggori. Noolengo
mela sobosobo ulungga (King) gula kini! Sisa nangge, ngu
noolengo mela sobosobo ulungga (King)! Elo ewonggori.
16 Ngundilo etoyi, Payilatndo enengo mandeye ngu ingolo,
ngulo ene Yesus dowoolo, enengo kandeyemo yelo ewolo.
Ye mete, ene yokootoyiga, me onindo dowoolo, oololo, de
mombimo sanggaweya uleyiga kumoonilo ewolo.

Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawelo Ulewonggori
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Payilatndo ngundilo etoni ngu, asa, me onindo Yesus
yolo, enengo de mombi inootoyi, koolowoolo, ende yokolo
oololo, musiyo gula oowooyi tabango wembuyi, nguno
oolouwolo. Hiburu mandeno musiyo ngu oowooyi Golgata.
18 Ngu mela musiyonggano nguno, Yesus de mombimo
sanggawewonggori. Ene oni sungo elaya nguya Yesusndo
de mombino booloyelowonggori. Oni elayagaku, Yesus
tanggeyi gide gide, ko Yesus kewooloko boolowoolo de
mombino elaya gide gide, nguno booloyelowonggori.
19 Payilatndo mande gula nakangolo, oni yunootoni, de
mombi sosowoomo yewonggori. Ngu oo naka ngu ngandilo.
Nasaret Oni Yesusga, Ngu Yuda Onilo Mela Sobosobo
Ulungga (King) Ewolo.
20 Ngu musiyongga Yesus de mombimo boolowooyingo
musiyongga ngu, Yerusalem ende ulungga ngu tanggey-
imo. Ngundilo ngulo, Yuda oni ulungga ngu mandega ngu
kandangelo ingowonggori. Payilatndo ngu mandega ngu
Hiburu mandeno, Rom mandeno, ko Girik mandeno nguya
nakangowolo.
21 Ngundilo ngulo, Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo,
ngundo Payilatno ewonggori. Ge ngundilo ma nakangowelo,
Yesus, Yuda Onilo Mela Sobosobo Ulungga (King). Ge komo
mande ngandiya nakango. Nga oningga ngando ewoku, No

† **19:14:** Pasowa Nalu Kundingiyi ngu Anutndo sunggi kenolo dagayeloyingo nalu kundingiyi.

Yuda onilo Mela Sobosobo Ulungga (King), ngulo ngundilo
nakangowalo ewonggori.
22 Ene ngundilo etoyi, asa, Payilatndo gumi ewolo. Nguno
yokoyi, nondo mandega nakangowonoku ngu, no komo kuli
nakangowonoku ngu! Elo ewolo.
23 Ngu naluno me onindo Yesus deno boolowoolo yokolo,
enengo kumbaninggaku yolo wesosoowootoyi, namolaya
tunootewolo. Namolaya tunootetoni, me onikundo gumgum
yowonggori. Ngundilo telo, ene Yesus enengo nengguloni
oolengo pelunggaku ngu ma toongoolo wesibiyoyingo, ngu
gulanangge pelungga ndandayingongga.
24 Ngundilo ngulo, me oni enengo nangge mande ewong-
gori. Noole nga nengguloga nga, ngu ma oomboongewato.
Noole komo ebe dagadaga koondoonge telo, oni gulado oni
sungo dagayelolo ngu, asa, ngundo yowa. Ene ngundilo elo,
koondoonge tewonggori. Anutlo mandeno mande nakan-
golo ewoku, ngu engge tunootete. Mande ngu ngandilo.
Ene nolo nenggulone, oo ngu bayetelo yowonggori. Ene nolo
nenggulone pelungga ngu so uyi (Kad) koondoonge
telo, ndawu oninggado dagayelolo ngu yowalo ewolo.
Sam 22:18
25 Yesuslo de mombi tanggeyimo, enengo nemi nguno
dikalo oluwolo. Mariya Yesus nemi ngulo bobeyi, ngu Kolpas
baleyi oowooyi Mariya, ko, Mariya gula Magadala, ende
ngulo balega, ngu nguya oluwonggori. Ngu bale ngu, de
mombi tanggeyimo nguno oluwonggori.
26 Yesusndo doongetelo, nemimboya sulena oni ene ngulo
gome ingootenggoku, ngu nguya yeyootoni, dikalo oodoli,
yeyolo, nemimboya ewolo. Namo, ge keno, ngungga ngu,
gengo nangonggelo ewolo.
27 Yesusndo ngundilo elo, sulena oningga nguya ewolo.
Keno, ngungga ngu gengo nanggelo ewolo. Ngu naluno
nguno, ngu sulena oningga, ngundo Mariya Yesus nemingga
ngu yolo, enengo yano oololo, gome kawararangolo oluwolo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Ngu naluno, Yesus enengo koni ngu bidodo ataga kinite-
toni ingowolo. Ariya, Anutlo mandeni so uyi nakangoyin-
gomo, ngu engge tunooteteku, ngulo ene ngandilo ete. No
sonolo ingootenolo ewolo.
29 Sono nggusi gula oluwoku, ngu Wayin kowoo nangge
nggusi manggowoomo oolelo oluwolo. Ngundilomu ene
towi sosowoo gula yolo, Hisop dega ngu kandeyi pelunggano
gosiyolo, yolo, Wayin sonoyimo yetoyi, Wayin kowoo nguno
koongetoni, ngu yolo, Yesus manggowoomo yeyi oolewolo.

30 Yesusndo ngu Wayin kowoo sonongga ngu nelo yokolo
ewolo. Asa, nolo kone kinitete. Ene ngundilo elo yokolo,
mudungo kiyayi yetoni, penggootelo, yukani yokootoni,
ooloutoni kumoowolo.

Me Onindo Yesus Bebulimo Sanggawewolo

31 Ngu nalungga nguno, Yuda onilo nalu kundingiyi ngulo
oo yomosiyoyingo naluwo, oowooyi Pasowa. Ngundilo
ngulo, Yuda oni ene oni bingo yokootoyi, de mombimo
nalu kundingiyimo ma oluwa. Ngulo ene Payilatno oololo,
oni de mombimo ngu keye udooketoyi, ngulo ene sodedo
kumootoyi, oni bingoye yoyolo meleyelowelo ewonggori.
32 Ariya, me onindo oololo, oni elayaga Yesusya
booloyelowonggoku, ngu keyali udoodokewonggori.
33 Ene ngundilo telo, ombulo, Yesus kenootoyi, ene kuli
kumoowolo. Ngundilo ngulo, ene Yesus keyi ma udooke-
wonggori.
34 Ene ngundilo kenolo, me oni gulado Yesus tanggeyisina
bebulimo sanggabo sanggawewolo. Ene ngundilo sanggewe-
toni, sodedonangge dalo sono nguya wendoni ombuwolo.
35 Oni gula (Yon enengombolo ete) enengo doongeyimbo
me oninggado Yesus sanggawelo utoni, ngu kenowoku ngulo
mande yootunolo ewolo. No nenengombo yeyootoowe,
sanggawetoyi kenowonoku, ngulo no hamoo oolengo man-
deni elo etuyelootenoku nga! Ye ngu ingoya, ngulo ye
nowoondoyemo hamoo teyilo ewolo.
36 Nga oo tunooteteku nga ngu, Anutlo mande ngu engge
tunootete. Ngu mandega ngu ngandilo.
Onindo enengo wembuyi gula ma udookewanggolo ewolo.
Eksodas 12:26
37 Ko Anutlo mande gula ngandilo.
Oni sanggawewonggoku oningga ngu kenowanggolo ewolo.
Sekarayiya 12:10

Digi Kowuno, Yesus Melengoowonggori
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Kootusina, Yosep, Arimatiya mela ngulo oningga,
ngundo Payilatno oololo, Yesus bingo yolo, melengoowelo
sumoo inolo ewolo. Yosep ngu Yesuslo keyolo, endeyoyingo
oni gula, ene Yuda onilo tabango ngulo sosolelo, ngulo
enengo newendemo hamoo ngu oongoowolo. Payilatndo
mete elo etoni, ngulo Yosep ene oololo, Yesus bingo yowolo.
39 Ngu Nikodimas oningga ngu ene kuli suwoono Yesusno
mayelo tunootewoku, ene Yosepya ombuwoli. Ngu oningga
ngundo de elaya situmi gooboongoolo yowoolalingoyin-
gomu ngu yolo ombuwolo. Ngu de situmi ngulo kowuli
ulungga, ngu onibiga kande elaya (30 Kilo).

40 Ngu oni elayaga, ngundo Yesus bingo yolo, de situmi ndindingo gomemu ngundo kumbadodo gooboongoolo doobengowoli. Yuda onindo onibi meleyelowelo telo melengootenggoku, ngundilo tewoliyo.
41 Yesus de mombimo ulewonggorimu musiyongga, nguno ko gula oluwolo. Ko nguno oni mele keda gula oluwolo. Oni gula nguno kuli ma melengoowolo.
42 Ngu nalungga ngu, Yuda onilo nalu kundingiyi ngulo oo yomosiyoweloyi nalu, ngu oowooyi Pasowa; ko, ngu oni melengga ngu namoko oluwolo. Ngundilo ngulo, elayaga ngundo Yesus bingo yolo, nguno melengoowoli.

20

Yesus Kumoolo Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 Kowooyingo ngulo naluwo koleteyingo nguno, Mariya ngu Magadala balega, ngundo suwoononggo oolengo oolelidodomonggo, Yesus melengooyingo melengga, nguno oolouwoliyo. Ene meleno oololo, ene digiga mele manggowo ukingoyingongga, ngu mele manggowoomo ma kenowoliyo. Kini, oni gulado ngu digiga kuli andangewolo.
2 Ngundilo ngulo, ene kendutelo, Sayimon Pitano, ko, Yesus enengo sulena oni gula ngulo gome ingooteku, nguno nguya ewolo. Oni sungombo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayingga, ngu mele manggowo andangelo, kuli yowonggoku ngu! Ene yolo, ndano yewonggoku, ngu noole ma ingootetolo ewolo.
3 Ngundilo etoni, ngulo Pita ko, sulena oni gula nguya ene ende yokolo, damoni yelo, meleno oolouwoliyo.
4 Ngu sulena oni elayaga ngu enengo ela ela kendutelo oololo, ene ngu sulena oni gulaga, ngundo Pita dagalo, enendo koletelo oololo, meleno tunootewolo.
5 Ene meleno penggootelo, doongetelo, kumba nomboyingga ngu nangge meleno oodoni kenowolo. Ene ngundilo kenolo, ene mele newendemo ma uwolo.
6 Ene ngundilo tetoni, Sayimon Pitando kootu ene keyolo, ombulo, ene mele newendemo ulo, ene nguya kumba nangge oodoni kenowolo.
7 Kumba gula nguya, ngundo Yesus tabangomo gosiyoyingo kumbaga ngu, kumba sungomboya nguno ma oluwolo. Towingga Yesus doobengolo yewonggokungga ngu nangge oondookelo, musiyo sungosina yewonggoku, ngu kenowolo.
8 Ariya, ngu sulena oni gulaga koletelo meleno oolouyingongga ngu nguya, oni mele newendemo ulo, oo ngu kenolo,

ene Anutndo melenonggo Yesus yokutuwoowoku, ngulo
newendemo hamoo tewolo.
9 Ngu naluno nguno, ene Anutlo mande so uyimo kuli
elo nakangoyingo ngu, ene ma ingonduduyemo ingowong-
gori. So uyi nakangoyingomo, ngundo ngandilo ete. Yesus
ngu kumoononggo ngu komo hamoo oolengo ko keda
ootookoowalo ewolo.
10 Ariya, sulena oni elayaga ngu, endega oluwonggoku,
nguno ko oolouwoli.

Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowolo
(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)

11 Yo, sulena oni elayaga ngu, enengo endemo ko ooloutoli,
ene Mariya ngu mele tanggeyimo endesina dikalo, sendolo
oluwolo. Ngundilo sendoya sendoya penggootelo, mele
newendemo doongetewolo.
12 Ene doongetelo, mele newendemo Anutlo Sambono Oni,
Engel elaya, nengguloyali namboyi elayaga, ngu Yesus kuli
yewoku mele musiyomo nguno yeyowolo. Engel oni elayaga
ngu gulado tabango musiyosina, gulado ngu keyi musiyosina
bibitelo oodoli yeyowolo.
13 Engel oni elayagakundo, Mariya sumoo inolo ewoliyo.
Bale, ge ndatelo telo, ge sendolo ooloote? Ene ngundilo etoli,
Mariyando gumi ewolo. Oni sungombo nolo oni Ulunggaku
yolo, ndano yewonggoku, ngu no ma ingooteno! Elo ewolo.
14 Mariyando ngundilo elo, ene yowoolengolo, Yesus
kenolo, ngu Yesusndo elo ma ingowolo.
15 Asa, Yesusndo Mariyano ewolo. Bale, ge ndatelo telo,
ge sendoote? Ge oone erewelo ooloote? Ene ngundilo etoni
ngu, Mariyando ngu kongga ngu sembulibo elo ingolo, ngulo
ene gumi ewolo. Oni ulungga, gedo yoya yeya ngu, ge komo
yewoku musiyongga ngu etunelootooga, no nguno kenolo,
no oololo yowanolo ewolo.
16 Ene mande ngundilo etoni, asa, Yesusndo eneno gumi
ewolo. Mariya. Etoni ngu, sodedonangge Mariyando
yowoolengolo, Hiburu mandenonggo Yesusya ewolo.
Rabonayi! Elo ewolo. Ngulo damoni ngu ngandilo, Oo
etuyeloyingo oni!
17 Yesusndo Mariyano ewolo. Ge no ma nodowoowelo,
no awuno Awano ma ooleyingo. Ene ge komo oolouya,
nolo dobooguline nowoondoyemo hamoo teyingo nguno
ngandiya etooga ingoyi. No awuno nenengo Awanemo, ko,
yengo Awayengga nguno ooleteno. Yo, nolo Anut, ko, yengo
Anut nguya, nguno ooletenolo ewolo.
18 Ariya, Mariya Magadala balega enengo mandeni ngu
ingolo, sodedonangge ngu oololo, sulena oninolo ewolo.

No Ulungga Oo Bidodo Sembuli, kuli kenootenoku ngu!
Ngundilo elo, ene Yesusndo mande ewoku nguya ewolo.

Enengo Sulena Onindo Yesus Kenowonggori
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Yesuslo sulena onindo ngu Yuda onilo tabango ngulo
sosolewonggori. Sosolelo, ngulo ene ya ene oluwong-
goku, ngulo yamako goodoolo, ene ya newendemo nangge
oluwonggo. Ngu nalungga ngu, kowooyingo ngulo nalu
koleteyingo, ngu suwootetoni, Yesusndo kewooloyemo
tunootelo ewolo. Yengo nowoondoye imakewomo oliyi! Elo
ewolo.
20 Ene ngundilo elo, kandeyimo ko tanggeyimo nguya
mambu doongoo ngu etuyelowolo. Ngundilo tetoni, Yesus
enengo sulena oniku Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu
kenolo ngu, ene nowoondoye metemi ingolo, ene oni oni
tewonggori.
21 Ariya, Yesusndo ko ewolo. Ye nowoondoye imakewomo
oliyi! Awando no sulenelootoni, no ngano ombuwonoku,
ngundilo nangge, nondo nguya ye suleyelooteno.*
22 Yesusndo ngundilo elo, enengo yukani sulena onino
uwoolo, yunololo ewolo. Ye Yuka Kundingiyi yoyi! Ewolo.
23 Yendo oni gidalegalo mbumbuwaye andange
yunowanggoku ngu, asa, ngu mbumbuwangga ngu hamoo
kinitewa. Ene yendo oni gidalegalo weti mbumbuwa ngu,
oni enengo goweyemo olinilo, yokoyunowanggoku, ngu
hamoo, oni enengo mbumbuwa ngu sugi sugi goweyemo
oluwalo ewolo.

Tomasndo Yesus Kenowolo

24 Yesusndo enengo sulena onino tunootewoku, ngu
nalunggano nguno, sulena oni kande elaya kegidembolo
elayaga, ngulomu gula nguno eneya ma oluwolo. Ngu Tomas
oowooyi gula Didimas (sangala).
25 Ngulo ngu, sulena oni gidalegado Tomasno ewong-
gori. Noole Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ngu ngano kuli
kenowooto! Ene mande ngundilo etoyi, ene Tomasndo
gumi ewolo. Nondo kandeyimo disi musiyo ma kenolo,
nenengo kandene dibiyi ene kandeyimo disi musiyomo ma
sanggawelo, ko kandene dibine ene tanggeyisina sangga
doongoomo ma yelo sanggawelo ngu, asa, hamoo oolengo,
no nowoondonemo hamoo ma tewano. Hamoo oolengo kini!
Elo ewolo.

---

* **20:21:** Awando no sulenelootoni, no ngano ombulo, mande keda mesalango ngu elo etuyelowonoku, ngundilo nangge, nondo nguya ye suleyelootenoku, ngu ye oolouya, Mande Keda ngu wesiyoya, oni etuyeloyi.

26 Kowooyingo gula yokolo, Yesuslo sulena oni ene ya
newendemo, Tomas nguya oluwonggoku nalungga ngu,
yamako goodoomukolo ya newendemo oluwonggori. Ngu
naluno nguno, Yesusndo tanggeyemo ko tunootelo ewolo. Ye
nowoondoye imakeyingomo oliyi! Ewolo.
27 Ngundilo elo, ariya, ene yowoolengolo, Tomasno ewolo.
Gengo kandege dibiyi disiyi teya, ombuya, disi musiyo nga
sanggaweya kenoya, ko kandege dibiyi yega tanggenemo
sangga musiyomo ngano ye! Gengo nowoondogemo hamoo
ngu bulibali ma ingowelo. Kini, ge komo nowoondogemo
hamoo teni!
28 Ene mande ngundilo etoni ngu, asa, Tomasndo gumi
ewolo. Ge nolo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembune, nolo
Anut!
29 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. Ge no neyolo,
ngulo nowoondogemo hamoo tete? Oni ene no ma neyolo,
ene nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ngu oni
ngu oni oni ulungga tewanggolo ewolo.

Yondo Nga Bukga Nga Ngulo Mande Damoni Nakangowolo

30 Yesusndo oo sungo gula onindo ma teweloyim nguya,
sulena oni doongeyemo tewolo. Ene nondo ngu oo ngu
bidodo, nga bukgano ngano ma nakangowono.
31 Ene nga mandega nga kuli nakangowonoku nga ngu,
ye nowoondoyemo hamoo teweloyim nakangowono. Ngu
ngandilo. Yesus ene Kristus, Anut enengo Ko Yoyoweloyi
Ngulo Sunggi Yewolo. Ngu Anut enengo nangoni. Ene ye
ngulo nowoondoyemo hamoo telo ngu, asa, ye suwoo suwoo
oluweloyi kedaga ngu yowanggo.

21

Enengo Ko Oni Yesus Ko Kenowonggori

1 Kootusina, Yesusndo Tayibiriyas sono koongeyingongga,
nguno enengo sulena oni doongeyemo ko tunootewolo. Ngu
sono koongeyingo ngu oowooyi gula Galili. Ngu ngandilo.
2 Sayimon Pita, Tomas, ngu oowooyi gula Didimas,
Nataniyel ngu Kena ende Galili melangga ngunonggo, Sebedi
simoongo elayagaku, ko, Yesuslo ko oni elaya nguya oluwonggori.
3 Ngu naluno nguno, Sayimon Pitando ewolo. No toongelo,
iso erewewelo. Ene ngundilo etoni, oni gidalegado nguya
ewonggori. Noole nguya geya oolouwatolo ene oololo,
wanggo sanganimo oolewonggori. Ene ngu suwoonggano
nguno, ene iso gula ma yowonggori.

4 Sengetoni, sa oolewelo tetoni, Yesus ngu sono tamako
dikawolo. Dikatoni, enengo ko onindo, ngu Yesusndo elo,
ngu ma ingowonggori.
5 Asa, Yesusndo sumoo yunolo ewolo. Simoone, ye iso gula
yowonggo? Ene ngundilo etoni ngu, asa, sulena onindo gumi
ewonggori. Kinilo ewonggori.
6 Ene mande ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo.
Ye isolo si yoya, wanggo tanggeyi koondosinanggo oolon-
gootoyi, utoni ngu, asa, ye iso gidalega yowanggo. Ene
mande ngundilo etoni, ngulo ene isolo sili oolongootoyi,
wendeyino uwonggori. Ngundilo telo, ene iso oowooyingga
oolengo yowonggori. Ngulo ene iso sigaku woosoolo, ene
wanggo sanganimo ooleweloyi kini. Ndatelo ngulo, ngu
kowuli oolengo.
7 Ngu Sulena oningga, Yesusndo ngulo gome
ingootekungga, ngundo Pitano ewolo. Andu, ngu Ulungga
Oo Bidodo Sembuliga ngu! Ene ngundilo etoni, Sayimon
Pita ngu, ene nenggulo andangelo yelo ko tetoni, nguno ngu,
mande ngundilo etoni ingolo ngu, asa, ene sodedonangge
ootookoolo, enengo nenggulo yewoku yolo, telo, ene sonono
solelo oololo sakiko ulelewolo.
8 Pitando sonono uleletoni, ko, oni gidalega ngu ene
wanggo sanganiwoole mayelo, iso sigaku woosootoyi, sakiko
namoko ombuwolo. Ene yowoko ma oolouwonggori. Kini,
ene 100 Mita nangge oolouwonggori.
9 Ene ombulo, wanggo gosiyolo yokolo, ene de nombo
gula oodoni kenowonggori. Ngu de nomboga ngu iso, ko,
oomanongoyingo nguya oodoni kenowonggori.
10 Ngundilo kenootoyi ngu, asa, Yesusndo ewolo. Yendo
ataga iso yootenggoku ngu gidalega yoya ombuyi! Elo ewolo.
11 Ngundilo etoni, ngulo ngu Sayimon Pitando wanggo
sanganimo oolelo, isolo sigaku woosootoni, wendeyi tamako
oolewolo. Ooletoni, iso ululu oowooyingga oolengo, ngundo
siga ngu manggowoomo hangelo oolewonggori. Yo, iso
ngu oowooyingga oolengo (153), ene isombo siga ngu ma
oomboongeyingo.
12 Ngundilo tetoni, Yesusndo ewolo. Ye ombuya, oowali
nga neyi! Ene ngundilo etoni ngu, ko oni gulado, ge onendo
elo, sumoo inowelo ma ingowonggori. Kini, ene ingoyingo,
nga ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngundo elo ingowonggori.
13 Ngu naluno, Yesusndo ombulo, oowali oomanongoyin-
goku yolo, ko, iso yolo, bayetelo, yunootoni newonggori.
14 Yesus, melenonggo kuli ootookooyingo naluno nga, ngu
tambu kabusayi, enengo sulena oni doongeyemo tunoote-
wolo.

Yesusndo Pita Sumoo Inowolo

15 Ene oowali nemukolo yokolo, asa, Yesusndo yowoolen-
golo, Sayimon Pitano ewolo. Sayimon, Yonlo nangoni, gedo
nga oni nga dagayelolo, ge nolo gome ingolo, nowoondoge
bidodo no nunoote? Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa,
Pitando gumi ewolo. Yo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge
ingoote. No gengo ingootenolo ewolo. Yesusndo enengo
mandeni ngu ingolo, gumi ewolo. Ge nolo simoo bale
soboyeloweloyi ngu, Sipsip nangoni oowali yunolo mu-
wooweloyi, ngundiya te!
16 Ene ngundilo elo, asa, tambu elayayigaku eneno ko
ewolo. Sayimon, Yonlo nangoni, gengo nowoondoge ngu
bidodo no nunoote, ngundi kini, bine? Ngundilo sumoo
etoni ngu, Pitando gumi ewolo. Yo, Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ge kuli ingoote. No gengo ingootenolo ewolo.
Ngundilo etoni, asa, Yesusndo gumi ewolo. Ariya, gedo nolo
Sipsip ngu oowali yunolo gome soboyelowalo ewolo.
17 Asa, tambu kabusayigakuno, ene sumoo inolo ewolo.
Sayimon, Yonlo nangoni, ge bine nolo ingoote? Ngundilo
sumoo etoni, Pita ene newende kowuli yewoku, ndatelo
ngulo, Yesusndo tambu kabusayi sumoo inolo, ge nolo
ingoote, etoni, ngulo ene gumi ewolo. Ulungga Oo Bidodo
Sembuli, ge oo bidodo ingomukoote. Ge ingoote, no gengo
ingootenoku ngu! Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo Pitaya
ewolo. Ariya, gedo komo nolo Sipsip ngu oowali yunolo,
gome muwooyelowa!
18 Hamoo oolengo, no geno eteno. Kulimi ge simoo
kosiyi ootoolo ngu, gengombo gengo Let kimbona, ngundo
gengombo wanggagemo gosiyolo, ende gulano toongewelo
elo ngu, ge nguno toongete. Ene kootusina ngu, ge oni dogoni
yeteku naluno ngu, ge kandege okootoyi, oni gulado Let
yolo, wanggagemo gosiyogunolo, goyolo, ende ge nguno ma
oolouwelo ewoku, nguno goyolo oolouwalo ewolo.
19 Yesusndo ngandilo ewolo. Kootusina, onindo Pita yolo,
uleyi kumooweloyi, ngulo mande damoni elo etungowolo.
Pitando kumooteku nalunggano nguno ngu, ene Anutlo
bingami elo okoowa. Ngulo Yesusndo Pitano yootunololo
ewolo. Ge no keneloya endeyo! Ewolo.

Yesusndo Sulena Oni Gulalo Ingooteku, Ngulo Mandeni

20 Pitando yowoolengolo, ngu sulena oningga Yesusndo
ngulo gome ingootekungga, ngu kenootoni, ene keyelolo
ombuwolo. Ngu oningga ngundo kuli oowali newoku, ngu
naluno, ene Yesus tanggeyimo, nomoni lolowoolo, bibitelo,
ngunonggo ewolo. Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
onendo ngu ge me onino yootunonggelowa? Elo ewolo.

21 Pitando ngu kenolo, Yesusno ewolo. Ulungga, nga
oningga nga, kootusina, ndawu ooga eneno tunootewa?
Ewolo.
22 Ene ngundilo etoni, asa, Yesusndo Pitano gumi ewolo.
Nondo ngu ene oodoningga, oolouya, no ko ombuyingo
naluno nguno keda olini ewanoku ngu, gengo oo kini. Ge
komo ombuya, no keneloya endeyo! Ewolo.
23 Ngulo ngu, dobooguliyi gidalega kewooloyemo, ngu
mandega ngu nangge elo endeyowolo. Yesuslo ko oni ngu,
ene ma kumoowalo ewolo. Ene Yesusndo ngu ene ma
kumoowalo ma ewolo. Kini, ene ngandilo ewolo. Nondo ngu
ene oodoningga, oolouya, no ko ombuwanoku naluno nguno
keda olini, ewanoku ngu, gengo oo kinilo ewolo.
24 Ngu sulena oningga, ngundo nangge, ene ataga ngulo
mandeni elo wesiyolo, mande nga nakangoote. Noole nga
mandega nga ngu, ene hamoo yootunolo ewoku ingooteto.
25 Yesusndo oo gidale ulungga oolengo nguya tewolo. Ene
oni nga mande oo nga sungo sungo gulanangge nangge
nakangowelo ngu, asa, ngulo Buk nguya oowooyingga
oolengo nakangowanggo. Nondo ngu ngandilo ingooteno.
Noolengo mela nga bidodomo, ene Buk nangge tewa. Ngu
hamoo.

Aposel
Aposello Mande Tabango

Nga bukga ngalo oowooyi damoni ngu ngandilo, enengo koye ngu Anutlo mande yolo ombuwolo. Nga bukga nga ngu, buk kootu elayaga Lukndo nakangowolo. Nga bukno ngano ngu, Lukndo sulena oni (Aposel) gulanangge nangge, ngulo mandeye ewolo. Ko sulena onilo mandeye gidalega, enengo ingondudunonggo etenggo. Ariya, mande gidega ngu, Luk enengo doongeyimbo kenolo ingolo ngu, asa, ene nalu gidega ngu, sulena oni (Aposel) nguya endeyolo, nguno oluwonggo. Nga oo naka ngano ngu, Lukndo so uyi nakaya kande elaya kegidembolo gulanangge (Gumi 16), nguno ngu kenowato. Lukndo ngandilo ete. Noole ngu tunootetooye ngu, asa, oni gidalegado yeyolo, ngandilo ewonggori. Ene Pol ngu, Rom melako ya biyomimo oodoni, Lukndo nga bukga nga ngu, enendo nakangowolo.

Ngundilo ngulo, nga bukno ngano mande gumgum oolooteku, ngu ngandilo:

Ngulo damoni, ko yanggangoni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngunonggo tunootewolo. 1:1–5:42

Ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu kowuli koolowoolo, ene kowuli ngu dagawonggori. 6:1–9:31

Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo Yesusno mandeni keda mesalango ngu Yuda oni simoo bale ko Sameriya oni simoo baleno wesiyolo ewonggori. 9:32–12:31

Pollo oole koletelo endeyowolo. 13:1–14:28

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngulo tabango onindo Yerusalem endemo gooboongoowonggori. 15:1-41

Pollo oole elaya endeyowolo. 16:1–18:23

Pollo oole kabusa endeyowolo. 18:14–21:14

Onindo Pol dowoolo, yolo, Romno ombuwonggori. 21:15–28:31

Yesusndo Kootusina Yuka Kundingiyi Yeni Ombuweloyimbolo Ewolo

1-2 O Tiyopilas, kuli ngu bukgano nguno nondo nakangowonoku, ngu oo bidodo Yesusndo telo, ko mande nguya oni simoo baleno ewolo. Ngu ko ngu bidodo temukootoni ngu, asa, Anutndo Yesus yolo, Sambono ko oolewolo. Ene Sambono ma ooleyingomo, ngu naluno ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangonimonggo, Yesusndo sulena

onino kuli ene sunggi yelo, enengo koni teweloyi damon-
ingga ngulo etuyelowolo. Ngu bidodo nakangowonoku ngu!
3 Kuli ene ogingoyingo ulungga ingolo kumoolo, kootusina
ootookoolo enengo sulena oni doongeyemo tunootewolo.
Ene ko oowooyingga telo, ene nguno ingootoyiga hamoo
teni, ene keda ooloote. Nalu onibi elaya (40) sulena onino
tunootetoni kenowonggori. Ngu naluno, Yesusndo sulena
onino, Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale
enengo sobowooteku, ngu wesiyolo ewolo.
4 Yesusndo sulena oniya oode ngu, ene mande yunolo
ewolo. Ye Yerusalem ende ngu ma yokowelo, yengo ooga
Awando yunowelo mande elo gosiyolo eyingonggaku, ngu
sobowooya oliyi! Kuli nondo yeno etoowe ingoyingongga
ngu, ngu Yuka Kundingiyi yolo, elo eyingongga ngu!
5 Sonoyeloyingo Oni, Yon, ngundo sonombo oni simoo
bale sono (kundingiyi) newendemo ulo gemuwolo. Ene
nalu bodaga nangge yokolo ngu, Yuka Kundingiyi nguno
nowoondoyemo ombuwalo ewolo.
6 Ngu naluno, sulena onindo gooboongoolo, Yesus sumoo
inolo ewonggori. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Ulungga,
ataga nga nalunggano ngano, ge nga melangga nga Iserel oni
kandeyemo yeyi, ko tunootewa, bine? Sumoo ewonggori.
7 Ene Yesusndo sulena onino gumi ewolo. Awa Oo
Sembuli Ulungga, enengombo nangge ngu sa nalungga ngu
sobowoote. Yendo ngu nalungga ngu ingoweloyi kini.
8 Ene kootusina Yuka Kundingiyi ombulo, yeya oodoni
ngu, ye yanggango yowanggo. Ye ngunonggo nolo mandene
damonine ngu yootunolo, Yerusalem endemo oni simoo
baleno wesiyolo elo, Yuda oni bidodomo elo, Sameriya oni
bidodomo elo, toongelo, yade oololo, mela bidodomo, nguno
nolo mande damoni yootunolo ewanggolo ewolo.

Yesus Sambono Oolewolo
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

9 Yesusndo mande ngu elo yokootoni, sulena oni
kenootoyi, Anutlo yanggangoni, ngundo Yesus yolo, oolelo,
goboole newendemo utoni, ngulo enengo sulena onikundo
ko ma kenowonggori.
10 Yesus ooletoni, sulena oni Sambono doongetelo, kenon-
dadangelo oodoyi, asa, sodedonangge Sambono oni Engel
elaya sulena oni tanggeyemo dikawoliyo. Ngu oni elayaga
ngu nengguloyali ngu namboyi oolengo.
11 Oni elayagakundo ewoliyo. Ye Galili oni, ye ndatelo
ngano dikalo, ngunonggo Sambono doongetelo oolootenggo?
Nga Yesusga ataga ye tanggeyemonggo Anutndo yolo, Sam-
bono ooletoni kenootenggo. Nga Yesusga, nga nangge,

ngandilo ooletoni, kenootenggoku, ngundilo nangge, ene kootusina ko ombuwalo ewoliyo.

Ene Oni Gula Yootunootoyi, Yudas Musiyomo Tunootewolo

12 Ngundilo etoni, Yesuslo suleyeloyingo Aposel onindo ngu mela pulingga ngu yokolo, ene Yerusalem ende ko oolouwonggori. Ngu mela pulingga ngu oowooyi ngu Olib. Ngu pulingga ngu Yerusalem ende ngu tanggeyimo.

13 Ene endemo ulo, ene ya gula ya gumi awu sanganimo nguno oolelo oluwonggori. Ngu oni ngu oowooye ngu ngandilo: Pita, Yon, Yems, Enduru, Pilip, Tomas, Batolomeyu, Matiyu, Yems Alipiyas ngulo nangoni, Yudas Yemslo nangoni, ko, Sayimon. Sayimon, ngundo enengo mela ngu yuto onindo sobowooweloyi ingonduduni kini.

14 Ngu oni ngu bidodo nowoondoye gulanangge yelo, Anutno yemboongelo oluwonggo. Bale oowooyingga nguya, Yesus nemi Mariya, Yesuslo konebeyi nguya yemboongelo oluwonggori.

15 Ngu nalu gulano, oni bidodo ngu onibi kandegula, onibiga gula nguya (120) oluwonggo. Ngu naluno nguno, Pitando oni dobooguliyi, ootookoolo, dikalo, mande ewolo.

16 Pitando ewolo. Ye dobooguline, nakangoyingo gula oolooteku, kulimi Yuka Kundingiyimbo Dewit manggowoomonggo Yudaslo ewolo. Ngu oningga, ngundo oni gidalega oole etuyelootoni, ene Yesus dowoowonggori. Ngu mandega ngu engge tewa. Ngu hamoo, ngundilo nangge tunootewolo.

17 Kulimi Yudas nooledodo oluwooto. Ene nga kongga nga, ene nooledodo goboolo yowootowo. Pitando ngundilo ewolo.

18 Yudasndo oo biyomi teyingomu, ngulo uliyingga yowoku, ngundo mela gula uliyowolo. Ngu melanggano nguno, Yudas melako ukelo, ulo, utolo useyi pokomelo, usekawooyi bidodo wendoni, ende ombutoni kumoowolo.

19 Kootusina, oni simoo bale bidodo Yerusalemno oluwonggoku, ngu Yudaslo mande ingolo ewonggori. Ngu melangga ngu oowooyi ngu Akelidama ewonggori. Enengo mandenonggo ngu damoningga ngundilo: ngu dalo mela.

20 Ariya, Pitando ewolo. Ngu oo nakangga ngu, Sam bukno ooloote. Ngu ngandilo:

Enengo mela ngu kingo olini. Oni gulado nguno ma oluwelo kingo olinilo ewolo. *Sam 69:25*

Sam bukga ngundo gula ete.

Oni gulado enengo koni ngu yowalo ewolo. *Sam 109:8*

21 Ngulo ngu, ataga oni gula yootunowato. Ngu oningga ngu, nooledodo ko goboolo tewato. Ngu oningga ngu,

kuli ulungga Yesus nguya endeyowootomu, oni ngu gula yootunolo ewato.

22 Sonoyeloyingo Oni Yonngga, ngundo oni simoo bale sonoyeloyingo naluno, Yesus oni simoo baleno ko damoni yelo, telo, ombulo, Anutndo Yesus, noolenonggo yolo Sambono oolewoku, ngu bidodo kenolo, ombulo, ataga nguya ngundilo oni ngu gula yootunolo yewato. Ene nooledodo gooboongoolo, ko goboolo telo, Yesus ko ootookooyingo ngulo damoni yootunolo ewatolo ewolo.

23 Ariya, ene oni elaya yootunolo ewoliyo. Gula ngu Yosep, ene oowooyi gula Barabaslo etenggo. Ene nangge oowooyi gula nguya ngu Yasitas. Oni gula nguya, ngu oowooyi ngu Matiyas.

24 Oni bidodo Anutno yemboongelo ewonggori. Ulungga Oo Bidodo Sembuli, ge oni bidodo nowoondoye kenolo ingoote. Ge mete noole etuyelo, nga oni elayaga nga oone, ngu gedo etuyeloya yootuno.

25 Ene Aposel kongga ngu onendo yowa. Yudas ngu kuli ko yokolo, Setanlo ende biyomimo toongelo, nguno oluwalo ewolo.

26 Ariya, oni elayagaku tewooyelolo, ebe dagadaga tetoyi, Matiyasndo tunootete. Ngundilo tunootetoni, ene yolo, sulena oni kande elaya kegidembolo gulananggegakuno (11) gooboongoowonggori.

2

Yuka Kundingiyi Ombuwolo

1 Nalu kundingiyi, oowooyi Pentikos tunootetoni, nguno Yesuslo sulena onindo ya gulananggemo nguno gooboongoolo oluwonggori.

2 Sodedonangge oo ngguyi gula Sambononggo ngguyi ulo ombuwolo. Ngguyi ngu doogo yanggango ulungga ngguyi ngundilo telo ombuwolo. Ngundilo ombulo, ya ene oluwonggokungga ngu newendemo ulo, ya newende ene bibiteweloyi yangga ngu, bidodo ndindi tewolo.

3 Ene kenoyingomu ngu, de solu ngundilo tunootewolo. Ngu wilikolo Anutndo suleyeloyingo oni ngu ko oni gidalega, ngu yano oluwonggoku, ngu bidodo tabayemo sungo sungo bibitewonggori.

4 Ariya, Yuka Kundingiyi, ngundo sulena oni bidodo ene nowoondoyemo hangewolo. Ngundilo tetoni, ene mande bungeyi gula gulanonggo mande etenggo. Yuka Kundingiyi enengombo mande oowooyingga yunootoni, manggoyemonggo ngundilo ewonggori.

5 Yuda oni Anutlo ingondudu telo oluwonggoku, ngu mela
bidodomonggo mayelo, Yerusalemno oluwonggori.
6 Oni simoo bale oowooyingga oolengo ngu ngguyiga
ngu ingolo, asa, ene sodedo ombulo gooboongoowonggori.
Ombulo, dikatoyi, Yesuslo sulena onikundo mande bungeyi
gula gulanonggo, oni enengo mandenonggo mande etoyi
ingowonggori. Ngulo ene soliyokowonggori.
7 Oni bidodo soliyokolo, ingondudu telo ewonggori.
Kenoyi! Nga oni mande etenggoku nga, ngu bidodo ngu
Galili oni nangge!
8 Ndatelo ngulo, noolengomo noolengomo sungo sungo
noolengo mandenonggo, mande etoyi ingooteto.
9 Noole ngu Patiyan oni, Midiyan oni, Ilam oni. Noole
oni gidalega Mesopootemiya, Yudiya, Kapadosiya, Pondas,
Esiya,
10 Perigiya, Pampiliya, Igip, Libiya mela Sayirin oni ko
noole gidalega Romnonggo nguya ngano ombulo oolooteto.
11 Noole Yuda oni, ko, oni sowe gidalega, ngundo Yudalo
damoni keyootenggoku, noole Krit oni, Arebiya oni nguya,
noole bidodo ingootooye, ene Anutlo mandeni damoni yang-
gango, ngu noolengo mandenonggo mande wesiyolo etoyi
ingootetolo ewonggori.
12 Ngundilo elo, ene bidodo soliyokolo, wenonoyingo
ulungga telo, enengo nangge mandelo ingolo ewonggori.
Nga mande etenggoku nga ngu damoni ndatelo? Ewonggori.
13 Ene oni gidalegado yomooyunolo, mandelo ewonggori.
Ene Wayin sonoyi ulungga oolengo nelo, ngulo ngundilo
mande etenggolo ewonggori.

Pitando Mande Wesiyolo Ewolo

14 Asa, Pitando sulena oni kande elaya kegidembolo gu-
lanangge nguya dikawonggori. Ene manggalu telo, oni
simoo baleno ewolo. Ye Yuda oni simoo bale, ko, ye ngano
Yerusalemno oolootenggoku, ye sodeyeya nolo mande nga
gome ingoya, ye nguya nga mandega ngalo damoni ngu
gome ingoyi!
15 Yendo ngu ingootenggoku, nga oni nga Wayin sonoyi
ulungga nelo, mande ngandilo, elo ingootenggo. Ene hamoo
oolengo kini, ene sa gaboyi nalu kandegula gidembolo
namolaya nangge teteku nga (9:00am)!
16 Ene nga mandega nga, ngu Anutlo ingondudu eyingo
oni, oowooyi Yowel, ngundo kulimi ngandilo ewolo.
17 Anutndo ewolo. Nalu wenga namokono tetoni ngu,
nolo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni ngu su-
leyootoowe, oni simoo baleno uwa. Yengo simoo

namboye ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ewong-
goku, ngundilo nangge ngu wesiyolo ewanggo. Nolo
oo oowooyingga yengo simoo kosiyi nguno gaboya
gaboya oo etuyelowano. Yengo oni dogodogoni ngu
gabono etuyelowano.

18 Yo, ngu nalunggano nguno, nolo Yuka Kundingiyi ngulo
yanggangoni wendootoowe, nolo ko oni simoo baleno nguya
uwa. Ene ngunonggo nolo mandene, damoni Anutlo
ingondudu eyingo oni ngundilo eyingomu, ngu wesiyolo
ewanggo.

19 No Sambono awuno, ko, melako ngano nguya, nondo
damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu
tewano. Ngundilo tetoowe, ngu dalo, de solu, woolo sobugo
ulungga ngu tunootewa.

20 No sa yewe ooleli tunootetoni, kombo yewe, seleyingo
dalododo ngundilo yewa. Kootusina Oo Sembuli Ulunggalo
nalu ulungga dulidalinidodo tunootewa.

21 Ngundilo tetoni, oni simoo bale ene Anut Oo Sembuli
Ulungga ngulo oowooyimo meno etenggoku ngu, Anut
enengo kandeyibo yodowoolo yoyootoni, enengomboya
oluwanggo. Anutlo ingondudu eyingo oni, Yowelndo
ngundilo ewolo. *Yowel 2:28-32*

22 Ye Iserel oni, ye nga mande nga ingoyi! Yesus
Nasaret oni, Anutndo damoni sungo oolengo gula onindo ma
teweloyim ko telo, Anutndo Yesus ene kandeyimo yewolo.
Yesus oo ngundilo tetoni, ngulo oni simoo bale kenolo ingolo,
ene Anutndo suleyootoni ombuwolo.

23 Anutndo kulimi oolengo Yesusno oo tunooteweloyi ngu
ingolo, kuli mande gosiyowolo. Ngu ngandilo: Oni Yesus
yolo, ye Yuda oni, ko, oni biyomi gidalega nguya ngu
kandeyemo yunowa. Yo, ene ye hoolooweyelolo, Yesus de
mombi sanganimo sanggawelo udoyi kumoowolo.

24 Yesusndo ogingoyingo ulungga koolowoolo kumoowolo.
Ene Anutndo ogingoyingonggaku, ngu andangetoni, mele
yokootoni, ko keda yokutuwoowolo. Kumoo ngulo yanggan-
gonimbo Yesus dowooweloyi nguya kini.

25 Yo, kuli Dewitndo ngu Yesuslo mandelo ewolo.

No Oo Sembuli Ulungga doongenemo suwoo suwoo dikalo
ooloote. Ene kandene koondosina ootoolo, ngu oo
bidodomo hoolooweneloowolo.

26 Ngulo ngu, nowoondone manggone bidodo oni oni teteno.
Gowene nguya oo sumangeyi ngulo sobowoowano.

27 Anut ge nolo yuka yokootoyi, kumoo musiyomo ma oluwa.
Kini, gengo oni kundingiyi ma yokootoyi, ene meleno buwoo
yewa.

28 Gengo endeyoyingo damoni gome ngu kuli etunelowolo.
Dewitndo ngundilo ewolo. *Sam 16:8-11*

29 Pitando ewolo. Ye dobooguline, nondo noolengo osi-
nayi Dewitlo nenengo tunoo etoowega ingoyi. Ene kulimi
kumootoni melengoowonggori. Enengo meleni ngu ataga
nguya oodoni, kenootetoku ngu.

30 Ene Dewit ngu Anutlo ingondudu eyingo oni. Ngu ene
ingoyingo, Anutndo mande elo gosiyolo, ngandilo ewolo.
Nondo gengo sowengge gula (Yesus) yetoowe, ngundo gengo
mela ngalo oni sobosobo koleteyingo musingge ngu yowalo
ewolo.

31 Anutndo oo teweloyi ngu kuli Dewit etungootoni,
kenolo, Anutndo Kristus yeni ko ootookooweloyi ngu nguya
ewolo. Anutndo ene ma yokootoni oni kumooyingombolo
musiyomo ootoolo, nguno goweyi ma buwoo yewa.

32 Ngu Yesusga ngu Anutndo kuli yokutuwootoni, noole
bidodo kenowootoku, ngulo eteto.

33 Ataga ene kuli eweyi Anut tanggeyimo awuno oolelo,
Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bib-
itelo ooloote. Ene eweyi Anut kandeyimonggo Yuka
Kundingiyi inowelo kuli mande elo gosiyoyingomu, ngu
yowolo. Ngulo ataga nga ooga nga suleyootoni, ye kenolo
ingootenggo.

34-35 Dewitndo ngu ene Sambono ma ooleyingomo, ene
Yesuslo mande ngandilo ewolo.

Anut Oo Sembuli Ulungga, ngundo nolo Oni Ulungga
nguno ngandilo ewolo. Ge no kandene koon-
dosina bingaminidodo bibite. Kootusina gengo
me oni nondo yoyewe, gengo kengge damonimo
oolouwanggo. Anutndo elo ewolo. *Sam 110:1*

36 Ariya, ye Iserel oni simoo bale, ngu gome ingoyi! Ngu
Yesusga yendo dowoolo, de mombi sanganimo sanggawelo
udoyi kumoowokungga ngu, Anutndo ene Oo Bidodo Sem-
buli, sunggi yewolo. Ene Kristus, noolengo yoyowelo sunggi
yeyingo oni oolooteku ngu! Pitando ngundilo ewolo.

Oni Simoo Bale Oowooyingga Nowoondoye Yowoolengolo, Sono (Kundingiyi) Newendemo Ulo Gemuwolo

37 Oni simoo balekundo ngu Yesus uleyi kumooyingo
mandega ngu ingootoyi ngu, ngundo nowoondoyemo utoni,
ene hamoo ingolo, ngulo ene Pitano, Yesuslo suleyeloyingo
Aposel oni gidalegano nguya sumoo ewonggori. Ye do-
boogulinayi, noole ndawuga tewato? Elo ewonggori.

38 Ene ngundilo sumoo etoyi, Pitando oni simoo balekuya
gumi ewolo. Ye komo nowoondoye yowoolengootoningga,
ye Yesus Kristus oowooyimo sono gemulo ngu, asa, ye

enengo oni tewanggo. Ye ngundilo tetoyi ngu, Anutndo
yengo mbumbuwa andangelo, kapengo yeyunolo, Yuka
Kundingiyi ngu ye kingo duwoo yunowa.
39 Anutndo Yuka Kundingiyi ye yunowelo, yengo simooye,
ko, oni simoo bale mela gidalegasina nguya yunowelo,
mande kuli elo gosiyowolo. Yo, Anut noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo oni simoo bale kuli sunggi
yewoku, ngu bidodo Yuka Kundingiyi yowanggolo ewolo.
40 Pitando mande oowooyingga elo mamanayelolo, in-
gonduduye yokutuwoolo ewolo. Ye ingondale teyi! Kinite-
toni ngu, ye oni biyobiyomi nguya oonatewanggolo ewolo.
41 Oni simoo bale Pitalo mandeni hamoo ingolo, Yesusno
nowoondoyemo hamoo tetoyi, ene sono (kundingiyi) nguya
newendemo ulo gemuwonggori. Ngu nalunggano nguno,
Anutndo oni simoo bale oowooyingga oolengo (3,000) ngu
yoyolo, nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngudodo sowey-
owonggori.

Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Tewonggori, Oni Simoo Bale Ngulo Damoni Gome

42 Nalu bidodomo, ene Anutndo suleyeloyingo Aposel oni
ngulo mande ingowelo etuyelowonggoku, ngu gome ingolo,
ene ngunonggo dobooguliye hoolooweyeloweloyi koyi ngu
telo, oowali goboolo nelo, Anutno nguya yemboongewong-
gori.
43 Ngu nalungga nguno, Yesuslo sulena oni, ngundo da-
moni sungo oolengo gula onindo ma teweloyim oowooy-
ingga tetoyi, oni simoo bale bidodo ngu kenolo ngu, ene
Anutno ingondudu ulungga tewonggori.
44 Oni simoo bale bidodo Yesus Kristus ngulo nowoon-
doyemo hamoo tewonggoku, ene nowoondoye gulanangge
yelo, ene ngunonggo enengo oo sitowi ngu gulado nolomu
nangge, elo ma ewonggori. Kini, oo ngu oni bidodobolo
ingowonggori.
45 Ene mela oo gula oni gulano uliyolo ngu, ngulo bobeyeni
yolo, wilikolo bayetetoyi, oni simoo bale oo wenonolo,
ngundi, oowalilo kumootenggoku yunowonggori.
46 Nalu gulanangge nangge, ene Anutlo goobooyingo yano
Tempel gooboongoolo, goboolo oluwonggo. Ene ya gulano
gulano nguya oowali nelo, nowoondoye ngu gulanangge
yelo, oni oni telo, oni sungo sungo oowali yunolo, yolo
neloluwonggo.
47 Suwoo suwoo, ene Anut bingami okoolo oluwonggo.
Simoo bale bidodo doongeyemo nowoondoye gome metemi
oodoyi, yeyolo, gome tetenggolo ewonggori. Nalu gu-
lanangge nanggemo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo oni simoo

bale gidalega yoyootoni, eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggoku oni watangga, ngu soweyelowonggori.

3

Oni Gula Keyi Biyomi Ngu Mete Tewolo

1 Nalu gulano, Pita Yon elaga yemboongeweloyi naluno suwooya (3:00pm) Anutlo goobooyingo ya Tempel nguno oolewoliyo.

2 Oni gula nguno oluwoku ngu nemimbo yomoowoolomu nalunonggo oololo, ataga nguya keyi biyomi oluwolo. Nalu bidodo ngu oni keyi biyomingga ngu sumoolo, koolowoolo, mayelo, ngu Tempel yamakongga, oowooyi ngu gome oolengo, nguno yeloluwonggo. Ngu oningga nguno oodoni, oni Tempel yano uwelo mayetoyi, yeyolo ngu, ene ngu oni nguno bobeye oolo kalongoyelo kilalo ewolo.

3 Ngu oningga ngu Pita Yon elaga yeyootoni, Tempel ya newendemo nguno uwelo tetoli ngu, oo ene inoweloyimbolo yemboongewolo.

4 Pita Yon elagado oninggaku kenootoli, Pitando ewolo. Ge doongeteya, noole yeyo! Ewolo.

5 Etoni, ene ngulo elayagakusina yowoolengolo, ngandilo ingowoliyo. Oo gula nunowelo, eteliku ngulo ingowoliyo.

6 Ene Pitando ewolo. No bobeye kini. Ene no oo gula moolemu ngu gunowelo. Ngu ooga ngu Yesus Kristus Nasaret oningga, ngu oowooyimo no geno eteno. Ge ootookooya oolou! Ewolo.

7 Ngundilo elo, Pita kandeyi koondosinanggo dowoolo, okootoni, ootookoowolo. Ariya, sodedonangge bodowo keyi kendibiyi ngu bidodo yanggango yetoni, wembuyi nguya yanggangododo tetoni, ootookoolo dikawolo.

8 Ngu oninggaku dikalo pipalelo endeyowolo. Ene nguya elagaya ngu Tempel ya newendemo ulo, endeyolo, pipalelo, ombulo telo, oololo, Anut Oo Sembuli ngu bingami elo okoowolo.

9-10 Ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo ngu oningga kenootoyi, ene keyi mete telo, ene pipalelo oololo ombulo telo, Anut oowooyi bingami ulungga okootoni, ngu kenolo, ingolo, ewonggori. Nga oningga nga nangge, ngu Tempel yamako oowooyi gome oolengo, ngu dabemimo bibitelo, bobeye oolo suwoo suwoo solengoyelo, elo oluwoku ngu oninggaku nga! Ene ngundilo ingolo kenoyingo, ngu ene ataga mete tetoni, ngulo ene soli yokolo, ene ngulo ingondudu oowooyingga tewonggori.

Pitando Tempel Ya Newendemo, Nguno Mande Wesiyolo

11 Oni keyi biyomingga mete tewoku, ngundo Pita Yon
elaga yodowootoni ngu, oni simoo bale bidodo kendutelo,
ombulo, Tempel yasiliko, oowooyi Solomon, nguno gooboon-
goowonggori. Ene ngu kenolo, soli ulungga yokowonggori.
12 Ulungga soliyokolo tetoyi, Pitando ngundilo kenolo,
simoo bale mande yunolo ewolo. Ye Iserel oni, ye ndawu-
galo soli yokootenggo? Ndatelo ye noole yeyondandan-
gelo, noolengombo nangge noolengo yanggangonalimo in-
gondudu gomemo, nga oningga nga tetoole, mete telo endey-
ootelo ingootenggo? Hamoo oolengo ngundilo kini! Anut
enengombo nga oningga nga yomosiyoyingo!
13 Yo, Anut ngu Ebaraham, Ayisak, Yekob ngulo Anut
noolengo osi sambanayi ngulo Anut, ngundo enengo ko oni
Yesus ngulo bingami okoote. Ene ngu oningga ngu nangge,
yendo me oni kandeyemo yewonggori. Mela ngalo sobosobo
oni Payilat, ngundo yokootoni, toongeweloyimbolo etoni,
ene yendo sobosobo doongeyimo Yesus kootu inowonggori.
14 Ene yendo ngu oni kundingiyi, ene oni gome nenengo
oolengongga ngu kootu inowonggori. Kootu inolo, yendo
Payilatno meno manggalu telo ewonggori. Oni gula oni
uleni kumooyingongga ngu andange! Ewonggori. Ngundilo
etoyi, Payilat, ngundo ngu oni biyomingga ngu andangelo,
ye yunowolo.
15 Enendo nangge ngu, keda oluweloyi ngulo Sembuli,
ngundo noole yoyolo, sugi sugi keda oluweloyi ooleko
yoyeweloyi ngu, ene yendo ngu uleyi kumoowolo. Ene Anut-
ndo melenonggo ko yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo.
Noolengombo nangge kenolo, ngulo mandeni yootunolo
eteto.
16 Yo, noole Yesus oowooyimo ko yanggangonimo eneno
nowoondonali hamoo tetoole, nga oningga nga mete tetoni,
kenootenggoku nga! Yo, ene Yesus oowooyimo, ko enengo
newende hamoo teyingo damoningga, ngundo nangge, ene
yeni mete tewolo.
17 Hamoo, dobooguline, no ingootenoku, ye yengo tabango
oni nguya ngu gome ma ingolo, ngulo ye ngu damoningga
ngu tewonggori.
18 Ene kulimi ngu, Anutlo ingondudu eyingo oni ngu
bidodo manggoyemo, Anutlo mande yootunolo ewonggori.
Enengo Kristus ene komo kingo ngu koolowoowa. Ngu
damoningga ngu yendo kuli tewonggoku, ene ngu mandega
eyingongga ngu, ngu engge tunootewolo.
19 Ngulo ngu, ye komo ingonduduye yowoolengoya
nowoondoyemo hamoo teni. Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo
yengo mbumbuwa bidodo yonggulumoolo andangetoni, asa,
yengo nowoondoye ngu nomboyi oolengo tunootewa.

20 Ngundilo tetoyi ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli ngundo
yanggango keda ngu yeno yeni tunootetoni, ngu Kristus,
Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngu yeni yeno
ombuwa. Ngu oni Yesusga Anutndo ene kuli sunggi yewolo.
21 Ataga Yesus Sambono ootoolo, kootusina Anutndo oo
bidodo ko yeni keda nangge tunooteweloyi nalungga ngu,
ngu sobowoolo oode, ngu naluno nguno, ene ko ombuwa.
Kulimi enengombo Anutlo ingondudu eyingo oni kundingiyi
manggoyemo, ngundilo ewolo.
22 Mosesndo ngandilo ewolo.
Yengo Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo yengo kewooloyemo
oni gula yolo yetoni, ngundo ene Anutlo ingondudu
eyingo oni gula no ngandilo tunootewa. Ye ngu komo
enengo mandeni ingolo, ngulo yeno oo eteku, ngu
bidodo keyolo oluwanggo.
23 Oni bidodo ngu Anutlo ingondudu eyingo oningga
ngulo mandeni ma ingootenggoku, asa, ene Iserel oni ke-
wooloyemo ma oluwanggo. Anutndo andangeyelootoni
oonatewanggo. *Dutoronomi 18:15,18,19*
24 Kulimi Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, Samuwel
nguya, ngundo oo kootu kootu tunooteweloyi nalungga,
ngulo ewolo.
25 Ye ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo simooye
oolootenggo. Ye ngu Anutndo sunggi mandega elo gosiy-
oyingo, ngulo oo yengo osi sambayemo yeyingongga, ngu
yootenggo. Ene osiye Ebarahamno ewolo.
Gengo simoonggemonggo mela bidodomo oni simoo bale
kumana yowanggolo ewolo. *Yenesis 22:18; 26:4*
26 Anutndo enengo ko oni Yesus ngu koletelo suleyootoni,
yeno ombuwolo. Ngundo hoolooweyelolo, kumana ye
yunowelo ombuwolo. Yo, ene ombulo hoolooweyelootoni
nowoondoye yowoolengolo, yengo damoni biyomi ngu
yokoyilo ngulo ombuwolo.

4

Ene Pita Yon Elaga, Ya Biyomimo Yoyewonggori

1 Pita Yon elaga oni simoo baleno mande wesiyootoli,
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi; Anutlo Tempel ngulo
me oni tabango koleteyingo oni; ko, Sadusi, oni kumoolo ko
ma ootookoowanggo eyingo oni, ngudodo mayelo tunoote-
wonggori.
2 Ngundo Pita Yon elagado simoo bale mande yunolo,
Yesus melenonggo ko ootookooyingo ngulo mandeni wesiy-
olo elo, ko, oni kumooyingomu ko ootookoowanggoku, ngu

nguya wesiyolo etoli ingowonggori. Ene ngundilo ingolo,
ngulo ngu, ene sanggili ulungga tewonggori.
3 Ngundilo ngulo, ene Pita Yon elaga yodowoolo, ya
biyomimo yoyewonggori. Suwootetoni ngulo, yangenigo
mandeyali tewato.
4 Ene ngu naluno, oni simoo bale ulungga biyomi ela-
galo mandeyali ingolo, Yesusno nowoondoyemo hamoo
tewonggo. Ngu 5,000 oni simoo bale nowoondoyemo hamoo
tewonggori.

Pita Yon Elagalo Mandeyali Tabango Oni Goobooyingo Doongeyemo Wilikoyelowonggori

5 Sengetoni suwoononggo ngu naluno, sobosobo oniku,
enengo goobooyingo yalo tabango onikudodo, mamana
mande etuyeloyingo oni ngu bidodo Yerusalemno mayelo
gooboongoowonggori.
6 Ngundo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo
sobosobo oni ulungga, oowooyi Anas, nguno gooboon-
goowonggori. Kayiyapas, Yon, Aleksanda oni ulungga, ko,
Anas ngulo dobooguliyi gidalega ngu bidodo nguya mayelo
gooboongoowonggori.
7 Pita, Yon elaga ngu, oniku doongeyemo yoyeyi, dikatoli,
sumoo yunolo ewonggori. Ndatelo telo, yali ngu oningga
ngu mete yomosiyowali? Yali ndawu yanggangonggano, ko
tewoli? Ene sumoo ewonggori.
8-9 Ene ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yuka Kundingiyi,
ngundo Pita ingondudunimo ulo, hangetoni, enebana eneya
ewolo. Ye Iserel sobosobo oni, ye onilo tabango oni, ye
bine noolendo oni keyi biyomingga hooloowewoloku, ngulo
sumoo yunowelo etenggo? Ye ngu ingowelo, bine?
10 Ngulo ngu, ariya, ye, ko, ye bidodo Iserel oni, ye gome
ingoyi! Ngu oni keyi biyomingga ngu, Yesus Kristus Nasaret
oningga ngu oowooyimo, ene mete tewolo. Ene ataga ye
doongeyemo dikate. Yendo Yesus de mombi sanganimo
sanggawelo udoyi, kumoowokungga ngu, ene Anutndo me-
lenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ngu Yesusga,
ngundo nangge oni keyi biyomingga ngu yeni, mete tewoku
ngu!
11 Anutlo bukno, Anutndo ngu Yesuslo mande ngandilo
eyingo:

Nga ya ungoo ndonggolomingga nga, ye ya yeweloyi onindo,
elo yokowonggo. Ene ataga ngu ya ungoo ndong-
golomi ngu, ene ya osiyi koletewololo nakangowolo.
Sam 118:22

12 Yesusndo nangge ene mete oni simoo balelo nowoon-
doye yoonenengolo, hoolooweyelolo, ko yoyowa. Yo, Anut-
ndo Yesus sunggi yetoni, ngundo nangge, noole ko yoy-
oweloyi inowolo. Mela bidodomo, oni gula oni ngundilo
hoolooweyeloweloyi nguya kini. Pitando ewolo.

13 Elo yokootoni, asa, goobooyingomo onikundo Pita Yon
elaga yeyootoyi, mande yanggayanggango yootunolo, etoyi,
ene elayaga ngu, ene ma sosoleyingo. Yeyolo, ene ingowong-
gori. Pita Yon elaga ingondudu yano Skul ma tewoliyo.
Ene kingo oni oluwoli, elo ngulo oniku ingondudu ulungga
telo ingowonggori. Elayaga nga ngu kuli Yesusdodo endey-
owonggokulo ingowonggori.

14 Ene tabango onindo ngu oningga goweyi mete tewoku
kenootoyi, Pita Yon elagaya dikatoni, ngulo ngu, ene elagado
mandeku gumi gula ma ewoliyo.

15 Ngundilo ngulo, ene elayaga nguya ewonggori. Tabango
onilo goobooyingo ya yokoya, endesina ooleli! Etoyi ngu,
asa, Pita Yon elaga endesina ooletoli, tabango onikundo
enengo nangge mandelo, ingolo ewonggori.

16 Noole oni elayaga ngu ndatelo yunowato? Oni elayaga,
ngundo ngu damoni sungo gula onindo ma teweloyim ngu
tewoliku, ngu oni simoo bale Yerusalemno ngu kuli ingo-
mukowonggo. Ngulo ngu, noole nguya ma oongoowato.

17 Ngu ooga ngu mela bidodomo elo ingowanggokulo,
ngulo noole mande yanggango oolengo eneno ewato. Yali
oni simoo bale gidalegano Yesus oningga ngu oowooyi ko ma
ewelolo ewato.

18 Ngundilo elo yokolo ngu, ariya, ene elaga ngu ko
negoyelootoyi, yano ko ombutoli, mande yanggango oolengo
ewonggori. Yali Yesus oningga ngu oowooyi oni gidalegano,
ko ma elo endeyowelo. Hamoo oolengo, yali ngu kongga telo,
simoo bale ma etuyelowelolo ewonggori.

19-20 Ngundilo etoyi, elagado mande gumi ewoliyo.
Noolendo Anutlo mande yokolo, ye manggoye keyowaloku
ngu, Anut doongeyimo ngu mete bine? Ngu yengombo
ngu ingondandangeya wilikoyi. Noolendo ngu ene
manggowoomo ingolo, doongenalimbo nguya oo bidodo
kenoyingomu, ngulo ngu, noole komo ma yokowalo. Kini,
noole tunoo yootunolo, elo endeyowalo ewoliyo.

21 Ngundilo etoli, ngulo oni simoo bale Anut oowooyi
bingami okootoyi, tabango oniku elayagado oo tewoliku,
ngulo kingo yunoweloyi gula ma kenowonggori. Tabangoku
ngu simoo balelo sosolelo, ngundilo ngulo, ene mande
yanggango oolengo elagano manggalu telo, yeyolo, elo
yoyokootoyi, ende oolelo sawoliyo.

22 Pita Yon elagado oningga yomosiyowoliku ngu, mooma
onibi elaya (40) ko mooma gula nguya yokolo oodoni,
yomosiyowoli.

Anutno Nowoondoye Hamoo Teyingo Oni, Ngundo Yanggango Yowelo Anutno Yemboongewonggo

23 Asa, Pita Yon elaga goobooyingomo salo, dobooguliyali
tanggeyemo ko oolouwoliyo. Oololo, Anutno woolo yeyingo
onilo sobosobo oniku, onilo tabango onidodo, ngundo
mande mande ewonggoku ngu, ngu bidodo wesiyolo
ewoliyo.
24 Etoli, dobooguliyali ngu mande mande ngu ingolo, goo-
boongoolo, nowoondoye bidodo gulanangge yelo, Anutno
ngandilo yemboongelo ewonggori. Anut ge sambo, mela,
wendeyi, ko, wendeyi ngu newendemo oo yetoyi oolootenggoku nguya, ngu bidodo Sembuli Ulungga.
25 Kulimi Yuka Kundingiyi, ngundo noolengo osinayi De-
wit gengo sulena oningga, ngu manggowoomo tunootelo,
ngandilo ewolo.
Ndawugalo oni sowe gidalegado Yuda oni kini, ngundo
sanggili ulungga tetenggo? Ndawugalo, endeni en-
deni oni nguya ingondudu oowooyingga bulibali telo,
Anut yombuliyolo tetenggoku, ngu ingondudu kini
ngundilo?
26 Mela mela oni bidodo sobosobo oni koleteyingo, tabango
oni ululu nguya gooboongoolo ootookoolo ngu, Oo Bidodo
Sembuli ngu ebe ulewelo tetenggo. Ngundilo telo, enengo
Kristus noole ko yoyowelo oni Anutndo suleyootoni, ye
nguya ebe ulewelo tetenggolo ewolo. *Sam 2:1,2*
27 Hamoo oolengo, Herod, Pontiyas Payilat nguya oni sowe
gidalega, Iserel onidodo ende ulunggano gooboongoolo,
Yesus gengo ko oni kundingiyingga, noole ko yoyoweloyi
oningga, gedo sunggi yewoku, ngu ebe uleweloyimbolo.
28 Yo, ene gooboongoolo, Yesusno oo tewonggoku, ge
kuli yanggangongge ingonduduge ngu bidodo sunggi
yeyunowoku, ngundilo nangge tewonggori.
29 Nguno ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, tabango
onindo mande yanggayanggango nooleno etenggo. Ngulo
ngu, ge ataga ingondudu teya, ge komo yanggango noole
yunoya, hoolooweyeloya, gengo mandega nga yanggango-
nidodo wesiyolo elo, ma sosolewato.
30 Anut, gedo mete sayi oni yomosiyelootooga, ene
mete teyi. Gedo mete mande mande sungo onindo
ma teweloyim oowooyingga bidodo, Yesus gengo ko oni
kundingiyi oowooyimo yega tunooteni. Elayaga ngundo
ngundilo yemboongelo ewoliyo.

31 Ene yemboongelo yokootoyi ngu, yangga gooboongoolo,
bibitelo, oluwonggoku yanggaku imimi ngundilo yokutu-
woowolo. Ya yokutuwootoni, Yuka Kundingiyi ombulo,
ngundo oni nowoondoye sungomo sungomo siliyolo, yang-
gango yunootoni, ene ngunonggo Anutlo mandeni ngu yang-
gango mete wesiyolo elo, ene ma sosolewonggori.

Kristen Oni Bidodo Nowoondoye Gulanangge Yewonggori

32 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu
bidodo nowoondoye gulanangge yelo, ene ingonduduye
nguya gulanangge yewonggori. Ngulo ngu, oni gulado
enengo oo gula kenolo yolo, ngu nolomu nanggelo ma
ewonggori. Kini, oo ngu oni bidodolo ewonggori.
33 Aposel onindo Oo Bidodo Sembuli Yesus melenonggo
ko ootookooyingo, Anutlo yanggangoni ulungga oolengo,
ngulo damoni wesiyolo elo, koyi tewonggori. Ngulo Anutlo
sumange ulungga, oni simoo baledodo eneno oluwonggori.
34 Oni bidodo yaye, melaye, oowaliye, koye, ngudodo
oni gidalegano uliyolo ngu, ngulo beyeni ngu bidodo yolo,
mayelo gooboongoowonggori. Ngundilo ngulo, ene ke-
wooloyemo oni gula oodoolo, ma wenonowonggori. Kini,
ene bidodo oo sitowi logoyimo.
35 Ngu beyeku Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tanggeyemo
watayewonggori. Yesuslo suleyoyingo Aposel onindo ngu
beyeku yolo, logoyino logoyino bayetelo, yunolo oluwong-
gori.
36 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni kewooloyemo oni gula
oowooyi Yosep, nguno oluwolo. Yesuslo Aposel onindo
oowooyi gula Banabaslo ewonggo. Ngu oni oowooyingga
ngu damoni ngandilo: oni yanggango yunoweloyi onilo
ewolo. Banabas ngu Liwayi oni gula meladoni ngu Sayi-
paras, ngunonggo ombuwolo.
37 Banabasndo enengo mela gumi gula oni gulano uliy-
owolo. Uliyolo, ngulo beyeni ngu yolo, Yesuslo suleyoyingo
Aposel oni tanggeyemo yewolo.

5

Ananayiyas Sapayira Biyomi Tewoliyo

1 Oni gula oowooyi ngu Ananayiyas, ngu baleyi oowooyi
Sapayira. Ananayiyas ngundo enengo mela gumi gula onino
uliyowoliyo.
2 Uliyolo, ngulo beyeni gumi nangge yolo oololo, Anutlo
suleyoyingo Aposel oni tanggeyemo yewolo. Gumi ngu
enengo imangoolo yokowolo. Ngundilo tetoni, baleyi nguya
kenolo ingowolo.

3 Pitando beye ngu kenolo ewolo. Ananayiyas, ndatelo
Setando nowoondogemo ulo yootoni, ngulo ge Yuka
Kundingiyi ganangowo? Ge mela ngulo beye gumi gengo
imangoolo yokowoku ngu!
4 Kuli mela ngu ma uliyoyingomo, ngu melangga ngu
gengomu kini, bine? Kootusina ngu melangga ngu onindo
uliyootoyi, ngulo beyeni ngu gengombo bine sobowoow-
elo? Ndawugalo, ge ngu damoningga ngu gengo in-
gonduduno nangge, ngu ingolo ngundilo tewo? Ge oni ma
ganayelooteku, kini, ge Anut ganangowololo ewolo.
5 Ananayiyas ngu mandega ngu ingolo, ukelo ulo melako
kumoo oolengo tewolo. Oni simoo bale ngulo mandeni
ingolo ngu, ene sosoleyingo ulungga tewonggori.
6 Simoo kosiyi gidalega ootookoolo, Ananayiyas bingong-
gaku yolo towi kumbabo doobengolo, yolo salo melen-
goowonggori.
7 Kootusina, sa gaboyi nalu kabusa yokolo (3 awa)
Ananayiyas baleyi ombuwolo. Ene kameyi kuli kumoowoku,
ngu ene ma ingowolo.
8 Pitando Sapayiraya, ewolo. Yali melangga uliyowoliku,
ngulo beyeni nga nangge, ngundi kini? Etoni ngu, Sapayi-
rando ewolo. Yo, nga nanggelo ewolo.
9 Ngundilo etoni, Pitando Sapayirano ewolo. Ndatelo
ngulo, yali mande gulanangge elo gosiyolo, yali Anut Oo
Sembuli ngulo Yukani ngu ganangooteli? Ingo! Ka-
mengge sumoolo melengootenggoku oniku ombulo ya-
makono dikatenggoku, ngundo ge nguya ngundilo koo-
longgelolo oolouwanggolo ewolo.
10 Ariya, ngundilo etoni, sodedonangge Sapayira ukelo ulo,
Pita keyi damonimo kumoowolo. Simoo kosiyi ya newen-
desina ulo, ngu balega ngu kuli kumoowoku, kenowonggoku
ngu, ariya, ene yolo sumoolo oolo kameyi melengoowong-
goku mele tanggeyimo melengoowonggori.
11 Kristen oni simoo baleku, oni gidalega nguya ngu ingolo
ngu, sosolelo mbooloboolo yulewonggori.

Oo Damoni Gula Gula Yesuslo Sulena Onindo Tewonggori

12 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni damoni sungo oolengo
gula onindo ma teweloyim ngu telo, ko sunggi yanggango
oowooyingga oni simoo bale kewooloyemo tewonggori. Oni
simoo bale Yesuslo ingolo nowoondoye hamoo teyingo
ngu, ngundo nowoondoye gulanangge yelo, Tempel yasili
oowooyi Solomon, nguno gooboongoolo oluwonggori.
13 Oni gidalega sosolelo ngulo, ene ombulo ngu, Yesuslo
onikuya ma gooboongoolo oluwonggori. Ene simoo bale
Yesuslo sulena oni bingamiye, elo okoowonggori.

14 Oni simoo bale ulungga biyomi Yesusno nowoondoyemo
hamoo telo ombulo, Yesuslo dobooguliyedodo gooboon-
goowonggori.
15 Anutlo suleyoyingo Aposel oni ko ngundilo tetoyi,
onindo sayi oni oowooyingga yabayedodo yoyolo mayelo
oole dabemimo yoyetoyi, nguno oluwonggo. Oodoyi, Pita
ombulo ooloutoningga ngu, sa gabogaboyimo yolo sayi
onino ooloutoningga ngu, ariya, ene mete teyi.
16 Ende bidodo Yerusalem tanggeyimo ngulo oni simoo
bale nguya mayelo gooboongoolo, sayi oni, oni mela
mboolombo yuleyingo oni nguya yoyolo mayewonggori.
Ngu oni biyomiku, ngu bidodo yoyeyi mete temukowong-
gori.

Sambono Anutlo Engel Onindo Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Ya Biyomimonggo Andangeyelolo Yoyowolo

17 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi onilo sobosobo
tabango ngu, ko Sadusi oni enedodo oluwonggoku, ngu
ene Yesuslo suleyoyingo Aposel onilo nowoondoye biyomi
ingolo, sanggili tewonggori. Sadusi oni watangga ngu ku-
moononggo ma ootookoowaku elo ingoyingo oni.
18 Ngu oniku ootookoolo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni
yodowoolo ya biyomi ulungga, oni oo biyomi tetoyi yoyetoyi
oolootenggoku yano nguno yoyewonggori.
19 Ene suwoono Oo Bidodo Sembuli ngulo Sambono Oni,
oowooyi Engel, gulado ombulo, ngundo ya biyomimbolo
yamako yanggango ulungga ngu goosoolo, nguwoole Yesuslo
sulena oni yoyolo endesina oolelo ewolo.
20 Ye oolouya, Tempel goobooyingo yano uya dikaya,
simoo baleno Yesuslo damoni keda oluweloyi, ngulo damoni
bidodo wesiyoya, yootunoya eyi! Elo ewolo.
21 Yesuslo suleyoyingo Aposel oni ngu mandega ngu in-
golo oodoyi sengetoni, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni su-
woononggo oolengo oololo Tempel goobooyingo yano ulo,
oni simoo baleno keda oluweloyi ngulo mande yunowong-
gori.
Asa, ngu naluno nguno, Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi onilo sobosobo tabango, enengo dobooguliye
tabango goobooyingomo ngu mayelo gooboongoowonggori.
Gooboongoolo ene Iserel onilo tabango oni, ngu bidodo
negoyelootoyi mayelo gooboongoowonggori. Ngundilo telo,
mande yeyi ya biyomimo uwonggori. Yesuslo sulena oni
yoyoya goobooyingomo ombuyilo ewonggori.
22 Etoyi, kumba ootuwoo oni sobosobo ya biyomimo
oololo, Anutlo suleyoyingo Aposel oniku ma yeyolo ngulo
ene goobooyingo yano ko oololo ewonggori.

23 Noole ya biyomi yamako ngu kenowootoku ngu, yanggango goodooyingo ngulo sobosobo nguya yamako ngu bidodo sobowoolo oluwonggo. Ene noole yamako goosoolo ya newendemo doongetewootoku ngu, oni gula nguno ma kenowootolo ewonggori.
24 Ariya, Tempel ya kumba ootuwoo ngulo sobosobo, Anutno woolo yeyingo kundingiyi onilo sobosobo ngu mandega ngu ingolo ngu, ene ingondudu ulungga tewonggori. Ene ewonggori. Ngu ooga ngu ndatelo tewo? Ewonggori.
25 Ngu naluno nangge, oni gulado mayelo ewolo. Ingoyi! Ngu oni yendo ya biyomimo yoyewonggoku, ene Tempel goobooyingo ya newendemo dikalo, ngunonggo ene simoo bale mande yunolo oolootenggolo ewolo.
26 Etoni, ene ngundilo ingolo kumba ootuwoo onilo sobosobo oni, kumba ootuwoo oni nguya ootookoolo, oniku yoyolo, ko oolouwonggori. Ene ma yulewonggori. Ndawugalo ngulo, ene ingoyingoku, noole ngundilo tetooye ngu, asa, simoo baledo digi yolo ngundo noole nguya yulewanggolo ewonggo.

Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Tabango Oni Goobooyingomo Onino Mande Wesiyolo Eweloyi, Ngulo Ma Sosolewonggori

27 Ene yoyolo, ombulo, tabango oni goobooyingomo oni kewooloyemo yoyeyi dikawonggori. Ngundilo dikatoyi, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi onilo tabango ulunggakundo yeyololo ewonggori.
28 Noole kuli mande yanggango ewooto. Ye oni oowooyi Yesusga ngu simoo baleno ma ewelolo ewooto. Ene yendo mandega ngundo Yerusalem ende ngu nangge tete. Ye nooleno ngandilo ewelo, yendo ngu oningga ngu uleyi kumooyingolo eweloyimbolo ewonggori.
29 Etoni, ene Pita, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni gidalegado mande gumi ewonggori. Noole Anutlo mande ngu komo keyolo, melako oni ngalo mande ngu ma keyowato.
30 Yendo Yesus yolo, de mombi sanganimo sanggawelo uleyi kumoowolo. Ene osi sambanayimbolo Anut ngundo ko yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo ewolo.
31 Anutndo yolo, Sambo Endemo oolelo kandeyi koondosina bingami musiyomo, yeni bibitewolo. Ene yengo tabango, yengo mbumbuwano teyingomu andangelo, ko uliyeloweloyi oni ngu! Iserel simoo bale nowoondoye yowoolengolo Yesusno hamoo tetooye ngu, asa, Anutndo mbumbuwaye andangewa.
32 Noole ngu oo bidodo kenolo ingowooto. Yuka Kundingiyi ngundo nguya ngu mandega ngu wesiyolo, ete.

Anutndo Yuka Kundingiyi ngu simoo bale enengo mande keyootenggoku ngu, ngulo ene kuli yunoyingolo ewolo.

Gameliyelndo Ewolo

33 Ene mande ngu ingolo, sanggili ulungga telo, oni yuleyi kumooweloyi tewonggori.

34 Ngu naluno nguno, tabango oni goobooyingomo oni gula oowooyi Gameliyel, ngu ootookoolo dikawolo. Ngu oningga ngu, ene mamana mande etuyeloyingo oni, Parisi oni. Simoo bale bidodo ngu oningga ngulo ingolo, ene bingami okootenggo. Ngundo ootookoolo ewolo. Oniku andangeyelootoyiga endesina ooleyi! Elo ewolo.

35 Endesina ooletoyi ngu, asa, ene goobooyingo onino ewolo. Ye Iserel oni, ye oo gula nga onino ngano tewelo ngu, ye ingondale teyagogo ooga ngu teyi!

36 Ye ingootenggo. Nga nalu nga ma tunooteyingomo ngu, Tiyudas oningga ngundo ootookoolo ewolo. No oni ulungga yanggangonedodo. Ngundilo etoni, oni ulungga (400) ootookoolo ene manggowo keyowonggori. Ene oni mela oo sobosobo ulungga, Tiyudas onindo ngu uleyi kumoowolo. Kumootoni, oni ene owewonggoku ngu, sungo sungo sawonggori. Enengo koye nguya kingo kini tewolo.

37 Kootu oni simoo bale mela sobosobo oni ulungga doongeyimo oowooyi nakangowonggori. Ngu naluno Galili oni oowooyi Yudas, ngundo simoo bale gidalega ganayelolo yoyootoni keyowonggori. Ene ngu oningga ngu nguya kumootoni, ngulo keyimo oni simoo baleku bidodo ootookoolo, sungo sungo samukowonggori.

38 Ngulo ngu, no ataga yeno eteno. Ye nga oni nga yoyokootoyiga saya, enesu nangge enengo kongga ngu teyi. Oni enengombo ko ngu telo ngu, biyomi yelo kinitewa. Yo, kinitelo nga oni wata elaga ewonoku, ngundilo tewanggo.

39 Ene Anut enengombo ngu kongga ngu damoni yelo telo ngu, ngu ma kinitewa. Yendo keyootoyi nguya ma yokowa. Ngundilo telo ngu, ye Anutya ebe ulewanggo. Ngulo ye ingondale teyi! Ewolo.

Anutlo Suleyoyingo Aposel Oni Yesus Oowooyimbolo Ogingo Koolowoolo, Ngulo Oni Oni Tewonggori

40 Ngundilo elo yokootoni ngu, ariya, Gameliyelndo mande ngu keyowonggori. Tabango onindo Yesuslo suleyoyingo Aposel oni ko negoyelootoyi yasina utoyi, yutolo, gisasaluyelolo, manggaluyelolo ewolo. Ye Yesus oni oowooyingga ngu ko ma ewelo. Ngundilo elo yoyokootoyi, sawonggori.

41 Ngundilo telo, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni tabango oniku yoyokolo endesina oolelo, ene Anutlo bingami okoolo,

ngulo oni oni telo ingowonggori. Noole oni oni telo,
ndawugalo ngulo, Yesus nowoondonayimo hamoo teyin-
gomu, ngulo noole mete ogingoyingo koolowoowelo, elo
ingowonggori.
42 Nalu bidodo ene Anutlo goobooyingo yano, enengo ya
gula gulano nguya, oni simoo baleno Yesuslo mandeni gome
ngulo damoni, ngu wesiyolo elo etuyelowonggori. Ene Yesus
ene Kristus Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni,
ngu etuyelowonggori. Ngulo ene manggoye ma ukingolo
yokoyingo.

6

Oni Kandegula Gidembolo Elaya, Yesuslo Suleyoyingo Aposel Oni Hoolooweyeloweloyimbolo Yootunoyelowonggori

1 Ngu naluno, Yesuslo sulena oni oowooyingga tunoote-
wonggori. Sulena oni Giris melakonggo ene Girik mande in-
gootenggoku, ngundo ko sulena oni Iserel melakonggo, ene
Hiburu mande ingootenggo. Yuda oni Girisnonggo Yuda gi-
dalega nguya sanggili telo ewonggori. Yendo noolengo bale
ngami ngu, nalu gulanangge nangge oowali ma bayetelo,
yunolo hoolooweyelootenggolo ewonggori.
2 Ngundilo etoyi, Yesuslo suleyoyingo Aposel oni kande
elaya kegidembolo elayaga, ngundo Yesuslo koni tetenggoku
onino meno etoyi, mayelo gooboongootoyi ewonggori. Noole
Anutlo mande nga yokolo, oowali nangge bayetelo yunolo
oluwatoku ngu, ma mete tewa.
3 Kristen doboogulinayi, ye oni kandegula gidembolo
elaya ye kewooloyemo nguno ereweyi. Ene simoo bale
doongeyemo oni nenengo ereweyeloya yeyoyi. Bingamiye-
dodo, Yuka Kundingiyi ingonduduyemo hangeyingo oni, ngu
kenootoyi, ngu yootunowato. Ngundo oowali bayeteweloyi
kongga, ngu tewanggo.
4 Ene ko ngundilo tetoyi, noole Anutlo suleyeloyingo
Aposel, oni ngu Anutno yemboongelo, enengo mandeni
simoo baleno ko teweloyi, hoolooweyelolo, Anutlo mande
koyi ngu nangge tewatolo ewonggori.
5 Oni simoo bale bidodo ngu mandega ngulo metelo
ewonggori. Ene oni gula oowooyi Stiwen oningga ngu
yootunowonggori. Ene newendemo hamoo teyingo yang-
gango, Yuka Kundingiyi newendemo hangewolo. Oni kan-
degula gidembolo gulanangge nguya oni ngu oowooyi Pilip,
Polokoras, Nikanoor, Timon, Pamenas, Nikolas. Nikolas ngu
Antiyok ende oni. Ene kuli mayelo Yuda onilo damoniye
newendemo hamoo telo, Yuda oniya goboolo oluwonggo.

6 Ngu oni ngu, Anutlo suleyeloyingo Aposel oni
doongeyemo yoyetoyi, dikatoyi, Anutlo suleyeloyingo
Aposel onindo kandeye ngu oniku tabayemo yelo, Anutno
yemboongelo yootunoyelowonggori. Ene ngundilo tetoyi,
asa, oni sunggiyelowonggoku, ngundo oni simoo bale oolo
wenonootoyi, ngu bayetelo yunowonggori.

7 Ngundilo tetoyi, ene Anutlo mande ende bidodomo
etuyelootoyi, ngulo sodedonangge oni oowooyingga biy-
omi, Yesusno nowoondoyemo hamoo telo tunootewong-
gori. Anutno woolo yeyingo oni ululu nguya kewooloyemo,
ngundo Yesuslo mande ingolo, nowoondoyemo hamoo
tewonggori.

Yuda Onindo Stiwenya Sanggili Tewonggori

8 Stiwen oningga ngu Anutlo sumangeni, yanggango-
nidodo eneno hangewolo. Ngulo ene mande damoni
gula gula onindo ma teweloyim, simoo bale kewooloyemo,
ulungga oolengo tewolo.
9 Ngu Yuda oni ngu, Sayirin melakonggo, ko, Aleksan-
dariya mela, ngulo Yudalo goobooyingo ya gulanonggo
mayewonggori. Oni Sayirin oni Aleksandariya oni, Silisiya
oni, Esiya oni, ngundo ootookoolo, Stiwendodo longge sambi
tewonggori.
10 Anutlo Yukambo ingondudu gome Stiwen inowolo.
Ngundilo ngulo, oni Stiwenlo mande ngu gumi ingondan-
dangelo eweloyi nguya kini.
11 Ngulo ene sanggili ulungga telo, ene damoni biy-
omi tetenggoku oni nguno tolige oololo, bobeye yunolo,
ngundo oolouya Stiwen goweyi sanggaweya mande eyi! Elo
uliyelowonggori. Ngulo ngu, oni ngundo ganayelolo ewong-
gori. Noole nguya ngu oningga ngu manggowoomonggo
ene Moses, Anut nguya yumooyunolo, kootuyalisina mande
etoni ingowooto. Ene mande ganayelolo ngandilo ewong-
gori.
12 Ene ngando ngundilo ganayelootoyi, nguno ngu, simoo
bale, tabango oni nguya, mamana mandelo etuyeloyingo
oniku nguya nowoondoye yeyi, sanggili tewonggori.
Ngundilo tetoyi, ene oololo, Stiwen dowoolo, yolo, tabango
oni goobooyingo onino oolouwonggori.
13 Tabango onindo oni gidalega yoyetoyi, ngundo Stiwenya
mande ebe ganagana ewelo dikawonggori. Suwoo suwoo
nga oningga ngando Anutlo Tempel ya kundingiyi, ko ngulo
mamana mandelo nguya mande biyomi eloluwa.

14 Noole ingootooye, ene ewolo. Ngu Nasaret oni Yesus,
ngundo nga Anutlo goobooyingo ya ulungga Tempel musiy-
ongga nga yombuliyolo, Mosesndo damoningga yunoyin-
goku, ngu yowoolengolo, keda gula yewelo ewolo. Ene
ganayelolo ewolo.
15 Oni bidodo mande wilikoyingo yano bibiteyingo ngu,
Stiwen gome gome kenondadangetetoyi, ngu Stiwen omuku-
mundoongo yowoolengolo, Anutlo oni, Engel omuku-
mundoongo ngundilo tetoni kenowooto.

7

*Stiwendo Tabango Onilo Goobooyingomo Mande Wesiy-
owolo*

1 Ngundilo kenootoyi, nguno ngu, Anutno woolo yeyingo
oni kundingiyi ngulo sobosobo oni ulungga, ngundo sumoo
ewolo. Ngu mandega ngu hamoo? Elo ewolo.

2 Etoni, Stiwendo mande gumi ewolo. Dobooguline, awa
awane ingoyi! Kulimi noolengo sambanayi Ebaraham ene
Haran endemo nguno ma oliyingo. Ene Mesopootemiya
melako oluwolomu, ngu naluno nguno, Anut Oo Bidodo
Sembuli dulidalinidodoga, ngundo eneno tunootewolo.
3 Ngu naluno nguno, Anutndo Ebarahamno ewolo.

Gengo mela gengo konebage nguya yoyokoya, ge nondo
mela gula etunggelowanoku, nguno toongeya ootoolo
ewolo. *Yenesis 12:1*

4 Anutndo ngundilo etoni, asa, Ebaraham ootookoolo,
Kalidiya mela yokolo, ene oololo, Haran melako oluwolo.
Kootusina eweyi kumootoni, Anutndo Ebaraham yolo, om-
bulo, nga melangga ye oolootenggoku ngano yokootoni, ene
nguno oluwolo.
5 Oodoni, Anutndo mela gumi gula Ebaraham enengo
oolengo ma inowolo. Kini, hamoo oolengo, mela bodaga
nguya ma inowolo. Ene Anutndo mande gosiyolo ewolo.
Kootusina, nga melangga nga bidodo gunolo, gengo osisam-
bage simoongo nguya kootusina nguya melanggano ngano
ngu oluwanggolo mande gosiyowolo. Ebaraham simoongo
kini naluno, Anutndo ngu mandega ngu, elo gosiyowolo.
6 Anutndo Ebarahamno, ngandilo ewolo.

Gengo osisambage ngu ene oni gidalegado melako
oluwanggo. Ene yuto oni ngundilo oluwanggo. Ngu
mela sembuli, ngundo gengo sowengge ngu, kingo
sulena oni tetoyi, kowuli ulungga biyomi yunolo
oodoyi, mooma oowooyingga (400) yokowanggo.

7 Oni gidalegado gengo sowengge ngu enengo kingo ko oni
tewanggoku, ene kootusina, no ngu simoo bale ngulo mand-
eye wilikoyelolo, ngulo gumi kowuli yunowano. Kootusina
ngu sowengge ngu, ene ngu melangga ngu yokolo, yade
oololo, nga melangga ngano ko ombulo, nono yambo mande
telo, bingamine okoowanggo. Anutndo ngundilolo ewolo.
Yenesis 15:13,14
8 Anutndo sunggi mande gula Ebaraham, ko osiyi nguya
gosiyolo inowolo. Ngu sunggiga ngu simoo moondeye doon-
gooweloyi. Ngundilo ngulo, kootusina, Ebaraham ene nan-
goni Ayisak tunootetoni, nalu kandegula gidembolo kabusa
nguno Aiysak moondeyi doongoowolo. Ayisak nangoni
Yekobno ngundilo tewolo. Yekob nguya simoongo kande
elaya kegidembolo elaya nguya yunowonggorilo ewolo.
9 Stiwendo mande gula nguya ewolo. Osi osinayi, Yekob
simoongo, ngundo koneyo Yosep nguya boguwoolo, ngulo
ene Yosep yolo, oni sowe gidalega yunowonggori. Yunolo,
ene beye yootoyi, ene kingo sulena oni tunootewolo. Ngu
oni, ngundo Yosep yolo, Igip melako oolouwonggori. Ene
Anutndo Yosep ma yokoyingo, kini, eneya oluwoliyo.
10 Anutndo Yosep hooloowelo kowulini nguya andangelo,
ingondudu metemi inolo, sumange teyinowolo. Ngundilo
ngulo, Anutndo Yosep Pelo doongeyimo ingondudu ulungga
inowolo. Pelondo Igip mela sobosobo koleteyingo onindo
ngu Yosep yolo, Igip onilo sobosobo ulungga yelo, ngu
enengo yano oo ngu bidodo sobosobo ulungga yetoni olu-
wolo.
11 Kootusina, oowalilo kumooyingo nalu ulungga Igip mela
ko Kenan melako nguno tunootetoni, ngulo ene kowuli
ulungga ingowonggori. Osisambanayi ngu oowali erewelo
yolo, neweloyi nguya kini.
12 Ene Yekobndo ingoyingo, Igipno ngu oowali ooloote,
elo ingolo, ngulo ene koletelo osi osinayi suleyelootoni, Igip
melako oolouwonggori.
13 Kootusina, ene ko Igip ooloutoyi, nguno Yosepndo
enengo yootunolo, bebeyimo ewolo. No Yosepndo. Ngundilo
etoni, Pelo nguya ngunonggo mande ingowolo.
14 Yosep eweyi Yekob, ngundo enengo keyimo oni ngudodo
ombuyi, elo mande soweyowolo. Yekob enengo keyimo oni
simoo bale bidodo ngu ngandilo: onibi kabusa ko kande
elaya kengga nguya (75) oluwonggo.
15 Ariya, Yekob Igipno oode, nguno kumoowolo. Noolengo
osi osinayi gidalega nguya Igip melako kumoomukowong-
gori.
16 Kumootoyi, enengo biye nangge yoyolo, oololo,
Sekem endemo meleyelowonggori. Ngu melengga ngu,

kulimi Ebarahamndo Hemorlo simoongomonggo beyebo uliyowolo.

17 Kulimi, Anutndo Ebarahamno sunggi mande elo gosiyoyingomu, ngu nalungga namoko teweloyi tetoni, Igip melako Iserel oni simoo bale oowooyingga oolengo tunootewonggori.

18 Igip onilo sobosobo koleteyingo gula tunootewolo. Ngu sobosoboga, ngundo Yoseplo ma ingondudu tewolo.

19 Ngulo, ngu oningga, ngundo ngu noolengo oni ngu ko ulungga yunolo, ene damoni biyomi oolengo osisambanayimo teyunowolo. Ene yanggango yetoni, Iserel simooye owita yomoolo ngu talangootoyiga kumoomukoyi, Pelondo ngundilo ewolo.

20 Ngu naluno, Moses nemimbo yomoowoolo nalungga ngu, ene simoo gome bodaga tunootewolo. Ngundilo ngulo, eweyi nemimbo ya newendemo nangge gome sobowooloodoli oode, kombo kabusa yokowolo.

21 Ngu naluno nguno, ene yolo, sonono yetoni, ngunonggo Pelo nambonimbo enengo yowolo. Yolo, enengo nangoni ngundilo sobowooloodoni, ulungga tewolo.

22 Moses ngu Igip onilo ingondudu yano ulo, nguno Igip onilo mande mande ngu bidodo gome ingowolo. Moses ngu ene oni yanggango, mandeni nguya yanggango biyomi, ko, enengo koni nguya ngundilo.

23 Kootusina, Moses ene moomani onibi elaya yokowolo. Moseslo ingondudu ngu, ene enengo dobooguliyi Iserel oni yeyowelo ingowolo.

24 Ngu naluno nguno, ene Igip oni gula kenootoni, Iserel oninggaku gome gome ulewolo. Ngundilo kenolo, Mosesndo Iserel oninggaku hooloowelo, Igip oninggaku uleni kumoowolo.

25 Ngundilo telo, Moses ngandilo ingowolo. Dobooguline nguya, ngandilo ingowanggo. Noole Anutndo Moses kandeyimonggo hoolooweyelowa. Ene ngundilo ma ingowonggori.

26 Yangeni ngundilo Iserel oni elaya ebe udoli, nguno Moses mayelo yeyowolo. Moses ngu oni elayaga ngu yeyootoni, ebe udoli, ngulo kawarara telo ewolo. Yalingo nangge ndatelo ngulo ebe uleteli? Dobooguline, yali elabasa yalingo nangge, ngulo yali ngundilo ma tewelo.

27 Etoni, oningga dobooyi yombuliyoyingongga, ngundo Moses wenggelemoolo, sumoo inolo ewolo.

Onendo ge noolengo sobosobo mande wilikoyingo oni goyewo?

28 Ge kuyowo Igip oningga uleyi kumoowoku, ataga ge no nguya nuleyi kumoowelo ete, bine? *Eksodas 2:14*

29 Oningga ngundo ngundilo etoni, Moses ngu ingolo,
ngulo ene sosolelo, toongewolo. Moses toongelo oololo,
Midiyan onilo melako nguno yuto oluwolo. Kootusina,
Moses Midiyan balega yolo, ngunonggo simoongo simoo
elaya tewolo.
30 Mooma onibi elaya yokolo, nguno Mosesndo oni kini
kingo melako oluwolo. Nguno pulingga oowooyi Sayinayi,
nguno oodoni, ngu namoko nguno dimoo uto sanggilidodo
utongga, nguno de solu tunootetoni, nguno Anutlo Sambono
Engel oni gula, ngundo de solu kewooloko dikatoni, Moses-
ndo ngu kenowolo.
31 Moses ngu kenolo soliyokolo, ingondudu ulungga in-
gowolo. Ngu ooga tunooteyingo, ngulo Moses ngu kenowelo,
tanggeyimo oolouwolo. Ooloutoni, Oo Bidodo Sembuli ngulo
manggowo nguno tunootelolo ewolo.
32 No gengo osisambagebolo Anut, Ebaraham, Ayisak, Yekob
ngulo Anut. *Eksodas 3:6*
Etoni, Moses ngu ingolo, sosolelo, mboolomboolo telo,
dimoo uto kewooloko solunggaku kenoweloyi nguya ma
tewolo.
33 Ngundilo tetoni, Oo Bidodo Sembuli, ngundo Mosesno
ewolo.
Gengo kenggemo keyi goweyi (Su) ngu andangeyago. Ge
dikateku, mela ngu kundingiyi.
34 No nenengo oni simoo baleno damoni biyomingga
Igip melako tetenggoku ngu, kuli kenowono. No
enengo sendo mogulu nguya ingowono. No ataga ene
hoolooweyelowelo ombuteno. Eneno kowulingga ngu
andangelo hoolooweyelowelo. Ngulo ge ootookootooga, no
ge sowenggelootoowe, Igip melako ko oolouwalo ewolo.
Eksodas 3:5,7,8,10
35 Ngu Mosesngga kuli Iserel onindo kootu inolo, sumoo
ewonggori. Onendo ge noolengo sobosobo tabango ko
mande wilikoyingo oni goyewo? Ewonggori.
Yo, ene ngu oningga ngu nangge, Anutndo suleyootoni,
oololo, sobosobo telo, ko Igip oni kandeyemonggo
andangelo yoyowolo. Anutndo ngu Engel oningga
de sanggilidodo dimoo utono tunootelo, ngunonggo
Moses yanggango inowolo.
36 Ngundilo ngulo, Mosesndo yoyolo, Igip melako ko sono
wendeyi seleyingomo nguya, damoni sungo oolengo gula
onindo ma teweloyi, ngu telo etuyelowolo. Mela kewooloko
oni kini melako nguya mooma onibi elayagomo (40), nguya
ngundilo telo etuyelowolo.
37 Ngu Mosesngga, ngundo nangge Iserel onino ewolo.
Anutndo yengo dobooyega yolo yetoni, ngundo no ngandilo

Anutlo ingondudu eyingo oni oluwalo ewolo. *Dutoronomi 18:15*
38 Kootusina, Iserel oni simoo bale bidodo Mosesya mela
kewooloko, oni kini melako goobooyingo tewolo. Moses
ngu noolengo osi sambanayimboya oodoyi, ko, Anutlo Engel
oningga Moses mande inoyingo oningga nguya, Sayinayi
pulimo nguno oluwolo. Ene Anutlo mande ngu keda yang-
gangonidodo ngu yolo, noole yunowolo.
39 Ene osi sambanayi ngulo mandeni ma ingowonggori.
Ene mandeni utolo, oolongoolo, ma ingowonggori. Nowoon-
doye ngu Igip melalo ingolo oluwonggo.
40 Ngu naluno, noolengo sambanayi Eronno ewolo.
Ge noolengo anut gidalega yuno. Ngundo ngu, noole ko-
leteyunowanggo. Ngano Mosesngga nganoku ngu,
ene Igip melakononggo noole yoyolo, ngano mayelo,
ene noole ma ingootooye, ene noole kuli yoyokolo
toongeyingolo ewolo. *Eksodas 32:1*
41 Ngu naluno nguno, ene bulmakau nangoni gula gabo-
gaboyi telo, ngu anut ebe ganagana nguno woolo yelo
oluwonggo. Ene ngu ooga ngu enengo kandeyebo tewong-
gokungga, ngulo oni oni tewonggori.
42 Ngundilo tetoyi, Anutndo kootu yunowolo. Ngundilo
ngulo, ene sa kombo dootu oo nguno yambo mande tewong-
gori. Anutlo ingondudu eyingo onilo bukno eteku ngandilo.
Ye Iserel oni, kulimi oni kini melako mooma onibi elaya (40)
nguno ootoolo, ye ngu no, bulmakau, sipsip, oo utolo,
ye woolo yeloluwonggoku ngu, ye nono ngundilo ma
tewonggori.
43 Kini, ye anut ebe ganagana oowooyi Molok ngulo mboolo
ya yolo, koolowoolo, dootu gabogaboyi oomboolo ebe gana-
gana oowooyi Repan, ngu oo gabogaboyi ngu yengombo telo,
ngulo goobooyingo ya newendemo yewonggori. Ngundilo
ngulo, no ye yoyolo Babilon, mela tanggeyi andu gidalesina
yoyetoowe oluwanggo. Anutndo kulimi ewolo. *Emos 5:25-27*
44 Kulimi osisambanayi oni kini melako oluwonggoku, ngu
naluno, ene towimbo goobooyingo ya yewonggori. Ngu Anut
Oo Sembuli, ngulo goobooyingo ya nguno enengo mande
hamoo nguno tunootewa. Ngungga ngu, Mosesndo gabo-
gaboyi kenowolo. Ngundilo Anutndo Mosesno ngundiya
yenilo ewolo.
45 Kootusina, osisambanayi Yosuwaya oni simoongolo gi-
dalega yutolo, oweyelolo, melaye yolo mayewolo. Anut
Oo Sembuli, ngundo osisambanayi hoolooweyelootoni,
ngundilo tewolo. Ngu towimbo goobooyingo yangga ngu
osisambanayi kandeyemo oodoni ngu, yolo mayewonggori.

Ngu towimbo goobooyingo yangga ngu oodoni, oololo, Dewitlo naluno nguya oluwolo.

46 Anutndo Dewitlo damoni ngulo oni oni tewolo. Dewitndo Anutno yemboongelo, sumoo ewolo. Mete no ge Yekoblo Anutga ngulo, goobooyingo ya oolengo goyetoowe, nguno ge sugi sugi oluwa, bine? Elo ewolo.

47 Ene ngu goobooyingo yangga ngu Solomondo yewolo.

48 Ene Anut Oo Sembuli awuno oolengo ngu melako onindo ya yetoyi, nguno ma oluwa. Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo ngandilo ewolo.

49 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngandilo ewolo. Sambo ende ngu nolo bibiteweloyi yaba bingamidodo. Mela ngu nolo kene ngu sanganimo yeweloyi musiyo. Ndatelo yangga yendo nolo yewelo? No bibitelo, kengeweloyi ngu, ndatelo musiyongga? No onindo ya yetenggoku, nguno no ma oolooteno.

50 Ingoyi! Noso nangge oo bidodo yemukowonolo ewolo. *Ayisaya 66:1,2*

51 Ngu naluno nguno, Stiwendo mande yanggango oolengo tabango oniya yosanggawelo ewolo. Mela ngalo oo nguno nowoondoye yetoyi oodoni, ye Anutno hamoo oolengo nowoondoye nguno ma yetenggo. Ye nowoondoye sodeye doongeye nguya wenonoyingo oni oolootenggo! Ye suwoo suwoo Yuka Kundingiyi keyootenggoku, ngu yengo osisambayebo teyingo ngundilo!

52 Anutlo ingondudu eyingo oni kuli oodoyi, nguno yengo osisambayebo nguno damoni biyomi tewonggori. Kulimi oni nenengo metemi (Yesus) ombuweloyi, ngulo mande etoyi, ngu oni nguya yuleyi kumoowonggori. Nga naluno nguya, yendo Yesus ngu tolige windoga me onino yootunolo, kandeyemo yetoyi, uleyi kumoowolo.

53 Yendo Anutlo mamana mande Engel oni kandeyemonggo yowonggoku, ene ye ngu ma keyootenggoku ngu! Stiwendo ngundilo ewolo.

Stiwen Digibo Uleyi Kumoowolo

54 Oni ngu mandega ngu ingootoyi, nowoondoye biyomi ulungga yetoni, mawukimboongelo, Stiwenya sanggili tewonggori.

55 Ene Yuka Kundingiyimbo Stiwen newendemo ulo, hangetoni, ene Sambono gome gome doongetelo, Anutlo dulidalini kenowolo. Yesus kenolo, Anut kandeyi koondosina bingamidodo dikalo, oodoni kenowolo.

56 Stiwendo ngundilo kenolo ewolo. Kenoyi! No Sambo goosootoni kenooteno. No Anut Nangoni Oni Kilalongo,

Yesus, ngu Anut kandeyi koondosina bingamidodo, dikatoni,
kenootenoku ngu! Elo ewolo.
57 Ngundilo etoni ngu, oniku manggalu ulungga telo, sod-
eye ukingolo enengo bidodo ootookoolo, kendutelo oololo,
Stiwen dowoowonggori.
58 Stiwen dowoolo, woosoolo, ende oolelo, keyolo
ooloutoyi, endesoono oololo, nguno digi yolo, ngundo
damoni yelo ulewonggori. Oni koletelo Stiwenya mande ebe
ganagana eyingomu, ngundo enengo nenggulo andangelo,
simoo gula oowooyi Sol, ngu tanggeyimo watayewonggori.
59 Digibo Stiwen udoyi, ene ngandilo yemboongewolo. Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus, ge nolo yukane yo! Elo
ewolo.
60 Stiwen ngundilo yemboongelo, ene boodoo oondookelo,
kiyelo ewolo. Oo Bidodo Sembuli, ge nga oni ngalo mbum-
buwa ngu gumi ma telo yunowelo. Stiwen ngundilo elo, ene
kumoowolo.

8

Solndo Anutlo Kristen Oni Simoo Bale Yombuliyelowolo

1 Solndo, Stiwen udoyiga kumooni, elo newende oni oni
tewolo. Ngu naluno nangge, me onindo, ene Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale Yerusalemno
oluwonggoku, damoni yelo yombuliyelowonggori. Ngundilo
ngulo, Kristen oni simoo bale Yudiya, Sameriya melako
sungo sungo sawonggori. Yerusalemno ngu Yesuslo sulena
onindo nangge oluwonggo.
2 Oni gidalega Anutlo mande gome ingowonggoku, ngundo
Stiwen bingo yolo, sendo mogulu ulungga telo melen-
goowonggori.
3 Ngundilo tetoyi, ene Solndo ngu Anutlo simoo bale
yombuliyelowolo. Enendo ya bidodomo ulo, simoo bale
bidodo yoyolo, yowoosoolo, ya biyomimo yoyelo, ya
goodooyunowolo.

Pilipndo Sameriya Mela Ende Gulano Mande Keda Mesalango Wesiyolo Ewolo

4 Kristen oni mela bidodomo salo, ende gulano gulano
Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu wesiyolo ewonggori.
5 Pilip ngu Sameriya mela ende ulunggano uwolo. Nguno
Yesus Kristus oowooyi yootunolo ewolo.
6 Oni simoo bale ulungga oolengo Pilip oningga, ngundo
mande gome ngu etuyelootoni, gome ingowonggori. Ngu
gome ingowelo sodeyelo, gome ingolo, ko damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyi ngu tetoni, ngu kenowong-
gori.

7 Oni simoo bale gidalega oolengo, mela mboolombo
woologoyelowonggori. Ngu mela mbooloku oni yoyokolo,
ki mogulu telo, peselo sawonggori. Oni simoo bale ulungga
oolengo kekandeye bingo yelo, biyomi yeyingo ngu, ko mete
temukowonggori.
8 Ngundilo ngulo, ngu endemo oni simoo bale bidodo oni
oni ulungga oolengo tewonggori.

Sayimon Ngu Kosonggi Oni

9 Oni gula oowooyi Sayimon, ngu endemo nguno ootoolo,
kosonggi oowooyingga telo oluwolo. Ngundilo tetoni,
Sameriya oni simoo bale bidodo ingonduduye guladilo gu-
ladilo ingondudu telo oluwonggo. Ngu oningga, ngundo
ngandilo ewolo. No, noso nangge oni ulungga oolootenolo
ewolo.
10 Oni simoo bale oowooyedodo, oni oowooye kini nguya
bidodo Sayimonlo mande ingowelo yanggango yewonggori.
Ene ngandilo ewonggori. Nga oningga nga ngu, Anutlo
yanggangonidodo. Ene yanggangoni ulungga oolengolo
ewonggori.
11 Ngulo ngu, Sayimondo ngu damoningga ngu
yowoolalingolo, kosonggi guladilo guladilo tetoni, ngu
kenolo keyowonggori. Ene ngulo ingondudu ulungga
oolengo tewonggori.
12 Ene kootusina, Pilipndo Anutlo Mande Keda Mesalango
Anutlo simoo bale soboyelooteku ngu wesiyolo, elo, Yesus
Kristus oowooyi etoni ingowonggori. Ngu naluno, oni simoo
bale ene hamoo elo ingolo, nowoondoye yowoolengolo,
Anutno yelo, sono (kundingiyi) sonowoowonggori.
13 Sayimon nguya Anutno newendemo hamoo tetoni,
ene nguya sono (kindingiyimbo) sonowoowolo. Ngundilo
telo, Sayimon ngu Pilip tanggeyimo oluwolo. Sayimon
ngu Pilip kandeyimo damoni sungo oolengo gula onindo
ma teweloyim, ngu tetoni, kenolo, ene ingondudu guladilo
guladilo ulungga telo soliyokowolo.

14 Yesuslo Aposel oni Yerusalemno ootoolo, mande
ngandilo ingowonggori. Sameriyano simoo bale Anutlo
mande gome ingolo, Yesusno nowoondoyemo hamoo
tewonggori. Ngundilo ingolo, ngulo Aposel onindo Pita
Yon elaga suleyelootoyi, ene Sameriya melako oni simoo
baleno oluwoli.
15 Oololo, elagaya ulo, Anutno yemboongewoliyo. Ge
Sameriya oni simoo bale Yuka Kundingiyi yunoni, elo
hoolooweyelolo, ngundilo yemboongewoliyo.

16 Kuli ene Sameriya simoo bale Yesuslo nowoondoyemo
hamoo telo, ngulo sono (kundingiyi) nangge Yesus oowooy-
imo sonowoowonggori. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyi
eneno ma ombuwolo.
17 Ngundilo ngulo, elagado kandeyali Sameriya simoo bale
tabayemo okootoli, Yuka Kundingiyi yowonggori.
18 Sayimondo elaga yeyootoni, kandeyali oni simoo baleno
okootoli, Yuka Kundingiyi yootoyi, ngu yeyolo, ene bobeye
yolo, elagano Yuka Kundingiyi ngu uliyowelo ombulo ewolo.
19 Yali komo ngu yanggangongga ngu no nguya nunoli.
Ngundilo tetoli ngu, no nguya oni gula tabangomo kandene
yetoowe, ene Yuka Kundingiyi ngu yowalo ewolo.
20 Ngundilo etoni, ene Pitando Sayimon mamanangolo
ewolo. Anutndo ge gengo beye nguya yombuliyelowaku
ngu! Ngundilo ngulo, nga Yuka Kundingiyingga nga, ngu
Anutndo kingo duwoo yunoote. Gedo ngu ingolo, ene ngu
beyebo uliyoweloyi, elo ma ingowelo!
21 Nga kongga noolendo oo tetetoku, ngu gengomu nguya
kini. Gumi hamoo ma yowaku ngu! Ndatelo ngulo, nowoon-
doge ngu Anut doongeyimo gome nenengo kini!
22 Ge komo nowoondoge yowoolengoya, Anutno yeyago,
ngundilo yelo gengo damoningge biyomi ngu nguya yokoya
kootuyino. Ge komo Anut Oo Bidodo Sembuli nguno
yemboongetoyi, Anutndo ngu gengo nowoondogemo in-
gondudugemo biyomingga yeteku, ngu andangewa. Yem-
boongetoyi, Anutndo yemboongeteku, ngu ingowa bine,
ngundi kini, bine? Ngu noole watayi kini.
23 Ndawugalo ngulo, nondo nowoondoge kenootenoku
ngu, oo biyomi ulungga oolengo kowoo, ngundo nguno
ooloote. Gengo damoningge biyomi, ngundo gosigelootoni,
ge biyomi oolootelo ewolo.
24 Etoni, Sayimondo mande ingolo sosolelo, gumi ngandilo
ewolo. Yali komo noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi nguno yemboongetoliga, oo biyomi ngu nono ma
tunootewelo, elo ewolo.
25 Aposel oni Pita Yon elagado simoo baleno Oo Bidodo
Sembuli ngulo mandeni wesiyolo elo, Sameriya ende yokolo,
Yerusalemno oolouwelo ko oolouwoliyo. Oololo ooleko,
Sameriya ende oowooyingga nguno oololo, simoo baleno
Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo, elo oololo,
Yerusalemno ko oolouwoliyo.

Pilipndo Itiyopiya Goweyi Iliyo Oninggano Mande Keda Mesalango Wesiyolo Ewolo

26 Ngu naluno, Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo Engel
oninggado Pilipno ewolo. Ge ootookooya, Yerusalem oole

yokoya, Gasa ende utenggoku oole kulimingga, ngu keyoya
u! Ngu oolega ngu, oni nguno kini kingo degu mela nangge
nguwoole oolou!
27 Ngundilo etoni, ariya, Pilip ootookoolo, ulo, oololo, ngu
oolegakuno ulo Itiyopiya oningga kenowolo. Itiyopiya mela
ngulo bale sobosobo koleteyingo ulungga oowooyi Kandes.
Ngu ko oningga, ngundo ngulo beye sobosobo oluwolo. Ene
Itiyopiya ko sobosobo oningga kootoyi doongootoyi, kingo
oluwolo. Ene Yerusalemno Kengeyingo naluno, Anutlo
mande ingowelo yemboongewelo ombuwolo.
28 Ngu naluno, ngu enengo endemo toongewelo
oolouwolo. Enengo Hosmbo karis ngundilo yabagakuno
bibitelo, oololo, ene nguno Anutlo ingondudu eyingo oni
Ayisayalo buk ngu kandangelo, kandangelo oolouwolo.
29 Asa, ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo Pilipno ewolo.
Ge ngu oningga ngu tanggeyimo oolouya, eneya ooloulilo
ewolo.
30 Etoni, ariya, Pilip kendutelo, oololo, Itiyopiya oningga
tanggeyimo oolouwolo. Oololo, ingootoni, ngu oningga
ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisayalo buk ngu
kandangelo, ombutoni, Pilipndo ingolo sumoo ewolo. Ge
ngu mande kandangeteku, ngu damoni ingoote bine? Elo
ewolo.
31 Ngundilo etoni, ngu oningga, ngundo gumi ngandilo
ewolo. Oni gulado mande damoni ma etunelootoni ngu, no
oo ngu ma watayi tewano. Ge mete noya ngano bibitelo, no
hoolooweneloootoyi oolouwalolo ewolo.
32 Itiyopiya oninggado Anut mandeno Yesuslo eteku, ngu
ngandilo kandangete. Ngulo damoni ngandilo.
Ene Sipsip, uleyi kumooweloyimbolo dowoolo, woosoolo
satenggo. Sipsip nangoni uyi toongootoyi, ma kiyelo,
ene neneteteku ngundilo. Ngundilo nangge, ngu
oningga nguya, ene ma manggakelo ewolo.
33 Onindo enengo mandeni utolo wiliyowonggori. Ngulo
mandeni nenengo ma tewolo. Onindo ngu oningga ngulo
osiyi ma kenowanggo. Ndatelo ngulo, ene kuli kumooyingo
ngulo simoongo kinilo ewolo. *Ayisaya 53:7,8*
34 Ngu oni sobosoboga, ngundo Pilipno ewolo. No ge
sumoo gunooteno. Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo
ooneya ngu mandega ngu eyingo? Enengombolo eyingo,
ngundi bine, oni gulalo eyingo?
35 Etoni, ariya, Pilipndo Anutlo mandega ngu damoni yelo,
wesiyolo elo, ko, Yesuslo Mande Keda Mesalango, nguya
damoni wesiyolo ewolo.
36 Mande ngu wesiyolo elo, ingolo ingolo oololo, sono
gula tanggeyimo oolouwoliyo. Ngu oningga, ngundo Pilipya

ewolo. Keno, sono ame. Mete no nguya sono (kindingiyimbo) sonowoowano, bine? Ewolo.

37 Ngundilo etoni, Pilipndo gumi ewolo. Ene ge komo Yesusno nowoondogemo hamoo ngu bidodo ingootoyi ngu, ge mete sono (kindingiyimbo) sonowoowa. Ngundilo etoni, ngu oningga, ngundo mande gumilo ewolo. No nowoondonemo hamoo telo ingooteno. Yesus Kristus ngu Anut Nangoni oolengolo ewolo.

38 Ariya, ene ngundilo etoni, karis ngundilo yawasanggakuno dikatoni, ene melako ulo, Pilipndo oningga ngu yolo, sonono ulo, sono (kindingiyimbo) sonowooyinowolo.

39 Ngundilo telo, ene sonowoolo yokolo, sakiko oolewoliyo. Sakiko oolelo, dikatoli, Oo Bidodo Sembuli ngulo Yukambo Pilip yolo, tolige kombitelo, gulasina toongewolo. Ngulo oni sobosoboga ngu, ene Pilip ma kenowolo. Ngu sobosobo oningga, ngu enengo newende hamoo teyingo keda, ngulo oni oni telo, enengo oole keyolo, enengo endemo ko toongewolo.

40 Ngundilo tetoni, Pilipndo Asodus endemo nguno tunootelo, Yesuslo mande damoni wesiyolo elo etuyelolo, endeyolo, ene ende bidodomo yade yade oololo, Sisariya endemo nguno tunootewolo.

9

Solndo Newende Yowoolengolo, Yesusno Newende Hamoo Tewolo
(Aposel 22:4-16; 26:9-18)

1 Ngu naluno ngu, Sol ngu mande yanggango oolengo elo, Oo Bidodo Sembuli ngulo sulena oni ngu yutolo, yowoosoolo, yuleni kumoowelo ewolo. Ngundilo telo, ene Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo oni ulungga nguno oolouwolo.

2 Solndo oololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi sobosobo oni ulunggakuno ewolo. Ge Yuda onilo goobooyingo ya ngulo tabango Damaskas ende ulunggano oolootenggoku, ngulo so uyi nakangolo ewolo. Ngu so uyi nakangoyingongga ngu no nunowa. Ngu so uyi nakangoyingongga, nguno ngu ngandilo nakangowolo. Oni simoo bale oowooyingga Yesuslo mande damoni keda ngu keyootenggoku, ngu yeyolo ngu, Solndo ngu oni ngu mete gosiyelolo yoyolo, Yerusalemno mayelo, ya biyomimo yoyewa. Ngundilo nakangowolo.

3 Nakangootoni, ariya, Sol ngu so uyi so uyi nakangoyingo, ngudodo yolo oolouwolo. Sol Damaskas namoko tetoni, sodedonangge Sambononggo solu gula ombulo Sol moondeyi bidodo woolilingolo himi yewolo.

4 Ngundilo tetoni, Sol melako solewolo. Solungga
ngunonggo manggowo gula Solno, ewolo. Sol, Sol, ndawu-
galo, ge no yombulibalineloote? Ewolo.
5-6 Ngundilo etoni, Solndo gumi ewolo. Oo Bidodo Sembuli,
ge onendo? Ngundilo elo etoni, enebana ewolo. No Yesus-
ndo. Ge no yombulinelootekungga ngundo! Ge ootookooya,
endemo u! Kootusina, oni gulado geno ewaku, ngu kongga
ngu tewa. Ngundo ewolo.
7 Oni Solya endeyoyingoku ngu, ene dikalo oodoyi, ene
nenetelo, mande ma elo, oni engge ma kenowonggori. Kini,
ngu manggowooga ngu nangge ingowonggori.
8 Sol ootookoolo, doongetewelo doongetetoni, ene
doongeyi ooleli telo, ene oo ma kenoweloyi tewolo. Ngundilo
tetoni, ngulo oni sungombo kandeyimonggo dowoolo,
Damaskas ende uwonggori.
9 Utoyi, Sol ngu endemo nalu kabusa ootoolo, doongeyi
ooleli teyingo, ngundilo oluwolo. Ngulo ene oowali sono
nguya ma neyingo.
10 Yesuslo sulena oni gula Damaskas endemo nguno
oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi Ananayiyas. Ene
gaboya gaboya ingootoni, Oo Bidodo Sembuli, ngundo
ewolo. Ananayiyas, ngundilo etoni, enebana mande gumi
ewolo. Oo Bidodo Sembuli, no oolootenoku nga! Elo ewolo.
11 Ngundilo etoni, Anutndo eneno ewolo. Ge ootookooya,
oole gula oowooyi Nenengo, nguno oolou! Tarsas endemo
oni gula oowooyi Sol mayelo, Yudaslo yano yemboongelo
oolooteku, ngulo sumoo e!
12 Sol gaboya gaboya ene oni gula kenowolo. Ngu oningga
ngu oowooyi Ananayiyas. Ngundo ya newendemo ombulo,
kandeyi eneno okoowolo. Ngundilo tetoni, ene ko doongete-
wolo. Ene ngundilo kenowolo. Oo Bidodo Sembulilo ewolo.
13 Ananayiyas mande ingolo, gumi ewolo. Oo Bidodo
Sembuli, no ingootenoku, oni oowooyinggado ngu oningga
ngulo mande etoyi ingowono. Ene damoni biyomi ngu
oni geno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Yerusalemno
oolootenggoku, nguno tetoni, no ingowono.
14 Ene woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo sobosobo
so uyi sunggi yanggango yowolo. Yowoku ngu, nga en-
demo oni simoo bale gengo mande ingolo, keyolo, geno
yemboongetenggoku, ngu oni ngu yoyolo, ya biyomimo
yoyewelo mande elo gosiyowolo.
15 Etoni, Oo Bidodo Sembulibo Ananayiyasno gumi
ngandilo ewolo. Ge oolou! Ngu oningga ngu ataga ngu
nolo ko oni. No kuli ene yowono. Ene nolo oowoone
koolowoolo, oololo, oni sowe gidalegano elo, ngunonggo

enengo mela sobosobo oni koleteyingo, ko, Iserel onino
nguya nolo mandene nguno wesiyolo ewa.
16 No kowuli ogingoyingo oowooyingga ene etungolo,
inootoowe, koolowoolo, ngunonggo ene nolo oowoone
yootunolo, elo endeyowalo ewolo.
17 Ariya, Ananayiyas ngu mande ngu ingolo, ootookoolo
oolouwolo. Ene oololo, ya newendemo ulo ewolo. Do-
boone, Sol, gowulongo! Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Yesus,
ngundo ooleko geno tunootewoku, ngundo no sulenelootoni,
geno ombuteno. Ngundilo ngulo, nondo tabagemo kan-
dene yetoowe, ge mete doongengge himi yetoningga, ko,
Yuka kundingiyi nguya ge nowoondogemo hangeni, elo
gunooteno. Ananayiyasndo ngundilo ewolo.
18 Ngundilo etoni, sodedonangge mambu toobelango
ngundilo telo, ngundo Sol doongeyi ukingoyingonggaku, ngu
peselo soletoni, Sol doongeyi ko himi yewolo. Ngundilo
tetoni, Sol ootookootoni, Ananayiyasndo sono (kundingiy-
imbo) sonowoowolo.

Solndo Damaskasno Yesuslo Mande Keda Mesalango Ngu Wesiyolo Ewolo

19 Ngundilo telo, kootusina Sol oo nelo, yanggango
ko yewolo. Nalu gidalega, Sol Yesuslo sulena onidodo
Damaskasno oluwonggo.
20 Ngu naluno, sodedonangge Sol ngu Yuda onilo goo-
booyingo ya ngu bidodomo toongelo, Yesuslo mande wesiy-
olo ewolo. Ngu Yesus oningga ngu Anut Nangonilo ewolo.
21 Ngundilo etoni, oni simoo bale Sollo mandeni ingolo,
soliyokolo ewonggori. Eke oningga ekendo nangge ngu,
oni simoo bale oowooyingga Yerusalemno Yesus oowooyimo
yemboongetoyi, ngu yoyolo, yombuliyelolo tewolo. Ene
oo nguno tewoku, ko, ataga ngano nguya ombulo, yoy-
olo, oololo, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo
sobosobo onino oololo, ya biyomimo yoyetelo ewonggori.
22 Ene Sol Yesuslo mande wesiyolo eloodoni, oni simoo
oowooyingga oolengo ngu Yesusno nowoondoyemo hamoo
tewonggori. Yuda oni Damaskasno oluwonggoku, Sollo
mandeni ingolo, soliyokootoyi, ngulo Solndo Yesus ngu Kris-
tus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, elo, gome
tunoo oolengo etuyelowolo.
23 Nalu ulungga yokolo, Yuda oni gooboongoolo, Sol uleyi
kumooweloyimbolo mande ewonggori.
24 Ene Sol enengo mande ngu ingowolo. Ngulo ngu,
Yuda oni ngu Sol uleweloyimbolo elo, ngulo ene ende ngulo
oonggoo pawa yamako ngu bidodo suwoo sa nguya meyelo
sobowoowonggori.

25 Ene Sol enengo sulena onikundo suwoono Sol yolo,
ende ngulo digi oonggoo sanganimo oolelo, si ulunggano
siliyolo, utombo si tawooyimo gosiyolo, utono dowoolo,
oolengo yokootoyi, yade ulo, endeloko oonggoo damonimo
ulo toongewolo.

Sol Ngu Yerusalemno Oluwolo

26 Sol ngu Yesuslo sulena onidodo gooboongoowelo, ngulo
ene Yerusalemno oolouwolo. Ene oni bidodo Sollo sosole-
wonggori. Solndo no Yesuslo sulena oni elo ewoku, ngulo
simoo baledo nowoondoyemo hamoolo ma ingowonggori.
27 Ene Banabasndo Sol yolo, Yesuslo sulena onino oololo
ewolo. Sol ngu Damaskas ooleko Oo Bidodo Sembuli
Yesus kenowokulo etoni, ingowonggori. Ngu naluno ngu,
Oo Bidodo Sembuli, ngundo mande mande Solno etoni,
ingowonggori. Nguya, Solndo Damaskas ende, ngulo oni
simoo baleno, Yesuslo mande yanggango oolengo eyingoku,
nguyalo ewolo.
28 Ngundilo ngulo, Sol eneya Yerusalemno oode,
ngunonggo oololo, ombulo teloluwonggo. Sol ngu suwoo
suwoo nguno ene Oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngulo mandeni
oowooyi ngulo mande mande yanggango elo, ngulo ene ma
sosoleyingo.
29 Ngundilo telo, Yuda oni Girik melakononggo mayeyingo,
ngu mande yunootoni, ngulo Solndo eneya longgeyowolo.
Ngundilo telo, ngulo Yuda onindo Sol uleyi kumooweloyim-
bolo oole erewewonggori.
30 Kootusina, dobooguliyibo ngu mande ngu ingolo ngu,
ene Sol yolo, Sesariya endemo uwonggori. Ngunonggo yeyi,
Tarsas enengo ende damonimo toongewolo.
31 Ngu naluno, oni simoo bale Yesuslo nowoondoyemo
hamoo tetenggoku, Yudiya mela bidodomo, Galili
meladodomo, ko, Sameriya meladodomo nguya, ngundo
gome ootoolo, nguno ebe longge nguya kini. Anutlo yambo
mande yanggango yelo, ene Anut Oo Bidodo Sembuli ngu
newendemo nangge oluwonggo. Anutlo Yuka Kundingiyi,
ngundo nowoondoye yanggango yunootoni, oni simoo bale
oowooyingga oolengo yambo mandeno ombuwonggori.

Pitando Iniyas Yomosiyowolo

32 Pita ngu mela bidodomo endeyolo, ene Lida endemo
nguya ulo, nguno Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo
onidodo oluwolo.
33 Ngu endemo nguno, oni gula kenowoku, ngu oowooyi
Iniyas. Iniyas ngu kekandeyi ngu bidodo kumoowolo. Ene
ngu yabano nangge oode, mooma kandegula gidembolo
kabusa yokowolo.

34 Pitando Iniyasya ewolo. Iniyas, ataga Yesus Kristus-
ndo gowege yeni, mete tete. Ge ootookooya, gengo yaba
yomosiyo! Ngundilo etoni, ingolo, ariya, Iniyas sodedo-
nangge ootookoowolo.
35 Lida, Selon ende elayaga ngulo oni simoo bale bidodo
ngundilo kenolo, ene bidodo nowoondoye yowoolengolo, Oo
Bidodo Sembulimo nowoondoye yewonggori.

Pitando Tabita Yokutuwoowolo

36 Yopa endemo, bale gula, oowooyi Tabita, ngu Yesuslo
sulena telo oluwolo. Girik mandeno ngu enengo oowooyi
ngu Dokas. Suwoo suwoo ngu balega ngundo damoni gome
telo, owoolongo oni nguya oolo wenonootenggoku, ngu
hoolooweyelolo oluwolo.
37 Ngu nalunggano nguno, ene sayi yolo kumoowolo. Ku-
mootoni, enengo onindo bingonggaku sonowoolo, ya gumi
gula awu sanganimo, nguno bingo yetoyi oluwolo.
38 Kumootoni, Lida ende ngu Yopa ende tanggeyimo sulena
oni gidalegado ingowonggori. Ngu naluno ngu, Pita ngu
Lida endemo ooloote. Ngulo oni elaya suleyelootoyi, oololo,
Pitano elo eriringolo, ngandilo ewoliyo. Ge nooledodo ombu.
Ge pelungga ma tewelo, sodedo ombu! Elo ewoliyo.
39 Ngundilo etoli, ariya, Pita ootookoolo, oni elayagakuya
oolouwolo. Pita oololo, endemo tunootetoni, Yopa oni
ngundo Pita yolo, onibi yetoyi oluwoku, ya gumimo oolelo,
ngu ya guminggakuno uwonggori. Utoyi, bale nggamiku ngu
bidodo mayelo, Pita tanggeyimo dikalo sendoluwoowong-
gori. Sendolo, kumbadali Dokasndo kuli metemi ootoolo,
telo yunoyingoku, Pita etungowonggori.
40 Etungootoyi, Pitando simoo bale bidodo oweyelootoni,
ende oolewonggori. Ngundilo telo, Pita boodoo oon-
dookelo yemboongewolo. Pitando omukumundoongo bale
kumoowokunggasina yowoolengolo ewolo. Tabita, ge
ootookoo! Elo etoni, asa, balegaku doongetelo, Pita kenolo,
ootookoolo bibitewolo.
41 Bibitetoni, Pitando kandeyimonggo dowootoni,
ootookoolo dikawolo. Dikalo, ko keda oluwolo. Pitando oni
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, bale nggamiku
nguya negoyelootoni, yasina utoyi, Dokas ko keda oodoni,
ngu etuyelowolo.
42 Ngu mandega ngu elo endeyolo, Yopa endemo oni simoo
baleku oowooyingga ingolo, nguno ene Oo Bidodo Sembuli
nguno nowoondoyemo hamoo tewonggori.
43 Ngundilo tetoyi, Pita Yopa endemo nalu oowooyingga
nguno oluwolo. Pita ngu ende ngulo oni gula oowooyi

Sayimon nguya oluwoli. Sayimon ngulo koni ngu bulmakau goweyi yomosiyolo oluwoku oningga nguya oluwoli.

10

Engelndo Ombulo, Koniliyas Mande Inowolo

1 Ngu naluno, oni gula oowooyi Koniliyas ngu Sisariyano oluwolo. Koniliyas ngu Yuda oni kini. Ene ngu me oni onibi kandegula (100) ngulo tabango. Ngu Koniliyas, ko, enengo me oniku nguya, ngu Itali melakononggo ombuwonggori.

2 Ene ngu Anutno yambo mande telo oluwolo. Eneya ya goboolo oni ngu bidodo Anutlo sosolelo oluwonggori. Koniliyasndo oni simoo bale ngu oni oolo wenonoyingo ngu hoolooweyelolo, oo ulungga yunolo, suwoo suwoo, ene Anutno yemboongelo oluwolo.

3 Nalu gulano, sa gaboyi nalu kabusayi nguno, ene gaboya gaboya gula tunoo oolengo doongeyimbo kenowolo. Gaboya gaboya oo kenootoni, Anutlo Engel oni gula ya newendemo ombutoni, tunoo kenowolo. Kenootoni, Engel ombulo, eneya ewolo. Koniliyas! Elo ewolo.

4 Ngundilo etoni, Koniliyas Engel kenolo, sosoleyingo ulungga oolengo telo ewolo. Oo Sembuli Ulungga, ndawugalo? Ngundilo etoni, Engelndo eneno gumi ewolo. Gengo yemboongewoku, ngu gengo simoo bale oolo wenonootoyi yunowoku, ngu bidodo Anutlo ingonduduno tunoo ooloote.

5 Ataga ge komo oni gidalega suleyelootooga, Yopa oolouyi. Oni gula oowooyi Sayimon nguno oolooteku, ngu ereweya kenoyi! Sayimon oningga ngu oowooyi gula Pita. Ene ngu oningga nguno negongootoyiga ombuni.

6 Sayimon ngu akeyombo yano ooloote. Ngu okeyingga ngu bulmakau goweyi koyi tete. Ngu oningga ngulo yani ngu wendeyi tanggeyimo ooloote. Engelndo ngundilo ewolo.

7 Engelndo Koniliyas mande ngundilo inolo, ene toongewolo. Ariya, Koniliyas ootookoolo, enengo ko oni elaya, enengo me oni gulaga negoyelootoni ombuwonggori. Ngu me oningga ngu oni metemi Anutno yambo mande telo, ene suwoo suwoo Koniliyas tanggeyimo oluwonggori.

8 Koniliyasndo mande Engelndo etoni ingowoku, ngu oni kabusagakuno mande ngundilo elo soweyelootoni, Yopa oolouwonggori.

Pitando Anutnonggo Oo Ombutoni, Gabo Kenoyidingowolo

9 Koniliyaslo oni kabusagaku sengetoni suwoononggo yade yade oololo, sambolo ngu Yopa ende tanggeyimo tunootewonggori. Ngu naluno, Pita yawasa sanganimo yemboongewelo oolewolo.

10 Nguno ootoolo, Pita ngu ootoolo kumoolo, ngulo oo
newelo ingolo etoni, oni oowali yomosiyowolo. Ngu naluno,
Pita ngu ene doongeyimbo oo gabogaboyi kenowolo.
11 Ene sambo kenootoni, yamako goosootoni, nguwoole
oo gula kumba gome oolengo ulungga ngundilo ombu-
wolo. Ngu ooga mundumi namolaya ngu yokootoni, olen-
gomonggo ombuwolo.
12 Ngu kumbaga ngu sanganimo ngu nusago oowooyingga,
nu, kinikunali, nggunde oo ngudodo ombutoni kenowolo.
13 Oo kenootoni ngu, Anutlo manggowo ngunonggo eneno
ewolo. Pita, ge ootookooya, nusago gula utoya ne! Elo ewolo.
14 Etoni, Pitando gumi ewolo. Nolo Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, no ma newano. Moseslo mamana mandeno,
ngu oo ngu loogu teyingo, ngulo no ma newanoku ngu! Elo
ewolo.
15 Etoni, ngu Anutndo tambu elayayiga ewolo. Nondo oo
bidodo mete neweloyi ewonoku, ngu gedo ngu loogu tewolo
elo ma ewelo ewolo.
16 Ngundilo etoni, ngu ooga ngu tambu kabusa ngundilo
telo, sodedonangge ngu kumbagaku woosootoyi, Sambono
ko oolewolo.
17 Pita ngu ooga kenolo, ngulo damonimbolo
ingondudu ulungga oolengo ingondandangewolo.
Ingondandangelootoni, oni Koniliyasndo suleyelootoni
mayewonggoku, ombulo tunootewonggo. Tunootelo,
oni sumoo yunolo yade ombulo, Sayimondo yamakono
dikawonggori.
18 Yamakono dikalo, Koniliyaslo onikundo meno elo
ewonggori. Sayimon oowooyi gula Pita ngu ngano ooloote,
bine? Elo ewonggori.
19 Ngundilo etoni, Pita ingondudu tewoodoni,
Yuka Kundingiyimbo ewolo. Ingo! Oni kabusa ge
erewenggelootenggo.
20 Ge ootookooya, uya, enedodo oolouyi! Ge ngu oni nguya
oolouwelo ma sosolewelo. Nondo oni ngu suleyelootoowe
ombutenggolo ewolo.
21 Yuka Kundingiyimbo mande ngundilo ingolo, asa, Pita
ngu onikuno ulo ewolo. Ye oningga erewetenggoku, ngu no
nga! Ye ndatelo mayetenggo? Elo ewolo.
22 Ngundilo etoni, onikundo mande gumi ewonggori.
Koniliyasndo, ene ngu me oni onibi kandegula (100) ngulo
tabango, ngundo suleyelootoyi, ge goyowelo mayeteto. Ene
oni nenengo gome. Ene Anutlo sosoleyingo oni. Yuda
oni bidodo Koniliyaslo mande ingolo, ngulo ene oowooyi
bingami okootenggo. Ene oni gome ngulo Engel kundingiyi
gulado ombulo, eneno ngandilo ewolo. Ge oolouya, ngu

oningga ngu yoya, gengo yano ko ombuya, mande mande etooga, gome ingoni! Elo ewolo.
23 Ngundilo etoyi, Pitando ngu onikuya mande gumi ewolo. Yano ombuya, nga suwoongga ngano welewatolo ewolo. Sengetoni, Pita ootookoolo, onikudodo oolouwonggori. Yopa ende ngulo oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni gidalega nguya oolouwonggori.

Pita Koniliyasndo Yano Oolouwolo

24 Pita onikuya sengetoni suwoononggo, yade oololo, Sisariyano tunootewonggori. Koniliyas ngu soboyelolo oluwolo. Koniliyas ngu enengo konebeyi enengo dobooguliyi ngu bidodomo negoyelootoni, mayelo, Koniliyasndo yano gooboongoolo oluwonggo.
25 Yano oodoyi, Pita yade oololo, Koniliyasndo yano uwolo. Utoni, Koniliyas ootookoolo, Pita doongeyimo ombulo, keyi damonimo boodoo oondookelo, penggootelo eseteyinowolo.
26 Ngundilo telo ngu, Pitando Koniliyasya ewolo. Ge ootookoo! No nguya oni oolengo, ngundilo ewolo.
27 Elo, Pita Koniliyas elaga mande elo ingolo, ya newendemo uwoliyo. Ya newendemo ulo, oni simoo bale oowooyingga gooboongoolo oodoyi yeyowonggori.
28 Yeyolo, Pitando mande yunolo ewolo. Yengombo ngu noolengo Yuda onilo damoninayi ingootenggo. Yuda oni ngu oni sowe gidalegaya goboolo oluweloyi, ngu loogu oolengo. Ene Anutndo no ngandilo etunelowolo. No oni sowe gulaya ewelo loogu kinilo ma ewano.
29 Yo, Anutndo oo etunelowoku, ngulo ge negonelowoku ngu, no nowoondone kowuli ma ingolo, ngulo no oni oni telo ombuteno. Ene no ye sumoo yunowelo, ye ndawugalo no negonelootoyi mayeteno? Sumoo ewolo.
30 Ngundilo etoni, Koniliyasndo gumi ewolo. Nono oo tunootewoku, ngulo ewelo. Nalu namolaya yokolo ngu, no nenengo yano kundingiyi oode yemboongewono. Yemboongelo oodoowe, sa gaboyi nalu kabusagomo suwootetoni, sodedonangge oni gula doongenemo dikawolo. Oningga ngulo towikumbani ngu, yowali nomboyi oolengo.
31 Ene nono elo ngandilo ewolo. Koniliyas, Anutndo gengo kila ngu kuli ingowo. Gengo bobeye oo oni wenonootoyi, hoolooweyelolo yunooteku, nguya ingolo kenowolo.
32 Ngundilo ngulo, ge komo oni suleyelootooga, Yopa endemo oolouya, Sayimon oowooyi gula Pita nguno negongoyilo ewolo. Ngu oningga ngu okeyi Sayimondo yano oolooteku ngu, ngu oni ya sembuliga ngu, ene bulmakau goweyi yomosiyooteku oni. Ngulo yani ngu wendeyi tanggeyimo ooloote.

33 Etoni, ngulo no sodedonangge oni suleyelootoowe, ge
goyowelo oolouwonggori. Ge damoni gome telo ombute.
Ngulo ngu, noole bidodo mayelo, nga gooboongoolo, Anut
doongeyemo oolooteto. Oo Bidodo Sembuli Anut, ngundo
ge mande gunowoku ngu, nooleno etoyi, ingowelo mayelo,
ge sobogelolo, nga oolootetoku nga! Koniliyasndo ngundilo
ewolo.

Pitando Koniliyaslo Yano Mande Wesiyolo Ewolo

34 Ariya, Pita damoni yelo, mandelo ewolo. Hamoo
oolengo, ataga no damoni nenengo ingooteno. Anutndo oni
mela bidodomo onino damoni gulanangge yunoote.
35 Anutndo mela bidodomo oni sowe enengo yemboon-
gelo, damoni gome nenengo oolengo telo ngu, asa, Anutno
newendemo mesalango tetenggoku, ngulo gome ingoote.
36 Ye ingootenggo. Anutndo nga mandega nga yeni, Iserel
oni nooleno ombuwolo. Ngu ngandilo. Ene Yesus Kris-
tuslo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo, oni simoo bale
etuyeloote. Nguno ngu, ene Yesus Kristusno ngu, ene noole
yoyeni, Anutya nowoondonayi goboolo siyeyingo oolooteto.
Yesusndo nangge oni simoo bale bidodo Sembuli.
37 Yengombo ingootenggoku ngu, kuli Yondo sono
kundingiyimbolo mande wesiyolo ewolo. Ngu nalunggano
nguno, Galili melako damoni yelo, ngunonggo oololo, Yudiya
mela ngu bidodomo oolouwolo.
38 Nga mandega nga, ngu Yesus Nasaret oningga ngulo
mandeni Anutndo ene sunggi yelo, Yuka Kundingiyimbo
ko yanggangoni ulungga, ene inowolo. Nguno ngu, Yesus
endeni endeni toongelo, oni simoo bale hoolooweyelowolo.
Anut eneya oodoni, ngunonggo oni simoo bale Setando
yombuliyelolo oodoni, ngu yomosiyelootoni, mete tewolo.
39 Noole ngu Yesuslo koni oo bidodo tewoku, Yuda ende
bidodomo Yerusalemno nguya tetoni kenowooto. Ene me
onindo ngu oningga ngu yolo, de mombi sanganimo sang-
gawelo udoyi kumoowolo.
40 Ene sa nalu kabusayi nguno, Anutndo ko yokutu-
wootoni, keda ootookootoni, yolo, tunoo endesina yewolo.
41 Melenonggo ootookoowoku, ngu naluno, oni simoo
bale bidodo doongeyemo ma yeni tunootewolo. Kini, oni
bodagano nangge Anutndo kuli sunggi yewoku, tunootetoni
kenowonggori. Ngu naluno, noole ene kenolo, oo nelo, sono
nelo, oo ngu tewooto.
42 Ene noole mamana mande yunolo ewolo. Ye komo nolo
mandene oni simoo baleno nenengo wesiyoya, ngandiya eyi.
Anutndo ngu oni Yesusga ngu nangge sunggi yetoni, ngundo

oni simoo bale keda oolootenggoku, kumooyingomu nguya,
wilikoyelowalo ewolo.
43 Anutlo ingondudu eyingo oni bidodo, ngu oningga
ngulo mandeni wesiyolo ewonggori. Yesus ko tewoku,
ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, asa, Anutndo enengo mbumbuwaye
hamoo andangelo, wongooni utoni kapengo yewalo ewolo.

Oni Sowe Gidalega, Yuda Oni Kini, Ngundo Yuka Kundingiyi Yowonggori

44 Pita ngu mande ngu etoni, ngu naluno nangge, Yuka
Kundingiyi, ngundo oni Anutlo mande ingoyingomuku ngu
bidodomo ombuwolo.
45 Yo, Yuda oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu Pitadodo mayewonggoku, ngundo Yuka Kundingiyi
oni sowe gidalegano nguya suleyootoni, ngulo ngundilo
kenolo ngu, enengo ingonduduno soliyokoyingo ulungga
telo, ewonggori.
46 Ene ingootoyi, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi
keda yunootoni, ngunonggo Anut bingami okoowonggori.
Ngundilo telo etoyi, Pitando ewolo.
47 Onendo nga oni ngano sono (kundingiyi) ngu sunggi
yeyunowa? Ndatelo ngulo, ene Yuka Kundingiyi ngu
nooleno ngundilo yootenggolo ewonggori.
48 Ngundilo elo, Pitando Yuda oniku mande yunolo
ewolo. Ye komo Yesus Kristus oowooyimo sono (kundingiyi)
Koniliyas, ko, enengo keyimo oni ngadodo sono kundingiy-
imbo sonoyeloyilo ewolo. Ngundilo sono (kundingiyi)
sonowoomukootoyi ngu, asa, Koniliyas, galodo Pita sumoo
inololo ewolo. Ge komo nooledodo ngano nalu gidalega
oodegago, noole Anutlo mande gome etuyeloyago toongelo
ewonggori.

11

Pitando Enengo Ko Tewoku, Ngulo Yerusalemno Oni Simoo Baleno Ewolo

1 Aposel oni, ko, enengo oni Yesuslo nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, Yudiya mela bidodomo oolootenggoku
ngu, ngandilo ingowonggori. Oni sowe gidalega Yuda oni
kini nguya, Anutlo mande kuli yolo, ingolo, nowoondoyemo
hamoo tewonggorilo ingowonggori.
2 Ngundilo ngulo, Pita Yerusalem endemo oolouwolo.
Yuda oni, ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngundo Pita kenolo ngu, boguwoolo mande sanggawelo
ewonggori.

3 Ge kuli oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo yano ulo,
nguya oo newonggoku ngu! Elo ewonggori.

4 Ngundilo etoyi, Pitando ingolo, oo bidodo eneno tunootetoni tewoku, ngu bidodo wesiyolo ewolo.
5 No Yopa endemo oode, ngunonggo yemboongelo oluwono. Ngundilo tetoowe, nolo ingondudune yowoolengootoni, oo gula gabono ombutoni, ngundilo kenowono. Ngu ooga ngu kumba ulungga ngundilo, mundumi ngu namolaya. Ngu Sambononggo yeni, oolengo ulo, no doongenemo ombutoni kenowono.
6 Nondo kumba newendemo gome gome doongetelo kenowonoku, ngu nusago mela ngano oluwonggo. Nguno nusago deguno sile, kinikunali, nggunde, nu oo guladilo guladilo oluwonggo. Ngu oo ngu, nondo bidodo kenolo ingoweloyimbolo.
7 Ngundilo kenootoowe, Anutndo noya ewolo. Pita, ge ootookooya, nusago ngu gula sanggaweya, utoya, kaya ne! Elo ewolo.
8 Ngundilo etoni, nondo gumi ewono. Oo Bidodo Sembuli Sembune hamoo oolengo, no ma! Nusago nga ngu sugabododo biyomi, no kuli ngundilo ngu gula ma newono. Ngundilo ngulo, no ma newanolo ewono.
9 No ngundilo etoowe, ene ngu manggowooga Sambononggo ko ombulo ewokungga, ngundo tambu elayayigakulo ewolo. Oo bidodo, Anutndo yeyingomu, ngu gome metemi nangge. Ngulo ngu, gedo komo ngu oo ngu sugabododo, elo ma ewelo. Anutndo ngundilo ewolo.
10 Ngundilo etoni, Pita mande kuli ewoku ngundilo ko ewolo. Ngundilo tambu kabusayigaku Anutndo emukolo ngu, asa, ooku bidodo woosootoni, Sambono ko oolewolo.
11 Kumba woosootoni, ooletoni, ngu naluno nangge, oni kabusa noole oluwootoku yanggano nguno mayewonggori. Oni gula Sisariyano oolooteku, ngundo suleyelootoni, nono mayewonggori.
12 Ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo nono ewolo. Ge nga oni ngaya oolouyi! Ge ingondudu bulibali ulungga ma ingowelo. Ngundilo etoni, ngulo oni dobooguline kandegula gidembolo gulanangge ngu noya yade yade oololo, noole Koniliyasndo ya newendemo uwootowo.
13 Noole utooye, Koniliyasndo nooleno ewolo. Engel oningga nolo yano ombulo, dikatoni, kenowonoku ngundo mande etoni, nondo ingowono. Engelndo nono mande elo ngundilo ewolo. Ge oni suleyelootooga, Yopa endemo oolouya, Sayimonno etoyiga ombuni. Ene oowooyi gula Pita ngu.

14 Enendo mande gidalega etoni ingowa. Ngu mandega
nguno ngu Anutndo gengo mbumbuwa andangelo, yomos-
inggelolo, ngunonggo gengo yano oni ngu nguya bidodo ko
yoyootoni, ngulo mande ngundilo etuyelowa. Ngu Engel
oningga ngundo ngundilo ewolo.
15 Ariya, no mande damoni yelo, etoowe, Yuka Kundingiyi
eneno ombuwolo. Koletelo nooleno ombuyingo, ngundilo
oolengo eneno nguya ombuwolo.
16 No Oo Bidodo Sembuli ngulo mande ngu ko ingowonolo
ewolo. Yondo ngu sonombo oni simoo bale sonoyeloyingo,
ene ye ngu Yuka Kundingiyimbo sonoyelowa. Etoni, Pita
mande gula ewolo.
17 Ene kuli noole Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli ngulo
nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo Anutndo sumange
ulungga yunowolo. Ngundilo nangge, Anutndo ene nguya
sumange yunowolo. Ngulo ndawu oninggado ene komo
Anutlo mandeni, ngu owelo yokowa? Oni gulado mete
Anutlo mandeni ma ukingowa. Hamoo oolengo kini. Pi-
tando ngundilo ewolo.

18 Ene Pitalo mande ngu ingolo ngu, ene ngu mandega ngu
yokolo, ene Anut bingami okoololo ewolo. Ngu naluno, ene
ngandilo ingowolo. Anutndo oni sowe gidalegalo nowoon-
doye nguya yowoolengolo, ene mete mande keda nguya
yunootoni oluwanggo. Ngundilo elo ingowolo.

Antiyok Oni Yesuslo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Oni Simoo Bale, Ngu Keda Tunootewonggori

19 Kuli Stiwen uleyi kumootoni, nguno ngu, Yesuslo key-
imo oni ngu kowuli ulungga tunootewonggori. Ngulo oni
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo gidalega sungo
sungo samukowonggori. Salo, oololo, Pinisiya mela, Sayi-
paras meladoni, Antiyok ende nguno ko tewonggori. Ene
Anutlo mande ngu oni sowe sungo Yuda oni kini, nguno ma
wesiyolo ewonggori. Kini, ene Yuda onino nangge Anutlo
mande wesiyolo ewonggori.
20 Ene oni gidalega ene kewooloyemo ngu Sayiparas
meladonimonggo, ko, Sayirin endemonggo, ngundo Antiyok
endemo oololo, Girik oni mande yunowonggori. Ene Oo
Bidodo Sembuli Yesus, ngulo Mande Keda Mesalango ngu
wesiyolo ewonggori.
21 Wesiyolo etoyi, Oo Bidodo Sembuli ngulo yanggangoni
eneya oluwolo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale oowooy-
ingga Yesusno nowoondoye yowoolengolo, Oo Bidodo Sem-
buli ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori.

22 Ngundilo tetoyi, Yerusalemno Yesuslo keyimo oni simoo
bale mande ngu ingolo, ene Banabas suleyootoyi, Antiyok
oolouwolo.
23 Banabas Antiyok oololo, yeyootoni, Anutlo sumange
eneya oodoni, yeyolo, oni oni telo, oni simoo bale bidodo
ingonduduye samangalo mande yunowolo. Ye komo
nowoondoye ingonduduye bidodomo yeya, ene komo Oo
Bidodo Sembuli enengo mandeni nangge keyoyi, elo mande
yunowolo.
24 Banabas ngu oni gome Yuka Kundingiyi, ko, Yesuslo
nowoondoyemo hamoo teyingo damoni, ngu enengo newen-
demo ulo, hangelo, yanggango oluwolo. Ngulo ngu, simoo
bale ulungga oolengo Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo,
Oo Bidodo Sembuli nguno ombuwonggori.
25 Ariya, ngu naluno, Banabas ngu Tarsas endemo ulo, Sol
erewewelo oolouwolo.
26 Banabas Sol erewelo, kenolo, yolo, Antiyok endemo ko
oolouwoliyo. Mooma gula ngu bidodomo, Sol Banabasya An-
tiyok nguno ootoolo, Anutlo oni simoo bale mande yunolo,
etuyelootoli oluwonggo. Yo, hamoo, ene oni simoo bale
ulungga oolengo Anutlo mande yunowolo. Antiyok nguno
ngu, Yesuslo sulena onindo oowooyi ngu Kristen oni koletelo,
elo ewonggori.
27 Ngu naluno, Anutlo ingondudu eyingo oni gidalega
Yerusalemnonggo ootookoolo, ende yokolo, Antiyok nguno
oolouwonggori.
28 Oni gula kewooloyemo oluwoku, ngu oowooyi Agabas.
Ene dikalo, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo
etoni, elo ewolo. Oodoolo kumooyingo nalu ulungga Iserel
mela bidodomo, ko, endeni endeni mela bidodomo nguya
ombulo tunootewa.
29 Ngu mande ewoku ngu ingolo, ngulo Yesus keyimo oni
simoo bale ene beye yeyi, Yudiya melako Yesuslo keyimo do-
booguliye hoolooweyeloweloyimbolo suleyowelo mande gu-
lanangge, elo gosiyowonggori. Ngundilo teweloyim, Yesuslo
sulena oni sungo sungo beye enengomo oodoni, ngunonggo
wesowoolo, gumi ngu kongga ngu tewelo, elo ewonggori.
30 Ene ngundilo tetoyi, Banabas Sol elagado beye ngu yolo,
Yesuslo keyimo oni ngulo tabango onino yunoweloyimbolo
Yerusalemno oolouwoliyo. Kootusina, ngu mande Agabas
ewoku, ngu Rom melako sobosobo oni koleteyingo, Kolood-
iyas, enengo naluno, mande ewoku, ngu engge tunootewolo.

12

Herodndo Yems Uleni Kumootoni, Pita Yolo, Ya Biyomimo Yewolo

1 Ngu naluno, Iserel mela sobosobo koleteyingo oni
oowooyi Herod, ngundo Anutlo Yesus keyimo oni simoo bale
gidalega yutolo, yombulibaliyelolo, ya biyomimo yoyewolo.
2 Ene Yems, Yon koneyo, uleni kumoowolo. Ene dugebo
doongooni kumoowolo.
3 Ene ngundilo tetoni, Yuda oni yeyolo, ngulo gome in-
gootoyi, ngulo Herod ene Pita nguya yolo, ya biyomimo
yewolo. Ene ngu damoningga ngu Yuda oni Oomanon-
goyingo Yis Kini Kingo Kayingo Kundingiyi Naluno (Enengo
Pasowa Naluwo) nguno tewolo.
4 Ngu naluno, ene Pita dowoolo, ya biyomimo yelo, me oni
wata namolaya kandeyemo yewolo. Ngu me oni watangga
gulanangge nanggega, nguno me oni namolayayi ko telo
oluwonggo. Ngundo ngu Pita sobowooyi elo nguno yewolo.
Herodndo ngandilo ingondudu tewolo. Pasowa naluwo
kinitetoningga ngu, Pitalo mandeni Yuda oni simoo bale
doongeyemo wilikolo, Pita uleyi kumoowalo ingowolo.
5 Ngundilo ngulo, Pita ya biyomimo oodoni, me onindo
nguno sobowoowonggori. Ene Yesuslo keyimo oni simoo
baledo ngu gooboongoolo, Pitalo Anutno yanggango oolengo
yemboongewonggori. Anutndo Pita gome sobowooni, elo
ngulo yemboongewonggori.

Anutlo Sambono Oni Engel, Ngundo Pita Ya Biyomimonggo Andangewolo

6 Herod ene Pita yolo, tabango onino Nggawo (Koot)
mandeno yewelo ingowolo. Ngu suwoono, Pita ene me oni
elaya kewooloyalimo welewonggori. Ene ngu uto yanggango
oowooyi sen, ngundo kekandeyi ela elaya gosiyowolo. Ene
toongeweloyi kini, ngulo me oni ngu yamakono sobowoolo
oluwonggori.
7 Ngu naluno nangge, Anut Oo Sembuli ngulo Sambono
Oni, Engel, ngu tunootewolo. Ngu oningga ngu tunoote-
toni, solu himi ya newendemo himi yewolo. Engelndo
Pita tanggeyisina dowoolo, yokutuwoolo ewolo. Sodedo
ootookoo! Elo etoni, Pita ootookootoni, kekandeyimo utoku
peselo, nggolongelo, melako solelo toongewolo.
8 Ngundilo tetoni, Engelndo ewolo. Pita gengo towi neng-
gulo yoya, yemuya, wanggagemo uto ngu yoya, ukingoya,
gengo kengge goweyi (Su) ngu yoya, kenggemo ye! Ngundilo
etoni, Pita ootookoolo, Engelndo oo ewoku, ngundilo
temukowolo. Ngundilo tetoni ngu, Engelndo mande gula
ewolo. Gengo dokikilo nenggulo yoya, teya, no keneloya,
ombu, elo etoni, ngundilo tewolo.

9 Pita ngu ya gumingga ngu yokolo, ene Engel keyolo,
oolelo, ene ngu ingowolo. Ngu ooga Engelndo etoni, hamoo
ma tewolo. Ene ngu gabono nangge kenootenolo ingowolo.
10 Asa, Pita Engel elagaya oolouwoliyo. Oololo, me
oni watangga koleteloga ko wata kootungga nguya da-
gayeloyingo ngu, ene watayi kini. Elagado ya biyomi
yokolo, yade yade oololo, Yerusalem oonggoo pawa ngulo
yamako yanggango biyomi teyingonggakuno oolouwoliyo.
Ngu yamakongga ngu kuli enengombo goosoolo, kulundodo
oluwolo. Ngulo Pita elaga nguwoole ende oolelo, oole gula
keyolo, salo oolouwoliyo. Oololo, Engelnggaku sodedo-
nangge Pita yokolo toongewolo.

11 Ngundilo tetoni ngu, ngu naluno, Pitalo ingonduduni
himi yetoni, ene ingowolo. Yo, no ataga ingootenoku,
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembune, ngundo enengo Engel
suleyootoni, ombulo, ngundo Herod kandeyimonggo no
noyoote. Ene oo bidodo Yuda oni simoo baledo biyomi nono
tewelo ingondudu tewonggoku nguya, ngunonggo noyootelo
ingowolo.
12 Pita ngundilo elo ingolo, Yon nemi Mariyando yano
oolouwolo. Yon ngu oowooyi gula Mak. Ngu yanggano
nguno, oni simoo bale oowooyingga gooboongoolo, Anutno
yemboongelo oluwonggoku, Pita nguno oolouwolo.
13 Oololo, Pitando yamako endesinanggo ulewolo.
Ngundilo yamako udoni, ya nguno ko teteku bale gulado
ingowolo. Ngu balega ngu oowooyi Roda, ngundo yamako
goosoowelo, yamakono oolouwolo.
14 Oololo, ngu balega, ngundo Pita manggowo ingolo, oni
oni ulungga telo, ngulo ngu, ene yamako ma goosooyingo,
sodedonangge yowoolengolo, kendutelo, ya newendemo
ulo, meno manggalu telo ewolo. Ehe! Pita endesina dikateku
awe! Meno manggalu telo, elo ewolo.
15 Ngundilo etoni ngu, yano onikundo ngu balega nguya
ewonggori. Ge mboolombo goyoote! Ngundilo etoyi, ngu
balega ngundo yanggango oolengo meno ewolo. No hamoo
oolengo eteno! Pita endesina awe! Elo ko ewolo. Etoni,
yano onikundo gumi ewonggori. Ngu enengo Engelkundo
ngu bine? Elo ewonggori.

16 Ene Pitando yamako senggedodo udolo oluwolo.
Ngundilo telo oodoni, ariya, ene yamako goosoolo, Pita
kenolo, soliyokowonggori.
17 Pitando kandeyi okoolo ewolo. Ye ali ma tewelo, elo
ewolo. Ariya, Pitando ndaditelo mayeteku, ngulo damoni
wesiyolo eweloyimbolo tewolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo
ya biyomimonggo noyolo, endesina yewoku, ngulo mande

wesiyolo ewolo. Ye komo, nga mande damoningga ngalo, Yemsno ko dobooguline gidalegano nguya etoyiga ingoyi. Ngundilo elo, Pita endesina ko oolelo, ene ende yokolo, yade ende gulano toongewolo.

18 Kootusina, sengelo sa ooletoni ngu, me oni Pita erewewonggori. Erewelo sumoo ewonggori. Pita ndano? Elo erewelo ma kenowonggori.

19 Herodndo ngu ingolo, ngulo ene oni suleyelootoni, ngundo Pita ko erewelo ma kenowonggori. Ngulo ngu, Pita erewelo yokolo, ngulo yamakono me oni watangga Pita sobowoowonggoku ngu, wilikoyelolo, ngu onikuya sanggili ulungga telo, ngu yoyolo, yuleni kumoowelo mande gosiyolo ewonggori. Ngundilo elo, Herod ene Yudiya ende yokolo, ene Sisariya endemo ulo, nguno oluwolo.

Herod Kumoowolo

20 Herod ene Tayiya, Sayidon ende elayaga ngulo oni simoo bale longge sambi telo, nguya sanggili ulungga tewonggori. Ngundilo telo yokootoyi, ngu ende elayaga ngu gooboongoolo, Herodno mande yomosiyoweloyimbolo mande soweyolo ombuwonggori. Herodlo ya musiyomo ngulo sobosobo oni oluwolo. Ngu oowooyi Balastas. Ngu Tayiya Sayidon ende elayaga ngulo oni, ngundo Balastas sumoo inolo, suleyootoyi, ngundo Herodno oololo mande yoonenengowalo ewonggori. Nguno etoyi, ngundo ngulo sanggilini yeni imakeni, elo ngulo sumoo ewonggori. Ngu oni ngu, ene Herod ngulo melakonggo oowali uliyootenggoku, ngulo ene siyeweloyimbolo ewonggori.

21 Ariya, nalu gula Herodndo yeyingo, ngu naluno nguno, Herod ene mela oo bidodo sobosobo koleteyingo ngulo nenggulo gome gomemu telo, ombulo, oo bidodo sobosobo onilo yabano bibitelo, ngunonggo mande mande ulungga oolengo simoo baleno ewolo.

22 Mande emukootoni ngu, mandeni gome ingolo, ngulo oni simoo baledo meno manggalu telo, elo ewonggori. Ngu manggowooga ngu anut gula manggowo! Ngu onilo manggowo ngundilo kini! Elo ewonggori.

23 Ngundilo etoyi, Herod ene Anut oowooyi bingamini ma ewolo. Kini, ngu enengo newendemo gosiyolo, ene yowoolengolo, Anut bingami ma ewolo. Ngundilo tetoni, ngulo sodedonangge Anutlo Engel onindo ombulo, Herod udoyi, goweyimo buni tunootelo, ngundo songgiwi kilo netoyi, Herod kumoowolo.

24 Ene Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni yanggangododo telo, ngundo oni simoo bale nowoondoyemo udoni, ene

gome keyowonggori. Ngu mandeningga ngu ulungga
tunootelo, ngundo endeni endeni bidodomo oolouwonggori.
25 Banabas, Sol elagado, enengo kongga ngu temukolo ngu,
asa, ene Yon nguya yolo, Yerusalemno ko oolouwonggori.
Ngu Yonngga ngu oowooyi gula Mak.

13

Banabas, Sol Elaga, Anutlo Kono Suleyelowonggori

1 Antiyok endemo, Yesus keyimo oni simoo bale ke-
wooloyemo Anutlo ingondudu eyingo oni, ko, etuyeloyingo
oni nguya nguno oluwonggo. Ngu oni ngu oowooyi ngandilo:
Banabas; Simiyon, ene oowooyi gula Nayisa, (ngu damoni
ngundilo goweyi iliyo); Lusiyas, ngu Sayirin endemonggo
oni; Maneyen ngu Herod, mela sobosobo koleteyingo on-
ingga, ngulo dobooyi; ko, Sol oningga nguya oluwonggori.
2 Nalu gulano, Yesuslo keyimo oni simoo bale Anut Oo
Sembuli nguno yambo mande telo, oowali oo nguya loogu
telo, yemboongetoyi, ngu naluno, Yuka Kundingiyi, ngundo
eneya ewolo. Ye komo Banabas, Sol, elaga, nolo ko nangge
telilo sunggi yelowolo. Yo, ene nondo ko teyi, elo ne-
goyelowonoku, ngu nangge teyaliyilo ewolo.
3 Ariya, Yuka Kundingiyimbolo mande ingolo, ene oowali
oo bidodo loogu telo, ene kundingiyi ootoolo, ngunonggo
ene yanggango yemboongelo oluwonggo. Ngundilo oode
yokolo ngu, asa, ene Banabas, Sol, elaga, tabayalimo kand-
eye yelo, Anutno yemboongelo ngu, ko ngulo nangge teli,
elo logoyelowonggo. Ngundilo telo, Banabas, Sol, elaga,
suleyelootoyi sawoliyo.

Banabas, Sol, Elaga, Sayiparas Meladonimo, Mande Gome Ngu Yootunolo Ewoliyo

4 Yuka Kundingiyi ngundo suleyelootoni, Banabas, Sol
elaga sawoliyo. Ngundilo ngulo, Banabas dobooyi Sol nguya
ende gula oowooyi Selusiya nguno ulo, ngu wendeyino
nguno wanggo sanganimo ooletoli, wanggobo yoyolo, Sayi-
paras meladonimo oolouwoliyo.
5 Oololo, Sayiparas meladoni nguno ende gula oowooyi
Salamis nguno tunootewoliyo. Ngu endega nguno, Yuda
onilo goobooyingo ya nguno ulo, Anutlo Mande Keda
Mesalango ngu yano wesiyolo ewoliyo. Yon oningga ngu
nguya Banabas, Sol, elaga hoolooweyelolo, ko tewolo.
6 Banabas, Sol, elaga, Sayiparas meladoni, ngu bidodomo
endeyolo, yade oololo, Pepos endemo uwoliyo. Ngu endemo
nguno, Yuda oni gula kenowoliyo. Ngu oningga ngu, ene
kosonggi oowooyingga teloluwolo. Ngu oningga ngu enen-
gombo ngandilo ete. No Anutlo ingondudu eyingo oni eteku

ngu, ene ebe ganagana ete. Ngu oningga ngu oowooyi Ba-
Yisas, oowooyi gula ngu Elimas.
7 Ba-Yisas oningga, ngundo Gabman mela koleteyingo oni
ngulo dobooyi. Koleteyingo oningga ngu oowooyi Serigiyas
Polas. Enengo ingondudu ngu gome oolengo. Ene Anutlo
mande ingowelo, ngulo Banabas, Sol, elaga negoyelowolo.
8 Ene Elimas kosonggidodo oningga ngu, oowooyi Girik
mandeno ngu damoni ngandilo: ngu kosonggi oni. Ngu on-
ingga, ngundo Banabas, Sol, elagado, Anutlo mande wesiy-
olo etoli, enendo tootoongolo gosiyoweloyimbolo. Ngundilo
tetoni, ngulo ene mela oo sobosobo koleteyingongga, ngundo
Anutlo mande ingolo, newende nguno ma yewelo, elo ingolo
gosiyowolo.
9 Asa, Sol, oowooyi gula ngu Pol, ngundo Yuka Kundingiyi
ulungga bidodomonggo Elimas gome gome kenondadan-
gelo, manggaluwoolo ewolo.
10 Ge Setan nangoni! Ge damoni gome mesalangombolo
sanggili teteku ngu, gengo damoningge ngu biyomi, ko,
gengo ebe ganagana oo biyomingge, ngundo nowoondo-
gemo ulungga ooloote! Ngundo Oo Bidodo Sembuli oole
damoni gome ngu yombuliyeloloote! Gengo damoni biy-
omingga, ngu ma yokowa, bine?
11 Ariya, ingo! Ataga, Oo Bidodo Sembuli enengombo
gulewa! Gutolo doongengge ukingowa! Ataga, ge sa
ma kenowa! Ge ngundilo oode, nalu gidalega yokowalo
ewolo. Polndo ngundilo etoni, sodedonangge goboole woolo
iliyo gula tunootelo, ngundo Elimas doongeyi ukingowolo.
Ngundilo ukingootoni, mela ma kenowolo. Mela ma kenow-
eloyi telo, ngulo ene oni erewelo erewelo oololo, oni gula
dowoolo, ingootoni, ngundo mete hooloowenelonilo erewe-
wolo.
12 Mela oo sobosobo oni ulungga ngu kenolo, soliyokolo,
sosolelo, ene Anut Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni
ingolo, newendemo Anut ingootoni, hamoo tewolo.

Banabas, Sol, Elaga, Pisidiya Melako Antiyok Ende Nguno Ko Tewoliyo

13 Polya oni endeyoyingo, ngu bidodo Pepos ende yokolo,
wanggo sanganimo oolelo, Pega ende, ngu Pampiliya melako
oolooteku, nguno oolouwonggori. Oololo, Yondo oniku
yoyokolo, enesu nangge Yerusalemno ko oolouwolo.
14 Ooloutoni, oni sungoku Pega ende yokolo, oololo, yade
Antiyok ende, Pisidiya melako oolouwolo. Ngu nalungga
ngu, Kengeyingo nalu ngulo ene Yuda onilo goobooyingo
yano ulo, nguno bibitewonggori.

15 Bibitetoyi, goobooyingo ya ngulo tabango, ngundo
mamana mande Anutlo ingondudu eyingo onilo mande
kandangewolo. Kandangelo yokootoyi, kootusina, Polndo
enengo dobooguliyi nguya negoyelolo ewolo. Dobooguline,
ye mande gula simoo bale nowoondoye yanggango yunow-
eloyi moole tetoningga ngu, mete wesiyoya, etoyiga ingoyilo
ewolo.
16 Ngundilo etoyi, asa, Polndo ootookoolo, kandeyi okoolo,
elo ewolo. Ye Iserel oni, ye oni sowe oowooyingga Yuda oni
kini Anutlo ingolo, yambo mande tetenggoku ngu, ye ingoyi!
17 Nga Iserel oni ngalo Anutga, ngundo osisambanayimo
yootunoyelolo, sunggi eneno yewolo. Ngu naluno, ene Igip
melako yuto oodoyi, ene Anutndo oode, oni simoo bale
oowooyingga yoyeni tunootewonggori. Kootusina, Anutlo
yanggangonimbo ko yoyootoni, Igip mela yokolo sawong-
gori.
18 Oni kini kingo melako nguno, mooma onibi elaya (40)
nguno, Anutndo Iserel oniku enengo mandeye damoniye
biyomi teyingomu, ngulo Anutndo newende kowuli ulungga
oolengo ingowolo.
19 Anutndo Kenan melako oni simoo bale sowe kandeg-
ula gidembolo elaya (7) yombuliyelowolo. Yombuliyelolo,
melaye Iserel oni simoo bale yunowolo. Ene ngu melangga
nguno oluwonggoku, ngu mooma ulungga oolengo (450)
nguno oluwonggo.
20 Kootusina, Anutndo Iserel oni wilikoyeloweloyi oni ngu
kandeyimo yetoni, ngundo Iserel simoo bale soboyelowolo.
Ene ngundilo telo oodoyi, oololo, Anutlo ingondudu eyingo
oni oowooyi Samuwel oningga ngulo naluni ngu kinitewolo.
21 Ngu naluno, Iserel simoo baledo mela oo bidodo so-
bosobo koleteyingo oni gula yowelo, ngulo Anutno sumoo
elo ewonggori. Etoyi, ngulo Anutndo oni gula oowooyi Kis,
ngu nangoni ngu yunowolo. Ngu Kis oningga ngu nangoni
oowooyi ngu Sol. Ngu oningga ngu, Beniyamin oningga,
ngulo sembeni. Sol ngundo sobosobo oluwoku ngu, mooma
onibi elaya (40) oluwolo.
22 Ene Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo Sol oningga ngu
andangelo, Dewit yolo, ngu musiyomo yewolo. Anutndo
oni simoo baleno Dewitlo, ngandilo ewolo. No Dewit Yesi
nangoni kenowono. No nowoondone ngu enengo gome
ingooteno. Dewitndo ngu nondo ingootenoku, ngundilo ko
tewa. Anutndo ngundilo ewolo.
23 Anutndo ngulo kuli mande gosiyoyingo ngundilo
tunootewolo. Ngu ngandilo ewolo. Dewitndo ngulo sowen-
imo ngu, nguno nondo Yesus yewe tunootewalo ewolo. Ngu
oningga, ngundo ngu Iserel oni simoo bale bidodo damoni

biyomimonggo ngu andayelolo, ko yoyowa. Ene noole Ko
Yoyoweloyi Oni.
24 Kulimi Yesus ma ombuyingomo, ngu naluno, Yondo
Iserel oni simoo bale bidodomo mande wesiyolo yunolo
ewolo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoolengoya, sono
(kundingiyi) nga sonoyilo ewolo.
25 Yon enengo koni namoko yokoweloyi naluno, ene sumoo
yunolo ewolo. Ye noya ndatelo etenggo? No ngu yendo
oningga sobowoolo oolootenggokungga ngu kini. Ene ye
ingoyi. Oni gula no kenelolo, ombutekungga ngu, ene oni
ulungga oolengo oowooyidodo. No ngu enengo ko oni
nangge.

26 Ye dobooguline, Ebarahamlo osisembeni, ko, ye oni
sowe gidalega Anutlo yambo mande tetenggoku oni, ye
ingoyi! Anutndo mandega ngu nooleno soweyowoku ngu
ngandilo. Anutndo Yesus ngu noole ko yoyoweloyimbolo
soweyowolo.
27 Ene oni Yerusalemno ko enengo tabango oni ngudodo,
Yesus oningga ngulo ene gome ma ingolo, kootu inowong-
gori. Ene Kengeyingo nalu bidodomo, Anutlo ingondudu
eyingo onilo mande ngu kandangelo ingowonggoku, ene
nowoondoyemo ma yewonggori. Yo, Anutlo ingondudu
eyingo onindo oni simoo baledo Yesus kootu inowanggolo
kuli eyingomu, ngu ataga engge tunootewolo.
28 Yudalo tabango onikundo ngu Yesus goweyimo biyomi
gulalo uleyi kumooweloyi, oo gula ma kenowonggori. Kini,
ene Rom Gabman oni, ngundo Iserel melako oo sobosobo
koleteyingo oni oowooyi Payilat, nguno meno manggalu telo
ewonggori. Udooga kumooni! Elo ewonggori.
29 Ene ngundilo telo yokolo, kootusina, de mombi san-
ganimonggo andangelo yolo, mele gulano melengoowanggo.
Ene Anutlo ingondudu eyingo onindo mande nakangoyingo
ooku bidodo temukowolo.
30 Yesus kumootoni, melengooyingomu, Anutndo
ngunonggo, ene ko yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo.
31 Ngundilo tetoni, oni Galili melakonggo Yesusndo
Yerusalem mayeyingomu ngu, nalu oowooyingga Yesus
kenowonggori. Ngu oni, ngundo Yuda oni simoo baleno
ngulo mande wesiyolo ewonggori.
32-33 Ene mande gula ewolo. Noolendo mande gome ngu
yeno wesiyolo eteto. Ngu ooga kuli Anutndo noolengo
osisambanayi yunowelo mandelo gosiyowolo. Yo, ngu ooga
Anutndo elo tewelo mande elo gosiyoyingomu, ngu ataga,
noole enengo bugobugonimo engge tunootete. Yo, yambo
Sam bukno Anutndo Yesuslo ngandilo ewolo.

Ge nolo nangone. No ataga oni doongeyemo wesiyolo no gengo awanggelo ewolo. *Sam 2:7*

34 Anutndo Yesus melenonggo ko yokutuwooyingomu, ene meleno ko ulo, ma buwoo yewolo. Ngulo ngu, Anutlo mandeno ene ngandilo ewolo.

No oo gomemu kundingiyi ye yunowanoku, kulimi no oo ngundilo Dewit inowelo mande gosiyolo ewonowolo ewolo. *Ayisaya 55:3*

35 Ngundilo ngulo, yambo Buk Sam gulado Anutya ete.

Ge gengo oni kundingiyi yokootoyi, ma buwoo yewalo ewolo. *Sam 16:10*

36 Noole ingooteto. Dewit ene Anutndo ingooteku, ngundilo oni simoo bale kewooloyemo enengo mandeni ngu keyolo, ko tewolo. Kootusina, ene kumootoni, enengo osisembeni tanggeyemo melengoowolo. Ene ngu goweyi ngu buwoo yewonggori.

37 Yo, Dewitlo goweyi buwoo yetoni, ene ngu oningga ngu Anutndo yokutuwootoni, keda ootookooyingongga ngu, ene ma buwoo yewolo.

38-39 Ariya, ye dobooguline, ngu mandega ngu gome ingoyi! Noolendo mande ngandilo ngulo yeno wesiyolo eteto. Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, Yesus ngundo, yengo mbumbuwa bidodo andangelo, sonowoolo kapengo yewolo. Ene Moseslo mamana mandeno, ene mete yengo mbumbuwa andangetoyi ngu, ene ngu ooga, ngundo Anut doongeyimo goyeni, oni nenengo ma tunootewanggo. Kini, nga Yesus oningga ngando nangge ene mete oni simoo bale bidodo mbumbuwa andangetoni, Anut doongeyimo yoyeni, ye oni nenengo gome tunootewanggo.

40 Ngundilo ngulo, mande nga yeno ombuteku ngu, ye ingondale teyi! Ngu ooga yeno ma ombuwakulo, ngulo kulimi Anutlo ingondudu eyingo onindo, ngulo ewonggori. Anutlo bukno, enendo ngandilo ewolo.

41 Ye yumooyinolo, kootusina mande ewonggoku oni, ye ingoyi! Ye ngu ooga ingondudu ulungga ingolo, ngulo biyomi yewa. Ngulo no yengo naluno ko gula tewanoku, ene oni gulado ngu kongga ngulo yeno etoni, ye ngu ingolo, hamoo etelo ma ingowelolo ewonggori. *Habakak 1:5*

42 Ngundilo mande emukolo ngu, Pol, Banabas elaga, endesina ooletoli, oni simoo baledo eneya, elo ewonggori. Andeno nalu kundingiyingga nguno nguya, nga mandega nga nangge, nooleno ko wesiyoya elilo ewonggori.

43 Ene goobooyingo ya yokolo, endesina oolelo, Yuda oni simoo bale oowooyingga oolengo, oni sowe sungoku nguya

Anutlo mande ingolo, ngulo koyi tetenggoku oni, ngundo Banabas, Pol elaga keyelowonggori. Ngundilo keyelootoyi, elagado Anutlo sumange mande ngu yanggango teya oliyi, elo ingondudu yunowoliyo.

44 Andeno, nalu kundingiyimo, ngu endemo oni simoo baleku namoko bidodo, ngundo Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni ingowelo, goobooyingo yano ulo gooboongoowonggori.

45 Oni simoo bale ulungga oolengo mayelo, gooboongootoyi, Yuda onindo ngu oni sowe gidalega Yuda oni oowooyingga oolengo ngu yeyolo, nowoondoyemonggo biyomi ulungga ingowonggori. Ngulo ngu, ene damoni yelo, Pol elagalo mandeyali tootoongolo, yombuliyolo yumooyunolo, kootuyalisina nguya mande mande tewonggori.

46 Ngundilo tetoyi, ngulo ngu, Pol, Banabas elagado mande yanggango oolengo manggalu telo ewoliyo. Hamoo, noole Anutlo mande komo ye Yuda onino koletelo elogo, ene ye nga mandega nga ngu yokolo, kootu inowonggori. Kootu inolo, ye yengombo ingonduduyemo ye mete Anutya suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyi, ngu ma yowelo ingootenggo. Ngulo ngu, ye ingoyi! Ataga noole yowoolengolo, oni simoo bale sowe gidalegano, Yuda oni kini nguno sawalo.

47 Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nooleno mande yanggango yunolo, Pollo ngandilo ewolo.

No ge goyetenoku ngu, ge oni sowe gidalega Yuda oni kini ngulo solu. Gedo ende mela bidodo nguno, oni simoo bale bidodo hoolooweyelolo ewolo. Ngundilo tetoyi, Anutndo ngu oni simoo bale ngu mbumbuwa andangeyunolo, ko yoyowalo ewolo. *Ayisaya 49:6*

48 Oni sowe gidalega Yudalo goobooyingo yano oolootenggoku, ngu mandega ngu, mandeni ingolo ngu, ene oni oni telo ewonggori. Anut Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni ngu gome oolengo! Elo ewonggori. Ngulo ngu, simoo bale bidodo Anutndo sunggi yewoku, ngundo keda suwoo suwoo oluweloyiga, ngu oolo, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggori.

49 Ngu naluno, Oo Bidodo Sembuli mande ngu mela gidalega bidodomo oolouwolo.

50 Ene Yuda onindo ende ngulo bale yambo mande tetenggoku oowooyedodomu, ende ngulo tabango oni ululumu oowooyedodomu, ngu nguya nowoondoye yeyi, sanggili tetoyi, ngundo Pol, Banabas elaga yutolo, enengo ngu endega ngu yokoya sali, elo keyowonggori.

51 Ngundilo tetoyi, ngulo Pol, Banabas elagado ootookoolo, keyalimo gugukakawu mela ngu endemo nguno kasiy-

ootoli, melako uwolo. Simoo bale ngu enengo damoni biyomiye, ngu ngundiya olini, elo ngulo kumana biyomi yeyunowoliyo. Ngundilo telo, elaga ootookoolo, Ayikoniyam ende oolouwoliyo.

52 Yesuslo ko oni simoo bale ngu, ene Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yanggango oolengo ulo, hangetoni, ene ngunonggo oni oni ulungga oolengo tewonggori.

14

Banabas, Pol Elaga, Ayikoniyam Endemo Ko Tewolo Mande Wesiyowoliyo

1 Ayikoniyam endemo nguya, ene Anutlo mande wesiyolo, ngundilo tewoliyo. Banabas, Pol elaga, enengo damoniyali ngundilo teteliku, ngu Yuda onilo goobooyingo yano ulo, nguno Yesuslo mande wesiyolo ewoliyo. Elayaga ngu mande gome wesiyolo etoli, ngulo Yuda oni simoo bale, ko, oni simoo bale sowe gidalega oowooyingga oolengo nguya mandeyali ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggori.

2 Ene Yuda oni gidale ngu nowoondoyemo mande ngu ingootoyi, hamoo ma tewonggori. Ngulo ngu, ene oni sowe gidalega nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene oni elayaga nowoondoye sanggili telo, longge tewonggori.

3 Banabas, Pol elaga, Ayikoniyamno nalu pelungga nguno oluwoliyo. Elayaga ngu Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni wesiyolo ewelo, yanggango yewoliyo. Oo Bidodo Sembuli ngundo, elayaga ngu kandeyali yeni, yanggangododo tetoni, ngundo ko damoni sungo oolengo onindo ma teweloyim ngu telo, ene oni simoo bale etuyelowoliyo. Oo Bidodo Sembuli ngulo sumangeni ko mandeni ngu hamoo oolengo, elo ngundilo etuyelowoliyo.

4 Ene ngu endemo oni simoo bale ngu wesowoolo, wata elaya tewonggori. Wata gula Yuda oniya siyewonggori. Wata gula Yesuslo Aposel oni elayagakuya siyewonggori.

5 Ngundilo tetoyi, kootusina, oni sowe gidalega, Yuda onidodo, ko enengo tabango oni nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, ngudodo ootookoolo, gooboongoolo, mande elo gosiyolo, Pol, Banabas elaga, biyomi yunowelo ingowonggori. Ngulo ngu, ene digi yolo, oolongoolo, yuleyi kumoowelo, elo ingowonggori.

6 Mande ngundilo gosiyootoyi, ene Banabas, Pol elaga, ngu ingolo, ngulo sodedonangge ene yade oololo, Layikoniya melako nguno Listara, Debi ende elayaga, ngu tanggeyimo ende nguno nguya sawoliyo.

7 Salo, ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ende nguno koyi telo, wesiyolo ewoliyo.

Banabas, Pol Elaga, Listara Endemo Ko Tewoliyo

8 Ngu naluno nguno, Listara endemo, oni gula bibitelo
oluwoku, ene keyi ngu yanggango kini. Ene kulimi nemimbo
keyi biyomi ngundilo yomoowoolo. Ngu oningga ngu key-
imbo bodaga ma endeyoyingo.
9 Polndo mande etoni, ngu oni keyi biyominggakundo
Pollo mande gome ingolo oluwolo. Ngundilo ingootoni,
Polndo gome gome kenondadangelo, ingowoku, ene newen-
demo hamoo, ngundo ngu ene metemi teweloyi, ngu
kenowolo.
10 Ngundilo ngulo, Polndo mande eneno meno ewolo. Ge
ootookooya, kenggebo nenengo dika! Elo etoni, oninggaku
ngundilo ingolo, ariya, sodedonangge ene palelo oolelo,
kewoongolo oolouwolo.
11 Ene ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale ulungga oolengo
ngu ooga Polndo teteku, ngu kenolo ngu, Layikoniya man-
denonggo meno manggalu telo ewonggori. Anut, galo oni
ngundilo tunootelo, nooleno ombutenggoku ngu! Meno elo
ewonggori.
12 Banabas anut gula oowooyi Sus, elo, ko, Pol ngu
anut gula, oowooyi Hermis ewonggori. Ngundilo oowooyi
etoyi, ndawugalo ngulo, Polndo ngu keyi biyomingga nguya
ootookoo, elo etoni, ngulo ene Polya anut Hermislo ewong-
gori.
13 Suslo koodu ya, ngu ende ngu dabemisina oluwong-
gori. Ngu goobooyingo yangga ngulo Suslo woolo yeyingo
oningga, ngundo bulmakau ulumoni gula yolo, ilosala utono
gosiyoyingomu yolo, ombulo, sisi pawa yamakono ombu-
wonggori. Ngundilo tetoyi, ende ngulo oni simoo bale ngu
bidodo gooboongoolo, Banabas, Pol elagano, woolo yewelo,
elo tewonggori.

14 Ene ngundilo tetoyi ngu, Aposel oni elayaga, ngu Ban-
abas, Pol, mande ngu ingolo ngu, ariya, enengo nengguloy-
ali dowoolo, oomboongeweloyi telo, kendutelo, simoo bale
kewooloyemo oolo, manggalu telo ewoliyo.
15 Ye oni simoo bale, ndatelo ngulo, ye ngundilo tetenggo?
Noole ngu oni oolengo, noole ye ngundilo! Ngu hamoo noole
oni nangge! Noole ombulo, Mande Keda Mesalango ngu
wesiyolo, yeno elo, ngulo ye ngu ingolo, damoni biyomi ngu
yokoya, ye yowoolengoya, nowoondoye Anutno yeya, nguno
keda oliyi. Anut ngundo sambo, mela, wendeyi, nguya
yewolo. Ngano oo oolootenggoku, ngu bidodo nguya yewolo.
16 Hamoo, kulimi ngu oni simoo bale mela bidodomo
yoyokootoyi, enengo damoniye biyomimo endeyolo olu-
wonggori.

17 Ene Anut doongeyimo, oo ngu bidodo ma kombitewolo.
Kini, ene oo gomemu nooleno teteku, ngulo noole tunoo
oolengo etuyelooteku, ene Anut gome. Ene Sambono oode,
ngunonggo sono medugu yeni, yeno ombulo, ngundo tetoni,
oowali ulungga gome oolete. Enendo oowali gome noole
yunolo, ngunonggo ye nowoondoye yeni, oni oni tetelo
ewoliyo.
18 Banabas, Pol elagado, ngu mandega ngu ewoliyo. Ene
elayaga ngu oni simoo baledo woolo yewelo tewonggoku ngu
yokoyi, elo, ko yanggango tewoliyo. Nguno ngu, ye komo
noole elagano, woolo ma yewelolo ewoliyo.

Onikundo Digi Yolo, Pol Ulewonggori

19 Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gidalega ngulo ende
elayaga ngu Antiyokno Ayikoniyamno, ngu Listara endemo
mayelo, endemo oni simoo bale nowoondoye yokutuwoolo
ganaganayelowonggo. Ngundilo ganaganayelootoyi, ngulo
endemo oni ngu sanggili ulungga telo, ene digi yolo, ngundo
Pol uleyi kumoowolo. Pol bingo woosoolo, endesina oolelo,
nguno yewonggori. Oni Pol ulewonggoku, ngundo ngu Pol
kumoowolo ingowonggori.
20 Ene Yesuslo keyimo oni simoo bale mayelo, Pol bingong-
gaku pawangolo oluwonggori. Oodoyi, Pol ko ootookoolo,
ende newendesina ko ulo welewolo. Sengetoni, dobooyi
Banabasya, Debi endemo oolouwoliyo.
21 Ngu Debi endega nguno, ene mande gome ngu wesiy-
olo ewoliyo. Nguno simoo bale ulungga koyi tetoli, ene
Yesuslo ko oni tunootewonggori. Kootusina, ene Listara,
Ayikoniyam, Antiyok endemo ko oolouwoliyo.
22 Nguno Yesuslo keyimo oni simoo bale nowoondoye
yanggango yunolo, mande ewoliyo. Ene mande yanggango
elo ewoliyo. Ye komo nowoondoyemo hamoo teyingo
yanggango olini. Noole Anutlo endega enengombo oni
simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uwelo ngu, asa,
koletelo ngu, noole komo melako ngano kowuli ulungga
koolowoologo uwatolo ewoliyo.
23 Ende ngu bidodomo, Pol, Banabas, elagado, ngu oni
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango
yunolo, ngu sunggi yetoli, ngu oni, ngundo tabango tunoote-
wonggori. Ngundilo tetoyi, oni simoo bale ene oowali
yokolo, kundingiyi telo, yemboongelo nangge ootoolo,
ngunonggo tabango oniku ngundo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi ngu kandeyemo yelo, ndawugalo ngulo, ene nguno
nowoondoyemo hamoo tewonggoku ngulo.

Banabas, Pol Elaga, Ene Antiyok Ko Oolouwoliyo

24 Kootusina, Banabas, Pol elaga, Pisidiya mela kewoolo
oololo, Pampiliya melakokuli tunootewoliyo.
25 Elagado oololo, Pega endemo mande wesiyolo elo
yokolo, ene kootusina, elayaga ngu Ateliya ende wendeyino
nguno uwoliyo.
26 Ngundilo ulo, Ateliya endemonggo ngu wanggono oo-
letoli, wanggobo yoyolo, Antiyok endemo ko ulelewoliyo.
Kuli ngu endemo Yesuslo keyimo oni simoo bale, ngundo
elayaga ngu Anutlo sumangeni nguno nangge ko teli, elo
sunggiyelowoliyo. Elayaga ko ngu teli, elo sunggiyelootoyi,
ene ko ngu temukowoliyo.
27 Banabas, Pol elaga, Antiyok endemo mayelo ngu,
Yesuslo keyimo simoo bale goobooyelolo, ko tewoliku ngulo
mandeni oo bidodo wesiyolo, elo ewoliyo. Ene oo bidodo
Anutndo eneya telo tewonggoku, ngu bidodo ewoliyo. Anut-
ndo oni simoo bale sowe sungombolo yamako goosootoni,
ene nguya nowoondoyemo hamoo tewonggori.
28 Ngundilo elo, elaga, Yesuslo keyimo oniya nalu ulungga
nguno oluwoliyo.

15

*Aposel Onilo Goobooyingo Ulungga Yerusalemno Tunoote-
wolo*

1 Ene Yuda oni gidalegado, ngu Yudiya mela yokolo ngu,
Antiyok endemo mayelo, Yesuslo keyimo oni simoo baleno
mande mande etuyelolo, elo ewonggori. Ye Moseslo mande
damoni ngu ma keyolo, moondeye ma yomosiyootoyi ngu,
ariya, Anutndo ye ma yoyowa. Ngundilo ngulo, ye komo
Mosesndo damoningga ngu keyoyilo ewonggori.
2 Ngundilo mande etuyelolo, etoyi, Pol, Banabas elaga,
mande ngu ingolo, ariya, ene sanggili ulungga ngu oni
nguya tetoli, ngu oni nguya longgesambi ulungga tewong-
gori. Ngundilo tetoyi, asa, Yesuslo keyimo oni simoo baledo
Pol, Banabas elaga, ko, ngu melako oni gidalega nguya
suleyelootoyi, Yerusalem nguno ngu, mandega ngu, Yesuslo
Aposel oni, ko tabango oni ululu ngudodo yomosiyowelo
oolouwonggori.
3 Ngulo simoo baledo ngundilo suleyelootoyi, salo, oololo,
Pinisiya mela, Sameriya mela ngu ende elayaga ngu ke-
woolokuli oololo uwonggori. Yade oololo, Yesuslo keyimo
oni ngu oo tewoliku, ngulo Anutndo oni sowe gidalega
nowoondoye yowoolengootoni, ene nowoondoyemo hamoo
tewonggori. Ngundilo etoli, Yesuslo keyimo oni nowoon-
doyemo ingolo, ngulo ene oni oni tewonggori.

4 Pol, Banabas, elaga oololo, Yerusalemno tunootewoliyo.
Yerusalemno Yesus keyimo simoo bale, Yesuslo Aposel oni,
tabango oni, ngundo yeyolo kambayelowonggori. Pol, Ba-
nabas elagado, Anutndo ko tewoliku, ngulo mande bidodo
yootunolo ewoliyo.
5 Ngundilo etoli, ngu naluno, Parisi oni gidalega ngu
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo
ootookoolo, Pol Banabas elaga goweyalimo mande
sanggawelo etenggo. Ye komo oni sowe gidalegalo
moondeye yomosiyelootoyiga, ene komo Moseslo mamana
mande ngu keyoyi! Ewonggori.
6 Ngundilo etoyi, ariya, Yesuslo Aposel oni, tabango
onidodo goobooyingo, ngu mandega ngu yomosiyowelo
ewonggori.
7 Ene mande mande ulungga elo, mande pelungga
woosoowonggori. Ngundilo tetoyi, Pitando ootookoolo
ewolo. Yesuslo keyimo dobooguline, ye ingootenggo!
Anutndo kuli ko nga bayetelo, noole yunowolo. Ene no
yootunonelowoku ngu, no mande gome ngu nangge etoowe,
ngulo oni sowe gidalega ngu mande ingolo, nowoondoye
yowoolengolo, hamoo tewanggo.
8 Anutndo ngu oni bidodo nowoondoye kenolo ingoote.
Ene galo etuyelolo, ene nowoondonayemo metemi in-
gootenggoku, ngulo ene Yuka Kundingiyi ene yunoote.
Noole yunowoku ngundilo.
9 Anutndo damoni gula noole yunolo, damoni guladilo
gula ene ma yunoote. Kini, ene Anutlo nowoondoyemo
hamoo tetoyi, nguno ene nowoondoye yeni namboyi mete
tetoyi, nooleno nguya ngundilo tewolo.
10 Ngundilo ngulo, ye ngundilo tetoyi, ngulo Anutndo ye
gumi ogingoyingo yeyunowa, bine? Ye ngu oo kowulingga,
ngundo Yesuslo keyimo simoo bale bungeye ma gosiyow-
elo. Kulimi osisambanayi noole nguya ngu kowulingga ngu
koolowooweloyi, ngu ereremo kini.
11 Kini, ene noole ngu nowoondonayimo hamoo tetoni,
hamoo ingowato. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesuslo
sumangeningga, ngundo nangge noolengo bidodo yoy-
owoku ngu! Ngundilo nangge, ngu oni nguya yoyowaku
ngu! Elo ewolo.

12 Pitando mande ngundilo emukootoni, goobooyingo
ngundo mande gome ingolo, ene nenetewonggori. Ngu
naluno, Pol, Banabas elagado, damoni sungo oolengo gula
onindo ma teweloyim, ngu tewoli; ngu Anutlo sumange
mande, Anutndo ene kandeyalimo tetoni, simoo bale sowe
gidalega kewooloyemo, mande oo tewoliku ngu nangge etoli,

ene sodeyelo ingowonggori.
13 Elagado mande elo yokootoli, asa, Yemsndo ewolo. Yali
dobooguline, yali nolo mande nga ingoli!
14 Sayimondo yalino kuli ewoku ngu, koletelo Anutndo
oni sowe sungomo ombulo, ene ngu kewooloyemo enengo
simoo bale nenengomu yoyowolo.
15 Yo, Anutndo oni sowe gidalega ngu kewooloyemo,
ene gidalega Anutno nowoondoyemo hamoo teyi, elo ne-
goyelowoku, ngu nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngu
mandega ngu ingondudu eyingo oni, ngundo nakangolo,
Anutndo simoo bale soboyelowaku, ngu Dewitndo kuli
soboyeloyingo ngundilo. Ene oo ngulo ngundilo nakan-
gowolo.
16 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo. Kootusina, no ko
ombuwano. Ngu naluno, Dewitlo yangga ngu kuli
dookewolo. Ngu nondo ngu ko yewano. Ngu yangga
ngulo oo biyomi yewolo. Ngu nondo ko yomosiy-
ootoowe, mete tewa.
17 Ngundilo ngulo, simoo bale bidodo, ene mete Anut Oo
Sembuli erewelo kenowanggo. Oni sowe gidalega nga ngu,
nondo nolo oni oolengo elo, sunggi yewonoku, ngundo
nguya erewenelolo neyowanggo.
18 Kulimi oolengo, Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nga
mandega nga tunoo oolengo ewolo. Enengombo ataga nguya
ngundilo, elo ewolo. Ngundilo elo nakangowolo. *Emos
9:11-12*
19 Ngundilo ngulo, nolo ingondudune ngandilo: oni sowe
gidalega nowoondoye yowoolengolo, Anutno nowoondoye
yetoyi ngu, ngulo noole ko kowuli gula ene ma yunowato.
20 Kini, noole komo so uyi nakangolo yunowato. Ngu
so uyingga nguno ngandilo nakangowelo. Ene oowali
oowooyingga mbooluyi ngu ko woolo yeweloyimbolo, anut
ebe ganagana nguno ngu ma newanggo. Ene kameyi
baleyi yombuliyoweloyi damoni ngu yokoyi. Nusago
onindo utombo bungeyi gosiyootoyi, kumooyingomu, ngu
ma newelo. Oo dalododo nguya ma newelo.
21 Noole ingooteto. Kulimimonggo ombulo ataga nga, loogu
mande namolaya Moseslo mamana mandeno oolooteku,
ngu endeni endeni nga bidodomo wesiyolo ewolo.
Kundingiyi naluno, Yudalo goobooyingo ya bidodomo ngu,
Moseslo mande ngundilo ngu kandangelo ingootenggolo
ewolo.

Ene So Uyi Nakangolo, Oni Sowe Gidalega Yunowolo

22 Ngu naluno, Yesuslo Aposel oni, tabango oni, Yesus
keyimo oniku bidodo mande gulanangge elo, ene oni elaya,

ko, enengo oni gidalega nguya suleyelowelo ewonggori. Ngu
oni elayaga ngu, Yudas ngu oowooyi gula ngu Banabas, ko,
oni gula oowooyi Sayilas. Ngu oni elayaga ngu, Yesuslo
keyimo oni simoo balelo oni tabango oluwoliyo. Oni elaya-
gado ene nguya Antiyok endemo Pol, Banabas, elayagadodo
oolouwonggori.
23 Ngu oni elayaga ngu, kandeyalimo ngu so uyingga
ngu yelo, mande elo nakangowoku, ngu ngandilo. Noole
Yesuslo sulena oniya, tabango oni, noole yengo dobooguliye,
noole nga so uyingga nga, ye Yesuslo keyimo oni sowe
gidaleganonggo, ngulo nakangowooto. Ye Antiyokno,
Siriyano, Silisiyano oolootenggoku, ngu bidodo akeyo, elo
soweyelowonggori.
24 Noole kuli ingowooto. Noolengo oni gidalega yeno
oololo, ye ganaganayelolo, yengo ingonduduye yombuliy-
owonggo. Ngu oni ngu noolendo yeno ngundiya teyi, elo ma
suleyelowooto.
25 Ngundilo ngulo, noole mande ngu ingolo, noole mande
gulanangge, elo gosiyolo, nowoondonayi nguya gulanangge
yelo, doboogulinayi elaya suleyelootooye, ko, doboogulinayi
elaya noole enengo gome ingootetoku, Pol, Banabas nguya
ooloutenggoku ngu!
26 Pol, Banabas elaga, enengo keda oluweloyingga ngu
yokoweloyimbolo ma sosoleyingo, ene noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo nangge oowooyi
bingami okoowoliyo.
27 Ariya, noole Yudas, Sayilasya suleyelootooye oolouteli.
Ene manggoyalimbo nga so uyino mandega nga, yeyunolo
ewali.
28-29 Yuka Kundingiyi nooledodo oodoni, ngunonggo noole
mande elo gosiyolo, yeno etetoku, ngu ngandilo. Noole
kowuli gula ye ma yunowato. Mande etetoku, ngu nangge
teyi! Ngu ngandilo: anut ebe ganagana nguno yemboongelo
oowali katenggoku, ngu ye ma newelo. Ye dalo ma newelo.
Ye onindo nusago bungeyi gosiyootoyi kumooteku, ngu ma
newelo. Ye kameyi baleyi yombuliyoweloyi damoningga
ngu dagayi. Ye ingondale telo, ngu damoni biyomi ngu
dagalo ngu, ngu gome oolengo. Akeyo, ye komo gome oliyi.
Ngundilo nakangolo soweyowonggori.
30 Ngundilo telo, ariya, ene Yesuslo keyimo onindo
suleyelootoyi, ene Antiyok endemo oolouwonggori. Nguno
ngu, ene Yesuslo simoo bale goobooyelolo ngu, so uyingga
yunowonggori.
31 Yesuslo simoo bale ngu so uyinggaku ngu kandangelo,
ingoyingomu ngu mande gome, ngulo ene oni oni tewong-
gori.

32 Ngu naluno, Yudas, Sayilas elaga, Anutlo ingondudu
eyingo oni, ngulo ene mande gome gome oowooyingga
Yesuslo simoo baleno elo, yanggango yunowonggori.
33 Elaga ngu nalu pelungga bodaga Antiyokno
nguno oodoli, ariya, Yesuslo simoo baledo gome
elo, imakeyingomonggo sali, elo suleyelowonggori.
Suleyelootoyi, Yerusalemno Yesuslo Aposel oni tanggeyemo
ko oolouwonggori.
34 Ooloutoli, ene Sayilas enengo ingondudu keyolo, ene
Antiyok melako nguno oluwonggori.
35 Ene Pol, Banabas elaga, ngu Antiyokno oluwoliyo.
Elayaga ngu oni ulungga hoolooweyelootoyi, ene oni
simoo baleno Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo Mande Keda
Mesalango ngu wesiyolo, elo etuyelowoliyo.

Pol, Banabas Elaga, Longgeyolo, Sungo Sungo Tewoliyo

36 Kootusina, nalu gidalega yokolo, Polndo Banabasno
ewolo. Noole ko oolouya, ende bidodomo Yesuslo key-
imo doboogulinali yeyoya, endeyoya goobooyelowolo. Kuli
noole Oo Bidodo Sembuli ngulo mande wesiyolo ewoloku,
ngundilo eneno oololo ngu, noole ngu ingowalo. Ene mete
bine oolootenggo, ngundi, kini binelo ewolo.
37 Polndo ngundilo etoni, Banabasndo ngu Yon nguya yolo,
sawelo ingowolo. Yon ngu oowooyi gula ngu Mak.
38 Ene Polndo mande gumi ewolo. Ngu oningga ngu,
ene kuli Pampiliyano ene noolengo ko kewoolonayimo ngu
yoyokolo toongewolo. Ngundilo ngulo, ene nooledodo salo,
ko ma tewolo. Ngulo ngu, noole ene yolo, ma sawatolo
ewolo.
39 Etoni, ngunonggo ingonduduyali sungo sungo telo
longgeyowoliyo. Nguno ngu, mande gosiyolo, Polndo sungo
toongetoni, Banabasndo Mak yolo, eneya sungo sawoliyo.
Ngulo ngu, Banabas ene Mak yolo, wanggo gula sanganimo
oolelo, Sayiparas meladoningga nguno ulelewoliyo.
40 Ngundilo tetoni, ariya, Polndo ngu Sayilas yolo, nguya
saweloyi ngulo Yesuslo keyimo simoo baledo eneno ewong-
gori. Noole Anutno elo yemboongelo, Oo Bidodo Sembuli
ngulo sumangeni yalidodo sawalilo ewonggori.
41 Etoyi, ariya, Pol ngu Siriya mela, Silisiya mela ke-
woolokuli salo, Yesuslo keyimo simoo bale yanggango
yunolo, mande yunowonggori.

16

Timooti Ngundo Pol Sayilas Elagadodo Sawonggori

1 Ngu naluno, Pol ene oololo, Debi ende, Listara endemo
tunootewolo. Ngu endemo nguno, Yesuslo keyimo oni gula

oowooyi Timooti oluwolo. Ngu nemi Yuda bale ngu Yesusno
newendemo hamoo teyingo bale. Ene enengo eweyi ngu
Girik oni.
2 Yesuslo keyimo oni Listarano, Ayikoniyamno oolootenggoku, ngundo Timooti ngulo damoni wesiyolo, elo ewolo.
Timooti ngu, ene oni gome metemilo ewolo.
3 Polndo, Timooti yolo, eneya saweloyimbolo ngulo gome
ingowolo. Ene Yuda oni ngu mela gidalesina nguno
oolootenggoku, ngulo Pol ene Timooti moondeyi doongooweloyi damoningga, ngu tewolo. Polndo ngu damoningga
ngundilo telo, ndatelo ngulo, ene ingooteku, Yuda oni
ene tolige bibitelo, Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu
gome sodeyelo ingowanggo. Ndatelo ngulo, oni bidodo
ingootenggo. Timooti eweyi ngu Girik oni, nemi ngu Yuda
bale, elo ingowonggori.
4 Ene yade endemo oololo, Yesuslo Aposel oni, tabango
oniya, Yerusalemno mandega ewonggokungga ngu, Yesuslo
keyimo simoo baleno elo yunowolo. Pol galodo ewonggo. Ye
komo nga mandega nga keyoya oliyi! Elo ewonggori.
5 Ngundilo ngulo, simoo balelo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggangododo tunootetoyi, ngulo ngu, nalu
bidodomo, oni simoo bale oowooyingga, ko, gidalega nguya,
eneno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngundilo yade oololo,
oowooyingga oolengo tewonggori.

Polndo Masedoniya Oni Gula Gabono Kenowolo

6 Pol, galo Perigiya, Galesiya ende elayaga ngu kewoolokuli
oolouwonggori. Yuka Kundingiyi, ngundo Esiya melako
nguno, mande ma wesiyolo ewelo, elo soleyelowolo.
7 Ngulo ene oololo, Misiya mela wengamo oololo, Bitiniya
melasina oolouwelo tewoongowonggori. Ene Yesuslo Yuka,
ngundo suleyelowolo.
8 Ngundilo tetoni, ngulo ene Misiya mela ngu dagalo, ene
Trowas melako ulo tunootewonggori.
9 Nguno ngu, suwoono, Pol ene oo gula gaboya gaboya
nguno kenowolo. Ngu ngandilo: Masedoniya oni gula
dikalo, Polno meno elo ewolo. Ge komo sonongga ngu
wongooya, Masedoniya ngano mayeya, noole hoolooweyelo!
Elo ewolo.
10 Polndo ngu gabono kenolo ngu, ariya, ngundilo ingowolo. Anutndo noole negoyelooteku, ngu Masedoniya
melako nguno Mande Keda Mesalango nguno wesiyolo, oni
simoo baleno ewatolo ingowolo. Ngundilo ngulo, noole
sodedo oole gula kenolo, noole Masedoniya ulelewato.

Lidiyando Yesusno Newendemo Hamoo Tewolo

11 Ngundilo telo, noole wanggo sanganimo oolelo, Trowas-
nonggo nenengo Samooteresno oololo welewootowo. Senge-
toni suwoononggo, noole Niyapolisno oolouwootowo.
12 Oololo, noole ngu endega ngu yokolo, Pilipayi endemo
oolouwootowo. Ngu endega ngu, kuli Rom oni nguno
ombulo oode, ko gula nguya, ene Masedoniya mela ngulo
ende tabango ulungga oluwootowo. Noole nalu gidalega,
ngu endega nguno oluwootowo.
13 Nalu kundingiyimo, noole endesina oolelo, ende dabe-
mimo sono gula ombuteku, nguno uwootowo. Noole sonono
ulo, ngu tanggeyimo ngu bibitelo, yemboongelo teweloyim.
Ngu sonongga nguno, ngu bale gidalega gooboongoolo
oodoyi, noole yeyolo, enedodo mande elo, noolendo mande
gome ngu wesiyolo yunowootowo.
14 Bale kewooloyemo ngu bale gula ngu oowooyi Lidiya.
Ene Anutno yambo mande telo oode, enengo endeni ngu
Tayatara. Ene kumba seleyingo koyi telo, suleyolo, beye
yololuwolo. Oo Bidodo Sembulibo ene newende yowoolen-
gowolo. Ene Polndo mande ewoku, ngulo sodeyelo gome
ingowolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo newende yowoolen-
gootoni, ngulo ene Pollo mande ewoku ngu ingolo, newen-
demo hamoo tewolo.
15 Ngundilo ngulo, ngu balega ngu, sono (kundingiyi)
sonowootoni, enengo oni simoo bale ya goboolo oluwong-
goku, ngu bidodo nguya sono gemuwonggori. Ene sono
gemulo yokootoyi ngu, Lidiya ngundo nooleno ewolo. Ye
noya Oo Bidodo Sembuli ngulo nowoondonemo hamoo
tetenoku, ingoya ngu, ariya, ye ombutoyiga, noya nenengo
yano ngano oodoyi no ye yelowano. Ngundilo etoni, ene
nooledodo yanggango oolengo yelo, ngulo ngu, noole ene
manggowo keyolo, enendo yano eneya oluwootowo.

Pol, Sayilas Elaga, Pilipayi Endemo Ya Biyomimo Uwoliyo

16 Nalu gulano, noole yemboongeweloyi musiyomo
uwooto. Ngu musiyonggano nguno, kingo sulena bale
gulado ooleko noole yeyowolo. Ngu kingo sulena balega
ngu, ene ke dalo teyingo bale. Yuka biyomimbo ene
mande kombiteyingomu yootunolo eloluwolo. Ngu balega
ngu, enengo mbooloni ngu sumoo inootoni ngu, mande
mande gumi etoni, ingowa. Ngundilo ngulo, ngu balega
ngu, sobosobo onindo enengo koni ngulo uli ulungga
yololuwonggo.
17 Ngu balega ngu, Pol ko nooledodo keyelolo, ombulo,
manggalu telo ewolo. Nga oningga nga, ngu Anut Sambo
oolengo ngulo ko oni! Ene noole Anutndo ko uliyelolo
yoyoweloyi oole ngu etuyelootenggo! Elo meno ewolo.

18 Nalu ulungga balega, ngundo mande mande ngundilo
meno elo ariyolo oodoni, Pol ngu ingolo oode, suleyokini
yewolo. Ngulo ngu, Pol yowoolengolo, yuka biyomingga
nguya mande yanggango ewolo. No Yesus Kristus oowooy-
imonggo geno eteno. Ge nga balega nga, yokoya toonge!
Mande yanggango ngundilo etoni, sodedonangge yuka biy-
ominggaku peselo toongewolo.

19 Peselo toongetoni, ngu balega ngulo sobosobo onikundo
beye yololuwonggoku damoninggaku kinitetoni, ngundilo
ingolo ngu, ariya, ene Pol, Sayilas elaga, yodowoolo,
yowoosoolo oololo, goobooyingo musiyomo tabango oni
kewooloyemo yoyewonggori.
20 Ngundilo telo, oni elaga ngu yoyolo, wilikoyeloweloyi
onino oololo ewonggori. Nga oni elayaga nga, ngu Yuda oni,
ngundo noolengo endemo oni simoo bale yombuliyooteli.
21 Nga oni elayaga, ngando damoni gidalega yolo, noole
Rom oniya ngu ma tewelo elo, loogu yunolo damoni gidalega
yolo, nga keyoyi! Elo eteli.
22 Ngundilo etoli, oni simoo bale nguya Pol, Sayilas ela-
gaya, mande ebe ganagana gidalega goweyalimo etenggo.
Ngundilo etoyi, ariya, oni mela oo sobosobo ulungga onindo
ewonggori. Ye elagalo towikumba andangelo, yokolo
tulimbo yuleyi! Elo mande yanggango ewonggori.
23 Ngundilo etoni, tulimbo elaga, gome gome yutolo,
yoyolo, ya biyomimo yoyewonggori. Yoyetoyi, ene mande
yanggango ya biyomi sobosobo nguno elo ewonggori. Ye
komo gome soboyeloyi!
24 Ngundilo etoyi, sobosobo onindo mande yanggango
ngundilo ingolo, asa, Pol, Sayilas elaga yoyolo, ya gumi
newende oolengomo yoyelo, utombo keyali de sosi bungomo
gosiyelowonggori.

25 Ngundilo tetoyi, suwoo kewooloko, Pol, Sayilas elaga,
Anutno yemboongelo, yambo utolo, ngengeyolo oodoli, ya
biyomimo oni gidalega ngu ingolo oluwonggori.
26 Ngundilo telo oodoli, sodedonangge, imimi ulungga
tunootewolo. Imimi ngundo ya biyomi ngulo samanga yoku-
tukutuwoowolo. Ngundilo tetoni, sodedonangge yamakoku
bidodo andandangelo, kulundodo yokowolo. Ngundilo
tetoni, oni keyemo uto yanggango oowooyi sen, ngu bidodo
peselo solewonggori.
27 Imimi ulungga ngu ingolo, sobosobo oningga ngu
ootookoolo, ya biyomingga ngulo yamako kulundodo
oodoni kenolo, ene ngandilo ingowolo. Oni bidodo kuli
samukowonggo. Ngundilo ingolo, ngulo enengo duge ngu

woosoolo, enengombo enengo sanggaweni kumoowelo tewolo.
28 Ene Polndo sobosobo oningga ngu kenolo, sodedo-
nangge manggalu telo ewolo. Gengombo gengo gowege ma
yombuliyowelo. Noole bidodo oolootetoku nga! Elo ewolo.
29 Ngundilo etoni, ingolo, sobosobo oninggaku solulo,
meno ewolo. Solu yoya, sodedo ombuyi! Elo meno ewolo.
Ene sosolelo, mboolomboolo telo, ene Pol, Sayilas elagano,
boodoo oondookewolo.
30 Boodoo oondookelo, ene elayaga ngu yoyolo, ende
oolelo, sumoo yunowolo. Yali oni ululu, no ndatelo ooga
tetoowe, Anutndo no hooloowenelolo ko noyowa? Elo
sumoo yunowolo.
31 Ngundilo sumoo etoni, Pol, Sayilas elagado mande gumi
ewoliyo. Gedo Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo nowoondo-
gemo hamoo tetoni ngu, asa, Anutndo ge goyowa. Ge, ko,
gengo simoongge balege nguya yoyowa. Elagado ngundilo
ewoliyo.
32 Ngu nalu nguno, Pol, Sayilas elagado, Oo Bidodo Sem-
buli ngulo Mande Keda Mesalango ngu etoli ngu, sobosobo
oningga ngu enengo yano oniku bidodo, Oo Bidodo Sembuli
ngulo mande ingowonggori.
33 Ene Anutlo mande gome ingolo, nowoondoyemo
hamoo tetoyi, ngulo ene ngu suwoono, ngu oningga
ngundo Pol, Sayilas elagano, mambuyaliku sonowoolo
yomosiyelowoliyo. Ngundilo tetoni, ariya, elagado, ngu
oninggaku enengo simoongo, baleyi ngu bidodo sono
(kundingiyimbo) sonoyelowoliyo.
34 Ngundilo tetoli ngu, asa, ngu oningga, ngundo Pol, Sayi-
las elaga, yoyolo, enengo yano oololo uwonggori. Ulo, elaga
oo yunootoni newoliyo. Enengo yano oniku bidodo Anutno
nowoondoye hamoo tetoyi, ngulo oni oni tewonggori.
35 Sengetoni suwoononggo, wilikoyeloweloyi onikundo
enengo me oni sobosobo gidalega suleyelootoyi, ombulo
ewonggori. Ge elayaga ngu yoyokootooga salilo ewonggori.
36 Asa, me oni sobosoboku, ngu ya biyomi sobosobo onindo
ngu mandega ngu etoyi ingolo, ngulo ene Pol, Sayilas elagano
ombulo ewoliyo. Wilikoyeloweloyi onikundo ewonggori.
Yali yoyokootoyiga salilo etenggo. Ngundilo ngulo, yali ya
biyomi yokoya sali. Saya, nowoondoyali imakeya olililo
ewonggori.
37 Ene Polndo me oni sobosobo onikuya, mande gumi
ngandilo ewolo. Noole Rom oni! Ye noole kingo mande
ebe ganagana gowenali sanggawelo, noolendo oo biy-
omi tewoloku, ngulo ye noole kingo yoyolo, simoo bale
doongeyemo yutolo, gisaluyelolo yoyolo, ya biyomimo

yoyetenggo. Ene ngu mandega ngu yolo, koletelo mande wilikoyeloyingo oni nguno ooloutoyi, mandeno ma yomosiyowonggori. Yo, ngu oo ngu oni doongeyemo tewonggoku, ene ye ataga ngu ko tolige windoga ooleya, kingo sali, etenggo, bine? Hamoo oolengo kini! Kini, ye oolouya, yengo sobosoboga nguno etoyiga, ombuya, enengombo noole yoyoya, endesina oni simoo bale doongeyemo yoyokootoni, sawaloku ngu! Elo ewolo.

38 Ariya, me sobosobo onikundo ngu mandega ngu yolo, oololo, wilikoyeloweloyi onino ewonggori. Etoyi, wilikoyeloweloyi oni mande ngu ingowonggoku ngu, ene Rom oni elayaga, ngulo, ene sosolewonggori.

39 Sosolelo, sobosobo onikundo oololo, Pol Sayilas elagaya mande imakeyingo elo, yoyolo, endesina oolelo yoyokowoliyo. Elayagakuya mande oolengo ewonggori. Yali mete nga endegano ngano ma oluwelo, ende nga yokoya, yali mete mela gulasina salilo ewonggori.

40 Ngundilo etoyi, Pol, Sayilas elaga, ya biyomi yokolo, ene Lidiya balega ngundo yano oolouwoliyo. Nguno Yesuslo keyimo simoo bale nowoondoye yanggango yunolo, Mande Keda Mesalango ngu elo yunolo yokolo ngu, ariya, ene ko sawoliyo.

17

Tesalonayika Endemo Oni, Ngundo Pol, Sayilas Elaga, Yulewelo Tewonggori

1 Pol, Sayilas elaga yade oololo, Ampipolis endemo tunootewoliyo. Ngu endega ngu yokolo, yade oololo, Apoloniya endemo oololo, yade oololo, Tesalonayika endemo tunootewoliyo. Ngu endemo nguno, ngu Yuda onilo goobooyingo yano oluwoliyo.

2 Pol enengo damoni kuli goobooyingo yano teloluwoku, ngundilo nangge, goobooyingo ya newendemo ngu oni ngudodo uwolo. Nalu kundingiyi kabusagomo, ene Anutlo mande nakangoyingo, ngulo mande wesiyolo ewolo.

3 Pol ngundilo telo, ene Anutlo mande damoni ngu wesiyolo etuyelolo ngu, oni simoo baleno nguno ewolo. Anutndo, Yesus Kristus yeni, ombulo, ngundo ogingoyingo ulungga koolowoolo, kumoolo, ko keda ootookoowolo. Ngu Yesusga ngulo mandeni wesiyolo, yeno etenoku nga, ngu Kristus Anutndo noole ko yoyowelo sunggi yeyingo oningga ngu! Ewolo.

4 Pol mande ngundilo wesiyolo etoni, Yuda simoo bale gidalega kewooloyemo, ngu mandega ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngulo ene Pol, Sayilas elaga keyelolo,

mande ngu gome ingowonggori. Girik oni ulungga oolengo
Anutno yambo mande tetenggoku ngu, ko, bale oowooye-
dodo oowooyingga nguya Pollo mandeni keyowonggori.

5 Ene Yuda tabango oniku, ngu Yuda oni nowoondoyemo
hamoo tetoyi, ngu oni gidalega gula Pol Sayilas elagalo
mande ingolo, nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu yeyolo,
ngulo nowoondoye biyomi ulungga yewonggori. Ngundilo
biyomi ingolo, Yudalo tabango onikundo windawinda telo,
damoni biyomi tetenggoku oni ngu negoyelolo, nowoondoye
yokutuwootoyi, ene sanggili mande oowooyingga elo, Pol
Sayilas elaga yuleweloyimbolo tewonggori. Ngundilo tetoyi
ngu, endemo oni oowooyingga nguya nowoondoye yoku-
tuwootoyi, ngulo ene mayelo, Yesondo ya newendemo ulo,
Pol, Sayilas elaga ereweyelolo, yoyolo, oolelo, oni simoo bale
kandeyemo yoyetoyi wilikoyeloweloyimbolo tewonggori.

6 Ene elaga ngu ma yeyowonggori. Ngundilo ngulo, ene
Yeson yolo, Yesuslo keyimo simoo bale gidalega yoyolo,
ngu endega ngulo oni mela oo sobosobo onino enengo
goobooyingomo oololo, manggalu telo ewonggori. Nga oni
nga mela bidodomo damoni biyomi tetenggo. Ataga ngano
noolengo endemo mayelo, oolootenggoku nga!

7 Ngundilo biyomi tetoyi, ene Yesondo yoyolo, enengo yano
ulo, nguno oolootenggo. Ngu oni ngu bidodo Rom mela oni
sobosobo koleteyingo Sisalo mamana mande ngu yombuliy-
olo, ene ngandilo etenggo. Oo bidodo sobosobo koleteyingo
oni gula ooloote! Ngu oowooyi Yesus! Ewonggori.

8 Ngundilo etoyi, mela oo sobosobo ulungga oni, ko,
simoo bale ngu endemo oluwonggoku, ngu mandega ngu
ingolo, ene soli yokoyingo ulungga telo, bulibali ingondudu
oowooyingga yowonggori.

9 Ngundilo ngulo, Yeson, Yesuslo keyimo simoo bale
ngunonggo beyelo etoyi, ngu mandega ngu uliyolo
yoyokootoyi, Yeson galo sawonggori.

Pol, Sayilas Elaga, Ene Beriya Endemo Ko Tewoliyo

10 Ngu suwoongga, nguno ngu, Yesuslo keyimo oni simoo
baledo Pol, Sayilas elaga tolige yoyolo, Beriya endemo
suleyelolo yoyokowonggori. Elaga Beriya endemo oololo,
ene Yuda onilo goobooyingo yano uwoliyo.

11 Yuda oni Beriyano oolootenggoku, ngu ene Anutlo
mande keda ingolo, nowoondoyemo wilikootenggo. Ene
Tesalonayikano Yuda oni oolootenggoku, ngundilo kini.
Tesalonayikano, ngu Beriya oni ngu mande ingolo, ngulo
gome ingowonggori. Ene suwoo suwoo, Anutlo mande
kandangelo, ingolo eteliku, nguya elayaga ngulo mandeyali

ngu wilikolo, Pollo mande eteku, ngu hamoo bine, ngundi
kini bine, elo wilikoyelolo ingowonggori.
12 Ngundilo ngulo, Yuda simoo bale ulungga nowoon-
doyemo hamoo tewonggori. Girik simoo bale oowooye-
dodomu nguya nowoondoyemo hamoo tewonggori.
13 Kootusina, Yuda oni Tesalonayikano oolootenggoku,
ngulo Pol, Beriya endemo oni simoo bale ngu Anutlo
mande wesiyolo yunooteku, ene ngundilo ingolo, ngulo ene
Beriya endemo oolouwonggori. Oololo, ngu endemo oni
simoo bale Polndo mande elo ganaganayelolo, nowoondoye
yokutuwootoyi, ngulo ngu, ene nguya nowoondoye biyomi
yewonggori.
14 Ngundilo ngulo, Yesuslo keyimo oni, ngundo Pol yolo,
enedodo wendeyino oolouwonggori. Ene Sayilas, Timooti
elaga, ngu Beriya endemo oluwoliyo.
15 Oni Pol yolo, oolekana ulo, yade yade oololo, Atens
endemo uwolo. Ngundilo utoyi ngu, asa, Polndo ngu onikuya
ngandilo mande ewonggori. Ye Beriya endemo ko ooleya,
Sayilas Timooti elagano mande ngandiya eyi. Yali komo
sodedo nono ombuli. Polndo mande elo yokootoni, asa,
onikundo Pol yokolo, Beriya nguno ko oolouwonggori.

Polndo Atens Endemo Mande Wesiyolo Ewolo

16 Pol, ene Sayilas, Timooti elaga soboyelolo, Atens endemo
oluwolo. Polndo ngu endega ngu kenowoku ngu, ebe
ganagana anut oowooyingga oolengo oodoyi, kenolo, ngulo
ene newende ngu biyomi oolengo yewolo.
17 Ngulo ngu, Pol goobooyingo yano ootoolo, Yuda oni,
ko, Girik oni Anutno yambo mande tetoyi ngulo mandeni
ingowonggori. Mandeni ingolo, ngudodo Polya longge
sambi mande mandelo ingowonggori. Ngundilo tetoyi, nalu-
dodomo, Pol ene goobooyingo ya musiyomo nguya oololo,
simoo bale nguno mayelo gooboongoowonggori. Nguno ngu,
Polndo Anutlo mande wesiyootoni, ngudodo nguya longge
sambi mande mande elo ingowonggori.
18 Ngu naluno, Epiguliyan onilo etuyeloyingo oni gidalega,
ko, Sitowik onilo etuyeloyingo oni gidalega ngudodo Polno
ombuwonggori. Ombulo, Polya mandebo nangge, elo
longgeyololuwonggo. Ngu naluno, Polndo Yesuslo Mande
Keda Mesalango ngu wesiyolo elo yunowolo. Ngu ngandilo:
Yesus melenonggo ko keda ootookooyingo ngulo mandeni
wesiyolo ewolo. Oni mandeni ingolo, ene ngulo sumoo elo
ewonggori. Nga oningga ngando mande mande eteku, ngu
ene ndawu mandega ewelo, ete? Ngundilo sumoo etoyi,
gidalegado mande gumi ewonggori. Ene mela gidalegalo
anut ngulo mande ewelo etelo ewonggori.

19 Ngu onikundo, Pol yolo, tabango oni goobooyingo
musiyomo oowooyi Ariyopagas, nguno oololo ewonggori.
Noole gedo mande amana gula simoo baleno eteku, ngu
gome wesiyolo, nooleno etoyi ingowato.
20 Noole gengo mande ingootooye, ngu sungo guladilo
oolengo tete. Ngulo ngu, noole ngu mandega ngu, damoni
nenengo ingowelo elo ewonggori.
21 Atens ende ngulo oni, ko, ende gidalegalo oni mayelo,
nguno oolootenggoku, ene mande keda nga wesiyolo elo
ingoweloyimbolo oluwonggori. Yo, ene mande keda in-
gowonggoku, ngulo kewooloyemo enengo nangge mande
mande eloluwonggo. Ngu bidodo ene oo gula ma tewong-
gori.

22 Ngundilo ngulo, Pol ene tabango oni, goobooyin-
gomo oni kewooloyemo Ariyopagas musiyomo ngu dikalo,
ngunonggo Anutlo mande wesiyolo, elo ewolo. Ye Atens oni,
no ye yeyootenoku, ye yambo mandelo yanggango oolengo
tetenggo.
23 Koletelo, no yengo ende ngu bidodomo toongelo,
yengo anut gabogaboyi oowooyingga oolengo oodoyi, ye
nguno yambo mande tetenggoku, ngu kenowolo. Ene anut
gula gabogaboyi bungomo ngu, ye nguno ngandilo nakan-
gowonggori. Nga Anut gula noole ma ingooteto, elo nakan-
gowonggori. No ngu Anutga ye ma ingootenggokungga
ngu, ene ye kingo nguno yambo mande tewonggoku, ngulo
ngangga nga nangge, nondo ataga ngulo mandeni wesiyolo,
yeno eteno.

24 Anutndo mela oo bidodo ko melako ngano oo oolootenggoku, ngu bidodo yewolo. Ngu Anutga ngu sambo, mela ngalo Sembuli Ulungga oolengo. Ngundilo ngulo, ene goobooyingo ya oni simoo baledo yetenggoku, newendemo ma bibitelo ooloote.
25 Ene oo gulalo ma wenonootoni, oni kandeyebo ooga
ngu yolo, ma inolo hooloowetenggo. Kini, ene enengombo
oni simoo bale Yukadogo ko keda oluweloyi, ngu oo bidodo
yunoote.
26 Anutndo osinayi gulanangge yetoni, ariya, ngunonggo
simoo bale oowooyingga oolengo yeni tunootelo, mela
bidodomo oolootenggo. Yo, kulimi Anutndo oni ma yeyin-
gomo ngu naluno nangge, Anutndo oni sunggi yelo, ndawu
nalunggano tunootelo, ko, enengo musiyo oluweloyi, ngulo
kuli sunggi yeyunowolo.
27 Yo, Anutndo oni yoyeteku, ngulo damoni ngandilo:
oni ene Anut erewelo ko yanggango telo oode ngu, ene
mete Anut kenowa. Yo, oni ene ko ngundilo tewoongolo

tewoongolo telo ngu, hamoo oolengo, ene Anut ingowa.
Anut ngu ene noole gulanangge nanggemo ooloote.
28 Anutno nangge noole keda ootoolo, noole oololo, om-
bulo telo oolooteto. Ngu ngandilo: yengo ingoyingo oni
gidalegado, ene kuli ene ewonggo. Noole nguya enengo
simoongolo ewonggo.
29 Yo, noole Anutlo simoongo ooloo tetoku nga! Noole
ngandilo ma ingowato. Anut ngu oo yowali (Gol, Siluwa)
digi oo gabogaboyi, ngundilo elo ma ingowato. Onindo
kandeyebo ingondudunonggo oo kuli tewonggoku ngu, Anut
elo ma ingowato.
30 Kulimi, Anutndo sambo, mela, oni, ngu bidodo yeyingo;
ene oni ngundo gome nenengo ma ingowonggori. Ngundilo
ngulo, onindo enengo kandeyebo ngu anut ebe ganagana
ngulo gabogaboyi oowooyingga ngu yelo, nguno yambo
mande tewonggori. Yo, ene ngundilo telo, ene gome nenengo
ma ingootoyi, ngulo Anutndo oni oo tewonggoku, ngulo
mande ulungga ma eyingo. Ene ataga nga ngu ende ende
mela nga bidodomo, Anutndo oni simoo baleno ete. Ye komo
nowoondoye yowoolengoya, nono nowoondoye hamoo yey-
ilo ewolo.
31 Anutndo ene nalu gula sunggi yeyingo, nguno ngu,
ene simoo bale bidodo damoniye ngu nenengo oolengo
wilikoyelowa. Yo, Anutndo oni gulanangge ngu wilikoyelow-
eloyi kongga ngu dowoowaku, ngu sunggi yewolo. Anutndo
noole tunoo oolengo etuyelowoku ngu, hamoo oolengo,
ene ngu oningga ngu, nga kongga ngalo elo sunggi yelo,
ene ngandilo ewolo. Ngu oningga ngu, nondo ene me-
lenonggo yokutuwootoowe, ko keda ootookooyingo oningga
ngu! Anutndo ngundilo elo ewolo.
32 Ene oni melenonggo ko ootookooyingo mandega ngu
ingolo ngu, asa, oni gidalegado damoni yelo, yumooyinolo
mande etoyi, ko, oni gidalegado ewonggori. Nalu gulano,
noole ngu mande oo ngulo manggogemo ko ingowatolo
ewonggori.
33 Ngundilo etoyi, Pol, ene ngu ingolo, ngulo ene ke-
wooloyemonggo ngu yoyokolo toongewolo.
34 Ene oni gidalegado Pol keyolo, endeyolo, mandeni
ingolo, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ende
ngulo oni gula oowooyi, Dayiyonisiyas, ngu oningga ngu ta-
bango onilo goobooyingomo oowooyi ngu Ariyopagas ngulo
tabango; ngu bale gula, oowooyi ngu Damalis; oni gidalega
nguya, ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori.

18

Polndo Korin Endemo Ko Tewolo

1 Kootusina, Pol, Atens ende yokolo, Korin endemo
oolouwolo.
2 Ngu Korin endemo nguno, Polndo, Yuda oningga
oowooyi ngu Akuwila ngu kenowolo. Baleyi ngu oowooyi
Prisila. Ngu oningga ngu, enengo ende damoni ngu Pontiyas.
Kuli, ene baleyiboya Itali melangga ngu yokolo mayewoliyo.
Ndatelo ngulo, Koloodiyas, Rom Itali mela sobosobo ko-
leteyingo oni, ngundo kuli Yuda oni ngu bidodomo ene komo
Rom ende ngu yokoya sayilo etoni, ngulo Korin endemo
mayewoliyo. Ariya, Polndo ngu oni elambalisa elayagakuno
oolouwoliyo.
3 Pol ngu eneya ko goboolo, ngundilo ngulo, Pol nguya
nguno, ko telo oluwonggo. Ene towimbo ya yelo, nguno
oluwonggori.
4 Kengeyingo nalu kundingiyi bidodomo, Polndo Yuda
onilo goobooyingo yano oololo, Yuda oni simoo bale, Girik
oni simoo bale, ngu nguya Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyilo, ngulo ene mande mande elo ngundilo longgesambi
teloluwolo.
5 Kootusina, Sayilas, Timooti elaga, Masedoniya mela
yokolo, Korin endemo ombuwoliyo. Elagado Korin ombutoli
ngu, asa, ngu naluno nguno, Polndo Yesuslo mandeni ngu
nalu bidodomo, Yuda onino nangge ngu wesiyolo, elo olu-
wolo Yo, Polndo ngu mande yanggango oolengo ngu Yuda
onino ewolo. Yesus ngu Kristus, Anutndo noole ko yoyowelo
sunggi yeyingo oningga ngu! Elo oluwolo.
6 Ene Pollo mandeku ingolo, yokolo ngu, asa, ene
Pol tewootewoongolo, yumooyinolo, Yuda onindo mande
kootuyisina ewonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Polndo
enengo nenggulono oo kakawu oolooteku, nguno kuliy-
ootoni utoni, Yuda oni endemokuya ewolo. Anutndo ye
yoyeni, yombuliyelooteku ngu, yengombo tetenggoku, ngulo
gumi ngu nolo mbumbuwa kini. Ataga ko kootusina oololo
nguya, no oni sowe gidalega Yuda oni kini, ko nguno
toongewanolo ewolo.
7 Polndo ngu mande elo yokolo, asa, ene goobooyingo
yangga ngu yokolo, ende oolelo, oni gula oowooyi, Titiyus
Yasitas, ngundo yano oolouwolo. Ngu oningga ngu, ene
Anutno yambo mande teloodoni, ngulo yani ngu Yuda onilo
goobooyingo ya ngu tanggeyimo nangge ooloote.
8 Ngu naluno ngu, Yuda onilo goobooyingo ya ngulo
tabango oni, ngu oowooyi Krispus, nguno oluwolo. Ngu
enengo simoongo baleyi ngu bidodo, ene Oo Bidodo Sembuli
ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngu nguya Korin
oni oowooyingga, ene Polndo mande ewoku, ngu ingolo, ene

nowoondoyemo Oo Bidodo Sembuli nguno nowoondoyemo hamoo tetoni, sono (kundingiyi) sonowoowolo.

9-10 Suwoo gulano, Polndo oo gula gaboya gaboya nguno kenowolo. Oo Bidodo Sembuli, ngundo Polno ewolo. Ge ma sosolewelo. Kini, ge komo tunoo e! Ge manggoge ma gosiyolo nenetewelo, no geya nguno oluwalo. Oni gulado ootookoolo, ge ma yombuligelowa. Ndatelo ngulo, nga endemo ngano, nolo oni simoo bale ulungga oolootenggolo ewolo.

11 Ngundilo etoni, gome ingolo, asa, Pol ngu Korin ende nguno mooma gulanangge bidodo, ko, mooma gulalo kombo kandegula gidembolo gulanangge nguya, nguno yokowolo. Nguno ngu, Pol ene Anutlo mande wesiyolo elo, oni simoo bale etuyelolo oluwolo.

12 Ene kootusina Galiyo ngu Akayiya mela ngulo tabango koleteyingo oodoni ngu, ngu naluno, Yuda oni ene ootookoolo, Polya sanggili telo, ene Pol yolo, Kootno yewonggori.

13 Ngundilo telo ewonggori. Nga oningga ngando ngu, ene mande yanggango oni simoo baleya longge mande tetoni, oni Moseslo mamana mande ngu toongoolo, Anutno yambo mande damoni guladilo nguya tete. Ene ngundilo telo, ko nguya, ene oni simoo bale gidalega yowoosoolo, ngu damoni biyomingga ngu newendemo utenggoku ngu! Elo ewonggori.

14 Polndo mande gumi ewelo tetoni, ene Galiyondo Yuda oni yeyolo ewolo. Ye Yuda oni, ye nga oningga ngando mamana mande kalongootoni, ko, damoni gula sungo tetoningga ngu, goweyi sanggawelo mande ewonggoku, ngulo no yengo mande ingowano.

15 Ene ye nono mayelo, no sumoo nunolo, ko, yengo mamana mande elo ewonggoku, no ngulo mandeni mete ma ingowano. Ngu yengombo nangge ngu mandega ngu yomosiyoyi. No ngundilo oo ngulo Nggawono Yewelo (Koot) mande ngu ma ingolo wilikowanolo ewolo.

16 Galiyondo ngundilo emukolo ngu, asa, ene Nggawono Yewelo (Koot) ngunonggo Yuda oniku oweyelootoni sawonggori.

17 Yo, Galiyo ene mandeye ma ingowelo, ngulo ene Yuda onilo goobooyingo ya ngulo sobosoboga, oowooyi Sositenis, ngu Nggawono Yomosiyeyingo (Koot) yamakono kandeyebo dowoolo, gome gome ulewonggori. Elo utoyi, ene Galiyo oni ulungga, ngu ooga ngulo ingondudu ulungga ma ingowolo.

Pol Ene Antiyok Ende Siriya Melako Ko Oolouwolo

18 Pol Korin endemo nalu pelungga bodaga nguno oode
ngu, ene kootusina, Polndo Yesus keyimo simoo baledoya
akeyolo ewolo. Ngundilo elo, Pol ngu wanggo sangan-
imo ooletoni, Prisila, Akuwila, elambalisa nguya ooletoli,
ngu endega yokolo, Siriya mela oolouwelo oolouwonggori.
Senikiriya endemo ngu, Pol ngu uyi toongoowolo. Ndatelo
ngulo, Yudalo damoni ngu ngandilo: Polndo ene mande
yanggango Anutno kuli mande elo gosiyolo, ngulo ene
enengo uyi toongoowolo.
19 Ene ngundilo telo, oolo lo, Epesas endemo tunootewolo.
Tunootetoyi, asa, Polndo elambalisa ngu endemo nguno
yoyokolo, Pol enesu nangge Yuda onilo goobooyingo yano
ulo, longgeyolo, Anutlo mande wesiyolo, elo yunowolo.
20 Ngundilo emukootoni ngu, asa, ngu endemo oni, ngundo
Polya ewonggori. Mete ge nooledodo nalu mooboga nguya
oodegago, asa, toonge. Ngundilo etoni, ene Polndo ngu
mande ewoku, ngu ma keyowolo.
21 Kini, Polndo eneno mande, akeyolo ewolo. Anutndo
etoni ngu, no ko ombulo yeyowano. Polndo mande ngundilo
elo gosiyolo ngu, asa, ene wanggo sanganimo oolelo, Epesas
ende yokolo toongewolo.
22 Wanggowoole yade yade oolo lo, Sisariya endemo uwolo.
Ulo, Pol wanggo yokolo, oolelo, simoo baleya, akeyo, elo
yokolo, asa, ene Antiyok endemo oolouwolo.

Pol Tambu Kabusayi Endeyoweloyinggaku Damoni Yewolo

23 Polndo ene nalu bodaga Antiyok endemo oodego, koo-
tusina, ene Antiyok ngu yokolo, toongelo, Galesiya, ko,
Perigiya mela gidesina nangge, ngu bidodomo gulasina
gulasina endeyowolo. Nguno ngu, ene Yesuslo keyimo simoo
bale yanggango yunolo, mande yunolo endeyowolo.
24 Ngu naluno nangge, Yuda oni gula ene Aleksandariya
enengo ende damonimo nguno mayelo, Epesas endemo
oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi ngu Apolos. Ene
ingonduduni gome oolengo oni oode, ko, ene Anutlo mande
nakangoyingo, ngu gome ingowolo.
25 Oni gulado ngu Apolos Oo Bidodo Sembuli mande
ngu gome etungowolo. Ngulo enengo newende ngu nguno
yanggango oolengo yewolo. Ngundilo ngulo, ene simoo bale
gidalega Yesuslo mande tewoku ngu, nenengo eloluwolo.
Ene Yondo sono (kundingiyi) newendemo ulo sonowooyin-
gongga, ngu nangge ingowolo.
26 Ene Yuda onilo goobooyingo yano damoni yelo, mande
yanggango yootunolo ewelo ewolo. Ngundilo tetoni, Prisila,
Akuwila elambalisa, ngundo ngu kenolo, ingolo ngu, asa,
ene Apolos yolo, enengo yano oolouwonggori. Nguno ngu,

ene Anutlo mande nenengo oolengo etungolo, mande oo ngu
suleyolo telo inowoliyo.
27 Apolos ene Akayiya mela oolouwelo tetoni ngu, Epe-
sas endemo Yesuslo keyimo oni simoo baledo enengo in-
gonduduni yanggango teyinolo, ene komo ngundiya tenilo
ewonggori. Ngundilo ngulo, ene so uyi Akayiya Yesuslo
sulena onino nakangowonggori. Ene ngu so uyingga nakan-
gootoyi, kandangelo, ingolo, ene Apolos gome hooloowe-
wonggori. Apolos Akayiya tunootelo ngu, ene oni simoo
bale Anutndo sumange yunootoni, ngunonggo nowoon-
doyemo hamoo tunooteyingo, ngulo ene mande yanggango
yunowonggori.
28 Apolosndo Yuda oniya mande gumgum yanggango
oolengo elo, ngulo ene simoo bale doongeyemo ngu man-
deku wongooni uwolo. Ene ngundilo telo, tunoo oolengo
etuyelowoku, Anutlo mande so uyi nakango nguno, ngu
hamoo oolengo oolooteku ngu ngandilo: Yesus Kristus,
Anutndo noole Ko Yoyowelo Sunggi Yeyingo Oni ngu! Elo
etuyelowolo.

19

Pol Ngu Epesas Endemo Ko Tewolo

1 Apolos ngu Korin endemo oodoni ngu, ngu naluno, Pol
ene mela puli andu tanggeyisina, deguno yade yade oolo-
lo, Epesas endemo tunootewolo. Epesasno ngu Yesuslo keyimo
simoo bale gidalega yeyowolo.
2 Yeyolo, Polndo ngu sumoo yunolo ewolo. Ye kuli Yesusno
nowoondoyemo hamoo telo ngu, ye Yuka Kundingiyi
yowonggo, bine? Sumoo etoni, enendo ngundilo ingolo,
gumi ewonggori. Kini, noole Yuka Kundingiyi gula oolootelo
ma ingootetolo ewonggori.
3 Etoyi, Polndo eneya gumi ewolo. Ariya, ye ndatelo
sonongga yowonggo? Etoni, simoo balekundo gumi ewong-
gori. Noole Anutno nowoondonayi yowoolengootooye,
ngulo Yondo oni sonoyelowoku, ngundo noole nguya
sonoyelowololo ewonggori.
4 Etoyi, asa, Polndo gumi ewolo. Kuli Yondo simoo
bale sonoyelolo, ngu ewolo. Ye komo ngu nowoondoye
yowoolengoya, hamoo oolengo ingoya ngu, asa, ye sono
(kundingiyimbo) sonowoolo ewolo. Ene simoo baleno, elo
ewolo. Ye komo ngu oningga no kenelolo ombuteku, ngulo
nowoondoyemo hamoo teyi. Ngu oningga ngu oowooyi
Yesuslo ewolo.
5 Ene ngu mandega ngu ingolo, ene Oo Bidodo Sembuli
Yesus oowooyimo sono (kundingiyi) yowonggori.

6 Polndo kandeyi tabayemo okootoni ngu, Yuka Kundingiyi
eneno ombuwolo. Ene mande bungeyi gula gulano mande
elo, ene Anutlo ingondudu eyingo oni gumimbo mandeye
ngundilo nguya mande wesiyolo ewonggori.
7 Ngu oni ngu kande elaya kegidembolo elaya, ngu bidodo
Yuka Kundingiyi yowonggori.
8 Ngu naluno, Anutlo mande Polndo Yuda onilo goo-
booyingo yano ulo, ene ko yanggango oolengo, ngu oni
ngulo ingonduduye yokutuwoolo yowoolengoweloyimbolo.
Yo, ene kombo kabusa ko telo, ngu oni simoo bale, ngundo
Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo
soboyelooteku, ngundo mande wesiyolo elo hoolooweyelow-
eloyimbolo.
9 Ene gidalega nowoondoye ngu yanggango yelo, ene
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kini. Kini, ene simoo
bale doongeyemo ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Anut
oowooyi, ngu kootuyisina mande elo, ko nowoondoyemo
hamoo tunooteweloyimbolo damoni, ngu mandeni nguya
biyomilo ewonggori. Ene ngundilo tetoyi, ngulo Pol ene
yoyokolo, ngu Yesuslo keyimo oni simoo bale oolootenggoku
ngu yoyolo, Tiranasndo gooboongooyingo ya gumi nguno
uwolo. Ulo, nalu gulanangge nangge, ene ngu oni simoo bale
ngu mande wesiyolo yunolo etuyeloluwolo.
10 Ene ngundilo telo oodoni, mooma elaya yokowolo.
Ngundilo ngulo, simoo bale bidodo Esiya melako oolootenggoku, Yuda oni, ko, Girik oni nguya, ngu ene Oo Bidodo
Sembuli ngulo mandeni ingowonggori.

Siwalo Simoongo Bidodobolo Mandeyi

11 Pol kandeyimo Anutndo yanggango gula ene damoni
sungo oolengo gula onindo ma teweloyim, ngu tewolo.
12 Ngundilo tetoni, asa, oni towikumba sosowoo Pol
moondeyemo yelo, ngu yolo, salo, sayi oni moondeyemo
yetoyi ngu, asa, sayi oniku ngu mete teloluwonggori. Ngu
damoningga ngu nangge, oni melamboolobo yoyoyingomu
nguya ngundilo tetoyi ngu, asa, sodedonangge melamboolo
biyomiku peselo saloluwonggori.
13 Yuda oni gidalega ene endeyolo, oninonggo melam-
boolo ngu oweyelolo, ngulo bobeye oo yunololuwonggo.
Ngundilo telo, ene Yesuslo keyimo oni yeyootoyi, enengo
oo oweyelootenggoku damoningga, ngudodo yeyolo ngu,
asa, ene nguya ngu damoningga ngundilo tewoongowelo,
ngulo mande gosiyowonggori. Ene Yesus nowoondoyemo
hamoo ma teyingo, ngulo ene melamboolo onino oolooteku,
ngundilo mande tewoongolo ewonggori. Yesus oowooyi-
monggo Pol yootunolo ewoku, no geno mande yanggango

eteno! Ge nga oningga yokoya, peseya toonge! Elo ewonggori.

14 Yuda onilo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo gula oowooyi Siwa, ngu simoongo kandegula gidembolo elaya oluwonggori. Ngundo ngu damoningga ngundilo ngu tewoongolo ewonggori.

15 Ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu yuka biyomingga, ngundo mande gumi elo ewolo. No Yesus ngu ingolo, Pol nguya no ingooteno. Ene ge onendo? Elo ewolo.

16 Mande gumi ngundilo etoni, asa, ngu oningga mela yuka biyomi oluwoku, ngundo onikuno palelo oolelo, yutolo talayelolo, towikumbaye oomboomboongelo yudoni, dalo gemulo biyomi telo oolelo, ngulo ene ya yokolo, kingo mbilimbili oolelo woosoolo toongewonggori.

17 Kootusina, Yuda, Girik oni simoo bale Epesasno oolootenggoku, ngu mande ngu ingolo, sosoleyingo ulungga oolengo telo, ene Oo Bidodo Sembuli Yesuslo bingami ulungga oolengolo okoowonggori.

18 Ngundilo okoolo, oni simoo bale ulungga oolengo ene ngu mande nguno nowoondoyemo hamoo telo, nguno mayelo, enengo damoniye biyomi kuli tewonggoku, ngu wesiyolo, elo yokowonggori.

19 Ngundilo tetoyi, ariya, oni simoo bale gidalega enengo kosonggi bale muwooweloyi oo dogoni ngulo mandeni bukno oolootenggoku, ngu bidodo yolo, mayelo, simoo bale bidodo doongeyemo, ngu gooboongoolo, watayelo, ariya, ngu oo ngu ene de kalo, nguno kamukowonggori. Ngu kamukolo yokolo ngu, ene ngandilo ingolo, buk ndatelo kamukolo yokolo, ko buk gulanangge nangge ngulo uliyi ndatelo elo, wilikolo ingoyingo? Ngundilo sumoo ewonggori. Ngulo ngu, ene bidodo gooboongoolo kandangetoyi, ngu ngandilo, (50,000) Kina ngu yokowonggori.

20 Ngu damoninggano nguno, Oo Bidodo Sembuli enengo yanggangoni onino yeni, ulungga tunooteni. Ngulo ngu, ene Anutlo mandeni wesiyootoyi, ingolo, ngulo oni simoo bale oowooyingga nowoondoyemo hamoo tewonggori.

21 Ngu oo ngu temukootoni ngu, Polndo enengo ingondudunimonggo ingolo oode, gosiyolo ingowolo. Ene ngu Masedoniya, Akayiya melasina endeyowelo mande elo, kootusina, no Yerusalem nguya oolouwelo ewolo. Asa, ngunonggo kootusina no komo yade yade oololo, Rom ende mela oo ngu kenowanolo ingowolo.

22 Ene ingondudunimo mande ngundilo gosiyolo yokolo ngu, asa, Polndo oni elaya ene hooloowelo oolooteliku, ngu oowooyali ngu Timooti, Erasitas ngu suleyelootoni, Mase-

doniya melako oolouwoliyo. Elaga Masedoniya ooloutoli, ene Pol enengombo ngu Esiya mela ulungga nguno, nalu bodaga nguya oluwolo.

Epesas Oni Polya Sanggili Telo, Nowoondoye Goboolo Yelo, Gooboongoolo, Uleyi Kumooweloyimbolo

23-24 Ngu naluno, oni gidalega endemo oni nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene Yesus keyimo oni simoo bale watangga oolootenggoku, ngudodo sanggili ulungga telo, mogulu ulungga oolengo tewonggori. Ngulo damoni ngandilo: Ngundilo naluno nangge, oni gula ngu oowooyi Dimitiriyas nguno oluwolo. Ene ngu digi gula oowooyi Siluwa ooga, ngundo anut ebe ganagana ngulo gabogaboyi yelo oode, nguno ngu, oni oowooyingga oo ngulo bobeye uliyootoyi, yolo, ngulo ene bobeye ulungga yololuwolo. Ngu bale anut ebe ganaganangga ngu oowooyi Atemis.

25 Asa, ngu naluno, Dimitiriyas, ngundo enengo ko goboolo oniku goobooyelolo, ene yeyolo, Pollo mande ngandilo ewolo. Ye oni, ye kuli ingootenggo. Noolengo anut ngulo gabogaboye tetetoku kongga, ngano uliyi ngu ulungga oolengo ngu gome tunootete.

26 Ene ngu oningga ngu Pol, ngundo oni simoo bale ulungga oolengo nowoondoye ingonduduye yombuliyeloote. Ngu ye kenolo, ingowonggoku, ene ngano Epesasno ngundilo telo, Esiya mela namoko bidodomo nguya ene ngandilo ete. Noolendo anut kandenayimbo tetetoku nga, ngu anut hamoo kinilo ete.

27 Polndo ngu mandeningga, ngundo ngu noolengo beye koyingga nga ngu yombuliyowa. Nguno nangge, nguya kini, ngu mandeningga ngundo Atemis anut balega ngulo koodu yaningga nga ngu, simoo baledo yeni, ingootoyi, ngu kingo ya ngundilo tewalo ingowanggo. Koletelo, ngu Esiya mela bidodomo oni simoo bale ngu, ngu bale anutga nguno yambo mande tewonggori. Ene ataga Polndo mandega, ngundo ngu ene Atemis oowooyi enengo dulidalini ngu yombuliyowelo, mande eteku ngu! Elo ewonggori.

28 Ngundilo etoni, ene ngu mandega ngu ingolo, ene nowoondoye yokutuwootoyi, ngulo ene sanggili biyomi telo, meno manggalu yanggango telo ewonggori. Atemis ngu ulungga oolengo anut balega ngu noolengo Epesas onilomu! Elo meno ewonggori.

29 Dimitiriyas mande emukootoni, enengo ko goboolo oni nowoondoye yokutuwootoyi, ngundo oololo, oni simoo bale endemo oolootenggoku nguya, nowoondoye ngu yokutuwoowonggori. Ngundilo telo, meno manggalu ulungga oolengo ngu endemo tunootelo, oni simoo bale

bidodo mogulu ulungga tewonggori. Oni simoo bale bidodo ootookoolo, goobooyingo mela musiyomo kendutelo oolouwonggori. Endemo onindo ngu Gayiyas, Aristakas elayaga, sodedonangge yodowoolo, yoyolo, goobooyingo musiyomo nguno oolouwonggori. Ngu oni elayaga ngu, ene Masedoniya oni ene Poldodo endeyowonggo.

30 Ngundilo mogulu ingootoyi, ngulo Pol ene simoo bale kewooloyemo oololo, mande yunowelo etoni, ene Yesuslo keyimo simoo baledo solengowonggori.

31 Ngundilo solengootoyi, Esiya melako oni mela oo sobosobo ululu ngu gidalega nguya Pol dobooguliyi, ngundo mande soweyootoyi Polno ombutoni, ngundilo ewonggori. Pol ge goobooyingo mela musiyomo ma uwelo! Ngundilo mande yanggango elo solengowonggori.

32 Ngu naluno, goobooyingo musiyomo nguno, oni simoo bale ulunggaku ingonduduye sungo sungo tunootewonggori. Ene ndawugalo mayelo, gooboongootenggoku, ene ngu ma ingowonggori. Gidalegado mande ene sungo gula ewonggori. Gidalegado ene sungo mande gula ewonggori. Ene bidodo ngundilo temukolo, ene mayelo gooboongootenggoku, ngulo damoni ma ingowonggori.

33 Asa, Yuda onindo oo ngundilo kenolo, Aleksanda kewooloyemo oodoni, ngu wenggelemootoyi, ooloutoni, oni gidalegado Aleksandaya eriringolo mande damoni ngu enenolo ewonggori. Aleksanda ngundilo ingolo, enebana mande gumi simoo baleno manggoye gosiyolo, ewelo kandeyi okoowolo.

34 Ene ngu oni ngu kuli kenolo, ingowonggoku ngu, ene Yuda oni. Ngundilo ngulo, oni bidodo manggoye gulanangge moguluwoolo, elo ewonggori. Atemis ngu Epesas oni noolengo anut ulungga! Ene ngundilo meno manggalu telo oodoyi, sa gaboyi nalu elaya yokowolo.

35 Asa, kootusina, Epesas ende ngulo so uyi oo nakangoyingo oni, ngundo ootookoolo, ngu kandeyebo manggoye gosiyoweloyimbolo, ngulo ene manggalu telo ewolo. Ye simoo bale manggoye ukingoyi! Ye Epesas oni, ye kuli ingootenggo. Kulimi oolengo, digi kundingiyi Sambononggo solelo, ngano ombuwolo. Ngu digiga nguno, Atemis gabogaboyi nguno ooloote. Ye ngundilo ingoyingo, ngundilo ngulo, noole Epesas oni ngano, noolendo Atemis ngulo koodu ya ulungga oolengo ngu gome sobowoolo, ko, digi kundingiyi nguya gome sobowooteto.

36 Ariya, ye bidodo nga mande etenggoku nga, hamoo nangge. Ene ye komo manggoye ukingoyi! Ye sodedonangge eririteło, oo gula ma tewelo.

37 Yengombo ngu oni elayaga ngu yoyolo mayetoyi, ene
elayaga ngundo koodu ya, ngulo oo gula yakakayi ma
yowolo. Elayaga ngundo noolengo ulungga Atemis ngu
yumooyinolo mandega, ngu anut balega nguya ma ewoliku
ngu!
38 Ariya, ene Dimitiriyasya enengo ko goboolo oniya,
oni gulaya mande gula moole tetoningga ngu, ariya, ene
mete mande wilikoyingo onino mandeyi teyi. Sobosobo oni
koleteyingomu oolootenggoku nga, ngundo ngu mandeyega
ngu Nggawono (Koot) nguno yomosiyowanggo.
39 Ene ye mande gidalega nguya moole tetoningga ngu,
mete ye goobooyingo nalu oolengomo nguno, mande ngu
yomosiyowanggo.
40 Noole ataga nga nalungga ebe yeyi tunooteteku, ngalo
damoni oolengo gula kini. Ngulo onindo sumoo yunootoyi
ngu, noole nga nalungga ngalo mande damoni nguya kini,
ngulo noole mande gumi eweloyi nguya kini, ngundo
ngundilolo ewolo.
41 So uyi nakangoyingo oninggakundo mande ngundilo elo
yokolo ngu, ene oni simoo bale ngu meno manggalugano
mayelo, gooboongoowonggoku oweyelootoni samukowong-
gori.

20

Pol Ngu Masedoniya Melako, ko, Girik Melako Nguya Endeyowolo

1 Ngu kowuli ulungga Epesasno ngu kinitetoni ngu, asa,
Polndo Yesuslo keyimo oni simoo balelo etoni, eneno
mayelo, gooboongootoyi, nowoondoye yanggango yunolo,
mande yunowolo. Ngundilo mande yunolo yokolo, ariya,
ene Masedoniya oolouweloyi ngulo akeyolo oolouwolo.
2 Pol ene ngu mela gumisina nguno endeyolo, ene Yesuslo
keyimo simoo bale mande ulungga yunolo, endeyootoni,
ngulo simoo bale nowoondoye yanggango yunowolo. Koo-
tusina, Pol ngu Girik melako oololo tunootewolo.
3 Tunootelo, Pol ngu kombo kabusa Girik melako oode,
kootusina, ene wanggo yolo, Siriya melasina oolouwelo
ewolo. Ene Yuda onindo ngu Pol uleyi kumoowelo mande
gosiyolo etoyi, ngulo ene Masedoniya melako ko oolouwelo
ingolo, mande gosiyolo ewolo.
4 Beriya endemo oni, Sopata ngu Piras, nangoni; Tesalon-
ayika endemo oni elaya oowooyali Aristakas, Sekandas; Debi
endemo oni elaya oowooyali Gayiyas, Timooti; Esiya melako
oni elaya oowooyali Tikikas, Taropimas, ngu oni ngu bidodo
Poldodo sawonggori.

5 Ngu oni ngu koletelo, salo, oololo, Trowas endemo noole
soboyelolo oluwonggori.
6 Ngundilo soboyelolo oodoyi, oomanongoyingo
koongeweloyi kini, ngulo kundingiyi nalu gula yokolo ngu,
asa, noole Pilipayi mela ngu yokolo, wanggo yolo, yade yade
nalu kandegulayigano Trowas endemo mayelo, noole nalu
kandegula gidembolo elaya nguno oluwonggori.

Trowas Endemo, Polndo Yutikas Melenonggo Yokutu-woowolo

7 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, ngulo noole oo
neweloyimbolo gooboowootowo. Goobooyingomo nguno,
Polndo oni simoo baleno mande mande pelungga oolengo
elo oodoni, suwoo kewoolo yewolo. Sengetoni, ene
toongewelo ingowolo.
8 Ngu ya gula ngu ebe sanga sanga kabusa ooloote. Ngu ya
gumi awu sanganimo nguno solu oowooyingga delo oodoni,
noole ngu musiyomo nguno gooboongoowootowo.
9 Ngu musiyomo nguno, simoo kosiyi gula, ene oo kenow-
eloyi wetu ngu sanganimo bibitelo oluwolo. Ngu oowooyi
ngu Yutikas. Polndo mande mande eloodoni, Yutikas
ene kuboongootoni, wetolo kapengo yelo ngu, ya gumi
kabusayi, ngu sanganimo awunonggo melako solewolo. Ene
ngundilo soletoni, sodedonangge, oni sungombo ulo, okoolo,
dowootoyi, ene ngu kuli kumoowolo.
10 Simoo kosiyigaku kumootoni, asa, Polndo ulo, ngu
simoo kosiyigaku sanganimo penggootelo, simooyenggaku
boogomoolo, oni simoo baleno ewolo. Ye ma sosolewelo,
ngulo ene keda oolooteku nga! Ene ngundilo ewolo.
11 Ngundilo telo, Pol ngu yano ko oolelo, oomanongoyingo
oosowoolo newolo. Kootusina, Polndo mande mande
pelungga ko elo oodoni, sengetoni ngu, Pol ene mande
yokolo toongewolo.
12 Ngu oni simoo bale, ngundo simoo kosiyigaku ko keda
oodoni, ngu yolo, ooloutoyi, nguno ene nowoondoye gome
oolengo mesalango ingowonggori.

Pol Ngu Trowas Ende Yokolo, Mayilitas Endemo Oolouwolo

13 Polya ko goboolo onikundo ewonggori. Noole koletelo
ulo, wanggo sanganimo oolelo, oololo, yade Asos endemo
oolouwootowo. Noole Asos nguno Pol erewelo kenolo,
yolo, wanggo sanganimo oolouweloyimbololo ewootowo.
Koletelo, Pol enengombo mande ngandilo ewolo. No kuli
kenembo Asos oolouwano, ewokulo ngulo.

14 Ngundilo ngulo, Pol ene ombulo, noole Asosno ebe
kenokeno telo, Pol nguya nooledodo wanggo sanganimo
oolelo, Mitilini endemo nguno ulelewootowo.
15 Sengetoni, noole Mitilini ende ngu yokolo, oololo, yade
Kayiyos ende namoko oololo, nguno welewootowo. Sengetoni, noole oololo, yade Samos meladoni ngu kenowootowo.
Welewootomu sengetoni, noole oololo, yade Mayilitasno
tunootewootowo.
16 Polndo ene Epesasno ko uwelo ma ingowolo. Ndatelo
ngulo, ene nalu ulungga Esiya mela yokowelo ma ingolo,
ngulo ene Epesas ende ngu dagawolo. Ene ngundilo telo,
ngulo sodedo Yerusalem oololo, ngu nalu kundingiyingga
oowooyi Pentikos ngu kenowelo oolouwolo.

Polndo Epesas Tabango Onikuya, Akeyolo Ewolo

17 Noole Mayilitasno oodooye, ngunonggo Polndo mande
yeni, Epesasno oolouwolo. Ene Yesuslo keyimo oni simoo
balelo tabango onilo mande soweyolo ewolo. Tabango oni,
ngundo komo ombuyilo ewolo.
18 Ngundilo etoni, tabango oniku ombutoyi ngu, ene
mande yunolo ewolo. Yengombo ingootenggo. No koletelo,
Esiya melako nguno oololo, ko damoni tetoowe kenolo,
ingoyingomo ngu, no suwoo suwoo yeya oluwolo.
19 Ye ngu ingootenggo. Nalu bidodo Yuda onindo mande
gulanangge elo, nolo mandene yombuliyolo, no yombulibalinelowelo tetoyi, nguno no nowoondone kowuli ko tewootewoo gidalega nguya, nono tewonggo. Ene nondo ngu no
imakewonoku, Oo Bidodo Sembuli ngulo ko ngu nangge
tewono. No enengo ko oni nangge.
20 No mande gome ngu yeno wesiyolo eweloyi ngulo no
ma sosoleteno. Kini, no ye hoolooweyeloweloyimbolo ngulo
eteno. Yo, nondo ngundilo telo, goobooyingo naluno, ko
yengo ya bidodomo mande elo etuyelowono. Ngu mande
ngu ye kuli ingootenggo.
21 Suwoo suwoo, no mande yanggango Yuda oni,
Girik onino nguya ewono. Ngu ngandilo. Noole komo
nowoondonayi yowoolengoya, Anutno nowoondonayi
yewato. Noole komo noolengo Oo Bidodo Sembuli, Yesus
ngulo nowoondonayimo hamoo tetoni, nowoondonayi
nguno nangge yewato.
22 Ariya, ingoyi! Ataga ngu Yuka Kundingiyimbo no
gosinelootoni, ngulo no komo Yerusalemno oolouteno.
Ndawuga, Yerusalem nguno nono tunootewa? Ngu no ma
ingooteno.
23 Ene no oo gula ingooteno. Ende bidodo no toongelo,
nguno endeyootoowe, Yuka Kundingiyi, ngundo mande

yanggango wesiyolo, nunolo, ewolo. Ge ngu ya biyomimo ulo, ko, kowuli ulungga oolengo ngu kenowa, Yuka Kundingiyi ngundo ngundilo ewolo.

24 Ngundilo etoni, ene no ngandilo ma ingowono. Nenengo keda oluweloyi, ngulo no ingooteno. No nowoondonemo nenengo kumooweloyiga ngulo no kowuli ma ingooteno. Kini, no nga oolega no endeyootenoku, nga nangge keyooteno. No nga kongga nga, Oo Bidodo Sembuli, Yesusndo nunowoku, nga nangge telo, yade wenga yokowano. Nga Anutlo mande gome metemingga wesiyolo eweloyi koyingga nga ngu, Anutlo sumangenimo nangge, no ko teteno.

25 Ariya, ataga ye ingoyi! Kuli no ye kewooloyemo endeyowono. Nguno ngu, no Anutlo mande damoningga, nguno simoo bale enengo soboyelooteku ngu, wesiyolo, yeno ewonoku ngu, ene ataga ngu, no ingooteno. Kootusina ngu, ye bidodo no omukumundoone, ko ma kenowanggo.

26 Ngundilo ngulo, no mande yeno ataga eteno. Ingoyi! Ene ye kewooloyemo nguno oni gula Yesusno newendemo hamoo ma telo, oonatetoni ngu, asa, ngu nono kowuli kini.

27 No Anutlo ingonduduni ngu bidodo yeno wesiyolo ewonoku, no ngulo ma sosolewono.

28 Ngundilo ngulo, ye ngu yengombo yengo gome ebe sobosobo teya oliyi! Ngundilo nangge, ye komo simoo bale ngu nguya gome soboyeloyi. Yuka Kundingiyi, ngundo ye yootunoyelootoni, ye simoo balelo sobosobo tewonggo. Ngulo ngu, ye komo Anutlo keyimo simoo bale ngu gome soboyeloyi. Ndawugalo ngulo, Yesus enengombo enengo dalowobo onilo mbumbuwa ngu andangeyunolo, ko yoyowoku ngu!

29 No ingooteno. No ye yoyokolo ngu, se goki biyomi oolengo (etuyeloyingo oni ebe ganagana), ngundo ye kewooloyemo nguno ombulo, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale yombuliyelowelo ombuwanggo.

30 Ngulo ngu, yengo oni gidalegado nguya ootookoolo, ngu mande ebe ganagana etuyelolo, endeyolo, ngundo Yesuslo keyimo simoo bale elo yowoosootoyi, ene ngu keyelolo endeyowanggo.

31 Ngundilo ngulo, ye komo naludodomo ngulo doongedoongoodoongoo teya, gome doongeteya oliyi! Ye komo ngulo ingondudu teya oliyi! Mooma kabusa no ye mande yunolo, ingonduduye yoonenengowelo, no ma sulenekini yeyingo. Suwoo sa ngundilo nangge telo, ye etuyelowonoku ngu, no yengo sendologo, mande yunowono.

32 Ariya, ataga nondo ye yoyolo, no Anut kandeyimo yoyelo, eneno ngandilo yemboongeteno. Gengo nowoon-

doge yunoweloyi mandega, ngundo ngu gedo mete ene
yanggango yunowa. Gengo simoo bale bidodo gengombo
soleyelolo, sunggi yewoku ngu, oo bidodo gome mesalango
ngu nangge yunowa. No ngulo elo yemboongeteno.
33 No oni gulalo beye towikumbani, oo ngu kenomayin-
golo, ngulo ma ingooteno.
34 Yengombo ngu ingootenggo. Nga kandene elayaga
ngando ko oo ngu telo, oowali, towikumba, beye oo ngu yolo,
nenengo hooloweneloote. Oo gulalo wenonolo ngu, kan-
denembo koyi telo yooteno. Ngunonggo oni noya oolooteng-
goku, nguya hoolooweyelooteno.
35 Ngundilo telo, nenengo kone ngu bidodomo, ngu
nondo ye etuyelooteno. Ye komo nosilidodo ngundiya ko
teyi. Noole ngundilo telo, oni yanggango kini ngu mete
hoolooweyelowato. Noole komo Oo Bidodo Sembuli, Yesus-
ndo mande eyingo ngu ingondudu tewato. Ene ngandilo
ewolo. Oni gula enengo oni oni teyingomonggo oo oni gula
inootoni ngu, asa, ngu inoweloyi damoningga, ngundo oo
yoweloyi damoni ngu dagatelo ewolo.
36 Polndo ngu mandega ngu elo yokolo ngu, asa, ene
bodowo oondookelo, ngu oni tabangokudodo Anutno yem-
boongewolo.
37 Yemboongelo yokootoni ngu, asa, kootusina, tabango
oniku bidodo sendo mogulu ulungga telo, Pol dowoolo
yenggonangowonggori.
38 Yenggonangolo, Polndo mande ewoku ngu ingondudu-
woowonggori. Ngu ngandilo ewolo. Ye no omuku-
mundoone ko ma kenowanggo. Ngundilo etoni, ngulo ta-
bango oniku biyomi ulungga ingolo, ene Pol yolo, wanggono
ulo, yokootoyi toongewolo.

21

Pol Wanggo Sanganimo Oolelo, Yerusalem Oolouwelo Oolouwolo

1 Noole Epesasno Yesuslo keyimo onilo tabangoku
yoyokolo ngu, asa, noole wanggo sanganimo oolelo
sawootowo. Oololo, yade nenengo Kos meladoningga nguno
tunootewootowo. Sengetoni, noole Los meladonimo nguno
ulo, tunootelo, ngunonggo mela ulungga nguno, ende gula,
oowooyi Patara, nguno ulelewootowo.
2 Noole ngunonggo wanggo gula Pinisiya uleleweloyingga
kenoyingo, ngulo noole ngu wanggo sanganimo oolelo
oolouwootowo.
3 Noole yade yade oololo, Sayiparas meladoni ngu wanggo
kande dedalesina oodoni, kenolo, noole ngu dagalo, salo

oololo, Siriya melako oololo, Tayiya endemo uwootowo.
Tayiya ulo, wanggo gosiyolo, nguno oo sitowi yewelo etoni
ngulo.
4 Ngu naluno, noole nguno ulo, oololo, Yesuslo keyimo
oni simoo bale yeyolo, nguno nalu kandegula gidembolo
elaya nguno oluwootowo. Yuka Kundingiyi, ngundo Yesus
keyimo simoo baleno utoni, ngundo Polya Yerusalem ma
oolouwelolo ewonggori.
5 Etoyi, ene noolengo nalu gidalega ngu endemo nguno
yokoyingoku, noole ngu endega ngu yokolo, sawelo
tewootowo. Sawelo tetooye, asa, Yesuslo keyimo simoo bale,
simooye ngu bidodo noole yoyolo oololo, ende dabemimo,
wendeyi tamako boodoo oondookelo, Anutno noolengo
yemboongewonggori.
6 Ngundilo telo, asa, ene noole kambayelolo, akeyolo etoyi,
noolendo nguya ngundilo kambayelolo yokolo ngu, asa,
noole wanggo sanganimo ooletooye, ene ko enengo yano
yano oolouwonggori.

Sisariya Endemo Agabas Oningga, Ngundo Polndo Kootusina Oo Teweloyi, Ngulo Ewolo

7 Noole wanggo sanganimo oolelo, Tayiya yokolo, kondibo
salo, oololo, Potolemayisno tunootewootowo. Noole Yesus
keyimo simoo bale kandeye dowoolo, enedodo nalu gula
nguno oode welewootowo.
8 Sengetoni, noole Potolemayis yokolo, toongelo, yade
oololo, Sisariyano tunootewootowo. Noole oololo, oni gula
oowooyi Pilip enengo yano ulo, enedodo oluwootowo. Pili-
plo ko ngu Anutlo mande wesiyolo eweloyi. Oni kandegula
gidembolo elayaga ngulomu gula, ngundo oowali nggami
baleku bayetelo yunowolo.
9 Pilip ngu nambosumoongo namolaya ngu ma
kameteyingo. Ngu bale namolayaga ngu Anutlo ingondudu
eyingo onindo mande ngundilo, ko tetenggo.
10 Noole Sisariyano nalu gidalega nguya nguno oodooye
ngu, ngu naluno, Anutlo ingondudu eyingo oni gula oowooyi
Agabas ngu ene Yudiya mela yokolo, Sisariyano ombuwolo.
11 Ombulo, ngu oningga ngundo nooleno mayelo, Pollo Let
ngu yolo, enengo kekandeyi gosiyolo, Yuka Kundingiyimbo
etoni, ngandilo ewolo. Yerusalemno Yuda oni, ngundo nga
Letga nga sembuli ngu, ngandilo kekandeyi ukingowanggo.
Ngundilo telo, yolo, oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu
kandeyemo yewanggolo ewolo.
12 Ngundilo etoni, noole ngu mandega ingolo, nguno ngu,
noole ko ende ngalo simoo bale nguya gooboongoolo, Pol

solengoyelo, sumoo sumoo ewootowo. Ene Yerusalem ma
oolouwelo elo mande yanggango ewootowo.
13 Ene ngundilo etoyi, ene Polndo mande gumi ewolo.
Ndatelo ngulo, ye sendo sambi telo, nolo ingondudune
yombuliyootenggo? No meyelo, ya biyomimo uweloyimbolo
telo, ko, no Yerusalemno kumooweloyimbolo nguya meyelo
ngu, Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo oowooyi bingami
okooweloyimbololo ewolo.
14 Ene ngundilo etoni, asa, noole ene solengoweloyi mande
gula eweloyi nguya kini. Noole manggonayi ukingolo, noole
ngandilo ewootowo. Oo Bidodo Sembuli ngulo ingonduduni
ingooteku, ngu nangge teyi! Elo ewonggori.

Pol Yerusalem Oolouwolo

15 Nalu gidalega yokolo, noole oo yomosiyolo,
Yerusalemno oolewootowo.
16 Sisariya ende ngulo Yesus keyimo simoo bale gidalega
nguya nooledodo oolouwonggori. Ene noole yoyolo, oololo,
Yesus keyimo oni gula oowooyi Nason, ngundo yano ulo
oluwootowo. Nason ngu Sayiparas meladoni ngulo oni, ene
kulimi oolengo Yesuslo sulena oni tunootewolo.
17 Noole Yerusalem mayelo, tunootetooye ngu, Yesus key-
imo simoo baledo oni oni ulungga telo, noole yoyowonggori.

18 Sengetoni, noole Pol ngudodo Yems kenowelo oololo,
tabango oni goobooyingomoku ngu bidodo Yemsdodo oliyin-
goku, ngu yeyowootowo.
19 Polndo ewolo. Noolendo mayetetolo ewolo. Anut-
ndo Pol hooloowetoni, oni simoo bale sowe gidalega, ngu
kewooloyemo ko oo tewoku, ngu bidodo damonimonggo
nenengo wesiyolo, tabango onino ewolo.
20 Tabango oniku Pollo mande ingolo ngu, ene Anut
bingami okoolo, Polya gumi ewonggori. Doboonayi, ge
ingoote. Yuda oni simoo bale, ene ulungga oolengo biyomi
Yesus keyimo oni tewonggori. Ngu Yesus keyimo simoo
bale ngu, ene Moseslo mamana mande ngu keyowelo mande
yanggango oolengo yetenggo.
21 Ene oni gidalegado gengo etoyi, ingolo, ngandilo ewong-
gori. Polndo ngu Yuda oni ngu, oni sowe gidalega kewooloko
oolootenggoku, nguno ewonggori. Ye Moseslo mamana
mande ngu yokoya, yengo nangosumooye moondeye ma
yomosiyelowelo, Yudalo damoni kulimi ngu ma keyowelolo
ewonggori.
22 Ngundilo ngulo, noole ndatelo tewato? Hamoo oolengo,
ene ge mayewoku nga, elo ingowanggo.

23 Ariya, noolendo ooga geno etooye, ngu nangge ge oo
ngundiya te! Noolengo oni namolaya ngu Anutno mande
hamoo oolengo eneno elo gosiyolo ewonggori.
24 Gedo komo oni Anutno mande gosiyowonggoku nguya
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi nguno oololo, yengo
bobeye ene yunootoni ngu, asa, woolo yeyingo oni,
ngundo yengo woolo yeyunowanggo. Ye ngundilo telo
ngu, ye Moseslo mamana mandeno ye nomboyi oolengo
ootoolo, ariya, ye mete tabayemo uye ngu toongoolo,
oni doongeyembo kenolo ingootoyi ngu, ye kundingiyi
oluwanggo. Oni ngu kenolo, ene tunoo ingowanggo. Ge
nguya Moseslo mamana mande ngu keyoote. Yo, oni ngu
kenolo, ene ingootoyi, mande gulaga ge gowege sanggawelo
ewonggoku ngu, ngu ebe ganagana mande nanggelo in-
gowonggori.
25 Yesus keyimo oni sowe gidalegalo ngu, noole kuli
mande, elo nakangolo soweyowootowo. Ene komo in-
gondale teyi! Ene onindo nusago utolo, mela yuka biyomi
nguno oo kalo yemboongetoyi ngu, ngu ma newelo. Ene
nusago dalododo ma newelo. Nusago bungeyi gosiyootoyi
kumootoni ngu, ngu ma newelo. Ene oni elambalisa tewelo
damoningga, ngu ma toongooyelowelo telo, bosebalese da-
moningga biyomi nguya ma tewanggolo ewonggori.
26 Enengo mande ngundilo ingolo, asa, sengetoni, Polndo
ngu oniku yeyolo, yoyolo, enendo damoni oo tetoyi, Pol
nguya ngu telo, enedodo Moseslo mamana mandeno ewoku,
ngulo ene oni namboyi mesalango tewonggori. Ene ngundilo
telo, Yudalo goobooyingo ya ulungga, Tempel, newendemo
ulo, woolo yeyingo onino enengo nalu kundingiyi ndawu
nalunggano kinitewaku ngulo ewolo. Ngu kundingiyi
nalungga kinitetoningga ngu, asa, woolo yeyingo onino ko
oolouwonggokuno, bobeye ene yunootoyi, ngulo ene Anutno
enengo woolo yewolo.

*Tempel Goobooyingo Yano, Yuda Onindo Pol Dowoowong-
gori*

27-28 Kootusina, nalu kandegula gidembolo elayagaku
namoko kinitewelo yi tetoni, ngu naluno, Yuda oni Esiya
melakononggo, ngundo goobooyingo ya ulungga, oowooyi
Tempel, nguno oololo, Pol kenowonggori. Ngundilo kenolo,
oni oowooyingga nowoondoye yokutuwootoni, sanggili telo,
ootookoolo, Pol dowoolo gosiyowonggori. Ngundilo telo, ene
meno manggalu telo ewonggori. Ye Iserel oni, ye nguya
noole hoolooweyeloyi! Nga oningga ngando ende bidodomo
noolengo oni simoo bale manggoye utolo, wiliyolo, nga goo-
booyingo yangga, oowooyi Tempel, ngalo mamana mande

nguya yombulibaliyoote. Ene oo gula nguya telo, ene Girik
oni yoyolo, goobooyingo ya Tempel newendemo ombulo,
ngulo ene ya kundingiyi nga yeni, sugabododo teteku nga!
Ngundilo elo ewonggori.
29 Ngu damoninggano ngunonggo ene mande gowey-
imo sanggawelo tewonggoku, ngu ngandilo: kulimi ene
kenootoyi, Taropimas, Epesas oningga nguya endemo olu-
woliyo. Ene ngu kenolo, ngandilo ingowonggori. Polndo ngu
oningga nguya yolo, goobooyingo ya newendemo uyingolo
ingowonggori.

30 Mande ngundilo ingolo, nowoondoye sanggili
ulungga telo, asa, Yerusalem endemo simoo bale bidodo
kendutelo, mayelo, Pol dowoolo, woosoolo, endesina
oolelo, uleyi kumooweloyimbolo tewonggori. Ene ngundilo
tetoyi, ariya, sodedonangge, ene Tempel yamako bidodo
goodoomukowonggori.

31 Pol uleyi kumoowelo tetoyi, oni gidalegado me onilo
tabangonggaku mande ngu soweyolo, ngundilo etoyi,
Yerusalem oni simoo bale bidodo soliyokowonggori.
32 Ngundilo tetoyi, ingolo, asa, me oni tabango koleteyin-
gongga, ngundo sodedonangge me oni gidalega yoyolo,
ko, me tabango oni gidalega nguya yoyolo, kendutelo, Pol
dowoowelo goobooyingomo uwonggori. Yuda onindo me
tabango ulungga koleteyingongga, ngu kenolo, me oni nguya
yeyolo ngu, asa, ene Pol uleweloyingonggaku ngu yokowong-
gori.
33 Me onilo tabango koleteyingonggakundo tanggeyemo
ombulo, Pol dowoolo, enengo keyimo me onikuno etoni, uto
yanggango elaya, oowooyi sen yolo, ngundo Pol gosiyoyi!
Etoni, ngundilo tetoyi, tabangonggakundo Yuda oni mande
yunolo ewolo. Nga simoo nga onendo? Ndawuga tete? Elo
sumoo ewolo.
34 Tabangonggakundo ngundilo sumoo yunootoni ngu,
asa, ngu naluno, oni simoo bale ulungga oolengo ngu
enebana manggalu tewonggori. Gidalegado ngu mande gula
elo, manggalu tetoyi, sungombo ngu ene mande gula elo,
manggalu tewonggori. Meno manggalu ulungga mela ma
ingoweloyi tewonggori. Me onilo tabango oninggaku, ngu
mandega ngu damoni ma kenolo ingowolo. Ngundilo ngulo,
me onikuno ewolo. Pol yoya, yengo me onilo yano oolouyi!
Elo ewolo.
35 Ngundilo etoni, ngulo ene Pol yolo, yade ya woodooyimo
ooloutoyi ngu, simoo baledo yanggango yelo, Pol uleyi
kumooweloyimbolo tewonggori. Ngulo ngu, me onindo Pol
okoolo, koolowoolo, ya newendemo oolouwonggori.

36 Yolo, ya newendemo uwelo tetoyi, ene oni simoo bale
oowooyingga meno manggalu telo, keyelolo, oololo ewong-
gori. Ngu oningga ngu uleyiga kumooni! Elo ewonggori.

Polndo Enengo Damoni Yuda Onino Yootunolo Ewolo

37-38 Me onindo Pol yolo, enengo ya newendemo uwelo
tetoyi, ngu naluno, Polndo me onilo tabangonggakuno
ewolo. No mete mande gula geno sumoo ewe? Etoni,
me onilo tabangonggakundo gumi ewolo. Ge Girik mande
ingoote? Nondo ngu ge Igip onilo ingooteno. Kuli gedo
oni ulungga oolengo, 4,000, ngu yoyolo, mela oo sobosobo
ulungga oniya ebe ulewelo, ye oni kini melako nguno
oolouwonggoku, ge ngundo bine? Sumoo ewolo.
39 Ngundilo sumoo etoni, asa, Polndo mande gumi ewolo.
Kini, no Yuda oni. Endene oowooyi Tarsas, ngu Silisiya
melako. Nolo ende ngu oowooyi bingamidodo. No geno
oo gulalo sumoo ewelo. No mete simoo bale nga mande
yunowe? Elo sumoo ewolo.
40 Etoni, me onilo tabango oninggakundo gumi ewolo. Yo,
mete mande e! Etoni, ngulo Pol woodoo sanganimo dikalo,
ngunonggo kandeyi simoo baleno okoololuwolo. Ngundilo
tetoni, oni bidodo nenetewonggori. Polndo Yuda onilo
mande Hiburu ngunonggo ewolo.

22

1 Polndo ngandilo ewolo. Ye konebane awanamone, ye
ingoyi! No yengo mande ngu gumi ewelo ewolo.
2 Polndo Yuda onilo mandenonggo etoni, ene Hiburu
mande ngu ingolo, nenetelo oluwonggori.
3 Ngundilo tetoyi, asa, Polndo ewolo. No Yuda oni.
Namonembo Tarsas ende Silisiya melako yomoonelowolo.
Ene no nga endemo ngano ootookoolo, ulungga tewolo.
No oo etuneloyingo oni, Gameliyelno Skul telo, ingondudu
yowono. Ene noolengo osisambanimbolo mamana mande
ngu gome gome etunelowolo. Ngundilo ngulo, no Anut
keyolo, ngulo damoni nguno no yanggango yeteno. Yendo
Anut keyowelo, ataga yanggango yetenggoku ngandilo.
4 No nguya ngundilo oni Yesusno nowoondoyemo hamoo
tetoyi, no ngu yombuliyelowono. Simoo bale nguya no
yulewe kumoowelo nguya tewono. No uto yanggango (sen),
ngundo gosiyelolo, yoyolo, ya biyomimo nguya yoyewono.
5 Woolo yeyingo onilo tabango, simoo balelo mande wi-
likoyingo tabango oniku, ngundo etoyi, ye ingowanggoku,
ene nguya ingootenggoku, ngulo ene no so uyi nakangolo
nunowonggori. Nunootoyi, Yuda dobooguline Damaskas
endemo oolootenggoku, no ngu yoyowelo Damaskas uwelo

oolouwono. Oni Damaskasno oodooye, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu yoyolo, ya biyomimo yoyewelo, ngulo no oolouwono. No ngu oni simoo bale ngu yoyowelo oololo, Yerusalem ngano mayelo, nguno enengo biyomiye ngulo ogingoyingo yoyi, elo oolouwono.

Polndo Enengo Newende Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni Wesiyolo Ewolo
(Aposel 9:3-19; 26:12-18)

6 Polndo mande gula ewolo. No yade yade oololo, Damaskas namoko tetoowe, sa kewoolo sambolo ngundilo nguno, asa, sodedonangge solu gula ulungga Sambononggo no moondene omukumundoone himi oolengo nunowolo.
7 Ene ngundilo tetoni, no melako solelo welewonowo. Ngundilo tetoowe, manggowo gula ngu solungga ngunonggo tunootelo, noya ewolo. Sol, Sol, ge ndatelo telo, ngulo ge no yombulineloote?
8 Etoni ngu, nondo mande gumi ngandilo ewono. Oo Sembuli Ulungga, ge onendo? Etoowe, enebana gumi ewolo. No Yesus Nasaret oni. Ge no yombulinelowelo, ko telo, endeyooteku ngu! Elo ewolo.
9 Ngundilo etoni ngu, oni noya oolouwootomu ngu, ene solu ngu kenolo, ene oni manggowooga noya mande eyingongga ngu, ene ma ingowonggori.
10 Oo Bidodo Sembulimo, no ndatelo tewano? Etoowe, Oo Bidodo Sembuli, ngundo noya gumi ewolo. Ge ootookooya, Damaskas u! Ngu endemo nguno, oni gulado geno ewaku, nondo oo bidodo gedo telo ewonoku, ngu etoningga, ngu nangge te! Elo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni ngu, ngu solungga ngu ngundilo teloodoni, no mela oo ma kenoweloyi tewonowo. Ngulo ngu, oni noya oolouwootomuku, ngundo no kandene dowoolo, noyolo, Damaskas uwonggori.
12 Oni gula no neyowelo nguno oluwoku, ngu oowooyi Ananayiyas. Ene mamana mande gome keyoyingo oni. Yuda oni Damaskas endemo oolootenggoku, ngundo eneya oni gomelo etenggo.
13 Ngu oningga ngundo nono mayelo, tanggenemo dikalo, noya ewolo. Sol doboone, doongengge ngu mete himi yetoningga, doongeteya, mela keno! Elo ewolo. Ngu nalunggano nguno nangge, doongene mete tetoni, no ene gome kenowonowo.
14 Doongene mete tetoni ngu, enendo ewolo. Noolengo osisambanayimbolo Anut, ngundo ge goyowelo sunggi yewolo. Ge nguno ngu, ge ene ingootoyi, hamoo tetoningga; ge nguno enengo ingonduduni nguya ingolo; ge oni nenengo Yesus

ngu kenowaku, manggowoobo mande etoningga, ngu komo gome ingo!
15 Ge enengo mandeni yootunolo ewa. Ge komo simoo bale bidodomo oo kenolo, mande ingowonoku, ngu etoyi ingowanggo.
16 Ene ge ataga oo ndawuga sobowoote? Ge ootookooya, Sono (kundingiyimbo) sonowoo! Ge enengo oowooyimbolo meno etoyi ngu, Anutndo gengo mbumbuwa biyomingga, ngu sonowootoni toongewalo ewolo.

Anutndo Pol Suleyootoni, Oni Sowe Gidalega Yuda Oni Kini, Nguno Toongewolo

17 Polndo mande gula ewolo. Kootusina, no Yerusalemno ko ombulo, no goobooyingo yano (Tempelno) yemboongelo oodego, no oo gaboya gaboya gula kenoyingo ngundilo tewono.
18 Nguno ngu, no Oo Bidodo Sembuli no kenootoowe, enendo nonolo ewolo. Sodedonangge, ge Yerusalem ende yokoya toonge! Ge ngano nolo mandene wesiyolo ewaku ngu, ene ge manggoge ma ingowanggolo ewolo.
19 Ene ngundilo etoni ngu, nondo gumi eteno. Oo Sembuli, enengombo ingootenggo. Kuli no goobooyingo ya bidodomo oololo, oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, no yoyolo, ya biyomimo yoyelo, no ene yutolo gisaluyelowonowo.
20 Kuli Stiwen ngu uleyi kumooyingo ngu, no ngulo nowoondone nguya metelo ingowono. Nondo ngu oni Stiwen uleyingomu, ngulo dokikilo nenggulo ngu sobowooyunolo oodoowe, ene Stiwen uleyi kumooyingolo ewolo.
21 No ngundilo etoowe ngu, asa, Oo Sembuli, ngundo noya gumi ewolo. Ge toonge! Nondo ge sowenggelootoowe, mela yowoko toongewa. Oni sowe gidalega gula gula Yuda oni kini, nguno toongewalo ewolo.

Rom Onilo Me Tabango Oninggakundo Pol Gome Sobowoowolo

22 Oni simoo baledo Pollo mande ewoku, ngu ingolo, oololo, Polndo ngundilo ewoku, Anutndo ene elo, oni sowe gidalegano enengo mandeni wesiyoya eni, elo sunggi yewolo. Polndo ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno, simoo baledo enengo mande wenga ngu yokowonggori. Ngu yokolo ngu, asa, simoo bale damoni telo, meno manggalu ulungga telo ewonggori. Ngu oningga ngu uleyiga kumooni! Oni ngundilomu ngu, melako ngano ma oluwelo! Ene keda nguya ma oluwa! Elo ewonggori.

23 Ene meno manggalu yanggango telo, enengo dokikilo
nenggulo andandangelo, gugukakawu dolowoolo, oolon-
gootoyi, ooletoni, ene sanggili ulungga tewonggori.
24 Ngundilo tetoyi, me onilo tabangonggakundo sodedo
enengo me onino etoni, Pol yoya, enengo ya newendesina
uya, Pol utoya, mande damoningga ngu ndawugalo simoo
baledo Polya meno manggalu tetenggoku, ngu no damoni
gome ingowelo ewolo. Mande ngu sumoo inoya ingoyi! Elo
ewolo.
25 Ene ngundilo etoni ngu, asa, me onikundo Pol kandeyi
yolo, de bungomo gosiyolo, gisaluboweloyimbolo tewong-
gori. Ngu naluno, Polndo tabangonggakuya tanggeyimo
oolooteku nguya sumoo yunolo ewolo. Rom onilo mamana
mande, ngundo Rom oni ngandiya teyilo ete, bine? Ye
Nggawo (Koot) ma teyingomo koletelo ene ulewanggo, bine?
Ngu damoningga ngu metemi bine? Elo ewolo.

26 Ene ngundilo etoni ngu, me onilo tabangonggaku mande
ngu ingolo, ene sodedonangge oololo, enengo me onilo
tabango ulunggakuno, oo ngulo elo ewolo. Pol oningga
nga ngu, ngu Rom oni nenengo! Ngulo ge ndawuga, ene
teyinowelo? Elo ewolo.

27 Ngundilo etoni, me onilo tabango ulunggakundo
soliyokolo, ombulo, Polno ewolo. Ge nono e! Ge Rom
oningga, ngundi kini, bine? Etoni, Polndo gumi ewolo. Yolo
ewolo.

28 Ngundilo etoni ngu, me onilo tabango ulungga, ngundo
mande gumi ewolo. Nondo Rom oni tewelo ngu, ngulo no
bobeye ulunggado uliyolo, no Rom oni tewono. Etoni ngu,
ene Polndo mande gumi ewolo. No ngu namonembo Romno
no yomooyingo! Elo ewolo.
29 Ene mande ngundilo elo yokolo ngu, asa, oni sumoo
yunolo, ulewelo teyingoku nguya, sodedonangge sosolelo
yokowonggori. Me onilo tabango ulungga oninggaku in-
gowolo. Pol ngu Rom oni gosiyowonggokulo, ene nguya
sosolewonggori.

30 Me onilo tabango ulunggaku, ene komo gome oolengo
ingowelo. Polndo ndawu oo biyomingga tewoku, ene ngu
ingowelo. Ngundilo ngulo, sengetoni suwoononggo, ngu
Pol gosiyowonggoku, sen uto yanggango ngu wesiyowonggo.
Ene mande soweyootoyi, Anutno woolo yeyingo oni so-
bosobo, simoo balelo mande wilikoyingo tabango onino
toongelo ewolo. Ye oni ngu bidodo mayeya gooboongoolo
ewolo. Ene Pol yolo, ombulo, oni tabango doongeyemo etoni
dikawolo.

23

Pol Ene Yuda Onilo Mandeye Wilikoyingo Onino Mande Wesiyolo Ewolo

1 Ngu naluno ngu, Polndo mande wilikoyingo tabango oniku, gome gome yeyondandangelo ewolo. Ye konebane, no Anut doongeyimo endeyolo ootoolo, nenengo nowoondone ngu metemi oolengo telo, endeyolo, yade mayelo, ataga no oo biyomi gula ma ingootenolo ewolo.

2 Polndo ngundilo etoni, Anutno woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni ulungga, oowooyi Ananayiyas, ngundo oni Pol tanggeyimo dikayingokuno ewolo. Ngu manggowoomo uto mandega etekungga, ngu yokoni!

3 Ngundilo etoni, asa, Polndo ngu tabango oninggakuya sanggili ulungga telo ewolo. Ge ngu de sosi biyomi! Kumu nomboyimbo gowege sangani nangge metemi, ene newendemo ngu buwoo nangge! Ngulo Anutndo ge gulewa! Ge ngano bibitelo, ge mamana mande keyolo, nolo mandene wilikolo kenowelo, ene gengombo Moseslo mamana mande yombuliyolo, ge no nuleyilo ete! Elo ewolo.

4 Ngundilo etoni, oni Pol tanggeyimo dikayingokundo, enengo mande ingolo, sodedonangge gumi ewonggori. Ge mete Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo oni koleteyingongga nguya mande biyomi ete, bine? Elo ewonggori.

5 Ene mande ngundilo elo yokootoni ngu, asa, Polndo mande gumi ewolo. Ye konebane, ene oni Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oni koleteyingo, ngu no ma ingooteno. Anutlo mandeno ngu ete.

Gengo tabango oni nguya mande biyomi ma ewelolo ewolo.
Eksodas 22:28

6 Polndo ngu ingowolo. Tabango oni goobooyingo ngano, oni ngu gidalega ngu Sadusi, gidalega ngu Parisi watangga oolootenggo. Ngulo ngu, Polndo mande wilikoyingo tabango oni negoyelowelo, ngandilo ewolo. Ye konebane, no ngu Parisi oni, ko, no ngu Parisi oni nangoye nguya. Nondo ingootenoku, ngu oni kumoolo ko ootookoowanggoku, nondo ngu mandega ngu hamoo oolengolo ingooteno. Ngulo nondo ngu mandega ngu wesiyolo etoowe, ngu damoningga, ngulo ene ataga no noyolo, Nggawono (Koot) nguno noyetenggolo ewolo.

7 Polndo ngundilo etoni ngu, asa, ngu naluno nguno, Parisi oni ngando Sadusi oni nguya sanggili tewonggori. Ngundilo telo, goobooyingonggaku toongoolo, sungo sungo tewonggori.

8 Sadusi onindo ngandilo ewonggori. Oni kumootoyi meleyelootenggoku ngu, ko ma ootookoowanggo. Elo, ko ene

gidalega nguya ingowonggori. Engel oni, Yuka nguya kinilo
ingootoyi, ene Parisi onindo ngu oo ngu bidodo, hamoo, elo,
ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori.
9 Ngu naluno, goobooyingomo oni nowoondoye biyomi
yelo, ngulo ene meno manggalu ulungga tewonggori. Ma-
mana mande etuyeloyingo oni gidalega, ngu Parisi oni
ngundo ootookoolo, dikalo, mande yanggangolo ewonggori.
Noole nga oningga nga kenootetoku ngu, ene oo biyomi gula
ma teyingo. Yukangga, ngundi, Engel oningga bine, nguya
mande elo ingoyingolo ewonggori.
10 Ngundilo etoyi ngu, nguno enengo sanggiliyegaku yeyi,
ulungga oolengo tewonggori. Ngundilo ngulo, me onilo
tabango ulungga enengo koleteyingonggaku sosolelo in-
gowolo. Nga oni wata elayaga, ngando Pol kandeyi gide gide
dowoolo, woosootoli, pitilo kumoowalo ingowolo. Ngulo,
ene enengo keyimo me onikuno sodedonangge etoni, ulo,
kewooloyemonggo Pol dowooya, yoya, yengo yano ooleya,
ya newendemo yokoyi! Elo ewolo.
11 Yangeni suwoono, Oo Bidodo Sembuli, ngundo Pol
tanggeyimo dikalo, eneno ewolo. Nowoondoge ngu komo
yanggango olini! Ge nolo mandene yanggango Yerusalemno
ewoku, ngundiya nangge, Romno nguya ngundilo wesiyolo
ewa. Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngundilo ewolo.

Yuda Onindo Pol Uleyi Kumoowelo, Elo Mande Gosiyowonggori

12 Sengetoni suwoononggo, Yuda oni gidalega gooboon-
goolo, mande gulananggelo gosiyolo ewonggori. Hamoo
oolengo, noole Pol uleye kumoowa. Noole Pol ma uleye
kumootoni ngu, noole oowali sono ngu ma newatolo ewong-
gori.
13 Yuda oni mande gulanangge elo gosiyowonggoku, ngu
onibi elaya ko gidalega nguya ko tewonggori.
14 Ene ngundilo telo, ngu oniku oololo, Anutno woolo
yeyingo oni ngulo oni sobosobo oniku, ko, tabango oni
gidalegano ewonggori. Noole mande yanggango gulanangge
hamoo oolengo, elo gosiyooteto. Noole oowali sono oo ngu
ma nelo ngundilo oode, oololo, Pol uleye kumootonigo, asa,
ngu naluno nguno, noole ko oo newato.
15 Ngundilo ngulo, ye Yuda onilo mande wilikoyingo ta-
bango oni komo mande soweyootoyiga, me onilo tabango
koleteyingongga, nguno ooloutoningga, ngundo Pol yoya,
yeno ombuni. Nguno ngu, ye mete Pollo mande damoni ko
etoni ingowanggo. Noole kuli yoonenengowooto. Pol yeno
ma ombutoni ngu, ngu naluno nguno, ooleko nguno, noole
ene uleye kumoowalo ewonggori.

16 Ene Pol enengo kuwooyi nangonimbo ngu Yuda oni oole
meyelo, Pol uleyi kumoowelo etoyi, enengo buliyiga, ngundo
ingowolo. Pol buliyiga ngu ene ingolo, ngulo ene oololo, me
onilo yano oololo, ya newendemo ulo, yeyeyi Polno ewolo.
Yuda onindo oole meyelo, ge gulewelo etenggoku ngu! Elo
ewolo.
17 Ene ngundilo etoni, asa, Polndo me onilo tabango
oninggano ewolo. Nga simoo kosiyiga nga yoya, me onilo
tabango ulungga nguno oolouya, ene mande gula eneno
ewelolo ewolo.
18 Ngundilo etoni, ngulo me oni sobosobogakundo Pol
buliyigaku yolo, me onilo tabangonggakuno oololo ewolo.
Ya biyomi oni Pol, ngundo no sulenelootoni, nga simoo
kosiyiga nga yolo, geno ombuteno. Ene mande gula geno
eweloyimbolo mayetoni, ngulo no ene yolo ombutenolo
ewolo.
19 Ngundilo etoni, me onilo tabango ulungga, ngundo ngu
simoo kosiyigaku kandeyimo dowoolo, sungo oololo, enesu
nangge telo, sumoo inolo ewolo. Ge ndawu mandega, nono
ewelo mayete? Elo ewolo.
20 Etoni, ngu simoo kosiyiga, ngundo gumi ewolo. Yuda
oni mande gulanangge, elo gosiyootenggo. Ge sumoo elo,
yangeni Pol yolo, tabango oni goobooyingomo onino uwelo,
ngulo ene Pol ko sumoo inolo, enengo mande damoni
ingowelo, mande geno ngundilo sumoo gunowanggo. Ene
oo ngundilo geno ewanggoku, ene ganagelowanggo.
21 Ge enengo mande ngu ma keyowelo. Ngu oni gidalega
ngu bidodo onibi elaya ko gidalega nguya, ngu oowali bidodo
ngu loogu telo ewonggori. Ene oowali oo hamoo oolengo ma
newatoku, Pol uleye kumootonigo, noole oowali ko newatolo
etenggo. Ngundilo elo, ene oole meyelo oolootenggo. Ge
nangge sobogelootenggoku, gedo yo, elo ewa bine, elo sobo-
gelootenggolo ewolo.
22 Ngundilo etoni, ariya, me onilo tabango elayagakundo,
Pol buliyigaku mande yanggango inolo ewolo. Ge nono
mandega eteku ngu, oni gulano ma ewelo. Ngundilo elo, ene
simoo kosiyigaku suleyootoni toongewolo.

Me Onilo Tabangonggakundo Pol Oni Mela Oo Sobosobo Piliks Suleyowolo

23 Ariya, me onilo tabango ulungga koleteyingong-
gakundo, me oni sobosobo elaya negoyelootoni, ombutoli
ewolo. Yali me oni onibi kande elaya 200 oni yoya; onibi
kabusa ko kande elaya (70) ngu, Hos sanganimo bibitetoyiga
ngu yoya; ko, oni onibi kande elayaga (200), ngundo idi, nasa,
dowootoyi, ngu yoya, Pol yoya, Hos sanganimo yetoyiga,

bibitetoningga ngu yoya, suwoono sa nalu kandegula gidembolo namolaya, nguno Sisariya oolouyi.

24 Ye Hos gidalega yomosiyootoyiga, Pol nguno bibitetoningga, yoya, gome sobowooya, yadega oolouya, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingo Piliksno oolouya, nguno yokoya ngu, asa, ye ko ombuyi! Elo ewolo.

25 Me onilo tabango ulungga oni koleteyingongga, ngundo enengo me onindo, elo yokolo ngu, ene so uyi ngandilo nakangowolo.

26 No Koloodiyas Lasiyas, nondo nga mandega nga oni ulungga oni mela oo sobosobo ulungga Pilikslo nakangooteno. Akeyo.

27 Yuda onindo nga oningga nga dowoolo, uleyi kumoowelo tetoyi, ene nondo ingowonoku ngu, ene Rom oni. Ngundilo ngulo, noya me oniya ulo, kandeyemonggo woosoolo yowolo.

28 No nga oningga, nga goweyimo mande etenggoku, ngulo damoni ingowelo, ngulo no yolo, tabango onilo goobooyingomo uwono.

29 Ene no kenowonoku ngu, enengo mamana mande gidalegano ene goweyi kingo sanggawelo ewonggori. Ene nga oningga nga goweyimo mande biyomi gulano, noole ene uleye kumooweloyi gula ma kenowooto. Ya biyomimo yeweloyi nguya ma kenolo ingowooto.

30 Ataga, mande gula nono mayelo etenggo. Yuda onindo mande gulanangge elo, gosiyolo etenggo. Noole tolige windoga nga oningga nga uleyi kumoowelo tetetolo ewonggori. Ngundilo ngulo, no sodedo yewe, geno oolouteku ngu, no ngu oni eneno Nggawo (Koot) mande tetenggokuno ewano. Ene mete ge doongenggemo, enengo mande ngu yootunolo ewanggo. Ge enengo mande nga oningga ngaya etenggoku, ngu damoni mete ingo! Elo ewolo. Ngundo so uyino mande ngundilo nakangowolo.

31 Ngundilo tetoni, me onindo manggowo keyolo, Pol yolo, suwoono nangge Antipatris endemo oololo welewonggori.

32 Sengetoni, me oniku yowoolengolo, enengo endemo ko ooloutoyi, oni hos sanganimo bibitewonggokundo nangge Pol yolo, Sisariya oolouwonggori.

33 Oni hos sanganimo bibiteyingoku, yade oololo, Sisariyano tunootewonggori. Ene so uyinggaku yolo, oni mela oo sobosobo ulungga koleteyingonggaku inolo, Pol nguya yolo, ombulo, koleteyingonggaku kandeyimo yewonggori.

34 Asa, oni mela oo sobosobo koleteyingonggakundo so uyi kandangelo yokolo ngu, asa, ene Pol sumoo inolo ewolo.

Ge ndawu mela gidalesinanggo oningga? Elo etoni, Polndo
gumi ewolo. No Silisiya onilo ewolo.
35 Ngundilo etoni, ariya, oni koleteyingonggakundo gumi
ewolo. Oni geya mande gowegemo etenggoku mayetoyiga
ngu, no gengo mande ingowano. Elo, Pol ngu Herodlo yano
yokoya, gome sobowooya olini! Elo ewolo.

24

Yuda Onilo Tabango Oni, Ngundo Pol Nggawo (Koot) Nguno Yewonggori

1 Kootusina, nalu kandegula yokolo, Anutno woolo
yeyingo ngulo sobosobo oni koleteyingo oowooyi
Ananayiyas, ngundo onilo tabango oni gidalega, Yuda onilo
oni gula oowooyi Tetulas, ngundo simoo balelo manggoye
yolo, Nggawono (Koot) nguno mande eweloyi. Ngu oni
ngu bidodo, ngundo Sisariya ulo, oni mela oo sobosobo
koleteyingo nguno Pol goweyimo mande eweloyiku, ngu
ewonggori.
2 Oni mela oo sobosobo koleteyingongga, ngundo Pol
negongootoni ombuwolo. Asa, ngu naluno ngu, Tetulas-
ndo Pol goweyimo mande damoni yelo ewolo. Piliks, ge
oni ulungga! Ge noole hoolooweyelowoku, ngulo noole
gome bibitelo oolooteto. Longgesambi ebe oo nguya kini.
Gengo ingonduduge ngu metemi gome, ngulo ge noolengo
hoolooweyeloyingo ngu nenengo. Oo oowooyingga bidodo
kuli ende bidodomo biyomi yeyingomu, ngu tetoyi, mete
temukowolo.
3 Ngundilo ngulo, noolengo nowoondonayi ngu oo ngulo
geya gome mesalango ingolo, noole ese ulungga geno eteto.
4 Ene nondo ge ma gosigelowano. No geno mande bodaga
ewelo. Gengo sumangengga ngunonggo noolengo mande
ootuwoo bodaga nga mete ingo!
5 Noole nga oningga nga kenootetoku, ngu ene mandeni
damoni biyomi ulungga yeni tunootete. Ene mela bidodomo,
Yudalo oni nowoondoye yokutuwootoni, bulibali ingolo,
sanggili telo, ebe uleweloyimbolo tewonggori. Ene Yuda oni
noole oni wesowoolo, gidalega oowooye Nasaretlo etenggo,
ngulo tabango.
6 Ene goobooyingo ya (Tempel) ngu sugabo teyinow-
elo nguya tete. Ngundilo ngulo, noolendo ngunonggo
dowoowooto.
7 Ene me onilo tabango koleteyingongga, Layisiyas,
ngundo ombulo, yanggango oolengo yelo, noole kandenay-
imonggo andangelo yowolo.

8 Ngundilo yolo, Layisiyas elo, oni gengo Nggawo (Koot)
teyilo ewoku, ngulo ene ge doongenggemo ngano mayeya
eyi. Ngundilo tetoyi, gengombo nga oningga nga sumoo
inowaku ngu, ge nga oningga nga enengo manggowoomo
mande mande Nggawono (Koot) nguno etenggoku, ngu
nenengo ingowa. Tetulasndo ewolo.
9 Ene mande elo yokootoyi ngu, asa, Yuda oni nguya
ngu oningga ngu hooloowelo, Polya mande ebe ganagana
ewonggori. Ene mande yootunolo, nga mande nga hamoo
Pollo mandelo wesiyolo, Piliksno ewonggori.

10 Ariya, ngu naluno, oni mela oo sobosobo ulungga
koleteyingongga, ngundo kandeyibo nangge Polno tewoote-
wootewolo. Ngulo Polndo mande damoni yelo, ngandilo
ewolo. No ingooteno. Mooma oowooyingga oolengo, ge nga
oni ngalo mande wilikoyunolo ooloote. Ngulo no nenengo
mande geno wesiyolo ewanoku, nguno ngu, no nowoondone
gome mesalango oolengo telo ingooteno.
11 Ge ene sumoo yunootoyi, enengombo mande ngu
etoyi, ge ngu ngandilo ingowaku ngu, no nalu kande elaya
kegidembolo elaya yokolo, no Yerusalemno tunootewonoku,
ngulo no Anutno yambo mande tewelo oolewono.
12 No goobooyingo ya (Tempel) newendemo oluwonoku,
nguno nondo oni gulaya longgeyootoole, Yuda onindo ma
yeyowonggori. No simoo balelo goobooyingo ya (Tempel)
newendemo ngu yombuliyootoowe, ene no ma neyowong-
gori. Ende newendemo nguya, no oo gula ma yombuliy-
owono. Hamoo oolengo kini!
13 Nga mandega noya etenggokungga nga, ngu damoni
gula nenengo oolengo ma yootunolo etoyi, ngulo ge hamoo
elo, ma ingowaku ngu!
14 Ene no nga mande nga gula geno yootunolo ewelo.
Nga mandega enengombo etenggo. No Yesusno nowoon-
done hamoo telo, enengo damoningga ngu hamoo no ngu
keyooteno. Ngundilo etoyi, yo, hamoo no ngu damon-
ingga ngu keyootoowe, ene Yuda oni ene nowoondoyemo
hamoo ma tewonggori. No noolengo osisambanayembolo
Anutga nguno yambo mande ngundilo teteno. No mande
bidodo mamana mandeno, ko, Anutlo ingondudu eyingo
onindo nakangoyingomu, ngu bidodo keyolo, telo, no ngulo
nowoondonemo hamoo telo, ko teteno.
15 No Anutno nowoondonemo hamoo tetoni, ngunonggo
Anut sobowootoowe, oni kumooyingomu yokutuyelootoni,
keda oluweloyi, ngulo no sobowooteno. Yo, oni nenengo, ko,
oni biyomimu nguya Anutndo melenonggo yokutuyelowa.
Yuda oni enengo nguya oo ngu sobowootenggo.

16 Ngulo no nalu bidodomo, nowoondone gome tunoo
oolengo ingootenoku, Anut doongeyimo, ko, simoo bale
doongeyemo nguya nenengo oolengo biyomi ngulo kini.
17 No kuli mooma gidalega ende gidalegano oluwono. Koo-
tusina, no dobooguline oowalilo kumootenggoku ngulo in-
golo, no beye oo ngu yolo, hoolooweyelowelo ko mayewono.
No Anutno kingo eseteweloyi, ngulo beyeni nguya yolo
mayewono.
18 Mayelo, no ngu koyi tewono. Ngulo no nenengo da-
monine ngu tetoowega, mete mesalango teni, elo, ngulo no
goobooyingo ya (Tempel) newendemo oodoowe, ene nguno
neyowonggo. Oni simoo bale ulungga noya ma oluwonggori.
Nguno oni gulano alimbosi oo gula ma tewono.
19 Ene Yuda oni Esiyano oolootenggoku, ngundo mayelo,
ene noya mande moole tetoningga ngu, ene mete ngano
mayeya, ge doongenggemo ngano noya mande ngu eyi.
20 Ene kinitetoningga ngu, ariya, nga oni ngando ene komo
nondo oo biyomingga tewonoku ngu, nenengo oolengo ney-
owonggoku ngu, no tabango oni goobooyingomo tabango
oni doongeyemo dikawonoku, ngulo geno eyi.
21 Ene no mande gulanangge, kuli no ene kewooloyemo
dikalo, no ngandilo manggalu tewono. No Anutlo nowoon-
donemo hamoo tetenoku, ngu Anutndo oni kumooyingomu
yokutuyelowaku, ngungga ngulo nangge, ene no noyolo, ye
doongeyemo mayelo, etenggoku nga! Polndo ngundilolo
ewolo.
22 Ariya, Piliks ngu, ene Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingo damoningga ngulo mande ngu, ene gome watayi.
Ngulo ene Yuda onino ewolo. Ene komo me onilo tabango
Lasiyas sobowooya oodoyiga, ene ombutoninggago, yengo
mandega nga yomosiyowatolo ewolo.
23 Elo ngu, Piliks ene ya biyomi sobosobogakuno ewolo. Ge
Pol yoya, ya biyomimo yelo ewolo. Ene ya gumi ngu ma
goodoowelo. Nguno ngu, Pol enengo dobooguliyi mayelo,
Pol kenolo, oo inowelo mayetoyi ngu, loogu ma yunowelo.
Ene mete mayelo, Pol kenolo, oolo wenonootoni, ngu oo
inolo hooloowewanggolo ewolo.

Piliksndo Pol Yolo, Mooma Elaya Ya Biyomimo Yetoni Oluwolo

24 Kootusina, nalu gidalega yokolo, Piliks baleyi oowooyi
Darusila nguya ombuwoliyo. Piliks baleyi Darusila ngu Yuda
balega yowolo. Ngu naluno ngu, Piliksndo Pol negongolo,
ngulo mandeni ingowelo. Polndo ewolo. Yesus Kristus ngulo
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo damoni Piliksno
wesiyolo ewolo.

25 Ngu naluno, Polndo Piliks etungolo, damoni ngandilo
wesiyolo etungowolo. Anut doongeyimo damoni nenengo
oluweloyi damoningga ngu; goweye gome sobowooweloyi
damoni; ko, Anutndo kootusina wilikoyeloyingo naluno
Nggawo (Koot) nooleno tunooteweloyi damoni; ngu damoni
bidodo telo etungowolo. Ene oo ngandilo etungootoni ngu
ingolo ngu, ngulo ene sosolelo, Polya ewolo. Ariya, mande
mete ete. Ge ataga toonge. Kootusina nalu gula oodoni ngu,
no ge ko negogelowanolo ewolo.
26 Piliks ene oo gula nguya sobowoolo oluwolo. Ene
Pol sobowootoni, Polndo beye inootoni ngu, ya biyomi
yokolo toongeweloyi ngulo tewoongoyingo, ngulo Piliksndo
sobowoote. Ngundilo ngulo, ene Pol negongootoni, enengo
yano utoni, eneya suwoo suwoo mande elo ingolo oluwolo.
Ene Polndo beye ma inoyingo.
27 Piliks ngu Yuda onilo ingonduduye ingootenggoku, ngu
gome ingolo, ngulo kootusina, mooma elaya yokolo, ene Pol
solengootoni, ya biyomimo oluwolo. Ngu naluno nguno,
Politiyas Pestas, ngundo Piliksndo ko ngu enendo yolo,
nguno ko tewolo.

25

Polndo Oni Ulungga Mela Bidodo Sobowootekungga, Ngulo Meno Ewolo

1 Pestas ngu kuli enengo Prowinsno ombulo, ene nalu
kabusa Sisariyano oode, ene ko Yerusalemno ombuwolo.
2 Ngu naluno, Anutno woolo yeyingo kundingiyi onilo
sobosobo oniku, Yuda tabango oni ululu, ngundo Pestasno
oololo, Polya mande gidalega goweyi sanggawelo ewong-
gori.
3 Tabango onikundo Pestasya ewonggori. Ge komo noole
hoolooweyeloya, Pol oningga ngu etooga, Yerusalem ngano
ko ombunilo ewonggori. Ndawugalo ngulo, ene ngundilo
etenggoku, ngu ngandilo: Pol ngu Nggawono (Koot) nguno
ma ombuyingo, ngu naluno, noole tolige oole meyelo, Pol
uleyi kumoowelo elo, ngundo ngundilo gosiyolo etenggo.
4 Ngundilo etoyi, Pestasndo enengo mande ngu gumi
ewolo. Pol ngu Sisariya ya biyomi nguno ooloote. Nalu
bodaga nangge, no ngano yokolo, no Sisariya ko oolouwano.
5 Ngundilo ngulo, yengo tabango oni, ngundo nododo
oolouwato. Ngu oni ngundo Pol damoni biyomi gula tetoni
ngu, asa, ene mete nguno Nggawo (Koot) tewanggolo ewolo.
6 Pestas eneya oode, nalu kandegula gidembolo kabusa
bine, ngundi kande elaya yokolo, asa, ene Sisariya ko

oolouwolo. Sengetoni suwoononggo, ene mande wilikoweloyi musiyomo nguno, ene bibitewolo. Ngundo Pol yoya ombuyilo ewolo.

7 Pol ngu ombutoni, Yuda oni Yerusalemnonggo mayewonggokundo, Pol tanggeyimo dikawonggori. Ngundilo dikalo, mande mande oowooyingga eneno sanggawelo ewonggori. Ene Polndo oo biyomi tewoku, ngu tunoo yootunolo, Pestasno eweloyi, ereremo kini.

8 Asa, Polndo mande gowenemo sanggawelo etenggoku, ngu gumi Pestasno ngandilo ewolo. No oo biyomi gula Yuda onilo mamana mande nguno ma teyingo. Tempel yano nguya kini. Oni ulungga Rom mela bidodo sobosobo koleteyingo, oowooyi Sisa, nguno nguya biyomi gula ma tewono. Ngu bidodo kini! Elo ewolo.

9 Ngundilo etoni, ene Pestasndo, Yuda onilo mande kuli ewonggoku, ngu ingolo, ngulo ene Polno sumoo ewolo. Ge mete Yerusalem oolouwa? Ngu mete tetoni ngu, ariya, no mete Yerusalemno gengo mande gowege sanggawelo ewonggoku, ngu ingowanolo ewolo.

10 Ngundilo sumoo etoni, ene Polndo mande gumi ewolo. Nga yangga nga, ataga no dikatenoku nga ngu Gabmando mande wilikoweloyi ngulo ya. Nga yangga ngano nangge Nggawo (Koot) telo, noole mande ingoweloyi. Ge kuli ingoote. No Yuda onilo oo gula ma yombuliyowono.

11 Ene no oo biyomi gula tetoowe ngu, ngulo nuleyi kumooweloyi ngu, asa, ene mete nuleyi kumoowano. Ene nga mandega noya Nggawo (Koot) tetenggokungga nga, ngu hamoo mande kinitetoningga ngu, ariya, oni gulado no noyolo ene yunoweloyi, nguya kini. No Rom mela sobosobo koleteyingo, oowooyi Sisa, ngulo etoowe, mayetoni, ngundo nolo mande nga kenowaku ngu! Elo ewolo.

12 Ngundilo ngulo, Pestas ene tabango oni goobooyingomo oniya mande mande elo gosiyolo ingolo, Polya gumi ewolo. Ge oni mande wilikoweloyi onilo meno ewelo eteku ngu, ngundo gengo mande nga ingoni, ariya, mete ge Sisano nguno oolou! Ewolo.

Pestasndo Pollo Mela Agripa Oni Koleteyingongga, Ngu Sumoo Inowolo

13 Nalu gidalega yokolo, mela oo bidodo sobosobo koleteyingo oni, oowooyi Agripa, ene kuwooyi oowooyi Bernis elagado, Pestas kenolo, kandeye dowoowelo Sisariyano mayewoliyo.

14 Agripa elaga Sisariyano nalu oowooyingga oluwoliyo. Ngundilo ngulo, Pestas Pollo mande ngu Agripano ewolo.

Oni gula ngano oode, kuli ene Piliksndo yolo, ya biyomimo
ngano yetoni ooloote.
15 Kulimi, no Yerusalemno oodoowe ngu, nguno Anutno
woolo yeyingo onilo sobosobo oniku nguya, Yuda onilo
tabango oni, ngundo goweyimo mande sanggawelo elo,
nguno uleyi kumooweloyimbolo sunggi yelo, no sumoo
nunowonggori.
16 Ngundilo sumoo nunootoyi, asa, nondo enengo mande
ngu gumi ngandilo ewono. Noole Rom onilo damoni ngu oni
gula kingo ogingoyingo, ko kowuli ma inoweloyi. Oni ene
mandedodo ngundo nangge oningga eneya Nggawo (Koot)
mande sanggawelo tetenggoku, ngu doongeyemo dikawolo.
Dikatoni, noole komo musiyo inootooye, ene eneya mande
etenggoku, ngu gumi ewolo.

17 Ngulo ngu, ene noya ngano ombulo ngu, no pelungga ma
teyingo. Kini, ombulo, weleyingomu sengetoni, no Nggawo
(Koot) yano bibitelo ewono. Ngu oningga ngu yoya ombuyi,
elo etoowe, yolo ombuwolo.
18 Oni ene Nggawo (Koot) nguno dikalo, ene mande eneno
mande sanggawelo eyingomu, ngu mande nenengo gula
kini, ko, mande biyomi gula nguya kini. Ngundilo ngulo, ene
mande gulano Nggawo (Koot) inoweloyi nguya kini.
19 Ene enengo yambo mande ngulo ko oni kuli kumooyin-
gomu, ngu oowooyi Yesus ngulo mande ewolo. Ene Polndo
ewolo. Ngu oningga ngu ko keda oolootelo ewolo.
20 No ngundilo mande ngu ingolo, ene no ngu wilikolo
eweloyi, ereremo kini. Ngundilo ngulo, nondo Pol sumoo
inowono. Ge mete Yerusalemno ko ooloutoyi, ngu naluno
nguno, nondo Nggawono (Koot) nguno gengo mandega nga
ingowano, bine?
21 No ngundilo etoowe, Polndo mande gumi ewolo. No
ngano oodoowega, nganonggo sulenelootoyi, Rom endemo
oolouwano. Nguno ngu, mela bidodomo koleteyingo oni
Sisa, ngundo nolo mande ngu yomosiyowa. Etoni, ngundilo
ngulo, nondo yokootoowe, ene ya biyomimo oode, nalu
gulano, nondo ene elo suleyootoowe, Sisano toongewalo
ewolo.
22 Ngundilo elo yokootoni ngu, Agripando Pestasno mande
gumi ewolo. Nondo nenengombo ngu oningga ngulo man-
deni ingowano. Etoni, Pestasndo gumi ewolo. Yo, mete.
Yangeninggago, ngu ingo! Elo ewolo.

23 Ngundilo telo, sengetoni suwoononggo, Agripa Bernis
elaga Nggawono (Koot) nguno ombuwelo tetoli ngu, asa, ngu
naluno nguno, oni bidodo dikalo, ngulo oowooyali bingami
elo yunootoyi, goobooyingo yano uwoliyo. Utoli, ariya, me

onilo tabango bidodo, ngu ende ngulo tabango oni ululu, ngu
bidodo elayaga ngu keyelolo, goobooyingo yano uwonggori.
Ngu naluno ngu, Pestasndo etoni, Pol yolo, ombulo, ngu yano
uwonggori.
24 Pestasndo ewolo. Oni ulungga Agripa, ye oni nooledodo
oolootetoku nga, ye bidodo nga oningga nga kenoyi! Yuda
oni simoo bale Yerusalemno ngu, ko, Sisariyano ngano
oolootenggoku nguya, ene no doongenemo Nggawo (Koot)
inowonggo. Ene meno manggalu telo ewonggori. Ge
komo ngu oningga utooga kumooni, ene keda ma oluwalo
ewonggori.
25 Ene nondo kenootoowe ngu, ene oo biyomi gula ma
teyingo. Ene oo ngundilo ngulo, uleyi kumooweloyi nguya
kini. Enengombo ngu Sisa Agastas enengo mandeni ingo-
nilo ewolo. Ngundilo ngulo, no ene suleyootoowe, Romno
toongewalo ewono.
26 Ene no mande damoni gula ma kenolo, ngulo no ngu
mandega ngu nakangolo, ngudodo suleyootoowe, noolengo
ulungga Sisa nguno oolouwa. Ngulo ngu, oni ulungga
Agripa no nga oningga nga yolo, geno ombuteno. Ye bidodo
doongeyemo ombuteku ngu, noole enengo mandeni mete
ingowato. No nguno mande damoni gidalega kenowelo
ngulo nakangowano.
27 Nondo ya biyomimo oni gula mandeni Nggawo (Koot)
teweloyi mande kini kingo suleyootoowe, toongeweloyi ngu,
no ingootoowe, ngu nenengo kinilo ewolo.

26

Polndo Agripano Mande Wesiyolo Ewolo

1 Ngu naluno, oni ulungga Agripando Polno ewolo. Ariya,
mete gengo mande ngu e! Etoni, asa, Polndo kandeyi okoolo,
enengo mande ngu ngandilo ewolo.
2 Oni ulungga Agripa, no oni oni telo, no mete nga
dikatenoku, no nenengo mande nga ge doongenggemo we-
siyolo ewano. Yuda onindo noya mande gowene kingo sang-
gawelo elo tetenggoku, ngulo no ataga ngu gumi ngandilo
ewano.
3 Ge ngu noolengo Yuda onilo damoninayi, ko, noolengo
ingondudunayi sungo sungo teweloyi damoningga ngu, ge
komo gome ingoote. Ngundilo ngulo, no geno sumoo sumoo
etenoku, ge nolo mandene ingolo, ge sodedo ma sulengge
kiniyewelo.
4 Kulimi, no Silisiya melako oluwonokuno, no
bodaganonggo ombulo, ataga nga, ngu naluno no
nenengo onidodo Yerusalemno oluwonokuno nguno ngu

kewooloyemo ngu, damonine ngu Yuda oni simoo bale ngu
ene bidodo ingootenggo.
5 Ene kuli no ingootenggo. Ene ngu mande ngu ewelo ngu,
ene mete ewanggo. No kuli Parisi onilo damoniye keyowono.
Parisi oni, ngundo Yuda onilo yambo mande teweloyi da-
moningga ngu bidodo keyowono. Yo, enengo yambo mande
teweloyi damoningga ngu noole Yuda onindo yambo mande
tetetoku damoningga ngu dagalo, ene yanggango.
6 Ataga, no nga Nggawono (Koot) nguno dikatenoku nga,
ngulo damoni ngandilo. No Anutndo noolengo osisam-
banayimo oni kumooyingo ko yokutuyeloweloyi mande
elo gosiyoyingo, ngulo nowoondonemo hamoo tetoni, ngu
sobowooteno. Ngulo ngu, no ataga Nggawono (Koot) nguno
oolootenoku nga!
7 Noolengo oni sowe kande elaya kegidembolo elaya (12)
ngundo suwoo sa bidodo, nga Anutga ngano yambo mande
telo oluwonggo. Ene ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni,
ene ngu ooga ngu nangge sobowoolo oluwonggo. Oo Agripa,
oni ulungga, no nguya nowoondonemo ngu ooga ngulo
hamoo tetoni, no ngu sobowooteno. Ngu damoningga
nguno, Yuda onindo noya mande elo, noyolo, Nggawono
(Koot) nguno noyetenggoku nga!
8 Ndatelo telo, ye oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo
Anutndo oni kumooyingomu ngu yokutuyelootoni, ko keda
ootookoowanggo?

9 Kuli, nondo nguya no oo oowooyingga telo, nguno Yesus
Nasaret oningga oowooyi wongoowega unilo tewono.
10 No Yerusalemno ngundilo tewono. No Anutlo woolo
yeyingo oni ngulo sobosobo onikundo ngu ko ngu nondo
teweloyilo sunggi yeyunowonggori. Ngulo no Yesuslo oni
simoo bale oowooyingga yoyolo, ya biyomimo yoyewono.
Oni gidalega yuleyi kumoowelo etoyi ngu, no nguya mete
yuleyilo ewono.
11 Yo, nalu oowooyingga yambo ya bidodomo oololo,
ngu newendemo ulo, nguno oni kowuli yunowono. No
suleyelootoowe, oni Yesusno nowoondoyemo hamoo teyin-
gomu yeningga ngu Yesuslo oowooyi ngu biyomi eya yokoy-
ilo ewono. No eneya sanggili biyomi telo, ngulo no oni simoo
bale yoyolo, kowuli yunoweloyimbolo tewono. Ngundilo
nangge, nondo ende yowoko nguno nguya ko ngundilo
nangge telo toongeyingolo ewono.

Pol Enengombo Yesusno Newendemo Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni Wesiyolo Ewolo

(Aposel 9:3-19; 22:6-16)

12 Polndo mande gula ewolo. Yo, ngundilo telo, no ko
ngu Anutno woolo yeyingo onilo sobosobo oniku, ngundo
no sunggi yenunolo so uyi nunootoyi, ngulo no yolo
Damaskas oololo, Yesus keyimo oniku yombuliyeloweloyim-
bolo oolouwono.
13 Oni ulungga, sa nalu kewoolo nguno Sambononggo solu
gula no gowenemo delo ombutoni kenowono. Ene solu
ulungga oolengo sa dagalo ulungga oolewolo. Ngundilo telo,
nono ombulo, ngunonggo noya oni oolouwootomu nguya
himi yunowolo.
14 Noole bidodo melako ulo, wetolo, omukumundoonayi
wiliyowooto. No manggowo gula ingootoowe, Hiburu man-
denonggo noya ngandilo ewolo. Sol, Sol, ge ndawugalo no
yombulineloote? Ge oo kuningo ngu kenggebo utoya ngu,
gengombo ogingoyingo yo! Elo ewolo.
15 Ngundilo etoni, nondo sumoo ewono. Oo Bidodo
Sembuli, ge onendo? Etoowe, Oo Bidodo Sembuli ngundo
gumi ewolo. No Yesus. Ge no yombulinelolo, endeyooteku
ngu!
16 Ene ge ootookooya, kenggebo mela wongooya dika! No
gedo kongga telo endeyooteku, ngulo geno ombuteno. No
ge goyolo sunggi yetoowe, nolo kone ngu teya, ngunonggo
ge mande damonine kenowoku, ngu bidodo wesiyoya, eya
endeyo. Ngundilo elo, ngulo no geno ombuteno. Oo gidalega
nguya kootusina, no ge etunggelowano.
17 No gengo doboogulige, ko, oni sowe gidalega Yuda
oni kini, kandeyemonggo andangelo goyowolo. No su-
lenggelootoowe, oni sowe gidalega Yuda oni kini nguno
oolouwa.
18 Nondo ge sulenggelootoowe, oni sungo ngu doongeye
himi yetoni doongetewanggo. Ngundilo tetoyi, ene ooleliko
oolootenggoku ngu yokolo, ene yowoolengolo, himimo om-
buwanggo. Ene Setanlo yanggango ngu yokoya, yowoolen-
goya, Anutno oolouyi. Ngundilo tetoyi, nondo enengo
mbumbuwa ngu andangetoowe uwa. No ene goweyemo
sunggi yetoowe, simoo bale ene nolo nowoondoyemo hamoo
telo, ene kundingiyi tunootewanggolo ewolo.
19 Polndo mande gula ewolo. Ariya, Oni Ulungga Agripa,
no Sambononggo oo gaboya gaboya ngandilo etunelootoni,
kenolo, ngulo no manggowo ma toongoowono.
20 No koletelo enengo mandeni Damaskas ende ngulo
oni simoo bale, nguno wesiyolo ewono. Kootusina, no
Yerusalem endemo oni simoo bale, Yudiya onilo ende ngu
bidodomo nguya, ko, oni sowe gidalega Yuda oni kini,
nguno nguya no mande ngandilo wesiyolo ewono. Ye komo
nowoondoye hamoo yowoolengoya, Anutno oolouyi. Ye

Anutno nowoondoye yowoolengoya oni nenengo tunootetoyi ngu, ariya, yengo endeyoweloyi damoningga ngu nguya, simoo bale doongeyemo, ngu nomboyi nenengo tunooteyi.

21 No ngundilo etoowe, ngu damoni damoningga ngulo nangge, Yuda onilo goobooyingo yano ene nodowoolo, nuleyi kumoowelo tewonggo.

22 Ene Anutndo no hooloowenelolo, yade ombulo, ataga nga. Ngundilo ngulo, no nga dikatenoku nga! Ngulo ngu, no enengo mandeni wesiyolo, oni bingamiye kinimo, ko, oni bingamiyedodomo nguya etenoku nga! No mande sungo gula ma eteno. Kini, kulimi, Moses, Anutlo ingondudu eyingo onindo nga mandega kootusina oo tunooteweloyi ewonggoku, no nguya ngu nangge eteno.

23 Kulimi, Moses, ko, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngundo ngandilo ewonggori. Kootusina, Kristus ngu, ene komo ogingoyingo koolowoolo kumoowa. Ene mele yokolo, oni simoo bale bidodo koletelo, ko keda ootookoowa. Ene Yuda oni simoo bale, sowe gidalega Yuda oni kini nguno ombulo, enengo Mande Keda Mesalango wesiyolo, elo ko yoyoweloyimbolo ombuwolo. Ene solu himi ngundilo noole enengo oole etuyelowololo ewolo.

24 Polndo mande eloodoni, ngu naluno ngu, Pestasndo Pollo mande toongoolo, manggalu telo ewolo. Pol ge mboolombo goyoote! Ge Skul oowooyingga yelo, ingondudu ulungga telo, ingonduduge ulungga oolengo ngundo goyeni wenonoote! Elo ewolo.

25 Ngundilo meno manggalu tetoni, asa, Polndo gumi ewolo. Pestas oni ulungga, no mboolombo ma noyowonggori. No hamoo mande elo, no hamoo nenengo ingondudu telo, etenoku ngu!

26 Oni ulungga Agripa, gedo nga oo nga bidodo kuli ingomukoote. Ngundilo ngulo, nondo ngu wesiyolo, geno etenoku ngulo no ma sosoleteno. No ingooteno. Nga mande oo nga bidodo ngu gengo sodege, doongengge, ngu ma dagate. Kini, ge ingooteku, ngulo no ngundilo etenoku, ndawugalo ngulo, nga oo nga ma kombitelo, tunooteyingo.

27 Oni ulungga Agripa, ge bine Anutlo ingondudu eyingo onilo mande, ngulo nowoondogemo hamoo ingoote? No kuli ingooteno. Ngu ge nowoondogemo hamoo tetelo ewolo.

28 Ngundilo etoni, asa, Agripando Polya kootuyisina mande gumi ewolo. Nalu ootuwoo bodaga ngano, ge mete ingolo noyeyi, Kristen tewano, bine? Elo ewolo.

29 Ngundilo sumoo yunolo etoni, Polndo mande gumi ewolo. Nalu ootuwoomo, ngundi, nalu pelunggano nguya, no ngulo ma ingooteno. Ene no Anutno ngandilo yemboongetoowe, enendo mete ge, ko, oni bidodo ngano

nguya nga mandega nga etoowe ingootenggoku, Anutndo hoolooweyelootoni, ene Yesusno nowoondoye, no nowoondone ngundilo, hamoo tewanggo. Ene no Anutno ma yemboongetoowe, ene sen no nunoyingo ngundilo ye ma yunowalo ewolo.

30 Polndo ngundilo etoni ngu, ariya, ngu naluno, Agripando, Gabman Pestas, Bernis nguya, oni mela oo sobosobo oni eneya bibitelo oluwonggoku ngu, ngu nguya ootookoowonggori.

31 Ene ootookoolo, endesina oolewelo oolelo, enengo nangge mande mande elo, ingolo ewonggori. Nga oningga nga ngu, ene oo biyomi gula ma teyingo, ngulo ene uleyi kumooweloyi kini, ko, ene ya biyomimo oluweloyi nguya kinilo ewonggori.

32 Ene ngundilo ingolo, etoyi ngu, asa, Agripando Pestasno gumi ewolo. Nga oningga nga ngu, ene mela bidodo sobosobo ulungga Sisa enengo mande ingowelo ngu, ngulo ge mete ene ma yokootoyi toongewelolo ewolo.

27

Ene Pol Yolo, Wanggo Sanganimo Yetoyi, Rom Melako Oolouweloyimbolo

1 Ene kuli mande elo gosiyolo yokootoyi, noole Itali melako Rom endemo oolouweloyi, ngulo elo, ya biyomimo oni gidalega Poldodo suleyelootoyi, Rom oolouweloyimbolo. Enendo me onilo tabango oowooyi Yuliyas, noole ngu kandeyemo yoyetoyi, ngundo yoyolo oolouweloyimbolo. Ngu me onilo tabango, enendo me oni onibi kandegula (100) sobosobo oluwolo. Yuliyas me oni yanggango oowooyidodo, ngundo ngu me oni gidalega oowooyidodo ngulomu gula, ngundo Sisalo ya oo bidodo sobowoowolo.

2 Ngu naluno, noole ngu Adaramitiyam ende ngulo wanggo ngu sanganimo oolewooto. Ngu wanggoga ngu Esiya melako wanggo uteku, nguno uwelo oolouwonggori. Asa, noole ooloutooye, Aristakas oningga ngu Tesalonayika ende oni, melani ngu Masedoniya, ngundo nooledodo wanggono oolelo oolouwooto.

3 Sengetoni suwoononggo, noole yade oololo, Sayidon endemo wanggo gosiyowooto. Yuliyasndo damoni metemi Polno elo tetoni, ngulo ene Polndo mete ngu endemo uya, dobooguliyi yeyonilo ewolo. Ngunonggo ene oolo wenonootoni ngu, enengo dobooguliyibo inowonggori.

4 Asa, noole Sayidon ende yokolo, ootookoolo, ooloutooye,
doogo ulunggado wanggo wenggelemoowolo. Wenggele-
mootoni, ngulo noole Sayiparas meladoni, ngu kootusina
oolouwooto.
5 Ariya, noole yade oololo, Silisiya mela, Pampiliya mela
ngulo wendeyi ngu kewoolokuli toongoolo oolouwooto.
Noole yade oololo, Mayira ende Lisiya melako nguno
tunootewootowo.

6 Ngu endemo nguno ulo, me onilo tabangonggaku wanggo
gula kenootoni, ngu wanggoga ngu Alekisandiriyanonggo,
ene Itali melako oolouwelo tewolo. Ngulo ngu, ngundo noole
yoyolo, wanggono oolewootowo.

7 Ariya, noole ngu wanggoga nguwoole oolengo yade yade
oololo, nalu gidalega nguno kinitewolo. Ene ko yanggango
teloodoyi, noole yade yade oololo, Nayidas mela namoko
tunootewootowo. Ngu naluno nguno, doogo yanggango
ulungga ootookoolo, ngundo noole nenengo toongeweloyi-
gaku ngu gosiyelootoni, ngulo noole gulasinanggo sawooto.
Ngundilo ngulo, noole yade yade oololo, Krit meladoni ngu
kootusina, Salomon ende ngulo mela sosowoo ngu namoko
oolouwootowo.
8 Ene ko yanggango oolengo telo, noole Krit wendeyi ngu
dabemiwoole oolouwooto. Kootusina, noole musiyo gula
ngu wendeyi kandeyi musiyo gome, wanggo nguno gome
oluweloyi. Ngu musiyonggano ngu Lasiya ende ngu namoko.

9 Doogobo wendeyi yeni biyomi yetoni, ngulo nalu
oowooyingga ngu noole kuli yokowolo. Yuda onindo oowali
sunggi yeyingomu, ngu nalu kundingiyi ngu kuli kinitewolo.
Ngundilo kinitetoni ngu, asa, Yuda oni bidodo ene gome
watayi. Wendeyi biyomi oolengo yeteku naluno, nguno
ngu, wendeyino endeyoweloyi nalu kinilo ingowonggori.
Ngundilo ngulo, Polndo mande yanggango yunololo ewolo.
10 Ye ingondale teyi! Ataga ngu wendeyino doogo ulungga
tunooteyingo nalu. Noole ataga oololo ngu, asa, noole
kowuli kenowato. No kuli ingooteno. Noole oololo ngu, asa,
wanggo, oo sitowi, noolengo nguya oonatewatolo ewolo.
11 Ene ngundilo etoni, me onilo tabango, wanggo dowoow-
eloyi oni tabango, ko, wanggo ngulo tabango oni, ngu bidodo
Pollo mandeni ngu ingootoyi, ene hamoo ma teyingo.
12 Ngu musiyongga ngu doogo ulungga, ngulo wanggo
oluweloyi nenengo kini. Ngundilo ngulo, wanggono oniku
bidodo mande gulanangge, elo gosiyolo, ngu musiyongga
ngu yokolo sawelolo ewonggori. Ngundilo ngulo, ene
salo, oololo, Piniks endemo oluwato. Nguno ngu, doogo
ulunggano mete oluweloyilo ewonggori. Piniks ngu Krit

meladoni ngulo wendeyi kandeyiga. Ngu musiyongga ngu doogo ulunggano kombitelo oluweloyi musiyo gome.

Doogo Ulunggado Wendeyi Yeni, Biyomi Yewolo

13 Sa utesinanggo, ngu doogo imakeyingo tunootewolo. Wanggono oniku ngundilo kenolo ingowonggori. Ataga metemi, nga wendeyi gidalesina nganonggo sawatolo ingowonggori. Ngundilo telo, ene wanggo utoyiku, wesiyolo, yolo, ene Krit meladoni ngulo wendeyi dabemi nguwoole oolouwonggori.

14 Nalu bodaga nangge yokolo ngu, asa, ngu naluno, sono doogo yanggango ulungga oolengo, ngu Krit meladonimonggo nguno ombuwolo.

15 Doogobo wanggo ngu yanggango oolengo wenggelemoolo, wanggo pawangolo ulo, ngulo ngu, ene nenengo toongeweloyi kini. Ngundilo tetoni, ngulo noole ngu wendeyi songgulano nguno, kingo awoongololuwootowo.

16 Ngundilo telo, doogobo wenggeleyelootoni, noole meladoni bodaga ngu oowooyi Kooda, ngu kootusina uwootowo. Noole ngundilo ulo, ko yanggango telo, wanggo bobodimu yowokolo, wanggo ulunggaku sanganimo yoyelo gosiyowonggori.

17 Wanggo bodagaku yowokolo, wanggo ulunggaku sanganimo yemukolo ngu, asa, uto yolo, ngundo wanggo ulunggakudodo gooboongoo yelo, yanggango gosiyowolo. Wanggo tabango oniku ngu elo, doogobo noolengo wanggo ngu yolo yeni, Aprika melako sakiko nguno solelo yulewa, bine, elo, ngulo ene sosoleyingo ulungga tewonggori. Ngundilo ingolo, ngulo ene wanggolo uto yanggango pelungga, ngu sosowoomo nguno Ayen kowuli ulungga oolooteku ngu yolo, wendeyi newendemo oolongootoyi, kelidi sono newendemo oolooteku, ngu dowoowolo. Ngundo kelidi dowootoni, nguno wanggoga ngu uto yanggangongga, ngundo dowootoni, kingo pawangolo, awooyelootoni oluwolo.

18 Doogobo noole yanggango biyomi yombulibaliyelootoni, ngulo noole sosoledooye sengetoni ngundilo, ene damoni yelo, sitowi dolowooyi wendeyino uwonggori.

19 Nalu kabusayi ngu kinitetoni nguno, wanggo ngulo oo nggilinggalani nguya dolowooyi wendeyino uwonggori.

20 Nalu oowooyingga oolengo, noole sa, dootu nga ma kenoyingo. Doogo ulunggado noole yombulibaliyelolo oluwootowo. Ngundilo ngulo, noole ngandilo ma ingowooto. Kootusina, mela gulano tunootewato, bine, ngundi kini bine? Kinitetoni ngu, asa, noole ngu oonatewatolo ingowootowo.

21 Nalu oowooyingga, wanggono oniku oowali ma neyingo.
Ngulo ngu, Polndo ootookoolo, kewooloyemo dikalo ewolo.
Ye nolo mande ingoyingo ngu, asa, Krit mela ma yokolo, ngu
noole ngandilo kowuli ma kenootooye, oo sitowi nguya ma
yombuliyootenggo.
22 Ene no ataga yeno eteno. Ye komo nowoondoye imak-
eni. Ndatelo ngulo, ye kewooloyemo ngano oni gula ma
oonatewa. Kini, wanggoga nga nangge ngu oonatewaku nga!
23 Suwoono, Anutlo Engel oni, ngundo no doongenemo
ombulo dikawolo. Ngu Anutga nguno nangge no yambo
mande telo, no enengo ko oni telo oolooteno.
24 Ngu Engel oningga, ngundo nono ngandilo ewolo. Pol ge
ma sosolewelo. Ge komo oolouya, melako oni koleteyingo,
Sisa, Nggawono (Koot) nguno doongeyimo dika. Ingo! Anut-
ndo enengo sumangeni, ngundo wanggono oni oolootenggoku, ko, ge nguya ngundo gome soboyelowalo ewolo.
25 Ngundilo ngulo, ye ma sosolewelo. No Anutno nowoon-
donemo hamoo, ngulo mande ewoku, ngundilo nangge,
komo engge tunootewa.
26 Ene wanggoga nga, ngu yade oololo, meladoni gula
ngulo kelidi sanganimo oolelo, nguno biyomi yewalo ewolo.
27 Suwoo kande elaya kegidembolo namolaya nguno,
wendeyi ngundo kingo awooyelolo, yade oololo, wendeyi
oowooyi Ederiyatik, nguno ngu, suwoo kewoolo oolengomo
ngu wanggolo ko onindo ngu ingoyingomu, ngu meladoni
gula namoko mayetetolo ingowonggori.
28 Ngundilo ngulo, ene wendeyi yowoko ngu logo yow-
elo. Ngundo onibi elaya (40 Mita) logowoowonggoku ngu,
ngundilo kenolo, yokolo, noole bodaga nguya oololo, ko
yowoko logowoowonggori. Logowootoyi ngu, onibiga kande
elaya (30 Mita) yowoko logo yewonggori.
29 Ngulo ene sosolewonggori. Noole yade oololo, mela
digidodomuno ngu sanganimo bine oolewatolo ingowong-
gori. Ngundilo ngulo, ene wanggo ngulo dowooweloyi digi,
oowooyi Anka namolaya yokootoyi uwonggori. Ene mela
sodedo sengetoni kenowelo, elo ngulo yemboongewonggori.
30 Wanggo ngulo ko oniku wanggo yokolo, saweloyimbolo
oole erewewonggori. Ngundilo telo, ene wanggo boda-
gaku uto wesiyolo yokootoyi, oolengo wendeyi sanganimo
uwolo. Ene ngundilo telo saweloyimbolo, ene wanggolo oni
sobosoboku ganayelolo, wanggo yanggango dowooweloyi
Anka wesiyootoyi, oolengo wendeyino uwonggori. Ene
ngundilo ganayelootenggoku, ene hamoo oolengo wanggo
sosowoosina gosiyolo, nguwoole saweloyimbolo tewong-
gori.

31 Ene ngundilo tetoyi, Polndo oo kenolo, wanggo ngulo
tabango nguno, me onikuno nguya elo ewonggori. Nga
ko oni, ngando wanggoga nga yokolo samukootoyi ngu, ye
oonatewanggolo ewolo.
32 Ngundilo ngulo, me onikundo wanggo bodaga ngulo
utoku toongootoyi, wendeyino uwonggori.
33 Sengewelo, mela debi udooketoni, Polndo oni simoo
bale bidodo mande yunowolo. Polndo ngu oowali neyi,
elo, mande ingonduduye yanggango yunololo ewolo. Nalu
kande elaya kegidembolo namolaya kingo yokootoyi, noole
usenayimo kingo neyingo. Noole oowalingga nguya ma
newootowo.
34 Ariya, ngundilo ngulo, no ye yanggango mande
yunooteno. Ye komo oowali gula neyi! Ngundo ngu ye
yanggango yunowa. Ingoyi! Yengo tabayemo uye gula ma
biyomi yewa. Kini, ye bidodo gome oluwanggoku ngu! Elo
ewolo.
35 Ngundilo elo, asa, ene doongeyemo oomanongoyingo
gula yolo, Anutno esetelo, oosowoolo damoni yelo newolo.
36 Ngundilo tetoni, oni simoo bale nowoondoye metemi
ingolo, ene nguya oowali yolo newonggori.
37 Noole wanggono oni ngu bidodo onibi kande elaya, ko,
onibi kabusa kande elaya gula, ko, kandegula gidembolo
gulanangge gula soweyolo nguya (276) ngundilo wanggono
oluwootowo.
38 Oniku oowali mete nelo yokolo, ene Wit sisiku yolo,
dolowooyi wendeyino utoyi, ngulo wanggo kowuli ulungga
ma yeyingo.

Wanggo Biyomi Yewolo

39 Sengelo sa ooletoni, ene mela kenowonggoku ngu,
mela gula ene ngu melangga ngulo ma ingowonggori. Ene
wendeyi omuyi gula kenootoyi, ngulo kelidi tama nguya
gome. Ngulo ene wanggo nguno gosiyowelo ingowonggori.
Wanggo yade ulo, tolige kelidigo ooletoni ngu, ngu metelo
ingowonggori.
40 Mande ngundilo elo ingolo, asa, wanggo gosiyowong-
goku utoyiku bidodo toongootoyi, wanggo ngulo dowoow-
eloyi digi, oowooyi Anka, ngu wendeyino nguno yokowong-
gori. Nguno nguya wanggo yoonenengootoni toongeweloyi,
ngulo utoyi nguya toongoowonggori. Ngundilo telo, ene
wanggo ngulo towi ngu doogobo ngu dowootoningga,
wendeyi tamako oolouni, elo ngu yeyi oolewonggori.
41 Ene oo ngundilo tetoyi ngu, asa, wanggogaku, ngu digi
sanganimo oolelo, nguno ndindi tewolo. Nguno yanggango
oolengo gagiwi yewolo. Wendeyi ulungga dookelo, ngundo
wanggo sosowoomo oolongootoni, wanggogaku ukewolo.

42 Ngundilo tetoni, me onindo ngu ya biyomimo oni
wanggono yoyolo mayeyingoku, yuleyi kumoowelo tewong-
gori. Ngundilo ingolo, ngulo wanggono oni ngu gula ma
toongewelolo ingowonggori.
43 Ene me oni ngulo tabango oninggakundo, ngu Pol
hooloowewelo ingolo, ngulo ene me onino ewolo. Oni sono
sanganiwoole sawelo ingootenggoku ngu, ene mete koleteya
sakiko oolouyi.
44 Ye oni sungo ngu, ene de sosi yoya, ko, wanggo ngalo
gidale sosisosi yoya, ngu sanganiwoole sakiko oolouyi! Elo
ewolo. Ngundilo etoni, ngulo oni bidodo sakiko mete
oolemukowonggori.

28

Pol Ngu Malta Meladonimo Nguno Oluwolo

1 Noole sakiko nenengo gome metemi mayelo ngu, noole
melako oni gula ngu sumoo yunolo ingowootowo. Ngu
meladoningga ngu oowooyi Malta.
2 Ngu meladoningga nguno, oni simoo bale ngundo da-
moni gome nooleno tewonggori. Sambononggo sono om-
bulo, mela gingo yewolo. Ngundilo tetoni, ene de kalo, ene
noole yoyolo ooloutoyi, noole de yokowootowo.
3 Polndo de made gula bidodo yolo, de nombono kawolo.
Ngu de madega nguno, sile gula de gookingo ingolo, en-
desina oololo, Pol kandeyimo oolelo, wagalo kiwolo.
4 Sile biyomingga, ngundo ngundilo tetoni, ngu meladon-
imo oni simoo bale, ngundo sile biyomingga ngu Pol kandey-
imo kilo boolowootoni, ngu kenolo, enengo nangge elo
ingolo ewonggori. Hamoo nga oningga nga, ngu oni yuleni
kumooyingo! Ene wendeyino ma kumooyingo, ene ngano
ooloote. Ngulo ngu, ene damoni nenengo ngulo Anutga,
ngundo ene keda ma olini elo ingowonggorilo ewonggori.
5 Etoyi, Polndo ngu sile biyominggaku yolo oolongootoni,
de nombono solewolo. Ene Pol ngu silengga ngundo kiwoku,
ngulo ma kumooyingo.
6 Ngu oni ngu Pol sobowoolo oluwonggoku, Pol silembo
kiwoku ngu, koongetoni, ukelo, ulo kumoote. Ene Pol
sobowooloodoyi, nalu pelungga oodoyi kinitetoni, ene Pol
ma kumootoni, ngulo enengo nangge enengo mandenonggo
elo ingolo ewonggori. Nga oningga ombuwoku nga, ngu anut
gula oolooteku nga! Elo ingowonggori.
7 Ngu meladoningga nguno, oni tabango koleteyingo ngu
oowooyi ngu Pabiliyas nguno oluwolo. Ngu oningga, ngu
ene melani koni nguya ulungga moole. Ngu oningga ngundo

noole yoyolo, enengo yano oolouwootowo. Ene noole gome
soboyeloootoni, nalu kabusa yokowootowo.
8 Pabiliyas ngu eweyi ngu sayi. Sayini ngu moondeyi
ogingoyingolo, use sisilelo oluwolo. Polndo ngu oololo,
kenolo, Anutno ngulo yemboongelo, kandeyi tabangomo
yelo, Anutno ngu oningga ngu sayiningga ngulo yemboonge-
wolo. Ngundilo tetoni ngu, oningga ngu mete tewolo.
9 Ene ngundilo tetoni, ngu meladoningga nguno, oni sun-
goku ngu kenolo, ingolo ngu, ene nguya sayi oni gidalega
yoyolo, Polno mayewonggori. Ngundilo yoyolo mayetoyi,
Polndo Anutno yemboongelo, kandeyi tabayemo okootoni,
mete temukowonggori.
10 Ngundilo ngulo, ene damoni metemi ngu nooleno
telo, noole gome soboyelowonggori. Kootusina, noole
sawelo tetooye, oo sungombolo ingolo, wenonowootomu
ngu, bidodo wiyakolo, wanggono yewonggori.

Pol Ngu Yade Yade Oololo, Romno Tunootewolo

11 Ene koletelo noole kombo kabusa ngu meladoningga
nguno oluwootowo. Kootusina, noole wanggo gula doogo
ulungga naluno mayelo ngu, meladoningga nguno oodoni,
noole ngu sanganimo ooletooye, ngundo yoyolo oolouwolo.
Ngu wanggoga ngu Aleksandariya endemonggo ngulo wang-
gomu, ngu sosowoomo ngu, anut ebe ganagana ngu
simoongo sangala elaga gabogaboyali tewolo. Ngu simoongo
sangala elaga ngu oowooyali ngu Kasto, ko, Polas.
12 Noole ngu wanggoga nguno oolelo, yade yade Sirakiyus
endemo oololo tunootewootowo. Noole nguno nalu kabusa
oluwootowo.
13 Noole ngu endega ngu yokolo, yade oololo, Regiyam
endemo tunootewootowo. Kootusina, nalu gulano, doogo
sa uteku, ngu dedalesina ngu tunootewolo. Ngulo ngu,
noole yade yade oololo, sengetoni, noole Putiyoli endemo
tunootewootowo.
14 Ngu endega nguno, ngu Yesuslo keyimo oni gidalega
yeyowooto. Ngundilo yeyootooye, ene noole soleyelootoyi,
enedodo nguno nalu kandegula gidembolo elaya (7) enedodo
oluwootowo. Ngundilo telo, noole Rom ende oolewootowo.
15 Rom endemo, Yesuslo keyimo oni simoo bale ngu noole
mayewootoku, ngulo mande ingowonggori. Ngulo ngu, ene
ootookoolo, yade ombulo, Apiyasno goobooyingo ya nguno
sono oowali uliyoweloyi ya kabusa, nguno ene ooleko noole
yeyowonggori. Polndo ene oniku yeyolo, ene Anutno esetelo,
ene newende yanggango ingowolo.

Polndo Rom Endemo Mande Gome Ngu Wesiyolo Ewolo

16 Noole Rom ende newendesina utooye ngu, Rom ende
ngulo mela sobosobo oningga, ngundo ya gula inootoni,
nguno ene sungo olinilo ewolo. Nguno ngu, me oni gu-
lananggebo nguno, Pol sobowooya olinilo ewolo.
17 Nalu kabusa yokolo, Polndo Yuda onilo tabango oni
negoyelootoni, mayelo goobooyingo. Polndo mande yunolo,
ngandilo ewolo. Ye dobooguline, no oo gula telo, noolengo
oni nga ma yombuliyelowono. Noolengo osisambanayim-
bolo mamana mande ngu gula ma yombuliyowono. Ene
Yerusalemno ngu, no kingo noyolo, ya biyomimo noye-
wonggo. Ngunonggo noyolo, Rom oni kandeyemo noye-
wonggo.
18 Rom onindo nolo mandene ngu ingolo ngu, ene ngandilo
ewonggori. No biyomine gulano nuleyi kumooweloyi nguya
kini. Ngundilo elo, ngulo ene noyokootoyi, toongewelo
tewonggori.
19 Ene Yuda onindo ngu mandega ngu utolo, oolongoolo,
yokootoyi ngu, ngulo no oole gula kini. Ngundilo ngulo no
oni ulungga, Sisa, ngundo nolo mande ingonilo, no ngulo
meno ewono. Ene ngu nolo dobooguline nguya oo gulano
eneya mandega, elo kini.
20 Ngu damoningga ngulo ye negoyelootoowe, nga
mayetenggoku nga, no ye yeyolo, mande yunowelo.
Noole Iserel oni bidodo ene sobowootetoku, ngu Kristus
ngu Anutndo noole ko yoyoweloyi sunggi yeyingo oni,
ngundo sobowootenggo. No nguya ooga newendemo
hamoo tetenoku, ngundilo damoningga nangge, nga uto
yanggangongga nga ngu, ene no gosinelootoyi oolootenoku
nga! Elo ewolo.
21 Ngundilo etoni, Yuda onikundo Polno mande gumi
ewonggori. Yuda melako oni ngu gulado ngu mandega ngulo
gengo mande ngu noolengo so uyi ngano mayetoni, noole ma
kenowootowo. Yuda oni gulado ngano mayelo, geya mande
biyomi gula nguya nooleno etoyi, ma ingowootowo.
22 Ene noole gengo ingondudu ko gengo manggogemonggo
etoyi, ingowelo ingootetoku nga! Noole mande ngandilo
ingowooto. Oni simoo bale mela bidodomo, ngundo gengo
Yesuslo keyimo oni nguya mande biyomi kootusina etoyi,
ngulo noole gengo manggogemo mande nenengo ingowelo
ingowatolo ewonggori.
23 Ene nalu gulano ko goobooyingo tewatolo mande gosiy-
olo ewonggori. Ngu naluno ngu, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo Pol oluwoku yangga, nguno mayewonggori.
Suwoononggo yade oololo suwootetoni ngundilo, nguno
ngu, Polndo mande koyi ngu telo, ngu Anutlo mande
damoningga, ngundo simoo bale enengo soboyelooteku,

ngu damoni nenengo etuyelowolo. Pol ene ko yanggango tewoongolo telo, oni simoo bale enengo mandeni tunoo oolengo hamoo nangge wesiyolo etuyelowolo. Ngu ngandilo ewolo. Kulimi Moses, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngudodo Anutndo Mesayiya Kristus, noole ko yoyoweloyi oni, enendo suleyoweloyi, ngulo ewolo. Ngundilo eyingomu, ngu oo ngu bidodo Yesusno engge tunooteyingo ngu! Elo ewolo.

24 Oni gidalega ngu Polndo mande ewoku, nguno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ene oni gidalega ngu nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.

25 Ngu onikundo enengo kewooloyemo mande mande ngu elo, ingonduduye ngu sungo sungo ingolo, ngulo ene damoni yelo sawonggori. Ene koletelo, Polndo mande gula wesiyolo yunolo ewolo. Yuka Kundingiyi, ngundo mande hamoo oolengo elo, noolengo osisambanayi ngu yunolo, Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya manggowoomonggo, ene Anutndo ngandilo ewolo.

26 Ge ngu oni simoo bale nguno oolouya, mande ngandiya yuno. Ye mande mande ingolo ngu, ene ye ngulo damoni gome ma ingowanggo. Ye doongeteloluwanggoku, ene ye oo gula gome ma kenowanggo.

27 Ngu oni simoo bale ngulo nowoondoye ngu ukingowonggori. Sodeye nguya mande ingowelo soweyokini yewonggori. Ene doongeye kuli ukingowonggo. Ene nga oo nga bidodo ma telo ngu, asa, doongeyembo oo gome kenolo, sodeyebo mande gome ingolo, nowoondoye ngundo mande damoni ngu gome ingonduduwoolo ingowanggo. Ngundilo telo ngu, asa, ene nowoondoye yowoolengolo, nono ombutoyi, nondo ene yomosiyelootoowe, mete tewanggo. Anutndo ngundilo ewolo. Nga mandega nga Anutndo ewoku, ngu ataga nguya, ngu hamoo mandelo ewolo. *Ayisaya 6:9-10*

28 Asa, Polndo mande gula soweyolo ewolo. Yo, ye Yuda onilo tabango ye komo ingoyi! Anutndo noole ko yoyoweloyi damoningga, ngunonggo Anutndo oni sowe gidalega Yuda oni kini nguno mande elo suleyootoni oolouwolo. Enendo ngu mande ngu ingowanggoku ngu! Elo ewolo.

29 Polndo ngu mandega ngu elo yokootoni, Yuda oni ene sawonggori. Enengo nangge mandelo, longgesambi ulungga tewonggori.

30 Mooma elaya bidodo, Pol enengombo ya gula uliyolo, nguno oluwolo. Oni Polno mayetoyi, ene damoni gomemu ngu yunowolo.

31 Polndo Anutlo mande damoningga, ngundo simoo bale enengo soboyelooteku, ngulo gome gome wesiyolo ewolo. Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo mande ngu simoo

bale bidodomo wesiyolo elo, ene ma sosoleyingo, ene gome etuyelowolo. Ene mande yootunolo, yanggango oolengo etoni, oni gulado mande ma ewelo, elo ma loogu teyinoyingo.

Rom
Romlo Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangolo, nowoondoyemo hamoo teyingo oni Rom endemo ooloote nggoku, ngu yunowolo.

Ariya, mande gumi ngu nga so uyinggano ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande ko so uyingga ngalo ingonduduni nguya ooloote. 1:1-17.

Oni simoo bale bidodo biyomi oodoyi ngu, asa, Anutndo noole yombuliyelowa. 1:18–3:20.

Loogu keyoweloyi, ngulo oo damoningga ngundo ngu, mete noole mbumbuwanonggo yoyowa. Kini, ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi ngulo damoni, asa, Kristusno nowoondoyemo hamoo telo oodoyi ngu, asa, ngu damoninggano ngunonggo ngu noole yoyowa. 3:21–4:25

Noole ngu komo Kristusdodo gooboongoowatoku, ngunonggo ngu noole keda sugi sugi suwoo suwoo oluweloyiga, ngu yowato. 5:1–8:39.

Iserel oni simoo baledo ngu Anut kootu inowonggori. Ene kootusina Anut enengombo ko yoyolo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo pawa newendemo ko yoyowelo ombuwa. 9:1–11:36.

Kristen oni simoo balelo damoni gome nenengo. 12:1–15:13.

Polndo kambayeloyingo mande elo, enengo ingonduduye ngu yokutuyelowolo. 15:14–16:27.

Aposel Polndo Ko Teyingo, Ngulo Damoni

1 No Polndo, no Kristus Yesuslo sulena oni. Yesusndo no noyolo, enengo ko oni kilalongo (Aposel) noyewolo. No nguno Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo koyi teweloyi noyewolo.

2-3 Kulimi oolengo, Anutndo enengo Mande Keda Mesalangongga ngu elo gosiyolo, ngu enengo Nangoni Yesus Kristus, ngulo ewolo. Ngu enengo ingondudu eyingo onino etoni nakangowolo. Yo, ene Dewit oni ulungga ngulo sowenimonggo oni oolengo tunootewolo.

4 Ene Anut Nangoni yanggangonidodo, ene Yuka Kundingiyimbo yeni tunootewolo. Yo, Anutndo melenonggo Yesus yokutuwooyingo naluno, nguno yootunolo etuyeloote. Ngu hamoo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngu Anut Nangoni.

5 Anutndo, Yesus Kristusnonggo sumange yolo yunowolo.
Kristus oowooyimonggo noyolo, enengo ko oni kilalongo
(Aposel), enengo kono ngano yoyewolo. Ene ngundilo
tetoni, oni simoo bale mela bidodomonggo negoyelootoni
ngu, Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, enengo mandeni
keyowanggo.
6 Ye Rom melako oni simoo bale nguya Anutndo ye ne-
goyelowoku, ngulo ye Yesus Kristuslo menongga ngu kuli
ingowonggoku, ngu ye keyoyi.
7 Ye simoo bale Romno oolootenggoku, ye Anutndo kuli
newende ye yunolo enengo elo negoyelootoni, nondo mande
nga, yengo nakangooteno. Anut noolengo awanaye, nguno
yemboongetoowe, nguya noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, Yesus Kristus, ngundo sumange noole suwoo suwoo
yunolootoni, nguno ye nowoondoye imakeyingomo oliyi.

*Polndo Rom Melako Oni Simoo Bale Ngu Yeyowelo In-
gowolo*

8 Mela bidodomo, oni simoo bale yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo gomengga ngu mande ingootoyi, ngulo no
ngu oni oni telo, Anutno Yesus Kristus oowooyimo, esetelo
yemboongeteno.
9 Nowoondone bidodo Anut Nangonimbolo Mande Keda
Mesalango wesiyolo yunolo ngu, ngu no Anutlo ko oni
nenengo tunooteteno. Ngulo ngu, Anut kuli ingowoku
ngu, suwoo suwoo no yengo ingondudu telo, Anutno yem-
boongeteno.
10 No yeno ombulo, yeyowelo ingondudu ulungga teteno.
Ngulo ngu, no suwoo suwoo yemboongetenoku ngu, Anutno
mete tetoni ngu, ene oole gula etunelootoni, nguwoole
ombulo yeyowano.
11 No ye yeyowelo nowoondone gome ingolo hahangeteno.
Ndatelo ngulo, nondo ye Yuka Kundingiyi, ngundo oo
kingo duwoo yunootenoku, ngulo ye nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango yunowa.
12 Ngu ngandilo. Yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngundo no hoolooweneloot oni, ngundilo
nangge, no nowoondonemo hamoo teyingo, ngundo ye
hoolooweyelowano. Ngundilo tewatoku, ngundo noolengo
bidodo Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu,
yanggango teyinowa.
13 Ye Kristen dobooguline, ye komo gome ingoyilo in-
gooteno. Nalu oowooyingga, no yeno oolouwelo ingootoowe,
ene oo oowooyinggado nolo oole ukingoote. Nolo kone
oolengo, ngundo oni simoo bale sowe gidalega, Yuda oni kini
hoolooweyelootoni, Yesuslo simoo bale tetenggo. Ngundilo

ngulo, no ye nguya hoolooweyelolo, yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, yanggango samayeloweloyi ingooteno.
14 Anutndo oo gome no nunowoku, ngulo no Anutno
wetidodo. Ngulo ngu, no komo oni simoo bale bidodo
hoolooweyelowano. Ngundilo ngulo, no tuko oni, wendeyi
oni nguya, ingondududodo oni, ko, ingonduduye kini oni
nguya, no komo ngu bidodo hoolooweyelowelo ingooteno.
15 Ngundilo ngulo, no nowoondonemonggo ngu, ye Rom
melako oolootenggoku, ngulo nguya, mande keda gome nga
yeno ewelo ingondudu teteno.

Mande Keda Mesalango Ngu Anutlo Yanggangoni

16 No Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo ma oyu-
moneloote. Ndatelo ngulo, Mande Keda Mesalango ngu
Anutlo yanggangoni. Ngundo ngu, ene mete yoyeni, Anut-
ndo oni simoo bale ngulo nowoondoyemo hamoo tewang-
goku ngu, ngu yoyowa. Koletelo, Yuda oni yoyolo, kootusina,
oni sowe gidalega nguya yoyowa.
17 Anutlo mande, ngundo oni yoyeni, oni gome nenengo
oolengo tunootewanggo. Oni nenengo yeni tunooteweloyi
ngu, Anutlo mande damoni tunootelo oluweloyi ngu, oo
bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo
nangge yeni tunootete. Anutlo mandeno, ngu kuli ngundilo
ewolo.

Oni ene Mande Keda Mesalango ngu gome ingolo, ngulo ene
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, ene oni
nenengo tunootelo, suwoo suwoo keda oluweloyi ngu
yowanggolo ewolo. *Habakak 2:4*

Oni Simoo Bale Bidodo Anut Kootu Inootenggo

18 Noole ingooteto. Anutlo sanggilini, ngundo oni bidodo
melako mande biyomi, ko, mbumbuwa tetenggoku, ngulo
Sambo endemonggo ombulo, ngano tunootelo loote. Onilo
mbumbuwaye, ngundo Anutlo mande wiliyolo, yolo oon-
gootenggoku, ngulo Anutlo sanggilini, ngu oni nguno
tunootewa.
19 Oni bidodo Anutlo mande damoni ingootenggo. Anutlo
hamoo ingoweloyi, ngu mandeni tunoo oolengo oolooteku
ngu, Anut enengombo kuli etuyelowolo.
20 Kulimi oolengo oo bidodo yeyingo naluno, Anut ene
suwoo suwoo, yanggangonidodo, enengo mande damoni
ootootoni, ngu bidodo onindo kenolo ingootenggo. Yo, oni
ene Anutndo mela nga oo bidodo yeyingo, ngu kenolo, nguno
ngu, Anutlo mande damoni ngulo yanggangoni oo nguya
kenolo ingootenggo. Ngundilo nangge, kootusina, onindo
enengo mbumbuwaye oongooweloyi oole gula kini. Ngulo
ngu, ene ma ingootetolo ma ewanggo.

21 Oni ene Anutndo mela ngano oo yeyingo, ngu kenolo
ingootenggo. Ene Anut hamoo oolengo, elo ma ingolo,
ngulo bingami ma okoowonggori. Eneno oni oni nguya
ma tewonggori. Kini, ene Anut kapengo yelo, enengo
ingonduduye ngu kingo nangge yelo, nowoondoye ooleliko
oolootenggo.
22 Ngundilo ngulo, ene ingondududodo oni, elo eteng-
goku ngu, ene Anut doongeyimo, ene oni ingonduduye kini
tunootetenggo.
23 Anut dulidalinidodoga ngu ma kumooteku, ene ngu
kootu inolo, nguno nguya yambo mande ma tetenggo. Ene
ngu melako ngano oo kumootenggoku, ngu gabogaboyi telo,
ngu bingamiye okoolo, nguno yambo mande tewonggori.
Oo kumootenggoku ngu ngandilo: oni, nu, nusago, sile-
soombalaku, oo kekandeyedodomu endeyootenggoku, ngu
gabogaboyemo telo, nguno yambo mande tetenggo.

Damoni Biyomi Gula Gula

24 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, enengo da-
moniye biyomi, ngundo yoyolo, nowoondoye sugabododo
telo yunootoni, ngunonggo enengombo bulibali endey-
ootenggokuno, goweye yeyi, biyomi oolengo yetenggo.
Nguno goweye yombuliyolo, nguno oyumo yootenggo.
25 Ngundilo oni simoo bale ngu, ene Anutlo hamoo mande
ngu ma keyolo, ene Setanlo ebe ganagana ngu nangge
keyowonggori. Yo, ene Anut mela ngano oo bidodo yeni
tunooteyingongga, ngu kootu inowonggori. Yo, ene Anut
oowooyi bingami ma elo okoowonggori. Kini, ene Anutno
yambo mande teweloyi ngu ma telo, ene Anutndo oo melako
ngano yeyingo, oo nguno nangge yambo mande tewonggori.
26 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, ene mande biy-
omimo oodoyi, enengo balesumooye ngu kame nenengo
teweloyi damoni ngu yokolo, bale gidalega ngu bosebalese
telo, damoni biyomi ngu, keyololootenggo.
27 Simoo nguya ngundilo nangge, balesumooye
yoyokolo, ene simoo gidalegaya enengo nangge bosebalese
telolootenggo. Nowoondoyemo damoni biyomingga, ngulo
nangge, hahangelolootenggo. Ene oni dobooguliyeboya
damoni biyomi ngu nangge tewonggo. Simoo enengo
nangge oyumo mande ngu oni gulano tetenggo. Oni
enengombo enengo damoni biyomi tetoyi, Anutndo ngulo
goweyemo kowuli ulungga ngundilo nangge gumi yunoote.
28 Oni enengo ingonduduyemonggo, Anutlo mande ne-
nengo ngu yokowonggori. Ngundilo ngulo, Anutndo
yoyokootoni, enengo damoniye biyomi, ngu nangge ingolo

keyootenggo. Nguno ngu, ene ingonduduye damoni oowooy-
ingga, Anutndo oniya ma tewelo, elo logo teyingo, ngu
tewonggori.
29-30 Enengo damoniye biyomi, ngundo nangge, nowoon-
doyemo hangete. Ngu ngandilo: mbumbuwa biyomi;
onilo oo kenomayingoweloyi; oni sungomboya damoni biy-
omi tetenggo; oni gidalega ngulo sitowiye kenolo, ngulo
nowoondoye biyomi ingoweloyi; oni uleyi kumooweloyi;
bigibogu longgesambi; oni ganayelolo enengo oo sitowi
yoweloyi; oni gidalega goweye sanggawelo mande biyomi
etenggo; ngundo nangge nowoondoye hangetenggo. Yo, ene
oni kootuyesina mande biyomi elo oowooye yombuliyow-
eloyi; Anutya mundi telo manggalu teweloyi; windawinda
telo, enengo oowooye bingami okooweloyi; ene mande
damoni biyomi keda nguya yeyi tunootetoni; ko, oni ene
awanamoyembolo mande ma keyootenggo.
31 Oni ene ingonduduye kini; ene oni mande etenggoku
ngu, ene enengombo ngu ma keyootenggo. Ene dobooguliye
nowoondoyi ma telo, oni gidalegalo nguya nowoondoyi ma
tewonggori.
32 Anutlo mamana mande nenengo ngu ngandilo ewoku,
oni damoni biyomi bulibali ngundilo tetenggoku ngu, ene
Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi nguno
oololo oluwanggo. Ngundilo oni simoo bale ngu, ene komo
ngu Anutlo mamana mandega ngu gome ingolo, ene ngu
yokolo, kootu inolo, damoni biyomi nangge telolootenggo.
Ene ngu damoninggano nguno ootoolo, ngunonggo oni gi-
dalega nguya yoyolo, ngu damoni biyomingga ngu etuyelow-
eloyimbolo ngulo oni oni telo, nowoondoye bidodo ngulo
nangge ingootenggo.

2

Anutndo Wilikoyeloweloyi, Ngu Nenengo Oolengo

1 Ye simoo bale bidodo oni gidalega goweyemo mande
biyomi etenggoku, ngu no ye sungomo sungomo eteno.
Ingoyi, ye oo ngundilo tetoyi ngu, asa, kootusina wi-
likoyeloyingo naluno, Anutndo yengo mande damoniye
nguya ngu ngundilo wilikoyelowa. Ngu mande da-
moninggano ngunonggo yengo goweye bungomo mande
nguya etenggo. Ndawugalo? Ye oni sungo goweye
bungomo nguno mande biyomi etenggokulo ngulo, nalu
bidodomo, yengombo nguya ngundilo mande damoningga
ngu telolootenggo.
2 Noole hamoo ingooteto. Oni mande damoni biyomi
ngundilo tetenggoku, ngulo gumi biyomi ulungga oolengo

Anutndo yunowa. Ndatelo ngulo, Anutndo oo bidodo wilikoweloyi naluno, ngu nenengo oolengo wilikoyelowa.

3 Ge mela ngalo oni nangge, ge oni gulado oo teteku, ngu bungomo mande ma ewelo. Ndatelo ngulo, gengombo nguya ngu damoni biyomingga, ngu tete. Ngundilo tetekulo ngulo, ge Anut doongeyimo ma kombitewa. Kini, Anutndo gengo damoningge nenengo wilikowa.

4 Nalu pelunggano, Anutndo ge gome sobogelolo yomosinggeloote. Ene suwoo suwoo nowoondoyi telo, sobogelolo ootoolo, geya sodedo ma sanggili tete. Yo, Anutlo mande damoni gome metemi. Ge bine ngulo ingootoyi, kingo oo ngundilo tete? Kini, Anutndo ngu mande damoningga telo hooloowenggelootoni, nowoondoge yowoolengoya, Anutlo nowoondogemo hamoo tewa.

5 Ene ge komo nowoondoge gagiwi, ngulo ge nowoondoge Anutlo ma ingolo yowoolengoote. Ngu mande damoninggano nguno, gengombo gengo mande damoni biyominggega ngu, soweyootoyi ulungga tete. Ngundilo ngulo, kootusina, nalu gulano, Anutlo sanggilini ngu tunootelo, nguno ngu enengo yanggangonidodo, gengo mande damoningge biyomi ngu nenengo wilikootoni, nguno ge biyomi gumi yowa.

6 Yo, hamoo, Anutndo oni simoo bale bidodo oo mande damoni tewonggoku, ngulo gumi ngundilo nangge yunowa.

7 Anutndo sugi sugi oluweloyi ngu oni ngandilo yunowa. Oni ene suwoo suwoo mande damoni gome ngulo ko yanggango tetoyi, Anutndo enengo dulidalinidodo bingamiyedodo teweloyi, ko, sugi sugi keda oluweloyi ngu yunonilo ingootenggo. Ngundilo oni ngu Anutndo sugi sugi keda oluweloyi ngu yunowa.

8 Ene oni gidalegado ngu enengombolo nangge ingootenggo. Ene mande hamoo ngu kootu inolo, Anutlo mande damoni gome nenengo, ngu ma keyootenggo. Ngulo ngu, Anutndo ngu oni nguya sanggili biyomi telo, ogingoyingo gumi ulungga yunootoni yowanggo.

9 Yo, hamoo, oni bidodo mande damoni biyomi tetenggoku, ngulo Anutndo kowuli ogingoyingo ulungga oolengo yunowa. Enengombo mande damoni biyomi tetenggoku, ngulo Yuda oni simoo baledo kowuli koletelo yootoyigo, kootu, oni sowe gidalega enebana kowuli ngundilo nangge yowanggo.

10 Ene oni simoo bale mande damoni gome nenengo tetenggoku ngu, asa, Anutndo Sambo endemo oowooyi bingami gome metemi, ngu inootoni, newende imakeyingomo sumangeyi oluwa. Ngundilo ngu, Yuda oni ngu koletelo, ko, oni sowe gidalega ngu kootu nguya yowanggo.

11 Anut doongeyimo, oni oowooyedodo, ko, oowooye
kini oolootenggoku ngu wilikoyeloweloyi logo gulanangge
oolengo ereremo ooloote.

12-15 Ngu ngandilo: Anutndo oni bidodo mbumbuwa
tetenggoku, ngulo ogingoyingo gumi biyomi yunowa. Yo,
hamoo, oni bidodo Moseslo mamana mande ma ingolo,
weti mbumbuwa tetenggoku ngu, asa, Anutndo ngundilo
oni ngu ogingoyingo gumi yunootoni, ene Setanlo ende
biyomimo uwanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo ma-
mana mande ngu nowoondoyemo yetoni, ngundo newende
sanggawetoni, ene mande damoni biyomi ngundi metemi
tewonggoku, ngu nenengo etuyelowolo. Ngundilo nangge,
Yuda oni simoo bale bidodo Moseslo mamana mande ingolo
oolootenggoku, ngundo weti mbumbuwa tewanggoku ngu,
asa, Anutndo ngu oni ngulo mande damoniye, wilikoyelolo
ogingoyingo gumi biyomi nguya yunowa. Ndatelo ngulo, ene
mamana mande kuli inowonggoku, ene ngu kootu inolo, ma
keyoyingo, ngulo ene oonatewanggo. Yo, hamoo oolengo,
oni ene Anutndo damoni gome nenengo onindo teyi, elo
ingooteku, ngu tetoyi ngu, asa, Anutndo ngu oni ngu yoyowa.

16 Nga mande kedaga Anut wilikoyeloweloyi, ngulo nondo
wesiyolo etenoku nga, ngu kootusina, ngundilo tunootewa.
Oni enengo mande damoniye bidodo imangoolo tetenggoku
ngu, Anutndo oni bidodo nenengo wilikoyelowa. Ene ngu
wilikoyeloweloyi kongga ngu, Anutndo ngu Yesus Kristus
inootoni tewa.

Yuda Onindo Mamana Mandelo Nowoondoyemo Hamoo Tetenggoku, Ngundo Ene Hoolooweyelowa

17 Yengombo noole Yuda oni, elo etenggo. Yo, ye Moseslo
mamana mande ngu nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
ngulo nangge ingolo, nguno yengo bingamiye nangge elo
okoolo etenggo. No Anutlo oni, elo meno manggalu kingo
etenggo.

18 Ene ye Anutlo mamana mandeno etuyelootoyi, ye in-
gowonggoku Anutndo ndawuga yeno yeni, tunootewaku
ngu, ngundilo ngulo, ye mande damoni biyomi, ngundi,
metemi ngu wilikolo ingootenggo.

19-20 Ye ngandilo ingondudu tetenggo. Mamana man-
deno, noole kuli hamoo mande ngu damoni ingolo yowooto.
Ngundilo ngulo, noole Yuda oni Anutlo mamana mande ma
ingoyingo, doongeye kilingo ngundilo, ngu oole etuyelowato.
Noole Yuda oni ngu oni ooleliko oolootenggoku, ngulo solu
himi. Noole ngu oni ingonduduye kini, ngu Moseslo ma-
mana mande ngu etuyelolo, ngulo ingondudu yunoweloyi

oni oolooteto. Noole simooye bobodi Moseslo mamana
mande, ngulo etuyeloyingo oni oolootetolo ingootenggo.
21 Yo, ye oni gidalega mande damoni gome metemi
etuyelootenggoku, ndawugalo ngulo, yengombo yengo ma
etuyelootenggo? Yo, ye oni sungomboya, ye yakaka ma
tewelo, elo etuyelootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno.
Yengombo nguya yakaka tetenggo, bine?
22 Ye ngandilo nguya etenggo. Oni elambalisa oluweloyi
ngu yokolo, bulibali ma endeyowelo. Elo etuyelootenggo.
Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya bulibali
endeyootenggo, bine? Ye ngandilo nguya etenggo. No oo
yuka biyomimo ma yemboongewanolo ewonggori. Ene no
ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya ngu oomboolo oo
nusago gabogaboyi yakakayi yolo, yengo yano yetenggo,
bine?
23 Ye yengo oowooye bingamiye nangge okoolo, meno
manggalu kingo etenggoku ngu, noole Anutlo mamana
mande ingootetolo ewonggori. Ngundilo elo ngu, ngu
mbumbuwa telo, ngundo Anutlo mamana mande ngu
yombuliyowonggo. Ngundilo damoninggano nguno, ye
Anut oowooyi ngu yombuliyolo, oyumo teyinootenggo.
24 Anutlo mandeno, ngu ngandilo nakangowonggori.

Ngu yengo mande damoniye biyomi, nguno oni sowe gidalegado Anut oowooyi yumooyinolo yombuliyootenggo. Elo nakangowonggori. *Ayisaya 52:5*

Onendo Ngu Yuda Oni Oolengo?

25 Yuda oni ngu Anutlo sunggiga goweyemo ngudodo
ngu, ene Anutlo oni oolengo etuyeloote, bine? Ene ma-
mana mande keyolo ngu, ngu sunggiga ngu gome oolengo.
Ene ye mamana mande ngu kalongolo ngu, sunggiga yeno
oolooteku ngu, kingo oo ngundilo tunootewa.
26 Ngulo ngu, oni ene sunggi goweyimo ma yeyingo ngu,
ene mamana mande ngu gome keyolo, damoni gome ne-
nengo ngu tewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutlomu. Ene
Anut doongeyimo, sunggi eneno kuli oolooteku, ngundilo
ene sunggidodo.
27 Oni ngu sunggiga ngu kini, ngu oni ngu Anutlo
mamana mande gome keyolo, ngunonggo enengombo ye
Yuda onilo damoniye kenolo, ngu mamana mandeno wil-
ikoyelowanggo. Ndatelo ngulo, ye mamana mande so uyi
nakango yeno oolooteku ngu, ko, yeno sunggiga ngu nguya
ye goweyemo oolooteku, ngu ene ye mamana mande ma
keyootenggo.
28-29 Ndawu oningga ngu Yuda oni? Oni gula ene sunggi
ngu goweyimo nangge, ngu Anutlo oni kini. Kini, oni

gula ene sunggi ngu, ene newendemo oolootekungga ngu, ene Yuda oni oolengo Anutlomu. Sunggi hamoongga nga Anutnonggo Yuka Kundingiyimbo yolo ombulo, oni nowoondoyemo yete. Ngundilo oningga ngu, oni doongeyemo oowooyi kini. Ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi bingamidodo ooloote.

3

Damoni Biyomi, Ngundo Mande Damoni Gome Ngu Yeni, Ma Biyomi Yewa

1 Ngundilo ngulo, Yuda onindo oni sowe gidalega ngu ndawugalo dagayelootenggo? Ndawu oo metemingga goweyemo sunggiga nguno tunootete?

2 Yuda onindo ene oo gome guladilo guladilo ooloote. Koletelo ngu ngandilo: Anutndo enengo mandeni ngu Yuda onino yetoni, ngundo sobowooyi, elo yunowonggori.

3-4 Oni gidalega, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangoye ulungga kini, ngulo ene oo gula tewelo elo ewonggoku, ngu ma tetenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo nguya enengo mande elo gosiyoyingo, ngu ma tewa, bine? Hamoo oolengo kini. Ngulo ngu, oni bidodo ebe ganagana mande etenggoku, suwoo suwoo Anutndo mande oo elo gosiyoyingo, ngu bidodo temukowa. Anutlo mandeno, ene Anutdodo ngandilo ete.

Gengo mandege ngu, hamoo oolengo nenengo. Ene onindo gengo mande wilikowelo tewanggoku ngu, gedo ene dagayelololuwalo ewonggori. *Sam 51:4*

5-6 Ndatelo ngulo, oni gidalegado mande ngandilo etenggo. Noolengo mande damoni biyomi ngu, Anutlo mande damoni nenengo ngu yeni tunootetoni, ngu mete noole mbumbuwa ulungga tewato, bine? Noole damoni biyominayi, ngundo Anutlo damoni ngu yeni tunootetoni ngu, ndawugalo Anutndo noolengo mbumbuwa ngulo gumi yunowa? Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo kini. Anut nenengo kini tetoni ngu, ndatelo telo, ene mete endeni endeni oni simoo bale bidodo damoniye ngu wilikoyelowa. Kini, Anut ene oo bidodo ulungga oolengo.

7 Ene nolo ebe ganagana mande, ngundo Anutlo mande damoni metemi yeni tunooteteku ngu, ngundo yeni, oowooyidodo tunootewaku ngu, ndawugalo ngulo, no komo mbumbuwadodobo ngulo kowuli gumi yowano?

8 Ene noole ngandilo ingowato. Noole mbumbuwa oo biyomi temukootooye, oni simoo bale kenolo ingootoyi, Anutndo nangge, ene mande mande damoni gome nenengo tewa. Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu

hamoo oolengo kini. Oni mande ngundilo etenggoku ngu,
Anutndo ngulo gumi biyomi oolengo yunowa.

Oni Simoo Bale Bidodo Mbumbuwadodo

9 Ndatelo ingonduduga tewato? Anut doongeyimo, noole
Yuda onindo oni sowe gidalega dagayelolo oolooteto, bine?
Hamoo oolengo kini. No kuli ewonoku ngu, Yuda oni, ko,
oni sowe gidalega nguya noolengo bidodo mbumbuwabo
wiliyelolo, gosiyelootoni oolooteto. Ngulo Anutndo noolengo
bidodo mande yosanggawelo ete.

10 Anutlo mande ngandilo nakangowonggori.

Oni gula gome nenengo ma ooloote. Kini, oni bidodo
biyomimo oolootenggo.

11 Ndatelo ngulo, oni gula Anutlo ingondudunidodo nguya
kini. Oni gulado Anut nguya kenowelo ma erewetenggo.

12 Kini, oni bidodo kuli Anut kootu inolo yokolo, ene kuli
oni biyomi oolengo temukowonggori. Oni gulado mande da-
moni metemingga ma tetenggo. Hamoo oolengo gulanangge
ma ooloote. *Sam 14:1-3*

13 Ye mande manggoyemonggo, ngu usembi mele ndindingo
biyomi ooleteku ngundilo. Ene mebuyemonggo,
mande ebe ganagana oowooyingga oolengo etenggolo
ewonggori. *Sam 5:9*

Ene oni goweyi yombuliyelowelo mande guladilo etenggoku
ngu, sile dingeyi biyomi oni yokitoni, kumootenggoku
ngundilolo ewonggori. *Sam 140:3*

14 Ene suwoo suwoo, oni kootuyisina yumooyinolo mande
biyomi, sanggili mande kowoo ngu nangge mang-
goyemonggo etoyi tunootelo loote. Ngundo oni kowuli
yunootenggolo ewonggori. *Sam 10:7*

15 Ene sodedonangge oni sungomboya sanggili telo, yudoyi
kumootenggo.

16 Suwoo suwoo, ene oo oowooyingga yombulibaliyolo,
ngunonggo kowuli ulungga oni yunootenggo.

17 Ene oni simoo baledoya nowoondoye goboolo yelo,
imakeyingomo oluweloyi damoni, ngu ma ingootenggolo
ewonggori. *Ayisaya 59:7-8*

18 Ene nowoondoyemonggo Anutlo boda ma sosoletenggolo
ewonggori. *Sam 36:1*

19 Noole ingooteto. Oni simoo bale Moseslo mamana
mande newendemo oolootenggoku ngu, ene komo mamana
mande keyoyi. Ngulo ngu, oni gulado ngandilo ma ewa. No
oni nenengo oolengolo ma ewa. Kini, noole mela bidodomo
oni simoo bale, noole Anut doongeyimo, mbumbuwadodo
oolootetoku ngu, noole ngulo gumi yowato.

20 Ndatelo ngulo, oni ene mamana mande ngu nangge
keyolo ngu, ene Anut doongeyimo, mamana mande ngundo
hooloowetoni, nenengo ma tunootewa. Hamoo oolengo kini.
Mamana mande ngulo koni ngu, noolengo mbumbuwanayi
ngu yeni tunootete.

Oni Ene Yesus Kristus, Ngulo Nowoondoyemo Hamoo Tewanggoku Ngu, Asa, Anutndo Oni Nenengolo Ewa

21 Ataga, Anutndo oole keda gula oni simoo baleno
yootunolo etuyeloote. Ngulo damoni ngandilo. Anutndo
enengo doongeyimo, oole oni nenengo oolengo tunooteni,
elo ingolo tewolo. Ngungga ngu mamana mande kulimi
ngu gome keyoyingo, ngulo ooleyimo kini. Ngu ene sungo
oole gulano tunootewolo. Kulimi, Anutlo ingondudu eyingo
oni, ngulo oo nakaya, ko, mamana mandeno nguya ngandilo
ewonggori.
22 Nga Anutlo damoni nenengongga nga, ngu ngandilo.
Oni ene Yesus Kristus, ngulo nowoondoyemo hamoo tewang-
goku ngu, asa, Anutndo ngu oni nenengo, elo, oowooye
gome metemi ewa. Hamoo oolengo, oni gula ene oole sungo
guladilo ma tewa.
23 Kini, noole bidodo mbumbuwadodo telo, Anutlo mande
damoni ma keyowooto. Ngundilo ngulo, noole Anutlo ende
dulidalinidodoga nguno ma uwato.
24 Ene Anutlo sumangeni ngu, Yesus Kristus ngulo koni,
ngundo noole uliyelolo, ko yoyowolo. Ngungga ngu Anutndo
noole kingo duwoo yunowolo. Ngulo ngu, Anutndo noole-
dodo oni nenengolo eyunoote.
25 Kulimi, Anutndo Yesusno sunggi yelo ewolo. Yesus-
ndo kumootoni, ko, enengo daloni, ngu wendoni ombulo,
ngundo oni enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
ngulo mbumbuwa ngu sonowoolo yoyowolo. Yo, hamoo,
kulimi, Anutndo oolengo ko telo, oni simoo baledolo mbum-
buwa ngulo gumi biyomi sodedo ma yunowolo.
26 Ngundilo ngulo, ene ataga nga ngu, enengombo enengo
damoni nenengo ngu gome tunoo oolengo etuyeloote. Ngulo
ngu, noole ingooteto. Anut enengombo ngu nenengo
oolengo. Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesuslo
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo ngu oni
simoo bale nguya oni nenengo gomelo ewa.
27 Ngundilo ngulo, noolengo bingaminayi elo okooweloyi,
oole gula ma ooloote. Ndawugado ngu oolega ngu doon-
goowo? Moseslo mamana mande nga keyolo, ngunonggo
noole mete oni nenengo tunootewato? Ngu hamoo oolengo
kini. Yesusno nowoondoyemo hamoo teweloyi oolega, ngu
nangge noole mete oni nenengo oolengo tunootewato.

28 Noole ngandilo eteto. Oni Yesusno newendemo hamoo
teteku ngu, Anutndo oni nenengolo ewa. Yo, hamoo, oni
ene mamana mande ngulo ooleni, enengo mande damoni
keyooteku, nguno Anutndo ene oni nenengolo ma ewa.
29 Anutga ngu, Yuda onilo Anut nangge, bine; ngundi,
oni sowe gidalegalo Anut kini, bine? Hamoo oolengo kini.
Anutga ngu oni bidodobolo Anut.
30 Yo, Anut gulanangge ooloote. Ngulo Yuda oni nowoon-
doyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo oni nenengo
gome oolengolo ewa. Oni sowe gidalega nguya ngulo
nowoondoyemo hamoo tewanggoku, Anutndo oni nenengo
oolengolo ewa.
31 Nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga nguno,
mamana mande yombuliyowa, bine? Ngundilo nguya kini.
Nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga, ngundo ma-
mana mande yanggango teyinolo, yeni dikate.

4

Anutndo Ebarahamdodo, Oni Gome Nenengo Oolengolo Ewolo

1 Ngulo noole ndatelo ewato? Ebaraham ngu noolengo os-
inayi. Ngundo nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga,
ngu etuyelowolo.
2 Ene Anutndo Ebarahamndo ko tewoku, ngulo oni ne-
nengo etoni ngu, asa, nguno ngu, Ebarahamndo enengo
oowooyi bingami elo okooweloyi, ngu mete. Ene ngu
nenengo oolengo kini. Ngu Anut doongeyimo, Ebaraham
enengo oowooyi bingami elo okooweloyi, ngu ereremo kini.
3 Anutlo mandeno ngandilo ete.

Ebarahamndo, Anutlo mande ngu ingootoni, hamoo tetoni,
ngulo Anutndo ngu kenolo ewolo. Ge oni gome
nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*

4 Noole nguno ingooteto. Oni ene ko telo, uliyi yootekungga
ngu, sobosobo oni, ngundo sumange telo yunootelo ma
ewato. Kini, ngu kolo uliyi gumi yootenggo.
5 Oni gula Anutlo mamana mandelo koyi ma telo, ene
Anutlo newendemo hamoo tewaku ngu, Anutndo ngu
mande damoninggano nguno weti mbumbuwadodo on-
ingga nguya oni nenengolo ewa. Anutndo ngu nowoon-
doyemo hamoongga, ngu nangge ingootoni, ngu gome ne-
nengo oolengo tewa. Ngungga ngu, kolo uliyi kini. Ngu
Anutlo sumangeni kingo yunoote.
6 Dewitndo nguya mande ngandilo ewolo. Anutndo oni
nenengo eteku ngu, ngulo oni ene mete oni oni tewa.

Anut enengombo oni nenengo etoni, onindo ngundilo ma
tetenggo.
7 Dewitndo ngu ngandilo nakangolo nguya ewolo.
Anutndo oni mbumbuwa damoniye biyomiye ngu kuli an-
dangelo wiliyolo yokoyinowoku, ngulo ene mete oni
oni tewanggo.
8 Ndatelo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo
onilo mbumbuwa ngu ingolo, nowoondoyi yunolo, enengo
mbumbuwaye ngu kapengo yeyunootoni ngu, ngulo ene
mete oni oni tewanggolo ewolo. *Sam 32:1-2*

9 Ngu oni oni teweloyiga ngu Anutndo yunowoku ngu,
Yuda onilo nangge kini. Ngu oni sowe gidalegalomu nguya.
Ngulo mande damoni ngandilo. Ebaraham Anutno newende
hamoo tetoni ngu, Anutndo ngu kenolo, oni nenengo oolen-
golo ewolo.
10 Ariya, Ebaraham ndatelo oodoni, ngulo Anutndo ene
kenolo, ingolo, ene oni gome nenengo oolengolo ewolo. Ene
bine, kuli goweyi yomosiyolo sunggidodo teyingomo? Kini,
ene goweyi ma yomosiyolo, sunggidodo teyingomo, nguno
ene Anutlo newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu
kenolo, ngulo oni gome nenengo oolengolo ewolo.
11 Ebaraham ene goweyimo sunggiga ngu ene goweyimo
ma yoyingo ngu naluno, ene Anutlo newendemo hamoo
teyingo. Ngu naluno, Anutndo oni gome nenengo oolengolo
ewolo. Ngu sunggiga Ebaraham goweyimo teyinowoku
ngu, Anutndo oni nenengo ewokungga, ngu yootunowolo.
Ngundilo ngulo, oni sowe gidalega nowoondoyemo hamoo
tetenggoku nguya, ngu sunggiga goweyemo kini, ngulo osiye
koletewolo. Yo, ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku
ngudodo nangge Anutndo oni gome nenengolo ete.
12 Yuda oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebara-
ham newendemo hamoo teyingo ngundilo tewanggoku ngu,
ene goweyemo ngu sunggiga ngudodo tetenggoku ngu,
ngulo nguya osiye koleteyingo ngu Ebaraham. Ndatelo
ngulo, Ebaraham kuli goweyi ma yomosiyoyingo naluno,
ene Anutno newendemo hamoo teyingo.

Anutlo Sunggi Mande Elo Gosiyoyingo, Ngu Oni Anutlo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngulomu

13 Ngu sunggi mandega elo gosiyoyingongga ngu, Anut-
ndo Ebaraham enengo sowenidodo yunowolo. Ngu mela
bidodomo yoweloyimbolo eyingongga, ngu mamana man-
denonggo kini. Ebaraham ngu Anutlo mande ngu ingolo,
ene gome dowoolo, ngu keyolo, Anutno newendemo hamoo
tetoni, ngulo Anutndo Ebarahamdodo, oni gome nenengo

oolengo, elo, ngulo nangge, sunggi mande ngu, elo gosiyowolo.
14 Ngu ngandilo. Oni ene mete mamana mande nangge keyolo ngu, newendemo hamoo teyingo, ngu kingo oo ngundilo. Ene ngundilo nguya kini.
15 Anutndo kowuli ulungga oni mamana mande ma keyootenggoku, ngu yunowa. Mamana mande kini ngu, asa, oni mbumbuwaye nguya kini.
16 Ngundilo ngulo, Anutndo Ebaraham, ko, enengo osisembeni ngudodo sumange yunolo, ngu mande sunggiga, ngu elo gosiyowolo. Ngundilo ngulo, oni ene oo Anutndo elo, sunggi mande elo yunowoku ngu yowelo ngu, ene komo nowoondoye Anutno yelo, ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene ngu yowanggo. Ngu oo ngu oni mamana mande gome dowootenggoku, ngulomu kini. Oni bidodo Ebaraham newende ngundilo nowoondoyemo hamoo teyingo, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya, ngundilo nangge yowanggo. Ebaraham ngu noolengo bidodo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo sambanayi koletewolo.
17 Anutlo mandeno, ngandilo nakangolo ewolo.
Oni simoo bale oowooyingga mela bidodomo ngulo awaye, nondo ge goyetenolo ewonggori. *Yenesis 17:5*
Anutndo mande elo gosiyowolo. Oni mela bidodomo, Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebarahamndo newende hamoo teyingo ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo oni nenengolo ewa. Anutndo mande ngundilo elo gosiyolo, ene mete oni kumooyingomu yokutuyelootoni, keda oodoyi, ene mete oo ma tunooteyingo ngu negoyelootoni, ngu oo kuli tunooteyingo ngundilo.
18 Ene Ebaraham, Sera elambalisa ngu, ene kuli dogoni oolengo yewoli. Enengo simoo yomooweloyi naluwo, ngu kuli dagawoliyo. Ngu naluno, Ebaraham simoongo kini, ene Anutndo sunggi mande oo ewoku ngu, ene newendemo hamoo teyingo. Anutndo yeni tunootewalo ingowolo. Ene hamoo ingoyingo ngu, Anutndo simoongo osisembeni oowooyingga inowalo ingowolo. Anutlo mandeno, Anutndo ngundilo ewolo.
Gengo osi sambage oowooyingga oolengo tunootewanggolo ewolo. *Yenesis 15:5*
19 Ebarahamlo moomani ngu namoko onibi kande elaya (100). Baleyi Sera nguya enengo ela elaya kuli dogoni oolengo, goweyali oni kumooyingo ngundilo tewoli. Sera ninggoo oode, dogoni yelo, ngulo ene simoo ma yomoowoolo. Ene Ebaraham ngulo ingolo, newendemo hamoo Anutlo ingowokungga, ngu ma yokolo, kiyayi yewolo.

20 Anutndo oo kootusina tunooteweloyimbolo ewoku, ngulo
newendemo hamoongga ngu ma yokowolo. Kini, ene
newendemo hamoo ngu yanggango ootoolo, ngunonggo
Anut bingami okoolo eloluwolo.
21 Yo, hamoo, Ebarahamndo, Anutlo mandeni hamoo ingolo,
gome dowoowolo. Ngundilo ngulo, Anut ene kuli eyingoku
ngundilo, ene mete teweloyi ingoote.
22 Ngulo ngu, Anutndo, Ebarahamlo newendemo
hamoongga ngu kenolo, ngulo ene ge oni gome nenengo
oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*

23-24 Anutndo enengo mandeno ngandilo ewolo.

Ye oni gome nenengo no doongenemo oolootenggolo ewolo.
Yenesis 15:6
Nga mandega nga Ebarahamlo nangge ma ewolo. Kini, ngu
noole oni simoo bale bidodo Yesus Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye, Anutndo melenonggo yokutuwooyingongga, ngulo
noole nowoondonayimo hamoo tewatoku ngu, asa, Anutndo
nooledodo nguya oni gome nenengo oolengolo ewa.
25 Anutndo Yesus suleyootoni, melako ngano ombulo, oni
simoo baledolo mbumbuwa wongooni utoni, ene ngu
kowuliye ngulo kumoowolo. Ene Anutndo melenonggo ko
yokutuwootoni ootookoowolo. Ngulo ngu, Anutndo ngu
Yesus oowooyimonggo nooledodo oni simoo bale nenengolo
ete.

5

Anutndo Nooledodo Simoo Bale Nenengolo Ete

1 Ariya, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo
tewootoku ngu, ngulo Anutndo nooledodo oni simoo bale
gome nenengo oolengolo ete. Ngundilo ngulo, noolengo
Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngundo yoyeni, Anutya
nowoondonayi gulanangge sumange tunootewolo.
2 Kristusndo nangge noolengo oole yoonenengootoni,
ngundilo ngulo, noole ataga nga sumangengga ngano, sugi
sugi oolooteto. Ngulo ngu, noole Yesusno nowoondonayimo
hamoo tetoni, noole oni oni telo, ene sobowoolo oodooye,
Anutndo yoyootoni, noole enengo endemo gome bibitelo,
sugi sugi sumangeno oluwato.
3 Mande gula ngandilo kini. Kowuli nooleno tunoote-
toni, ngulo nguya oni oni tewato. Ndatelo ngulo, noole
kowuli solondodo koolowootetoku naluno yoyeni, yang-
gango yeteto.
4 Oo tewootewoo naluno, noole ngundilo yanggango
oodooye ngu, ariya, Anutndo ngu mande damoningga ngu
kenolo, ngulo oni oni yunowa. Ngundilo yunootoni ngu,

asa, noole Yesus sobowoolo oodooye, ene ombulo, yoyootoni,
kootusina, noole eneya metemi oluwato.
5 Noolendo Yesus sobowootetoku ngu, kingo ma yokowato.
Ndatelo ngulo, Anutndo Yuka Kundingiyi noole nowoon-
donayimo yeni ombuwolo. Ngundo Anutlo sumangeni
ulungga oolengo noolengo wendootoni, ombuyingongga ngu
etuyelowolo.

6 Kulimi, noole mbumbuwadodo oluwootoku naluno,
kowulinayi andangeweloyi yanggangonayi kini. Anut-
ndo kowulinayi ngundilo kenolo, ene Kristus Yesus suley-
ootoni, ombulo, noolengo kumoolo, ngunonggo ene noole ko
uliyelolo yoyowolo.
7 Oni gulado ene oni gome nenengo ngu hooloowelo
kumooweloyi, ngu kowuli oolengo, sodedo ma teweloyi.
Ene nalu gulanangge nangge, oni gome nenengo oolengo
ngu kingo kumoowa, elo sunggi yetoyi ngu, nalu gi-
dalegano, ngundilo oni ngu hoolooweyelolo, oni gulanangge
nanggebo, ene musiyo yolo kumootenggo.
8 Anutndo newende ulungga oolengo yunolo, ene Kris-
tus Yesus ngu yeni tunootewolo. Noole mbumbuwadodo
oodooye, Yesus Kristus ombulo, ngundo noolengo kumoolo,
Anutlo sumange ngu etuyelowolo.
9 Enengo dalowo wendootoni, ombulo, ngundo noole
sonoyelootoni, noole gome metemi tunootewooto. Ngundilo
tetoni, Anutndo nooledodo oni simoo bale gome nenen-
golo ete. Noole ngulo gome ingootetoku ngu, Kristusndo
noolengo mbumbuwanayi ngulo kumoowolo. Ngundilo
ngulo, Anutndo noole ngulo kowuli ma yunowa.
10 Kulimi, noole weti mbumbuwadodo, ngulo noole
Anut tanggeyimo ma oluwooto. Ndatelo ngulo, Anut ene
kundingiyi oolengo. Ngulo ngu, Anut enengo nangoni yeni,
melako ombulo, hoolooweyelolo, noolengo weti mbumbuwa
andangelo kumoowolo. Ngundilo ngulo, ngu naluno, noole
Anutdodo goboolo siyewooto. Yo, hamoo, Anut enengo
nangoni melenonggo ko yokutuwootoni ootookooyingongga,
ngulo noole gome ingooteto. Ngulo Anutndo noolengo
mbumbuwa teyingoku, noole sugi sugi keda oluweloyi ngu
yowato.
11 Ngu nangge kini. Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunaye Yesus Kristus ngulo konimo, nguno noole yoyootoni,
ataga, noole Anutya nowoondonayi goboolo yelo, oni oni
teteto.

Adamndo Kumoo Ngu Yeni Tunootetoni, Ene Yesusndo Keda Ngu Yeni Tunootewolo

12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Adam ngundo nangge
kuli mbumbuwa tetoni, ngu mande damoninggano nguno,
melako ngano mbumbuwa mande damoningga ngu tunoote-
wolo. Yo, noole oni simoo bale bidodo mbumbuwa, ngundo
ngu kumoo yeni tunootewolo. Ngundilo ngulo, noole nguya
kumoo damoningga, ngundo gowenayimo sugi sugi ooloote.
13 Moseslo mamana mande ma tunooteyingomo, mbum-
buwa melako ngano kuli oluwolo. Mamana mande kini ngu,
ariya, oni mbumbuwa sungo sungo ma tewelo ingowanggo.
14 Ene kumoongga ngu, Adamnonggo damoni yelo, om-
bulo, Moseslo naluno nguya, ngundilo kumoowonggori.
Kumoo ngundo oni simoo bale bidodo oolengo yulewong-
gori. Oni gidalega Adamndo mamana mande ma keyowoku,
ngundilo ma teyingo, ene nguya kumoowonggori. Adamndo
koletelo kumootoni, ngunonggo damoni yelo, ombulo, ataga
nguya kumooteto. Adamndo kumoo ngulo oole etuyelowolo.
Ene Kristusndo ngu keda oluweloyiga ngu etuyeloote.
15 Ene Adamlo mbumbuwa ngu, Anutlo sumangeni
ngundilo kini. Hamoo oolengo kini. Oni gulanangge mbum-
buwanimo, oni oowooyingga kumootenggo. Ene Anutlo
sumangeni ulungga oolengo noolengo wendootoni, om-
buyingo ngu, nooleno ooloote. Anutlo sumange ngu kingo
yunowolo. Ngu sumangeningga yunowoku, nguno kumoo
ngu dagalo, Anutndo oni simoo bale oowooyingga oolengo
suwoo suwoo, sugi sugi keda oluweloyi ngu yunowolo.
16 Ngu oni Adamga ngulo mbumbuwani ooloote. Ene
Anutlo sumangeni kingo noole yunooteku ngu, ene sungo
guladilo oolengo ooloote. Oni mbumbuwa teyingongga,
ngulo gumi oni simoo bale bidodo yunowonggori. Ene
Anutlo ayibiyini sumangeyiga ngu, oni simoo bale
bidodo mbumbuwaye andangeyunolo kapengo yeyunoote.
Ngundilo ngulo, ene mete Anut doongeyimo, oni nenengo
tunootewanggo.
17 Oni gulanangge Adam ngulo mbumbuwa ngulo oni
bidodo kumootenggo. Ene oni simoo bale onendo Yesusno
nowoondoyemo hamoo telo, ko, ngulo Anutlo sumangeni
yoyingo, nguno ngu, Anutndo oni nenengolo ete. Yo, hamoo,
Yesusndo ko teyingongga nguno, ngundilo oni simoo bale
ngu, ene keda oluweloyi ngulo sobosobo tabango tunoote-
wanggo.
18 Ngundilo ngulo, noole ngulo ingondudu gome tewato.
Adam ngundo nangge mamana mande kalongoyingoku
ngu, ngu mbumbuwagano nguno, noole oni simoo bale
bidodo Anutndo gumi yunootoni oonatewato. Ene oni gula
Yesus Kristus, noolengo mbumbuwalo kumooyingongga,
ngulo Anutndo nguno ingolo, ene noole oni simoo bale

oone nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngulo oni nenengo
gomelo ete. Nguno noole keda oluwato.
19 Oni gula oowooyi Adam, ngundo kuli Anutlo manggowo
toongooyingo damoni ngu tetoni, nguno oni simoo bale
oowooyingga oolengo yoyeni, mbumbuwadodo tunoote-
wolo. Ngundilo nangge, Yesus Kristus, ngundo Anut mande
eyingoku ngu keyowolo. Ngulo ngu, noole Anut doongey-
imo, oni nenengo gome oluweloyi damoni, ngu oni simoo
bale oowooyingga bungomo tunootewolo.
20 Ngu Moseslo mamana mandega ngu Anutnonggo onilo
mbumbuwa yootunolo, etuyelowelo ombuwolo. Ene onilo
mbumbuwa ulungga tunootetoni, asa, Anutlo sumangeni
nga, mbumbuwa dagalo, ulungga oolengo tunootelo loote.
21 Mbumbuwa, ngundo kumoo damoni ngu yeni,
oni bidodo kumooweloyiga, ngulo sobosobo tunootete.
Ngundilo ngulo, ataga Anutlo sumangeni, ngundo noole
soboyelootoni, noole oni nenengo tunootelo, nguno sugi sugi
keda oluwato. Ngundo ngu suwoo suwoo, sugi sugi keda
oluweloyiga, ngu noolengo Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye ngulo konimo ngunonggo yeni tunootewolo.

6

Noole Kristus Yesusndo Kuli Kumoowooto

1 noole mande ndatelo ewato? Noole bine mete mbum-
buwa ko tetooye Anutndo noolengo sumange ulungga
yunowa, noole mete ngundilo ewato bine? Hamoo oolengo
kini!
2 Noolengo ingondudunayi ngu, ene mbumbuwa keyolo,
endeyolo, ene kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole komo
mbumbuwalo damoni, ngu yokowato.
3 Ye nga mandega nga ingoyi! Noole kuli Yesus Kristusdodo
gooboongoolo, sono (kundingiyi) sonowoowootowo. Ngu
damoninggano, noole bidodo oni gidalega etuyelootetoku
ngu, enengo kumooyingomo, nguno noole Yesus Kristus
nguya gooboongoolo, goboolo oolooteto.
4 Ngulo sono (kundingiyi) mandeningga, ngundo
etuyelooteku, ngu ngandilo. Noolengo ingondudu biyomi,
wetinayi, ngu Yesus Kristus nguya goboolo kumootooye
meleyelowonggori. Ngundilo nangge, noole ataga keda
oluweloyi gomengga ngu, Yesusndo ngundilo yunololoote.
Ngulo ngu, noole damoni keda, sugi sugi oluweloyi, ngudodo
endeyowato.

Noole Kristus Yesusya Suwoo Suwoo Keda Oluwato

5 Ngulo ngu, ataga noole kuli Yesus Kristusno gooboon-
goolo, noolengo mbumbuwa, ingondudu biyominayi, ngu

kuli Kristus kumooyingomo nguno, eneya gooboongoolo
kumoowooto. Ataga ngu, Yesus Kristusndo nowoondonay-
imo mande keda amana gula yunooteku ngu, Yesus Kristus
enengombo keda amananggano ootookooyingo ngundilo.
6 Noole ingooteto. Yesus Kristus, ngudodo nowoondonayi
kulimingga nguya de mombimo sanggawelo udoyi, Kristus
Yesusndo kumoowolo. Ngulo damoni ngandilo. Ene mete
mbumbuwalo yanggangoni gowenayimo, ngundo ko teloluwoku, ngu andangelo yokowolo. Ngundilo ngulo, ataga
noole mbumbuwalo sulena oni telo, ma oluwato.
7 Ndatelo ngulo, oni noolengo ingondudu biyominayi kuli
kumooyingo ngu, ene mbumbuwalo yanggangoni nooleno
ma oluwa.
8 Yo, noolengo ingondudu biyomi, weti mbumbuwanayi,
Yesus Kristusdodo kuli kumoowooto. Ngundilo ngulo,
noolengo nowoondonayimo hamoo oolengo ngu eneya suwoo suwoo keda oluweloyi, nguno oluwato.
9 Noole ingooteto. Yesus Kristus melenonggo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ngundilo ngulo, ene ko ma kumoowa. Yo, hamoo, kumoo ngulo yanggangoni kinitewolo.
Kumoo ngundo ene ko yeni, ma kiyayi yewa.
10 Yesusndo nalu gulanangge noolengo mbumbuwalo kumoowolo. Ngu kumoonggano nguno, ene mbumbuwalo
yanggangoni yokowolo. Ene ataga keda ooloote. Ariya,
Yesus ene Anutdodo keda suwoo suwoo oluweloyi, nguno
ootoolo, eweyi bingami okoololoote.
11 Ngundilo nangge, yengo ingondudu biyomiye nguno
dowoomomoolo oluweloyi, ngu kuli kumoowonggori. Ene
kumoo ngulo, ko, mbumbuwa ngulo yanggangoni ko ma
oolooteli. Kini, ye Yesus Kristusdodo, gooboongoolo,
ootookoolo, keda Anutdodo ootoolo, ngunonggo enengo
bingami suwoo suwoo okooyaliyi.

12 Ariya, yengo goweyemo mbumbuwa, ngundo yengo
sobosobo telo soboyelootoni, ma oluwelo. Kini, goweye
mbumbuwa biyomingga ma keyowelo.
13 Yengo kekandeye, ko, goweye ngulo gumi gide gide ngu
bidodo gome sobowooyi. Ye komo yengo goweye yanggangoye, ingonduduye ngu bidodo Anut inoyi. Ndatelo ngulo,
Yesus melenonggo ootookoolo, keda oolooteku, ngundilo
nangge, ye nguya goweye nowoondoye bidodo Anutno inoya, nguno damoni gome nenengo ngu teyaliyi.
14 Ngundilo ngulo, mbumbuwadodo ye ma soboyelootoni
oluwelo. Ndatelo ngulo, ye Moseslo mamana mande ngu
newendemo ma oluwelo. Kini, Moseslo mamana mande,
ngundo mbumbuwa ma andangewa. Ene Anutlo suman-

geni ayibi, ngundo nangge yengo mbumbuwaye, ngu mete andangeyunowa.

Noole Mande Damoni Nenengo Ngulo Ko Oni Tewato

15 Ngu ndatelo tewato? Noole Moseslo mamana mande ngu kuli yokolo, noole Anutlo sumange ngu newendemo oolooteto. Ngundilo ngulo, noole mete mbumbuwa tewato, bine? Hamoo oolengo kini.

16 Ye komo ingoyi! Ye yengo goweye oni gula inolo ngu, asa, ye ngu oningga ngulo ko oni telo, ngulo mandeni nangge keyololuwa. Ngu ngandilo. Ye mbumbuwalo ko oni telo, ngulo mande damoni keyolo oode ngu, asa, ye Setanlo ende biyomimo oololo oluwanggo. Ene ye Anutlo koni teya, ngu keyoya, enengo mandeni ingoya, Anutlo sulena oni teya, enengo doongeyimo, gome nenengo oluwanggo.

17 Hamoo, kulimi ye mbumbuwalo ko oni telo, ngulo mande damoni keyolo oluwonggo. Nga naluno ngu Anutndo ye yoyolo, enengo mandeni etuyelowoku ngu, ye nowoondoye bidodo Anut inoyi. Ngundilo telo ngu, ye Anutlo bingami okoolo esetewanggo.

18 Anutndo kuli, yengo mbumbuwanonggo andangeyelolo yoyowolo. Ngundiya teya, ye yowoolengoya, ataga ye mande damoni gome nenengo ngulo ko oni teya oliyi.

19 Ye ingonduduye ngu yanggango kini. Ngulo no yeno onilo ingondudu ngu keyolo, ngandilo eteno. Kuli yengo goweye bidodo sugabo mande damoni nguno ko mamana mande tootoongolo, damoni biyomi nguno, mamana mande ulungga toongoolo oluwonggo. Ene ataga ngu, ye komo yengo goweye bidodo tetoyi, oo ngu nangge telo ngu, Anut doongeyimo, damoni gome nenengo ngu nangge telo, yeyi kundingiyi tunooteni.

20 Kulimi yengo ingonduduye mbumbuwalo owoolongo telo oluwonggo. Ngu naluno, ye mande damoni gome nenengo, ngulo damonimo ma oluwonggori.

21 Asa, mande damoni biyomi tewonggoku, ngulo engge ndatelo tunootewolo, ngulo engge ngu ataga oyumo yolo ingootenggo? Ngu ooga ngulo gumi ngu kumoo damoni nguno ye Anutno yowoko oluwanggo.

22 Ene Anutndo mbumbuwabo gosiyeloyingo, ngunonggo andangeyelolo, ko yoyowolo. Ngundilo telo, yoyolo, enengo sulena oni yoyewolo. Ataga ngulo engge ngu, ye eneya kundingiyi ootoolo oode, kootusina, ye suwoo suwoo sugi sugi keda oluwanggo.

23 Weti mbumbuwa ngulo gumi ngu kumoo ngu damoni nguno, ye Anut yowokoyi oluwanggo. Nga mandega nga,

ngu mbumbuwa ngulo ulini ngundilo. Ene Anutndo Kristus Yesuslo koni, ngunonggo ngu, ene suwoo suwoo keda oluweloyi mande ngu kingo duwoo yunowolo.

7

Kristus Yesusndo, Mamana Mande Ngulo Kowulinimonggo Andangeyelowolo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega yeno etenoku nga ngu, ye mamana mande gome ingootenggoku, ngulo eteno. Oni keda oolooteku naluno, nguno nangge, ene mamana mandedo soboyeloote.

2 Bale kameyi keda oolooteku naluno ngu, mamana mande, ngundo elambalisa damonimo gosiyolootoni oolooteli. Ene bale kameyi kumooteku nalungga nguno ngu, mamana mandega gosiyelolo oolootekungga, ngu toongoowa.

3 Ngulo ngu, ene kameyi keda oodoni, balega ngu ene toongelo, simoo gula yowaku ngu, asa, ngu balega ngundo elambalisalo mande damoni ngu yombuliyoote. Ngu balega ngu bulibali bale, elo ewanggo. Ndatelo ngulo, kameyi ma kumoowolo. Ene kameyi kumootoni ngu, mamana mande ene elambalisalo mande damoningga, ngu toongoowa. Ngundilo ngulo, ene simoo gula yolo, kameyi tewaku ngu, asa, ngu mbumbuwa kini. Ndatelo ngulo, kameyi kuli kumoowolo.

4 Ngulo ngu ngandilo. Kristen konebane, ye ngu kuli Yesus Kristus ngu goweyi moondeyimboya gooboongoolo kumoowonggori. Moseslo mamana mande ingondudu biyomi nguya kuli kinitewolo. Ngundo ye ko ma yodowoowa. Ngu oningga Yesus, kuli melenonggo ootookooyingongga, ngundo ye yoyowolo. Nguno ngu, noole Anutlo damoni gome metemi ngu yolo tetooye, engge gome ngu tunootewa.

5 Noole kuli nalunggano nguno ngu, mbumbuwalo ingonduduni newendemo ootoolo, ngundo noole yoyeni, mamana mande toongoolo, ngu ma keyowooto. Ngulo ngu, noole ngu damoni biyominggano nguno ootoolo ngu, asa, noole Setanlo ende biyomimo nguno ooloutooye, Anutndo yoyokootoni oonatewooto.

6 Ene nga naluno, noole mamana mandedo ko ma gosiyelowa. Kini, noole kumootooye ngu, mamana mandega gosiyelooteku, ngu yokowooto. Noole ataga ngu mamana mandega nakangoyingo, ngu ma keyowato. Kini, noole Anutlo mande damoni keda, Yuka Kundingiyimbo nowoondonayimo yeni tunooteteku, ngu tewato.

Moseslo Mamana Mande Ngu Oo Gome Metemi Kundingiyi

7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato? Moseslo Mamana
mande, ngundo noole yoyeni, mbumbuwa teteto, noole
ngundilo ewato, bine? Hamoo oolengo kini. Moseslo ma-
mana mande, ngundo no mbumbuwa ngu ma etunelootoni
ngu, no mbumbuwa ma kenolo ingowano. Moseslo ma-
mana mandedo ete. Ge onilo oo ma kenomayingowelo, elo
ewolo. Ene mamana mandedo ma etoni ngu, no onilo oo
kenomayingoweloyi damoningga, ngu ma ingowano.
8 Ene nga ingondudu biyomingga ngando nowoon-
donemo mbumbuwa teweloyim noyeni, hahangelo oodoni,
ngunonggo mamana mande, ngundo loogu tenunootoni,
oo gidalega teweloyi ngu nowoondonemonggo ngu oo biy-
omi ngu tewelo hahangeteno. Ene noole mamana mande
kini ngu, asa, noolengo mbumbuwanayi nowoondonayimo
oolooteku, ngu ma ingowato.
9 Kulimi no bodagano, mamana mande ma ingoyingo,
ngu naluno keda oluwono. Ene kootusina, Anutlo mamana
mande nono ombutoni, ngu naluno, mbumbuwa nguya
ootookoolo, ulungga tunootetoni, ngulo ngu, no Setanlo ende
biyomimo oolouwelo mande damoni yewonowolo.
10 Ngundo ngu mamana mandedo Anutno oolouweloyi
oole ngu etunelowaku, ngulo ingondudu tetoowe, ene
ngundilo kini. No oonateweloyi oole ngu nangge keyow-
eloyi, ngu nangge etunelo loote.
11 Ndatelo ngulo, mamana mandedo ngu, mbumbuwalo
oole erewelo kenootoni, nguno keda oluwalo ganayelootoni,
ngulo ngu, mande damoningga ngu, no mamana mandedo
Anutno ingootenoku, nuleni kumoowa.
12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Anutlo mamana
mande ngu enengombo kundingiyi ooloote. Mamana mande
ngulo mandeni bidodo nguya kundingiyi, ngu mande gome
nenengo oolengo.
13 Ariya, mamana mande ngundo tetoni, no oonateweloyi
oole nguno oolouteno, bine? Kini, mbumbuwa nowoon-
donemo oolooteku, ngundo nangge noyeni, oonateweloyi
oole ngu keyolo endeyooteno. Yo, mamana mande, ngundo
nenengo mbumbuwa ngu biyomi oolengo, ngu tunoo
etuneloote.

Nowoondonemo Mbumbuwa Ooloote

14 Noole ingooteto. Moseslo mamana mande ngu
Yuka Kundingiyimonggo Anutlo ingonduduni ngu noole
etuyeloote. Ene nowoondone kulimi, ngundo gosinelootoni,
no Anutlo ingonduduni ngu ma keyooteno. Kini, mbum-
buwa ngundo nodowootoni, no nguno dowoomomoolo
oolooteno.

15 No oo tetenoku ngulo mande damoni nguya ma ingooteno. No oo tewelo elo gome ingootenoku, ene ngu ma teteno. Ene damoni gula tewelo gome ma ingootenokungga ngu, no yowoolengolo, ngu nangge telolooteno.
16 Suwoo suwoo oo ma tewanolo, ene ko telolootenoku, Anutlo mamana mandedo etunelootoni, nguno nenengo biyomi ingootenoku ngu, Anutlo mamana mande ngu oo gome oolengo.
17 Ene ataga noole ingooteto. No nenengombo ngu oo mande damoni biyomingga ngu ma teteno. Kini, mbumbuwa no nowoondonemo oolootekungga, ngundo no noyeni, ngu oo biyomingga ngu teteno.
18 No ingooteno. No nowoondonemo ngu oo metemi gula ma ooloote. Ngulo ngu, no mande damoni metemi ngu tewelo ingootenoku, ngu no ereremo kini.
19 Yo, no mande damoni metemi tewelo ingootenoku, ngu damoningga ngu ma teteno. Ene mande damoni biyomi ngu no ma tewanolo ingootenoku, ene no ngu damoni biyomingga ngu teteno.
20 Ariya, no oo mande damoni yokowelo ingootenoku ngu, ko teteno. Ngundilo, ngu, no nenengombo ngu oo ngu ma teteno. Kini, mbumbuwa oo biyomi nowoondonemo oolooteku, ngundo noyeni, oo ngu teteno.

21 No ngundilo oolootenoku, ngu kenowono. Suwoo suwoo no oo damoni gome metemimu tewelo ingootenoku ngu, ene mande biyomi, ngundo nangge nolo nowoondonemo sugi ngundilo ooloote.
22 Hamoo, nenengo ingondudune ngu, Anutlo mamana mande ngulo gome oolengo ingooteno.
23 Ene mamana mande gula nguya gowenemo ingooteno. Ngu mamana mandega, ngundo ngu Anutlo mamana mande, ngundo nolo ingondudunemo ebe udoli ingooteno. Ngu ingondudu biyomingga gowene gumi gidalegano oolooteku, ngundo noyolo, gosinelolo, mbumbuwalo ya biyomimo noyetoni oolooteno.
24-25 Ehe! Oni yooge! No komo oni biyomi oolengo! Nolo ingondudune ngu Anut inolo, ngulo mamana mande newendemo yetoowe oluwa. Ene ingondudune kulimimo, ngundo nolo mbumbuwa ngu newendemo ngulo mamana mandeni, ngundo gosinelootoni, ene nguya ooloote. Onendo mete nga gowene weti mbumbuwa tewelo ingootenokungga ngulo damoni andangemukolo yomosinelowa? Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu oowooyimo, Anutndo mete ngu andangemukolo yokowa. Ene ngulo ngu, no Anutno yemboongelo, ese ulungga tewano.

8

Yesus Kristusndo Mbumbuwanonggo Andangeyelolo, Enengo Yuka Kundingiyi Ngu Yunowolo

1 Ariya, ngundilo ngulo, noole oni simoo bale Kristus
Yesusno nowoondonayimo hamoo telo, eneno woologongolo
oodooye ngu, asa, Anutndo nooledodo oni nenengolo ete.
Ngulo ngu, ataga Anutndo noolengo mbumbuwanayi andan-
geyunolo, kapengo yelo yokoyunowa. Nguno ngu, ene noole
bungomo mande gula ko yosanggawelo, ma ewa.
2 Ndatelo ngulo, no ngu Yesus Kristusno nowoondonemo
hamoo tetenoku nguno ngu, no Yuka Kundingiyi ngulo
mamana mande keyowono. Ngundilo keyootoowe, nguno
ngu, Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondone yeni, keda
tunootewa. Ngundo mbumbuwa ko kumoo ngulo mamana
mandeno andangenelolo noyowoku, ngulo Setanlo yanggan-
goni nguno no ko ma oluwano.
3 Ngu ngandilo. Noole ingondudu kulimingga ngu Moseslo
mamana mande keyoweloyi yanggangoni kini. Enengo
mamana mande, ngundo noole ma yomosiyelowa. Ngundilo
ngulo, ngu mamana mandega, ngundo mbumbuwa ma
andangeyingo, ngulo Anutndo nangge enengombo ngu
tewolo. Yo, hamoo, Anut enengombo enengo nangoni
gulanangge ngu Yesus Kristus suleyootoni, oni kilalongo
oolengo tunootewolo. Enendo nangge ombulo, noolengo
mbumbuwa ngu andangewolo. Noole onilo biyominayi ngu,
Anutndo Yesus gulanangge ngulo koni ngunonggo andan-
geyunowolo.
4 Ngundilo tetoni ngulo, mamana mande ngundo damoni
nenengo ngu, noolengo endeyoyingomo tunootewa. Ndatelo
ngulo, ataga noole ingondudu kulimimo ma endeyooteto.
Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo ingonduduno endey-
ooteto.
5 Oni ene ingonduduni kulimi ngulo damonimo endey-
ootenggoku, ngu enengo ingonduduye ngu, ene goweye oo
nguno ingolo, nguno nangge nowoondoye yetenggo. Ene oni
Yuka Kundingiyi ngulo oo damonimo endeyootenggoku ngu,
ene Yuka Kundingiyimbolo oo ngulo ingolo, nguno nangge
nowoondoye yetenggo.
6 Ene oni ingondudu kulimi, nguno nangge ingolo, endey-
owaku ngu, ngu oningga ngu, ene Setanlo oole keyolo,
oololo, ngulo ende biyomimo ootoolo, Anut tanggeyimo ma
oluwa. Oni ene Yuka Kundingiyi ngulo ingolo, newende
nguno yelo, endeyooteku ngu, ene suwoo suwoo keda
oluweloyi ngu yolo, ene newende imakeyingo damoningga,
nguno oluwa.

7 Onilo ingondudu nangge keyolo endeyootenggoku,
ngundo Anutya boguwoolo, sanggili tete. Ndatelo ngulo, ene
Anutlo mamana mande, ngu ma keyoote. Hamoo, ene ngu
tewelo ma ingondudu tewa.
8 Oni ene ingondudu kulimimo endeyootenggoku ngu,
ngundilo oni ngu, ene Anutndo oo damoni ingooteku ngu,
hamoo oolengo ma tewanggo.

9 Ene Anutlo Yuka Kundingiyi ye nowoondoyemo ootoolo,
ngundo ye soboyelootoni ngu, asa, ngungga ngundo Se-
tanlo yanggangoni toongoowolo. Ye ene doongeyimo ma
oolootenggo. Ataga, ye Anutlo Yuka ngundo soboyeloote.
Ene oni gula Kristus Yesus ngulo Yukani eneno ma oolooteku
ngu, asa, ene Kristus Yesuslo oni kini.
10 Mbumbuwa ngundo yengo goweye udoni, kootusina,
ye Setanlo ende biyomimo oluwanggo. Ene Yesus Kristus
ye nowoondoyemo oodoni ngu, asa, ye oni gome nenengo
tetoyi, yengo gaboye ngu Anutya sugi sugi keda oluwanggo.
11 Anutndo Yesus Kristus melenonggo ko yokutuwootoni,
ootookoolo, keda ooloote. Anutlo Yuka ye nowoondoyemo
oodoni ngu, ariya, ye nguya kumoowanggoku, Anut-
ndo gowenayingga nga ko yokutuyelootoni, nguya keda
ootookoolo, sugi sugi oluwanggo.

Anutlo Yuka Kundingiyimbo Tetoni, Noole Anutlo Simoongo Tunooteteto

12 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo Yuka noole nowoon-
donayimo oolootekulo ngulo noole komo Anutlo Yukani
ngulo ingonduduno endeyololuwato. Ngundilo ngulo, noole
ingondudu kulimimo, ko ma endeyololuwato.
13 Ye ingonduduye kulimimo endeyowanggoku ngu, Anut-
ndo ye yoyokolo, kootu yunolo, Setanlo ende biyomi nguno
yoyokootoni oluwanggo. Ene ye yanggango yelo, Yuka
Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo goweye mande da-
moni biyomi ngu uleyi kumootoni ngu, ariya, ye Anutya
keda sugi sugi oluwanggo.
14 Oni simoo bale ene Anutlo Yuka Kundingiyi ngu keyolo,
endeyowanggoku ngu, ngu oni simoo bale ngu, ene Anutlo
simoongo telo oluwanggo.
15 Ye Anutndo enengo Yuka Kundingiyi yunowoku,
ngundo yoyeni, sulena oni kilalongo ngundilo telo, ye Anutlo
ma sosolewanggo. Kini, ye ngu Anutlo Yuka Kundingiyi
yowonggoku ngu, ataga ye Anutlo simoongo tetenggo. Ngulo
ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo tetoni, ye
meno elo, Awa Awane, mete ewanggo.

16 Yuka Kundingiyi ngu enengombo noolengo yuka ngu
hoolooweyelolootoni, noole Anutlo simoongo elo, ingolo
oluwato.
17 Ariya, noole ataga Anutlo simoongo ootoolo, nguno
noole awanayimbo yunowelo sunggi mande elo gosiyoyingo,
ngu yowato. Yo, hamoo, noole Yesus Kristusdodo oo ngu
yowato. Ene noole eneya ataga Anutlo koni ngulo ogin-
goyingo koolowoologo, nguno ngu, noole eneya dulidalidodo
gome bibiteweloyi musiyo, ngu yowato.

Kootusina, Gome Bibiteweloyi Ngu Sambo Endemo Yowato

18 No ngandilo ingooteno. Ngu naluno, Anutndo enengo
dulidalini ulungga kootusina noole etuyeloweloyi ngulo in-
golo, melako ngano kowuli ogingoyingo oo bidodo ataga
koolowootetoku, ngu ingootooye, oo bobodi nangge tewa.
19 Mela ngalo oo bidodo Anutndo yeyingomu, ngu oo
ngundo ootookoolo, doongetelo, Anut kenootoyi, oone ngu
enengo simoongo elo, sunggi yetoni, kenoweloyimbolo
ngulo soboyelolo oolootenggo.
20 Kuli amana mbumbuwabo koletelo tunooteyingo, oo
bidodo mela ngano Anutndo yeyingo ngu, damoni yelo,
kumoolo, buwoo yelo oolootenggo. Ene oo bidodo Anutndo
kuli yeyingo ngu, ngundo Anut sobowoolo, ya biyomi buwoo
yeweloyi ngunonggo yoyootoni, eme gome tunootewanggo.
21 Mela ngalo oo bidodo Anutndo buwoo yeweloyi damon-
imo yokowa. Nga nalunggano ngano, Anutndo oo teteku,
ngunonggo dulidalidodo Anutlo simoongo nowoondoyemo
hamoo teyingo nguya yunowa.
22 Noole ingooteto. Oo bidodo Anutndo yeyingo, ngundo
oo ogingoyingo ingolo, ngetolo telo, Anutlo doongedoon-
goodoongoo telo oolootenggo. Ngundilo telo oodoyi, ombulo,
ataga ngano bale simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku,
ngundilo ingolo, sobowoolo oolootenggo.
23 Ngu oo ngu nangge kini. Kini, noole Yuka Kundingiyi oo
gome gogolo Anutndo noole yunoyingoku nguya noole ogin-
goyingo ingolo, ngetolo telo oodooye, Anutndo ko yoyolo,
enengo simoongo telo, oluweloyi nalungga ngu sobowoolo
oolouwato. Ngu nalunggano nguno, mela ngano Anut-
ndo noolengo kumoolo, buwoo yeweloyi damoningga ngu
yokolo, gowenayi keda gome yunowa.
24 Anutndo noole mbumbuwa andangelo yokoyunootoni,
noole Anutlo nowoondonayimo hamoo teteto. Nguno noole
damoni yelo, Anutndo dulidalini ngu yunoweloyimbolo
sobowoowato. Ene noole ngu kenolo, ngulo ndatelo mande
damoni gula nguya sobowoowato?

25 Ene oo ngu noole ma kenowooto. Noole ngulo nowoon-
donayimo hamoo telo, ariya, oo ngulo ingondudu ulungga
telo sobowoololuwato.
26 Ngu damoninggano nguno, noole Kristen oni
yanggangonayi kini ngu, asa, Yuka Kundingiyi, ngundo
hoolooweyelolo, yanggango yunololoote. Nalu gidalegano,
noole kowuli oolengo ingolo, yanggangonayi Anutno
yemboongeweloyi ngu ma ingootooye, ngu naluno, Yuka
Kundingiyimbo hoolooweyelolo Anutno yemboongete.
27 Ngulo ngu, Anutndo ngu onilo nowoondoyega ngu
kenolo, ingolo, Yuka Kundingiyimbolo ingondudu ningga
nguya, ene ingoote. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyi ngu,
ene Anutlo ingonduduni ngu keyolo, ene Anutlo oni simoo
bale ngu hoolooweyeloote.
28 Noole ingooteto. Oni nowoondoye Anut hamoo
inootenggoku ngu, Anutndo ooleye gome yoonenengolo
yunootoni, ngu keyolo hoolooweyeloloote. Ngundilo telo,
ene noole negoyelootoni, ngu kongga noolengo elo sunggiga
telo yunoyingo ngu yeni, engge tunootewa.
29 Ndatelo ngulo, oni ngu Anutndo kulimi oolengo yey-
olo, ingoyingo ngu, Anutndo ngu oni ngu enengo Nangoni
Yesuslo damoni ngundilo tunooteyilo ewolo. Kristen oni
oowooyingga oodoyi ngu, Kristus Yesusndo ngu enengo baye
koleteyingo oluwa.
30 Anutndo kulimi oolengo ingoyingo oni nowoondoyemo
hamoomonggo tunootetoyi ngu, nguno Anutndo negoyelow-
elo logo yewolo. Ngu naluno, oni tunootetoyi ngu, asa,
Anutndo oni gome nenengolo ewolo. Ngu oni nguya oni
gome nenengo oolengolo eteku, ngu oni ngu, ene oni
gome nenengo Yesuslo dulidali yanggangoyedodo teyi, elo
yunowolo. Nguno sugi sugi keda oluweloyi gomengga, ngu
ene yunowolo.

Anutno Nowoondoyi, Ngundo Noole Ma Yoyokowa

31-32 Anut enengombo ko telo, noole hoolooweyelolooteku,
ariya, mela ngalo onindo kowuli noole yunootoyi ngu,
noole ingowato. Ngu kingo oo ngundilo tetoni, ngulo ngu,
noole Anutlo yanggangonimo oluwato. Ngulo ngu, Anutndo
enengo Nangoni noole hoolooweyelolo yunootoni, me oni
biyomi kandeyemo yetoyi, ngundo utolo, ogingoyingo inolo,
uleyi kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku, ene
mete oo bidodo nguya noole kingo yunooteku ngu, noolengo
logoyimo yunoote.
33 Oni Anutndo enengo elo, kuli sunggi yelo eteku ngu,
oni gome nenengo oolengo. Ngulo oni onendo ngu yombu-
liyelowelo mande nooledodo ewa? Ngundilo nguya kini.

34 Onendo oni ene goweye sanggawelo mande ewanggo?
Oni gula kini. Ngulo ngu, Kristus Yesus ene kuli ku-
mootoni, Anutndo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ene
Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bib-
itelo, ngunonggo noole hoolooweyelolo, Anutno yemboon-
gelo ooloote.
35 Ndawugado Kristus Yesus ngulo nowoondoyiningga ngu
andangewa? Ene kowuli nooleno tunootetoni bine; ngundi,
ogingoyingo yootooye bine; ngundi, onindo noole yombu-
liyelootoyi bine; ngundi, noole oowalilo kumootooye bine;
ngundi, towikumbalo mbilimbili oodooye bine; ngundi, oo
biyomimbo yombuliyelootoni bine; ngundi, noole dugebo
yuleyi kumoowato, bine? Ngundilo oo ngu nooleno tunoote-
toni, nguno Kristus Yesusno nowoondoyi teyingongga ngu
andangewa, bine? Hamoo oolengo kini.
36 Hamoo, oo ngundilo ngu nooleno tunootete. Ene ngu
Anutlo mandeno nguya ngundilo ete.

Noole gengo simoo bale oolooteto. Ngundilo ngulo, nalu-
dodomo yuleyi kumoowelo teteto. Ene noole yey-
ootoyi, Sipsip ngundilo yuleyi kumooweloyi nanggelo
ewolo. *Sam 44:22*

37 Ene ngundilo oo ngulo ma ingowelo. Ene Yesus Kristus,
ngundo noolengo nowoondoyi telo yunowolo. Ngulo ngu,
ene naludodomo, noole hoolooweyelootoni, noole oo kowuli
nooleno tunooteteku, ngu bidodo dagayelolooteto.
38-39 Yo, no nowoondonemo hamoo oolengo, oo gula Anutndo
noolengo nowoondoyi teteku, ngunonggo andangeyelow-
eloyi nguya kini. Ngu ngandilo: kumooweloyi; keda
oluweloyi ngulo kowulini; ngundi, Anutlo Sambono Oni
oowooyi Engel; oo yuka biyomi; oo koletelo tunooteyingoku;
ngundi, kootusina tunooteweloyimbolo; Setanlo yanggan-
goni bidodo; oo Sambono awuno; oo mela newendemo
amuno; oo Sambono melako oolootenggoku; ngundo oo
bidodo Anutndo noolengo nowoondoyi tetekungga ngu, ngu
komo ma andangewa. Anutndo noolengo nowoondoyiga
tetoni yowootomu ngu, Yesus Kristus ngu noolengo Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye ngu oowooyimo yowolo.

9

Polndo Iserel Onilo Newende Kowuli Oolengo Yewolo

1 No Kristuslo oni. Ngundilo ngulo, no hamoo oolengo
eteno. No ebe ganagana nguya ma eteno. Nenengo nowoon-
donembolo ingondudunemo ngu Yuka Kundingiyi, ngundo
ingondudu mandene hoolowetoni, ngunonggo eteno.

2 No suwoo suwoo nowoondone kowuli yeteku ngu,
ndatelo ngulo, Iserel oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma
tewonggori. Ngundilo ngulo, no biyomi ingolo, sendo nguya
telolooteno.
3 Ndatelo oole gula oodoni, no nguno nenengo konebane
dalo goboolo ngu hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoon-
doyemo hamoo tewanggo? Ene no mete Yuda oni
konebane hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoondoyemo
hamoo teweloyi damonimo nguno ombutoyi ngu, asa, no ne-
nengo nowoondonemo hamoo ngu yokolo, keda oluweloyi
nguya yokolo, ende biyomimo uwanoku, nguno no mete
hoolooweloyimbolo ingooteno.
4 Anutndo Iserel oni simoo bale yoyolo, ene nenengo
simoone, elo yoyewolo. Ene Anutlo dulidalinidodo
kenowonggori. Ene nguya Anutlo sunggi mandelo
gosiyoyingo ngu yowonggori. Ene Anutlo mamana mande,
Anutlo yambo mande teweloyi, ngulo damoni nguya
yowonggori. Anutlo mandeno gosiyoyingo, ngu Yuda
oni nenengo gula suleyootoni, ngundo ombulo yoyowolo.
Ene oo ngu bidodo yunootoni, ene Anutlo ma ingolo,
nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
5 Kulimi, osi sambaye amuno damoningga, ngu Iserel onilo
osi sambaye, ngu oni ngu soweyemonggo Yesus Kristus oni
kilalongo tunootewolo. Anutndo ngu oni oo ngu bidodo
tabango ooloote. Ngu Anutga ngulo bingami elo, oowooyi
suwoo suwoo okoowato. Ngu hamoo oolengo.

Anutndo Ngu Oni Simoo Bale Ngu, Enengo Logo Tewolo

6 Ene Anutlo mandeni ngulo noole ngundilo ma ewato.
Engge ma tunootewalo ma ewato. Kini, oni Iserel oni
kewooloyemo oolootenggoku, ngu Iserel oni oolengo kini.
7 Noole ngundilo ma ewato. Ene ngu Ebarahamlo dalo
sowe tunootewonggori. Ngundilo ngulo, ene bidodo Ebara-
ham simoongo oolengolo ewato. Kini, kulimi, Anutndo
ngandilo Ebarahamno ewolo.

Ayisak gengo dalo sowengge, ngundo nangge oowooyidodo
telo, gengo sowengge tunootewanggolo ewolo. *Yenesis
21:12*

8 Ngu ngandilo. Yengo simooye yomootenggoku, ngu
ene Anut simoongo kini. Ene simooye gidalega Anut-
ndo mande elo gosiyoyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku ngu, ngulo ene oowooyedodo telo, ene Ebara-
hamlo simoongo oolengo tunootewanggo.
9 Ngu sunggi mandega ngu Anutndo Ebarahamno elo gosiy-
oyingo, ngu ngandilo.

Ngu nalungga ngu no kuli sunggi yewonoku, nguno no ombulo, Sera hooloowetoowe, nangoningga yomoowalo ewolo. *Yenesis 18:10,14*

10 Ngu nangge kini. Rebeka simoongo sangala elaya yomoowolo. Ngu awayali ngu Ayisak, ngu noolengo sambanayi.

11-12 Ene kuli simoo ma yomooyingomo, oo metemi gula, ko, oo biyomi gula nguya ma tewonggori. Ngu naluno, Anutndo newende yunolo, sunggi mandega ngu nangge keyolo, Rebekaya ngandilo ewolo.

Nangosumoongge sangala usenggemo oolooteliku ngu, koleteloga, ngundo kootungga ngulo ko oni tewa. Nga mandega nga ngu onilo oo kini, Anut enengombo elo sunggi yeteku, ngundilo tunootewa. *Yenesis 25:23*

13 Anutlo mandeno ngandilo ete.

No nenengombo nowoondone Yekob inooteno. Ene no Isooya boguwooteno.* *Malakayi 1:2-3*

14 Ngulo ngu ndatelo ewato? Anutndo oo ngu nenengo ma wilikowa, bine? Hamoo oolengo kini.

15 Anutndo Mosesno ewolo.

No oni gula sumange teyinowelo elo ngu, asa, no nowoondoyi teyinolo, sumange yolo inootenolo ewolo. *Eksodas 33:19*

16 Ngundilo ngulo, oni enengombo newendemonggo ingolo ngu, mete no nenengombo ko yanggango tetenoku, nganonggo Anutlo sumangeni yooteno. Ngundilo ingonduduyega ngu nenengo kini. Anutndo enengo newendemonggo, ko, enengo sumangeni ayibini, ngunonggo oni hoolooweyelolo, ko ma hoolooweyeloweloyi nguya sunggi yete.

17 Anutlo mandeno ete. Anutndo Igip onilo sobosobo ulungga oowooyi Pelo nguya ngandilo ewolo.

No nenengombo ge yootunonggelootoowe, tabango tunooteteku, ngulo damoni gulanangge. No nenengo yanggangone ngu geno yootunootoowe tunootewa. Ngundilo nangge, mela bidodomo, oni simoo bale bidodo nolo oowoone bingaminelo ingowanggo. *Eksodas 9:16*

18 Ngulo ngu, noole ingooteto. Anutndo oni oowooyingga sumange yolo, inowelo elo ngu, yolo inoote. Ene oni gula newende ukingolo, inowelo eteku ngu, ene ngundilo nangge newende ukingoyinoote.

Anutlo Sanggilini, Ko, Anutlo Sumangeni, Ngulo Mandeni

---

* **9:13:** Anutlo mande eyingoku, ngundilo tunootewolo. Yekob ngu nangoni kootungga nga.

19 Ngungga ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugalo
noolengo biyomi tewootoku ngulo Anutndo noolengo biy-
ominayi ngulo yosanggawelo mande ewa? Ngu ngandilo.
Anutndo oo tewelo tetoni ngu, oni gulado ene ma ukingowa.
20 Nondo mande gumi ngandilo eteno. Ene ge oni, ge
onendo Anutya manggalu tewa? Anut enengombo goyetoni,
ge eneya mande gumi ma ewelo. Kini, hamoo oolengo kini.
Ge kumbe ngundilo. Kumbegado sembulimo mande gula ma
ewa. Ge ndatelo, no ngundilo telo noyete?
21 Kumbe dowooweloyi oningga, ngundo nogo wande gula
yelo, ngundo kumbe elaya dowoowa. Kumbe gula ngu oo
kaweloyi dowoowo, kumbe gula gome nakangoyingomu ngu
ooloote. Kumbe sembuliga ngulo ingonduduni nangge.
22 Anutndo nguya ngundilo nangge tewa. Anut enengo
sanggilini noolengo mbumbuwalo, ngu yeni, tunoo oolengo
tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bale nguno Anutlo yang-
gangoni kenolo ingowanggo. Oni bidodo mbumbuwa tete-
toku, ngulo gumi ogingoyingo yunoweloyi. Ene oni biyomi
tetoyi, ngulo Anutndo gumi sodedo ma yunoote. Kini, suwoo
suwoo ene nowoondoyi telo yunolo hoolooweyelooteku, ngu
noole oni nenengo tunooteweloyimbolo.
23 Anutndo oni simoo bale sumange yunowelo elo ngu,
enengo dulidalini gome ngu ene tunoo etuyelowa. Anutndo
oni nowoondoyemo hamoo teweloyi kuli yoonenengootoni
oolootenggoku, ngu oni sumange yunootoni, enengo duli-
dalini ngu kenowanggo.
24 Noole nguya, Anutndo negoyelowolo. Yo, hamoo,
ene Yudalo simoo bale, ko, oni sowe gidalega nguya ne-
goyelowolo.
25 Hoseya Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo oo nakaya
nguno ngandilo ete.

Nga oni simoo bale nga ngu nolo oni simoo bale kini,
ene nondo yoyewe, nenengo oni tewanggo. Nga oni
sowengga nga, kuli nondo nowoondoyi ma yunoyingo,
ene nondo nowoondone ene yunowanolo eyingo.
Hoseya 2:23

26 Ene mande gula ngandilo ewolo.

Nondo kuli yeno, ye nolo oni simoo bale kini, etoowe
ingowonggori. Ngu musiyonggano nguno nangge,
no yeya ewano. Ye Anut suwoo suwoo keda
oolootekungga, ngulo simoongolo ewano. *Hoseya
1:10*

27 Ayisayando Iserel oniya meno elo ngandilo ewolo.

Iserel onilo simoongo ngu oowooyingga oolengo tunoote-
wanggoku, ene Anutndo gidalega nangge ko yoyowa.

28 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo sodedo-
nangge ombulo, oni simoo balelo mandeye damoniye ngu
bidodo wilikoyelowa. Ngundilo telo, mela ngalo oni simoo
bale biyomi ngulo gumi biyomi yunowalo ewolo. *Ayisaya*
10:22-23
29 Kulimi Ayisayando ngandilo elo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sambono, melako ngulo Sembuli Sem-
bunaye, yanggangoni ulungga oolengo, ngundo os-
isambanayi gidalega yoyokootoni, ma oodoyi, ngu
yoyokootoni ngu, noole Sodom Gomora endemo oni
simoo bale Anutndo bidodo yutomukoyingo ngundilo.
Ngundilo ngulo, noole Sodom Gomora ende elayaga
enengo oni simoo bale ngundilo tunootewatolo ewolo.
Ayisaya 1:9

*Iserel Oni Ngu Damoni Gome Nenengo Oolengo Ngu Yowe-
loyimbolo Ko Tewolo*

30 Ngulo noole ndatelo ewato? Oni sowe gidalega ngu,
ene mande damoni gome nenengo, Anut doongeyimo
tunooteweloyi, ngulo koyi yanggango ma telo erewewong-
gori. Ene ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni
ngu, ene mande damoni gome nenengo ngu yootenggo.
31 Iserel oni nguya Anutndo oni nenengo oolengo eweloy-
imbolo ngulo oole erewewonggori. Ene ngu mamana mande
ngulo koyi yanggango telo, ngu gome keyolo endeyowonggo.
Ene mamana mande bidodo keyoweloyi, ereremo kini.
32 Ndatelo ngulo? Ngu damoni ngandilo. Ene Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo damoni, ngu ma
keyowonggori. Enengo ingonduduyemonggo mande da-
moni oowooyingga telo, oni nenengo Anut doongeyimo,
tunootewelo oole erewewonggori. Ene Yuda oni Yesusya
sanggili telo, ngulo ma ingowonggori. Ngundilo nangge, oni
endeyootoyi, digino kendibiye tutuwootoni ukelo, ulo, ngulo
sanggili tetenggo.
33 Anutlo mandeno Anutndo ngandilo ewolo.
Ye gome ingoyi! Sayonno (Yuda oni simoo balelo) nondo digi
soloyi gula oni kendibiye sanggaweloyimbolo yeteno.
Oni gula ngulo newendemo hamoo tetoni ngu, ene
ngulo oyumo ma yowa.† *Ayisaya 8:14; 28:16*

10

*Iserel Oni Simoo Bale Ene Anutlo Damoni Nenengo, Ngu
Ma Yowonggori*

1 Ye Kristen konebane, nolo nowoondone ngu ngandilo
ingolo hahangeteno. Yesusndo ye Iserel onilo mbumbuwaye

† **9:33:** Ngu digiga ngu Yesus Kristus.

andangelo, nowoondoyemo ulo, nguno sugi sugi olinilo
ngulo yemboongelolooteno.
2 Nondo hamoo eteno. Iserel oni simoo bale ene Anut-
ndo mande damoni ngulo koyi yanggango tetenggoku, ene
nowoondoyemo ngulo ooleyi Anut doongeyimo, nenengo
tunooteweloyi, ngulo ene ma ingootenggo.
3 Yuda oni Anutlo oole nenengo erewelo, ma kenolo,
ingootoyi, nguno Anutndo oni gome nenengo, elo eweloyi
nguya kini. Ene Anutlo mandega nga ma keyolo, enengo
ingonduduye nangge keyootenggo.
4 Noole ingooteto. Moseslo mamana mande kulimingga
ngu oololo, Yesus Kristusno wenga yokowolo. Yokootoni,
ataga ngu, oni Yesuslo mamana mande keda keyowanggo.
Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesus Kristusno
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutndo oni
simoo bale gome nenengolo ewa.

Oni Simoo Bale Yesus Kristusno Nowoondoyemo Hamoo Teyi

5 Mosesndo ngandilo nakangowolo.

Oni simoo bale ene mete Moseslo mamana mande bidodo keyolo ngu, ene mamana mande nguno sugi sugi oluwanggolo ewolo. *Lewitikas 18:5*

6 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni oolootenggoku,
ngulo Anutndo oni gome nenengolo ete. Ge nowoondoge-
monggo nangge ma ewelo. Onendo Sambo endemo oolelo,
Yesus Kristus yolo, ombutoni, ngundo hoolooweyelowa?
7 Ge nowoondogemo ngundilo ma ewelo. Onendo ene mela
newendemo oni kumooyingombolo musiyomo ulo, ngundo
Yesus Kristus yolo, ooletoni, ngundo hoolooweyelowa?*
8 Mosesndo ngandilo ewolo.

Anutlo mande ge tanggege oolengomo ooloote. Anutlo mande ngu gengo manggogemo, nowoondogemo nguya oodoni, ngunonggo eteto. *Dutoronomi 30:14*

Oni komo bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo teteng-
goku, ngulo mande damoni, noole oni bidodomo wesiyolo
eteto.
9 Anutndo geya oo elaya telo ingoote. Gengo mang-
gogebo, Yesus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngu oowooyi
yootunolo, oni simoo baleno elo, ko, Anutndo melenonggo
Yesus yokutuwooyingo, ngulo ge nowoondogemo hamoo
tetoyi ngu, asa, Anutndo gengo mbumbuwage andangelo
yokolo, ko goyowa.

---

* **10:7:** Yesusndo kuli Sambononggo ombulo, kumoolo, ko melenonggo ootookoolo, ngundo mbumbuwanonggo uliyelolo, noole ko yoyoyingo.

10 Noole nowoondonayimo hamoo telo oluwatoku, ngulo
Anutndo oni simoo bale gome nenengo oolengolo ewa. Yo,
hamoo, noolengo manggonayi ngundo Yesusno nowoondon-
ayimo hamoo teyingo ngu, yootunolo etooye, ngulo Anutndo
ngu yeyootoni, noole mete eneya sugi sugi oluwato.

11 Anutlo mande nakayano, ngu ngandilo ete.

Oni gula ene (Yesusno) newendemo hamoo telo ngu, ene oyumo ma yowalo ewolo. *Ayisaya 28:16*

12 Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni bidodo, Yuda oni,
ko, oni sowe gidalega ngulo oo goboolo. Yesus ngu oni
bidodo Sembunaye ulungga. Oni gulado enengo newen-
demo hamoo tetoni, Anutno meno ewaku ngu, asa, Anutndo
sumangenonggo kumana yolo inowa.

13 Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.

Ngulo ngu oni simoo bale bidodo, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno meno etenggoku ngu, asa, Yesusndo enengo weti mbumbuwaye andangeyunolo, ko yoyolo, enengo nowoondoyemo ulo, eneya sugi sugi oluwanggolo ewolo. *Yowel 2:32*

14 Ene Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo
ene Anut ma negongootenggo. Ngundilo nangge, oni Anutlo
Mande Keda Mesalango ma ingolo ngu, asa, ene ndatelo telo,
nowoondoyemo hamoo ma tewanggo? Ene Anutlo mande
gome etuyeloweloyi oni kini ngu, ene ndatelo telo, Anutlo
mande gome ngu ingowanggo?

15 Anutndo mande wesiyolo etuyeloweloyi oni eneno su-
leyootoni, ma oolouwaku ngu, ariya, oni ngu ene mande we-
siyolo eweloyi yanggangoye kini. Anutlo mandeno ngandilo
ewolo.

Anutlo ko oni mayelo, oni simoo baleno Anutlo Mande Keda Mesalango etuyelootenggoku oni ngu metemilo ewolo. *Ayisaya 52:7*

Iserel Oni Ene Mande Keda Mesalango, Ngu Ma Keyootenggo

16 Ene oni gidalega Mande Keda Mesalango nga ma key-
ootenggoku, ngulo Ayisayando ngandilo ewolo.

Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, nolo mande nga wesiyolo etooye, ndawu oninggado mandenayi ingolo, ngulo newendemo hamoo tete? Elo ewolo. *Ayisaya 53:1*

17 Ariya, noole ingooteto. Noole Yesuslo Mande Keda
Mesalango nga ingootooye, ngundo nowoondonayi hamoo
teyingo ngu yeni tunootewa. Yo, hamoo, noole Kristuslo
Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondonayi hamoo
tewooto.

18 Nondo ngandilo eteno. Hamoo oolengo, ene mande keda
gomengga nga kuli ingowonggo. Anutlo mandeno ngandilo
ewolo.
Enengo mandeni ngguyi ngu mela bidodomo toongewolo.
Yo, enengo mandeni ngu mela bidodo looguwootoni,
oololo, mela wengamo tunootewalo ewolo. *Sam 19:4*
19 Ene nondo ko eteno. Iserel oni Anutlo mandega nga
ma ingootenggo, bine? Kini, ene kuli ingowonggoku, ko,
kootu inolo yokowonggo. Ene kuli Moseslo nakayano, ngu
Anutndo Iserel oni simoo bale ngulo ewolo.
Nondo oni simoo bale sowe gidalega sungo sungo ngu
wiyokolo yoyootoowe, ge ngu yeyomayiyelolo, ye
ngulo nowoondoye biyomi yetoni, ngulo bogubogu-
woowanggo. No oni sowe gidalega ene ingonduduye
kini yoyootoowe, ye ngulo sanggili tewanggolo ewolo.
Dutoronomi 32:21
20 Ene Ayisayando mande nga ewelo ma sosolewolo.
Oni simoo bale ene no ma erewenelolo neyowonggori.
Ene oni gidalegano nolo sumoo ma eyingo, ene no
nenengombo ene doongeyemo tunooteyingolo ewolo.
Ayisaya 65:1
21 Ene Iserel onilo Anutga ngundo ngandilo ewolo.
Nalu pelungga oolengo no nga (Iserel) oni simoo bale nga
yododowoolootoowe, nga oni sowengga nga (nowoon-
doyemo hamoo teyi elo negoyelolo oodoowe,) ene
mande ngu toongoolo, yokolo, ene mande gumi biy-
omi ewonggorilo ewolo. *Ayisaya*
65:2

11

Anutndo Iserel Oni Simoo Bale Gidalegalo Sumange Yunowolo

1 Ngulo no ngandilo eteno. Anutndo enengo Iserel oni
simoo bale bidodo andangeyelolo yoyokowo, bine? Ngu
hamoo oolengo kini. No nguya Iserel oni. No nguya
Ebaraham sembeni Beniyamin ngulo soweni oolootenoku
nga. Anutndo no ma kootu nunoote.
2-3 Anut enengo oni simoo bale ngu, ene kuli sunggi
yeyingo, ene ma yoyokolo oweyelowolo. Ye Anutlo man-
deno, Ilayiyalo mandeni kuli kandangelo ingootenggo.
Ilayiyando Iserel oni simoo baledoya sanggili telo, Anutno
ngandilo yemboongewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, onindo gengo in-
gondudu eyingo oni yuleyi kumoowonggo. Geno
woolo yeweloyi digi yawasa nguya tootoongowonggo.
No noso nangge geno nowoondonemo hamoo telo,

keda oolooteno. Ene no nuleyi kumooweloyimbolo erewenelootenggolo ewolo. *1 King 19:10,14*

4 Ene Anutndo Ilayisalo mandeni gumi ewolo.

No oni oowooyingga oolengo (7,000) soleyelootoowe oolootenggo. Ene oomboolo oowooyi Bal, nguno ma boodoo oondookelo yemboongetenggolo ewolo. *1 King 19:18*

5 Yo, Ilayisa naluno Iserel oni gidalegado Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundilo nangge, ataga nga nalunggano ngano nguya, Iserel oni simoo bale guminggado nowoondoyemo hamoo telo oolootenggo. Ene Anutndo ngu enengo sumangeni ngunonggo oni simoo bale yoyoote.

6 Yo, Anutndo enengo sumangeni ngu Iserel onindo koyi tetenggoku, ngunonggo kini. Anut enengo ingonduduni nowoondoyimonggo ngu, sumangengga ngu yunoote. Ene ngundilo kini ngu, Anutlo sumange ngu, hamoo engge kini tunootewa.

7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato? Nga ooga nga ngu Iserel onindo Anut doongeyimo oni gome nenengo tunooteweloyi damoningga, ngu yoweloyimbolo koyi yanggango tewonggori. Ene ma yowonggori. Anutndo Iserel oni gidalega sunggiyelowolo. Ngundo nangge nowoondoyemo hamoo teweloyi ngu yowonggo. Oni gidalega ngu nowoondoye kuli yanggango yetoni, ngulo ene Anutlo mandeni ma ingowonggori.

8 Anutlo mande ngundo ngandilo ewolo.

Anutndo enengo nowoondoye kuli yeni, ukingootoni, kapengo yewolo. Ngundilo tetoni, ene (Anutlo mande damoni oo bidodo ngu) kenolo, ma ingowonggori. Enengo sodeyebo nguya mande damoni nenengo ma ingowonggori. Ene ngundilo oluwonggoku, ombulo, ataga nguya ngundilo oolootenggo. *Dutoronomi 29:4*

9 Dewitndo enengo me onilo Anutndo yoyeni kapengoyi, elo ngandilo yemboongewolo.

Enengo oo simbo kayingo naluno, nowoondoye imakeyingo oodoyiga, ge yoyega kapengo yetoyiga, me oni kewooloyemo ulo, yoyoya yuleyi. Ngu ngandilo, sepa bowela ngundilo, ko, nusago yoweloyi mele ngundilo, nguno Anutndo enengo biyomiye, ngulo gumi ngundilo yunowa.

10 Enengo doongeye ngu ooleli tetoni, ene doongetelo, Anutlo mande damoni ngu ma ingowanggo. Enengo kowuliye ulungga oolengo koolowoolo, ngulo ogingoyingo suwoo suwoo ingolo oluwanggo. *Sam 69:22-23*

Anutndo Oni Sowe Gidalega Nguya Yoyowolo

11 Ngulo nondo ko sumoo eteno. Iserel onindo kuli
enengo mbumbuwayemo soletoyi, ngulo Anutndo kootu
yunololuwa, bine? Hamoo oolengo kini. Ngulo ngu, Iserel
oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngulo Anut-
ndo Mande Keda Mesalango ngu yolo, oni sowe gidalega
yunootoni, ene nowoondoyemo hamoo tetenggo. Yo, Anut-
ndo oni gidalega kumana yunootoni, ngulo Iserel onindo
ngu kenomayingoya, ene nguya yowoolengoya, nowoon-
doye Anut inoyi, elo ngundilo tewa.

12 Yo, Iserel oni oole gome metemi ngu, ene kuli yokowong-
gori. Ngundo ngu Anutlo kumana metemi ko enengo mande
damoni, ngu oni simoo bale bidodo, kuli yokowonggori.
Ngundilo ngulo, ngu Anutlo kumanangga ngu, oni sowe
gidalegano tunootewonggori. Ngulo ngu, noole gome in-
gowato. Iserel oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo
hamoo tetoyi ngu, Anutlo kumana gome ngu yolo yunootoni,
oni sowe gidalega dagayelolo, awuno oolengo yowanggo.

13 Ataga nondo oni sowe gidalega, ye mande yunooteno.
No ngu Anutlo ko oni (Aposel), ye oni sowe gidalega yengo
ko oni. Ngundilo ngulo, no nenengombo ko tetenoku, ngalo
oni oni teteno.

14 Nga kongga nga, no gome tewelo ingooteno. Ye nenengo
oni simoo bale Iserel oni yendo Yesusno nowoondoyemo
hamoo telo yootenggoku, ngulo ene nguya ngu kenomayin-
goya, ngu yowanggo. Ndatelo ngulo, nolo Iserel oni nguya
Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ulo, sugi sugi
oluwato.

15 Ngundilo ngulo, Iserel oni simoo bale Yesuslo Mande
Keda Mesalango yokootoyi, ngulo ngu, mela bidodomo oni
simoo bale mande gome ngu yootoyi, ngudodo nowoondoye
gulanangge yelo oolootenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo
Iserel oni simoo bale ko yoyoweloyi, ngu ngandilo. Oni
melenonggo ko ootookootenggoku ngundilo tunootewanggo.

16 Oomanangoyingo koondomo oolooteku ngu bodaga
Anutlomu, asa, gumi bidodo koondomo oolooteku nguya,
Anutlomu nangge. Ngundilo nangge, de damoni kundingiyi
ngu, ngu kambini duwoo nguya kundingiyi tunootewa. Kuli
Anutndo Ebaraham ngu yoyingo ngulo soweni Iserel oni, ene
nguya Anutlomu nangge.

17 Anutndo ko kedaga telo, mela doongoolo, yomosiyolo,
mela yeni, ulumidodo tewolo. Ene ngu kono nguno koono
imitoni (Iserel oni), oolelo, engge ulungga enggewonggori.
Koono gidalega gome ma oolelo enggewonggori. Ngundilo
ngulo, ene gumoolo, oolongooni utoni, ngu musiyomo koono
yuwooyi siyakongo ngu (oni sowe gidalega) degunonggo

yoyolo, mayelo, ngu musiyomo imitoni, gome oolelo enggewonggori. Ndatelo ngulo, ko mela himimo mela ulumidodo ngulo kono koono koletelo imiyingo ngundilo, gome oolelo enggewonggori.

18 Ngundilo ngulo, ye oni sowe gidalega ngu koono degunonggo siyakongo ngundilo yoyowonggori. Ngulo ye Anutlo kumana, ngu yeno nangge ombuni. Ene Iserel oni enengo kumana ombuni, elo ma ingowelo. Ngulo ye ingondale teyi! Anut enengombo yanggango ye yunoote. Yengombo yanggango gula ma yootenggo.

19-21 Ngundilo ngulo, ye ngandilo ewanggoku ngu, noole Iserel oni musiyomo, Anutlo kono ulo oolooteto. Ngu hamoo. Ene ye ingondale teya oliyi! Anutndo Iserel oni ene nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo engge ma tetoyi, ngulo andangeyelowolo. Ye nowoondoyemo Yesus oowooyimbolo hamoo tetenggoku, ngulo nangge ye mete oliyi. Ye nguno ingondale teya oliyi! Anutndo Iserel oni nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngulo keyoyelowolo. Ngulo ngu, ye nguya ngundilo nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku ngu, ye nguya Anutndo ngundilo yunowa.

22 Ngulo ngu, Anutlo ayibiyini ko ngulo wilikoyeloyingo mande yanggangoningga ingootenggoku nga. Oni Anutlo mande damoni ngu yokootenggoku ngu, ngulo Anutndo ene nguya mande gookingo telo yunoote. Anutndo yengo ngu nowoondoyi telo yunooteku, ngu nowoondoyi yunolo nguno ooloote. Kinitetoni ngu, Anutndo ye nguya yoyokolo, oweyelowelo ingoote.

23 Nalu gulano, Yuda oni damoni yelo, Yesus keyootoyi ngu, ariya, Anutndo ko yoyolo, enengo kono ko yoyewa.

24 Yo, ye oni sowe gidalega, ye koono yuwooyi siyakongomu degunonggo yolo, Anutlo kono imiyingo ngundilo. Yuda oni ngu koono koletelo kono imiyingo, ngu ngundilo. Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo Yesusno tewanggoku ngu, ene Anutndo yoyolo, enengo kono ko yeweloyi, ngu kowuli kini.

Anutndo Oni Simoo Bale Bidodo Sumange Yunowolo

25 Kristen konebane, nondo ngandilo ingooteno. Ye nga hamoo mande nga ye kuli ma ingowonggoku, ene ataga ye mande damoni gome nenengo oolengo tunootewanggo. Iserel oni simoo bale gidalega ngu nowoondoye yanggango yelo, Yesuslo mande sodedo ma keyootenggo. Anutndo Iserel oni nowoondoye yeni kapengo yewonggori. Ndatelo ngulo, oni sowe gidalega Anutndo kuli sunggi yeyingo ngu yoyootoni, nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundilo damoningga ngu, Iserel onino oodoni, oololo, nalu wengamo

tunootewa. Ngu naluno, Anutndo Iserel oni bidodo yoyeni,
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yoyolo pawa
kewooloko uwanggo.
26 Ngu mande damoninggano nguno, Anutndo Iserel oni
simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu
bidodo yoyowa. Anutlo mandeno ngandilo ete.
Sayon melakonggo (Yuda onino) hoolooweyeloweloyi oni
tunootewa. Ngu oningga, ngundo Yekob osisembenimbolo weti mbumbuwa bidodo andangeyunowelo ombuwa.
27 No eneya mande elo gosiyooteno. No enengo mbumbuwa
andangeyunowanolo ewolo. *Ayisaya 59:20-21; 27:9*
28 Ene Yuda onindo Yesuslo Mande Keda Mesalango
ngu kootu inowonggoku ngu, Anutya longge tewonggo.
Ngulo ngu, ye oni sowe gidalega Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo damoninggano nguno utenggoku, ngu
hoolooweyeloote. Anutndo Yuda oni simoo bale ngulo
gome oolengo ingoote. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo
osisambaye, newende ulungga yunoyingo ngulo.
29 Yo, Anutlo sumangeni kumana ngulo Anutndo oni gula negongolo, yowaku ngu, ene kootusina, enengo ingonduduni
ma yowoolengowa.
30 Kulimi ye oni sowe gidalega Anutlo mande ngu utolo,
oolongoolo yokowonggori. Ene ataga ngu, Iserel oni
simoo baledo Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu toongoolo
yokoyingongga, ngulo ngu, ye oni sowe gidalega, Anutlo
sumangeni, ngu yowonggori.
31 Ene kuli Yuda oni damoni gome nenengomo ma endeyowonggori. Ngulo ngu, Anutndo oni sowe gidalega sumange
yunoote. Ngulo ngu, Yuda onindo ngu kenolo, kenomayingolo, ene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ene
ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ene nguya sumange
yunowa.
32 Oni simoo bale bidodo Yuda oni, ko, oni sowe gidalega
nguya, Anutlo mande damoni ngu ma keyootoyi, ngulo
Anutndo yoyeni, ya biyomimo oni ngundilo tewolo. Ndatelo
ngulo, Anutndo ngu enengo sumange yolo, oni simoo bale
bidodo yunowa.

Anutlo Mande Damoni Ngu Dulidalinidodo

33 Yo, hamoo oolengo Anutlo sumangeni damoni nguya mela
ngalo oo bidodo dagayeloote. Enengo ingonduduni
ingoyingoni nguya onilo ingonduduye bidodo dagayelolo, pelungga ndandayingo oolengo. Onindo
Anutlo oole oolouweloyi ngu wilikolo, kenoweloyi
kini.

34 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.

Yo, onendo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo ingonduduni ngu ingoote? Onendo enengo ingonduduni ene mete Anut inoyingo? Mela ngalo oni gulado kini, elo ewolo. *Ayisaya 40:13*

35 Onendo oo koletelo ene gumimbolo Anut inootoni, enebana oo ngulo gumi wendangelo Anut inowa? Elo ewolo. *Yob 41:11*

36 Ngundilo nguya kini. Eneno nangge oo bidodo tunootelo, enengo dulidaliyedodo oolootenggo. Ene oo bidodo Sembuli Sembunaye oolengo. Suwoo suwoo, noole Anut oowooyi bingami okoolo, dulidalini teyinolo oluwato. Ngu hamoo oolengo.

12

Gowenayingga Nga Anut Inolo, Nguno Kundingi Teyinowato

1 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo sumangeni suwoo suwoo ye telo yunooteku, ngulo no mande nga elo yokutuyelolo, ngandilo eteno. Ye goweye, moondeye, ingonduduye, nowoondoye, yanggangoye, ootootooye bidodomo, ye komo keda oolootenggoku, nguno Anutno woolo yeya inoyi. Ye komo yengo keda ootootooye, ngu bidodo gome nenengo oolengo eneno yetoyi, ngulo ene oni oni tete. Ye gome ingoyi! Nalu bidodomo, Anutndo ye gome soboyelolo, hoolooweyelooteku, ngundilo ngulo, yengo de wooloye ngu, ene inootoyi, ngu metemi.

2 Oni mela ngalo mande damoni biyomi keyootenggoku, ngu ye ma keyelowelo. Kini, yengo ingonduduye ngu Anutno yetoyiga, ngundo nowoondoye yowoolengootoningga, damoni keda, ingondudu kedamu nguya yunootoningga oliyi. Ngundilo telo ngu, ye Anut doongeyimo, ndawuga ngu gome teweloyi ngu ingowanggo. Yengombo nguya ndatelo mande damoni gome nenengo telo ngu Anutlo ingowanggo. Mande damoni gome nenengo biyomi kini, oo ngu bidodo Anutndo ngulo gome ingooteku, ngu nangge teya oliyi.

Noole Komo Anutndo Sumange Telo, Oo Yunooteku, Ngulo Koni Tewato

3 Anutndo sumange no nunootoni, ngunonggo ye sungomo sungomo eteno. Anutndo ye ingonduduyemo ingonduduga ngu yunowolo. Ngulo logoga ngu ma dagawelo. Logo dagalo awuno, ameno nguya ma tewelo. Kini, Anutndo yengo nowoondoyemo hamoongga ngulo logoga yunooteku, ye komo nguno nangge oliyi.

4 Noole ingooteto. Noolengo gowenayi ngu gulanangge,
ngulo sosi gumi kowookowoo, ene ngulo koye nguya sungo
sungo. Ngu bidodo ko gulanangge ma tetenggo.
5 Ngundilo nangge, noole oni simoo bale bidodo Yesuslo
nowoondonayimo hamoo tetetoku ngu, noole Yesus Kristus-
dodo gowenayi gulanangge. Ngundilo ngulo, noole Kristen
oowooyingga ngu bidodo dobooguliniayi wata gulanangge
oolengo oolooteto. Noolengo ingondudunonggo ngandilo
ma ingowato. Noolendo Kristen oni gidalega dagayeloote-
tolo ma ingowato. Kini, noole gowenayi gulanangge.
6 Anutndo noole sumange yunolo, ingonduduno ingow-
eloyingga, ngu sungo sungo guladilo guladilo kingo duwoo
noole yunootoni, nguno enengo koni tetetoku nga. Oni gula,
Anutndo enengo mande wesiyolo eweloyi logoga inowoku
ngu, oni enengo newende hamoo teyingongga, ngu logono
hamoomonggo wesiyolo ewa.
7 Ene oni gula ene Kristen oni gidalega hoolooweyelowelo
elo, ingolo ngu, ene komo oni Anutlo nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, ngu gome hoolooweyeloyi. Ngundilo nangge,
oni gula etuyeloyingo oni tewelo elo ngu, ariya, ene komo
ngu kongga ngu teya, hamoo mande ngu oni etuyeloni.
8 Ngundilo nangge, oni gula ene oni ingonduduye saman-
gaweloyi oni tetoningga ngu, ariya, ene komo ngu kongga
ngu nangge gome teni. Oni gula ene oni oo gula yunowelo
ingoya ngu, asa, ene komo newende bidodomonggo, oni oo
ngu yunoni. Ngundilo nangge, oni gula ko gulalo sobosobo
tabango teya ngu, asa, newendemonggo ngu kongga ngulo
oni oni teya, ko ngu teni. Oni ene nowoondoyi telo, oni
hoolooweyelowelo ngu, asa, ene komo oni oni teya, oni
hoolooweyeloni.

Dobooguliye Nowoondoye Telo Yunoweloyi, Ngu Gome Nenengo

9 Ye dobooguliye nowoondoyi telo yunoweloyi ngu, ye
komo hamoomonggo nowoondoye yunoyi. Ye ebe ganagana
elo, ma ganayelowelo. Ye komo mande damoni biyomi
bidodo ngu kootu inoya, mande damoni gome nenengo ngu
nangge yanggango dowooyi.
10 Ye komo dobooguliye nowoondoye yunoya, ngunonggo
ye sungo sungomo dobooguliye bingamiye sodedo okooyi.
11 Nowoondoye ngu suwoo suwoo Anutlo konimo
nangge ingondudu teya, sulekinikini ma tewelo. Anutlo
Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoyemo hangetoningga,
ngunonggo hoolooweyeloni. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ngulo koni ye gome teyi.

12 Ye gome oni oni teya, doongedoongoodoongoo teya,
Anutndo yeno oo teweloyi ngulo sobowooya oliyi. Ene
kowuli gula yeno tunootetoningga ngu, ye komo Yuka
Kundingiyi nguno yanggango dikaya, Anutno nangge oo
bidodo yemboongeya, yanggango teyaliyi.
13 Anutlo oni simoo bale oo sitowilo wenonootoyiga ngu,
ariya, ye komo hoolooweyeloyi. Ende gidaleganonggo
oni yeno mayetoyiga ngu, ye komo gome soboyeloya
kawararayeloyi.
14 Oni gidalegado ye yombuliyelootoyiga ngu, ye Anutno
yombuliyeloni, elo, ma yemboongewelo. Kini, ye Anutno
oningga ngu nowoondoye imakeni, ko, kumana biyomi ma
yunowelo eya yemboongeyi.
15 Oni nowoondoye gome oni oni teya oodoyiga ngu, asa,
ge nguya oni oni teyi. Ngundilo nangge, oni ene sendo sambi
tetoyiga ngu, ariya, ge nguya nowoondoyi yunoya sendoyi.
16 Ye oni bidodoboya nowoondoye gulanangge teyi. Yen-
gombo yengo oni ululu telo oluweloyi, ngulo ma ingowelo.
Ye komo oni oowooye kini nguya ko goboolo teyi. Yengom-
bolo nangge ingolo, ngandilo ma ewelo. No nangge no oni
ulungga ingondudunedodo, elo ma ewelo.
17 Ene oni gulado mande damoni biyomi gula yeno teton-
ingga ngu, ariya, yebana ngu gumi mande damoni biyomi
eneno ma tewelo. Kini, ye komo mande damoni gome oni
simoo bale doongeyemo metemi nangge teyi.
18 Ge ebe ulewelo ingondudu ma tewelo. Kini, oole moole
tetoningga ngu, asa, ye komo oni bidodoboya nowoondoye
goboolo yeya ayibinonggo oliyi.
19 Ye Kristen dobooguline, no ye nowoondoyi ulungga
teteno. Oni sungombo yeno mande damoni biyomi
yunootoyiga ngu, asa, yendo eneya gumi yunowelo, ngu
ma ingondudu tewelo. Kini, ye komo ngu kowulingga ngu,
Anutlo sanggili ngu yokoyi. Anutlo mandeno, ngandilo ete.

Nondo nangge onilo mbumbuwa ngulo gumi wendange-
wano. Nondo gumi biyomi ulungga wendangelo
yunowano. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
ngundo ngundilo elo ewolo. *Dutoronomi 32:35*

20 Asa, yengo me oningga oowalilo kumootoningga ngu, ye
mete oowali inootoyiga neni. Ngundilo nangge, ene sonolo
ingootoningga ngu, asa, sono inootoyiga neni. Ye ngundilo
tewanggoku ngu, ariya, ene oo biyomi tewoku, ngulo oyumo
ulungga yowa.
21 Ye mande damoni biyomi ngu yokootoyi, ngundo ye ma
dagayelowelo. Kini, yengo mande damoni metemi, ngundo
mande damoni biyomingga ngu wongooni uwa.

13

Noole Komo Mela Ngalo Gabman Sobosobo Oni Ngulo Manggoye Keyowato

1 Oni simoo bale bidodo mela ngalo sobosobo oni ngu
nowoondoyemo oluwanggo. Noole ingooteto. Mela ngalo
sobosobo oni oolootenggoku, ngu enengombo kingo ma
tunootetenggo. Kini, ngu sobosobo tabango oni ngu Anut
kandeyimonggo tunootewonggori. Ngundilo ngulo, Anut
enengombo mela ngalo sobosobo tabango oni yoyetoni
oolootenggo.
2 Ngundilo ngulo, Anut enengombo Gabman oni sobosobo
melako ngano yeni tunootewonggori. Ariya, ngu oni ngulo
manggoye ma keyolo ngu, ene Anutlo mandeni nguya toon-
goote. Yo, hamoo, sobosobo oni ngulo manggowo ngu
toongoolo, keyolo yokolo ngu, asa, oni ngundilo tetenggoku,
ngundo gumi kowuli ulungga oolengo yowanggo. Kowuli
ngundilo wendangeweloyi ngu, Anutndo elo yunoyingo,
ngundilo yunowa.
3 Oni enengo damoni nenengomo ootoolo, sobosobo Gab-
man onilo mamana mande keyolo ngu, ariya, ene Gabmanlo
ma sosolewanggo. Ene oni sobosobo sanggili onilo Gabman
ngulo mande ma keyolo ngu, asa, ene sosolelo oluwa. Ge
mande damoni gome nenengomu nangge tetooga, ariya, ene
ge bingaminggelo okoowa.
4 Anutndo Gabman oni ngulo koye ngu, ye
hoolooweyeloweloyi ko ngu inowolo. Ye mande damoni
biyomi tewanggoku ngu, enengo yanggangoni, ngundo
yengo mande damoniye biyomingga ngulo ogingoyingoni
yunowa. Anutndo Gabman sobosobo oni yootunoyeloyingo
ngu onilo biyomiye ngulo gumi etuyeloweloyimbolo
yoyewolo.
5 Ngundilo ngulo, noole komo enengo manggowo keyolo,
mandeni yolo keyowato. Ndatelo ngulo, Anutndo ngu
mamana mandega ngu nowoondonayimo yewolo. Ngundilo
ngulo, noole komo, nowoondonayi ngulo gome ingolo, in-
gonduduwoolo manggowo keyowato.
6 Noole komo bobeye Takisno yeweloyi ngu, mela ngalo
sobosobo oni tabango ngu Anutndo sunggiyelowoku oni,
ngu yunowato. Ndatelo ngulo, ene Gabman sobosobo oni
ngundo ko yanggango telo, sobowoolo ko tetenggo.
7 Ge bobeye Takislo yoweloyi onindo sunggiga elo
gunootenggoku, ngu komo bobeye ngundiya yuno. Oni
bobeye yoweloyi onino oo bidodo ge bobeye yuno. Ngundilo
nangge, ge oni gulano weti moole tetoningga ngu, ngulo
sumoo etoningga ngu, asa, ge mete wendangeya ino. Yengo

manggoye, nowoondoye nguya oni ululu ngulo bingamiye okooyi.

Oni Ene Dobooyi Newende Inooteku Ngu, Ene Mande Gome Keyoote

8 Ye weti telo oni gulanonggo oo gula ma yowelo. Ene noole weti gulanangge ngu suwoo suwoo ooloote. Ngu ngandilo. Oni bidodo ene dobooguliye nowoondoye yunoweloyi damoningga, ngulo weti ulungga ngu nangge olini. Ndatelo ngulo, oni gidalegado, oni gidalega nowoondoye telo yunowanggoku ngu, ene Anutlo mamana mande bidodo keyootenggo.

9 Yo, Moseslo mamana mande ngu ngandilo. Ge elambalisa ma yombuliyelowelo. Ge oni ma uleyi kumoowelo. Ge yakaka ma tewelo. Ge oni gulalo oo ma kenomayingowelo. Moseslo mamana mande oolooteku, ngu metemi. Ene nga mamana mande kedaga, ngando mamana mande kulimi ngu bidodo dagayeloote. Ngu ngandilo. Gengombo gengombolo gome ingooteku, ngundilo nangge, oni ge tanggegemo oolootenggoku, ngulo nguya ingo.

10 Oni ene dobooyi tanggeyimo oolooteku, ngu newende inolo, ngulo ene mande damoni biyomi ma teyinowa. Ngundilo nangge, oni ene dobooyi newende inooteku ngu, ene Anutlo mamana mande hamoo keyoote.

Noole Anut Doongeyimo Nenengo Oolengo Oluwato

11 Noole ingooteto. Yesus ko ombulo, noole yoyoweloyi nalu, ngu namoko oolengo. Ataga ngu nalu wenga namoko tete. Ngundilo ngulo, weleweloyi nalu kini, doongedoongoodoongoo telo, sobowoolo oluweloyi naluni nga. Kulimi noole amana nowoondonayimo hamoo teyingo naluno, Yesusndo yoyoweloyi nalungga ngu yowoko oluwolo. Ene ataga nalungga nga, ngu namoko oolooteku nga.

12 Yo, noole mela ngano oluweloyi namoko kinitewelo tete. Suwoo oololo kinitetoni, sengewelo namoko tetoni, ngu ngandilo. Ngulo ngu, noole suwoolo mande damoni biyomi ngu yokolo, noole Anutlo kondimu me idi sangga yolo, Setanya yanggango ebe ulewato.

13 Noole komo Anut doongeyimo gome nenengo endeyowato. Ngundilo ngulo, noole sono biya nelo, ma kapengo yewato. Ngundilo nangge, noole ooleko ooleko bulibali ma endeyolo, ngunonggo mande damoni biyomi gidalega nguya ma tewato. Sanggili telo, nguno ebe utolo, ngunonggo oni gidalegalo koye ngulo ma kenomayingolo oluwato.

14 Kini, ye komo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye Yesus
Kristus ngu yoya, goweyemo woologongootoyiga oni sun-
gombo ye yeyolo, nguno Yesuslo mande damoni nangge
kenowanggo. Ngundilo ngulo, ye ingonduduye kulimi ngulo
mande damoni ngu kapengo yeyi. Ngundilo telo ngu, asa,
yengo mande damoniye biyomi, ngu ko ma tewelo.

14

Noole Kristen Oni Doboonayimbolo Damoni Ma Wilikolo Kenowato

1 Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yanggango kini,
ngundilo oni ngu, ye yoyoya, Kristen oni simoo baleno
ombuya gooboongooyi. Ye ene newende yanggango inow-
eloyimbolo mande gome ngu eneno etoyiga, gome ingoni. Ye
mande oowooyingga nangge bulibali eneno ma ewelo.
2 Ene oni gula newendemo hamoo ngu yanggango teteku
ngu, ene oo bidodo nemukoote. Ene oni gula newendemo
hamoo ngu yanggango kini, ngu ene nusago loogu telo, ma
nelo, ene oowali gidalega nangge nete.
3 Oni ene oo bidodo bulibali neteku, ngundo oni nusago
oo ma neteku nguya nowoondoye biyomi ma ingowelo.
Ngundilo nangge, oni nusago ma neteku nguya biyomi elo
ma ingowelo. Ene oo bidodo bulibali neteku, ngulo ene
kootuyisina mande ma elo yumooyinowelo. Ndatelo ngulo,
Anutndo ngu oningga nguya kuli yowolo.
4 Ge oni gulalo ko oni ngulo koni ma wilikolo ewelo.
Ndatelo ngulo, ene enengo sobosobo oningga, ngundo
nangge enengo ko oningga ngu wilikolo kenolo ewa. Enengo
koni metemi, ngundi, biyomi, bine? Elo wilikowa. Ene
hamoo yanggango dikalo, ko tetoni ngu, Oo Bidodo Sembuli
ngundo ene mete yeni, yanggango oolengo dikawa.
5 Oni gulado Anut doongeyimo, nalu gula ingootoni,
kundingiyi nalu ulungga, nalu gidalega dagayeloote.
Anut doongeyimo, oni gulado nalu bidodo ngu nalu
gulanangge ngundilo Anut bingami okooweloyi ingoote.
Oni bidodo enengo nowoondoyemo Anutndo ingondudu
yunoyingongga, ngu nangge ingonduduyemo yanggango
teya oliyi.
6 Oni ene nalu gula ingootoni, nalu gidalega koleteyingo
tetoni ngu, ngu oningga ngu, Oo Bidodo Sembuliga ngulo
ingoote. Ngundilo nangge, oni ene oo bidodo netekungga
ngu, ene Oo Bidodo Sembuli nguno esetelo nete. Yo, oni
gulado ene oo bulibali ma neteku ngulo ene Oo Bidodo
Sembuli nguno nguya Anutno esetete.

7-8 Noole keda oluweloyi, ko, kumooweloyi ngu noolen-
gomu kini. Noole keda oluwato, bine, ngundi, kumoowato,
bine, ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno nangge
ooloote. Keda oluweloyi, ko, kumooweloyimbolo nguya,
ngulo damoni ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo
bingami elo okooweloyi.
9 Ngundilo ngulo, Kristus Yesus kumoolo, ko, keda
ootookooyingo, ene ngunonggo ngu, oni keda ooloote-
ggoku, ko, oni kumooyingomu nguya ngulo Sembuli oolengo
ooloote.
10 Ndatelo ngulo, ye Kristen dobooye ootootoni, wilikolo,
kenowelo mande biyomi ene goweyi sanggawelo ma ewelo.
Ye dobooye yumooyinolo kootuyisina mande ma ewelo.
Ndatelo ngulo, ye ingootenggo. Kootusina, noolengo bidodo
Anut doongeyimo dikatooye, enengombo mande damoni-
nayi wilikoyelowa.
11 Oo Bidodo Sembuli Anut ngulo mandeno ngandilo ete.
No keda ootoolo, ngunonggo hamoo oolengo eteno. Oni
bidodo nono boodoo oondookelo, nono yambo
mande tewanggo. Oni bidodo manggoyemonggo,
no oowoone Anut ngu yootunolo ewanggolo ewolo.
Ayisaya 49:18; 45:23
12 Ngundilo ngulo, noolengomo noolengomo Anut doongey-
imo dikalo, noolengo damoninayi telo, endeyowootoku, ngu
yootunolo, Anutno ewato.

Noole Kristen Doboonayi Yombuliyowelo Oo Gula Ma Tewato

13 Ngundilo ngulo, noole Kristen oni doboogulinayi in-
gonduduye ma wilikoyelowato. Ndatelo ngulo, ngu Anutlo
koni. Noolengo ingondudunayi ngu komo ngundiya
dowoomomooni. Ye oo biyomi gula telo, ngundo Kristen
dobooye, ngulo newendemo hamoo teyingo ngu, ma yombu-
liyelowelo. Ngundilo telo ngu, asa, ye nguya mbumbuwa
tewanggo.
14 No ingooteno. No Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus
Kristus, nguno nowoondone yetoowe, ngundo etunelootoni,
oowali enengombo biyomi ma yewa. Oni gula newendemo
ene oowali gulalo loogu tewelo ingooteku ngu, ngu oningga
ngundo loogu tewoku, ngu nangge keyoni.
15 Ngu ngandilo. Gedo oo neteku, ngundo dobooge
newende yombuliyooteku, asa, ge nguno ingooteku, ge
nowoondoge ebe ino ino teweloyi mande damoni, nguno ma
ooloote. Ndatelo ngulo, Kristus Yesusndo ngu doboogega
ngu yowelo, ene kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, gengo
oowali ngundo dobooge ma yombuliyowelo.

16 Yengo oo gome ingolo oodoni, ngulo onindo ngu oo
nguya mandeni biyomi ma ewanggo.
17 Anutndo noole Kristen oni ene oowali, sono oo neweloyi
nguno ma ingondudu tewelo. Kini, Anutlo damoni ngundo
enengo simoo bale soboyelooteku, nguno noole nowoondon-
ayi imakeyingo, gome nenengo endeyoweloyi, ko, oni oni
teweloyi nguya Yuka Kundingiyi ngunonggo ombulo, noole
hoolooweloyimbolo ingoote.
18 Oni ene Kristus Yesuslo ko oni telo, ngulo koni telo,
endeyowaku ngu, asa, Anutndo ngulo gome ingowa. Oni
simoo baledo nguya, oni gome oolengolo ewanggo.
19 Ngundilo ngulo, nalu bidodomo, noole sumange, ayibi
mande oo ngulo damonimo, noole komo ebe hooloowe
hooloowe telo, nowoondonayi gulanangge yelo, dobooguli-
nayimboya goboolo oluwato. Nalu bidodomo, ye Kristen do-
booguliye nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
yunoyi.
20 Ge oowali gidalegalo gome ingolo ngu, Anutlo koni ngu
ma yombuliyowelo. Hamoo, oo bidodo ngu oo neweloyi. Ene
ye oni gidalega oowalino yoyeyi, mbumbuwa telo, nguno ma
wenonowelo. Ngundilo ngulo, dobooge oo ma neteku ngu,
asa, ye nguya loogu teyi.
21 Ye Kristen dobooguliye nowoondoyemo hamoo ngu
ma yombuliyowelo. Ngulo ngu, dobooye nusago songgiwi
Wayin, ma netenggoku, nguno ye nguya loogu teyi. Ngundilo
telo nguno, mande damoni metemi tewanggo.
22 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu yalingo
Anutya nangge. Oni ene oo gula ingootoni, oo gome elo
newende, ngulo ingooteku, ooga ngundo newende kowuli
ma inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete oni oni
tewa.
23 Ene oni gula newendemonggo bulibali ingolo,
ngunonggo oowali gula loogu teyingo, ngu newaku ngu,
asa, ene Anut doongeyimo, mbumbuwa tewa. Ndatelo
ngulo, enengo newendemo hamoo teyingo, ngu nenengo
kini.

15

Noole Kristen Oni Dobooguliniayi Hoolooweyelootooye, Ene Nowoondoyemo Hamoo Ngu Yanggango Tewanggo

1 Noolengo ingondudu nangge, ma keyowato. Kini,
noole nowoondonayimo hamoo yanggango, ngundo oni gi-
dalega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngu
hoolooweyelolo, samangayelootooye, nguno ene yanggango
dikawanggo.

2 Noole Kristen oni doboogulinayi oolootenggoku, ngu
mande damoni metemimo hoolooweyelootooye, nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu yanggango tewanggo.
3 Noole ingooteto. Kristus Yesus ngu enengo ingondudu,
ngu ma keyowooto. Kini, Anutlo mande ngundo Yesuslo
ngandilo ewolo.
Onindo geya mande biyomi etenggoku, ngundo ombulo, no
wilinelowanggolo ewolo. *Sam 69:10*
4 Yo, Anutlo mande bidodo kuli nakangoyingo, ngu noolendo
kandangelo, ingoweloyimbolo nakangowolo. Ngu mande
nakangoyingo ngu, noolengo nowoondonayimo hamoo
teyingongga, ngu yanggango yunowa. Noole ngunonggo
yanggango dikatooye, Anutlo mande, ngundo oole gome
etuyelolootoni, Anutndo kawararayelootoni, noole ene
sobowoolo oodooye, ene ombulo yoyowa.
5 Anut ngulo damoni, ngundo oni nowoondoye yanggango
yunootoni, ngunonggo oni yanggango dikalo, Anutya
nowoondoye gulanangge yelo oluwanggo. Enendo
hoolooweyelootoni, noole ngunonggo Kristus Yesuslo
damoni gome ngu keyolo, ngunonggo ingondudu
gulanangge yelo oluwanggo.
6 Ngundilo ngulo, yengo nowoondoye, manggoye gu-
lananggemo Anut oowooyi bingami eya okooyi. Yo, hamoo,
Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu Yesus
Kristus ngulo eweyi ngu bingami elo okoowato.

Kristusndo Yuda Oni, Ko, Oni Sowe Gidalega Nguya Hoolooweyelowolo

7 Kristusndo kuli noolengo nowoondoyi telo yunowolo.
Ngulo ngu, ye bidodo Kristen dobooguliye yoyoya, nowoon-
doye gulanangge goboolo yetoyiga, oni bidodo ngundilo
damoni ngu kenolo, Anut bingami elo okoowanggo.
8 No ngandilo eteno. Kristus Yesus ngu kuli Yuda oni ngu
hoolooweyelowelo ko oni tunootewonggori. Ene ngundilo
telo ngu, Anutlo mandeni hamoo ngu yanggango telo
yunoote. Nguno Anutndo Yuda oni ngulo osisambayemo
sunggi mandega Mesayiyalo elo gosiyoyingo, mande ngu
bidodo ataga engge yeni tunootete.*
9 Oni sowe gidalega, ngundo ngu Anutlo sumangeni ngu
kenoya, ngunonggo Anut bingami okooyi elo, ngulo Anutlo
mandeno eteku ngundilo.
Ngundilo ngulo, nondo oowoongge bingamingge oni
sowe gidalegano yootunolo ewano. Nondo gengo

* **15:8:** Mesayiya oningga, ngu Anutndo ko yoyoweloyi ngulo sunggi mande, elo gosiyolo yunoyingo.

oowoonggemo yambo utolo, nguno elo, yambo ulewanolo ewolo. *Sam 18:49*

10 Mosesndo Anutlo mande gula ngandilo ete.

Ye oni sowe gidalega, ye enengo Yuda oni sowengga nguya mete oni oni teyilo ewolo. *Dutoronomi 32:43*

11 Mande gumi gulano nguya ete.

Ye oni sowe gidalega bidodo, ye nguya komo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu bingami eya okooyi. Oni simoo bale bidodo komo enengo oowooyi ulungga oolengo okooyilo ewolo. *Sam 117:1*

12 Ayisayando nguya Yesuslo ewolo.

Ngu Yesi oningga ngulo sowenimonggo oni gula tunootewa. Ngu oningga, ngundo ootookoolo, oni sowe gidalega nguya soboyelowa. Oni sowe gidale ngu, ene nowoondoyemo hamoo tetoni, Anutndo mande elo gosiyoyingo ngu sobowoolo oluwanggo. Ayisayando ngundilo ewolo. *Ayisaya 11:10*

13 Anut ngu, nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngulo Sembuli. Ngulo ngu, noole mete enendo ombulo, yoyoweloyi ngulo sobowoowato. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ulungga, ngundo yoyeni, oni oni teya, ayibi imakeyingo damoni, ngu yeno olini. Ngundilo telo ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni ngu, ye mete yowanggo. Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ye Yesus sobowoolo, hahangelo oolootenggoku, ngundo ye nowoondoyemo hangelo ooleloluwa.

Polndo Anutlo Mande Koyi Telo, Ngulo Oni Oni Tewolo

14 Ye Kristen konebane galo, nondo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko, yeno damoni gidalega gome tetenggoku kenolo, ngulo nowoondonemo hamoo hangelo ooloote. Ye ngu ingondudu gomemudodo, ngundilo ngulo, yengombo mete ebe hooloowe hooloowe telo, ingonduduye gome ngu dobooguliye etuyelolo yunowanggo.

15 Nondo mande gidalega yengo nakangooteno. Ndatelo ngulo, ngundo ngu, ye mete hoolooweyelolo, yanggango yunowa. Ene no nakangoweloyi ngu ma sulinekini yete. Kini, nondo yengo ingondudu ngu yokutuwoowelo nakangooteno. No yeno ko yanggango telo, ingonduduye samangawelo. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo koni ngalo no loogunelowolo.

16 Ngundilo telo, no Kristus Yesuslo ko oni telo oolooteno. No oni sowe gidalega kewooloyemo Anutlo mande gome ngu koyi telo, wesiyolo eteno. Nguno ngu, no oni sowe gidalega ngu yoyolo, Anutno ombuteno. Yuka Kundingiyi, ngundo yoyeni, kundingi oni tewanggo. Ngundilo ootoolo ngu, ene

Anutno woolo ngundilo tunootetoyi, Anutndo ngulo gome ingoote.

17 Ngundilo ngulo, no Kristus Yesusdodo ko telo, no Anutlo
koni tetenoku, ngulo oni oni teteno.
18 No Kristus Yesus ngulo koni, damoni, ngulo mande
nangge oni sowe gidalegano elo etuyelowano. No mande
oowooyingga ma ewano. Ndatelo ngulo, Kristusndo no
hoolooweneloloo, yanggango tenunootoni ngu, no komo oni
sowe gidalega hoolooweyelootoowe, Anutlo mande gome
ngu keyoweloyi ngulo ko teteno.
19 No mande elo, ko tetenoku ngu, Anut enengo sunggi,
ko, damoni sungo gula oolengo onindo ma teweloyim, ngu
bidodo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangonimonggo tewono.
Ngundilo telo, no Yerusalem ende ngunonggo ko telo, Kris-
tuslo Mande Keda Mesalango ngu mela bidodomo wesiyolo,
elo yade yade ombulo, Ilirikam melako mayewolo.
20 Yo, nondo ngu ngandilo ingooteno. Oni Kristus oowooyi
ma ingoyingo, oni simoo baleno nguno, no Kristus Yesuslo
Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo elo, nguno ko tewelo
ingooteno. No oni gulalo ya osiyi sanganimo nenengo ya ma
yewano.
21 Kini, Anutlo mandeno eteku ngundilo.

Oni ene kuli Anutlo mandeni ma ingowonggoku ngu, ene
nga kenowanggo. Ngundilo nangge, oni ene Anutlo
mande ma ingowonggoku ngu, ene komo mande
gome oolengo ingowanggolo ewolo. *Ayisaya 52:15*

Pol Ene Rom Oololo, Ngunonggo Speyin Melako Ngudodo Oolouwelo Tewolo

22 Ngundilomu nga kongga ngando nolo oole suwoo suwoo
goodoote. Ngundilo tetoni, ngulo no yeno ma oolouteno.
23 Ataga, no nga melako ngano ende bidodo ngu, ene Yesus
oowooyi ingomukootenggo. Ngundilo ngulo, no ko teweloyi
musine kini. Ngulo ngu, no mooma oowooyingga yeno
oolouwelo gome oolengo ingooteno.
24 Ngulo ngu kootusina, no Speyin melako ooloutenoku
naluno nguno, no yeno tunootelo, yeyologo, no ngunonggo
oolouwano. No yeya bodaga oode, nowoondone metemi
ingootoowe, asa, ye hoolooweneloloo, oo gidalega nunolo,
noyolo, ombulo, Speyin oole sangako noyokowanggo.

25 Ene ataga ngu, no Yerusalem nguno oololo, Anutlo simoo
bale hoolooweyelolo, bobeye yunowelo oolouteno.

26 Ngu ngandilo: Masedoniya, ko, Giris mela ngulo Kristen
onindo mande gulanangge elo gosiyolo, Yerusalem Kris-
ten oni simoo bale hoolooweyelowelo, bobeye gooboon-
goowonggo. Ndatelo ngulo, Yerusalemno Kristen oni simoo
bale oowalilo kumootoyi ngulo.
27 Yo, nowoondoye gomemonggo nangge ngundilo
tewonggo. Ene Yerusalem Kristen oni simoo baleno
wetidodo. Ngundilo ngulo, Yuda Kristen onindo Anutlo
Mande Keda Mesalango ngu oni sowe gidalegano wesiyolo
elo etuyelowonggori. Ngulo ngu, oni sowe gidalegado
enebanangge goweye oo ngundo enengo weti ngu
wendangelo hoolooweyelowanggo.
28 Ngundilo ngulo, no bobeye yewonggoku nga, enengo
kandeyemo yelo yokolo ngu, asa, no yeno oololo, yeya nalu
bodaga oode, ngunonggo Speyin melako oolouwano.
29 No ingooteno. No ye tanggeyemo oolouwanoku ngu,
Yesus Kristus ngulo kumana yanggangonidodo nono hange-
toni, yeno nguya oolouwano. Ngundilo nangge, yeno nguya
ngundilo hangewa.
30 Ye Kristen dobooguline, ye komo noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngulo ingondudu tey-
ilo ingooteno. Nga mandega nga Yuka Kundingiyi,
ngundo nowoondonayi yokutuwootoni, ngundilo ngulo,
noole Kristen bidodo nowoondonayi gulanangge goboolo
yelo oluwato. Ngulo ye komo nolo yanggango telo,
hoolooweneloio, Anutno yemboongewanggo.
31 Ye oo elaya goboolo yemboongeyi. Ngu ngandilo. Yuda
oni gidalega ene Anutlo mande ma ingolo, manggo ung-
galanggara tetenggoku, ngundo ma nodowooweloyi ngulo
yemboongeyi. Ye ngundiya teya, Yerusalem Kristen onino
nga bobeyega nga yunolo, ngulo koyi tewanoku, ngulo
Anutno yemboongeya hoolooweneloyi.
32 Ngundilo tetoyi, Anutndo mete elo, ingootoni ngu, asa,
no oni oni telo, yade oololo, ye tanggeyemo nalu bodaga
kengelo, nowoondone metemi ingowano.
33 Anut ene nowoondoye imakeyingo, ngulo sembuli.
Ngundo ye bidodoboya oluwa. Ngu hamoo.

16

Polndo Kristen Dobooguliyi Kambayelowolo

1 Noolengo Kristen kuwoonayi Pibi ngu, ene Kristen bale
gome. Enendo ngu Senikiriya endemo Kristen oni simoo
bale ngu hoolooweyelolo, ko teteku ngu.
2 Pibi balega ngu Anutno newendemo hamoo teyingo
ngu, ye Kristen onindo Oo Bidodo Sembuli oowooyimo,

sobowooya kawararangoyi. Ene oo gulalo wenonootoningga
ngu, ye komo hoolooweya, oo ngu inoyi. Ndatelo ngulo, ene
suwoo suwoo no hoolooweneloio, ko, simoo bale oowooy-
ingga nguya hoolooweyelowolo.
3 Prisila nguya kameyi Akuwila elambalisa ngu noya
Kristus Yesuslo koni goboolo tewooto. Ngundilo ngulo, ngu
no dobooguline.
4 Nowoondoyali hamoo teyingo, ngu yanggango. Ngundilo
ngulo, ngu elayaga ngu, no hoolooweneloio, ene nguya ku-
moowelo meyewoli. Ngundilo ngulo, nondo oni oni ulungga
telo, enengo eseteteno. Ngu nondo nangge, elayaga nguya
ese ma teteno. Kini, oni sowe sungomo, Kristen onindo
nguya elambalisa ngulo esetetenggo.
5 Ye Kristen simoo bale enengo yano gooboongoolo yambo
mande tetenggoku nguya esetelo kambayelooteno.
Ye nolo esetelo, mande etenoku nga, ngu doboone Epayini-
tus nguya etoyiga ingoni. Ngu nenengo doboone oolengo.
Esiya mela ulungga oolengo nguno, oni simoo bale bidodo
nguno oolootenggoku, Epayinitus ngu koletelo Kristen oni
tunootewonggori.
6 Ye Mariya nguya nolo ese ngu inoyi. Ndatelo ngulo, ene
ye kewooloyemo nguno ye hoolooweyelowelo ko yanggango
tewonggori.
7 Ye nolo dobooguline Andronikas, dobooyi Yuniyas,
nguya ese ngu yunoyi. Ngu elayaga ngu noolengo Yuda oni.
Ene noya ya biyomimo goboolo uwootowolo. Ene Aposel
oni kewooloyemo ene oowooyali gome metemi. Ngu elayaga
nguya ene nododo koletelo, Kristusno nowoondoyali hamoo
teyingo oluwoliyo.
8 Ampliyatus ngu Kristen doboone oolengo. Ngulo nondo
enengo gome ingootenoku, ngulo ye nolo ese mande nga
nguya inoyi.
9 Ye Urubanusno nguya, nolo ese mande nga etun-
gootoyiga kenoni. Ene ngu Kristus Yesuslo konimo ngano,
ngu noolengo doboonayi. Nolo ese mande nga ngu, Stekis
etoyiga ingoni. Ene nguya nolo doboone oolengo.
10 Ye nolo ese mande nga Apeles, nguya inoyi. Ene
ngu Kristus Yesus ngu hamoo keyoyingo oni oowooyi-
dodo. Ngundilo nangge, ye nolo ese mande nga Aris-
tobulus, simoongolo nguya, enengo yano oni oolootenggoku nguya, Yesuslo ingolo oolootenggoku, ngu nguya yunootoyiga kenoyi.
11 Ye nolo ese mande nga ngu, Herodiyan oni nguya
inoyi. Ene ngu noolengo Yuda oni. Ye nolo ese mande nga
ngu, Narasisus simoongolo nguya, enengo yano oni nguya

Yesuslo ingolo oolootenggoku, ngudodo yunoyi. Ene ngu Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye nguno oolootenggo.
12 Ye nolo ese mande nga Trayipina, Trayiposa, ko, Perasis
nguya yunoyi. Ngu bale kabusa ngu, ene Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye ngulo koni ngulo ko yanggango tetenggo.
13 Ye nolo ese mande nga Rupus nguya inoyi. Ene ngu
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo ko ulungga oolengo
tete. Enengo nemi, ngu no namone ngundilo, ene nguya ese
mande inoyi.
14 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi. Aristobulus,
Prigon, Hemis, Patolobas, Hemas, ko, Kristen dobooguliye
eneya oolootenggoku, nguno nguya eyi.
15 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi. Pilologus, ko,
baleyi Yuliya; Neriyas, nguya kuwooyi Olimbas, ngundo oni
simoo bale bidodo Anutlo nowoondoyemo hamoo telo, yeya
oolootenggoku, ngu nguya yunoyi.
16 Nalu bidodomo, yambo uleweloyimbolo, Kristen do-
booguliye yeyolo ngu, kandeye dowoolo, kambayeloya,
oni oni yunoyi. Kristuslo oni simoo bale, goobooyingo
bidodomo, ngu bidodo ye ese teyunolo kambayelootenggo.

Oni Gidalegado Kristen Oni Simoo Bale Goobooyingomo Oodoyi Yombuliyelowonggori

17 Ye Kristen konebane, no yeno eteno. Oni gidale-
gado ombulo, Kristen oni simoo bale ngu tootoongooyelolo,
yoyeni, boguwoolo, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yombuliyootenggoku, ngulo ye gome doongeteya, ingondale
teyi! Ngundilo oni ngu, ene mande damoni gidalega Anutlo
mandeno ma eteku, ngu elo etuyelootenggo. Ye nguya
goboolo ma bibitewelo.
18 Ngundilo oni ngu, ene noolengo Oo Bidodo Sem-
buli Sembunaye, Kristuslo koni ma tetenggo. Kini, ene
enengo goweye ingondudu biyomi ngu nangge keyootenggo.
Ngundilo telo, ngunonggo ene mande gome oolengo ngu
elo, oni mande damoni biyomi ma ingootenggoku, ngu
ganaganayelootenggo.
19 Oni bidodo yengo mande damoni gome Anutlo mande
gome ingolo, keyootenggoku ngu ingolo, ene ngulo etoyi,
no ingolo, ngulo no oni oni ulungga yengo teteno. Yengo
ingonduduye samangawelo mande eteno. Ngundilo ngulo,
nondo ngandilo ingootenoku, ngu ye komo oo gome nenengo
teweloyi, ngulo damoni nangge teya oliyi. Ye komo oo biy-
omi gidalega ngulo damoni, ngulo ingonduduye ukingoya,
kapengo yeya yokoya, kootu inoyi. Yo, ye komo mande
damoni biyomi bidodo ngu yokoya, sungo yowoko oliyi.

20 Anut ngu nowoondoye imakeyingo, sumange, ayibi,
ngulo sembuli oolengo. Nalu bodaga nguno ngu, Anutndo
Setan wongoolo, oolongooni keyi damonimo uwa. Noolengo
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristuslo sumange,
ayibini, ngu yeya olini.

Oni Gidalega Pol Hoolooweyingo, Ngundo Rom Oni Simoo Bale Kambayelowolo

21 Nolo ko goboolo, Timooti, ngundo yengo esetelo kam-
bayeloote. Nolo dobooguline oowooyi ngu Rusiyas, Yeson,
ko, Sosipata, ngu noolengo Yuda oni, ene nguya ye kam-
bayelootenggo.
22 No Talitiyas, nondo Pol manggowoomonggo mande
yolo, nga so uyi nga nakangooteno. Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, Yesus, ngu oowooyimo, no yeno mande esetelo
kambayelooteno.
23 Gayiyas, ngundo nguya ye kambayeloote. Enendo
enengo yano gome sobonelowolo. Ene Anutlo oni simoo
bale goobooyingo nguya ngundilo soboyelowolo. Erasitas,
ngu ende ngalo beye sobowooyingo oni, ko, doboonayi
Kuwootas, ngu elayaga nguya yeno esetelo kambayelooteli.
24 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus,
ngulo ayibi, sumangeni, ngu ye bidodoboya olini. Ngu
hamoo.

Noole Komo Anut Oowooyi Bingami Elo Okoowato

25-26 Ariya, noole komo Anutlo oowooyi bingami elo
okoolo, oni oni tewato. Anutndo Yesus Kristuslo Mande
Keda Mesalango, nondo yeno wesiyolo etenoku, ngu yeni,
yanggango yewa. Nga mande kombiteyingongga nga, ngu
kulimi kombitelo oluwoku, ene ataga ngu, Anutndo yeni,
tunoo oolengo tunootete. Anut sugi sugi oolooteku, ngundo
enengo mande nenengo kuli enengo ingondudu eyingo
onino etoni, ngulo mandeni nakangowolo. Anutndo enengo
mande ngu enengo ingondudu eyingo oni yunoyingo, ngulo
damoni ngandilo. Nguno enengo mande, damoni oololo,
oni simoo bale bidodo melako ngano oolootenggoku, ngundo
ingoya, nowoondoye hamoo teya, yowoolengoya, ene keyoyi
elo ingootelo ewolo.
27 Anut enengombo nangge ingondudunidodo. Ngundilo
ngulo, Yesus Kristus oowooyi, suwoo suwoo dulidalidodo
oluwa. Ngulo noole komo enengo oowooyi bingami elo
okoololuwato. Ngu hamoo.

1 Korin
1 Kolindlo Mande Tabango

Pol ngu Epesas, endemo nguno ootoolo, ene ngu naluno, nga so uyi nga nakangolo, Korin oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyowolo. Korin endega ngu ulungga, ene oowooyi gome etenggo. Ngu mela gumisina Akayiya ko Giris. Ngu endegano nguno ngu, ngu oni simoo bale gumingga ngu Yudanonggo, ko, oni simoo bale gumingga ngu Giriknonggo ombuwonggori. Oni simoo bale oowooyingga ngu mela gumisina, nguno ngu, ene sitowi ye ngu oowooyingga oolengo. Ene bobeye oowooyingga, ko, ingonduduye nguya ulungga. Ngundilomu, ene ebe ganagana anut nguno yambo mande telo, enengo ingonduduye ngu ukingootoni, ko, enengo ingonduduye oowooyingga, ko damoni biyomi ngundo ukingoyunoote.

Mande gumgum ngu, nga bukgano ngano oolooteku, ngu ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-9.

Longge sambi telo, ngulo usowoolo ngu, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kewooloyemo ooloote. 1:10–4:21.

Mela ngalo damoni, ngundo ngu nowoondoye hamoo teyingo, oni simoo bale ngulo ingonduduye yowonggori. 5:1–6:20.

Kamebale teweloyi ngulo mande. 7:1-40.

Noole nowoondonayi elaya ma oluwa. Noole ngu komo Kristusno nowoondonayimo hamoo tetoni oluwato. 8:1–11:1.

Yambo mande teweloyi, ngulo damoni oowooyingga ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale. 11:2–14:40.

Kristus ngu ko ootookoowolo. Ngundilo nangge, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo ngu ko ootookoowanggo. 15:1-58.

Pol enengo ingonduduni ngulo eyingo, kambayeloyingo mande, ko, mande gumgum ngu ingoweloyi mande. 16:1-24.

Korin Kristen Simoo Balelo Polndo So Uyi Koletelo Nakangowolo

1 No Pol, Anut enengombo negonelolo, noyolo, Yesus
Kristuslo Aposel sunggi yowolo. Nondo nga so uyingga
nga nakangootoowe, ko noolengo doboonayi Sositenis nguya
hoolooweneloowolo.

2 Ye Korin endemo Anutlo simoo bale yoyetoni oolootenggoku, ngulo nakangolo yunooteloku ngu, Yesus Kristus ngundo tetoni, ye kundingiyi tunootetoyi, enengo oolengo sunggi yetoni oolootenggo. Ngundilo nangge, mela bidodomo oni onendo Yesus Kristusno yemboongelo kundingiyi oolootenggoku, ngulo nguya nakangootelo. Yo, noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, oni gidalega nguya Sembuye.

3 No Anutno yemboongeteno. Noolengo awanayi Anut ko noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, gedo sumangengge ko gengo nowoondoge imakeyingongga ngu, gengo Kristen simoo bale yunolo yemboongewolo.

Polndo Anutno Esetewolo

4 Yesus Kristuslo koni, ngunonggo Anutndo ye sumange ayibini ngu, ye yunowoku, ngulo no suwoo suwoo Anutno yengo yemboongelo eseteteno.

5-6 Ngundilo ngulo, ye Kristus Yesuslo mandeni, oo bidodo noolendo yeno wesiyolo ewootoku, ngu yengo nowoondoyemo kuli yanggango ooloote. Ngunonggo Anutndo ye yoyeni, enengo damoni gome oolengo ingolo, enengo mande wesiyoweloyi ngulo gome ingowanggo. Ngundilo telo, ye mete enengo mandeni ngu oni gidalegano gome wesiyolo etoyi, ene nguno yanggango yowanggo.

7 Ngundilo ngulo, ataga nga naluno ngano, ye nguya noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus ombulo tunooteweloyi, ngu sobowooya oliyi. Nguno ye Yuka Kundingiyi ngulo sumangeni, ngundo enengo koni teweloyim ingoyingo oowooyingga ye kingo duwoo yunooteku, ngulo ye ma wenonowanggo.

8 Kini, Yesus Kristus, ngundo ye yanggango yunootoni, ye nguno yanggango ootoolo oode, yengo nalu kini teyingo naluno, ye weti biyomi gula noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu doongeyimo ma tunootewa.

9 Anutndo ye negoyelowoku ngu, ye enengo Nangoni Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuliga nguya nowoondoye goboolo yetoyi, ene suwoo suwoo yeya oluwanggo. Anutndo newende hamoomonggo oo bidodo teweloyim eyingo ngu, ene komo hamoo oolengo ngundilo temukowa.

Korin Kristen Simoo Bale Usowoolo Sungo Sungo Tewonggori

10 Ngulo ngu, ye Kristen konebane, nondo ye noolengo Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo oowooyimo, no ye ngu damoningga ngu teyi, elo eririyelooteno. Ye bidodo mande gulanangge elogo, ngulo yengo simoo bale

ngu usosowoolo ma oluwelo. Ye komo hamoo goobooya
ingondudu gulanangge yeya, nowoondoye nguya goboolo
yeya siyeya oliyi.
11 Yo, nolo Kristen konebane, Kolowi, ngulo keyimo oni,
ngundo yengo etoyi ingowono. Yengo nangge, kewooloyemo
longgeyi telo oolootenggo.
12 Nondo ngulo eteno. Ye bidodo yengomo yengomo
mande ngandilo oowooyingga etenggo. Gidalegado etenggo.
No ngu Pollo mandeni keyooteno. Etoyi, gidalegado etenggo.
No Apoloslo mandeni keyooteno. Etoyi, gidalegado etenggo.
No ngu Pitalo mandeni keyooteno. Etoyi, gidalegado
etenggo. No Kristuslo mandeni keyootenolo etenggo.
13 Ngu ndatelo? Kristus usowooyingomu, sosi sungo sungo
bine? Ngundi no Polndo, de mombimo ye hoolooweyelow-
elo kumoowonowo, bine? Ngundi, ye no Pol oowooyimo,
sono kundingiyimbo sonoyeloyingo, bine? Hamoo oolengo,
ngundilo nguya kini.
14 No nowoondonemonggo Anutno esetetenoku ngu,
nondo ye gula ma sonoyelowonowo. Kini, nondo ngu Kris-
pus, Gayiyas elaga, ngu nangge ngu ye kewooloyemonggo,
nondo sono (kundingiyi) ngundo sonoyelowonowo.
15 Ngundilo ngulo, ye kewooloyemo nguno, gulado ngu, no
Pol oowooyimo sono kundingiyi gemuyingolo ma ewanggo.
16 Nondo ngu, Sepanas enengo baleyi simoongododo
sonoyelowono. Gidalega nguya sonoyelowonomu, no ngu
ma ingooteno.
17 Kristusndo ngu, no oni sono kundingiyimbo oni
sonoyelowelo, ma sulenelowolo. Kini, no Anut enengo
mande gome mesalango ngulo damoni ngu nangge wesiyolo
eweloyimbolo sulenelowolo. Nondo ingondududodo onindo
mande elo wesiyootenggoku, ngundilo ma tewano. Kini,
Kristusndo noolengo mbumbuwalo de mombimo kumooyin-
gongga ngulo mandeni ngu, nondo Anutlo yanggangoni,
ngulo nangge eteno.

Kristus Ngu Anutlo Yanggangoni

18 Oni ene oonateweloyi, ngundo Yesusndo noolengo
mbumbuwalo kumooyingo mandeni, ngulo bulibali etenggo.
Ene noole Anut, enengo simoo bale ko uliyelolo yoyoyingo,
ngundo noole ngandilo ingooteto. Yesusndo noolengo
mbumbuwalo kumooyingo mandeningga, ngundo Anut
yanggangoni, ngu etuyelootoni ingooteto.
19 Yo, Anutlo mandeno ete.
Nondo ingondududodo onilo ingoyingo ngu yombuliy-
olo yunowano. Nondo oni ingoyingoyemonggo in-
goyingo oowooyingga ingootenggoku, ngu andan-

geyunowanolo ewolo. *Ayisaya 29:14*

20 Mela ngano ingondududodo oni, Skulno ingoyingo
ulungga oolengo ingootenggoku oni, ko oni mande gome
wilikolo ingootenggoku, ngu oni doongeyemo nangge, ene
oowooyidodo. Ngu oni ngulo noole ndatelo ewato? Ene Anut
doongeyimo, ngu oni ngu, enengo ingoyingoye ngu, kingo oo
ngundilo tete.

21 Mela ngalo oni ngu, ene Anutlo ingoyingoni ngu,
enengo ingonduduyemonggo, ma ingolo yowanggo. Kini,
Anut enengombo simoo bale ko yoyowelo ingowoku, nguno
enengo ko onindo mandeni wesiyolo etoyi, oni ingolo
nowoondoyemo hamoo tetenggo. Ene oni mande ngu ingolo,
nowoondoyemo hamoo ma teteku, ngundo nga ngu kingo
mande, elo ingootenggo.

22 Ene Yuda onindo ngu, damoni sungo gula onindo ma
teweloyi ngu tetoyi, kenolo ngu, noole mete nowoondonay-
imo hamoo tewalo etenggo. Oni sowe gidalegado ngu oni
ingoyingo ulungga oolengo, ngulo ingonduduni ingolo ngu,
noole nowoondonayimo hamoo tewalo etenggo.

23 Ene noolendo ngu Kristus de mombimo dowoolo sang-
gaweyingo, ngulo mande damoni, elo wesiyolo etetoku,
ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma tete. Oni sowe
gidalegado mande nga ingootoyi, kingo mande ngundilo
tete.

24 Ene noole Anutndo sunggi yeyingo ngu ingowootoku,
ngu noole Yuda oni, ko oni sowe gidalega nguya noole in-
gooteto. Kristusno Anutndo noole yanggangoni, ingoyingoni
nguno etuyelowolo ingowolo.

25 Ene Anutndo simoo bale ko yoyowelo ingondudu teyin-
gongga, ngu mela ngalo onindo ingonduduye ulungga ngu
dagayelowolo. Ngundilo nangge, Anutlo yanggangongga,
ngundo Kristusnonggo, noole ko yoyowelo teyingongga,
ngundo mela ngano onilo yanggangoye ulungga oolengo
ngu, hamoo oolengo dagate.

26 Yo, Kristen konebane, ye ingondudu teyi. Kuli Anut-
ndo ye negoyeloyingomo nguno ye nowoondoyemo hamoo
tewonggoku, ngu mela ngalo oni doongeyemo, ye ke-
wooloyemo nguno ingoyingo oni, yanggangoyedodo oni, ko
oowooye bingamiyedodo oni oowooyingga nguya kini.

27 Yo, Anutndo enengo ingoyingo, ngunonggo ene oni
ngundilo ingoyingoye, ko yanggangoye kini ngu yeni, in-
goyingo yanggangoyedodo tete. Ene ngundilo telo, enengo
yanggangoni, ngu mela ngalo oni ingoyingoye, ko yanggan-
goyedodo etenggoku ngu etuyelootoni, ngu kenolo, ingolo,
ene oyumo yootenggo.

28 Anutndo mela ngano oni oowooye bingamiye kini ngu
yolo, onindo oo oowooye biyomi etenggoku, ngu yeni,
oowooyidodo tunootewa. Yo, Anutndo oni ingoyingoye kini
ngu yoyootoni, ngundo oni ingoyingoyedodo ngu yowoon-
gootoyi oonatewanggo.
29 Ngundilo teweloyi, ngulo mela ngano oni simoo bale
gula, Anut doongeyimo, enengombo oowooye bingamiye elo
okooweloyi, ngu ereremo kini.
30 Yo, Anutndo ye Yesus Kristusdodo goboolo oluweloyim-
bolo yoyewolo. Anutndo Kristus ngu, noolengo ingoyingo
ngulo Sembuli telo, oluweloyimbolo yewolo. Yesus Kristus-
ndo nangge, ngu ene noole yoyeni, gome nenengo oolengo
kundingiyi endeyolo oluweloyi, ngundo nangge, ene noole
uliyelolo, ko yoyowolo.
31 Ngundilo ngulo, Anutlo mandeno ngandilo ete.

Oni gula ene oowooyi bingami okoowelo ngu, ene komo Anutlo oowooyi bingami eya okoonilo ewolo. *Yeremayiya 9:24*

2

Polndo De Mombilo Mandeni Yootunololo Etuyeloote

1 Ye Kristen konebane, no nguya kuli ye tanggeyemo
nguno ombuwonoku, nguno no Anutlo mande keda gome
mesalango ingoyingo ulungga oolengo, ngunonggo ma elo
wesiyolo ye etuyelowonggori. Ene nondo wesiyolo eweloyi
nguya ereremo kini, ene no Anutlo mande ngu gome ne-
nengo oolengo, elo etuyelowono.
2 Nowoondonemonggo no mande gosiyowonoku, no ngu
naluno, ye kewooloyemo oluwonoku, nguno no oo gulalo
ma ingondudu telo, Yesus Kristuslo ingolo, ko de mom-
bimo udooyi kumooyingongga, ngulo nangge no ingondudu
tewono.
3 Kuli no yedodo oluwootoku, ngu naluno ngu, no yang-
gangone kini. No sosolelo soliyokolo ulungga oolengo telo
oluwooto.
4 Nondo mande gome elo wesiyolo etuyelowonoku ngu, no
damoni nenengo ingonduduye yanggango teweloyi mande
ma elo etuyelowono. Kini, no Yuka Kundingiyi ngulo
yanggango ngu nangge, ye etuyelowolo.
5 Ngundilo tewonoku ngu, ye onilo ingonduduye ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tewelo elo, ngundilo tewono.
Kini, ngu Anutlo yanggangoni ngu nangge yeni tunoote-
wonggori.

Anutlo Yuka Ngundo Ingoyingo Noole Yunoote

6 Hamoo, oni ene Anutlo mande damonimo ene yanggango
tunootetenggoku ngu, noolendo ene ingoyingo ngu logoyimo
mande elo etuyelooteto. Ene ngu ingoyingongga ngu mela
ngalomu kini. Mela nga sobosobo oni tabango, ngulo
ingonduduye ingoyingoye nguya, ene kinitewa.
7 Ngulo ngu noolendo ngu Anutlo ingoyingoni yootunolo
eteto. Nga mandega nga ngu, ene kuli kombitelo oluwolo.
Anutndo mela oo bidodo ma yeyingomo, ene noolengo ngu
yanggango dulidaliningga ngu yunowelo, elo sunggi yewolo.
8 Mela ngalo sobosobo oni tabango gulado, ene nga man-
dega ngalo damoni ngu, ene kuli ma ingowonggori. Ene
Anutlo ingoyingo ngu bidodo ingolo ngu, asa, ene Oo Bidodo
Sembuli dulidalinidodo ngu, ene ma dowoolo, de mombimo
sanggawelo uleyi kumoowa.
9 Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.
Anutndo ndawuga oni ene nowoondoye inootenggoku,
ngulo yomosiyootoni oolootenggoku ngu, ene oo
doongeyimbo kuli ma kenoyingo, ko sodeyibo ma
ingoyingo, ngu onilo ingonduduno nguya ma tunoote-
wolo ewolo. *Ayisaya 64:4*
10 Nga mandega nga ene kuli kombiteyingo oodoni, Anutlo
Yukani ngundo ko telo yeni nooleno yootunolo, etuyelootoni
tunootewolo. Anutlo Yukani ngundo oo bidodo ingolo
kenolo, Anutlo ingonduduni kombiteyingomu nguya in-
goote.
11 Oni onendo ngu, ene oni gulalo ingonduduni ngu in-
gowa? Oni ngundilo kini. Ngu oningga ngulo newende-
monggo nangge ingoote. Ngundilo nangge, oni gula Anutlo
ingonduduni, ngu ma ingoote. Anut enengo Yukani ngundo
nangge, ene Anutlo ingonduduni ngu ingoote.
12 Ene noole mela ngalo ingoyingo ngunonggo ma
yowootowo. Kini, noolendo Yuka Kundingiyingga yoyin-
gongga ngu, Anutnonggo ombutoni yowootowo. Ngungga
ngu, Anutlo sumangeni, ngundo enengo Yuka Kundingiyi
noole yunootoni, ngundo Anutlo ingonduduni gomengga,
ngu kingo duwoo etuyelootoni ingooteto.
13 Nga kingo oo duwooga, ngalo noolendo mandeni
yootunolo etetoku ngu, ene noolendo oninonggo kuli ma
yowootoku, ngunonggo eteto. Kini, Yuka Kundingiyimbo
kuli etuyelootoni, ingowootoku, ngu eteto. Ngulo ngu, noole
Yuka Kundingiyi ngulo mande ngu oni Yuka Kundingiyi-
dodo, nguno elo etuyelooteto.
14 Ene oni Anutlo Yuka Kundingiyi kini ngu, ene Anutlo
Yukani ngulo mande ngu ma ingolo yootenggo. Ndatelo
ngulo, ene ngandilo ingootenggo. Mande nga nenengo

kini, elo ingootenggo. Nga mandega noolendo Anutlo
Yukanonggo, yootetokungga nga ngu, oni ene Anutlo Yukani
kini ngu, ene hamoo oolengo Anutlo ingonduduni ingolo
teweloyi nguya, ereremo kini.
15 Oni ene Anutlo Yukanidodo ngu, ene mete oo bidodo
kenolo wilikowa. Ene oni Anutlo Yuka kini, ngundo oni
Anutlo Yukanidodo oningga, ngulo ingonduduni ingolo wil-
ikoweloyi nguya ereremo kini. Ndatelo ngulo, Anutlo Yukani
eneno kini.
16 Ene noole ngu Anutlo Yukani nowoondonayimo ootoolo,
ngundo Kristuslo ingonduduningga ngu nooleno etuyeloote.
Anutlo mandeno mande, ngundilo elo ooloote.

Oni onendo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
ingonduduni ingolo, ene mete ene ingonduduni ngu
soweyolo mande inowa? Oni gulado ene mande
inoweloyi kinilo ewolo. *Ayisaya 40:13*

3

Kristen Onilo Ko Oni Ngu Anutlo Ko Oni

1 Ye Kristen dobooguline, nondo yeno mande elo
yunowonomu, ngu Anutlo Yukanidodo nguno mande
ngundilo, ma ewono. Kini, no oni mela ngalo oolo
ingondudu tetenggoku, ngundilo ewono. Ndatelo ngulo, ye
Kristuslo mande damonimo ngu, ye simooye owita bobodi
ngundilo oluwonggo.
2 Nondo ngu, kuli ye nono nangge yunolo
muwooyelowono. Oowali yanggangomu ngu Anutlo
ingoyingo yanggango ngu, no ye ma yunowono. Ngu
naluno, ye oowali yanggango ngundilomu nguya ereremo
kini. Ataga nguya ye ma mete tewonggo.
3 Ngulo ngu, ye ngu ingondudu kulimingga, ngulo da-
monimo oolootenggo. Ye nowoondoyemo dobooguliyeboya
boguwoolo longge sambi teweloyi damoningga, ngu telo,
mande gumgum elo oolootenggo. Yengo endeyoyingo ngu,
oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku, ngu ngundilo
endeyootenggo.
4 Ngulo ngu, ye ngandilo etenggo. Oni gulado ewa. No
Pollo oni. Etoni, oni gulado ewa. No ngu Apoloslo oni. Etoni,
ngundilo damoninggano nguno, ye mande damoni gome
nenengo ngu ma keyootenggo. Kini, ye mela ngalo damoni
ngu keyootenggo.
5 Ngulo ye gome ingoyi! Apolos ngu ndawu oningga? No
Pol, no ngu ndawu oningga? Noole elayaga nga ngu, ko oni
nangge. Noolengo konale nguno, ye Anutno nowoondoyemo

hamoo tewonggoku ngu! Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noole ko sungo sungo yunowolo.
6 Ngundilo ngulo, no Polndo, ngu oo yuwooyi imiwonoku
ngu, Apolosndo ngu ulu dowoolo komoongootoni, ene Anut-
ndo yeni oolelo ulungga yewolo.
7 Ngundilo ngulo, oni oo yuwooyi imitekungga ngu, ko oni
oo komoongootekungga nguya ene oowooyali bingamiyali-
dodo kini. Ene oo tetoni ooletekungga, ngu Anut enengombo
nangge, ene ulungga oowooyi bingaminidodo oolengo.
8 Oni oo yuwooyi imiteku ngu, ko oni oo komoongooteku
nguya ngu koyali gulanangge, ereremo oolengo. Enengo ela
elaya enengomo enengomo ko tewoliku, ngulo uliyi nenengo
ngundilo yowali.
9 Hamoo, noole ngu Anutya, ko goboolo teteto. Ye ngu
Anutndo enengo koni, ko enengo yani, ngundilo melako
ngano oolootenggo.

Kristen Onilo Ko Oni Ngu Ya Yeyingo Oni Ngundilo

10 Yo, ye Anutlo ya ngundilo. Anutlo sumange ngu no
nunootoni, nguno no ya yeyingo oni tabango ngundilo telo,
no ya osiyi kuli imiwono. Ngundilo tetoowe, ene oni gulado
ngu ya osiyingga, ngu sanganimo ya yewolo. Ene oni
bidodo gome ingondale teya ngu, ene ngu ya osiyingga, ngu
sanganimo ya gome oolengo ngu nangge yeyi. Ya ngu Anutlo
Kristen oni simoo bale.
11 Ye ingootenggo. Hamoo, ya osiyi gagiwi melako
oolootenggoku ngu yalo damoni, elo ingootenggo. Yesus
Kristus ngundo nangge yalo osiyi gagiwi melako oolooteku,
ngu damoni ngundilo. Damoni yanggango gula kini.
12 Anutlo ko oni, ngundo Anutlo mandeni, ngu nenengo
oolengo oni etuyelowaku ngu, ngu ene ya gome yanggango
yeteku ngundilo. Ene ko oni gula Anutlo mandeni gome
nenengo ma etuyelowaku ngu, asa, ene ya biyomi yeteku
ngundilo.
13 Ariya, Kristen oni bidodo koye ngu, kootusina engge
nenengo ngundilo nangge tunootewa. Ngulo mandeni wi-
likoyingo naluni tunootetoni ngu, de gookingo ngundilo.
Ngu de gookingongga, ngundo oni bidodo koye sungomo
sungomo tewooyelolo wilikoyelowa. Nguno oni enengo koye
kenolo ingowanggo. Oni ngulo koni tewoku, ngu metemi,
ngundi kini, elo ingowanggo.
14 Ene Kristusndo oni gulalo koni wilikootoni, gome ne-
nengo tetoni ngu, asa, ngu oningga ngu ene ulini gome
oolengo ngu yowa.
15 Ene Kristusndo oni gulalo koni wilikootoni nenengo
kinitetoni ngu, asa, ngu oningga ngulo ulini nguya ma yowa.

Ene enengo keda oluweloyiga ngu ma oonatewa. Oni ya delo oo sitowini bidodo demukootoni, kingo kande oolelo toongeteku ngundilo.

Kristen Oni Simoo Bale Ngu Anutlo Ya Kundingiyi

16 Ye Kristen oni simoo bale, ye nangge ngu Anutlo ya kundingiyi. Anutlo Yuka ngu ye nowoondoye newendemo nguno oolooteku ngu! Ye bine ngu ma ingootenggo?

17 Yo, ye ngu Anutlo ya oolootenggo. Oni gulado Anutlo ya ngu yombuliyootoni ngu, asa, Anutndo ngu oningga nguya yombuliyowa. Ndatelo ngulo, Anutlo ya ngu kundingiyi oolengo, ngu ye nangge, Anutlo ya.

Noole Oni Gula Oowooyi Ma Okoowato. Anut Doongeyimo, Ngu Kingo Oo Ngundilo.

18 Ye oo ngandilo ngu ma kapengo yewelo. Ye kewooloyemo nguno oni gulado ene mela ngalo damonimo endeyolo oode, ngunonggo ewa. No ingondudune ingoyingonedodolo ewa. Ene komo mela ngalo damoni ngu yokoya yowoolengoya ngu, ene mete ingonduduno ingoyingonidodo Anutndo inootoni tunootewa.

19 Ndatelo ngulo, mela ngalo ingondudu damoni ngu, Anut doongeyimo ngu, damoni biyomi wenonoyingo ngundilo. Anutlo mandeno nakangoyingomu, ngu ngandilo ooloote.

Anutndo ingondududodo oni enengo ebe ganagana damoniye oowooyingga ngundo gosiyelooteku ngu, onindo sepa bowelano nusago yootenggoku ngundilo ewolo. *Yob 5:13*

20 Anutlo mandeno ngandilo nguya ete.

Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngundo onilo ingoyingo ingonduduye ngu ingootoni, ngu engge kini tetelo ewolo. *Sam 94:11*

21-22 Ngulo ngu, oni gula enengo oowooyi bingami ma elo okoowelo. Pol, Apolos, Pita ngundo yengo tabango oni ootoolo hoolooweyeloweloyimbolo yoyetenggo. Melangga nga bidodomo gome oolootenggoku, ngu bidodo ye hoolooweyelowelo oolootenggo. Oni keda oluweloyi; oni kumooweloyi; oo bidodo ataga oolootenggoku nga; ko oo kootusina tunootewaku, ngu oo ngu bidodo ye hoolooweyelootenggo.

23 Yo, ye ngu Kristuslomu, Kristus ngu Anutlomu.

4

Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Ngundo Enengo Ko Oni Ngu Wilikoyelowa

1 Onindo noole yeyolo ingootenggoku ngu, noole Kristuslo ko oni, ene hoolooweyingo oni, oolooteto. Noolendo

Anutlo mandeni kuli kombitelo oluwokungga ngu yootunolo
eweloyi, ngulo ko oni yoyeteto.
2 Ko oni, ngulo mamana mande ngandilo: ene komo
ko gome sobowoolo ko tewanggo. Ngu ene ingondudu
gulanangge ingolo, ngunonggo ko gome tetenggoku, ngu
enengo sobosobo oni, ngu etungowanggoku, ngu ko oni ngu
gome nenengo.
3 Yendo bine, ngundi oni gulado, nolo damonine kone
nguya wilikolo kenowelo tewoonelowaku ngu, nondo ngu
ooga ngu ingootoowe, kingo oo ngundilo tewa. Yo, no
nenengombo nenengo damonine, kone nguya wilikolo, ma
kenolo ingooteno.
4 Hamoo, no nenengo biyomine gula ma kenolo ingooteno.
Ngulo ngu, no nenengombo ngandilo ma ewano. No oni
gome nenengo oolootenolo ma ewano. No wilikoneloweloyi
ngu, Oo Bidodo Sembuliga, ngundo nangge wilikoneloote.
5 Ariya, yendo eriri telo, oni sodedo ma wilikowelo.
Ndatelo ngulo, Yesus ombuweloyi naluwo ngu ma tunootete.
Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngundo ombuyago wilikoni. Ngu
naluno nguno, enendo oo ngu bidodo ooleliko oongootoni
oolooteku, ngu yolo solu himimo tunoo watayewa. Onindo
nowoondoyemonggo nangge, mande ingootenggoku, ngu
bidodo yootunootoni tunootewa. Ngu naluno, Kristen oni
gulanangge nangge Anutndo bingamiye, elo okoowa.

Korin Oni Simoo Baledo Enengo Bingamiye, Elo Okoowonggori

6 Ye Kristen konebane, nga mandega nga nondo, noole
Apolosdodo bungomo sunggi yetenggo. Ene nga mandega
nga ye mete nooleno ingoya, ye ngunonggo Anutlo mande
damoni nenengo ngu yoya gome oliyi. Yendo oni gula
bingami, elo okoolo, oni gula oowooyi ma wongooyi uwelo.
7 Onendo ge goyolo oni ulungga goyewo? Anut nangge.
Hamoo, ge Anut kandeyimonggo, oo bidodo kuli yolo
ngu, asa, ndawugalo ngulo, gengo oowoongge bingamingge
nangge elo okoote?
8 Yo, ye ngandiya ingondudu teyi, yengo nowoondoye
Yuka Kundingiyimbo hangetoni, ngulo ye Anutlo mande
damoni ngu bidodo kuli yomukowonggo. Ngundilo nguya
kini. Yo, ye ingoyingo yoyi, yengo ootootooye damoniye
ngundo ngandilo ingootenggo. Kristusndo ombulo, simoo
bale soboyelolo oodoni, ye eneya goboolo simoo bale
soboyelolo oluwelo elo ingolo ngu, asa, noolendo ye koye telo
soboyeloweloyi, ngu ma ingowelo. Ngu hamoo tetoni ngu,
asa, noole Kristen oni bidodo simoo bale soboyeloweloyi

koyi, ngu tewato. Ene yendo ingoyingo yootenggokungga,
ngu nenengo kini.
9 Nondo ngandilo ingooteno. Anutndo noole Aposel yoye-
woku, ngu oni kootusina ooloottenggoku ngundilo. Anutndo
oni bidodo, ko Engel oni nguya doongeyemo noole sunggi
yewoku, oni yuleyi kumoowelo tetenggoku ngundilo.
10 Oni gidalegado nooledodo ngandilo ingootenggo. Noole
Kristuslo oni oolootetoku, ngu wenonoyingo onilo in-
gootenggo. Ene yengombo ngu ngandilo ingootenggo.
Noole Kristusnonggo ingoyingo ulunggadodo, yanggango-
nayidodo, oowoonayidodo oolootetolo ingootenggo. Ene
yendo nooledodo nguya ngandilo ingootenggo. Ene yang-
gangoye oowooyedodo nguya kini, elo ingootenggo.
11 Kulimonggo mayelo, nga naluno ngano nguya noole
oowalilo kumoolo, sonolo hahangelo, towi kumbalo ingolo
wenonootooye, kandeye oondookelo yutolo oweyelootoyi,
noole nenengo bibitelo oluweloyi musinayi kini.
12 Noolengombo kandenayimbo ko yanggango teteto.
Oni noole yumooyunolo mande etenggoku ngu, noolendo
ene hoolooweyelolo Anutno yemboongetooye, kumanadodo
tetoyi, ngundilo yemboongeteto. Oni noole yombu-
liyelootenggoku ngu, noolendo kowuli ngu koolowooteto.
13 Ene nooledodo mande biyomi oolengo ngu etenggoku
ngu, ene noolendo ngu ayibi mande olengomonggo eneno
gumi eteto. Noole ngu mela bidodo kitikata, ngundilo
oolengo telo oolooteto. Noole oni bidodo sugabo ngundilo
teteto. Noole kulimimonggo ngundilo oodooye ombulo,
ataga oolooteto.

Korin Oni Simoo Bale Ene Komo Pollo Damoni Ngu Nangge Keyoyi

14 Nondo nga mandega nakangootenoku, ngando ye oyu-
moyeloni elo kini. Kini, ye nolo simoone, ngulo ye nowoon-
doyi elolo ngulo, nondo yengo ingonduduye ngu yanggango
yunowelo nakangooteno.
15 Yengo sobosobo oni ngu ma kandangeweloyi, oowooy-
ingga oolengo, ngu Kristuslo mande damonimo soboyelow-
eloyi, ene yengo Awaye oowooyingga kini. Ene Yesus Kris-
tuslo damonimo ngu, nondo nangge yengo awaye oolooteno.
Yo, nondo Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu yeno koletelo
wesiyolo etoowe, ye nowoondoyemo hamoo tewonggoku,
ngulo no yengo awaye.
16 Ngulo ngu, no ye eririyelootenoku ngu, ye nolo damo-
nine, ngu yoya kenoya, ngundiya teyi.
17 Ngundilo ngulo, nondo Timooti ngulo gome
ingootenoku, ngu nenengo nangone ngundilo suleyootoowe,

ye tanggeyimo ooloute. Ngu ene Ulungga Oo Bidodo Sembuliga, ngulo newendemo hamoo tewolo. Ngundo Kristuslo mande damoni nondo etuyelowonoku, ngu soweyolo etuyelowa. Etuyelootoni, nguno yengo nowoondoye ngu yokutuwootoni, ye ngunonggo nondo Kristuslo oole damoningga keyootenoku, ngalo ingondudu telo ngu keyowanggo. Nondo Kristen oni simoo bale ende bidodomo etuyelootenoku, Timootilo damoni nguya ngundilo.

18 Oni gidalegado ye kewooloyemo ene ngandilo ingootenggo. Pol, nooleno ombuwelo ma ingoote. Ngundilo ingolo, ngulo ene ootookoolo, windawinda telo endeyootenggo.

19 Ene no yeno sodedo oolouweloyi ngu, Oo Bidodo Sembuli ngundo ingootoni ngu, asa, no ye tanggeyemo sodedo oolouwano. Ngu naluno nguno, oni windawinda telo endeyootenggoku oni ngulo mandeye wilikowano. Enengo mandeye ngu enggedodo bine, ngundi kingo mande nangge? No ene kewooloyemo oode ngu, asa, ngu enengo mande ngu wilikowano.

20 Ene Anutlo mande damoningga, ngundo oni simoo bale enengo soboyelooteku, ngu kingo mande nangge kini. Anutndo enengo oni simoo bale yanggango yunootoni, ngulo ene mete enengo oo tewelo ingooteku, ngu nangge keyootenggo.

21 Ye ndatelo damoningga, ngulo ingootenggo? Nondo ombulo, yeno manggalu telo, ngunonggo mamanayelowano, bine, ngundi nowoondone imakeyingo ayibidodo damoni ngulo Yukadodo oolouwano, bine? Ye yengombo ngandiya ingoyi.

5

Bosebalese Damoni Biyomi Ngu Korin Kristen Kewooloyemo Oluwo

1 Mande binga ngandilo ingowono. Ye kewooloyemo nguno, elambalisa oluweloyi damoni ngu yombuliyootoyi ingowono. Ngu damoningga ngu, oni sowe gidalega kewooloyemo, ngu damoningga ngu kini. Ngu ngandilo: Oni gulado, enengo eweyi ngulo baleyi kootungga ngu woosoolo yowolo.

2 Ngulo, ye mande konokono telo oolootenggo! Ye komo mela utolo windawinda tetenggoku, damoningga ngu yokoya, nowoondoye yowoolengoya, mbumbuwa ye kewooloyemo oolooteku, ngulo sendo mogulu teya oliyi. Ye komo oni ngundilo damoni biyomi tetekungga, ngu owetoyiga toongeni, ene yeya ma gooboolo oluwelo!

3 Hamoo, no yeya ma oolooteto. Ene nolo nowoondone
ngu yeno oolooteku, nguno oni ngundo damoni biyomingga
tewoku, ngulo mandeni ngu no kuli kenolo wilikolo in-
gowono.
4-5 No kuli ngandilo ewono. Ye Oo Bidodo Sembuli Yesus
oowooyimo ko enengo yanggangonimo goobootenggoku
naluno ngu, nolo ingondudune nguya yeya oluwa. Ngundilo
ngulo, ye ngu oningga ngu yolo, komo Setanlo kandeyimo
yeyi. Ngulo ngu, enengo mbumbuwalo damoni ngundo
yombuliyowa. Ngundilo tetoni ngu, asa, Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Yesus, ngulo nalunimo gaboyi yowa.

Korin Kristen Onindo Oni Biyomi Komo Oweyi

6 Yendo mela biyomi utolo windawinda tetenggo. Ngu
damoni gome nenengo kini. Ngu ngandilo: Ene oni gula
mbumbuwa telo oluwaku ngu, ngundo ngu ye Kristen
bidodo nowoondoye yombuliyomukowa.
7 Ngundilo ngulo, ye komo mbumbuwa ye kewooloyemo
oolooteku, ngu andangeya yokoyi. Ye ngundilo telo, nowoon-
doye metemi nenengo oluwanggo. Ndatelo ngulo, Anutlo
Sipsip ngu, Kristus ngundo kuli woolo yelo, noolengo mbum-
buwadodo kumoowooto.
8 Yudalo kundingiyi ngu kenoweloyi naluno ngu, ene
Yis yano oolooteku andangelo yokolo, ene oomanon-
goyingo kingo katenggo. Ngundilo nangge, noole nguya
komo noolengo mbumbuwa kewoolonayimo oolooteku, ngu
bidodo andangelo yokowato. Noole ngundilo telo, asa, noole
mete Kristusdodo siyelo enengo damoni gomemu keyowato.
9 So uyi gulano, no kuli yengo nakangowonoku ngu,
ngandilo ewono. Ye oni bosebalese damoni biyomi teteng-
goku, nguya ma siyelo, dobooye telo goboolo ma oluwelo
ewolo.
10 Ene oni bidodo mela ngalo, oni ene bosebalese damoni
ngu oo kenolo kenomayingootenggoku, oni ganayelolo kingo
oo duwoo yoweloyi, oni ene mela yuka biyomi nguno
yambo mande telo ngu keyootenggoku, ye yoyokolo sungo
oluweloyi elelemo kini. Hamoo, ye oni bidodo ngundilo
damoni biyomi ngu hamoo yokolo ngu, asa, ye komo nga
melangga nga hamoo oolengo yokowanggo.
11 Ene nondo mandega nakangowonoku, ngulo damoni
ngandilo. Ye oni gulado Kristen doboonelo etoni, ene ngu
oningga ngulo damoni biyomi ngu ngandilo: bosebalese
damoni ngu telo; oni gulalo oo kenomayingolo; mela yuka
biyomi nguno yemboongelo; oni gidalegaya kootuyesina
mande elo; ene biya sono ulungga nelo wenonolo endeyolo;
oni gulalo oo ngu kingo woosoolo yooteku ngu, ngu oningga

nguya yeya ma siyelo oluwelo. Kini, ye ngundilo oni nguya, oowali goboolo ma newelo.

12 Oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku ngu, wilikoyeloweloyi kongga ngu nolomu bine? Kini, Anut enengo ko nangge. Ene oni yengo kewooloyemo Kristen damonimo oolootenggoku ngu, yengombo koyi teya wilikoyeloyi.

13 Yo, oni Kristuslo damoni ma keyootenggoku ngu, Anutndo wilikoyelowa. Ene Anutlo mandeno ngandilo ete.

Ye kewooloyemo oni ngundilo biyomi ngu andangeya yokoyilo ewolo. *Dutoronomi 17:7; 19:19; 22:21,24; 24:7*

6

Kristen Dobooyi Yolo, Nggawono Ma Wilikowa

1 Ye kewooloyemo nguno oni gulado Kristen dobooyi gulaya bine mandedodo tetoningga ngu, ene Gabmanno oololo nggawo (Koot) ma tewelo. Kini, ene komo Kristen onilo goobooyingomo dobooyiboya mandeyali ngu yomosiyoli.

2 Wilikoweloyi nalu sosowoomo nguno, noole Kristen simoo bale ngundo mela bidodomo oni simoo bale bidodo mandeye wilikowato. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Yo, hamoo, ngundilo teweloyi tetoni ngu, asa, ye mete mande bobodi ngundilo ngu wilikoyi.

3 Wilikoweloyi nalu sosowoomo nguno, noolendo Engel onilo mandeye ngu wilikoyelowato. Ye ngu ma ingootenggo, bine? Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ye mete mande bobodi ye kewooloyemo oolooteku, ngu wilikoyi.

4 Ngulo ngu, Kristen oni gula ene bingami kini, ngundo nguya ene mete mande bobodi ngundilo ngu wilikoweloyi ingoyingonidodo. Ndawugalo, ye ngu mande ngu yolo Gabmanno ooloutenggo?

5 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, oyumoyelonilo eteno. Ndatelo ngulo? Ye kewooloyemo nguno oni gula, ene mande wilikoweloyi ma ooloote, bine? Ngundo dobooguliye elayaga ngulo mandeyaliga tunootewoku, ngu ma wilikolo yomosiyowa, bine?

6 Ene ye ngu damoningga nguno nangge, Kristen dobooye gulado, Kristen dobooyi yolo, oni Kristusno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, doongeyemo mande wilikoyingo onino ooloutenggo.

7 Ingoyi. Ye Kristen oni dobooguliye yoyolo, Gabmanlo mande wilikoyingo onino yoyetenggoku ngu, ye Kristen onindo yengo kewooloyemo damoni nenengo ma telo etuyelootenggo. Ene oni gulado ye yombuliyelootoni, ye ngulo ma ingowelo, ngundi oni gulado yengo oo

yomukootoyi, ye ngulo gumi ma tewelo. Ngu damoningga
ngundo ngu, oni nggawono mandeni wilikoweloyi ingooteku
damoningga ngu dagate.
8 Ene yengombo ngu, damoni biyomi telo, oni gidalegalo
oo kingo udayelolo yootenggo. Yo, yengombo yengo ke-
wooloyemo Kristen dobooguliye oolengo, nguno nguya ngu
damoningga ngu tetenggo.
9-10 Oni ene damoni biyomi tetenggoku ngu, ene Anut
Oo Bidodo Sembuliga, ngundo endega enengo oni simoo
balelo sobowooteku, ngu ma yowanggo. Ye bine, ngu ma
ingootenggo? Kinitetoni ngu, yengombo yengo nowoon-
doye kingo ganangootenggo. Oni ene bulibali bosebalese
telo endeyootenggo; oni ene mela yuka biyomi nguno
yemboongetenggo; oni ene elambalisa damoni yombuliy-
ootenggo; simoondo enengo nangge, simoo dobooyeboya
ebe kolokolo telo endeyootenggo; simoondo oyumo mande,
ngu oni gulano tetenggo; yakaka onindo damoni biyomi
tetenggo; oni gulalo oo kenomayingootenggo; oni biya sono
gome gome nelo, ngulo mboolombo yoyoote; oni dobooyi
yomooyunolo kootuyesina mande ete; oni ene dobooyi oo
kingo woosoolo yoote; ngu oni ngundilo ngu bidodo Anut Oo
Bidodo Sembuliga, ngundo endega, enengo oni simoo balelo
sobowooteku, ngu ma yowanggo.
11 Ye gidalega kuli ngu oni ngundilo oluwonggo. Ene
yengo mbumbuwaye nowoondoyemo ngu sonowoolo
andangeyunootoni, ye oni nenengo kundingiyi tunootenggo.
Anutndo ye ngu enengo soleyelolo, kumana yunolo
yootunoyelowonggori. Noolengo Anutga, ngundo Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, ngulo
oowooyimo, ko Anutlo Yukanimo nguya oni nenengolo
ewolo.

Noolengo Gowenayi Kundingiyi

12 Hamoo, ene oo gidalega Anutlo mande ma yombu-
liyooteku ngu, ngu oo ngu no bidodo mete teweloyi in-
gooteno. Ene oo gidalegado hooloowenelowelоyi kini, ngu
yokootoowe, ngundo ma sobonelowa.
13 Oni gidalegado etenggo. Oowali ngu useyemboolo,
useye ngu ene oowalilomu. Ene ngundilo elo simoo bale
etuyelootoyi, ene bosebalese damoni biyomi ngu mete
teweloyi elo, ngu nangge tetenggo. Ene oowali oo ngu
goweyega, ngalo sodedo kinitewa. Ene Anutndo goweyega
ngu damoni biyomi teweloyi ngulo ma yewolo. Kini, ene
goweye ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu enengo nangge.
14 Anutlo yanggangoni, ngundo ene kuli Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi, ngu melenonggo yokutuwootoni ko keda

ootookoowolo. Ngu yanggangongga ngundo nangge, noole
nguya yokutuyelowa.
15 Ye Kristen oni ngu ye Kristusdodo gulanangge. Ye
bine ngu ma ingootenggo? Ngu hamoo ngulo ye mete
goweye yolo bosebalese damonimo yewanggo, bine? Kini,
ye nowoondoye Kristus inolo, ko goweye yolo, bosebalese
damoni nguno yeweloyi nguya kini.
16 Oni ene ooleko ooleko bale ngu dowoolo boogomoolo
welewaliku ngu, ene goweyali ngu yeli gulanangge tewa.
Ye bine, ngu ma ingootenggo? Anutlo mandeno ngandilo
nakangowolo.
Ngu simoo bale elayaga ngu goweyali gulanangge tunoote-
walo ewolo. *Yenesis 2:24*
17 Ene oni gula Oo Bidodo Sembuli nguya gooboolo oluwa-
liku ngu, ene nowoondoyali gulananggemo oolooteli.
18 Ye komo bosebalese damoni ngu sodedo yokoya sayi!
Mbumbuwa gumi bidodo onindo tetenggoku, ngu goweye
sanganimo tetenggoku ngu biyomi. Ene bosebalese damoni,
ngu goweye newendemo ngu yeyi biyomi yete. Ngu damon-
ingga ngu, Anut doongeyimo ngu biyomi oolengo.
19 Ye bine, ma ingootenggo? Yengo goweye ngu Yuka
Kundingiyi ngulo ya. Anutndo ngu ene Yuka inolo, enen-
gombo ngu nowoondoyemo ulo, nguno ooloote.
20 Ngundilo ngulo, ye ngu yengomu kini. Anutndo uli
ulungga oolengombo, ye uliyelolo yoyowoku, ngulo komo
yengo goweyega ngu Anut inootoyiga, Anutlo bingami eya
okooni.

7

Elambalisa Teweloyi, Ngulo Mande Damoni

1 Ataga, no yendo mandega nakangolo nunowonggoku,
ngulo gumi nakangolo yunooteno. Ngu ngandilo: oni gula
ene bale ma yoyingongga ngu, ene gome.
2 Ene bosebalese damoni biyomi ulungga ooloote.
Ngundilo ngulo, oni simoo enengomo enengomo baledodo
telo oluwanggo. Ngundilo nangge, bale nguya ene
kamesumooyedodo telo oluwanggo.
3 Simoo goweyi ngu, enengo baleyibolo, kameyimbo ngu
ma solengowelo. Ngundilo nangge, baleyi goweyi ngu
kameyimbolo, baleyibo ngu ma solengowelo.
4 Bale goweyi ngu enengo nangge kini, ngu kameyimbolo
nguya. Simoo goweyi ngu, bale nguya.
5 Yali elambalisa teya ngu, gulado gula ma kootu inolo,
goweyi ma solengowelo. Yo, yalingo ela elaya nowoondoyali
gulanangge yelo, nalu bodaga nangge kundingiyi ootoolo,

nguno Anutno yemboongewelo, ngu mete. Nguno ngu, yali
Anutno yemboongewali. Ene kootusina, yali goweyali ko
goboolo yelo gooboowali. Yali ko ma goboolo oodoli, nguno
goweyali gome sobowooweloyi ereremo kini tetoli, nguno
Setando tewooyelowa.
6 Ene yendo elambalisa teweloyi damoningga, ngulo nono
sumoo ewonggoku, ngulo nondo ngandilo eteno. Nga ngu
mamana mande oolengo kini.
7 Nondo ngandilo ingooteno. Simoo bale bidodo ngu
nondo bale kini oolootenoku, ngandiya oliyilo ingooteno.
Ene Anutndo ngu simoo bale gidalega yanggango yunooteku
ngu, ene mete kosiyi ootoolo goweyi solengolo, ene elam-
balisa teweloyi, ngulo ene ma ingowa. Ene simoo bale
gidalega ngundilo ingonduduye yanggango kini ngu, asa,
ene elambalisa teyi.
8 Asa, oni elambalisa ma teyingo ngu, ko bale kameyi kuli
kumooyingo, ngulo nondo ngandilo eteno. Ene nondo kosiyi
oolootenoku, ngandilo oluwanggoku ngu, ene gome.
9 Ene yengombo nowoondoye goweye ma sobowooweloyi,
ingolo ngu, ene mete kamebale tewanggo. Yo, ye mete elam-
balisa teyi. Kinitetoni ngu, doongeye ulu teyingo damoni
biyomi ngundo yengo goweye sobowoowalo eteno.
10 Oni elambalisa telo oolootenggoku, ngulo no nga ma-
mana mandega nga, elo yunooteno. Nga ngu, nolo mamana
mande kini, nga ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
mamana mande ngu eteno. Bale ngu, ene komo kameyi ma
yokowelo.
11 Ene baledo kameyi yokolo ngu, ene komo kingo olini. Yo,
ene kosiyi oluwa bine, ngundi ene ko enengo kameyimo ko
oolouya nowoondoyali goboolo yeya olili. Simoondo nguya,
ene baleyi owelo ma yokowelo.
12 Nga mandega nga, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngulo mande kini, nondo nangge ngandilo in-
golo eteno. Ene Kristen doboonayi gula baleyi Kristusno
newendemo hamoo kini, ngundo Kristen doboonayi gulaya
oluwelo etoni ngu, asa, ngu simoongga ngundo enengo
baleyi yowoku ngu ma owelo yokowelo.
13 Ene bale gula kameyi ngu Kristusno newendemo hamoo
kini, ngundo baleyi yokowelo ma ingootoni ngu, asa, baley-
ibo ngu simoongga ngu ma yokowelo.
14 Ye ingoyi! Simoo ene newendemo hamoo kini ngu, ene
baleyi newendemo hamoo teyingo nguya woologongolo ngu,
ene kumanadodo yootunootoni tunootete. Ndatelo ngulo,
enengo baleyi ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundilo
nangge, bale ene newendemo hamoo kini, ene kameyi

newendemo hamoo teyingo nguya woologongolo ooloote-
liku, nguno ene kumanadodo yootunootoni, tunootete. Ene
ngundilo ma telo ngu, enengo simooye nguya, ene ku-
manadodo ma tunootewanggo. Ene nowoondoye hamoo
tetenggoku ngulo, enengo simooye, ngu Anutndo ku-
manadodo yoyeni tunootetenggo.
15 Ene onendo newendemo hamoo kini, ngundo elambal-
isa damoni ngu yokowelo tetoni ngu, ye ma soleyelowelo,
nguno yokoyi. Ngu simoongga, ngu toongewelo tetoni ngu,
asa, enengo Kristen baleyiga ngu ma solengowelo. Ngundilo
toongetoni, Kristen balega ngu, ene mete kosiyi olini, eneno
kowuli kini. Ngundilo nangge, ngu bale toongewelo teton-
ingga ngu, asa, enengo Kristen kameyingga ngu ma solen-
gowelo. Kini, Anut doongeyimo, ene mete yokootoningga
toongeni. Anutndo noole nowoondonayi imakeyingo da-
monimo oluweloyi, nguno negoyelowolo.
16 Bale ge ndatelo telo, kamengge Kristen damonimo
yowa? Simoo ge ndatelo telo, ge Kristen damonimo balege
yowa?

Noole Komo Anutndo Damoningga Kuli Yunoyingongga, Nguno Nangge Oluwato

17 Asa, ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo ingoyingo sungo sungo, ko sungo sungo bayetelo
yunolo, nguno negoyelowoku, ngu gome dowooya teyi. Ye
elambalisa tetenggoku, ngundi kosiyi oolootenggoku ngu,
yengo damoniyengga Anutndo elo yunowoku, nguno nangge
oliyi. Ngulo, no ende bidodomo Kristen oni simoo baleno,
nga mamana mandega nga nangge, elo etuyelooteno.
18 Ene oni gula moondeyi yomosiyoyingo sunggidodo,
Anutndo ngu negongolo yoyingo tetoni ngu, asa, ene ngu
sunggi ngu goweyimo oolooteku, ngu ma andangelo yokow-
elo. Ngundilo nangge, oni gula moondeyi ma yomosiyoyingo
ngu, Anutndo ngu negongolo yoyingo tetoni ngu, ene ngu
sunggiga ngu goweyimo yeweloyimbolo ma ewelo.
19 Moondeye yomosiyoyingo sunggiga ngu, ko moondeye
ma yomosiyoyingo nguya, ngu kingo oo ngundilo. Ene
Anutlo mamana mandeni ngu keyoweloyi, ngu gome ne-
nengo oolengo.
20 Oni gula ko gulano oodoni, Anutndo ngunonggo ne-
gongolo yootoni ngu, ene komo ngu kongga, nguno nangge
olini.
21 Ge kingo sulena ko nangge telo oodoyi, Anutndo
ngunonggo negogelootoningga ngu, asa, ge ngulo nowoon-
doge ma kowuli yewelo. Ene ge oole gulano kingo sulena

ko teweloyi, ngu yokoweloyi oole kenoya ngu, ge mete
ngundiya teya, ngu oolega ngu keyo.
22 Ngu ngandilo: ene sulena oni gula oowooyi kini oodoni,
Anutndo ngunonggo negongolo yootoni ngu, ene Anut
doongeyimo oowooyidodo tunootewa. Ngundilo nangge,
oni gula oowooyi bingamidodo oodoni, Anutndo ngunonggo
negongolo yootoni ngu, ene Kristuslo sulena oni tunootelo
oluwa.
23 Anutndo enengo ulini ulungga oolengombo ye ko
uliyelolo yoyowolo. Ngulo ye oni gidalega yoyokootoyi,
ngundo yengo ingonduduye ngu sobowoolo, ngunonggo
biyomimo yunowelo. Kini, Anutndo yengo ingonduduye
ngu nangge sobowooni.
24 Ye Kristen dobooguline, kono ngundilo nguno oodoyi,
Anutndo ye negoyelolo yoyingo ngu, ye komo ngu konggano
ngundilo oodoyi, Anutndo ye hoolooweyelowa.

Oni Kamebale Ma Teyingoku, Ngulo Mande

25 Ene, ye bale kosiyi simooya ma weleyingo, yengo ma-
mana mandega Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngunonggo
ma yowonggo. Ene nondo nenengo ingondudune ewano.
Anutndo nolo sumange tenunoyingo ngundilo, ye nguya
nolo mandene nga nowoondoye hamoomonggo ingoyi.
26 Nondo ngandilo damoningga ingootenoku, ngu metemi.
Ataga, nga naluno ngano kowuli ulungga tunootete.
Ngundilo ngulo, ye ataga oolootenggoku, ngundiya nangge,
ye bidodo gome oliyi.
27 Ge baledoya goboolo oolooteli, bine? Ngundilo teton-
ingga ngu, ge bale ngu yokowelo ingondudu ma tewelo. Ge
bale ma yoyingo, bine? Ngu mete ge baledolo ma ingondudu
tewelo.
28 Ngundilo ngulo, ge bale yowaku ngu, mbumbuwani
kini. Ene bale kosiyi, ene kameyidodo tewaku nguya, ngu
wetini kini. Ene simoo bale elambalisa tewanggoku ngu,
ene mela ngano kowuli ulungga yowanggo. Nondo ngundilo
kowulingga yeno tunooteweloyi ngulo eteno.

29 Ye Kristen konebane, nondo ngandilo eteno. Nalu
ootutete. Nga nalu bodaga, ngalo ye ngandiya teyi. Ene ye
baledodo ngu, ataga ngano ngu, ye komo Anutlo ko nangge
teya, kosiyi ngundiya oliyi.
30 Oni sendootenggoku ngu, ene komo ingowanggo. Ngu
sugi ma oluwa, eya ingoyi. Oni ene oni oni tetenggoku ngu,
ene komo nguya ingoyi. Ngu sugi ma oluwalo ingootenggo.
Oni oo uliyootenggoku ngu, ene komo nguya ingoyi. Ngu
kingo oo ngundilo, elo ingootenggo.

31 Oni ene mela ngalo oo ngulo koyi tetenggoku ngu, ene
komo mela ngalo oo ngu gome ma dowootoyi, sugi ma
oluwa. Ndatelo noole ingooteto. Nga melangga ngalo, oo ngu
kinitemukowalo ingooteto.

32 Nondo ngu ye oo oowooyinggado ingonduduye ma
yombuliyowelo, elo ingooteno. Oni ene bale ma yoyin-
gongga ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
damoni, ngulo ingondudu ulungga tete. Ene Oo Bidodo
Sembuli Ulunggado ingooteku, ngundilo tewelo ingoote.
33 Ene oni baleyidodo telo ngu, ene mela ngalo oo ngulo
ingondudu ulungga tete. Yo, nalu gumi ene Anutlo koni
ngulo ingondudu telo, ko nalu gumi ene mela ngalo oo
ngulo ingondudu tete. Yo, ene baleyibo damoningga in-
gooteku, ngundilo tewelo ingoote. Ngundilo ngulo, enengo
ingonduduni elaya tunootete.
34 Bale kosiyi ma kameteyingo ngu, ene Oo Bidodo Sembuli
Sembunayimbolo damoni, ngulo ingondudu ulungga telo,
ngulo ingonduduni newende bidodo ene inoni. Ene bale
kameyidodo ngulo ingonduduni ulungga ngu, ene ndatelo
damoningga tetoni, nguno kameyi oni oni teweloyi, ngulo
ingoote.
35 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye
hoolooweyelootoningga, gome oliyilo ngulo eteno. Nga
mandega nga, ye soweyelolo kini. Nondo ngu ye gome
nenengo ootooya, ngunonggo suwoo suwoo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngulo koni ngu nangge teyi. Ye oo gula
gulano yengo ingonduduye nguno ma yewanggo.

36 Ene oni gulado enengo bale gula solengootoyi oodoni,
ene ngu sobowoolo enengo goweyi solengolo, ma oluweloyi
tetoningga ngu, asa, ene mete sodedonangge baleyiga ngu
yoya goboolo olili. Ngu Anut doongeyimo, mbumbuwa
kini. Ene enengo baleyi sodedo ma yolo, nguno enengo
balega solengoyingo nguya tolige endeyolo ngu, asa, Anut
doongeyimo, ene mbumbuwa tewa.
37 Ene oni gulado enengo newendemonggo yanggango
ingootoni, oo gulado ene ma eriringootoni ngu, ene mete
enengombo enengo ingonduduni ngu sobowooweloyi, ngu
ene mete bale ngu yokooteku ngu, ene metemi oolengo.
38 Ngundilo ngulo, oni gulado ngu bale buniyoku yolo
baleyi tewaku, ngu damoni gome tewa. Ene oni gulado bale
ma yowaku ngu, damoni gome nenengo oolengo tewa.

39 Ene bale gula kameyidodo telo oodoni, ngu balega
ngu ene kameyimboya goboolo oode oode oololo, kameyi
kumooteku nguno wenga. Ene kameyi kumootoni balega

ngu kingo ootoolo ngu, asa, ene mete simoo gula yowa. Ene
kame tewelo ngu, ene komo Kristen simoongga yoni.
40 Ene nondo ngandilo ingooteno. Ene balega ngu kameyi
kumootoni kingo oolooteku ngu, ene mete oni oni teya kingo
olini. Anutlo Yukani ngundo mandega nga etunelootoni
bine, ngunonggo eteno.

8

Mboolo Ebe Ganagana Nguno Nusago Kalo Woolo Yeyingo

1 No ataga nusago mboolo ebe ganagana nguno kalo
woolo yelo yemboongetenggoku, ngulo mande damoni
ewelo. Noole ingooteto. Noole ingoyingo ulungga moole,
ete. Ene ngu ingoyingo ulungga ngundo yoyeni oni gi-
dalegano windawinda teweloyi damoni tewonggorilo in-
gooteto. Ene oni gidalegano nowoondoyi teweloyi damoni
yunolo hoolooweyelootooye ngu, oni mete ngu Anut gome
yanggango keyowanggo.
2 Ene oni gulado enesu nangge oo gulalo ingolo, no oo ngu
teweloyi no bidodo watayi ewaku ngu, ngu nenengo kini.
Kini, ene mete ngulo ingondudu ulungga gula yowa.
3 Ene oni gulado newende Anut inootoni ngu, ariya, ngu
oningga ngulo Anutndo gome ingoote.
4 Asa, mboolo ebe ganagana nguno nusago kalo woolo
yelo yemboongelo netenggoku damoningga, ngulo nondo
ngandilo eteno. Noole ingooteto. Anut oolengo gulanangge,
ngundo nangge oolooteku ngu! Anut gula hamoo oolengo
kinilo ingooteto.
5 Oni gidalega ingootenggo. Hamoo, oomboolo oowooy-
ingga, ngu melako ngano, Sambono nguya ngu anut, elo
ingolo, ngulo ene oo bidodo sembulilo etenggo.
6 Ene noolengo Anut ngu gulanangge oolengo ooloote. Ngu
noolengo Awanayi noole enengo oolengo. Ngulo oo bidodo
enenonggo tunootewolo. Anutndo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngu Yesus Kristus yeni, ngundo oo bidodo yelo,
nooleno keda oluweloyi yunootoni, ngulo noole mete Anutya
goboolo oolooteto.
7 Ene oni gidalegado suwoo suwoo oomboolo ebe gana-
gana ngulo, damoningga ngu keyolo, ngulo ingondudu
tetenggo. Ngundilo ngulo, Kristen onindo ngu nusago song-
giwi ngu, ene kuli oomboolo ebe ganagana, nguno woolo
yeyingo ngu netenggoku, ngulo nowoondoyemonggo elaya
ingootenggo. Ngulo nowoondoyemo ingootenggoku, ngu
mbumbuwa tetenggo.
8 Hamoo, oowalimbo yoyolo Anut tanggeyimo ma
oolouwato. Noole oowali nelo, ngundi ma nelo nguya,

ngundo Anut doongeyimo ma hoolooweyelootoni, noole
nenengo tunootewato.
9 Ene ye ingondale teyi! Yendo nga oowali nga yengombo
mete neweloyi ingootenggoku, ngundo oni yanggangoye
kini, ngulo nowoondoye yombuliyelootoyi ngu, ngundo yeni
ene tootogiyelootoni soletoyi, ariya, ngu damoni ngu ne-
nengo kini.
10 Ene ge Anutno nowoondogemo hamoo telo, ngunonggo
ge ingowa. No oo bidodo mete newano. Ngundilo ingolo,
ge ebe ganagana anut ngulo yemboongeyingo yano ulo,
nguno ge bibitelo oowali nete. Ge netoyi, oni gula ene
newende yanggango kini, ngundo ge geyolo, ene nguya
newendemonggo ebe ganagana anutlo oo kalo yeyingo ngu
newaku ngu, asa, gedo ene yeyi biyomi yete. Ndawugalo
ngulo, enengo newendemo ingoyingo elaya ingoote.
11 Ye kenoyi! Yengo ingoyingo ulungga nguno, noole mete
oo bidodo nemukowatolo ingootenggo. Ye ngundilo teteng-
goku ngu, ngundo ngu oni newendemo hamoo yanggango
kiningga, ngu yendo ene yombuliyoote. Ngu doboonayingga
yendo newende yombuliyootenggoku, ngulo Kristusndo ene
nguya ko yowelo kumoowolo.
12 Ene Kristen doboogulinayi gidalegalo nowoondoye ma
himi yetoni, ngulo ene yanggangoye nguya kini, yendo ngu
mbumbuwaga ngu tetoyi, nguno ngu enengo ingoyingo san-
gala telo yombuliyelootenggo. Ngundilo damonimo nguno
ngu, ye Kristusno mbumbuwa tetenggo.
13 Ngundilo ngulo, oowali ngundo tetoni, doboone ene
mbumbuwano utoni ngu, ariya, nondo nusago songgiwi ko
ma newano. Nalu bidodomo nguya, no doboone newende
yewe mbumbuwano uwaku, ngulo ngu ma telo newano.

9

Anutlo Ko Oni Ene Ndawuga Mete Tewanggo

1 Oni gidalegado noya etenggo. Ene oowooyidodo kini,
ko ene Kristuslo Aposel nguya kini, etenggo. Ngu mandega
ngu hamoo kini. No enengo Aposel oolengo. No nenengo
doongenembo Yesus noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi ngu kenowono. Ngulo nondo Ulunggalo man-
deni yeno wesiyolo etoowe, ye ngu ingolo nowoondoyemo
hamoo tetenggoku ngu! Ngulo ngu, ye nolo konemo oowali
enggeteku ngundilo.
2 Ene oni gidalegado noya ngandilo ingootenggo. Pol ngu
Aposel kini. Ngundilo ingootoyi, ene yendo noya Aposel
oolengo eya ingoyilo ingooteno. Nondo Oo Bidodo Sem-
buliga enengo mandeni eweloyi logonelootoni, no Aposel

ko tewonoku, ngulo sunggi ngu, ye Anutlo nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu.
3 Oni gidalegado no noyolo, mande wilikoyingo onino
noyetoyi, ngulo mandeye gumi ngandilo ewono.
4 Aposel oni gidalega ene Anutlo mande wesiyolo eweloyi
ko tetoyi, ngulo onindo oowali, sono nguya, yunootoyi
netenggo. Ngulo ngu, noole nguya mete oowali sono oo ngu
yunootoyi newato.
5 Aposel gidalega, Oo Bidodo Sembuli Yesus ngulo do-
booguliyi, ko, Sipas, oowooyi gula Pita nguya baledodo ko
telo endeyootenggo. Noole nguya baledodo ko telo ma
endeyoweloyi, bine? Kini, mete baledodo ko teweloyi.
6 Noole Banabasdodo ngu Anutlo mandeni elo ngulo koyi
teteloku, ene nalu gumingga ngu, nenengo kandenembo
no bobeye yoweloyi koyi tetenoku, ngunonggo oowali yolo
netelo. Ene Aposel oni gidalegado ngu, enengo kandeyebo
ko telo, ngunonggo oowali ma yootenggo. Ngulo ngu, noole
nguya mete ye kandeyemonggo oowali yolo newalo.
7 Ndawu oninggado ene me oni telo, ngunonggo enen-
gombo oowali erewelo nelo endeyowa? Kini, enengombo
oowali erewelo ma yolo newa. Ngundilo nangge, ndawu
oninggado ene oowali koyi telo, ngunonggo engge ma yolo
newa? Kini, oowali koyi teteku, ngulo engge yolo newa.
Ndawu oninggado, ene bulmakau boga ngu sobowoolo,
ngulo koyi teteku, ngundo ene nonowo winggoolo ulumi
yolo ma newa, bine? Kini, ene bulmakau ngulo nonowo
winggoolo, mete newa.
8 Nondo bine, onilo ingondudu ngu keyolo mande
ngandilo eteno? Kini, mamana mandeno, ngundilo mayete.
9 Mosesndo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.
Bulmakau ngu nggile oowali ngu wongootoni, pesooweloyi
naluno, ngu manggowo ma ukingowelo ewolo. *Du-
toronomi 25:4*
Anutndo ene bulmakau elo nangge ngulo nowoondoyi
teyingo, bine? Kini, noolengo ewonggori. Ngu naluno
nguno, noole Anutlo koni tetooye ngu, asa, yengo ko ngu
oowali sono nguya noole yunootoyi newato.
10 Mosesndo noole nguya bine, ewolo? Yo, nga mandega
nakangoyingongga nga ngu, noolengo ewolo. Oni ene ko
telo, ene oowali imiteku ngu, ngulo engge ngu kootusina
gidalega enengo neweloyimbolo yowa.
11 Ariya, noolendo Yuka Kundingiyi ngulo oo yuwooyi, ngu
ye kewooloyemo kuli imiwootoku ngu, yebana gowenayi
ngalo oo ngundo noole hoolooweyelolo yunoweloyi ngu
mete.

12 Oni gidalegado yeno hoolooweyeloyingo, oo yowelo
sumoo etenggoku ngu, asa, noole nguya oo ngu, komo
mete yoweloyi. Ene oo ngu kuli noolendo ma yooteto.
Kini, noolendo kowuli bidodo ngundilo ngu koolowoolo
oolooteto. Noolendo Kristuslo mande gome ngalo oole ma
doongoowato.
13 Oni ene Yudalo goobooyingo ya oowooyi Tempel nguno ko
tetenggoku, ngundo ngu, ene Tempel, ngulo oowali ngulomu
yolo newanggo. Ene oni Anutno woolo yeweloyi nombono
ko tetenggoku ngu, ene woolo yeweloyi nusago gumingga
yolo newanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo?
14 Ngundilo nangge, Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga,
ngundo ewolo. Oni ene mande keda gome mesalango,
ngu wesiyolo elo etuyelootenggoku, ngunonggo goweye
hoolooweyelootoni oluweloyi nguya yowanggolo ewolo.
15 Nondo eteno. No oo gula ngundilo ma yowono. Ataga
nguya, nondo oo ngu yowelo mande nga ma nakangooteno.
No Kristuslo koni ngu kingo teweloyi ngulo gome ingooteno.
Ene no kumootoowe, nguno ngu mete oni gidalegado, ene
nolo bingamine elo okoowanggo. Pol ene Anutlo mande
ngu kingo telo, oni etuyelowoku, ngunonggo ene oowali ma
yowolo, elo ingowanggo.
16 Ngu ngandilo: No Anutlo mande nga elo, ngulo no
oni oni tetenoku, ngulo nangge eloluwano. No nga kongga
nga nangge telo oluwanoku, ngundo bingamine okooweloyi
ma teteno. Kini, Anutndo koni ngu teweloyi, ngulo lo-
gonelootoni, ngulo no komo ko ngu tetenoku ngu! No mande
gome ngu ma elo ngu, no biyomi oolengo telo oluwano.
17 No nenengombo, nga kongga nga telo ngu, no mete ko
uliyi yowano. Ene Anut enengombo nga kongga nga nondo
teni, elo logonelowoku, ngulo no ko teteno.
18 Ngulo uliyi, ndawuga yowano? Ngu ngandilo: No ngu
Anutlo mande kedaga wesiyolo elo endeyootenoku, ngulo uli
ma yowano. Ngu hamoo, no kingo ko tetenoku, ngu Anutndo
oni oni teweloyim ko teteno.

Pol Ngu Oni Simoo Balelo Ko Oni Oluwo

19 Ngu ngandilo: No ye kandeyemonggo oo gula ma
yootenoku, ngulo no oni gulalo ko oni ma telo oolooteno.
Ene no nenengombo elo, ngulo no oni bidodo ko oni telo
ootoolo, ngunonggo no oni simoo bale oowooyingga nguya
yoyootoowe, Kristusno ombuwanggo.
20 Ngundilo ngulo, Yuda oni doongeyemo ngu, no Yuda
oni ngundilo telo oluwono. Nguno ngu, no mete Yuda
oni yoyowelo ngundilo tewono. Oni oowooyingga mamana
mande ngu newendemo oolootenggoku, ngu doongeyemo,

no mamana mande ngu newendemo ootoowoodingowono.
Ngu hamoo, no ngu mamana mande newendemo ma
oolooteno. Ene nondo oni hoolooweyelootoowe, Kristusno
nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa, no mamana mande
ngu newendemo mete uwano.
21 Oni sowe gidalegano Moseslo mamana mande kini,
ngu doongeyemo, no nguya mamana mande kini ngundilo
tunootewono. No nguno ngu, no mete oni mamana mande
kini, ngu Kristuslo yoyoweloyi. Ene no Anutlo mamana
mande ngu yokolo kini. Kini, no Kristuslo mamana mande
ngu newendemo ootoolo, ngunonggo oni mamana mande
kini ngu yoyowelo, ngundilo tewono.
22 Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggan-
goye kini, nguno no nguya oni yanggango kini ngundilo
tunootewonoku ngu, no mete oni yanggangoye kini ngu
yoyoweloyimbolo ngundilo tewono. No kuli oni bidodo da-
moniye yomukowonoku, nguno no oole bidodo tewoongolo,
ngunonggo oni simoo bale gidalega yoyowano.
23 No ko nga bidodo Anutlo mande keda ngalo tetenoku,
ngu Yuda onino ko oni sowe gidalegano wesiyolo etenoku,
ngulo no enedodo kumana goboolo yowato.

Noole Yanggango Kendutelo Oololo, Uli Yowato

24 Ye bine kuli ingootenggo? Oni oowooyingga ebe da-
gadaga telo, kendutetenggoku ngu, ene oni gulananggebo
yanggango yelo, bidodo dagayelolo, uliyi yowolo. Asa, ye
nguya komo ko yanggango Anutndo ingooteku, ngundiya
teya ngu, asa, ye ngulo uliyi hamoo yowanggo.
25 Oni ene dobooyiboya ebe dagadaga telo ngu, oni enengo
goweyimbolo ingonduduni ngu andangelo yokolo, ene komo
dobooyi dagaweloyi ngulo nangge newende ingolo, ngu tete.
Ene ngundilo telo, nguno uliyi yowoku, ngu oo sodedo
biyomi yewa. Ene noolendo uliyingga yoweloyi, ngu biyomi
yeweloyi kini. Ngu sugi sugi oluwa.
26 No nenengombo ebe dagadaga nguno kendutetenoku
ngu, no doongene sungo sungo toongetelo, ma kenduteteno.
Kini, no Anutndo logoga yeyingo, nguno nangge no nenengo
kenduteteno.
27 No gowenengga nga yokootoowe, ngundo no ma
sobonelowa. Kini, nenengombo gowene sobowoolo,
ngunonggo Anutlo mande wesiyolo onino ewano. No onino
mande wesiyolo etenoku, ngundo Anutnonggo ene uliyi
gome ngu yowanggo. No komo ingondale telo, no nguya
nenengo kendutelo, ngulo no uli gome yowano. No ko ngu
ma telo ngu, asa, no ko ngulo ulini ma yowano.

10

Noole Tewootewoo Soleweloyi, Ngulo Ingondale Tewato

1 Ye dobooguline, nondo ngu ye komo ingoyilo eteno. Is-
erel oni Igip mela yokoyingo, nguno noolengo osi sambanayi
ngu, ene goboole newendemo oodoyi, goboole ngundo oole
etuyelowonggori. Ene bidodo Mosesdodo keyembo yade
yade ooloutoyi, wendeyi kewoolo wesowootoni, gide gide
tetoni, nguwoole ulelewonggori. Yo, oo ngu oni etuyelooteku
ngu Moseslo keyimo oni.
2 Ngu oni ngu bidodo Moses keyolo, goboole newendekuli
yade oolo lo, ko, wendeyino nguya, sono (kundingiyi) ngu
yowonggori.
3-4 Ene bidodo Anutlo Yukambo oowalingga Sambononggo
yunoyingongga, ngu newonggori. Ene bidodo enengo
Yukambo sonongga diginonggo yunoyingongga, ngu nelolu-
wonggori. Anut enengombo digi newendemonggo sonongga
ngu yeni tunootewolo. Ngu digiga ngu, Kristus. (Ngundilo
nangge, Kristusndo ngu hoolooweyeloote).
5 Ene Anutndo ngu oni ngulo damoniye biyomi ngulo ma
ingootoni, ngulo oniku kingo melako oluwonggoku, nguno
oni oowooyingga kumoomukowonggori.
6 Yo, ene kuli kumooyingo ngu, ndawugalo ngulo, ene oo
biyomi ngu kuli kenomayingowonggori. Ngu bidodo gaboyi
ngundilo tunooteyingo, nguno noole kenolo ingolo, noole oo
biyomi ngulo ma hahangelo koyi tewato.
7 Ene osi sambanayi kewooloyemo oni gidalegado, ebe
ganagana anut ngulo damoni keyowonggori. Ye komo ebe
ganagana anut ngulo damoni ngu ma keyowelo. Anutlo
mande ngundo eneya ngandilo nakangowolo.

Oni simoo bale ene bibitelo, oowali sono nguya newelo
yokolo, ene ootookoolo, yambo kunobulo telo, nguno
bosebalese damoni biyomi nguya tewonggorilo ewolo.
Eksodas 32:6

8 Ene kewooloyemo oni gidalegado kuli bosebalese damoni
biyomi teyingo, ngundilo ngulo, oni simoo bale ulungga
oolengo (23,000) kumoowonggori. Noole ngundilo damoni
biyomi, ngu komo ma keyolo tewato.
9 Kuli oni gidalega ene kewooloyemonggo, Anut tewoon-
golo, mbumbuwa oowooyingga tetoyi, ngulo Anutndo gumi
yunolo, sile yeni tunootelo, ngundo yokitoni, kumoowong-
gori. Ngundilo nangge, noole nguya Anut tewootewoongolo,
mbumbuwa tetooye, ene ngulo gumi yunowa, bine, ngundi
kini.
10 Kulimi oni gidalega, ene kewooloyemonggo Anutya sang-
gili mande elo boguboguwootoyi, ngulo Engel onindo ngu

oniku yuleweloyimbolo ombulo, yudoyi kumoowonggori.
Ngundilo nangge, ye Anutdodo sanggili mande mande elo
ma boguboguwoowelo.
11 Nga oo nga bidodo eneno kuli tunooteyingo, ngu
oo gaboyi nangge, nguno noole kenowato. Nga man-
dega nga ngu, Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu noole
etuyelooteku, nguno osi sambanayimbolo damoniye biyomi,
ngu ma keyowato. Ndatelo ngulo, noole nalu kini teweloyi
namoko tetoni, nguno oolooteto.
12 Ngulo ngu, oni enengombolo ingoya nguno yanggango
dikaya, ene komo ingondale teyi! Ene yanggango ma dikalo
ngu, ene mbumbuwano solewa.
13 Tewootewoo ngu kuli yeno tunootewoku ngu, ngu
guladilo kini. Ngu tewootewoo ngundilo, ngundo oni
bidodomo tunootete. Ene Anutndo sumange yunolo,
newende hamoo oolengo yunooteku, ngulo ngu tewootewoo
gula ombulo, ngundo noolengo yanggangonayi ngu ma
dagalo, uleni uwa. Kini, ene tewootewoo yeno tunootetoni
ngu, Anutndo ye hoolooweyelowelo oole yeni tunootetoni,
ye tewootewoo nguno yanggango dikawanggo.

Noole Anut Ko Yuka Biyomi Ngudodo Ma Keyowato

14 Ngulo ngu, ye nolo dobooguline oolengo, ye komo ebe
ganagana anut nguno yemboongeweloyi damoningga, ngu
kootu inoya sayi!
15 Ye ingonduduyedodo ngulo, no yeno eteno. Yengombo
komo nolo mandene nga wilikoya ingoyi.
16 Nga Wayin tobaga nga ngu noolendo nelo ngu, noole
komo Kristuslo dalowo yunowoku, ngundo noolengo mbum-
buwa andangeyunootoni, ngulo Anutno esetelo ingooteto.
Noolendo oomanongoyingongga nga nelo ngu, noole komo
Kristuslo goweyi nguya goboolo gooboongooteto. Noole
ngundilo telo, ngunonggo noole oni etuyelootetoku ngu,
noole Kristusno nowoondonayi hamoo telo, enedodo goo-
boongooteto.
17 Ngulo ngu, noole gowenayi guladilo guladilo, ene noole
oomanongoyingo gulanangge ngu netetoku, ngulo noole
Kristusdodo gowenayi gulanangge tunooteteto.
18 Ye Iserel onilo damoniye ingoyi. Oni ene Anutno
woolo yelo, ngulo ooyi nelo ngu, ene ngu nomboga nguno
Anutdodo gooboongoowonggori.
19 Nondo ndawu oo galo eteno? Ebe ganagana anut
ngu, Anut hamoo bine, ngundi ebe ganagana anutno woolo
yeyingo ngulo oowali ngu yanggango, bine? Kini, no
ngundilo ma eteno.

20 Kini, no ngandilo eteno. Oni sowe gidalegado hamoo
oono woolo yetenggoku ngu, ene oomboolo biyomimo woolo
yetenggo. Ene Anut hamoo nguno woolo ma yetenggo.
Ngulo ye nguya oo yuka biyomi nguno ma gooboongoowelo,
elo ingooteno.
21 Ye Anut Oo Bidodo Sembuli ngulo tobano sono nelo,
ngunonggo oo yuka biyomimbolo tobano sono nguya
neweloyi nguya ereremo kini. Ngundilo nangge, ye Anut
Oo Bidodo Sembuli ngulo oowali nelo, ko oo yuka biyomimo
woolo yeyingo ngulo oowali nguya gooboongoolo neweloyi,
ereremo kini, elo ingooteno.
22 Noole bine, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngulo
newende yeyi, nooledodo sanggili teni, elo tetenggo, bine?
Noolengo yanggangonayi, ngundo enengo yanggangoni ngu
dagateto, bine? Hamoo oolengo kini.

Suwoo Suwoo Noole Anutlo Bingami Okoololuwato

23 Ngu oni gidalega ngundo etenggo. Oo bidodo noole
mete tewato, etenggo. Ene oo gidalega ngundo Kristen oni
hoolooweyelolo, nowoondoye yanggango ma yunowa.
24 Oni gulado, enengo nangge gome oluweloyimbolo, ma
ingowelo. Kini, ene komo oni gidalegalo ingondudu teyi.
25 Oo nusago Stuwa yanonggo uliyolo, yolo mayetenggoku,
ngu mete neyi. Yengo ingondudu ulungga ingoyingo sangala
telo, sumoo sumoo ma ewelo.
26 Anutlo mandeno ngandilo ete.
Nga melanggano ngano, ko oo bidodo melako ngano
oolootenggoku ngu, Anut Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngulomu nanggelo ewolo. *Sam*
24:1
27 Ene oni gula Anutno newendemo hamoo kini, ngundo
yeya oowali newelo, ye negoyelootoyiga ngu, ye mete eneya
oolouya, ndawu oowalingga yengo yeteku, ngu bidodo ne-
mukoyi. Ye oowali ngulo ingoyingo sangala telo, sumoo
sumoo ma ewelo.
28 Ene oni gulado yeno elo, nga nusago songgiwi nga ngu,
ebe ganagana anutno woolo yeyingomu, etoningga ngu, asa,
ye komo ma newelo. Ndatelo ngulo, ngu oningga ko ye nguya
kuli ingootenggo. Nga oowalingga nga, onindo ngu ebe
ganagana anutno yemboongeyingo, elo ingootenggo. Ngu
oni, ngulo ingoyingoni sangala teweloyi, ngundilo ngulo, ye
komo oowali ma newelo.
29 Nondo yengo ingoyingoye sangala teweloyi, ngulo ma
eteno. Kini, nondo oni sungo gulaga ngulo ingoyingoni
sangala teweloyi, ngulo eteno. Ndatelo telo, oni gidale-
gado nondo damonine tetenoku ngu, enengo ingonduduye-
monggo wilikootenggo? Kini.

30 Ene no Anutno esetelo, oo ngu newano. Ndawugalo
oni gulado nondo oo tewonoku, ngulo kootunesina mande
biyomi ewa? Ngu damoni nenengo kini.
31 Ene ye oo nelo sono nelo, nguno oo tetenggoku, ngu
bidodomo, ye Anutlo oowooyi bingami dulidalinidodo teyi-
noyi.
32 Ye komo Yuda oni, oni sowe gidalega, ko Kristen oni
simoo bale nguya nowoondoye ma yeyi, ene bulibali ingolo,
ene mbumbuwano solewanggo.
33 Oo bidodomo no ko tetenoku, ngu oni bidodo, nolo
damonine, ngulo gome ingoyilo teteno. No nenengo
yomosinelowelo kongga ma teteno. Kini, no oni bidodo
yomosiyelowelo ko tetenoku, nguno Anutndo ene ko yoy-
owa. Yo, ye nolo damonine ngu keyootoyi, nondo Kristuslo
damoni keyootenoku, ngandiya teyi!

11

Baledo Tabaye Doobengoweloyi, Ngulo Mande Damoni

1-2 Ye suwoo suwoo nolo ingondudune ingolo, mande
elo yunowonoku, ngu gome yolo dowoolo keyootenggo.
Ngundilo ngulo, no yengo oowooye bingamiye, elo okooteno.
3 Ene nondo ye nga mandega nga ingoyilo ingooteno.
Oni bidodobolo tabango ngu Kristus; baledolo tabango ngu
enengo kamesumooye; Kristuslo tabango ngu Anut.
4 Simoondo tabaye doobengolo ngunonggo yem-
boongewelo, ngundi, Anutlo mande wesiyolo elo ngu, asa,
enengo Ulungga Anutlo bingami ma okoolo etenggo.
5 Ngundilo nangge, bale gulado enengo tabango ma
doobengolo, ene goobooyingo yano yemboongewelo,
ngundi, Anutlo mande wesiyolo ewaku ngu, ngundo enengo
kameyi oyumo inowolo. Ene tabango uyi toongooyingo
ngundilo oyumododo tewa.*
6 Ene bale tabango ma doobengoyingo ngu, asa, ene komo
tabango uyi ngu toongootoningga ootuteni. Ene balega
ngu enengo uyi toongootoni, ootuteweloyi, ngulo oyumon-
gootoningga ngu, ene komo tabango doobengoni.
7 Simoondo ngu ene tabango ma doobengowa. Ndatelo
ngulo, simoo ngu Anut kilalongo, ngu Anutlo dulidalini.
Bale ngu enengo kameyimbolo dulidalini, ngulo ene tabango
doobengowa.
8 Yo, Anutndo simoo yeyingo ngu, bale goweyi gumimbo
ma yewolo. Kini, bale ngu simoo goweyi gumimbo yewolo.

---

* **11:5:** Ye Korin yengo damoniyemo ngu baledo goobooyingo yano ulo, bibiteteku ngu kameyi newendemo oolooteku oni gidalega etuyelooteku, ngulo ene tabango doobengoni.

9 Anutndo bale yelo ngulo ingolo, simoondo hoolooweni,
elo simoo ma yewolo. Kini, Anutndo simoo yelo, ngulo
ingolo, ene baledo simoo hoolooweni, elo yewolo.
10 Ngundilo ngulo, bale ngu ene komo tabangomo sunggi
yelo tabango doobengolo, oni simoo bale etuyelooteku, ngu
ene kameyi newendemo ooloote. Ngu damoningga nguno
ngu, Sambono Engel, onindo nguya sunggiga ngu kenolo
ingowanggo.
11 Ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli Yesus, ngulo damonimo
ngu, baledo simoo hooloowelo oodoni, ko simoondo bale
hooloowelo oluwa.
12 Kulimi, Anutndo bale ngu simoononggo yewolo. Ene
ataga ngu, simoo ngu balenonggo tunootetenggo. Ene oo ngu
bidodo Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngunonggo tunootete.
13 Yengombo nga mandega nga wilikoyi. Ene baledo
tabango ma doobengolo Anutno yemboongelo etoni, ngu
damoni metemi, bine?
14 Noole oni simoo bale ngalo damoninayi ngu, oni enen-
gombo ye etuyelooteku, ngu ngandilo: Oni ene uyi soloyi,
ngu gome nenengo kini.
15 Ene bale uyi soloyingga ngu, enengo dulidalini gome
oolengo. Ndatelo ngulo? Anutndo tabango uyi soloyi
inootoni, ngundo tabango doobengonilo inowolo.
16 Ene oni gulado baledo tabaye doobengoweloyi mande
nga gumi ewelo elo ngu, ene ingoni. Noole Anutlo Kristen
simoo baleno nguya damoni gula kini, nga damoningga nga
nangge.

Ye Anut Ingonduduwoolo Oowali Nelo Ngu, Ye Damoni Nenengo Ma Tetenggo

17 Asa, no mamana mande ye yunowelo tetenoku nga,
ene nondo yengo oowooye bingamiye, ma elo okoowano.
Ndatelo ngulo, yengo goobooyingomo yambo mande
kundingiyi tetenggoku, nguno damoni gome nenengo ma
tunootete. Kini, ye damoni biyomi ngu tetenggo.
18 Koletelo, no ngulo ewelo. Ye Kristen goobooyingomo, ye
usowoolo wata sungo sungo tetenggo. No mande ngundilo
ingowonoku, ngu mande gumi hamoo ko gumi hamoo kini,
bine.
19 Yo, hamoo, oni ene damoni nenengo keyootenggoku,
ngundo oni damoni biyomi tetenggoku nguya goboolo
ma gooboongoolo oluwelo. Ndatelo ngulo, ene komo
sungo tunoo ootooya, ngunonggo damoni nenengo ngu
dobooguliye etuyeloyi.
20-21 Ye gooboongootenggoku naluno, ye bidodo oowali
nelo, Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayimbolo ingondudu

teweloyim, ye Anutno hamoo ma ingootenggo. Kini, ye
bidodo sungo sungo sodedonangge yengo oowali yoya neyi.
Ngundilo ngulo, gula ene oodoolo kumoolo oodoni, gulado
ngu ene Wayin sonoyi gome gome nelo, ngulo wenonolo
oolootenggo. Yengo damoniye ngu nenengo kini.
22 Ye bine, yengo yaye kini, ye nguno oowali sono oo ngu
neweloyi ngu kini, bine? Ngundi ye bine, ingootenggoku,
Anutlo oni simoo bale ene oo kini, ngu yendo oyumo ma
yunowanggo? Nondo ndatelo ewano? Nondo oo ngulo ye
oowooye bingami, eya okoowe? Kini, ngu oo ngulo nondo
ye oowooye bingamiye, ma elo okoowano. Hamoo oolengo
kini!

Oo Bidodo Sembuli Yesus, Ngundo Oowali Kundingiyi Ngu Yunowolo

23-24 Nga mandega nga ye kuli yunowonoku ngu, nondo
Oo Bidodo Sembuliga, ngunonggo yolo ye yunowono. Ngu
mandega ngu ngandilo: suwoono Yudasndo Yesus me oni
kandeyemo yewolo. Ngu suwoonggano nguno, Oo Bidodo
Sembuli Yesus, ngundo oomanongoyingo yolo dowoolo,
Anutno esetelo, oosowoolo ewolo. Nga ooga nga ngu, ne-
nengo gowene. Nondo ye hoolooweyeloyingo yunooteno. Ye
ngundilo telo ngu, ye komo nolo ingondudu teloluwanggolo
ewolo.
25 Oowali nemukolo, asa, Wayin sono tobagaku yolo
dowoolo ewonggo. Nga tobaga nga ngu, Anutya sunggi
mande keda elo nolo dalone ngundo gosiyooteno. Ye su-
woo suwoo ngandiya neya ngu, ye komo nolo ingondudu
teloluwanggolo ewolo.
26 Ngu ngandilo: ye suwoo suwoo nga oomanongoyin-
gongga nga nelo, ko nga tobaga ngano sono nelo, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi kumooyingo, ngulo mandeni elo wesiy-
olo ingolo eloluwanggo. Ye ngundilo nangge telo, suleyolo
yade oololo, ene ombuweloyi nalunggano, nguno nangge
wenga kinitewa.

Anut Oo Bidodo Sembuli, Ngulo Oowali Yombuliyolo Ngu, Ene Gumi Ogingoyingododo

27 Asa, oni gula enengo ingonduduni ma yomosiyolo,
ene ngunonggo oomanongoyingo nga nelo, ngunonggo sono
tobaga nga kingo yolo nelo ngu, ene Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi Yesus, ngundo enengo kumooyingo, ngulo
ingondudu ma telo ngunonggo neteku, asa, ene mbum-
buwadodo tete.
28 Oni ene komo enengo newende gome wilikoya ingoya
yomosiyoya ngu, asa, ene mete oomanongoyingo nga neya,
sono nguya nga tobagano ngano neni.

29 Ndatelo ngulo, oni ene oo neweloyi naluno, oni ene
oomanongoyingo ngu sono tobaga nguya nelo, nguno ene
Yesus Oo Bidodo Sembuli, ngulo goweyi, daloni noolengo
yunoyingo ngulo ma ingolo neteku ngu, asa, nguno ngu,
Anutndo ene kowuli inowa.
30 Ngu damoninggano nguno nangge, simoo bale oowooy-
ingga ye kewooloyemo nguno yanggangoye kini, ene sayi-
dodo telo, oni oowooyingga kuli kumoomukowonggo.
31 Ene noolengombo nowoondonayi koletelo gome wil-
ikolo yomosiyolo ngu, asa, ngu naluno, Yesus noolengo
kumooyingo ngu ingolo, noole sono oowali nguya newatoku
ngu, nooleno biyomi gula ma tunootewa.
32 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo noolengo damon-
inayi wilikolo, noolengo weti gumi biyomi, ngulo ma-
manayelolooteku ngu, noole yooneneyeloote. Ndawugalo
ngulo, nalu sosowoomo nguno, noole mbumbuwadodo oni
nguya ma oonatewato.
33 Asa, ye Kristen konebane, ye Yesus ngulo oowali
kundingiyi ngu newelo gooboongoolo ngu, asa, ye komo
dobooguliye soboyeloyi.
34 Ene oni gula oodoolo kumooya ngu, ene komo enengo
yano oowali neni. Kinitetoni ngu, yengo goobooyingo
ngundo yombuliyelowa. Asa, no mande gumi ooloote. Ene
kootusina, nondo yeno mayelo, nguno oo gidale mande elo
yomosiyolo yunowano.

12

Anutlo Yuka Kundingiyi Ngundo Oo Duwoo Gula Gula Yunoote

1 Ye Kristen oni dobooguline, no ngandilo ingooteno.
Yendo Yuka Kundingiyimbo oo duwoo yunooteku, ngu
yanggangoni guladilo guladilo oni ko teweloyim yunoyingo,
ngulo ye ma kapengo yewelo. Nondo ye komo Yukalo
mandeni nga hamoo ingoyilo ingooteno.
2 Ye ingootenggo. Ye kuli Kristen ma teyingomo, ngu
naluno nguno, ebe ganagana oomboolo mandeye kini,
ngundo ye yowoosoolo ooloutoyi, ye ngu keyelolo, damoni
biyomimo endeyowonggori.
3 Ariya, nondo ye nenengo ingoyilo eteno. Ene Anutlo
Yuka Kundingiyi oni gulano oodoni, ngu oningga ngundo
ene sanggili telo, Yesus yombuliyowelo mande biyomi
hamoo ma ewanggo. Ngundilo nangge, oni ene Anutlo Yuka
Kundingiyi kini ngu, ene ngandilo ma elo ewa. Yesus ngu
ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, eweloyi nguya ereremo
kinilo ewolo.

4 Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yunooteku, ngu
yanggangoni guladilo guladilo, oni ko teweloyim yunoote.
Ene Yuka Kundingiyingga ngu gulanangge ooloote.
5 Noole oni hoolooweyeloweloyi koyi tetetoku, ngu ooleyi
guladilo guladilo. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu
gulanangge ooloote.
6 Ko teweloyi ingoyingo oowooyingga, ngu Anut gu-
lananggega, ngundo nangge oni yanggango yunootoni, ene
ngunonggo Kristuslo koni bidodo mete temukololuwanggo.
7 Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo Kristen oni bidodo
yanggangoye guladilo guladilo ko teweloyim yeni tunoote-
toni, ngulo ene mete Kristen dobooguliye bidodo gome
hoolooweyelowanggo.
8 Yo, ngu Anutlo Yukangga, ngundo oni gula yanggango
ko teweloyim yunootoni, ene ingoyingo ulungga oolengo
yolo, ngunonggo ene mete onino mande wesiyolo gome
etuyeloote. Ngu Anutlo Yukangga, ngundo nangge oni gula
Anutlo ingoyingoni ulungga inootoni, ngulo Anutndo ndawu
ooga tewoku, ko tewaku nguya, ngu mete gome oolengo
ingoote. Ngu, Anutlo Yukani gulananggega, ngundo nangge
yanggango, ngundilo ngu, oni yunoote.
9 Ngundilo nangge, oni gula ngu Anutlo Yukangga, nguno
ene newende hamoo teyingongga, ngu yanggango yoote.
Ngu Yukangga, nguno nangge, oni gulado ngu ene sayi oni
yomosiyeloweloyi, ngulo ingoyingo ngu yoote.
10 Ngundilo nangge, oni gulado ngu ene damoni sungo
oolengo gula, onindo ma teweloyi, ngu teweloyim ingoyingo
yoote. Gulado ngu, ene Anutlo mande elo wesiyolo eweloy-
imbolo ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene Yuka oowooyingga
wilikoweloyi, Anutlo Yukani ngundi mela ngalo yuka biy-
omi, ngulo ingoyingo yoote. Gulado ngu, ene mande bungeyi
gulano mande eweloyi ngu yoote. Gulado ngu, mande
bungeyi gulano mande ingolo, yowoolengowelo damoni
eweloyi, ngu ingoote.
11 Ngu Yuka Kundingiyi gulananggega, ngundo nangge,
ngu ko oo ngu bidodo yeni tunootete. Enengo oo
teweloyi ingooteku, ngundo oni hoolooweyeloweloyimbolo,
ko ngundilo sungo sungo bayetelo, enengo oni simoo bale
duwoo oolengo ngundilo yunoote.

Noole Kristen Oni Ngu Gowenayi Gulanangge

12 Onilo goweyi gulanangge nangge oolooteku ngu, ene
sosi sosi oowooyingga oolootenggo. Noole Kristen oni
oowooyingga oolengo, ene noole bidodo Kristusno ngu wata
gulanangge.

13 Yo, ngu noole oni oowooyingga. Noole Yuda oni
gidalega, oni sowe gidalega, kingo sulena oni gidalega,
ko noole oni gidalega enengombo enengo sobowoolo
oolootetoku ngu. Ene onindo noole sono (kindingiyimbo)
sonowooyingo ngu, Anutndo noole yoyeni, wata gulanangge
tunootewooto. Yo, Anutndo enengo Yukani, noole eneno
nowoondonaye hamoo teyingomu, ngudodo yunowolo.
14 Noole ingooteto. Goweyi sosi gulanangge kini. Kini,
goweyi sosi sosi ngu oowooyingga oolengo.
15 Ene oni keyimbo, ewa. No kandeyi kini, ngulo no
goweyi sosi kini, elo sungo ma oluwa, ewolo. Kini, ene komo
goweyiboya gulanangge ooloote.
16 Ngundilo nangge, sodeyibo, ewa. No doongeyi kini,
ngulo no goweyi sosi kini, elo sungo peselo ma oluwalo
ewolo. Kini, ene komo goweyiboya gulanangge ooloote.
17 Ene goweyi ngu bidodo doongeyi nangge ngu, ene
ndatelo telo, mande ingowa? Ene goweyi ngu sodeyi nangge,
ngu ndatelo telo, oo ndindingo ngu ingowa?
18 Ene ngundilo nguya kini. Anut enengo oo teweloyi
ingooteku, ngunonggo goweyi sosi sosi sungo sungo, enengo
musiyomo musiyomo yetoni, dowoolo, nguno nangge
oolootenggo.
19 Sosi gulanangge goweyimo oluwaku ngu, asa, ngulo
goweyi ndano? Ngu goweyi kini.
20 Ngu ngandilo: Goweye sosi sosi oowooyingga, ene sosi
ngu gooboongootoyi, goweyi gulanangge tunootete.
21 Doongeyimbo, kandeyiboya ngandilo hamoo ma ewa.
Doongengge ma oodoyi ngu, noso nangge mete gome
oodoowe, ewolo. Tabangombo keyimboya ma ewa. Ge ma
oodoyi, ngu noso nangge mete gome ootoowelo ewolo.
22 Ene ngandilo nguya kini. Goweyi sosi oowooyingga ngu
yanggangoni kini, ene komo enengo ko tetenggo. Kinitetoyi
ngu, asa, goweyi nguya metemi kini oluwa.
23 Goweyi sosi gumi onindo ngulo ma ingooteku, ene
nguya ko tetenggo. Goweyi sosi oni doongeyimo oyumod-
odo, ngulo ene gome doobengoote.
24 Goweyi sosi oni doongeyimo tunoo oolooteku, ngulo ma
ingoote. Ene Anutndo goweyi ngu bidodo yemukoyingo, ngu
sosi gidega ngu oowooyi bingamini kini ngu, Anutndo yeni
bingamiyedodo tunootete.
25 Anutndo ngundilo yoyewolo. Ngulo goweyi ngu,
oososowoolo ma sawanggo. Kini, goweye sosi ngu bidodo
ebe sobosobo telo, koye gulanangge tewanggo.
26 Ngundilo ngulo, goweyi gumisina ogingoyingo ingootoni
ngu, goweyi sosi ngu bidodo ogingoyingo ingowanggo.

Ngundilo nangge, sosi gula oowooyi bingamidodo tetoni ngu,
goweyi sosi sosi ngu bidodo, ngulo oni oni tewanggo.
27 Ngulo ngu, ye bidodo ngu Kristusdodo goboolo
oolootenggoku, ene ye bidodo koye guladilo guladilo telo,
nguno Kristen dobooguliye enengo nowoondoye hamoo
teyingo ngu yanggango yunoweloyimbolo.
28 Anutndo enengo oni simoo bale ngandilo
hoolooweyeloyingo ko elo yunowolo. Koletelo ngu, Aposel
koyi; elayayiga ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo
koyi; kabusayi ngu oo nakangolo etuyeloyingo oni, ngulo
koyi; kootu ngu damoni sungo gula onindo ma teweloyi
ngu teweloyi, ngulo koyi; sayi oni yomosiyeloyingo oni,
ngulo koyi; hoolooweyeloyingo oni, ngulo koyi; ko bidodo
sobowooweloyi, ngulo koyi; ko wenga Anutndo ngu mande
bungeyi gula gulano mande eweloyi onino yunowolo.
29-30 Ene ngu bidodo Aposel oni, bine? Ngundi ene bidodo
Anutlo mande wesiyolo eweloyi oni, bine? Ngundi ene
bidodo oo nakangolo etuyeloyingo oni, bine? Ngundi ene
bidodo onindo oo ma teweloyim ngu teweloyi yanggan-
goyedodo, bine? Ngundi ene bidodo sayi oni yomosiyelow-
elo yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo mande
bungeyi gula gulano mande eweloyi oni, bine? Ngundi ene
bidodo mete mande ingolo yowoolengolo eweloyi oni, bine?
Ngundilo nguya kini.
31 Ene ye komo hoolooweyeloweloyi ko oo duwoo yang-
gangonidodo ngu yowelo ngu, ye komo hahangelo ngu
yowanggo. Ene nondo oole gome gula, oole gidega da-
gayelooteku, ngu etuyelowano.

13

Dobooguliye Nowoondoyi Teweloyi, Ngulo Mande Damoni

1 Ene oo koleteyingo oolengo ngu oni sungombolo
nowoondoyi teweloyi. Yo, nondo onilo mande bungeyi gula
gulano mande ewanoku ngu, Engel onilo mande nguya elo
ngu, ene no nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu nono
kini ngu, no kingo sogulu, gilamo manggowo ngguyi ulungga
uteku, ngundilo tewano.
2 Ngundilo nangge, no Anutlo ingonduduni yootunolo
eyingo oni, ngundilo mande elo, ngunonggo Anutlo in-
gonduduni kombiteyingo mande, ngu bidodo wesiyolo
elo, no ingoyingone nguya, ulungga tetoni ngu; ngundi
no nowoondonemo hamoo teyingo ngu yanggangonedodo
tetoni ngu, no mete yanggangonedodo teteno. Ngunonggo
mela puli wenggelemootoowe, andusina anduno ooloutoni
ngu, ene nondo onilo nowoondoyi teweloyi damoningga ngu

nono ma oodoni ngu, asa, no ngu kingo goweyi nangge
ngundilo tewano.
3 Ngundilo nangge, nondo nenengo oo bidodo owoolongo
oni bayetelo yunomukolo yokolo ngu; ngundi no mande we-
siyolo etenoku, ngalo me onindo sanggili telo, gowenengga
nga kayi ewanggoku ngu, ene nondo onilo nowoondoyi
teweloyi damoningga ngu, nono kini tetoni ngu, asa, no
ngulo uliyi ma yowano.
4 Oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni ngu
oodoni ngu, ngu ngandilo: ngu oningga ngu, ene oni sun-
gomboya siyelo gome ootoolo, ene sanggili sodedo ma tewa.
Dobooguliyibo ko nenengo ma tetoyi ngu, ngulo gumi ma
elo, ene hoolooweyelowa. Ene oni bidodo nowoondoyi telo
hoolooweyeloluwa. Ene oni sitowiyedodo ngulo oo ma keno-
mayingolo, ngulo newende biyomi ingoweloyi nguya kini.
Ene enengo oowooyi bingami elo okoolo, ko enengombolo
ingootoni, yanggangonidodo ma tewa.
5 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi da-
moni, ngu oodoni ngu, ngu ngandilo: oni ene oni bidodo
doongeyemo damoni nenengo kini, ngu nguno ma tewa.
Ene enengo oo ngulo nangge gome ma ingowa. Ene sodedo
boguwoolo sanggili ma tewa. Enengo kowuli oni sungombo
teyinoyingo, ngulo sugi ma ingolo dowoololuwa.
6 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni
ngu oodoni ngu, ngu ngandilo: oni ene damoni biyomi
onindo teyingomu, ngulo ma oni oni tewa. Kini, ene damoni
gome nenengo hamoo, ngulo nangge oni oni tewa.
7 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweloyi damoni
ngu oodoni ngu, ngu ngandilo: oni ene oni sungombo biyomi
teyinolo, mande biyobiyomi eneya etoyi, ene ngulo gumi ma
ewa. Ene oo bidodomo newendemo hamoo tewa. Ene oo
gome metemi ngulo doongetelo, sobowoolo oluwa. Ene ko
bidodomo ngu yanggango telo oode temukowa.
8 Nowoondoyi teweloyi damoni ngu hamoo oolengo ma
kinitewa. Anutlo ingonduduni eweloyi damoningga ngu
kinitewa. Mande mebuyi oowooyingga nguya kinitewa.
Ingondudu telo, ingoyingo yoweloyi nguya kinitewa.
9 Ngu ndatelo: ataga ngu, noole ingoyingo nguya, ko
Anutlo mandeni gumi nangge ingolo, Anutlo mandeni ngu-
lomu gumi nangge, elo wesiyooteto.
10 Ene Anutndo kootusina oo bidodo metemi yeni tunoote-
mukoweloyi naluwo ombutoni ngu, asa, ngu naluno nguno
ye oo bidodo tunoo oolengo ingomukowanggo.
11 Ngundilo nangge, kulimi no simooye bodaga oode, ngu
naluno, no simooyembolo mande eteku, ngundilo elo, ko

ingoyingo nguya simooye bodagado ingooteku, ngundilo
tewono. Ene no oni ulungga teyingo naluno, no buniy-
ombolo ingondudu damoni ngu yokowono.
12 Yo, ataga Anutndo nooleno ndawuga yunowaku, noole
nenengo oolengo ma ingooteto. Ngundilo nangge, noole
oo gabogaboyi biyomimo kenolo ingootetoku ngu, gabonayi
nenengo kini. Ene Anutndo oo bidodo yeni kiniteweloyi
naluno ngu, asa, ngu naluno, noole oo bidodo ingomukowa-
toku, ngundilo nangge, ataga Anutndo noolengo damoninayi
kenolo ingomukoote. Ene kootusina ngu, noole Anut omuku-
mundoongo ngu nenengo oolengo kenowato.
13 Ene suwoo suwoo nga oo kabusaga nga ooloote-
ggoku, ngu ngandilo: nowoondoyemo hamoo teweloyi da-
moni, Anut sobowoolo oluweloyi damoni, ko nowoondoyi
teweloyi damoni, nga oo kabusaga ngalomu gula koleteyingo
ngu onino nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo da-
gayelolo koletelo ooloote.

14

Yuka Kundingiyimonggo Oo Duwoo Ombute

1 Ye komo yanggango yeya oni simoo baleno nowoon-
doyi teweloyi damoningga, ngu yoya teyi. Ngundiya teya,
ngunonggo yengo nowoondoye ngu Yuka Kundingiyimbolo
mande damoni kingo duwoo yoweloyi, ngulo nowoondoye
bidodo hahangeya oliyi. Ene kingo duwoo yoweloyi oo
koleteyingo, ngu Anutlo ingonduduni wesiyolo eweloyiga,
ngulo koyi yanggango teweloyi.
2 Yo, Yuka kundingiyimbo mande gula oni gulano inootoni,
ene ngunonggo mande eteku, ngu oni sungomo ma elo, ene
Anutno mande ete. Ngulo ngu, oni gulado enengo mandeni
ngu ma ingootenggo. Yuka kundingiyimbolo yanggangoni,
ngunonggo ene mande kuli kombiteyingo oluwoku, ngu ete.
3 Ene oni Anutlo mande elo, wesiyolo etuyelooteku on-
ingga, ngulo mandeni, ngundo oni nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yeni yanggango yete. Mande ngundo oni
nowoondoye yoyeni, gome oni oni telo, nowoondoye yeni
imakelo oolootenggo.
4 Oni ene Yuka Kundingiyimonggo bungeyi gulano mande
eteku, ngu oni sungo ma ingootenggoku mandega, ngundo
enengo newende yeni yanggango yete. Ene oni Anutlo
ingonduduni wesiyolo eteku, ngundo Anutlo oni simoo bale
yoyeni, yanggango yetenggo.
5 Nondo yeya ngandilo ingooteno. Nondo ye bidodo
Yukambo mande bungeyi yunooteku, ngunonggo mande

eyi, elo ngulo ingooteno. Ene Anutlo ingonduduni wesiyolo etuyeloweloyi kongga ngu, nondo ye komo ngu teyi, elo ngulo gome ingooteno. Oni ene mande bungeyi gulano mande elo, ene mandega ngu ma yowoolengowaku ngu, asa, Kristen oni simoo bale mande, nguno yanggango ma yowanggo. Ene Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi yunooteku, nguno Anutlo mande wesiyolo etoni, oni gulado Anutlo mandega ngulo damoni yowoolengolo ewaku, ngu gome. Ene oni Anutlo ingonduduni yootunolo eteku oningga, ngundo Yukambo mande bungeyi gula inootoni eteku, ngu dagayeloote.

6 Ye Kristen dobooguline, ene no yeno oololo, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi gulanonggo mande ewanoku, nguno Anutlo damoni mande keda ngu ma etuyelolo, ingoyingododo teweloyi, ko oo oowooyingga nguya, ma etuyelowanoku ngu, ndawugano, ye hoolooweyelowano? No ye ma hoolooweyelowano.

7 Sumbi mboolo nggusi mboolo yambo uleweloyi ngu oni bungeye kini, ene onindo mete uwooweloyi. Ngundilo oo ngundo ngguyi nenengo ma utoni ngu, asa, ndatelo telo, noole oo dogi, debu ngulo ngguyi nenengo oolengo ingowato? Noole nenengo ma tewato.

8 Gilamo utolo sawawa nenengo ma udoyi ngu, onendo me idi sangga telo yomosiyowa? Ngu metemi kini.

9 Ye nguya ngundilo nangge, mande bungeyi sungo gula oni ma ingootenggoku, ngunonggo Anutlo mandeni wesiyolo ewanggoku ngu, ndatelo telo, mandega ngulo damoni gome nenengo oolengo ingowanggo? Kini, gengo mandegega ngu kingo ngguyi nangge.

10 Ngu hamoo, mande bungeyi oowooyingga mela nga bidodomo oolootenggo. Mande ngu bidodo damonidodo ooloote.

11 Asa, no oni gulalo mandeningga eteku, ngulo damoni ma ingootoowe ngu, ene mandeni gula etenolo ingowa. Ngulo no ngudodo ingowano. Nga oningga nga ngu, ende gula oni ngundi mela gula oni, elo ingowano.

12 Ye ngudodo ngundilo nangge. Ye Yuka Kundingiyi, ngulo oo kingo duwoo yoweloyiga, ngulo hahangelo ingootenggoku, nguno ngu, ye komo Yuka Kundingiyi sumoo inootoyi, ye kingo oo duwoo ngu yunootoni, ngundo Kristen oni simoo bale ngu hoolooweyelootoyi, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

13 Ngundilo ngulo, oni gula Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi sungo inootoni, eteku ngu, ene komo Anutno yemboongetoni ngu, Anutndo yanggango inootoni, ene

ngunonggo mande ngu yowoolengolo, damoni nenengo we-
siyolo ewa.
14 No Yuka Kundingiyi mande bungeyi gulalo Anutno
yemboongewanoku ngu, nolo nowoondone, ngundo yem-
boongeteku ngu, ene nolo ingondudune, ngundo ndatelo
nowoondonemo eteku, ngu ma ingoote.
15 Ngundilo ngulo, no ndatelo tewano? Nolo nowoon-
donemonggo yemboongetoni ngu, komo ingondudune
nguya yemboongewa. Nolo nowoondonemonggo yambo
udoni ngu, komo ingondudune nguya yambo ulewa.
16 Ndawu nalunggano, gengo Yuka Kundingiyi ngundo
mandega, nguno nangge Anutno esetetoni, oni gulado ngu
mandega gedo Anutno esetewoku, ngu ingolo ngu, ndatelo
telo, enendo hamoo elo ewa? Ene ereremo kini. Ndatelo
ngulo, gedo mande bungeyingga eteku ngu, ene ma in-
gowolo.
17 Gedo Yukambo mande Anutno eseteteku ngu mete,
ene oni gulaga, ngulo newende ngu, gedo yanggango ma
teyinowo.
18 Nondo ye bidodo dagayelolo, Yuka Kundingiyimonggo
mande bungeyi gula gulano mande eteno. Ngulo, no Anutno
eseteteno.
19 Ene Kristen oni simoo balelo goobooyingomo ngu,
no mande bungo bodaga nangge ewelo ingondudu telo
oolootenoku, nguno oni gidalega etuyelootoowe, oni gome
ingootenggo. Yo, oni mande bungeyi ingootenggoku, nguno
mande ootuwoo etenoku, ngundo bungeyi gulano mande
pelungga simoo bale ma ingootenggokuno etenoku, ngu
dagate.
20 Ye Kristen dobooguline, yengo ingonduduyemonggo
simooye bobodi ngulo ingondudu, ngundilo ma ingolo
oluwelo. Kini, yengo ingonduduye ngu, ye komo oni ulungga
teya oliyi. Ene ye buniyo bobodi ngulo ingoyingo gu-
lananggega ngu keyoyi. Ngu ngandilo: ene damoni biyomi
ngu tewelo ma ingootenggoku, ngulo ye nguya ngu keyoyi.
21 Anutlo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.
Nondo mande sungo eyingo oni ngundo, manggoyebo nga
oni simoo bale nga mande elo etuyelowano. Ene nolo
manggone ma keyolo, mandene ma ingowanggo. Oo
Bidodo Sembuli, ngundo ngundilolo ewolo. *Ayisaya
28:11,12; Dutoronomi 28:49*
22 Ngulo ngu, noole ingowato. Yukambo mande bungeyi
sungo gulano mande eweloyi, ngu oni nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu ma etuyeloote. Kini, ngu mande
damoningga, ngundo ngu, oni nowoondoyemo hamoo ma
teyingo, ngu oni nguno Anutlo yanggangoni etuyeloote. Ene

Anutlo mande damoni wesiyolo eweloyi, ngu oni nowoondoyemo hamoo kini, ngu ma etuyeloote. Kini, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu mande damoni nenengo etuyeloote.

23 Ngulo ngu, Kristen oni simoo bale bidodo gooboongoolo ngu, ye bidodo Anutlo Yukano mande sungo sungo etoyi ngu, oni amana gula, ngundi oni ene Anutlo newendemo hamoo ma teyingo nguno mayelo, mande bungeyi oowooyingga ingolo ewanggo. Ye bine, mboolombo yoyoote? Ngundilolo ewonggo.

24 Ene ye bidodo Anutlo ingonduduni wesiyolo etenggoku, nguno oni gula newendemo hamoo kini, ngundi, oni Anutlo mande gome ma ingooteku, ngundo ye kewooloyemo ulo yengo mande ingolo oodoni, yengo mandeyega etenggoku, ngundo ngu oni ngulo mbumbuwani etungootoni, nguno enengo biyomini ngu, bidodomo tunoo oolengo ingomukowa.

25 Ngundilo ingolo, mande damoni biyomi bidodo ngu newendemo kombitelo oolooteku, ngu yeni tunootetoni, ngulo ene yowoolengolo, Anutno boodoo oondookelo, Anut bingami elo okoolo ewa. Hamoo oolengo, Anut ye kewooloyemo oolooteku nga! Elo ewa.

Anutno Yambo Mande Tewelo, Ngu Nenengo Oolengo Teweloyi

26 Ngulo ngu, ye Kristen konebane, ye komo ndatelo tewanggo? Ye goobooyingo telo ngu, ye bidodo koyedodo. Oni gulado yambododo, gulado ngu mande onino elo etuyeloweloyi, oni gulado ngu, Anutlo damoni keda yootunolo eweloyi, oni gulado ngu, Anutlo Yukano mande bungeyi sungomonggo mande eweloyi, oni gulado ngu, mandega ngu damoni yowoolengolo eweloyi oluwanggo. Ko nga bidodomo, ye komo hoolooweyelootoyi, ngulo Kristen oni simoo bale ngu nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

27 Ene oni gidalega, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi gula gulano mande ewelo ngu, mete oni elaya, ngundi kabusa nangge mande ewanggo. Oni gulado koletelo etoningga ngu, asa, oni gulado komo mandeni yowoolengoya eni. Mande emukootoni ngu, asa, oni elayaga, ngu enebana mande etoni, asa, oni gulado mandeni yowoolengoya eni. Ngundilo nangge, oni kabusayi ngu enebana ngu keyoya ngundiya teni.

28 Ene oni gulado oni gula mande sungo eweloyiga, ngu oni gulado mandeni ma yowoolengoweloyi tetoni ngu, asa, ene simoo balelo goobooyingo no mande ma ewelo. Kini,

ene komo neneteya ootooya, enengo ingonduduno nangge
Anutya mande eli.
29 Oni Anutlo mande yunowoku, ngu elo wesiyolo
etuyeloweloyi oni ngu, oni elaya ngundi kabusa ngu mete
mande ewanggo. Oni gidalega ngu, ene mande eteng-
goku, ngu wilikolo ingowanggo. Mande ngu Anutlo mande
bine, ngundi enengo mande kini bine etenggo? Elo wi-
ikoyelowanggo.
30 Ene oni gula bibitelo oodoni, Anutndo mande gula etun-
gootoni ngu, asa, oni koletelo mande elolooteku, ngu ene
komo nenetelo bibitetoni, oni kootungga Anutndo mande
inowoku, ngu enebana mande eni.
31 Ngundilo damoninggano nguno, ye bidodo sungo sun-
gomo, mete Anutlo mandeni wesiyolo ewanggo. Ngundilo
damoningga, nguno ye bidodo ingoyingo yolo, asa, ye yang-
gangododo tewanggo.
32 Anutndo mande gula wesiyolo eweloyi oni gula, newen-
demo yetoningga ngu, asa, ngu oningga ngundo enengo
naluno mandeni mete eni. Ene enengombo, enengo naluni
ngu wilikoya sobowooni.
33 Yo, Anutndo enengo ko ngu bidodo nenengo oolengo
tete. Ene ko oo bulibali ma tete. Ngundilo nangge, noole
nguya nowoondonayi gulanangge yelo, ko goboolo metemi
nenengo tewato.
34 Bale ngu Kristen onilo goobooyingo bidodo nguno, ene
komo neneteya oliyi. Ene mande gula ma ewelo. Mamana
mandeno ngundilo eteku ngu, bale ene tabango oni nowoon-
doyemo oliyilo ewolo.
35 Bale ene mande gula gome ma ingolo ngu, asa, enengo
yano enengo kamesumooyemo sumoo etoyiga, nguno da-
moni etoyi ingowanggo. Ene baledo Kristen simoo balelo
goobooyingomo, mande eweloyi ngu nenengo kini.
36 Ye bine ngandilo ingootenggo? Noolendo Anutlo mande
ngu sembuli telo, ko, noolendo nangge mande ngalo damoni
bidodo ingomukooteto. Elo ingootenggoku, ngu hamoo
oolengo kini.
37 Ene oni onendo Anutlo mandeni nga wesiyolo eweloyi,
ngundi enendo Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo
yowoku, ngundo ene komo ingoyi. Nga mandega nondo
nakangootenoku nga ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngulo ma-
mana mandeni.
38 Ene oni gula Anutlo mamana mande ma ingolo, key-
owaku ngu, asa, ye nguya enengo mandeni ma ingowelo.
39 Ariya, ye Kristen konebane, ye komo Anutlo mandeni
nga wesiyolo elo, etuyeloweloyi kongga, ngalo hahangeya,
yanggango teyi. Ngundilo nangge, ye Anutlo Yukani ngulo

mande bungeyi gula gulanonggo mande eweloyi damon-
ingga, ngulo loogu ma tewelo.
40 Ye Anutno yambo mande tewelo ngu, ye komo oo
bidodo teya, gome yoonenengoya yeya, ngunonggo ye ko
ngu enengo nalunimo teyi.

15

Kristus Kumoolo Ko Ootookoowolo

1 Ye Kristen dobooguline, no yengo ingonduduye, ko
yokutuyelooteno. No Anutlo mande keda gome nenengo
kuli etoowe, ingolo yowonggoku, ngu nowoondoyemo yang-
gango ooloote.
2 Ene nondo Anutlo mande gome kedaga nga yeno
ewonoku, ngu gome dowoowanggoku, ngundo ye yoyoote.
Ene ye mande ngalo nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku
ngu, asa, ye oonatewanggo.
3 Nondo mande ye kuli yunowonoku ngu, ndawugalo
ngulo, no komo ye tunoo oolengo ingootenggoku, ngu ingow-
elo ngandilo elo etuyelowono. Anutlo mande nakangoyin-
gomo ngandilo ete. Kristusndo noolengo bidodo mbum-
buwanayi andangeweloyimbolo kumooyingo, elo nakan-
gowolo.
4 Kristus Yesus kumootoni, bingo yolo, meleno melen-
goowonggori. Ene Anutlo mande so uyi nakangoyin-
gomo ngu keyolo, nalu kabusagomo ko yokutuwootoni
ootookoowolo.
5 Ootookoolo, Pita, oowooyi gula Sipas, ngu doongey-
imo tunootelo, kootusina, enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayaga (12), ngu doongeyemo nguya tunoote-
toni kenowonggori.
6 Kootusina, Yesus Kristusndo, Kristen oni doboogulinayi
ulungga oolengo (500) dagalo, ngu doongeyemo tunootetoni
kenowonggori. Ngu Kristen oni doboogulinayi ngulomu
gidale oodoyi, gidale kuli kumoowonggori.
7-8 Ngu naluno nguno, Yesus Kristusndo, Yems doongeyimo
tunootelo, kootusina, Aposel oni bidodo doongeyemo nguya
tunootewolo. Kootusina, no doongenemo nguya, tunoote-
wolo. Ene nono ngu sodedo oolengo tunootetoni, kenolo,
nowoondone yowoolengootoni, enengo ko oni tewono.
9 No, ngu Aposel oni, ngulo kewooloyemo oni owoolongo
bodaga. Onindo noya Aposel eweloyi nguya kini. Ndatelo
ngulo, nondo kuli Anutlo Kristen oni simoo bale yutolo
yowoosoolo, yombuliyelolo oluwono.
10 Ene Anutlo sumangenimo, no ataga oolootenoku da-
moningga nga ngu, no komo ngundilo oluwano. Anut-
ndo sumangengga nunowoku ngu, nono engge ulungga

tunooteteku ngu, nguno no komo ko yanggango telo, Aposel oni gidalega dagayelolo ko tewono. Ene ko ngu nondo ma teteno. Kini, Anutlo sumange ngu noya oodoni, ngunonggo no ko ngu teteno.

11 Nondo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo ewonoku, ngundi Aposel oni gidalegado ewonggoku ngu, ngu noole bidodo Anutlo mande keda gomengga nga nangge yootunolo ewootoku, nguno ye kuli nowoondoyemo hamoo tewonggo.

Kootusina Oni Kumooyingo, Ngu Bidodo Ko Ootookoowanggo

12 Yo, noolendo suwoo suwoo Kristus ngu kumoononggo, Anutndo ko yokutuwootoni, ko keda ootookooyingolo eteto. Ndawugalo ye kewooloyemo, ngunonggo oni gidalegado ngandilo etenggo. Oni kumoolo ko ma ootookoowanggo. Ndawugalo ene ngundilo etenggo?

13 Ene oni kumoononggo ko ma ootookooweloyi, ngu hamoo tetoni ngu, asa, Anutndo Kristus nguya, melenonggo ko ma yokutuwoolo yeni ootookooweloyilo ewolo.

14 Ngundilo nangge, kuli Anutndo Kristus hamoo ma yokutuwooyingo ngu, asa, nga mandega, noolendo elo koyi tetetoku, nga nguya ngulo enggeni kini. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga nguya enggeni kini.

15 Ngundilo tetoni ngu, ariya, noolendo Anutlo mande etetoku nga, ngu ebe ganagana mande. Ndatelo ngulo, noolendo ngu kuli tunoo oolengo ngandilo ewooto. Kristus ngu, Anutndo kuli melenonggo yokutuwootoni, ko ootookooyingolo ewolo. Ngu hamoo Anutndo oni kumooyingo ngu ma yokutuyeloweloyi ngu, asa, Anutndo Kristus nguya ma yokutuwootoni ootookoowa.

16 Yo, Anutndo oni kumooyingo ngu hamoo ma yokutuyeloweloyi ngu, ariya, noole komo ngundilo ewato. Anutndo Kristus nguya melenonggo ma yokutuwootoni, ootookooyingo, ewatolo ewolo.

17 Ene Anutndo kuli Kristus melenonggo hamoo ma yokutuwooyingo ngu, asa, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kingo tetenggo. Ye ngu ataga yengo mbumbuwayemo nguno oolootenggo.

18 Asa, oni Kristusno nowoondoyemo hamoo telo kumoowonggoku ngu, ene nguya oonatelo kinitewanggo.

19 Noole Kristusno nowoondonayimo hamoo tetoni, Kristus sobowoolo ootoolo, ngunonggo noole mela ngalo oo nguno keda oluweloyiga, nguno nangge oluwatoku ngu, asa, oni bidodo nowoondoyi ulungga oolengo, noolengo yunowanggo.

20 Ngundilo nguya kini. Ngu hamoo oolengo! Kristus ngu
kumootoni, Anutndo kuli yokutuwooyingo! Yesus Kristus
ngundo oni kumooyingo ngulo koleteyunolo ootookoowolo.
Ngu ngandilo: Yesus ngu kono oowali koletelo enggelo man-
doni yeteku, ngundilo tewolo. Yesus koletelo ootookooyingo,
ngundilo oolengo Kristen oni nguya, kootusina hamoo
oolengo ootookoowanggo.
21 Yo, oni gulado kuli kumoo damoningga, ngu yeni
tunootewolo. Ngundilo nangge, oni gulado, ngu oni ku-
mooyingo ngu yoyeni, ko ootookooweloyi damoningga, ngu
yeni tunootewolo.
22 Ngu ngandilo: Adamnonggo, ngu oni bidodo ku-
mootenggo. Ngundilo nangge, Kristusnonggo, ngu enengo
Kristen oni bidodo, ko keda ootookoowanggo.
23 Ngundilo telo, noole bidodo noolengo naluno sungo
sungo ootookoowato. Koletelo, Kristusndo ombutoni,
ngu keyolo, Yesus Kristus Sambo endemonggo ko om-
buteku naluno, enengo oni simoo bale nguya ko keda
ootookoowanggo.
24 Ngu nalunggano nguno, oo bidodo kinitemukootoni
ngu, asa, ngu naluno, Kristusndo ngu Gabman tabango
Anutdodo mundi tetenggoku, ngu bidodo melako ngano
oolootenggoku, ngu bidodo woongooni umukowa. Ngundilo
telo, asa, Yesusndo enengo oni simoo bale sobowooteku
damoningga, ngu eweyi Anut kandeyimo yewa.
25 Ndatelo ngulo, Kristusndo, ngu komo Oo Bidodo Sem-
buli Ulungga oolengo oluwa. Ngundilo telo oode, oololo,
enengo me oni bidodo yoyeni kinitemukowa.
26 Yesus Kristusndo me oni ngu yeni kinitemukootoni, asa,
kootu wenga kumoo damoningga nguya yeni kinitewa.
27 Anutlo mande so uyi nakangoyingomo nguno ete.

Anutndo oo bidodo yeni Kristus tanggeyimo yetoni, ngundo
sobowoowalo ewolo. *Sam 8:6*

Ndatelo ngulo, Anut enengombo oo bidodo Kristus tanggey-
imo wata yewa. Ngulo ngu, noole kuli ingooteto. Anut
enengombo ngu Kristus newendemo ma oluwa. Ene oo
sungo bidodo ngu Kristus newendemo yemukowolo.
28 Ngundilo yemukolo, asa, ngu nalunggano nguno, Anut
Nangoni Yesus enengombo ngu, ene oololo, oo bidodo kuli
yeni tunooteyingo, Anut ngu keyi damonimo ulo oluwa.
Ngundilo telo, Anut enengombo ngu oni oo bidodo tabango
ulungga oolengo oluwa.
29 Oni gidalegado kuli ngandilo ewonggori. Anutndo oni
kumooyingo ngu, ko yokutuyelootoni ma ootookoowang-
golo ingootenggo. Ngundilo mande hamoo tetoni ngu,

ndatelo ngulo, oni gidalegado oni kumoowonggoku, ngulo
ingondudu telo, ene ngu musiyemo sono (kundingiyi) ngu
sonowootenggo? Ene oni kumooyingo ngu ko hamoo
ma ootookooweloyi tetoni ngu, asa, ndawugalo, oni gi-
dalegado oni kumooyingo, ngulo ingondudu telo, oni
ngu hoolooweyelowelo sono (kundingiyi) ngu gemutenggo?
Hamoo oolengo, Anutndo ngu oni kumoononggo ko yoku-
tuyelowa.
30 Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugalo ngulo,
noolendo suwoo suwoo mande, ngulo damoni wesiyolo elo,
ngulo ko yanggango tetooye, ngulo onindo noole yutolo
yombuliyelowelo telolootenggo?
31 Ye Kristen dobooguline, ngu hamoo eteno. Nondo Kris-
tuslo oowooyi wesiyolo etenoku, ngulo ngu, nalu bidodomo
oni nuleyi kumoowa. Ngu nguya hamoo oolengo, nondo
yengo noolengo Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi
Yesus Kristus, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo no
yengo oni oni ulungga teteno.
32 Ene oni kumoononggo ko ma ootookooweloyi tetoni ngu,
asa, nondo ko yanggango telo, Epesas endemo, Kristuslo me
oni ngulo yanggangoye yewe imakeyingo, ngu nondo kingo
ko ngundilo tewono. Nga mandega nga hamoo tetoni ngu,
asa, Anutlo mandeno eteku ngandilo tewano.
Noole oowali sono oo ngu nelo kingo oode, ndatelo ngulo,
yangeni kumooweloyilo ewooto. *Ayisaya 22:13*
33 Ene mande ewonggoku ngu hamoo kini. Ye kingo gana-
ganayelootenggo. Ye mande ngalo ma wenonowelo, nga
mande ngano ngu ngandilo: Noole oni damoniye biyomim-
boya endeyootetoku, nguno enendo noolengo damoninayi
ingoyingonayi metemingga, ngu sodedo yombuliyowang-
golo ewooto.
34 Ye komo damoni biyobiyomi ngu yokoya, ingondudu
metemi yoya ngu, ye mbumbuwa ko ma tewelo. Ye ingoyi.
Oni gidalega ye kewooloyemo nguno, ene Anutlo nowoon-
doyemo hamoo elo ma ingootenggo. Nondo nga mandega
etenoku nga, ngu ye oyumoyelonilo eteno.

Goweyi Ko Ootookooweloyi, Ngu Guladilo Oolengo

35 Oni gulado ngandilo sumoo ewa. Oni kumooyingo ngu,
ndatelo telo ko ootookoowanggo? Ene ndatelo goweyega
yolo, ko ombuwanggo? Elo sumoo ewa.
36 Ge wenonoyingo oni! Ge nggile yuwooyi imiteku ngu,
ene mbongeyi keda ooletoni, ngu ene koletelo yuwooyingga
ngu, buwoo yete.
37 Ngu oo yuwooyingga imitenggoku ngu, oo yuwooyi ngu,
wembuyi mbonge oo ngundilo kini. Ngu kingo tanggooli

nangge imitenggo. Ngundilo oo ngu, Rayis, nggile, ngundi
oo yuwooyi gula bine, ngu nangge imitenggo.
38 Ene Anut enengo tewelo ingooteku, ngunonggo oo
yuwooyi oowooyingga, ngu sungo sungo goweye guladilo
guladilo yunowolo.
39 Enengo goweye bidodo ngu gulanangge ngundilo kini.
Kini, Anutndo goweye oowooyingga yunowolo. Ene oni
simoo balelo goweye ngu guladilo, se, bo, kare goweye ngu
sungo, nu goweye ngu sungo, wendeyino iso ngulo goweye
ngu sungo yunowolo.
40 Sambo melalo oo goweyali, sungo sungo oolooteli.
Sambolo oo dulidalini ngu guladilo, ko melalo oo dulidalini
nguya guladilo.
41 Sa ngu ene dulidalini sungo, kombo ngu ene dulidalini
sungo guladilo, dootu ngulo dulidalini sungo guladilo nguya.
Dootu kewooloyemo nguya dulidalini ngu sungo guladilo
guladilo ooloote.

42 Oni kumooyingo ngulo ootookooyingo nguya ngundilo
nangge. Goweyi noolendo melengootetoku, ngu buwoo yete.
Ene goweyi keda yokutuwootoni ootookooteku, ngu hamoo
oolengo ko ma buwoo yewa.
43 Yo, goweyi noole melengoowootoku ngu, ene oowooye
bingamini ko yanggangoni nguya kini. Ene goweyi ko
keda yokutuwootoni ootookootekungga ngu, ene oowooye
bingami ko yanggangonidodo.
44 Ngundilo nangge, goweyi noole melengoowootoku, ngu
mela ngalomu. Goweyi melenonggo ko yokutuwootoni
ootookootekungga ngu, Sambolo goweyi. Yo, mela ngalo
goweyi nguya oodoni, ko Sambolo goweyi nguya ooloote.
45 Anutlo mandeno nguya nakangolo ewolo.

Oni koletelo gogolo, Adam ngu enengo keda oluweloyiga
Anutndo inootoni tunooteyingolo ewolo. *Yenesis 2:7*
Ene Adam kootu wenga tunooteyingongga, ngu Kristus.
Anutndo Kristus ngu keda oluweloyi guladilo inowolo.
Ngundilo nangge, Kristusndo oni enengo nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu enengo kedaga sugi sugi oluweloyi
ngundilo yunowa.
46 Ene sambolo goweyi keda oluweloyiga, ngu koletelo
ma tunootewolo. Kini, ene mela ngalo goweyi keda
oluweloyiga ngu koletelo tunootewolo. Sambolo goweyi
keda oluweloyiga ngu, ene kootu oolengo tunootewolo.
47 Oni koleteyingo ngu, mela ngalomu, Anutndo mela
ngando oni yewolo. Ene oni kootungga ngu, Anutlo Sambo
endega, ngulo oni.

48 Noole mela ngalo oni bidodo ngu, oni mela ngando
yeyingongga ngundilo. Oni bidodo Sambo endemo ngu,
noole bidodo Sambo ende oningga ngundilo tunootewato.
49 Ataga ngano ngu, noole mela ngalo oni kilalongo
oolooteto. Ngundilo nangge, kootusina, noole Sambo ende
oningga ngu kilalongo tunootelo oluwato.

50 Kristen dobooguline, no yeno nenengo oolengo eteno.
Mela ngalo oni ngu, ene mete Anutlo endega nguno enengo
oni simoo bale sobowooteku, nguno ma ulo oluwanggo.
Ndatelo ngulo, noolengo gowenayi ngu mela ngalomu
nangge. Ngundilo nangge, noolengo gowenayi kumoolo
biyomi yeweloyi, ngundo Sambo ende kumoolo ma biyomi
yeweloyi musiyongga, nguno hamoo oolengo ma oolewato.
51-52 Ye ingoyi! No mande kombiteyingo gula yeno elo
etuyelowelo. Noole gidalega bidodo ma kumootooye, ene
noole bidodo komo gowenayingga nga, ngu yowoolen-
gootoni, sambolo goweyi tunootewa. Yo, nalu wenga
tetoni, unggu uwootoni, ngguyi utoni, oni kumooyingo ngu
ootookoolo, goweyi kedaga ngu yolo, ngulo ene ko ma
kumoowanggo. Ngu nalungga nguno, noole sodedo doonge
palelo ngundilo nangge kenootooye, noole bidodo gowenayi
yowoolengootoni, ene sambolo goweyi ngu yolo tunootewa.
53 Ngu naluno nguno, noolengo melako, ngano gowenayi
buwoo yeweloyi ngu yokolo ngu, sodedonangge, noolengo
gowenayi keda ma buwoo yeweloyi ngu yolo, sambolo gowe-
nayi keda tunootewato. Yo, noolengo sambolo gowenayi
kedaga ngu ko ma kumoolo buwoo yewa.
54 Asa, ngu nalungga ngu tunootetoni, oo kumoolo
kiniteweloyi ngu yokolo, ene oo suwoo suwoo sugi keda
oluweloyi ngu yolo nenggulongootoni, nguno Anutlo mande
so uyi nakangoyingomo ngu, engge tunootewa. Anutlo
mandeno ngandilo ewolo.

Anutlo yanggangoni ngundo kumooweloyi damoningga ngu
yeni kiniteyingolo ewolo. *Ayisaya 25:8*

55 Anutlo mande so uyi nakango gula ngundilo ete.

Kumoo, gengo yanggangongge ndatelo? Kumoo, ge ogin-
goyingo gula teweloyi yanggangongge kini. Ewolo.
Hoseya 13:14

Hamoo oolengo, ngu naluno Anutndo kumooweloyi damon-
ingga ngu yeni kinitewa.
56 Kumooweloyi ngulo sosoleteku ngu ngandilo: Oni enengo
mbumbuwa tewonggoku, ngulo gumi ogingoyingo yowang-
goku, ngulo sosoletenggo. Ndatelo ngulo, oni melako ngano
oluwonggoku ngu, ene Anutlo mamana mande ma key-
owonggo!

57 Ene noole Anutno esetetooye, noolengo Ulungga Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo yanggan-
goni, nguno noole yoyeni, mbumbuwa teweloyi damoni,
ko kumooweloyi damoni, ngu bidodo dagalo, yanggango
yowato.
58 Ariya, ngundilo ngulo, ye nolo Kristen dobooguline oolengo, ye komo nenengo yanggango dikaya oliyi.
Ngundiya teya ngu, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
Yesus, ngulo koni ngu suwoo suwoo yanggango teyi. Ye
ngandiya ingoyi! Ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus,
ngulo koni tewonggoku, ngu kingo tuwoo ma yokowanggo.

16

Beye Gooboongoolo, Ngundo Anutlo Oni Simoo Bale Hoolooweyeloweloyi

1 Nondo ataga beye gooboongoolo Anutlo oni simoo bale
Yerusalemno oolootenggoku, ngu yunowelo mande eteno.
Nondo kuli ngu kongga ngu telo, Galesiya melako, Kristen
simoo bale etuyelowonoku ngu, ye ngudodo komo ngundiya
teyi.
2 Sande nalu bidodomo, ye bidodo sungo sungomo, ye
komo ngulo ingondudu teya, yengo bobeye usowooya, gumi
gula yengo yano yetoyiga, nguno olini. Ngundilo telo oodoyi
ngu, kootusina, no tanggeyemo nguno toongetoowe, ye
ngulo koyi eririnonggo telo, digi ma erewewanggo.
3 Kootusina, no nguno mayetoowe, yengombo oni gidalega
logoyelootoyi, nondo so uyi nakangolo oni ngu yunootoowe,
ngundo yengo beye oo kingo duwoo esetelo yetenggoku, ngu
yolo, Yerusalemno oololo yunowanggo.
4 Ene nondo enedodo oolouwelo ingolo ngu, asa, no
enedodo oolouwato.

Pol Ene Korin Melako Oololo, Kristen Oni Simoo Bale Yeyowelo Endeyowa

5 No ngu koletelo, Masedoniya mela ngu kewoolo oolengo
usowoolo, yade yade oololo, asa, no ye yeyowelo oololo
tunootewano. Yo, no komo Masedoniya mela kewoolo
oolengowoole oolouwano.
6 No ngu yeya nalu gidega oluwato, bine, ngundi medugu
nalu ngu bidodomo yeno oluwano, bine? No watayi kini.
Ene kootusina, no ndano toongewelo tetoowe ngu, ye mete
digi oo gidalegado hooloowenelootoyi, no toongewano.
7 Ye ingootenggo. No ataga, ye yeyolo yoyokolo, sodedo ko
toongeweloyi nguya kini. Kini, Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Yesus, ngundo ma solenelootoni ngu, asa, no
yedodo nguno nalu pelungga oluwelo ingooteno.

8 Ene no Epesas endemo ngano oodoowe, Yuda onilo nalu
kundingiyi, oowooyi Pentikos ombuyingo, ngulo naluwo
tunootewa.
9 Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga Anutlo mande
ingoweloyi sobonelootenggo. Ngulo ngu, Anutndo ene
nowoondoye yeni tango yetoni, ngulo no ngano ootoolo,
enengo mande keda mesalango ngu wesiyolo etuyelowano.
Ene oni oowooyingga nolo mundi telo, oolene ukingowelo
telo oolootenggo.

10 Kootusina ngu, Timooti ye tanggeyemo nguno mayeton-
ingga ngu, yendo komo gome sobowoolo kawararangootoyi
ngu, asa, Timooti ene newende metemi imakeyingo ingolo,
ene ye kewooloyemo nguno yedodo gome oluwanggo. Ye
ingoyi. Timooti ngu, ene Ulungga Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi Yesus, ngulo koni gome nondo ko tetenoku, ene
nguya ngundilo ko tete.
11 Ngundilo ngulo, ye gulado ngandilo ma ingowelo. Tim-
ooti ngu ko gome ma tewa, elo ma kootu inowelo. Kini, ye
komo ene yeyiga newende imakeyingo sumangedodo teya
oodega, kootusina yoya ooleko yokootoyiga, ene nono ko
ombuwa. Nondo ngu eneya Kristen dobooguline gidalega,
enedodo ombuweloyi ngulo soboyelooteno.

12 Noolengo Kristen doboonayi Apolos, ngulo mandeni ngu
ngandilo: Nondo nalu ulungga Apolos eriringowonoku, ene
Kristen oni dobooguliniayi gidalega nguya, ye tanggeyemo
nguno ye yeyowelo oolouweloyimbolo. Ene Apolos ngu, nga
naluno ngano oolouweloyi ngu yokoote. Ene kootusina oole
gula kenolo ngu, asa, ene yeno oolouwa.

Mande Gumi Gidalega

13 Ye komo gome doongedoongoodoongoo teya, yengo
nowoondoyemo hamoo ngu gome sobowooya yanggango
teya, ye sosolelo ma oluwelo. Kini, ye komo yanggangoye-
dodo teya oliyi.
14 Yengo oo tetenggoku, ngu bidodomonggo, ye komo
nowoondoyi teweloyi damonimo nguno teyi.

15-16 Ye Kristen dobooguline, ye Stepanas simoongololo
ingootenggo. Enendo koletelo, Akayiya melako Kris-
ten tetenggo. Ngundilo telo, enengo ingondudunonggo,
ene Anutlo oni simoo bale hoolooweyeloweloyi, ko, ngu
tetenggo. No ngu oni ngundilo mande damoniye gome
tetenggoku, nguno ye nguya ene keyeloya, ye ngundiya
teyilo ingooteno. Yo, nondo ye yokutuyelootenoku, ngu
ye oni ngundilo ngu keyelolo, ko, ndawu oninggado oni
bidodo hoolooweyelolo tetenggoku, ngu keyootenggo. Ye

ene nowoondoyemo uya, ngunonggo yanggango dikaya teyilo ingooteno.
17 Stepanas, Pootunetas, Akayikas, galo ngu, ene no tanggenemo mayetoyi, yeyolo, ngulo no enengo oni oni ulungga tewono. Ndatelo ngulo, ye ngano ma ombuweloyi kini, ngulo enendo ye hoolooweyelolo, nono ombuwonggo.
18 Yo, nga oni kabusaga ngando nolo nowoondone yeyi imaketeku, ngandilo ye nowoondoye yeyi imakewoku, ngundilo tewonggo. Ngulo ngu, ye komo oni ngundilo ngu bingamiye, eya okooyi.
19 Anutlo Kristen oni simoo bale Esiya melako oolootenggoku, ngundo ye kambayelootenggo. Akuwila ko Prisila elambalisa, ngulo yano Kristen simoo bale suwoo suwoo mayelo, gooboongoolo oolootenggoku, ngu bidodo nguya Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngu oowooyimo nguya ye kambayelootenggo.
20 Kristen doboogulinayi ngano, ngu bidodo ye kambayelootenggo. Ye bidodo sungomo sungomo, Kristen dobooguliye sumangenonggo kandeye dowooyi.
21 No, Polndo nenengo kandenembo, nga kambayeloyingo mandega nga nakangooteno.
22 Oni gula ene Yesuslo ma ingolo, nowoondoye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno ma yelo ngu, asa, Anutndo ene kumana biyomi inowa. Noolengo Oo Bidodo Sembuli, ge ombu!
23 No Oo Bidodo Sembuli Yesus, nguno yemboongetoowe, gedo sumangengge ngu, ene kuduwooyunootooga oliyilo yemboongeteno.
24 Kristus Yesus oowooyimo, no nowoondone ye bidodo yunooteno. Ngu hamoo.

2 Korin
2 Korin Mande Tabango

Ngu naluno, Polndo so uyi gula nakangolo, Korin oni simoo bale ngu endemo oolootenggoku, ngu yunowolo. Ene ngu mela gumisina nguno oluwolo. Ngu melangga ngu oowooyi Masedoniya. Korin endega ngu Giris mela gumisina nguno ooloote. Ngu endega ngu, ene hamoo oowooyi bingaminidodo ngu oni simoo bale, ene ngu mela gumisina nguno oolootenggo.

Mande gumgum ngu, nga so uyimo ngandilo ooloote.

Kambayeloyingo mande elo, ko, oni oni teya, Anut oowooyi bingami okooyi. 1:1-11.

Korin oni simoo baledo, Pol kowuli inootoyi, ene Polndo ngulo gome ingolo, eneya nowoondoye gulanangge yelo, oluwelo gome ingowolo. 1:12–2:13.

Pol, enengo koni oolengo ngu ngandilo. Enendo ngu, mande kedaga Anutndo elo gosiyolo, oni simoo bale yunowoku ngu, Polndo yootunolo eweloyi oni tunootewolo. 2:14–6:10

Polndo enengo newendemonggo oo ngu, Korin oni simoo baleno kowuli ingolo, ngundilo ewolo. 6:11–7:16.

Oniya mande elo, ko enengo ingoyingoyemonggo nguya ete. Ene nowoondoye gulanangge yelo, bobeye gooboongootoyi ngu, oni simoo bale gidalega yunowelo. 8:1–9:15.

Polndo ngu oo ngu, oowooyingga sulena onindo ko tetoyi tunooteyingomu, ngulo mandeni ewolo. 10:1–12:21.

Pol enengo newendemonggo ngu ete. Yengo ingonduduye ngu yanggango yunolo kambayelooteno. 13:1-14.

Polndo Korin Kristen Ngulo So Uyi Kootungga Nga Nakangowolo

1 No Pol, Kristus Yesus ngulo Aposel. Anut enengo ingondudunonggo no noyolo, enengo Aposel noyewolo. Noolengo Kristen doboonayi Timooti, ngundo hoolooweneloot oni, nga mandega nga nondo yengo nakangooteno. Yo, nga ngu ye Anutlo simoo bale Korin endemo, ko Giris melako, Kristen oni oolootenggoku, ngulo nguya nakangooteno.

2 Nondo Anut, ngu noolengo Awanayi, ko Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, Yesus Kristusno yemboongeteno. Gedo gengo sumange ayibige ngu ene yunootooga, nguno nowoondoye imakeyingomo oliyilo ngulo yemboongeteno.

Anutndo Pol Hooloowelo, Ngulo Esetewolo

3 Noole Anut oowooyi bingami elo okoowato. Ene ngu
Anut, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus,
ngulo eweyi. Ene ngu nowoondoyi teweloyi ngu bidodo
Sembuli Ulungga. Ene ngu oni simoo bale kowulidodo
oolootenggoku, ngulo nowoondoye bidodo yeni ayibidodo
tetoni hoolooweyeloweloyi ngulo Anut.
4 Yo, kowuli ogingoyingo bidodomo nooleno tunootetoni
ngu, Anutndo noole nowoondonayi yeni, imakelo ooloote.
Nguno ngu, noole nguya mete oni kowuli ogingoyingo
guladilo guladilo, eneno tunooteteku, ngu hoolooweyelolo
nowoondoye yeyi imakewa. Yo, Anutndo noole nowoon-
donayi yeni imaketeku, ngulo noolendo nguya, mete oni
oowooyingga ngundilo hoolooweyelowato.
5 Yo, ogingoyingo ngundilo ngu, Kristusndo ngu kuli
koolowooyingo, ngulo Anutndo ene hooloowetoni, newende
imakewolo. Ngundilo nangge, ngu kowulingga, ngu nooleno
nguya, ulungga oolengo tunootetoni, ngulo Kristusndo
ngu noole nowoondonayi yeni, gome imakeyingo oolengo
tunootete.
6 Noolendo yeno mande keda gome mesalango, ngu
yeno wesiyolo elo, nguno ogingoyingo kowuli oowooyingga
koolowootooye, ene Anutndo nowoondonayi yanggango
teyunolo ngu, enengo ayibini sumangeni, ngundo yeni
imakewolo. Imaketoni, asa, ye ngu kenolo ingootenggo.
Ngundilo damoningga, ngundo nooleno tunooteteku ngu, ye
etuyelooteku, ngundilo nangge, yendo kowuli ogingoyingo
yeno tunootetoni ngu, Anutndo ye nguya hoolooweyelowa.
Yo, Anutndo ngu yengo kowuli koolowootenggoku, naluno
nguno, ene hamoo oolengo hoolooweyelootoni, nowoon-
doye ngu yeni, imakeyingo yanggangoyidodo teyunowa.
7 Noolendo, ye Kristuslo konimo, ngu hamoo yanggango
dikatenggoku, ngulo noole nowoondonayimo hamoo yang-
gango ingooteto. Ye ngu noole goboolo dikalo, nguno
ngu, noole hoolooweyelolo kowuli goboolo nooledodo
koolowooweloyi. Ngundilo nangge, ye nooledodo sumange
ayibi imakeyingongga, Anutnonggo ombuteku ngu, noole-
dodo goboolo yowato.
8 Yo, ye Kristen dobooguline, Esiya mela ulungga, nguno
kowuli nooleno tunootewoku ngu, ye nguya ingoyi, elo ngulo
eteto. Kowuli ulungga oolengo nguno noole wiliyelowong-
gori. Ngundo ngu, noolengo yanggangonayi, ngu bidodo,
ngu hamoo oolengo dagawolo. Ngundilo telo, noolendo ngu
kumoowatolo ingowooto.
9 Yo, noolendo noolengo ingonduduno, ngu ngandilo in-
gowooto. Noole ngu mande wilikoyingo oni, ngundo ngu,

kuli nooledodo ewolo. Ye komo hamoo kumoowanggoku
ngu! Elo ingowono. Noole komo ngundilo ingowooto. Ngu
noolendo, noolengo yanggangonayi, ngundo ma yeni mete
tewa. Ngundo noole etuyelooteku, ngu noole komo noolengo
yanggangonayimo Anutlo koni hamoo ma tewato. Kini,
Anutndo enengo yanggangoni, ngundo Yesus Kristus me-
lenonggo yokutuwooyingo yanggangongga, ngudodo noole
komo koni tewato.
10 Ngu ooga, ngundo noole yuleni kumoowelo tewolo.
Ene ngu oo biyomi oolengo, ene Anutndo kuli ene noole
yoyowolo. Kootusina nguya, ene noole ko yoyowa. Yo,
noolendo, ngu noole nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngu
ene komo hamoo oolengo kowuli gula, noole wiliyelowelo
tetoni ngu, asa, ene noole ko yoyootoni gome oluwato.
11 Ye nguya komo noole Aposel oni hoolooweyeloya,
Anutno yemboongeyi. Ngundilo tetoyi ngu, Anutndo oni
simoo bale oowooyinggalo, yemboongeyingo ngu ingolo, ene
noole hoolooweyelowa. Oni simoo bale ulungga oolengo,
ene nooleno ingolo, ene Anutno ngulo esetewanggo.

Polndo Korin Oni, Ngu Kuli Ma Ganayelowolo

12 Noolendo ngu ooga, ngulo oni oni telo eteto. Noole
nowoondonayimonggo ngu yootunolo etoni, ngu damoni
nenengo Anut doongeyimo, ko ye doongeyemo nguya, gome
nenengo oolengo oluweloyi, ngulo gome ingooteto. Nga
damoni gomengga nga, ngu Anutndo noole yunowolo. Mela
ngalo oni, ngulo ingoyingoni ngundo, damoningga ngu
nooleno ma yeni tunootewolo. Kini, Anutlo sumangeni
ngundo nangge, ene noole kuli hoolooweyelootoni, noole
ngandilo endeyootetoku nga!
13-14 Nga mandega nga, ngu nondo yengo nakangootenoku,
ngalo damoni ngu ma kombiteyingo. Kini, yengombo kan-
dangelo ngulo damoni gome ingowanggo. Kuli ye noolengo
damoninayi ko mandenayi bidodo gome ma ingowonggori.
Ene kootusina ngu, ye noolengo damoninayi bidodo in-
gomukowanggoku, ngulo gome ingooteno. Ye ngundilo
ingomukootoyi ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
Yesus, ko ombuyingo nalunimo nguno, yendo noolengo oni
oni tetoyi, ko noolendo nguya yengo oni oni tewato.
15-16 Nondo ngu, ye kuli ingonduduye gomengga ngulo
nowoondonemo hamoo telo, ngundilo ngulo, kuli no yeno
koletelo oolouwelo ingolo ewono. No yeno Korinno,
koletelo oolo lo, ngunonggo ye yoyokolo ngu, no Mase-
doniyano oolouwano. No Masedoniyanonggo ngu, no ye ko
tanggeyemo ombuwanolo ingowono. Nguno ngu, no tambu
elaya, yeno ooloutoowe, ye ngulo nowoondoye metemi

ingolo, oni oni tewanggo. Asa, no ngundilo yeno ko ombulo,
nguno nondo oo gula gulalo wenonootoowe, yendo mete
hooloowenelolo, sulenelootoyi, Yudiya melako oolouwano.
17 Ndatelo ngulo? Nondo yeno ombuwelo mandega,
ewonoku ngu, no ingondudu bulibali ingolo ma ewono. No
kingo nga mandega nga, ngu ma eteno. Kini, no nenengo
ingoyingo koletelo, ngu yokolo, no komo ombulo, ye tambu
elaya yeyolo, nguno nowoondoye yanggango yunowelo in-
gooteno. No mela ngalo, damoni ngu ma keyolo, nguno
eteno. Oni oo gulalo ewelo ngu, oni ngandilo etenggo. Yo,
elo, ko, oni gulano ngu kinilo etenggo. Hamoo oolengo, no
ngundilo damoni, ngu no ma tewano.
18 Noole Anut doongeyimo, noolendo mande ye yunoote-
toku, ngu komo hamoo oolengo. Ngu ebe ganagana ma eteto.
19 No, Sayilas ko Timooti, noolendo kuli ye kewooloyemo
nguno mande nga elo etuyelowooto. Nga ngu Anut Nangoni,
Kristus Yesus, ngulo mandeni ngu ye ingootenggo. Yo,
enengo mandeni eyingo, ngu hamoo oolengo nangge, ebe
ganagana mande kini.
20 Yo, Anutlo sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu oowooy-
ingga oolengo tetoni, ene Kristusndo ngu bidodo keyolo
temukowa, ngu ingooteto. Ngulo ngu, noole Anut bingamini,
elo okoolo, noole nguno hamoo oolengo eteto.
21-22 Anut enengombo nangge noole, ye nguya yoyeni, Kris-
tusdodo nowoondonayi goboolo gulanangge yeteto. Ngundo
nangge, ene noole logoyelolo yoyolo, enengo konimo, ngano
nangge yoyewolo. Yo, enengombo, ngu nooleno enengo
sunggi kundingiyi ngu yelo yunolo, enengo Yuka Kundingiyi,
ngu noole nowoondonayimo yelo yunowolo. Yuka ngu
Anutlo oo koleteyingo, ngu gumi kootu yunoweloyimbolo,
ngu yunowoku, ngu noole ngandilo ingooteto. Hamoo
oolengo, ene kumana bidodo kootu, noole yunowalo in-
gowolo.
23 Ene nondo, Anut doongeyimo, no hamoo oolengo
eteno. Nondo yeno sodedo ko ma ombuyingo ngulo damoni
ngandilo. Nondo ye kowuli yunowelo, yokootenoku ngu!
24 Noolendo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga,
ngulo tabango ma oolooteto. Kini, yengo nowoondoyemo
hamoongga, ngu kuli yanggango dikalo oolooteku ngu!
Ngulo ngu, noolendo yedodo, ko goboolo telo, nguno yengo
oni oni teyingongga, nguno yengo nowoondoyemo hamoo,
ngu yanggango yunowa.

2

1 No nenengo nowoondonemonggo ngandilo usowoolo
ingooteno. No yeno ogingoyingo kowulidodo, ngulo no ko

ma oolouwano.
2 Kini, nondo ye nowoondoye ogingoyingoweloyi kowuli,
ngu ye yunootoowe ngu, onendo ngu ye nowoondoye yeni
oni oni teweloyi, ngu yunowa? Ene nondo yengo nowoon-
doye yewe ogingoyingododo kowuli yewoku ngu, ko, oni
gulado no nowoondone yeni, oni oni ma tewano.
3 Ye ngu nolo oni oni tenunoweloyi oni. Ngundilo ngulo,
no yeno oololo, nowoondone ogingoyingo kowulidodo yolo
oluwelo ma ingooteno. Ngulo ngu, no kuli so uyingga
nakangowonoku ngu, nondo ye bidodo, ngu hamoo in-
gowono. Nondo oo gulalo nowoondonemonggo oni oni
tewanoku ngu, ye bidodo nguya, ngu ooga ngulo oni oni
teyilo ingooteno.
4 Yo, no kuli yengo so uyi nakangowonoku, ngu naluno
ngu, nowoondone kowuli ulungga nunootoni, ogingoyingo
nguya ingolo, ngunonggo ko no sendolo biyomi oolengo
teteno. Ene nondo, nga so uyingga nga ngu, nowoondoye
kowuli ingolo elo, ma nakangooteno. Kini, nondo nga so
uyingga, nga yengo nakangootenoku, ngu damoni ngandilo.
Nondo yengo nowoondoyi ulungga yunolo, ngulo nga so
uyingga nga nakangolo yunooteno.

Oni Mbumbuwa Tetoningga Ngu, Ngu Biyomi Tewoku Ngulo Komo Andangeyunoya Kapengoyeyi

5 Oni ene ngu kowuli ogingoyingongga, ngu yeyi
tunooteteku ngu, no nangge ogingoyingo ngu ma telo
nunoote. Kini, ngu ogingoyingongga, ngu yeno, oni gidalega
nguya, ogingoyingo ngundilo yunoote. No ngulo mande
yanggango ma ewano. No mande gumi bodaga nangge
etenolo ewolo.
6 Ene oni damoni biyomi tewoku ngu, ngulo gumi ngu oni
simoo bale ulungga doongeyemo, gumi ngundilo mamana
mande inootenggoku, ngu mete.
7 Ngundilo ngulo, ataga, ngu ye damoni gula teyinoyi. Ye
enengo mbumbuwa tewoku, ngulo ma ingowelo. Ye enengo
newende yanggango teyinoya, newende yeyiga imakeni.
Ngundilo ma tetoyi ngu, asa, kowuli ulungga newendemo
oodoni, ngundo ngu oningga, ngu yeni yombuliyowa.
8 Ngulo ngu, nondo yengo nowoondoye ngu yokutu-
woolo, ngandilo etuyelooteno. Ye komo ngu oningga, ngulo
nowoondoyi teyinoya, tanggeyimo oolouya, mande gome
ngu eya ingoya, nguno ene ko yowanggo.
9 Ngulo, nondo so uyi nakango kuli nakangolo, ye
tewooyelowono. Ye bine oo bidodomo no manggone keyolo
tetenggo, ngundi kini, no ngu kenolo ingoweloyimbolo.

10 Yendo oni gula biyomini tewoku, ngu kapengoyelo,
ngulo ko ma ingolo, nowoondoyi teyinowanggoku ngu,
asa, no nguya Kristus doongeyimo, biyomini tewoku, ngu
kapengoyelo, ngulo ko ma ingowano. Ene ngu nolo ko
kini, ngu yengo Kristen oni yengombo mete kowuli, ngu
yomosiyowanggo.
11 Yo, noole komo kewoolonayimo oo biyomi oolooteku,
ngu sodedo yomosiyowato. Ngundilo ma tewatoku ngu,
asa, Setando ombulo, noole ganaganayelolo yombuliyelowa.
Noole Setanlo ingonduduni kuli ingootetoku ngu.

Kristusndo Enengo Ko Oni Ngu Yanggango Yunoote

12 Kuli no Trowas endemo mayelo, nguno Kristuslo
mande keda mesalango, ngu elo etuyelowelo ombutoowe
ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, ngundo oni
nowoondoye kuli yomosiyootoni, mande gome ingowelo
sobowoowonggo.
13 Ene nolo nowoondone, ngu ma imakewolo. Ndatelo
ngulo, nenengo doboone Tayitas, nguno ma kenolo, ngulo
no Trowas oni kambayelolo, no Masedoniya melako
oolouwono.
14 Ene, no ataga, Anutno eseteteno. Ndatelo ngulo, Kris-
tusndo noole yanggango yunooteku, ngundo noole Setanlo
yanggangoni, ngu wongooye uwolo. Yo, noole Kristusdodo
woologongolo, nguno enengo yanggangoni, ngunonggo
endeyooteto. Nguno ngu, mela bidodomo Anutndo noole
suleyelootoni satetoku, nguno Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngulo mande keda mesalango, ngu wesiyolo eteto.
Ngu mandega etetoku ngu, ndindingo gome ngundilo, mela
bidodomo oololo logowoote.
15 Yo, noole Kristuslo ko oni ngu, Kristusndo yoyolo woolo
ndindingo gome ngu, Anutno yete. Ngungga ngu, kuli woolo
yeyingo onindo Anutno woolo ndindingo yeyingo ngundilo.
Yo, ngu ndindingongga ngu enengo mande keda mesalango,
ngu oni simoo baleno, wesiyolo eteto. Ene gidalegado gome
ingolo keyootoyi, ko, oni gidalegado, ngu yokootenggokulo,
ene oonatewanggo.
16 Ene ngu oni gidalega ngu mande gome ingoloode,
ene sowe kiniteteku, ngu oonateweloyi musiyomo uwelo
tetenggo. Ene oni gidalega mande gome ingolo yolo
dowootenggoku ngu, ene oni oni teweloyi Sambo endega,
nguno uwelo tetenggo. Ene onendo, nga kongga nga mete
tewa?
17 Oni gidalega Anutlo mande nguno ene bobeye yoweloyi
koyi tetenggoku, ene noole ngundilo ma teteto. Kini, noole
nowoondonayi gome nenengo, hamoomonggo, noole Anutlo
koni, nga yolo, koyi teteto. Noole nowoondonayi gulanangge,

Kristusdodo goboolo yelo, ngunonggo Anut doongeyimo
noole mande elo yootunolo eteto.

3

Sunggi Mande Keda Elo Gosiyowoku, Ngulo Ko Oni

1 Ye ndatelo ingootenggo? No bingamine ngandilo okoolo,
ko eteno. No Anutndo logonelolo oni nenengo, yeno
sulenelootoni ombuwono, ngundi, nondo nangge Anutlo
mande hamoo, ngu oni simoo baleno, wesiyolo eteno, bine?
Nga ngu nolo ingondudune kini.
2 Kini, oni gidalegado, ye nenengo endeyootenggoku,
nguno kenolo ingootenggo. Nondo Anutlo mandeni, yeno
wesiyolo etenoku, ngu ingolo keyootenggo. Ngulo ngu,
noolendo yengo gome ingooteto.
3 Yo, nondo Kristuslo mandeni wesiyolo, etoowe in-
gowonggoku, nguno ye oni simoo bale, etuyelootenggoku
ngu, ye oni nenengo. Ngulo ngu, noolendo yengo so uyi
nakango gula ma nakangolo soweyowato. Ndatelo ngulo,
Anutlo Yuka Kundingiyi, ye nowoondoyemo oolooteku, ngu
oni simoo bale bidodo ene tunoo oolengo kenowanggo.
4 Nga mandega ngalo damoni ngu ngandilo; Kristusndo
ngu noole nowoondonayimo hamoo teyingongga, ngu yeni
tunootewolo. Ngulo ngu, noole Anutno hamoo ingolo, ngulo
noole mande, nga eteto.
5 Ngu hamoo, noolengombo ko mande nga, elo ma teteto.
Ngulo ngu, noolendo ngandilo ma ewato. Noolengombo oo
ngu kuli tewootolo ma ewato. Kini, Anutndo nangge noole
yanggango yunootoni, noole enengo koni mete teteto.
6 Enengombo, noole yoyeni, noole kuli sunggi mande keda
gosiyowooto. Ngulo oni wesiyolo, ko teteto. Ngu sunggi
mande keda gosiyoyingongga, ngu mamana mandeno elo
nakangoyingomo, ngundilo kini. Ngu Anutlo Yukalomu oo
nangge. Yo, Anutndo kuli mamana mande inowoku, ene
oni enengombo keyoweloyi, ngu ereremo kini, ngulo ene
oonatewanggo. Ene sunggi mande keda gosiyoyingongga,
nguno Yuka Kundingiyi, ngundo oni nowoondoye yang-
gango yunootoni, ngulo ngu, oni ene mete Anutlo mande,
ngu keyolo, ngunonggo ngu suwoo suwoo keda oluweloyiga,
ngu yowanggo.
7-8 Anutndo kuli nga mandega ngalo mamana mandeni
ngu, digi bungomo nakangowolo. Ngu mamana mandega,
Mosesndo oni yunooteku, ngundo kumoo yeni tunootete.
Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo, mamana mande
yunowoku, ngu keyoweloyi, ene ereremo kini. Ene nga
kongga, nga Anutlo solu himi dulidalinidodo, ngundo

Moseslo omukumundoongo, ngu solu himidodo tunootewolo. Iserel oni simoo bale Moses omukumundoongomo doongeteweloyi nguya, ereremo kini. Ene kootusina, ngu solu oo ngu kinitewolo. Ene sunggi mande keda Yuka Kundingiyi yunoweloyi, elo gosiyoyingo, ngulo dulidalini ngundo ngu, mamana mande kulimingga, ngulo dulidalini ngu dagate.

9 Yo, ngu mamana mandega, Anutndo kuli oni yunowoku, ngu gome. Ene sunggi mande keda, elo gosiyoyingongga, ngundo mande kulimingga ngu hamoo oolengo dagate. Ndatelo ngulo, Anutndo Yukani oni simoo bale yunooteku, ngundo oni hoolooweyelootoni, ene mete nenengo oluwanggo.

10 Hamoo, ngu mamana mandega ngu, ngu ene kuli dulidalinidodo. Ene ataga, Yuka Kundingiyi dulidalinidodo yunowokungga, ngando kulimingga, ngu dagalo, ene ulungga oolengo.

11 Yo, hamoo ngu mamana mande kulimingga, ngulo dulidalini ngu, suwoo suwoo ma oluwa. Ene kinitewa. Ene ngu sunggi mande keda elo, Yuka Kundingiyi, ngundo gosiyooteku dulidali gomengga nga ngu, awuno oolengo sugi sugi oluwa.

12 Ariya, noole ngu nowoondonayimo hamoo oolengo tetoni, nga Yuka Kundingiyi, ngalo dulidalini ngu sugi sugi oluwa. Ngulo ngu, noole Kristuslo mandeni, yootunolo ewelo, ma sosoleteto. Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo, ko yanggango teteto.

13 Noole, Mosesndo oo tewoku ngundilo ma teteto. Anutlo dulidalini ngu Moses omukumundoongomo, solu himidodo oluwoku ngu, ene towimbo omukumundoongo doobengolo oluwolo. Ndatelo ngulo, Iserel oni simoo baledo, ene omukumundoongomo solu himi ngu kenoweloyi sosolewonggori. Mosesndo ngundilo damoningga teyingo ngu, Anutndo dulidalini solu himingga towi newendemo nguno kinitetoni ngu, asa, Iserel oni ngu, ene mete Moses omukumundoongo ko kenowanggo.

14 Yo, Iserel oni, enengo ingonduduye ngu gome ukingowonggori. Ngulo ngu, nalu bidodomo kulimi mande, elo gosiyoyingo ngu kandangelo, ene ngulo damoni nenengo ngu ma ingowonggori. Ngu ngundilo, towi sosowoongga omukumundoongomo ngu oodoni, ngulo ene doongetelo ma kenolo ingowa. Ngu ooga ngu, ngundilo oodoni ombulo, ataga, nga nguya ooloote. Ene Kristusndo nangge, ngu towi sosowoongga ngu andangelo yokolo, hoolooweyelowa.

15 Yo, nalu bidodomo Moseslo mandeni kandangeteng-

goku ngu, towi sosowoombo ingonduduye nowoondoye
nguya, doobengowolo. Ngundilo telo oode oode ombulo,
ataga nga.
16 Ene oni ene newende yowoolengootoni, Oo Bidodo
Sembuli nguno oolouteku ngu, ariya, Oo Bidodo Sembuli,
ngundo towi sosowoongga ngu mete andangeyinootoni, ene
nguno ingonduduye himi yetoni ingowanggo.
17 Oo Bidodo Sembuli, ngu ene Yuka. Ene Oo Bidodo
Sembuli, ngulo Yukani, ngu oni gula newendemo oluwaku
ngu, asa, mamana mande koyi teweloyi, mbumbuwa ngulo
damoni, kumooweloyi damoningga, ngundo oningga, ngu ko
ma ukingowa.
18 Noole Kristen bidodo ngu, oo gulado omukumundoon-
ayi, wiliyoweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, Oo Bidodo
Sembuli, ngulo solu himini dulidalini yanggangonidodo,
nooleno ombute. Anutndo noole ngu solu himingga, ngu
yeni tunootetoni, oni sungomo oolouwa. Suwoo suwoo,
noole ngu dulidaliningga, nguno oode oololo, nooleno
ulungga oolengo tunootewa. Ngundo noole yowoolen-
goyelootoni, noole Oo Bidodo Sembuli Ulungga, ngu kila-
longo tewato. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi ngu, ene Yuka,
ngulo oo ngundilo tete.

4

Aposel Oni Ngu Ene Nogo Kumbe Ngundilo

1 Anutndo Aposel oni, noolengo nowoondoyi sumange
yunolo, ene nga kongga, nga noolendo teyi, elo yunowolo.
Ngulo ngu, noole ko, ngalo sulekinikini ma teteto.
2 Kini, noole Aposel oni oyumo yoweloyi, damoni kom-
biteyingo, ngu kuli kootu inowootowo. Noole mande ebe
ganagana eweloyi damoni, nguno ma endeyolo, Anutlo man-
deni ngu ma yowoolengooteto. Kini, noole hamoo mande,
ngu tunoo oolengo wesiyolo eteto. Nguno ngu, oni bidodo,
ene nowoondoyemonggo gome ingowanggo. Ene noolengo
Aposel konayi ngu, Anut doongeyimo ngu gome nenengo
oolengo, kenolo ingowanggo.
3 Nga Anutlo mande keda gomengga, noolendo elo we-
siyootetoku nga ngu, ene oni ene nowoondoyemo hamoo
ma tetenggoku ngu, doongeyemo ngu kombitewonggori. Yo,
ngu oni ngu, ene mande nga ma keyootenggoku, ngulo ene
oonateweloyi oolootenggo.
4 Setan, ngu mela ngalo mboolo ebe ganagana. Ngundo
ombulo oni gidalega nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu

ganaganayelootoni, ngulo ngu, doongeye ingonduduye ngu-
dodo ukingoyunoote. Ngundilo ukingootoni, ngulo ene Kris-
tuslo hamoo mande gome, ngalo solu himi, yanggangoni,
dulidalini ngu nowoondoyemo, ingonduduyemo nguya, ma
ulo bibitewonggori. Ngulo ngu, ene Anutlo Nangoni ngu
Anut enengo kilalongo oolengo, ngu ma kenolo ingootenggo.
5 Ngu ngandilo: noolendo noolengo mandenayi elo,
ma wesiyolo eteto. Kini, noole ngandilo mande tunoolo
yootunooteto. Kristus Yesus, ngu Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngundo noole ko yoyowoku, ngulo noole yengo ko
oni telo oolootetolo ewolo.
6 Kulimi, Anutndo ewolo. Ooleli newendemo solu himi
mete tunootewalo ewolo. Anut, enengo solu himi ngu
nooleno ombulo, ngundo noole nowoondonayimo himi
yewa. Nga solu himingga ngando ngu, noole nowoon-
donayimo Anutlo dulidalini, ngulo gome ingooteto. Ngu
solu himingga, ngundo Kristus omukumundoongomo himi
yeteku, ngu Anutlo kilalongo ngundilo.
7 Ene noolendo enengo mandeni wesiyolo eweloyi yang-
gangoningga ngu, ngu noole nowoondonayimo oolooteku,
ngu gowenayi yanggango kini, ngu newendemo ooloote.
Yo, noole gowenayi, ngu nogo kumbe yanggangoni kini
ngundilo. Ngu oni bidodo ngu kenolo ingootenggoku, yang-
gango ulungga nga ngu, Anutlo yanggangoni, nga noolen-
gomu kini.
8-9 Mela bidodomo, onindo ngu kowuli noole yunooteng-
goku, ene ngundo noole ma yombuliyeloote. Setando
ingoyingo oowooyingga, ngundo noole ingondudunayi
yombuliyooteku, ene mete noolengo ingondudunayi
ma gosiyoote. Onindo noole yombuliyelowelo
oweyelootenggoku, ene Anutndo noole ma yoyokoote. Ene
noole yuleyi soletetoku, ene noole nguno biyomi ulungga
ma yolo oonatetetoo.
10 Yesus uleyi kumooyingo, ngundilo nangge, onindo noole
nguya yuleyi kumoowelo tetenggo. Ene noole keda oolootetoku, ngundo oni etuyelolo, Yesus nguya keda ooloote.
11 Yo, noolendo Yesuslo koni tetetoku, ngulo nalu
bidodomo, onindo noole yuleyi kumoowelo tetenggo.
Yesuslo keda yanggangoningga ngu, noole gowenayimo
yanggango kiningga, ngano oodoni, ngunonggo
yootunootoni, oni gidalega doongeyemo endesina tunoo
oolengo tete.
12 Ngulo ngu, Korin Kristen, yendo noole yeyootenggoku,
noole kumooweloyimbolo meyelo, ngulo nga kongga nga
teteto. Noole ngundilo telo, ngulo ye hoolooweyelootooye,
ye Yesusno keda oluwanggo.

13 Anutlo mande nakangoyingomo ngandilo ete.
No Anutlo nowoondonemo hamoo telo, ngulo no yootunolo
ewonoku ngulo ewolo. *Sam 116:10*
Ngundilo nangge, no nguya nowoondonemo hamoo telo,
ngulo no mande, nga tunoo oolengo yootunolo eteno.
14 Noole kuli ingooteto. Anutndo Oo Bidodo Sembuli, Yesus,
ngu melenonggo yokutuwootoni keda ootookoowolo. Yesus-
ndo yokutuyelowolo. Anutndo noole, ye nguya, ngundilo
nangge yoyootoni, enengo tanggeyimo enedodo goboolo sugi
sugi oluwatolo ingowooto.
15 Yo, nga oo nga bidodo ngu, ye hoolooweyelowelo
tunootete. Anutlo sumangeni, ngu yeno nguno suley-
ootoningga, ulungga tunooteni. Ngundo ngu, oni simoo
bale ulungga oolengo, yoyolo ooloutoni, ngundo Anutno
esetewelo yi, ko enengo oowooyi bingami elo okooweloyi,
ngu ulungga oolengo tunootewa.
16 Ngundilo ngulo, noole kolo ma kiyayi yeteto. Ngu
hamoo, gowenayingga nga, ngu dogoni yelo oowiwi yootoni,
ene Anutndo noolengo nowoondonayi ngu nalu bidodomo
yanggango teyinolo yoonenengootoni, ngu gome keda
tunootete.
17 Ngu ngandilo: nooleno kowuli ulungga, melako ngano
tunooteteku, oo ngu ene nalu ootuwoo bodaga nangge
oluwa. Ene Anutlo dulidalini ulungga, noolendo yolo,
suwoo suwoo keda oluweloyi, ingootetoku nguno, oo kowuli
gowenayimo tunooteweloyi ngulo ma ingooteto. Ngu kingo
oo ngundilo.
18 Oo melako, ngano doongenayimbo kenootetoku, ngu
kini tewa. Ene Anutlo Sambono dulidalini oolooteku ngu,
noole doongenayimbo ma kenoweloyi ngu, ene sugi sugi
oluwa. Noole oo ngundilo ngu kenowelo hahangeteto.

5

1 Yo, noole kuli ngandilo ingowooto. Nga towimbo
tookoododo yangga, (gowenayi) ataga melako ngano
oolooteku ngu, ene biyomi yetoni ngu, asa, noole ya gula
Anutndo Sambo endemonggo, noole yunowa. Ngu yangga
ngu onindo kandeyebo ma yewonggori. Kini, Anutndo
nangge yetoni, ene Sambo endemo oolooteku, ngu sugi sugi
oluwalo ingooteto.
2-3 Ngu hamoo, noole ngu yanggano, nguno ootoolo,
ngunonggo noole sendolo oolootetoku, ngulo noolengo ya
Sambo endemo oolootekungga, ngulo gome gome ingolo
hahangeteto. Noole gowenayingga nga ngu, towi nenggulo
ngundilo yolo, nengguloyi tewelo teteto. Ngulo ngu, noole
melako nenggulo telo oolootetokungga, nga wiliyowelo, ngu

sambolo nengguloga, ngu yolo, sanganimo teweloyi ingolo
hahangeteto. Ngundilo telo, noole kingo gowenayi nangge
ma oluwato.
4 Yo, noole nga gowenayi ngano oolootetokuno ngu,
noole kowuli ingolo sendolo oolooteto. Noolendo gowenayi
kulimingga, nga kumoonilo ma ingooteto. Kini, Kristus ko
ombuweloyi nalunggano, nguno ombuya, noolengo gowe-
nayi kulimingga nga nangge, yowoolengootoningga, keda
tunootenilo gome ingooteto.
5 Anutndo kuli, noolengo sambolo gowenayi kedaga, ngu
yunoweloyimbolo, yoonenengootoni ooloote. Ngulo ene
kuli Yuka Kundingiyi, ngu noole yunowolo. Yo, Anutndo
koletelo ngu Yuka Kundingiyi, noole yunolo etuyelooteku
ngu, hamoo oolengo, kootusina Sambolo gowenayi kedaga
nguya yowato.
6 Ngulo ngu, noole suwoo suwoo nowoondonayi yang-
gango telo oluwato. Noole ingooteto. Ataga, nga melako
ngano ngu keda oolootetoku ngu, noole Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi ngudodo, enengo endemo enedodo go-
boolo mete ma oolooteto.
7 Kini, ataga, ngu noole enengo nowoondonayimo hamoo
tetoni, endeyolo ootoolo, ene noole Yesus hamoo oolengo ma
kenooteto.
8 Ene nondo kuli ewonoku, noolengo nowoondonayimo
hamoo teyingo, ngu yanggango oluwato. Gowenayingga,
nga noole ngano yokolo, noole oololo, Ulungga Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi ngudodo, ende damonimo gome bib-
itelo oluweloyi, ngulo gome oolengo ingooteto.
9 Ngulo ngu, noole enedodo Sambo endemo ootoolo ngu,
ngundi noole ene melako ngano ootoolo bine, ene komo
noole Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo oo mande da-
moni ingooteku, ngu nangge yanggango oolengo teloluwato.
10 Noole ingooteto. Noolengo bidodo komo Kristusndo
wilikoyeloweloyi naluno, nguno tunoo dikawato. Noole nga
gowenayingga, ngano ootoolo, ngunonggo mande damoni
gome nenengomo tewooto bine, ngundi noole kuli damoni
biyomi teyingo bine. Ngulo ngu, noolengo bidodo sungo
sungo, noolengo damoninayi bidodo ulini, ngundilo nangge
yowato.

Noole Kristusdodo Nowoondonayi Goboolo Yelo, Oni Keda Tunootewato

11 Ariya, noolengo konayi, ngu Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo wilikoweloyi ngulo noole sosoleteto.
Ngundilo ngulo, noole oni simoo baleno ko telo, nowoon-
doyemo hamoo teyi, elo yokutuyelooteto. Ene Anutndo,
ngu noolengo damoninayi ngu bidodo kenolo ingoote. Yo,

enendo noolengo damoninayi bidodo ingooteku, ngundilo
nangge, yendo nguya, noolengo ngundiya ingoyilo gome
ingooteto.
12 Nga mandega ngano, noolengo oowoonayi bingaminayi,
elo ma okootooye, nguno ye noolengo elo ingootoyi ngu,
oni gome nenengolo ingootenggo. Kini, noolendo nga
mandega, nga yengo nakangootetoku, nguno ngu, ye oni
sungo doongeyemo, noolengo damoninayi, ngulo oni oni
tewanggo. Ye ngundilo telo ngu, asa, ye mete onindo,
noole gowenayi sanggawelo, mande kootunayisina eteng-
goku, ngulo mande gumi ewanggo. Yo, ngundilo oni ngu, ene
oni goweyi sanganimo oo ngu nangge kenolo wilikootenggo.
Oni newendemo damoni nenengo, ngu mete ma wilikolo
ingootenggo.
13 Oni gidalegado nooledodo wenonoyingo onilo in-
gootenggo. Ngu hamoo, tetoni ngu, noole Anutlo ko ngu
kingo telo, nguno noole wenonolo oluwato. Ene noolendo
ingondudu gome nenengo ingolo ngu, ariya, noole nguno ye
hoolooweyelolo ko tewato.
14 Kristuslo ayibiyini, ngundo nangge, noole nowoondon-
ayi yokutuwooteku, ngu enengo koni tewelo. Yo, noole
hamoo oolengo ngandilo ingooteto. Oni gulananggebo ene
noole bidodo hoolooweyelolo, noolengo mbumbuwalo ku-
moowolo. Ngundilo ngulo, noolengo mbumbuwa biyomi
teweloyi hahangeyingo damoni, ngu kuli ene woologongolo,
eneya goboolo kumoowolo.
15 Yo, enendo kuli kumootoni, Anutndo melenonggo, ko
keda yokutuwootoni, nguno ngu, oni eneno nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngundo enedodo sugi sugi oluwanggo.
Ngundilo ngulo, noolengombo nangge ootoolo endeyoote-
tolo ma ingowelo. Kini, noole Kristusndo oni oni tewelo,
ingooteku, ngu nangge noole ingondudu telo, endeyolo
oolooteto.

16 Ngundilo ngulo, ataga, noole Kristusno nowoondon-
ayimo hamoo telo, nguno noole ingondudu kulimingga,
melako ngano oolooteku, ngu ma keyowooto. Ngunonggo,
noole oni gulalo damoni, ngu ma wilikooteto. Hamoo, kuli
ngu noole ingondudu kulimi, ngulo damoni, ngu keyolo,
ngunonggo Kristus ngundilo wilikowolo. Ene ataga ngu,
noole ngu damoningga, ngu ma keyowooto.
17 Ngundilo ngulo, oni gula, ene Kristusdodo goboolo
oodoli ngu, asa, Anutndo ene yeni, oni keda tunootewa.
Mbumbuwa biyomi, ngu tewelo hahangeyingo damoni
kulimi, ngu bidodo kinitewolo. Ye gome ingoyi! Kristuslo
damoni keda ngu nooleno kuli tunootete.

18 Anut enengombo ngu oo ngu bidodo Sembuli. Kulimi
ngu, noole Anutlo me oni telo oluwooto. Ene Anutndo, Kris-
tus suleyootoni, ngundo noolengo kawarara oni tunootelo,
noole yoyeni, Anutdodo nowoondonayi goboolo siyeteto.
Ngundilo ngulo, ene nga kongga, nga noole yunootoni, noole
oni gidalega kawararayelolo hoolooweyelootooye, ngulo ene
nguya Anutdodo goboolo siyewanggo.
19 Noolengo mande ngandilo, ko eteto. Kristus ko tetoni,
nguno Anutndo oni bidodo damoni biyomiye yokolo, ene
goboolo siyelo, nowoondoye enedodo gulanangge yeyi, elo
ingowelo ingoote. Yo, ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo kuli
onilo damoni biyomi telo, mbumbuwa tewonggoku, ngulo
ma ingondudu telo, kapengo yewolo. Ene nga kongga, nga
noole yunootoni, noolendo nga mandega, nga mundi mundi
onino wesiyolo yootunolo eteto. Anutndo ingowelo, enengo
mundi mundi oni, ngu eneya, goboolo siyelo, nowoondoye
gulanangge yewanggo, ngundilo elo ingoote.
20 Ngundilo ngulo, noolendo Kristuslo mandeni mang-
gowoomonggo, ngu yolo, enengo mandeni nga yootunolo
eteto. Yo, noole manggonayimonggo, Anutndo Kristus
oowooyimo, oni bidodo negoyelo ngandilo ete. Ye komo
damoni biyomi teweloyi, ngu yokoya, ombuya, nododo
gobooya siyeya oliyi! Anutndo ngandilo ewolo.
21 Kristus ngu, ene mbumbuwani kini. Ene Anutndo
oni noolengo mbumbuwa bidodo gooboongoolo, Kristusno
yetoni, enendo koolowoowolo. Enendo ngundilo tetoni,
nguno noole Anutya goboolo siyelo oluwato. Yo, Kristuslo
yanggangoni, nguno noole Anutlo oni nenengo tunoote-
wootowo.

6

Yesuslo Aposel Oni Ngundo Kolo Kowuli Ulungga Koolowootenggo

1 Noole Anutdodo ko goboolo telo, ngulo noole mande
yanggango, yeya ngandilo eteto. Ye kuli Anutlo sumangeni
ngu yolo, nguno endeyootenggoku, ngu kingo ma yombuliy-
owelolo ewolo.
2 Anutndo ewolo.
Ataga ngu no yengo nowoondoyi yunoweloyi naluwo, ngulo
yengo manggoye ingowono. Oni simoo bale ko yoyow-
eloyi naluno, no kuli ye hoolooweyelowonolo ewolo.
Ayisaya 49:8
Ingoyi! Ataga ngu, ye Anutlo sumangeni, newendemo om-
bulo, oluweloyi nalu gome. Ingoyi! Ataga nga nalungga nga

ngu, ye komo nowoondoye yowoolengolo, Anutno nowoondoyemo hamoo teweloyi, ngulo naluwo, yoyoweloyi naluwo, ngu tunooteteku nga!

3 Onindo noolengo konayi ngalo mandeni biyomi eweloyi kinilo ingooteto. Ngulo ngu, noole Anutlo mande keda mesalango, ngu nangge, wesiyolo eteto. Ndatelo ngulo, noole doboogulinayi ingoyingoye, nowoondoye nguya ma yombuliyelowato.

4 Kini, noole Anutlo ko oni telo oolooteto. Ngulo ngu, noole suwoo suwoo damoni gome, oni bidodo etuyelootetoku, ngulo ko yanggango oolengo, ngandilo teteto. Yo, onindo kowuli oowooyingga noole yunootoyi, noole ngu bidodo koolowoolo, Anutlo yanggangonimo endeyooteto.

5 Ene noolengo me onindo noole yutolo, yoyolo ya biyomimo nguya yoyetenggo. Me onindo noole oweyelolo, nooledodo meno manggalu biyomi tetenggo. Noole ko yanggango oolengo telo, nalu oowooyingga, oowalilo kumoolo biyomi telo, nguno noole nenengo ma weleteto.

6-7 Ene ngu kowulimo, nguno noole oni simoo bale bidodo doongeyemo, damoni gome nenengo ngu telo, oo ingonduduno, Anutlo mandeni gome ingoweloyi, ngu noole gome dowooteto. Noole oni gidalegaya sodedo sanggili ma telo, oni simoo baleno nowoondonayi yunolo, hoolooweyeloweloyimbolo. Nooleno Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoningga, ngudodo noolendo ngu nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu hamoo teteto. Noole manggonayimonggo ngu hamoo mande nangge, wesiyolo eteto. Ngulo ngu, noole Anutlo yanggangoni nguno ko telo, nguno oni noole gowenayi, sanggawelo mande biyomi etenggoku, ngu gumi mande metemi yunooteto. Yo, hamoo, Anutlo yanggangonimo noole manggonayi yanggango oolengo, simoo baleno mandeni wesiyolo ewelo ma sosoleteto.

8 Oni gidalegado ngu noole bingaminayi, elo okootoyi, oni gidalegado noole kootunayisina mande biyomi etenggo. Oni gidalegado, ngu oni gidalegano, nooledodo etenggo. Enendo damoni gomemo ko nenengo tetenggolo etenggo. Ene oni gidalegado nooledodo ebe ganagana onilo etenggo. Ene ngundilo etoyi, ene hamoo oolengo ngundilo kini. Noolendo ngu hamoo mande ngu nangge teteto.

9 Oni gidalegado, ngu nooledodo ene ma ingootenggolo etenggo. Ene oni ene bidodo, noole gome yeyolo ingootenggo. Oni oowooyinggado, ngu nooledodo kumooyingo elo etenggoku, ene noole keda oolooteto. Oni gidalegado, ngu ingootenggo. Yo, hamoo, oni gidalegado, yutolo gisaluyelowonggoku, ene ngu oni ngundo, noole ma yuleyi

kumoowootowo.
10 Noole kowuli koolowootetoku, naluno ngu, Anutndo
nowoondonayi yeni imaketoni, noole suwoo suwoo oni oni
telo oolooteto. Ngu hamoo, mela ngano oni doongeyemo
ngu, noole owoolongo oni. Yo, hamoo, noole digi ulungga, ko
oo oowooyingga nguya kini. Ene noole Anutlo mande keda
gome mesalango, ngu simoo baleno wesiyolo etooye, Anut-
ndo ene yunowelo eyingo, ngu bidodo yowanggo. Ngundilo
nangge, Yuka Kundingiyi, ngulo yanggangonimo ngu, Anut-
ndo oo bidodo logoyimo noole yunoote.
11 Ye Korin doboogulinayi, noolendo yeno mande tunoo
oolengo etetoku nga! Noolendo yengo nowoondonayi
ulungga oolengo telo, nowoondonayi bidodo ye yunooteto.
12 Noolendo ye ma yoyokooteto. Kini, noolendo yengo
nowoondoyi yunootooye, ene yendo nowoondoyemonggo,
nooledodo goboolo ma siyetenggo.
13 Ataga, nondo yeno etenoku ngu ngandilo: ewey-
imbo nangoni mande inooteku ngundilo nondo yeno eteno.
Nondo nowoondone ye yunootenoku, ngundilo nangge,
yendo nguya, nowoondoye nonunoyilo ingooteno.

*Damoni Kulimi, Ngundo Anutlo Damoni Nguya Ma Siye-
wali*
14 Ye Kristen onindo oni Kristusno nowoondoyemo hamoo
ma tetenggoku nguya, ma siyelo goboolo ma oluwelo.
Ndatelo ngulo, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo ma
tetenggoku, ngulo damoniye ko yengo damoniye ene gula.
Yendo damoni gome nenengo ngudodo, damoni biyomi
ngudodo, gooboongooweloyi ereremo kini. Ngulo ngu, ye
ngudodo, goboolo siyelo ma endeyowelo.
15 Kristus ngu, Setandodo, nowoondoyali goboolo yelo
siyeteli bine? Ngundilo nangge, oni nowoondoyemo hamoo
teyingo, ko oni Anutlo nowoondoyemo hamoo kini nguya
ingondudu gulanangge ingooteli, bine? Ngu ereremo kini.
16 Ndatelo telogo, Anutlo ya kundingiyi nguya, ko yuka
biyomi ngulo ya ngudodo gooboongoolo oluwali? Ye in-
gootenggo. Noolengombo ngu, noole Anut kundingiyi
oolengo ene suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo yanilo
ingooteto. Kulimi Anutndo ewolo.
No ene nowoondoye newendemo ulo ootoolo, ngunonggo,
no ene kewooloyewoole endeyolo oluwano. No ngu
enengo Anut oodoowe, enendo ngu nolo oni simoo
bale oluwanggolo ewolo. *Yenesis 2:24*
17 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi nguyalo ewolo.
Ye Kristen oni, yengo ingonduduye damoniye ngu oni
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo damoniye

biyomi nguya, ma gooboongoowelo. Yengo damoniye
ngu komo ngu sungo guladiya tunooteni. Ye komo
Kristuslo damoni, ngu nangge keyoyi. Ye ingondale
teyi! Mela ngalo biyomi ngu, ye komo yokoyi! Ye
ngundilo yokootoyi ngu, asa, nondo ye yoyowanolo
ewolo. *Ayisaya 52:11*

18 Ye ngundilo telo oodoyi, ariya, nondo yengo awaye telo
oluwano. Ye nguno ngu, nolo nangosumoone, ko
nambosumoone telo oluwanggo. Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi ngu, ene yanggangonidodo, ngundo
ngandilo ewolo. *2 Samuwel 7:14*

7

1 Ye nolo Kristen dobooguline oolengo, noole ngu sunggi
mandega Anutndo elo gosiyoyingo, ngulo noole komo mela
ngalo damoni biyomi, Anut doongeyimo ngu nenengo kini,
ngu yokowato. Noole komo Anutlo sosolelo, ngulo noolengo
damoni ingondudunayi ngu, Anutndo ingolo eteku, ngu
nangge keyooteto.

Korin Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Tetoyi, Ngulo Polndo Oni Oni Tewolo

2 Ye komo nowoondoyemo noolengo nowoondoyi
teyunoyi. Ndatelo ngulo, noolendo oni gula kuli ma
yombuliyolo, biyomi teyinowootowo. Noolendo oni gula
ganangolo, enengo oo woosoolo ma yowootowo.
3 Nondo ye yombuliyelowelo mande nga ma eteno. Kini,
nondo ngu kuli ngandilo ewono. Noolendo ngu yengo
nowoondoyi yunooteto. Noole kumoowatokuno, ngundi
keda ootoolo, nguno nguya, noole yengo nowoondoyi
yunowato.
4 Nondo tunoo oolengo yeno eteno. Nondo yengo oni oni
ulungga oolengo teteno. Nooleno kowuli bidodo tunoote-
toni, ene nondo ngu yengo ingonduduyelolo oolooteno.
Ngundo ngu, nolo nowoondone yeni imakelo oode, nguno
oni oni ulungga oolengo teteno.
5 Yo, kuli noole yade mayelo, Masedoniya melako
tunooteyingo nguya, ngu mela gumisina, nguno noole
gowenayi ngu ma kengelo imakewootowo. Kini, kowuli
oowooyingga, nooleno tunootewolo. Nguno ngu, noolengo
ingondudunayimo ngu bulibali telo, nowoondonayimbo ngu
sosolewelo ingowootowo.
6 Ene oni kowuli yolo, ngulo ogingoyingo ingootoyi ngu,
Anutndo ngu oni ngu nowoondoye imakeyingo yunoote.
Yo, Anutndo, Tayitas suleyootoni, nooleno mayelo, ngundo
noole nowoondonayi yeni imakewolo.

7 Yo, Tayitasndo nooleno mayelo, noole nowoondonayi
yeni imakewolo. Ngundilo nangge, yendo nguya Tayitas
newende yeyi imaketoni, ngundo ngu, yolo mayelo, ngundo
noole nowoondonayi, Anutndo yeni nguya imakewootowo.
Tayitasndo nooleno etoni ingowooto. Yendo noole komo yey-
owelo gome gome ingootenggo. Yengo nowoondoye nguya
sendolo, ngunonggo, nooledodo nowoondonayi gulanangge
yelo, oluwelo gome ingootenggolo etoyi ingowono. Ngundilo
ngulo, no yengo oni oni ulungga oolengo tewono.
8 No ingooteno. Nolo so uyingga, ngundo yengo nowoon-
doye yeni biyomi yetoni, ngu ene nondo ngulo ma kowuli
ingowano. Yo hamoo, kuli, no ngulo nowoondone kowuli
yewono. Ene ataga, ngu kini. Ndatelo ngulo, no in-
gooteno. Nga so uyingga ngando ngu, ye nowoondoye
kowuli yunooteku ngu, ngungga ngu nalu ootuwoo bodaga
nangge.
9 Ataga, ngu no oni oni tetenoku, ene nondo yengo
nowoondoye kowuli ingootenggoku, ngulo ma oni oni
teteno. Kini, nondo ngu, yendo kowuli, nguno ye
kuli nowoondoye yowoolengowonggoku, ngulo no oni oni
teteno. No ingooteno. Anut enengombo ngu nowoondoye
kowulingga, ngu yeni yeno tunootewolo. Ngundilo ngulo,
noolengo mandenayi ngundo, ye ma yombuliyelowolo.
10 Kini, nowoondoye kowuli, yelo oyumo yoweloyi ngu,
Anutndo yeni tunooteteku, ngundo oni nowoondoye yeni
yowoolengoote. Ene ngu damoninggano nguno, Anutndo
noole ko yoyoote. Ngundilo ngulo, noole nowoondonayi
ko yowoolengowelo, ma kowuli tewato. Ene mela ngalo
damonimo nowoondoye kowuli yeweloyiga, ngundo ngu,
ene oni yeni, Setanlo endenimo oonatewa.
11 Yo, ye komo gome ingondudu teyi! Ngu nowoondoye
kowulingga, Anutndo kuli ye yunoyingo, ngundo nangge,
ene damoni gome gomemu oowooyingga yeni, yeno tunoote-
woku, ngundo ye eririyeloote. Ye nguno ootookoolo, yengo
mandeye ngu yoonenengootoyi, metemi tete. Nguno ngu,
Anutndo ye yokutuyelootoni, enengo sosolelo, ngulo yendo
oni damoni biyomi tewoku, ngu mamanayelolo etenggo.
Yengo nowoondoye ngu, noole yeyowelo hahangetenggo.
Oningga, oo biyomi tewoku, ngu yomosiyowelo, ko yang-
gango tetenggo. Ye ko bidodo tetenggoku ngu, nga mandega
nga yomosiyowelo, ko tetenggo. Yengo damoniye ngu tunoo
endesina oolengo, ngu ngandilo: ye biyomiye gula kini.
12 Ngu hamoo, nondo so uyi, yengo nakangolo
yunowonoku, ene nondo oni biyomi telo mbumbuwa
tewoku, ngulo nangge, no ma nakangolo yunowono. Ko
nondo oni sungombolo nguya ma ingoyingo, ngulo oni

ngundo nangge, ene kuli biyomi eneno tewolo. Kini, yendo noolengo gome ingootenggoku ngulo, nondo nga so uyingga, nga nakangooteno. Yo, Anutndo nolo mandega nakangolo yunowonoku, nguno nowoondoye yokutuwootoni, ngunonggo yengo damoniye, ngu tunoo endesina tunooteni. Yo, nolo mandene keyowonggoku, nguno tunoo etuyeloote. Ye nolo nowoondoyi tetenggo.

13 Yengo damoniyengga, ngundo nowoondonayi yeni, imakeyingo ootoolo, nowoondonayi oni oni telo oluwooto. Yo, noole ingolo oni oni tetooye, yendo Tayitas gome kalalangootoyi, ene ngulo newende gome yewo.

14 Kuli nondo yengo damoniye gome ngulo Tayitasno elo, oowooye bingami okoowono. Okoolo, no ngulo oyumo gula ma yowono. Yo, mande bidodomo, nondo yeno ewonoku, ngu hamoo oolengo. Ngulo ngu, nondo yengo damoni gome ngulo Tayitasno ewonoku, ngu nguya hamoo oolengo.

15 Tayitas ngu, ene yeno nguno mayetoni ngu, ye ngulo ingolo soliyokolo sosolelo yoyingo, ene ye bidodo, Tayitaslo manggowo gome ingolo keyootenggo. Tayitasndo ngu kenolo ingolo, enengo newende, ngu yengo nowoondoyi oolengo telo, newende bidodo yengo ingondudu yunowelo, gome ingoote.

16 Ataga no nowoondonemo hamoo teyingongga, ngu yengo ingooteno. Yendo ngu mande damoni gome nenengo ngu bidodo gome tetenggoku, ngulo no oni oni teteno.

8

Kristen Onilo Damoni Ngu Dobooguliye Hoolooweyeloyi

1 Ye Kristen dobooguline, noolendo nga mandega nga yeno ewelo. Anutlo sumange, Masedoniya oni simoo bale yunowoku, ngulo eteto.

2 Ngu hamoo, kowuli ulungga, eneno tewooyelootoni, nguno ene oni oni telo, Anutlo koni tewonggo. Ngu hamoo ene oo sitowiye oowooyingga kini, ene Anutndo nowoondoye yokutuyelootoni, ngunonggo ene bobeye ulungga, nga Kristen kongga, nga hoolooweyeloweloyimbolo yewonggo.

3 Nondo kenolo ingolo, ngulo no yootunolo tunoo eteno. Ene enengo ingonduduye ngu keyolo, ene ngu bobeye ngu yewonggori. Ene oo yeweloyi logoga, ngu dagalo awuno oolengo yewolo.

4 Ene nooleno mande yanggangolo etenggo. Noolendo nga kongga, ngalo mete elo etoyi ngu, ene Kristen dobooguliye gidalega nguya gooboongoolo, Anutlo oni simoo bale Yudiyano ngu hoolooweyelowelo, ko tewanggolo ingootenggo.

5 Yo, ene ngundilo telo, ene nondo ingowonoku, ngundilo
ma tewonggo. Kini, ene logo ngu dagalo ulungga oolengo
yewonggo. Ndatelo ngulo, koletelo ngu, enengo nowoon-
doye ngu Anutno yelo, Anutlo ingonduduni, ngu keyolo,
ngunonggo ene nowoondoye noole yunowonggo. Yunolo,
ngunonggo ene ngundilo damoningga, ngu tewonggo.
6 Ngulo ngu, noolendo, Tayitas nguya, ene ye ke-
wooloyemo, nguno nguya sumangelo, ko ngu temukoni elo,
ngulo eriringooteto. Ndatelo ngulo, Tayitasndo koletelo
yengo nowoondoye yokutuwootoni, Yudiyano simoo bale
hoolooweyeloweloyi kongga, ngu damoni yelo tewonggo.
Ngulo ngu, ene komo yeno oolouya ngu kongga, ngu
temukoni.
7 Oo bidodo yendo tetenggoku, ngu damoni gome nenengo
oolengo. Yengombo Anutlo nowoondoyemo hamoongga
tetenggoku, ngu yanggango ngulo. Ye ngunonggo ngu,
Anutlo koni, ngu yanggango tetenggo. Ye ingoyingoye
ulungga oolengo. Ngundilo ngulo, ye Anutlo ko tewelo ye
oni oni telo, ootookoolo ko tetenggo. Yendo nowoondoye
ulungga noole yunootenggo. Ariya, ngundilo ngulo, ye komo
sumangelo kongga, ngalo yanggango teya, bobeye, ngundo
oni oowalilo wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloyi.
8 Nondo yengo mamana mande, ngundilo ma teteno.
Kini, nondo ngu oni gidalega, ene hamoo ootookoolo, ene
oni wenonootoyi hoolooweyelowelo ko gome tetoyi, ngulo
eteno. Ngu damoninggano nguno, nondo yengo nowoon-
doyiga ngu tewooyelowono. Nga ngu, ye ingolo, ye nguya oni
gidalegado, nowoondoyi tetenggoku, ngundilo nowoondoyi
tewanggo bine, ngundi kini? Elo ye tewooyelowono.
9 Yo, noolengo, Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus,
ngundo enengo dulidalini bingamini, oo ngu Sambo
endemo oolooteku, ngu yokolo, enengo nowoondoyiningga,
ngunonggo, ene melako ngano ombulo, ene owoolongo oni
tunootewolo. Ene owoolongo oni tunootelo, ngunonggo,
noole simoo bale, ko yoyowelo ombuwolo. Ngundilo telo,
ngunonggo, enengo Yukani yunootoni, noole Kristen oni
simoo bale yanggangododo telo, nenengo oluwanggo.
Ngunonggo, Kristen doboogulinayi, hoolooweyelootooye,
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo
tunootelo, enedodo keda oluweloyi sugi sugi, ngu yowanggo.
10-11 Ataga, nondo nenengo ingondudune, ngu ye
etuyelooteno. Nondo bobeyebo yeweloyi kongga, ngalo
ngandilo ingooteno. Mooma gula ameno yokowootoku,
nguno ye damoni, yelo ko ngu tewonggo. Yendo ko ngu
kingo ma tewonggo. Kini, ye ko ngu tewelo, gome ingolo,
ngulo tewonggo. Ngulo ngu, ataga ye ko ngu tewonggoku

ngulo komo temukoyi. Ene yendo hahangelo sodedo ko
ngu tewelo tewonggoku, ngundilo nangge, ataga nguya ye
ko ngu temukowelo hahangeya, ko ngu yengo logoyimo
oolengo teya temukoyi.
12 Oni gula, ene koletelo oo nowoondoyi telo, oni bobeye
yunootoni ngu, asa, ene Anutndo ngu damoningga, ngulo
gome ingowa. Ngu oningga, ngulo logoyimo oo digi yunow-
eloyi telo ngu, asa, Anutndo oo ngulo gome ingoote. Anutndo
ngu oni oo kini, nguno ma ingolo wilikoyeloote.
13 Nondo ngu, oni gidalega, imakeyingomo oodoyiga, ko
yendo ngu ko biyomi oliyilo ma eteno. Kini, nondo ngu ye
bidodo ereremo loogu gulananggemo oliyilo ingooteno.
14 Ataga, nga nalunggano, ngano ngu yengo oo oowooy-
ingga, ngundo oni sungo oo ngulo wenonootenggoku, ngu
yunootoyi, ene ngu yolo metemi ingowanggo. Ngundilo
nangge, kootusina, ye oolo wenonootoyi ngu, asa, oni
sungombo, ene ngu ooku yeno yeyi mayetoni, ye mete
yowanggo. Ngu damoninggano nguno ngu, ye mete ereremo
logono oluwanggo.
15 Ngu Anutlo mande nakangoyingomo nguya ngandilo
ewolo.
Oni ene oowali ulungga yowoku ngu, ene gumi ulungga ma
yowa. Ngundilo nangge, oni ene oo bodaga nangge
yowoku ngu, ene oowali oolo ma wenonowalo ewolo.
Eksodas 16:18

Tayitasndo, Anutlo Ko Oni Gidalegaya, Korin Endemo Oolouwonggori

16 Nondo Anutno esetetoowe, Anutndo, Tayitaslo newende
yokutuwootoni, ene oni oni sanganimonggo, noole ngandilo
telo, ye hoolooweyelowelo gome ingowoku ngu.
17 Yo, ene ngu noolengo mande ngu keyowolo. Ene
nguya nga kongga, ngalo gome ingolo, ngulo enengo in-
gondudunonggo, ene yeno oolouteku ngu.
18 Noolendo Kristen doboonayi, gula nguya suleyootooye,
enedodo oolouteli. Ende bidodomo Kristen simoo bale do-
boogulinayi, ngundo oni Anutlo mande keda gome, nga we-
siyolo eweloyi, ko enengo damoni, ngulo gome ingootenggo.
19 Ngu nangge kini. Kini, ene Kristen endeni endeni,
ngundo ene nooledodo endeyoweloyi, ene sunggi yelo
ewonggo. Ene ngu nooledodo endeyolo, Anutlo sumange
mandega, ngalo koyi teweloyi. Noolendo nga kongga,
tetetoku nga ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
oowooyi bingamimbolo ko teteto. Ngundilo telo, oni
etuyelootooye, ene nguno hamoo ingowanggo. Hamoo,

Aposel ene nowoondoyemonggo oo duwoo yeweloyi kongga,
ngulo hahangetenggolo ingowanggo.
20 Noolendo ngulo ma ingootooye ngu, oni gulado
noolengo damoninayi, ngalo kingo oo duwoo ulungga yete-
toku, nguya mandeni biyomilo yombuliyowa. Ngundilo
ngulo, noolendo nga Kristen doboonayingga, nga suley-
ootooye, enedodo oolouteli.
21 Noolendo ngu damoni hamoo gome nenengo telo, ngulo
ingondudu teteto. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
doongeyimo nangge kini. Kini, oni simoo bale doongeyemo
nguya, komo gome metemi tunootewa.
22 Noolendo ngu, noolengo Kristen doboonayi gula suley-
ootooye, ene elayaga nguya ooloutenggo. Nalu ulungga,
noole enengo ko oo teteku tewoongootooye, ene ko ne-
nengo yanggango tewolo. Ataga, enengo newendemo
hamoo teyingo, ngu yanggango, ngulo yendo bobeye yow-
eloyi kongga, nga damoni gome nenengo nguno tewanggo.
Ngundilo ngulo, ene ko nga yanggango oolengo tewelo
ingondudu tete.
23 Tayitaslo ngu ye ngandiya ingoyi. Ene ngu nolo do-
boone, noya ko goboolo tetelo. Noolengo doboogulinayi
elayaga, ngulo ye ngandiya ingoyi. Ene Kristen oni simoo
balelo ko oni. Ene Kristuslo bingami, yeli tunootewa.
24 Ngulo ngu, ye komo nga oni, ngalo nowoondoyi
yunootoyi, nguno Kristen onindo suleyelowonggoku, nguno
yengo damoniye tunoo oolengo kenolo, gome ingowanggo.
Noolendo yengo damoniye ngulo mande gome, eneno
ewootoku, ngu hamoo nenengolo ingowanggo.

9

Oo Kingo duwoo Anutlo Kristen Oni Simoo Bale Hoolooweyeloweloyi

1 Ye kuli ingootenggo. Ngu oo kingo duwoo Anutlo oni
simoo bale hoolooweyeloweloyi ngu, ngulo ngu, nondo
ngulo mandeni pelungga ma nakangowano.
2 No kuli ingooteno. Yengo nowoondoye ngu nga kongga
nga tewelo ingowonggo. Elo ingootoowe, ngulo ngu, nondo
suwoo suwoo, yengo bingamiye oowooyi, Masedoniya Kris-
ten simoo bale doongeyemolo okooteno. Nondo ngandilo
yeno ewono. Ameloko moomangga yokowootoku, nguno
ngu, Giris melako, Kristen simoo bale, ene kuli bobeye
gooboongooweloyi kongga, nga telo, damoni yelo tewong-
golo ewono. Ene yengo mandega nga ingootoyi, ye ko nga
tewelo yanggango yetoyi, ngulo Masedoniya, Kristen oni
oowooyingga oolengo nguya ootookoolo, ko nga tetenggo.

3 Ene nondo ngu, noolendo ye oowooyi bingamiye, elo
okootetoku, mandega ngu kingo ma yokowelo, elo in-
gooteno. Kini, ye ngu komo yoonenengoya oliyi, nondo
kuli yengo ewonoku ngundilo. Ngulo ngu, nondo ngandilo
ingolo, ngulo dobooguline suleyelootoowe, yeno ooloutenggoku ngu.
4 No ngu yengo damoniye, ngulo hamoo ingooteno. Ngulo
ngu, nondo ngandilo ingooteno. Masedoniya oni noya, yeno
ooloutooye, ye oo ma yomosiyolo oodoyi, nguno yeyootoyi
ngu, noolendo yengomboya oyumoyelowalo ingooteno.
5 Ngundilo ngulo, nondo ingolo ngulo, no komo do-
booguline eririyelootoowe, ene sodedo ye tanggeyemo ko
oolouwanggo. Enendo oo yendo kingo duwoo yunowelo elo,
mande gosiyolo ewonggoku, ngu yomosiyomukowanggo.
Ngu oo kingo duwooga ngu, ene komo hamoo oo kingo
duwoo oolengo. Oo ngu, noolendo ye kandeyemonggo kingo
woosoolo yoweloyi nguya kini.
6 Ye mande yamonggawo ngalo gome ingondudu teyi. Oni
gula, ene oo yuwooyi bodaga nangge imiwoku ngu, ene
engge nguya ngundilo bodaga nangge yowa. Ene oni gula oo
yuwooyi ulungga imiwoku ngu, ene engge nguya, ngundilo
ulungga yowa.
7 Ye bidodo sungo sungo, ngulo komo ingonduduyemo, ko
nowoondoyemo nguno ngulo gome ingoya ngu, ngu nangge
keyoya, ye bobeye yunoyi. Ene kini tetoyi, oni gula newende
kowuli ingolo, ngunonggo oo ngu yewa; ngundi onindo
mande yanggango, eneno elo eriritetoyi, ngulo nangge bine
yewa. Ngundilo damoni ngu biyomi. Ndatelo ngulo, Anutlo
ingondudu ngu, oni ene oni oni sanganimonggo oo eneno
inonilo ingoote.
8 Anutndo ene mete kingo oo duwoo ngu bidodomo
enengo sumangeno, ye yunootoni, yeno nguno ngu hangelo
oolelo oluwa. Ngundilo telo, nalu bidodomo, yeno ngu oo
bidodo gome oolengo tunootetoni, ye ngunonggo ko bidodo
mete temukowanggo.
9 Ngu Anutlo mandeno ngandilo elo nakangowolo.
Anutndo ngu oo ulungga owoolongo oni, bayetelo
yunololoote. Enengo damoni gome metemingga,
ngu sugi sugi oolootelo ewolo. *Dutoronomi 25:4*
10 Anutndo oo yuwooyi imiweloyi oni inootoni, ngundo
ngu oo ngu oolelo enggetoni, ngu onindo yolo, neweloyi
tunootete. Ngundilo nangge, Anutndo oo yuwooyi imi-
weloyi, ngu nangge, ye yunolo, ene tetoni ngu oowalingga,
ngu yeni ulungga oolengo tunootewa. Enendo yengo da-
moniye gome ngu yomosiyootoni, ngulo engge ulungga
tunootewa.

11 Anutndo ye oo ulungga ye yunooteku, ngulo ngu, ye mete
oni dobooguliye, hoolooweyelolo, kingo oo duwoo nguya,
ulungga yunowanggo. Noolendo yengo bobeye, Kristen do-
boogulinayi, hoolooweyelowelo ewonggoku, ngu yolo oololo
yunootooye, ngulo ene Anutno esetewanggo.
12 Yo, yendo ko ngundilo telo, ngunonggo, Anutlo oni simoo
bale hoolooweyelowanggo. Ngu damoninggano, nguno
yendo oni oolo wenonootenggoku ngu, ene yolo, ene nguya,
logoyimo telo, ngulo ngu, ene Anutno ese ulungga tetenggo.
13 Nga kongga Kristen doboogulinayi hoolooweyelowelo
tetenggoku ngu, yeno tunoo endesina tunootewa. Nguno
ngu, Kristen dobooguliye bidodo ngu kenolo ingowanggo.
Yendo ngu Anutlo mande gome keyolo, ngunonggo Kristuslo
mande keda gome ngu wesiyolo, elo ingootenggo. Ene ye
yeyootoyi ngu, ene yendo oni oolo wenonootenggoku, ko
oni gidalega nguya, kingo oo duwoo ulungga yunootenggo.
Yo, ye ngundilo tetoyi, ngulo ene Anutlo oowooyi bingamilo
okootenggo.
14 Ngundilo telo, ene ingootenggo. Anutlo sumangeni, ngu
yeno ulungga oolengo oolootelo ingootenggo. Ngulo, ene
komo ye yeyowelo gome ingolo, ene Anutno yemboongelo
oolootenggo. Nguno ngu, Anutndo, ye kumana ulungga
yunowa.
15 Anutndo kingo oo duwoo ulungga oolengo noole
yunowoku, ngu enengo Nangoni gulanangge, ngundo noole
ko yoyoweloyimbolo yunowolo. Ngulo noole Anutno ese
ulungga oolengo teweloyi!

10

*Onindo Polya Mande Biyomi Etenggoku Ngu Andange-
wonggori*

1 No Pol, nenengombo Kristuslo damoni imakeyingoni,
ngu yengo ingonduduye yokutuyelolo eteno. Kristusndo
enengo newende ayibinonggo, oni simoo balelo, imakeyingo
damoni ngu teyunowolo. Ene oni gidalegado, no gowene
sanggawelo mande ngandilo, elo etenggo. Pol enengombo,
noole doongenayimo, oluwoku ngu, ene imakeyingo ooloote.
Ene, yowoko ootoolo ngu, ene mande yanggango nangge, elo
yunooteku ngu! Elo ewolo.
2 Nondo yengo mande yanggango ngandilo eteno. Koo-
tusina, no yeno nguno oolouwanoku nguno, no ye ma-
manayelolo mande yanggango ewelo, ma ingooteno. Ene oni
gidalegado, nooledodo ngandilo ingootenggo. Pol, galo ene
mela ngalo damonimo endeyootenggo, elo ingootenggoku,
ngulo no oni, nguno mande yanggango ewanoku ngu!

3 Hamoo, noole mela ngalo, oni ngundilo endeyooteto. Ene
noolendo ebe ma uleteto, mela ngalo onindo tetenggoku,
ngundilo kini.
4 Noole ebe uleweloyi oo dowootetoku, ngu mela ngalo oo
kini. Ngu oo ngu, Anutlo yanggangoni, ngundo mela ngalo
yanggangoni biyomi, ngu uleni uweloyimbolo dowooteto.
5 Noolendo mela ngalo oni windawinda tetenggoku, ngulo
ingonduduye ngundo oni Anutlo mande damoni, ingow-
eloyi tetoyi, ngulo ooleye ngu goodoowelo tetenggoku, ngu
noolendo enengo ingonduduyega, ngu andangelo yokowelo
mamanayelooteto. Ngundilo telo, nguno noolendo Anutlo
mande nga etooyega, ene ngu ingoya, ngunonggo ene Kris-
tuslo mandeni, ngu keyowanggo.
6 Ene noole ye soboyelolo oodooye, yendo noolengo
mande, gome nga ingolo keyowanggoku ngu, asa, ngu
naluno nguno, noolengododo gooboongoolo, oni mande
yokootenggoku, ngulo mande yunolo mamanayelowato.

7 Ye komo ngulo ingondudu teyi! Oni gula newendemo
hamoo teyingo, ngu yanggango tetoni ngu, enengombo ngu,
ene Kristusno ooloote. Ngu oningga ngu, ene ngandiya
newendemonggo ingondudu teni. Nondo ngu, Kristuslo
oni, ngundilo nangge, noole nguya Kristuslo oni oolootetolo
ingowato.
8 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, ngundo yang-
gango, noole yunoyingo, noole ngunonggo nga kongga, nga
teweloyim. Nguno ngu, noolendo yengo nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngu yanggango teyinootooye, nguno ye
ma biyomi yewanggo. Ene Anutndo kongga, no nunootoni,
enengo mandeni wesiyolo eweloyi ngalo oyumo ma yowano.
9 Ene nondo ye sosoleyi elo, so uyi ma nakangooteno.
10 Ngu hamoo, oni gidalegado, nono ngandilo etenggo.
Yo, enengo mande nakangoyingo ngu kowuli, yanggango
oolengo. Ene enengombo noolengomo tunootetoni, kenoote-
toku, ngu yanggango kini kiyayi, enengo mandeni, wesiyow-
eloyi nguya kingo oo ngundilo ewolo.
11 Oni ngundilo mande etenggoku ngu, ene komo gome
ingondudu teya, ngandiya ingoni. Noolendo yeya go-
boolo ootoolo ngu, asa, noole mande damoni ngundilo
gulanangge, noolendo nakangoyingomo nakangootetoku,
ngundilo tewato.

12 Oni enengo bingamiye elo okootenggoku ngu, noolendo
noolengo damoninayi nguya enengo damoniye nguya, gob-
oolo ma wilikoweloyi. Kini, ngundilo oni ngundo, enengo
damoniye, ngu ene logono tetenggo. Ngulo logogano, nguno

enengo damoniye ngu wilikootenggo. Oni ngundilo tetenggoku ngu, ene nowoondoyemo ingoyingo nguya kini.

13 Ene noolendo damoninayi logono, ngu logowootooye, ulungga awuno ooletoni, ene noolengo bingaminayi, elo okoowelo yokooteto. Kini, noole Anutno ingooteku logoga, ngu nangge keyowato. Noole ngu nangge keyolo, yade oololo, yeno nguno oolouwootoku ngu!

14 Yo, Anutndo noole logoyelowoku, noole yeno Kristuslo mande keda mesalango, wesiyolo eweloyimbolo. Ngulo noole Anutndo logo yewoku, ngu ma kalongowootowo. Kini, noole yeno koletelo ombulo, Kristuslo Mande Keda Mesalango, wesiyolo yunowootowo.

15 Yo, Anut enengombo ko noolendo teweloyi logoga ingowoku, ngu kuli yeyunowolo. Ngulo ngu, noole enengo logo, noolengo yeyingo, ngu ma kalongolo oni gidalegado, Kristuslo koni tetenggoku, ngulo ma wesiyolo eteto. Kini, noolendo ngu ngandilo ingondudu yanggango teteto. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo tunooteya tunooteya oolenilo ingooteto. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, noolengo konayi ngu, ye kewooloyemo, nguno ulungga nguya tunootewa.

16 Ngundilo tetoni, noole Kristuslo mande keda gome ngu yolo, ye kootuyesina, melako oni simoo bale, nguno nguya, elo yootunolo yunowato. Noolendo oni gulalo koni, nguno ma kalongolo, ulo, nguno ko gidalega, ngu oni, ngundo kuli temukowonggoku, ngulo noole oowoonayi kingo elo ma okoowato.

17 Anutlo mandeno ngandilo ete.

Oni ene oni oni tewelo ngu, ene, komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo nangge oni oni tenilo ewolo. *Yeremayiya 9:24*

18 Noole ingooteto. Oni enengo oowooyi bingami elo okooteku ngu, ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi bingami kini. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo oni gula oowooyi, elo okoowaku ngu, asa, ngu oningga ngu nangge, ene oowooyidodo oolengo oluwalo ingooteto.

11

Polndo Oni Ebe Ganagana Mande Etenggoku Oni, Ngulo Damoniye Yootunolo Ewolo

1 Nondo kingo wenonoyingo mande gula etoowe, yendo ngulo ingondudu ulungga ma ingowelo. Ye kingo no sodeye nunootoyiga, nga mandega nga ewe.

2 Ndatelo ngulo, yengo nowoondoye, ngu bidodo Anut inoyi elo, nowoondone bidodo yengo ngundilo ingooteno.

Yo, yengo ootootooye damoniye ngu gome nenengo ngundilo
oode ngu, asa, kootusina, ngu damoniye gomengga, ngu
kingo duwoo inowanggo. Yo, ngu damoni ngu ngandilo:
bale kosiyi gula newende gome oolengo ootoolo, ene simoo
gulaya ma endeyolo oode, asa, ene nenengo kame teteku
ngundilo.
3 Kuli, damonimo silendo ebe ganagana eweloyimbolo,
ingondudu telo, ene Ewa ganangowolo. Ngundilo nangge,
nondo ngu damoningga, ngu yeno tunooteweloyi, ngulo no
sosoleteno. Yo, ye ngu damoningga, ngu telo ngu, ye damoni
nenengo gome metemi Kristuslo, ngu yokowanggolo ngulo
no sosoleteno.
4 Ndatelo ngulo, oni gidalega yeno mayelo, Yesus gulalo
mandeni, wesiyolo yeno elo ngu, ngu mandeye etenggoku
ngu, noolendo Yesusga, ngulo mandeni etetoku, ngulo man-
deni ngundilo kini. Ngundilo damoningga nguno, ye kuli
Yuka Kundingiyingga, Anutnonggo ombutoni, yoyingongga,
ngundilo kini, ye yuka gula yootenggo. Ye mande keda
gome gula ngu, noole manggonayimonggo, ye kuli ma ingolo
yowonggoku, ngu yootenggo. Ene oni gula ye kewooloyemo,
ngunonggo, ngu damoningga, ngu tetoni ngu, yendo enengo
damoni biyomi, nguno ma uwelo.

5 Ye Korin oni ingoyi! Ngu Aposel oni yendo oowooye, elo
okootenggoku, ngundo no ma daganelootenggo.
6 Ngu hamoo, no mande wesiyolo eweloyi logono kini, ene
Anutndo enengo mande keda mesalango, ngulo ingoyingo
ulungga nunowoku, ngulo no wenonoweloyi kini. Ngulo
ngu, noolendo mande kedaga ngulo damoni gome oolengo
wesiyolo, tunoo oolengo ye etuyelowootoku ngu!

7 Ye ingootenggo. Nondo kuli Anutlo mande gome
kedaga, ngu yeno wesiyolo ewonoku, ngulo nondo ulini
ma yowonolo ingowonggori. Ngu damoninggano, nguno
no nenengombo ayibiyi imakeyingomo ootoolo, no yengo
bingamiye nangge elo okoowono. Ndatelo ngulo, nondo ngu
damoningga tewonoku, ngu mbumbuwa, bine? Kini, ngu
nenengo kini.
8 Nondo ngu ende gidalegalo, Kristen oni, ngulo bobeye oo
ngu yolo, ngunonggo, yeno ko telo, ye hoolooweyelowono.
Ngundilo damoningga nguno, nondo enenonggo bobeye oo
ngu kingo duwoo yowono.
9 No kuli yeya ootoolo ngu, no oolo wenonowonoku,
ngu naluno, no oni gulano oolo ma sumoo inowono.
Kini, nolo dobooguline Masedoniya mela yokolo, Korinno
mayetoyi, nguno ngu, no oolo wenonowonoku ngu bidodo
nunomukowonggo. Nondo oo bidodo gome sobowoolo,

ngunonggo, ye kowuli bodaga ma yunowono. Ngundilo
nangge, nondo suwoo suwoo oo sobowoololuwano.
10 Kristuslo mande hamoo oolengo, ngu nono ooloote.
Ngulo ngu, hamoo oolengo, Giris mela gumi bidodomo,
oni gulado, nondo Kristuslo koni tewelo oni oni tetenoku,
damoninengga ngalo, ooleni doongooweloyi nguya kini.
11 Nondo ndawugalo ngulo, ngandilo eteno? Nondo bine
yengo ma nowoondoyi yunooteno? Kini, Anutndo ngu, ene
kuli ingooteku ngu, nondo yengo gome gome nowoondoyi
yunooteno.
12 Ene oni gidalegado enengo oowooye bingamiye elo
okooweloyimbolo, oole erewetenggo. Ene noolendo ko
tetetoku, ngandilo oni simoo bale doongeyemo, ene nguya
ngundilo tunoo ko teweloyim ingootenggo. Ene hamoo
ma ko tetenggo. Yo, nondo ngu enengo ebe ganagana
damoniyengga, ngulo ooleye doongooyunololuwano.
13 Ngu ngandilo: ngu Aposel ebe ganagana oningga
ngu, ene ebe ganagana mande ngulo ko oni tewong-
gori. Yo, enengo damoniye ebe ganagana ngu simoo bale
doongeyemo yowoolengootoyi, onindo kenolo ingootenggo.
Ene, Kristuslo Aposel oni hamoolo ingootenggo.
14 Ene ye ngulo ma soliyokowelo. Ndatelo ngulo, noole
ingooteto. Setan enengombo enengo damoni ebe gana-
ganalo ngu imangoolo, ene Anutlo Sambono Engel oni duli-
dalinidodo ngundilo goweyi yolo, simoo bale ganayelowelo
tunootete.
15 Ngulo ngu, Setanlo ko oni nguya enengo damoniye
ebe ganaganalo ngu yowoolengootoyi, oni simoo bale
doongeyemo ngu mande damoni gome nenengo, ngulo
ko oni ngundilo tunootetenggo. Asa, noole ngulo ma
soliyokowato. Ndatelo ngulo, kootusina, ene ngulo ulini
gumi ngu, enengo koye tewonggoku ngundilo yowanggo.

Polndo Aposel Kongga, Ngulo Kowuli Ulungga Koolowoolo Ko Tewolo

16 Nondo ko eteno. Oni gula noya wenonoyingo oni
ingoyingoni kinilo ma ewelo. Ene noya wenonoyingo oni,
eya ingoya ngu, asa, ye komo noyokootoyiga, no nguya, no
nenengo oowoone, mete nalu bodagalo okoowano.
17 Nondo mandega etenoku nga, ngu Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo nono etoni ma eteno. Kini, nondo
ngu wenonoyingo onindo kapengoyelo mande etenggoku,
ngundilo elo, no nenengo bingamine, elo okooweloyi, ngulo
mande yanggango eteno.
18 Oni oowooyingga oolengo ngu, ene mela ngalo da-
moni ngu keyolo, enengo oowooye bingamiye okootenggo.

Ngundilo ngulo, no nguya ngu damoningga, ngu keyolo, no
nenengo oowoone bingaminelo okooteno.
19 Ye ingoyi! Ye ngu ingonduduye gome oolengododo,
ngundilo ngulo, ye komo oni wenonoyingo, ngulo mandeye
ingowelo gome ingolo, ye yoyokootoyi, yengo kewooloyemo
ombulo, wenonoyingo mande etenggo.
20 Yo, oni gulado ye yoyolo, enengo koni biyominggano
nguno yoyetoni; ngundi enendo yengo oo yeni kinitetoni;
ngundi enendo mandeni ebe ganaganalo, nguno ye yoy-
ootoni; ngundi yeno damoni biyomi tetoni; ngundi ene
oowooyidodo tunootelo, ye yowoongooni utoni; ngundi
yengo gagiyemo oolongooya yudoningga ngu; asa, ye ngulo
mande gula ma ewelo. Nguno yokootoyiga, ene komo yeno
ngundiya teni.
21 Ngu hamoo, noolendo ngu damoningga, ngu teweloyi
yanggangonayi nguya kini! Ngundilo ngulo, no oyu-
monelootoni, ngulo no nga mandega, nga eteno! Ene oni
gulado enengo damoni, ngulo mande yanggango yootunolo
ewelo, ewaku ngu, ariya, no nguya nenengomu, ngu ewelo
yanggango yelo ewano. Ataga ngu, no oni wenonoyingo
ngulo mande ngundilo eteno.
22 Ene Hiburu mande ete, bine? No nguya Hiburu mande
eteno. Ene ngu Iserel oni, bine? No nguya Iserel oni. Ene
Ebarahamlo sowe, bine? Ngu no nguya Ebarahamlo soweni.
23 Ataga ngu, nondo oni wenonoyingombolo mandeye
ngundilo oolengo eteno. Ene Kristuslo ko oni, bine? Nondo
Kristuslo konimo ngano ngu, ene dagayelooteno. Nondo
Kristus oowooyimo, ko yanggango oolengo telo, nguno
noyolo ya biyomimo noyetoyi, nguno nalu oowooyingga
oluwono. Nalu oowooyingga me onindo gome gome nule-
wonggo. Ngu oo nguno, nondo ene bidodo dagayelowono.
Nalu bidodomo, no kumooweloyi oolengo teloluwono.
24 Yuda onindo tambu kandegula, uto gisaluyibo nutolood-
oyi, oololo, tambu onibiga kandegula gidembolo namolaya
(39), ngu tewonggori.
25 Tambu kabusagomo, tulimbo nuleyingo; tambu gu-
lanangge, digibo nuleyingo; tambu kabusa, wanggo biyomi
yetoni, no wendeyino oonatewelo telo, nguno no suwoo gula,
ko sa gula nguya, no wendeyi sanganimo awoonelo loodoni
oluwono.
26 Nalu ulungga oolengo, no Kristuslo mande keda, ngu
wesiyolo elo etuyelowelo, oole yowoko toongewonoku,
nguno no sono tuwino oonatewelo telo; yakaka onindo
oo udayelolo yootenggoku, ngu kandeyemo nono biy-
omi telo; Yuda oni dobooguline, ko oni sowe gidalegado
nguya, yombulinelowelo tewonggo. Ende ululumo nguya,

ko oni kini kingo melako nguya, wendeyino nguya, no kowuli ulungga yowono. Ebe ganagana oni dobooguline kandeyemo nguya no kowuli koolowoowono.

27 Nondo kuli ko biyomi guladilo guladilo oolengo tewono. Nalu ulungga no suwoo ko telo, no ma welewono. No yowoko ootoolo, nguno sonolo oowalilo nguya biyomi tewono. Nalu ulungga, no oowali yokolo, doogo dokikino sosolelo biyomi telo, moondene doobengoweloyi oo ngu erewewono.

28 Ngu nangge kini. Kini, nalu bidodomo, kowuli ulungga oolengo ombulo, ngundo no wilineloote. Ngu ngandilo: nondo Kristen oni simoo bale ende bidodomo, ngulo ingondudu ulungga ingootoowe, ngundo kowuli nulewolo.

29 Oni gula yanggangoni kini bine, asa, no nguya yanggangone kini. Oni gula weti mbumbuwano, solelo utoni ngu, no ngulo nowoondone kowuli yete.

30 Oole kini ngu, no komo nenengo oowoone bingamine nangge okoowano. Nguno ngu, no mete ngandilo ewano. No yanggangone kini elo, ngunonggo, no nenengo oowoone bingamine okoowano.

31 Anut ngu, Yesus Kristus, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ulungga, ngulo eweyi. Ene suwoo suwoo, ene sugi sugi keda oolooteku, ngu nangge oowooyi bingamidodo oolooteku, ngundo ingootoni eteno. No ebe ganagana ma etenolo ingoote.

32 Damaskas ende, ngulo oo sobosobo koleteyingo oni, oowooyi Aretas, ngulo Kiyap, ngundo me oni yoyolo yoyetoni, endega ngulo sisipawayi ngu yamakoni sobowoowolo. Ndatelo ngulo, ene no noyolo ya biyomimo noyewelo ngundilo tewonggori.

33 Ene Kristen konebane gidalegado, no noyolo, siko silinelolo, noyolo doogolo wituwoole noyeyi, ende ngulo sisipawa damonimo, noyokootoyi ulo, ngulo no ende yokolo toongewono.

12

Gabono Anutndo Ko Mande Oo Ulungga, Pol Etungootoni, Kenowolo

1 Oole gula nguya kini, no ngu komo nenengo oowoone bingamine okoowelo. Hamoo, ngu damoningga ngundo noole ma hoolooweyelowa. Ngundilo ngu yokoya, nondo gabono oo mande gidalega Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo kombiteyingo ngu yootunolo etunelowoku, ngulo ewano.

2 Kuli mooma kande elaya kegidembolo namolaya (14) yokolo, Anutndo noyolo, Sambo ende awu sanganimo nguno

oolewono. No bine gowene nga bidodo, ngundi gowene
yokolo gabonembo nangge oolewono, ngu no watayi kini.
Anutndo nangge ene ingoote.
3-4 Yo, no ko eteno. No bine gowene nga bidodo, ngundi
gowene yokolo gabonembo nangge oolewonoku, ngu no
watayi kini. Anutndo nangge ene ingoote. Sambono,
Paradayis endemo nguno, no mande kundingiyi oolengo
ingowonoku ngu, ene guladilo oolengo, onindo mande ngu
yootunolo eweloyi nguya kini. Nondo mande ngu yootunolo
onino eweloyi, ngu loogu oolengo tenunowonggo.
5 No ooga ngulo yootunolo ewanoku, ngu ene no ne-
nengo oowoone bingamine, ngu ma okoowano. Nondo
ngu ngandilo mete ewano. No yanggangone kini, ngundilo
nangge eloluwano.
6 Hamoo, nondo nenengo oowoone bingamine elo
okoowanoku ngu, no oni wenonoyingo, ngundilo ma
tewano. Kini, no ngu hamoo oolengo eteno. Ene nondo
nenengo oowoone bingamine, ma elo okooteno. Kini, oni
gulado, nolo ingootoni, oni gome oolengo elo ingoweloyi,
ngu no yokooteno. Nondo ngu, yendo nolo damonine
tetenoku ngu kenoya, ko nondo mande elo yunootenoku,
ngu ingoya, ngunonggo, ye nolo damonine ngu gome
oolengo ingowanggo.

Disi Oo Ngundilomundo, Pol Goweyi Sanggawewolo

7 Anutndo oo etunelootoni kenowonoku, ngu sungo gu-
ladilo ene komo ulungga oolengo. Ngulo nondo nenengo
oowoone okooweloyi, tetenoku ngu, Anutndo ngulo ma
ingoote. Ngundilo ngulo, ene gowenemo sayi ogingoyingo
nonunowoku ngu, disibo gowene sanggaweteku ngundilo.
Ngungga ngu, Setanlo ko oni, ngundo yombulinelootenggoku ngundilo. Ngundo ngu, nodowoolo nowoosootoni,
ngulo no nenengo gowene okooweloyi nguya ereremo kini.
8 No tambu kabusa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno
nono ooga nga andangeni elo, ngulo solengoyelo, yem-
boongewono.
9 Solengoyelo, yemboongetoowe, Anutndo nono gumi
ngandilo ewolo. Kini, nondo gengo sayinggega, ngu ma
andangelo yokowano. Ndatelo ngulo, nolo sumangene ngu
geno mete oluwa. Yo, nolo yanggangone, ngu oni yang-
gangoye kini, nguno ko gome metemi tunootewalo ewolo.
Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngundilo
ewolo. Ngundilo ngulo, no nowoondone yanggangoni kini
elo, ko ma kowuli ingowano. Kini, no ko ngalo oni oni
ulungga oolengo telo, ko teteno. Ndatelo ngulo, Kristuslo
yanggangoni noya ooloote.

10 Ngundilo ngulo, Kristuslo konimo ngano ngu, no yang-
gangone kini. Onindo yombulinelootenggokuno, kowuli
gula gulado noyootekuno, onindo nutolo yombulinelootenggoku, nguno ngu, no nowoondone gome metemi ayibidodo
tunootete. Yo, no yanggangone kiniteteku naluno, nguno
nguya, Kristusndo enengo yanggangoni ngu nunootoni,
nguno no yanggango oolooteno.

Polndo Korin Oni, Ngulo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teyunowolo

11 Nondo nga mandega, etenoku nga, ngu wenonoyingo
mandega eteno. Ene yendo no yokutunelootoyi, ngulo
nondo ngundilo eteno. Yendo ngu nolo damonine, gome ngu
yootunolo eweloyi mete elo, ene ye ngundilo ma tewonggori.
Hamoo, no ngu kingo oni ngundilo, ene yengo, Aposel
oni ebe ganagana ululu, ngundo no ma daganelootenggolo
ewolo.
12 Nondo ngu, Anutlo koni, ngalo nowoondone bidodo,
ngu tewelo hahangelo, ngulo no ye hoolooweyelolo, ko
biyomi ulungga tewono. Anutndo yanggango nunolo,
hoolooweneloot oni, ngulo no yeno Aposel onilo, sunggi
oowooyingga, ngu damoni sungo oowooyingga, onindo
ma teweloyi, ko ngu ye kewooloyemo nguya tewono.
Nguno ngu, Anutlo koni, ngulo yanggangoni ngu telo
etuyelootoowe, oni ngu kenolo, ene ingootenggo. Yo, hamoo,
Pol ngu Anutlo Aposel oni oolengolo ingootenggo.
13 Yo, nondo Kristuslo mande damoni yeno tewonoku,
ngundilo Kristen oni sungomo nguya, ngundilo nangge
etuyelowono. Ene oo gula ye kewooloyemo nguno ma
telo etuyelowonoku, ngundilo Kristen oni sungomo nguya,
telo etuyelowonggori. Yendo no oowali oo nunoweloyi
damoningga ngu, no ye ma etuyelowono. Ngu hamoo, nondo
damoni biyomi tewonoku, ngulo ye ma ingondudu tewelo,
kapeteya, yokoyi!
14 Ariya, ataga ngu, no yeno tambu kabusayi ngu
oolouwelo, tetenoku ngu, nondo nguno yengo oo gula ma
yowano. Ene ye ingoyi! Yengo nowoondoye ngu nangge
nonunootoyi, no yeya ko goboolo teweloyi, ngulo nangge
ingooteno. Ye ingootenggo. Buniyo ngu, ene awa namoye,
ma soboyelootenggo. Kini, awa namoyembo nangge, enengo
simoo namboye soboyelootenggolo ingowonggori.
15 Ngulo no nenengombo, ngu gowene, ingondudune,
yanggangone, oo bidodo ye hoolooweyelowelo, gome in-
gooteno. Nondo yengo nowoondoyi ulungga oolengo, teteno.
Ndatelo ngulo, yendo nguya nolo nowoondoye, ngundilo ma

tenunowanggo? Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye
nowoondoye yokutuwoowelo eteno.

16 Ene oni gidalegado, nono ngandilo elo etenggo. Hamoo,
ene noolengo oo gula tunoo ma yootoni, ene ngu ganayelow-
eloyi oni. Enengo ebe ganagana damoningga, ngundo ene
noole ganayelolo yoyoyingo, elo etenggolo ewolo. Ene ngu
mandega, etenggoku ngu, ngu hamoo ma etenggolo ewolo.
17 Ariya, nondo kuli oni gidalega, suleyelootoowe ngu,
yeno nguno oololo, ye ganayelo, kandeyemonggo, yengo oo
gula yowo, bine?
18 Nondo Tayitas, yewe ootookootoni, eriringootoowe, ene
ootookoolo, yeno oolouyingo ngu. No doboone gula nguya,
suleyootoowe, eneya oolouwoli. Tayitasndo bine ganayelolo,
yengo ooga woosoolo yoyingo? Noolendo ingondudu gu-
lanangge, siyelo bine, ma endeyooteto? Noolendo oole
gulananggemo bine, endeyooteto? Ngu yengombo wilikoya
ingoyi.

19 Nondo ngu, ye bidodo nga mandega nga kandangeya in-
goyilo ingooteno. Noolendo mandenayi, nga ye doongeyemo
yomosiyoweloyi, ngulo mandega nga nakangooteto. Ene
ngundilo nguya kini. Kini, noole ngu Kristuslo oni oolooteto.
Noolendo nga mandega, etetoku nga, ngu Anut doongeyimo,
eteto. Nolo Kristen dobooguline, noolendo nga mandega
etetoku nga, ngu yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga
ngu, yanggango yunowelo eteto.
20 Nondo nowoondonemo kowuli bodaga ingolo,
ngunonggo ngandilo eteno. Kinitetoni ngu, no yeno nguno
oololo tunootelo, no ye yeyootoowe ngu, ye mande damoni
sungo guladilo telo oodoyi yeyowelo, ma ingooteno. Ko
yendo nguya, no neyootoyi, nga mande damonine tetenoku,
ngandilo nenengo neyoweloyi, ngundilo ma neyowanggo.
Ngulo ngu, no yeno ombulo ngu, yengo damoni biyomi,
ngundilo ngu kenowelo yokooteno. Ngu ngandilo: Ngu
longge sambi mande teweloyi; dobooguliyeboya boguwoolo
mande eweloyi; nowoondoye biyomi yeweloyi; sanggili
teweloyi; nowoondoye siyelo oluweloyi, damoni ngu
toongooweloyi; kootuyisina mande eweloyi; onilo mande
konokonoyi telo, yumooyunoweloyi; windawinda teweloyi;
damoni gome metemi, ngu yombulibaliyoyingo; ngu oo ngu
bidodo kenowelo ma ingooteno.
21 Ene yendo damoniye biyomi tewonggoku, bosebalese
teweloyi damoni, ko nowoondoye ulu teweloyi damoningga,
kuli yendo telolootenggoku, ngu ma yokowanggoku ngu,
asa, no ye kewooloyemo ombutenoku, naluno, ngu noolengo

Anutga ngundo no nowoondone yeni kowuli yetoni, sendowelo tewano.

13

Korin Oni, Ene Komo Enengo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Sobowooyi

1 Ataga, no yeno oolouwelo tetenoku nga ngu, tambu kabusayigaku. Anutlo mandeno ngandilo ete:

Oni biyomi tewokungga ngu, oni elaya, ngundi kabusa, ngundo kenowonggoku, ngundo oningga, ngulo mande gulanangge etoyi ngu, ariya, ngu nangge yomosiyowatolo ewolo. *Dutoronomi 19:15*

2 No yeno tambu elayayiga oololo, yeya nguno oluwonoku, nguno ngu, oni ene mbumbuwa kuli tetoyi, ko ye oni sungo gidalega nguya, nondo mande yanggango oolengo yeno ewono. Ye komo yengo damoniye biyomi tetenggoku, ngu kootu inoya, nowoondoye yowoolengoyilo ewono. No ataga yowoko ootoolo, ngunonggo nguya ngundilo yeno eteno. No yeno ko ooloutoowe ngu, oni gula enengo weti mbumbuwani kulimi, ngu ma andangeyingo ngu, asa, ngulo no komo yanggango oolengo ene mamanayelolo sodeye andangewanolo eteno.

3 Ye hamoo ingoweloyi ngu, Kristusndo no manggonemonggo, mande ete bine, ngundi kini bine? Asa, yengombo mete kenoya ingoyi! Kristus ngu ene yengo suleyo ma kiniyewa. Kini, ene ye kewooloyemo, nguno ko yanggango oolengo telo etuyeloote.

4 Hamoo, kuli Yesus ngu ene yanggangoni kinitetoni, yolo de mombimo sanggawelo ulewonggori. Ene Anutlo yanggangonimo nguno, ene ataga, keda ooloote. Hamoo, noole nguya, eneno woologongolo, ngulo noole yanggangonayi kini. Ene Anutlo yanggangoni nguno ngu, noole nguya, enedodo, keda goboolo ootoolo, ye hoolooweyeloweloyimbolo.

5 Yengombo komo yengo nowoondoye suwoo suwoo, tewoongoya, gome kenoya ingoyi, yengo nowoondoye ngu hamoo teyingo mete bine, ngundi kini bine? Yengombo, yengo wilikoyeloya ingoyi. Ye kuli ingootenggo. Yesus Kristus, ene ye nowoondoyemo oolootelo ingowonggo. Kinitetoni ngu, asa, ye eneno nowoondoyemo hamoo, ma tetenggo.

6 Nondo ngu hamoo ingooteno. Yendo, ngu nooledodo, ingootenggoku, ngu noolendo Kristuslo koni, ngu nenengo oolengo keyolo tetetoku, ngu ingootoyi, ngulo no gome ingooteno.

7 Noolendo ngu Anutno yemboongeteto. Yendo ngu ene hoolooweyelootoyi, ene nguno damoni biyomi gula ma

tewelo, elo yemboongewooto. Noolendo noolengombo komo
noole ko oni metemi tunootetetolo ma ewato. Kini, noolendo
ngu, yendo mande damoni gome nenengo ngu teyilo gome
ingooteto. Yo, ye noolengo ma ingootenggoku, ngulo kowuli
kini. Ene yengombo ngu komo Anutndo ingooteku damoni
ngundilo nenengo telo oluwanggoku, ngu gome oolengo.
8 Ye ingootenggo. Noolendo ko yanggango telo, ngunonggo
hamoo mande nga ma wiliyowato. Kini, noole komo ngu
ko gome telo, ngunonggo Anutlo mande hamoo nga gome
nenengo wesiyolo oni etuyelowato.
9 Yo, noole yanggangonayi kini ngu, ko yendo ngu yang-
gangoyedodo. Nguno ngu, noole oni oni teteto. Ngulo noole
suwoo suwoo, Anutno yemboongeteto. Gedo Korin, Kristen
oni hoolooweyelootooga, ene nowoondoye ngu yanggango
oolengo tunooteyilo ngulo yemboongeteto.
10 Ataga ngu, no yeya yowoko ootoolo, ngunonggo, no nga
oo naka, nga yengo mande nakangooteno. Nga damoningga
ngalo nangge nakangooteno. Nondo oololo yeya nguno
ootoolo, nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
kolo yanggangongga nunowoku, ngu yengo damoniye,
ngulo mamanayelowelo ngu, asa, Anutndo ene ayibinonggo
nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo yeya goboolo
oluwanggo.
11 Ariya, nolo konebabagalo, akeyo. Ye komo ko yang-
gango teyago, Anutlo damoni, ngu bidodo keyoyi. Ye komo
nolo mande nga ingoyi! Ye komo ingondudu gulanangge
dowooya, nowoondoye imakeyingo oliyi. Ye ngundilo tetoyi
ngu, asa, Anutlo nowoondoyi teyingo, ko, enengo newende
imakeyingo, ngu yeya oluwa.
12 Noole Anutlo oni simoo bale ngulo damoninayi ngu,
ye bidodo sungomo sungomo, dobooguliyeboya nowoondoyi
teya, ebe yenggunangguna teya, goboolo siyeya oliyi. Anutlo
oni simoo bale bidodo, ye kambayelootenggo.
13 No Anutno ngandilo yeya yemboongeteno. Ulungga
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, gedo ene
sumange yunowa. Anut, gengo nowoondoge ene yunowa.
Yuka Kundingiyi, gedo ene bidodo nowoondoyemo, ulo
dowoomomoolo, nguno enedodo goboolo oluwanggolo yem-
boongewooto. Ngu hamoo.

Galesiya
Galesiyalo Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangolo soweyootoni, oni simoo bale oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo, oni ene Galesiya etenggoku mela gumisina nguno oolootenggoku, ngulo nakangolo yunowolo.

So uyi ngalo mande gumgum ngandilo.

Kambayeloyingo mande, ko ingondudu hamoomonggo ngu mande keda gome. 1:1-10.

Polndo ngu ete, no ngu naluno nguno, no sulena oni tunootewolo. 1:11–2:21.

Nowoondoye hamoo teyingo, ngulo oole ete. Ene Anutndo ngu noole hoolooweyelootoni, noole gome nenengo tunootelo ngu, ko mela ngalo mamana mande oo ngu keyoweloyi, ngu hamoo oolengo, kondibo kini. 3:1–4:31.

Kristusndo ngu ene noole mela ngalo damoni biyomi, ngundo soboyelowolo. Ene noole ngu Yuka Kundingiyi ngulo ingonduduni ngu keyowato. 5:1–6:10.

Kambayeloyingo mande elo ngu, ingonduduye yokutuwoolo, nguno mandeye nga so uyi newendemo ooloote. 6:11-18.

1 No Polndo, Yesus Kristuslo suleyeloyingo Aposel oni gula. Oni gulado no ma negonelolo, kono ngano noyewolo. Ngundilo nangge, oni gidalegado mande elo, yanggango nga ma nunootoyi, nguno Aposel ko nga teteno. Kini, Yesus Kristus, ko, Anut Awanayi nguya sulenelowoli. Anutndo Yesus melenonggo kuli yokutuwootoni, ootookooyingo, ngundo nga konggano ngano no logonelolo noyewolo. Ngulo nondo nga so uyingga nga, ngu ye Kristen oni Galesiya ende bidodobolo nakangoyunooteno.

2 Nolo Kristen dobooguline noya oolootetoku ngaya, nga so uyingga nga, ye Galesiyano Kristen oni simoo bale oolootenggoku, noolendo bidodo yengo soweyoyunooteto.

3 Nondo noolengo Awanayi Anut, ko, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristusno, ngandilo yemboongeteno. Anut, gedo mete gengo Galesiya Kristen simoo bale oolootenggoku, ngu sumangengge ene yunolo, nguno nowoondoye yoyeni, imakelo oluwanggolo yemboongeteno.

4 Kristusndo ngu, ene noolengo Awanaye Anut, ngulo ingonduduni ngu keyolo, enengombo noolengo mbumbuwanayi andangeyunolo kumoowolo. Ene ngundilo telo,

melako ngano damoni biyomi oolooteku, ngunonggo ene
noole uliyelolo, andangeyelolo, ko yoyowolo.
5 Ngundilo ngulo, noole mete suwoo suwoo, Anut oowooyi
bingami elo, okoolo oluwato. Ngu hamoo oolengo.

Anutlo Mande Keda Ngu Gulanangge Ooloote

6 Yendo ngu damoningga tetenggoku, ngulo no
soliyokooteno. Anutndo, Kristuslo sumangenimo, ye
negoyelowoku, ene yendo sodedonangge ene yokolo, ye
mande damoni keda gulalo ingolo, ye ngu keyootenggo.
7 Hamoo oolengo, mande keda gome gula nguya kini. Ene
ebe ganagana eweloyi oni gidalegado, yengo ingonduduye
yombuliyolo, Kristuslo mande keda gome nguya yowoolalin-
gowelo tetenggo.
8 Ene noolendo bine, ngundi, Sambono Engel onindo
yeno mande gula etuyelowatoku ngu, kuli noolendo Anutlo
Mande Keda Mesalango yeno wesiyolo ewootoku, ngundilo
kinitetoni ngu, ariya, oni ngundilo damoni tetenggoku ngu,
Anutndo suleyelootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma
kumooweloyi, nguno oolongooyelootoni uwanggo.
9 Kuli noolendo ewootoku, ko, no ataga nguya eteno.
Oni gulado mande gula yeno wesiyolo etuyelowaku, ngu
nondo kuli Anutlo mande elo etuyelootoowe ingowonggoku,
ngundilo kinitetoni ngu, asa, ngu oningga ngu Anutndo
suleyootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumoow-
eloyingga, nguno oolongootoni uwa.
10 Nga mandega etenoku nga, yendo ingoya, ngulo oni no
oowoone bingami okooyilo eteno, bine? Hamoo oolengo
kini. Nondo nga kongga tetenoku nga ngu, Anutndo nolo
oni oni teni, elo ngu nangge teteno. Ene nondo kongga nga,
onindo oni oni teyi, elo telo ngu, asa, no Kristuslo ko oni
oolengo telo, ma oluwano.

Polndo, Yesuslo Aposel Oni Kilalongo Tunooteyingo, Ngulo Mandeni

11 Ye Kristen dobooguline, no yeno nenengo oolengo
etenoku nga, kuli Anutlo Mande Keda Mesalango yeno
wesiyolo etoowe, ingowonggoku, ngu oni gulado yeni, ma
tunootewolo.
12 Kini, nondo oni gula kandeyimonggo, nga mande keda
gomengga nga, ngu ma yowono. Ngundilo nangge, oni
gulado nguya nga mandega nga, no ma etunelowolo. Hamoo
oolengo kini, Yesus Kristus enengombo nangge, nga man-
dega nga etunelowolo.
13 No kuli Yuda onilo damoni keyolo, nguno damoni
biyomi tewonoku, ngu ye kuli ingowonggori. Nondo

Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu yoyolo, yu-
tolo, yombuliyelolo, yulewe kumooweloyimbolo yanggango
yewono.
14 Nondo Moseslo mamana mande nguno ngu, nenengo
dobooguline gidalega nododo ulu teyingo, ngu dagayelolo,
nondo Yuda onilo damoniye, ngu ulungga oolengo yowono.
Nondo osi sambanembolo damoniye nguya, ngu bidodo
gome keyowono.
15 Ene kuli namondo no ma yomooyingomo, nguno Anut
enengombo ene kuli no logonelowolo. Kootusina, Anut
enengo sumangenonggo enengo nalungga yewokuno, ene
no negonelowolo.
16 Ngu naluno, Anut enengombo enengo Nangoni
yootunolo, no etunelowoku, ngulo ngu, nondo oni sowe
gidalega Yuda oni kini, ngu kewooloyemo nguno, Mande
Keda Mesalango ngu, elo etuyelowono. Yo, ngu naluno, no
oni gula tanggeyimo oololo, ngulo ingonduduni ngulo ma
sumoo elo ingowono.
17 Kini, Yesus enengombo no etunelootoni, ngulo ngu
naluno, oni gidalega ene koletelo Aposel tunooteyingo
ngu, Yerusalemno oliyingoku, no nguno oololo, enengo
ingonduduye ngu ingolo, ma yowono. Kini, no ootookoolo,
Arebiya melako oololo oode, kootusina, no Damaskas en-
demo ko ombuwono.
18 Kootusina, mooma kabusa yokolo ngu, no Yerusalem
oolelo, Sipas (Pita) oningga nguya mande elo ingolo, nguno
sa nalu kande elaya kegidembolo namolaya (14) eneya
oluwono.
19 Ngundilo telo, ene no Aposel gidalega ngu, ene ma
yeyowono. Yems, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi
ngulo koneyo, enesu nangge kenowono.
20 Nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu,
Anutndo neyolo ingootoni, ngunonggo eteno, no ye ma
ganayelooteno.
21 Ngu naluno nguno, no Pitando Yems yokolo, kootusina,
no Siriya ko Silisiya melako nguno oololo, Anutlo mandeni
oni simoo bale yunowono.
22 Ene ngu naluno, oni simoo bale Kristusno nowoon-
doyemo hamoo telo, Yudiya melako oolootenggoku, ngundo
no omukumundoone ma kenowonggori.
23 Ene nododo mande ngandilo ingolo oluwonggo. Kuli
ngu oningga, ngundo noole yuleni kumoowelo telo oluwoku
ngu, ene ataga, Anutlo Mande Keda Mesalango Yesuslo oni
simoo baleno wesiyolo, elo etuyeloote. Kuli, ene Kristen
oni simoo bale nga nowoondoyemo hamoo teyingongga nga
yombuliyelowoku, ene ataga, Anutlo koni tetelo ewonggori.

24 Ene Anutndo nono oo tewoku, ngulo mandeni bidodo
ingolo ngu, asa, ene Anut oowooyi bingami elo okoowong-
gori.

2

Polndo Aposel Oni Gidalegadodo, Nowoondoye Goboolo Yewonggori

1 No mooma kande elaya kegidembolo namolaya yokolo
ngu, ngu naluno nguno, noole Banabasya Yerusalemno ko
oolelo, nguno oni gula oowooyi Tayitas nguya yolo, noole-
dodo oolewooto.
2 Ngulo ngu, Anut enengombo ngu ingonduduga ngu
nunolo, gedo komo Kristen oni tabango Yerusalemno
oolootenggoku, nguno oolou, elo etunelootoni, ngulo
no oolewono. Ngu naluno, ene Kristen tabango oni
nangge enengo yano nguno gooboongoolo ootoolo, Anutlo
Mande Keda Mesalangongga, ngu oni sowe gidalegano elo
etuyelowonoku, ngu eneno elo etuyelowono. Ndatelo ngulo,
nondo Kristen oni tabango Yerusalemno, nondo kongga
nga ataga tetenoku nga, ko kuli tewonoku nguya, ngu
ingolo, enengo nowoondoyemonggo nododo nowoondonayi
goboolo gooboongooweloyimbolo ingooteno. Nondo
Kristuslo koni tetenoku nga, ngulo damoni kini, ngundilo
ma tewano.
3 Yo, oni tabango Yerusalemno oolootenggoku, ngundo
nolo mandene gome ingowonggo. Ngundilo ngulo, ene
Tayitas, Girik oningga nooledodo oolootetoku, ngu enengo
moondeyi yomosiyonilo ma eriringootenggo.
4 Ene oni gidalega Yesusno nowoondoyemo hamoo
ma teyingo, goweyi sanganimonggo, ngundo Kristen
kewooloyemo tolige oololo, ngu Girik oningga ngu moondeyi
yomosiyoweloyi damoningga, ngu newendemo unilo
etenggo. Ndatelo ngulo, ene ngandilo ingootenggo. Kristen
oni, ngundo Kristus Yesuslo mandeni, ko, Moseslo mamana
mande bidodo nguya keyootenggo, ngundi kini bine,
elo ngulo ingowelo. Yo, ngundilo ebe ganagana oni,
ngundo Kristen oni simoo bale yoyeni, Moseslo mamana
mande newendemo ulo, ngu bidodo nguya keyowanggolo
ingootenggo.
5 Ene noolendo enengo mandeye ngu ma keyowooto.
Ngulo ngu, noole Tayitas moondeyi ma yomosiyowono.
Ndatelo ngulo, nga hamoo mande keda gomengga nga, yeno
nenengo oolengo sugi sugi olini, elo, ene ngulo ngundilo
teteto.
6 Oni gidalega tabango oni ululu oowooyedodo, ene
ndatelo oowooyengga, ngu nono ngu kingo oo ngundilo

tewa. Anut doongeyimo, oni oowooyedodo ko oowooyedodo
kinimu nguya, ene ereremo oolengo. Kristen tabango
onindo, no Mande Keda Mesalango oni sowe gidalegano
wesiyolo etuyelootenoku, nguno mande gula soweyolo ma
ewonggori.
7 Ene ingootenggo. Anutndo Pita sunggi yelo suley-
ootoni, Yuda onino mande keda gome nga, wesiyolo ewelo
soweyowonggori. Ngundilo nangge, Anutndo Pol nguya
logowooyingo, ngu enengo Mande Keda Gome nga ngu, oni
sowe gidalegano wesiyolo eweloyi, ngulo soweyowonggorilo
ingowolo.
8 Yo, Anutndo Pita yanggango inolo, ene Yuda oni ke-
wooloyemo enengo Mande Keda Mesalango nga wesiyolo
eweloyimbolo sunggi yewolo. Ngundilo nangge, Anut enen-
gombo no yanggango nunowoku, ngu oni sowe gidalega ke-
wooloyemo, Yesuslo Aposel ko ngu teni, elo no logonelowolo.
9 Kristen tabango oni, Yems, Pita, Yon, Kristen simoo
balelo nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango yunow-
eloyi oniku, ngundo kuli nolo ingootenggo. Anutndo nolo
sumange tenunolo, nga kongga nga no nunowo, elo in-
gootenggo. Ngundilo ngulo, ene noole Banabasya kandenali
dowoolo ewolo. Yali noolengo doboogulinayi goboolo. Noole
mande ngulo nowoondonayi gulanangge yelo, ko tewato.
Yali mete oni sowe gidalega kewooloyemo ko tetoli, ko,
noolendo ngu Yuda oni kewooloyemo ko tewatolo ewonggo.
10 Ene mande gula nguya soweyolo, nooleno
ewonggori. Yali komo noolengo owoolongo onindo
oolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyeloweloyi, ngulo
ye ma kapengoyewelolo ewonggo. No owoolongo oni
hoolooweyeloweloyi kongga nguya, yanggango tewelo
hahangeteno.

Polndo Pita Mamanangowolo

11 Pita, oowooyi gula Sipas, ngundo Antiyok melako omb-
utoni, nondo Pita enengombo damoni elaya tewoku, ngulo
enengo doongeyimo, ko Kristen kewooloyemo nguya, ne-
nengo yootunolo, mamanangolo ewono.
12 Ngu ngandilo. Kuli, Yemslo oni gidalega ma om-
buyingomo, ngu naluno nguno, Pita ene Kristen oni sowe
gidalegaya bibitelo, oowali newolo. Ngundilo tetoni, ene ngu
naluno, Yudalo Kristen oniku moondeye yomosiyoweloyi
damoningga, ngulo gome ingootenggoku, nguno ombutoyi
ngu, ene ngulo sosolewolo. Ngundilo ngulo, ene Kristen oni
sowe gidalegaya bibitelo, oo neyingo ngu yokolo, enedodo ko
ma

bibitewolo.*
13 Yudano Kristen oni gidalega nguya, Pitando damoni biyomingga tewoku, ene nguya tewonggori. Ngu damoningga, ngundo Banabas nguya woosootoni, ngu keyolo tewolo.
14 Ngundilo ngulo, no ene yeyootoowe, Anutlo hamoo mande keda gome, ngu gome nenengo ma keyootoyi, ngulo nondo Pita simoo bale kewooloyemo kenolo ngu, no ngandilo mamanangolo ewono. Ge Yuda oningga, ene gedo ngu, oni sowe gidalega ngulo damoniye ngu keyooteku, Yuda onilo damoniye ngundilo kini. Ge ndatelo ngulo, ge komo oni sowe gidalegado Yuda onilo damoniye ngu keyoyi, elo, yanggango yelo eririyeloote? Elo ewolo.

Oni Yesusno Nowoondoyemo Hamoo Tewaku ngu, Anutndo Oni Gome Nenengolo Ewa

15 Hamoo, Pita, ge nooledodo ngu Yuda oni nenengo. Noole oni sowe gidalegaya, mbumbuwadodo oni ngundilo kini.
16 Ene noole ingooteto. Anutndo oni Moseslo mamana mande keyootenggoku nguya, oni nenengo, elo ma ewa, elo ingowato. Kini, oni Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo Anutndo oni gome nenengolo ete. Noole kuli, Kristus Yesusno nowoondonayimo hamoo tewootoku, Anutndo ngu nowoondonayimo hamoo teyingongga, ngu kenolo, ngulo ene oni gome nenengolo ete. Ndatelo ngulo, oni gulado Moseslo mamana mande gome oolengo keyolo, ko tetoni, Anutndo ngulo oni gome nenengolo ma ewa.
17 Noole Kristusdodo goboolo siyelo ootoolo, nguno Anut doongeyimo, oni gome nenengo tunootewelo ingooteto. Ene Yuda onindo noolendo Moseslo mamana mandeni ngu ma keyootooye, ngu kenolo, ene mbumbuwadodo oni, elo ingootenggo. Ngu Yuda oni ngundo ngandilo ingootenggo. Kristusndo ene yoyeni, Moses mamana mande yokolo, mbumbuwa tetenggolo ingootenggo. Ngu hamoo ngundilo, bine? Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini.
18 Ene nondo ko oololo, Moseslo mamana mande kuli yokowonoku, ngu owelo ngu, asa, no mbumbuwa tewano.
19 Nondo Moseslo mamana mandeni ngu yokootoowe, ngundo ma sobonelowa. Moseslo mamana mandeni, ngundo no noyeni, Anut doongeyimo, oni nenengo tunootewelo yi, nguya elelemo kini. Ngundilo ngulo, nolo mbumbuwane ngu Kristusndo yolo, de mombimo sanggawelo yokowolo. Ngulo ngu, no ataga Anut doongeyimo, oni nenengo, elo ingolo, neyootoni oolooteno.

---

* **2:12:** Yo, Yesuslo damonimo ngu Kristen dobooguliye sungomboya siyelo oo goboolo mete neweloyi. Ene Pitando ngundilo damoni gome ngu damoni yelo, telo, ko yokolo Yuda oni enengo damoniye nguno ko oolouyingo.

20 No Anut Nangoni ngulo nowoondonemo hamoo teyingo,
ngunonggo nolo yanggangone ingondudune ngu bidodomo,
ngu nenengombo sobowoolo, ma endeyooteno. Kini,
Kristusndo no nowoondonemo ootoolo, ngunonggo nolo
ootootoone nguya sobowootoni, ngunonggo no enengo yang-
gangonimo, nguno endeyooteno. Ngulo no melako ngano
keda oolootenoku, nguno no mete Anutndo damoni nenengo
nondo teni elo ingooteku, ngundilo tewano. Ndatelo ngulo,
enengo Nangoni, ngundo no hooloweneloote. Yo, hamoo,
Yesus nolo gome ingolo, ngulo enengombo de mombimo no
hooloweneloweloyimbolo kumoowolo.
21 Nondo Anutlo sumangeni ngu yewe, kingo oo ngundilo
ma tewa. Ene Moseslo mamana mande, ngundo mete
damoni nenengo yeni, tunootetoni ngu, ariya, Kristusndo
de mombimo noolengo mbumbuwalo kumooyingongga, ngu
kingo ngundilo tewolo ewolo.

3

Moseslo Mamana Mande, Ko Nowoondoye Hamoo Teyingo, Ngulo Damoni

1 Ye Galesiya oni wenonoyingo! Onendo yengo in-
gonduduye yeni wenonootenggo? Yengo ingonduduye
ngu nenengo kini! Ye ngu kuli Yesus Kristus de mom-
bimo kumoowoku, ngu noolendo ye etuyelootooye, yengo
doongeyembo goweyi kenootoyi kumooyingo, ngundilo in-
gowonggo.
2 No ye sumoo yunootoowega ngu, ye nono nenengo etoyi
ingowano. Ye Anutlo Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu, ye
bine, mamana mande keyolo, ngunonggo yowonggo, bine;
ngundi, ye bine, Anutlo Mande Keda Gome ngu ingolo,
nowoondoyemo hamoo tetoni, ngunonggo Yuka Kundingiyi
yowonggo? Yo, hamoo, koletelo ye Yesusno nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngundilo ngulo, Anutndo enengo Yuka
Kundingiyi yengo hoolooweyeloweloyimbolo suleyowolo.
3 Ye ndatelo wenonootenggo? Ye Yesusno nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu damoni yelo, Yuka Kundingiy-
imbolo yanggangonimo nangge, nguno endeyowonggori.
Ene ye Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo ye
hoolooweyeloweloyimbolo oole gome, ngu yokolo, ngulo
ngu, ye ataga yengo yanggangoyemo nangge oolootenggo,
bine?
4 Ye Yesus oowooyimbolo kowuli kuli ye yunootoyi, ngu
kingo koolowoowonggo, bine? Hamoo oolengo, nondo
ingootenoku ngu, ye kingo ma koolowoowonggori.
5 Ye Moseslo mamana mande keyootoyi, nguno Anutndo
ye yeyolo, ngulo ye Yuka Kundingiyi yunolo, damoni sungo

oolengo gula onindo ma teweloyi ngu, ye kewooloyemo
nguno ma tete. Hamoo oolengo, ngundilo nguya kini! Ye
Anutlo mande keda gome ngu ingolo, ngulo ye nowoon-
doyemo hamoo tetoni, ngulo nangge, Anutndo enengo Yuka
Kundingiyi suwoo suwoo ye yunolo, ko, damoni sungo
oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu ye kewooloyemo,
nguno tete.

6 Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete.
Ebaraham ngu Anutno newendemo hamoo teyingo, ngulo
Anutndo Ebaraham enengo newendemo hamoo teyin-
gongga, ngu kenolo, ngulo ene oni gome nenengolo ewolo.

7 Ngundilo ngulo, ye komo ngandiya ingoyi! Simoo
bale, ngundo Anutlo mande keda gome ngu ingolo, ngulo
ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, Anut doongey-
imo, ngundilo simoo bale, ngundo Ebarahamlo osisembeni
oolengo tunootewanggo.

8 Yo, kulimi Anutlo mandeno, Anutndo ewolo. Nondo oni
sowe gidalega yoyewe, nolo mande keda gome ingolo, nono
nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngulo nolo doongenemo,
ngundilo oni ngu gome nenengo tunootewanggolo ewolo.
Yo, Anutndo Yesus ma suleyoyingomo, ngu naluno, Anutndo
Ebarahamno ngandilo ewolo.

Ebaraham, genonggo oni simoo bale mela bidodomo, ngu
kumana yowanggolo ewolo. *Yenesis 12:3*

9 Ngundilo ngulo, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu,
ene Ebarahamlo newendemo hamoo teyingongga nguya,
goboolo kumana yololuwanggo.

10 Ene oni gidalegado ngundilo ingootenggo. Noole
Moseslo mamana mande keyootetoku, ngulo Anutndo oni
gome nenengo, etoni, tunootelo oluwatolo ingowonggori.
Ene enengo ingonduduye, ngu nenengo kini. Anutlo mande
nakangoyingomo, Moseslo mamana mandelo bukno, ene
ngandilo ete.

Oni gula mamana mande nakangoyingo, ngu bidodo ma
keyolo tewaku ngu, asa, Anutndo ngundilo oni, ngu
kumana biyomi inowalo ewolo. *Dutoronomi 27:26*

11 Ataga ngu oni mamana mande keyootoyi, Anutndo ngulo
oni gome nenengo eweloyi, oole gula nguya kini. Anutlo
mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete.

Oni ene nowoondoyemo hamoo tewanggoku, ngulo Anut-
ndo eneya oni gome nenengo oolengo etoni, tunoote-
wanggo. Yo, hamoo, ngu oni, ngundo Anutdodo siyelo,
goboolo keda oluwanggolo ewolo. *Habakak 2:4*

12 Ngulo ngu, oni simoo bale gome ingowanggo. Oni ma-
mana mande keyootoni, nguno ngu, Anutndo ngu oningga,

ngu gome nenengo, ma ewalo ingowanggo. Kini, Anutlo
mande nakangoyingomo, ene ngandilo ete.

Oni ene mamana mande bidodo keyootenggoku ngu, ene
mamana mande nguno nangge keda oluweloyi, ngu
yowanggolo ewolo. *Lewitikas 18:5*

13 Ene noole mamana mande bidodo keyoweloyi, ngu
ereremo kini. Ngundilo ngulo, Kristusndo noole ko
uliyelowoku ngu, Anutndo kumana biyomi noole yunowelo
tetoni, Kristus enengombo noolengo kumana biyomi, ngu
bidodo yowolo. Yo, Anutlo mande nakangoyingomo, ene
ngandilo ete.

Oni gula ene deno boolowoowanggoku ngu, Anutndo ngu
oningga nguya, kumana biyomi inowalo ewolo. *Du-
toronomi 21:23*

14 Yo, Ebaraham newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo
ene kumana inowolo. Ngu kumana ngundilo Anutndo
noole bidodo Kristusno oolootetoku, Yuda oni, ko, oni sowe
gidalega nguya yunowolo. Ariya, ataga noole ingooteto.
Noole Kristus Yesusno nowoondonayimo hamoo tewatoku,
ngulo ngu, Anut enengo Yuka Kundingiyi kuli yunowelo elo,
mande gosiyoyingo ngu, noole yunowalo ingowolo.

*Moseslo Mamana Mande, Ngundo Anutlo Mande Ebara-
hamno Elo Gosiyoyingo, Ngu Ma Andangewa*

15 Ye dobooguline, no ataga oni noolengo mande damon-
inayimo sanggawelo eteno. Ngu ngandilo. Oni gulado
kumoowelo ingolo, enengo oo sitowi ngu simoongo bayetelo,
yunowelo ingolo ngu, ariya, ene mande ngandilo elo gosiy-
olo nakangowolo. Mande ngu gosiyowoku, oni gulado
enengo mande ma toongoolo, mande gula nguya soweyolo,
elo ma ukingowa.

16 Ngu sunggi mande elo gosiyoyingongga, ngu Anutndo
Ebaraham ko enengo sembeni gulanangge, ngulo ewolo.
Anutlo mande so uyi nakangoyingomo, ngundo enengo
osisembeni bidodobolo ma ewolo. Kini, enengo sembeni
gulanangge ngulo ewolo. Ngu sembeni gulananggega ngu
Kristus.

17 Nolo mandene ngulo damoni ngandilo. Koletelo,
Anutndo sunggi mandega Ebarahamdodo elo gosiyoyingo
ngu, ko kootu mooma oowooyingga (430) yokolo oode ngu,
ariya, Moseslo mamana mande ngu tunootewolo. Ngundo
Anutndo Ebarahamdodo sunggi mande elo, ngu tunoo
etuyelowolo. Mamana mande ngu yade yade oololo ngu,
Ebaraham sembeni oolengo, Yesus Kristus, Anutndo mande
gosiyoyingo, ngundilo tunootewolo. Ngu Anutndo enengo
mamana mandega, ngu Engel oni yunowolo. Ngundilo

yunootoni, Engel ngu manggoyemonggo, kawarara teyingo
oni, Moses, enengo kandeyimo yetoni, ngundo mamana
mande ngu oni simoo bale yunowolo.
18 Ene noole mamana mande keyolo ngu, ariya, noole
Anutlo oo sitowi goweyibolo ko gaboyibolomu nguya
noolengolo elo ewolomu, ngu noole mete yowato. Ene ngu
oo ngu yowatoku, ngu mamana mande keyolo kini. Kini,
Anutndo enengo sumangenino, ngu oo ngu, Ebarahamno
sunggi mandeno yewolo.
19 Ngu ndatelo ngulo, mamana mande ooloote? Ariya, ngu
ngandilo: Anutlo ingondudu ngu mbumbuwalo damoni ngu
yeni tunooteweloyimbolo, ngulo mamana mande sowey-
ootoni, ombuwolo. Yo, Anutlo mamana mande oodoni,
kootusina, Ebaraham osiyi gula (Yesus), Anutndo kuli mande
gosiyoyingomu, ngu tunootetoni ngu, ariya, mamana mande
kulimi, ngu kini tewo. Anutndo mamana mande ngu Engel
onino yunootoni, Moses inowonggori. Inootoyi, Moses, ngu
kewooloko oningga, ngundo oni simoo baleno elo yunowolo.
20 Ene ngu naluno, Anutndo Ebarahamdodo mande
elo gosiyolo inowelo ngu, ene kawarara teyingo oni,
Moses, Sambono Engel onindo manggoyemo, elo ma
yunowolo. Kini, Anut enengombo nangge, mande elo gosiy-
olo yunowolo.

Anutlo Mamana Mande, Ngulo Koni

21 Mamana mande, ngundo Anutlo mande kuli elo gosiy-
oyingo nguya wesowootoni, elaya tewa, bine? Hamoo
oolengo, ngundilo nguya kini. Anutndo mamana mande
gula yunolo, nguno Anutndo nooledodo oni gome nenengo
etoni, tunootetooye ngu, nguno ngu, mamana mande key-
oweloyi damoni, ngundo noole yoyeni, oni nenengo oolengo
tunooteweloyi tewato.
22 Ene Anutlo mande nakangoyingomo, ngundo ete.
Mbumbuwa, ngundo simoo bale oni bidodo pawayelootoni,
ngu newendemo oolootenggolo ewolo.
Ene oni Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi,
nguno ngu, Anutndo oni nenengo elo, ngunonggo ooga
yunowelo, elo mande gosiyowoku, ngu yunowa.
23 Kuli Yesus Kristus ngu ma tunooteyingo naluno,
nguno noole mamana mande ngundo ya biyomimo oni
soboyelooteku, ngundilo soboyelowolo. Yo, mamana mande
noole ngundilo soboyelootoni, oodooye, ombulo, Yesus
tunooteyingo naluno nguno, noole eneno nowoondonayimo
hamoo teweloyi damoningga, ngu tunoo oolengo tewooto.
24 Yo, Moseslo mamana mande ngu noolengo
soboyeloyingo awanayi ngundilo. Ene ngundo yoyolo,

Kristusno ombutoni, noole mete Anutlo mande keda gome
ngu ingolo, nowoondonayi hamoo tetoni, ngulo Anutndo
nooleya, oni nenengolo, ewa.
25 Ataga, Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu
tunootetoni, ngulo noole (mamana mande) soboyeloyingo
awanayi gula, newendemo ko ma oluwato.

Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngundo Yoyeni, Anutlo Simoongo Tunooteteto

26-27 Ye bidodo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo
tetoyi, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, nguno ngu,
ye Anutlo simoongo telo oolootenggo. Ngundilo nangge, ye
Kristusdodo sono (kindingiyimbo) sonowoowonggori. Ngulo
ngu, ye Kristusdodo nowoondoye goboolo yelo, ngunonggo
ye enengo damoni ngu keyolo, enedodo goboolo oluwanggo.
28 Ngundilo nangge, ngu Yuda oni kini, oni sowe gi-
dalega kini, kingo sulena oni kini, oni enengombo enengo
sobowooweloyi kini, simoo ko bale kini, ene ataga ngu,
ye bidodo Kristus Yesusdodo gulanangge oolengo gooboon-
goolo oolootenggo.
29 Ye Kristuslo oni ootoolo ngu, ariya, ye Ebarahamlo
osisembeni telo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ye Anutndo oo
kuli Ebaraham inowelo, elo gosiyoyingongga ngu yowanggo.

4

Anutlo Simoongo Ngulo Mande

1 Nolo mandene ngu ngandilo. Simooyengga eweyimbolo
oo sitowi bidodo yoweloyingga, ngu ene owita simooye
bodagano ngu, ene sulena oni ngundilo oode, oololo, simoo
ulungga telo ngu, asa, ene eweyimbo oo sitowi ngu bidodo
yowa.
2 Yo, ene simooye bodagano ngu, ene komo enengo so-
bosobo eweyingga, ngundi, enengo sobosobo oni ngulo man-
deni, ngu gome keyolo oodoni, oololo, ngu ene eweyimbo
nalungga sunggi yewoku, nguno tunootewa.
3 Noole nguya ngundilo. Noole simooye ngundilo ootoolo,
ngu naluno, noole mela ngalo yuka biyomi oo ngundo
pawayelootoni, noole ngu newendemo ulo, ko biyomi telo
oluwooto.
4 Ene Anut enengombo kulimi nalu sunggi yeyingoku,
oololo kinitetoni ngu, asa, Anut enengo Nangoni suleyootoni
ombuwolo. Bale gulado Yesus yomootoni, ene mamana
mande ngu newendemo ulo oluwolo.
5 Ene ngundilo telo, ngunonggo noole simoo bale mamana
mande newendemo oodooye, enendo ko uliyelolo, yoyootoni
ngu, noole Anutlo simoongo tunootewootowo.

6 Ataga ngu, ye Anut enengo simoongo tetoyi, ngulo Anut-
ndo enengo Nangonimbolo Yukani nooleno suleyootoni, kuli
ulo oodoni, ngunonggo noole oni oni telo, meno eteto, Awa,
Awanayi! Elo ewolo.
7 Ngulo ngu, Anutndo ye logoyelootoni, enengo simoongo
tunootelo, nguno ye kingo sulena oni kini. Kini, ataga, ye
enengo simoongo oolengo ootoolo, ngulo ye Anutlo kandey-
imo, ye oo bidodo elo gosiyoyingo, ngu yowanggo.

Polndo Galesiya Oni Simoo Balelo Nowoondoyi Tewolo

8 Kuli ye Yesuslo ma ingowonggoku naluno nguno, ye
oni sowe gidalega melamboolo ebe ganagana anut, ngulo
mamana mandeni, ngu keyowonggori. Ngundilo nangge, ye
Yuda onindo ngu Moseslo mamana mande ngu keyowong-
gori. Ngundilo tetoyi, ngu oo ngundo yengo nowoondoye
ingonduduye nguya sobowootoni, nguno oluwonggo.
9 Ene ataga ye Yesuslo ingootenggo. Ngundi no ngandilo
ewano? Yesusndo yengo nguya ingoote. Ndatelo ngulo,
ye Moseslo mamana mandeni ngu yanggango kini nguno
ko oololo, ngulo sulena teyinowelo ingootenggo? Yengo
ingoyingoyengga ngu, metemi kini.
10 Yo, ye Moseslo mamana mande ko keyolo, ngulo nalu
ulungga nguno, ye Anutno yambo mande tetenggo. Ye
ngundilo telo, kombo nalu, mooma nalu kedamo nguya, ye
yambo mande tetenggo. Ndatelo ngulo, yendo ngundiya
tetooyega, Anutndo yeyoya, gome metemi, eya ingonilo
tetenggo.
11 No yengo damoniye ngu ingolo, nowoondone kowuli
yetoni sosoleteno. No nalu oowooyingga ye kewooloyemo
nguno ko teloluwonoku, ngu kingo kinitewa, bine? Elo ngulo
ingooteno.
12 Ye Kristen dobooguline, no yeno solengoyelo, sumoo
yunooteno. No kuli Moseslo mamana mande ngu keyolo
oode, ko, ataga no Kristuslo damoni ngu nangge keyolo,
nguno no mamana mande ngu yokowono. Ye nguya komo
ngundiya teyi! No yeno tunootewonoku naluno nguno, ye
no gome sobonelolo, nguno ye biyomi gula ma tenunowong-
gori.
13 Ye ingootenggo. No koletelo no yeno tunootelo, nguno
Anutlo mande keda gome ngu wesiyolo ewonoku naluno
ngu, no yanggangone kini, elo ingowonggori.
14 Hamoo, no sayidodo telo oluwonoku naluno nguno, ye
nolo ma suleyokini yetoni, noya kootunesina mande ma
ewonggori. Kini, ye no sobonelowonggoku, ngu Anutlo
Sambono Engel oni, ngundi, Kristus Yesus sobowooweloyi,
ngundilo tewonggo.

15 Ariya, kuli yendo nolo oni oni tewonggoku, ngu ataga
ndano? No hamoo oolengo, yengo damoni gomengga ngulo
eteno. Ene ngu nalungga nguno, ye mete tetoningga ngu,
ariya, yengo doongeye ngu andangelo, no nunoweloyi.
16 No hamoo mande ngu yeno etenoku ngu, ndatelo ngulo,
ye nododo mundi tetenggo, bine?
17 Hamoo, oni gidalegado ye ganayelolo, yowoosoolo,
damoni biyomi teyi, elo ko yanggango telo yowoosootenggo.
Ene ye hoolooweyeloweloyi nguya kini. Kini, yendo
ene oowooye bingamiye nangge okooweloyimbolo, ngulo
tetenggo.
18 Oni sungombo yeno ingoyingo metemi gula tewelo etoyi,
ye ngulo mandeni ingootoyi ngu, ngu mete. Ene oni ngulo
newende ngu hamoomonggo, ye hoolooweyeloweloyimbolo
tetoni ngu, asa, ngu mete. No yedodo oolootetoku naluno,
ko, yeya ma oolootetoku naluno nguya, ye damoni ngundilo
nangge tetenggo.
19 Ye Kristen simoone oolengo, no ko ogingoyingo
koolowootenoku nga ngu, baledo simoo yomoowelo ogin-
goyingo ingootenggoku ngundilo. Ogingoyingo ngundilo
koolowoolootoowe, Kristuslo damoni ye nowoondoyemo
nguno ulo, angelo oodoni, ngunonggo ye Anutlo simoongo
oolengo tunootetoyi, asa, ogingoyingo ngu kinitewa.
20 No nenengo kowuli so uyino nakangowelo ma in-
gooteno. No yengo damoniye ngulo kowuli ingolo ngu,
no yeno ombulo, hoolooweyeloweloyimbolo hahangelo
oolooteno.

Hega, Sera Elaga, Ngulo Mande Yamonggawo

21 Ye simoo bale ngu Moseslo mamana mande keyolo, ngu
newendemo oolootenggoku, ene ye ngulo damoni oolen-
gongga, ngu ye gome ma ingootenggo.
22 Anutlo mande nakangoyingomo, ene ngandilo ooloote.
Ebaraham ene nangosumoongo elaya oluwoli. Gula ngu su-
lena balega ngu nangoni, oowooyi Ismayel, ko, nangoni gula,
ngu enengo baleyi oolengongga ngulo nangoni, oowooyi
Ayisaklo ewolo.
23 Kingo sulena baleyiga, ngu oowooyi Hega. Hegando
nangoni ngu mela ngalo damonimo yomoowoolo. Ene Anut-
ndo Ebarahamya mande, elo gosiyoyingo, ngulo ngu, enengo
baleyi nenengo oolengo, oowooyi Sera, ngundo nangoni
yomootoni tunootewolo.
24-25 Nga hamoo mande oolengongga nga ngu, mande
yamonggawo ngundilo etuyeloote. Ngu bale elayaga, Sera
ko Hega, ngundo oo gabogaboyi ngundilo etuyelooteku, ngu
Anutlo sunggi mande elo gosiyoyingo elayaga, ngu Anutndo

oni simoo bale yunowolo. Ngu sunggi mande koleteloga, Anutndo Sayinayi pulimo, Arebiya melako, enengo mamana mande ngu Moses ko Iserel oni simoo bale yunowolo. Iserel oni simoo bale Moseslo mamana mande keyootenggoku, ngundo ngu mamana mande ngulo kingo sulena bale, Hega ngundilo tunootetenggo. Yo, Hega ngu kingo sulena bale oodoni, Iserel oni simoo bale Yerusalem endemo oolootenggoku, ngundo Moseslo mamana mande, ngulo kingo sulena oni ngundilo telo oolootenggo.

26 Yerusalem ende kedaga Sambo endemo oolooteku, ngundo oni simoo bale Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Sera, Ebaraham baleyi nenengo, ngu simoongo ngundilo.

27 Anutlo mandeno, Selaya ngandilo ewolo.

Ge bale ninggootelo ootoolo, simoo ma yomooteku ngu, ge meno yanggango eya, oni oni te. Ngundilo ngulo, no simoongge oowooyingga oolengo gunowano. Gengo simoongge, ngundo kingo sulena balega kamenggebo oweyingongga, ngulo simoongo dagayelowalo ewolo. *Ayisaya 54:1*

28-29 Ebaraham nangoni koleteyingo, oowooyi Ismayel, ngu onilo damonimo tunootewolo. Ene nangoni kootungga, Anutndo mande elo gosiyoyingongga, ngu Yuka Kundingiyimbo yeni tunootewolo. Ye Kristen dobooguline, ye ngu Anutlo mande elo gosiyoyingo, ngulo simoongo, Ayisak, ngundilo tunootetenggo. Kuli, Ayisaklo naluno, kingo sulena balega ngu nangonimbo Ayisak yumooyinolo mande biyomilo inowolo. Ngu damoningga ngu, ataga nguya, oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo Kristen oniya damoni biyomi ngundilo tetenggo.

30 Anutlo mandeno, ndatelo eyingo? Ngu ngandilo.

Kingo sulena balega ngu nangonimboya oweyelootooga sali! Ndatelo ngulo, Ebaraham enengo baleyi nenengo ngulo nangonimbo, ko kingo sulena balega ngulo nangoni nguya, awayalimbolo oo sitowiga ngu goboolo ma yowalilo ewolo. *Yenesis 21:10*

31 Ngulo ye Kristen dobooguline, noole ngandilo ingowato. Noole kingo sulena balega ngulo simoongo kini. Kini, noole enengo baleyi nenengongga, ngulo simoongolo ingowooto.

5

Noole Mamana Mande Newendemo Ko Ma Oolooteto Kini, Noole Kristusno Keda Oolooteto

1 Kristusndo Moseslo mamana mande temukowokulo, ngulo noole ataga ngu mamana mande kulimingga, ngu

newendemo ko ma oolooteto. Yo, ye komo yengo Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikayi.
Ye oni gula yokootoyi, ngundo ye yoyeni, ngu mamana
mande kulimingga, ngu newendemo ma uwelo.
2 No Polndo, yeno eteno. Ye komo gome ingoyi! Ye
ngu mamana mandega ngu keyolo, goweyi doongooweloyi
damoningga ngu tetoyi ngu, asa, Kristusndo nguno ma
hoolooweyelootoni, yanggango yowanggo.
3 No mande yanggango oolengo, yeno eteno. Ye ingondale
teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo goweye doongootoyi ngu,
asa, ye komo Moseslo mamana mande, ngu bidodo keyoyi.
4 Ene ye mamana mande bidodo keyootooyega, nguno
Anutndo yeyoya, oni nenengo eni, elo ngu, asa, ye Kristuslo
koni ngu yokolo, ngunonggo ye Anutlo sumangeni, ngu
yombuliyolo yokootenggo. Ene mamana mande ngundo
yoyeni, oni nenengo ma tunootewanggo.
5 Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngunonggo
noole Anutno nowoondonayi hamoo tetoni, ngulo
sobowoolo, hahangelo oluwato. Nguno Anutndo noole
hoolooweyelolo oodoni, kootusina, noole oni nenengo
oolengo tunootelo, enedodo goboolo oluwato.
6 Oni ene Kristus Yesusno newendemo hamoo telo
oolooteku, ngu komo oo ulungga oolengo. Oni gula ene
goweyi doongooweloyi damonimo ulo, ngundi, ngu da-
moningga nguno ma utoni ngu, oo ulungga kini. Ene
nowoondoye hamoo teyingo, ngundo oni nowoondoye yoku-
tuwootoni, ngundo oni nowoondoye yunootenggoku, ngu oo
ulungga oolengo.
7-8 Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yang-
gango dikalo, mande hamoo oolengo, ngu keyowonggo.
Onendo yengo oole gomengga ngu goodootoni, ye damoni
gomengga tewonggoku, ngu yokowonggo? Ngu damoni
biyomingga ngu, Anut ye negoyelowokungga, ngunonggo
ma ombuwolo.
9 Ye ingondale teyi! Ngu ingondudu kedaga, ye ke-
wooloyemo mayelo, tunootelo etuyelootenggoku, yendo
ngu bodaga nangge, elo ingootenggo. Ene ngundo ngu
ootookoolo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
hamoo oolengo yombuliyowa.
10 Oni gulado yengo nowoondoyemo hamoo ngu yombu-
liyolo, ingondudu biyomi oowooyingga yunoote. Ngundilo
oningga ngu, Anutndo ogingoyingo ulungga oolengo, ene
inowa. Nondo yengo Anutno sumoo elo yemboongetoowe,
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango in-
olo hoolooweyelootoni, ngunonggo ye ngu oni ngulo in-
gonduduni biyomi, ngu ma keyowanggo.

11 Ye dobooguline, nondo oni goweye doongooweloyi
damoningga, ngu etuyelootoowe ngu, asa, ndatelo ngulo,
Iserel onindo no nulewelo tetenggo? No ngundilo mande
ngu elo ngu, asa, nondo Kristus Yesuslo koni de mombimo
kumooyingo, ngu wesiyolo eweloyi, ngulo kowulini kini.
12 Ngundilo oni, ngundo yengo ingonduduye yombuliy-
ootenggoku, ngulo ene komo enengo goweye doongooweloyi
gumingga, ngu bidodo doongooya, oomboongeya yokoyi.

*Yuka Kundingiyi Ngulo Yanggangonimo Nangge Endeyow-
eloyi*

13 Yo, ye dobooguline, Anutndo ye mamana mande kulimi,
ngunonggo andangelo yoyootoni, ngulo ye Anutlo damoni
metemi, ngu keyoyi. Yo, ataga ye Anutlomu, ngulo ngu, ye
mande kulimi newendemo ko ootoolo, ye mete ko biyomi
oowooyingga, ngu ma tewelo. Kini, ye dobooguliye nowoon-
doye yunoya, ye komo ngulo ko oni teyi.
14 Moseslo mamana mande bidodo, ngu mande gu-
lanangge newendemo oolootenggo. Ngu ngandilo. Ge komo
gengombolo ingooteku, ngundilo nangge, oni tanggegemo
oolooteku, ngulo gome ingolo ewolo.
15 Ngulo ngu, ye ingondale teyi! Ye kewooloyemo,
longgesambi ebe utolo ngu, asa, yengombo yengo yombu-
liyelowanggo.

*Yuka Kundingiyi Ngulo Damoni, Ko, Nowoondoye Kulimi,
Ngulo Damoni*

16 No yeno eteno. Suwoo suwoo, yengo endeyoyingo
damoniye, ngu bidodo Yuka Kundingiyimbolo yanggango-
nimo endeyoyi. Ye ngundilo telo ngu, asa, ye nowoondoye
kulimimbolo damoni, nguno ma endeyolo oluwanggo.
17 Noole ingooteto. Nowoondoye newendemo
ingonduduye kulimimbolo damoni, ko, Yuka Kundingiyi
ngulo damoni nguya, ene ebe utolo, ebe dagadaga
telolootelilo ingootenggo. Ngundilo telo, Yuka Kundingiyi,
ngundo yowoosoolo, damoni metemi nguno yoyetoni, ko,
nowoondoye kulimi, ngundo yowoosoolo, damoni biyomi
teweloyi, nguno yoyeloloote. Ngu damoningga, ngundo
nowoondoyemo ootoolo, ngundo yowoosootoni ngu, asa, oo
gome teweloyi ingootenggoku, ngu ma tetenggo.
18 Ye Yuka Kundingiyimbolo yanggangonimo endeyolo
ngu, asa, ye Moseslo mamana mande, ngu newendemo ko
ma oluwanggo.
19-21 Nowoondoye kulimi ngulo damoni, ye kuli in-
gootenggo. Ngu ngandilo. Bosebalese teweloyi damoni;
nowoondoye yeyi biyomi yeweloyi; ingonduduye biyomi

yeweloyi; nowoondoye ulu tetoni, ene oo damoni biyomi
oolengo, ngulo ingondudu teweloyi; oomboolo biyomi ngu
anut ebe ganagana keyoweloyi; kosonggi teweloyi; mundi
mundi oluweloyi; oni simoo baleya nowoondoye goboolo
siyeyingo kini, ngulo damoni; oni gulado oo gomemu
tetoni, kenomayingolo ngulo nowoondoye biyomi yeweloyi;
sanggili sodedo teweloyi; oni enengo ingondudu nangge
keyolo, enengo ingootoyi ulungga teweloyi; longgesambi
telo, oni simoo bale usowoolo, sungo sungo teweloyi; oo
kenomayingolo teweloyi; sono yanggango biya neweloyi;
oowali oowooyingga neweloyi; ko, damoni oowooyingga
ngu bidodo nowoondoye kulimimbolomu nangge. Ye da-
moni ngundilo telo ngu, asa, ye Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo enengombo endega oni simoo bale
soboyelooteku, nguno ma uwanggo.
22-24 Ene Yuka Kundingiyimbo oo engge gome ngandilo
yeni tunooteteku, ngu ngandilo. Nowoondoye ebe ino
ino teweloyi; oni oni teweloyi; nowoondoye imakeyingo;
onindo damoni biyomi yeno tetoyi, ngulo gumi ma teweloyi;
oni hoolooweyeloweloyi; suwoo suwoo, nenengo endey-
oweloyi; hamoo mande eweloyi; tolige oluweloyi; oni
enengo endeyoyingo ngu gome sobowooweloyi; ngu bidodo
Yuka Kundingiyimbolomu. Mamana mande gulado ye ma
gosiyelootoni, nga damoni metemi nga telo endeyowong-
gori. Yo, nga damoni oo kenomayingoweloyi, yengo in-
gonduduye nangge keyoweloyi, ko damoni biyomi oowooy-
ingga, nowoondoye kulimingga oolooteku, ngu bidodo Kris-
tusdodo de mombimo gooboongoolo, sanggawelo udoyi ku-
moowolo.
25 Yo, Yuka Kundingiyimbo, noole Yesusno keda oluweloyi,
ngu yunowolo. Ngundilo ngulo, noole komo Yuka
Kundingiyi yokootooyega, ngundo nangge, noolengo
endeyoyingo, ko keda oluweloyi, ngu bidodo sobowooni.
26 Ngundilo ngulo, noole komo oowoonayi bingaminayi
ma elo okoolo, doboogulinayi kootuyesina mande biyomi,
ma elo goweye sanggawelo, enengo oo sitowini, ko enengo
ingoyingo gomemo oo gome teteku ngu kenolo, ngulo ma
ingowato.

6

Noole Komo Doboogulinayi Hoolooweyelolo, Kowuliye Koolowoowato

1 Ye Kristen dobooguline, ye oni gula kenootoyiga, mbum-
buwa tetoningga ngu, asa, ye Yesusno nowoondoyemo
hamoo telo, Yuka Kundingiyidodo oolootenggoku, ngundo
eneno oolouya, nowoondoye inoya, hooloowetoyiga, ene

ngu damoni biyomingga tewoku ngu yokoya, Anutno yang-
gango dikani. Ene ye yengombolo ingondale teyi! Setando
ye nguya tewooyelootoni, mbumbuwa tewanggoku, ngulo
ingondale teyi!
2 Ye komo oni dobooguliye hoolooweyeloya, ngulo
kowuliye koolowooyi. Ngu damoninggano nguno ngu,
ye Kristuslo mamana mande, ngu mete logoyimo tewanggo.
3 Oni simoo bale Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngundo Anut doongeyimo, ngu ene logo gulanangge. Ngulo
ngu, oni gula ngu kewooloyemonggo enengo oowooyi in-
gootoni, ulungga oolengo oni kandeyimonggo yooteku, ngu
komo enengo etuyeloyingo oni ngu oo gomengga gumi ngu
wendangeya inoyi.
4 Oni simoo bale gulanangge nangge enengo damoni ko
teteku, ngu wilikoya kenoyi. Ngu mete nggundi kini, bine?
Oningga ngundilo telo ngu, asa, enengombolo ke oni oni teni.
Enengo damoni ngu yolo, dobooyimbolododo ma wilikolo
kenowelo.
5 Ndatelo ngulo, oni gulanangge nangge enengombo
enengo kowuli teteku, ngu komo koolowoowa.
6 Oni Anutlo mandeni ingolo yowoku, ngu enengo oo
sitowi gome gomemu, ngu kewoolo wesowooya, gumi
Anutlo ko oningga, ngundi etuyeloyingo oni, ngu ingoweloyi.
7 Yengo ingonduduye, ngundo ye ma ganayelowelo. Oni
gula ene Anut ganangoweloyi nguya, ereremo kini. Hamoo
oolengo, oni gula oo yuwooyi imiteku ngu, ene ngu oowal-
ingga ngu nangge, engge tunootetoni yowa.
8 Ngu mandega ngu ngandilo. Oni newende kulimingga
ngulo damoni keyolo, endeyowaku ngu, asa, ngulo enggeni
ngu ngandilo. Setando ngu oningga ngu yombuliyolo, yolo,
enengo ende biyomi nguno suwoo suwoo oluwali. Ngundilo
nangge, oni gulado Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni
damoni ngu keyolo, oluwaku ngu, asa, ngulo enggeni, ngu
ngandilo. Ene Yesusno keda oluweloyi ngu yolo, eneno
suwoo suwoo sugi sugi oluwa.
9 Ngulo ngu, noole damoni mete teweloyi, ngulo ma
sulenayi kiniyewa. Noole ngundilo damoningga, ngulo ko
yanggango telo ngu, asa, kootusina, ngulo enggeni gome
metemi oolengo, ngu yowato.
10 Ariya, ye oni bidodo komo damoni gome oolengo
teweloyi, ngulo ko yanggango teyi. Ngundiya teya ngu, ye
komo Anut simoongo Kristusno oolootenggoku, ngu gome
oolengo soboyeloya hoolooweyeloweloyi.

Noole Komo Yesus Kristus Oowooyi Bingami Nangge Okoololuwato

11 Nga so uyi ulungga nga, ngu nenengombo so uyino
nakangootenoku, nga kenoyi.
12 Ebe ganagana oni gidalegado ye yoyeyi, moond-
eye doongooweloyi damoningga, ngu newendemo uwelo
tetenggo. Ndatelo ngulo, Yuda onilo damoniye gumi
nguya Kristus de mombimo noolengo mbumbuwalo ku-
mooyingo, ngulo mandeni nguya gooboongoolo, oni simoo
bale etuyelootenggo. Ngulo damoni ngandilo. Yuda onindo
ngundilo damoni ngu kenoya, ngulo ene oni oni teya, kowuli
ma yunoyilo ngundilo tetenggo.
13 Yuda oni, ngundo ene moondeye doongooweloyi da-
moningga, ngu newendemo utenggoku ngu, ene Moseslo
mamana mande ngu bidodo keyoweloyi, nguya ereremo
kini. Ene ye nguya yowoosoolo, moondeye doongooweloyi
damoningga nguno yoyelo, ngulo ene bingami okooweloy-
imbolo tetenggo.
14 Ene ngundilo tetoyi, ene nondo ngu oo gula oowooye
bingami, elo ma okoowano. Kini, no komo Yesus Kristus
oowooyi bingamini nangge, elo okoololuwano. Ene de mom-
bimo noolengo mbumbuwalo kumoowoku, ngulo nangge,
no oni oni teteno. Mela ngalo damoni biyomi oolooteku, ngu
no ma keyowano. Kini, ngu ingondudune kulimingga ngu,
Kristusdodo de mombimo kuli kumoowolo. Melako oni nga
doongeyemo, nolo damonine biyomi kuli oluwonoku, ngu
ataga ene ko ma kenowanggo.
15 Oni moondeye doongooweloyi damoningga tetenggoku,
ngu kingo oo ngundilo. Ko oni moondeye ma doongooyingo
nguya, ngu kingo oo ngundilo. Ene Anutndo oni yeni,
nenengo keda tunooteteku ngu, ene hamoo oo ulungga
oolengo!
16 Oni simoo bale ngundilo ingonduduga keyolo ngu, asa,
Anutndo enengo sumangeni, ko enengo imakeyingo damon-
ingga, ngu oni ngu yunolo, ko oni eneno nowoondoyemo
hamoo oolengo tetenggoku nguya, ngu bidodo yunowa.
17 No mande wenga yunowelo. No onindo kowuli gula
ko nunoyilo ma ingooteno. Ndawugalo ngulo, no Yesusno
nowoondone hamoo telo keyowonokulo, ngulo kuli oni
oowooyingga ngundo nulewonggoku, ngulo mambu doon-
goo oowooyingga, ngu moondenemo ooloote.
18 Ye Kristen dobooguline, nondo Anutno yemboonge-
toowe, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kris-
tus, ngulo sumangeni yeya olinilo ewolo. Ngu hamoo
oolengo.

Epesas
Epesaslo Mande Tabango

Pol, ngu Romno ya biyomimo oluwoku, ngu naluno ngu, ene so uyi nga nakangowolo.

Nga so uyingga ngano, mande gumgum ngu ngandilo.

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Anutndo noolengo nowoondoyi ulungga oolengo telo, enengo newende noolengo bidodo yunowolo. Ngulo noole, Kristusdodo goboolo siyelo, wata gulanangge. 1:3–3:21.

Ngu gome oolengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngu, ene ingonduduye goboolo gulanangge yelo oluwanggo. 4:1-16.

Ngu gome oolengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngu, ene damoni biyomi ngu kootu inolo ngu mete. 4:17–5:20.

Ngu gome oolengo. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale ngundo, ene nowoondoyi teweloyi damoningga nguno, ene nowoondoyi oolengo telo, nguno nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidalega nowoondoyi teyunoweloyi ngu, gome oolengo. 5:21–6:10.

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngundo ene Setanlo oni ngu mete dagayelowanggo. Ene Kristus yootoyi, nowoondoyemo yanggango oodoni, nguno ene mete tewanggo. 6:11-20.

Akeyo, elo kambayelowolo. 6:21-24.

1 No Pol, no ngu Kristus Yesuslo suleyeloyingo Aposel oni gula. Anutndo enengo ingondudunonggo nangge, ene no noyolo, Aposel kongga, ngalo sunggi yenunowolo. Ngulo nondo ye Anutlo simoo baledo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, Epesasno oolootenggoku, ngulo nondo nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.

2 Nondo ngu noolengo Awanayi, Anut, ko noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, nguno sumoo eteno. Gengo sumange yolo, gengo simoo bale yunolo, nguno enengo nowoondoye yeyi, imakeyingomo oluwanggolo yemboongewolo.

Kristusnonggo, Anutndo Kumana Bidodo Noole Yunoote

3 Noole Anutlo bingami okooweloyi ngu, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo eweyi. Yo, noole Kristusdodo goboolo oolootetoku, ngulo Anutndo Sambo endebolo damoni gome nenengo ngu bidodo,

noole nowoondonayimo yelo yanggango yoweloyimbolo yunowolo.
4 Kulimi oolengo, Anutndo mela nga ma yeyingo naluno nguno, ene kuli Kristus, nooledodo goboolo oluweloyi ngulo sunggi yewolo. Ngundilo sunggi yenunootoni, noole Kundingiyi oodooye, nguno enengo doongeyimo biyomi gula ma oluwa.
5 Anutndo kulimi, newende noole yunoyingo ngu, noole enengo simoongo elo sunggi yewolo. Ndatelo ngulo, Kristus Yesus, ngundo noole yoyootoni, ngulo noole mete enengo simoongo telo oluwato. Ngu Anut enengo ingondudunimonggo, ngundilo tewolo.
6 Anutndo enengo nangoni ngulo gome ingootekungga, ngu oowooyimonggo, ene noolengo sumange ulungga oolengo kingo duwoo yunowolo. Ngundilo ngulo, noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okoowato.

7 Kristuslo sumangeningga, ngu ulungga oolengo, ngulo Kristus kuli kumoolo, ngunonggo ene noole uliyelolo, ko yoyowolo. Yo, hamoo, enengo dalowobo noolengo biyominayi bidodo andangeyunolo kapengoyeyunowolo.
8 Yo, enengo ingoyingoni, ngu bidodo oolengo, ngunonggo ene noolengo mbumbuwa teyingo, ngu andangeweloyimbolo kumoowolo. Ngulo ngu, ene suwoo suwoo enengo sumangeningga ngu ulungga oolengo, ngu noole etuyelolo yunowolo.
9 Kulimi, Anutndo ngu oo ngulo Kristuslo konimo, nguno tewelo, ene kuli ewolo. Ngundo enengo ingoyingongga kuli kombitelo oluwokungga, ngu tunoo noole etuyelooteku nga.
10 Enengo ingoyingongga ngu ngandilo. Ene komo oo bidodo yoonenengoweloyi nalungga ngu, ene kuli sunggi yewoku, nguno ngu, Sambo ende oo, ko mela ngalo oo yewoku nguya, ngu bidodo Kristuslo keyi damonimo watayewa. Ngundilo yemukootoni, enendo ngulo tabango ulungga telo, sobowoolo oluwa.

11 Enengo ingonduduni ngu, ene kuli noole Yuda oni simoo bale ngu enengo sunggi yeyunootoni, nguno Kristusdodo goboolo oluweloyi sunggi yewolo. Yo, Anutndo ingoyingo ngu oo gula tewelo ngu, asa, oo ngu tetoni tunootewa.
12 Koletelo, noole Yuda oni, ngundo Kristuslo ingondudu telo sobowoolo oluwooto. Yo, nalu bidodomo noole Anut enengo oowooyi bingami dulidalinidodoga ngu okoowato.

13 Ye oni sowe gidalega nguya, Anutlo mande keda mesalango hamoo ingootoyi, ngundo ye ko yoyowolo. Yo, ye kuli Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa, Anutndo ngu Yuka Kundingiyi ye yunowelo mande elo

gosiyoyingo, ngu yunowolo. Yo, ngu Yuka Kundingiyi ngu
Anutlo sunggi yeno yewolo.
14 Yuka Kundingiyi ngu, Anutndo oo kootusina noole
yunowelo ingoyingongga ngulo sunggiyi. Yo, Anutndo
enengo simoo bale kuli uliyelolo, ko kootusina ene noole
ko yoyootoni, noole enedodo sugi sugi oluwato. Oo ngu
Anutndo noole yunowelo mande kuli elo gosiyoyingo sung-
giga, ngu Yuka Kundingiyi ngundo oo kootusina yunoweloyi
etuyelooteku, ngu hamoo yunowa. Ngulo noole enengo
oowooyi bingami ulungga elo okooteto.

*Polndo Anutno Epesas Oni Ingoyingo Yunoni, Elo Yem-
boongewolo*

15 Ngundilo ngulo, nondo yengo mande ingowonoku ngu,
yendo Oo Bidodo Sembuli, Yesusga, ngulo nowoondoyemo
hamoo tewonggo. Yendo Anutlo oni simoo bale, ngu bidodo
nowoondoye yunootenggo.
16 Ngulo ngu, no suwoo suwoo Anutno yengo elo es-
etelolooteno. Nenengo yemboongeyingo naluno, no ye ma
yoyokooteno. Kini, nondo suwoo suwoo yengo ingondudu
telo, Anutno yemboongelo oolooteno.
17 Nondo Anutno yemboongetenoku ngu, noole Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngu Kristus Yesus, ngulo eweyi ene
dulidalinidodo. Nguno yemboongetenoku ngu, enendo in-
gondudu gome metemi ngu ye yunowa. Nguno ngu, enengo
mande damoni, ngu yeno yeni tunootetoni, nguno ye enengo
gome oolengo ingowanggo. Elo ngundilo yemboongeteno.
18 Nondo ngu, Anutndo yengo ingonduduye, ngu yen-
ingga himidodo tenilo ngulo ingooteno. Nguno ngu, ye
mete enendo ooga ye yunowelo negoyelowoku, ngulo in-
gondudu yanggango telo, oni oni telo, hahangelo, sobowoolo
oluwanggo. Yo, nondo ngu Anutndo yengo nowoondoye
yokutuyelootoningga, enengo oo dulidalinidodo, oni simoo
bale yunowelo sunggi yeyingo, ngu yunoyalinilo ngulo in-
gooteno.
19-20 Ye komo nguno ingoyingo yanggango telo, enengo
yanggangoni ngu suwoo suwoo, noole enengo simoo
bale, enengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu
hoolooweyeloote. Ngungga ngu, ulungga oolengo, ngu
noolendo ngu wilikoweloyi nguya kini. Anutlo yanggangoni
ngundo kuli Kristus melenonggo ko yokutuwootoni
ootookootoni, yolo, Sambo endemo oolelo, enengo kandeyi
koondosina yetoni, bibitewolo. Ngu yanggango ulungga
ngundo nangge, nooleno nguya ko tete.
21 Ataga ngu, Kristusndo tabango oni bidodo sambo, ko,
melako ngano ngu bidodo dagayeloote. Oni koleteyingomu

ngu bidodo, oni yanggangododomu, oni ululu ngu bidodo
nguya dagayeloote. Enendo nangge oni oowooyedodomu
nga sanganiyemo, ataga nga nalunggano, ngano ootoolo
oode, oololo, kootusina nguya, ngundilo oluwa.
22 Anutndo, ene kuli oo bidodo Kristus keyi damonimo
wata yetoni, enendo nangge tabango ulungga oolengo telo,
Kristen oni simoo bale bidodo tabangoye ulungga ooloote.
23 Kristuslo simoo bale ngu Kristuslo goweyi, ngundo
Kristus bungomo woologongolo ndindi tewolo. Kristusndo
ngu oo bidodomo woologongolo, ndindi telo soboyeloote.

2

Anut Doongeyimo, Mbumbuwa Telo Ngu Noole Oonatewato

1 Kulimi ngu, ye mbumbuwalo biyomi ngulo damoni
gulano gulano oluwonggo. Mbumbuwa tetenggoku,
ngundo Anut doongeyimo, ye oonatewelo yoonenengolo
oolootenggo.
2 Ngu naluno ngu, ye kuli mela ngalo damoni biyomimo
nguno endeyolo oluwonggo. Yo, ye ngu oo yuka biyomi,
Sambono oolooteku, ngulo tabango oningga ngu keyolo
oluwonggo. Ataga, nga naluno ngano ngu, yuka biyo-
mingga ngulo tabangongga ngu, oni Anutlo mande key-
owelo yokootenggoku, ngu nowoondoyemo nguno ko telo
ooloote.
3 Kulimi ngu, noole bidodo ngu, oni Anutlo ma ingootenggoku, ngundilo oluwooto. Yo, noole nenengo ingondudu biyomi ngu keyolo, nowoondonayi kulimingga, nguno oluwooto. Kuli, noolengo gowenayimbo oni oni teweloyi ngu nangge keyowootowo. Ngulo ngu, noole oni gidalegado, Anutlo Mandeni ma keyoyingo ngu, noolendo oole nguno yade oololo, Setanlo ende biyomimo Anutndo ngulo gumi ogingoyingo yunoweloyi, nguno oolouwootowo.

4-5 Hamoo, noolengo biyominayi ngundo kuli yuleni kumoowootowo. Noole komo oni kumooyingo, ngundilo oolengo telo oluwooto. Ene Anutlo sumangeni, ngu nooleno ulungga hangelo ooloote. Anutndo ngu noolengo nowoondoyi oolengo yunolo, newende noole yunowolo. Ngulo ngu, enendo noole yoyeni, Kristusdodo goboolo keda oolooteto. Yo, Anutlo sumangeni ngundo nangge, ene noole ko yoyowolo.
6 Enendo ngu, noole Kristus Yesusdodo goboolo ko yokutuyelootoni, ootookoolo, noole Sambo endemo oololo, Kristusdodo goboolo oo bidodo sobowoowato.

7 Ene ngundilo teyingongga, nguno ngu, enengo sumangeni ulungga oolengo oni bidodo doongeyemo, naludodomo, ko kootusina nguya, enendo ngu sumangengga, ngu noolengo etuyelowolo. Yo, Kristus Yesuslo koni nooleno tewoku, nguno Anutndo enengo ayibiyi, ngu noole etuyeloweloyimbolo tete.
8 Ngu ngandilo. Ye Kristusno nowoondoyemo hamoo tetoningga ngu, Anutlo sumangeningga, ngunonggo ye ko yoyowonggori. Ngungga ngu, yengo ko tewonggoku ngu kini. Hamoo oolengo kini. Anutndo kingo duwoo oolengo ye yunowolo.
9 Ngungga ngu, yengombo ko tetoyi, ngulo ulini kini, ngulo ngu, oni gulado, enengo oowooyi bingami elo okooweloyi, nguya kini. Hamoo oolengo kini.
10 Anut, enengombo noole yoyewolo. Kristus Yesusndo noole yomosiyelolo yoyeni, oni keda tunootewolo. Nguno ngu, noole damoni gome nenengo tewato. Kulimi, Anutndo ngu mande damoni gomengga ngu noolengo yoonenengoyingo, noole mete nguno endeyolo oluwato.

Kristusndo Oni Wata Elayagaku Yoyeni, Wata Gulanangge Tewolo

11 Ngulo ye simoo bale sowe gidalega, ye ingondudu teyi. Yuda onindo yeya etenggo. Oni goweyi ma yomosiyoyingo, etenggoku, ko, Yuda onindo enengomboya ngandilo etenggo. Noole moondenayi yomosiyowootolo etenggo. (Ngulo damoni ngandilo. Ene moondeye yomosiyoyingo ngu Anutlo simoo bale elo etuyeloote.) Ye Kristen oni sowe gidalega, ye ngulo ma wenonolo kapengoyewelo. Kuli, ye nguya Anutno nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.
12 Ngu naluno nguno, ye Kristuslomu kini. Ye Anutndo enengo simoo bale sunggi yewoku, ngundilo nguya kini. Ye eneno sungo yowoko oluwonggo. Anutndo eneno sunggi mande Yuda onino elo gosiyoyingongga, ye nguno goboolo enedodo ma oluwonggo. Nguno ye oo gome gula kootu tunooteweloyi, ngulo ma doongetelo sobowoowonggori. Ye Anutlo nguya ma ingowonggori.
13 Yo, hamoo, kulimi ngu ye yowoko oolengo oluwonggo. Ene ataga, ngano ngu, Kristuslo dalowo ngundo ye yomosiyelolo, yoyolo ombutoni, ngulo ye Anutya goboolo oolootenggo.
14 Kristusndo, ngu nowoondoye imakeyingomo oluweloyi damoningga, ngulo sembuli. Kulimi, Yuda oni sowengga ngundo oni sowe gidalegaya ngu, longge telo oluwonggo. Ngu sanggili longgega, ngundo ngu, oonggoo sisipawa ngundilo kewooloyemo tewolo. Ene, Kristus ngu oonggoo

sisipawa ngu toongootoni, ye oni sowe elayaga, ngu yoyolo
goobooyelootoni, oni wata gulanangge tunootewolo.
15 Ngulo ngu, ene de mombimo kumoolo, ngunonggo
mamana mande ngu bidodo andangelo yokowolo. Ene
ngundilo teyingongga nguno ngu, noole oole damoni
keda etuyelowolo. Ngunonggo wata elayaga, ngu goo-
booyelootoni, oni keda amana wata gulanangge tunoote-
wolo. Yo, ngu damoninggano nguno, ene noole yoyeni,
nowoondonayi gulanangge goboolo tunootelo oolooteto.
16 Yesus, de mombimo kumooyingo ngu, oni wata elayaga
ngu, ngulo Anutno kawarara telo, yoyootoni, wata gu-
lanangge telo, Anut tanggeyimo yoyewolo. Yo, Yesus ku-
mooyingongga ngundo ngu, Yuda oni, ko oni sowe gidale-
gaya, longge teyingo damoningga, ngu kuli andangewolo.
17 Enendo ombulo tunootelo, mande keda gome ngu
yootunolo, ngandilo ewolo. Ataga ngu, ye nowoon-
doye gulanangge oliyilo ewolo. Enendo ngu mande keda
gomengga ngu, ye oni sowe gidalega yowoko sungo olu-
wonggoku, ko Yuda oni tanggeyimo oluwonggoku nguya,
goobooyelolo, mande ngu imakeyingo damoningga ngu we-
siyolo etuyelowolo.
18 Mande Keda Gomengga ngu ngandilo. Kristusno ngu,
noole oni wata elayaga ngu, noole Yuka Kundingiyi gu-
lanangge ngundo noolengo oole goosooyunootoni, nguno
ngu, noole mete Awa tanggeyimo, tunootewato.
19 Ariya, ye yuto oni ngundilo ma ootootenggo. Ye
melaye nguya kini oolootenggo. Kini, ye ngu Anutlo oni
simoo baledodo goboolo ootoolo, enengo simoongo oolengo,
tunootetenggo.
20 Ye ngu, ya ngundilo Anutndo yoyewolo. Aposel oniya,
Anut, enengo ingondudu eyingo oniya, ngu yangga ngulo
osiyi; Kristus Yesusndo ngu yangga ngulo ungoombolo osiyi
kewooloko ulungga; ko noole nguya, enengo ya ngulo gumi.
21 Kristus, noolengo Sembunayi, ngundo ngu yangga ngulo
wembuyi ngu bidodo dowootoni, ngulo oo bidodo ngu
gome yanggango ndindi telo, enengo Tempel ya kundingiyi
tunootete.
22 Ye nguya Kristusno woologongowonggori. Yo, Anutndo
ye nguya yoyolo, Kristen onidodo soweyootoni, ye nguya
Anutlo ya oolengo tunootewanggo. Yo, hamoo, Anutndo
ngu yangga yewoku, nguno Yuka Kundingiyi, ngundo yeya
goboolo oluwanggo.

3

Pol, Oningga Ngu Ene Oni Sowe Gidalegano, Mande Gome Ngu Yootunolo Eweloyi Oni

1 Yo, Anutndo ye Yuda oni simoo bale, ko, simoo bale
sowe gidalega nguya goobooyelowolo. Ngu damoningga
ngunonggo, no Polndo Kristus Yesus oowooyimo, ya biy-
omimo ngano oolooteno. Nguno ngu, nondo ye oni sowe
gidalega ye hoolooweyeloweloyimbolo.
2 Nondo ngu, ye kuli ingowonggolo ingowono. Anut-
ndo nolo sumangetelo, nga kongga nga teni, elo sungginu-
nootoni, ngulo no mande nga ye hoolooweyelowelo elo
yunooteno.
3 Nga mandega nga, ngu kuli kombiteyingo oluwoku, ene
Anutndo nono yootunolo elo, etunelootoni, no ingowono.
Ngulo ngu, no yengo mande ootuwoo bodaga nangge, kuli
nakangolo yunowonoku ngu.
4 Ye nga mandega nga kandangelo ngu, asa, ye komo
nguno ye ingowanggo, nolo ingondudune ngu Anutlo mande
kombiteyingo ngu bidodomo, ngu Kristus tunootetoni,
nguno nondo ingowonolo ingowanggo.
5 Kulimi, Anutndo nga mande kombiteyingongga, nga
ma yootunolo tunoo ewolo. Ene ataga ngano ngu, Yuka
Kundingiyimbo Anutlo mande kombiteyingo ngu, enengo
Aposel oni kundingiyi nguno, ko, enengo ingondudu eyingo
onino nguya, yootunolo, tunoo oolengo etuyeloote.
6 Nga mandega nga, ngu ngandilo. Mande gome kedaga
ngano ngu, ye oni sowe gidalega, ko, noole Yuda oni
nguya, Kristus Yesusno, nowoondoyemo hamoo teyin-
gongga, ngulo noole gowenayi gulanangge, ko, wata gu-
lanangge telo gooboongooteto. Nguno ngu, noolengo bidodo
gooboongoolo, Kristus Yesusndo imakeyingo damoningga
ngu sumangenonggo noolengo elo sunggi yeyunowoku, ngu
yowato.
7 Anutndo no ngu noyolo, mande gome kedaga, nga elo
yootunoweloyi, ngulo ko oni noyewolo. Enengo sumange
ngu no nunolo, enengo yanggangoni nguya, no nunowoku,
ngundo ngu, nga kongga ngano no yanggango tenunoweloy-
imbolo.
8 No ngu komo Anutlo oni simoo bale gidalega ngu bidodo
nowoondoyemo, no oowoone bodaga oolengo. Ene ngu
sumangengga, ngu no nunowoku ngu, ene no noyolo, oni
sowe gidalegano mande gome keda, ngu elo etuyeloweloyi
noyewolo. Nga Mande Gome Kedaga nga ngu, Kristuslo
damoni gome oolengo etuyeloyingo nga, ngu bidodo ingow-
eloyi, ngu ereremo kini.
9 Anutndo kuli oo bidodo yemukoyingo, ngu ingondudun-
ingga, ngu kulimi nalu bidodomo oongootoni, kombitelo
oluwolo. Ene, ataga, ngano ngu, ene mande keda gome
nga onino ngano yootunowolo. Ngu mandega ngu wesiyolo

oni simoo bale bidodomo eweloyi, ngulo Anutndo no sunggi nunowolo.
10 Kulimi ene oongooyingoku ngu, ene ataga ngano ngu, enengo oni simoo baledo yootunoya eyilo yunowolo. Enengo oni ngundo, Anutlo ingoyingo gome oowooyingga, ngu enengo tabango Engel onidodo, ko, enengo koleteyingo onidodo Sambo endemo kundingiyi oolootenggoku, ngundo nguya enengo ingoyingo kombiteyingo ngu tunoo etuyelowolo.
11 Kulimi oolengo, Anutndo oo tewelo ingolo gosiyoyingo ngu Kristus Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayingga, ngundo oo ngu yeni tunootewolo.
12 Noole Kristus nowoondonayimo hamoo telo, goboolo oluwatoku, Kristusndo oo tewoku, nguno ngu, noole mete Anutno nenengo oolouwelo, ngulo ma sosolewato.
13 Ngulo ngu, no yeno eteno. Nondo yeno mande keda mesalangongga, ngu yeno wesiyolo elo etuyelootenoku, ngulo no ya biyomimo, noyetoyi ogingoyingo koolowooteno. Nga ogingoyingongga, nondo ye hoolooweyeloweloyimbolo koolowootenoku, ngalo ingondudu biyomi yolo kiyayi ma yewanggo. Kini, nga ogingoyingongga ngano ngu, ye hoolooweyelootoni, ye Anutdodo goboolo oluwanggo.

Epesas Oni, Ngu Komo Kristusno Nowoondoyiningga, Ngu Gome Ingowanggo

14 Awando oo bidodo tetoni, ngulo no Awano boodoo oondookelo, yambo mande teteno.
15 Ndatelo ngulo, Anutndo noole oni sowe bidodo Sambo endemo oolootenggoku, ko melako nganoku, nguya ngu bidodo, enengombo yoyeni, keda oluweloyi, ngu yunoote.
16 Nondo Anutno ngandilo yemboongeteno. O Anut, gengo dulidalige ulungga oolengo Sambono ooloote. Ngunonggo, gengo Yuka Kundingiyi, ngundo enengo nowoondoyemo, nguno hangelo oolelo, ngundo ene yoyeni, yanggango oolengo yewanggo.
17 Ngulo, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, Kristus ene nowoondoyemo nguno ulo oluwa. Yengo nowoondoyi teyingo damoninggega, ngundo simoo bale bidodo yoyeni, yanggango dikawanggo. De ulimbo mela nogo yanggango dowootoni, de yanggango dikateku, ngundilo dikawanggo.
18 O Anut, gengo yanggangongge oni bidodo yuno. Nguno ngu, ene Kristusno nowoondoyiningga, ngu gome ingowanggo. Enengo nowoondoyiningga ngu ulungga oolengo, pelu ndandayingo oolengo, ene awuno oolengo, mela newendemo amuno oolengo nguya.

19 Yo, ge simoo bale yanggango yunootoni ngu, asa,
ene mete Kristusno nowoondoyiningga, ngu hamoo
oolengo, gome ingowanggo. (Ene ngulo nowoondoyiningga,
ngundo noolengo ingoyingo bidodo dagate.) O Anut, ene
hoolooweyelootooga, ngunonggo ene Kristusno nowoondoyi
yunoyingongga, ngu gome oolengo ingowanggo. Gedo gengo
damoninggega, ngu nangge tetooga, ene nowoondoyemo
uya, nguno olini.
20-21 O Anut, gengo yanggangongge ngundo noolengo
nowoondonayimo, ko ulungga teloloote. Gedo oo teteku
ngu noolengo ingondudu ngu dagalo, ngu ulungga oolengo.
Ngulo noole ngu yanggangonggega, nguno ko teteto. Ngulo
noole gengo simoo bale ngu, gengo oowoongge bingamingge
okoolo, ko Kristus Yesuslo oowooyi nguya elo okoolo, yambo
mande tewato. Yo, hamoo, noole, ko kootusina osi sam-
banayimbo nguya, gengo oowoongge okoololuwato. Ngu
hamoo oolengo.

4

Noole Kristen Oni Noole Ngu Kristuslo Goweyi

1 No ngu, Oo Bidodo Sembuliga, ngulo koni ngu tetoowe,
ngulo no ya biyomimo ulo ootoolo, ngunonggo nondo ye
eririyelootenoku ngu ngandilo. Yengo damoniye ngu gome
nenengo, Anutndo yeno sunggi enengomu yelo ingooteku,
ngundiya tunootenilo ingooteno.
2 Ye komo oni bidodo, nowoondoyemo ayibiyidodo oliyi.
Ye komo oni sungo soboyelolo sodedo ma sanggili tewelo.
Ye komo dobooguliye nowoondoyi teya, kowuliye ngu ye
yunootenggoku, ngu koolowooya hoolooweyeloyi.
3 Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yeni nowoon-
doyemo siyelo, goboolo oolootenggo. Ngu damoningga
ngu, uto ngundilo gosiyelootoni, ye Kristuslo oni wata gu-
lanangge tunootelo oolootenggo. Ngulo ngu, ye komo ngu
damoningga, ngu gome yanggango dowooya oliyi.
4-6 Goweyi ngu gulanangge; ko, Yuka Kundingiyi ngu
gulanangge, ngulo ngu, Anutndo ye negoyeloyingo ngu,
yengo ingonduduno ene gome dowoolo, ngunonggo ye oo
gulanangge sobowoolo oluwanggo. Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngu gulanangge; nowoondoyemo hamoo teyingo
gulanangge, sono (kundingiyi) sonowooyingo gulanangge;
Anut gulanangge nguya, ngu noolengo bidodo Awanayi.
Enendo nangge oni bidodo dagayelolo, awuno oolengo
ooloote. Enendo nangge oni bidodo kewooloyemo koye telo
ooloote. Enendo nangge oni bidodo nowoondoye newen-
demo ulo, nguno ooloote.

7 Ngulo ngu, Kristusndo kingo oo tuwoo noole sungo sungo
yunooteku, ngundo noole enengo koni, enengo simoo baleno
ko teteto. Yo, Kristusndo ngu oo kingo duwoo yunooteku,
ngu noolengo yunowelo sunggi yewoku, nguno yunoote.
8 Nondo oo etenoku, ngundilo nangge, Anutlo mande
nakangoyingomo oolooteku ngu ngandilo.

Ene ya biyomimonggo oni simoo bale ulungga oolengo
yoyolo, awuno oolewolo. Ene kingo oo duwoo ngu
simoo bale yunootelo ewolo. *Sam 68:18*

9-10 (Nga mandega nga ngu, awano oolewoku, ngulo da-
moni ngu ndatelo? Ene koletelo awuno ma ooleyingo kini.
Kini, koletelo ene mela newendemo amuno mela oolooteku,
nguno ene uwolo. Ngu oningga, ngundo nangge, ene koletelo
mela newendemo ameno ulo, ko awuno nguya oolewolo.
Ene nguno ngu, oo bidodomo, enendo nangge oo yeni oolelo
tunootewolo.)
11 Yo, Anut enengo simoo bale oo kingo duwoo, enengo
ko teweloyim yunooteku, ngu ngandilo: Oni gidalega ngu
Aposel, ko ngu yunolo; oni gidalega ngu Anutlo ingondudu
eweloyi ko yunolo; oni gidalega, ngu mande gome ngu
elo etuyeloweloyi ko yunolo; oni gidalega ngu Kristen oni
soboyeloweloyi ko yunolo; oni gidalega ngu oo nakangolo
etuyeloweloyi, ko ngu yunowolo. Ko ngundilo sungo sungo
yunootoni, telo oolootenggo.
12 Yo, Anutndo kingo oo duwoo ko teweloyim ngundilo,
enengo simoo bale, noole hoolooweyelolo yunooteku,
nguno ngu, doboogulinayi bidodo Kristusno nowoondoyemo
hamoo teyingongga nguya, ebe hooloowe hooloowe tetooye,
damoni gome tunootewa.
13 Yo, noole komo suwoo suwoo Anutndo oo kingo duwoo
yunowoku, ngulo koni teweloyim hahangelo koyi tewato.
Nguno ngu, noole goboolo ootoolo, nowoondonayi hamoo
oolengo telo, ngunonggo Anut Nangoni, ngulo yanggangoni,
ngu noole nowoondonayimo hamoo ingowato. Ngundilo
tewatoku ngu, noole Kristuslo damoni ngundilo tunoote-
wato.
14 Ngundilo telo ngu, asa, noole simooye bobodi ngundilo
ko ma oluwato. Ebe ganagana oni biyomi, ngundo mete
buniyo bobodi mande gula gulano etuyelolo ganayelootoyi,
ngulo ene nowoondoye bulibali ingootenggo. Ngungga ngu,
wendeyi dookelo, ngundo wanggo yolo yowoolalingooteku
ngundilo.
15 Kini, noole komo nowoondonayi hamoomonggo, oni
sungombolo nowoondoyi tewato. Noole hamoo mande, ngu
nangge ewato. Ngundilo telo ngu, noole komo Kristen simoo

bale yanggango tunootelo, Kristusdodo goboolo oluwato.
Kristus ngu noolengo tabango oolengo.
16 Ngu Kristus noolengo tabangongga, ngundo ngu, noole
yoyeni, noole bidodo, kandenayi, kenayi, doongenayi, oo
gowenaye ngu, mete ko logono logono yelo sungo sungo
ko tetenggo. Ngulo ngu, noole gowenaye, ngulo gumi ngu,
noole mete ebe hooloowe hooloowe telo, bidodo enedodo,
gowenaye gulanangge gooboowato. Ngu damoninggano
nguno, goweyi ulungga telo, yanggangododo telo, nowoon-
doyi teweloyi damoni ngu tetenggo.

Kristen Oni Ngu Ene Komo Oole Kedamo Endeyoyi

17 Ngulo, nondo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu
oowooyimo, yeno mande yanggango ngandilo ewelo. Ye oni
biyomi endeyootenggoku sowengga, ngulo damoniyemo ko
ma endeyowelo. Ene kingo oo nguno ingonduduye bulibali
yelo, nguno nangge oolootenggo.
18 Enengo ingoyingoye ngu oolelidodo oolootenggo. Ene
ingoyingoye gome nenengo kini, enengo nowoondoye ngu
ukingoyingo. Ngundilo ngulo, ene ingoyingo kedaga oni,
Anutno nowoondoyemo hamoo tetoyi yunootekungga, ngu
eneno kini.
19 Ene damoni biyomi teweloyi ngulo oyumo ma
yowanggo. Kini, ene oololo, bosebalese damoni biyomi
teweloyi, ko damoni biyomi oowooyingga tewelo,
ingondudu ulungga oolengo telo, hahangelo oolootenggo.
20 Ene ye ngu kuli Kristuslo damonimo nguno, ngundilo
mande damoningga ngu ma yowonggori.
21 Kini, nondo ngu ngandilo ingooteno. Ye ngu kuli,
Kristuslo mandeni ingowonggori. Ye ngu Yesuslo hamoo
mandega ngu kuli yowonggo.
22 Ngu mande hamoongga etuyeloyingo, ngu ngandilo.
Kulimi ngu, ye nowoondoye kulimingga ngulo mande da-
monimo endeyolo oluwonggo. Ngu nowoondoye kulimi da-
moni ngu ebe ganagana, ko oo kenomayingoweloyi, ngundo
nowoondoye yombuliyoote. Ngundilo ngulo, yengo nowoon-
doye kulimingga, ngulo damoni ngu komo oweya yokoyi!
23 Yengo ingonduduye damoningga ngu, ko, nowoondoye
nguya yowoolengoya, ye komo keda tunooteyi!
24 Ye komo oni keda tunooteya oliyi! Yo, hamoo, ngu oni
kedaga ngundo ngu, ene komo Anutlo damoni nangge key-
oyi! Anutlo damoni ngu nenengo kundingiyi oolengo, ngulo
oni kedaga, ngulo damoni nguya gome nenengo kundingiyi
oolengo oluwa.
25 Ariya, ye komo ebe ganagana mande ngu yokoyi! Ye
bidodo komo hamoo mande ngu nangge, oni sungomo eyi!

Ndatelo ngulo, noolengo bidodo sungo sungo ngu, Kristuslo
oni ngulo gumi.
26 Ene yengo nowoondoye sanggili teweloyi, ngulo in-
gondale teyi! Kinitetoni ngu, ye sanggili tetenggoku nowoon-
doyega ngu, ngundilo oodoyi oololo, sa nemimo ulo suwootе-
toni, ye mbumbuwa tewanggo. Ngulo ye komo ingondale
teyi!
27 Kinitetoni ngu, Setando ombulo, nowoondoyemo ulo
tewooyelowa.
28 Yakaka oni ngu, ene yakaka ko ma tewelo. Ataga ngu,
ene komo kandeyibo ko gome ngu tetoyi, engge tunootе-
toni, ngunonggo ene oo yolo, oni wenonootenggoku, ngu
bayetelo, yunolo hoolooweyeloyi.
29 Ye mande biyomi gula manggoyemonggo ma
tunootewelo. Kini, mande gome metemi ngu nangge
etoyiga tunooteni. Ngundo ngu, oni kiyayi ngu yanggango
yunowanggo. Ngunonggo ngu, oni yengo mande gome
ingootenggoku ngu, Anutlo sumangeni nguno oni yengo
mande ngu ingolo, yanggango yewanggo.
30 Ye Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo newende kowuli ma
inowelo. Ndatelo ngulo, Anutndo yengo nowoondoyemo
Yuka Kundingiyi yeyingo, ngu enengo sunggi yelo, sunggi
yewoku ngu, nalu sosowoomo enengombo ko yoyowa.
31 Ye ngu komo nowoondoye biyomi yeweloyi damoni
biyomingga, ngu andangeya yokoyi. Sanggili, nowoondoye
kowoo yeweloyi, nowoondoye gookingo yeweloyi, longge-
sambi teweloyi, oni kootuyesina mande elo yomooyunow-
eloyi mande biyomi damoni, ngu bidodo, ye komo andan-
geya yokoyi.
32 Yo, hamoo, damoni ngundilo ngu yokoya, ye komo
mande damoni ngu ayibinonggo dobooguliye nowoondoyi
teyi. Anutndo Kristus oowooyimo, yengo mbumbuwaye
andangeyunowoku, ngundilo nangge, yendo nguya komo
dobooguliye mbumbuwaye ngu andangeyunoyi.

5

Noole Komo Solu Himimo Endeyowato

1 Anutndo ngu ye, enengo simoongo, ngulo gome oolengo
ingoote. Ngulo ye Anut kilalongo oliyi. Yo, ye komo enengo
mande damoni ngu keyoya, ngu nangge teyi.
2 Kristusndo noolengo nowoondoyi telo, enengo kedaga,
ngu yokolo, ngundo noole hoolooweyelolo, Anutno
woolo kundingiyi ndindingo gome oolengo, ngu yewolo.
Ngundilo ngulo, ye nguya yengo kedaga ngundo oni sungo
hoolooweyelowelo ko teyi.

3 Bosebalese, ko damoni biyomi, oo kenomayingolo doong-
eye ulu teweloyi damoni biyomi ngu, ye kewooloyemo
nguno bodaga ma tunootewelo. Noole Anutlo oni simoo
bale, ngundo damoni biyomi, ngulo mande ma elo ingowelo.
4 Ye mande biyomi sugabododo, ko kingo mande ebe
ganagana, kingo koondoonge mande ebe ganagana ngu
biyomi, ngundilo mande, ngu metemi kini. Kini, ye Anutno
ese mande ngu nangge tewanggo.
5 Yengombo ngu ingootenggo. Bosebalese tetenggoku
damoni, ko, damoni biyomi sugabododo, oo kenomayingow-
eloyi damoni ngu, oni ngundilo damoni tetenggoku, ngu ene
ebe ganagana anutga ngu owetenggo. Ngundilo oni ngu,
ene Kristus Anut elagalo, endega, enengo oni simoo bale
soboyelooteku, nguno ma uwanggo.
6 Ye damoni biyomi ngulo komo ingondale teyi! Kinitetoni
ngu, ebe ganagana onindo, ye yowoosoolo, oololo, mande
damoni biyomi nguno utoyi, ye ngu keyowanggo. Hamoo
oolengo, ngundilo mande damoni ngulo damoni Anutndo
sanggili ulungga telo, oni ngundilo tetenggoku, ngu ogin-
goyingo yunowa.
7 Ngulo ngu, ye enedodo goboolo ma endeyolo oluwelo.
8 Kulimi ngu ye ooleliko oodoyi, ene ataga ngu, Oo
Bidodo Sembuli, ngundo ye yoyolo, solu himimo yoyetoni
oolootenggo. Ye komo ngu solu himimo oni ngundilo endey-
oya oliyi.
9 Solu himi, ngundo ngu mande, damoni gome metemi
ngu bidodo, damoni gome nenengomu, ko hamoo mande
damoni ngu yeni tunootete.
10 Ye ngu komo ndatelo mande damoningga, Oo Bidodo
Sembuli, ngundo ngulo ingooteku, ngu yoweloyi, ngulo ko
yanggango teyi.
11 Ye ngu, oni ooleli, ngulo mande damoni biyomi teteng-
goku, nguya ma siyelo goboolo oluwelo. Ngundilo mande
damoni, ngundo engge gomemu ma yeni tunootete. Kini,
ye komo onindo, damoni biyomi tetenggoku, ngu damoni
biyomi eya, oni bidodo etuyeloyi.
12 Nondo mande damoniye kombitelo tetenggoku, ngulo
damoni ma yootunolo ewano. Kini, nondo ngulo mandeni
elo ngu, asa, no oyumonelowa.
13 Ene solu himi yetoni ngu, asa, oo bidodo himimo
tunootete.
14 Oo bidodo ngu tunoo oolooteku, ngu solu himi oo
ngundilo. Ngulo ngu, nga mandega nga ooloote.
Ge oni ataga ge weleteku, sodedonangge ge ootookoo! Ge
melenonggo ootookootoyi, Kristusndo ngu solu himi
yeni, geno ombuwalo ewolo. *Ayisaya 26:19; 60:1*

15 Ye komo yengo endeyoyingo, ngulo ingondale teya,
ye endeyoyi. Ye oni ingonduduye kini onindo endey-
ootenggoku, ngundilo ma endeyowelo. Kini, ye ngu oni
ingonduduyedodobo endeyootenggoku, ngundiya endeyoyi.
16 Ene ataga nga ngu, nalu biyomi oolooteku nga. Ngundilo
ngulo, ye Kristen oni simoo bale, nga nalungga ngano ngu,
ye ko oo gomengga, oni sungomo tewelo teya ngu, asa, ye
komo ngu sodedo teyi!
17 Ariya, ye wenonoyingo damoni ngu, ma tewelo. Kini, ye
ngu komo Anutndo oo ngulo ingooteku, ngu gome oolengo
ingoya teyi!
18 Ye sono kowoo gome gome ma nelo kapengo yelo
oluwelo. Kini, ngu damoningga, ngundo ye yombu-
liyelooteku ngu. Ye komo Anutlo Yuka Kundingiyi ngu
yokootoyiga, ngundo yengo nowoondoyemo uya soboyeloni.
19 Ye komo dobooguliyeboya mande eya ngu, Iserel onilo
yambo, ko yambo gidalega, Anut bingami elo okooweloyi
ngu utoya, nguno yengo nowoondoyemo ngu yanggango
teyi. Suwoo suwoo ye komo Ulungga Oo Bidodo Sembuli,
ngulo yamboni ngu manggoye nowoondoye ngu nguya,
utoya oliyi.
20 Nalu bidodomo, ye komo Anut Awanayi ngu, ko
noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu
oowooyimo oo bidodo eseteya, bingami okooyi.

Oni Kamebale Teyingo Damoningga, Ngulo Mandeye

21 Ye komo Kristus newendemo ulo ootoolo, ngunonggo
dobooguliye nowoondoyemo nguya uya oliyi.
22 Ye bale galo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni key-
ootenggoku, ngundilo nangge, ye komo kamesumooyembolo
mandeye, ngu gome keyoyi.
23 Ndatelo ngulo, simoo ngu baleyibolo sobosobo, ta-
bango oni ngu, Kristusndo, Kristen onilo tabango oolooteku,
ngundilo. Kristen oni, ngu Kristuslo goweyi. Kuli, Kristus-
ndo ene uliyelolo ko yoyowolo.
24 Kristen oni ngu Kristuslo manggowo keyootenggo.
Ngundilo nangge, ye bale nguya, suwoo suwoo ye komo
yengo kamesumooye, ngulo manggoye keyoya, ngu nowoon-
doyemo oliyi.
25 Ye simoo galo, Kristusndo Kristen onilo nowoon-
doyi telo enengo kedaga ngu yokootoni, ngundo oni
hoolooweyelowolo. Ngundilo nangge, ye komo balesumooye
nowoondoye yunoyi.
26 Yo, Kristusndo, Kristen oni nowoondoye sonowoolo
yowoolengootoni, nguno ene oni gome metemi tunoote-
wonggo. Ngu sono gemuyingongga ngu, enengo mande keda

mesalango. Ngu damoninggano nguno ngu, enengo oni ngu,
Kristusndo enengo soleyelolo, sunggi yewolo.
27 Ene enengo simoo bale ngu gome nenengo oolengo
tunootetoyi, ngu enengo oo sumangeyi, elo ingoote. Yo,
enengo simoo bale ngu biyomi gula, ko soolo oo biyomi gula,
eneno ma tunootewelo, elo ingoote. Kini, ene kundingiyi
oodoyi, nguno goweyemo oo biyomi gula, ma olinilo ingoote.
28 Ngundilo nangge, ye simoo galo, yengo balesumooyem-
bolo nowoondoyi yunoyi. Yendo yengo goweye nowoondoyi
telo, ingootenggoku, ye ngundiya balesumooye nowoondoye
yunoyi. Yo, oni ene baleyibolo gome ingooteku ngu, enengo
goweyibolo ingooteku ngundilo.
29 Noole ingooteto. Oni gulado enengo goweyi ngulo
mundiyi ma tete. Kini, ene oowali gomemu inolo, ngu
gome sobowoote. Kristusndo enengo oni simoo bale
soboyelooteku ngundilo.
30 Ndatelo ngulo, noole ngu Kristuslo kekandeyi, doongeyi,
goweyimo oolooteku nga.
31 Anutlo mandeno ete.
Ngulo ngu, simoo ngu eweyi nemi yoyokolo, ene baleyiboya
ebe dowoodowootelo, goboolo oolooteli. Ene ngu
goweyali elaya kini. Kini, ene goweyali gulanangge
tunootetelo ewolo. *Yenesis 2:24*
32 Ngu mandega, ngulo damoni ngu sungo gula. Ene nondo
ngu ngandilo eteno. Ngu Kristusndo, enengo simoo bale-
dodo goboolo oolootenggoku, ngulo ete.
33 Ene ye sungo sungomo nguya, ye komo yengo bale-
sumooyembolo nowoondoyi yunoyi. Yengo goweyebolo
ingootenggoku, ngundilo enengo nguya nowoondoyi yunoyi.
Bale, ye komo yengo kameyembolo oowooye bingami eya
okooyi!

6

Simooyembolo Mande Ko Awanamoyembolo Mandeye

1 Ye simooye galo, ye Ulungga Oo Bidodo Sembuliga, ngulo
nowoondoyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo
Awanamoyembolo manggoye ngu keyoyi. Ngu damoningga
ngu nenengo.
2 Anutlo mandeno ete.
Ge komo gengo awanangge manggoye keyolo ewolo. *Eksodas 20:12*
Ngu mamana mandega ngu, ene koleteyingo, ngu ene sunggi
mandenidodo.
3 Sunggi mandeni ngu ngandilo.

Ye Awanamoyembolo manggoye keyootoyi ngu, asa, ye gome ootoolo, ye melako ngano nalu pelungga sugi oluwanggolo ewolo. *Dutoronomi 5:16*

4 Ye simooyembolo awa awaye, yengo simooyembolo nowoondoye yeyi ma biyomi yelo sanggili tewelo. Kini, yendo ngu komo gome soboyeloya, Oo Bidodo Sembuli ngulo mandeni ngu eya etuyeloyi.

Kingo Ko Onilo Mandeye, Ko Sobosobo Onilo Mandeye Nguya

5 Ye kingo ko oni galo, ye ngu komo yengo sobosobo onilo manggoye ngu keyoya, ngu nowoondoyemo oliyi. Yengo sobosobo ngulo sosoleyi. Kinitetoni ngu, ye nowoondoye ela elaya ko tewanggo. Ye ngu komo yengo sobosobo oni ngulo manggoye ngu keyoya, Kristuslo mandeni keyootenggoku ngundilo.

6 Kinitetoni ngu, asa, ye kingo ene doongeyemo ko tetoyi, enendo kenootoyiga, gome teni elo, kingo ko tewanggo. Ngundilo damoningga ngu, nenengo kini. Kini, ye ngu Kristuslo ko oni teya ootooya, ngunonggo Anutndo ingooteku, ngundiya ko teyi. Ndatelo ngulo, yengo nowoondoye, ngu kuli Anut inowonggori.

7 Ye ngu komo yengo koye ngulo oni oni teya, nowoondoye gomemonggo ko teyi. Ye onilo ko ma tetenggo. Kini, ye ngu Ulungga Oo Bidodo Sembuliga, ngulo ko tetenggo.

8 Ye ingoyi. Anut doongeyimo, kingo ko oni, ko, oni enengombo enengo soboyelooteku nguya, Anutndo oni ngu bidodo ko gome tewonggoku, ngulo uliyi gome nenengo yunowa.

9 Ye ko onilo sobosobo oni galo, yendo nguya komo kingo ko oniya, damoni gome nenengo, ngu nangge eneno teyi. Yendo ngu yengo ko oni sosoleyingo ma yunowelo. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, Sambo endemo oolootekungga, ngu yengo Ulungga, ko, kingo ko onilo Ulungga nguya, ooloote. Hamoo oolengo, kingo oni, ko, oni enengombo, enengo soboyelootenggoku nguya, Anutndo oni wata elayaga ngu damoni gulananggemo soboyeloote.

Kristen Oni Ngu Me Oni Ngundilo

10 Ariya, nondo mande nga wenga yokowelo mande ngandilo eteno. Ye ngu komo Oo Bidodo Sembuli, ngulo wembuyi yanggangonimo nguno yanggango oolengo oliyi.

11 Ye ngu komo Anutlo me ebe uleweloyi, me idi sanggalo nenggulo oo ngu yolo telo, ngunonggo ngu, ye yanggango yolo, Setanlo me ebeni oo biyomi ebe ganagana, ngu utolo andangewanggo.

12 Ye ingoyi! Noole oniya ebe ma uleteto. Kini, noole ngu
yuka biyomi awuno oolootenggoku, ngulo tabango onidodo,
ko, enengo koleteyingo oni ululu nguya ebe uleteto. Ngundo,
ooleli nalungga nga sobowootoyi, nguno oolooteto.
13 Ngulo ngu, ye komo Anutndo me ebe uleweloyi oo
yunowoku, me idi sangga, ngu bidodo yoya dowooya oliyi.
Ngundilo telo ngu, nalu biyomimo ye mete yanggango
dikalo, ebe ulewanggo. Me ebe ngu kinitetoni, nguno nguya,
ye yanggango dikalo oluwanggo.

14 Yo, ye ngu komo ngundiya dikayi. Yendo ngu hamoo
mande ngu yoya, ngu wanggayemo nguno utoo kimbona
ngundilo gosiyoyi. Mande damoni gome ngu yoya, Ayen
nengguloyi ngundiya, nomoye doobengoyi.
15 Ye ngu komo Anutlo Mande Keda Gome ngu onino
elo etuyelolo, nguno nowoondoye goboolo gulanangge, oni
simoo bale nguno yelo oluwanggo. Ye ngu komo ngu
damoningga, yowanggoku ngu, keyembolo keye goweyi (Su)
ngundilo yolo ukingowanggo.
16 Ye komo ngu damoningga ngu bidodo yomukolo,
ngunonggo ngu nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu,
yengo kondimu ngundilo. Ngu kondimungga ngundo ngu,
oni biyomi, Setanlo nasa, dedodo pisingootoni, ombuteku,
ngu bidodo utolo, andangelo wemoowanggo.
17 Anutndo ngu, ye kuli yoyoyingo ngu. Ngu ingonduduga
ngu yengo Ayen tomoku, ngundilo tabayemo yeya oliyi.
Anutlo mandeni, ngu duge ngundilo. Yuka Kundingiyimbo
mandega yunooteku, ngu nangge gome dowooya, ko teyi!
18 Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, nguno ngu, ye
komo Anutno yemboongeya oliyi. Oo bidodo teweloyi ngu,
ye Anutno yemboongeyago oo ngu teyi. Suwoo suwoo, ye
doongedoongoodoongooteya, sobowooya oliyi. Ye kengelo
kingo ma oluwelo. Kini, suwoo suwoo, ye komo Anutlo oni
simoo bale ngu hoolooweyelolo, Anutno yemboongeya oliyi.
19 Yendo ngu komo no hoolooweneloya, Anutno yem-
boongeyi. Nondo ngu, yendo ngandiya yemboongeyilo
ingooteno. Anutndo enengo mandeni ngu no manggonemo
yetoningga, nolo sosoleyingongga ngu yokoya, no enengo
mande keda gome mesalango, kuli kombiteyingongga ngu
yootunolo, elo etuyelowano.
20 No ngu Anutlo mande keda gome ngu elo etuyeloweloyi
oni. Ngundilo ngulo, no ya biyomimo oolooteno. No ngu
Anutlo mande keda gome nga eweloyi, ngulo ko oni. Ngulo
ngu, ye Anutno no hoolooweneloya, ye komo yemboongeyi.
Nguno ngu, nenengo sosoleyingonengga ngu kinitetoni, no
Anutlo mande kedaga ngulo yanggango yelo, mande ngu

simoo baleno elo yootunolo, etuyelowano.

Mande Gumi Gidalega Ngu Mande Wenga

21 Tikikasndo ngu nondo ko oo tetenoku, ngulo mandeni bidodo yeno emukowa. Tikikas ngu noolengo Kristen doboonayi oolengo. Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo ko oni oolengo.

22 Nondo ene suleyootoowe, ene yeno oolouteku, ngulo damoni ngu ngandilo. Noole ndadilo oolootetoku, ngulo mande ngu gome nenengo oolengo, mande damoni, ngu ingowanggo. Nguno ngu, yengo nowoondoye yanggango teyinowanggo.

23 Anut Awanayi nguya, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Kristus Yesus nguya, ngundo ene mete Kristen dobooguli-nayi nowoondoye yoyeni, imakelo oluwanggo. Enendo ngu oni sungombolo nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu yunolo, ko, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunowa.

24 Oni bidodo, ngu noolengo Sembunayi Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristusno nowoondoyi ulungga teyingo damoningga, ngu suwoo suwoo teloodoyi ngu, asa, Anutndo ene bidodo sumange yunootoni, eneno sugi sugi oluwanggo. Ngu hamoo.

Pilipayi
Pilipayilo Mande Tabango

Ngu naluno, Pol ngu Rom endemo, nguno ya biyomimo ootoolo, ngunonggo nga so uyingga nga nakangowolo. Nga so uyingga nga ngu, Pilipayi oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyootoni oolouwolo.

So uyi ngalo mande gumgum ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Pilipayi simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo ene nowoondoye goboolo gulanangge oolengo yewonggori. 1:3-11.

Ene oo telo nguno bibiteweloyi, ngulo mande ewolo. 1:12-26.

Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale ngulo damoniye gome metemingga ngulo ewonggori. 1:27–2:18.

Polndo, ngu Timooti Epaporodayitus elaga, ko yunowelo ewolo. 2:19-30.

Noole Kristuslo mandeni, ngulo ooleni, nguno ebe dagadaga teweloyi, ko ngulo mandeni gome nenengo oolengo, ngulo ooleni, ngulo ewolo. 3:1–4:9.

Polndo ngu simoo baledo bobeye gooboolo simoo bale gidalega hoolooweyelootenggoku, ngulo esetelo, ngulo ewolo. 4:10-20.

Okeyi eyingo ngulo mandeni. 4:21-23.

1 Pol Timooti elaga, ngu Kristus Yesuslo ko oni. No Polndo nga so uyingga nga nakangooteno. Noolendo Timootidodo ye Pilipayi oni yunootelo. Nga so uyingga nga ngu, ye Anutlo simoo bale ko, Kristus Yesuslo, nguno Pilipayi, endemo oolootenggoku, ngu ye bidodo. Ye yambo yalo sobosobo oni, ye ko oni Kristen oni hoolooweyelolo ko tetenggoku, ngulo ye bidodo nguya nakangooteno.

2 Nondo Anutno ngandilo yemboongeteno. Anut noolengo awanayi, nguya noolengo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo ngu ene mete ye sumange yunolo, yengo nowoondoye ngu yeni imakeyingo, ayibidodo yunootoni oluwanggolo yemboongewolo.

Polndo Anutno Esetewolo

3 No yengo ingootenoku naluno ngu, no nenengo Anutno esetelo oolooteno.

4 No yengo Anutno yemboongetenoku naluno ngu, no suwoo suwoo oni oni sanganimonggo telolooteno.

5 No nenengo Anutno esetetoowe, ndawugalo ngulo, yendo
oo oowooyingga hooloowenelowonggoku, ye Yesus Kristuslo
mande keda mesalango, kongga wesiyolo etenggoku ngu,
ye ngu nododo ko goboolo teteto. Yo, ye koletelo, Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu naluno, ngu oodooye,
yade ombulo, ataga nga nalungga, ngano nguya, ko ngu
teteto.
6 Nondo ngu kuli ngandilo hamoo ingowono. Anutndo
yeno hamoo kongga ngu damoni yelo tewokungga, ngundo
ye yoyeni, oni gome tunootetenggo. Ene nga kongga, nga
yeno yanggango telo, yade yade oololo, Yesus Kristus ko
ombuweloyi nalunimo, ngu wenga kinitewa.
7 Yo, ngu mete nondo ngu yengo bidodo ngandilo in-
gondudu ulungga telo, ndawugalo ngulo, no yengo gome
ingooteno. Ngu ngandilo: No ya biyomimo oluwonokuno
ngu, ko no mande wilikoweloyi, musiyomo oluwonokuno
ngu, ngu naluno no mete enendo noya, mande sang-
gaweloyi etoyi, nondo gumgum elo, Yesuslo mande keda
mesalango nguya, eneno wesiyolo ewonoku ngu, yendo
nguya hooloowenelolo Anutno yemboongetoyi, ene no yang-
gango nunoni, elo hooloowenelowolo. Ye bidodo nododo,
ko goboolo tewonggoku, Anutndo sumangenimonggo, no
sunggi yenunootoni ko teteno.
8 No Anut doongeyimo hamoo oolengo yeno eteno.
Yesus Kristusno nowoondoyi teyingongga, ngundo yoku-
tunelootoni, no ye bidodo yeyowelo nowoondone hahangelo
oluwono. No ye bidodobolo gome ingooteno, Kristus Yesus-
ndo, yengo ingooteku ngundilo.
9 Nondo ngu suwoo suwoo Anutno yeya ngandilo yem-
boongewono. Yengo Anut, ko oni simoo bale gidalega
nowoondoyi yunoweloyiga, ngu komo oololo ulungga tewa.
Nguno ngu, Anutndo enengo damoni gomemu ngu yeno
tunoo oolengo, yeni tunootewa. Nondo Anutno yemboonge-
toowe, ngu ene, yengo ingonduduye ngu tetoni, oo ne-
nengo wilikoweloyi damoningga ngu yeni yade yade oololo,
ulungga tewa.
10 Nguno ngu, ye oo damoni ngu bidodo wilikolo, ingolo
gome ewanggo. Ngundilo telo, ye oni gome nenengo oolengo
oodoyi, ngulo ngu oni gidalegado yeno oo biyomi gula ngu
ma kenowanggo. Nondo Anutno yemboongetoowe, ngu
yengo damoniye metemingga, ngu ataga, ko kootusina, ngu
yeni oololo, Kristus ko ombuweloyi nalunggano nguno ngu
kinitemukowa.
11 Ngundilo tetoyi, Anut ko Yesus Kristuslo damoni gome
nenengongga ngu yeno yeni tunooteteku, ngundo yengo
damoniye gomengga, ngundo Anutlo damoni gome oolengo

teteku, ngu yeno oo gaboyi ngundilo tewa. Ngundilo tetoni ngu, asa, oni gidalega, yengo damoniye gomengga ngu kenolo, ngulo ngu, ene Anut oowooyi bingami elo, okoololuwanggo.

Pol, Ngu Ya Biyomimo Ootoolo, Ngunonggo Mande Gome Kedaga, Nga Yanggango Inowolo

12 Ye Kristen oni dobooguline, ye ingoyi! Nondo ngu ye gome oolengo, watayi teyilo ingooteno. No gowenemo oo biyomi tunooteteku, ngundo Yesuslo mande kedaga, ngulo ooleni ngu gosiyowo, bine? Kini, ngu oo ngu yeni simoo bale oowooyingga, ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yeni ulungga tete.

13 Oo biyomingga nono tunootewokungga, ngulo ngu, me oni bidodo mela sobosobo oni koleteyingo, ngulo ya sobowootenggoku ngu, ene nolo ingootoyi, ko, oni sungo gidalega nguya, eneyo ingootenggo. No ngu Kristus oowooyimbolo ya biyomimo oolooteno.

14 Dobooguline, namoko ngu bidodo, ngundo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ingootenggo. No ya biyomimo oolootenokungga, ndawugalo ngulo, no Yesus Kristusno, nowoondone hamoo teteno. Ngulo enengo nowoondoye nguno ngu yanggango yootenggo. Ene sosoleyingo ngu yokolo, ene yanggango dikalo, ene Anutlo mande, ngu yootunolo etenggo.

15 Hamoo, oni gidalegado, ngu Anutlo mande wesiyootenggoku, nguno ene nowoondoye boguboguwoolo, ngunonggo ene no oowoone yombulinelowelo telo, nolo kone wongooyi uwelo. Ene oni gidalegado ngu, ene nowoondoye ingonduduye gome metemimonggo, Anutlo mande elo, Kristuslo oowooyi bingami okoowelo tetenggo.

16 Oni gumingga ngando ene nolo gome ingolo, ene watayi: No ngano ya biyomimo oolootenoku nga, ngundilo telo ngulo ngu, no simoo bale tunoo oolengo etuyelowelo, nga Yesuslo mandega nga, ngu hamoo nangge.

17 Ene oni nondo kuli yeya ewonoku, ngu enengo oowooyi bingamiye nangge, yeyi tunooteweloyimbolo ko telo, ngunonggo ene Kristuslo mandeni ngu elo, ko tetenggo. Enengo nowoondoyemo ingoyingo gome metemi gula kini. Kini, ngundilo oni, ngundo no ya biyomimo oluwonokuno, ngu oni, ngundo nono kowuli oowooyingga, sanganimo yelo, soweyolo, nunootenggo.

18 Ngundilo oo ngu biyomi. Ene Anutlo mandeni keda gome, ngu nowoondoyemo, ingoyingoyemo, gome kini, ngulo tetenggo, ngundi, nowoondoye ingonduduye gome metemimonggo, ko tetoyi ngu, nguno ngu, nondo oo ngu

ulungga ma ingooteno. Kini, nondo tewelo ingootoowe, Kristuslo mandeni wesiyolo eweloyi, ngundilo ingooteno. Ngu metemi nangge. Nguno ngu, no oni oni teloluwano.

No Keda Ootoolo Ngu, Asa, No Kristusdodo Goboolo Oolootelo

19 Yo, no suwoo suwoo ngundilo oni oni teloluwanoku, ndatelo ngulo, no kuli ingooteno. Yendo suwoo suwoo no hooloowenelolo yemboongetoyi, ko Yesus Kristuslo Yukani, ngundo ngu, no hooloowenelolo yanggango nunoote. Ngulo, no kuli ingooteno. Nondo wilikoweloyi musiyomo oluwanokuno ngu, Anutndo no yanggango nunowaku, ngulo nondo enengo mandeni gomengga, elo wesiyoweloyiga, ngulo ma sosolewano.

20 Ngulo no nowoondone gowene, ngu bidodo yanggango yeteku, ngu enengo konimo soleweloyi, ma teteno. Nguno no oyumo bodaga ma yowano. Kini, nguno no Yesuslo mandeni keda mesalangongga, ngu yanggango yootunolo ewano. Mande damoni suwoo suwoo tewonoku, ngundilo nangge, ataga nguya, ngu nangge tewelo ingooteno. Ngu ngandilo: No keda ootoolo bine, ngundi, enendo nudoyi kumootoowe ngu, gowenembo ngano, ngu Kristuslo oowooyi bingami, ngu hamoo oolengo endesina tunoo oluwa.

21 Yo, nolo ingoyingonemo, ngundilo ingooteno. Ene no keda oluwanoku ngu, nondo Kristuslo koni teloluwano. Ene no nudoyi, kumoolo ngu, asa, ngu mete, ngulo no Kristusdodo goboolo oluwalo.

22 Ngu hamoo, nondo kumoolo ngu Kristusdodo ootoolo ngu, ngu gome oolengo. Ene no melako ngano keda oluwanokuno ngu, ngu nondo Anutlo koni tetenokungga ngu, ngu gome enggewa. Nguno ngu, no keda oluwano, ngundi kumooweloyi, bine? No watayi kini.

23 Ngulo ngu, no ingondudu elaya ooloote. Ene no hamoo oolengo Kristusno oololo, nguya goboolo oluweloyi, ngulo gome ingooteno.

24 Ene no melako ngano ootoolo ngu, nguno ngu, no mete ye hoolooweyelowanoku, ariya, ngu gome oolengo.

25 Ngulo ngu, oo ngu, no kuli hamoo oolengo gome ingooteno. Nondo yeya melako, ngano oluwanokuno, nguno ye hoolooweyelootoowe, yengo nowoondoyemo hamoongga ngu mete yanggango tewanggo. Ngundilo nangge, yengo nowoondoyi teyingomu, ngu yanggango tewanggoku, nguno ngu, ye oni oni tewanggo.

26 Ngulo no yeno oololo, ko tunootetoowe ngu, ye oni oni ulungga oolengo telo, Kristus Yesus, oowooyi bingami ulungga oolengo elo okoowanggo.

Pilipayi Oni Ngu, Ene Poldodo Anutlo Ko Goboolo Tewonggori

27-28 No oololo, ye yeyowano bine, ngundi kini, bine? Ngundi no yowoko ootoolo, yengo mande damoniye, ngu nangge, ingowano bine? Ngu oo ngu, no watayi kini. Ene oo ulungga ngandilo: yengo endeyoyingo nguno ngu, ye komo gome endeyoya, ngunonggo, ye oni simoo bale gidalega etuyelolo, ye Kristuslo mandeni keda mesalangongga, ngu keyoyi. Ye oo ngundilo tetoyi ngu, asa, nguno ngu, no ngandilo ingowano. Ye bidodo Kristuslo Mandeni Keda Mesalango wesiyoweloyi, ko goboolo tetenggolo ewolo. Ye komo nowoondoye gulanangge goboolo yetoyi, oni gidalega, ngundo Anutlo mandeni yombuliyowelo tetoyi ngu, asa, ngulo, ye bidodo yanggango dikayi. Ye yanggango dikalo, ebe hooloowe hooloowe teya, Yesuslo mande keda mesalango ngu wesiyoya eya, ngulo ma sosolewelo elo ingooteno. Ene ye ma sosoletoyi ngu, yengo me oni ngu, ene ngandilo etuyelowanggo. Anutndo enengo oni simoo bale kawararayelolo soboyelootoni, ngulo ene gome metemi oolootenggo. Ene noole, ngu Anutndo ogingoyingo ulungga yunowa.

29 Anutndo ngu ye mande damoni gome metemi ngu ye yunootoni, ngundo ye yoyeni, Kristuslo koni, ngu tewanggo. Ene ngu Kristusno nowoondoyemo hamoo teweloyi damoningga, ngulo nangge kini, ye nguya ngulo ogingoyingo koolowooweloyi damoningga, ngu ene oowooyimo nguya yowanggo.

30 Kuli no Pilipayino oluwonokuno, ngu nolo me onindo no nulewelo tetoyi, ye kenowonggoku ngu, ko ataga Rom endemo, ngano nguya ye ingootoyi, no Kristus oowooyimo, no ogingoyingo ulungga, ko kowuli ulungga koolowoolo oolooteno. Ngundilo nangge, ye nguya enengo oowooyimbolo ye ogingoyingo koolowootenggo.

2

Noole Komo Imakeya Ayibinonggo Ootooya, Ngunonggo Ngu Dooogulinaye Nowoondoyi Yewato

1 Ariya, no yeno mande gula nguya yeno wesiyolo etoowe, nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu sanganimo yanggango dikayi. Ngu ngandilo. Yengo nowoondoye, ngu Kristusno yanggango yootenggo, bine? Ye bine Kristusno nowoondoyiningga, ngulo ye nowoondoye imakelo oolootenggo, bine? Ye bine Yukalo kedaga ngu nowoondoyemo oodoni, ngulo ye Kristusdodo goboolo ko tetenggo, bine? Ye bine yengo nowoondoye, ngu onilo nowoondoyi

telo, nowoondoye oni yunootenggo bine? Ye oo ngundilo
tetoyi ngu, asa, no yengo oni oni teteno.
2 Ene ye komo nolo oni oni tetoyiga ulungga tunooteni,
ngu ngandilo. Ye komo ingonduduye goboolo teya, nowoon-
doyi teweloyi damoningga, ngu dobooguliyeboya nangge,
nowoondoyi teweloyi, ngu oni bidodo yunoya, nowoondoye
goboolo oni gidalega yunoyi.
3 Ye ngu yengombolo nangge ma ingolo, ngunonggo yengo
oowooye bingami nangge okoowelo. Kini, ye komo oni
gidalegado damoni gome ngundo yengo damoningga ngu
dagate.
4 Yendo ngu yengo oo ngu nangge, ma sobowoolo koyi
tewelo kini. Ye komo oni sungombolo oo nguya, gome
sobowooya, ene oo sitowilo wenonootoyiga ngu, asa, ye
komo ngu hoolooweloyi.

Kristusndo Ngu Enengombo Imakeyingo Oodoni, Ngulo Anutndo Bingami Elo Okoowolo

5 Ye ngu komo Kristus Yesusndo ingonduduga teyingo,
ngundilo ingondudu teyi. Ene ingondudu ngandilo tewolo.
6 Yesus, ngu Anut oolengo. Enengo yanggangoni ngu
Anutlo yanggangoni ngundilo. Ene hamoo oolengo, ene
Anut eweyi ngundilo, ene ingoyingomu ngu, ene Anut eweyi
ngu newendemo oluwelo ingowolo.
7 Enesu nangge ingondudunimo mande gosiyolo, ngulo
ene oo bidodo sobowooweloyi damoningga Anutndo telo
Sambono oolooteku, ngu yokolo, ene melako ngano ombulo,
oni kilalongo ko oni ngundilo tunootelo, oni simoo bale
hoolooweyeloweloyimbolo ombuwolo.
8 Onindo kenoyingomu, ngu oni oolengo ngundilo
tewolo. Ene ngu oni, nowoondoyemo owoolongo ootoolo,
ngunonggo ngu ene Anutlo manggowo, ngulo mandeni,
ngu nangge, suwoo suwoo ngu keyolo, ko tewolo. Yo, ene
oo ngundilo telo, ngulo ene meyelo, de mombimo oyumo
koolowoolo mete kumoowolo.
9 Ngu damoni tewoku, ngunonggo Anutndo Yesus oowooyi
ngu okoolo awuno oolengo yewolo. Nguno ngu, Anutndo
oowooyi gula inowoku, ngu oni oowooyi bidodo dagalo,
oowooyi ulungga oolengo inowolo.
10 Yo, Anutndo ngu Yesus yeni sobosobo koleteyingo
yewoku, ngulo ene Sambo endemo oni, melako oni, oni kuli
kumooyingo, enengo musiyomo oolootenggoku, ngu nguya
sobowoote. Ngu oo bidodo, Yesus oowooyi bingami elo,
ene keyi damonimo bodo oondookelo suwoo suwoo oowooyi
okoololuwanggo.

11 Yo, Anutndo Yesus oowooyi yeni ulungga tunootetoni,
ngulo suwoo suwoo, oni simoo bale bidodomo, oowooyi
okoolo ngu, ene oowooyi damoni yootunolo ewanggo.
Yesus Kristus, ngundo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, elo
ewanggo. Ene Yesus oowooyi elo okoolo ngu, ene eweyi Anut
oowooyi nguya okoowanggo.

Noole Ngu Solu Himi Ngundilo, Oni Kewooloyemo Oluwato

12 Ariya, ye Kristen dobooguline oolengo, Anutndo ye
kuli ko yoyowoku ngu, ngundilo ngulo, no kuli yeno olu-
wonokuno, ngu nalu nguno, ye suwoo suwoo, Yesus Kris-
tus manggowo keyowonggoku, ngundilo nangge, no ataga,
yowoko oolootenoku, ngano nguya, ye komo, ngu damon-
ingga ngu suwoo suwoo ngundiya teyaliyi. Ngulo ngu, ye
komo ingootenggo. Yengombo nangge yanggango ma telo,
ye mete Anutlo, ko ngu telo, enengo damoni keyoweloyi, ngu
ereremo kini. Ene Anutndo yeno yanggango yunooteku ngu,
asa, ye mete enengo koni gome telo, yade yade oolo lo, Yesus
yeno ko ombuweloyi naluno, ngu temukowa.
13 Noole ingooteto. Anutndo ye kewooloyemo nguya ko
teteku ngu, enengombo ye yanggango yunolo, enengo man-
deni keyoyi, elo yokutuyelowolo. Yokutuyelootoni, ye nguno
ngu, Anut enengombo ingooteku, ngundilo ko tetenggo.
14 Oo bidodo yendo tetenggoku ngu, ye komo yengo ebe,
sanggiliyega, longge sambi damoningga, ngu bidodo yokoya,
ye ko nangge teyi.
15-16 Ye ngu komo ngundiya teya ngu, ngulo ngu, ye mete
gome nenengo ootoolo, yeno biyomi gula ma oodoni, nguno
ngu, ye Anutlo simoongo telo oluwanggo. Nguno ngu,
yeno oo biyomi gula nguya kini. Ene oni ye kewooloyemo,
ngunonggo mande damoni biyomi telo, endeyootenggo. Ene
yengo endeyoyingo damoniye ngu nenengo nangge key-
ootenggo. Ye ngu Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu yolo,
gome dowootoyi, ndindi tetoningga ngu, ye mela ngalo oni
simoo bale, ngu kewooloyemo ngano oolootenggoku ngu, ye
solu himi oolengo suwoo ooleliko oolooteku, ngu ngundilo.
Ngulo ngu, Yesus Kristus ko ombuweloyi, naluno ngu, no
yengo oni oni tewano. No nguno ingowanoku: No kingo
ko telo, yanggangone kingo ma yombuliyowono. Kini, ye
Kristuslo mande damoni gome, nguno endeyootoyi, ngu
engge gome tunootetelo ingowano.
17 Ene ataga, nondo oo ingootenoku ye nguya ingoyi.
Yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu, yengo
woolo Anutno yetenggoku ngundilo. Anutndo enengo woolo
yeyingo oni, ngulo woolo yeweloyi tetoyi, ngulo ene oni oni
telo, ngundilo nangge, ene yengo nowoondoyemo hamoo

teyingo nguya, kenolo, oni oni tewolo. Kuli, Anutlo woolo yeyingo oni, ngundo woolo yeweloyi elaya ngu Anutno yewonggori. Gula ngu woolo yeweloyi, ko gula ngu Wayinmbo woolo yeweloyi. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu woolo yeweloyi ngundilo. Rom me oni, ngundo no nuleyi kumootoowe ngu, asa, no dalone ngundo Anutno Wayin woolo yeweloyi, ngundilo tewa. Ngundilo tetoni ngulo, no mete oni oni tewano. Ngungga ngu ngandilo: no ngu yeya Anutno woolo, ngundilo inolo, ngulo noole oni oni teteto.
18 Ngulo ngu, ye ngu nododo goboolo oni oni tewato.

Timootilo Mandeni

19 Ene, Oo Bidodo Sembuli, Yesus ngundo etoni ngu, asa, nalu bodaga nangge yokolo, no Timooti suleyootoowe, yeno oololo, nalu bodaga yeno oodego, ko ngano ombuwa. Ene ko ombulo, ngundo yengo mandeye, ngu nono etoni ingowano. Nguno ngu, nolo nowoondone ngu yengo oni oni ulungga oolengo tewano.
20 Nolo oni gula, Timooti ngundilo kini, ene ngu noya nowoondonali gulanangge. Enengo newende ngu, ye hoolooweyelowelo gome oolengo ingondudu tete.
21 No oo ngundilo yeno etenoku, ndawugalo, no oo ngu watayi ngulo: Oni sungo gidalega ngu, enengo oo ngu sobowoowelo nangge ingootenggo. Ene Yesus Kristus, ngulo koni ngu sobowoolo teweloyi, ngulo gome ma ingootenggo. No ngundilo elo ingowono.
22 Ene yendo Timootilo, ngu ingootenggoku ngu, ene oni gome oolengo. Enendo ngu no hooloowenelolo, mande keda gome, ngalo koyi tetelo, simooyembo awa awaye kono hoolooweyelootenggoku, ngundilo.
23 Nono oo bidodo tunootewaku ngu, ingomukolo ngu, ngu naluno, no ene suleyootoowe, ene yeno, nguno sodedo oolouwa.
24 Nondo ngu hamoo oolengo ingooteno. Oo Bidodo Sembuli, ngundo oole yomosiyootoni ngu, asa, no nguya, nalu bodaga, yeno nguno oolouwanolo ngundilo ingooteno.

Ipaporodayitaslo Mandeni

25 Nondo ngu, no komo Ipaporodayitas, suleyootoowe, yeno nguno oolounilo ingooteno. Ene ngu noolengo doboonayi, ene ngu noya ko goboolo telo, nguno ene no hooloowenelolo, Kristuslo Mande Keda Mesalango, nguya wesiyolo ewolo. Kuli yendo, yengo ko oni suleyootoyi, nono ombuwolo. Enendo ngu no hooloowenelolo oodoni, asa, no ene suleyootoowe, yeno ko oolouwa.

26 Enengo newende ngu, ye yeyoweloyimbolo hahangelo,
elo ooloote. Ndatelo ngulo, yendo ene sayidodo, elo in-
gootenggoku, mandega ngu ingolo, ngulo ene newende
kowuli, ingolo, ooloote.
27 Hamoo, kuli ngu ene sayi telo, kumoowelo tewolo. Ene
Anutndo enengo nowoondoyi telo, Ipaporodayitas, yeni, ene
mete tewolo. Yo, Anutndo, enengo nowoondoyi teyinolo,
no nguya, tenunoote. Anutndo ene yeni mete tewoku,
ngu nangge no nguya, kowuli gulado no wilinelowalo ma
ingooteno.
28 Ngundilo ngulo, no ene suleyootoowe, yeno nguno
oolounilo hahangeteno. Nguno ngu, ye ene ko kenolo,
nowoondoye oni oni tetoyi, nguno ngu, nolo kowuline, ngu
bodaga imakelo uwa.
29 Ngulo ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngu oowooyimo, ye
ene yoweloyimbolo nowoondoye oni oni teyi. Ye ngu komo
oni oowooyingga ngundilo, ngulo oowooye bingamiye eya
okooyi.
30 Ipaporodayitas ngundo Kristus Yesuslo konimo ngano
kumoowelo tewolo. Enendo ngu keda oluweloyiga ngulo
ingondudu ulungga ma tewolo. Kini, ene ngu, ko nga yendo
ma teweloyi, ngulo ene ngu telo, no hooloowenelolo ngu
tewolo.

3

Oni Ene Kristusno Newendemo Hamoo Tewaku Ngu, Ene Oni Gome Nenengo Oolengo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega nga wenga yokow-
elo ngandilo eteno. Ye ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngulo
simoongo, ngulo ngu, ye oni oni teyi. Nondo nga mande
oni etuyeloyingombolo, mande ebe ganagana etenggoku,
ngulo nondo yengo ko nakangowelo, nowoondone kowuli
ma ingooteno. Ndatelo ngulo, nga mandega nga, ngu
ye hoolooweyelootoni, enengo mande biyomi etenggoku,
yendo ngu kootusina yunowanggo.
2 Ye oo ngulo ingondale teyi! Ngu ngandilo: Etuyeloyingo
oni ebe ganagana, ngundo ganayelolo etenggo. Ye oni, yengo
goweye doongoolo yomosiyowaku ngu, Anut doongeyimo,
ngu damoni nenengo, elo ngundilo etenggo. Ngu oni
ngundilo etenggoku, ngundo ye ganayelolo, ko biyomi tetoyi,
ngulo ye ingondale teyi! Ngu oni, ngu se goki biyomimbo,
ye yokitenggoku ngundilo. Ndatelo ngulo, enendo mande
etenggoku, ngu ebe ganagana mande nangge. Ngundo ye
Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bale
ingootenggoku, ngu yoyeni hamoo mande yokolo, enengo

mande ebe ganagana, ngu nangge, keyowanggo. Ngulo ene
ngundilo ingowelo.
3 Yuda onindo goweyi doongoolo yomoosiyoweloyi sung-
giga, ngundo ene oni simoo bale etuyelolo, ene Anutlomu.
Ene ye enendo mande ebe ganagana etenggoku, ngu in-
gootoyi, nowoondoyemo hamoo ma tewelo! Ngu oni, ene
goweye doongootoyi ngu, nguno ngu Anutndo oni nenengolo
ma ewa. Kini, noole komo Anutlo nowoondonayi hamoo
teyingo oni. Noole ko oo tetetoku, ngunonggo Anutndo
noole oni nenengolo ma ete. Kini, goweye doongooweloyi
sunggi hamoo ngu ngandilo: Noolendo Anutlo Yukanimo,
ngu yambo mande telo, Kristus Yesuslo, oowooyi bingami
nangge elo okooteto.
4 No nguya, no mete damoni oowooyingga telo, ye
etuyelowanoku, ngulo oni simoo baledo, kenolo, etenggo.
Nga oningga nga ngu, ene oni nenengo nangge, elo in-
gootenggo. Yo, hamoo, no oo gome oowooyinggado, no
hooloowenelowelоyi moole.
5 Ngu ngandilo: nolo nalune, kandegula gidembolo
kabusagomo ngu, Yudalo tabango oninggado, no gowene
doongoolo yomosiyowolo. No osisambaye, Iserel, ngulo nan-
goni, Beniyaminlo sowe. No ngu Hiburu mande eteno. No
ulungga teyingo naluno, no ngu Parisi oni, ngulo mamana
mande, ngu hamoo gome keyoyingo oni, tunootewono.
6 Kuli, no Kristen oni yombuliyeloweloyi koyi, ngu yang-
gango tewono. Ene oni sungombo nono mamana mande,
nondo keyootenoku, ngulo no wilikonelowonggoku, ngu ene
biyomi gula, nono ma kenowonggori.
7 Kuli, nondo oo ngu ngundilo elo ingowonoku ngu, ene
nolo ingondudune, ngu Anut doongeyimo, ngu nenengo
kini. Ngundilo ngulo, ataga, nondo ingondudune kulimi
inowonokungga, ngu kootuyinolo, ko Kristuslo ingoyingo
yooteno. Ngundilo ngulo, oo ngu bidodomo yowonoku ngu,
kingo oo ngundilo tete.
8 Ngu hamoo, oo bidodo no kuli, ngundo no
hooloowenelowalo ingowonoku, ngu ataga, no mete
yokowano. Hamoo oolengo, no oo ngu tewonoku, ngulo
no hamoo ingooteno. Kristus Yesus, ngundo nolo, Oo Bidodo
Sembuli Sembune, ingowono. Ngundo oo bidodo dagate.
Ngunonggo ngu, oo ngu tewonoku ngu, kuli yokowono.
Ooku kandangetoowe, ngu kingo oo ngundilo temukootoni,
ngulo ngu, Kristuslo damoni yanggango dowoowelo ngulo
nangge ingondudu teteno.
9 Ngundilo ingowelo, ingondudu telo, no eneya sugi sugi
oolootelo. Nondo mamana mande, ngano oni gome nenengo

oolengo ootoolo, ngulo mande damoni ngu gome keyolo,
oluweloyi nguya kini. Kini, no Kristusno nowoondonemo
hamoo tetoni ngu, Anutndo ngu nowoondonemo hamoo
teyingongga, nguno ngu, oni gome nenengo oolengolo ewa.
10 No ngu Kristuslo hamoo oolengo ingoweloyi in-
gootenoku, ngulo no enengo damoni, no mete watayi, in-
gowelo teteno. No ingowono, Kristus melenonggo, ko, keda
ootookooweloyi nalu, nguno enengo yanggangoni yowoku
ngu, nondo oo ngundilo, ngu yowelo ingooteno. No ataga,
Kristusdodo ko goboolo telo, ngulo enendo noolengo ogin-
goyingo, koolowoowoku, no nguya, ngundilo koolowoowelo
ingooteno. Yo, onindo nowoondone hamoo teyingo, ngulo
nuleyi kumooweloyingga ngu, no ngulo, nguya meyeteno.
11 Yo, nondo kumoowanoku, naluno ngu, nondo ngundilo
ingooteno. Anutndo ene mete noyeni, ko keda tewanolo
ingooteno.

Polndo Yanggango Oolengo Kendutelo Oolouwolo

12 Nondo ngandilo ma ingowono. Nondo ngu kuli
Kristuslo mande damoni, ngu bidodo yowonolo ingolo,
no komo mete bidodo tetenolo ingootenoku, ngu kini.
Kini, no suwoo suwoo Kristuslo mandeni damoni nenen-
gongga, nondo ngu yowelo, ngulo no tewootewoongooteno.
Ngundilo ngulo, Kristus Yesus, enengombo no kuli sunggi
yenunowoku, ngulo no ngundilo ingooteno. Kristusndo,
nono oo tetoni tunooteweloyiku ngu, kootusina, bidodo
nono tetoni tunootewalo ingooteno.
13 Ye Kristen konebane, nondo ngu enengo mande damon-
ingga, ngu kuli yomukowonolo ma ingooteno. Ene, no oo
gulananggembolo ingooteno. No oo koleteyingo yowonoku,
ngu bidodobo, kuli kapengoyelo, no oo kootusina, Kristus-
ndo oo nunoweloyi, ngulo koyi yanggango teteno.
14 Anutndo no Kristus Yesuslo, elo negonelowoku ngu,
enengo damoni, gome nenengongga ngu, no tewoongolo
keyolo, nguno ngu, no ko yanggango telo, enengo damoni,
ngu nangge, keyolo, yade yade oololo, Anut enengombo
noyolo, Sambo endemo oolelo, enengomboya oluwalo.
15 Noole Kristen oni simoo bale, onendo Anutlo damoni
nenengo teweloyi, ngu gome watayi ngu, noole ngu damon-
ingga, ngu nangge, keyolo oluwato. Ene ye ingondudu sungo
gula moole tetoni ngu, Anutndo ngu yowoolengootoni, ye
gome kenolo, tunoo ingowanggo.
16 Ene noole mande ataga, yootetokungga nga, ngu komo
gome dowoolo keyolo, yade yade oololo, noolengo da-
moninaye, ngu nenengo oolengo tunootetoni, nguno ngu
kinitewa.

17 Ye Kristen konebane, ye bidodo, ngu komo nolo mande
damonine, nga kenoya, ngundiya nangge teya keyoyi! Ye,
Pilipayi Kristen oni simoo bale gidalega, ngundo Kristuslo
damoni, ngu gome keyootoyi ngu kenoya, ko nondo da-
monine tetoowe, yeno tunootewoku, ngu naluno, no yeya
oluwonokuno, ye komo noolengo damoninayi, ngu gome
kenoya, ngu nangge keyowanggo.
18 Nalu oowooyingga no yeno ewono. Ngu oni onendo,
ngundilo etenggo. Noole Kristen oni elo etoyi, ene enengo
endeyoyingo, ngu biyomi oolengo nangge, elo ewono. Ngu
oni, ngulo endeyoyingo biyomiye ngu, oni gidalegano tunoo
etuyeloyingo, ngu ene Kristuslo me oni. Ngundilo oni, ngu
Kristusndo, enengo mbumbuwa andangeyunowoku, ngulo
nowoondoyi, ma tetenggo. Ngundilo ngulo, sendo solewelo
tetoni, no ko yeno eteno. Ngano ngu, oni oowooyingga
oolengo, ngu Kristuslo me oni oolootenggo. Yo, ene suwoo
suwoo mbumbuwadodo tetoyi, nguno ngu, ene oni gidalega
tunoo etuyelolo, ene Kristuslo mande hamoo ngu ma key-
ootenggo.
19 Ngundilo oni ngu, ene Setanlo ende biyomi nguno ulo,
suwoo suwoo oonatewanggo. Ngu oni ngu Anut enen-
gombo elo oo tetoni tunooteweloyi, ngu ma tetenggo. Kini,
ene enengo goweye, ngulo oni oni teweloyim, ngu nangge
tetenggo. Ene ngundilo oo mande damoni biyomi oowooy-
ingga tewonggoku, ngulo oni gidalegaya, mande mande
oowooyingga elo, ene ngulo oyumo kini. Ene, mela ngalo,
oo nggilinggala, ngulo nangge ingootenggo.
20 Ngundilo ngulo, ene noolengo ende hamoo, ngu Anut-
ndo Sambo endega oolooteku ngu, nguno noolengo in-
gondudunayi oolooteku ngu! Noolengo, Oo Bidodo Sembuli
Ulungga, Yesus Kristus, ngundo endega yokolo, melako
ngano ombulo, ngu noole ko yoyowa. Ngundilo ngulo, noole
enengo ko ombuweloyi, naluningga, ngulo noole hahangelo
sobowoowato.
21 Ngu naluno nguno, ombutoni, enengombo oo bidodo
Sembuli telo, sobowoolo ootoolo, ngunonggo, ene noole
gowenayi biyomingga nga, ngulo yanggango kini, nga
tetoni, ngu Kristus, enengo goweyi ngundilo dulidalin-
idodo tunootewa. Enengombo ngu yanggangododo telo,
ngunonggo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo oo
bidodo yeni, enengo keyi damonimo ombuwa.

4

Oni Ene Komo Nowoondoye Goboolo Yelo, Oni Oni Telo, Ingondudu Gome Metemi Yootenggo

1 Ariya, ye Kristen oni konebane, nondo yengo nowoon-
doyi telo, nowoondone ye yunooteno. Nondo yengo suwoo
suwoo oni oni yunootoowe, ye nolo kone teyingo, ngu digi
beye uliyoweloyi ngundilo. No mande gidalega yeno ewelo.
Ngu mande bidodo, nga yeno nakangowonoku, ye komo ngu
oo ngu gome ingoya keyoyi. Ngundilo nangge, ye komo Oo
Bidodo Sembuli Ulungga nguno yanggango dikayilo ngulo
eteno.
2 Yuwodiya ko Sinitiki, yali bale elaga, no mande bodaga
yalino ewelo. Yali ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
enengo namboni elaga, bine? Mete yali, ngu Oo Bidodo
Sembuli Ulungga, nguno yanggango dikaya, nguno in-
gonduduyali ko nowoondoyali gulanangge goboolo yeli.
3 Ge, Sudayigos, ge oni gidalegaya, ko goboolo teweloyi
gome ingoote. Ngulo ngu, no geno sumoo eteno. Gedo
bale elayaga, nguno oolouya, hoolooweyelootooga, ko siyeli,
elo sumoo gunooteno. Enendo ngu ene noya mande keda
gome, ngalo nododo goboolo dikalo, ko tewooto. Ngundilo
nangge, elayaga, ngu Kelemen, ko, oni gidalega nguya, ko
telo, enengo bidodo, nolo ko goboolo nguya tewonggori. Ngu
oni ngu bidodo enengo oowooye ngu suwoo suwoo keda
oluweloyi bukga, nguno ooloote.
4 Suwoo suwoo ngu, ye komo oni oni teyi! Ndawugalo
ngulo, ye, ngu Oo Bidodo Sembuli, ngulomu nangge. Nguno
ngu, nondo ko eteno. Ye ngu komo oni oni teyi!
5 Oni bidodobo ngu, ene komo yengo ingootenggo. Ye oni
imakeyingo ayibiyi oni oolootenggolo ingootenggo. Ye komo
meyelo, oni gidalegalo mande damoni etenggoku, ngu gome
gome wilikolo ingowanggo. Ye oo ngu teyi, ndatelo ngulo, Oo
Bidodo Sembuli, ngu nooleno ko ombuweloyi naluno nguno,
ngu namoko ooloote.
6 Ye oo gulalo gulalo ingondudu ulungga ma telo, nowoon-
doye biyomi ma ingowelo. Kini, oo bidodo ngu, ye komo
Anutno oo ngulo etenggo. Ye oo gula gulalo wenonolo kowuli
oowooyingga, yolo, oolootenggoku ngu, ariya, Anutndo
oo ngu hoolooweyeloni, elo ngu sumoo eya yemboongeyi.
Ye oo ngundilo yemboongetoyi, ye komo eneno esetetoyi,
Anutndo, yeno oo hoolooweyelolo, oo yunoweloyiga, ngulo
eseteyi.
7 Oni simoo bale, ngundo Anutlo imakeyingoni ayibini
damoni, enengo oni yunooteku, ngu gome watayi kini.
Yo, Anutndo yengo nowoondoye imakeyingo yeni, ngundo
yengo ingondudu ulungga, ngulo nowoondoye biyomi
yetoni, kowuli ingootenggoku, ngundo ye ma soboyelowa.
Kini, ye Yesus Kristus nowoondoyemo hamoo telo, eneno
ingootoyi ngu, asa, nowoondoye imakelo ngu, biyomi ko ma

yowa.
8 Ye Kristen konebane, nalu bidodomo nga oo ngalo
ingoyingo yoyi. Ngu ngandilo: mande damoni bidodo
hamoo oolengo, ko ingondudu gome, damoni gome nenengo
teyingo; Anut doongeyimo, oo biyomi gula kini; oo gome
oolengo nangge; oo ngu mete bingami okooweloyi mete; asa,
ngu ingolo, ngu nangge, gome dowooyi.
9 Mande damoni bidodo nondo yeno elo etuyelootoowe,
kuli yowonggoku ngu, ko nolo mandene ingolo, damo-
nine ngu kenolo, ingowonggoku nguya, ngu ye komo ngu
bidodomo ngundiya teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutlo
imakeyingo damoni, ngu yunootoni, yeya oluwa.

Pilipayi Onindo Oo Kingo Duwoo Soweyootoyi, Ngulo Pol Oni Oni Tewolo

10 Ataga yendo nolo ingolo, nowoondone ko yokutu-
wootoyi, ngulo ngu, no oni oni oolengo telo, ngulo no Oo
Bidodo Sembuliga nguno eseteteno. Hamoo, kulimi, ngu
ye nolo ingondudu tewonggoku, ene ye, yowoko oluwong-
gokuno, ngulo ye no oowooyingga hooloowenelowelоyi, ye
ereremo kini.
11 No yeya ngandilo oo ngalo ma ewono. No oo gulalo
wenonoyingo telo, ngulo no ma ewono. Kini, no kuli
ingootenoku ngu, oo gula, nono ombuwaku ngu, no ngulo
ma boguwoowano. Ngu mete nangge.
12 Nalu gidalegano, no owoolongo oni oode, no nalu
gidegano, oo oowooyingga oolengo yolo, dowoowono.
Nondo ngano oode, ngundi musiyo gulano oode bine,
nowoondone ngu imakeyingo nangge, ngulo no kuli watayi.
Ngundilo ngulo, nalu gulano, no oowali ulungga neweloyi,
ngu ingolo ngu, ngundi nalu gulano, no oowalilo nguya,
kumoolo bine; nalu gulano, no oo ulungga dowooweloyi ngu,
ngundi nalu gulano ngu oolo wenonoweloyi nono tunoote-
toni ngu, asa, ngu bidodo mete nangge, elo ingooteno.
13 Ngulo ngu, no, Kristus yanggangonimo, no oo bidodo
mete temukooteno.
14 Ene yendo komo ngu damoni gome oolengo telo,
ye nododo goboolo dikalo, no hooloowenelolo kowuli,
koolowoowonggori.
15 Ye Pilipayi oni simoo bale, ye yengombo ngu ngandiya
watayi teyi. Kulimi ngu, no damoni yelo, mande keda gome
mesalangongga, nga elo etuyelowonoku, no Masedoniya
mela yokowonomu, ngu naluno ngu, ye Kristen simoo bale,
yendo nangge nododo, goboolo dikalo, nowoondoyi teweloyi
damoningga ngu tewonggori. Ye ngundilo telo, ngunonggo
ye oo kingo digi tuwoo no nunowonggoku, no elo ingowono.

16 Yo, no Tesalonayika melako oluwonoku, ngu
nalunggano nguya, yendo nangge nalu oowooyingga, no
digibo hooloowenelolo no nunowonggori.
17 Yendo ye oo kingo duwoo gidalega no nunoyi, ngulo
elo ma ingooteno. Kini, nondo ngandilo ingowono: Yengo
damoniye gome, ngundo Anut doongeyimo, ngu komo engge
gome oolengo tunooteni, ngulo hamoo Anutndo oo ulungga
yeno gumi yunowa, ngu elo ingowelo ingooteno.
18 Yendo digi kingo, Ipaporodayitasno, suleyowonggoku
ngu, no logoyimo ulungga oolengo no daganelowoku ngu
yowono. Anutndo ye digi beye soweyolo kingo nunoyingo
ngulo oni oni telo, ngundilo, woolo ndindingo gome metemi
Yuda onindo eneno teyingomu, ngulo nguya ene gome
ingoote.
19 Nolo Anutga ngu, ene oo bidodo, ngulo Sembuli Sem-
bunayi. Yengo Kristus Yesuslo nowoondoyemo goboolo
siyeyingomu, ngunonggo yendo oolo wenonootenggoku,
Anutndo oo yunowa.
20 Anut noolengo awanayi, noolendo suwoo suwoo enengo
oowooyi bingami okoowato. Ngu hamoo oolengo.

Kambayeloyingo Mande

21 Nondo ngu Kristus Yesuslo oni simoo bale bidodo kam-
bayelolo eteno. Ye Kristen oni konebane, nododo goboolo
oolootetoku, ngudodo ye kambayelolo etenggo.
22 Anutlo oni simoo bale ngu bidodo ye kambayelolo
etenggoku, ngu gidalega ngu mela ngalo oo sobosobo oni
oowooyi Sisa ngulo yano ko tetenggoku, ngundo nguya
yengo kambayelolo mande nga soweyootenggo.
23 Nondo Anutno yemboongeteno. Oo Bidodo Sembuli,
Yesus Kristus, gengo sumangengge ngu ene yunoya, goboolo
ootooya, yanggango yunoni, ngundilo elo yemboongewono.

Kolosi
Kolosilo Mande Tabango

Pol ya biyomimo oluwoku, ngu naluno, nga so uyingga nga, oni elaya kandeyalimo yewoliyo. Ngulo oowooyali ngandilo: Tikikas, ko Onesimas. Nga oni elayaga ngando nga so uyingga nga yolo, oololo, Kolosi simoo baleno yunowoliyo.

Nga bukga ngalo mandeni gumgum ngandilo.

Polndo kambayeloyingo, mandeni. 1:1-2.

Polndo Kolosi oni simoo baleno esetelo, oowooye bingamiye elo okoowolo. Ngulo nguya ewolo. 1:3-14.

Kristuslo yanggangoni ngulo mande elo, ene koni ngulo nguya ewolo. 1:15-23.

Polndo enengo koni simoo bale guladilo guladilo, nguno ko tetoni, ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo ewolo. 1:24–2:5.

Polndo Kolosi, simoo bale ngundo ene komo gooboongooya, Kristusdodo ootooya, nguno ngu, ene komo ebe ganagana oni, etuyeloyingo oni ngu oweyeloyilo, ewolo. 2:6–3:4.

Oole gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo balelo damoniye. 3:5–4:1.

Ingoweloyi mande yanggango oolengo, ko akeyo elo, kambayeloyingo ngulo mande. 4:2-18.

1 No Polndo, no ngu Kristus Yesuslo Aposel. Anut enengo ingondudunonggo nangge ene no noyolo, Aposel noyewolo. No nga so uyingga nga yengo nakangootoowe, nolo doboone Timooti nguya nga mandega nga kandangelo, ingolo, ene metelo, ewolo.

2 Nondo nga so uyingga nga ngu, ye Anutlo oni simoo bale noolengo doboogulinayi Kolosi endemo oolootenggoku, ngundo Kristusno nowoondoyemo hamoo telo keyootenggoku, ngulo nakango yunooteno. Noolengo Awanayi Anutndo ngu sumange yunolo, yengo nowoondoye ngu yeni, imakelo oluwanggo.

Kolosi Onindo Kristus Nowoondoyemo Hamoo Tewonggori

3 Noolengo yemboongeyingo naluno ngu, suwoo suwoo, noolengo ela eliya ngu noolengo Sembunaye Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo eweyi Anutno yengo esetetelo.

4-6 Yo, noole Anutno esetetelo, ndatelo ngulo, noole ngu yengo mande ngandilo kuli ingowolo. Kuli hamoo Mande Keda Mesalango nga ngu yeno tunootetoni, ye kuli ingolo,

ngulo ye Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngulo ngu, ye Anutlo oni simoo bale bidodo nowoondoyi teyunootenggo. Ngulo ye Anutndo oo Sambo endemo oo ngu yunowelo ewokungga, ngu sobowoolo oolootenggo. Yo, Epaparasndo yeno Mande Keda Mesalango yunooteku, ngundilo nangge, mela bidodomo nga Mande Keda Mesalangongga nga simoo bale ulungga oolengo, suwoo suwoo ngu ingolo, keyootenggo. Yo, ene damoni gome nenengo ngu keyolo, nguno engge gome oolengo yeyi tunootete. Ngundilo nangge, yeno nguya ngundilo damoningga, ngu ulungga tunootete. Yo, ye nguya damoni yelo, ngunonggo ngu Mande Keda Mesalango nga ingolo, ombulo, ataga ngano nguya Anutlo sumangeni hamoongga nga kuli ingootenggo.

7 Epaparasndo ye kuli, nga Mande Keda Mesalangongga, nga ngu ye etuyelootoni, ye kuli ingowolo. Epaparas, noolengo ko goboolonayi, ngu Kristuslo ko oni gome metemi. Ene ye hoolooweyelolo, Kristuslo koni, ngu tete.

8 Yo, Epaparasndo nooleno etoni ingowoloku, ngu ngandilo. Yuka Kundingiyi ngundo ye nowoondoye yeni, Anutlo simoo balelo nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu gome tetenggolo etoni ingootelo.

Polndo Kolosi Onilo Anutndo Yanggango Yunoni, Elo Yemboongewolo

9 Ngulo ngu, noole yengo mande koletelo ingolo, ngu nalunggano nguno, noole damoni yelo oololo, ataga, nga naluno nguya, noole suwoo suwoo Anutno ye hoolooweyelolo, ngandilo yemboongetelo. O Anut, gengo Yuka Kundingiyingge, ngundo gengo ingoyingo gome metemi, ngu ene yunoya, yoyega, ingonduduye gome himimonggo oo gedo ingooteku, ngu bidodo ingomukowanggo.

10 O Anut, ge ene hooloyelootooga, oo gedo ingooteku, ngundiya teyi. Ene ngundilo tetoyi, enengo endeyoyingo, ngundo gengo simoo bale, ngu etuyelowanggoku, ngu ge enengo Oo Bidodo Sembuli. Gedo ene hoolooweyelootooga, gengo damoningge nenengo, ngu nangge, keyoya, ko nguya, ge hoolooweyelootooga, enengo ko bidodomo, ngu engge gome nangge, enggewa. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu gedo oo ingooteku, ingoyingongga ngu ulungga oolengo tunootelolowa.

11-12 O Anut, gengo yanggangonggedodo ene yuno. Ngundilo yunootoyi, ene nguno mete yanggango dikalo, ngunonggo, kowuli oowooyingga koolowoolo ootoolo, ene ma boguwoowanggo. Kini, ene mete nowoondoye, Awa geno oni oni telo, esetewanggo. Ndatelo ngulo, gedo ene

yooneneyelolo, nguno oo gedo ene yunowelo logowootoyi,
Sambo endemo himidodo oolooteku, ngu gengo simoo bale
nguya bidodo yowanggo, elo yemboongeteno.
13 Yo, Anut, noolengo Awanayi, ngundo Setanlo oolelini
ngulo yanggangonimonggo andangeyelolo, ko yoyowolo. Yo,
ene noole yoyolo, enengo Nangoni ngulo gome ingooteku,
ngundo oni simoo bale soboyelooteku, ngu kewooloyemo
yoyewolo.
14 Anut Nangoni, ngundo noole uliyelolo, ko yoyolo,
noolengo weti mbumbuwanayi andangeyunolo kapengoye-
wolo

Kristuslo Damoni, Ko Enengo Koni Nguya

15 Anut Nangoni gogolo gulanangge oolengo, Kristus
ngundo Anutga noole ma kenoweloyingga, ngu kilalongo
oolengo. Enendo ngu Anutndo oo bidodo yemukoyingongga,
ngu bidodo tabango ulungga oolengo ooloote.
16 Anut Nangonimbo ene oo bidodo Sambono, ko, melako
oolootenggoku, ngu bidodo yemukowolo. Yo, oo melako
ngano noole tunoo kenootetoku, ngulo sembuli. Ngundilo
nangge, Sambono oo oolootenggoku, ngu noole ma kenoote-
toku nguya, enendo nangge ngu bidodo yetoni oolootenggo.
Yo, oni ululu, ko, yuka ngulo yanggangoye ulungga oolengo,
Sambono, melako ngano nguya oolootenggoku, ngu bidodo
sembuye. Oo yeyingo ngu bidodo, enengo oowooyi
bingaminidodo tunooteweloyi, ngulo ene yewolo.
17 Ene oo ma yeyingo naluno nguno, ene oluwolo. Enengo
yanggangoni, ngunonggo, nangge oo bidodo yewoku,
musiyemo musiyemo sunggidodo oolootenggo.
18 Enengombo ngu, enengo oni simoo bale gooboongoolo
oolootenggoku, ngulo tabangoye ulungga. Enengo, oni
simoo bale ngu, enengo goweyi, ko, enengombo ngulo
sembuye oolengo. Enengombo ngu, ene koletelo oolengo
melenonggo ko ootookooyingongga, ngundilo ngulo, ene oo
bidodo tabango koleteyingo ulungga ooloote.
19 Anutndo, ngu enengo ingonduduni damoni, ngu bidodo,
enengo nangonimo nangge olinilo gome ingoote.
20 Anutndo ngu mela ngalo oo bidodomo, ko, Sambo
ende oo bidodomo nguya, eneno nangge nowoondoye ene-
dodo goboolo gulanangge yewelo, elo ingoote. Ngundilo
ngulo, Anutndo Kristuslo dalowo de mombinonggo wen-
doni ombuyingo, ngundo noole yoyolo, Anutdodo goo-
booyelowolo. Nguno ngu, Kristusndo, noole Anutdodo
kewooloko kawararayelolo, mundi telo oluweloyi damoni-
nayingga, ngu andangeyunowolo.

21 Kulimi ngu, ye Anut tanggeyimo kini, yowoko sungo
oluwonggo. Ndatelo ngulo, yengo ingonduduye, ngundo
eneya mundiyi oluwonggoku, nguno ngu, ye damoni biyomi
telo oluwonggo.
22 Ene Kristus de mombimo kumooyingo damoningga,
nguno ngu, ye Anutdodo nowoondoye goboolo gulanangge
yelo oolootenggo. Ndatelo ngulo, Anutndo ngandilo ingoote.
Ene ye gome metemi oolengo, kundingiyi ene tanggeyimo
ootoolo, nguno enengo doongeyimo, sugabo oo biyomi gula
kini, ngu gome nenengo oolengo ootoolo, nguno enengo
tanggeyimo oluweloyi, ngulo gome ingoote.
23 Ene ye komo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu
gome yanggango dowooya, nguno yanggango dikaya oliyi.
Kinitetoni ngu, oo biyomi gulado ye yodowoolo, yowoosoolo
yoyowa. Nguno ngu, ye kuli nga mande gomengga, nga
ingolo, yolo, nguno nowoondoye hamoo teyingo yanggango
tetoyi, nguno Anutndo ko yoyoweloyi, ngu yokowanggo.
No Pol, nondo kuli nga mande gomengga, ngalo ko oni
tewonomu, ngundo eteno. Noolendo ngu Mande Keda
Mesalango nga elo, oni mela bidodomo ewootomu ngu.

Polndo Kolosi Oni Hoolooweyelowolo

24 Kristus enengo goweyi, ngundo ogingoyingo ulungga
oolengo, enengo oni simoo bale goobooyingo, ngundo
hoolooweyelowolo. Ene no sunggi yenunoyingo ngu, ogin-
goyingo nguya koolowoolo, ngunonggo simoo bale nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu hoolooweyelowano. Ngundilo
ngulo, nondo ataga, ye hoolooweyelolo, kowuli koolowoow-
eloyimbolo oni oni teteno.
25 Anutndo no enengo koni teweloyim sunggi
yenunowoku, ngu no enengo simoo bale hoolooweyelow-
eloyimbolo, ko oni tunootewono. Ene no ngu, enengo
mandeni hamoo ngu bidodo, elo yootunoweloyimbolo,
logonelowolo.
26 Kulimimonggo, nga mandega nga, ngu nalu bidodo osi
sambanayi doongeyemo ngu kombiteyingo oluwolo. Ene
ataga, ngano ngu, Anutlo oni simoo bale doongeyemo kuli
endesina tunoo oolengo tunootete.
27 Anutndo nga mande gome oolengongga nga, ngu kom-
bitelo oluwoku, ngu oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngu ke-
wooloyemo nguya, tunoo etuyelootoni, kenolo ingowanggo.
Nga mande kombiteyingongga nga, ngu ngandilo. Kristus-
ndo ngu yeya goboolo ooloote. Ngulo ngu, yendo oni oni
telo, ene sobowootoyi, ombulo, ko yoyowa. Yo, ngu naluno,
Anutndo ngu yengo oowooye bingamiyedodo yunootoni,
enedodo goboolo sugi sugi oluwanggo.

28 Noolendo ngu koletelo Anutnonggo, ingoyingo gome
oolengongga yolo, ngunonggo, noole Kristuslo Mandeni
Keda Mesalango, ngu oni bidodomo yootunolo, elo
etuyelooteto. Yo, noolendo komo mande yanggango elo,
mamanayelolo biyomi ma tewelo, elo, ko, oole mande gome
nenengo ngu komo teyilo etuyelooteto. Ndatelo ngulo,
noolendo ngu oni simoo bale sungo sungo gulanangge
nangge bidodo yoyolo, Kristusno ombutooyega, ene komo
Kristuslo oni oolengo teya oliyilo ingolo, ko teteto.
29 Ngulo ngu, Kristuslo yanggangoni ulungga no
nunootoni, no ngu yanggangongga, ngu bidodo, enengo
koni nga teteno.

2

Oni Ene Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teya, Ene Ebe Ganagana Mande Ngu Andangeyi

1 Nondo ngu ye ngandiya ingoyilo ingooteno. Nondo
ngu ye, ko, Leyodisiya endemo, Kristen oni nguya,
hoolooweyelolo, ko yanggango oolengo teteno. Ngu
hamoo, ye nguya, Kristen oni simoo bale gidalega
nguya, no ma neyoyingo, ene nondo ngu ye bidodo
hoolooweyeloweloyimbolo, ko yanggango oolengo teteno.
2 Nondo ngu ko yanggango oolengo telo, ndatelo ngulo,
yengo nowoondoye ngu yanggangododo tunooteya,
ngunonggo ngu ye nowoondoyi teweloyi damoningga
nguya, ye woologoyelonilo ingooteno. Nguno ngu, yengo
ingonduduyemo, Anutlo mande kombiteyingo, ngu tunoo
oolengo ingowanggo. Ngu mande kombiteyingo ngulo
damoni, ngu Kristus nangge.
3 Yengo nowoondoye Kristusno yelo ngu, asa, Anutndo ye
hoolooweyelootoni, nguno enengo mande kombiteyingo ul-
ulu oolengo oolooteku, ngu ingonduduyemo tunoo oolengo
ingowanggo.
4-5 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Oni gulado ebe gana-
gana mande gula ye ganayelolo ma yoyowelo elo, ngulo
nondo mandega, nga eteno. Ngu hamoo, nondo yeya
goboolo ma oolootetoku, ene nolo ingondudune, ngundo
ngu, nalu bidodomo yeno ooloote. Nga naluno ngano,
no yengo oni oni oolengo teteno. Ndatelo ngulo, no
yengo mande, ngandilo ingowono. Ye Kristusno nowoon-
doyemo hamoo tetenggoku, ngu yanggango oolengo, nguno
yengo dobooguliyeboya nowoondoye, goboolo gulanangge
yetenggo.

Ye Komo Kristusno Woologongoyago, Ye Keda Oluweloyiga Ngu Yowanggo

6 Yo, ye ngu Oo Bidodo Sembuli, Kristus Yesus, ngu kuli
yowonggo. Ngulo ngu, ye komo eneya goboolo endeyoya
oliyi.
7 Ye ngu komo eneno yanggango dikaya ootooya, de
ngu mela nogono yanggango dikalo ooleteku, ngundiya
dikayi. Ngundilo nangge, ya nguya, ngu ene samanga
sanganimo yanggango dikatoni, ngunonggo yetenggoku, ye
ngundiya dikayi. Ngulo ngu, ye komo noolendo mande
gome mesalango yeno, elo etuyelowootoku, ngulo nowoon-
doyemo hamoo tetoningga, ye nguno yanggango dikaya
oliyi. Ngundilo ootoolo, ngunonggo, ye suwoo suwoo,
Anutno esetelo, yanggango teweloyi, ngulo hahangeya oliyi.

8 Ye komo ingondale teya oliyi! Kinitetoni ngu, oni gulado
kingo ebe ganagana mandega yeno elo ganaganayelowa.
Oni ngundilo, ngundo ene osi sambaye kingo mata mande
mande damoni engge kini, ngulo elo, ngunonggo, mela
ngalo mande damoni ngulo nangge etenggo. Ene Kristuslo
mandeni hamoo, ngu ma elo keyootenggo.

9 Ye ingootenggo. Kristus ngu oni noole ngandilo. Ngu
hamoo, ene Anutlo keda oluweloyiga, ngu bidodo Kristus
newendemo hangelo, oolelo ooloote.
10 Kristusndo nangge Sambono melako sobosobo tabango
oni oolootenggoku, ngu bidodo tabangoye ulungga. Yo,
hamoo, Anutlo damoni nenengo, ngu eneno nangge hangelo
oolooteku, ngu yeno nguya hangelo, oolelo oluwa.
11 Ye eneya woologongolo, nguno Kristusndo yengo gow-
eye yomosiyoyingo damoni hamoongga, ngu tewonggori.
Ngu ooga ngu goweyemu kini. Kini, Kristuslo damonimo,
ngu noole nowoondonayimbolo ingondudu kulimingga, ngu
andangelo yokowonggori. Ngungga, ngu goweye yomosiy-
oyingo, ngulo damoni hamoonggaku ngu.
12 Sono kundingiyimo ngu, ye Kristusdodo woologon-
gootoyi ngu, Anutndo yengo nowoondoye kulimingga, ngu
yolo, meleno Kristusdodo meleyelowolo. Ye ngu Anutlo
yanggangoni, ngulo nowoondoyemo hamoo tetoyi, enengo
yanggangonimbo nangge, Anutndo kuli, Kristus melenonggo
yokutuwootoni, ko keda ootookoowolo. Ngundilo nangge, ye
kuli sono (kindingiyimbo) sonowooyingo naluno nguno, ene
ye nguya yokutuyelootoni, oni keda tunootewonggo.
13 Kuli ngu, ye mande damoni biyomi guladilo gu-
ladilo teloluwonggo. Ye nguno nowoondoye ingondudu
kulimingga ngu telo, keyolo oluwonggo. Nguno ngu, ye
Anut doongeyimo, kuli kumooyingo. Ene Anutndo ye
yooneneyelootoni, ye Kristusdodo goboolo keda oolengo

tunootelo oolootenggo. Yo, hamoo, Anutndo noolengo biyominayi ngu bidodo kuli andangeyunolo kapengoyewolo.
14 Anutlo mamana mande nakangoyingo nguno, noolendo oo teweloyi Anutndo ingooteku, nguno ooloote. Nalu bidodomo, noolendo biyomi tetetoku, ngundo yoyolo, mande wilikoyingomo yoyewelo tewolo. Ene Anutlo sumangeni, ngunonggo, ene noolengo biyominayi ngu andangelo, yolo, de mombimo Kristusdodo booloyelolo yosanggayewonggori.
15 Enendo oo yuka biyomi bidodo, ko, ngulo sobosobo tabango onikudodo yanggangoye nguya andangewolo. Yo, de mombinonggo, Anutndo enengo yanggangoye dagayelolo yoyokootoni, oni doongeyemo, oomboolo bidodo ngu kingo oni ngundilo tunootetoyi, Anutndo nangge yanggangonidodo ooloote.

Noole Ngu Kristusdodo Goboolo Kuli Kumoowolo

16 Ngulo ngu, ye kuli Kristusdodo goboolo oodoyi, ngulo ngu, ye oni gula yokootoyi, ye goweye sanggawelo mande gula yeno oowali neweloyi, ngundi, sono neweloyi ngulo mamana mandeni yeno ma ewelo. Ngundilo nangge, oni gula yokootoyi, ngundo nalu ulunggalo, kombo keda amana mayetoni, nguno yambo mande teweloyi; ngundi, Sabat naluno yambo mande teweloyi, ngulo nguya ye goweye sanggawelo mande gula ma ewelo.
17 Ngu oo ngu kootusina oo tunooteweloyi, ngulo kingo gaboyi nangge. Ene Kristusngga, ngu hamoo oo engge oolengo.
18 Oni gulado ene gaboya gaboya oo kuli kenolo, ngulo ingoyingo yolo ete. No ingondudune ulungga oolengo oni sungo dagayelootenolo ingoote. Ye ngundilo oni ngu yokootoyi, ombulo, ngundo ye goweye sanggawelo mande ngandilo ma ewelo. Yengo Anutndo oni oni teni, eya ngu, asa, ye komo Engel, onino yambo mande teya, oni nowoondoyemo oliyilo ewa. Ngundilo oni ngulo ingonduduye ngu nowoondoye kulimi damoningga, nguno windawinda telo endeyootenggo.
19 Ngundilo oni, ngundo Kristus yolo, dowootoni, ma ndindi tete. Ene Kristus ngu noolengo tabangonayi oolengo. Nga Kristusngga ngando ngu, ene goweyi ngu bidodo oowali inootoni, ngulo ngu wembuyi sowe sowe, sinami utoyi, oo goweyimo ngu bidodo dowoolo woologongootoni, yanggango ooloote. Ngulo ngu, ene goweyi ngu Anutlo yanggangonimo ulungga oolengo tunootete.
20 Ye ngu Kristusdodo goboolo kumoolo, nguno ngu, ye mela ngalo damoni biyomi engge kini, ngu kuli yokowonggo.

Ndawugalo ngulo, ye ataga, mela ngalo mamana mandeni,
newendemo ko utenggo?
21 Yo, ngu ganayeloyingo oni, ngundo ngandilo etenggo. Ge
komo oo ngu ma dowoowelo, ma tewoongolo newelo, gengo
kande dibigebo ma ikakowoowelo, elo etenggo.
22 Ngundilo mamana mande ko oo ngu, noole ngu tetooye,
ngu sodedo biyomi yete. Ngu onilo ingondudunonggo
nangge, mamana mande ngu yelo, noolendo komo ngu
keyoyilo etuyelootenggo.
23 Ene hamoo, ye komo ngundilo ingondudu biyomi, ngu
ma keyowelo. Ndatelo ngulo, ngu mamana mandega eteng-
goku, ngu ingondudu kulimingga, ngunonggo, ombute. Yo,
hamoo, ngundilo oni, ngundo enengombo ingootoyi, ene
ingoyingododo tetoni, nguno noole yowoosootoyi, enendo
yambo mande tewelo ingootenggoku, ngundilo tetetolo in-
gootenggo. Yo, ene ngundilo telo, nguno nowoondonay-
imo hamoo teyingongga, ngu woongooni utoni, yoyeni,
noole kingo oni ngundilo tunootelo, noolengo gowenayi
ogingoyingo yunoyilo ingootenggo. Ene ngundilo mamana
mande, ngundo noole hoolooweyelolo, damoninayi kulim-
ingga, ngu ma woongooni uwa. Hamoo oolengo kini.

3

Anutndo Ngu Ye Kristusdodo Goboolo Kuli Yokutuyelowolo

1-2 Anutndo ngu ye Kristusdodo kuli goboolo yoku-
tuyelowolo. Ngulo ngu, yengo nowoondoye ingonduduye
bidodo oo Sambono awuno, Anutndo ye yunowelo, ngulo
hahangeya oliyi. Sambo endemo, Kristus ngu, enengo
yaba bingamidodo, bibiteteku, ngu Anut kandeyi koon-
dosina bingamidodo ootoolo, ngunonggo, ene oo bidodo
sobowooweloyi kongga, ngu telo ooloote. Ngulo ngu, yengo
nowoondoyi ngu Kristuslo damoni, gome nenengo, ngulo
nangge nalu bidodomo ingondudu teya, keyoya oliyi. Ye
mela ngalo oo ngulo ma ingondudu ulungga telo oluwelo.
3 Yo, yengo nowoondoye kulimingga, ngu kuli kumoowolo.
Yengo kedaye hamoo oolengongga, ngu Kristusdodo gob-
oolo, Anut tanggeyi oolengomo kombitelo oolootenggo.
4 Kristusndo ngu noolengo kedaga, suwoo suwoo
oluweloyiga, ngulo sembuli. Kootusina ene tunooteweloyi
nalunggano, nguno ngu, Anutndo ye nguya bingamiyedodo
Kristusdodo goboolo yunowa.

Noole Simoo Bale Keda Tunooteteto

5 Ngulo ngu, ye komo nowoondoye kulimingga, ngu
enengo mande damoni biyomi ngu bidodo andangeya
yokoyi! Ngu oo biyomi ngu ngandilo: bosebalese mande

damoni biyomi teweloyi; mande damoni sugabododomu
teweloyi; nowoondoyemonggo bale sungombolo ingolo yow-
eloyimbolo; nowoondoye bidodo damoni biyomi nangge
teweloyi ngulo hahangeweloyi; oni gulalo oo kenomayin-
goweloyi.*
6 Yo, hamoo, Anutndo ngu damoni biyomi bidodo, ngu
sanggili ulungga telo ooloote. Ngundilo ngulo, oni ene
Anutlo mandeni ma keyootenggoku, ngulo gumi biyomi
ulungga yunowa.
7 Kulimi ye nguya, ngu oni biyomi ngudodo goboolo
endeyolo oluwonggo. Ye nguya ngu mande damoni biyomi,
ngu bidodo tewonggori.
8 Ene ataga ngu, ye komo ngundilo mande damoni biyomi,
ngu bidodo andangeya yokoyi! Ngu ngandilo: sanggili
teweloyi damoni, nowoondoye biyomi yelo boguwooweloyi
damoni; oniya kootuyesina mande damoni biyomi teweloyi;
oniya kootuyesina mande elo yomooyunoweloyi; yengo
manggoyemonggo, mande sugabododo biyomi ngu eweloyi
damoni ngu tewonggori. Ye komo ngundilo mande damoni
biyomi ngu bidodo andangeya yokoyi!
9 Ye komo dobooguliye ma ganayelowelo. Ndatelo ngulo,
yengo nowoondoye damoni kulimingga, ngu bidodo kuli
andangelo yokowonggori.
10 Nguno ngu, ye oni keda kuli tunootewonggori. Yo, Anut-
ndo ngu, ene kuli oni kedaga, ngu yeni tunootewolo. Ene
suwoo suwoo, ene ko yanggango telo, ye hoolooweyelootoni,
enengo damoni, ye komo gome gome ingololootenggo.
Ndatelo ngulo, yengo damoniye, ngu komo enengo kilalongo
tunootenilo ingoote.
11 Ngundilo ngulo, ataga, noole Kristusno oni wata gu-
lanangge oolooteto. Ngu ngandilo: noole oni sowe gidalega
Yuda oni kini; Girik oni kini; oni goweye yomosiyoyingo ngu
kini; oni goweye ma yomosiyoyingomu nguya kini; mande
bungeyi oowooyingga, ko damoniye oowooyingga, ngulo
nguya kini; kingo sulena oni kini; oni enengombo soboyelolo
oolootenggo; ngundilo, oni ngu bidodo, Kristusndo yoyeni,
wata gulanangge tunootewolo. Yo, Kristus enengombo oni
bidodo nowoondoyemo ulo, nguno ooloote.

Noole Komo Nowoondoyi Teweloyi Damoni, Ngu Yowato

12-13 Ngundilo ngulo, Anutndo ngu ye kuli sunggi
yeyunootoni, ye enengo oni simoo bale oodoyi, ene yengo
nowoondoyi yeloote. Ngulo ngu, ye komo mande damoni
ngandilo ngu yoyi. Ye komo oni bidodo nowoondoyi

* **3:5:** Ngungga ngu, ebe ganagana anutga, ngulo damoni ngu keyootenggo.

yunoya, gome yomosiyeloyi. Ye komo yengo oowooye
okooweloyi ngu yokoya, imakeyingomo ootooya, ngunonggo
oni sungomo mande damoni imakeyingo, ngu teyi. Oni
sungombo yeno biyomi gula tetoyiga ngu, ye ngulo suwoo
suwoo, ene hoolooweyelootoyiga, damoni nenengo ngu
tewanggo. Ene ye kewooloyemo nguno, oni gulano, mande
gula dobooyibo eneno biyomi gula teyinoyingo tetoningga
ngu, asa, ene komo nguno yokoya, enengo mbumbuwani
ngu andangeya kapengo yeyunoni. Ndatelo ngulo, Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo ngu, noolengo
mbumbuwanayi kuli andangelo kapengo yeyunoyingo,
ngulo ngu, noole nguya komo oni gulado nooleno biyomi
teyunootoni ngu, noole nguya ngu andangelo yokowato.
14 Nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo ngu damoni
sungo gome gidalega ngu bidodo dagayeloote. Ngundilo
ngulo, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo oo da-
moni gome bidodo gooboolo wetumoolo, ngundo oni gi-
dalega nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
yunowa.
15 Kristusndo ngu yengo nowoondoye imakeyingo, ngu
yunoote. Ngu nowoondoye imakeyingongga, ngundo yengo
nowoondoye gome oolengo sobowooya olini. Yo, Anutndo
ene ye kuli negoyelowolo. Nguno ngu, ye goweye gu-
lanangge ootoolo, nguno ye nowoondoye imakeyingongga,
ngu yowolo. Ngundilo ngulo, ye komo Anutno suwoo suwoo
eseteloluwanggo.
16 Yo, Kristuslo mandeni, ngu komo ye nowoondoye
newendemo, nguno hamoo uya olini. Ngulo ngu, yendo
ngu komo dobooguliye etuyeloya, nguno ingoyingo gome
gome gula gulano gome yomosiyeloyi. Ye ngu komo Anutno
ngu, nowoondoyemonggo eseteya, Anutlo yambo bukno
yambo ngu utoya, yambo mande teweloyi yambo ngu
utoya, ko, yambo Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yeni
tunooteteku, ngu nguya uleyi.
17 Oo bidodo yendo telo, ngulo mandeno kono nguya
tetenggoku, ngu bidodomo, ngu Oo Bidodo Sembuli Yesus
oowooyimo, nguno ye komo teyi. Ene oowooyimo,
ngunonggo, ye komo Anut Awaye nguno eseteyi.

Kristen Simoongo, Ngulo Mandeni

18 Ye bale, ye ngu komo kamesumooye nowoondoyemo
oliyi. Ngu damoningga ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngu
doongeyimo, gome nenengo oolengo.
19 Ye simoo, ye ngu komo balesumooyembolo nowoondoye
yunoya, yendo ene nowoondoye yeyi, ma biyomi yewelo.

20 Ye simooye galo, ye komo oo bidodomo, awanamoyem-
bolo manggoye gome oolengo keyoyi. Ndatelo ngulo, Oo
Bidodo Sembuli, ngundo damoni ngundilo, ngulo ingoote.
21 Ye simooyembolo awa awaye, ye komo yengo simooyem-
bolo damoniye, ngu sunggino nangge yoonenengoyeloyi. Ye
ngu sunggiga ngu dagalo ngu, asa, ye enengo nowoondoye
yeyi, boguwoolo nowoondoye yeyi biyomi tewanggo.

Ko Onilo Mande, Ko Sobosobo Onilo Mande

22 Ye Kristen kingo ko oni, yendo ngu komo yengo so-
bosobo oni, ngulo mandeye ngu bidodo keyoyi. Kinite-
toni ngu, ye nguno kingo ko ngulo nakayayi nangge
teloluwanggo. Ko hamoo tete, eyilo ma telo oluwelo. Kini, ye
ngu komo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo sosoleya, ngunonggo
yengo nowoondoyemonggo nangge komo, ko gome nenengo
teyi.
23 Yendo ndawu oo kongga tetenggoku nguno, ye komo
nowoondoye bidodo ko ngulo ingoya, ko teyi. Ngu yendo
onilo ko ma tetenggo. Kini, yendo ngu Oo Bidodo Sembuli,
ngulo koni, tetenggo.
24 Ye ingoyi! Kootusina ngu, Oo Bidodo Sembuli, ngundo
yengo ko tewonggoku, ngulo ulini yunowa. Ngu ko uliy-
ingga, ngu ye yunowelo sunggi yetoni ooloote. Ye ngu
Kristus, ngulo ko oni telo oolootenggo.
25 Oni ene oo biyomi teteku ngu, ene biyomingga tewoku,
ngulo ulini gumi ngundilo yowa. Yo, hamoo, Anutndo ngu
oni simoo bale bidodo damoniye, ngu damoni gulanangge
nenengo oolengo, nguno wilikoyelowa.

4

1 Ngundilo ngulo, ye ko onilo sobosobo oni galo, ye komo
nguya damoni gome nenengo oolengo, ngu yengo ko onino
teyi. Ye komo nguya ingoyi. Yengo sobosobo oolengo ngu
Sambo endemo oolootelo ingootenggo.

*Yanggango Yemboongelo, Nguno Gome Nenengo Endey-
owato*

2 Ye ngu komo yemboongeweloyi damoningga, ngu gome
dowooyi. Yengo yemboongeyingongga ngu, ye komo gome
nenengo ingondudu teya, ngunonggo Anutno eseteyi.
3 Ye komo Anutndo, noole hoolooweyeloni eya, nguya
yemboongeyi. Enendo mete noolengo oole yoonenen-
gootoni, noole nguno Kristuslo mandeni, kuli kombiteyin-
gongga, nga yootunolo, elo, oni etuyelowato. Nga mandega,
ngalo no noyolo, ya biyomimo noyewonggo.
4 Ye komo nolo yemboongetoyi, nguno Anutlo mande
kombiteyingo nga yootunolo, wesiyolo onino eweloyi ngu,

Anutndo ngu, nondo oo teweloyi ingooteku, ngundilo no
komo nenengo tewano.
5 Yendo oni Kristus nowoondoyemo hamoo ma teyingo,
ngu kewooloyemo ootooya ngu, asa, ye komo Kristuslo
Mande Keda Mesalango, nga oolengo eya etuyeloyi. Ye ko
teweloyi nalu gula, kingo ma yombuliyowelo.
6 Yengo mandeye ngu suwoo suwoo, gome nenengo
sumangeyi oolengo etoyi, oni gidalega nowoondoyemo gome
oni oni sanganimonggo, ingowelo ingootenggo. Oni ye
sumoo yunolo, ingoweloyi etoyi ngu, asa, mande nenengo
gumi ewanggo.

Polndo Tikikas, Onesimas, Elaga Suleyelowolo

7 Tikikasndo ngu nondo ko tetenoku, nga bidodo mandeni
yeno ewaku ngu. Ene ngu noolengo Kristen doboonayi
oolengo, Oo Bidodo Sembuli ngulo ko oni, ko, ene nooledodo
konayi goboolo.
8 Nondo ene nga oo ngalo suleyootoowe, yeno oolouteku
ngu, nguno ngu, ye mete noolengo ingowanggo. Noolendo
ndatelo oolootetoku ngu, enendo yengo nowoondoye ngu
yeni, yanggango yewa.
9 Onesimas ngundo Tikikas, noolengo Kristen doboonayi
oolengo, ngu yolo, yeno ombuwaliku ngu. Ndatelo ngulo,
Onesimas ngu yengo dobooyega, enendo ngano oo bidodo
tunooteteku, ngalo mande mandeni ngu bidodomo etoli, ye
ingowanggo.*

Polndo, Kolosi Oni Kambayelolo Mande Soweyowolo

10 Aristakasndo ngu noya ya biyomimo goboolo ulo
oolooteloku, ngundo ye kambayeloote. Mak nguya, Banabas
bulibaliyi, elaga nguya, ye kambayelolo mande soweyooteli.
Ene yeno oolouya tunootetoningga ngu, ye komo ene yoya,
sobowooya kawararangoyi. Ngulo ngu, nondo yengo mande
soweyooteno.
11 Yesus, ngu oowooyi gula Yasitas, enendo nguya ye kam-
bayelolo mande suleyoote. Ngu Yuda oni sowengga, ngulo
nga oni ngando, ene noya ko goboolo teteto. Yo, ene nolo
ko goboolo oni, kewooloyemo ko telo, Anut ngundo simoo
bale soboyelooteku damoningga, ngu simoo baleno wesiyolo
etenggo. Yo, hamoo, ene no gome hoolooweneloot oyi, no
nowoondone imakewolo.
12 Epaparasndo nguya, ye kambayelolo ete. Ene nguya,
ngu yengo oni gula, ene Kristus Yesuslo ko oni. Enendo
suwoo suwoo, ye hoolooweyelolo, ko yanggango telo, yem-
boongelo ooloote. Enendo yengo Anutno yemboongeteku,

* **4:9:** Onesimas ngu Palimonlo kingo ko oni.

ngu Anutndo ye yoyeningga, enengo damoni, nenengo
ngulo ingooteku, nguno yanggango dikayi, elo koyi teloloote.
Yengo nowoondoyemo, ngunonggo, Anutlo ingonduduni
damoni ngu bidodo hamoo oolengo ingowanggo.
13 Nondo enengo damoni, ngu kenolo, ngulo oni oni telo,
ngulo yeno eteno. Enendo yengo ko yanggango oolengo
telo, ye hoolooweyelolo, ngunonggo, simoo balelo nguya
ko telo, ngunonggo ene Leyodisiya, Hirapolisno, simoo bale
oolootenggoku, ngulo koyi tete.
14 Noolengo doboonayi, Luk, ngu noolengo
yomosiyeloyingo oni gome oolengo (Dokta gome), ko, Dimas
nguya ye kambayelolo mande eteli.
15 Yendo nolo kambayeloyingo mandene nga, ngu nolo
dobooguline Leyodisiya endemo oolootenggoku, ngu nguya
yunoyi. Nimba, Kristen balega nguya, ko, Anutlo simoo bale
enendo yano gooboolo yambo mande telo oolootenggoku,
ngu nolo mande nga yunootoyiga, ene nguya kandangeya
ingoyi.
16 Yendo mandene nga kandangeya, ingoya ngu, asa,
ye komo soweyootoyiga, Leyodisiyano, Kristen simoo bale
oolootenggoku, nguno nguya, ooloutoningga ngu, ene nguya
kandangelo ingowanggo. Ngundilo nangge, nolo so uyi Ley-
odisiya simoo bale yunootoowe ngu, ye nguya kandangelo
ingowanggo.
17 Yendo Akipasno ngandiya eyi. Ge komo ingondale
teya, Oo Bidodo Sembuli, ngulo koningga, nguno ge sunggiy-
owoku, ngu gome nenengo oolengo teya, temuko, eya eyilo
ewolo.
18 No Pol, no nenengombo, ngu ye kambayelolo mande
nga nakangolo, yengo soweyooteno. Ye ngu komo nolo
ingondudu teyi! No ngu ya biyomimo oolootenoku nga!
Anutlo sumangeni, ngu yeya olini. Ngu hamoo.

1 Tesalonayika
1 Tesalonayikalo Mande Tabango

Pol, ngu, ene Korin endemo nguno oluwoku, ngu naluno nguno, ene nga so uyingga nga ngu, oni nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, Tesalonayikano oluwonggoku, ngulo nakangolo yunowolo. Tesalonayika ngu, Masedoniya melako nguno ende ulungga oluwoku, ngu wendeyi tanggeyimo. Pollo endeyoyingo tambu elaya, nguno ene Anutlo mande gome keda ngu elo wesiyowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngandilo:

Kambayelowolo mande. 1:1.

Ene Anutno ngu simoo bale ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo esetewolo. 1:2–2:12.

Pollo damoni, ngulo mandeni ko Polndo Tesalonayika simoo bale kewooloyemo oluwoku, ngulo mandeni. 2:13–3:13.

Damoni gome nenengo oolengo, ngu simoo bale nowoondoyemo hamoo tewonggori. 4:1-12.

Yesus ko ootookoowolo, ngulo mandeni. 4:13–5:11.

Mande gidalega ko okeyilo kambayelowolo. 5:12-28.

1 No Polndo nga so uyingga, nga Sayilas ko Timooti elaga nguya, hooloowenelootoyi nakangooteno. Nga so uyingga nga ngu, Awa Anut, Oo Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, ngulo simoo bale Tesalonayika endemo, nguno Kristen goobooyingomo oolootenggoku, yengo noolendo nga mandega, nga nakangoyunolo soweyoyunooteto.

Noolendo, yengo Anutno yemboongeteto. O Anut, gengo sumangengge, ko, gengo imakeyingo damoninggega, eneno yunoyilo yemboongeteto.

Tesalonayika Simoo Bale Yesusno Nowoondoyemo Hamoo, Ngu Yanggango Tewonggori

2 Nalu bidodomo yemboongetetokuno, noole ye bidodobolo, Anutno esetelo yemboongeteto.

3 Yo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngunonggo ko gome teweloyi damonimo ko tetenggoku, ngu noolendo ingolo, ngulo Awa Anutno eseteteto. Yendo ngu dobooguliye sungo nowoondoye yunolo, ko, yengo nowoondoye yanggango telo, ngunonggo ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu sobowoolo, suwoo suwoo hahangelo oolootenggo. Ngundilo ngulo, noolendo naludodomo, ngundilo oo ngulo ingolo, ngulo noole Awa Anutno yengo yemboongelo oolooteto.

4 Ye Kristen dobooguline, Anutndo yengo gome ingoote.
Ngulo ngu, noole kuli ingooteto. Anutndo ye enengo oolengo
sunggi yewolo ingooteto.
5 Ndatelo ngulo, noole ye kewooloyemo tunootelo
ngu, Anutlo Mande Keda Mesalango nga ngu, noolendo
yeno kingo ma wesiyolo ewootowo. Kini, noole
Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo noolengo
nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yeni, yanggango
tetoni, ngunonggo Anutlo Mande Keda Mesalango ngu
yolo, ye kewooloyemo ombuwootowo. Yo, hamoo,
kuli noolendo damoni gomemu, ngu ye kewooloyemo
hoolooweyeloweloyimbolo ko tewootoku, ngu ye kuli
ingootenggo.
6 Ye noolendo damoni gomengga, ngu kenolo keyolo ngu,
asa, ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo damoni nguya
keyowonggori. Ene kowuli oowooyingga oolengo, ngundo
wiliyelootoni ngu, ye ngulo kowuli ulungga ma ingowong-
gori. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, Anutlo
Mande Keda Mesalango, ngu ingolo, oni oni tewonggori.
7 Ngundilo ngulo, yengo damoniye gomengga ngu, Mase-
doniya mela, Akayiya (Giris) melako simoo bale, Yesusno
nowoondoye hamoo teyingo, ngu etuyelowonggori.
8 Ye Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu yanggango we-
siyolo etoyi, gilamo ngguyi ulungga ngundilo tunootewong-
gori. Mande ngu yengo nowoondoyemo hamoo tewolo, ngu
Masedoniya mela, Akayiya melako, nguno tunootelo, ko,
mela bidodomo nguya, tunootetoni ingowonggori. Ngundilo
ngulo, oni kuli ingowonggokulo, noole ngulo ko ma ewato.
9 Ndatelo ngulo, noole kuli yeno oolouwootoku nguno, oni
simoo bale yendo ndatelo ooga ene doongeyemo tewong-
goku, ngulo mandeni ngandilo ewonggori. Yendo yengo oo
yuka biyomi yokolo, ye nowoondoye yowoolengolo, ye Anut
hamoo suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo nowoon-
doyemo hamoo telo, ngulo ye enengo ko oni tunootelo
oolootenggo.
10 Ngundilo telo, ye Anut Nangoni, Yesus, Sambononggo,
ko ombulo, yoyoweloyi, ngu sobowootenggo. Ndatelo
ngulo, kuli Yesus, de mombimo noolengo mbumbuwalo
kumootoni, Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni, keda
ootookoowolo. Ngundilo telo, ngunonggo ene noolengo
mbumbuwa biyomi ngu bidodo uliyowolo. Ngundilo ngulo,
kootusina, noole Anutlo sanggilini tunooteweloyi, ngu ma
yowato.

2

Polndo Tesalonayika Onino Ko Tewolomu, Ngulo Ewolo

1 Ariya, ye Kristen dobooguline, ye yengombo kuli in-
gowonggoku, noolendo ko ye kewooloyemo ko tewootoku,
ngu kingo ma tewootowo.
2 Kini, ye nga kowulingga, nga nguya, ingootenggo.
Kuli noole ye Tesalonayika onino ma ombuyingo naluno,
noole Anutlo Mande Keda Mesalango Pilipayi endemo oni
ngu yunowootowo. Ene noolendo ngundilo tetooye ngu,
Pilipayi melako oni, ngundo kowuli oowooyingga, noole
yunolo, kootunayisina mande biyomi oowooyingga noole-
dodo ewonggori. Yo, ene ngundilo tetoyi, ene Anutndo
yanggango noole yunootoni, ngulo noole mete yeno ombulo,
Anutlo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo yeno ewooto.
3 Ngu naluno nguno, noole ye kewooloyemo ombulo, nga
mandega, nga wesiyolo ewootoku ngu, noole ebe ganagana
mande ma elo, ngundi, mande damoni biyomi gula telo,
nguno ye ma ganayelowootowo.
4 Kini, Anut enengombo noole sunggiyelo, ombulo, yeno,
enengo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo yunooteto. Ye
kewooloyemo ombulo, mande keda gome wesiyolo, etetoku
kongga nga, yendo kenoya, oni oni teyilo kini. Kini, noole
Anutndo yeyoya, oni oni tenilo, ngulo ko teteto. Ndatelo
ngulo, Anutndo noolengo ingondudunayi, nowoondonayi
nguya wilikolo, kenolo ingoote. Noolendo, mete enengo koni
nga teweloyi, Anutndo ngulo ingoote.
5 Hamoo oolengo, Anut watayi telo, ko, ye nguya, kuli
ingootenggo. Nga mandega yeno wesiyolo etuyelootetoku
nga ngu, ye ganayelolo, yengo oo kenolo ngulo ingolo,
yoweloyimbolo mande gome nga, ma eteto.
6 Kini, noole ye kewooloyemo mande wesiyolo etetoku nga
ngu, yendo simoo bale gidalega nguya, mande nga ingoya,
ngulo ye noole bingaminayi okooyi, elo kini. Hamoo oolengo
kini!
7 Hamoo, noole ye kewooloyemo, Kristuslo Aposel oni,
oolooteto. Ngundilo ngulo, noole mete yeno etooye, yendo
ngu komo noole hoolooweyelowanggo. Ene noolendo
yeno ngundilo ma eyingo. Kini, noole Anutlo mande
hamoo, ngu yeno olengomonggo wesiyolo ewootoku, ngu
baledo, enengo simoongo gome soboyelooteku damoningga,
ngundilo noolendo yeno tewooto.
8 Noole yengo gome oolengo ingooteto. Ngundilo ngulo,
noole Anutlo Mande Keda Mesalango, ngu wesiyolo yunolo,
noolengo kedaga nga yokolo, ngundo ye hoolooweyelowelo
meyeteto. Ndatelo ngulo, ye kuli noolengo dobooguliinayi
oolengo tunootewonggo.

9 Doboogulinayi, ye kuli ingootenggo. Noole ye kewooloyemo Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo, etooye ngu, yendo noole soboyeloyi, elo, kowuli ye ma yunowooto. Kini, noole Mande Keda Mesalango, nga yeno wesiyolo elo, ko, suwoo suwoo nguya, no kandenembo ko yanggango telo, noolengo oowali yoweloyimbolo tewono. Ndatelo ngulo, noole kowuli ye yunoweloyi nguya kini.

10 Ye kuli ingootenggoku, ngu Anut nguya ngandilo ingoote. Noole yedodo Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo, simoo bale kewooloyemo oluwootoku, nguno noole damoni kundingiyi, nenengo nangge telo, oo biyomi gula yeno ma tewootowo.

11-12 Ye ingootenggo. Melako ngano, awaye gulado enengo simoongo gome soboyelooteku, ngundilo nangge, noolendo yeno nguya, ngundilo tewonggori. Ngu ngandilo. Noolendo yengo ingonduduye yokutuwoolo, nowoondoye yanggango yunolo, eririyelootetoku ngu, Anutndo damoningga, ingooteku ngundiya teyi, elo, ngulo yeno yootunolo eteto. Ndatelo ngulo, yengo nowoondoyemo hamoo yeyingongga, Anutno ingootenggoku, ngu yanggango oolengo teya oliyi. Ye ngundilo oodoyi, asa, Anutlo endeningga, enengo simoo bale soboyelooteku, ngulo dulidalinidodoga, nguno uweloyilo negoyelowoku, nguno uwanggo.

Kristen Oni Ene Komo Yanggango Dikaya, Kowuli Koolowooyi

13 Ye Anutlo Mande Keda Mesalango ngu noolendo etooye, ye ngu ingolo, nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu ye kuli ingootenggo. Ngu mandega ingowonggoku ngu, ye onilo mande, elo ma ingowonggori. Kini, yendo ngu Anutlo mande hamoo oolengo, ngu elo ingowonggori. Ngundilo ngulo, hamoo mande, ngu Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo ko tetoni, ngunonggo engge gome oolengo tunootewonggori. No ngu kenolo, ngulo suwoo suwoo Anutno esetelo yemboongelolooteno.

14 Ye Kristen dobooguline, Kristen oni simoo bale Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo, Yudiya melako ooloootenggoku, nguno kowuli tunootewolo, ngundilo yeno nguya, tunootete. Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Yuda melako oni gidalegado, kowuli oowooyingga ene yunootoyi koolowoowonggori. Ngundilo nangge, ataga, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo Tesalonayika endemo oni, ngundo kowuli ulungga ye ngudodo yunootoyi, koolowootenggo.

15 Yo, kulimi, Yudiya melako, Yuda onindo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ko, Anutlo ingondudu

eyingo oni oowooyingga nguya, yuleyi kumoowonggori. Ene
ngundilo damoni biyomi ngu telo, ngunonggo noole nguya,
oweyelootoyi sawootowo. Enendo oni bidodoboya, mundi
mundi telo oodoyi, Anutndo enengo damoniyengga ngulo
ma ingooteku ngu!
16 Ene oni sowe gidalega Anutlo Mande Keda Mesalango,
nga ma ingowelo, elo ingootenggo. Ngundilo ngulo,
noolendo toongelo, Yesuslo Mande Keda Mesalango, nga
wesiyolo eweloyi oolenayi goodootenggo. Ndatelo ngulo,
enendo ngu ngandilo ingootenggo. Oni sowe gidalega,
ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewelo, elo
ingootenggo. Ene ngu damoni biyomingga, ngu telo oodoyi,
ngulo enengo weti mbumbuwaye ulungga oolengo ooletoni,
ngulo Anutlo sanggili ulungga oolengo, kuli eneno tunoote-
wolo.

*Polndo Tesalonayika Oni Ngu Yeyoweloyimbolo Hahange-
wolo*

17 Ye Kristen dobooguline, Yuda onindo ye kewooloyemo,
ngunonggo noole oweyelootoyi sawootowo. Ene noolendo,
ye ngu ma kapeyelooteto. Kini, suwoo suwoo noolengo
ingondudunayimo, ngu sodedo yeno ko ombulo, yeyow-
elo hahangelo oolooteto. Ene Setando, noolengo oolenayi
goodooyunoote.
18 Yo, hamoo, nalu ulungga nguno, noole yeno ko om-
buwelo ingooteto. No Pol, nondo nguya, yeno ombulo
yeyoweloyimbolo ingooteno. Ene Setando noolengo oole
suwoo suwoo ukingolo ooloote.
19-20 Kootusina, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus
Kristus, ko ombulo noole yoyoweloyi, naluno nguno, noole
ndawuga ngu sobowoolo, oni oni tewato? Ndawuga ngu
noolendo kongga tewootoku ngulo uliyi? Ye Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo oni Tesalonayikano
oolootenggoku ngu, ye ngu noolengo uliyi! Yo, hamoo,
ye nooledodo Yesusno dikawatoku nguno ngu, yendo ngu
noolengo dulidalinayi, ko, yendo ngu noolengo oni oni
teyingo ulungga!

3

Polndo Timooti Suleyootoni, Tesalonayikano Oolouwolo

1-3 Asa, ye Kristen dobooguline, noole yengo nowoondoye
hamoo teyingo, ngulo enggeni nalu pelungga ma ingolo,
ngulo noole mandeni ingowelo hahangewooto. Ngundilo
ngulo, noole Atens endemo ootoolo, ngunonggo noole Timo-
oti suleyootooye yeno oolouwonggori. Timooti ngu Anutlo

ko oni, noolengo Kristen doboonayi, ene nooledodo Kristuslo Mande Keda Mesalango, oni simoo baleno wesiyolo eweloyi oni nooledodo ko teteto. Ene yeno oololo, ye hoolooweyelootoni, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangododo telo, nguno yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma yokowanggo. Ndatelo ngulo, ye kuli ingowonggo. Noolendo yeno ewootoku ngu, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo tetooye, ngulo me onindo, noole kowuli yunootoyi, koolowoolo oluwatolo etooye ingowonggori.

4 Yo, hamoo, ye kuli ingowonggori. Kuli, noole ye kewooloyemo ootoolo, nguno noole Yesuslo Mande Keda Mesalango, wesiyolo etooye, ngulo mbumbuwadodo onindo kootunayisina mande elo, kowuli oowooyingga yunootoyi, noole yeno mande ngundilo ewootoku, ataga oo ngundilo tunootete.

5 Ngundilo ngulo, no Timooti suleyootoowe, oolouwoku ngu, ngulo damoni ngandilo. No yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ingoweloyimbolo. No nowoondone kowuli ingowonoku ngu, Setando, ye tewooyelolo, ganayelolo yowoosoolo, enengo oole biyomingga, nguno yoyewakulo, ngulo kowuli ingowono. Ene ngundilo tetoni ngu, asa, noole yeno ko yanggango tewootoku, ngu kingo kinitewa.

Timootindo Mande Gome Yolo, Polno Ko Ombuwolomu, Ngulo Mande

6 Gome oolengo! Ataga Timooti ko ombulo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo mande gome etoni, ingooteto. Yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango yelo, Kristen dobooguliye bidodo nowoondoye yunootenggoku, ngulo etoni ingooteto. Ene ngandilo elo, ye noole ingondudu yelolo, nowoondoye noolengo gome telo, ye noole yeyowelo hahangetenggo. Noole nguya, ye yeyowelo hahangeteto.

7 Ngundilo ngulo, ye Kristen dobooguline, noole yengo mande gome ingootooye, ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango oodoni, ngulo ngu, ngundo noole nowoondonayimo hamoo teyingo, yanggango yunoote. Ngu mandega, ngundo ngu, noolendo kowuli koolowootetoku, nguno gome hoolooweyeloote.

8 Ataga noole ingooteto. Yendo Oo Bidodo Sembuli, ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oodoyi, ngunonggo noolengo nowoondonayi hamoo teyingongga ngu nguya yanggango yunoote.

9 Ngulo ngu, Anut doongeyimo, noole yengo oni oni telolooteto. Ngundilo telo, noole suwoo suwoo, yengo Anutno esetelo yemboongelolooteto.

10 Yo, nalu bidodomo yemboongetetokuno, noole
nowoondonayi bidodomo, ye yeyoweloyimbolo
yemboongelo oolooteto. Noole ye kewooloyemo ko ootoolo
ngu, asa, noole mete yengo nowoondoye hamoo teyingo,
ngu yanggango yunowato.
11 O Awa Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, Yesus, nondo enengo ngandilo yemboongeteno.
Gedo noolengo oole, eneno oolouweloyi ngu yoonenen-
gootoyi, noole mete eneno oolouwato.
12 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, gedo ene nowoondoye
yeyi, Kristen simoo bale, ngu enengo kewooloyemo, ko, oni
gidalega bidodo nguya, nowoondoye ebe ino ino tewanggo.
Gengombo ngu damoningga, ngu tetooga, ngundo yeningga,
eneno nguya ulungga oolengo tunooteya olini. Gedo ene
hoolooweyelootooga, enendo Kristen dobooyi, ko, simoo
bale gidalega nguya, newende inoni, noolendo nowoondon-
ayi ene yunootetoku, ngundiya teyi.
13 O Awa Anut, ge enengo nowoondoye yega, yang-
gango yetoningga, ngunonggo ene mete, ge doongenggemo,
kundingiyi oolengo telo, nguno biyomi gula, eneno ma
oluwa. Ngundilo hoolooweyelootoyi oodoyi, nguno gengo
Nangongge Oo Bidodo Sembuli, Yesus, ngundo enengo key-
imo, oni ngudodo ombulo naluyemo nguno, yanggango
dikawanggo. Ngulo no geno yemboongeteno.

4

Anut Doongeyimo Nenengo Endeyoweloyi, Ngulo Mande

1 Ye Kristen dobooguline, nga so uyingga ngalo mande
wenga ngandilo. Anutndo damoni gome yendo teyilo
ingooteku, ngu nondo etuyelowonoku, ngu ataga ye key-
ootenggo. Ngu gome oolengo. Ene noolengo Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi, Yesus oowooyimo, no ye soleyelolo, ngulo
sumoo mamanayelootetoku, ye komo kootusina nguya, nalu
bidodomo, ngundiya nangge keyoya tetoyiga, ngu oolouya
yeningga, ulungga tunooteya oliyi.
2 Ye kuli ingootenggo. Noolendo mande etuyelolo
yunowootoku ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus,
ngulo yanggangonimo, oowooyimo nguya yunowooto.
3 Anutlo ingondudunimo ngu, ye komo ngandilo damoni
ngu teyilo ingoote. Ye bidodo komo damoni kundingiyi
oolengo, ngu nangge keyoyi. Ye bidodo bosebalese bulibali
teweloyi damoni biyomingga, ngu ma keyowelo.
4 Ye bidodo komo ingonduduye, nowoondoye, gome
sobowooya, ngunonggo balesumooyemboya damoni gome,
Anutndo ngulo ingooteku, ngu teya, kundingiyi oliyi.

5 Ye simoo, onilo bale gula ma kenomayingowelo.
Ngundilo nangge, ye bale nguya, simoo gula ma kenomayin-
gowelo, Anut watayi kini, onindo tetenggoku, ngundilo ma
tewelo.
6 Ye komo dobooguliye ganayelolo, ngulo oo gula ma
yombuliyowelo. Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, Oo
Bidodo Sembuliga, ngundo kowuli ulungga oolengo, ye
gumi yunowa. Ngulo noolendo yeno mandega kuli ewooto-
mungga, ngulo ingondale teyi!
7 Ndatelo ngulo, Anutndo noole bosebalese damoni biyomi
ngu keyoyilo ma negoyeloyingo. Kini, Anutndo noole-
dodo damoni nenengo kundingiyi oolengo, ngu keyoyilo
negoyelowolo.
8 Ngundilo ngulo, oni ene nga mandega, nga
etuyelowonoku, ngu kootu inolo yokowaku ngu, asa, ene
onilo mande ngu ma kootu inowa. Kini, ene Anutlo mande
kootu inowa. Yo, hamoo, Anut enengo Yuka Kundingiyi,
onilo ingonduduyemo yelo inowolo, ngu ene kootu inoote.

Noole Komo Damoni Nenengo Nguno Ko Tewato

9 Yo, Anut enengombo oni nowoondoye yunoweloyi da-
moningga, ngu kuli etuyelowolo. Ngundilo ngulo, no ngulo
mande gula ma nakangowano.
10 Hamoo oolengo, ye Masedoniya melako oni Kristen
simoo bale bidodo ngu nowoondoye yunootenggo. Ngulo
ngu, no ye nowoondoye ko yokutuwootoowega, ye komo ngu
damoningga tetoyiga, ulungga yeni, elo ngulo eririyelooteno.
11 Ye komo yengo koye, nguno nowoondoye yeya, nguno
imakeyingo damoningga nguno yengo ko ngu teya oliyi. Ye
komo yengo kandeyebo ko ngu tewanggoku, ngundo yengo
hoolooweyelowa. No mande ngundilo elo, ye etuyelowono.
12 Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, ye oo gulalo
ma wenonowanggo. Ngundilo tetoyi ngu, asa, oni
Anutlo mande ma keyootenggoku, ngundo yengo da-
moni gomengga, ngu kenolo, nowoondoyemonggo, yengo
bingamiye okoowanggo.

Kristen Oni Simoo Bale Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Mande

13 Ye Kristen dobooguline, no yendo gome ingoyi, elo in-
gootenoku ngu, ndawuga Kristen oni kumooyingomu, nguno
tunootewa. Ye ngulo nowoondoyemo bulibali ingowelo ngu,
oni Anutno nowoondoyemo hamoo kini, ngundo kowuli
ingootenggoku, ngundilo ma tewelolo ingooteno.
14 Noole ngu, Yesus melenonggo ko yokutuwootoni, keda
ootookoowolo, ngulo nowoondonayi hamoo teni. Ngundilo

ngulo, noole ingooteto. Yesuslo yanggangonimo, Anutndo Kristen oni kuli kumooyingomo, ngu yokutuyelootoni, ootookoolo, Yesusdodo ko ombuwanggo.

15 Anutlo mandeni ngu, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngandilo elo etuyelowolo. Kootusina, Yesus ko ombuteku nalunimo, noole Kristen keda ooloote-toku, ngundo Kristen oni kuli kumooyingomu yoyokolo, koletelo ma oolouwato. Kini, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni kuli kumooyingomu, ngundo koletelo, Yesusno ooloutoyi, asa, noole nowoondonayi hamoo teyingo, simoo bale keda ooloote-toku, ngu nguya kootu ene keyelolo oololo, eneya gooboongoowato.

16 Yo, hamoo oolengo, Anutlo Sambono Engel oni koleteyingongga, Anutndo ene mande inootoni, ngunonggo ene meno yanggango elo, Anutlo unggu uwoowa. Ene ngguyi ulungga utoni ngu, asa, ngu naluno, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo Sambo ende yokolo, ko ombuwa. Ngu naluno, Kristuslo oni kuli kumoowolo, ngundo koletelo ko ootookoowanggo.

17 Ngundilo ootookootoyi ngu, asa, noole Kristen oni keda ooloote-toku, ngu naluno nguno, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo noole ko Kristen simoo bale kuli kumooyingomu ngudodo yoyootoni, enedodo Sambono goboole musiyomo gooboowato. Ngundilo gooboolo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi nguya, sugi sugi oluwato.

18 Ariya, nga mandega ngando, ye komo Kristen dobooguliye nowoondoye yanggango yunootoyi, nguno ene ngundilo kowuli, ngulo ingonduduye ulungga ma tewanggo.

5

Noole Komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Ko Ombuweloyi, Ngu Sobowoolo Oluwato

1-2 Ye Kristen dobooguline, no yengo so uyi nakangolo, Yesus ko ombuweloyi, ngulo nalu mandeni ma etoowe ingowanggo. Ndatelo ngulo, ye kuli ingootenggo. Ye yakaka onindo suwoono tolige mayeweloyi ngulo nalu ma ingootenggoku, ngundilo nangge, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko ombuweloyi nalu nguya, ye ma ingootenggo.

3 Ngu naluno, oni simoo bale ngandilo elo ingootenggo. Nga nalu gome oolengo, noole gome bibitetetoku nga, elo, ingolo oolootenggo. Ngu nalunggano nguno, sodedonangge kowuli ulungga oolengo ombulo yombuliyelowa. Yo,

ngundilo kowulingga, ngu ombulo, baledo simoo yomoowelo naluno, koletelo ogingoyingo kowuli sodedo ingootenggoku, ngundilo nangge, kowuli ogingoyingongga sodedo ombuteku, ngu hamoo oolengo, dagaweloyi kini.

4 Ye Kristen dobooguline, ye ngu oni Setanlo ooleliko oolootenggoku, ngundilo ma oolootenggo. Ngulo ngu, nalungga ngu, yeno sodedo tunooteweloyi, ngu yakaka onindo yeno tunootetoyi, soliyokootenggoku, ngundilo ma tunootewa.

5 Ye Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Yesuslo damoni keyootenggoku ngu, ye enengo solu himimo endeyolo, yengo ko gome ngu sano tetenggo. Ngundilo ngulo, ye damoni biyomi oowooyingga suwoono mela kombiteyingo tetenggoku, ngu ma tewelo.

6 Ngulo ngu, noole oni simoo bale nowoondoyemo hamoo ma telo, gaboye wetololootenggoku, ngundilo ma tewato. Kini, noole komo noolengo endeyoyingo gome sobowoolo, Yesusndo ko ombulo yoyoweloyi, ngulo hahangelo, yanggango doongedoongoo telo, sobowoolo oluwato.

7 Noole kuli ingooteto. Oni nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, enengo gaboye ngu oni suwoono weletenggoku, ngundilo wetololootenggo. Yo, ngu oni ngu, ene sono kowoo yanggango (Biya) netenggoku damoningga, nguno ootoolo, ko, damoni biyomi oowooyingga nguya telo oolootenggo.

8 Ene noole Yesusno nowoondonayi hamoo teyingo oni ngu, noole Yesuslo damonimo endeyootetoku ngu, noole ngu oni biyomi ngundilo kini. Kini, nowoondonayi hamoo teyingo, ngundo hoolooweyelootoni, nguno noolengo endeyoyingo gome sobowoolo, doboogulinayi nowoondonayi yunootooye, ngundo nowoondonayi yanggango yunowonggori. Ngulo ngu, Setando tewooyelooteku naluno, noole kuli meyelo oolootetokulo, ngulo Setando noole ma yoyowa. Ngu ngandilo: noole koondimu yanggango ulungga, ebe uleweloyimbolo u moole. Noole Anut sobowootooye, ombulo ko yoyoweloyi damoningga, ngundo ingondudunayi tomoku yanggangonggado tabanaye doobengooteku, ngundilo doobengootoni, ngulo noole ma yombuliyelowa.

9 Yo, Anutndo nooledodo, enengo sanggilininggа ngu yoyi, elo ma sunggi yeyunoyingo. Kini, ene Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, noole ngulo sunggi yetoni, ngundo ombulo, noole eneno nowoondonayi hamoo teyingongga, ngu ko yoyowa.

10 Noole Yesusno nowoondonayi hamoo teyingomu oni, kuli kumooyingomu, ngundi, keda oolootetoku nga, Yesus-

ndo hoolooweyelowelo kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole
enedodo suwoo suwoo keda oluwato.
11 Ariya, ye komo nga mande gomengga, nga dobooguliye
bidodomo wesiyoya eya, enengo nowoondoye yanggango
yunoya, ko, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
yunoyi. Yendo ataga ingolo tetenggoku, ngundiya teya
soweyoyi.

Ye Komo Anutndo Damoni Gome Ingooteku, Ngu Keyoyi

12 Ye Kristen doboogulinayi, noolendo ye soleyelolo,
sumoo eteto. Ye komo yengo Kristen tabango oni ke-
wooloyemo, ko yanggango telo, hoolooweyelolo, yengo
endeyowolo ngu yoonenengootenggoku, ngulo ye enengo
oowooye bingamiye okoolo, enengo mandeye ngu keyoyi.
Ndatelo ngulo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo yengo Kristen tabango oni sunggi yeyunowolo.
13 Yo, ene ye hoolooweyelolo, ko yanggango tetenggoku
ngu, ye ngulo komo nowoondoye yunoya, ngulo oowooye
bingami okooyi. Ye bidodo komo simoo bale kewooloyemo,
nguno nowoondoye imakeyingo damoninggano, nguno
oliyi.
14 Ye Kristen doboogulinayi, noole yeno mande yanggango
eteto. Ye komo oni ko tewelo sulekinikini tetenggoku,
ngulo endeyoyingo, ngu yooneneyeloyi. Oni sosoletenggoku,
ngu hoolooweyeloya, nowoondoye yanggango yunoyi. Oni
Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango
kini, ngu ye nowoondoye yanggango yunoyi. Ye komo oni
bidodomo, imakeyingo damoni nangge eneno teyi.
15 Onindo damoni biyomi yeno tetoyi ngu, yebana ngulo
biyomi, ngu gumi ma tewelo. Kini, yendo damoni gome, ngu
nangge eneno teyi. Yo, nalu bidodomo, ye komo Kristen do-
booguliye, simoo bale sungomo nguya, nowoondoye yunoya,
damoni nenengo ngu eneno ko yanggango teyi.
16-18 Ye komo suwoo suwoo, oni oni teweloyi damoni ngu
teyi. Ye komo nalu bidodomo, Anutno yemboongeyaliyi. Ye
komo oo biyomi, ko, gomemu yeno tunooteteku, ngu bidodo
Anutno eseteyaliyi. Ye ngu Kristus Yesuslo oni simoo bale,
Anutndo ngundilo damoni ngu teyilo ingoote.
19 Ye Yuka Kundingiyimbolo koni, oni kewooloyemo
oolooteku, ngu ma gosiyolowelo.
20 Onindo Anutlo Mande Keda Mesalango yeno wesiy-
olo elo, ngundi, Anutndo oni nowoondoye sanggawelo
ingonduduyemo mande gidega ngudodo yunootoni, ngu
wesiyolo etoyi ngu, asa, ye Anutlo mande ngu ma kootu
inowelo.

21-22 Ye komo mande oo bidodo yeno tunootetenggoku, ngu
gome wilikoya, oo gome Anutnonggo ombuteku ngu, ngu
nangge teya, oo biyomi damoni oowooyingga ngu bidodo
andangeya yokoyi.
23 Ngulo ngu, nondo Anutno yengo ngandilo yem-
boongeteno. O Anut, gedo nowoondoge imakeweloyi,
ngulo sembuli. Ngundilo ngulo, gedo ene yoyega, ene
kundingiyi oolengo tunootewanggo. O Anut, gedo enengo
ingonduduye nowoondoye ngu bidodo gome soboyeloya,
hoolooweyelootooga, enengo endeyoyingo damoniye, ngu
bidodo kundingiyi oliyi. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, gengo
nangongge, Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo ene ko yoyowelo ombutekuno ngu, asa,
enengo endeyowolomo, ge oo biyomi gula ene bungomo ma
kenowalo yemboongeteno.
24 Yo, Anutndo ye enengo simoongo tunooteyi, elo ne-
goyelowoku, ngulo hamoo oolengo, yeno oo bidodo tewelo,
gosiyowoku, ngu hamoo yunowa.
25 Ye Kristen doboogulinayi, ye komo Anutno yem-
boongetoyi, ngundo noole mete hoolooweyelolo, yanggango
yunowa.
26 Ye Kristen dobooguliye yeyoya ngu, asa, ye enedodo oni
oni teya, kandeye dowooyi.
27 No Oo Bidodo Sembuli Sembunayi oowooyimonggo, no
yeno mande yanggango eteno. Ye komo nga so uyingga nga,
Kristen dobooguliye bidodomo kandangetoyiga ingoyi.
28 No Anutno yengo yemboongeteno. O Anut, gedo yoyega,
noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo
sumangeni, ngundo yedodo oluwalo yemboongeteno. Ngu
hamoo.

2 Tesalonayika
2 Tesalonayikalo Mande Tabango

Pol ngu Korinno oluwoku, ngu naluno nguno, ene so uyi elayaga nga nakangolo, Tesalonayika oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyowolo.

Nga bukgano ngano ngu, mande gumgum ngu ngandilo ooloote:

Pollo kambayelowolo mande. 1:1-2.

Anutno esetelo, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunolo, ko, oo gidega ngu oni simoo bale onendo eneya mundi tetenggoku, nguno tunooteweloyi, ngulo ewolo. 1:3-12.

Ngu oninggano nguno mande etoyiga, ingoni, ngundo ngu, Anutya hamoo mundi tewa. Ngundilo ngulo, Yesus ko ombuweloyiga, ngulo mande eneno eyi. 2:1-17.

Mande yanggango, ko gome teweloyi, ngulo ewolo. 3:1-15.

Kambayelolo akeyolo ewolo. 3:16-18.

1 No Polndo nga so uyingga nga nakangootoowe, Sayilas, Timooti, ngundo hooloowenelootoli, ye Tesalonayika goobooyingomo oolootenggoku, ngulo soweyoyunooteto. Yo, no nga so uyingga nga, ye noolengo Awanayi Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristusno, nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngulo nakangoyunooteno.

2 Noolengo Awanayi Anut, ko, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, noolendo geno enengo yemboongetooye, gedo gengo sumangengge, nowoondoge imakeyingo damoningga, ngu eneno yeyi ombuwa.

Tesalonayika Kristen Oni, Kowuli Koolowoowonggori

3 Ye Kristen doboogulinayi, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oolengo yelo, ko, Kristen dobooguliye nowoondoye yunoweloyi damoningga, ngu sungo sungomo ulungga oolengo yeyi, elo, ngulo noole komo nalu bidodomo Anutno yengo esetelo yemboongeteto.

4 Ene ye Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo Tesalonayika melako oni gidalegado, ye kowuli oowooyingga ogingoyingo nguya yunowonggori. Ene ye yunootoyi, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango dowoolo, ngunonggo kingo kowuli ogingoyingo yunootoyi, ngu yanggango koolowoolo dikatenggo. Ngundilo ngulo, noole yengo damoniye gome, ngu Kristen goobooyingo ende gidalegano ngu wesiyolo etooye, ene ngu ingolo, ngunonggo,

enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyilo eteto.

Anutndo Noolengo Damoninayi Nenengo, Nguno Wilikoyelowa

5 Yo, ye Kristus oowooyimo, ngu kowuli koolowootoyi, ngundo yoyeni, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oolengo tunootetenggo. Ngungga, ngulo nangge, ye tunoo etuyelootoyi, Anutndo enengo damoni ye wilikoyeloweloyi ngu nenengo oolengo. Yo, Anutndo ngu kowuli ngu yokootoni, yeno ombulo, ngundo yanggango yunowolo. Ngundilo ngulo, ye mete Anutlo endeningga, enengo simoo bale soboyelooteku, nguno ulo oluwanggo.

6 Yo, Anut ngu Kundingiyi oolengo, ngulo ene oni bidodo damoniye wilikoyeloweloyi ngulo logo gulanangge. Ngundilo ngulo, ene oni kondibo damoni biyomi yeno tewonggoku, ngulo ogingoyingo ulungga gumi yunowa.

7 Yo, hamoo, oni kowuli ye yunootenggoku ngu, Anutndo ngu wendangelo, kowuli gumi ulungga ene yunowa. Ye kowuli oolengo koolowoowonggoku, ngulo Anutndo ye, noole nguya, kengeweloyi musiyo gomemu yunowa. Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ko enengo Sambono Engel oni yanggangododomu, ngu Sambo ende yokolo, mela ngano, noolengo doongenayimo tunoo oolengo ombuwanggo. Yo, ngu naluno, Yesus de solu ulungga oolengo nguno ombuwa.

8 Ngu naluno, oni ene Anutno nowoondoyemo hamoo ma telo, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesuslo Mande Keda Mesalango, ngu ma keyootenggoku ngu, asa, Anutndo, ngulo uli biyomi ulungga, yunowa.

9 Yo, hamoo, ngundilo oni ngu, Anutndo suleyelootoni, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyingga, nguno ulo, sugi sugi oluwanggo. Yo, Anutndo enengo oole ngu goodootoni, ngulo ene Anutno ko ma ombulo, Anutlo dulidalini yanggangonidodo, ngu kenoweloyi ereremo kini.

10 Anutndo kuli nalu sunggi yewoku nguno, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi dulidalinidodo, ko ombuteku naluno, Anutlo simoo bale bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu kenolo, soliyokolo, nguno ngu, ene oowooyi bingami oolengo, elo okoowanggo. Yo, hamoo, ye nondo Anutlo mandeni ye kewooloyemo ewonoku, ngu nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngulo ye nguya ngu oni nguno gooboongoolo, Anut oowooyi bingami elo okoololuwanggo.

11 Nga mandega ngalo damoni, nondo Anutno yengo yemboongetoowe, Anutndo yanggangonidodo, ene mete ye

hoolooweyelolo yoyeni, oo damoni gomengga teyi, elo negoyelowoku, ko, yengo nowoondoye hamoomonggo, Anutndo ingooteku nguya, ye mete bidodo tewanggo.

12 Noole ngu Anutno yengo yemboongetetoku, ngulo damoningga ngu ngandilo. Simoo bale yengo oo gome tetenggoku ngu kenolo, ngulo ene, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngu suwoo suwoo oowooyi bingami okooyaliyi. Nguno ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo yengo oowooye bingamiye nguya, elo okoololuwa. Noolengo Anut, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo sumangeni, ngundo oo bidodo yeno yeni tunootemukowa.

2

Anutlo Mamana Mande Toongooyingo Oni

1 Ye Kristen dobooguline, noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ko ombuwakuno, noole enedodo gooboongooweloyi, ngulo no yeno solengoyelo, sumoo etenoku nga, ngu ye nga mandega ngalo ingondale teyi!

2 Oni gidalegado noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko ombuweloyi nalu kuli tunooteteku nga, elo ganayelolo ngu, yeno mande ngandilo yunolo, ngulo ene yeno elo, Anut enengombo nga mandega, nga noole yunolo elo; ngundi, Polndo nga so uyingga nakangootoni, noolendo yeno wesiyolo yunootetolo ewolo. Ye ngundilo mande ngu ingolo, ngulo soliyokolo, nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Hamoo oolengo kini.

3 Ye oni gula yoyokootoyi, ngundo ngundilo tewootewoo, nguno ma ganayelowelo. Kootusina, Yesus noole Kristen oni simoo bale, ngulo ko ombuweloyi naluwo ngu ma tunooteyingomo, ngu koletelo oo ululu elaya tunootewali. Ngu ngandilo. Koletelo ngu oni oowooyingga tunootelo, winda winda telo, Anut kootu inowanggo. Ngundilo kootu yunootoyi, ko, ngu naluno ngu, Setanlo oni oowooye, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni nguya, tunootewa. Ngu oningga ngu kootusina, Setanlo ende biyomi de nombo ma kumooweloyi, nguno ulo oonatewa.

4 Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni, ngundo oni simoo bale ebe ganagana anut, ko, simoo bale Anutno yambo mande tetenggoku, nguya mundi oolengo tewa. Ndatelo ngulo, ene enengo oowooyi bingami nangge, elo okoolo, simoo bale bidodo eneno nangge yambo mande teyilo ingowa. Ngundilo telo, kootusina, ene oololo, Yudalo goobooyingolo ya ulungga, oowooyi Tempel, musiyo kundingiyi oolengo nguno bibitelo, ngandilo ewa. No nangge Anut

oolengo, ngulo ye komo nono nangge yambo mande teyilo
ganayelowa.

5 No kuli yeya ootoolo, nguno nga mande nga no yeno
ewono. Ye ngu ma kapengo yewelo.

6 Ene ataga, oo gulado Anutlo Mamana Mande Toon-
gooyingo oni, ngulo ombuweloyi oole goodooyinoote. Eme
Anutndo sunggi yewoku naluno, enengo koni ngu yeni
tunootewa.

7 Anutlo mande kootu ingoweloyi damoningga, ataga, ngu
kombitewolo ko telo oolooteku, ene kootusina, Anutndo
oni biyomingga, ngulo oole andangeyinootoni, nguwoole
enengo damoni biyomingga, ngu hamoo yeni tunootewa.

8 Ngu naluno, Anutlo Mamana Mande Toongooyingo oni
yanggangongga, ngu hamoo tunootewa. Ene, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus, kootusina, enengo dulidalin-
idodo ko ombuteku naluno, nguno enengo yukani, ngundo
ngu oni biyomingga, ngu uleni kumoowa.

9-10 Yo, ndawu nalunggano, Anutlo Mamana Mande Toon-
gooyingo oni, yanggangongga ombuteku naluno ngu, Se-
tanlo yanggangoni ngundo yeni tunootewa. Ngundilo
tunootelo, ene ebe ganagana sunggi oowooyingga telo, ko,
damoni sungo oolengo gula, onindo ma teweloyi ngu tewa.
Ngundilo telo, nguno ebe ganagana mande damoni biyomi
ulungga telo, nguno oni Anutlo mandeni kootu inooten-
ggoku, ngu ganayelolo yoyowa. Ndatelo ngulo, simoo bale,
Anutndo yoyowelo mande ewoku, ngu ingolo, yokowolo.
Ngundilo ngulo, ngu oni ngu ene Setanlo endeni biyomingga,
nguno ulo oonatewanggo.

11 Yo, ndatelo ngulo, oni simoo bale, Anutlo oole ma key-
owelo ingootenggoku ngu, Anutndo enengo ingoyingoye ngu
tetoni wenonowanggo. Ngundilo ngulo, ene Anutlo Mamana
Mande Toongooyingo oningga, ngulo ebe ganagana mandeni
ngu ingolo, nguno ene nowoondoye hamoo tewanggo.

12 Ngundilo ngulo, ene Anutlo mande hamoo, ngu nowoon-
doyemo hamoo ma telo, ene damoni biyomi nangge keyolo,
teweloyim ingolo, ngulo oni oni tewanggo. Ngundilo da-
moni biyomi ngu telo oodoyi, wilikoyeloweloyi naluno, ene
oonatewanggo.

Anutndo Ye Ko Yoyoweloyimbolo Kuli Logoyelowolo

13 Ye Kristen dobooguline, Anutndo yengo gome ingootoni,
ngulo yemboongewelo naluno, noole komo Anutno yengo
esetelo yemboongelolooteto. Ndatelo ngulo, Anutndo kulimi
oolengo, ye ko yoyoweloyimbolo logoyelowolo. Ye enengo
hamoo mande, ngulo nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu,

Yuka Kundingiyimbo, yengo nowoondoye ko damoni biyomiye sonowootoni, ataga, ye enengo oolengo tunootelo oolootenggo.

14 Yo, Anutndo, ye enengo Mande Keda Mesalango, no yeno wesiyolo ewonoku, ngulo nowoondoyemo hamoo teyi, elo logoyelowolo. Anutndo ngundilo telo, nguno Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo noole enengo dulidalinimo oliyilo ingoote.

15 Ngundilo ngulo, asa, ye Kristen dobooguline, ye nga mandega, nga gome ingoya, ma kapengoyewelo! Yengo, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno komo yanggango dikayi. Anutlo mande bidodo so uyino, ko manggomo etuyelowonoku ngu, ye komo ngu bidodo oolengo gome keyoyi.

16 Noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ko, Awa Anut, ngundo noolengo gome oolengo ingooteli. Ngulo ngu, enengo sumangeni, ngundo noolengo nowoondonayi yeni, gome oluwa. Ene ngundilo telo, ene noole hoolooweyelootoni, nowoondonayimo hamoo telo, Anut sobowootooye, ngundo ene noole ko yoyowa.

17 Noole Anutno yemboongetooye, Anutndo yengo nowoondoye yeni, yanggango yetoni, ngunonggo ye hoolooweyelootoni, ye mande damoni ngu bidodo gome nenengo keyolo tewanggo.

3

Ye Komo Anutndo Noole Hoolooweyeloni, Eya Yemboongeyi

1 Nolo so uyinggano, mande wenga, no ngandilo mande, yeno ewelo. Ye Kristen dobooguline, ye komo Anutno yemboongetoyiga, enendo noole hoolooweyelolo, ngunonggo, Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni ngu mela bidodomo logowooweloyi ngu yeno oololo tunootewoku, ngundilo eneno nguya tunootetoni, ngu keyowanggo.

2 Oni gidalega Anutlo mande ingolo, ene nowoondoyemo hamoo, ma tetenggo. Ngulo, no ye sumoo yunootoowe, ye komo Anutno yemboongetoyiga, Anutndo mbumbuwadodo oni damoni biyomi oolengo tetenggoku, ngu ma yoyokootoni, ngundo noole yombuliyelowelo.

3 Setando tewooyelowelo ingootekuno ngu, noolengo, Oo Bidodo Sembuli, ngundo mete ye pawayelolo, yanggango yunootoni, nguno Setando ye ma yoyowa. Ndatelo ngulo, noole kuli ingooteto. Oo Bidodo Anutndo tewelo ewoku ngu, ene komo ngundilo temukowa.

4 Noole, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno nowoon-
donayi hamoo tetetoku, enendo hoolooweyelootoni, nondo
mande no damoni bidodo etuyelowonoku ngu, ataga teteng-
goku, kootusina nguya, ngundilo tewanggo.
5 Noolendo Anutno yengo ngandilo yemboongeteto. Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi, gedo enengo ingonduduye
yoonenengootoyi, nguno ngu, ene gedo gengo simoo balelo,
nowoondoyi teteku, damoninggega ngu, ene nguya, ngulo
gome ingowanggo. Nguno, ene Kristusno yanggango
dikalo, kowuli koolowoowolo ngundilo, ene nguya, ngundilo
koolowoowanggolo ingooteto. Hamoo.

Oni Bidodo Komo Ko Teyi

6 Ye dobooguline, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus
Kristus oowooyimo, noole mande yanggango, yeno ngandilo
eteto. Kristen dobooye gula ye kewooloyemo, nguno ene
kingo bibitelo ootoolo, ngunonggo, noolendo mande yeno
ewootoku, ngu ma keyolo, ko gula ma tetoningga ngu, asa,
ye ngu oningga, ngu tanggeyimo ma oluwelo. Ndatelo ngulo,
ene noolendo mande etuyelowootoku, ngu ma keyowong-
gori.
7 Noole ye kewooloyemo oluwootoku naluno ngu, noole
ko tewelo sulenayi, ma kini yewootowo. Kini, noolengo
damoninayingga, ngu ye kuli ingowonggo. Ngulo ngu, ye
komo ngundiya, keyoya ko teyi.
8 Yo, hamoo oolengo, noole ye kewooloyemo
oluwootokuno, suwoo suwoo ko yanggango telo, bobeye
yolo, noolengo oowali uliyolo neloluwooto. Noole yeno
oowali kingo yolo, ma newootowo. Kini, noole ngu kongga
tewootoku, ngulo ye kowuli yunowelo ma ingowootowo.
9 Ngu hamoo, Anutlo ko oni ngu Kristen simoo bale
kandeyemonggo, oowali yoweloyi ngu Anutlo mamana man-
deno ooloote. Ene noolendo yeno oo ngulo ma yemboonge-
wootowo. Kini, noole ngu damoninggano ko tewootoku ngu,
oo gaboyi ngundilo nangge etuyelowootoku, ye ngu kenoya,
ngundiya teyi.
10 Noole kuli ye kewooloyemo oluwootoku nguno, noole
yeno mamana mande ngandilo ewooto. Oni gula ene ko gula
ma tetoni ngu, asa, ene oowali ma newalo ewolo.
11 Ene noole yengo mande binga ingowootoku ngu, oni
gidalega, ye kewooloyemo oolootenggoku, ene ko ma telo,
kingo oolootenggo. Ngulo ngu, ene oni sungombolo ko, ngulo
mande mande oowooyingga kingo telo oolootenggo. Ene oni
sungombolo ko, ngu enengo oo kini.
12 Ngundilo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
Yesus Kristus oowooyimo, noole mande yanggango, ye

yunooteto. Oni ngu, ene komo enengo endeyoyingo gome
ngu sobowooya, enengo balesumooye ko simooye nguya ko
yanggango teya, ngunonggo oowali yoya neyi.
13 Ngulo ngu, ye Kristen dobooguline, ye komo damoni
gome nenengo, ngu tewelo ma suleye kiniyewelo.
14 Oni gula ye kewooloyemo nguno, ene noolengo mande
so uyimo nakangootetoku, nga ma keyootoningga ngu, asa,
ye ngu, oningga, ngu gome kenoya, ye ngu tanggeyemo ma
oluwelo. Nguno ngu, enengombo damoni biyomi tewoku
ngulo oyumo yowa.
15 Ene noolendo ngu ngandilo ma eteto. Yendo ngu
oningga, nguya me oni ngundilo teyilo ma eteto. Kini, ene
yengo dobooye, ngulo ye ene mamanangoya mande gome
inolo hooloowetoyi, ene nguno yanggango yolo, damoni
nenengo oolengo ngu tewa.

Mande Wenga

16 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, enengombo nangge,
nowoondoye imakeyingo damoningga, ngulo sembuli.
Nondo Anutno yemboongetoowe, ene ye suwoo suwoo
oo bidodo nowoondoye imakeyingo damoningga, ngu
yunowa. Nondo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno
yemboongetoowe, ene yeya suwoo suwoo oluwanggo.
17 No Pol, nondo nangge, nenengo kandenembo kam-
bayelowolo mande, nga yengo nakangooteno. Nga ngu
nenengombo so uyi bidodo nakangootenoku, nguno ngu,
nolo sunggi, ngu ngandilo nakangooteno.
18 No Anutno yengo yemboongetoowe, Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo sumangeni ngu ye
bidodoboya olini. Ngu hamoo.

1 Timooti
1 Timootilo Mande Tabango

Timooti oningga ngu, ene Esiya mela etenggoku, ngu gumisina ngunonggo mayewolo. Enengo eweyi ngu ene Girik oni, ko, enengo nemi ngu Yuda bale. Polndo kootu endeyoyingongga, nguno ene Timooti nguya yootoni, ngundo Pol hooloowelo, telo ngu, enengo ko goboolo oni tunootelo endeyoweloyi, ngulo sunggi tewolo. (Aposel 16:1-3). Kootusina, Polndo ene Timootino ngu Epesasno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale, ngu soboyelonilo sunggi yewolo.

Nga so uyingga, ngalo mande gumgum ngu ngandilo.

Polndo ngu ese mande ewoloku, ngu ene Timooti yolo hooloowweweloyi, ngulo ewolo. 1:1-2.

Etuyelowolo mande nenengo, ngulo mandeni. 1:3-20.

Yemboongeweloyi damoni ngulo mande, ko, simoo balelo damoniye gome nenengo ngulo mande. 2:1-15.

Kristen simoo balelo tabangoye, ngulo damoniye. 3:1-16.

Ingoweloyi mande, ngu Timooti ene komo enengo damoni ngu gome sobowooya, enengo mandeni etuyeloyingo ngu nguya, gome sobowoonilo ewolo. 4:1-16.

Timootilo koni ngulo mande ingoni elo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bale, ngundo gome hoolooweyeloya ko tenilo, mande ewolo. 5:1–6:21.

1 No Pol, no Aposel, Kristus Yesuslo sulena oni. Anutndo noole ko yoyootoni, Kristus Yesus kenowelo sobowootetoku, ngundo no sunggi yenunolo, enengo Aposel oni yootunonelowolo.

2 Timooti, ge Kristusno nowoondogemo hamoo teyingo, ngulo ge nolo nangone oolengo. Nondo nga oo naka nga ngu, gengo nakangooteno. Awa Anut, ko noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, enengo sumangeni, ayibiyini, imakeyingo ngu mete geya olili.

Noole Mande Ebe Ganagana Ngu Bidodo Wongooye Uwa

3 No kuli Masedoniya oolouwelo yade oololo, ooleko geno etoowe, ingowolo, ngundilo nangge, ataga nguya no geno eteno. Ge komo Epesas endemo nguno ootoo, ngunonggo oni gidalegado mande ebe ganagana simoo baleno elo etuyelootenggoku oni, ngu gedo mamanayeloya e! Ye komo ngundilo ebe ganagana mande ngu simoo baleno ma etuyelowelo! Ewolo.

4 Yo, hamoo, ngu oni ngundo kingo mata oowooyingga
suwoo suwoo elo, ko enengo osi sambaye oowooye ngulo
mande gumgum elo woosoolo etenggo. Ngundilo mande
mande ngu etoyi, ngundo simoo bale wesowootoni, sungo
sungo telo, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyin-
gomu, ngu yombuliyootenggo. Yo, ngundilo mandega
ngundo oni simoo bale ma hoolooweyelootoni, Anutlo koni
tetenggo.

5 Ene nondo, ataga nga mamana mandega ge gunootenoku
nga keyolo ngu, ariya, Anutlo mamana mande nowoon-
dogemo oolooteku, ngundo ge oo biyomi gula tewolo, elo
ma ete. Nguno, ene Yesusno nowoondoye hamoo teyin-
gomu, ngu gome ingootenggo. Ngu mande damoningga
ngu bidodobo nowoondoye yokutuwootoni, ene ngunonggo
nowoondoyi teweloyi, damoni gome ngu tewanggo.

6 Nga etuyelowolo oni ebe ganagana ngando, ene damoni
nenengo ngu yokolo, ene wenonolo kingo mande, nguno
nowoondoye yetenggo.

7 Yo, ene Anutlo mamana mande ngu simoo bale etuyelow-
elo elo, ngandilo ingootenggo. Noolengo mande nga ngu,
hamoo oolengo, elo ingootenggo. Ene mandega, ngulo
damoni nguya, ma ingootenggo.

8 Noole ingooteto. Anutlo mamana mande ngu gome
nenengo. Anutlo mamana mandega, ngulo damoni ngu
ngandilo. Onindo endeyolo oluweloyiga, ngu yoonenen-
goote.

9-10 Noole nguya ngu ingooteto. Mamana mande ngu oni
nenengomu yomosiyoweloyi, ngulo kini. Kini, mamana
mande ngu, oni mamana mande kalongootenggoku; ko, ene
tabango oni manggoye nguya, ma keyolo, utolo oolongoolo
oolootenggoku; windawinda tetenggoku, ngulo mamana
mande. Nga ngu oni Anut kootu inolo, ene mbumbuwa
tetenggoku ngu; oni ene Anutlo mande kootusina elo, ene
mela ngalo damoni biyomi ngu owetenggoku, ngulo ma-
mana mande. Nga ngu oni awanamoye yuleyi kumooten-
ggoku; ko, oni gidalega nguya yuleyi kumootenggoku; oni
simoo bosebalese telo, ooleko ooleko endeyootenggoku; oni
ngu ene Sodom ende onilo damoniye biyomi keyolo teten-
ggoku; oni ene yakakayi oni yolo yoyeni, enengo kingo ko oni
tetenggoku; ebe ganagana mande ebe ganagana tetenggoku
oni; oni ene ebe ganagana elo, no hamoo oolengo ulungga
awundilo elo etenggoku oni; mande damoni biyomi gi-
dalega, ngundo mande metemi nguya longge telo, yombuliy-
ooteku, ngu nguya yomosiyoweloyi mamana mande, ngulo

damoni.*
11 Ngu oo ngundilo ngu, Anutlo mande keda mesalango
nguno oolooteku, ngu Anutndo no logonelowoku, ngu
simoo baleno wesiyolo eweloyimbolo. Nga Mande Keda
Mesalangongga nga ngu, Anutlo dulidalinidodo, ko, enengo
oowooyi bingami okooweloyi damoningga, ngu simoo
baleno etuyeloote.

Anutndo Pollo Nowoondoyi Tewolo Ngulo Esetewolo

12 No Kristus Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngundo yanggango no nunootoni, enengo koni
nangge telo oluwano. Ene nolo damonine gome ngu in-
gootoni, no mete enengo koni teweloyi ingolo, ngulo enengo
sunggi ngu nono yelo, noyolo, enengo koni nga teweloyim
logonelowolo. Ngundilo ngulo, no eneno eseteteno.
13 Hamoo, kulimi no enengo oowooyi yumooyinolo, ngulo
no Anutlo oni simoo baledoya sanggili telo, yutolo yombu-
liyelowonggori. Ndatelo ngulo, no ooga tewonoku, ngulo
damoni ma ingolo, ko, Yesus ngu ene ndawu oningga, ngu
no kuli watayi ma tewonowo. Yo, hamoo no ngundilo
teloodoowe, ene Yesusndo nowoondoyi newolo.
14 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Kristus Yesus,
ngundo sumange ulungga oolengo, nono yelo, nowoondoyi
teweloyi damoni ngu Kristusno nowoondone hamoo teyingo
ngu, yeni tunootewolo. Ngunonggo ngu, Yesus Kristusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, oni bidodo nondo nowoon-
doyi teyunooteno.
15 Nga mandega nga ngu, hamoo oolengo, oni simoo
baledo ingolo, nowoondoyemo hamoo teweloyi. Ngu
ngandilo. Yesus Kristus, ene melako ngano oni simoo
bale, noole mbumbuwanonggo andangeyelolo, yoyowelo,
ombuwolo. Nondo ngu weti mbumbuwa teweloyi, oni
koletewonowo.
16 Yo, hamoo oolengo, kuli nondo ngu mbumbuwa
teweloyi oni koletewonowo. Ene Kristus Yesus enengo
sumangeni, ngu bidodo yeni koletelo nono ombuwolo. Ngu
sumangeningga, ngulo gaboyi, ngu simoo bale etuyelowolo.
Nguno ngu, oni simoo bale no neyowanggoku, ngu Yesusndo
nododo ma boguwoowolo. Ngulo kootusina, oni simoo bale
nguya neyolo ingolo, nguno ene Kristus Yesuslo, nowoon-
doyemo hamoo telo, suwoo suwoo keda oluweloyi ngu
yowanggo.

---

* **1:9-10:** Oni Sodom ende ulungga nguno oluwonggoku, ngundo ngu baledoya kini, simoondo enengo nangge ebe kolokolo damoni biyomi ngu tewonggori. Anutlo Mande Kulimimo, ngu Stat/Yenesis 18:16-33 gumi, ko, gumi 19:1-29 mandega, ngu kandangeya ingoyi.

17 O Anut, nondo gengo nowoondoyige ulungga, no
nunootoyi, ingolo, ngulo no komo geno yemboongetenoku
nga! Ge suwoo suwoo oo bidodo sobowooweloyi, ngulo
Sembuli! Ge ma kumoowa; ko onindo geyoweloyi nguya
kini! Gedo nangge, ge Anut oolengo! Ge nangge oowoongge
ulungga oolengo, ngulo gengo dulidalige sugi sugi oluwa!
Ngu hamoo! Elo ewolo.

Polndo Timooti Ko Inowolo

18 Nangone, Timooti, no Anutlo mamana mande nga
ge gunooteno. Nga mandega nga ngu, nolo ingoyin-
gonemonggo, geno ma eteno. Kini, kuli Anutlo ingondudu
eyingo onindo, geno oo tunooteweloyi mandega ngu, enendo
nguya ngundilo ewolo. Ngu mande gomengga ewoloku,
ngu yanggango dowooya, ngunonggo ge mete me onidodo
yanggango ebe uleyi.
19 Ngu ebega nguno ngu, ge nowoondogemo hamoo
teyingo ngu gome dowooya, damoni gome metemi, Anutlo
mamana mande, ge nowoondogemo oolooteku, ngu nangge
te. Oni gidalega ngu damoni metemingga, enengo nowoon-
doyemo oolooteku, ngu yokolo, kootu inootenggoku, nguno
enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu sono tuwi telo
mela yombuliyooteku, ngundilo tetenggo.
20 Hayimeniyas, ko Aleksanda elaga ngundilo tetoli, ngulo
nondo ene yoyolo, Setan kandeyimo yoyewonowo. Ene
ngunonggo ingondudu metemi yoya, Anut oowooyi ko ma
yombuliyolo yumooyinowali.

2

Yemboongeweloyi Ngulo Damoni

1-2 Ariya, koletelo nga kongga nga no ye eririyelootoowega,
ngu nangge teyi. Ngu ngandilo. Ye Anutno yemboonge-
toyiga, enendo oni simoo bale bidodo, oni ululu, oo sobosobo
oni nguya, Gabman oni nguya hoolooweyelowanggo. Ye
komo Anutno ngu oni ngulo eseteyi. Ye Anutno ngundilo
kila tetoyi ngu, asa, noole bidodo nowoondonayi imakeyingo
ootoolo, ngunonggo Anutlo mandeni, ko, damoni metemi
gome nenengo, ngu nangge keyowato.
3 Kila ngundilo teweloyi ngu, Anut doongeyimo gome
metemi. Yo, noole ko yoyowolo Anutga ngundo, ngulo gome
ingoote.
4 Yo, Anutndo oni simoo bale bidodo yoyoweloyimbolo
ingoote. Ngundilo ngulo, Anutndo oni simoo bale yoyeni,
mande hamoo ngu damoni gome nenengo oolengo in-
gowanggo.

5 Noole ingooteto. Anut gulanangge ooloote. Anut, ko
oni simoo bale nguya, kewooloyemo kawarara tewoloku, oni
gulananggedodo ooloote. Ngu oningga ngu Kristus Yesusga,
ngundo nangge. Enengo goweyi, ngundo oni simoo bale
bidodo uliyelowolo.
6 Nga kongga ngalo naluni tunootetoni, oni Yesus Kristus
enengombo enengo kedaga ngu oni simoo bale bidodo
uliyeloweloyimbolo yelo, ngundo ko uliyelowolo. Ngu da-
moningga nguno, Yesusndo Anutlo ingondudu yeni tunoote-
wolo. Ngu ngandilo. Anutndo oni simoo bale bidodo
yoyowelo.
7 Ngulo ngu, Anutndo noyolo, Aposel kono ngano noye-
wolo. Nolo kone ngu, enengo mandeni ngu wesiyolo
eweloyi. No hamoo oolengo elo, ebe ganagana mande ma
eteno. No ngu oni sowe gidalegalo etuyelowolo noyewoku,
nguno ene nguya, nga hamoo mandega ngalo nowoon-
doyemo hamoo tewanggo.

8 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Ende bidodomo, oni
simoo bale ngu, ene komo Anutno kandeye okooya, enengo
oowooyi bingami eya yemboongeyilo ingooteno. Ene
ngundiya teya ngu, ene nowoondoye gookingo yetoni, sang-
gili teweloyi damoni ngu yokoya, ene kundingiyi ootooya,
ngunonggo ene Anutno yemboongeya oliyilo ingooteno.

Baledolo Mande

9 Nondo ngu ngandilo ingooteno. Bale galo ngu ene
komo towikumba goweye logonono teyi. Goweyimo ma
woologongolo ndindi tewelo. Towikumba metemi logonono
ngu nangge teyi. Bale galo, nguno goweye nakangolo, nguno
uye, moondeye, ma nakangowelo. Beye goyayi nangge
penggolo, towikumba gome gomemu ngu ulini ulungga, ngu
ma yolo, goweye nakangowelo.
10 Kini, bale galo ngu, ene Anutlo nambosumoongo
ootooya, ene ngunonggo Anutlo kongga tetenggoku, ngundo
nangge enengo nakaya oolengo.
11 Bale ngu, ene komo neneteya, tolige bibiteya,
ngunonggo mande ingoya, ene newende gome
imakeyingomo ootooya, manggoye ukingoyi.
12 No bale gula yokootoowe, ngundo oni etuyelowolo ma
oluwa. No, baledo simoolo tabango ma oluwa. Bale galo ngu,
ene komo manggoye ukingoya, ene komo mande ngu nangge
ingoyi.
13 Ngu ngandilo. Anutndo ngu ene Adam koletelo yelo,
kootusina, Ewa balega ngu yewolo.

14 Adam enengombo mande ebe ganagana ngulo newen-
demo hamoo ma tewolo. Kini, balega ngundo ebe gana-
gana mande ngulo newendemo hamoo tetoni, mbumbuwa
tewolo.
15 Bale ene Kristusno nowoondoyemo hamoo telo,
ngunonggo nowoondoyi teweloyi damoningga, nguno
ootoolo, ngunonggo ene towikumba gome, goweyi logonono
telo, ootoolo, ngunonggo Anut doongeyimo damoni gome
nenengo telo oode ngu, asa, Anutndo sunggi mande ngandilo
elo, gosiyowolo. Bale simoo yomooweloyi naluno ngu,
Anutndo ene gome hooloowetoni, yanggango yolo, ene
simoo mete yomoowa.

3

Kristen Simoo Balelo Sobosobo Koleteyingo Ngulo Mande

1 Nga mandega nga, ngu hamoo oolengo. Oni gula Anutlo
simoo bale bidodo soboyelolo tabango koleteyingo oluwelo
ingooteku ngu, asa, ene komo ko gome teweloyi, ngulo gome
ingoni.
2 Ariya, sobosobo ngu gome nenengo oolengo oodoni, oni
simoo baledo eneno biyomi gula ma kenowanggo. Ene komo
bale gulanangge ngulo kameyi oolengo olini. Ene komo
sono kowoo logono nangge neya, enengo oo bidodo teteku
ngu logono nangge teni. Enengo ingonduduni, goweyi ngu
bidodo gome sobowooya, imakeweloyi damoni ngu keyoya,
damoni gome nenengo ngu bidodo teni. Ene oni bidodo
enengo yano ombutenggoku, ngu gome soboyeloni. Ene
komo oni bidodo etuyeloweloyi, oni gome ingondududodo
olini.
3 Ene sono kowoo ulungga nelo wenonolo, oni sungom-
boya sodedo sanggili telo ebe ma ulewelo. Kini, ene oni
sungomo imakeweloyi damoni gome, ngu nangge teni. Ene
bobeye oo ngulo nangge hahangelo, ingondudu ulungga ma
tewelo.
4 Ene enengo baleyi simoongo ngu gome soboyelolo,
ngunonggo enengo simoongo nga yoyeni, enengo mandeni
gome keyolo, tolige bibitetenggo.
5 (Oni enengo baleyi simoongo gome ma soboyelolo ngu,
asa, ene Anutlo oni simoo bale soboyeloweloyi nguya, ngu
ereremo kini.)
6 Oni Kristen keda tewoku, ngundo sobosobo oni telo,
ma oluwelo. Ndatelo ngulo, ene windawinda tewaku ngu,
asa, Anutndo ngu oningga, ngu goweyi sanggawelo mandeni
wilikoweloyi ngu, Setan goweyi sanggawelo mandeni wil-
ikowolo, ngundilo tewa.

7 Endemo simoo bale kewooloyemo, nguno oni oowooye
gome nenengo, oni gome etenggo. Ene oowooye gome
metemi kini ngu, asa, ngu oningga ngundo oyumo yowaku,
Setanlo soolo bowela nguno solewa.

Kristen Simoo Balelo Tabango Oni Ngulo Mande

8 Ngundilo nangge, simoo bale kewooloyemo, endemo
Kristen tabango onidodo nguya, ene komo ingonduduye
nenengo oolengo ingoya, ngunonggo enengo koye gome teyi.
Ene manggoye elaya ma tewelo. Ene sono kowoo nelo ma
wenonowelo. Ene oni dobooguliyebolo bobeye kingo yowelo
ma ingowelo. Endemo oni doongeyemo nguya, ene komo oni
gome nenengo tunooteya olini.
9 Ene komo ngandilo ingootenggo. Ene Anut doongeyimo
mamana mande nowoondoyemo oolooteku, ngundo oo biy-
omi gula tewolo, elo ma ete. Ngulo ene komo mande hamoo
ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu gome ingoya, gome
dowooyi.
10 Koleteya ngu, enengo koye ngu tewooyeloya yeyoyi. Ene
koye gome metemi tetoyi, nguno oni gulado damoni biyomi
gula eneno ma kenowanggoku ngu, ariya, ene mete Kristen
simoo baleno ko oni gome telo oluwanggo.
11 Ngundilo nangge, endemo simoo bale ngundo ko oni
ngulo bale sumooye nguya yeyootoyi, ene ingonduduye
gome nenengolo etenggo. Ene kootusina, mande kono kono
ngu ma ewelo. Ene sono kowoo netenggoku, ko oo bidodo
teteku nguya, ngu ene komo logono nangge telo, suwoo
suwoo damoni gome nenengo, ngu nangge teyi.
12 Yo, hamoo, Kristen simoo balelo ko oni ngu, ene komo
bale sumooye gulanangge nangge oluwanggo. Ene komo
enengo baleyi simoongo nguya, gome soboyelowanggo.
13 Oni ene Kristen simoo balelo ko oni telo oluwelo ngu,
ene ko gome metemi tetoyi, enengo oowooye nguya gome
metemi oolengo oluwanggo. Ngundilo telo ngu, ene mete
Kristus Yesus ngulo mandeni, ngu yanggango oolengo we-
siyolo ewanggo.

Anutlo Mande Ngulo Damoni

14 Hamoo, no geno sodedo oolengo oolouwelo ewonoku,
ene ataga nga mandega nga nakangolo gunootenoku nga.
15 Ngulo ngu, no sodedo geno nguno ma ooloutoowega
ngu, asa, ge mete nga mandega nga kenoya ingo. Nguno ngu,
Anutlo simoo bale ngundo mande damoni gome nenengo
Anutndo ngulo ingooteku, ngu tewanggo. Ndatelo ngulo,
ngu Anutlo simoo bale ngu, ene ya osiyi yanggango dikalo,
ngunonggo ya koolowooteku ngundilo. Yo, hamoo, ngu

Kristen, ngundo Anutlo hamoo mande ngu yolo, simoo bale gidalegano wesiyoya eyi.

16 Yo, Anutlo mande damoni ngu, ene ulungga oolengo. Onindo nga mandega nga, yeni biyomi yeweloyi nguya kini. Ngu ngandilo:

Ene oni kilalongo oolengo tunootewolo. Yuka Kundingiyimbo, enengo damoni yeni tunootewolo ngu, ene noolengo Sembunayi oolengo ngu etuyelowonggori. Engel onindo ene kenowonggori. Enengo mandeni ngu oni sowe bidodomo ooloute. Mela ngano, oni simoo bale oowooyingga eneno nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundo ene Sambo endemo oolelo, ene ngu Anutdodo goboolo oolooteli.

4

Ebe Ganagana Onilo Mande

1 Yuka Kundingiyi, ngundo mande yootunolo ngandilo ete. Kootusina, oni gidalega nowoondoyemo hamoo tewolo ngu yokowanggo. Yo, ene Setanlo keyimo oni ngundo ganaganayelolo, noole Anutlo ingondudu eyingo oni, elo etoyi, ene ngulo mandeye ingolo keyowanggo. Ene oo yuka biyomi, ngulo damoni biyomi ngu etuyelootoyi, nguya keyowanggo.

2 Ngu naluno, ebe ganagana oni, ngundo ebe ganagana damoni sungo ngu etuyelowanggo. Ndatelo ngulo, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yokolo, nguno enengo ingonduduye nenengo gula ingoweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, enengo mbumbuwaye ngu, ene ma ingootenggo.

3 Ngundilo oni, ngundo ene simoo bale ngandilo etuyelootenggo. Ene komo elambalisa teweloyi damoni ngu yokoya, oowali oowooyingga nguya yokoya, loogu teyi, elo etuyelowonggori. Ene Anutndo ngu oo ngu ye yunowolo. Yo, noolendo enengo hamoo mandeni ngu ingootenggoku, ene mete oowali yolo, Anutno esetelo newato.

4 Noole ingowato. Anutndo oo bidodo yemukoyingo ngu oo gome oolengo. Ngu noole oolongooye uweloyi kini. Kini, ngu noole yolo, ngunonggo Anut bingami okoolo esteweloyi.

5 Ndatelo ngulo, Anutlo mandeni, ko, Anutno yemboongengga ngudodo goobootoni, oo ngu yeni, kundingiyi tunootete.

Timooti Ngu Komo Kristuslo Ko Oni Gome Olini

6 Ge nga mandega nga dobooguligemo elo etuyelolo ngu, ariya, ge Kristus Yesuslo ko oni gome oluwa. Yo, hamoo, ge bodaga oluwoku oololo, ataga nguya, ene ge mande

gome etunggelooteku, nguno ge yanggango ulungga yolo,
nowoondogemo hamoo teyingo, mande gomengga ngu key-
olo ooloote.
7 Ene bale dogodogonimbo ngu, ene kingo mata mande
ngu etenggoku, ko, kingo mande, Anutlo mande ma key-
ooteku, ngu bidodo kootu ino! Ge komo Anutlo mande da-
moni, nguno gengo yanggango yoweloyi ngulo ko yanggango
te!
8 Ge ingooteku ngu, noole gowenayi yanggango yeweloyi
ngu, asa, tewoongolo, ko yanggango ko tetooye, ngundo
noole hoolooweyelowa. Ene Anutlo mande damoningga,
ngu keyoweloyi, ngulo tewoongolo keyowatoku, ngundo
ataga ngano hoolooweyelootoni oode, kootusina nguya,
gome oolengo hoolooweyelowa.
9 Nga mandega nga ngu, hamoo oolengo. Nga man-
dega nga ngu, oni simoo bale bidodo gome ingolo, keyolo,
nowoondoyemo hamoo teweloyi, ngu gome oolengo.
10 Anutndo oni simoo bale bidodo yoyowelo koyi teteku
ngu, noole enengo oni nowoondonayimo hamoo teyingo
ngu, ene hamoo yoyowolo. Noole Anut suwoo suwoo keda
oluweloyiga, ngulo nowoondonayimo hamoo telo, noole
enendo yoyoweloyiga, ngu sobowoowato. Yo, hamoo, ngu
damoningga ngulo nangge, noole suwoo suwoo tewoongolo,
ko yanggango oolengo telo, enengo damoni keyowato.

11 Ge komo nga mamana mande, nga oni simoo baleno,
eya, gome etuyelootooga, ene komo ngu keyoyi.
12 Ene ge geyolo, simoo kosiyi, ngundo kingo oningga, elo
ma ingowelo. Kini, ge komo oni etuyeloyingo oni kilalongo
tunootelo oodoyi, nguno ngu, Kristen oni simoo bale, ge
geyolo kenggelowanggo. Ngu ngandilo. Gengo mande
eyingomo, gengo endeyootekuno, ko, gengo nowoondoge
dobooguliige yunootekuno, nowoondogemo hamoo teyingo
nguno, ko, Anut doongeyimo ootootoongge, damoningge
gome nenengo, ngu bidodo kenolo, ene ge kenggelowanggo.
13 Nga nalungga ngano, ge no soboneloya ootooya, nguno
ngu, ge komo suwoo suwoo Anutlo mande, ngu oni simoo
baleno kandangeya, mande ngulo damoni gome wesiyoya,
eya, etuyeloya ootoo.
14 Kuli Kristen onilo tabango, onindo kandeye ge tabagemo
yeyingo naluno, nguno ene ge Anutlo ko oni goyewonggori.
Yo, enendo ge sunggi yelootoyi, nguno Yuka Kundingiyimbo
Anutlo ko teweloyim kingo oo duwoo gula ge gunowolo. Ngu
naluno nguno, oni gulado, gedo kootu ko teweloyi, ngulo
ingondudu telo ewonggori. Ngulo ngu, ge ngu oo kingo
duwooga, ngulo koni tewelo wembuge ma kiyayi yewelo.

15 Nalu bidodomo, ge komo ngu kongga ngu sobowooya
teya, nguno nangge ootoo. Ge ngundilo tetoyi ngu, asa,
oni bidodo, gengo kongge, ngu tunoo oolengo kenootoyi,
ulungga oolengo tunootewa.
16 Gengo damoninggega teteku ngu, komo gome
sobowooya, simoo baleno oo etuyelooteku nguya gome
sobowoolo. Oni etuyeloyingo koyi ngu, ge suwoo suwoo ngu
kongga ngulo koyi yanggango te! Ge ngundilo tewaku ngu,
asa, ge goyolo, ngunonggo oni simoo bale gengo mandege
ingolo, nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguya Anutndo
yoyowa.

5

Timootindo Oni Simoo Bale Yeyolo, Enengo Soweni Nenengo, Elo Ingowa

1 Ge oni dogodogoni nguya ma boguwoolo yeyolo ewelo.
Kini, ge komo mande olengomonggo eya, gengo awangge
yomosiyooteku, ngundiya ene yomosiyelo. Ge gengo kone-
dobooge yomosiyelooteku, ngundilo nangge, simoo kosiyi
gidalega nguya, ngundiya yomosiyelo.
2 Gengo nangge yomosiyooteku, ngundilo ge komo bale
dogodogoni, ngu gome yomosiyelo. Ge bale kosiyi gidalega
komo gome yomosiyelo, gengo kuwoongge yomosiyooteku
ngundilo. Yo, hamoo, Anut doongeyimo damoni gome ne-
nengo, nguno gengo kuwoongge yomosiyooteku, ngundiya
ene yomosiyelo.

Bale Nggami Ngulo Mande

3 Bale nggami gula kameyi kumootoni, enesu nangge
oodoningga ngu, ariya, ge ngu balega ngu gome sobowooya
yomosiyo.
4 Ene bale ngundilo ngu ene simoongododo, ngundi osi
osiyidodo bine, ariya, ene ngandilo gome ingowanggo. Anut
doongeyimo, enengo ko koletelo ngu enengo awanamoye
osi osiye nguya soboyelowanggo. Ndatelo ngulo, enendo
kuli ene soboyelolo ko tewonggoku, ngulo gumi ngundilo
tewanggo. Yo, Anutndo ngundilo damoningga ngulo gome
ingoote.
5 Ene bale nggami gula enesu nangge oodega ngu, ariya,
ngu balega ngu ngandiya teni. Ene Anutno newendemo
hamoo tetoningga ngu, suwoo suwoo naludodomo, ene
komo Anutndo hoolooweneloni, eya yemboongeya olini.
6 Ene bale nggami gula, enesu nangge telo, ene in-
gonduduni bulibali ingolo, goweyi damonimo oolooteku
ngu, asa, Anut doongeyimo, ene kuli kumooyingo ngundilo
ooloote.

7 Ge komo bale nggami, ko, enengo simoongo ngudodo
mamanayelootooga, ene nga mandega nga keyoya, damoni
nenengomo oodoyi ngu, asa, oni sungombo ene goweyi
sanggawelo mande gula, eweloyi kini.
8 Oni enengo dobooguliye gome ma soboyelolo, oni enengo
dalo sowe oolengo, ko, bale nggami eneno oolootenggoku,
ngu gome ma soboyelowaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene
newendemo hamoo teyingo ngu, ene kuli yokowoku ngu,
ngulo ene oni biyomi oolengo. Oni Anutlo ma ingootenggoku, ngundo damoni biyomi ngundilo ngu ma tetenggo.
9-10 Bale nggami oowooyi oolooteku, so uyinggano, nguno
ge ngundilo bale, ngu oowooyi nguno nakango. Bale ene
mooma onibi kabusa (60) yokoyingo ngu, ene simoo gulanangge baleyi. Ngundilo bale ngu, ene ko oowooyingga
teweloyi, oowooyi gome metemi. Ene kuli, enengo simoongo
gome soboyelowolo. Ene ende sungo oni mayetoyi, oo kalo
yunolo yomosiyelowolo. Ene ko oowooyingga Kristen oni
simoo baleno teweloyi, ngulo meyelo oolootenggo. Ene
oni kowuli yolo oodoyi, ngu hoolooweyelolo, ko metemi
oowooyingga tewolo. Bale ngundilo damoni teyingo ngu
nangge oowooyi nakango.
11-12 Ene ge bale nggami oole oolootenggoku, ngu oowooyi
ma nakangowelo. Ndatelo ngulo, enengo goweyi ingonduduga, ngundo soboyelootoni, ene ko kame tewelo
ingowanggo. Yo, enengo goweyega, ngundo ingonduduye
sobowootoni, ngundo Kristuslo ingolo koni teweloyi, ngu
dagate. Ngulo ngu, ene kuli, Kristuslo koni tewelo mande,
elo gosiyoyingo ngu yokootenggo. Ngundilo ngulo, ene Anut
doongeyimo, mbumbuwa tetenggo.
13 Ene damoni gula nguya, ngandilo tetenggo. Ene suleye
kiniyetoni, ene ya bidodomo oololo, ene oni sungombolo
mande yakakayi yolo, koolowoolo, oololo ombulo tetenggo.
Ene mande biyomi oowooyingga noole ma teweloyi, ngu elo
endeyootenggo.
14 Ngundilo ngulo, nondo ngandilo ingooteno. Nggami
bale oole oolootenggoku, ngu ene ko kametelo, ene simoo
yomoolo, enengo ya gome sobowoowanggo. Ene ngundilo
tetoyi ngu, ariya, oni Anutlo nowoondoyemo hamoo kini,
ngundo mande biyomi gula, noole gowenayi sanggawelo ma
ewanggo.
15 Ye kuli ingootenggo. Bale nggami gidalega, ene oole
metemi ngu kuli yokolo, ene Setanlo damoni ngu keyootenggo.
16 Ene Kristen bale gulado enengo soweni nguno nggami
bale gidalega oodoyiga ngu, asa, ene komo gome soboyeloyi.
Ngundilo tetoni, nguno ngu, endemo Kristen simoo baledo

nggami bale soboyeloweloyi, ngu kowuli kini. Ene nggami enesu gulanangge nangge, hooloowewelоyi gula kini, ngu Kristen simoo bale watangga, ngundo hoolooweyelolo soboyelowanggo.

Tabango Onilo Mande

17 Kristen tabango oni ko gome oolengo tetoyingga ngu, ye goobooyingo simoo bale ye bingamiye okooya, oowooye metemi eya, ngulo uliyi bobeye yunowanggo. Ndatelo ngulo, ene ko yanggango telo, Anutlo mandeni ngu simoo baleno elo gome wesiyolo etuyelootenggo.

18 Noole ingowato. Anutlo mande ngundo ngandilo ete.

Ge Bulmakau manggowo ma doobengootoyi, Wit Rayis oo ngu wongoowelo ewolo. *Dutoronomi 25:4*

Anutlo mandeno nguya ngandilo ete.

Ko oni ngu ene mete kolo uli yowanggolo ewolo. *Luk 10:7*

19 Oni gulado, ngu tabango oningga ngu biyomi tewa, etoni ngu, ariya, ge ngu mandega ngu ma ingowelo. Ene oni elaya, ngundi oni kabusa bine, ngu mandega ngu etoyiga ngu, asa, ge mete ngulo mandeye ngu ingo.

20 Ene Kristen tabango oni gula, mbumbuwa tetoningga ngu, ariya, ge mete Kristen oni doongeyemo mandeni, ngu tunoo yomosiyoyi. Ngundilo tetoyi ngu, tabango oni gidalega ngu kenolo sosolewanggo.

21 Anut doongeyimo, Kristus Yesusno, ko, Anutlo oni Engel oni doongeyemo nguya, no nenengo geno eteno. Ge komo mande bidodo gunowonoku, ngu bidodo keyo! Ge mande gula damoni ma kenolo ingolo ngu, ariya, ge ngulo nowoondogemonggo sodedo ngandilo ma ewelo. Kini, nolo mandene bidodo keyo. Ge komo oni bidodomo mande damoni gulanangge te. Ge kisikosononggo dobooguligemo mande elo, oni gidalegano ma yoyokowelo.

22 Ge sodedonangge eririnonggo, oni gula sobosobo teweloyi ngulo kandege tabangomo ma yewelo. Ge oni gidegado mbumbuwa tetenggoku, ngu ge ngudodo, gooboolo ma oluwelo. Kini, gengombo ngu Anut doongeyimo nenengo oolengo ootoo.

23 Ge komo kingo sono nangge ma newelo. Ge mete Wayin bodaga nangge sonono wendoya, ngudodo nowoondoge hooloowewelоyimbolo ne. Ngundo ngu, sayingga suwoo suwoo geno tunooteteku, ngu andangetoni kinitewa.

24 Oni gidalegalo mbumbuwa ngu tunoo ooloote. Ngundilo ngulo, mandeni wilikoweloyi ngu kowuli kini. Ene oni gidalegalo mbumbuwa ngu kombiteyingomo ooloote. Koo-tusina, tunootetoni wilikowanggo.

25 Ngundilo nangge, damoni gome gidalega ngu tunoo
oodoni, ko damoni gome gidalega, ngu kombiteyingomo
ooloote. Ene kootusina damoni gome ngu bidodo tunoo
oolengo tunootewa.

6

Ko Onilo Mande

1 Kingo ko oni bidodo, ene Kristen tetoni ngu, ene komo
ngandiya ingondudu yoyi. Noolengo sobosobo tabango
oni ngu metemi, ngulo noole enengo oowooye bingamiye
okoowato. Ngundilo tetoyi ngu, sobosobo tabango onindo
Anut oowooyimbolo mande biyomi elo, ko Kristen damon-
imbolo nguya, mande biyomi eweloyi kini.
2 Kingo ko onilo sobosobo oni ngu, ene Kristen oodoni
ngu, asa, ko onindo ngandilo ma ingowelo. Ene ne-
nengo doboone, ngulo no mete enengo manggowo ung-
galangoowanolo ma ingowolo. Kini, ene komo ngandilo
ingoni. Ene Kristen oni, ngulo no koni gome tewanolo
ingoni. Ndatelo ngulo, ene nolo Kristen doboone, ngulo no
koni gome tewanolo ewolo.

Etuyeloyingo Onilo Mandeye Nenengo Kini

Suwoo suwoo, ge simoo bale damoni ngandilo teweloyi,
ngulo gome etuyelo, ge komo, eya, yokutuyelootooga teyi.
Ngu ngandilo.
3-4 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus,
ngundo ngu, Anutlo damoni ngu gome etuyelowonggori.
Ene oni gulado, ngu Yesuslo hamoo mandega ngu yokolo,
mande gulano etuyelowaku ngu, asa, noole ngu mete in-
gowato. Ngu oningga ngu, kingo windawinda telo, ene oo
bodaga ma ingoote. Ene ingonduduni ngu damoni biyomi
teweloyi, ngulo hahangelo ooloote. Ene mande gumgum
eweloyi damoni, ngulo mande ebe uto uto tete. Ngundilo
mande, ngundo damoni ngandilo yeni tunootete. Oni gi-
dalegaya, nowoondoye biyomi yelo, ko ebe utolo, kootusina
yumooyinolo mande biyomi elo, ko, dobooyiboya ingondudu
biyomi ingoweloyi, ngulo tunootetenggo.
5 Ngundilo telo, suwoo suwoo sanggili tetenggo. Ngundilo
oni, ngundo ingonduduye ngandilo suwoo suwoo in-
gootenggo. Ene hamoo mande ngu, gome ma ingolo,
dowootenggo. Kini, ene ngandilo ingootenggo. Anutlo
mande damoni, ngu oo sitowi yoweloyi oole, elo in-
gootenggo.
6 Ene oni, ene Anutlo mande damoni ngu keyootoyi,
Anutndo nowoondoye yanggango yunolo, kumana ulungga
yunoote. Ngu damoningga, ngunonggo Kristen oni, ene oo

bidodomo Anutndo logoyimo yunootoni, ngulo ene oni oni tetenggo.

7 Noole ingooteto. Namonayimbo yoyomootoyi, noole melako tunootewootoku, ngu naluno, noole oo gula ma yolo ombuyingo. Kootusina nguya, noole mela nga yokowatoku, ngu naluno, noole oo gula ma yolo oolouwato.

8 Noole oowali towikumba logoyimo tetoni, nguno ngu, asa, noole mete ngandilo ewato. Nga oo nga, noole mete, ewatolo ewonggori.

9 Ene oni bobeye oo sitowi ulungga yowelo hahangeteku, ngu damoningga ngundo oningga yeni, damoni biyomi gulano gulano solelo oonatewa. Yo, hamoo, ene oonateweloyi, ngu nusago meleno solelo kumootenggoku ngundilo. Yo, ngu damoningga, ngundo nowoondoye sanggawetoni, ngulo ene biyomi oolengo tetenggo.

10 Beyelo gome ingoweloyi damoni ngu, damoni biyomi bidodo damoni. Oni gidalega ngu ene beyelo gome ingootenggoku damoningga, ngundo ene yowoosootoni, enengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kuli yokolo, kowuli ulungga koolowootenggo.

Noole Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga, Ngu Gome Dowoowato

11 Ene ge Anutlo oni, ge ngu oo ngu kootu inoya, ge sungo toonge. Ge komo damoni nenengo ngu yoweloyimbolo koyi teya; Anutlo damoni nenengo ngu keyoya; nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga ngu teya; dobooyi nowoondoyi teweloyi damoningga ngu teya; yanggango dikalo kowuli ogingoyingo bidodo koolowooweloyi damoningga teya; ngunonggo simoo baleno imakeyingomo mande damoni, ngu teyi.

12 Oni ene Kristus newendemo hamoo teyingo ngu, enengo koni ngu, oni ene ebe dagadaga telo, kendu tetenggoku ngundilo. Yo, oni ene ko yanggango telo, ebe dagadagano ulo, uliyi yootenggoku ngu, ge nguya ngu kongga ngu teloode, oololo, wengamo yokowa. Ge ngundilo telo ngu, asa, Anutndo suwoo suwoo keda eneya oluweloyi, ngu ko uliyi gunowa. Yo, ge nowoondogemo hamoo telo, ngunonggo ge simoo bale gidalegano wesiyolo eteku, ngu naluno nguno, Anutndo keda sugi sugi oluweloyi mande, elo gosiyoyingongga, ngu gunowa.

13 Anutndo ene oo bidodo keda oluweloyi, ngu yunoote. Kristus Yesus ngundo ngu, Pontiyas Payilat doongeyimo damoni, enengombo, nenengo damoni yootunolo ewolo. Ngu Anutga ngu doongeyimo, ko, Kristus Yesusno nguya, no geno mande yanggango gunooteno.

14 Ge komo Anutlo mande ngu bidodo gome keyo. Ge
ngundilo tetoyi ngu, asa, sugabo nguno ma oodoni, ko,
onindo nguya ngulo mandeni biyomi eweloyi kini. Ge komo
ngundilo sobowoolo oodoyi, oololo, noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, tunooteyingo naluno,
nguno wenga kinitewa.
15 Yo, hamoo, Anutndo Kristus ko ombuweloyi nalun-
ingga sunggi yeyingo, ngu yeni tunootewa. Anut gu-
lanangge, ngulo noole komo enengo oowooyi bingamini elo
okoololuwato. Ene gulanangge yanggangonidodo oolengo.
Ene gulanangge mela ngalo oo sobosobo oni ululu ngulo
Ulungga. Oni ululu ngulo soboyeloyingo oni ulungga
oolengo.
16 Ene gulanangge, ene ma kumoote. Ene solu himi
ulunggano oolooteku, ngulo noole ene tanggeyimo
oolouweloyi nguya kini. Kuli oni gulado nguya ene ma
kenoyingo, ko, ataga nguya, oni gulado kenoweloyi nguya,
ereremo kini. Enengo oowooyi ulungga ko yanggangoni,
ngu suwoo suwoo ngundilo oluwa. Ngu hamoo.

Oni Oo Oowooyinggadodo Ngulo Mande

17 Oni mela nga oo sitowi oowooyinggadodo nguno eyi.
Ene enengo bobeye oo ulungga ngulo ma oni oni telo, ene
yeni mande unggalangoolo windawinda tewelo. Ndatelo
ngulo, oo ngu bidodo sodedo biyomi yeweloyi, ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Kini, ene komo Anutlo
nowoondoyemo hamoo teyi. Enengombo nowoondonayi
gome oni oni teweloyi, oo gome ngu ulungga oolengo, noole
yunoote.
18 Oni oo sitowi ulunggadodo nguno eyi. Ene komo
mete ko gome metemi ngu bidodo teyi. Ene komo oni oni
sanganimonggo oni gidalega oolo wenonootenggoku, ngu
hoolooweyeloyi.
19 Ene ngundilo telo ngu, ariya, ene oo gome gome oowooy-
ingga teyingo, ngundo kootuyisina, enengo hoolooweyeloy-
imbolo gooboongoowanggo. Ngundilo telo ngu, ene mete
keda oluweloyi keda hamoo oolengongga, ngu yowanggo.

Ge Komo Gengo Kongge Ngu Gome Sobowo

20 O Timooti, ge komo ko Anutndo kuli gunowoku, ngu
gome sobowoo! Kingo mande Anutlo damoni ma keyooteku,
ko, oni enengo ingoyingoyemonggo mande etenggoku, ngu
nguya ge kootu ino. Ndatelo ngulo, Anutndo kingo mande
mande onilo ingoyingoyemonggo etenggoku, ngulo sanggili
tete.
21 Oni gidalegado etenggo. Noole ingondudu oni, noole
oo bidodo logoyimo elo etenggo. Ene ngundilo etoyi ngu,

asa, ngu naluno, ene damoni yelo, Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yombuliyootenggo.
Anutlo sumangeni ngu mete yeya olini. Ngu hamoo.

2 Timooti
2 Timootilo Mande Tabango

Nga so uyi elayayiga nga ngu, Timootilo. Polndo nga so uyingga nga, ene Rom ya biyomimo ootoolo, ene ngu naluno so uyi nakangowolo.

Nga so uyinggano ngano ngu, mande gumgum ngandilo ooloote.

Polndo Timooti kambawolo. 1:1-2.

Polndo Timooti ingootoni newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutno esetewolo. 1:3-7.

Ngundilo elo ngu gome oolengo, Timooti ge yanggango dikaya, ko ngu gome eni. 1:8–2:13.

Sunggi oowooyingga ngu eneno tunootewa. Ngundilo tunootetoni, nguno kenolo, ingolo ngu, onendo ngu hamoo oolengo, Anutlo ko oni simoo bale kosiyingo telo oolootenggo. 2:14-26.

Nalu wenga ngu namoko tunootetoni ngu, oni simoo balelo mbumbuwa ngu komo ulungga oolengo tunootewa. 3:1-9.

Ko yanggango teyinoweloyi, ngulo mandeni, ko, oo biyomi Timootilo kono tunooteweloyi, ngulo ingondale teni. 3:10–4:5.

Pollo ingonduduni newendemo ingooteku nguya, inolo ewolo. 4:6-18.

Polndo oni gidalega kambayelolo ngulo mande sowey-owolo. 4:19-22.

1 No Pol, no Kristus Yesuslo Aposel oni. Anutndo no logonelootoni, no keda oluweloyi mandega ngu oni simoo baleno wesiyolo eweloyimbolo oni. Oni simoo bale, ene Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo telo ngu, ngu sugi sugi keda oluweloyiga, Kristusndo sunggi yeyingo, ngu yowanggo. Ngu kongga ngu no nunowolo.

2 Timooti, ge nolo Kristen nangone oolengo. No nga so uyingga nga, gengo nakangooteno. Awa Anut, noolengo ulungga Kristus Yesus, ngundo enengo nowoondoyimo, ene ge sumange tenggunowa. Ene ge nowoondoge yeni, imakeyingomo oluwa.

Noole Mande Keda Mesalango, Ngalo Ma Oyumoyelowa

3 Nolo osisambane ngu, ene Anutlo damoni ngu keyoyingo, ngulo no nguya ngu keyooteno. Nowoondonemonggo in-gootenoku ngu, nga damoningga, nondo tetenoku, ngu nenengo oolengo. Nenengo yemboongeyingo naluno, no suwoo suwoo nguya, Anutno gengo esetelo yemboongeteno.

4 No gengo doongengge sonoyi ombuyingongga, ngu ingootenoku, ngulo no komo ge ko geyolo ngu, asa, no oni oni
tewano.
5 No gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ingooteno.
Ngu ebe ganagana kini. Nowoondoyemo hamoo ngundilo
ngu, ombige Lowisno, ko, nangge Yunisno nguya ngundilo
oluwoliyo.
6 Ngundilo ngulo, no ingonduduge ngu yokutuwooteno.
Ge Anutndo ko teweloyim oo kingo duwoo, ge gunootoni
oolooteku, ngulo ingo. Kuli nondo kandene ge tabagemo
yetoowe, ge ngu oo kingo ngu yowolo. Ataga ngu, ge ngu oo
kingo duwooga, gunoyingo koyi tetooga, ulungga tunooteni.
Onindo de uwootoyi de ulungga dedeku ngundilo, gengo
oo kingo duwoo yoyingongga, ngu koyi tetooga, ulungga
tunooteni.
7 Ge ingooteku, Anutndo sosoleyingo damoningga, ngu
noole ma yunowolo. Kini, ene noole yanggango oluweloyi
damoningga, ngu yunolo; ko, nowoondoye ebe ino ino
telo, nowoondoyi teweloyi damoni yunolo; noolengo gowe-
nayi, ingondudunayi gome sobowooweloyi damoningga,
ngu bidodo, noole hoolooweyeloweloyimbolo yunowolo.

8 Ngundilo ngulo, ge noolengo Oo Bidodo Sembuli Sem-
bunayi, ngulo mandeni, wesiyolo ewelo ngulo oyumo ma
yowelo, ko, no ya biyomimo oolootenoku ngalo nguya,
oyumo ma yowelo. Kini, ge komo Anutlo yanggangoni ngu
yoya, ngunonggo ge nododo kowuli nga goboolo koolowoolo,
nguno mande keda gome, nga wesiyolo eweloyi, koyi ngu
tewalo.
9 Anutndo kuli negoyelolo ko yoyowoku, noole enengo
oni simoo bale oluwato. Noole damoni gome metemingga
tetooye, ngulo ma negoyelolo yoyowolo. Kini, enengo
ingondudunonggo, enengo sumangeningga, ngundo ne-
goyelowolo. Kulimi oolengo, Anutndo mela nga, ma yeyingo
naluno, Kristus Yesusndo ngu sumangengga, ngu noolengo
yunowolo.
10 Ataga, nga nalunggano ngano ngu, Kristus Yesus, noole
ko yoyoweloyi oningga, ngu kuli tunoo oolengo tunootewolo.
Yo, ene kumoolo yanggangoningga, ngu oondookelo, Mande
Keda Mesalango, ngu yunolo, nguno suwoo suwoo keda
oluweloyi ngu etuyelowolo.

11 Anutndo no logonelootoni, ngu Mande Keda Mesalango,
ngu wesiyolo eweloyi oni oolooteno. No ngulo Aposel oni,
ko, enengo mandeni, oni simoo baleno etuyeloyingo oni
oolooteno.
12 Ngu damoninggano nguno, no kowuli koolowooteno.
Ene, no ngulo oyumo ma yooteno. Kini, no kuli ingooteno.

No ngu oningga, ngulo nowoondonemo hamoo teyingo.
No ngulo damoni, hamoo ingootoowe, ene nga kongga,
no kandenemo yewoku nga sobowootoni, sugi sugi oodoni
oololo, ngu nalu ulungga ngu tunootewa.
13 Nga mande hamoongga nga, ge no manggonemonggo
ingowoku, ngu oo gaboyi ge etunggelowonoku, ngu oni
etuyeloyingo damoni gome. Ngundilo ngulo, ge Kristus
Yesusno nowoondogemo hamoo teyingo, ngu yanggango
teyinoya, ngunonggo Kristus Yesus nowoondoge ino! Ngu
damoningga, nguno ngu, ge nga mandega nga gome dowoo!
14 Anutndo ge kandegemo oo gomengga yewoku ngu,
ge gome sobowoo! Yuka Kundingiyi, noole nowoondon-
ayimo oolooteku, ngundo ngu, nga kongga teteku, ngano
hooloowenggelowa.
15 Ge kuli ingoote. Esiya oni bidodo, Piselas ko Hemosenis
nguya, ene no kuli noyokowonggo.
16 No, noolengo Sembunayi, nguno yemboongeteno. Gedo,
Onesiporas ko enengo simoongolo nowoondoyi yunonilo
yemboongeteno. Ndatelo ngulo, nalu oowooyingga, Onesi-
porasndo no nowoondone yeni, imakelo ooloote. Ene no ya
biyomimo oolootenoku, ngulo ma oyumo yoote.
17 Kini, ene Romno ombuwoku ngu, ene no erewenelolo,
ko biyomi telo oode, kootusina, no neyowolo.
18 Ge ngandilo ingoote. No Epesasno oluwonoku ngu, One-
siporasndo no gome ulungga hooloowenelowoku ngu. Ngulo
no noolengo Sembunayi, nguno elo yemboongeteno. Gedo,
wenga nalu ulunggano nguno, gengo sumange Onesiporas
inolo yemboongeteno.

2

Ge, Kristus Yesuslo Me Oni Gome Oluwa

1 Ariya, nenengo nangone, suwoo suwoo noole ge nguya,
Kristus Yesusya goboolo oodooye, nguno ge komo enengo
sumangenimonggo yanggango dika!
2 No mande bidodo oni simoo bale ulungga doongeyemo
wesiyolo etoowe, ge ingowoku ngu. Ngu mandega ngu
nangge, ge komo oni kuli yomosiyelowoku, ngundilo oni,
ngu mandeningga, ngu kandeyemo yetoni, ngundo mete oni
gidalegano, mande ngu gome wesiyolo, elo etuyelowanggo.
3 Ge komo Kristus Yesuslo me oni oolengo gome ootooya,
ngunonggo noole me oni gidalegaya, nga ko ngalo kowuli
koolowoowato.
4 Oni, ene me oni koyi telo ngu, ene ko oowooyingga, ma
dowoolo tewa. Kini, ene me oni koyi gome tewa. Ngundilo

tetoni, enengo me onilo tabango, ngundo enengo koni, ngu
kenomayingoni elo, ko tete.
5 Ngundilo nangge, oni ene ebe dagadagano, kendutewelo
ngu, ene komo ebe dagadaga teweloyi, ngu ma telo ngu, ene
nguno oowooyidodo ma tewa.
6 Oni ko yanggango telo, oo kono imilo sobowooteku
ngu, enengombo ngu kongga, ngulo engge koleteyingo, ngu
koletelo yowa.
7 Ge komo nondo mandega etenoku, ngalo ingondudu
te! Noolengo Sembunayi, ngundo ingonduduye yeni, himi
yewa. Ge ngunonggo, nga mandega, ngalo damoni bidodo
tunoo ingowa.
8 Suwoo suwoo ge komo Yesus Kristuslo ingondudu te!
Ene ngu Dewitlo soweni, Anutndo ene melenonggo yoku-
tuwootoni, ko keda ootookooyingo, nondo mande etenoku
ngundilo.
9 Nondo nga mande metemingga nga wesiyolo eteno.
Ngulo oni ngando noya oni biyomi elo ingolo, kowuli
oowooyingga nunootenggo. Yo, ngulo nodowoolo ya biy-
omimo nguya noyetenggo. Ene Anutlo mande, ngu ya
biyomimo ma oluwa.
10 Ngundilo ngulo, no nenengombo nowoondone yang-
gango inolo, kowuli bidodo koolowooteno. No oni simoo
bale bidodo hoolooweyelootenoku, ngu Anutndo enengo
solengolo sunggi yewokulo, no ngandilo ingooteno. No
ngundilo tetoowe ngu, asa, ene nguya, Kristus Yesusno
keda oluweloyi, ko dulidalidodo suwoo suwoo sugi sugi
oluweloyiga, ngu yowanggo.
Noole komo nga mandega ngalo nowoondonayimo hamoo
teni.
11 Hamoo, noole enedodo kumoolo ngu, noole enedodo keda
oluwato.
12 Ene noole yanggango telo, kowuli bidodo koolowoolo
ngu, ariya, noole enedodo oo bidodo sobosobo oluwato.
Ene, noole ene kootu inootooye ngu, asa, ene nguya, noole
kootuyunowa.
13 Ene noole ene keyowelo elo yokolo, ko noole mandega
ngu ma keyolo ngu, ariya, noole ngu yokootooye ngu, ene
enengombo enengo mandeni, ngu komo keyowa. Ndatelo
ngulo, ene mandeni ngu ma yowoolengowa. Hamoo oolengo
kinilo ewolo.

Ko Oni Oolengo Ngu Anut Doongeyimo Ngu Oni Nenengo

14 Suwoo suwoo, ge nga mandega, ngano oni simoo bale
ingonduduye yokutuyeloya, Anut doongeyimo ge mande
yanggango e! Ngu ngandilo. Ene komo mande gula gulalo

ma ebe ulewa. Ngu damoningga, ngundo oni gula nguya, ma hooloowewa. Kini, ene oni ngundilo mande, ngu ingootenggoku, ngundo yombuliyoote.

15 Ge komo ko yanggango teyadega, ge ko oni oolengo tunootete. Nguno ngu, Anutndo gengo kongge, ngulo ingowa. Ngundilo telo, ge mande nenengo yoonenengolo wesiyolo elo, ge Anut doongeyimo nguya, oyumo ma tewa.
16 Ge komo kingo mande oowooyingga engge kini, ngulo ge sosoleya gome meye. Ngundilo mande, ngundo oni oowooyingga oolengo, yowoosootoni, Anut kootu inoyingo ooleyimo oolouwanggo.
17 Enengo mandeye ngu yombuliyowonggori. Mande ngundilo, ngundo ngu, ulungga oolengo tunootelo, tawumba mambu ngundilo yewa. Hayimeniyas Payilitas elaga nguya, ene longgesambi mande teweloyi oni.
18 Ngundilo oni ngu, ene hamoo mande, ngu yombuliyoyingo oni. Ene ngandilo etenggo. Noole kuli ko ootookooyingo, ko ma ootookoowato, ewonggori. Ngu mandega, ngundo oni gidalegalo nowoondoyemo hamoo ngu yombuliyootenggo.

19 Ene Anutndo ya osiyi yanggango oolengongga kuli imiwolo. Ngungga ngu, dikalo ooloote. Ngu osiyingga, ngulo so uyi nakangomo ngandilo oolete. Oo Sembuli Sembunayi, enengo oni simoo bale ngu gome yeyolo ingoote, ewolo. Nakangoyingomo, ngandilo nguya ooloote. Oni simoo bale bidodo, Oo Sembuli Sembunayi, oowooyi yootunolo etenggoku, ngu ene komo damoni biyomi ngu kootu inoya yokoyilo ewolo.

20 Ya ulunggano koondo oo ngu oo yowaliyoyingo (Gol Siluwa), ngundo telo yeyingo, koondo gidalega, ngu debo koondo teyingo, ko gidalega ngu nogombo koondo tewolo. Gidalega ngu kundingiyi ko metemi, gidalega ngu ko gula gulalomu.
21 Ngulo oni gula, ngundilo damoni biyomi ngu andangelo yokolo ngu, ene gome metemi nenengo oluwaku ngu, asa, ene ngu ko metemimbolo koondo ngundilo kundingiyi oluwa. Ene mete enengo sobosobo ngu hooloowewaku ngu, ko bidodo metemi ngu tewelo yoonenengowa.

22 Suwoo suwoo ge komo simoo kosiyilo ingondudu biyomingga, ngulo ge sungo toongeya ootoo! Ge ingondudu metemi, ngu yoweloyimbolo koyi yanggango te! Yo, hamoo, ge komo ngu yoweloyimbolo ko yanggango teya, ngulo ge nowoondogemo hamoo teya, dobooge nowoondoyi teya, damoni ko imakeyingomo oluweloyi, ngu bidodo te! Yo,

hamoo, oni ene newende gomemonggo, Oo Sembuli Sembunayino, meno etenggoku, ngundilo ngu, ge nguya te!
23 Ge mande mande gidalega mboolombo yoyingombo ingoyingo kini onindo etenggoku, ngu kootu ino. Ge ingoote. Ngundilo mande, ngundo ngu, ebe yeni tunootete.
24 Oo Sembuli Sembunayilo ko oni ngu, ene komo ebe ma ulewa. Kini, ene komo oni bidodoboya ngu, ene imakeyingomonggo mande elo tewa. Ene ngu etuyeloyingo oni metemi gome telo, sanggilini imaketoni, onindo biyomi gula eneno teyinootoyi ngu, ene ngulo mete ngu kowulingga, ngu koolowoowa.
25 Ene ko imakeyingomonggo telo, ngunonggo oni mande utolo oolongootenggoku, ngulo ingonduduye yomosiyelowa. Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Anutndo bine hoolooweyelootoni, oni nowoondoye ingonduduye hamoo ngu ingowanggo.
26 Kulimi Setando ene yoyolo, enengo manggowo keyoweloyimbolo gosiyelowolo. Ene hamoo mande ngu ingolo ngu, asa, ene ingonduduye ko himi yetoni, nguno ngu, ene Setanlo utongga, ngu oomboongelo ombuwa.

3

Nalu Sosowoomo Damoni Biyomi Gula Gula Tunootewa

1 Ge komo ngandiya ingo! Nalu sosowoomo, ngu oo biyomi oowooyingga kowuli ulungga oolengo tunootewa.
2-5 Yo, nalu sosowoomo ngu, onindo ngu ngandilo tewanggo. Ene enengombolo nangge ingoweloyi; beyedolo nangge ingolo; enengo bingamiye nangge okoolo; oni enengombo oo oowooyingga telo, ngulo oni oni telo; oniya kootuyisina mande, elo yumooyinolo; awanamoyembolo mande unggalangoolo; ene Anutlo, onino nguya, ma esetelo, ngunonggo ene damoni gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga nguya, yokolo oluwanggo. Enengo oni soweni nguya siyelo ma oluwanggo. Ene oni sungombo eneno damoni biyomi tetenggoku, ngulo sanggili teweloyi damoni ngu ma yokowanggoku; mande kootusina elo endeyowanggoku; goweye ingondudu ngu ma sobowoowanggoku; oni yombulibaliyelowanggoku; damoni metemi gome nguya yokolo, kootu inowanggoku; ene dobooguliye yoyolo, oni sanggili kandeyemo yewanggoku; ene sodedonangge enengo ingonduduye biyomi ngu keyowanggoku; oni enengo ingootoyi, ene oni ululu tewanggoku; ene goweye oni oni teyinoweloyi damoni gula gula, ngulo gome ingowanggo. Yo, hamoo, ene oo ngu telo, ene Anutlo ma ingowanggo. Ene kingo goweyemonggo nangge Anutlo ko

telo, ene Anutlo mande damoni yanggangoni, ngu kootu
inowanggo. Ge komo ngundilo oni ngu tanggeyemo ma
bibitewelo, ge sungo ootoo.
6 Ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundilo telo, ene tolige
tolige baledolo yano utenggoku, bale ingonduduye metemi
kini, ngu mande oowooyingga ingonduduye ganayelow-
eloyimbolo yowoosoowonggori. Yo, baledo enengo in-
gonduduye, ngu mbumbuwa tewonggoku, ngulo ene kowuli
ulungga ingowonggori. Enengo nowoondoye ngu oo gula
gulalo ingootoyi, ngundo yowoosoolo, oololo ombulo tete.
7 Ngu bale ngu, ene suwoo suwoo mande oowooyingga
ingowelo yootenggo. Ene hamoo mande ingoweloyimbolo
kini.
8 Kulimi, Yanis, Yambiris elaga, ene Mosesya sanggili
teyingo, ngundilo nangge, nga oni nga nguya, hamoo mande
ngalo sanggili tetenggo. Enengo ingonduduye biyomi bu-
libali yeyingo, ene nowoondoyemo hamoo kini. Kingo
goweye nangge.*
9 Nalu ootuwoo nangge Yanis Yambiris elagalo, ene da-
moniyali oowooyingga onindo ma teweloyi ngu tewoliyo.
Ene oo ulungga Mosesndo tewoku, elagado ngu teweloyi,
ereremo kini. Ngu ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundilo.
Oni enengo ebe ganagana ngu kenolo ngu, ene gome watayi.
Ngu oni ngu ebe ganagana nangge, elo ingowanggo.

Ge Komo Anutlo Mande Gome Ingoya Dowoo

10-11 Ene, ge kuli nolo mande wesiyolo etuyeloyingo,
ngu ingowolo. Nenengo ootootoone damonine bidodo
ingoote. Ge oo ngandilo ingooteku: no Anutlo hamoo
ingootenoku, ngu hamoo yanggango oolengo, ingooteku;
suwoo suwoo no nenengombo nowoondone yanggango
teyinolo, no ngunonggo onidodo sanggili ma teyingo in-
gooteku; no oni nowoondoyi yunoyingo ingooteku; no
yanggango telo kowuli koolowooyingo ingooteku; oo biyomi
bidodo onindo nono tetoyi, ge ngu kenolo ingowolo. No
ogingoyingo bidodo, Antiyokno, Ayikoniyamno, Listarano
nunootoyi koolowootoowe, ge no gowenemo, ngu bidodo
kenowolo. Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ngu
kowulinggano, ngunonggo, no andangenelolo noyowolo.
12 Yo, oni bidodo Kristus Yesusno nowoondoyemo hamoo
teyingo eneya siyelo oodoyi, Anutlo mande damoni tewelo

* **3:8:** Kulimi, Igip melako, ngu tabango oni koleteyingo oowooyi Pelo, ngu oluwolo. Yanis, Yambiris elaga, ngundo Pelo, enengo kosonggi oni. Anutlo Mandeno enengo mandega ngu buk Kisim Bek/Eksodas 7:22; 9:11 nguno oolooteku, ngu kandangeyi.

etoni keyootoyi, melako oni ngulo boguwoolo sanggili telo,
ogingoyingo ulungga yunowanggo.
13 Yo, oni biyomi ko ingondudu ebe ganagana oni, ngundo
suwoo suwoo oni simoo bale ganaganayelowanggo. Enengo
damoni, ngu biyomi oolengo tunootewa. Ene oni gidalega
ganaganayelootoyi, ko, oni gidalegado ene nguya gana-
ganayelowanggo.
14 Ene ge kuli ingowolo. Noole oni simoo bale ge nguya,
nga mande keda mesalango, nga etuyelowooto. Ngundilo
ngulo, ge ngu, nga hamoo mandega nga, ge kuli yolo, ngulo
nowoondogemo hamoo tewoku, ngu gome dowoo.
15 Yo, hamoo, kuli ge bodaga oode, ngunonggo ge damoni
yelo Anutlo Mandeno ingowolo. Ngu so uyingga, ngundo
mete ge ingondudu gomemu gunowa. Nguno ngu, ge Kristus
Yesusno nowoondogemo hamoo tewaku, ngulo Anutndo ge
ko goyowa.
16-17 Anutndo enengo Buk nguno mande ngu bidodo yeni,
oni Anutlo ingonduduni ingolo, mandeni nakangootoyi,
ngu tunootewolo. Ngu mandega, ngundo ene mete noole
damoni nenengo noole etuyelolo; noolengo mbumbuwa
tunoo etuyelolo; noolengo endeyoyingo ngu yooneneyelowa.
Ngundilo ngulo, Anutlo Mande, ngundo noole, enengo ko oni
yanggangododo yoyeni, noole ko gome metemi, ngu bidodo
mete tewato.

4

Ge Komo Anutlo Mandeni Ngu Wesiyoya E

1 Kristus Yesusndo oni simoo bale keda oolootenggoku, ko
kuli kumooyingomu nguya wilikoyelowa. Ngulo no Anut
doongeyimo ko Kristus Yesus ngu doongeyimo nguya, no
mande yanggango geno ngandilo eteno. Kristus Yesusndo,
oni simoo bale bidodo doongeyemo, tunoo ko ombuwakuno,
ene noolengo oo bidodo sobosobo koleteyingo sugi sugi
oluwa.
2 Ngundilo ngulo, no geno mande yanggango elo erir-
inggelootoowe, ge komo nga mandelo ingondudu teya,
mande nga wesiyoya e! Oni simoo bale mande ingowelo
tetoyi, ngundi, ene ngulo ma ingootoyi ngu, ge komo suwoo
suwoo ko yanggango teya, Kristuslo mande, wesiyoya e! Ge
komo nowoondoye sanggayeya, mande yanggango wesiy-
oya e! Ngundo nowoondoye yokutuwootoni, nowoondoye
yowoolengowanggo. Ge komo Anut keyoweloyi mande,
damoni wesiyoya e! Ngundo mete nowoondoye yanggango
yunowa! Ge suwoo suwoo ko olengomonggo, eneno teya,
mande gome etuyelo!

3 Ndatelo ngulo, kootusina ngu, oni mande gome nenengo
ngu ingolo yowelo yokowanggo. Ene ngundilo telo, enengo
ingondudu sodeye, ngu nangge, keyolo, ene etuyeloyingo
oni gidalega nguya yoyowanggo. Yoyootoyi, ngundo mande
gidalega kingo etoyi, ngu oni ngulo gome ingowanggo.
4 Ene mande hamoo ngu kootu inolo, ene kingo mande
mande oowooyingga ingowelo sodeyewanggo.
5 Ene gengombo suwoo suwoo tunoo ingondudu tewaku
ngu, ge komo kowuli koolowoowaku, ngu ge komo mande
metemi ngu koyi teya, mandega nga wesiyoya e! Gengo
kongga ngu Anutlo Mande Keda Mesalango wesiyolo
eweloyi. Nga kongga, no ge gunowonoku nga ngu, komo
bidodo te!

Ataga, Nolo Ko Ngu Kinitewelo Tete

6 Anutno woolo yeweloyi oni nguno Anutno Wayin sono
wendootenggoku, ngundilo nangge, nolo gowene nguya
Anutno inootoowe, woolo yeweloyimbolo. Yo, nolo nalune,
ngano ngu kinitetoni, no toongewelo namoko teteno.
7 No ebe dagadagangga, nguno koletelo dagayelowono.
Ataga, no logogakuno tunootewono. No kuli, Kristusno
nowoondonemo hamoo ngu gome dowoowono.
8 Ngu pawanggakuno, nguno koletelo dagayelolo, ngulo no
oo yoweloyiga ngu sobowooteno. Ngu ooga ngu ngandilo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, noolengo wilikoyeloyingo
oni nenengo gome, ngundo nododo ewaku, ge oni nenengo
ewaku, ngulo ene no ko gumi nunowa. Yo, nalu wenga
nguno, ene ngu ooga ngu no nunolo, ko, oni bidodo Yesus
kenowelo hahangetenggoku, ngu nguya yunowa.
9 Ge komo sodedonangge nono ombu!
10 Dimas, ene mela ngalo oo ngulo gome ingooteku, ngulo
ene kuli no noyokowoku, Tesalonayika endemo oolouwolo.
Keresenis ngu, ene Galesiya melako ooloutoni, Tayitasndo
Dalumesiya melasina toongewolo.
11 Luk enesu nangge, nododo oolootelo. Ngulo ngu, ge
komo Mak yoya, geya ombuli. Ene no hooloowenelolo, ko
teweloyi oni gome.

Mande Sosowoo Gidalega

12 No Tikikas suleyootoowe, Epesas endemo kuli
oolouwolo.
13 Ge ombuwelo ngu, ge komo nolo nenggulo pelungga,
Trowas endemo, Kapasndo yano yokootoowe oolooteku, ngu
yoya, buk nguya yoya ombu. Buk gidalega nusago goweyibo
teyingo, ngu nguya komo yoya ombu.

14 Aleksanda, oo Ayen yowalimu teweloyi oni, ngundo
ene biyomi ulungga tenunowolo. Kootusina noolengo Sem-
bunayi, ngundo enengo ko damoni, ngulo gumi teyinowa.
15 Ge nguya ngu oningga, ngulo ingondale te! Ene
noolengo ko mande nga yombulibaliyoote.
16 Nolo wilikoyingo nalu koletelo nguno, noso nangge
mande wilikoyingo onino mandeni ewono. Ngu naluno, oni
gulado no hooloowenelolo dikalo, mande ma ewolo. Kini,
oni bidodo no noyokowonggori. No Anutno yemboongelo
ngandilo ewono. O Anut, gedo enengo biyomi nono tewong-
goku, ngulo ma ingowelo, elo yemboongewono.
17 Ene noolengo Sembunayi, ngundo no sobonelolo
yanggango nunowolo. Ngundilo ngulo, no mande keda
mesalango, wesiyolo eweloyi, ngu gome etoowe, oni sowe
gidalega, ngu mande ngu gome ingowonggo. Ngulo Anutndo
yoyokootoni, ngundo no nuleyi, ma kumooyingo.
18 Mande damoni biyomi no tenunootoyi, Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi, ngunonggo, andangenelolo, noyolo, oolelo,
enengo Sambo endega enengo oni simoo bale soboyelooteku,
nguno noyewa. Ngundilo ngulo, nondo Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi enengo oowooyi suwoo suwoo sugi sugi
bingaminidodo okoololuwano. Ngu hamoo.
19 Ge komo nododo Prisila, Akuwila, elambalisa, Onesipo-
ras ko enengo simoongolo ngu bidodo kambayelo.
20 Erasitas ngu Korin ende nguno oodoni, Taropimas ngu
sayidodomu yokootoowe, Mayilitas endemo, nguno ooloote.
21 Ge komo nono sodedo ombu! Ndatelo ngulo, ge bodaga
oluwaku ngu, asa, doogo nalu biyomi tunootewa. Yubuyu-
las, Payudenis, Layinas, Koloodiya, ngu Kristen dobooguli-
nayi, ngu bidodo, ge kambagelootenggo.
22 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo gedodo oluwa.
Enengo sumangeni ngu, ye kewooloyemo nguno mete olini.
Ngu hamoo.

Tayitas
Tayitaslo Mande Tabango

Tayitas, ngu Yuda oni kini, Tayitas ngu Polndo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo etoni, ngu ingolo, ene newende yowoolengootoni, ngulo ene Yesus Kristuslo hamoo oolengo ingowolo. Polndo endeyolo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo etoni, nguno ngu, Tayitas ene Polya endeyolo, ngunonggo Pol hooloowelo ko tewolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngu ngandilo:

Polndo Tayitas kambayingo, ngulo mande. 1:1-4.

Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo tabango oni, ngulo mandeye. 1:5-16.

Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yambo mande guladilo guladilo teweloyi, ngulo mande ingoweloyi, ngulo mandeni. 2:1-15.

Damoni gome nenengo ngu guladilo guladilo oolooteku, ngu ingowelo ewolo. 3:1-11.

Pollo mande kinitetoni, Polndo akeyolo ewolo. 3:12-15.

1 No Polndo nga so uyingga, ge Tayitas, ngulo nakangooteno. Anutndo no sunggi yenunootoni, ngulo no ngu Anutlo ko oni. No ngu Yesus Kristuslo sulena oni Aposel. Anutndo no sulenelowoku ngu, nondo Anut enengo simoo bale enengo oolengo kuli sunggi yewoku, ngulo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu nenengo teyinowelo. Nondo nga kongga tetenoku, ngundo ene hoolooweyelootoowe, ene Anutlo Mande Keda Mesalango nga yolo gome ingolo, ngunonggo ene Anutlo mande damoni gome ngu keyowanggo.

2 Oni Anutlo damoni ngu gome keyolo ngu, asa, ngulo ingonduduni gosiyolo, Anutdodo suwoo suwoo keda sugi sugi oluweloyiga, ngu sobowoolo oluwanggo. Kulimi oolengo, Anutndo oo gula ma tetoni, tunooteyingomo nguno, ene kuli nga mande keda sugi sugi eneya oluweloyiga, ngu noole yunowelo, mande gosiyolo ewolo. Ene mande ebe ganagana ma ewa.

3 Asa, kootusina, ngu nalu sunggi yeyingongga, ngu tunooteyingo, Anutndo oni gidalega yootunoyelootoni, ngundo ene Yesuslo mande elo, oni etuyeloweloyi tunootewolo. Ngu damoninggano nguno ngu, Anutndo enengo keda sugi sugi oluweloyiga, ngulo mande yeni, tunoo oolengo tunootewolo. Enengo ko oni manggoyemo, Anutndo enengo mandeni, ngu wesiyolo etuyelowolo. No nguya Anutndo, ngu mandega ngu logonelootoni, onino wesiyolo

eteno. No kingo ko oni kini. Kini, Anut enengombo, noole
ko yoyoweloyi kongga, ngulo no enengo mandeni wesiyolo
ewonoku, ngulo no logonelowoku ngu!
4 Tayitas nondo nga so uyingga nga, ngu gengo nakangolo
gunooteno. Gengo Anutno nowoondogemo hamoo teyingo,
ngu nondo nowoondone hamoo teyingo, ngu siyewolo.
Ngulo, ge ngu nolo nangone ngundilo. Nondo Anutno
yemboongeteno. Anut, Awanayi, ko noolengo ko yoyow-
eloyi oni, Yesus Kristus, ngundo sumange ge suwoo suwoo
gunolo, ngundo nowoondoge yeni, imakelo ayibidodo teya,
imakeyingomo ootoo! No ngulo yemboongeteno.

*Oni Kristus, Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngulo Ta-
bango Onilo Mandeye*

5 Nondo ge kuli goyokootoowe, ge Krit meladonimo
oolooteku ngu, ngu damoni ngu ngandilo: Nondo ngu
ngandilo ingooteno. Ge komo ko bidodomo ko gumgum
ngu nenengo kini, ngu yoonenengootooga, gome metemi
tunootenilo ingooteno. Ge ende bidodomo, Kristen onilo
tabango oni Anutlo goobooyingo yano sunggi yetooga oliyi.
Kuli, nondo gedodo ewonomu, ngundilo.
6 Ye komo Anutlo goobooyingo yano tabango oni damoniye
ngu, ngundilomu ngu sunggi yeyi inoyi. Oni gula ene
goweyimo biyomi gula oni simoo bale doongeyemo kini
ngu, ene oni gome nenengo. Ngu oningga ngu, ene komo
baleyi gulanangge yolo, bale gulaya ma endeyowa. Enengo
simoongo ngu ewe nemi nowoondoyemo imakeyingo da-
monimo oluweloyi. Ene oni doongeyemo damoni biyomi
bulibali ngu ma telo, ene awanamoyembolo manggoye ma
toongootenggo.
7 Ge ingoote. Kristen onilo sobosobo, ngundo ngu, ene
Anutlo koni ngu sobowoolo kawararangowa. Ngulo ngu,
ene komo gome nenengo oolengo endeyoni. Ngundilo tetoni
ngu, oni simoo baledo, ene goweyimo kingo oo biyomi
gula, ma kenowanggo. Ene windawinda sodedo ma telo,
ene sanggili sodedonangge ma tewelo. Ene sono kowoo
nelo, mela ma utolo endeyowelo. Ene, oni kingo kingo ma
yutolo endeyowelo. Ene bobeye oo ulungga yoweloyimbolo
doongeyi, ma ulungga tewelo.
8 Ene, ngundilo damoni biyomi ma tewelo. Kini, ene
komo oni ende sungomonggo amana mayetoyiga, ngu
yomosiyeloni. Ene komo meyelo oni gome hoolooweyelowa.
Enengo ingondudunimo ndawuga ngu biyomi, ngundi
metemi, ngu ene gome watayi. Ene komo damoni gome
teweloyi ngu nangge keyoya teni. Enengo endeyoote da-
moni gomengga, ngu oni etuyelootoni, ene Anutlo oni gome

etuyelowolo. Ene komo enengo goweyi ingoyingoni, ngu
nangge gome sobowooni.
9 Ene ngu komo Yesuslo Mande Keda Mesalango, elo
etungowonoku, ngu gome yanggango oolengo dowooni.
Ngundilo telo ngu, ene komo ngunonggo oni Anutno
nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango yunoweloyi
mande, ngu gome nenengo oolengo etuyelootoyi, ngu key-
owanggo. Asa, ene mete Kristen oni Anutlo mande tootoon-
gootenggoku, nguya mande yanggango mamanayelootoni,
nguno ngu, oni ngu ingootoyi, biyomi yetoni, ene gome
oolengo ingolo, ko yowoolengowanggo.

Krit Meladoni Ebe Ganagana Oni Oowooyingga Oolengo, Ngulo Ingondale Teyi!

10 Yo, Kristen oni kewooloyemo, oni oowooyingga ene
mande gome nenengo ma ingolo keyootenggo. Ene kingo
mande mande elo, onilo ingonduduye yombuliyolo, kingo
ganaganayelootenggo. Yudano, Kristen oni oowooyingga,
ngundo ko biyomi ngundilo tewonggori.
11 Oni ngundilo ngu, ene damoni biyomi ngu telo, ene
Kristen onilo bobeye oo ngu woosoolo yootenggo. Ngundilo
telo, ene damoni biyomi, ngu noolendo ma teweloyi ngu
telo, ene etuyelootenggo. Ngu damoninggano, nguno ngu,
ene oni gidalegalo ingonduduye yombuliyolo, ngunonggo
enengo bale sumooye, simoo namboye nguya ingonduduye
yombuliyelootenggo. Ngulo ngu, ge, ko yambo yalo so-
bosobo oniku, nguya komo ngundilo oni ngulo manggoye
ngu gosiyo yunoyi.
12 Kuli, Krit oni gula ngu, enengo ingondudu gome eyingo
oni, ngundo ngandilo ewolo. Ngu Krit oni, ngu ebe gana-
ganadodo oni oolootenggo. Ene oowali ulungga oolengo
newelo ingolo, ene ko tewelo nguya sulekinikini ulungga
tetenggo. Ene se goki biyomi, ngundo mayelo, oni yokitoni
ogingoyingooteku ngu oni ngundilo ewolo.
13 Nga mandega, nga ingondudu eyingo oni, Krit meladon-
imonggo, ewonggoku ngu hamoo oolengo, ngulo ge komo
oni nowoondoye hamoo telo, oole nenengomu yokooteng-
goku, nguno mande yanggango oolengo mamanayelowa.
Ngulo ene ingowanggoku, ngu oolega ngu, ngu nenengo kini.
Ngulo ngu, ene ingonduduye yowoolengolo hamoo mande,
ngu keyowanggo.
14 Oni ene Anutlo hamoo mande keyolo ngu, asa, ene
Yuda onilo mata mande kingo kingo, ngulo sodeye ma
yelo, onindo mande ebe ganagana etenggoku ngu nguya ma
ingowanggo. Ngundilo oni ngu, ene Anutlo mande hamoo
ngu kuli kootu inowonggori.

15 Anut doongeyimo, onilo ingonduduyemo nowoon-
doyemo ngu gome nenengo ootoolo ngu, asa, ene mete
oowali bidodo newanggo, ngulo loogu kini. Ene oni gula
enengo ingonduduni newendemo, sugabododo telo, Yesusno
newendemo hamoo ma teyingongga, ngundilo oningga ngu,
ene oo biyomi ngundi metemi teweloyi, ene ngundilo
teweloyi watayi kini. Ene oo biyomi telo, ngu ingootoni oo
biyomi elo ma ingowa, ngundilo ingowolo.
16 Enengo manggoyemonggo ngu, ene ngandilo etenggo.
No Anutlo ingolo keyootenolo ewolo. Ene ngundilo etoni,
ene endeyoyingomo, ngu oo biyomi oowooyingga tetenggo.
Ngu damoninggano, nguno ngu, oni simoo baledo tunoo
oolengo yeyootenggoku, ene Anut kootu inootenggo. Anut-
ndo ngu damoni biyomingga, kenolo, ngulo biyomi ulungga
ingoote. Ngu oni ngundilo, ene Anutlo mandeni ma keyolo,
oo metemi gula ma tewanggo. Kini oolengo.

2

Oni Simoo Bale Dogodogonimbolo Mande

1 Ene Tayitas, ge ngu komo hamoo mande gome nenen-
gongga, nguno ingoyingo gome yoyingongga, ngunonggo
mande damoni gome nenengo, nguno oni simoo bale
Anutlo nowoondoye hamoo teyingomu, ngulo mande gome
teweloyi, ngu eya etuyeloya ngu, ge ngandiya e!
2 Oni dogodogoni ngu, enengo logoyimo oo nangge teyi.
Sono kowoo oowooyingga, ma newelo, ngulo ene mete
ingondudu damoni gomemu nangge ingolo, ngunonggo
enengo goweye ingonduduye ngu gome sobowoowolo. Oni
simoo baledo damoni gomengga, ngu tetoyi kenolo, ngu
oowooyi bingamini okootenggo. Ene ngu komo nowoondoye
yanggangomonggo, Yesuslo mande nenengo nangge, nguno
gome oliyi. Oni dobooguliye, nowoondoyi teweloyi mande
damonimo, nguno teyi. Enengo kowuli bidodo koolowoolo,
yanggango dikaweloyi damonimo, nguno oliyi.
3 Ngundilo nangge, gedo bale dogodogoni nguya, ene komo
Anutlo damoni, ngu keyoya, kundingiyi endeyoyi, ngundiya
etuyeloyi. Ene oni dobooyiboya, kootusina, kingo mande ma
ewelo. Ene ngu sono kowoo yanggangongga, ngu ingootoni,
ngundo ene ye ma sobowoowelo. Ene komo bale kosiyi
mande damoni gome nenengo nangge, ngu etuyeloyi.
4 Bale dogodogoni, ngundo bale oole galo ngu, ene komo
enengo kamesumooye ko enengo simoonamboye, ngulo
nowoondoyi yunoyi.
5 Ene komo enengo goweye ingonduduye, ngu gome
sobowooya, ngunonggo bosebalese damoni biyomingga, ngu

ma tewelo. Ngunonggo ngu, enengo yano oo ngu gome
oolengo sobowoolo, ngulo ene kamesumooye, ko simoo
namboye gome hoolooweyeloyi. Ene komo kamesumooye
nowoondoyemo ootooya, ngulo manggoye keyoyi. Ene komo
ngu damoningga, ngu bidodomo tetoyi ngu, asa, onindo, ngu
kenolo, Anutlo mandeni ngulo kootuyisina mande elo, ma
yumooyinowanggo.

Simoo Kosiyi Galolo Mandeye

6 Ngundilo nangge, ge komo simoo kosiyi ngu in-
gonduduye yokutuyeloya, mande gome yunootooga, ene
nguya enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooyi.
7 Tayitas, ge komo damoni bidodo mete teteku, ene
gengombo, ngu ge komo oo gaboyi gome ngundilo oodoyi
ngu, asa, simoo kosiyi ge geyolo, ene ge kenggelowanggo.
Oni etuyeloweloyi ko ngu, ge komo mande nenengo ngu
nangge, etuyeloya e! Etuyeloya etooga, onindo ngu ingolo,
ene hamoo ingowanggo. Enengombo nguya, ingootoni,
hamoo tetelo ingowanggo. Ge komo suwoo suwoo ngu, ge
gome ingondudu teyago, ngunonggo oni gidalega, oo kenolo
ingowanggo. Ge oni nenengo, elo ngulo oowoongge bingami
okoowanggo.
8 Ge komo hamoo mande nenengo, ngu nangge
teya, etuyelootooga ngu, onindo geno biyomi gula ma
kenowanggo. Ngulo ngu, onindo Yesuslo mande ma
keyootenggoku, ngundo ngu oyumo mande biyomi, noole
Kristen onisina, ngu ma ewanggo.

Kingo Ko Onilo Mandeye

9 Ye ngu komo Kristen kingo ko onino, ngandiya etuyelolo
eyi! Oo bidodomo ngu, ene komo enengo sobosobo, ngulo
mandeye ingoya, ngu nowoondoyemo oliyi. Ene komo ko
gome teyi. Ko onindo, enengo sobosobo oniya mande biyomi
ma elo, manggoye ma toongoowanggo. Ene ngundilo oo
gome tetoyi ngu, asa, enengo sobosobo ngundo kenolo, ngu
oni metemi, elo ingowa.
10 Ko onindo enengo sobosobo ngulo oo ngu gumi yakakayi
ma yowanggo. Kini, ene komo enengo damoniye gome
ngu tunooteni. Ngulo sobosobo oni enengo damoniye, ngu
gome kenolo, ngu oni gome nenengo, elo ingowa. Kristen
ko onikundo, Anut, enengo ko yoyoweloyi oni, nowoon-
doyemo hamoo teyingo, nguno ngu, enengo endeyoweloyi
gome nguya, noole tunoo etuyelowonggori. Yo, enengo
endeyoyingo gomengga, ngu noole etuyelooteku ngu, Anutlo
mandega nga, ngu komo hamoo nangge! Elo ingolo, ngulo
ingondudu ulungga tewonggori.

Noole Komo Metemi Nenengo Ootoolo, Ngunonggo Kristuslo Nalungga, Ngu Sobowoowato

11 Ge komo oni simoo bale, Yesus Kristusno, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mande yanggango yunolo, enengo endeyoyingo ngu gome nenengo nangge tetoyi etuyelowonggori. Ndawugalo ngulo, noole ingootetoku, Anutlo sumangenimo, Anutndo kuli Kristus Yesus suleyootoni, ene melako ngano ombutoni, ngulo Anutndo mete oni simoo bale, mbumbuwa bidodo andangeyunolo, ko yoyowalo ingowolo.

12 Ngu Anutlo sumangenggano, ngu noole Anut kootu inootetoku damoningga ngu, yootunolo etuyeloote. Mela ngalo goweyimbolo oni oni teweloyi damoni biyomingga, ngu yokolo kootuyinolo, asa, noole ingondudunayi, gowenayi gome sobowoowato. Noole Anut doongeyimo, damoni nenengo nangge, keyolo, ngundilo nangge, ataga, yade oololo kumoowato.

13 Ngu Anutlo sumangenggano, Anutndo noole etuyelolo, noole nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yanggango yunootoni, ngulo noole oni oni teweloyiga, ngu Yesus Kristus, ko ombuweloyi nalungga ngu sobowoolo oluwato. Ene noolengo Anut yanggango oolengo, noolengo hoolooweyeloyingo oni.

14 Kristusndo ngu, enengo kedaga ngu yokolo, ngundo noole oo biyomi teyingomu uliyelolo, ko yoyowonggori. Yo, Kristusndo, noolengo kumoolo, ngulo ngu, noolengo mbumbuwanonggo andangeyelolo, ko yoyowolo. Kristusndo kumootoni, ngulo ngu, nowoondonayi, ngu nomboyi oolengo tunootewolo. Ene noole yoyeni, enengo oni simoo bale tunootelo, ngulo ngu, noole Anutlo damoni gomengga ngu keyowelo hahangeteto.

15 Ariya, ge komo suwoo suwoo nga mandega nga nangge Kristen onino eya etuyeloya, enengo damoni biyomi yomosiyoyuno! Ge komo ene yokutuyelootooga, ene nga mandega, nga nangge, keyoya oliyi. Ge komo Kristen oni simoo bale, Anutlo mande nenengo ma keyootenggoku, ngu mande yanggango mamanayelo. Onindo komo ge owoolongo oni oolootelo, ma ingowelo. Kini, ge kingo owoolongo oni kini, Anut enengombo geno sunggi yetoni, nga kongga nga tete.

3

Noole Komo Damoni Gomemo Nguno Yanggango Dikalo Oluwato

1 Ge komo nalu bidodomo, Kristen simoo balelo ingonduduye ngu yokutuwootooga, ene komo Gabman sobosobo onidodo ko tabango oniku, ngulo manggoye keyoya, ngu nowoondoyemo oliyi. Ene komo ko bidodo gome teweloyi, ngulo nangge, meyeya, teyi!
2 Ge komo mande ngundiya, Kristen oni simoo bale etuyelo. Ene oni gulaya mande biyomi ma ewelo, ene ebe longge mande, ma tewelo. Ene komo oni gidalega, nowoondoye yunowolo. Ene suwoo suwoo ngu, ene komo mande damoni gome imakeyingo, ngu nangge, oni simoo bale bidodo yunoyi, ngundiya etuyelo.

3 Yo, nondo ngu damoningga ngu etuyelootenoku, yendo komo simoo bale gidegalo nowoondoye ngu ngandilo: Ge ingooteku kulimi ngu, noole nguya ingondudunayi gome metemi kini. Nguno ngu, noole mande toongootoongo, ngu teloluwooto. Setando noole ganaganayelootoni, noole wenonolo endeyolo oluwooto. Noole damoni biyomi oowooyingga, nowoondoye ulu teweloyi, goweyega, nga oni oni teyinoweloyi, ngulo nangge hahangelo suwoo suwoo tewootowo. Noole oni sungomboya nowoondoye biyomi yeweloyi, onilo oo kenomayingoweloyi. Ngunonggo ngu, onindo nooledodo, nowoondoye biyomi ingootoyi, noolengo kewoolonayimonggo, me oniya, longge gumi teweloyi damoni, nguno oluwooto.

4-5 Ene noole mbumbuwa damonimo oodooye, Anutndo sumange yunolo, noole nowoondoyi yelolo, Yesus, noole ko yoyoweloyi oni, ngu suleyootoni, ombulo, noole ko uliyelolo yoyowolo. Enendo ngu noolengombo mande damoni gome nenengo oolengo gula tetooye, ngu kenolo ingolo, nguno ene noole ko uliyelolo ma yoyoyingo. Kini, enengo nowoondoyiyeloyingo, ngundo nangge, ene noole ko uliyelolo yoyowolo. Anutndo Yuka Kundingiyi suleyootoni, noole sonoyelootoni ngu, noole enengo doongeyimo, nowoondonayi nomboyi oolengo yewolo. Yo, ene noole nomboyi oolengo yelo, ngulo noole keda tunootewootowo. Baledo abu keda yomooteku, ngundilo nangge, noole keda tunootewootowo.
6 Ngu ngandilo: Yesus Kristus noolengo mbumbuwanonggo ngu uliyelolo ko yoyoyingo oni, ngundo noolengo Yuka Kundingiyi suleyowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo Yuka Kundingiyi yeni, nowoondonayimo yanggango hangewolo.
7 Ene ngundilo telo, ngunonggo, Anut doongeyimo, ene nooledodo oni gome nenengo eyunowolo. Ngu Anutlo sumangeningga nguno ngu, Anutndo noole sunggi

yeyunowoku ngu, suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu yowato. Ngulo ngu, noole ngu ooga, ngu sobowoolo oluwato.

8 Nga mande ewonoku nga, ngu hamoo nangge. Ngulo nondo ingootenoku, ge komo nga mandega, nga ge ngulo mande yanggango, eneno elo etuyelootoyi ngu, oni Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngundo ene mete nowoondoyemonggo, ngulo ingondudu telo, nga kongga ngalo yanggangoni, ngulo damoni gomengga, nguno yanggango dikalo oluwanggo. Ngundilo telo, nga kongga, nga ngu gome tetoyi, ngundo oni bidodo hoolooweyelowa.

9 Oni simoo bale ngundo kingo mande gula gula elo, ngulo ene kingo sumoo elo endeyootenggoku; osi sambaye oowooyembolo mande mande elo, ngulo sanggili telo, Moseslo mamana mande, ngulo kingo longge sambi tetenggoku ngu, ngu oo ngu bidodo ge komo dagaya endeyo. Ge ingooteku, ngundo ngu noole ma hoolooweyelolo, ngulo engge gome ma tunootewa.

10 Etuyeloyingo oni, ene Kristen oni gidalega, ganayelolo, Anutlo mande nenengo kini, ngu etuyelootoni ngu, asa, Kristen tabango oni, ngundo komo ebe ganagana oni mamanangowa. Ebe ganagana oningga, ngu ingonduduni ma yowoolengolo, tabango onilo mande ma keyootoni ngu, asa, tabango oni, tambu elayayiga, ene ko mamanangowa. Ene ngundilo mamanangootoyi, ene ngu ma keyootoningga ngu, asa, Kristen tabango oni, ene komo ebe ganagana oni loogu tetoyi, ene ko ma etuyelowa. Ngu oningga ngu, ene komo nenetelo tolige oluwa.

11 Ge ingooteku, oni ngundilo ngu, ene oole gome metemi, ngu kuli yokowolo. Ngulo ngu, enengo mbumbuwani ngundo ngu, ene kuli yombuliyowoku ngu! Elo ingowa.

Wenga Mande

12 Kootusina ngu, nondo Atemis, ngundi, Tikikas elaga gula suleyootoowe, geno nguno oolouwali. Ene Krit meladoni, nguno mayetoni ngu, ngundo gengo ko nguno yowa. Ene geno, nguno tunootetoningga ngu, asa, ge komo sodedonangge, Nikopolis endemo, nguno nono ombu. Ge ingooteku, nondo ngandilo kuli ewonoku, wendeyi biyomi yeyingo, doogo ulungga naluwo ngu, no Nikopolis nguno oluwano.

13 Yo, ge komo Moseslo mamana mandelo ingoyingododo oningga, oowooyi Sinas, ko Apolos nguya, ngu gome hoolooweyeloya soboyelo. Ge komo eneya saweloyimbolo, nguno oo gome yunoya, hoolooweyelo. Ngundilo tetoyi ngu, ene saweloyi oo ngulo, ma wenonowali.

14 Noolengo, Kristen simoo bale ngu, ene komo oni
oolo wenonootoyi, hoolooweyeloweloyi mande damon-
ingga, ngulo gome ingondale yanggango dikalo, ngunonggo,
ene oni hoolooweyeloweloyi, ngulo koyi gome tewanggo.
Kini tetoni ngu, ene kingo oodoyi ngu, ene Anutlo mande
damoni, ngu engge kini telo oluwa.
15 Mande wenga no geno eteno. Oni simoo bale noya
oolootetoku, ngundo ge kambagelolo mande, yengo Krit
onino soweyootenggo. Ge nguya, ge komo nolo kam-
bageloyingongga, ngunonggo, oni simoo bale, ngu noolengo
doboogulinayi, ngu Yesus Kristusno nowoondoye hamoo telo
oolootenggoku, nguya yowanggo. Ngulo no yemboonge-
toowe, Anutlo sumange ngu ye bidodoboya olini. Polndo
ngundilo yemboongewolo.

Palimon
Palimonlo Mande Tabango

Palimon oningga ngu ene bobeyedodo, ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundo ende gula oowooyi ngu, Kolosi ngunonggo ombuwolo. Palimondo ngu, kingo sulena oni gula ngu yoyingo, ngu oowooyi Onesimas. Ene kootusina, Onesimas ngu Palimonlo ko ngu bidodo yokolo toongewolo. Ngu naluno nguno, oni damoniye ngu ngandilo. Oni ene mete simoo bale gidalega uliyolo, se bo uliyolo, ngundilo uliyowolo. Simoo bale uliyowonggoku, ngu komo enengo sembuli ngu suwoo suwoo kingo ko telo oluwonggo. Ngulo ngu, kingo sulena gulado ngu enengo sembulini, ngu biyomi ingolo, toongetoni ngu, enengo sembuli ko oni ngu ko yowaku ngu, asa, ene mete uleyi kumoowa.

Onesimas ngu toongelo, oololo, Pol ya biyomimo kenolo ngu, ene ngu naluno Polya nguno oluwolo. Polndo ngu eneno mande elo ete. Etoni ingolo, Onesimas newende yowoolengolo, Yesus Kristus nowoondoyi hamoo teyingo. Pol, Onesimas, elaga ngu enengo elayadodo nalu bodaga pelungga oluwoli. Ene Polndo ngu ingondudu ngu gome yolo, Onesimas ngu ko oololo, sobosoboga Palimon ngu newendemo oluwa. Ngu damoninggano ngunonggo Polndo nga so uyingga nga nakangolo, Palimonno suleyowolo. Polndo ngu Palimonno mande elo, ngulo gome ingolo, ene oni oni teya, Polndo ngu Onesimas ngu naluno eneno ombuyingo, ngulo hamoo kambawolo. Ngu ingootoyi, kingo sulena ma tewa. Kini, ngulo oni oni teya, ene kambayeloya ngandiya eyi. Ene ngu, Yesus Kristus ngulo oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, nguya gooboongoowolo.

Nga bukga ngano ngu, mande gumgum ngandilo ooloote:

Polndo, Palimon ngu kambawolo. 1:1-3.

Polndo, ngu Palimonlo Anutno esetewolo. 1:4-7.

Polndo, ngu Palimonlo gome ingolo, enendo ngu Onesimaslo oni oni teya olini. 1:8-22.

Polndo akeyolo ewolo. 1:23-25.

1 No Pol, no ngu Kristus Yesuslo koni tewonoku, ngulo ya biyomimo oolooteno. Nondo nga so uyingga nga ngu, Palimon, gengo nakangooteno. Ge ngu noolengo Kristen doboonayi oolengo, konayi nguya goboolo gulanangge, ngulo nondo noolengo Kristen doboonayi, Timootiya ge kambagelootelo.

2 Noolendo ngu noolengo Kristen kuwoonayi Apiya; Arkipus ngu nooledodo nga kongga ngalo me oni telo, ebe utolo oolootetoku; ko, Kristen simoo bale Palimonlo yano ombulo goobootenggoku, ngulo nguya so uyino mande nga soweyootelo.

3 Noolengo Awanayi Anut nguya, Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngundo ye sumange yunoya, nowoondoye yeningga, imakeya olini.

Palimonlo Newende Ngu Oo Bidodo Sembuliga, Ngu Inowolo

4 Ge nolo doboone, Palimon, nondo gengo ingondudugelolo ngu, nenengo yemboongeyingo naluno, no suwoo suwoo, ngu nenengo Anutga nguno gengo esetelo yemboongeteno.

5 Ndatelo ngulo, suwoo suwoo no gengo mande ingootenoku ngu, gengo nowoondoge, ngu Oo Bidodo Sembuli, Yesus inolo, ngulo nowoondogemo hamoo teyingongga, ngu yanggango telo ooloote. Ngundilo telo, ngunonggo ge Anutlo simoo bale bidodo nowoondoyi telo, nowoondoge ene yunootelo etoyi ingowono.

6 Ge nooledodo nowoondonayi goboolo yelo, Kristusno nowoondonayimo hamoo teteto. Ngulo ngu, nondo gengo nowoondogemo hamoo teyingongga, ngu Anutndo yeningga, gome yanggango tenilo, Anutno yemboongelo oolooteno. Ngulo nondo ngandilo ingooteno. Anutndo ingoyingo, gome nenengo ge gunolo, ngunonggo oo bidodo gome oolengo, ngu geno tenggunooteku, ngu gome oolengo ingowalo ingooteno. Ndatelo ngulo, ge Kristusno nowoondogemo hamoo telo, nguya goboolo oolooteli.

7 Yo, doboone, gedo Kristen simoo bale bidodo nowoondoyi yunooteku damoninggano, nguno, ge enengo nowoondoyemo hamoongga, ngu yanggango yunoote. Ngulo ngu, no oni oni ulungga oolengo teteno. Gengo damoninggega teteku, ngundo nolo nowoondone yeni, imakelo ooloote.

Palimondo Ngu Ene Komo Onesimas, Ngu Ko Yoya, Dobooyi Teni

8-9 Ngulo ngu, nondo Kristus oowooyimo, nga mande yanggangongga nga, no mete geno ewano. Ge komo nga ooga nga te, elo mete ewano. Ene nondo ngulo ngandilo ma ewano. Kini, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo noole geya goboolo gosiyelooteku, ngulo nondo nga mandega, nga geno olengomonggo sumoo eteno. Yo, no Polndo, no kulimimonggo, Kristus Yesuslo ko oni telo oodoowe, ngulo me onindo noyolo, ya biyomimo noyetoyi oolooteno.

10 Ngulo nondo ngandilo sumoo eteno. Ge ngu nolo nangone, Onesimas, ngulo gome ingolo eteno. Ndatelo ngulo, nondo ya biyomimo ootoolo, ngunonggo Kristusno newendemo hamoo teyingongga, ngu etungowono. Ngu damoninggano nguno ngu, ene nolo nangone oolengo ngundilo tunootete.
11 Kuli, ene gengo kingo sulena oni oluwoku, nguno ngu, ene ge hooloowenggelolo, ko gome ma tewolo. Hamoo oolengo kini. Ene ataga ngano ngu, enengo ingonduduni gome himi yetoni, ngulo ene mete noolengo ela elaya gome hoolooweyelowelo, ko gome metemi tewa.
12 Ngundilo ngulo, nondo Onesimaslo gome ingootenoku, ngulo no ataga, ene suleyootoowe, geno ko oolouteku ngu!
13 Nondo ngu Kristuslo mande keda mesalango nga elo yootunoweloyi, koyi, ngu yewonoku, ngulo ngu, ene no noyolo, ya biyomimo noyewonggo. Ngundilo ngulo, Onesimasndo ge musingge yolo, ya biyomimo ngano no hooloowenelowaku ngu, asa, no oni oni ulungga tewano.
14 Ene gedo mete elo ma etoyi ngu, asa, nondo Onesimas ma solengowano. Ene nondo, ngulo mande yanggango, geno ma ewano. Kini, nondo ge Onesimaslo nowoondoyi teyino, ko, yo, elo ingootenoku, ene gengombo nangge.
15 Anutndo bine, ene newende yokutuwootoni, ngulo sa nalu gidalega nangge, ge goyokolo toongewolo. Ngulo ngu, ene gengomboya ngu nalu bidodomo oluwali.
16 Ataga ngu, gengo, kingo ko oningga ngu, enengo damoni yowoolengootoni, keda tunooteteku, ngulo ngu, ataga ene noolengo Kristen doboonayi oolengo. Yo, ene nolo doboone oolengo, elo ingolo, ngulo no nowoondoyi teyinooteno. Ge nguya, mete enengo nowoondoyi teyinoya, ingootooga, Kristen doboone oolengo, eya ingo.
17 Ngu hamoo, gedo ngu ge komo nolo gome ingooteku ngu, Kristuslo konimo, ngano no gengo dobooge oolengo, elo ingooteku ngu, asa, ngundilo nangge, ge komo Onesimas nguya, no noyooteku, ngundilo ene nguya ko yoya olili.
18 Ene, enendo gengo oo yombuliyowoku, ngundi, enendo oo gula gumimbolo weti yoyingo, tetoningga ngu, asa, ge komo enengo oowooyi ngu toongooya yokoya, ngu musiyomo, ge no oowoone nakango.
19 No Polndo, nga so uyingga nga, ngu nenengo kandenembo nakangooteno. No nenengombo, ngu wetingga, ngu gumi wendangewanolo nakangooteno. (Ene hamoo oolengo, ge ngu nono weti moole, ngu gengo kedaga ngu!) Ene nondo ngulo ma ewano.
20 Yo, doboone, Oo Bidodo Sembuliga, ngu oowooyimo, ge mete nolo oni oni tenuno. Noole geya, Kristuslo oni, ngulo ge

mete no hooloowenelowelo ngu, asa, ge nolo nowoondone
yega, gome imakeyingo tunooteni.
21 Nolo nowoondonemo hamoo teyingo, ngu yanggango
ingooteno. Gedo nolo mande nga keyowalo, ngulo no nga
so uyingga nga, gengo nakangooteno. No kuli ingooteno.
Gedo ataga nondo mande damoningga nakangolo gunolo,
etenoku nga ngu, gedo ngu dagalo, damoni hamoo gome ngu
soweyolo tewalo ingooteno.
22 Ene nondo mande gula nguya soweyolo ewano. Nondo
ngandilo ingooteno. Yendo Anutno nolo yemboongewong-
goku, ngulo Anutndo noyokootoni bine, yeno ombulo yey-
owano. Ngundilo ngulo, gengo ya gumi, ngu gula nolo
yomosiyoya, yokonunootooga olini. Nguno ngu, no gedodo
nguno goboolo oluwalo.

Kambayeloyingo Mande Gumingga

23 Epaparasndo ge kambageloote. Ene ngu nododo ya
biyomimo, Kristus Yesuslo yoyolo, ya biyomimo yoyetoyi
oolootelo.
24 Nga oni nga nododo ko goboolo teyingo: Mak, Aristakas,
Dimas, Luk, ngundo nododo, ge kambagelooteto.
25 No noolengo Sembunayi Oo Bidodo Sembuli Yesus
Kristusno, ngandilo yemboongeteno. O Anut, gedo gengo
sumangenggega, ene inolo, enedodo goboolo oluwalilo yem-
boongeteno. Ngu hamoo.

Hiburu
Hiburulo Mande Tabango

Nga so uyingga nga ngu, Yuda oni onendo newendemonggo, Yesus Kristusno newendemo hamoo oolengo teyingo, ngulo nakangolo, soweyootoyi oolouwolo. Yuda onilo mande ngu oowooyi Hiburu, noolendo ene goweye sanggayelo ngu, noole ngundilo eteto. Nga so uyingga nga ngu, noole watayi kini, onendo nakangowoku, ngu oni simoo bale ngu Yesusya mundiyi telo, ene nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bale kowuli ulungga oolengo yunowonggori.

Nga bukga ngalo mande gumi ingoweloyi ngu ngandilo.

Nga so uyingga nga nakangoyingo oningga, ngundo kambayeloyingo mande ngu, Yuda oni simoo bale yunowolo. 1:1-3.

Engel oni ngu oo ulungga kini, ene Yesus ngu oo Ulungga oolengo. 1:4–2:18.

Yesusndo hamoo oolengo Moses dagalo, ko mande yanggango oni simoo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngulo ewolo. 3:1-19.

Anutlo oni simoo bale ngulo kengeyingo ngu guladilo. 4:1-13.

Kristus ngu noolengo woolo yeyingo ngulo tabango koleteyingo, ngu awuno oolengo. Woolo yeyingo oni gidalega ngu Kristus newendemo. 4:14–7:28.

Yesusndo ngu noolengo oole keda gula goosoowolo. Ngu oolegano nguno noole Anutno oolouweloyi. Ngu oolega ngu, oole kulimingga ngundilo kini. Oole kedaga ngu gome oolengo. 8:1–9:28.

Yesuslo dalowo ngu noolengo wendonuwoolo, ngu gome oolengo. Anutno woolo gidalega yetenggoku, ngundilo kini. 10:1-31.

Kulimi oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo mande yanggango yolo oluwonggori. Mande gula ngu ngandilo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu komo suwoo suwoo yanggango dowooya ulungga tunooteya oliyi. 10:32-39.

Ene ngandilo ewolo, noole ngu komo nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, oni koletelo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, keyowato. Oni onendo kulimi oolengo, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tewolo. 11:1–12:29.

Mande oowooyingga, ko noolengo mande nga telo, ngu temukoweloyi, ngulo ngu gome, nguno mande eweloyi. 13:1-25.

Anut Nangoni, Ngundo Noole Mande Yunoote

1 Kulimi oolengo, ngu naluno, Anutndo enengo ingondudu
eyingo onino etoni, ngundo noole Yuda onilo osi sambanay-
imo, enengo mande wesiyolo ewolo. Nalu sungomo sun-
gomo, ingondudu eyingo onilo mandeye gula gulano nakan-
goyingo, ko enengo damoniye oowooyingga teyingo, ngundo
osi sambanayimo, ngu Anutlo ingonduduni etuyelowong-
gori.
2 Ngundilo nangge, ataga nalu wengamo ngano, enengo
Nangonimbo, nooleno mandeni wesiyolo ete. Kulimi
oolengo, Nangoni kandeyimo, Anutndo mela melanimo, oo
bidodo melako Sambono nguya yewolo. Ngundilo melangga
etoni ngu, Anutndo, enengo Nangoni, sunggi yewolomu ngu,
nalu sosowoomo, ngundo oo sitowi bidodo yowa.
3 Enengo Nangoni, ngundo Anutlo yanggangoni dulidalini,
ngu noole etuyeloote. Ene Anut ngundilo oolengo ootoolo,
ngulo enengo mandeni ngu yanggango oolengo. Ngundo
ngu, oo bidodo sambono melako nguya oolootenggoku,
ngu yanggango telo yunootoni oolootenggo. Ene noolengo
mbumbuwanayi andangeyunolo, ngunonggo ene noolengo
oole yeyunolo, Sambono oolewolo, Sambo endemo, ene
Anutlo kandeyi metemi bingaminidodoga ngusina bib-
iteloloote.

Anut Nangoni Ngulo Yanggangonimbo Sambono Oni Ngulo Yanggangoye, Ngu Dagate

4 Anut Nangoni, ngundo Sambono Oni ngu bidodo
dagayeloote. Anutndo Nangoni oowooyi ulungga
bingaminidodo inootoni, ngundo ngu, Sambono Oni
oowooye nguya dagayeloote.
5 Noole ingootetoku, Anutlo mandeno, Anutndo Sambono
Oni, nguno mande ngandilo ma ewolo. Kini, enengo nango-
nimboya ewolo.

Ge nangge nolo nangone. Ataga no gengo awangge tunooteteno. *Sam 2:7*

Anutndo Sambono Oniya ngundilo ma ewolo. Kini, enengo
nangonimboya ewolo.

No enengo eweyi oodoowe, enendo nolo nangone oluwa ewolo. *2 Samuwel 7:14*

6 Anutndo enengo Nangoni oolengo, ngu melako ngano
soweyowelo ingootoni, ko ombuweloyimbolo, ngulo man-
denimo, ngandilo ko ewolo.

Nenengo Sambono sulena oni ngu bidodo, komo eneno yambo mande teyaliyilo ewolo. *Dutoronomi 32:43*

7 Anutlo mandeno, ene Sambono sulena onidodo ngandilo
ewolo.

Anutndo enengo Sambono Oni yoyeni, doogo ngundilo ngu oololo ombulo teteku tunootewolo. Anutndo enengo Sambono, oni ene de solu ulungga delo, imakelo dedeku, ngundilo yoyeni tunooteyingo, elo ewolo. *Sam 104:4*

8 Ene Anutndo Nangonimbododo ngandilo ewolo.

Anut, gengo yanggangongge ko oo sobowooteku, ngulo damoni ngu sugi sugi oluwa. Gengo oni simoo bale sobowooteku ngu, ge mande damoni nenengo nangge wilikoote.

9 Ge oni simoo baledo damoni gome tetenggokungga, ngu kenolo, ngulo ene gome oolengo ingoote. Ngundilo ngulo, ge oni simoo baledo damoni biyomi tetenggokungga, ngu gome ma ingolo yokoote. Ngungga ngulo, mande damoni, nondo no gengo Anut, no gengo sunggi yenggunolo, gengo oowoongge bingami oolengo okooteno. Ngundilo ngulo, gengo oowoongge, ngundo oni gidega oowooye ngu dagayeloote. Ngulo ngu, ge oni oni tewalo ewolo. *Sam 45:6,7*

10 Anutlo mandeno, Anutndo mande gula nangonimo ewolo.

Kulimi oolengo, ge Oo Sembuli Ulungga, gedo mela bidodo yetoyi, yanggango ooloote. Sambo nguya kandegebo yewolo.

11 Ene eme sambo mela yombuliyelootoyi, towi soloyi kulimi, ngundilo tunootewa. Ene ngundilomu, gedo nangge sugi sugi oluwa.

12 Onindo towikumba kulimi andangelo yokolo, metemi yemutenggoku ngundilo, ge sambo mela nguya, ngundilo andangelo yokolo, gula yewa. Ene ge guladilo ma tunootewa. Nalu bidodo, gedo nangge sugi sugi ngundilo oluwalo ewolo. *Sam 102:25-27*

13 Anutndo Sambono Oni nguya ma eyingo, ene nangonimboya ngandilo ewolo.

Ge no kandene koondosina musiyo yanggangododo, nguno bibitelo oode, kootusina, gengo me oni ngu yoyeyi, ge nowoondogemo uwanggolo ewolo. *Sam 110:1*

14 Anutlo Sambono Oni, ngu oone? Sambono oni ngu bidodo yuka nangge. Ene Anutlo ko telolootenggo. Anutndo ngu soweyelootoni, oni simoo bale hoolooweyelootoyi, Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo tunootewanggoku ngu, Anutndo ene ko yoyowa. Ngundilo ngulo, Anut Nangonimbo Sambono Oni bidodo hamoo dagayeloote.

2

Anutndo Noolengo Mbumbuwa Andangelo, Ko Yoyoweloyi, Ko Ngu Ulungga Oolengo. Ye Gome Ingondale teyi!

1 Ngundilo ngulo, Anut nangonimbolo hamoo mandega
nga, noole gome dowoolo, mandeni ingowootoku, ngu in-
gonduduwoolo keyowato. Ngundilo ma telo ngu, noole Anut
yokolo, sungo sungo toongelo oonatewelo oluwato.
2 Noole ingootetoku, ngu kulimi oolengo, Anutndo
enengo mamana mande Sambono Oni nguno etoni, ngundo
Mosesno ewolo. Oni gulado nga mandega nga ma keyolo
ingolo ngu, oo biyomi tewoku, ngulo uliyi ngundilo yowolo.
Ene oni simoo bale kuli ingowonggo. Nga mandega nga
Anutlo Sambono Oni ngundo ewonggoku, ngu hamoo
oolengo.
3 Ene ngandilo, noole Anutndo yoyoweloyi mandega
ngu ingolo yokolo, yolo nowoondonayimo gome ma yowa-
toku ngu, ariya, Anutndo ngulo gumi ulungga oolengo
yunowa. Anut enengombo noole ko yoyoweloyimbolo oole
yeyunowoku kongga, ngu ulungga oolengo. Oo Bidodo Sem-
buli, ngundo ko yoyoweloyi oolega, ngu oni simoo baleno
koletelo wesiyolo ewolo. Ngundilo tetoni, oni oowooyingga
enengo mandeni ingolo, nowoondoyemo hamoo tewong-
gori. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku ngu, mandega nga
hamoo oolengo ewootowo.
4 Ene Anutlo mande ingootoyi, ngu naluno, Anutndo
enengo mandegaku yeni yanggango yetoni, oo damoni
sungo oolengo gula onindo ma teweloyim telo, ko gula
gulano nguya, enengo yanggangoni etuyelowolo. Ene
enengo ingondudunonggo Yuka Kundingiyimbolo yanggan-
goni, Kristen oni simoo bale kingo yunooteku, ngu ebe
dagadaga yunololoote. Ngundo Kristen oni simoo bale
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunow-
elo. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku, ngu mandega nga
hamoo oolengo.

Yesusndo Noole Ko Yoyoweloyimbolo Oni Koleteyingo Melako Ngano Tunootewolo

5 Nondo ataga, mela gula kootusina tunooteweloyi, ngulo
mande eteno. Anutlo Sambono Oni, ngundo ngu mela
kedaga ngu sobowooyi elo, ma sunggi yetoni, ngundo
sobowoowanggo.
6 Anutlo mandeno kuli oni gulado ngandilo ewolo.
Noole oni simoo bale oowoonayidodo kini. Ndawugalo, ge
noolengo ingolo, gome soboyeloote?
7 Anutndo nalu ootuwoo bodagano, ge Sambono Oni, ngulo
oowooye ngu, oni simoo balelo oowooye ngundo ene da-
gayeloote. Ngu hamoo. Ngundilo ngulo, ge oni simoo balelo
oowooye bingami okoowolo. Oni oowooyidodo inooteku
damonimo, nguno ge oowooyi bingami okoote.

8 Gedo ngu kuli oo bidodo, enendo sobowooni elo, sunggi
yewololo ewolo. *Sam 8:4-6*
Yo, Anutndo oo bidodo oni nowoondoyemo yewolo. Hamoo
oolengo, oo bidodo oni nowoondoyemo oolootenggo.
Ngundilo ngulo, ataga nga nalungga ngano, noole oni ma
yeyootooye, oo bidodo sobowootenggo.
9 Noole ingooteto. Yesus ataga oo bidodo enendo sobowoote.
Nalu ootuwoo bodaga, Anutndo Yesus melako, ngano sowey-
ootoni ombulo, ene ngu naluno, enengo oowooyi Sam-
bono oni nowoondoyemo oluwolo. Anutndo newende
noole yunolo, ene Yesus melako, ngano soweyootoni
ombulo, oni bidodo mbumbuwa andangeyunowelo ku-
moowolo. Ngundilo ngulo, ene noolengo ogingoyingo
ulungga koolowoolo, kumootoni ngu, asa, ataga, ene duli-
dalini oowooyidodo ulungga ooloote.

10 Anut Oo Bidodo Sembuli ootoolo, ene oo bidodo yewolo.
Ene enengo simoongo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
ngu bidodo yoyolo, Sambo endemo oolelo, eneya gome
oolengo goboolo oluwanggo. Ngundilo ngulo, ene Yesus
yokootoni, ngu ogingoyingo koolowoolo kumoolo, noolengo
woolo gome oolengo yeyunolo, ko kondibo temukowolo.
Anut enengombo ngu kongga ngu teni elo, Yesusno sunggi
yewolo. Ngu damoningga ngu metemi oolengo. Yesus
enengombo noole ko yoyolo, Anutno oolouweloyi ngulo
sembuli.
11 Ene onilo mbumbuwa sonowootoni, oni nowoondoye
namboyi oolengo tunootetenggo. Ngundilo oni ngu, Yesus-
dodo awaye gulanangge. Ngundilo ngulo, Yesusndo enedodo
konedoboonelo ewelo, ngulo oni oni tete.
12 Anutlo mandeno, Yesusndo Anutno ngandilo ewolo.

No konedoboonemo, oo bidodo gedo tewoku ngu, wesiyolo
ewano. Ene yambo mande tewelo gooboongootoyi,
ngu oowoongge bingami okoowanolo ewolo. *Sam
22:22*
13 Ene mande gumi gula nguya ewolo.

No nowoondone hamoo teyingo, ngu bidodo Anutno
yewanolo ewolo. *Ayisaya 8:17*
Ene mande gula nguya ewolo.

No oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, gedo
nunoyingongga ngadodo, nooledodo ngano oolooteto.
Ngundilo oni ngu, nolo simoonelo ewolo. *Ayisaya
8:18*
14 Noole enengo simoongo, oni nenengo tunootelo, melako
ngano oolooteto. Ngundilo ngulo, Yesus nguya oni ngundilo
tunootewolo. Ngundilo telo ngu, ene kumoolo, Setanlo

yanggangoni, noole yombuliyeloweloyi, ko kumooweloyi,
ngu andangewolo.
15 Oni simoo bale bidodo kumooweloyi, ngulo sosole-
wolo. Suwoo suwoo, ene melako keda oolootenggoku,
ene kumooweloyi ngulo sosolelo oolootenggo. Ngu da-
moningga ngulo, Yesus ombulo kumoolo, ngu sosoleyin-
gongga ingondudunayimo ngu andangetoni; ngulo ngu,
noole nowoondonayi oni oni telo, imakeyingomo oolooteto.
16 Ene Sambono Oni hoolooweyeloweloyimbolo ma ombu-
wolo. Kini, ene noole melako oni hoolooweyeloweloyimbolo
ombuwolo. Anutlo mandeno eteku ngundilo.
Ene Ebaraham osi sembeni ngu hoolooweyelowelo ombu-
wolo. (Ebarahamlo osi sembeni oolengo ngu, oni
Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo.) *Ayisaya 41:8-9*
17 Ngulo, Yesus ngu oni oolengo noole ngandilo tunootewolo.
Ngundilo ngulo, Yesusndo noolengo kowuli koolowoolo in-
gootetoku, ene ngu bidodo ingoote. Ene ngundilo telo,
Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo sobosobo ko-
leteyingo telo, Anutlo ko tete. Ene oni simoo balelo nowoon-
doyi teweloyi oni, ko hamoo nenengo teweloyi oni nguya.
Ngundilo ngulo, ene mete oni simoo balelo mbumbuwa
andangeweloyi, ngulo nguya woolo kundingiyi yewolo. Nga
naluno ngu, oni ene nenengo ootoolo ngu, ene mete Anutya
goboolo siyelo oluwali.
18 Setando, Yesus tewoongootoni, nguno Yesus ogingoyingo
ingowolo. Ngulo ngu, oni sungombo, nooleno tewootewoo
tunootetoni ngu, asa, Yesusndo mete noole hoolooweyelolo,
yanggango yunowa.

3

Yesuslo Oowooyi, Ngundo Moses Oowooyi Ngu Dagate

1 Ye Kristen dobooguline, Anutndo noole logoyelowoku
ngu, noole enengo nowoondonayimo hamoo tetoni, eneya
Sambo endemo oluweloyimbolo. Noole komo Yesuslo
ingonduduni keyolo, ngulo ingondandangelo yootunolo
ewato. Ene Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo
tabango ulungga, soweyootoni, ombulo, ngundo noolengo
nowoondonayi hamoo teyingo, ngulo tabango ooloote.
2 Anutndo enengo ko, ngulo Yesusndo sunggi yetoni,
newende bidodo nguno yelo ngu keyowolo. Ene kuli Moses-
ndo newende bidodo Anutlo ko, ngulo nguno yelo, Iserel
simoo baleno ko tewoku ngundilo.
3-4 Ene Yesuslo oowooyi bingami, ngundo Moses oowooyi
bingami ngu dagate. Ngu ngandilo, oni gulado ya keda
gomengga yetoni ngu, onindo kenolo, ya sembuli oningga,

ngulo oowooyi bingami ewanggo. Noole ingootetoku ngu,
ya bidodo ngu sembulidodo. Ngundilo nangge, Anutndo Oo
bidodo sembuli. Moses, ene Anutno newendemo hamoo
teyingo oni gulanangge.
5 Anutlo ko oni, Moses, ene oni simoo baleno Anutlo ko
tewolo. Anutndo ene Moses ko gome teweloyi, ngu ene
ingowolo. Moseslo ko ulungga ngu Anutlo mande wesiyolo
etoni, kootusina, Yesusno ngu mandega Mosesndo ewoku,
ngu engge tunooteweloyimbolo ewolo.
6 Ene ngundilomu, Yesus, Anut Nangoni, Anutndo eneno
sunggi yetoni, Anutlo oni simoo bale soboyeloote. Yesusndo
Anutlo mande hamoo keyolo, Anutlo ko tewolo. Nalu
bidodomo, noole nowoondonayi hamoo yanggango yelo, oni
oni telo, Yesuslo hahangelo sobowoolo ngu, asa, noole Anutlo
oni simoo bale oluwato.

Noole Anut Mande Kootuyinolo Ngu, Noole Enedodo Ma Kengewato

7-8 Ye enengo mande kuli ingowonggoku, ngundilo nangge,
ataga nguya, Yuka Kundingiyimbolo mande ingoyi. Anutlo
mandeno, ene ngandilo ewolo.
Ye Anutlo mande ataga ingolo ngu, yengo ingondudu
nowoondoye yanggango ma gosiyowelo, osi sam-
bayebo teyingo, ngundilo ma tewelo. Ene kingo
melako oluwonggoku nguno, ene Anutlo mande kootu
inolo ma keyowonggori. Ngu naluno, ene Anutlo
yanggangoni tewoongolo kenowonggori.
9 Mooma onibi elaya (40) nguno, nondo ene hoolooweyelolo
soboyelootoowe neyoyingo, ngulo ngu naluno, ene nolo
yanggangone tewoongowolo.
10 Ngundilo ngulo, no ngu oni simoo bale nguya, nowoon-
done sanggili ulungga telo ewonggori. Ene no kootu nunolo,
nolo mande ma keyootoyi ngulo nondo ewonowo.
11 Ngundilo ngulo, no enedodo sanggili ulungga telo,
mande hamoo oolengo solumimonggo, elo gosiyowono. No
melako musiyo kengeweloyiga yunowelo ingowonoku, ngu
yoyokootoowe, nguno ma uwanggolo ewolo. *Sam 95:7-11*
12 Ene ye Kristen dobooguline, ye ingondale teyi! Ye
ngulo ingondale ma tewanggoku ngu, asa, ye kewooloyemo,
nguno Kristen dobooyegado newendemo ingondudu biyomi,
ngundo enengo newende hamoo teyingo ngu yokolo, Anut
keda oolootekungga, ngundo mete uli biyomi gumi yunow-
elo ene yanggangododo oolooteku, ngu kootu inolo yokowa.
13 Setando kewoolonayimo oni gula ganangolo ngu,
newende yanggango gosiyootoni, Anut kootu inolo
yokowaku, ngulo ngundilo ma tewelo. Kini, nalu bidodomo,

noole ko yanggango telo, Kristen doboogulinayi gidega
hoolooweyelolo, nowoondoye yanggango yunowato. Noole
komo nalu gulanangge nanggemo, ngundilo telo oodoowe
oololo, nalu sosowoo tunootewa.
14 Noole Kristusdodo ko tewelo ngu, noole komo
nowoondonaye hamoo teyingongga ngu yanggango
dowoolo, ngundilo nangge, oode oololo kumoowato.
15 Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Ye Anutlo mande ataga ingolo ngu, yengo ingonduduye
nowoondoye yanggango ma gosiyootoyi, osi sam-
bayebo teyingo, ngundilo ma tewelo. Ngu naluno, ene
Anutlo mande kootu inolo, ma keyowonggorilo ewolo.
Sam 95:7-8
16 Oni kuli Anutlo mande ingolo, kootu inoyingo, ngu
onendo? Ngu oni ngu Mosesndo oni yoyolo, Igip mela yokolo
sayingo, ngu oni ngundo nangge tewolo.
17 Anutndo mooma onibi elaya nguno ooneya sanggili
ulungga teyingo? Ene oni simoo bale mbumbuwa teteng-
goku nguya, sanggili ulungga tetoni, ngulo oni kini melako,
nguno kumootoyi, bingoye nguno oluwonggori.
18 Ngu naluno, Anutndo mande hamoo oolengo elo gosiy-
oyingo, ngu ngandilo ewolo.
No mela musiyo kengeweloyiga, yunowelo ingowonoku, ngu
yoyokootoowe, ene nguno ma uwanggo.
Ngu mandega ngu wesiyolo elo, ene ooneya ewo? Ngu oni
simoo bale enengo mande kootu inolo, ma keyowonggori.
Oni ngulo ngundilo ewolo.
19 Oni simoo bale nowoondoye hamoo ma teyingo,
ngu damoningga, ngunonggo ene Anutlo musiyo
kengeweloyiga, nguno ma uwanggolo ewolo.

4

Anutlo Oni Simoo Bale Kengeweloyi

1 Noole nowoondonayi hamoo teyingo, ngundo nguya,
Anutndo kuli ngu musiyo kengeweloyiga ewokungga nguno
oolouwato. Ngu Anutlo mande yanggango gosiyoyingongga
ngu, ataga nguya hamoo oolengo ootoolo, ene ngandilo
ewolo.
Ye mete nolo musiyo kengeweloyiga, nguno oolouwanggo.
Asa, noole komo ingondale telo, Anut tanggeyimo oluwato.
Noole nguya nowoondonayi hamoo teyingo, ngu yokolo ngu,
noole ngu musiyo kengeweloyiga, nguno ma oolouwato.
2 Noole Anutlo mande keda mesalango, ngu ingootetoku
ngu, kuli Yuda oni, ngu Igip mela yokolo, oni kini melako
oolouyingo, ngundo nguya, ngundilo ingowonggori. Anutlo

mandega ingoyingo, ene nowoondoyemo hamoo ma tetoyi,
ngundo ene ma hoolooweyelowolo.
3 Noolengo nowoondonayi hamoo telo ngu, asa, noole mete
enengo kengeweloyi musiyongga, noole damoni yelo, nguno
oolouteto. Kuli, Anutlo mandeno, ene ngandilo ewolo.
No eneya sanggili ulungga telo, mande hamoo oolengo elo,
gosiyowono. No musiyo kengeweloyiga, yunowelo in-
gowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ma uwanggolo
ewolo. *Sam 95:11*
Amana damoni yeyingo naluno, Anutndo oo bidodo
yemukolo yokowolo.
4 Anutlo mandeno, sa kandegula gidembolo elayaga nga,
ngulo onindo ngandilo ewolo.
Sa kandegula gidembolo gulanangge, nguno Anut, enengo ko
oo bidodo temukolo, sa kandegula gidembolo elayaga,
nguno kengewololo ewolo. *Yenesis 2:2*
5 Anutlo mandeno, mande gula nguya ewolo. No musiyo
kengeweloyiga yunowelo ingowonoku, ngu yoyokootoowe,
nguno ene ma uwanggolo ewolo.
6 Yuda oni koletelo Anutlo mande keda mesalango in-
goyingo, ene nowoondoyemo hamoo ma telo keyowonggori.
Ngundilo ngulo, ene ngu kengeweloyi musiyongga nguno
ma oolouwonggori. Ene Anutndo kengeweloyi musiyongga,
nguno oni gidalega nangge uwanggo. Oni nowoondoye
hamoo tetenggoku, ngundo nangge mete ngu musiyongga,
nguno uwanggo.
7 Ngulo, Anutndo ingolo, ene nalu gula ko sunggi yewolo.
Ene nalu kedaga, ngu ataga, elo ewolo. Kulimi, mooma
oowooyingga yokolo, Anutlo mandeno, Anutlo Yukani,
ngundo Dewitya ngandilo etoni nakangowolo.
Ataga ye Anutlo mande ingowelo ngu, ye ingonduduye
nowoondoye yanggango ma gosiyowelolo ewolo. *Sam
95:7-8*
8 Kuli, Yosuwando kengeyingo yunootoni ngu, asa, koo-
tusina, Anutndo sa gula ma elo yunowolo.
9 Ngulo ngu, Anutlo oni simoo bale kootusina, ngu
kengeweloyi nguno oluwanggo. Anutndo enengo ko
temukolo yokolo, sa kandegula gidembolo elayaga, nguno
ene ngundilo kengewolo.
10 Oni simoo bale Anutlo kengeweloyi musiyomo oololo ngu,
enengo ko bidodo yokomukowanggo. Kuli, Anutndo, enengo
ko kinitetoni ngu, ene nguya kengewolo.
11 Ariya, noole ngu kengeweloyi musiyongga, nguno
oolouweloyimbolo ngulo hahangelo, ko yanggango telo
oololo, nguno kengeweloyi musiyomo uwato. Ye komo
ingondale teyi! Ye Anutlo mandeni ma kootu inowelo, Yuda

onindo kuli mandeni ma keyoyingo, ye ngundilo ma tewelo.
Ye ngundilo telo ngu, Anutlo kengeweloyi musiyongga,
nguno ma uwanggo.
12-13 Anutlo mande ngu yanggango oolengo, ene mete
noolengo mande damoninaye biyomi ngu yowoolengootoni,
keda tunootete. Noole ingootetoku, duge pelungga kuningo,
gide gide, ngundo oo gome doongooweloyi. Ene ngundilo,
Anutlo mandeni, ngundo duge pelungga kuningo, ngu da-
gate. Anutlo mandeni, ngundo mete noolengo nowoondon-
ayi, ingondudunayi, newende oolengo ngu sanggawete. Ene
ngundilo sanggawetoni, noolengo ingondudunayi bidodo,
ko noolengo damoninayi tetetoku, ngu wilikolo bidodo
tunootemukowa. Noole ngu hamoo oolengo, oo gula Anut
doongeyimo ma oongoowato. Kini, oo bidodo melako ngano
oolooteku ngu, ko noole moondenayimo oolooteku, ngu
nguya, Anut enengombo ngu bidodo ingomukoote. Ngundilo
ngulo, emegogo Anut enengombo noolengo mande damoni
tetetoku, ngu bidodo enendo wilikoyelowa.

Yesus Ngu Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngulo Tabango Ulungga

14 Ariya, noole Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi,
ngulo tabango ulungga ootoolo, ene Sambo ende newen-
demo oolelo, Anut tanggeyimo, nguno ooloote. Ngu oningga
ngu, Yesus Anut Nangoni. Ngundilo ngulo, nowoondonayi
hamoo teyingo mandega, ngu wesiyolo elolootetoku, ngu
yanggango dowoowato.
15 Ngu Anutno Woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo ta-
bango ulungga, ootoolo ngu, ngundo mete noolengo kowuli
koolowootetoku, newendemo ingolo, noolengo nowoondoyi
yunololoote. Tewoo oowooyingga nooleno tunooteteku,
ngundilo nangge, eneno nguya melako oluwokuno, tewoo
oowooyingga ngundilo tunootewolo. Ngundilomu, ene
mbumbuwa ma tewolo.
16 Ngundilo ngulo, noole Anut Sembunayi, tanggeyimo
oolouweloyimbolo ma sosolewato. Anut, enengo ayibiyini
ko sumangeni noole yunoweloyi, ngulo ngu, noole komo
eneno oololo, ngu oo elayaga ngu yowato. Ngundilo telo
ngu, noole kowuli yolo oodooye ngu, enengo nowoondoyi,
ngundo hoolooweyelowa.

5

Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngulo Tabango Ulungga, Ngundo Noole Ko Yoyowa

1 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo tabango
ulungga, ngu sunggi yeweloyi, ngulo damoni ngandilo.

Anutndo oni sunggi yelo, enengo kono yoyetoni, oni simoo
bale hoolooweyeloyimbolo, oo oowooyingga kingo Anut
inolo, ene woolo kundingiyi, noolengo mbumbuwa andan-
geweloyi, eneno yewolo.
2 Ngundilo oningga ngu, ene Anutno newende hamoo
teyingo, nalu gula yanggango kini ngulo, ene mande damoni
biyomi tewolo. Ngundilo ngulo, ngu oningga, ngundo oni
mande damoni biyomi telo, metemi elo ingootenggoku,
ngulo ene mete nowoondoyi teyunowa.
3 Ngundilo nangge, ngu oningga ngu, ene nguya mbum-
buwa tetoni, ene komo koletelo, enengo mbumbuwa ngu
andangelo Anutno woolo yelo yokolo, asa, oni simoo balelo
weti mbumbuwaye, ngulo Anutno woolo kootu yewa.
4 Oni gula enengombo enengo oowooyi okoolo, ngunonggo
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo tabango
ulungga, ngulo kongga ngu, enengombo sunggi yeweloyi,
ene ereremo kini. Anut enengombo, ndawu oninggado
ngu kongga tewelo ingooteku, ngu sunggi yete. Ene kuli,
Eron oningga, woolo yeweloyi oni kundingiyi ngulo tabango
ulungga sunggi yeyingo ngundilo.
5 Ngulo ngu, Kristus nguya, enengombo oowooyi okoolo,
Anutno woolo yeweloyi kongga, enengombo ma sunggi
yewolo. Kini, Anutndo Yesus oowooyi okoolo, ngandilo
ewolo.
Ge nenengo nangone, ataga, no gengo awangge
tunootetenolo ewolo. *Sam 2:7*
6 Anutlo mande bungonggano, ene Kristus oowooyi bingami
okoolo nguya, ngandilo ewolo.
Suwoo suwoo, ge Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, sugi
sugi oodoyi, kuli no Mekisedek sunggi yetoowe, ko
tewoku ngundilolo ewolo. *Sam 110:4*
7 Yesus melako oluwokuno, ene Anutno kila yanggango elo
sendolo, sumoo inolo nguya tetoni, ngulo Anutndo ngu
kumoongga nguno yanggango inowolo. Ene enengombolo
ingowoku, ngu ene Anut newendemo oodoni, ngulo Anut-
ndo enengo kila teyingo, ngu ingolo ene hooloowetoni, ene
kumooweloyi, ngulo ma sosolewolo.
8 Ene Anut Nangoni oolengo. Ngu hamoo. Ene melako
oluwokuno ngu, ene ogingoyingo ingolo, ene kumoowolo.
Ndatelo ngulo, Anutndo sunggi yeyinolo, ene ngundiya
kumoonilo ewolo. Ngulo enengo mandeni keyoweloyi da-
moningga, ngu etungowolo.
9 Yesusndo Anutlo ko sunggi yelo inoyingoku, bidodo
temukolo ngu, ene oni nenengo oolengo tunootetoni, oni
simoo bale enengo mande ingolo keyootenggoku, ngu
hoolooweyelolo, ko yoyowa.

10 Ngulo ngu, Anutndo Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi,
ngulo tabango ulungga, sunggi yelo, ene kuli Mekisedek
sunggi yeyingo ngundilo ewolo.

Noole Kristusno Nowoondonayi Hamoo Teyingo Ngu Ma Yokowato. Ngulo Ingondale Tewato!

11 No ingondudu oowooyingga Mekisedek, ngulo mande
yeno wesiyolo elo nakangowelo. Ngundilo mandega ngu
yeno tunoo wesiyolo eweloyimbolo, no ngulo oole erewelo
ko biyomi tetoowe, ngundilo, nalu oowooyingga ye sodeyebo
nangge mande ingolo, yolo nowoondoyemo ma yootenggo.
12 Nalu pelungga, ye Anutlo mande damoni ingootoyi,
ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Yo, yendo oni
gidalega Anutlo mande damoni etuyelootoyi, watayi tewong-
gori. Ene ye enengo mande damoni ngulo oni gidalega
gome nenengo etuyeloweloyi nguya ereremo kini. Ngundilo
ngulo, oni gidalegado ye etuyelowanggo. Ngu ngandilo. Ye
oowali yanggango ma nelo, ngulo ye nono nangge mete
nelolootenggo.
13-14 Oni gula oowali ma nelo, ene nono nangge neteku
ngu, ene oni buniyo bodaga nonono ngundilo. Buniyo
bodaga, ngundo ene oo biyomi, metemi teweloyi, ene watayi
kini. Oni kuli ulungga telo ngu, ingondudunimo oo biyomi
metemi nguya, wilikolo ingoweloyi nguya, ulungga tewa.
Ngundilo ngulo, oni enengo newendemonggo ndawu ooga
ngu biyomi, ko metemi teweloyi, ngu wilikolo gome in-
gootenggo.

6

Noole Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngulo Ko Yang-gango Telo, Yanggango Dowoowato

1-2 Ariya, nalu bidodomo, noole Yesuslo mande damoni
nangge, ngu ma eloluwato. Ngu ngandilo. Nowoon-
doye yowoolengolo damoni bidodo, oni ma hoolooweyelow-
eloyi, ngu bidodo kootu inoweloyi, ngulo damoni, Anutlo
nowoondoye hamoo teweloyi, ngulo mande damoni; sono
kundingiyi gemuweloyi oowooyingga, ko kandeye Kristen
oni tabayemo yetoyi kumana yoweloyi, ngulo damoni; oni
kumooyingo, ngulo damoni; oni mbumbuwadodo Anutndo
wilikoyeloweloyi, ngulo damoni; ngu bidodo Anutlo mande
damoni nangge. Nguno ngu, noole ngu ingonduduwoolo
wesiyolo, nalu bidodomo, ma ewato. Kini, noole komo
Kristen oni simoo bale nenengo tunootelo, nowoondonayi
hamoo teyingo, ngu yeyi yanggango yelo, Anutlo oowali
nenengo yanggango yunoweloyi, ngu newato.

3 Yo, ye ngu oo ngu kuli ingootenggo. Ngundilo ngulo, ye
komo meyeya, Anutndo oo gidalega ye etuyelowelootetoni,
ye ngu gome oolengo ingolo ngulo ingondudu tewanggo.

4 Kristen oni yowoolengolo, enengo nowoondoye hamoo
teyingo, ngu yanggango dowooyingo, ngu ooga ngu
kootu inootoyi ngu; ariya, ndawu oolega oodoni, ngundo
hoolooweyelootoni, enengo mbumbuwa ngulo ingolo,
ko newende yowoolengowa? Kulimi, oni nowoondoye
hamoo telo, ngu Anutlo mande ingolo ngu, nowoondoyemo
ingootoyi hamoo oolengo tetoyi ngu, Anutndo enengo
Yukani, bayetelo yunowolo. Anut kootu inolo, ko Yuka
Kundingiyimbo oo bayetelo yunoyingoku, ngu bidodo kootu
inootoyi, ngulo ogingoyingo ulungga yunowa.

5 Ngundilo, oni ngu nowoondoyemo ene kuli
ingootenggoku ngu, Anutlo mande ngu gome oolengo.
Oni ene Yuka Kundingiyimbo sunggi oowooyingga
etuyelootoni kenootenggoku, nalu wengamo, Anutndo oo
bidodo sobowooweloyi nalungga, ngulo etuyelowolo. Ene
Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni nowoondoyemo kuli
ingowonggo.

6 Ngundilo oni ngu, nowoondoye hamoo teyingo ngu
yokolo, Anutlo mande kootu inootoni ngu, asa, ene ko
ombulo nowoondoye yowoolengoweloyi, ooleni gula kini.
Kini, ene ngundilo damoni tetoni ngu, ene Anutlo Nan-
goni yolo, de mombino sanggawelo ko uleyi kumooweloyi
ngundilo. Ene Yesus yolo de mombino boolowootoyi, onindo
yumooyinolo mande kootuyisina ko etenggoku ngundilo.

7 Oni simoo bale ene mela ngundilo. Sono ombulo kono
simoo baledo oowali imiwonggoku, nguno solelootoni ngu,
asa, Anutndo ngu kono melanggaku, kumana inolo yeni,
oowali gome enggewolo.

8 Kono ngu, so biyomi sanggilidodo, ngu nangge ooletoni
ngu, ngu ngandilo, Anutndo kumana biyomi inolo, ngulo
toongoolo kawa.

9 Ye nolo Kristen dobooguline oolengo, no nga mandega
nga yengo nakangootenoku, nga ingoya, ye ingondale teyi!
Ene noole yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngulo kowuli
ma ingooteto. Ye mela gomenggano oowali gome ooleteku
ngundilo. Yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngundo
nguya, ngundilo gome enggewa. Noole ingootetoku, Anut-
ndo ye hoolooweyelolo, ko yoyowa.

10 Ene Anutndo mande damoni nenengo nguno, oni simoo
bale bidodo wilikoyeloote. Ngulo ngu, yendo ko yanggango
telo, nguno Kristen oni simoo bale hoolooweyelolo, nowoon-
doyi yunowonggoku, ko ataga ngudodo yunololootenggoku,

ngulo nguya Anutndo ma kapengo yewa.
11 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, yengo
nowoondoye hamoo teyingo, ngu komo yanggango
dowooya, ngulo ko yanggango teya, Anut ombulo ko
yoyoweloyi, ngulo hahangeya sobowooya oliyi. Ye komo
ngundilo nangge telo, oololo nalu wengamo.
12 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, nowoondoye
hamoo teyingo, ngu yanggango yeya, Anutlo ko teweloyi,
Anut ombulo ko yoyoweloyi, ngulo hahangeya sobowooyi.
Nondo ye nga oningga, ngalo damoni gome tetenggoku,
ngandilo tunooteyi elo ingooteno. Ye ngundilo telo ngu,
ariya, Anutndo oo bidodo yunowelo mandeno elo gosiy-
oyingo, ngu yowanggo.

Hamoo Oolengo, Anutndo Mandeni Elo Gosiyoyingo, Ngundilo Teyingo

13-17 Onindo oni gulaya hamoo oolengo mande gosiy-
owelo ngu, ene Anut oowooyi yolo ngu elo tewonggori.
Ngundilo telo ngu, asa, oni mande gosiyoyingonggaku,
enengo mandeninggaku yeni oololo yanggango yetoni, oni
gulado mandega, ngu uleni uwa. Kuli, Anutndo noole,
enengo simoongo, hoolooweyeloweloyimbolo mande ewolo.
Ene nooleno mande sunggi yeyingo ngu, ma toongoowa.
Ngulo ngu, enengo mande ngu yanggango inolo, hamoo
oolengo, solumi ngundilo ewolo. Anutndo Ebarahamno
mande elo gosiyoyingo ngu, enengo oowooyimonggo hamoo
oolengolo ewolo. Ngundilo ngulo, oni gula oowooyimbo
Anut oowooyi dagaweloyi ereremo kini. Anutlo mandeno,
Anut Ebarahamya ngandilo ewolo.

No geno mande gosiyoyingo, ngu ngandilo. Hamoo oolengo,
no ge kumana gunolo, osi sambage nguya oowooy-
ingga gunowanolo ewolo. *Yenesis 22:17*

Ngulo ngu, Ebarahamndo Anutlo mande gosiyoyingo, ngulo
ene tolige ootoolo, ma suleyokini yewolo. Ngundilo ngulo,
Anutndo eneno mande elo gosiyoyingo ngu temukowolo.
18 Anutndo hamoo mande solumimonggo elo, noolengo
nowoondonayi yanggango teyinowelo, ngulo oni oo elaya
yunowoku ngu ma yowoolengolo yokowa. Ngu ngandilo:
solumimonggo nguya ewolo. Ene kumana yunowelo ewoku,
ngu hamoo oolengo. Anut ene kundingiyi oolengo, ene ebe
ganagana nguya, ma ewa. Ngundilo ngulo, noole kendutelo
Anut tanggeyimo sodedo ooloutooye, ene hoolooweyelow-
elo sunggi mande ewoku, ngu sobowoolo tolige oodooye,
oo bidodo yunowelo ewoku ngu, enengo naluno, engge
ngundilo nangge, noole telo yunowa.

19-20 Ngu ngandilo, osiyi ngu, osiyi gula woologongolo
yangga ngu yanggango inoote. Ngundilo nangge, noole
Anut sobowoolo, tolige ootoolo, enendo sunggi mande
noolengo ewoku, ngulo nowoondonayimo hamoo tetoni,
yanggango teyinowa. Ngundilo ngulo, Yesus, noolengo
mbumbuwalo kumoowoku, ene noolengo Anutno woolo
yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga tunootelo,
ngulo ene musiyo kundingiyi oolengo Sambono ooloote. Ene
nguno ulo, noole kawararayelootoni, noole Anut tanggey-
imo oolouwato. Ene noolengo Anutno woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngulo tabango ulungga tunootelo, sugi sugi
ngundilo ko telo oluwa. Ngu Mekisedek oningga, Anutno
woolo yeyingo oluwoku ngundilo.

7

Mekisedek Ngu Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Ngulo Tabango Ulungga, (Het Pris)

1 No Mekisedek, Anutno woolo yeweloyi oningga, ngulo
mande gidalega yeno ewelo ingooteno. Mekisedek ngu,
Selam ende, ngulo ende oni sobosobo koletewolo. Anutlo
mande damoni gome oolengo, ngundo oni bidodo damoniye
dagate. Anut enengombo Mekisedek sunggi yetoni, enengo
woolo yeyingo oni Kundingiyi, ngulo tabango koleteyingo,
nguno tunootewolo. Kulimi oolengo, Ebarahamndo enengo
oniya, ende namolaya ngulo oni sobosobo koleteyingo,
enengo oni oowooyingga nguya ebe utolo, yutolo yowoowe-
toni satoyi, ene yade yade, ende oolouwelo ooloutoyi, asa,
Mekisedek oololo, Ebaraham kenolo kumana inowolo.
2 Ngu naluno, Ebarahamndo ebeno oo sitowi bidodo
yomukoyingoku, ene wata kande elaga ngu teyingo, ngu-
lomu wata gulanangge, Mekisedek inowolo. Mekisedek
oowooyi ngulo damoni ngandilo, ko nenengo gome teweloyi,
ngulo tabango. Selam oowooyi ngulo damoni ngandilo,
imakewolo. Ngundilo ngulo, Mekisedek Selam ende ngulo
tabango koleteyingo oluwolo. Ngulo ngu, ene nowoondoye
yeyi ayibiyi ingoweloyi, oni tabango.
3 Anutlo mande nakayano, Mekisedek ewenemi, osi sem-
beni nguya, ngulo yomoowoolo naluni, ene ma nakan-
gowolo. Ngundilo ngulo, noole nguya watayi kini. Ngulo
ngu, noole Mekisedek nemimbo yomoowoolo nalu, ko
enengo kumooyingo nalu nguya, noole watayi kini. Ene
Anutlo Nangoni ngu, ngundilo ootoolo, ngunonggo suwoo
suwoo, ene Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo
tabango ulungga ooloote.

4 Ataga noole ingootetoku, Mekisedek oni ulungga Ebaraham, oni ulungga oolengo, noolengo sambanayi, ngundo ebe uleyingo naluno, ene oo sitowi gome gomemu yomukolo, siyakiyolo ombuyingoku, ngulomu kande elaya wesowoolo, ngulomu gulanangge Mekisedek inowolo.
5 Moseslo mamana mandeno, Anutndo Liwayi, ko enengo osisembeni gidega sunggi yetoni, Pris, woolo yeyingo oni tunootewolo. Iserel oni bidodo enengo oo sitowiyeku wata kande elayagaku tetoyi, oolooteku, ngulomu gulanangge nangge, Pris onindo Liwayi sembeni wesowoolo, gide ene yunowolo. Iserel oni bidodo Ebarahamlo osisembeni oolootenggoku, ngundo ene komo oo ngu wesowoolo, Liwayi oni nalu bidodomo, ngu yunololuwanggo.
6 Liwayi ngu Mekisedek osiyi kini. Ngulo ngu, Mekisedek ene oo kande elaya ngulomu gulanangge, Iserel onindo yetenggoku, ngu gumi yoweloyi, nguya kini. Ngu hamoo. Ene Ebarahamndo ebe uleyingo naluno, enengo oo sitowi wata kande elaga teyingoku, yomukolo ombuyingoku, ngulomu ene wata gulanangge Mekisedek inowolo. Ngundilo tetoni ngu, Mekisedek, ngundo Ebaraham kumana inowolo. Ebaraham, ene Anutlo mande elo gosiyowoku, ngu yoyingo oni, ngulo ene oowooyidodo ooloote. Ngu hamoo, Mekisedekndo ene kumana inowolo.
7 Oni kumana yooteku, ngulo oowooyi ngu ameno. Ene noole ingootetoku ngu, Mekisedek oowooyi, ngundo Ebaraham oowooyi dagate.
8 Liwayi, ko, enengo osisembeni Anutlo woolo yeyingo oni oolootenggo. Ene nguya kumooweloyi oni, oni sungo kumootenggoku, ngundilo oolootenggo. Ngulo ngu, ene Iserel onilo oo sitowi wata kande elaya tetenggoku, ngu gulanangge yootenggo. Ene Mekisedek nguya, ngulo oo sitowi gulanangge yowoku ngu, Anutlo mandeno ene ngandilo eyingo, ngulo ene keda oolootelo ewolo.
9-10 Liwayi ma tunooteyingo naluno, nguno Ebarahamndo oo gumi Mekisedek inowolo. Ngu naluno, ene kuli ngu oo kande elayaga, ngulomu gula Mekisedek inoyingo ngu, ene kuli Liwayi oowooyimo inowolo. Liwayi ngulo suleni, ngundo Anutno woolo yeweloyi kongga ngu kootu hamoo tunootewa. Ngu damoningga ngu, ngundilo telo, yade yade oololo, Liwayi onilo naluno nguya, ngundilo tewonggori.

Yesus, Ngu Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundilo Tunootewolo

11 Kuli oni simoo bale Moseslo mamana mande ngu yootoyi, ngu mamana mande ngundo ngandilo ewolo. Liwayi osisembeni ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi

ngu kongga ngu dowoolo tewonggo. Ngulo ngu, Liwayi osisembeni oni, ngulo Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi kongga, ngundo oni simoo bale yoyeyi, Anut doongeyimo, ene gome tunootewanggoku ngu, asa, ndatelo ngulo, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi ngu kootu tunootelo, Mekisedek ngundilo, ko Eron ngu ngundilo kini? (Eron ngu Liwayi ngulo osiye).

12 Ngundilo nangge, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo ko mande damoni kulimi ngu yowoolengolo, woolo yeweloyi damoni keda tunootetoni ngu, asa, mamana mande Anut doongeyimo nenengo tunooteweloyi, ngulo damoni nguya yowoolengolo keda tunootewa.

13-14 Noole bidodo kuli ingootetoku, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus, ngundo Yuda oni sowenimonggo tunooteyingo, Liwayi sowenimonggo kini. Ngulo ngu, Mosesndo kuli ingowoku, ngu Anutndo Liwayi sowenimonggo nangge, ngu Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo koyengga ngu sunggi yewolo.

Yesus, Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundilo

15 Asa, nga mande damoningga nga, noole tunoo ingooteto. Ataga, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi keda gula tunootewoku (ngu Kristus), ngundo Mekisedek ngundilo tunootewolo.

16 Moseslo mamana mandeno ngu loogu ma tetoyi, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngu ma tunootewolo. Kini, Keda sugi sugi oolooteku, ngulo yanggango (Anut), ngundo yeni, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, tunootewolo.

17 Anutlo mandeno ene nangonimo, ngandilo ewolo.

Suwoo suwoo, ge Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi oluweloyi, ngu Mekisedek ngundilolo ewolo. *Sam 110:4*

18-19 Moseslo mamana mande kulimi ngu yanggango kini, ngulo engge gome ma tunootelo, oni simoo bale hoolooweyelootoni, nenengo ma tunootewonggori. Ngulo ngu, Anutndo andangelo yokowolo. Anutndo noolengo oole gula goosooyunowoku, ngu gome oolengo. Ngu Moseslo mamana mande ngu dagatoni, ngu oolegano, nguno noole Anut tanggeyimo, mete oolouwato.

20 Ene ataga ngu, noolengo oole keda gula tunootete. Anutndo Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi sunggi yelo ngu, mande hamoo oolengo ewolo. Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, kulimi ngu ngundilo kini. Anutndo mande hamoo oolengo solumimonggo kuli ma etoni, ngundo

enengo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngu yeni tunootewonggori.

21 Ngundilo ngulo, Anut enengombo mande hamoo oolengo solumimonggo elo, Yesus woolo yeyingo oni kundingiyi yetoni, tunootewolo. Anutndo Yesusya, ngandilo ewolo.

No, Anut Oo Bidodo Sembuli, geno mande hamoo oolengo gosiyoyingo, ko nondo oo gula ma tewano. Ge, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, sugi sugi oluwalo ewolo. *Sam 110:4*

22 Ngundilo ngulo, noole ingowato. Yesuslo sunggi mande keda gosiyoyingongga, ngu hamoo oolengo, Yesusndo sunggi mande gosiyoyingo ewoku, ngu bidodo temukowa. Ngundo mande kulimi gosiyoyingongga, ngu dagate.

23 Kuli, oni Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi oowooyingga oluwonggori. Oni kumooweloyi damoni ngu eneno oluwoku, ngulo ene sugi sugi ko teweloyi nguya kini.

24 Ene Yesusndo ngu kedaga, nguno sugi sugi oluwa. Enengo koni nguya sugi sugi oluwa. Oni gulado Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, Yesus ngundilo, ma tunootewa.

25 Ene ngundilo ngulo, ataga, ko kootusina nguya nalu bidodomo, Yesus ene mete oni simoo balelo mbumbuwa andangemukolo yokolo, ene ko yoyowa. Ataga, Yesusndo suwoo suwoo Sambono ootoolo ngu, ene Anutlo oni simoo bale hoolooweyeloni elo, kilano elo, yenggonangolo oodoni ngu, oni simoo bale Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo ngu, ene mete Anut tanggeyimo ombulo, enedodo sugi sugi oluwanggo.

Yesus Anutlo Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Noole Hoolooweyeloweloyimbolo

26 Ene Yesus noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga. Ngundo noolengo kowuli oowooyingga ngu bidodo hoolooweyeloweloyimbolo, Yesus ene kundingiyi ootoolo, ngunonggo ene mbumbuwa gula ma telo, enengo newendemo oyumo ma ooloote. Ene melako oni mbumbuwadodo nga ngundilo kini. Kini, mbumbuwa ngulo damoni, ngundo ene ma dowoote. Ene Sambo endemo oolelo, Anut tanggeyimo ooloote.

27 Kuli nalu bidodomo, sa nalu gulanangge nangge, Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngundo koletelo enengo mbumbuwa, ngulo Anutno woolo yelo, ko kootu oni simoo balelo mbumbuwa andangewelo woolo yewonggori. Yesus ene ngu oni ngundilo kini. Kini, Yesusndo noolengo mbumbuwanayi teyingoku, ngulo enengombo enengo goweyi yolo, Anutno noolengo woolo yewolo.

Ngu woolo yeyingongga ngu, Yesusndo nalu gulananggemo yewolo. Nalu gulananggemo, woolo yelo teyingongga, ngundo nalu bidodo nguya tewonggori.

28 Kuli Moseslo mamana mande, ngundo oni sunggi yetoni, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngu tunootewolo. Ngundilomu, ene melako oni, ngulo nowoondoye hamoo teyingo ngulo yanggangoye kini. Anutndo Moseslo mamana mande kuli sunggi yetoni, tunootewolo. Ene kootusina, enengo nangoni kilalongo ngu hamoo oolengo, mande solumimonggo elo gosiyootoni eneno woolo yeweloyi oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga tunooteyingo, ngundo biyomi gula ma teyingo, ngulo ene sunggi yewolo. Ngulo ngu, ene mete noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi ngulo tabango ulungga, sugi sugi oluwa.

8

Yesus Noolengo Anutno Woolo Yeyingo Oni Kundingiyi Ngulo Tabango Ulungga

1 Asa, nga mandega ngalo ewonoku, ngulo damoni ngandilo. Ataga, noole Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngu Yesus. Ene Sambo endemo ootoolo, ene ataga Anutlo dulidalini, ngu tanggeyimo, bibitelo ooloote. Ene Anut kandeyi koondosina oowooyi bingamidodo teweloyi musiyongga, nguno ooloote.

2 Ataga, Yesusndo Anutlo musiyo kundingiyi oolengo, nguno Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngulo koni ngu tete. Onindo yambo ya kundingiyingga ngu ma yetenggoku ngu, Anut enengombo yewolo.

3 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ululu bidodo, ngundo oninonggo, oo oowooyingga kingo yolo mayelo, Anutno inolo woolo yeyingo, ngulo koye ngundilo tewonggori. Noolengo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, Kristus, ene nguya, komo Anutno woolo yewolo.

4 Ndatelo ngulo, Yesus ene Liwayilo sowenimonggo ma tunootetoni ngu, Moseslo mamana mandeno, woolo yeweloyi, ko ngulo eteku ngundilo, Yesusndo melako ngano ootoolo ngu, ene woolo yeyingo kongga ngundilo, ngu ma tewa. Ndatelo ngulo, ene melako ngano Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi oowooyingga, Moseslo mamana mande keyolo, Anutno woolo yelo, oo gula gula Anut inowonggori.

5 Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, melako ngano oolootenggoku, ngulo koye ngu namoko Yesuslo koni, yambo

ya hamoo Sambo endemo oolooteku, ene ngundilo kini.
Noole nga mandega ingootetoku, ngu hamoo, ndatelo ngulo,
Mosesndo towimbo Anutlo yambo ya kundingiyi yetoni ngu,
Anutndo eneya ngandilo ewolo.

Ge ingondale te! Ge towimbo yambo ya kundingiyi yewelo ngu, ge pulimo oluwoku naluno ya gaboyi etunggelowonoku, ge komo ngundiya ye! Elo ewolo. *Eksodas 25:40*

6 Ene Yesusndo Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo
ko tewolo. Enengo koningga, ngundo melako ngano, Anutno
woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo koye, ngu hamoo
oolengo dagayeloote. Ndatelo ngulo, Yesusndo melako
simoo bale nguya, Anutya kewooloyemo, kawarara telo
ooloote. Nguno ngu, Anutndo sunggi mande keda elo
gosiyolo noole yunoyingongga, ngundo sunggi mande kulim-
ingga, elo gosiyoyingo, ngu hamoo oolengo dagate.

Sunggi Mande Keda Gosiyoyingo, Ngundo Sunggi Mande Kulimi Gosiyoyingongga, Ngu Dagate

7 Sunggi mande kulimi, ngundo oni hoolooweyeloweloyi,
ngulo yanggango kini, ngulo ene Anutndo oo telo ewoku,
ngundilo gome ma enggewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo
ngu kenolo, ingolo yokolo, oni simoo bale melako, ngano
oolootenggoku, nguno ene sunggi mande keda elo gosiyolo
yunowolo.

8 Sunggi mande kuliminggakuno, Anut ene ingooteku,
Yuda oni simoo bale enengombo ngu keyoweloyi kini. Ngulo
ngu, Anutndo ene bungomo mande sanggawelo ewolo.
Anutndo oni simoo bale sunggi mande kedaga yunowelo
ingowolo. Anutlo mandeno, ngandilo elo nakangowolo.

Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ewolo. Nga mandega nga, ye gome ingoyi! Kootusina nalu gulano, no Iserel osisembeni, ko Yuda osisembeni, ngulo sunggi mande kedaga elo gosiyolo yunowano.

9 Sunggi mande kedaga elo gosiyootenoku nga ngu, sunggi
mande kulimingga gosiyoyingo, ngu Iserel osi sambaye
yunoyingo, ngundilo kini. Kulimi, ene Igip mela yokootoyi
ngu, nondo hoolooweyelolo, yodowoolo, oole etuyelowolo.
Ngundilo tetoowe, ene nolo sunggi mande elo gosiyoyin-
gongga, ngu ma keyowonggori. Ngundilo ngulo, no ene
kootuyunolo yoyokooteno. Oo Bidodo Sembuli ngundo
mande, ngundilo ewolo.

10 Oo Bidodo Sembuli ngundo mande gula ewolo. Kootusina,
sunggi mande koleteloga kinitetoni ngu, no Iserel osisam-
baye, Yuda osisambaye, ngulo mande elo gosiyoyingo, ngu
yunowano. Nondo nenengo mamana mande, ngu enengo

ingonduduyemo yelo, nowoondoyemo nguya nakangowano.
Ngundilo tetoowe ngu, asa, nowoondoye ngu metemi ingolo
keyowanggo. Nondo enengo Anut ootoowe, ene nono yambo
mande teloluwanggo. Ene nolo simoo bale tunootetoyi,
nondo ene hoolooweyelowano.
11 Ngundilo ngulo, yengomo yengomo dobooguliye konebaye
ma etuyelowanggo. Ye komo Anutlo damoni ngu ingoyi.
Kootusina, ngu naluno, nolo oni bidodo oowooyedodo, ko,
oni oowooye kini, ngundo nolo damoninayi ngu gome
oolengo ingowanggo.
12 Nondo nowoondoyi yunolo, enengo sumange yunolo,
mbumbuwaye andangeyunolo yokolo, enengo damoni biy-
omi tetenggoku, ngu kapengoyeyunowanolo ewolo. *Yere-
mayiya 31:31-34*
13 Anutno sunggi mande kedaga elo gosiyoyingo ngulo
etoni, ngu naluno, ene sunggi mande gula kuli elo gosiy-
oyingo ngu, ataga, ngu kuli biyomi ngundilo tunootete.
Ngundilo ngulo, ngu sunggi mande kulimingga elo gosiy-
oyingo, ngu kulimi oolengo tunootewolo. Ngundilo ngulo,
nalu bodaga nangge oode, ene kinitewa.

9

*Melako Nguno Yambo Mande Teweloyi Ngulo Damoni, Ko
Sambo Endemo Yambo Mande Teweloyi, Ngulo Damoni*

1 Sunggi mande koletelo elo gosiyoyingo nguno, Anutndo
oni simoo bale yambo mande gidalega teweloyi, ngulo ma-
mana mande yunowolo. Ene towimbo yambo ya yeweloyi,
ngulo damoni nguya etuyelowolo.
2 Anutndo ngundilo etoni, Mosesndo towimbo yambo ya
oo ewoku, ngundo ngundilo yewolo. Ngu towimbo yambo
yangga yeyingo, nguno towi elayagobo pawangoyingo, ngu
newendemo yewonggori. Towimbo yambo yangga ngu
newendemo utoyi ngu, gumi koleteloga ngu oowooyi, ya
gumi kundingiyi ewolo. Ngu ya gumi kundingiyimo, solu
himi musiyomo ootoolo, ko yaba gula ngu sanganimo
oomanangoyingo kundingiyi, Anutno woolo yeweloyi, ngulo
musiyo oluwolo, ewolo.
3 Ya gumi newendemo nguno towi pelunggado
boolowoowolo. Ya gumi newendemo ngu oowooyi, musiyo
kundingiyi oolengolo ewolo.
4 Ngu musiyo kundingiyi oolengongga, nguno woolo
yeweloyi nombo kundingiyi musiyo, ngu oluwolo. Ngu nom-
boga oo yowaliwali gomemu (gol), ngundo doobengoyingo,
ngu musiyonggano, Anutno ndindingododo woolo gome
yewonggori. Ngu musiyo kundingiyi oolengo, nguno Anutlo

sunggi mande elo gosiyoyingo, ngulo Pawus kundingiyi
nguno oluwolo. Pawus kundingiyingga oo yowaliwali
gome (gol), ngundo doobengowonggori. Pawus kundingiyi
newendemo oo gidega nguno oolooteku: (gol) kumbega ngu
newendemo oowali kundingiyi Sambononggo ombuyingo,
ngu oowooyi Mana ngu oodoni; Eronlo usutoko dowootoni,
ngunonggo didani ooleyingonggaku nguno oodoni; ko digi
sosi elayaga, nguno Anut enengombo mamana mande
nakangoyingo ngu; oo ngu bidodo Pawus kundingiyi ngu
newendemo oluwolo.
5 Sunggi mande elo gosiyoyingo, ngulo Pawus kundingiyi,
ngu sanganimo Anutlo Sambono Oni gaboyali elaya, wileyali
ebe dowoodowootelo, Anutlo dulidalini etuyelolo oluwoli.
Sambono Oni gaboyi musiyongga ngu newendemo, Anutndo
onilo mbumbuwa andangeweloyi ngulo oo musiyo. Ene
no ngu, oo ngulo damoni wesiyolo tunoo eweloyi, anangu
ereremo kini.
6 Ene towimbo yambo ya kundingiyi yeyingo, ngu gumi
elaya, nguno oo ngu bidodo, enengo musiyomo musiyomo
logono oodoni ngu, ariya, nalu bidodomo Anutlo woolo
yeyingo oni, yambo ya gumi koleteloga, nguno enengo ko
teloluwonggo.
7 Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo
tabango ulungga, ngundo mooma gulanangge nanggemo,
tambu gulanangge towimbo yambo ya ngulo musiyo
kundingiyi oolengo, nguno uwolo. Ngu naluno, woolo
yewelo nusago uleyingo, ngulo dalowo yolo, musiyo
kundingiyi oolengo nguno ulo, koletelo enengo mbumbuwa
tewoku, ngu andangeweloyimbolo, ngulo Anutno woolo
yelo, ko kootusina onilo oo biyomi ma ingolo tewonggoku,
ngulo ene ngundilo woolo yewonggori.
8 Yudalo goobooyingo yano yambo mande teweloyi
naluno, nguno yuka kundingiyi, ngundo gaboyi noole
etuyeloyingo, noole oole gulano musiyo kundingiyi oolengo,
nguno nenengo ulo, Anutno yambo mande teweloyi, er-
eremo kini.
9 Towimbo goobooyingo yangga ngulo mandeni damoni,
ngu ataga nalu ngalo oo gaboyi ngundilo. Kuli, tow-
imbo goobooyingo yano nguno ene Anutno oo oowooyingga
kingo inolo, ko woolo gula gula nguya, eneno yewonggori.
Ngulo ngu, oni Anutno yambo mande tewelo ngu, ngu da-
moni kulimingga, ngundo oni nowoondoye gome namboyi
oolengo, yeyi ma tunootewa.
10 Kini, ngu mamana mande kulimingga ngu goweye
sobowooweloyi nangge. Ngu ngandilo. Nga mamana mande
kulimingga nga ngu, ene oni simoo bale hoolooweyeloweloy-

imbolo, Anutndo yunowolo. Asa, kootusina, ene oole gome oolengo kedaga etuyelootoni, eneya nowoondoye goboolo yelo oluwanggo. Oowali ko sono mete neweloyi ngulo damoni, ene goweye sobowooweloyi ngulo mamana mande; ko gome namboyi oolengo, Anut doongeyimo tunooteweloyi damoningga, ngulo mande nguya ooloote.

Kristusndo Enengo Dalowobo Noolengo Anutno Woolo Yewolo

11 Ene ataga Kristus ene noolengo Anutno, woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ene kuli ombuwolo. Ene melako ngano oo gome gome tunooteyingo, ngulo woolo yeyingo oni tabango ulungga. Ene ataga, Anutlo towimbo goobooyingo ya nenengo oolengo, nguno noolengo ko teloloote. Ngu yambo ya nenengongga, onindo ma yetoyi, ko melako ngano ma ooloote. Sambo endemo, Anutlo yambo yangga oolooteku, ngundo melako, ngano yambo ya oolooteku, ngulo damoni ngu bidodo dagayeloote.

12 Kristus ene Sambo endemo yambo ya kundingiyi hamoo oolengo, nguno ulo, musiyo kundingiyi oolengo, nguno oololo, ataga nguya, nalu bidodomo ooloote. Ene noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo woolo yewoku ngu, ene bulmakau, meme ngulo dalowo, ngundo ma tewonggori. Kini, enengo dalowo nenengo wendolo, ngundo noolengo Anutno woolo yewolo. Ngundilo telo, noole yoyootoni, nowoondonayi hamoo teyingo oni ngu, enedodo suwoo suwoo sugi sugi oluwato.

13 Kuli, onindo enengo goweye sobowooweloyimbolo, ngulo mamana mande toongootoyi, Anut doongeyimo, ene oni nenengo kini ootoolo, yambo mandeno ma ombuwolo. Ngundilo oni ngundo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngundo meme dalowo yolo; ko bulmakau simoongo dalowo yowonggori. Ene Anutno woolo yeweloyi digi yawasa nguno yelo, bulmakau duliyo yolo, nguno yelo, katoyi, delo kinitetoni, ngu nombononggo ngu beluwo yolo, ko, nusago dalowo nguya gooboongoolo, oni sanganimo sogi yunowonggori. Ngulo ngu, oningga, ngu ene Anut doongeyimo ko namboyi tunootelo, ene mete yambo yano ko oololo, Anutno yambo mande tewa.

14 Kulimi ngu, bulmakau, meme ngulo dalowo, ngundo oni yoyeni, Anut doongeyimo namboyi tunootewonggori. Ngu hamoo. Ariya, Kristuslo dalowo wendootoni, ngundo noolengo woolo yeyingo, ngundo kulimi oolega, ngu dagate. Yesus melako ngano oluwokuno, enengo endeyoyingo ngu nenengo oolengo ootoolo, ene oo biyomi gula ma tewolo. Ngundilo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi yanggangododo

nalu bidodomo oolootekungga, nguno Yesusndo enengombo enengo keda oluweloyi ngu inolo, noolengo Anutno woolo yeyunowolo. Ngundilo ngulo, enengo dalowo, ngundo gowenayi yomosiyolo, nowoondonayi ingondudu ngu bidodo sonowoolo, ko, oyumo oo biyomi teyingo, ngu nowoondonayimo oolooteku, ngu bidodo andangeyunowolo. Ngundilo tetoni ngu, noole, Anut doongeyimo, oni nenengo tunootelo, noole Anut yanggangonidodo oolooteku, enengo ko telo oluwato.

Kristuslo Dalowo, Ngundo Sunggi Mande Kedaga Elo Gosiyoyingo, Ngu Yanggango Inoote

15 Ngundilo ngulo, Kristusndo noolengo hoolooweyelolo kawarara yunootoni, noole Anutya goboolo sunggi mande kedaga elo gosiyoyingo ngu tunootewolo. Ene kuli kumoolo, oni simoo bale ko yoyolo, enengo mbumbuwa bidodo andangeyunolo, kuli sunggi mande gosiyowoku, ngu ene sugi sugi oluweloyi, ngulo kumana yunowolo. Ene ngundilo telo, onindo damoni biyomi teyingo, ngulo sunggi mande kulimingga, nowoondoyemo oluwoku, ngu bidodo andange yunowolo.

16 Onindo kumooweloyi ingolo ngu, oni enengo oo sitowi ngu, yowelo ingolo ngu, asa, ene ngu mandega so uyimo sunggi mande ngandilo nakangowa. Ngundilo nangge, ngu oningga ngu simoongombo ngu sunggi mandega ngu keyolo, awayembolo oo sitowi yowelo ngu, onindo ngu komo gome ingootoyigo, hamoo oolengo ngu oni ngu kumoowonggori.

17 Oni kuli kumooyingo, kuli enengo sunggi mande elo gosiyoyingongga, ngu yanggango oolengo. Oni kuli sunggi mande elo gosiyoyingo, ngu keda oodoni ngu, ariya, ngu sunggi mandega ngu kingo oluwa.

18 Damoni ngandilo ngulo, ene oo nusago utolo, ngu dalowo moondolo, ngundo woolo yetoyi ngu, sunggi mande kuliminggaku yanggango yewonggori.

19 Mosesndo Iserel onino, Anutlo mamana mande bidodo wesiyolo yunowolo. Ngundilo telo, ene bulmakau simoongo, Meme ngulo dalowo yolo, sonododo gooboongoowonggori. Sipsip uyi seleyingo yolo, degunonggo so uyi nakango oowooyi Hisop, ngudodo gooboongoolo gosiyolo, dalo sonono nguno yelo, dowoolo, Anutlo mandeno (Buk) ko Iserel oni simoo baleno nguya, sogi oolongoowonggori.

20 Ene ngundilo telo, ewolo. Ngu dalowoga, ngundo Anutlo sunggi mande eyingongga, ngundo Anutlo mande yanggango inootoni, oni simoo bale ngu komo keyootenggolo ewolo.

21 Ngundilo ngulo, Mosesndo dalowoku, Anutlo towimbo
yambo yano sogi oolongoolo, ko yambo yalo oo teweloyi,
yambo mande teweloyi, ngu bidodomo, ngundilo tewolo.
22 Anutlo mamana mandeno, namoko oo bidodo komo
dalobo sogi yunootoyi, ene Anutlo doongeyimo, gome ne-
nengo tunootetenggo. Ngulo ngu, Anutlo woolo yeyingo oni
kundingiyi, ngundo dalobo ngu woolo ma yetoyi ngu, asa,
Anutndo onilo mbumbuwa ma andangewolo.

Kristusndo Woolo Yeyingongga, Ngundo Noolengo Mbumbuwa Andangewolo

23 Towimbo goobooyingo ya melako ngano oluwokungga,
nguno oo bidodo yeyi namboyi yeweloyi damoni tewong-
goku, ngu Sambo endemo oolooteku, ngulo gaboyi ngundilo
tewolo. Ene Anutndo woolo keda yanggango (Yesus) yeyin-
gongga, ngulo sunggi yetoni, Sambo endemo oo ngu nam-
boyi tunooteweloyimbolo.
24 Yambo ya melako ngano, oni enengo kandeyebo yeteng-
goku, ngu gaboyi nangge, yambo ya hamoo oolengo ngu,
Sambo endemo ooloote. Ngulo ngu, Kristus ngu Sambo
endemo yambo ya oolengongga oolooteku, nguno ooloote.
Ngundilo ngulo, ene Anut tanggeyimo ootoolo, suwoo suwoo
ene onilo kawarara teweloyim, Anutya ootoolo, ngunonggo
noole hoolooweyeloweloyimbolo.
25-26 Mooma gulanangge nanggemo, tambu gulanangge
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango
ulungga, yambo ya ngulo gumi kundingiyi oolengo newen-
demo ulo, oo nusago dalowo yolo, Anutno woolo yewong-
gori. Ene onilo weti mbumbuwa andangeweloyimbolo
mooma bidodomo, ngundilo teloluwonggori. Ene Yesus
ngu woolongga nalu oowooyingga, ngundilo ma tewolo.
Kini, ene ataga Sambo endemo ngulo musiyo kundingiyi
oolengo, nguno ootoolo, ene oowooyingga ma yewolo. Ene
ngundilo suwoo suwoo telo ngu, ene ogingoyingo nguya
suwoo suwoo koolowoolo oodoni, Anutndo amana sambo
mela yeyingomo ombulo, ko ataga nguya. Ngundilo kini.
Ataga ngu, nalu namoko wenga kini teweloyim, nguno
Kristus tambu gulanangge melako, ngano tunootelo, enen-
gombo Anutno noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo,
enengombo woolo yewolo.
27-28 Oni simoo bale bidodo, tambu gulanangge kumootoyi,
kootusina Anutndo oni ko wilikoyelowa. Ngundilo damon-
imo, Kristus tambu gulanangge oni bidodo, mbumbuwa
andangeweloyimbolo, ene kumoolo, oni simoo bale Anutno
woolo yeyunowolo. Nalu wengamo ombutekuno, ngu ene
noolengo mbumbuwa andangeweloyimbolo ko ma tewa.

Kini, kootusina, tambu elayagaku tunootelo ngu, ene oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, Yesus sobowoolo oodoyi, ombulo yoyowa.

10

Nalu Gulananggemo Kristus Enengombo Anutno Woolo Yeyingongga, Ngu Nalu Bidodo Yewolo

1 Yuda onilo mamana mande ngu oo gome kootusina tunooteweloyi, ngulo gaboyi nangge. Ene Anutno woolo yeyingo kulimingga ngu Anutlo woolo yeweloyi oni ngundo ngu mooma logowoolo simoo balelo mbumbuwa andangewelo woolo yeloluwonggo. Ene ngu woolo yeyingongga, ngundo onilo nowoondoye yeni, ma mete tewa. Hamoo oolengo kini.

2 Ene mamana mande kulimingga, ngundo oni nowoondoye yeyi, gome metemi tunootetoyi, ko, onilo nowoondoye oyumo oo biyomi ingooteku, ngu andangeweloyi mete tetoni ngu, asa, woolo gula yeweloyi koni gula nguya kini.

3-4 Ngundilo kini, mooma gulanangge nanggemo woolo ngu yetoyi, enengo mbumbuwa teyingo, ko ingololuwanggo. Bulmakau simoongo, ko meme dalowo, ngundo noolengo oyumo oo biyomi teyingo, ngu ma andangewa.

5 Ngundilo ngulo, nalu namoko Kristus ngano onilo mbumbuwa woolo yeweloyi ngulo ombuweloyimbolo, ene Anutno ngandilo ewolo.

Ge onilo woolo kulimingga ngu, ko oo kingo duwoo gunoyingongga, ngulo ge ma ingoote. Ngulo ngu, ge no gowene yeyi guladilo tunootetoni, melako oni goweyi ngundilo tunootewano.

6 Anutno woolo yeweloyi digi yawasa, nguno nusago kalo, ko oo kingo duwoo inoweloyi gula nguya, onilo weti mbumbuwa andangeweloyi, ngulo woolo yetoyi, ge ngulo gome ma ingowa. *Emos 5:21-22*

7 Ngundilo ngulo, Anutno mandeno oni nakangoyingoku, Kristusndo Anutno ewolo.

O Anut, no ngano oodoowe, gengombo ko te, elo nunootoni, ngu no kongga ngu mete tewano. No gengo mandeno kuli nolo nakangoyingo, ngundilo tewanolo ewolo. *Sam 40:6-8*

8 Yesusndo mande ewoku, ene Anutno ngundilo ko ewolo.

Gengombo oni mamana mandeno woolo yeweloyi, ngulo damoni yunootoyi, ngundilomu, ge enengo woolo yeyingo ngu, geno yelo, ko oo kingo duwoo ge gunootoyi, ge ngulo gome ma ingolo, ngu teweloyim ma ingoote. Ene, gengo onindo, oo nusagobo woolo yeweloyi digi yawasa, nguno kalo, onilo mbumbuwa

andangewelo woolo yetoyi ngu, ngulo nguya, ge ma
ingootelo ewolo.
9 Ene mande gumi gula ko ewolo.
O Anut, no ngano ootoolo, no ko gengombo teni elo,
nunowaku ngu, no mete tewanolo ewolo.
Ngundilo ngulo, Anutndo woolo kulimingga ngu yokolo,
ngulo musiyomo woolo keda ene Yesusndo yewolo.
10 Ngundilo ngulo, Anutndo woolo kulimi yeyingongga,
ngulo damoni yanggangoni andangelo yokootoni, Kristus
enengombo woolo yeyingongga, ngundo woolo gulaga ngulo
musiyo yowolo. Ngundilo ngulo, Yesus Kristus, ene Anutlo
ingondudu ngu keyolo, enengo goweyibo woolo nalu gu-
lanangge, nalu bidodo yewolo. Ngu woolo yeyingongga,
ngundo nowoondonayi sonowootoni ngu, namboyi oolengo
tunootetoni, ngundo noolengo oyumo bidodo tewootoku,
ngu andangelo yokootoni ngu, ataga, noole nenengo ootoolo,
noole mete Anutno yambo mande teloluwato.

Kristus Enengombo Woolo Yeyingongga, Ngundo Mete Noolengo Mbumbuwa Andangewa

11 Kuli, Yudalo woolo yeyingo oni, ngundo nalu gu-
lanangge nanggemo, ene dikalo, enengo ko woolo yeweloyi
ngu teloluwonggo. Ene ngundilomu, woolo kulimingga
yeyingo, ngundo onilo nowoondoye kulimingga, ngundo
hahangelo mbumbuwa teteku, ngulo damoni hamoo ma
andangewa.
12 Ene Kristusndo nalu gulananggemo, noolengo woolo
yeyingo ngu, nalu bidodo mbumbuwa andangewelo tewolo.
Enengo woolongga yeyingo, ngu temukolo ngu naluno, ene
Sambo endemo oolelo, Anut tanggeyimo kandeyi metemi
bingamidodosina bibitelo ooloote.
13 Ene nguno ootoolo, Anut sobowootoni, ngundo enengo
me oni yoyeni, ene newendemo ulo oluwanggo.
14 Ngulo woolo gulanangge yelo, ene nowoondonayi
hamoo teyingo, ngulo mbumbuwa nalu bidodo
andangeyunolo, nowoondonayi sonowootoni, noole enengo
tunooteteto. Asa, ataga noole oyumo oo biyomi tetetoku,
ngulo ma ingowato. Ataga Yesusndo nalu bidodomo, Anut
doongeyimo, noole nowoondonayimo namboyi oolengo
yeloloote.
15-16 Anutlo mandeno, Yuka Kundingiyi, ngundo noole
etuyelootoni, Anutndo noole enengo logoyelolo, enengo oni
simoo bale kundingiyi oliyi. Yuka Kundingiyimbo nguya
ngundilo ewolo.
Oo Bidodo Sembuli, ngundo ewolo. Ngu nalungga tunoote-
wakuno ngu, asa, no eneno sunggi mande gula

elo gosiyoyunowanoku ngu ngandilo. No nenengo mamana mande ene nowoondoyemo yetoowe keyootoni; ko enengo ingonduduyemo nguya nakangoyunootoowe, gome ingowanggolo ewolo. *Yeremayiya 31:33*

17 Ene mande gula ko ewolo.

No enengo mbumbuwa bidodo teyingo ngu, andangeyunolo yokolo enengo oo biyomi tewonggoku ngu, no kapengo yeyunowanolo ewolo. *Yeremayiya 31:34*

18 Ene ngundilo nangge, Anutndo noolengo mbumbuwa andangeyunolo, kapengo yetoni ngu, mbumbuwa woolo yeweloyi koni kinitewolo.

Noole Nowoondonayi Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Yelo, Anut Tanggeyimo Oolooteto

19 Ariya, ye Kristen dobooguline, Yesus enengombo kuli woolo yeyingo, enengo dalowo wendootoni, ngulo, noole mete Anutlo musiyo kundingiyi oolengo, ene oolooteku nguno uwelo oni oni telo, ma sosolewato.

20 Yo, Yesusndo, enengo goweyi noolengo mbumbuwanayi andangeweloyi yunoyingo, ngulo woolo yelo ngu, ene noolengo oole keda yeyunootoni, noole mete nenengo Anutno oololo, musiyo kundingiyi oolengonggano, nguno oolouwato. Yo, Yesusndo, noolengo woolo yeyunowoku ngu, ene oo gaboyi Yudalo goobooyingo yano, ngulo musiyo kundingiyi oolengo, ngu towimbo pawangoyingo, ngu ngundilo. Enendo ngu towingga oomboongelo, noole yoyokootoni, noole mete newendemo ulo, Anutno yambo mande nenengo telo oluwato.

21 Ngundilo ngulo, ataga, noole Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, oolengo ooloote. Ene Sambo endemo oolooteku, ngundo noole Anutlo oni simoo bale nowoondonayi hamoo teyingo, ngu soboyeloloote.

22 Yesusndo enengo dalowo noole nowoondonayimo wendolo, sonowootoni, namboyi yetoni, ngundo noolengo oyumo ingootetoku andangeyunowa. Ngundilo ngulo, nowoondonayi Anutno goboolo yelo, oo bidodo enendo teweloyim mande elo gosiyoyingo ngu, noole nowoondonayi hamoo tetetoku ngu, ene komo ngundilo tewa.

23 Noole Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu wesiyolo elo, ngulo komo yanggango dowoolo sobowoolo, ootoolo, ngulo ingonduduye ela elaya ma yowato. Ndatelo ngulo, noole hamoo oolengo ingootetoku, Anutndo oo tewelo mande elo gosiyoyingo ngu ingolo, ngu tewa.

24 Noole komo dobooguliniayimbolo nowoondoyi yunolo, hoolooweyelowelo ko yanggango telo, enengo ingondudu

yokutuyelootooye ngu, asa, ene nguya oni gidegalo nowoondoyi yunolo, mande damoni metemi ngu tewanggo.

25 Noole Kristen doboogulinayi nguya, gooboongooweloyi damoni, ngu ma yokowato. Oni sungombo tetenggoku, ngundilo kini, noole ingooteto. Kristusndo ombuweloyi, nalu ngu namoko ombute. Ngundilo ngulo, noole doboogulinayi nowoondoye yanggango yunolo, ngulo ko yanggango tewato.

Noole Ingondale Tewato, Anut Nangoni, Ngu Ma Kootu Inowato

26 Ene noole Anutlo mande hamoongga kuli ingolo, nowoondonayimo hamoo tewootoku ngu, kootusina, noole ingondudunonggo endeyolo, nalu bidodomo mbumbuwa tewatoku ngu, asa, mbumbuwa andangeweloyi woolo gula kini.

27 Ngundilo telo ngu, ngundo Anutlo me oni ootoolo, asa, noole nalu bidodomo, Anutndo ndatelo uli biyomingga wilikoyeloweloyi naluno yunowaku, ko de nombo ma kumooweloyingga, nguno nalu bidodomo yoodeweloyi naluno, ngulo nguya sosolewato.

28 Oni gulado, Moseslo mamana mande kootu inootoni ngu, oni elaya ngundi kabusa, ngundo kenolo, ngulo ene bungomo mande sanggawelo elo, asa, ngu oningga, ngulo nowoondoyi ma tetoyi, ngu komo uleyi kumoowa.

29 Ngulo ngu, oni ene Moseslo mamana mande ngu kootu inolo ngu, ene komo ngulo gumi kumoowaku ngu. Asa, oni ene ndawu oo damoningga, nguno woolo yeweloyi ngu Anut Nangoni Yesus, ngundo noolengo mbumbuwa ngu kuli andangelo, kootu inolo, ngulo ngu, sunggi mande keda elo gosiyoyingo ngu. Yesusndo ngu noole yoyeni, oni keda gome nenengo oolengo kundingiyi, Anut doongeyimo yoyeyingo, ngulo ngu, ene Anutlo sumangeni Yuka Kundingiyimbo inowoku, ngu kootu inowaku ngu, asa, oniyooge, ngulo gumi ndatelo biyomi oolengongga ngu yowa? Hamoo oolengo, ogingoyingo ulungga sugi sugi yololuwa!

30 Anutlo mandeno, noole kuli ingootetoku ngu, Anutndo ngandilo ewolo. Damoni biyomi onindo tetenggoku, ngulo gumi yunoweloyi ngu, nolo ko nangge ewolo. No nenengombo uli biyomi, ngu gumi yunowano. Anutndo mande gula nguya ewolo.

No nenengo oni simoo bale wilikoyelowanolo ewolo. *Dutoronomi 32:35*

31 Anut yanggangonidodo keda oolooteku, ngundo noole wilikoyeloweloyi, ngu oo ulungga oolengo. Ngundilo ngulo, noole komo sosoleyingo ulungga tewato.

32 Ye koletelo Anutlo mande keda gome ingolo, nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu ko ingoyi. Ngu naluno, ye
nowoondoye hamoo teyingo, ngulo bine kowuli ulungga
yunootoyi, koolowootoyi, ene ye yanggango dikatenggo.
33 Ngu naluno, ye oni simoo bale ye kewooloko dikalo,
yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngundilo ngulo,
ene ye mande biyomi yunolo, kowuli ulungga ngudodo
yunootenggo. Nalu gidegano, nguno oni gidalegado, Kristen
oni kowuli yunootoyi ngu, ye kenolo, Kristen dobooguliye
yeyolo, oololo hoolooweyelowolo.
34 Ye oni simoo bale, Yesuslo nowoondoye hamoo teyingo,
ngulo ya biyomimo oliyingo, ngu yeyolo, ngulo nowoondoyi
yunowonggori. Nalu gidegano oni nowoondoye hamoo ma
teyingo, ngundo yengo oo sitowi kingo udayelo yootoyi ngu,
ngulo ye nowoondoye imakeyingomo oliyi. Ndatelo ngulo,
ye kuli ingowonggoku, yengo oo sitowi hamoo oolengo ngu,
Sambo endemo sugi sugi ooloote.
35 Ngundilo ngulo, ye Anutno nowoondoye hamoo teyingo
yanggangongga ngu ma kootu inowelo. Kini, ene yengo
nowoondoyemo hamoo gome dowoololuwanggoku ngu, asa,
ngulo uliyi ngu ulungga oolengo.
36 Ene ye nowoondoye, Anutndo ko elo yunowoku, ngu
tewelo hahangelo temukolo ngu, asa, oo bidodo Anutlo
mande elo gosiyolo yunoyingo, ngu yowanggo.
37 Anutlo mandeno, ene ko yoyoyingo oni Mesayiya, ngulo
ngandilo ewolo.
Nalu ootuwoo bodaga oode, oni melako ngano
ombuweloyiga, ngu ombuwa. Ene nalu pelungga
ma sobowoowa.
38 Anutlo mandeno, Anutndo ngandilo ewolo. Nolo oni gome
nenengo ngu, nolo newendemo hamoo telo keda oluwa.
Enengo newendemo hamoo ngu, woosoolo ko oolouwaku
ngu, asa, no ngulo nowoondone biyomi yewalo ewolo.
Habakak 2:3-4
39 Ene ngandilo ngulo, oni Anutno nowoondoye elo in-
ootoni, yombuliyelowoku, noole ngundilo oni kini. Kini,
noole oni nowoondonayi hamoo telo keda oluweloyi, ngu
sugi sugi yowato.

11

Nowoondoye Hamoo Teyingo, Ngulo Mande Damoni

1 Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngulo mande
damoni ngandilo. Noole nowoondonayi, Anutndo oo
yunoweloyi ngu sobowoolo, nowoondonayi yanggango
dowoowanggo. Oo doongenayimbo ma kenootetoku ngu,

nowoondonayimbo gome oolengo watayi telo, ingootooye ooloote.
2 Oni kuli oluwonggoku, ngu Anutlo nowoondoye hamoo
tetoyi ngu, ngulo Anut oni oni tewolo ewolo.
3 Noolengo nowoondonayi hamoo teyingo, nguno kuli in-
gooteto. Kuli Anutndo etoni, oo Sambono ngu tunootewolo.
Ngu naluno, ngu oo ngu ma tunooteyingomo, ene ngu oo ngu
yetoni tunootetoni, ataga noole kenooteto.

Ebel, Inok, Ko Nowa

4 Ebel, Anutno newende hamoo tetoni, ngulo ene Anutno
woolo gome yewolo. Ngu woolongga yeyingo, ngundo
Keyinlo woolo yeyingo, ngu dagalo gome tunootewolo. Yo,
Ebel newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo enengo woolo
yewoku, ngulo oni oni telo, ene oni nenengo elo ewolo. Ebel
ngu kuli kumooyingo, ene enengo newende hamoo teyingo,
ngundo ataga nguya, noole etuyeloote.
5 Inok, Anutno newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu
yolo Sambo endemo ooletoni, ene ma kumoowolo. Anutndo,
kuli ngundilo yootoni ngulo, oni erewelo ma kenowonggori.
Kuli, Anutndo Inok yolo Sambono ma ooleyingo naluno,
Inok, ene Anutlo ingonduduni keyootoni, ngulo Anutndo,
ene kenolo oni oni ulungga tewolo.
6 Ene oni Anutno newende hamoo ma teteku ngu, ene
Anutlo ingonduduni nenengo ma keyootoni, ngulo ngu,
Anutndo ma oni oni tewa. Ndatelo ngulo, oni Anut
tanggeyimo oolouwelo ingolo ngu, asa, ene komo Anut keda
oolootekungga, ngulo newendemo hamoo teya ngu, enengo
ingonduduni bidodo, newendemo nguya bidodo, nguno
dowoomomooni. Ngundilo tewaku, ngulo Anutndo kumana
gome metemi inowa.
7 Anutndo Nowano oo kootusina tunooteweloyi ngulo
etoni, ingolo, ngulo ene newendemo hamoo teyingo.
Ngundilo ngulo, ene wanggo ulungga oolengo telo, nguno,
enengo baleyi simoongo tengaguliyi nangge yoyolo, wanggo
newendemo ulo, nguno gome oodoyi, sono tuwi ulungga,
ngundo ma yombuliyelowolo. Yo, Nowa ngu Anutno
newendemo hamoo tetoni, ngulo Anutndo Nowaya oni ne-
nengo ewolo. Yo, Nowalo newendemo hamoo teyingongga,
ngundo simoo bale bidodo mbumbuwaye, ngu Anutndo ngu
yootunowolo.

Ebaraham

8 Ebaraham Anutno newendemo hamoo tetoni, Anutndo
negongootoni, ene ende damoni yokolo, mela gula inowelo
elo inootoni, nguno toongewolo. Ebaraham ngu Anutndo
mande ewoku, ngu keyolo, enengo mela yokolo, yade yade

toongeyingo ngu, ndawu melanggano toongeweloyi ngu, ene
ma ingowolo.
9 Ene newendemo hamoo tetoni, Anutndo melangga in-
owelo mande elo gosiyowoku, nguno oolouwolo. Ene mela
sungo oni ngundilo, ene towimbo tookoododo ya nangge
yelo ootoolo, mela gulasina gulasina, oololo ombulo telo
oluwolo. Ene ngundilo oluwoku, ngu mete, ene Anutndo
mande elo gosiyowoku, ngulo newendemo hamoo teyingo,
kootusina ene mela ngu, ene ko enengo soweni nguya, ngu
mela ngu enengo oolengo yunowa. Ngulo ngu, nangoni
Ayisak, ko osiyi Yekob nguya, ngu melako nguno ngundilo
telo oluwonggo.
10 Ene ngundilo ootoolo, ngulo ene kuli ingowoku, Anut
enengombo ngu ende ulungga ngu teweloyim ooleni ingolo
tewoku, ngu sugi sugi oluwa. Ebaraham ene ende ulungga
ngu newendemo uweloyimbolo, enengo nalu sobowoolo
oluwolo.
11 Anutndo Seladodo nangonggega yomoowa, elo, mande
gosiyowolo. Ngundilo etoni, ene, Sera simoo yomooweloyi
naluni, ngu kuli kinitewolo. Ene, Anutndo mande ewoku,
ngu ingolo, ene newende hamoo teyingo. Ngundilo ngulo,
Anutndo Sera yanggango inootoni, ene nangoni simoongga
yomoowoolo.
12 Ngundilo ngulo, oni gulanangge Ebaraham, ngu kuli
dogoni yeyingo, ngulo kumoowelo namoko tewoku, ene
oni bidodo osisembeni tunootetoni, enengo osisembeni
ngu Sambono dootu ngundilo tunootelo, wendeyino kelidi
ngundilo nguya, tunootelo luwanggo. Onindo nguya, ngu
kandangeweloyi ereremo kini.
13 Ngu oni simoo bale nowoondoyemo hamoo telo, ene kuli
kumoowonggo. Ene melako oluwonggokuno oo gomengga,
Anutndo yunowelo mande, elo gosiyoyingo, ngu ma yowolo.
Kini, ene nowoondoyemo hamoo telo oodoyi, kootusina,
Anutndo mande elo gosiyowoku, ene ngundilo tewa. Ene
kuli nga melangga, ngano oni sungombolo mela ngundilo
ootoolo, mela bidodomo, oololo, ombulo teloluwolo. Ndatelo
ngulo, nga melangga nga enengo mela oolengo kinilo ewolo.
14 Oni ngundilo mande etenggoku, ngu noole ingowato.
Ene enengo mela hamoo Sambono, ngu erewewelo yimbolo
ingootenggo.
15 Ngundilo nangge, enengo nowoondoye ngu, enengo
ende kuli oluwonggoku nguno, ko ombuwelo ingootoyi
ngu, ngulo ingolo, asa, ene mete ko nguno yowoolengolo
oolouweloyi, ngulo oole moole.
16 Ene ngundilo ma tewolo. Kini. Enengo nowoondoye
kuli mela gulano oolouwoku, ene ngu melangga ngu gome

oolengo, ngundo nga melangga nga dagate. Ngundilo ngulo,
Anut ene ngu oni, ngundo mande eyingo, ngulo ma oyumo
yowonggori. Ge noolengo Anut, elo ewolo. Ene Anutndo
ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, noole ingootetoku,
Anutndo ngulo ende yomosiyootoni oololo oluweloyimbolo
yomosiyoyunowolo. Ngu ende gomengga ngu Sambo ende.
17-18 Ebarahamndo Anutlo sunggi mande yowoku ngu,
ngu ngandilo, Anutndo Ayisaklo osisembeni oowooyingga
oolengo inowa. Ngundilo nangge, Ebaraham Anutlo
newende hamoo tetoni, ngulo Anutndo Ebarahamya ewoku
naluno, ene nangoni gulanangge, Ayisak, ngu yolo eneno
woolo yewolo. Ene ngu ingolo, ene Anutlo mandeni key-
owelo mayewolo. Anutlo mandeno, Anutndo Ebarahamno
ngandilo ewolo. Ayisaklo soweni ngunonggo gengo osisam-
bage tunootewanggolo ewolo.
19 Ene ngandilo ingondudu tewolo. Ayisak kumootoni ngu,
Anutndo mete yokutuwootoni, ko ootookoowa elo ingowolo.
Ngundilo ngulo, hamoo oolengo, ngulo mande yamong-
gawo ngu ngandilo, Ebarahamndo nangoni melenonggo ko
yowololo ewolo.

Ayisak, Yekob Ko Yosep

20 Ayisakndo Anutno newendemo hamoo telo, ngulo ene
Yekob, Isoo elaga, kumana yunowolo. Ngu kumanangga,
nguno oo kootusina tunooteweloyi, ngulo ewolo.
21 Yekob Anutno newendemo hamoo telo, ene kumoowelo
nalu namoko tetoni ngu, enengo nangoni, Yosep simoongo
simoo elayaga, ngu kumana yunowolo. Ngundilo telo
ngu, ene enengo usutoko sosowoomo penggootelo, Anutno
yambo mande tewolo.
22 Yosep Anutno newende hamoo telo, ene kumooweloy-
imbolo namoko telo ewolo. Kootusina, Iserel onindo Igip
mela yokolo saweloyi ngulo elo, enengo wembuyi yolo,
oololo, enengo melako melengooweloyi, ngulo nguya ewolo.

Moses

23 Moses eweyi nemi, Anutno nowoondoyali hamoo
teyingo, ngulo Moses nemimbo yomoolo kenootoli, nangoy-
ali gome oolengo tetoni, yolo, oongoolootoli, kombo kabusa
oluwolo. Ene Igip mela oni sobosobo koleteyingo, ngulo
mamana mandeni, ngu ngandilo ewoku, ngulo enengo me
oni Iserel onilo simoo buniyo bobodi, ngu bidodo uleyi
kumoomukowanggo, ngulo ene ma sosolewonggori.
24 Mosesndo, Anutno newendemo hamoo teyingo. Ene kuli
oni ulungga tetoni ngu, onindo enedodo Igip mela, ngulo
oni sobosobo koleteyingongga ngulo namboni ngu nangoni,
etoyi, ingoweloyi ngu yokowolo.

25 Kini, ene Anutlo Iserel oni nguya, kowuli yowelo
ingowolo. Ene mela ngalo damoni nalu bodaga nangge
oluweloyi, ngu keyowelo ma ingowolo.
26 Onindo ene bungomo mande sanggawelo, kowuli in-
ootoyi; Mosesndo ngu kowuli ngu bidodo koolowoowolo.
Ngungga ngu, Kristus, noole ko yoyoweloyi oningga, ngundo
noolengo kowuli koolowoowolo. Ngundilo ngulo, ene
newendemonggo ingowoku ngu, kowuli koolowoowoku
kongga, ngundo bobeye oo gome gome Igip melako
oolooteku, ngu bidodo dagayeloote. Ngundilo telo ngu,
ene kootusina, Anutndo uli metemi Sambono oolooteku,
inoweloyi, ngulo ingowolo.
27 Moses Anutno newende hamoo telo, ngulo ene
ootookoolo, Igip mela yokolo oolouwolo. Ene mela ngulo
oni sobosobo koleteyingo, ngulo sanggilinimbolo ma
sosolewolo. Kini, ene newende yanggango ootoolo, Anutndo
ko sunggi yelo inowoku, ngu kongga ngu teloluwolo.
28 Mosesndo Anutlo newendemo hamoo tetoni, ngulo
ene Anutndo oo ewoku, ngu keyowolo. Ene Iserel oni
simoo baleno etoni, Sipsip yutolo, dalowo yolo, yamako
kembesesina, sogi oolongootoyi, ngulo ngu, Sambo endemo
onindo oni yuleyi kumooweloyimbolo ombulo ngu, Anutlo
sunggi yamakono oodoni kenolo ngu, asa, simoo gogolo
ngu yano oolootenggoku ngu dagayelolo, ene ma yuleyi
kumoowonggori.

Iserel Oni Oowooyingga Oolengo Yanggango Nowoondoye Hamoo Teyingo

29 Iserel oni Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi,
ngulo Anutndo Wendeyi Seleyingo ngu toongootoni, mela
ariyetoni, nguwoole ulelewolo. Ene Igip me onindo Iserel
oni yoyowelo, kendutelo, ene nguya sono koongeyingo
musiyongga, nguwoole ene tewoongolo, oololo, ene sono
nelo kumoomukowonggori.
30 Iserel oni Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo
Yeriko endemo digibo oonggoo pawa teyingo, ngu sa kan-
degula gidembolo elaya, ngu pawangolo endeyoloodoyi, asa,
digibo oonggoo pawa teyingo ngu, dookelo solewonggori.
31 Yeriko endemonggo, ooleko ooleko bale oowooyi Re-
hap, ngu ene hamoo ingoyingo, Anutndo hooloowenelowa.
Ngundilo ngulo, ene Iserel onilo, oni windoga tolige en-
demo mayelo, oo bidodo kenowelo mayetoli ngu, ene
hoolooweyelowolo. Ngundilo ngulo, ene oni simoo bale
nowoondoyemo hamoo ma teyingo nguya, ma oonatewong-
gori.

32 Ngundilo ngulo, nondo ataga, ndatelo mandega soweyolo ewano? Kini. No Gidiyon Barak, Samson, Yepita, Dewit, Samuwel, ko Anutlo ingondudu eyingo onilo nguya, mande eweloyi, nalu kini.

33 Ngu oni ngu, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngulo ene mela oni sobosobo koleteyingo oni ululu oowooyingga, ngulo me oni nguya oowooyingga oolengo, ngulo me ebeye dagawonggori. Ene, Iserel oni simoo bale yanggango soboyelolo mande hamoo nenengo, elo oluwelo tewonggori. Ngulo ngu, ene Anutndo oo yunowelo mande, elo gosiyowoku, ngu yowonggori. Oni gidalega nusago goki oowooyi Layon, ngu manggowo ukingootoyi, ngundo ene ma yulewonggori.

34 Ene Anutlo nowoondoyemo hamoo telo ngu, oni gidega de nombo ulungga ngu wemoolo, woosoolo sodedo satoyi, ngulo me onindo dugebo ma yulewonggori. Oni gidalega kiyayi yeyingo ngu, ko yanggango yolo, ene yanggango ebe uleweloyi oni tunootewonggori. Ene oni gidalegalo me oni, mela gulanonggo ngu keyoyelowonggori.

35 Oni gidalega kuli kumooyingo, ngu ko keda ootookootoyi, nanamoyembo ko yoyowonggori. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidalega ngulo me oni, ngundo yoyolo, ya biyomimo yoyelo ngu, ogingoyingo ulungga oolengo goweyemo yunolo, ngundo yoyeni, mande etoyi, noole nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu yokolo, Anut kootu inoyingolo ewolo. Ngundilo etoyi ngu, asa, ene ogingoyingo yunootenggoku, ngu yokootoyi, kingo sawanggo. Ene oni oowooyingga enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, ngulo kumoowonggori. Ndatelo ngulo, ene ingoyingo, kootusina, ene keda ko ootookoolo, Anutdodo Sambo endemo gome oluwanggo.

36 Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo oni gidalega enengo me onindo kowuli yunolo, yumooyunolo mande elo, gisaluyelolo, yoyolo, ya biyomimo uto yanggango gagiwibo gosiyelolo, yoyewonggori.

37 Oni gidalega Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo me onindo digi yolo ngundo moondeyemo oolongoolo yulewonggori. Me onindo oni gidalega, ene de toongooweloyi duge oowooyi Soo, ngu yolo, ngundo kewoolo yootoongooyelootoyi, goweye gumgum tunootetoyi, duge pelungga gula yolo, ngundo yodoongootoyi kumoowonggori. Nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo, oni gidalegado bo gula oowooyi sipsip, ko bo gula oowooyi meme, ngulo goweyi yolo ngundo ngu moondeye towi ngundilo dooben-

golo, ene oololo, ombulo, telo, ngulo ene goweye oo ngulo
ingolo wenonootoyi, onindo kowuli yunolo damoni biyomi
oolengo ngu tewonggori.
38 Ngundilo ngulo, ene oni kini melako nguno salo, nguno
endeyolo, yadoyi, gumimbo pulimo oolelo, nguno kombite-
wonggori. Oni gidalegado ngu mele digi wowu nguno nguya
kombitetoyi, gumimbo mela mele newendemo nguno nguya
ulo kombitemukowonggori. Ngu oni ngu, ene oni simoo
bale mande damoniye gome nenengo, melako oni ngano
oluwonggoku, ngulo mande damoniye dagayeloote.
39 Ngu oni simoo bale ngu bidodo, Anutlo nowoondoyemo
hamoo telo, Anut doongeyimo oowooye metemi yowonggori.
Ngundilo oni ngu, ene Anutndo kuli oo gomengga yunowelo
elo, mande gosiyoyingoku, ma yowonggori. Kini, nalu
wengangga ngu sobowoolo nguno yowanggo.
40 Ndatelo ngulo, kulimi oolengo, Anutndo noolengo
sunggi mande elo gosiyoyingo kedaga tewoku, ngundo
sunggi mande kulimingga, ngu dagawolo. Ngulo mande
damoni ngandilo. Nowoondoyemo hamoo teyingo oni kuli
kumooyingo, ko, noole nowoondonayimo hamoo teyingo oni
ataga nguya, Anutndo hoolooweyelootoni, kootusina nalu
gulananggemo, noolengo bidodo gooboongootooye, Anut-
ndo noole yoyeni, oni nenengo oolengo tunootewato.

12

Noole Komo Yesuslo Doongetelo, Enengo Nowoondonayi Hamoo Tewato

1 Kulimi Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo oni
oowooyingga oolengo, ngundo enengo nowoondoyemo
hamoo teyingo damoni gome ngu, noole yanggango
etuyelootoyi, Anutndo oo nooledodo teyi elo ingolo,
sunggi yeyingo kongga ngu tewato. Nowoondoye
hamoo teyingo, oni kulimi, ngulo gaboyi ngu noole
pawanggelooteku ngu, goboolebo ombulo, mela bidodo
doobengowonggori. Ngundilo ngulo, noole komo oo
kowulingga, nowoondonayimo hamoo teyingo, ngu
yombuliyootoni, ngu yokowato. Ngundilo nangge, noole
komo mbumbuwa tewelo ingootetoku nguya bidodo yokolo,
nowoondonayi yanggango yelo, ebe dagadaga teweloyiga,
Anutndo sunggi yeyunowoku, nguno yanggango kendu telo
oolouwato.
2 Ngundilo ngulo, noole ingondudunayi bidodo komo
Yesusno yewato. Yesus, noolengo nowoondonayi hamoo
teyingo ngu yeni tunooteweloyi, ngulo sembuli, ngundo
noole nowoondonayi yanggango yunootoni, ngulo nalu
bidodomo, noole, Anutlo nowoondonayi hamoo teyingo

oolooteto. Yesus melako ngano oluwokuno, ene Sambo endemo ko oolewelo ingolo, ene oni oni telo, nguno ngu ene mete de mombino kumoolo, ngulo oyumo koolowoowolo. Ataga, enengo ebe dagadaga ngu kinitetoni, ene Anut kandeyi koondosina bingamidodo oolengo musiyomo, nguno bibitelolluoote.

Anutndo Noole Kowuli Yunowaku, Ngu Yooneneyeloweloy-imbolo

3 Ye gome ingoyi. Kuli mbumbuwadodo oni, ngundo Yesusdodo mundiyi telo, kowuli ulungga oolengo inowonggori. Ngundilo telo, ene yanggango oolengo dikawonggori. Kowuli yeno tunootetoningga ngu, ye Yesuslo ko ingondduwooya, ye ma kiyayi yelo nowoondoye biyomi ma yewelo.

4 Ngundilo nangge, mbumbuwa teweloyi damoningga, ngundo suwoo suwoo ye yowoosootoni, eneya ebe utolo, nguno enendo ye yuleni ma kumoowonggori.

5-6 Ye Anutndo mandega nowoondoye yanggango yeweloyiga ewoku, ngu ma kapengo yewelo. Enendo yeya nenengo simoone oolengolo ewolo. Anutlo mandeno, ene ngandilo ewolo.

Nenengo Nangone, ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo mande damoni gula ge yoonenenggelowelo tetoni ngu, ge ngu ingootoyi, kingo oo ngundilo ma tewelo. Ngundilo telo, oni gulaya ewa. Enendo ge yoonenenggelowelo kowuli gunootoni ngu, ariya, ge nowoondoge biyomi ma yewelo. Ndatelo ngulo, ge ingoote. Anutndo oni gulalo, gome ingolo ngu, asa, ene ngulo damoni yoonenengololoote. Ngundilo nangge, enendo nangone, elo ngu, asa, eneno enengo damoni biyomi, ngu yomosiyowalo ewolo. *Poroweb 3:11-12*

7 Anutndo gedo mande damoni biyomi tewoku, ngulo yoonenenggelootoni ngu, ariya, damoni metemi ngu keyo elo etunggelootenggo. Anutndo ngu damoningga, yeno teteku ngu, enengo nangonimo tewoku, ngundilo tete. Oni gula enengo simoongo oolengo, ngundo damoni biyomi tetoyi ngu, ene simoongo yooneneyeloote.

8 Kuli, Awa awaye bidodo melako ngano oolootenggoku, enengo simooye mande damoni biyomi tetenggoku, ngulo gumi yunootenggo. Ngundilo nangge, ge awanggebo ma yoonenenggelootoni ngu, ge enengo simoongo oolengo ngundilo kini. Ngu gengo awangge goyeni tunooteteku, ngundilo kini.

9 Awa, awanayi melako, ngano oolootenggoku, ngundo yooneneyelootoyi ngu, noole enengo oowooye bingami okootetoku ngu, ariya, awanayi Sambo endemo

oolootekungga ngu nguya, noole komo ngu newendemo ootoolo, nguno ndatelo teyinowato? Asa, hamoo oolengo, noole nowoondonayi bidodo, ene inolo, noole keda oluwato.

10 Awa, awanayi melako, ngano oolootenggoku, ngundo nalu bodaga nangge, nguno noolengo mande damoni biyomi tetetoku, ngulo gumi enengo ingondudunonggo yooneneyelootenggo. Ene Anutndo yooneneyelooteku, ngulo damoni ngandilo. Ene ngundilo telo, noole mande damoni metemi keyoweloyi ngu etuyelootoni, noole enengo damoni kundingiyi oolengo ngu yowato.

11 Awa Anutndo kowuli noole yunolo, yooneneyelootoni ngu, ngu naluno, noole kowuli ingolo, ngulo oni oni ma teteto. Kini, nowoondonayi kowuli ingololooteto. Ene noole kuli yooneneyelootoni ngu, nowoondonayimo gome enggeloluwa. Enengo mande damoni metemi, nguno yooneneyelootoni, nowoondonayi imakeyingomo ootoolo, damoni nenengo tewato.

Ye Ingondangeya Teya, Mandega Nga Ingoya, Yanggango Dikayi!

12-13 Ene ye Anutlo mandeni ingonduduni ngu yowoko oolootenggo. Kini, ye komo nowoondoye yanggango yedodo, Anutlo ko dowoolo tewanggo. Ye komo Anut tanggeyimo ko ombulo, nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango inolo, ye mete oni gidalega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango yunowanggo.

14 Ye komo oni bidodoboya nowoondoye imakeyingo oluweloyi damoni ngu keyoweloyi, ngulo ko yanggango teyi. Ye komo mande damoni kundingiyi ngu keyowelo, ngulo ko yanggango teyi. Oni ngundilo damoni kundingiyi kini ngu, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu ma kenowa.

15 Ye komo ingondale teyi! Kini tetoni ngu, ye kewooloyemo, nguno oni gulado Anutlo sumangeni ngu kootu inolo, ene mbumbuwano soletoni Anutndo kootu inolo yokootoni, ene de tanggooli kowoo ngundilo tunootelo ngundo ye kowuli yunowa. Ngundilo tetoni, ngundo ye toongooyelootoni wata oowooyingga tewanggo. Mande damoni biyomi ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut doongeyimo ye biyomi sugabododo tunootewanggo.

16 Ye ingondale teyi! Oni gula ye kewooloyemo nguno yokootoyi, ooleko ooleko oni, ngulo damoni ma keyowelo. Ye ingondale teyi, Anut ma kootu inowelo, kuli Isoondo teyingo ngundilo, ma tewelo. Enendo nangoni koleteloga ngulo eweyi, nguno ngu, eweyimbo kumana ulungga inoweloyi. Oowalilo ulungga kumoolo, ngulo koneyo kandeyimonggo,

oowali tambu gulanangge neweloyi, ngulo enengo kumana
ngu nangoni gogolo ngundilo, ngundo uliyolo newolo.
17 Ye nga mandega nga watayi. Kootusina, ene eweyimo ngu kumananggaku yoweloyimbolo ingootoni ngu,
ene oole ngundilo erewelo, sendolo biyobiyomi tewolo.
Enengo eweyimbo kumana ene inoweloyi, ngu ereremo kini.
Ndatelo ngulo, ene nangoni kootungga ngu kuli inowolo.

Sunggi Mande Kedaga, Ngulo Damoni, Ngundo Sunggi Mande Kulimingga, Ngu Dagate

18-19 Ye Iserel oni simoo bale ngundilo kini. Ene Sayon
puli damonimo oolelo, ene puli sanganimo de ulungga delo,
gookingo ulungga yelootoni, ngu kenolo; ooleli oolengo
nguya kenolo; doogo ulungga oolengo ombulo, puli pawan-
gootoni, ngu ingootoyi, ene gilamo ngguyi ngundilo ingolo;
ko Anutlo manggowo nguya ingowonggori. Oni simoo
baledo oo ngguyi ngu ingolo, sosoleyingo ulungga telo,
Mosesya ngandilo ewonggori. Noole komo ngu ingowelo, ma
ingootetolo ewonggori.
20 Ene ngundilo ewonggokulo, ndawugalo ngulo, ene
sosoleyingo ulungga Anutndo mamana mandega ewoku,
nguno ene gome ma ingowonggori. Enengo mamana mande
ewoku, ngu ngandilo. Ene oni simoo bale, ngundo oo nusago
damoni yelo, pulimo ooletoyi; ariya, ye digi yoya, yuleyiga
kumooyilo ewolo.
21 Ene ngu oo ngu kenolo, sosoleyingo ulungga oolengo
tetoyi, Mosesndo nguya ngandilo ewolo. No nguya, sosolelo,
mboolombo noyootoni teteno. Ene ngundilo ewolo.
22 Ye ngundilo oo nguno ma tunooteyingo, kini, ye Sayon
pulimo oolewatoku, ngu tunootetoyi, Anut keda oolooteku,
enengo ende ulungga oowooyi Yerusalem, ngu Sambo en-
demo ooloote. Ngu musiyonggano nguno, Anutlo Sam-
bono oni oowooyingga oolengo ootoolo, Anutlo oowooyi
bingami okootenggo. Onindo ma kandangeweloyi nguno
oolootenggo.
23 Ye Sambo endemo oolewanggoku, nguno ngu, ye Anutlo
oni simoo bale ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
bidodo kuli kumooyingo, ngu yedodo gooboongoowanggo.
Ngu oni nguya, ene Anutndo kuli oowooye enengo bukno
nakangowolo. Ene kuli melako oluwonggoku nalungga
nguno, ene Anutlo oni simoo bale nenengo oluwonggo.
Ariya, ataga Sambo endemo ngu, Anutndo enengo koyemo
wilikoyelolo, enengo oni ngu komo gome nenengo oolengo
yoyeni, nowoondoyemo oo biyomi gula ma ooloote.
24 Yesus ngu Anutya kawarara oni, ngundo sunggi mande
kedaga ngu tewoku, enengo dalowo yeno wendootoni ngu,

sunggi mandega ngu yanggango yeweloyimbolo. Ebel beyibo uleni kumootoni ngu, Ebel dalowobo beyi sanggilini nguno wendowolo. Ngundilo ngulo, Yesusndo enengo dalowo wendootoni, ngundo noole hoolooweyelootoni, kundingiyi tunootewato.

Anutndo Mela Bidodo Yeni, Kinitetoni, Sambo Ende, Ngundo Nangge Oluwa

25 Ye ingondale teyi! Yengo nowoondoye ingonduduyemonggo Anutndo mande yanggango eyunowoku, ngulo nowoondoye ma ukingowelo. Kulimi, Mosesndo ene Iserel oni mande yanggango yunootoni, ene ngulo manggowo utolo oolongoolo, kootu inolo, ene ngulo gumi biyomi yowonggori. Ene ngundilo biyomi mela ngano tunootetoni ngu, asa, ene noole Sambono Anutga ngundo mande yanggango yunooteku, ngu kootu inootooye, ngulo gumi biyomi ndatelo yunowa? Oniyooge, noole ngulo ogingoyingo ulungga oolengo yowato.

26 Kuli, Iserel oni Sayon puli damonimo oluwonggoku, Anutlo manggowoobo meno yanggango etoni, pulimo mela ngu imimi ulungga yowolo. Ene ataga Anutndo noolengo mande elo gosiyololo ewolo. Kootusina, nalu gulananggemo, sambo mela bidodo nguya imimi ulungga yetoowe, nguno tunootewalo ewolo.

27 Nga mandega nakangolo, nalu gulanangge eyingo, ngulo damoni nenengo ngandilo etuyeloote. Oo bidodo Anutndo melako ngano yeyingo, ngu oo bidodo Anutndo imimi tetoni, ngu bidodo kinitetoni ngu; asa, oo Sambono, ngundo nangge sugi sugi oluwa.

28 Ngundilo ngulo, noole simoo baledo Anutlo endega enengo simoo balelo soboyelooteku, nguno uweloyi. Nguno oni gulado noole andangeyeloweloyi nguya kini. Ngulo ngu, noole komo Anutno esetelo, eneno yambo mande enengombo, ngulo gome ingooteku, ngundilo telo, enengo oowooyi bingami nguya elo okoolo, ngulo sosolelo oluwato.

29 Noole, Anutlo mande elo gosiyoyingo, ngu yanggango ma dowoolo ngu, asa, debo oo yombuliyooteku ngundilo, Anutndo noole nguya ngundilo yombuliyelowa.

13

Kristen Oni Gome Endeyoweloyi, Ngulo Damoni

1 Ye Kristen oni simoo bale bidodo, Kristen dobooguliye gome ingondudu teloluwanggo.

2 Yowoko oni mayetoyiga ngu, yendo oni ngu yoyolo, yengo yano ulo, gome yomosiyelolo soboyelootenggoku damoningga ngu gome. Ye ingootenggoku ngu, kuli onindo mande

damoni ngundilo tewonggoku ngu oni gidalega yowokonggo
mayewonggoku ngu, Anutlo Sambo oni nenengo. Ene oni
ndanonggo mayetenggoku, ngu watayi kini.
3 Kristen oni ya biyomimo oolootenggoku ngu,
nowoondoyi yunoya hoolooweyeloya, ye nguya
ya biyomimo ootoolo, ngundilo ingootenggoku,
doboogulinayimbo hoolooweyeloyi, elo ingootenggoku
ngundilo. Oni gulado ye Kristen oni nowoondoyemo
hamoo ngu gula, ye ene kenootoyi, oni gulaya kootuyisina
yumooyinolo mande elo, kowuli ene ingootoningga ngu,
asa, ye oolouya, dobooyega ngulo nowoondoyi teyunoya,
hoolooweya, ingonduduni yanggango yunoyi. Ndatelo
ngulo, ye kuli ingootenggo. Enengo kowuli koolowoowoku
ngu, ye goweyemo nguya ngundilo tunootetoni ingootenggo.
4 Ye komo ingoyi! Bale kame teweloyi damoni, ngu gome
oolengo. Simoo, ngundo enengomo enengomo bale nenengo
nguya nangge, oni oni teya oliyi. Bale, ngundo enengomo
enengomo kameyi nenengo nguya nangge, oni oni teya oliyi.
Ene bulibali ma telo endeyowelo. Ye ingootenggoku, ngu
kootusina, Anutndo uli biyomi oni bosebalese telo, kamebale
toongootenggoku, ngu yunowa.
5 Ye bobeye nangge yololuwelo, nowoondoyebo ma keno-
mayingowelo. Oo yeno oolooteku, ngu nangge mete. Ye oo
dowootenggoku ngu, ye komo ngandiya ingoyi ewolo. Ngulo
Anutlo mandeno, kuli Anutndo ngandilo ewolo. No ge ma
goyokowano. Nondo sobowoolo oode kootu ma gunowano.
Hamoo oolengo kinilo ewolo. *Dutoronomi 31:6*
6 Ngundilo ngulo, Anutndo ngundilo etoni ngu, noole
nowoondonayi yanggango yelo, ma sosoletooye, Anutlo
mandeno ewolo.
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo hoolooweneloloote.
Ngundilo ngulo, no onindo kowuli oowooyingga
nunootoyi, ngulo ma sosolewanolo ewolo. *Sam 118:6*
7 Kuli, yengo Anutlo yambo yano gooboongooweloyi, ngulo
oni tabango, ngundo Anutlo mande yeno wesiyowonggo. Ye
enengo endeyoyingo gome, nowoondoyemo hamoo teyingo
gome, ko, enengo damoni gome teyingo, ngu gome in-
goyi. Ngundilo nangge, yengo endeyoyingo, nowoondoyemo
hamoo teyingo, ko damoniye gome ngu, ngulo Anutno
nowoondoye hamoo teyingo, ye nguya ngundiya teyi!
8 Yesus Kristuslo damoni nalu bidodomo ngundilo. Ene
kuli ngundilo, ataga nguya, kootusina nalu bidodomo ngu-
dodo, ngundilo nangge.
9 Ene ye mande gula gula Anutlo mandeno ma oolooteku,
ngu ma ingolo, keyowelo. Ngundilo telo ngu, ene ye
yowoosootoni, ye Anutlo oole yokowanggo. Ngundilo

nangge, noolengo nowoondonayi Anutlo sumangeni, ngulo komo yanggango yootoni, ngu gome oolengo. Nguno ngu, noole oowalilo mamana mande ngu oowooyingga ma keyolo, ngunonggo nowoondonayi yanggango ma yootooye, ngulo mamana mande ngundo oni simoo bale ma hoolooweyelootoni, gome endeyootenggo.

Woolo Gome Ngundilo Ngulo Anutndo Ngulo Gome Ingoote

10 Yesuslo dalowo ngu noolengo woolo yeyingo, ngulo de nombo musiyo. Ene woolo yeyingo oni kulimingga ngundo towimbo yambo yano woolo yewonggori. Ngundilo ngulo, ene ereremo kini.
11 Anutlo woolo yeyingo oni kundingiyi, ngulo tabango ulungga, ngundo bo gula oowooyi sipsip, ko bulmakau, ngu dalowo yolo, ya gumi kundingiyi oolengo nguno ulo, mbumbuwalo woolo yewolo. Yerusalem endesina musiyonggano, nguno nusago bingo kenolo yolo, ngu musiyonggano nguno kalolootenggo.

12 Yerusalem endesina musiyomo, Yesus nguya nguno ogingoyingo koolowoolo, kumoolo, oni simoo bale enengo dalowobo yoyeni, kundingiyi tunooteweloyimbolo tewonggori.
13 Ngulo ngu, noole Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, noole komo damoni kulimi, ngu bidodo yokowato. Oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo yumooyunolo, kootunayisina mande elo, kowuli oowooyingga kingo yunootoyi ngu; asa, noole komo kowuli ngu oni oni telo koolowoowatoku, ngu Yesusndo de mombino, noolengo oyumongootoni, ngu ene komo ngu koolowooyingo, ngundilo koolowoowato.
14 Noole ngundilo telo, ngulo ingootetoku, nga melanggano ngano, ende gulano sugi oluweloyi nguya kini. Kini, noole ngu ende ulungga kootusina tunooteweloyiga, ngu erewelo sobowoolo oluwato.
15 Ngundilo ngulo, noole komo Yesuslo ko noolengo tewootoku, ngulo oowooyimo, suwoo suwoo, Anut oowooyi bingami okoololuwato. Noole ngundilo telo ngu, ko oni kewooloyemo, noole Yesus noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi elo, wesiyolo etetoku ngu, asa, ngu noolengo Anutlo woolo nenengo yeteto.
16 Anutndo nga woolongga ngalo ingooteku, ene noolendo woolo gidalega nguya yeyi, elo ngulo gome ingoote. Ene ngandilo ingooteto. Noole komo doboogulinayi nowoondonayi yunolo, damoni nenengo eneno telo, ene oo gaboye,

goweye oolo ngu wenonootoyiga ngu; asa, noole ene
hoolooweyeloyi, ngu Anutndo, ngulo oni oni tewa.
17 Ye komo yengo Kristen oni tabango, manggoye key-
oya ngu nowoondoyemo oliyi. Ndatelo ngulo, ene yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu gome sobowootenggo.
Kootusina ene melako, ngano ko tewonggoku, ngu bidodo
Anutno wesiyolo emukowanggo. Ngundilo ngulo, yendo ene
nowoondoye kowuli ma yunowelo. Kini, ene ye enengo
mande ma keyootoyi ngu, asa, yendo enengo ko yeyi yang-
gango tunootetoni, ene ye gome hoolooweyeloweloyi nguya
kini.

Nondo Yeno Anutno Yemboongetoyiga, Hoolooweneloni, Ingolo, Gome Ingooteno

18 Anutndo ye hoolooweyelootoni, noolengo ingolo ngu,
yendo noolengo yemboongeloluweloyi, ngu ma kapengo
yewelo. Noole Anut doongeyimo nowoondonayi nenengo in-
golo, ngulo noole suwoo suwoo nenengo endeyowelo, gome
ingooteto. Ngulo damoni, noolendo ye sumoo yunootooye,
noole hoolooweyelolo yemboongeyunowanggo.
19 No nowoondone bidodo ingootenoku ngu, yendo
komo Anutno nolo yemboongetoyi, ngundo no
hoolooweneloootoni, no yeno sodedo ko ombuweloyi, nguno
oo gulado, nolo oole ma doongoonunowa.

Anutndo Kumana Ye Yunowelo

20-21 No ngandilo yemboongetenoku ngu, Anutndo
nowoondoye imakeyingo ngu yunootoni, ye gome
oluwanggo. Yesuslo dalowo wendolo, ngunonggo noolengo
mbumbuwalo kumoowolo. Ngu daloga ngundo woolo
yewoku, ngu Anutno sunggi mande kedaga ngu ene
nooledodo gosiyootoni, ngu sugi sugi oluwa. Ndatelo
ngulo, Anutndo noole ko yoyolo, ene noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi Yesus, ngu melenonggo yokutuwootoni,
ko ootookoolo, ataga, ene keda sugi sugi dulidalinidodo
oluwa. Ngundilo ngulo, ene ataga, noole nowoondonayi
hamoo teyingo oni, noole enengo Sipsip soboyelolo, ngulo
tabango oni ooloote. No Yesus Kristus oowooyimo, Anutno
yemboongetoowe, Anutndo noolengo nowoondonayi
hamoo teyingo ngu yanggango yunootoni, noole mete
ko bidodo telo, Anutndo sunggi yeyunowoku, ngu tewato.
Ngundilo ngulo, noole komo Yesus oowooyi bingami suwoo
suwoo okoololuwato. Ngu hamoo. Nondo ngundilo elo,
yemboongewonowolo.

Mande Wenga

22 Nolo Kristen dobooguline, nondo nga so uyimo mande
ootuwoongga nakangootenoku, ngulo damoni ngandilo.
Nondo ye ngundiya teyilo ingooteno. Yendo nga mandega
nga ingoya, nowoondoyemo siliyoya, ngulo oni oni teya,
keyolo, ingolo, nowoondoyemo, ngulo hahangeyi.
23 No yeno mande gula soweyowelo. Nolo Kristen do-
boone, Timooti, me onindo, ene ya biyomimo yokootoyi
toongete. Ene nono sodedo ombutoni ngu, no ye yeyowelo
ombuwanoku nguno, asa, no enedodo ombuwalo.
24 Yengo Kristen tabango bidodo, ko Anutlo oni simoo bale
bidodo, noolengo kambayeloyingo mandega yunoyi. Kristen
doboogulinayi, Itali melakonggo ombuyingo, ngundo yengo
kambayeloyingo mande soweyoyunootenggo.
25 Anutlo sumangeni ye bidodoboya olinilo
yemboongeteno. Ngu hamoo.

Yems
Yemslo Mande Tabango

Oni nga so uyingga nga nakangoyingo oningga ngu, ngu oowooyi Yems. Ingoyingo oni oowooyingga, ngundo ngandilo ingootenggo. Yems oningga ngu, ene Yesuslo koneyo kootu bodagaku elo etenggo. Enendo nga so uyingga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoye bidodo hamoo Yesuslo inootenggoku, ngulo so uyi nakangolo yunowolo.

Nga buk nga, ngalo mande gumgum ngu ngandilo, ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1.

Noole ngu komo oni oni telo, kowuli koolowootooye, nguno noolengo nowoondonayi hamoo teyingongga, ngu yanggango tunootewa. 1:2-8.

Oni simoo bale sitowiye oowooyingga ngulo mande, ko simoo bale sitowiye kini, owoolongo oni ngulo mande. 1:9-11.

Noole tewootewoo ombutoni, dagaweloyi ngulo oole. 1:12-18.

Ene mande nga ma ingoweloyi nangge, kini, noole komo hamoo oolengo mande ngu keyowato. 1:19-27.

Noole ngu, simoo balelo goweye, ko, nakayaye, ngu ma wilikowato. 2:1-13.

Noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo koningga, ngunonggo nangge kini noolengo nowoondonayi hamoo teyingo konayingga, ngunonggo nangge enggewa. 2:14-26.

Noole ngu komo membunayingga, ngalo ingondale tewato. 3:1-18.

Noolendo ngu, mela ngalo ingonduduni, ko, mela ngalo damoni biyomi, ko Setanlo ingondudu damoni biyominingga ngu, noole mete komo wongooye uwa. 4:1–5:6.

Noolengo nowoondonayi hamoo teyingo, yanggangongga, ngunonggo nangge, noole mete yanggango dikawato. 5:7-20.

1 No Yems, nondo Anut, Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus, ngulo ko oni. Nondo nga so uyingga nakangootenoku nga ngu, ye Yuda oni ngu Kristuslo simoo bale, yengo nga so uyingga nga nakangooteno. Yengo Yuda me onindo ye oweyelootoyi ngu, ye yengo ende damoni yokolo, mela gulano gulano sungo sungo salo, nguno oolootenggoku, nondo ye kambayelooteno.

Tewoo Gula Gula, Ngundo Noole Yanggango Yunoote

2 Ye nolo Kristen dobooguline, tewoo guladilo guladilo, ye
goweyemo tunootetoningga ngu, asa, ye ngandiya ingoyi.
Kowuli nga ngu, oni oni teweloyi nangge.
3 Ndatelo ngulo, ye ingootenggo. Oni gidalegado
ootookoolo, yengo nowoondoyemo hamoo ingootenggoku
ngu tewooyelootoyi ngu, ngundo ngu, ye hoolooweyelootoni,
ye yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi ngu yeni
tunootete.
4 Ariya, nalu logono, ye komo yanggango dikaya, kowuli
koolowooyi. Ye ngundilo damoningga ngu telo ngu, asa, ye
nguno yanggango ootoolo, engge metemi tunootewanggo.
Nguno ngu, ye gome ootoolo, ye Anutlo mande damoni
gome ngu, gulalo ma wenonowanggo. Kini, ye komo mete
Anutndo ngu yendo oo teyilo ingooteku, ngu tewanggo.
5 Oni gula ye kewooloyemo ene ingondudu metemimbolo
wenonoya ngu, ariya, ene Anutno ngulo yemboongetoni
ngu, Anutndo ingondudu metemi inowa. Ndatelo ngulo,
Anutndo oo ulungga oolengo oni yunowelo oni oni telo, oo
yunoote. Anutndo oni gula hooloowelo ngudodo, ene ma
sanggili tete. Hamoo oolengo, kini.
6 Ene ngu oningga ngu komo Anutno newendemo hamoo
teya, ngunonggo eneno yemboongeni. Ene newendemo
bulibali ingolo, ngandilo ma ingowelo. Anutndo ngu oo ngu
nunowa, ngundi kini, bine? Elo ma ingowelo. Ndatelo ngulo,
oni ene ingonduduni elaya, doogobo iloo umamingooteku
ngundilo.
7 Ngundilo oni ngu, ene ngandilo ma ingowelo, Oo Bidodo
Sembuli, ngundo oo gula nunowalo ma ingowa.
8 Ndatelo ngulo, ngu oningga ngulo ingonduduni ngu
elaya. Enengo damoni teteku ngu bidodomo, ene oole
gulanangge ma keyoote.

Owoolongo Oni, Ko, Sitowidodo Oni, Ngulo Mande

9 Kristen doboone oni ene owoolongo ngu, ene oni oni
tewa. Ndatelo ngulo, Anut doongeyimo ene ataga oowooyi-
dodo telo, ngulo ene komo oni oni tete.
10 Ene Kristen doboone sitowinidodo ngu, Anutndo
tetoni, enengo sitowini kinitetoni, ngunonggo ene mete
oni oni tewa. Ndatelo ngulo, ene ngu so ilosala nungo
ariyelo, makoolo solelo kumooteku ngundilo, Kristen oni
sitowinidodo, ene ngudodo ngundilo kumoowa.
11 Noole ingooteto. Sa nalu ulunggano, so oolelo, ulu so oo
bidodo kumoolo aliyeteku, ngundilo ngulo, oo ngu ariyelo,
kumooni yete. Ngulo ilosalani ngu biyomi yete. Ngundilo
nangge, oni sitowinidodo ngu, enengo digi beye yoweloyi
koni telo oode ngu, ene kumoowa.

Tewoo Oo Ngundo Oni Tewooyelooteku, Ngulo Mande

12 Oni ene yanggango dikalo, tewoo gula gula kowuli ngu
bidodo koolowoowaku ngu, ariya, ene oni oni tewa. Ndatelo
ngulo, Anutndo suwoo suwoo keda oluweloyi mandega elo
gosiyoyingo, ngulo enggeni inowa. Ngu ooga ngu, oni ene
Anutno nowoondoye bidodo yetenggoku, ngulo uliyi ngu
yunowa.
13 Oni gula enengombo oo kenomayinolo tewoongootoni,
ngu kenolo, ngulo ene oo biyomingga nguno mbumbuwa
telo ngu, asa, ene ngandilo ma ewelo, Anutndo noyolo, nga
ooga nga telo etoni teteno. Elo ma ewelo. Kini, mbumbuwa,
ngundo Anut ma woosoowa. Ngulo ngu, Anutndo ngudodo
mbumbuwa teyi, elo, oni ma suleyelowa. Hamoo oolengo
kini.
14 Ene noole bidodo nowoondonayi sungo sungomo
oo ngundo nowoondonayi yokutuwootoni, oo teteto.
Yo, noolengo ingondudunayi biyomingga, ngundo
ganaganayelootoni, ngulo noole mbumbuwa teteto.
15 Ariya, ngu ingondudu biyomingga oni nowoondoyemo
tunooteteku, ngu ngandilo, ene useyidodo telo ooloote.
Kootusina, mbumbuwa oowooyingga simoongo ngundilo
yomootoni, mbumbuwa ulungga yetoni, ngu keyolo, kumoo
tunootewa.
16 Ye Kristen dobooguline, ye mande ngundilo damon-
ingga, ngulo ingondale teyi!
17 Kingo oo duwoo gome oolengo, nguno biyomi gula kini
yoweloyi, ngu bidodo, Anutlo ende Sambononggo tunootelo
ombute. Yo, Anutndo sa, kombo, dootu ngu bidodo yeyingo,
ngundo kingo oo duwoo gome nangge, noole yunoote. Ngu
Awanayingga ngu, ene damoni ma yowoolengoote. Ene sano
oo gaboyi pelungga yelo, ko ootutelo tunooteteku, ngundilo
kini.
18 Kini, enengo ingondudu ngu nangge keyolo, ene
noolengo Awanayi tunootewolo. Yo, hamoo, Anutndo
enengo ingonduduni ngu keyolo, ngulo ene noole yoyeni,
enengo Mande Keda Mesalango elo ingolo, eneno nowoon-
donayimo hamoo tunootewolo. Ndatelo ngulo, noole enengo
simoo bale, oo bidodo yeyingo ngu kewooloyemo ngu, noole
koleteyingo oluweloyi, ngulo Anutndo gome ingoote.

*Noole Komo Anutlo Mande Ingolo, Hamoo Oolengo Key-
owato*

19 Ye nenengo dobooguline, ye komo mande nga gome in-
goyi! Ye bidodo komo sodedonangge sungo sungomo mande
nga ingoyi. Ene ye mande sodedo ma ewelo. Ngundilo
nangge, ye sodedo sanggili ma tewelo.

20 Ndatelo ngulo, onindo sanggili mande tetenggoku,
ngundo Anutlo mande damoni gome nenengongga ngu yeni,
ma tunootewa.
21 Ngundilo ngulo, mande damoni biyomi bidodo melako
ngano oolooteku, ngu ye komo andangeya yokoyi. Ye komo
enengo mandeni yengo nowoondoyemo yewoku, ngu ingolo
keyowanggo. Nga mandega ngando ngu, ene mete ye ko
yoyowa.
22 Ene ye nga mandega nga ingowonggoku ngu, ye komo
keyoyi! Ye kingo ingolo, ma yokowelo. Ye ngundilo telo ngu,
asa, yengombo yengo ganayelowa.
23-24 Oni gula Anutlo mande nga kingo ingolo, ngu ma
keyolo ootoolo ngu, ene oo gabogaboyimo (Galas) enengo
gaboyi kenooteku ngundilo. Enengo omukumundoongo
kenondadangelo yokolo, toongelo, ene sodedo kapengoyelo,
enengo omukumundoongo ngundilo ngu, elo ene ko ma
ingowa.
25 Oni gula nga mamana mande ngalo damoni kenolo,
gome ingolo, keyootoni ngu, asa, Anutndo yeni, enengo koni
oo ngu bidodo gome tunootewa. Yo, Anutlo mamana man-
dega ngu nenengo oolengo oolooteku, ngundo mbumbuwalo
yanggangoni, ngunonggo noole ko andangeyelolo yoyowolo.
Yoyootoni, ngunonggo noole oni gome tunootewootowo. Yo,
hamoo, ngu oningga, ngundo Anutlo mande ngu kingo ma
ingolo yokowelo. Kini, ene komo gome keyoni.
26 Oni gula bine ngandilo ingoote. No Anut doongey-
imo, oni gome nenengo, elo, no Anutno yambo mande
tetenolo ingowaku ngu, ene ko enengo manggowo mebuyi
ma sobowoolo ngu, ngu enengombo enengo ganangoote.
Enengo newendemo hamoo teyingo, ko, yambo mande
teteku ngudodo, ngu kingo tete.
27 Yambo mande hamoo teweloyi damoningga, ngulo
Anutndo gome ingooteku, ngu ngandilo. Kristen onilo
damoniye nenengo oo biyomi gula eneno ma oolooteku,
ngu noolengo Awanayi Anutndo ngulo gome ingooteku,
ngu ngandilo. Noolendo simooye bobodi awanamoye ku-
mootoli, koogewa telo oolootenggoku, ko, bale kameyi ku-
mootoni, nggami telo oolooteku, noole ngu hoolooweyelolo,
kowuliye koolowoowato. Oo gula ngudodo, noole noolengo
ololo, ombulo, teyingonayi, ingondudunayi, ngu gome
sobowoowato. Noole ngundilo telo ngu, asa, mela ngalo
mande damoni, ngundo nowoondonayi yeni, sugabo ma
yunowa.

2

Noolendo Ngu Komo Oni Bidodoboya Damoni Gulanangge

Tewato

1 Ye Kristen dobooguline, ye noolengo Oo Bidodo Sembuli Yesus Kristus dulidalinidodoga, ngulo nowoondoyemo hamoo teni. Ngulo ngu, ye komo oni oowooyidodo, sitowiyedodo ngu yomosiyelolo, ko, oni oowooye kini, owoolongo oni ngu kootuyinoweloyi ngudodo, ngu ma tewelo.

2 Oni gula bine, ene towikumba gome gome telo, moondeyi nakangolo, yemutoni, owoolongo oni gula ngu towikumbani biyomi sugabododo soloyimu yemulo, ngu oni elayaga ngu ombulo, yengo yambo yano uwali.

3 Ngundilo utoli, ye bine oni towikumba metemi gome gome moondeyi nakangowakungga ngudodo elo, ge mete yaba gome metemingga ngano bibitelo ewanggo? Ngundi, ye bine owoolongo oninggaku ngudodo ewanggo. Ge sungo anduno toongeya, dikalo; ngundi, ge oolouya, melako anduno bibitelo ewanggo?

4 Ye ngundilo telo ngu, ariya, ye ngu damoninggano nguno yengombo dobooguliye, yengo ingonduduyemonggo wilikoyelootenggo. Ye oni nenengo ma wilikootoyi, damoniye gulanangge ngundilo tewonggori. Kini, ye yengo ingondudunonggo oni biyomi wilikoyeloyingo, ngundilo tunootetenggo.

5 Ye nolo dobooguline, ye ingoyi! Owoolongo oni simoo bale, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, melako ngano oni bidodo doongeyemo, ngu owoolongo oni. Ene Anut doongeyimo, ene beye sitowiyedodo. Kulimi ene mande ngundilo elo gosiyowolo. Oni ene nowoondoye, Anutno yelo oode ngu, asa, Anutndo endega enengo simoo bale soboyelooteku, nguno yoyetoni oluwanggolo gosiyowolo.

6 Ene yendo ngu owoolongo oni oyumo yunolo yoyokootenggo. Ye ngandiya ingoyi! Bobeye sitowidodo oni, ngundo ngu, ye yombuliyelolo, kowuli ye yunootenggo. Yo, ngu oni, ngundo nangge, ye yoyolo, mande biyomi wilikoyingo onino yoyetenggo.

7 Anutndo Kristus oowooyi gomengga ngu yeno yewolo. Ngu oni onendo, ngu oowooyingga ngu mandeni biyomi elo yumooyinootenggo? Ngu oo sitowiyedodo oni ngundo ngundilo tetenggo.

8 Noolengo oni ulungga, oo bidodo sobowooweloyiga, ngundo Anutlo mamana mandeno ngandilo nakangowolo.

Gengombolo ingooteku, ngundilo nangge, ge komo oni sungombolo ngudodo nowoondoyi yuno! *Lewitikas 19:18*

Ye nga mamana mandega nga hamoo keyoya ngu, ariya, ye damoni gome nenengo teyi.

9 Ene ye oni gula gome yoonenengolo yomosiyolo, ko, oni
gula kootu inolo, ma yomosiyolo ngu, asa, ye weti mbum-
buwa tetenggo. Yo, nga mamana mandega ngando ye
nowoondoye sanggawete. Ye nga hamoo gome ingoyi. Ye
mamana mande kalokandingoyingo oni.
10 Oni gula ene mamana mande gidalega bidodo keyolo, ene
mamana mande gula kalongolo ngu, ene mamana mande
bidodo kalongolo, weti tewa.
11 Noole ingooteto. Anutndo ngandilo ewolo.

Ge oni gulalo baleyi ma tewelo, elo ewolo. *Eksodas 20:14*
Mande gula ngu ngandilo ngudodo ewolo.

Ge oni gula ma uleyi kumoowelolo ewolo. *Eksodas 20:13*
Asa, ge oni gulalo baleyi ma dowoolo telo, ene ge oni uleyi
kumoowaku ngu, ariya, ge mamana mande ngu kalongolo
yombuliyoote.
12 Anutndo yengo sumangeyi telo, ngunonggo ene yendo
oo tewonggoku wilikoyelowa. Ngulo ngu, ye komo suwoo
suwoo mande damoniye ngu nenengo telo, oni gidalega
etuyelootoyi, ye Anutlo mamana mande ngu newendemo
oolootenggo.
13 Hamoo, oni gula ene oni gulalo ma nowoondoyi tetoni
ngu, asa, Anutndo ene wilikoweloyi naluno, ngu oningga
ngulo ma ingowa. Ngundilo nangge, oni gula oni gulalo
nowoondoyi tewaku ngu, ene mete wilikoweloyi naluno,
Anutndo mande metemi, etoni, ene keda oluwa.

Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ko, Onilo Damoniye

14 Ye nolo dobooguline, oni gulado bine ewa. No Kris-
tusno nowoondonemo hamoo tetenolo ewa. Ene mande
ngundilo elo, ene damoni gome metemi ma telo ngu, asa,
ngu oningga, ngulo newendemo hamoo teyingoni, ngu engge
kini. Ngundilo newendemo hamoo teyingo, ngundo enengo
hooloowetoni, Anutndo ene ko yowa, bine? Hamoo oolengo
kini.
15-16 Konegenengga, ngundi kuwoonengga towikumba biy-
omi soloyi, ngundi, oowali kini, kenolo ngu, ge bine eneno
elo ewa. Ge sumangeno mete oolou. De kaya bodaga yokoya,
gowege gookingo yetoningga, oo neya usengge bakini yenilo
ewolo. Ge ngundilo elo, ene ge de ma kalo, oowali ngudodo
ma inolo hooloowelo ngu, ariya, gengo mandega ngundo
ndatelo telo, ngu hooloowewa? Ene ma hooloowewa.
17 Nowoondoyemo hamoo ngudodo ngundilo, ngu ene
kingo oode, ngundo damoni gomengga ma yeni tunoote-
waku ngu, ariya, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu engge
kini, kingo songo nangge.

18 Oni gulado bine, elo ewa, ge nowoondogemo hamoo
teyingo, ko, nondo ngu damoni gome metemi teteno, ewaku
ngu, ariya, no mande ngandilo gumi ewano. Gedo gengo
nowoondogemo hamoo teyingo ngu, ngulo enggeni gome
metemingga, ngu ma yootunolo etunelootoyi, asa, nondo ne-
nengo damonine gomengga nga telo, ngundo nolo nowoon-
donemo hamoo teyingo, ngu ge etunggelootenolo ewano.
19 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ngandilo.
Anut gulanangge oolootelo ewolo. Ngu hamoo oolengo.
Ene mela yuka biyomi ngudodo, nowoondoyemo hamoo
ngundilo telo, sosolelo, soliyokolo oolootenggo. Yo, melam-
boolo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene Anutlo man-
deni ngu ma keyootenggo.
20 Ge ingondudu teweloyi oni kini, ge kingo nowoondo-
gemo hamoo teyingo. Ge komo Yesusno nowoondogemo
hamoo telo, ko, gengo endeyoyingo gome nenengo ngudodo
gulanangge tewa. Ge ngulo damoni ingowelo, bine? Asa, nga
ingo!
21 Kulimi noolengo osinaye, Ebaraham, ngundo, enengo
nangoni Ayisak, gosiyolo, nombo sanganimo yelo, Anutno
woolo yewelo tewolo. Ngu naluno nguno, Anutndo Ebara-
hamlo ootoo ootoo damoningga ngu kenolo, nguno ene, ge
oni nenengo gome oolengolo ewolo.
22 Ge gome ingo! Enengo newendemo hamoo teyin-
gongga, ngundo enengo ootoo ootoo damoningga ngudodo
ko gulanangge tewolo. Ngu damoningga, ngundo enengo
newendemo hamoo teyingongga, ngu yeni, mete enggedodo
tunootewolo.
23 Kulimi Anutlo Mandeno ngu ngandilo ete.
Ebaraham ngu Anutno newendemo hamoo teyingo, ngulo
Anutndo enengo newendemo hamoo teyingongga ngu
kenolo, ngulo ene, oni nenengo oolengolo ewolo.
Yenesis 15:6
Anutndo Ebarahamya ngandilo ewolo. Ene nolo doboonelo
ewolo.
24 Ariya ataga ye ingootenggo. Kingo nowoondoyemo
hamoo telo, ootoo ootoo damoni ngudodo, nenengo kini ngu,
Anutndo oni gome metemi nenengolo ma ewa. Kini, oni
ene damoni ootoo ootooni, gome metemimonggo, Anutno
newendemo hamoo tewaku ngu, ariya, Anutndo oni gome
metemi oolengolo, ewa.
25 Ngundilo nangge, Yosuwando oni suleyelootoni
mayetoyi, ooleko ooleko bulibali bale Rehapndo gome
kawararayelootoni oode, ko suleyelootoni, oole gula keyolo,
nguwoole sawonggori. Ngundilo ngulo, Anutndo, Rehapya
bale gome nenengolo ewolo.

26 Noole ingooteto. Moondeyi ngu yukadodo kini, ngu
kuli kumoowolo. Ngundilo nangge, oni ene kingo Anutlo
newendemo hamoo telo, damoni gome nenengongga, ngu
ma yeni tunootewaku ngu, asa, ngundilo oni ngulo newen-
demo hamoo teyingongga, ngu kuli kumooyingo.

3

Noole Komo Manggonaye Gome Sobowoowato

1 Ye nolo dobooguline, oni oowooyingga ngu komo
oo etuyeloyingo oni, ngu ma tunootewanggo. Ndatelo
ngulo, kootusina, Anutndo simoo bale bidodo enengo da-
moniye ngu wilikoyelowa. Ngu hamoo, ene Anutndo oo
etuyeloyingo, simoo bale enengo damoniye, ngu yanggango
wilikoyelowa.
2 Nalu oowooyingga, noole oo bidodo oowooyingga
yombuliyooteto. Ene oni gula enengo mandeni, nguno oo
biyomi gula ma eteku ngu, asa, ene oni gome mesalango.
Ngundilo ngulo, ene mete enengo goweyi moondeyi gome
sobowoowa.
3 Ingoyi! Noole Ayen bodaga Hos manggowoomo gosiy-
ootoyi, nguno ngu, ene onilo ingondudu ngu nangge key-
ootenggo. Ngu Ayenga, ngundo Hos goweyi ngu bidodo
sobowootoni, ene yowoolengowa.
4 Ngundilo nangge, ye wanggono ngudodo ingoyingo
teyi. Wanggo ngu oo ulungga, doogo yanggango ulungga
mayelo, ngundo oomoolo oolongootoni, wendeyi sangani-
woole kendutelo ooloute. Ene wanggo ngu, nenengo
oolouni, elo utoyi, ooga ngu ulu kini, bodaga. Wanggo ngu
gulasina yowoolengoya oolouni, elo, ngu wanggo sobosobo,
ngundo ngu utoyi oo bodaga ngu yowoolengootoni, wanggo
ulunggaku engge bidodo yowoolengolo, ngusina oolouwa.
5 Ngundilo nangge, mebunaye ngu gowenayingga, ngalo
gumi bodaga, ene ngundo meno manggalu ulungga oolengo
telo, enengo oowooye bingami elo okoowa.

Ye ingootenggo. De dobini bodaga, ngundo de ulungga
tunootelo, ene mete deguno ulu mela de oo bidodo de-
mukowa.
6 Yo, mebunayi ngu gowenayi ngalo sosi bodaga. Ene
ngu oo bodaga ngundo ene oo bidodo yombuliyelooteku
ngu de ngundilo tete. Yo, mebunaye, ngundo ngu, ene oo
damoni biyomi oowooyingga yeni tunootete. Ngundo gowe-
nayi, nowoondonayi ngu bidodo yombuliyelooteku ngu, de
ulungga delo, oo demukooteku, ngundilo tunootete. Setan,
enengombo ngu dega ngu mebunayimo yeni tunootete. Ngu
dega ngu, Setanlo ende biyomi, ngunonggo ombute.

7 Onindo ene deguno nusago goki bidodo kuli yoyowonggo. Nu, sile, ko, oo bidodo wendeyi newendemo oolootenggoku, ngu oni yanggangoyemo, kapengo yetenggo. Ataga ngudodo, oni simoo bale ngundiya teyi.

8 Yo, ene oo ngu ngundilo telo, ene oni enengo mebuyi yeni imaketoni, enengo ingondudu nangge ma keyolo oluwa. Kini, suwoo suwoo ene mande biyomi ulungga oolengo yeni tunootete. Ene oni uleni kumooweloyi kosonggi biyomi ngundilo.

9 Ngu mebunayingga, ngundo ngu noolengo, Oo Bidodo Sembuli, noolengo Awanayi, oowooyi bingami elo okooweloyi. Anutndo noole bidodo oni yoyewoku ngu, noole enengo kilalongo oluweloyi. Ene mebunayingga, ngando mande biyomi simoo bale gidalega yombuliyelolo eteto.

10 Anut bingami elo okooweloyi mande, ko, mande biyomi ngudodo mande ela elaya manggonayi gulananggemonggo nangge eteto. Ye nolo dobooguline, noole ngundilo tetetoku ngu, damoni nenengo kini.

11 Sono omungo gulanangge ngundo wendeyi ko sono omungo ngudodo ma gooboongoolo, oolelo ombute. Hamoo oolengo kini.

12 Ye nolo dobooguline, dimoo ngundo domu kowoongga ngu ma enggewa. Ngundilo nangge, domu kowoo, ngundo dimoo ma enggewa. Dago oonggu, ngundo dago seleyingo ma enggewa. Ngundilo nangge, sono omungo ngulo nenggulo, ngundo wendeyi kowoo ma tunootewa.

Ingondudu Metemi Anutnonggo Ombute

13 Ye kewooloyemo nguno oni gulado bine ngu ewa. Nondo ingondudune ngu gome oolengo, etoni ngu, asa, enengo damoni endeyoyingo ngudodo gome oolengo teteku, ngundo ngudodo, enengo ingonduduni gome metemi tunoo etuyeloote. Ngu ngandilo. Ene sanggilini moole kini, oni neneteyingo. Enengo ootoo ootooni ngudodo gome, ngundo ngu, ene oni gumingga ngudodo enengombo teteku, ngu gome nenengo etuyeloni.

14 Ene ye bine oni gidalegaya nowoondoye biyomi ingolo, yengo nowoondoyemonggo damoni oowooyingga yengo oowooye bingamiyembolo ingoweloyi, tetoningga ngu, ariya, ye yengo damoniye ingonduduyemo ebe ganaganayengga, ngulo ma oni oni tewelo. Ndatelo ngulo, yengo damoniye, ngundo ye ingoyingo gome ngu oni ma etuyeloote.

15 Ngundilo mande damoni ngu Sambo endemonggo ma ombute. Kini, ngundilo mande damoni ngu mela ngalomu

nangge. Ngungga ngu, nowoondoye kulimi, ngu mande
damoni ngulo eweyi ngu Setan.
16 Oni gidalega oni gulaya newende biyomi ingolo sanggili
teyinolo, ko, ene damoni oowooyingga telo, enengo oowooye
bingamiye nangge okoowelo, elo tetenggoku ngu, ariya, oni
ngundilo ngu, ene nenengo ma bibitetenggo. Kini, ene
damoni biyomi oowooyingga bidodo tetenggo.
17 Ene onindo ngu ingonduduga Anutnonggo ombutoni,
yootenggoku ngu, ene ngandilo tetenggo. Ene damoni gome
mesalango ngu ingondudu teya keyoyi. Ene oni gidalegaya
nowoondoye goboolo siyelo, mande olengomonggo eya teyi.
Ene oni gidalegalo mande ingootenggo. Ene ngulo nowoon-
doyi telo, damoni gomemu teyi. Ene mande damoni nenengo
keyootetolo, ebe ganagana ma ewanggo.
18 Ene noole nowoondonayi goboolo siyelo oluwatoku,
ngu ngandilo. Ene oni gula oo yuwooyi kono imilo, gome
sobowoolo yomosiyowaku ngu, asa, kootusina, ene engge
gome yowa. Ngundilo nangge, oni gula enengo simoongo
gome soboyelolo, damoni gome nenengo ngu etuyelolo,
ngunonggo enengo damoni gome nenengo ngudodo tewaku
ngu, asa, enengo simoongo ngudodo damoniye gome ne-
nengo tunootewanggo.

4

Anutndo Mela Ngalo Damoni Biyomi Ngudodo Mundiyi

1 Ndawugado ngu longge mande, sanggili ye
kewooloyemo, ngulo mande damoni? Nowoondoye ulu
teweloyi damoni, ngundo ngu, yengo goweye moondeye
bidodo kewooloko ootoolo, ngundo ebe utolo oolootenggo.
Ngu damoningga, ngundo nangge ebe longge yeni tunootete.
Ngundilo, kini bine?
2 Ye oo gulalo gulalo gome ingootenggoku, ngu ye ngu ma
yootenggo. Ngundilo ngulo, ye oni uleyi kumooweloyimbolo
nangge telo, ye oo ngu kenomayingootenggoku, ene ye
yoweloyi ngudodo kini. Ngundilo ngulo, ye sanggili telo, ebe
yeyi tunootete. Ndatelo ngulo, ye Anutno oo ngu yowelo ma
kila elo, ngulo ye oo ngu ma yootenggo.
3 Ye oo yowelo kila elo, ye ma yootenggo. Ndatelo ngulo,
yengo ingondudu ngu gome nenengo ma yolo, ngunonggo
Anutno yemboongetenggo. Ye oo yolo nowoondoye gow-
eye oni oni teweloyi, ngulo nangge ingolo, Anutno yem-
boongetenggo.
4 Ye Anut yokootenggoku ngu ngandilo. Simoo gulado
baleyi yokolo, bale gulano oolouweloyi ngundilo. Simoo bale
ene mela ngalo ngulo hahangelo endeyooteku, nguno ene

Anutya mundiyi tete. Yo, hamoo, oni ene mela nga damoni
ngulo hahangewelo telo ngu, ariya, ngu oningga ngu, Anutlo
me oni telo oluwa.
5 Anutlo mande so uyimo nakangoyingo, ngundo ngandilo
ete. Yuka Kundingiyi ngu Anutndo noole nowoondonayimo
yelo yunoyingo, ngundo yuka gidalega eneya gooboongoolo
oluweloyi ngu yokolo, ngulo ene boguwoote. Ngu ingoyi.
Ngu kingo mande bine? Kini.
6 Yo, simoo bale, ene mela ngalo oo ngulo hahangelo
endeyootenggoku, damoningga ngu yanggango oolengo.
Ene Anutlo sumange ulungga ngundo mela ngalo yanggan-
goni, ngu dagate. Ngundilo ngulo, Anutlo mande bukno, ngu
ngandilo ete.

Oni mande toongoolo, oo yombulibali tetenggoku, Anut-
ndo ngulo ma ingoote. Ene oni tolige imakeyin-
gomonggo oolootenggoku, Anutndo sumange ngu oni
ngu yunootelo ewolo. *Poroweb 3:34*

7 Ariya, ye komo nowoondoye imakeyingomonggo Anutno
oolouya, newendemo oliyi. Ye Setan, ngu utolo owetoyi ngu,
asa, ene ye yoyokolo toongewa.
8 Ye komo Anut tanggeyi oolengomo ombutoyi ngu,
asa, enendo ye tanggeyemo ngudodo ombulo oluwa.
Ye mbumbuwadodo oni, ye komo yengo nowoondoye
yowoolengootoyiga, gome metemi tunooteni. Oni kandeyi
sonowootoni, gome namboyi tunooteteku ngundilo, yengo
nowoondoye yowoolengootoyiga, namboyi tunooteni.
Ye ingonduduye elayaga, ye komo ngu gula biyomi ngu
andangeya yokoya, Anutnonggo ingondudu metemingga,
ngu nangge gome dowooyi.
9 Ye mbumbuwadodo oni, ye komo oo biyomi tewong-
goku, ngulo nowoondoye kowuli biyomi ingoya, gome gome
sendoyi. Yo, hamoo, ye komo yengo oni oni tetenggoku, ngu
yowoolengoya, nowoondoye kowuli yetoningga sendoyi.
10 Ye Anut newendemo oodoyi ngu, asa, Anutndo yengo
oowooye bingami okoowa.

*Noole Dobooguliyimboya Kingo Mande Elo, Ene Yosang-
gawelo Mande Ma Ewato*

11 Ye dobooguline, ye Kristen dobooguliye gidalega,
kootuyesina mande biyomi ma ewelo. Ndatelo ngulo,
oni dobooyi goweyi sanggawelo mande kootuyisina biyomi
eteku, ngundo ene Anutlo mamana mande ngudodo mande
biyomi elo wilikoote. Ene mamana mande ngu goweyimo
kingo mande ewaku ngu, ariya, ene mamana mande ngu
ma keyooteku, ngulo ene mamana mande wilikoyingo oni
tunootete.

12 Ene Anut gulanangge, ngundo mamana mande yeni
tunootete. Enengombo nangge, mande wilikoyingo oni
ngudodo ooloote. Ene gulanangge ene mete oni ko yoyolo,
ngundo nangge, oni ko yombuliyowa. Ngulo ngu, ge onendo
kingo mande oni doboogulige bungomo mande ete?

Noole Windawinda Ma Tewato

13 Ye oni gidalegado ngandilo etenggo. No ngu komo
ngandilo tewano. Ataga bine ngundi yangeni, noole ngu en-
demo nguno salo, nguno beye koyi telo, mooma gulanangge
yokolo ko ombuwatolo ewanggo. Ngulo no yeno ngandilo
eteno.
14 Ye ngundilo elo, ma ingootenggo. Ndawuga yangeni
tunootewalo; ngundi, noolengo keda oluweloyi, ngu ndatelo,
elo ma ingowelo. Kini, ye komo yengo keda oluweloyi, ngulo
ngandilo ingoyi. Ye ngu de woolo ngundilo oolelo, bodaga
oode kiniteteku, ngundilo kinitewanggo.
15 Ngundilo ngulo, ye komo ngandiya eyi. Oo Bidodo
Sembuliga, ngundo etoni ngu, noole keda ootoolo ngu, noole
nga kongga nga bine, ngundi, ko gula bine tewato, eya eyi.
16 Ye meno manggalu telo, yengo oowooye bingamiye
nangge okootenggo. Yengo mande toongoo toongoo da-
moniye ngundilo, ngu biyomi oolengo.
17 Ye gome ingondudu teyi! Oni ene oo gome metemi
teweloyi ingooteku, ngu ene ma telo ngu, asa, ene ngulo
mbumbuwa tete.

5

Oni Oo Sitowidodo Ngulo Mande

1 Ataga no, ye sitowidodo oni, ye mande yunooteno. Oo
kowuli ulungga yeno ombuwelo teteku, ngulo ingondale
teyi! Ye komo ngulo sendo mogulu ulungga tewanggo.
2 Ye oo sitowi oowooyingga melako ngano oolootelu ngu,
kinitemukowaku, ngulo nowoondoyemo hamoo tewonggori.
Yo, hamoo, yengo oo sitowiye nakayaye ngudodo kinite-
mukowa. Yengo towikumbaye ngudodo toowumbo kimin-
gootoni, soloyi yewa.
3 Yo, yengo beye, semeto, oo ngu bidodo yombuliyowa.
Wilikoyingo nalu sosowoomo, yengo oo yombuliyoweloyi
ngu, Anutndo wilikoyeloweloyi, ngulo sunggiyi. Ndatelo
ngulo, ye yengo sitowiye melako ngano kiniteweloyi, nguno
nowoondoyemo hamoo telo, nguno ngu, ye Anutlo nowoon-
doyemo hamoo ma tewonggori. Ngundilo ngulo, ye yen-
gombolo nangge ingolo, ngulo ye bobeye ngu yolo oololo,
gooboongootoyi, oo sitowi ulungga tunootete. Ngulo ngu,
Anutndo ogingoyingo ulungga ye yunowa.

4 Gome ingoyi! Ko onindo yengo kononggo oowali engge
setoyi, yendo ngu ganayelolo, ye ngulo uliye yolo, yengo
solengowonggo. Yengo ko oni ngulo meno ngu Oo Bidodo
Sembuli yanggangonidodo oolengongga, ngu doongeyimo,
kuli tunootewonggori.
5 Nalu bidodomo, ye melako ootoolo, ye oo gome gomemu
nangge yolo watayelo. Ngunonggo yengombolo ingolo, oni
oni telo oluwonggo. Ye oo gome gome nelo, woongooye
ndindi telo oluwonggo. Ngundilo ngulo, Anutndo kootusina,
ye wilikoyelowa.
6 Oni nenengo oolengongga, ngundo yeno biyomi gula ma
telo, ebe ngu gumi wendangelo, ngu ma yulewonggo. Ene
yendo kingo yoyolo, mande wilikoyingo onino yoyelo, yuleyi
kumoowonggori.

Noole Komo Nowoondonayi Yanggango Telo, Kowuli Koolowoowato

7 Ngulo ngu, ye dobooguline, ye komo nowoondoye gome
yanggango yeya, kowuli bidodo koolowooya, Oo Bidodo
Sembuli ko ombuweloyiga, ngu sobowooyi. Onindo Oo
Bidodo Sembuliga, ngu ko ombuweloyiga, ngu sobowootoyi,
ngu ngandilo. Ko sembuli ngu, ene kono oo engge gome
metemi enggeni, elo sobowoote. Yo, enengo newende yang-
gango teyinolo, ene sono medugu nalu, sa nalu elayaga ngu
sobowoote. Ngundo ko telo yokootoli ngu, asa, ene oowali
engge yowa.
8 Ngulo ngu, ko sembuli newendemo yanggango inoya,
ye komo ngudodo nowoondoyemo yeya, ye komo kowuli
bidodo koolowooyi. Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli, ko
ombuweloyi naluni, ngu namoko oolengo tete. Ngundilo
ngulo, yengo nowoondoye ngu komo yanggango oliyi.
9 Ye dobooguline, ye Kristen dobooguliyeboya sanggili telo,
mande kootuyisina ngudodo, ma ewelo. Kinitetoni ngu,
Anutndo yengo damoniye biyomi ngu wilikoyelowa. Ye
ingoyi! Wilikoyeloyingo oni, ngu yengo yamakono dikateku,
awe.
10 Ye dobooguline, kuli Anutlo ingondudu eyingo onindo,
Oo Bidodo Sembuli, ngulo mandeni wesiyolo etoyi, ngulo
oni gidegado sanggili telo, ene yutolo yombuliyelowolo. Ye
ngulo ingondudu teyi. Ene ngu nowoondoye yanggango
teyinolo, kowuli ngu koolowoowolo. Ngundilo nangge,
ye ngudodo komo enengo damoniye ngu kenoya, ingoya,
ngunonggo ko ngundiya teya, oliyi.
11 Ye ingoyi! Noole ngandilo ewato. Oni ene kuli nowoon-
doye yanggango yelo, kowuli bidodo koolowooyingo ngu,
noole enengo oowooye bingamiye, elo okoowato. Ye Yoplo
mandeni ingootenggo. Ene newende yanggango telo, kowuli

bidodo eneno tunooteyingo, ngu koolowoowolo. Kootusina
Anut Oo Bidodo Sembuliga, ngundo damoni gome oolengo
ngu eneno tewolo. Yo, noole ingowato. Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo noolengo nowoondoyi ulungga
yunolo, enengo sumangeni ulungga suwoo suwoo noole
yunoote.

12 Ene ye dobooguline, ye oo koletelo ngu komo ma
tewelo. Ngu ngandilo. Ye komo Sambo ende oowooy-
imo, ngundi, mela oowooyimo, ngundi, oo gula oowooyimo
hamoo oolengo elo, kandeye sambosina oolongoolo, mande
yanggango ma ewelo. Ye mande gulalo elo, yo, elo ewang-
goku, ngu mete. Ene, kini, elo ewanggoku ngudodo mete. Ye
mande ebe ganaganangga ngulo hamoo oolengo Sembunay-
imonggo, ngundi, oowooyi gulanonggo ewanggoku ngu, asa,
Anutndo ngulo gumi biyomi ye yunowa.

Oni Newende Gulananggemonggo Yemboongeteku, Ngu Yanggangonidodo

13 Ye kewooloyemo nguno dobooye gula kowuli
koolowoolo ooloote, bine? Ariya, ene Anutno kowulini
ngulo yemboongeni. Ngundi dobooye gula oni oni telo
ooloote, bine? Ariya, ene mete Anutno yambo mande ngu
teya, Anut bingami eya okooni.

14 Ye kewooloyemo nguno dobooye gula sayidodo bine?
Ariya, ene mete Kristen simoo balelo tabango oni ngu ne-
goyelootoningga, ngundo Oo Bidodo Sembuli, Yesus oowooy-
imo, bo ulumi moondeyimo yeya yemboongeyi. Ye ngundilo
tetoyi ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu yeni, ko mete tewa.

15 Ene Anutno nowoondoye hamoomonggo yemboonge-
wanggoku ngu, asa. Anutndo ngu sayi oningga ngu hamoo
yeni, mete telo ootookoowa. Ene mbumbuwa gidalega ngu-
dodo teyingo tetoni ngu, asa, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngundo weti ngu bidodo andangelo kapengoyeyinowa.

16 Ngundilo ngulo, ye komo yengo mbumbuwaye ngu
Kristen dobooguliye gidalegano yootunoya eyi. Ngundiya
teya, ye dobooguliye hoolooweyeloya, Anutno yemboongeyi.
Ngundogo ngu, Anutndo ye yomosiyelootoni, ko mete
tewanggo. Oni nenengo ngulo yemboongeweloyi ngu yang-
gangonidodo. Ene mete oni gidalega gome hoolooweyelowa.

17 Ilayiya oningga ngu noole ngandilo. Ene Anutno
yanggango oolengo, sono ma ombuni, elo, newende
hamoomonggo yemboongewolo. Ngundilo yemboongetoni
ngu, asa, melako ngano mooma kabusa, ko, kombo kandeg-
ula gidembolo gulanangge, sono ma ombuwolo.

18 Kootusina, Ilayiya Anutno sono ombuni, elo, ko yem-
boongetoni ngu, asa, Sambononggo sono ko ombuwolo.

Ngundilo tetoni, kono oowali oo ngu ko oolelo, oo tunootewolo.

Oni Oole Kuli Yokoyingo Ngu, Noolendo Ko Yolo Ombuwato

19 Ye nolo dobooguline, ye kewooloyemo, nguno Kristen dobooye gula ene Anutlo hamoo mande ngalo oole yokootoni ngu, asa, Kristen dobooyi gulado ngu komo dobooyiga ngu yoya, ko ombuni.

20 Ariya, ngu dobooyiga, ngundo ngandiya gome oolengo ingoni. Oni gulado, oni gula mbumbuwanonggo woosoolo, andangelo, yowaku ngu, ene dobooyi ko yootoni, ene Setanlo ende de ma kumooweloyi, nguno ma uwa. Ngu damoninggano nguno, Anutndo ngu oningga ngulo mbumbuwani, ngu bidodo andangelo kapengoyeyinowa. Ngu hamoo.

1 Pita
1 Pitalo Mande Tabango

Pitando nga so uyingga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ende gulano gulano, ko sungo sungo oolootenggoku, ngulo so uyi nakangolo soweyoyunowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Anutlo kono ngunonggo enengo ingonduduye ngu, yokutuwooyunolo, simoo balelo mbumbuwaye ngu andangeyunowolo. Ngundilo telo, enengo pawa newendemo yoyolo ombuwolo. 1:3-12.

Damoni nenengo ngulo mande, ko noolengo sobosobo oni ngu manggoye komo keyowato. 2:11–3:7.

Noole hamoo Kristuslo gaboyi ootoolo ngu, noole ngu komo kowuli koolowoowato. 3:8–4:19.

Mande oowooyingga ngu, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo tewonggori. 5:1-11.

Akeyo mande ewolo. 5:12-14.

1 No Pita, no Yesus Kristus ngulo Aposel. Nondo nga mandega nga, ye oni simoo bale Anutndo enengo logoyelowoku, ngulo no so uyingga nga yengo nakangooteno. Yo, Yuda oni gidalegado ye Yuda oni Kristusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu keyoyelootoyi, yengo ende damoni kuli yokolo, mela sungomo salo, Pondas melako, Galesiyano, Kapadosiyano, Esiyano, ko, Bitiniyano nguya oolootenggoku, ngulo nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.*

2 Kulimi oolengo, Awa Anutndo yengo ingolo, ene ye logoyelolo soleyelootoni, ye enengo oni tunootelo oolootenggo. Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, ye kundingiyi oolootenggo. Ene ngundilo tetoni, ngunonggo ye mete Yesus Kristus, ngulo manggowo keyootenggo. Yo, Yesus enengo daloni, ngundo ye sogi yunootoni, nguno ye oni nenengo tunootewonggori. Nondo Anutno yemboongetoowe, enendo ye sumange ayibini ngu, ko, nowoondoye imakeyingo damoni ngu yeno hangelo ooletoni oluwanggo.

Keda Oluweloyi Gomengga Ngu Sambo Endemo Soboyelolo Ooloote

3 Ngulo ngu, noole komo Anut ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Yesus Kristus, ngulo eweyi ngu oowooyi bingami elo

---

* **1:1:** Ngu me oni ngu Yuda oni gidalega, ene Anutlo nangge ingootenggo. Ene Yesus Kristus ngu Anut Nangonilo ma ingootenggo.

okoololuwato. Ngundo ngu, noolengo nowoondoyi ulungga
telo, ene sumange yunolo, Yesus Kristus, melenonggo ko
yokutuwootoni ootookoowolo. Nguno ngu, Anutndo noole
yoyeni, oni keda tunootewootowo. Noole nguno keda
oolengo ootoolo, noole Anut sobowootooye, ene ombulo,
noole ko yoyowa.
4 Ngulo ngu, Anutndo noole enengo logoyelowoku ngu,
noole enendo yoyootoni, ngulo noole Anutndo oo gome
noole yunoweloyi, ngu yowato. Ngu oo gomengga ngu
ngandilo. Noole enedodo Sambo endemo noole suwoo
suwoo keda oluwato. Yo, sugi sugi keda oluweloyi ngu
gome oolengo, biyomi gula eneno kini. Ngu ooga ngu, ye
soboyelolo, Sambo endemo ooloote.
5 Ye Anutlo nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu,
enengo yanggangoni, ngundo ye gome soboyelootoni, ngulo
ye gome oolootenggo. Ene nalu wenga nguno tunootelo, ko
yoyoweloyi oole, ene kuli yoonenengootoni ooloote.

6 Ye Anutndo ko yoyoweloyi ngu ingolo, ngulo ye oni oni
tetenggo. Ene ataga bine ngu nalu ootuwoo bodaga nangge,
nguno ngu, ye tewoo oowooyingga yeno ombuwa.
7 Ngu kowuli oowooyingga yeno ombuteku, ngundo
yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu tewoon-
goote. Tewoongooteku ngu, yengo nowoondoyemo hamoo
teyingongga, ngu yanggango, ko, nenengo tete, ngundi
kini, bine? Noole ingooteto. Beye goyayi gol oo ngu,
ene biyomi yeweloyi. Ene gol ngu de nombono tewoon-
golo katoyi, oo kakawu ngu delo kinitetoni, gol oolengo
nangge oluwa. Ngundilo nangge, kowuli ngundilo, ngundo
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu tewoongoote.
Nguno ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo
gol beye oo ngu dagalo, ene gome oolengo tunootewa.
Ngulo ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu
yanggango oodoni, oololo, kootusina, Yesus Kristus tunoo
oolengo tunootewelоyi naluno ngu, asa, ene yengo oowooye
bingamiye dulidaliyedodo yunowa.
8 Ye ene ma kenoyingo, ene ye nowoondoye ene inolo,
ngulo nowoondoyemo hamoo telo, ye ngulo oni oni ulungga
tetenggo. Yengombo ngu oni oningga tetenggoku ngu, mela
ngalo oni oningga ngu dagate. Yo, hamoo, yengo oni oni
tetenggoku ngu ulungga oolengo, ngulo yengo manggoyebo,
elo yootunoweloyi nguya kini.
9 Yo, Anutndo ataga ye yoyooteku, ngulo ye oni oni
ulungga tetenggo. Ndatelo ngulo, yengo nowoondoyemo
hamoongga ngulo enggeni tunootete. Yo, yengo nowoon-
doyemo hamoongga ngulo enggeni, ngu ngandilo. Anutndo

ye ko yoyoote.
10 Anutlo ingondudu eyingo onindo nga sumangengga
ngalo mandeni yeno yootunolo ewonggorimu, ngu ataga
yeno tunooteteku nga. Ene Anutlo mandega ye ko yoyowa,
ngu mandega ngulo sumoo sumoo elo erewelo, koyi yang-
gango tewonggo.
11 Kristuslo Yuka Kundingiyi ngu Anutlo ingondudu
eyingo oni nowoondoyemo ulo, ootoolo, ngundo ngu,
kowuli oowooyingga ngu Kristusndo koolowoolo, ko, koo-
tusina ene oowooyi bingamidodo tunooteweloyi, ngu eneno
yootunowolo. Ngulo mandeni ngu enendo kuli yootunolo
ewoku, ngu Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo sumoo
sumoo elo ewonggori. Ndawu nalunggano, ene ombuwa?
Ndatelo ooga ngu naluno tunootewa? Elo sumoo ewonggori.
12 Ene Anutndo ene kuli etuyeloyingo, enengombo ngu
mandega nguno enengo hoolooweyeloweloyi nguya kini.
Kini, ene ye hoolooweyelowelo, ko ngu tewolo. Ngundilo
nangge, Yuka Kundingiyi Sambononggo ombuyingo,
ngundo oni newende yokutuwootoni, ngundo Mande Keda
Mesalango nga yeno elo etuyelootenggo. Yo, hamoo, Anutlo
Sambono Engel oni nguya, ene nga mande gomengga nga
ingowelo hahangetenggo.

Anutndo Noole Negoyelowoku, Ngulo Noole Kundingiyi Oluwato

13 Yo, Anutndo ataga ye yoyooteku, ngulo ye komo yengo
ingonduduye yoonenengoya, gome sobowooya oliyi. Ye
ngunonggo Yesus Kristus ngu tunooteweloyi, ngulo doonge-
doongoodoongoo teya, sobowooya oliyi. Ye ngundilo telo
oodoyi ngu, asa, enengo sumangeni ngu yeno ombuweloyi,
ngulo ye nowoondoyemo hamoo oolengo teyi.
14 Ye komo manggoye keyoyingo simooyengga ngundiya
teya oliyi. Kuli ngu, ye Kristus nowoondoyemo hamoo ma
teyingo naluno, ye Anutlo damoni ngu ma ingowonggori.
Ngulo ngu, ye nowoondoye ootookooweloyi damoni biyomi
nguno oluwonggo. Ene ataga ngu, ye ngu damoni biy-
omingga nguno oololo, ngu ma keyowelo.
15 Kini, Anutndo ye kuli negoyeloyingo ngu kundingiyi.
Ngundilo ngulo, ye nguya komo kundingiyi oliyi. Yo, yengo
oololo, ombulo tetenggoku, ngu bidodomo ngu Anutlo da-
moni kundingiyi nguno endeyoyi.
16 Ndatelo ngulo, Anutlo mandeno, Anutndo ngandilo ete.
No kundingiyi oolootenoku, ngulo ye komo nguya
kundingiyi oliyilo ewolo. *Lewitikas 11:44-45*

Anutndo Uli Ulungga Oolengombo Noole Uliyelolo, Ko Yoyowolo

17 Yendo ngu Anut negongolo, ngu etenggo. Awa, elo
etenggo. Ngu Awanayingga ngundo, ene oni noolengo
oowoonayi, ko, noolengo ootootoonayi, bingaminayi nguno
ma wilikoyeloote. Kini, ene noolengombo damoni tetetoku,
nguno wilikoyeloote. Ngundilo ngulo, Anut doongeyimo,
noole komo ingondudu gome ngu telo, gome nenengo endey-
olo, mela ngano oluwato. Nga melangga nga, ngu noolengo
mela oolengo kini.
18 Noole ingooteto. Ye kuli Kristusno nowoondoyemo
hamoo ma teyingo naluno, ye damoni biyomimo oluwong-
goku, nguno ngu, yengo osisambayebo damoni biyomingga
yunoyingo, nguno oluwonggo. Ene Anutndo ye kuli ngu
damoningga, ngunonggo uliyelolo yoyowolo. Enendo mela
ngalo gol beye oo biyomi yeteku, ngundo ma uliyelolo
yoyowolo.
19 Kini, ene Kristuslo dalowobo ye ko uliyelowolo. Ngu
daloga ngu ulini ulungga awuno oolengo. Kristus ngu,
ene Sipsip nangoni duliyo gome oolengo moondeyimo
mambu dongo biyomi gula nguya kini, woolo yeweloyi ngulo
ngundilo tunootewolo.
20 Anutndo mela ma yeyingomo, ene Kristusndo ngu
kongga ngu tenilo sunggi yewolo. Ene nalu sosowoomo
nguno, ye hoolooweyeloweloyimbolo yootunootoni tunoote-
wolo.
21 Ene ye hoolooweyelootoni, ye nguno Anutno nowoon-
doyemo hamoo tetenggo. Ngu Anutga ngundo nangge, ene
kuli melenonggo Kristus yokutuwootoni, keda ootookootoni,
ene oowooyi bingamidodo inowolo. Ngundilo ngulo, ye
nguya Anutlo nowoondoyemo hamoo teya, ye ngulo oni oni
teya, sobowooya oodoyiga, ene ombulo, ko yoyowa.

22 Ye komo nga mandega nga hamoo oolengo keyoyi.
Ngu damoningga nguno ngu, yengombo yengo nowoondoye
ngu gome yomosiyootoyi oluwa. Ngundilo ngulo, yendo
yengo dobooguliye ngu nowoondoyi yunootenggo. Ariya,
ataga ngu, ye komo dobooguliye nowoondoyi teweloyi da-
moningga, ngu bidodo koyi yanggango teya, dobooguliye
nowoondoyi yunoyi.
23 Yo, Anutndo ye yoyeni, ye enengo Mande Keda
Mesalango oni keda oluweloyi yunoyingoku, ngu ingolo,
nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngunonggo ngu, ye oni
keda tunootelo, buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku,
ngundilo tunootewonggori. Yo, Anutlo Mande yanggango-
nidodo, ngundo ye yoyeni, keda tunootewonggori. Ngulo
ngu, ye Anutdodo sugi sugi oluwanggo.
24 Anutlo mandeno ngandilo ete.

Oni simoo bale bidodo ngu, ene so ilosala ngundilo. Onilo dulidaliye ngu so ilosala ariyelo, nungo makoolo melako uteku ngundilo.

25 Ene Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo mandeni ngu, ene suwoo suwoo sugi sugi oluwalo ewolo. *Ayisaya 40:6-8* Nga mandega nga, ngu Mande Keda Mesalango ngu yeno elo etuyeloyingongga ngu.

2

Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Ene Ya Ungoombolo Osiyi Keda Ooloote

1 Ariya, ye komo damoni biyomi bidodo yokoyi; ebe ganagana mande; ebe ganagana damoni gidalega bidodo; oni sitowiyedodo nguya nowoondoye biyomi yeweloyi; oni kootuyisina mande eweloyi, ngu bidodo yokoyi.

2-3 Ndatelo ngulo, ye ngu kuli Oo Bidodo Sembuli, ngu damoni ngu kenolo ingowonggoku, ngu damoningga ngu gome nenggulo oolengo. Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku ngu, ene nonolo nangge gome ingoote. Ngundilo nangge, ye komo nono gome oolengo Anutnonggo ombuteku, ngu yoya neyi. Ngu nonongga nguno oo biyomi gula ma ooloote. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunoote. Ngundo ye yoyeni, ululu telo, ye Anutndo ko yoyoyingo, ngundilo oluwanggo.

4 Ye komo Yesusno ombuyi. Ene ngu ya ungoombolo osiyi suwoo suwoo keda oolooteku ngu. Ene oni simoo baledo ngu ingootoyi, ngu ene biyomi yetoni, ngulo ene keyolo yokowonggori. Ene Anutndo ene sunggi yelo, ngulo gome ingowolo.

5 Ye nguya ngu ya osiyi suwoo suwoo keda oolootekungga ngundiya oliyi. Anutndo ye yootunoyelootoni, ye Yuka Kundingiyi ngulo ya tunootewonggori. Ngundilo ngulo, ye ngu Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi tunootelo, nguno ye eneno yambo mande telo, enengo oowooye okooweloyi ngu Anutno woolo yetenggoku ngundilo. Ye ngundilo tetoyi ngu, Anutndo Yesus Kristusno ingolo, nguno ene yengo woolo yetenggoku, ngulo gome ingowa.

6 Anutlo mandeno nguya ngandilo nakangowolo.

Ingoyi, nondo kuli Sayonno (Yerusalemno) ya mundumimbolo osiyi yanggango oolengo (Kristus), ngundo ngu, ene mete ya yanggango teyinoweloyi gome oolengo. Ataga no ene yolo, Sayonno imitoowe ooloote. Ngulo ngu, oni enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene oyumo ma yowanggolo ewolo. *Ayisaya 28:16*

7 Ye kuli nowoondoyemo hamoo teyingo oni galo, ya
mundumimbolo osiyi yanggango oolengongga (Kristuslo)
ngu, ene gome oolengolo ingootenggo. Ene onindo ngulo
nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, ya yeweloyi oni
ngundilo. Anutlo Mandeno, ngandilo ete.

Ya yeweloyi onindo ya mundumimbolo osiyi andangelo,
mandeni biyomilo yokowonggori. Ene ataga ngu ya
mundumi ngulo osiyi yanggango oolengo teyinowelo
oolootelo ewolo. *Sam 118:22*

8 Anutlo Mandeno, mande ngandilo ete.

Oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo ngu, ene oni keye
tootogiyeloweloyi digi (Kristus) ngundilo tunoote-
wonggori. Ngu digi ulungga, ngundo tootogiyelootoni,
ukelo uwalo ewolo. *Ayisaya 8:14-15*

Ene Anutlo Mande Keda Mesalango ngu andangelo yokolo
ngu, ene keye tootogiyelootoni, ene ukelo uwanggo. Yo,
onindo oo teweloyi ngu kuli Anutndo eyingo, ngundilo
tetenggo.

9 Ene Anutndo ye enengo simoo bale kuli logoyelowolo.
Ye ngu Anutlo woolo yeyingo oni sobosobo ulungga ngulo
keyimo oni oluwanggo. Ye enengo oni simoo bale sowe
kundingiyi. Ye ngu Anutlo oni simoo bale nenengo oolengo
oluwanggo. Ye nguno ngu, enendo damoni gome nenengo
yeno tewoku, elo yootunowanggo. Ngu ngandilo. Enendo ye
negoyelootoni, ye kuli suwoo ooleli biyomi ngu yokootoyi,
enendo ye yoyolo, ombulo, enengo solu gome himimo yoye-
wolo.
10 Kuli ngu, ye oni simoo bale sungo sungo oluwonggo. Ene
ataga ngano ngu, ye Anutlo simoo bale kosiyingo tetenggo.
Kuli ngu, ye Anutlo sumangengga ngu ma yowonggori.
Ene ataga ngano ngu, ye Anutlo sumangengga ngu kuli
yowonggo.

Noole Ngu Komo Anutlo Ko Oni Telo Oluwato

11 Ye Kristen dobooguline, ye ngu ende sungombolo oni
ngundilo. Ye ngu, nga melanggano ngano ngu, nalu ootuwoo
bodaga nangge oluwanggo. Asa, nondo ngandilo yeno eteno.
Ye komo ingonduduyemo ingoyingo kulimingga ngu yokoya,
kootu inoyi. Ngu damoningga ngundo gaboyeboya ebe
biyomi uleteli.
12 Ye komo oni Anutlo mande ingolo yokootenggoku, ngu
kewooloyemo nguno gome nenengo oolengo endeyoyi. Ene
yeya mande biyomi elo ngandilo etenggo. Ye damoni biyomi
tetenggolo ngu, ene kootusina, yengo koye gomengga ngu
kenolo, ene Kristus ko ombulo wilikoyeloyingo naluno, ngu
Anutlo oowooyi bingamilo okoowanggo.

13 Ye ngu komo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo
ingonduduni, ko, mamana mandeni ngu nangge keyoyi.
Ngulo ngu, ye komo mela ngano Gabman koleteyingo oni,
Parayim Minista, ngulo manggowo keyoyi.
14 Ye komo Gabman oni sobosobo bidodo manggoye nguya
keyoyi. Parayim Minista, ngundo ngu, Gabman oni so-
bosobo oni yoyetoni oolootenggoku, ngulo oni damoni biy-
omi tetenggoku, ngulo gumi ogingoyingo yunolo; ko, oni ene
damoni metemi tetenggoku, ngulo oowooye bingamiye elo
okootenggo.
15 Yendo damoni gome nangge ngundiya teyi, elo, Anutndo
ngulo gome ingoote. Ye ngu damoni gome tetoyi ngu, asa,
oni yeya mande biyomi eweloyi ooleyi gula ma kenolo
ingowanggo.
16 Ye Kristen oni, ye Setanlo damonimo ma oolootenggo.
Kini, ye ngu yengombo yengo soboyelolo oolootenggo.
Ene yengo damoniye gomengga nguno oolootenggoku,
ngunonggo tolige tolige damoni biyomi ngu ma tewelo. Kini,
ye komo Anutlo ko oni oolengo teya oliyi.
17 Ye komo oni bidodo oowooye bingamiye eya okooyi.
Yengo Kristen dobooguliye, ngulo nowoondoyi yunoyi. Ye
komo Anutlo sosoleyi. Ye komo mela ngano sobosobo oni
koleteyingo ngu oowooye bingami, eya okooyi.

Noole Komo Kristus Keyolo, Ogingoyingo Kowuli Koolowoowato

18 Ye ko oni, ko oo bidodomo, ye komo yengo kono
soboyelootenggoku ngu, enengo manggoye keyoya, ko ngu
gome teya, ngu eneno nowoondoyemo nangge oliyi. So-
bosobo oni biyomi, ko, sobosobo metemi nguya, ngulo ye
komo manggoye keyoyi.
19 Yo, ye Anutlo ingondudu telo endeyootoyi, nguno ene
kingo oolengo ogingoyingo ye yunowanggo. Ye ogingoyingo
ngundilo koolowoowanggoku ngu, ariya, Anutndo ngundilo
damoni ngulo gome ingoote.
20 Ene yendo damoni biyomi tetoyi, ngulo oni sungombo
ye yudoyi ngu, asa, ngu yengo damoni biyomiyengga
tewonggoku, ngulo gumi yootenggo. Ene yendo mande
damoni gome metemingga tetoyi, ngulo enendo ye yutolo
ogingoyingo yunootoyi, koolowooweloyi damoningga ngulo
Anutndo gome ingootelo ewolo.
21 Anutndo ye kuli negoyelowoku ngu, ye ngundilo damon-
ingga ngu keyoyilo ewolo. Ndatelo ngulo, Kristusndo kuli ye
hoolooweyelolo ogingoyingo koolowoowolo. Ngulo ngu, ene
kuli ngu damoningga ngu ye etuyelowolo. Nguno ngu, ye
nguya enengo keyi ngu keyowanggo.

22 Anutlo Mande ngundo Kristuslo ete.

Ene nguno mbumbuwa gula ma tewolo. Ene manggowoomo mande ebe ganagana gula ma ewololo ewolo. *Ayisaya 53:9*

23 Me onindo Kristus yumooyinolo mandeni biyomi etoyi, ene mande ngulo gumi gula ma ewolo. Kini, ene kingo ogingoyingo nangge koolowoolo, ene sanggili mande gumi gula ma ewolo. Kini, enengombo enengo yolo, oni mande oo bidodo nenengo wilikoyingo oni (Anut) kandeyimo yewolo.

24 Enengo goweyibo noolengo mbumbuwanayi ngu koolowoolo, de mombimo oolewolo. Ngundilo ngulo, noole sugi sugi oluweloyi kedaga ngu yolo, damoni gome nenengo ngu keyowato. Yo, me onindo Kristus utolo, yombuliyoyingongga, nguno ene noole yomosiyeloweloyimbolo tewolo. Ngulo ngu, noole weti mbumbuwalo damoni biyomi ngu bidodo yokowooto.

25 Kulimi ye Sipsiplo oole yokoyingo ngundilo. Ene ataga ngu, ye ko yowoolengolo, yengo sobosobono ombuwonggo. Ngulo ngu, Sobosobo ngundo yengo endeyoyingongga ngu gome soboyeloote.

3

Elambalisa Teweloyi, Ngulo Mandeni

1 Ngundilo nangge, ye bale kamesumooyedodo, ye komo kamesumooye ngu nowoondoyemo nangge oliyi. Ene kamesumooye gidalega ene Anutlo mande ngu ma keyootoyiga ngu, asa, ye balesumooyembolo damoniye gome nenengo ngu kenolo, ngunonggo ene nowoondoye yowoolengowanggo. Mande nangge eloluweloyi nguya kini. Kini, yengo damoniye gome nenengo endeyootenggoku, ngundo ene hoolooweyelootoyi, nowoondoye yowoolengowanggo.

2 Ndatelo ngulo, ene ye bale ye yeyootoyi, yengo kamesumooyembolo oowooye bingamiye okoolo, ngunonggo gome nenengo endeyootenggo. Nguno ngu, ene mete nowoondoye yowoolengowanggoku ngu.

3 Ye goweye sanganimo nangge ma so uyi nakango teyinowelo. Yengo uye pitoolo yomosiyolo, nguno ilosala oowooyingga nguno palalo, ko, beye goyayi oo ngu pengolo nguno towikumba gome gomemu telo, ngundo goweye nakangoweloyi damonimo nguno nangge ma oluwelo.

4 Kini, ye komo nowoondoyega ngundiya nakangoyi. Nowoondoye so uyi nakango teyinootenggoku ngu, ene

biyomi yeweloyi oo nguya kini. Nowoondoye imakeyin-
gomo kengelo oluweloyi damoningga ngu, Anut doongey-
imo, gome nenengo oolengo. Ngungga ngu yengo ilosala
nenengo olini.
5 Kulimi ngu baledo Anutno nowoondoyemo hamoo
telo, ene kundingiyi oluwonggorilo. Ene ngundilo telo,
ngunonggo ene kamesumooye nowoondoyemo oluwonggo.
Ngu damoningga ngu enengo nakayaye.
6 Serando ngu ene damoni ngundilo tewolo. Ene
Ebarahamlo manggowo keyolo, kameyimboya, oni ulungga,
ewolo. Ene yendo ngu damoni gome ngundilo ngu telo,
ye oo gulalo ma sosolewanggoku ngu, ariya, ye ngu Seralo
nambosumoongo oluwanggo.
7 Ye simoo, balesumooyedodo, ye komo ingondudu gome
metemi ngu yoya, ngunonggo balesumooyemboya gome
oliyi. Bale moondeyi ngu yanggango nguya kini. Ngundilo
ngulo, yendo gome yomosiyeloyi. Yendo komo enengo
ingootoyiga, ene nguya suwoo suwoo oluweloyi kedaga ngu
yowanggo. Ngundilo ngulo, yendo ngu damoningga ngu
keyowanggoku ngu, asa, yengo yemboongeyingo naluno,
Anutndo yengo yemboongetenggoku, ngu ingowa.

Ye Komo Nowoondoye Goboolo Yeya Oliyi

8 Ataga no nga mandega nga wenga yokoweloyimbolo
ngandilo eteno. Ye bidodo komo nowoondoye gulanangge
yeya, goboolo oodega, ye oni bidodo nowoondoyi teyi. Ye
komo Kristen dobooguliye nowoondoyi ulungga yunoya,
sumange yunoyi. Ye komo windawinda damoni biyomi ngu
yokoyi.
9 Ene oni sungombo yeno damoni biyomi yunootoyiga
ngu, asa, ye ngu gumi mande damoni eneno ma tewelo.
Ngundilo nangge, onindo yeya mande biyomi etoyi ngu,
asa, yendo mande biyomi gumi ma ewelo. Kini, yendo
ngu gumi ngandiya teyi. Anutndo kumana yunoni eya,
Anutno yemboongeyi. Ngundilo teweloyi, ngulo Anutndo ye
negoyelowoku ngu, ene mete kumana ye yunowa.
10 Ngulo ngu, noole ingowato. Anutlo Mandeno, ngandilo
ete.
Ene oni enengo kedaga ngu gome tunootetoni elo, ko nalu
gome metemimbolo ingooteku ngu, ariya, ene komo
manggowo ngu loogu telo, ene ebe ganagana mande
biyomi gula ma ewa.
11 Ene komo damoni biyomi ngu kootu inolo, damoni gome
ngu nangge tewa. Ene nowoondoye imakeweloyi damoni
ngu erewelo yolo, ene ngu damoningga ngu keyolo oluwa.

12 Ndatelo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi,
ngu doongeyimbo ngu oni gome nenengo ngu
yeyolo hoolooweyeloote. Ene suwoo suwoo onindo
yemboongetenggoku, ngulo sodeyete. Ene Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo ngu oni mande damoni biyomi
tetenggoku, ngu doongetelo, yeyolo, ene ngulo gumi biyomi
nguya yunootelo ewolo. *Sam 34:12-16*

Noole Damoni Gome Nenengo Telo, Ngulo Kowuli Nguya Koolowoowato

13 Ene ye damoni nenengo ngu keyowelo yanggango
yewanggoku ngu, onendo ene mete ngu damoningga yeno
ngu yombuliyowa? Hamoo oolengo kini.
14 Ene yendo damoni gome nenengo ngu telo, ngulo gumi
ogingoyingo ngu koolowoowanggoku, nguno ngu, ye oni
oni teyi. Ene onindo ye sosoleyi elo oo tetoyiga ngu, ye
ngu oo ngulo ma sosolewelo. Yengo nowoondoye ngu ma
soliyokowelo.
15 Kini, yengo nowoondoyemo nguno ngu komo Kristus
nangge yetoyiga, enendo yengo endeyoyingo ngu bidodo
soboyeloni. Onindo yengo Kristusno nowoondoyemo hamoo
teyingo gomengga, ngulo damonimbolo yeno sumoo etoyiga
ngu, asa, ye komo mande olengomonggo damoni nenengo
wesiyolo eweloyi, ngulo meyeya oliyi.
16 Ene yendo onilo mande gumi eweloyi naluno nguno,
ye komo nowoondoye hamoomonggo mande olengomonggo
gumi eyi. Ye ngundilo etoyi ngu, asa, yengo nowoon-
doyemo ingootenggoku, no oo biyomi gula ma teyingo, elo
ingootenggo. Ene yendo Kristuslo mande damoni gome
ngulo etoyi, ngulo oni ene yumooyinolo mande biyomi
etenggoku ngu, asa, ene oyumo yowanggo.
17 Ene Anutndo etoni ngu, noole mande damoni gome
nenengo tetetoku, ngulo ogingoyingo yoweloyi, ngu mete.
Ene mande damoni biyomi ngulo ogingoyingo yoweloyi, ngu
biyomi oolengo. Ndatelo ngulo, noole oo biyomi tewootoku,
ngulo gumi nangge yowato.

Kristus Ngu Noolengo Mbumbuwa Andangewelo Kuli Kumoowolo

18 Noole Kristuslo nguya ingooteto. Ene tambu gu-
lananggemo noolengo mbumbuwanayi andangeyunowelo
kumoowolo. Ene ngu oni gome nenengo oolengomu,
ene noole oni biyomi nga hoolooweyeloweloyimbolo ku-
moowolo. Yo, enengo goweyi ngu kumooyingo, ene Anutndo
Kristus ko yokutuwootoni, keda ootookooyingo nalungga
nguno ngu, enengo Yukani keda ootookoowolo.

19 Ngundilo telo, enengo yukani, ngundo oololo, oni ku-
mooyingo ngulo musiyemo ulo, nguno ene Anutlo mande
wesiyolo, elo etuyelowolo.
20 Yo, Yesus ene oololo, oni kumooyingomu ngu Nowalo
naluno, ene Anutlo mandeni ngu, ene yombuliyolo toon-
gooyingo, nguno Anutlo mandeni wesiyolo yunowolo. Ene
Anutndo ngulo gumi biyomi sodedo ma yunowolo. Kini,
Anutndo ene soboyelolo oodoni, ngu naluno Nowa ene
wanggoga ngu temukoyingo, oni kandegula gidembolo
kabusa nangge ngu oni ngu kewooloyemo metemi oluwong-
gori Ngu oni ngu nangge, ene wendeyi nelo ma kumoowong-
gori.
21 Ngu sonongga ngu, sono (kundingiyimbo) sonowootenggoku, ngulo gaboyi ngundilo. Ngundo ngu, ye ko yoyooteku ngu. Ngundo goweyemo sugabo ngu sonowootoni ma kinitewa. Kini, ngundo ngu, sunggi mande gulanangge Yesus Kristus keyowelo, elo gosiyootenggo. Yo, hamoo, Yesus Kristus ene kuli melenonggo ko ootookooyingongga ngundo ene ye yoyolo, Anut tanggeyimo ombuwolo.
22 Yo, hamoo, Kristusndo kuli Sambo Endemo oolewolo. Ene Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bibitelo oodoni, Anutlo Sambono Engel oni, ko oo yanggangoyedodo ngu bidodo, Yesus yanggangoni ngu newendemo ooloo tenggo.

4

Oni Ene Kristus Keyolo Ngu, Ene Kowuli Yowa

1 Ariya, Kristus ngu goweyimbo ogingoyingo koolowoowolo. Ngundilo ngulo, ye nguya ingonduduye ngu Kristusndo ingondudu telo, ogingoyingo koolowooyingo, ngundiya yoya dowooyi. Ndatelo ngulo, oni ene Kristuslo koni ngu telo, nguno goweyebo ogingoyingo koolowoowaku ngu, asa, mbumbuwalo yanggangoni, ngundo ene ko ma soboyelowa.
2 Ngundilo ngulo, oni keda ooloo tenggoku, nguno nowoondoye kulimingga ngu ma keyootoyi, ngundo ye ko ma soboyeloote. Kini, Anutlo ingonduduni ngu nangge keyootoyi, ngundo ye soboyeloote.
3 Kuli ye damoni oni sowe gidalegado damoni biyomi gula gula tetenggoku, ye nguya kuli tewonggo. Ngu damoningga ngu ngandilo: bosebalese teweloyi damoni; nowoondoye ulu teyingo damoni biyomi; sono kowoo yanggango ngu gome neweloyi damoni; oo simbo ulungga kalo, nelo, nguno sono kowoo yanggangomu gome gome nelo, ngunonggo

wenonolo oololo, bosebalese damoni biyomi teweloyi damoni; ebe ganagana anut nguno yambo mande telo, nguno enengo bingamiye elo okooweloyi damoni, ngu bidodo tetenggo.

4 Ene ataga ngu, ye ngu damoni biyomingga ngu enedodo ma tetenggo. Ngundilo ngulo, ene ataga soliyokolo, ngulo yeya mande biyomi etenggo.

5 Ene kootusina ngu, enengombo komo enengo damoniye wilikoyingo oni ulungga nguno yootunolo ewanggo. Ene onilo damoniye wilikoyelowelo meyelo ooloote. Yo, hamoo, ene oni kuli kumooyingo, ko, keda oolootenggoku nguya wilikoyelowelo soboyelolo ooloote.

6 Kulimi, Kristusndo Mande Keda Mesalangongga, ngu oni kuli kumooyingomo nguya wesiyolo elo yunootoni ingowonggori. Ngulo damoni ngu ngandilo. Ene oni simoo bale enengo mbumbuwa telo kumootenggoku, ngundilo kumoowonggori. Ene Anutlo Mande Keda Mesalango ingolo, ngulo enengo gaboyega ngu, ene keda oluweloyi, ngu Anut keda oolooteku ngundilo.

Anutndo Oo Kingo Duwoo Yunooteku, Ngulo Koyi Tewato

7 Oo bidodo kiniteweloyi naluwo, ngu kuli namoko tete. Ngulo ngu, ye komo gome ingondudu teya, yengo ingonduduye himi yetoningga, nguno ye mete suwoo suwoo Anutno yemboongeya oliyi.

8 Ye komo Kristen dobooguliye nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu gome dowooyi. Ngu damoningga ngundo damoni gidalega ngu bidodo dagayeloote. Ndatelo ngulo, nowoondoyi teweloyi damoningga, ngundo mbumbuwa ulungga andangelo yokoote.

9 Ye komo dobooguliye yeno mayelo oolootenggoku, ngu gome soboyelowanggo. Ye nga kongga nga tewelo nowoondoye biyomi ma ingowelo. Kini, ye komo oni oni teya hoolooweyeloyi.

10 Ye bidodo sungo sungo Anutlo oo kingo duwoo hoolooweyeloyingo koyi, ngu kuli yowonggo. Ngulo ngu, oo kingo duwooga ngulo ye komo ko teya, Kristen dobooguliye hoolooweyeloyi. Ngu damoningga nguno ngu, ye Anutlo sumangeni oowooyingga bayeteweloyi, ko oni tunootelo oluwanggo.

11 Ene oni gulado Anutlo mande wesiyoya etoningga ngu, asa, ene komo Anutlo mande nenengo oolengo wesiyoya eni. Ngundilo nangge, oni gula ene oni sungo hoolooweyelowelo ngu, ene komo ngu kongga ngu Anutndo yanggango inootoni tetekungga, ngu teni. Ndatelo ngulo, simoo bale ene yengo ko gome ngu kenolo, nguno ene Yesus Kristusndo eneno

oo tewoku, ngulo ene Anutlo oowooyi bingami ulungga elo okoowanggo. Yo, hamoo, O Anut, gengo yanggangongge dulidaligedododoga, ngu suwoo suwoo tunootelo, sugi sugi oluwa. Ngu hamoo.

Ye Kristusdodo Ogingoyingo Goboolo Koolowooweloyi, Ngulo Mandeni

12 Ye Kristen dobooguline oolengo, yeno Kristuslo konimo nguno tewootewoo gulano ye tewooyeloweloyi, ngu de gookingo ngundilo yeno ombuwelo teteku ngu. Ene ye ngandilo ma ingowelo, ngu ooga ngu ene sungo oo guladiloga nooleno ombuwelo tete, elo, ye ma soliyokowelo.
13 Kini, ngu tewootewoongga nguno ngu, ye Kristusdodo ogingoyingo goboolo koolowoowonggori. Ngulo ngu, ye komo oni oni teyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, enengo dulidalini yeno tunooteteku naluno ngu, asa, ye mete oni oni ulungga telo, ye nowoondoye metemi gome ingolo oluwanggo.
14 Ye ngu Kristuslo oowooyimo ko tetoyi, ngulo oni yeya mande biyomingga etoyiga ngu, ye komo mete ngulo oni oni teyi. Ndatelo ngulo, Anutlo Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngu yeno ooloote.
15 Ye komo ingondale teyi! Ye kewooloyemo ngunonggo oni gulado ene oni uleni kumoowa; ngundi, oo yakakayi tewa; ngundi, ene damoni biyomi oowooyingga tewa; ngundi, oni gula koni yombuliyowa; oni gula ngundilo damoni ngu tetoni ngu; asa, ngulo ogingoyingo gumi ene inootoyi, oyumo yowa.
16 Ene oni ngu Kristen ngulo ogingoyingo ngu koolowoowaku ngu, asa, ene ngulo oyumo ma yowa. Kini, ene komo Anutlo oowooyi bingami elo okoowa. Ndatelo ngulo, ene Kristuslo oowooyimo ko tete.
17 Anutndo wilikoyeloweloyi naluni ngu namoko ombute. Koletelo Anutndo enengo simoo bale bidodo wilikoyelowa. Yo, koletelo ene noole wilikoyelolo, nguno ngu, ene simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, ngu ndatelo ene teyunowa? Hamoo oolengo, ene biyomi tewonggoku, ngulo gumi biyomi ulungga yowanggo.
18 Anutlo Mandeno ngandilo ete.

Ene ko yanggango telogo oni gome nenengo ngu ko yoyoweloyi. Ariya, oni ene Anutlo mande kootu inolo, ene mande damoni biyomi tetenggoku, ngu ndatelo tewanggo? Elo ewolo. *Poroweb 11:31*

19 Ngulo ngu, Anutlo ingonduduni enengo oni gidalega yoyokootoni, ogingoyingo koolowoolo ngu, ene komo enengo kedaga suwoo suwoo oluweloyiga ngu Anut kandeyimo yetoyiga olini. Yo, hamoo, Anutndo kuli noole yoyewolo.

Ngundilo ngulo, ene suwoo suwoo noole gome oolengo soboyelootoni oolooteto.

5

Ye Tabango Oni Ngu, Ye Komo Anutlo Sipsip Ngu Gome Sobowooyi

1 No ataga ye Kristen onilo tabango oni, yeno mande ngandilo ewelo. No nguya tabango oni. No nenengo doongenembo kuli Kristus kenootoowe, ene ogingoyingo koolowoowolo. No nguya, noole ngu dulidaliga kootu tunooteweloyiga, ngu yowato. Ngulo ngu, no nga kongga ngalo nowoondoye samangayingo mande elo, ye yunooteno.

2 Ye komo Anutlo oni simoo bale ngu gome soboyeloyi. Ene ngu sipsip ngundilo ye kandeyemo oolootenggoku ngu. Onindo ye eririyelootoyi, nguno ko ngu teweloyi kini. Kini, yengombo Anutlo manggowo ngu keyoya, ko ngu teyi. Ko ngulo bobeye yoweloyimbolo nangge ko ma tewelo. Kini, yengo nowoondoyebo ko ngu tewelo hahangeya teyi.

3 Yengombo yengo bingamiye nangge okoolo, Anutlo simoo bale ulungga ye kandeyemo yewoku ngu, ma yowongowelo. Yengo ootootooye ngu komo gome nenengo oolengo oodoyi, Anutlo Sipsip, ngundo ye yeyolo, nguno ene yengo damoniye, mandeye nguya gome keyowanggo.

4 Ngundilo tewanggoku ngu, yengo Sobosobo Koleteyingongga (Kristus) ngu tunoo oolengo tunooteyingo naluno ngu, ye ngu sunggi gula dulidalinidodoga ngu suwoo suwoo sugi sugi oluweloyi, ngu yowanggo. Ngungga ngu ma biyomi yewa.

Noole Komo Imakeyingo Damonimo Ulogo, Noole Ingondudu Gome Nenengo Tewato

5 Ngundilo nangge, ye simoo kosiyi galo, ye komo nguya yengo tabango oni ngu nowoondoyemo ootooya, ngulo manggoye keyoyi. Ye komo bidodo yengo damoniye ngu yeyiga imaketoningga, ye komo Kristen dobooguliye manggoye keyoyi. Noole ingooteto. Anutlo Mandeno ngandilo ete. Anutndo oni enengo bingamiye elo okootenggoku ngu, ngulo

> ma ingoote. Ene ngu oni gome newende imakeyingomo oni sungo nowoondoyi yunooteku oningga, ngu Anutndo ngu oni ngulo gome ingootelo ewolo. *Poroweb 3:34*

6 Ngundilo ngulo, ye komo yengo ingonduduye, damoniye ngu andangeya yokoya, ye ombuya, Anut yanggangonidodoga ngu newendemo uya oliyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut enengo nalunimo ngu, ye bingamiye okoolo yunowa.

7 Anut enengombo ye gome soboyelowa. Ngulo ngu, yengo
kowuliye bidodo, ene kandeyimo komo yetoyiga olini.
8 Ye ngu komo ingondale teya, gome sobowooya oliyi!
Yengo me oni ngu Setan, ene ngu Layon ngundo yanggango
kiyelo eteku ngundilo. Ene kombitelo mayelo, oni gidalega
ereweyelolo yeyolo, yutolo, yooneweloyimbolo endeyoote.
9 Ye komo nowoondoyemo hamoo yanggango teya,
ngunonggo ene owetoyiga toongeni. Ye ingoyi, yengo
Kristen dobooguliye mela bidodomo oolootenggoku, ngu
nguya yendo ogingoyingo koolowootenggoku, ngundilo
koolowootenggo.
10 Yo, yendo ngu ogingoyingo nalu ootuwoo bodaga
nangge koolowoolo ingowanggo. Kootusina ngu, enen-
gombo ye yooneneyelolo, yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yanggango yunootoni, ye nguno yanggango
dikalo oluwanggo. Anut ngu sumange bidodo sembuli.
Yo, ye Kristuslo keyimo oni, ngulo Anutndo yengo gome
ingoote. Ngulo ngu, ene ye negoyelootoni, ye enedodo
enengo dulidalini nguno sugi sugi oluwanggo.
11 Eneno nangge yanggango bidodo oolengo oolooteku,
ngu suwoo suwoo sugi sugi ngundilo oluwa. Ngu hamoo.

Kambayeloyingo Mande

12 Nondo nga mande ootuwoo bodaga nga nakangolo,
yengo Sayilas kandeyimo ye yunooteno. Nondo ngu Sayilas
ngu ingootoowe, noolengo doboonayi oolengo tete. Nga so
uyingga ngano ngu, nondo ye yanggango yunootoowega,
ye ngunonggo Anutlo sumangengga nondo ngulo ewonoku,
ngu yoyi, elo nakangooteno. No nenengombo kuli ingolo,
ngulo no yootunolo, tunoo eteno. Yo, ye mande nga
ma kapengo yewelo. Kowuli yeno tunooteteku naluno,
Anutlo sumangeni, ngundo ye yoyeni, yanggango dikalo
oluwanggo.
13 Anutlo oni simoo bale Babilon (Rom) endemo oolootenggokuya, yeya ngu Anutndo kuli yedodo logoyelowoku,
ngundo noya ye kambayelooteto. Nolo nangone, Mak ngu-
dodo kambayeloote.
14 Ye bidodo komo Kristen dobooguliyeboya kandeye
dowooya, nguno ebe nowoondoyi nowoondoyi teya oliyi.
Ye Kristusdodo goboolo ootooya, ye nguno nowoondoye
imaketoningga oliyi. Ngu hamoo.

2 Pita
2 Pitalo Mande Tabango

Pitando nga so uyi elayayiga nga nakangolo, oni simoo bale nowoondoyemo hamoo tetoni, sungo sungo oolootenggoku, ngulo suleyoyunowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum oolooteku, ngu ngandilo:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.
Anutndo ngu noole enengo elo logoyelootoni, eneya oluweloyi, ngulo enendo ngu yoyokootoyiga tunootewolo. 1:3-15.
Ingondudu eyingo oni, ngulo mandeye (Propet), ko, Anutlo sulena oni Yesus Kristusndo ngu, hamoo oolengo ete. 1:16-21.
Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. 2:1-22.
Yesus ko ootookooyingo, ngulo mandeni. 3:1-18.

Kambayeloyingo Mande

1 No Sayimon Pita, Yesus Kristus, ngulo Aposel, enengo sulena oni kilalongo. Nondo nga mandega nga nakangolo, ye Yesus Kristusno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo baleno yunooteno. Yesus Kristus, ngu yengo Anut, ko ene Anutndo suleyootoni, yengo mbumbuwayemonggo ko yoyoweloyi oni ngu! Yesusndo enengo ingonduduni, gome nenengo, ngundo ngandilo ingowolo. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, gome ngu tetoyi, ngu noolengo nowoondonayimo hamoo teyingo, eneno tetooye, ngu ngundilo nangge, no elo ingowolo.

2 No Anut, ko Yesus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno yemboongetoowe, Anutndo oni simoo bale hoolooweyelootoni, gengo ingonduduge damoningge nowoondoyemo ngundo yeni hangetoni, ngulo ene gome oolengo ingolo, yade yade oololo, ulungga tunootewa, ngundilo yemboongewolo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, Anut enengo sumangeni ayibini ngu suwoo suwoo ye yunootoni, yengo nowoondoyemo yeni, hangelo oolewa.

Anutndo, Noole Enengo Logoyelowo

3 Yo, Anut, ngulo yanggangonidodo, ene enengo ingondudu gome oolengo noole yunolo, ko ene noole sugi sugi keda oluweloyi yunowoku ngu, nguno noole Anutlo damonimo oluwato. Enengo dulidalini ko enengo damoni

nenengo, ngunonggo, ene noole negoyelolo, noole enengo
elo yoyeni tunootewolo.
4 Yo, Anutndo enengo yanggangoni ulungga, nguno ngu,
ene kumana gomengga noole yunowelo elo gosiyowolo. Ene
noole hoolooweyeloyimbolo mande gosiyowoku ngu, noole
sugi sugi keda oluweloyi yolo, ko enengo damoni nenengo
ngu yowato. Noole oo ngundilo yootooye, asa, noole enengo
damoni gome, ngu keyolo yade yade oololo yomukowato.
Ngulo ngu, noole mete oo kenomayingoweloyi damoni biy-
omi, ko nowoondonayi mbumbuwano soleweloyi damoni
nguno, oni simoo baledo melako, ngano tetenggoku, ngu
dagawato.
5-7 Ngundilo ngulo, ye kuli, Kristus Yesus nowoondoyemo
hamoo tewonggoku, ngulo damoniye gome telo, ngunonggo
suleyolo, windawinda damoni, ngudodo kini. Damoniye
gomengga, nguno ngu, Anutlo damoni gomengga, ngulo in-
gondudu ulungga yolo soweyowanggo. Enengo ingondudu
ulungga yoweloyi damoningga ngu, ngundo goweye gome
sobowooweloyi damoningga ngu soweyowanggo. Goweye
gome sobowooweloyi damoningga, nguno ngu yanggango
dikalo, kowuli koolowooweloyi damoningga, ngu sowey-
owanggo. Yanggango dikalo, kowuli koolowooweloyi da-
moningga, nguno ngu, ye damoni nenengo ngu Anutndo
yeya teyilo ingooteku, ngu damoningga ngu soweyowanggo.
Anutlo damoni elo keyoweloyi damoningga, nguno ngu
doboo yeweloyi damoningga, ngu soweyowanggo. Doboo
yeweloyi damoningga, nguno ngu, oni gidalegano nowoon-
doyi teweloyi damoningga, Anutndo yengo nowoondoyi
yunowoku, ngu damoningga, ngundilo suleyowanggo. Nga
oo nga, ngu bidodomo, ye komo ko yanggango telo, key-
owanggo.
8 Ngu damoni gome, ngu yengo nowoondoyemo oodoni,
ngu damoningga, ngu yengo endeyoyingomo ulungga
tunootetoni ngu, asa, ngundo ngu nowoondoyemo etuyelolo,
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristuslo damoni, ngu
gome watayi telo ingowanggo. Ndawugalo ngulo, yengo
endeyoyingo, ngu engge gome oolengo enggete.
9 Ngu oni gula, ene damoni gome, ngu eneno ma oodoni
ngu, asa, enengo endeyoyingo damoni biyomi, ngundo
ngu, oni simoo bale etuyelolo, ngu oningga ngu, ene
Yesusno newendemo hamoo ma tewolo, elo ingowanggo. Yo,
ngundilo oningga ngu, ene Yesusndo ko ulungga, enengo
mbumbuwa teyingo, ngu andangeyunolo, yeni namboyi
tunootewoku, ngu ene kapengo yewolo. Ngundilo oni ngu,
ene doongeyi kilingo yeyingo ngundilo, ngulo ngu, ene oole
gome ma kenolo, nguno solewelo ngundilo.

10 Ariya, ye Kristen dobooguline, ye damoni biyomingga,
ngundilo ma tewelo. Kini, ye komo ngandiya teyi: Anutndo
ye kuli negoyelowoku ngu, ye enengo elo soleyelolo, sunggi
yewolo. Ngundilo ngulo, ye komo Anutlo damoni suwoo
suwoo keyolo, ngundilo nangge, ye enengo mandeni, hamoo
ngu nowoondoyemo hamoo teyi. Ene yendo damoni metemi
bidodo ewonoku, ngu ngundilo tewanggoku ngu, asa, ye
mbumbuwano ma solewanggo.
11 Ene yendo ngu damoni gome ngu keyootenggoku,
ngulo Anutlo oole gome, nguno oliyi. Oode, kumoowang-
goku naluno nguno, ye ngu Sambo endega, ngu noolengo
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ko noole ko yoyoyingo
oni, Yesus Kristus, ngundo endega enengo oni simoo bale
sobowooteku, ye nguno ulo, sugi sugi oluwanggo. Yo, ye
Anutlo Sambo endemo, ooletoyi, Yesus enengombo, yeya oni
oni telo ewa. Gowugowulongo! Ye ngano ombuya, noya
oliyi! Elo ewa.
12 Ariya, ngu hamoo, ye komo ngu oo ngulo kuli ingolo,
ngulo ngu ye mande hamoo ngu kuli yolo, ko yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikawonggori.
Ene nondo nalu logowoolo, yengo ingonduduye ngu ko
yokutuwoolo, yanggango yunowelo ko eteno.
13-14 No ingootenoku ngu, nalu bodaga nangge ngu, no
gowenengga nga, ngu yokowano. Noolengo, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngundo ene, nono ngu
ooga yeni tunootetoni, ngulo kuli ingowono. Ngulo nondo
ingowelo, no nga gowenengga, ngano ootoolo ngu, no ngu
damoni ngu metemi gome, ngu yengo ingonduduye yokutu-
wootoowe, ngulo ye oo ngu nakangowonoku, ye ingondudu
ulungga tewanggo. Ngulo ngu, no nalu bidodomo ngu, no ko
ewano.
15 Ngundilo ngulo, nalu bidodomo, no ko yanggango telo,
yeno eteno. Ngundilo telo, no kumoowanoku ngu, ye mete
nga mande, nga nakangowonoku ngulo, ye ingondudu telo,
nalu bidodomo mandega nga, ngu ingolo oluwanggo.

Noolendo, Ngu Kristuslo Solu Dulidalini Kenoyingo

16 Noolendo yeno etooye, ye ngu kuli ingolo, ngulo
yanggangoni ngu kenolo ingolo, ngu noolengo, Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngu ko ombuweloyi,
ngulo ye kuli ingowonggori. Yo, ye oo ngu ingowonggoku,
ene Kristuslo mandega nga, ngundo kingo mata mande oo
gula, noolendo elo keyolo, yeno ma eteto. Kini, noolendo
ngu, enengo solu dulidalini ngu doongenayimbo hamoo
kenowootowo. Ngulo ngu, noole yeno ngu eteto.

17 Yo, noole Yesusdodo pulimo oluwootoku ngu naluno
nguno, Awa, Anut ngundo enengo Sambo endega dulidali
gomengga, ngunonggo meno elo Yesus oowooyi bingamini,
elo okoolo, ewolo. Nga, ngu nenengo nangone. No
enengo gome oolengo ingooteno. Nenengo nowoondone,
ngu enengo gome tetelo ewolo.
18 Ngu naluno nguno, noole enedodo mela puli kundingiyi,
nguno ootoolo, nguno ngu, noole noolengombo, Anutlo
manggowooga ngu ingootooye, Sambononggo ngundilo
etoni ingowootowo.
19 Noole ngu mandega, Anutlo ingondudu eyingo onindo
nakangoyingongga, ngu nooleno oolooteku, ngu mande ngu
bidodo hamoo nangge. Ye komo gome ingoya, ngu keyoyi!
Yo, oo enendo nakangoyingo, ngundo ye hoolooweyelootoni,
nguno ngu, ye mande ataga, tunooteteku, ngu wilikowanggo.
Ngu hamoo, ngundi kini, bine? Solu himi gula ooleliko
oolooteku ngu, oni ngu, enengo oole ngu gome kenolo ngu-
woole oolouwa. Ngundilo nangge, Anutlo ingondudu eyingo
onikundo mande ewonggoku, ngu solu himi ngundilo. Ye
Anutlo ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku,
ngu komo gome ingoya, keyoya, ingoya, yade yade oololo,
Yesus Kristus, noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngu
ko ombuwaku nalunimo, ngu oo bidodo kini temukowa.
Ngu naluno, Yesusndo ye hoolooweyelootoni, ye Anutlo
damoni, ngu tunoo oolengo ingowanggo. Yo, ngu ngandilo
tunootewa: Suwoono ooleli ngu kinitetoni ngu, asa, ngu
sengetoni oolelo, suwoononggo dootu Sambono oodoni,
ngu gome kenowanggo. Ngundilo nangge, Kristus ko om-
buweloyi naluni, ngu ngundilo tunootewa.
20-21 Ye komo ngungga, ngu koleteya ingoyago, Anutlo
ingondudu eyingo oni ngu, enengo ingondudunonggo, nga
mande nga ma nakangoyingo. Kini, kulimi oni gulado,
enengo ingondudunimonggo, ene oo kootu tunooteweloyi,
gula ma ewolo. Kini, Yuka Kundingiyi enengombo, oni
yokutuyelootoni, mande Anutndo yunooteku, ngu yootunolo
ewonggori.

2

Ebe Ganagana Eyingo Oni, Ngulo Damoniye Biyomi

1 Ene kulimi, Iserel oni kewooloyemo ingondudu eyingo
oni ebe ganagana, ngudodo tunootewonggori. Ngundilo
nangge, ataga, ngudodo yeno oo etuyeloyingo oni ebe
ganagana, ngundo mande ebe ganagana, elo oluwanggo.
Ene tolige kombitelo, ngunonggo, ene mande ebe gana-
gana guladilo guladilo oni yombuliyelowelo ewanggo. Oo

Bidodo Sembuli, Yesus Kristus, onilo mbumbuwalo kumoolo, ngunonggo, ene ko uliyelolo yoyoyingo, ene ngu kootu inowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, Anutndo sodedo oolengo oo gumi biyomi yunootoni, oonatewanggo.

2 Ngundilo ngulo, oni ulungga oolengo, ngu enengo etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo damoniye biyomi oolengo, ngu kenolo keyowanggo. Ene ngundilo tetoyi, ngulo ngu, oni oowooyingga, oo biyomi ngu kenolo, ingonduduyemo ngu wilikolo, ngulo ene Kristuslo mande damoni hamoo gomengga, ngulo mande biyomi ewanggo.

3 Ngu oni ngu, ene oo kenomayingoweloyi oni oolengo. Ngundilo ngulo, ene mande ebe ganagana ulungga elo, ngunonggo, onilo bobeye ulungga woosoolo yowanggo. Kulimi oolengo, Anutndo ombulo, onilo mande, damoni ngulo wilikoyelowelo eyingo, ngulo ngu, oni ebe ganagana ngu, ene komo oonatewanggo.

4 Yo, noole kuli ingootooye, Anutndo oni ebe ganagana elo, oo biyomi teyingomu ngu wilikoyelolo, gumi biyomi yunowalo ingowonggori. Ndawugalo ngulo, ene kuli, oo ngandilo teyingo: Kulimi, Anutlo Sambono Engel oni gidalega ngudodo, weti mbumbuwa teyingo, ngulo Anutndo ene mele ulungga biyomi nguno ya biyomimo yoyetoni, oolootenggo. Ngu melengga ngu ooleli biyomi oolengo. Ataga, ene ya biyomimo oolootenggokuno, ngu wilikoyeloyingo nalungga, ngu sobowoolootenggo.

5 Oni simoo bale kulimi ngudodo, ene kuli, Anut kootu inolo, ene damoni biyomi ma yokowonggori. Kini, ene damoni biyomi, ngundilo tetoyi, Anutndo sono tuwi ulungga tetoni, nguno oonatewonggori. Ene, Nowando ngu, Anutlo mandeni damoni gome nenengo, ngu oni simoo baleno wesiyolo ewolo. Ngundilo ngulo, Anutndo Nowa sobowoolo, ngunonggo Nowa ko simoo bale kandegula gidembolo elaya, ngundo nangge, ene gome oluwonggo.

6 Anutndo Sodom Gomora endemo oni ngudodo, damoniye biyomi oolengo teyingo, ngulo ngu, ene wilikoyelootoni, oni simoo bale bidodo yombuliyelowolo. Ende ululu elaya, ngu Anutndo debo yokawolo. Ngu ende elayaga ngu kingo nomboyi beluwo nangge tewolo. Ngulo enengo mbumbuwayali, ngulo gumi biyomi kowuli yunootoni, ene biyomi telo oonatewonggori. Ngundilo ngulo, kootu onindo, Anut kootu inolo ngu, ene komo kulimi onindo biyomi telo, ngulo ogingoyingo gumi yowonggori. Ngulo ingondudu teyi! Ngungga ngu, Anut yokolo kootu inolo, ngulo kowuli gumi komo kootusina yoweloyi ngulo gaboyi.

7 Ene Anutndo ngu oni nenengo, Lot oningga, ngu yootoni,

ene ma biyomi yelo oonatewolo. Lotndo oni, ngulo bose-
balese damoniye biyomi, ngulo newende kowuli ingowolo.
8 Yo, ngu oningga ngu, ene oni gome nenengo, ene oni
biyomi ngu kewooloyemo oluwolo. Lotndo suwoo suwoo
onilo damoniye biyomi ngu kenolo, ko nalu bidodomo ngu,
ene mandeye biyomi, ngu ingolo, nguno ngu, ene newende
ogingoyingowolo.
9 Nguno oo bidodo, noole oo elaya ingooteto. Oni Anut
keyootenggoku, ngulo tewootewoo eneno tunooteteku ngu,
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo ene ngu tewootewoo
ngu mete andangewa. Noolendo gula ngudodo ingootetoku,
Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu oni biyomi, ngulo damoniye
biyomi ngu, ene kuli kenolo ingowolo. Ngulo ngu, ene wen-
dangelo, gumi biyomi wilikoyeloyingo nalunggano nguno,
nalu wenga yunoweloyi ngu sobowoote.
10 Oni gidalega ngu, ene kowuli ulungga oolengo
yowanggo. Ngu oni ngu, ene oo kenomayingolo nowoondoye
ulu teteku, damoni biyomi sugabododo oolengo ngu keyolo,
bosebalese telo, ene ingootoyi, Oo Bidodo Sembuli, ngulo
manggowo ngu kingo oo ngundilo tete. Ene windawinda
telo, enengo ingondudu nangge keyootenggo. Ene Anutlo
Sambono Engel oni, ngulo ma sosolelo, eneya kootuyisina
elo yumooyunootenggo.
11 Anutlo Sambo endemo, Engel oni yanggangoye, ngundo
etuyeloyingo oni ebe ganagana biyomi, ngu hamoo oolengo
dagayelootenggo. Yo, hamoo, Sambo endemo Engel oni
ngu, ene yanggangoye ulungga oolengo, ene Oo Bidodo
Sembuli doongeyimo, ngulo eneno yosanggaweloyi mande
ma ewanggo.
12 Ngu etuyeloyingo onilo mande ebe ganagana, ngu
nusago goki, ngulo ingonduduye kini ngundilo. Ene oo
ngu ma ingootenggoku, ngulo koyi telo, mandeni biyomi
etenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo, oni ngu yutomukowa.
Nusago goki ngundilo, ene nga melako tunootetoyi, onindo
yodowoolo yutomukootenggoku ngundilo.
13 Ene damoni biyomi guladilo guladilo tetenggoku,
ngundilo ngulo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
enengo damoniye biyomi ngu wendangelo, ogingoyingo
gumi yunowa. Sa naluno, ene bosebalese damoni biyomi
telo, yeya oo netenggoku, naluno ngu, ene sono kowoo
oowooyingga oolengo nelo, oowali oo oowooyingga netoyi,
ngulo, ye oyumo yowonggori. Ngu ebe ganagana oni,
ngundo ngundilo damoni tewelo, ngu oni oni tetenggo.
14 Enengo doongeye, ngu suwoo suwoo bosebalese
teweloyi, ngulo endeyoweloyi, ngulo doongetetenggo.
Enengo doongeye ngu, ene damoni biyomi mbumbuwa, ngu

ma yokootenggo. Hamoo oolengo kini. Ene suwoo suwoo oni nowoondoye yanggango kini ngu ganaganayelolo ngu yowoosootoyi, ngulo ene ngudodo damoni biyomi nguno mbumbuwa tetenggo. Enengo nowoondoye ngu, ene kuli oni oo kenomayingoweloyi damonimo nguno kumoowolo. Ngundilo ngulo, Anutndo ngundilo oni ngu, hamoo oolengo, ngu ogingoyingo ulungga gumi yunowa.

15 Ngu oni ngu, ene Anutlo oole nenengo ngu, kuli yokowolo. Ngundilo ngulo, ene oololo kapengoyelo oolootenggo. Enengo damoni biyomi ngu, Belam, Biyo nangoni ngundilo. Ene damoni biyomi telo, ngulo uliyoweloyimbolo tewolo.

16 Ngundilo ngulo, Anutndo Belam mamanangolo tewolo. Belamlo Hos gula oowooyi Donki, Anutndo yeni, mande elo Belam mamanangowolo. Yo, ngu Donkingga, ngundo oni manggowo ngundilo, ngu oningga ngu mamanangolo, ngulo damoni biyomi, ngu gosiyowolo.

17 Ngu ebe ganagana oni ngundo, ene oni simoo baleno ewolo. Noolendo ye hoolooweyelolo etuyelootooye, ye Anutlo mande damoni nenengo, ngu gome ingolo keyowanggo. Ene ngundilo elo, ene oo ewonggoku, ngu ma tewolo. Ngu oni ngu, ene sono mele kuli dikoolo, kingo meleyi nangge ngundilo. Ene ngu goboole doogo ulunggado oomootoni, toongelo, sono kini teteku ngundilo. Anutndo ene ende gula yomosiyoyingo, ngu suwoo ooleli biyomi oolengo, nguno ngu, ngundilo oni, ngu ulo, Anut yokolo, yowoko, oluwanggo.

18 Ngu oni ngu, ene kingo meno manggalu telo, hamoo mande nenengo kini ngu elo endeyolo, ko bosebalese teweloyi damoni biyomi, ngulo oni sungo ganaganayelootoyi, ene ngudodo damoni biyomi ngu tetenggo. Nguno ngu, nowoondoye sanggawetoni, ootookoolo, doongeye ulu teweloyi damoni guladilo guladilo goweyemo, ngu tetenggo. Ngu damoningga nguno, ene oni nowoondoyemo hamoo teyingo, oni keda ngu yowoosootoyi, ene ataga, ene oololo, ngu damoni biyomingga ngu ko keyelolootenggo.

19 Ngu ebe ganagana oni, ngundo oni simoo bale mande ebe ganagana, elo ewonggo. Yengo ingonduduye nangge keyoyi. Etoyi, ene oo damoni biyomi melako ngano oolooteku, ngundo ngu, ebe ganagana oni ngu soboyeloote. Ndawu damoninggado ye soboyelootoni, ye ngu newendemo ootoolo, ye ngulo kingo sulena oni telo oolootenggo.

20 Kuli ene nowoondoye yowoolengolo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, noolengo yoyow-

eloyi oningga, nguno nowoondoye hamoo tewolo. Ngulo
ngu, ene melako ngano, ene damoni biyomi kootu inowolo.
Ene ataga, Yesuslo damoni gome, ngu kootu inolo, ko damoni
biyomingga, ngu ko tetenggo. Koletelo ngu, ene damoni
biyomi teyingo ngu woologongolo, ene biyomi oluwonggo.
Ene kootusina ko oololo, damoni biyomi teyingo, ngu ko
woologongolo ngu, asa, ene biyomi oolengo oluwa.
21 Ngu oni, ene Anutno newende hamoo ma telo ngu,
ngu hamoo biyomi. Ene oni Anutno newende hamoo telo,
ngunonggo, ene kootu inolo, ene mbumbuwa ko teteku ngu,
asa, ngu hamoo biyomi oolengo.
22 Ngu damoningga, ngu eneno tunootewolo. Ngungga
ngu, hamoo mande ngandilo: sebo mindelo yokowaku ngu,
ene ko oololo newalo ewolo. Mande gula ngudodo ngandilo
ete. Bo ngu, ene kuli sono gemulo yokolo ngu, ene ko oololo,
mela nogolu biyomi oolengo, ngu ko gemulo oolootelo ewolo.
Ngu ebe ganagana oni ngu, ene ngundilolo ewolo.

3

Hamoo Oolengo Oo Bidodo Sembuli Ngu Ko Ombuwa

1 Ye Kristen dobooguline oolengo, nga so uyingga nga, ngu
so uyi, elayagaku nakangolo ngu, no ye yunooteno. Nga so
uyi ngano ngu, nondo yengo nowoondoye yokutuwoolo ngu,
yengo ingonduduye yoonenengootoyiga, metemi tunooteni,
elo ngulo nakangooteno. Ngulo ngu, ye mande ngu ko
ingonduduwoolo oluwanggo.
2 Nondo ngu, yendo ngandiya ingoyi elo ingooteno. Oo
kootusina tunooteweloyi, ngulo ye ngu ingondudu teyi! Nga
ngu, Anutlo ingondudu eyingo oni kundingiyi, ngundo kuli
yootunolo ewonggo. Oo Bidodo Sembuli, noole ko yoy-
oweloyi oni, ngundo ngudodo, nga enengo ko ombuweloyi
mande Aposel oni manggoyemonggo kuli yunootoyi, in-
gowonggo. Ngu ngudodo ye komo ngulo ingondudu teyi!
3 Koleteya ngu, ye komo nga ingoyago nalu sosowoomo
ngu, oni kootuyisina yumooyunolo, mande eyingo oni ngu
ombulo, enengo ingonduduye biyomi ngu keyolo, ene Yesus
ko ombuweloyi ngulo yumooyinolo ewanggo.
4 Ene Yesus ko ombuweloyi kuli eyingo ngu, ene ko
ombuwa bine? Ariya, ene ndano ooloote? Ene ngano kini.
Kulimi osisambaye kumootoyi meleyelowonggori. Enengo
biye, ngu ko keda oolootenggo bine? Ataga, nga oo bidodo
kulimimonggo, Anutndo oo yeyingo, ngundilo oodoni, om-
bulo ataga nga. Ngungga ngu ebe ganagana oni ngundo
ngundilo ewolo.

5 Ene mande ngundilo ewonggoku, ngu hamoo kini.
Anutndo oo kuli yeyingo ngu, ene mete yowoolengolo,
gula yewolo. Ngu ebe ganagana etuyeloyingo oni ngundo
gome ingowonggoku, ene mande hamoo unggalanggala telo,
ataga, ene oo ngu ingowelo yokootenggo. Kuli kulimi
oolengo, Anutndo etoni, sambo ko mela tunootewolo. Yo,
etoni, mela ngundo sono newendemonggo tunootewolo.
Anutndo ngundilo telo, sono wesosoowoolo, mela tetoni,
tunootewolo.
6 Ko ngudodo, kootusina naluno ngu, Anutndo etoni, sono
ngundo mela bidodomo, sono tuwi telo, ngundo oo bidodo
yombuliyowolo.
7 Yo, Anutndo kuli etoni, ngu oo ngu tunootewolo.
Ngundilo nangge, ene mande gula ngudodo etoni, sambo ko
mela, ngano oolooteku ngu ngundilo oode, yade oololo wi-
likoweloyi naluno, ngu kinitemukowa. Ngu naluno nguno,
Anutndo sambo mela kuli yewolo. Ataga, kenootetoku, nga
ngu demukootoni, ko oni, ene kootuyinootenggoku, ngu
wilikoyelootoni oonatewanggo.
8 Ene, ye Kristen dobooguline, nga oo nga gula ye komo ma
ingolo yokowelo. Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, doongey-
imo ngu, ngu ngandilo: Nalu gulanangge ngu ene ingootoni,
1,000 mooma ngundilo tete. 1,000 mooma ngu enendo
ingootoni, sa nalu gulanangge ngundilo. Enengo sa ngu
noolengo sa ngundilo kini.
9 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo mande gu-
lanangge elo gosiyolo ngu, ene ko oolengo ma tewa. Oni
gidalegado ene ko tewelo ingondudu telo, ene ko oolengo
tetenggoku, ngundilo kini. Kini, nalu logoyimo ewoku,
tunootetoni ngu, ngu naluno nguno, ene komo ko ombuwa!
Ene ataga ene oni simoo bale soboyelootoni, nowoondoye
yowoolengolo, eneno hamoo teweloyim, ngulo soboyeloote.
Anutndo oni oonateyilo ma ingoote. Ngundilo ngulo, ene
soboyeloote.

Sambo Mela Nga Ngu Kinitewali

10 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo ko ombuweloyi, nalun-
ingga ngu, yakaka onindo suwoono tolige ombutenggoku
ngundilo. Noolendo yakaka oni ombuweloyi nalu, noole
ma ingootetoku, ngundilo nangge, Oo Bidodo Sembuli ko
ombuweloyi naluni, ngu ma ingooteto. Ngu nalunggano
nguno ngu, sambo pokomelo ngguyi ulungga ulo, nggolon-
gelo ombuwa. Ngulo sa, kombo, dootu ngu bidodo de delo,
ngundo demukootoni kinitewa. Melako ngano, oo bidodo
yetoni, oolootenggoku, ngu oo ngu bidodo de delo, ngundo
demukowa.

11 Yo, ngu oo ngu bidodo, Anutndo komo temukowa.
Ene oo tewelo ewoku, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ene ye
ngu komo ndatelo telo oluwanggo? Ye ngu komo damoni
gome nenengo, nguno oolouya ombuya teya, ye oo bidodo
teweloyi, ngulo Anut oowooyi bingami okooyi.
12 Ye komo Yesus ko ombuweloyi nalungga, Anutndo
nalungga sunggi yewoku, ngulo hahangeya sobowooyi.
Ndatelo ngulo, ngu naluno nguno nangge sambo delo kinite-
toni, de gookingo oolengo, ngundo ngu bidodo demukolo,
yowoolengolo sonoyi yemukowa.
13 Ene Anutndo kuli eyingo, ene sambo keda, mela ngu-
dodo keda ko yeni tunootewalilo ewolo. Ngu musiyo keda
nguno, oni simoo bale bidodo, Anutno nowoondoye hamoo
telo, damoni nenengo nangge nguno telo oluwanggo. Noole
ngu ooga ngu nangge sobowoowato.

Noole Komo Ingondale Oolengo Telogo, Ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Ngu Sobowoowato

14 Ariya, ye Kristen dobooguline, yendo nga ooga ngalo
sobowoolo oolootenggo. Ye komo ko yanggango teya, gome
nenengo oliyi. Oo biyomi gulalo, yengo nowoondoye yeyi
ma biyomi yewelo. Ye komo Anutdodo nowoondoye goboolo
siyelo oodoyi, Anutndo kootusina ye ngundilo gome oodoyi
yeyololuwa.
15 Oo Bidodo Sembuli, ngundo ngu ene noole oolengo
soboyeloloote. Ndawugalo ngulo, ye komo enendo ko yoy-
oweloyi ngu damoni ngu gome ingoyilo ingoote. Anutndo
ene kuli ingoyingo gome ngu, noolengo doboonayi oolengo,
Pol inowolo. Nga mande damoni ngandilo nakangolo, ye
yunowonggori.
16 Yo, enengo so uyi nakangowoku bidodo ngu, ene nga
oo ngalo nangge, elo nakangoote. Ngu hamoo, so uyi
nakangowoku nguno, mande gidalega ngu tunoo oolengo
ma tunootewolo. Ngu oo ngu etuyeloyingo oni ebe gana-
gana, ngu ingonduduye kini telo, Anut doongeyimo, enengo
endeyoyingo, ngu nenengo kini, ngundo ngu, Pollo mandeni
nenengo nakangowoku, ngu yowoolengolo, ngu damoni
nenengo yombuliyowolo. Ene ngundilo telo, ko Anutlo
mande gidalega ngudodo, enengo bukno oolooteku, ngu
yombuliyootenggo. Ngulo ngu, ene oonatewanggo.
17 Ariya, ye Kristen dobooguline oolengo, ye ngu kuli
ingowonggo. Nga oo nga kootusina tunooteweloyi, ngalo
ye kuli ingowonggori. Ngundilo ngulo, ye komo ngulo
ingondale teyi! Kinitetoni, ngu mande hamoo andan-
gelo yokootenggoku, ngulo ebe ganagana oni, ngundo ye

ganayelootoyi, ngulo ye ingonduduye bulibali telo, yang-
gango ma ootoolo, tewootewoono solewanggo.
18 Ye ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo suman-
geni, ko noolengo ko yoyoyingo oni, Yesus Kristus, ngu ye
ingootenggokungga ngudodo oliyi. Ngundilo tetoyi ngu,
Kristus, yengo nowoondoyi telo, sumange ulungga yunolo,
yade oololo, ulungga oolengo tunootewa. Ye nguno ngu,
Kristuslo gome oolengo ingololuwanggo. Yesuslo nangge,
noole enengo oowooyi bingami okoowato. Yo, noole ataga,
ene oowooyi bingami okoolo, yade yade oololo, sugi sugi
oluwatoku, noole ngulo ingowelo. Ngu oo ngulo, no Anutno
yeya, ngundilo yemboongewonowo. Ngu hamoo.

1 Yon
1 Yonlo Mande Tabango

Yon ngu kuli dogoni yeyingo, ngu naluno nguno, ene nga so uyi koleteloga, nga nakangolo, Esiya melako oni simoo bale nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo soweyoyunowolo. Ngu nalungga ngu, Yon ene Epesas endemo nguno oluwolo.

Nga buk ngalo mande gumgum ingoweloyi, ngu ngandilo ooloote:

Hamoo ingondudu oolengo ngu, nga so uyingga ngano ooloote. 1:1-4.

Solu himi ngulo mande damoni, ko ooleli ngulo mande damoni, ngu ngandilo elo ingowanggo. 1:5–2:17.

Ene komo Kristuslo mundi tetenggoku simoo bale, ngulo ingondale teyilo mande ewolo. 2:18-29.

Nooledodo eyingo, noole mete Anut nangoni ngu wilikolo, ko Setanlo nangoni nguya wilikowato. 3:1–4:6.

Anutndo ngu nowoondoyi teweloyi damoningga, ngulo sembuli oolengo. Ngu damoningga ngu gome oolengo, ngulo noole ngudodo ngundilo nangge, doboogulinayimbolo nowoondoyi yunolo, ngulo ingowato. 4:7–5:5.

Oo kabusagobo mande eyingo, Yesus Kristus oowooyi bingami elo okooweloyi, ko suwoo suwoo sugi sugi keda oluweloyi, ngulo mande. 5:6-21.

Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Ngulo Mande

1 Nga mandega suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu, noolendo wesiyolo elo etuyelootetoku ngu. Nga oo nga kulimi oolengo oluwoku, ngu noole ingolo, doongenayimbo nguya kenowootowo. Noole kandenayimbo nguya dowoolo kenowootowo.*

2 Ngu Suwoo Suwoo Oluweloyi Kedaga ngu, tunoo oolengo endesina tunootetoni, noolendo ngu kenowootowo. Ngundilo ngulo, ngu Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga, ngulo mandeni, yeno wesiyolo, elo etuyelooteku ngu. Ngu ene kulimi enengo eweyi Anut tanggeyimo oode, ngunonggo, ene nooleno tunootetoni, noolendo ene kenowootowo.

3 Noolendo ene kenolo, mandeni nguya kuli ingolo, ngulo noolebana, yeno nguya, ngulo mandeni elo etuyelootetoku ngu. Nguno ngu, ye nguya enengo mandeni ngu ingolo, nooleno ombutoyiga, nooledodo nowoondonayi gulanangge

* **1:1:** Suwoo Suwoo Keda Oluweloyi Mandega ngu, Yesuslo ngundilo ete.

yewato. Ngunonggo, noolengo bidodo nowoondonayi gulanangge Awanayimo yelo, ko, enengo Nangoni, Yesus Kristusdodo, goboolo oluwato.
4 Noole mande nga nakangootetoku, ngulo noolengo oni oni tetetokungga, ngu gome oolengo tunooteni.

Noole Komo Solu Himimo Oluwato

5 Anut Nangoni, ngundo mande, nga etoni, ingowooto. Ngulo noolebana yeno elo etuyelooteto. Ngu ngandilo: Anut ngu solu himi oolengo, hamoo oolengo, Anutno ooleli bodaga kini.†
6 Ene noolendo ngandilo ewato. Noole Anutdodo nowoondonayi goboolo gulanangge elo ngu, ko, noole suwoo ooleliko endeyowatoku ngu, ariya, noolengo mandega etetoku, ngu ebe ganagana oolengo eteto. Yo, noole ngundilo elo ngu, asa, Anutlo mandeni damoni, hamoongga ngu nowoondonayimo, nguno ma ooloote.
7 Ene, Anut, enengombo solu himi oolengo. Ngulo ngu, noole enengo solu himimo endeyolo, ootoolo ngu, asa, noole doboogulinayimboya nowoondonayi goboolo gulanangge siyelo oluwato. Nguno ngu, Anut Nangoni, Yesus, ngulo dalo dalowo, ngundo noolengo mbumbuwa bidodo sonowoolo, andangewoku, ngunonggo noolengo nowoondonayi gome metemi namboyi tunootete.
8 Noole mbumbuwa kini, elo ewatoku ngu, asa, noolengombo noolengo nowoondonayi ngu ganangolo, ebe ganagana eyinooteto. Nguno ngu, hamoo mande ngu nowoondonayimo hamoo oolengo kini.
9 Noolengo mbumbuwa teyingo ngu, suwoo suwoo, Anutno noolengo biyominayi ngu yootunolo ewatoku ngu, asa, Anutndo newende hamoomonggo, noolengo mbumbuwa andangelo yokolo, ene noole ma yoyokowa. Kini, Anutndo enengo damoni gome nenengo, ngunonggo, nooleno damoni oo biyomi ngu bidodo sonowooyunolo yoyeni, noole oni gome metemi oolengo tunootewato.
10 Noole mbumbuwa ma tetetolo ewatoku ngu, asa, noole Anutdodo ebe ganagana oni, elo oowooye biyomi ewato. Yo, ngundilo etooye ngu, asa, enengo mandeni, noole nowoondonayimo hamoo ma ooloote.

2

Kristus Ngu Noolengo Hoolooweyeloyingo

1 Ye nenengo Kristen simoone, no nga mandega, yengo nakangoyunootenoku nga ngu, ye mbumbuwa ma tewelo,

† **1:5:** Anut enengo mandeni damoni, ngu nenengo oolengo ngu, solu himi ngundilo.

elo nakangooteno. Ene oni gula mbumbuwa tewaku
ngu, noolengo hoolooweyeloyingo oni, ngu Awanayi, Anut
tanggeyimo, eneya goboolo oolooteli. Ngu oni gome nenen-
gongga, ngu Yesus Kristus.
2 Ngu Yesus Kristusngga, ngundo noolengo mbum-
buwanayi, ngulo kowuli ulungga koolowoolo, wetinayi
andangewolo. Yo, ene noolengo mbumbuwa ngu andangelo,
ko, mela bidodomo oni simoo balelo mbumbuwaye nguya,
ngu bidodo andangeyunolo hoolooweyelowolo.

Oni Anut Hamoo Ingooteku Ngu, Ene Anutlo Damoni, Ngu Keyoote

3 Ene noole Anutlo mamana mande ngu keyowatoku
ngu, asa, noolengombo Anutlo damoni, ngu gome oolengo
ingowato.
4 Ene oni gulado ewa, no Anutlo gome ingootenolo, ene
Anutlo mamana mandeni ngu ma keyolo ngu, asa, ene ebe
ganagana oni. Ngundilo ngulo, Anutlo hamoo mande ngu,
ene newendemo nguya kini.
5-6 Ene oni gula Anutlo mande ngu gome ingolo, keyolo
ngu, asa, ene newende bidodo Anut inolo oolootekungga,
ngu hamoo noole ingooteto. Ndatelo ngulo, noole enedodo
Anut newendemo ulo oolooteto. Ene oni gulado ewa, no
Anutdodo oolootelo, elo ewaku ngu, asa, ene Yesus Kristus-
ndo gome nenengo endeyoyingo, ngundilo oolengo nenengo
endeyowa.
7 Ye Kristen dobooguline, nondo mamana mande nga
keda, amana gula, yengo ma nakangolo yunooteno. Kini,
nga mamana mandega nga, ngu yendo kulimi oolengo nga
mamana mandega nga yolo, kandangelo ingowootowo.
8 Ene nga mamana mandega, ataga nondo yengo nakan-
gootenoku nga, ngu mamana mande keda gula. Noole
ingooteto. Nga ngu, Yesus Kristus, enengo koni, ngundo
nowoondonayimo ko tete. Ngundilo ngulo, noole gome
oolengo nowoondonayimonggo hamoo ingooteto. Nga ma-
mana mande kedaga nga, ngu ene hamoo oolengo, elo
ingooteto. Yo, Anutndo Setanlo ooleli, yeni kinitewelo telo,
ngunonggo solu himi yeni, tunootewelo tete.
9 Ene oni gulado ewa. No solu himimo oolootenolo, ene
dobooyi gulaya sanggili telo, boguwoowaku ngu, ariya, ene
komo ooleliko ulo ooloote.
10 Ene oni dobooyi nowoondoyi teyinooteku ngu, ene
Anutlo solu himimo ooloote. Solu himimo endeyolo oode,
ene meleno ma solewa.
11 Ene oni gula dobooyiboya newende biyomi ingolo,
oolootekungga ngu, ene ooleliko ooloote. Yo, ooleli ngundo

ene newende doobengootoni, nguno ene oole erewelo,
wenonolo ooloote. Ndatelo ngulo, ooleli ngundo doongeyi
kuli doobengolo yokowolo.

12 Ye nolo simoone ngu, Anutndo Kristus oowooyimo,
yengo mbumbuwaye kuli andangeyunowolo. Ngundilo
ngulo, nondo nga mandega nga, yengo nakangolo
yunooteno.

13 Ye awa awaye, ye ngu oningga (Kristus), ngu kulimi
oo ma tunooteyingomo oluwolo. Ene oode ombulo ataga,
ngudodo oolooteku ngu, ye ngulo damoni ingootenggo.
Ngundilo ngulo, nondo nga mandega nga yengo nakangolo
yunooteno.

Ye simoo kosiyi, nondo nga mandega nga yengo nakangolo
yunooteno. Ndatelo ngulo, ye Setanlo yanggangoni ngu, ye
kuli dagawonggoku, ngulo no mande nga nakangolo eteno.

14 Ye simooye galo, nondo yengo nga mandega, nga nakan-
golo yunooteno. Ndatelo ngulo, ye Awalo damoni, gome
oolengo ingootenggo.

Ye awa galo, ye ngu oningga ngu kulimi oo ma tunooteyin-
gomo oluwoku, ombulo ataga, nguya oolooteku ngu, ye
ngulo damoni ingootenggo. Ngundilo ngulo, no nga man-
dega, nga yengo nakangooteno.

Ye simoo kosiyi galo, ye yanggangoyedodo, Anutlo mande
ngu yengo nowoondoyemo nguno oolooteku, ngundo ye
Setanlo biyomi ngu, ye kuli dagawonggori. Ngundilo ngulo,
no nga mandega, nga yengo nakangolo yunooteno.

15 Ye mela ngalo damoni biyomi oowooyingga oolooteku,
ngulo nowoondoyemo ma hahangelo oluwelo. Oni gula, ene
mela ngalo damoni biyomi, ngulo hahangelo oolooteku ngu,
ariya, ene newendemonggo, Awalo nowoondoyi teweloyi
damoningga, ngu eneno kini.

16 Noole ingooteto. Mela ngalo oni ngulo damoni bidodo
ngu; goweye ngalo nowoondoye ulu teweloyi; oo keno-
mayingoweloyi; enengo oo sitowi ngu kenolo, ngulo oni oni
teweloyi damoni, ngu bidodo Awanonggo, ma ombute. Kini,
ngu melako oni nganonggo tunootete.

17 Mela ngano oo oolooteku, ngu meladodo kinitemukowa.
Yo, hamoo, onilo nowoondoye ulu teweloyi ngulo damoni,
ko, doongeye gome teweloyi damoni nguya kinitewa. Ene
oni gula, Anutlo manggowo keyolo oolooteku ngu, ene sugi
sugi oluwa.

Kristus Yesuslo Me Oni Ngu Kuli Tunootewonggo

18 Ye nenengo Kristen simoone, nga nalungga nga ngu,
nalu wenga namoko tete. Kuli, ye Kristuslo me oni gula

tunooteweloyi, ngulo mande ingowonggo. Ene ataga, Kristuslo me oni oowooyingga oolengo oolootenggo. Ngulo ngu, noole ingooteto. Nalu wenga, ngu namoko tunootewelo teteku nga, elo ingooteto.

19 Yo, ngundilo oni ngu, noole kewoolonayimonggo, noole yoyokolo satenggo. Ndatelo ngulo, ngundilo oni ngu, noolengo oni nenengo kini. Yo, hamoo, ngu oni ngu noolengo oni tetoyi ngu, ene suwoo suwoo nooledodo oluwato. Ene noole kuli yoyokoyingo, ngulo noole ingooteto. Ngundilo oni ngu, bidodo noolengo oni kinilo ingooteto.

20 Ye kuli, Yuka Kundingiyi yoyingo, ngulo ye bidodo enengo hamoo mandeni ngu ingootenggo.

21 Ye bine, hamoo mande, ngu ma ingootenggoku, no nga mandega, nga yengo nakangooteno? Kini, ye hamoo mande ngu kuli ingootenggo. Ene ye ingoyi! Hamoo mande ngu ebe ganagana mande nguno tunooteweloyi ereremo kini. Ngundilo ngulo, no nga mandega nga yengo nakangoyunooteno.

22 Oni oone, ngu ebe ganagana oni? Ngu oni gidalegado ngandilo etenggo. Yesus ngu ene Anutlo simoo bale ko yoyoweloyi oni kinilo etenggo. Ngundilo oni ngu, ene Kristuslo me oni telo, Anut ko enengo Nangoni, Yesus ngudodo, kootu inootenggo.

23 Oni gula ene Anut Nangoni kootu inolo yokowaku ngu, ene eweyi Anut ngudodo kootu inolo yokowa. Ene oni gula ene Nangonimbolo newendemo hamoo tewaku ngu, ene eweyimbolo nguya newendemo hamoo telo oluwa.

Yuka Kundingiyimbo Hamoo Mande Ngu Etuyeloote

24 Ye kuli mande ingowonggori. Ngu nowoondoyemo, nguno gome dowootoyiga, sugi sugi ingonduduwooya oliyi. Ye mande kuli ingowonggoku, ngu sugi ingonduduyemo gome dowoolo oluwanggoku ngu, Ariya, Yesusndo, eweyi Anutdodo ye soboyelolo, gome yodowootoli, ye eneya oluwanggo.

25 Kristusndo noolengo sunggi mande, ngandilo elo gosiyowolo. Ene sugi sugi keda oluweloyiga, ngu yunowelo, Kristusndo ngundilo ewolo.

26 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, oni ye ganayelolo, ye yoyolo, damoni biyomimbolo oole, ngu ye etuyelootenggo elo, ngulo nakangolo yunooteno. Ngulo ngu, ye komo ingondale teyi!

27 Kristusndo Yuka Kundingiyi ye yunootoni, yoyingo, ngu yeya oolootenggoku ngu. Ngundilo ngulo, yengo ingonduduye ngu ma wenonoowelo. Kini, Yuka Kundingiyi, ngundo suwoo suwoo, oole oo gome ngu etuyelowa. Yuka

Kundingiyi, ngulo mandeni ngu hamoo mande oolengo, ngu
ebe ganagana kini. Ngundilo ngulo, ye komo Kristusno
nowoondoyemo hamoo yanggango tetoyiga, ngunonggo,
Yuka Kundingiyimbo oo etuyelooteku ngudodo, ngundiya
nangge keyoyi.
28 Yo, ye nolo Kristen simoone, ye komo Kristusdodo
nangge oliyi. Ngundilo telo ngu, asa, ene kootusina,
tunooteweloyi naluno, noole ene doongeyimo yanggango
dikalo, oyumo ma yowato.
29 Yendo ngandilo ingootenggo. Kristus, ngu oni gome
nenengo oolengo, elo ingootenggoku ngu, ariya, ye ngandiya
ingoyi. Oni ene damoni gome nenengo oolengo ngu telo, ene
Anutlo simoongo.

3

Ataga, Noole Anutlo Simoongo Oluwato

1 Ye komo gome ingoyingo yoyi! Ndatelo ngulo, Awanayi
Anutndo noolengo nowoondoyi oolengo telo, ene newende
noole yunowolo. Yo, Anutndo nooledodo nolo simoonelo
ete. Hamoo oolengo, noole Anutlo simoongo! Mela ngalo oni
ngundo Anutlo ma ingootenggo. Ngundilo ngulo, noolengo
ngudodo ma ingootenggo.
2 Ye Kristen dobooguline, ataga nga ngu, noole Anutlo
simoongo telo oolooteto. Ene kootusina, ndatelo oluwatoku,
ngu ma tunootewolo. Ene noole ingooteto. Kootusina, Kris-
tus ko ombuteku naluno ngu, noole hamoo oolengo kenolo,
noole ene ngundilo oolengo tunootewatolo ingooteto.
3 Oni bidodo, Kristuslo doongetelo, sobowoolo, doonge-
doongoodoongoo telo oolootenggoku, ngu sungo sungomo
nowoondoye gome oolengo yomosiyololootenggo. Kris-
tus, enengombo gome oolengo oolooteku, ngundilo telo
oluwanggo.
4 Oni ene mbumbuwa telo endeyooteku ngu, ene Anutlo
mamana mande ngu tootoongolo, ma keyoote. Ndatelo
ngulo, mbumbuwa teweloyi damoningga, ngundo Anutlo
mamana mande ngu tootoongoote.
5 Ye ingootenggo. Kristus ngu oni simoo bale bidodo
mbumbuwaye andangeyunowelo tunootewolo. Ene Kristus
bungomo, mbumbuwani gula ma oliyingo, elo ingootenggo.
6 Oni gula, newendemo Kristuslo ingolo oolootekungga
ngu, ene mbumbuwa damonimo ma oluwa. Ene oni gula
mbumbuwa, ngulo damonimo oluwaku ngu, asa, noole
tunoo ingowato. Ngu oningga, ngu hamoo oolengo, Kristus
ma kenolo ingoyingo, elo ingowato.

7 Ye nolo Kristen simoone, ye ingondale teyi! Kinitetoni
ngu, oni gulado ye ganayelowanggo. Ye ingoyi, Kristus, ene
oni gome nenengo oolengo. Ngulo ngu, oni ene damoni gome
nenengo teteku ngu, ene ngudodo oni gome nenengo.
8 Kulimi oolengo, Setando mbumbuwa telo oluwoku,
ngundilo nangge, ombulo, ataga, ngudodo mbumbuwa tete.
Ngundilo nangge, oni simoo bale weti mbumbuwa tewelo,
hahangelo tetenggoku oni, ngu Setanlomu. Ngundilo ngulo,
Anut Nangoni, ngundo ombulo, Setanlo damoni, koni biyomi
ngu toongoolo, yokowelo ombulo, tunootewolo.
9 Oni gula, ene Anut Nangoni telo ngu, ene mbumbuwa
damoni biyomi ngu ma telo endeyolo oluwa. Ndatelo ngulo,
Anutlo mande damoni ngu ene newendemo oolooteku
ngulo. Ngundilo ngulo, ene mbumbuwalo damonimo ma
oluwa. Ndatelo ngulo, ene Anut Nangoni oolengo.
10 Ndawu oningga ngu, Anut simoongo, elo noole ingowelo
ngu, ko, ndawu oningga, ngu Setanlo simoongo, elo ingowelo
ngu, ariya, noole ngandilo ingowato. Oni ene mande damoni
gome nenengo ngu ma keyootekungga ngu, ene Anutlomu
kini. Ngundilo nangge, oni ene dobooyi ma nowoondoyi
tetekungga ngu, ene Anutlo oni ngudodo kinilo ingowato.

Oni Dobooyi Nowoondoyi Teyinoweloyi, Damoni Oolengo

11 Kulimimonggo, ye mande ngandilo ingowonggori.
Noole komo doboogulinayimbolo nowoondoyi yunowato.
12 Noole Keyinlo damoni, ngundilo ma tewato. Ndatelo
ngulo, Keyin ngu ene Setanlo oni telo oode, ngulo ene koneyo
Ebel, uleni kumoowolo. Ndatelo telo ngulo, ene koneyo
uleyingo? Keyinlo damoni, ngu biyomi, koneyo Ebello
damoni, ngu gome nenengo oolengo.
13 Ye Kristen dobooguline, mela ngalo oni biyomimbo,
yeya mundi tetoyiga ngu, ariya, ye ngulo ma soliyokowelo.
14 Noole ingooteto. Noole doboogulinayi, nowoondoyi
teyunootetoku, ngulo noole kumoo, ngulo damoni ngu kuli
yokolo, noole ataga, keda oluweloyimbolo tunootelo ooloote-
tolo ingooteto. Oni ene dobooyi ma nowoondoyi tewaku ngu,
ene kumoo, ngulo damonimo ooloote.
15 Oni ene dobooyiboya sanggili telo, newende biyomi
yeteku, ngu ngandilo. Anut doongeyimo ngu, ene newende-
monggo dobooyi uleni kuli kumoowo. Ye ngu ingootenggo.
Oni, ene oni gula, uleni kumoowaku ngu, ene newendemo
suwoo suwoo keda oluweloyiga ngu Anutnonggo ombuteku,
ngu eneno kini.
16 Yesusndo enengo keda oluweloyiga ngu yokolo, noole
hoolooweyelowolo. Noole nguno ingooteto. Yesusndo,
noolengo nowoondoyi telo kumooyingo, ngu nowoondoyi

teweloyi damoni, ngundo noole etuyeloote. Ngulo ngu, noole
ngudodo doboogulinayi, hoolooweyelowelo, meyelo oode
kumoowato.
17 Oni gula ene mela ngalo oo moole, ene dobooyi gula
kenootoni oo kinitetoni, ngulo ene ma nowoondoyi telo, oo
ngu gula ma inolo ngu, asa, noole kuli watayi. Anutno
nowoondoyi teyingongga, ngu ene newendemo ma oolootelo
ingowato.
18 Ye, nolo Kristen simoone, noole mandeno ko
manggonayimbo nangge, doboogulinayimbolo ma
nowoondoyi telo ewato. Kini, noole komo nowoondonayi
hamoomonggo ngudodo nowoondoyi yunolo, ko gome telo
hoolooweyelowato.

Anutno Nowoondoye Hamoo Telo Ngu, Anutlo Ma Sosolewanggo

19 Anutndo newende noole yunootoni, nguno noolendo
enengo mandeni hamoo oolengo, ngu keyooteto. Ngundilo
ngulo, noole enedodo nowoondonayi goboolo yelo, enengo
imakeyingo damonimo oluwato.
20 Ngundilo nangge, noole biyomi gula tetooye, nowoon-
donayi ngundo ngulo wilikoyelowaku ngu, asa, noolengo
nowoondonayi, ngu imakeyingomo oluwa. Ndatelo ngulo,
Anutno nowoondoyiningga, ngundo noolengo nowoondon-
ayingga ngu dagate. Yo, hamoo, Anutndo ngu oo bidodo
nowoondonayimo oolooteku, ngu ingomukoote.
21 Ye Kristen dobooguline, ene noolengo nowoondonayi,
ngundo ma wilikoyelootoni ngu, ariya, noole Anut doongey-
imo yanggango dikawato.
22 Ngulo noole oo gulalo Anutno sumoo elo yemboonge-
watoku ngu, asa, ene oo ngu yunowa. Ndatelo ngulo,
noole enengo mamana mande ngu keyolo, ngunonggo ngu
noolendo oo teweloyi Anutndo ingooteku, ngu teteto.
23 Enengo mamana mande ngu ngandilo. Noole komo,
enengo Nangoni Yesus Kristusno nowoondonayimo hamoo
telo, ko, noole komo oni doboogulinayimbolo nowoondoyi
yunowato. Enengombo kuli ngundilo ewolo.
24 Ene oni gula, Anutlo mamana mande ngu keyowaku
ngu, asa, ene Anutdodo goboolo oodoli, Anutndo ngu on-
ingga ngudodo, newendemo ulo oolooteli. Anut enengo
Yuka Kundingiyi, noole yunootoni, noole Yukani ngundo
etuyelootoni, ingooteto. Anut noole nowoondonayimo
oolootelo ingooteto.

4

Anutlo Yukani, Ko, Yuka Biyomi

1 Ye, nolo Kristen dobooguline, mela nga bidodomo, ingondudu eyingo oni ebe ganagana oowooyingga tunootelo endeyootenggoku, ngulo ngu, ye ngulo mande ngulo nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Ngu oni ngundo, yeno ombulo ewanggo. Noole Anutnonggo Yuka Kundingiyi yunootoni, ngunonggo yeno etetolo ewanggo. Ene ye yuka bidodo nowoondoyemo hamoo ma tewelo. Kini, ye komo yuka bidodo, tewooyeloya kenoyi. Ene Anutnonggo, bine ombute, ngundi, kini bine.

2 Ye mete Anutlo Yuka Kundingiyi, ngu ngandilo ingowanggo. Oni bidodomonggo ewanggo, Yesus Kristus ngu kuli oni kilalongo tunooteyingo etenggoku oni ngu, Anutlo Yuka Kundingiyingga, ngudodo oolootenggo.

3 Ngundilo nangge, oni bidodo, Anutndo Yesus melako, ngano ma suleyoyingo, elo etenggoku oni nguno, yuka gula eneno ooloote. Ene Anutlomu kini. Ngundilo oni ngu, Kristuslo mundimundi oni ngulomu. Kuli, ye Kristuslo me oni ombuwalo etoyi ingowonggori. Ene kuli ombulo, ataga, melako ngano oolooteku nga.

4 Ye nolo Kristen simoone, ye ngu Anutlomu, ngulo yendo ngu ingondudu eyingo oni ebe ganagana, elo etuyeloyingo ngu, ye kuli wongooyi uyingo. Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyingga, ye nowoondoyemo oolooteku, ngulo yanggangoningga, ngundo Setanlo yanggangoni melako ngano oolooteku, ngu kuli dagate.

5 Ngu oni ngu, ene mela nogo ngalo oni. Ngundilo ngulo, enengo mande biyomiye ngudodo, mela ngalomu nangge. Ngulo ngu, mela ngalo oni biyomi, ngundo ngu, enengo mande biyomi etenggoku, ngu ingootenggo.

6 Noole ngu Anutlomu. Oni ene Anut ingootenggokungga, ngundo ngu, ene noolengo mande ngudodo ingootenggo. Ene Anutlo oni kini ngu, ene noolengo mande ngudodo ma ingowanggo. Ngu sunggigano nguno, noole ingooteto. Hamoo mande yukani, ko, ebe ganagana mande yukani, ngu nenengo oolengo wilikolo ingowato.

Nowoondoyi Teyingo Damoningga, Ngu Anutndo Ngulo Sembuli

7 Ye Kristen dobooguline, noole komo dobooguline yayimbolo nowoondoyi tewato. Ndatelo ngulo, oni dobooyi nowoondoyi teyingo damoningga, ngu Anutlo damoni oolengo. Oni ene nowoondoyi teweloyi damoningga, ngu keyowaku ngu, ene Anutlo nangoni telo, ko, ene Anutlo damoni ngudodo, gome watayi tewa.

8 Ene oni dobooyi ma nowoondoyi tewaku ngu, ene Anutlo
damoni ngudodo, ma ingoote. Ndatelo ngulo, Anut ngu ene
nowoondoyi teyingo damoningga, ngulo sembuli oolengo.
9 Anutndo ngu noolengo nowoondoyi telo, enengo Nan-
goni gulanangge yeni, ene melako ngano ombulo, noole
enengo kedaga, ngu yunowelo ombuwolo. Noole nguno
ingooteto. Hamoo oolengo, Anut ene noolengo nowoondoyi
ulungga oolengo tewolo, elo ingooteto.
10 Noole koletelo, Anutno nowoondoyi ma teyinowootowo.
Kini, koletelo Anutndo noolengo nowoondoyi yunowolo.
Ndatelo ngulo, Anut enengombo nangge, newende noole
yunolo, enengo Nangoni yeni, melako ngano ombulo,
ngundo noolengo mbumbuwanayi andangelo yokowelo om-
buwolo.
11 Ye Kristen dobooguline, ngu damoninggano nguno,
Anutndo noolengo nowoondoyi yunoyingo ngu etuyeloote.
Ngundilo ngulo, noole ngudodo komo dobooguliniayimbolo
nowoondoyi teyunowato.
12 Oni gulado ene Anut kuli ma kenowolo. Ene noole do-
boonayi nowoondoyi yunowatoku ngu, asa, Anut nooledodo
oluwa. Yo, Anutno nowoondoyi teyingongga ngu, nooleno
gome nenengo enggedodo teloluwa.
13 Anut enengombo, enengo Yuka Kundingiyi yunoyin-
gongga, nguno noole ingooteto. Noole enedodo oodooye, ene
ngudodo nooleno oluwalo ingooteto.
14 Noole enendo oo tewoku ngu kenolo, ngulo mandeni
wesiyolo ngandilo elo etuyelooteto. Awando enengo Nan-
goni yeni, mela ngalo oni simoo bale bidodo, ko yoyowelo
ombuwolo.
15 Oni gulado ngulo mandeni elo ewa, Yesus ngu Anut
Nangoni, elo ewaku ngu, ariya, Anutndo ngu oningga, ngu
newendemo ulo, ngudodo oodoli, ko Anutndo ngu oningga
ngudodo, goboolo oolooteli.
16 Ngundilo ngulo, noole hamoo ingooteto. Anutndo
noolengo nowoondoyi teyingongga, ngu ingolo, noole ngulo
nowoondonayimo hamoo tewa. Anut ngu nowoondoyi
teyingo damoni, ngulo sembuli oolengo. Oni ene nowoon-
doyi teyingo damoningga, nguno oolootekungga ngu, asa,
ngu oningga ngu, ene Anutdodo oodoli, Anutndo ngu on-
ingga ngudodo newendemo ulo ngudodo oluwali.
17 Nowoondoyi teyingo damoningga ngu, nooleno gome
nenengo oolengo tunootewaku ngu, asa, noole mela ngano
oolootetokuno, ngundilo damoningga, yanggango ulungga
tunootelo, nguno noole Kristus enengo kilalongo oolooteto.
Ngundilo ngulo, noole kootusina, wilikoyeloyingo nalu
ulungga nguno ma sosolewato.

18 Oni ene dobooyi nowoondoyi telo oolootekungga ngu,
ene dobooyiboya ngu ma sosolewa. Kini, ene nowoondoyi
teweloyi damoningga, ngu gome oolengo tetoni tunooteteku
ngu, asa, ngundo sosoleweloyingga, ngu keyolo andangetoni
toongewa. Sosoleyingo, ngulo damoni ngu ngandilo. Oni
ene mbumbuwani tewoku, gumi biyomi yoweloyimbolo
ingondudu telo, ngulo sosolete. Yo, hamoo, oni sosoletoyiga
ngu, noole ingooteto. Nowoondoyi teweloyi damoningga
ngu, eneno gome nenengo oolengo ma tunootetoni, ooloote.
19 Anutndo koletelo oolengo, noolengo nowoondoyi
yunootoni, ngulo noolebana doboogulinayimbolo, ngudodo
nowoondoyi yunowato.
20 Ene oni gulado ewa, no nowoondone Anut inootenolo,
ene dobooyiboya newende biyomi yewaku ngu, asa, ngu
oningga, ngu ene ebe ganagana ewolo. Ndatelo ngulo,
oni gula ene dobooyi kenolo, ngulo ene nowoondoyi ma
teyinowaku ngu, asa, ene Anut ma kenoweloyingga, ngu
ngudodo, newende inoweloyi, ngu ereremo kini.
21 Nga mamana mandega nga ngu, noole Kristusnonggo
yoyingo, ngu ngandilo. Oni gula, ene newende Anut inolo
ngu, asa, ene komo dobooyi ngudodo newende inoni.

5

Anutlo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngundo Mela, Ngalo Yanggangoni Dagatenggo

1 Oni bidodo, Yesus, Anutlo Nangoni, ene oni Anutndo
noole ko yoyowelo elo sunggi yeyingo, ngulo nowoon-
doyemo hamoo telo, ene Anutlo simoongo oolengo telo
oolootenggo. Yo, hamoo, oni bidodo ngu, enengo nowoon-
doye ngu awaye ngu inolo, ngunonggo, enengo simoongo
ngudodo nowoondoye yunootenggo.
2 Ngundilo nangge, noole nowoondonayi, Anut inolo,
ngunonggo, noole enengo mamana mande ngu keyolo ngu,
asa, noole ngu damoningga, nguno ingooteto. Noole Anutlo
simoongo, ngulo ngudodo nowoondoyi yunooteto.
3 Ene noole Anutlo mamana mandeni ngu keyowatoku
ngu, ariya, noolengo nowoondonayi ngu Anut inolo, ngulo
enengo mamana mandeni, ngu keyoweloyi, ngu kowuli kini.
4 Oni bidodo Anutlo simoongo telo ootoolo, ene mela ngalo
damoni biyomi ngu andangelo yokowonggori. Noole Anutno
nowoondonayimo hamoo tetetoku damoningga, ngunonggo,
noole ebeno yanggango telo, mela ngalo damoni biyomi ngu
dagateto.
5 Onendo, ene ebeno yanggango telo, ene mela ngalo
damoni biyomi ngu dagawo? Oni, ene Yesus ngu Anut

Nangoni, ngulo newendemo hamoo tewokungga, ngundo
ene mela ngalo yanggangoni, ngu dagawa.
6 Yesus Kristus ene sono (kundingiyi) sonowooweloyi,
ngulo damonimo ngudodo ombulo, ko, enengo dalowo de
mombinonggo wendootoni, ngudodo ombuwolo. Ene sonolo
damoni, ngunonggo nangge, ma ombute. Kini, ene sonolo
damoni, ko, dalolo damonimo ngudodo ombuwolo. Yuka
Kundingiyi ngu, ene mande hamoo nangge eweloyi, ngulo
sembuli. Yo, Yuka Kundingiyi, ngundo ngu Kristuslo da-
moni, wesiyolo elo noole etuyeloote.
7-8 Ngundilo ngulo, mande kabusa ngu bidodo Yesuslo elo
yootunoote. Ngu ngandilo: Yuka Kundingiyi, sono, dalo
ngu oo kabusaga, ngundo Yesuslo damoni, nenengo tunoo
etuyeloote.
9 Onindo mande elo wesiyootoyi, noole ingooteto. Ene
Anutndo mande, elo wesiyooteku, ngundo ngu, onindo
mande etenggoku, ngu hamoo oolengo dagate. Anutndo nga
mandega ewoku nga, ngu ene enengo Nangonimbolo mande
ewolo.
10 Oni, ene Anut Nangoni, ngulo newendemo hamoo
teteku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene Anutndo mandega
wesiyolo ewokungga, ngu ene kuli newendemo ingowolo.
Ene, oni Anutno newendemo hamoo ma teyingo ngu, ene
Anut Nangoni, ngulo mandeni hamoongga Anutndo eteku,
ngulo newendemo hamoo ma tete. Ngu damoningga nguno,
enengo newendemo hamoo, ngu andangelo yokootoni,
ngulo ene Anutdodo ngandilo ewa, Anutndo ebe ganaganalo
ete.
11 Ngu hamoo mandega Anutndo elo wesiyooteku, ngu
ngandilo. Anutndo ene kuli suwoo suwoo keda oluweloyiga,
ngu yunowolo. Ngu kedaga, enengo Nangonimo oolooteku,
ngu Anutndo noole yunoote.
12 Oni, ene Anut Nangoni, ngu woologongolo ngu, ene ngu
keda sugi sugi oluweloyiga ngu yowa. Ene oni Anut Nangoni,
nguno ma woologongolo ngu, asa, ene ngu kedaga ngu ma
yowa.

Noole Ingooteto. Noole Suwoo Suwoo Keda Oluweloyiga Ngudodo Oolooteto

13 Nondo nga mandega nga, yengo nakangolo yunooteno.
Ndatelo ngulo, ye Anut Nangoni, ngulo ingootoyiga, nowoon-
doyemo hamoo tetoni, ye nguno hamoo ingootenggo. Ye
ngu suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu kuli yowonggolo
ingootenggo.
14 Ngulo ngu, noole Anutlo ingondudu ngu keyolo oode,
ngunonggo noole oo gulalo Anutno yemboongewatoku ngu,

ariya, Anutndo noolengo yemboongengga ngu hamoo ingowa. Ngundilo ngulo, noole Anutlo ma sosolewato. Kini, noole mete Anut tanggeyimo oolouwato.

15 Nguno noole ingooteto. Ene noolengo yemboongeyingongga, ngu bidodo ene ingowa. Ngundilo ngulo, noole ngu ingooteto. Noole eneno oo gula yunoni, elo yemboongewatoku ngu, asa, ene oo ngu noole yunootoni yowatolo ingooteto.

16 Oni gulado dobooyi gula ngu mbumbuwa tetoni, kenolo ngu, ene Anutno ngu oningga, hooloowelo yemboongetoni, ngulo Anutndo enengo mbumbuwani andangelo yokolo, enengo keda oluweloyi ngu inowa. Ene oni ene mbumbuwa tewelo hahangelo oolooteku, oningga ngu, hooloowelo yemboongeweloyimbolo ma eteno. Ngundilo weti mbumbuwa, ngulo oni kumoolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyingga, nguno uwelo teteku, ngulo yemboongeyilo ma eteno.

17 Damoni bidodo nenengo kini, ngu damoni, ngu bidodo mbumbuwa. Ene weti mbumbuwa gidalega, ngundo oni yoyeni, Setanlo ende de nombono ma uwanggo.

18 Noole ingooteto. Oni bidodo, Anutlo simoongo telo oolootenggoku ngu, ene mbumbuwalo damoni, ngu ma keyolo oolootenggo. Ndatelo ngulo, Anut Nangoni enengombo enengo simoongo gome soboyeloote. Ngundilo ngulo, Setando kandeyi, ngu onino nguno yelo ma yodowoowalo ingooteto.

19 Noole ingooteto. Noole ngu Anutlo simoongo oolooteto. Ene oni mela bidodomo ngu, Setando ngulo tabango telo oolootelo ingooteto.

20 Yo, hamoo, noole tunoo ingooteto. Anutlo Nangoni, ngu kuli ombuyingongga ngu, ene noole ingondudu gomemu yunoweloyimbolo ombuwolo. Ngunonggo ngu, noole ngu Anutga, ngu hamoo oolengo gome watayi. Noole Anut hamoongga ngudodo, enengo Nangoni Yesus Kristus, ngudodo goboolo oolooteto. Hamoo oolengo, ene Anut oolengo, ene keda sugi sugi oluweloyi, ngulo sembuli.

21 Ariya, ye nenengo Kristen simoone, ye komo ebe ganagana anut ngulo yengombo, yengo gome soboyeloyi! Ngu hamoo oolengolo eteno.

2 Yon
2 Yonlo Mande Tabango

Nga bukga ngalo mande gumgum ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-3.
Nowoondoye hamoo oolengo dobooguliye yunoyi. 1:4-6.
Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. 1:7-11.
Akeyo elo mande ewolo. 1:12-13.

1 No Kristen oni, ngalo tabango koleteyingo, nondo yengo
nga so uyingga nga nakangolo, ge bale ulungga, gedodo
simoonggeboya yunooteno. Anutndo geya simoonggeboya,
ngu enengo elo, ye soleyelolo sunggi yewolo. No hamoo
mande elo, nowoondone ye yunolo, ngunonggo nakangolo
yunooteno. Yo, noolendo oni bidodo hamoo mande keyoote-
toku, noole bidodo yengo nowoondoyi yunooteto.*
2 Ndatelo ngulo, Anutlo hamoo mandega, ngu noole
nowoondonayimo oolooteku, ngu nooleno suwoo suwoo
oluwa. Ngulo ngu, noole ye nowoondoyi yunooteto.
3 Anut Awanayi ngudodo Yesus Kristus, Awalo Nangoni,
ayibiyini ngunonggo sumange yunolo, nowoondoye yeni,
imakeyingo tunootete. Yo, hamoo, Anutlo kumanangga nga,
noole enengo hamoo mande keyootetoku, ngundo noole
simoo bale sungo nowoondoyi yunowato.

Noole Nowoondonayi Teweloyi Damoningga, Ngu Komo Keyowato

4 Yengo simooye gidalega, Anutlo hamoo mande ngu
keyootenggoku, ngulo no oni oni oolengo teteno. Yo, ngu
simoongge Awando mamana mande yunoyingo, ngu gome
nenengo keyootenggo.
5 Ngundilo ngulo, ataga, ge bale ulungga, no gedodo
ngandilo eteno. Noole simoo bale sungo sungo, noole
bidodo komo doboogulinayimbolo nowoondoyi tewato. Nga
nondo mamana mande keda gula elo, ma yunooteno. Kini,
kulimi oolengo, noole mamana mande, nga Anutnonggo
yowootowo.
6 Nowoondoyi teweloyi damoni, ngu ngandilo. Noole
komo Anutlo mamana mande ngu keyowato. Kulimi

* **1:1:** Kristen oni tabango koleteyingo, ngundo Kristen pawa oowooyinggalo soboyelowolo. Ngundo Kristen simoo bale, pawa gulano tabango oni ngudodo, goboolo nakangolo yunowolo. Ngu ngandilo: bale ulungga ngu, Kristen tabango oni, simooye ngu Kristen simoo bale, pawa ende gulano oolootenggoku, ngulo ewolo.

oolengo, ye mamana mande ngandilo ingowonggori. Ye komo simoo bale sungo, ngulo nowoondoyi teweloyi damon-ingga ngu keyoya, endeyoya oliyilo ewolo.

Kristuslo Me Oni, Ngulo Ingondale Teyi!

7 Oni oowooyingga, noole ganayelowelo, ende bidodomo endeyootenggo. Ene ngandilo etenggo. Yesus Kristus, ene oni kilalongo tunooteyingo, elo nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Ngundilo etenggoku, oni ngu, ene ebe ganagana oni ngu, ene Kristuslo me oni oolengo.

8 Ngundilo ngulo, ye yengombolo ingondale teyi! Ye Anut-ndo ko yoyowoku ooga ngu duwoo ma yokowelo. Noolendo ko yanggango telo, ye etuyelowootoku, ngulo ooga ngu, ye komo ngu bidodo gome yanggango dowootoyi, oo ye yunowelo ewonggoku, ngu bidodo yowanggo.

9 Ene oni gula, Kristuslo mande gome yanggango ma dowoolo, ene ngunonggo mande gulano oolouwaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga, ngudodo ma oluwali. Ngundilo nangge, oni gula ene Kristuslo mande yanggango dowoolo keyowaku ngu, ariya, Awa Anut enengo Nangonimboya, ngu oningga, ngudodo goboolo oluwanggo.

10 Ene oni gula, ene Kristus oni kilalongo, tunooteyingo mandega, ngu ma yolo, ene kingo yeno ooloutoningga ngu, asa, ye ene kandeyi dowoolo, yolo, yengo yano ma uwelo.

11 Ndatelo ngulo, oni gulado, oni ngundilo ngu kandeyi dowoolo ngu, asa, ene ngu oningga ngulo ingonduduni biyomingga ngudodo suleyowa.

Mande Wenga

12 No mande oowooyingga yeno eweloyimbolo, ene no mande nga nakangowelo ma ingolo, ngulo no yokooteno. Kini, no nenengombo tanggeyemo toongelo, yeyolo, yedodo, nguno noolengo nangge goboolo bibitelo, mande elo ingolo, oni oni ulungga oolengo tewatolo ingooteno.

13 Anutndo yengo gumooye kuli yootunolo, enengo soleyeloyingo, ngulo simoongombo ngudodo, ye kam-bayelootenggo. Ngu hamoo.†

† **1:13:** Gumooye, ngu simoongombo, ye kambayelootenggoku, ngu ngandilo. Gumooye ngu Kristen simoo bale pawa gulalo tabango. Simoongo ngu tabango ngulo Kristen simoo bale.

3 Yon
3 Yonlo Mande Tabango

Nga so uyi kabusayi nga ngu, Yondo nakangolo ngu, enengo oowooyi so uyino ma nakangowolo.

Nga bukga ngalo mande gumgum ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-4.
Gayiyaslo oni oni teyi. 1:5-8.
Yondo Diyootirepis bungomo sanggili mande ewolo. 1:9-10.
Dimitiriyaslo mande gome. 1:11-12.
Akeyo elo, mande ewolo. 1:13-15.

1 No Kristen oni, ngalo tabango koleteyingo, nondo Gayiyas gengo nga so uyingga, nga nakangooteno. Ge komo nenengo Kristen doboone oolengo, no gengo nowoondone hamoomonggo, ge gunooteno.

2 Ge nolo Kristen doboone oolengo, nondo Anutno yemboongeteno. Gedo Gayiyasndo ko teteku, ngu yega, gome metemi tunooteweloyimbolo, ko, enengombo ngu-dodo gome metemi olinilo, gengo yemboongeteno. No kuli ingooteno. Gayiyas, gengo nowoondooge hamoo teyingo, ngu gome yanggango, elo ingooteno.

3 Kuli dobooguline gidalega, nono mayelo elo, gedodo ngandilo ewonggo. Gedo Anutlo mande hamoo damoningga, ngu keyolo endeyootelo etoyi, ingolo, ngulo no gengo oni oni ulungga oolengo tewono. Ndatelo ngulo, gedo Anutlo mande nenengo keyooteku, ngulo ngundilo eteno.

4 Yo, no nenengo simoonembolo mandeye, ingolo ngu, simoonembo hamoo mande damoni ngu keyootoyi, no ngulo oni oni ulungga telo, oolooteno. Yo, hamoo, ngu oni oni tetenokungga, ngundo nolo oni oni gidalega tetenoku, ngu dagate.

Gayiyasndo Ko Gome Tewolo

5 Ge nolo Kristen doboone, gedo Anutlo ko oni gome soboyelolo kawararayelooteku, ngu kewooloyemo ko oni gidalega ngu amana tunootewonggoku ngu, ge watayi kini. Ene geno mayetoyi, gedo ene ngudodo gome hoolooweyeloote. Ngundilo mande, ngu gome oolengo.

6 Yo, Anutlo ko oni gidalegado, ene Kristen simoo bale doongeyemo, gengo nowoondoyiga teteku, ngu yootunolo ewonggo. Ngu hamoo, gedo oo teteku ngu mete, ene Anutlo ko oni ootookoolo, gengo ya yokolo, Anutlo koni

tewelo satoyiga ngu, asa, gedo oo gidalega ngudodo ene
hoolooweyeloya yunootooga, yoya sayi. Ngundilo damon-
ingga, teteku ngu, asa, Anutndo, ngulo gome ingowa.
7 Ene nga kongga, ngalo oololo, ene Yesus oowooyi bingami
elo okooweloyi ngu tetenggo. Ene oni gidalega, Yesuslo
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu kandeyemonggo,
oo gula ma yowelo.
8 Ngundilo ngulo, noole komo oni ngundilo ngu
hoolooweyelowato. Ngundilo damoningga ngulo,
noole Anutlo hamoo mandega ngalo koni nga goboolo
gooboongoolo tewato.

Diyootirepis, Ene Damoni Biyomi Tewolo

9 Nondo Kristen, simoo balelo, mande gidalega nakan-
golo yunowono. Ene Diyootirepis ngu enengo koleteyingo
oluwelo ingolo, ngulo ene noolengo mande ma ingoote.
10 Ngundilo ngulo, no oololo, yeno toongelo ngu, no
enendo mande teteku, ngulo mande yootunolo ewano.
Enendo nooledodo mande biyomi oowooyingga elo,
konokono telo endeyoote. Ene ngu nangge ma teyingo,
kini, enengombo Anutlo ko oni yoyolo, enengo yano ulo,
ene ngudodo ma yomosiyeloote. Oni sungo gidalegado,
ko oni yoyolo, enengo yano ulo, yomosiyelowelo etoyi
ngu, enendo ngu soleyelolo, ene Kristen oni simoo bale
kewooloyemonggo, ngudodo oweyeloote.

Dimitiriyasndo Damoni Gome Tewolo

11 Ge, nolo Kristen doboone oolengo, ge mande damoni
biyomingga, ngu ma keyowelo. Kini, ge komo mande da-
moni gomengga, ngu nangge keyoya ko te! Hamoo, oni ene
mande damoni gome teteku ngu, ene Anutlo oni. Ngundilo
nangge, oni ene mande damoni biyomi teteku ngu, ene
Anutlo oni kini.
12 Oni bidodo, ngu Dimitiriyas, oowooyi bingami elo
okootenggoku ngu. Ene ngu Anutlo hamoo mandega, ngu
gome keyootoni, ngulo Anutndo enengo oni oni tetoni,
nondo ngudodo eneyo oni oni teteno. Ge ngu ingoote, nondo
mandega etenoku nga ngu, hamoo oolengo.

Mande Wenga

13 Nondo gengo mande oowooyingga, ewelo ingootenoku,
ene nondo ngu so uyimo nakangowelo ma ingooteno.
14 Ndatelo ngulo, no sodedonangge, no geno nguno oololo,
gedodo goboolo bibitelo, mande elo ingoweloyi, ngulo in-
gooteno.
15 Gengo nowoondoge ngu ayibinonggo olini. Gengo,
Kristen doboogulige, ngundo ge kambagelooteto. Ngulo

ngu, ge komo oolouya, noolengo Kristen doboogulinayi, ngu bidodo sungo sungo kambayelo. Ngu hamoo.

Yud
Yudlo Mande Tabango

Yems koneyo bodaga ngu oowooyi Yud. Ngundo nga so uyingga nga nakangowolo. Ene ngu Yemusga ngu, ene Yerusalemno oni simoo bale nowoondoye hamoo telo oluwonggoku, ngulo tabango oluwolo.

Mande gumgum nga bukno ingoweloyi ngu, ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande. 1:1-2.

Etuyeloyingo oni ebe ganagana, ngulo ingondale teyi. Ngundo mande etoyi ingoweloyi, ngulo damoniye, ko ngulo mamana mande yombuliyolo ngu, ngulo ogingoyingo suwoo suwoo yolo oluwanggo. 1:3-16.

Oni simoo bale nowoondoye hamoo teyingongga, ngunonggo nangge yanggango dikayi. 1:17-23.

Yesus Kristus, ko Anut, enengo oowooyi bingami, ngu nangge okoolo oluweloyi. 1:24-25.

1 No Yud, no Yesus Kristuslo ko oni. No ngu Yems koneyo.
Nondo nga mandega nga, so uyimo nakangolo ye yunooteno.
Ye simoo bale Anutlo menongga ngu ingolo keyootenggoku,
Awa Anut ngundo yengo nowoondoyi yunootoni, ko Yesus
Kristusndo ye soboyelootoni, oolootenggo.
2 No Anutno yemboongeteno. Anut, gedo nowoondoge
ene yunoya, sumangengge imakeyingo, ngu eneno yetooga
olini. Nguno ngu, enengo nowoondoyi teweloyi damoningga
yunootooga, ngu eneno oololo, ulungga oolengo tunootelo
oluwalo yemboongeteno.

Oo Etuyeloyingo Ebe Ganagana Onilo Mandeye, Ngulo Ye Ingonda Teyi!

3 Ye nolo Kristen dobooguline, koletelo no yengo Anut-
ndo, noole ko yoyoweloyi kongga ngulo mande nakangolo,
ye yunowelo ingondudu ulungga tewono. Ene ataga no
ngandilo ingolo, ngulo no komo nga mandega nga, ngandilo
nakangooteno. Yengo me oni gidalegado tewooyelootoyiga
ngu, ye komo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga,
ngu yanggango dowooyi. Ndatelo ngulo, nalu gulananggemo
nangge, Anutndo enengo oni simoo bale nowoondoyemo
hamoo teyingo damoningga, ngu yunowolo.
4 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku, ngulo
damoni ngandilo: Oo etuyeloyingo oni ebe ganagana gi-
dalega, tolige tolige, ye kewooloyemo ombulo, ene Anutlo
Kristen damoni nenengo, ko enengo ayibiyi, yunoweloyi

damoningga ngu yowoolengolo, toligemangge ene mande oowooyingga etuyelowelo ombuwolo. Ngundilo ngulo, ene tolige ye kewooloyemo ombulo, bosebalese damoni biyomi, ko damoni biyomi oowooyingga ngudodo, ngu telo etuyelootenggoku, ngu ye ngudodo, ngu mete tewanggolo tetenggo. Yo, ngundilo oni ngu, ene Yesus Kristus nangge ngu onilo tabangoye koletelo, ngu noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, nguno nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Yo, ngundilo oni ngu Anutndo enengo damoniye biyomi ngu kuli wilikoyelowoku, ene ngulo oonatewanggo.

5 Ye ngu oo ngu kuli ingootenggoku ngu, ene no yengo ingondudu ko yokutuwooteno. Ngu ngandilo: Kulimi Oo Sembuli Ulungga, ngundo Iserel oni Igipnonggo yoyootoni, sawonggori. Ene kootusina, oni simoo bale enengo ma ingolo, nowoondoyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa, ene ngu yuleni kumoowonggori.

6 Ngundilo nangge, kulimi Sambono Engel oni gidalega ngudodo, enengo koye Anutndo yunoyingo, ko ulungga ngu nenengo ma telo, ngulo enengo Sambo ende damoni ngu yokolo sawonggori. Ngundilo satoyi, asa, ngu naluno nguno, Anutndo yoyolo ya biyomimo yoyelo, nguno uto yanggango (sen), ngundo gosiyelolo yoyetoni, nguno suwoo suwoo sugi sugi ooleliko biyobiyomi ingolo oolootenggo. Ngundilo oodoyi, oololo, Anutndo wilikoyeloweloyi nalu ulungga, ngu sobowoolo oolootenggo.

7 Ngundilo nangge, kulimi oolengo, Sodom Gomora ende elayaga ngudodo, ko ende gidalega namoko oluwonggoku ngudodo ngundilo, ene Engel onindo tewonggoku, ngundilo tewonggori. Ene bosebalese damoni biyomi ngu keyolo, ko simoondo simoo dobooguliyiboya, baledoya, weletenggoku ngundilo tewonggori. Ngundilo tetoyi, ngulo Anutndo ngu ende elayaga ngu kamukowolo. Ngu ooga tewoku, ngu oo gaboyi tunoo, noole etuyelooteku, ngu noole Anutlo mandeni ma keyowatoku ngu, asa, ngundilo kowuli, ngu nooleno ngudodo tunootewa. Yo, noole Anutlo mandeni nenengo, ma keyowatoku ngu, asa, noole ngudodo Anutndo yoyolo, Setanlo ende de nombo ma kumooweloyi nguno oolongooyelowa.

8 Ngu ebe ganagana oni, ataga oolootenggoku nga ngu, ene ngundilo nangge telo, enengo gabo biyomi oowooyingga kenolo, ngunonggo ene goweye damoni biyomi oolengo ngu tetenggo. Ene noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngulo manggowo toongoolo, ene windawinda biyomi telo, ene Sambono Engel oni ngudodo mande kootuyisina etenggo.

9 Ene kulimi, Anutlo Engel onilo tabango koletelo,
oowooyi Mayikel, ngundo Setandodo yumooyinolo, kootuy-
isina mande biyomi ma ewolo. Kini, ene Moseslo bingo
onendo yowalo, Setandodo mande gumgum elo longge
nangge telo, nguno ene Setandodo mande kootuyisina ma
ewolo. Kini, ene ngandilo ewolo. Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, Anut enengombo nangge ngu geyolo elo, ma-
mananggelowa! Ewolo.
10 Ene nga ebe ganagana oni ngando ngu, ene oo bidodo
damoni ma ingolo, ngulo mande biyomi etenggo. Ene mande
damoni ingootenggoku ngu, ene nusago ingonduduye kini,
ngulo damoniye ngundilo tetenggo. Ngundilo damoningga
ngundo hamoo oolengo yombuliyelootenggo.
11 Yo, ngu etuyeloyingo oni ebe ganagana ngu, ene komo
ingondale teyi! Ndatelo ngulo, ene kuli, Keyinlo newende
boguboguwoolo, tetenggoku damoningga, ngundilo endey-
ootenggo. Yo, ene ulilo nangge ingondudu tetenggoku, ngulo
enengo goweye ngu yolo, Belamlo damoni keyoweloyim-
bolo inowonggo. Ene Anutlo mande ngu yokolo, Korando,
oni gidalega ngudodo windawinda tewonggoku, ngundilo
tewonggo. Ngu damoninggano nguno, Kora, enengo ko oni
ngudodo hamoo oolengo oonatewonggo.
12 Nalu bidodomo, ye gooboongoolo Anutlo ko dobooguliye
ngudodo nowoondoyi telo, oowali simbo katenggo. Ene ngu
ebe ganagana oni ngu yengo goobooye ngu yombuliyolo biy-
omi tetenggo. Yo, ene sono oowali logono kini ngu neteng-
goku, nguno ene enengo oowali ngu sobowooweloyi, ngulo
ma sosoletenggo. Kini, ene enengombolo nangge ingolo, oni
sungo oodoolo wenonootenggoku, ngu hoolooweyelowelo
ma ingootenggo. Ebe ganagana oni ene goboole Sambono
sono kini doogobo yolo, sungo sungo kingo sateku, ngundilo.
Ene de tanggooli nalunimo, ma enggeteku ngulo. Ene de
kumooni, onindo damonidodo gumootenggoku ngundilo.
13 Yo, ebe ganagana oni ngundo oyumo yoweloyi mande
damoni ngu tetenggo. Nguno ngu, ebe ganagana oni,
ngulo damoniye biyomi sono tuwi ulungga ombulo, koodoyi
nogolu digi bungomo yeteku ngundilo. Ene Sambono doo-
tumbo enengo musiye oolengo yokolo, sungo sungo sateng-
goku ngundilo. Ngu oni, ngulo ooleli, iliyo oolengo, Anutndo
sungo yeyunootoni, sugi sugi oluwanggo.

Ene Ngulo Uliyi Biyomi Oolengo Yowanggo

14-15 Inok ngu, Adamlo soweni oololo, kandegula gidem-
bolo elayaga, nguno ene tunootewolo. Anutlo mandeno,
Inok Anutlo ingonduduni elo, ngu ebe ganagana onino ngulo
ewolo. No kenootoowe, Anut Oo Bidodo Sembuli, nga

enengo Engel oni ulungga oolengo, ngu ma kandangeweloyi, ngu enedodo goboolo ombutoyi yeyooteno. Ene oni bidodo biyomi tewonggoku, ngu andangelo wilikoyeloweloyimbolo ombute. Yo, oni Anutlo mande ingolo, ngu ma keyootenggoku ngu, enengo damoniye biyomi telo oluwonggoku, ngu bidodo kenolo ingowanggo. Yo, mbumbuwadodo oni ene hamoo oolengo Anut kootu inootoyi, ngundilo ngulo, Anutndo, enengo mande damoniye biyomi oolengo enedodo tewonggoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga yunowelo ombuwalo ewolo.

16 Ngu oni ngu, ene Anutdodo kootuyisina mande elo, ko oo bidodo eneno tunootewoku, ngulo nowoondoye biyomi ingootenggo. Ngundilo ngudodo, enengo nowoondoye ulu teweloyi damoningga ngu telo, keyolo endeyootenggo. Ene meno manggalu telo, enengo bingamiye elo okoolo, ngunonggo ene oni gidalega ngudodo, oowooye bingamiye okoolo ganaganayelolo, ngulo oo kingo woosoolo yoweloyimbolo.

Ye Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Dowooyi

17 Ene ye nolo Kristen dobooguline, ye Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo Aposel onilo mandeye kuli ewonggoku, ngu ingondudu teya ingoyi.

18-19 Ene yeno ngandilo ewolo. Kootusina nalu wengamo, oni gidalega Anutlo mande damoni ngudodo, yumooyinolo, Anut kootu inolo, nowoondoye ulu teyingo damoni biyomi ngu telo oluwanggo. Ene ngundilo telo, Anutlo Kristen oni simoo bale, ngu kewooloyemo ulo ganaganayelolo, yoyeni, ene usowoolo sungo sungo tetenggo. Yo, ngu oni biyomi nguno Anutlo Yuka Kundingiyi eneno kini. Ngulo ene mela ngalo damoni, ngulo nangge ingondudu tetenggolo ewolo.

20 Ene ye nolo Kristen dobooguline, ye bidodo komo suwoo suwoo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo kundingiyingga, ngu yengomo yengomo yanggango teyinoya oliyi. Ye komo suwoo suwoo, Yuka Kundingiyi, ngulo yanggangoni, ngunonggo Anutno yemboongeyi.

21 Anutndo yengo gome ingootoni, ngulo yengo endeyoyingo damoningga ngu tunoo etuyelolo, ye enengo ingondudu nangge keyoyi. Ye ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ye kumana ulungga yunowa. Ye komo ngu nalungga, ngu sobowooya, noolengo, Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus Kristus, ngulo ayibiyini ngu ye keda sugi sugi oluweloyi ngu yunowa.

22 Ye komo oni gidalega enengo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu bodaga yokowonggoku, ngulo nowoondoyi
teyunoya hoolooweyeloyi.
23 Kristen oni gidalega, ngundo biyomi tetoyiga ngu, asa,
ye komo sodedonangge, ene hooloowetoyiga, Anutlo oole
metemi nguno ko oolouyi. Yo, ye oni ngundilo nowoon-
doyi teyunolo, hoolooweyelolo ngu, asa, ye komo ngulo
ingondale teyi! Kinitetoyi ngu, asa, ye ngudodo mete mbum-
buwa tewonggokulo ngulo ye solewanggo. Ene ingondudu
kulimi ngulo damoniye, ngu towi soloyi sugabododo oolengo
ngundilo. Ye komo damoni ngundilo ngulo, sosoleya sungo
saya oliyi.

Anutno Eseteweloyi

24 Anutndo ene mete ye soboyelolo kawararayelootoni,
ngulo ye mela ma wongosogulumoolo yulewa. Enengo dul-
idalinimo ombuteku, naluno nguno, Kristusndo ye yoyolo,
ngandilo ewa, yeno biyomi gula kini. Ene ngundilo etoni, ye
ngulo oni oni ulungga oolengo tewanggo.
25 Ngu Anut gulananggega, ngundo nangge, noole ko yoy-
oyingo, ngu Yesus Kristus ngulo koningga, nguno noolengo,
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, noole ngulo bingami elo
okoowato. Ene nangge noolengo sobosobo koleteyingo
ulungga ooloote. Ene yanggangonidodo dulidalinidodo
oolengo. Ene oo bidodo sobosobo tabango ooloote. Ene
kuli ooluwolo. Ngundilo nangge nalu bidodomo, kootusina
ngudodo oluwa. Ngu hamoo oolengo.

Oo Tunooteweloyi (Rewelesen)
Oo Tunooteweloyilo Mande Tabango

Ngu naluno nguno, Yesus ene kumoolo, Sambo endemo ooletoni, nguno ngu, mooma onibi kandegula gidembolo gulanangge, ko mooma kandegula nguya, (65) yokowolo. Ngundilo mooma yokolo, nguno ngu, Yondo nga so uyingga nga nakangowolo. Ngu naluno nguno, Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingo, Simoo bale ngundo kowuli ulungga koolowoowonggori. Ngundilo telo, nguno oowooye biyomi oolengo elo yutolo yombuliyelowonggori. Ngundilo tetoyi ngulo, Yondo so uyi nga nakangolo ewolo. Ene komo Yesusno koleteya ingondudu teya, nguno yanggango dikaweloyi, ngulo damoningga ngu, nga so uyingga nga nakangowolo. Ngu Yesuslo konimo, nguno ngu, Anut ene nguno yanggango oolengo yelo, enengo me oni Setanlo keyimo oni, ngu dagawonggori. Nguno oo gome gome ulungga tewonggori. Oni simoo bale onendo Anutlo mande damoni ngu gome oolengo keyootenggoku, ngulo nakangowolo. Yondo ene kuli mande damoni ngundilo ngu, nga so uyino ngano nakangowolo.

1 Nga so uyingga nga, Yesus Kristusndo oo bidodo kuli etuyelowolo. Ngu oo bidodo nalu bodaga nangge tunooteweloyi ngu, Anutndo Kristus etungootoni, ngundo enengo ko oni etuyelowolo. Asa, Anutndo enengo Sambono oni suleyootoni, ngundo nono ombulo, no, Yon, enengo ko oni oo ngu tunoo etunelowolo.
2 Nondo Anutlo mande, ko, Yesus Kristuslo mande ngu bidodo ingolo kenowonoku oo ngu bidodomo, nga so uyinggano ngano nakangowono. Mande nga hamoo oolengolo ewolo.
3 Nga mandega nga, nondo nakangowonoku ngu, Anutndo oo kootusina tetoni tunooteweloyiga, ngulo mandeni nga ngu, oni kandangelo, ingolo, keyootenggoku ngu, Anutndo ye gome soboyelowa. Ndawugalo ngulo, ene ingootenggo. Ngu nalungga ngu namoko tetoni, nguno Anutndo oo bidodo tewelo ingowoku, ngu bidodo temukowa ingowolo.

Kristusndo Mande Soweyootoni, Kristen Oni Goobooyingo Kandegula Gidembolo Elaya (7) Nguno Oolouwolo

4 No Yondo, nga so uyingga nakangolo, ye Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elaya, Esiya melako nguno oolootenggoku, ngulo nakangoyunooteno. No Anut kuli keda oluwoku, ataga nguya keda oolooteku, ko, kootusina ko

ombuweloyi, nguno yemboongetoowe, enendo mete sumangeni nowoondoye imakeyingo damoni ngu yunowa. Yuka Kundingiyi ngulo koye ngu kandegula gidembolo elaya telo, Anut tanggeyimo dikalo oolooteku, ngundo nguya sumange nowoondoye imakeyingo damoni, ngu mete yunowa.

5 Yesus Kristus oningga ngu, ene Anutlo mande nenengo wesiyolo eteku, enendo nguya sumange nowoondoye imakeweloyi, ngu yunowa. Yesus koletelo melenonggo ko keda ootookoolo, mela oni sobosobo koleteyingo ulungga, ngulo sobosobo tabango ooloote. Ene newende noole yunolo, enengo dalowobo noolengo mbumbuwa andangeyunowolo.

6 Ngulo ngu, noole enengo nowoondonayimo hamoo teyingongga, nguno ulo, Eweyi Anutlo woolo yeyingo oni telo oluwato. Yesus Kristus ngu sugi sugi noolengo sobosobo oluwa. Ngulo ngu, noole komo suwoo suwoo enengo oowooyi dulidalini yanggangoni oolooteku, ngulo bingami elo okoowato! Ngu hamoo oolengo!

7 Gome ingoyi! Yesus goboole kewoolokuli ombuwa! Ngundilo ombutoni ngu, oni bidodo enengo doongeyembo kenowanggo. Ngundilo telo, oni kuli ene sanggawelo uleyingoku nguya kenowanggo. Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngundo ngu, Yesusndo ko teyingo ngu ingolo, ngulo nowoondoyi ulungga tewanggo. Oo ngu hamoo oolengo ngundilo tunootewa!

8 Oo Bidodo Sembuli, Anut, ngundo ngandilo ewolo. Nondo nangge no kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya nondo nangge oolootenolo ewolo. Ngu hamoo Oo Bidodo Sembuli ngu kuli oluwoku, ko, ataga nguya oolooteku, kootusina ko ombuwa. Ene Anut yanggangoni ulunggadodo.

Yondo Gabono Kristus Kenowolo

9 No Yon, no yengo Kristen dobooye, noolengododo Kristusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngulo ngu noole goboolo, kowuli koolowoolo, tewoolo yanggangoni nguya goboolo ootoolo, noole Anut mande damoningga ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, nguno ulo ootoololuwato. Nondo Anutlo mande oni simoo baleno yootunolo wesiyolo elo, ko, Yesusndo oo hamoomu etunelootoni nguya, eneno etuyelootoowe ngu, asa, ngulo oni no noyolo, Patmos meladonimo, ngano ya biyomimo ngundilo noyokootoyi oolooteno.

10 Sande naluno, Yuka Kundingiyimbolo yanggangoni, ngundo nono tunootetoni, kootunesinanggo manggowo gula

yanggango etoni, no ingootoowe, unggu ngguyi ngundilo ingowono.

11 Ngu manggowooga, ngundo ngandilo ewolo. Ge oo bidodo kenooteku ngu, ge komo so uyimo nakangoya, soweyootooga, Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elayaga Epesas, Smerna, Pegamum, Tayatara, Piladelpiya, Sardis, Leyodisiyano suleyootooga oolounilo ewolo.

12-13 Asa, no ngundilo ingolo, yowoolengolo, ngu oningga mande nono ewoku ngu kenootoowe, solu Lam gol kandegula gidembolo elaya oodoni, Lam ngu kewooloko oni gula oluwolo. Ngu oningga ngu, Anut Nangoni Oni Kilalongo kenowono. Ene towi pelungga kuduwootoni, keyimo utoni, Let gol kosingeyiwoole kowoolo gosiyowolo.

14 Enengo tabango uyi namboyi ngu gooboolembale ngundilo. Doongeyi ngu de solu dedeku ngundilo.

15 Keyi ngu solu oolengo degido ngundilo. Enengo manggowo ngguyi ingootoowe, sono tuli ngguyi ngundilo.

16 Ene kandeyi koondosina ngu dootu kandegula gidembolo elaya dowoolo, ko manggowoomo duge kuningo gide gide oluwolo. Enengo omukumundoongo ngu sa kewoolo yanggango oolengo yeteku ngundilo.

17-18 No ngu oo ngu kenolo soluyokolo, keyi damonimo ukelo, ulo, oni kumooyingo ngundilo tewonowo. Ngundilo tetoowe, ene kandeyi koondosinanggo nodowoolo ewolo. Ge ma sosolewelo. Nondo nangge, no kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya, nondo nangge oolooteno. Kulimi no kumoowonomu, ko ataga keda ootoolo, yade oololo, kootusina nguya sugi sugi oluwano. Noso nangge oni kumooweloyi logo teweloyi ngulo sobosobo, ko, nondo yanggangododo oni suleyelootoowe, Setanlo ende biyomimo uweloyi ngulo nguya sobosobo.

19 Ngulo ngu, ge komo oo ataga tunooteweloyi, ko kootusina tunootewaku, ngu bidodo kenowoku, ngu nakango.

20 Ge kandene koondosina dootu kandegula gidembolo elaya kenolo, ko, gol solu lam kandegula gidembolo elaya kenowoku, ngu mande yamonggawo, ngulo damoni ngu ngandilo: Dootu kandegula gidembolo elaya ngu Sambono oni Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elaya ngulo sobosobo; solu lam kandegula gidembolo elaya ngu, Kristen goobooyingo kandegula gidembolo elaya ngu. Ngundilo ewolo.

2

Epesas Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

1 Kristusndo ewolo. Yon, gedo nga mandega nga nakan-
goya soweyootooga, Sambono oni Engel Epesas goobooyingo
sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga
ngandilo. Nga mandega nga Yesus kandeyi koondosina
dootu kandegula gidembolo elaya dowoolo, ene gol lam
solu kandegula gidembolo elaya ngu kewooloko oodoni,
ngunonggo no nga mandega nga yeno soweyooteno.
2 No kuli ingooteno. Ngu ye Epesas oni simoo bale
nowoondoyemo hamoo teyingo yengo damoni, ko, kowuli
tetenggoku nguya kuli ingowono. Yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo nguno yanggango dikalo, ngunonggo oni
damoni biyomi tetenggoku, ngu yoyokootenggo. Ngundilo
oni, ngundo ye ganayelolo etenggo. Noole Anutlo Aposel oni
kilalongo nangge etenggo. Ene yengombo damoniye kenolo
wilikolo ingootenggoku, ngu nguya Anutlo Aposel oni kini.
Ene ebe ganagana oni nangge.
3 Yo, no ingootenoku ngu, ye no oowoonembolo nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu yanggango telo, ngunonggo
kowuli ulungga koolowoolo, ye ma kiyayi yetenggo.
4 Ene ngundilo ngulo, no ye yeyondandangelo, ngulo oo
gula no kowuli ingooteno. Ye amana nowoondoyemo hamoo
teyingo nguno ngu, nowoondoye bidodo nguno yewonggo.
Ene ataga ngu damoni metemingga ngu yokowonggo.
5 Ye kuli damoni gomemu teyingo, ngulo ingondudu
teyi. Ye ngu damoningga ngu bidodo yokolo, ye kuli
sungo yowoko salo oolootenggo. Ngundilo ngulo, ye
komo nga mbumbuwa tetenggoku nga yokoya, nowoondoye
yowoolengootoningga, damoni gome kuli tewonggoku, ngu
ko teyi. Ngundilo ma tetoyi ngu, asa, no yeno nolo solu lam
(Yuka Kundingiyi) oolooteku ngu andangelo yootoowe, ye
oleliko oluwanggo.
6 Ene damoni metemi telo oolooteku, ngu ngandilo. Ye
ngu noya Nikoletiyan oni watangga, ngulo damoniye biyomi
oolengo nguya longgeyootenggo.
7 Ariya, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga in-
goni! Yuka Kundingiyimbo Kristen oni goobooyingo, ngu
elo etuyelolo ewolo. Ene oni enengo newendemo hamoo
teyingo, nguno yanggango dikalo oode ngu, asa, ene mete
Sambo endemo kongga nguno oolelo, de tanggooli gome
Anut doongeyimo keda sugi sugi oluweloyi oolooteku, ngu
newanggolo ewolo.

Smerna Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

8 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono
oni Engel Smerna goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno

oolouni. Nga mandega nga, ngu Yesusnonggo ombute. Ngundo nangge, kuli amana damonimonggo ko wengamo nguya, ngundo nangge ooloote. Ene kuli kumoowoolomu, ko ataga ene keda oolooteku, ngundo nga mandega nga yeno soweyoote.

9 No yeno kowuli ogingo oo tunootetoni ingootenggoku, ngu no ingooteno. Ngulo ngu, no ingootenoku ngu, ye melako ngano keda oluweloyi oo sitoyi ulungga kini, bodaga nangge yootenggo. Ene Anutndo ye hoolooweyelolo, kumana ulungga yunoote. Ene ngu oni watangga ngundo noole Yuda oni Anutlomu elo etenggo. Ngundilomu, ene ye yumooyinolo mande biyomi etenggoku, ngulo ene nolomu kini, ene Setanlo keyimo oni nangge.

10 Nalu bodagano, nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo tewooyelolo, ogingo yowanggo. Ene ye ngulo ma sosolewelo. Ye kewooloyemo oni gidalega Setando tewooyelolo, enengo ya biyomimo yoyetoni, nalu kande elaya oluwanggo. Ene ye komo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango dowoolo, yade oololo kumoowanggo. Ye ngundilo tetoyi ngu, nondo keda sugi sugi oluweloyi ngu kingo oolengo duwoo yunowano.

11 Asa, oni sodeyidodo mande nga gome ingoweloyi ngu, ene komo mande gome Yuka Kundingiyimbo Kristen oni goobooyingomo eteku, ngu gome ingoyi! Oni ene newendemo hamoo ngu yanggango dowoolo oolooteku ngu, ngundo Setanlo ende biyomimo nguno ma oolouwa. Hamoo oolengo kini! Elo ewolo.

Pegamum Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

12 Nga mandega nga nakangoya, soweyootooga, Sambono oni Engel Pegamum goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Nga mandega nga, Yesus ene duge pelungga gulanangge ngu kuningo gide gide, ngunonggo suleyootoni ombute.

13 No kuli ingootenoku ngu, yengo ende ngu Setanno yambo mande ulungga telo oolootenggoku, ngulo musiyo. Ene ye nolo oowoone gome dowoolo, ngulo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo no oowoone ma oongootenggo. Ene kulimi oni oowooyi Antipas, ngu yengo endemo nguno oodoni ngu, enengo newendemo hamoo teyingo ngulo uleyi kumoowolo. Ndadilo ngulo? Yengo ende ngu Setanlo musiyo. Nga naluno nguya, ye ngu nolo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango ootoolo, ngulo no oowoone ma oongootenggo.

14 Ngundilo ngulo, nondo oo gidalega yendo tetoyi, kenowonoku, no ngulo kowuli ingooteno. No mande oo

ngulo yeno ewelo. Oni gidalega Pegamum nguno oolootenggoku ngu, ene mboolo ebe ganagana oowooyi Belam, ngulo damoni yanggango dowoolo, ngunonggo ene oni oowooyi Belak etungowolo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bale ganaganayelolo yoyootoyi, mbumbuwa telo, yuka biyomi nguno woolo yeweloyi oowali ngu nelo, ene bosebalese damoni biyomi nguya tetenggo.

15 Ngundilo ngulo, oni gidalega ye kewooloyemo oolootenggoku, ngundo Nikoletiyan galo damoniye biyomi etuyeloyingongga, ngu nangge keyootenggo.

16 Ngulo ngu, ye komo nowoondoyemo hamoo teya, yowoolengoya, ngu damoni biyomingga ngu yokoyi. Ngundilo ma tewanggoku ngu, asa, no sodedonangge yeno tunootelo, ombulo, duge pelungga gulanangge ngu kuningo gide gide manggonemo oolooteku, ngando ngu, oni nguya ebe ulewato.

17 Ariya, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga Yuka Kundingiyimbo Kristen goobooyingomo eteku nga, gome ingoni. Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, dikalo oode ngu, asa, nondo ngu oningga ngu Sambono oowali, ene kuli ma kenoyingomu, ngu inootoowe newa. Ene nguya digi namboyi bodaga inowanoku, nguno oowooyi keda nakangoyingo oolooteku, oni digi yowokungga, ngundo nangge kenolo, oowooyi keda ngu ingowalo ewolo.

Tayatara Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

18 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono oni Engel Tayatara goobooyingo sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Anut Nangoni ngundo nga mandega nga yeno suleyoote. Enengo doongeyi ngu de solu ngundilo. Enengo keyi ngu Ayen koolongguyi yowali ngundilo gome oolengo.

19 No yengo damoniye tetenggoku, ngu bidodo kuli ingomukooteno. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko, oni sungombolo nowoondoyi teyingo damoningga ngu, no kuli ingowonowo. Ye ko telo, nolo oowoonemonggo oni hoolooweyelootenggoku, ngulo onindo kowuli ye yunootoyi, ye nguno yanggango dikalo, kowuli koolowootenggo. Ngundilo damoni gome ngu koletelo tewonggoku ngu, ataga ngu dagalo ulungga oolengo tetoyi tunootete.

20 Ene no ye yosanggawelo mande gula ewano. Ye bale oowooyi Yesebel, ngu yokootoyi, yeya ooloote. Ngu balega, ngundo ngandilo ete. No Anutlo ingondudu eyingo bale. Ngundilo ewoku ngu, ene ebe ganagana mande nangge

ewolo. Ngu balega ngundo nolo ko oni damoni biyomi oolengo etuyelootoni, ene bosebalese damoningga ngu keyolo, telo, ngunonggo ene yuka biyomi ngulo woolo yeweloyi oowali nusago ngu netenggo. Nelo, ngulo ene mbumbuwa tetenggo.

21 Nondo ene newende yowoolengoweloyimbolo nalu inootoowe oode, ene enengo bosebalese damoni biyomingga ngu ma yokolo, ene newende yowoolengowolo.

22 Ngundilo ngulo, ene damoni biyomi ma yokootoni ngu, asa, nondo sayi ogingododo ulungga ngu balega ngu inolo, ko, oni eneya endeyootenggoku ngu, ene nowoondoye ma yowoolengowanggoku ngu, nondo ene nguya sayi ogingododo ulungga, ene yunootoowe yowanggo.

23 Ngulo ngu, nondo enengo simoongo nguya ulewe kumoowanggo. Asa, ngundilo tetoowe ngu, Kristen oni simoo bale bidodo nguno kenolo ingowanggo. Ingootoyi, onilo ingonduduye nowoondoye newendemo ngu bidodo wilikolo ingooteno. Ingootoowe, oo biyomi bidodo ye tewanggoku, ngu sungo sungo ngundilo gumi teyunowano.

24-25 Ene ataga Kristen oni simoo bale gidalega Tayatarano ooloottenggoku, ye ngu balega ngulo mande damoni biyomi nguno ma ulo, ko Setanlo damoni biyomi kombiteyingo ngu bidodo ingondudu ma telo tetenggo ewolo. Ye ngu oni ngulo, yeno ngandilo eteno. Ye komo Yesuslo nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu komo yanggango dowoolo, yade yade oololo, no ko tunooteyingo naluno, ngu nangge dowoolo, oodoyi ngu, asa, no kowuli gula ye ma yunowano.

26 Oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo, dikalo ootoolo, ngunonggo nolo ko logo oo telo yunowonomu, ngu telo, keyolo oodoyi ngu, asa, nalu wenga oolengomo ngu, no ngu oni ngu nolo yanggangone ulungga yunowano. Yunootoowe ngu, oni simoo bale mela bidodo tabango oniye tunootelo, ngundo soboyelowanggo.

27 Anutlo mandeno eneno ngandilo ewolo.

Ngu oni ngundo oni simoo bale yanggango soboyelootoyi, onindo oni gula usutoko Ayen dowoolo, ngundo yudoyi, ngundilo yanggango soboyelowanggo. Ngundilo soboyelolo, oni bidodo wilikoyelowaku ngu, nogo kumbe usosowootoyi sosolango yeteku ngundilolo ewolo. *Sam 2:9*

Awane Sambo endemo oolooteku, ngundo ko no (Yesus) nunowolo. Ngundilo nangge, ngu oni nguya no hooloowenelolo, ko ngundilo nangge tewanggo.

28 Ngu oni ngu nondo suwoononggo dootu boyi ooleteku ngu yunowano. Ngu damoni ngandilo: Ene Yesusya sugi sugi oluwanggo.

29 Asa, oni ene sodeyidodo mande ingoweloyi tetoningga
ngu, ene komo nga mandega nga Yuka Kundingimbo Kristen
oni simoo baleya eteku nga ngu, ene komo gome ingoni! Elo
ewolo.

3

Sardis Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

1 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sam-
bono oni Engel Sardis Kristen goobooyingo ngu sobowoolo
oolooteku, nguno oolouni. Oningga (Yesus), ene Anutlo Yuka
Kundingiyi kandegula gidembolo elaya dowooteku ngu, ko
ene dootu kandegula gidembolo elaya dowoolo oolooteku,
ngundo yeno mande ngandilo suleyootelo ewolo. No kuli
ingooteno. Ye no oowoonemo ko tetenggoku, nguno kuli
ingowono. Oni oowooyingga ngu ingondudu tetenggoku,
ngu yendo nolo ko gome oolengo tetenggolo ingootenggo.
Ene ngu hamoo oolengo kini. Ye kuli hamoo mande ngu
yokowonggori.
2 Ye ootookooya ingoyi! Yengo Kristen damoniye
ngu kinitewelo teteku, ngulo ye komo yanggango
teyunoyi. Yengo damoniye bidodo tetenggoku, ngu nondo
kenootoowe, nolo Anut doongeyimo nenengo kini.
3 Ye kuli Anutlo Mande Keda Mesalango ngu ye kuli ingolo
yowonggo. Asa, ye mandeni ngu komo ingonduduyemo ko
ingondudu teya, gome sobowooya, nowoondoye yowoolen-
goya, Anutlo mande ngu keyoyi. Ye wetolo oode ma
ootookootoyi ngu, asa, no yeno yakaka oni ngundilo windoga
tunootewano. Nolo nalune wilikoyeloweloyiga ngu, ye ma
ingootenggo. Ye nowoondoye ngu towikumba sugabododo
ngundilo.
4 Ngulo ngu, Sardis Kristen oni gidalega ye kewooloyemo
oolootenggoku, ene ngundilo nguya kini. Ngu oni ngu,
enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu namboyi oolengo.
Nowoondoye ngu towi nenggulo namboyi oolengo, ngu
ngundilo. Ngu oni ngu, noya endeyolo oluwato.
5 Oni ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yang-
gango oolengo dowoolo, dikalo oolootenggoku ngu, asa,
nondo kumba namboyi ngu, ene yunolo, ko, nondo
enengo oowooye Sambo endemo so uyimo simoo bale keda
oluweloyi oowooye nakangootenoku, nguno oluwa. No
enengo oowooye ma toongoowano. Kini, nondo enengo
oowooyi nolo Awanemo, ko, enengo Sambono Engel oni
nguya, ngu tunoo yootunolo ewano.

6 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye
komo Anutlo Yukanimbo Kristen simoo bale goobooyingo
musiyo bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

Piladelpiya Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

7 Nga mandega nga nakangoya soweyootoowega,
Sambono oni Engel Piladelpiya Kristen goobooyingo ngu
sobowoolo oolooteku, nguno oolouni. Ngu ngandilo: Nondo
kundingiyi oolengo (Yesus), ko, no oo teweloyi etenoku
ngu, ngu no hamoo temukooteno. Nondo Yerusalem ende
kedaga Sambono oolooteku, ngulo sobosobo koleteyingo
oodoowe, kuli Dewitndo oluwoku ngundilo. Nondo yamako
goosootoowe ngu, oni gulado mete ko ma goodoowa.
Ngundilo nangge, no yamako goodootoowe ngu, oni gulado
mete yamako ngu goosooweloyi nguya kini. Yesusndo nga
mandega nga elo nakangowolo.

8 Yendo no oowoonemo ko bidodo tetenggoku ngu, no
kuli ingowono. Ngulo no yengo hoolooweyelootoowe,
ngunonggo oni gidalega nguya yedodo nowoondoyemo
hamoo tewanggoku, nguno ombuwanggo. Oni gulado
ngu mete yengo ko ngu ma gosiyelowa. Yengo watangga
nguno, ye oni simoo bale oowooyingga kini, ene ye oni
kewooloyemo, no oowoone yootunolo, ewelo ngu, ene ma
sosolewolo.
9 Ngulo ngu, ye ingootenggoku ngu, Yuda oni watangga
ngu Setanlo mandeni keyolo, ngunonggo ngandilo etenggo.
Noole Yuda oni ngulo soweni. Ngundilo etenggoku,
ene Anutndo ene ko yoyoweloyi oningga sunggi yeyingo,
nguno nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, ngulo hamoo
oolengo, ene Yuda oni kini. Ene ebe ganagana oni nangge.
Ngulo ngu, ye ingoyi! No ngu oni ngu yoyewe, ene ombulo,
yengo oowooye bingami ngu okoowanggo. No yengo gome
ingootenolo ewolo.
10 Ye ngu nolo mandene gome dowoolo, keyolo,
ngunonggo yanggango dikalo, kowuli bidodo yeno ombutoni
koolowoowonggo. Ngundilo ngulo, nalu sosowoomo Setanlo
tewootewoo oni simoo bale melako ngano oolootenggoku,
ngu tewootewoongga ngu yeno ma tunootewa.
11 Ngulo ye gome ingoyi! No yeno sodedonangge tunootewano. Ngulo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga
oolooteku, ngu gome yanggango dowootoyi, ngulo oni gulado ngu ooga ngu ma yombuliyowa. Ye ngundilo tetoyi ngu,
asa, yengo suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngu kingo oo
duwoo yoweloyi ngundilo yowanggo.

12 Asa, oni ene newendemo hamoo teyingo ngulo yang-
gango dowoolo, dikalo oodoni ngu, nondo ene yanggango
yewe, nolo Anutga, ngulo goobooyingo ya Tempel ngulo
osiyi ngundilo yewe dikawa. Nguno ngu, ene suwoo suwoo
oluwa. Ngu oningga ngu, ene Anutlomu, ko ene Yerusalem
ende kedaga sambononggo ombuyingomu, nguno sugi sugi
oluwa. Nolo oowoone keda nguya ngu oningga inowano.

13 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye
komo Anutlo Yukanimbo Kristen simoo bale watangga ngu
bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

Leyodisiya Kristen Oni Watangga Oolootenggoku, Ngulo Mande Soweyowolo

14 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, Sambono
oni Engel Leyodisiya Kristen watangga ngu sobowoolo
oolooteku, nguno oolouni. No (Yesus) hamoo mande ngalo
Sembuli. Nondo ngu Anutlo mande ngu nenengo suwoo
suwoo yootunolo eteno. No ngu, oo bidodo Anutndo yeyingo
ngulo Sembuli. Ngulo ngu, nondo nga mandega nga yeno
soweyolo eteno.

15-16 No yengo damoniye tetenggoku, ngu kuli ingootenoku
ngu, ye nowoondoye gingo kini (nowoondoye hamoo ma
teyingo oni ngundilo); ko, yengo nowoondoye gookingo
oolengo nguya kini (oni nowoondoyemo hamoo teyingo
oolengo ngundilo). Yo, ye yanggango no ma kenelolo, nolo ko
nguya yanggango ma dowoolo tetenggo. Kini, ye ngu wata
elagano ngu kewoolokono oolootenggo. Ngundilo ngulo,
nowoondone kowuli ulungga ingolo, ngulo no mindeweloyi
teteno.

17 Ye ngandilo ingondudu telo, etenggo. Noolengo wem-
bunayimo nangge, noole bobeye, sitoyi ulungga yolo, Anut
doongeyimo no oni nenengo oolootetolo ingootenggo. Ngulo
noole oo gulalo ma wenonolo, elo ingootenggo. Ngundilo
ingolo, ngulo ye yengombo oowooye bingamiye okootenggo.
Ene ye ma ingootenggo. No doongenemo ngu, ye howoo-
longo oni oolengo telo, doongeye kilingo yelo, mbilimbili
oolootenggoku ngundilo.

18 Asa, ataga no yeno yootunolo ewelo. Ye nolo nowoon-
doyemo hamoo teyingo yanggango yetoyi ngu, hamoo gol
ngundilo. Ye ngundilo tetoyi ngu, nolo Yukane ngundo
ye gome soboyelowa. Ye sitoyiyedodo tewelo ngu, asa, ye
komo nolo gol hamoongga kuli kalo, yomosiyoyingongga
ngu uliyoyi. Asa, ye mete kumba namboyi (nowoondoye
namboyi) ngu uliyolo, kuduwoolo yemulo ngu, ye mbilimbili
ootoolo, ma oyumo yowanggo. Ye mete doongeyembolo

Marasin uliyolo doongeyemo yetoyi, mete tetoni, gome doongetewanggo.

19 Oni gidalega no nowoondone ene yunolo ngu, asa, nondo enengo damoniye biyomingga, ngulo mamanayelolo, yoyolo yoonenengoyelowano. Ngulo ngu, ye komo yengo damoniye biyomi ngu bidodo wilikoya, ingoya ngu, nowoondoye yowoolengoyi.

20 Ye gome ingoyi! No yengo nowoondoyebolo yamakoyi ngu dabemimo ootoolo, ngunonggo no yengo nowoondoyemo ombuwelo, ngulo no kakasa telo oolooteno. Oni gulado ngu nolo manggone ingolo, no negonelootoni ngu, asa, no yani newendemo (nowoondoye newendemo uweloyi) ulo, eneya oowali goboolo nelo, ene no eneya goboolo oluwato.

21 Kristen oni ene Setanlo tewooni nguno yanggango dikalo, dagalo ngu, asa, ene mete nolo sobosobo yaba bibiteweloyi, ngusina bingaminidodo nguno goboolo bibitewato. Kuli no nguya Setanlo tewootewoo ngu yanggango yelo, dagatoowe, ngulo Awanembo yaba bingaminidodo bibiteweloyi musiyosina, no nunootoni bibitetelo.

22 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweloyi gome ngu, ye komo Anutlo Yukanimbo Kristen simoo bale watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Elo ewolo.

4

Sambo Endemo Yambo Mande Teweloyi, Ngulo Gaboyi

1 Nga nalu ngalo mande kinitetoni ngu, asa, Sambo ende yamakoyi goosootoni, nguwoole no Yon oo gaboya gaboya kenowono. Ngundilo kenootoowe, ngunonggo manggowo gula kuli ingowonoku manggowoogaku, unggu ngguyi ngundilo etoni ingootoowe ewolo. Ge ngano ooletooga, nondo oo bidodo kootu tunooteweloyi, ngu etunggelowelo ewolo.

2 Sodedonangge Anutlo Yukani nono ombulo, yanggango nunootoni, nguno Sambo ende ngulo sobosobo yaba gomengga kenootoowe, nguno oni gula bibitewolo.

3 Oni yaba bingamidodoga nguno bibitewokungga, ngu no kenootoowe, enengo goweyi ngu digi nakanakangoyingo oo yowali yoyingo oowooyi Yaspa, ko, digi gula seleyingo oowooyi Koniliyon ngundilo kenowonowo. Wowo ngundo ngu, digi gome titoyingga oowooyi Emelal ngundilo, ngundo enengo yaba gomengga ngu pawangolo oluwolo.

4 Yaba bingamidodo ngu, onibiga ko namolaya nguya (24) bibiteweloyi, ngundo Anutlo yaba dulidalinidodo kewooloko ulungga oolooteku, ngu pawangolo oodoyi, ko, oni tabango

onibiga ko namolaya nguya (24) ngundo ngu sanganimo bibitewonggori. Ngu tabango oniku ngu, ene nenggulo namboyi oolengo telo, ko gome tewonggoku, ngulo gol tomokuyi ngu tabayemo kuduwoowonggori.

5 Yaba bingamidodo ngunonggo gusilo ngguyi ingolo, ko yowali nguya telo, toongetoni kenowonowo. Ngundilo tetoni, ngu ingowono. Yaba omukumundoongosina nguno solu himi kandegula gidembolo elaya oluwonggoku, ngu Anutlo Yukani ngulo koni kandegula gidembolo elaya ko teyingo ngulo gaboyi.

6 Yaba bingaminidodo bibiteweloyi omukumundoongosina oo gula nguya oluwolo. Ngungga ngu, sono koongeyingo ulungga ngu oo gaboyi kenoweloyi ngundilo gome himi oolengo. Oo namolaya keda oolootenggoku, Anutndo Sambo endemo yewoku, ngundo yaba bingaminidodo ngu pawangowonggori. Ngu Oo Keda oolootenggoku, ngu kootuyesina, nomoyesina nguya doongeye oowooyingga oolengo oolootenggo.

7 Oo keda namolaya oolootenggoku, ngulo koleteloga ngu layon ngundilo; elayayiga ngu, bulmakau ngundilo; kabusayi ngu, oni omukumundooye ngundilo; namolayayiga ngu, punggi ulungga ngundilo ululumelo ooloote.

8 Oo Keda Oolootenggoku namolayaga ngu, ene sungomo sungomo, wiliye kandegula gidembolo gulanangge oolootenggo. Ngu wiliye bidodomo ngu, sanganisina newendesina nguya doongeyedodo nangge oolootenggo. Suwoo suwoo, nalu bidodo, ene yambo ngandilo Anutno utololootenggo. Ene ngundilo telo ma kengetenggo.

Ge noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi. Ge Oo Bidodo Sembuli ngulo oni bidodo bingamingge elo okootenggoku ngu, ge yanggangonggedodo oolengo. Ge Kundingiyi, Kundingiyi, Kundingiyi oolengo! Ge kuli oluwoku, ataga nguya ooloote. Ngundo nangge, kootusina ko ombuwalo ewolo.

9 Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngundo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitetoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngundo naludodomo Anut oowooyi bingami dulidalinidodo, ngu elo okoolo, eneno esetewonggori.

10 Ngundilo tetoyi, ngu tabango oni onibiga ko namolaya nguya (24), ngu enengo yaba bingamidodo nguno bibitelo, ene Anutno yambo mande telo, keyi damonimo boodoo oondookelo, enengo gol tomoku ngu yolo, Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, keyimo yelo, ngulo bingamini, elo okoolo, ngu ngandilo etenggo.

11 Ge noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi Anut ulungga
oolengo! Ge Oo Bidodo Sembuli, ngulo noole mete
oni bidodo nowoondonayi ngu, komo gengo dul-
idalige oowoongge, ngu elo okoowato. Ndatelo
ngulo, ge yanggangonggedodo oolengo! Gengo
ingondudunonggo nangge oo bidodo yemukootoyi
oolootenggoku, ngulo Sembuyelo ewolo.

5

Oo Kootusina Tunooteweloyi Ngu Bukno Oodoni, Ngulo Loogootelo Gosiyowolo

1 Anut enengo yaba gomemo bibitelo, kandeyi koondosina
nguno, buk wagayingongga oodoni, nondo Yon kenowono.
Buk ngu newendesina sanganisina nguya nakangoyingomu
ngu oodoni, ngu sunggi kandegula gidembolo elaya yelo,
sunggi yelo gosiyoyingo, ngulo onindo buk newendemo
mete ma kandangewanggo.
2 Ngundilo oodoni, no Sambono Engel oni yanggango-
nidodoga kenootoowe, ene manggalu telo ewolo. Oni
onendo ene mete ngu buk wagayingongga, ngu sunggidodo
ngu mete oomboongewa? Elo ewolo.
3 Ngundilo etoni, ene oni gula Sambo endemo oolooteku,
oni melako ngano oolooteku, ko, oni mela newendemo
kumootoyi meleyelootoyi oolooteku, ngundo mete buk
wagayingongga, ngu sunggidodo oomboongelo, wesiyolo,
newendemo mande ngu kenoweloyi oni gula ma ooloote.
4 Ngundilo ngulo, oni gulado ngu bukga ngu kenondandan-
gelo, wesiyoweloyi ngulo sembuli nguya ma kenolo, ngulo
no sendolo biyobiyomi tewono.
5 Ngundilo tetoowe, tabango oni gulado nono ewolo. Ge
sendo yokoya, gome ingo! Yuda soweno, ngunonggo oni
soboyeloyingo oni (Yesus) tunootewoku, ngu Dewitlo osiyi.
Ngundo ene Setanya ebe yanggango oolengo utolo, enendo
Setan dagawokulo, ngulo ene mete ngu buk wagayingo
sunggi ngu oomboongelo wesiyowalo ewolo.

6 Ngu naluno, no Yesus kenootoowe, dikalo oluwoku,
ngu Sipsip nangoni udoyi kumooyingo ngundilo. Ene Oo
Keda Oolootenggoku namolayaga, ko, tabango oni ngu ke-
wooloyemo dikawonggori. Ngu Sipsip Nangoningga ngu
nggamaliyo kandegula gidembolo elaya, ko, doongeyi kan-
degula gidembolo elaya oluwolo. Ngungga ngu, Anutlo
Yukani ngulo ko kandegula gidembolo elaya, ngulo koye gula
gula ngu gaboyi. Anutndo ngu kongga ngu mela bidodomo
suleyootoni oolouwolo.

7 Sipsip Nangoningga, ngundo Anut enengo yaba bingamidodo nguno bibitetoni, ngu kandeyi koondosina buk wagayingongga oolooteku, ngu yowolo.
8 Enendo yootoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga ngu, ko, tabango oni onibiga ko namolayaga, ngudodo Sipsip Nangonimo penggootelo, yambo mande tewonggori. Tabango oni ngu bidodo sungo sungo Gita gula oowooyi Harup, ngu yolo, ko, koondo gol yowali yoyingo oolengo woolo kundingiyi ndindingododo, ngu koondomo hangelo oluwolo. Ngu woolo gome kundingiyi ndindingododoga, ngu ngandilo: oni simoo bale Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yemboongewonggori.
9 Ene yambo kedaga ngandilo ulewonggori.

Hamoo oolengo, ge komo nga buk wagayingongga nga, enengo sunggi bidodo ge mete oomboongelo yolo wesiyowa. Ndadilo ngulo, onindo ge gudoyi kumoolo, ngunonggo gengo dalogebo onilo weti mbumbuwa ngu uliyelolo ko yoyootoni, ngulo Anut doongeyimo oni nenengo tunootewonggori. Yo, ge oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu oni sowe bidodo, ko, mande bungeye bidodo, ko, goweye gula gula bidodo, ngu uliyelowonggori.

10 Gedo oni simoo bale geno nowoondoye hamoo teyingo ngu tetoyi, noolengo Anutga nguno woolo yeyingo oni watangga tunootewolo. Ngundilo telo, ene melako oni ngalo sobosobo nguya telo oluwanggolo ewolo.
11-12 Ariya, no ko doongetelo, Sambono Engel oni oowooyingga oolengo ma kandangeweloyi, ngu yeyowonowo. Ngu Sambono Engel oni, ko, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ko, tabango oni ngu bidodo Anutlo yabani bingamidodo, ngu pawayelolo meno mogulu ulungga telo, yambo yanggango uleyingo ngu ingowonoku, ngu ngandilo:

Sipsip Nangoningga nga ngu, kuli onindo utoyi kumoowolo. Ngundilo ngulo, ene komo mete yanggango bidodo yolo, ko, oo gome gomemu, ingoyingo gome nguya ko yanggango ulungga oolengo yowa. Yo, ene mete oni bidodobo Sipsip Nangoni bingami elo okoolo, ko, dulidalinimbolo nguya yootunolo elo, eseteyinootenggolo ewolo.

13 Ngu naluno, no oo bidodo Anutndo yewoku ngu Sambo endemo, melako ngano, ko, mela newendemo ameno, wendeyino nguya oolootenggoku, ngulo nowoondoye bidodo eneno yambo utolo, etoyi, ingowonoku, ngu ngandilo:

Noolendo Anut enengo yaba bingaminimo bibitetoni, ko, Sipsip Nangoni (Yesus) nguya enengo oowooyali

bingamiyali, elo okooteto. Suwoo suwoo dulidalidodo
ko yanggango ngu bidodo, ngu enengomu nangge! Elo
ewolo.
14 Ngu Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngundo ewolo.
Ngu hamoo oolengo, etoyi, asa, tabango onidodo ngu nguno
penggootelo, yambo mande tetenggo.

6

Sipsip Nangonimbo Buk Wagayingongga Ngulo Sunggidodo Kandegula Gidembolo Elaya, Ngu Oomboongewolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sipsip Nangoni kenootoowe, ngundo ngu bukga sunggidodo kandegula gidembolo elayagado gosiyoyingongga, ngu dowoolo, sunggi koletelogaku oomboongetoni kenowono. Ene ngundilo tetoni, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngulomu gulado manggalu telo, mande etoni, ngu ngguyi gusilo ngundilo etoni ingootoowe ngu, ge ombulo ewolo.

2 No ngundilo ingolo doongetelo, oni gula, ngundo Hos nombo salayingga ngu sanganimo bibitewolo. Ene idi nasa dowoolo, tomokuni gol tabangomo oodoni kenowono. Ene ebe utolo, dagayeloweloyimbolo oolo, enendo kuli dagayeloyingo ngundilo.

3 Ngundilo tetoni ngu, asa, Sipsip Nangoni, ene sunggidodo elayayiga, ngu oomboongetoni, ingootoowe, Oo Keda Oolootenggoku namolaya, ngulomu elayayiga ngundo manggalu telo ewoliyo. Ge ombu! Ewoliyo.

4 Ngundilo etoni, Hos gula seleyingo oolengongga tunooteyingo, ngu sanganimo oni bibitewolo. Anutndo ngu oningga yanggangoni inowoku, ngulo ngu oningga, ngundo onilo nowoondoye ayibi damoni ngu andangelo yokowolo. Yokootoni, ngulo oni ene nowoondoye ebe ulewelo damoni ngulo hahangelo, ebe uleweloyi nangge ingolo tetenggo. Oni Hos sanganimo bibitelo oolooteku ngu, ene duge pelungga, ngundo ebe uleweloyi kongga, ngulo dowoowolo.

5 Ngundilo kenootoowe, Sipsip Nangoningga, ngu buk ngulo sunggidodo kabusayi, ngu oomboongewolo. Ngundilo oomboongetoni, ingootoowe, asa, oo keda oluweloyi ngulo kabusayigakundo ewolo. Ge ombulo ewolo. Ngundilo etoni, no doongetelo, Hos iliyongga kenowono. Hos sanganimo oni gula bibiteyingo, ngu kandeyimo oo kowuli wilikoweloyi (Skel) gula dowoowolo.

6 Asa, ngu naluno, no ingootoowe, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngu kewooloyemo manggalu telo ewonggori. Onindo sa gulanangge ko uliyi ngulo beyeyi bidodo yolo,

ngundo oowali bobodi nangge yolootenggo. Ene onilo oo
ulumi ko Wayin ngu ma yombuliyowelo! Elo ewonggori.

7 Sipsip Nangoni, ngundo buklo sunggidodo namolayayiga
ngu oomboongetoni, ngu ingootoowe, Oo Keda Oolooteku
namolayayiga, ngundo ewolo. Ge ombu! Elo ewolo.

8 Ngundilo etoni, no doongetetoowe, Hos goweyi man-
doniyi gula tunootewolo. Hos sanganimo, oni gula bib-
iteyingongga ngu oowooyi Kumooweloyi, oni gula oowooyi
Setanlo Ende Biyomingga, ngundo kootu kootu dowoow-
elo ombuwolo. Anutndo ngu oni elayaga ngu yanggango
yunowolo. Ngulo ngu, duge sanggayi, ko sayi gula gula,
ko, oowali kumooyingombo, nusago gokimbo nguya mela
bidodomo gumi namolaya, ngulomu gulananggebo yombu-
liyelolo yulewali.

9 Ngu naluno, ene buklo sunggidodo kandegulayiga ngu
oomboongetoni, doongetelo, Kristen oni enengo nowoon-
doyemo hamoo tetoni yuleyingomu, ngulo gaboye Anutno
woolo yeweloyi yaba ngu newendemo oolootenggoku, ngu
yeyowonowo. Kulimi, ngu oni ngu Anutlo mandeni gome
dowoolo, ngunonggo onino mande wesiyolo etuyelootoyi,
ngulo me onindo yutoyi kumoowonggori.

10 Kristen oni kumooyingo ngulo gaboye, ngundo meno
manggalu telo, ngandilo ewonggori. Ge Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, yanggangonggedodo kundingiyi oolengo, gengo
damoningge mandege ngu hamoo oolengo. Nalu ndadi ge
noolengo dalonayi wendoyingongga, ngulo me oni simoo
bale melako ngano oolootenggoku, nguno gumi wilikoyelolo
wendangewa? Elo ewonggori.

11 Ngundilo etoyi ngu, ariya, Anutndo kumba namboyi
pelu pelungga, ngu oniku kuduwooyunolo ewolo. Ye nalu
bodaga nangge kengetoyiga, yengo dobooguliye ko gob-
ooloye ngu, Yesuslo sulena oni ngulo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu nguya kumootoyigo, nondo sunggi elo ewonoku
kinitetoni ngu; asa, no gumi wendangelo yunowanolo ewolo.

12 Ngu naluno nguno, no kenootoowe, ene buklo sung-
gidodo kandegula gidembolo gulanangge oomboongetoni,
ngulo mela nga bidodomo imimi ulungga oolengo yowolo.
Ngu naluno, sa ngu ooleli iliyo oolengo, ya gabuyi ngundilo
tunootewolo. Kombo nguya seleyingo oolengo dalo ngundilo
tunootewolo.

13 Ngu naluno, dootu bidodo melako soleyingo, de koonda
tanggooli doogo yanggango ulunggado umamingootoni,
pitilo sisoleteku ngundilo.

14 Sambo nguya oololo, wagalo kinitetoni, towi wagaten-
goku ngundilo tewolo. Mela pupulidodo ko meladonidodo

nguya, enengo musiye oolengo ngu yokolo, woosoolo, oololo
ombulo tewonggori.
15 Ngundilo tetoyi ngu, mela nga sobosobo koleteyingo
oniku, oni oowooyedodomu, me onilo tabango oniku, beye
sitoyiyedodo oni, yanggangoyedodo oni, kingo sulena oniku,
ko, oni bidodo kingo oolootenggoku ngu bidodo, melako
ngano oluwanggoku, ngundo salo oololo, mela pulimo
oolelo, digi kowu newendemo kombitelo, ko digi ululu
kootuyesina nguya kombitewonggori.
16-17 Ene sosoleyingo ulungga oolengo telo, mela pupuli,
ko, digi ululu nguno meno manggalu telo ewonggori. Anut
enengo yaba bingaminimo bibiteteku, ko, Sipsip Nangoni
nguya nooledodo sanggili ulungga tewonggori. Ngulo mela
pupuli, digi ululu, yendo ombuya, noole wiliyeloya oon-
gooyeloyi! Ndadilo ngulo, ngu nalu ulungga oolengo, nguno
elayaga, ngundo sanggiliyali ulungga oolengo, ngu nooleno
gumi ulungga oolengo tunootewolo. Onendo nguno dikalo,
yanggango yewa? Hamoo oolengo, noole yanggangonayi
eneya eneya kinilo ewolo.

7

Anutndo Iserel Oni 144,000 Logoyelootoni, Enengo Ko Teweloyimbolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sambono Engel oni namolaya,
mela ulungga nga bidodo wenga wengamo dikalo, oodoyi
kenowonowo. Kenolo, ene mela ngalo doogo namolayaga
ngu yodowootoyi, ngulo doogo ngu mela, wendeyi, ko, de
nguya ngu uwootoni, ma oomoowolo.
2 Anutndo ngu Engel oni namolayaga, ngu yanggango
oolengo yunolo, ngu kootusina mela sambo ngu yombu-
liyeloweloyimbolo yoyewonowo. Ngu naluno ngu, sa oo-
letekusina nguno Sambono Engel oni gula tunootewolo.
Anut keda oolooteku, ngundo ngu Engelngga, ngu kongga
ngu teni, elo sunggi yewolo. Ngundilo ngulo, ngu Sambono
Engelngga, ngundo Engel namolayaga nguya meno mang-
galu telo ewonggori.
3 Ye mela, de, wendeyi nguya sodedo ma yombuliyelowelo.
Noolendo koletelo Anutlo ko oni kembawasayemo, Anutlo
sunggi yelo, yokootooye ngu, asa, kootusina ye mete oo ngu
yombuliyoyilo ewonggori.
4 Ngu naluno, oni ndadilo Anutndo logoyelowoku, ngu no
ingowono. Ene Iserel oni sowengga ngu bidodomo (144,000)
logoyeloyingo, ngu ngandilo.
5-8 Yuda sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewong-
gori.

Ruben sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Gad sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Aser sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Naptalayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Manasa sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Simiyon sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Liwayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Isakar sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Sebulan sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Yosep sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.
Beniyamin sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo tewonggori.

Kristen Oni Oowooyingga Oolengo Sambono Oolootenggoku, Ngu Ma Kandangeweloyi, Ngulo Mandeye

9 Ngu naluno nguno, no doongetelo, oni simoo bale ulungga oolengo ma kandangeweloyi, ngu gooboongoolo oodoyi yeyowonowo. Ngu oni simoo bale ngu oni sowe bidodo, oni mela bidodomonggo, oni goweyi gula gula bidodo, ko, mande bungeye gula gula bidodo, ngu oni bidodo, ene Anutlo yaba bingamimo bibiteteku ngu doongeyimo, ko, Sipsip Nangoni doongeyimo nguya dikawolo. Ene kumba namboyi oolengo yemulo kuduwoolo, kandeyemo toonggoo uyi dowoowolo.

10 Ngundilo dowoolo, dikalo, meno manggalu telo, ngandilo ewolo. Noolengo Anut, enengo yaba bingamidodo nguno bibitetoni, ko, Sipsip Nangoni ngundo noole ko yoyoyingo! Elo ewolo.

11 Sambono Engel oniku Anutlo yaba bingami nguno pawangolo, dikatoyi, ko tabango oniku, ko Oo Keda Oolootenggoku oo namolayaga nguya pawayelowonggori. Ngu bidodo Anut tanggeyimo omukumundooyesinanggo penggootelo, yambo mande telo ewonggori.

12 Ngu hamoo oolengo! Noole gengo oni oni telo, bingamingge okoolo, gengo dulidali eteto. Ge nangge ingoyingonggedodo, yanggangonggedodo, ngulo ngu, noole geno esetelo, bingamingge okoowato. Ge nangge noolengo Anut, suwoo suwoo sugi sugi ootoolo, oololo oluwa! Ngu hamoo oolengo! Elo ewonggori.

13-14 Ngu naluno ngu, tabango oni gulado no sumoo nunolo ewolo. Ngu simoo bale kumba namboyi kuduwoolo,

oolootenggoku, ge ingooteku ngu onendo? Ge kuli ingooteku, ene ndanonggo mayelo oolootenggo? Etoni, nondo gumi ewono. Kini, oni ulungga, gedo etooga ingowelo etoowe, ariya, oni ulungga ngundo ngandilo ewolo. Ngu oni ngu, nalu wengamo, Setanlo tewoo wenga oolengongga, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguno yuleyi kumoowonggori. Ngu kuli Sipsip Nangoningga ngulo dalowo, ngundo enengo nowoondoye towikumbaye nguya sonowootoni, namboyi tunootewolo.

15 Ariya, ene Anut doongeyimo dikalo oolootenggo. Nguno ngu, suwoo suwoo, ene Anutya goboolo ootoolo, koni teyinootenggo. Ngundilo tetoyi, Anutndo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitelo, ngunonggo ene gome soboyeloote.

16 Ngundilo soboyelolo oodoni, ene oowalilo, sonolo, ko ma ingowanggo. Sa gookingo, oo gulado nguya, goweye ko ma yoodewa.

17 Ndadilo ngulo, Sipsip Nangonimbo ene Anutlo yaba bingaminidodo tanggeyimo ootoolo, ngunonggo ene gome soboyelolo ooloote. Ene ngunonggo yoyolo, sono omungo gomengga suwoo suwoo ngundilo oolelo, noole keda oluweloyi ngu yunootoni, oolooteku, nguno oni yoyolo ombuwa. Anutndo oni enengo kowuliye bidodo andangeyunootoni, ene ko ma sendowanggolo ewolo.

8

Sipsip Nangonimbo Buklo Sunggiyi Kandegula Gidembolo Elayayigaku Oomboongewolo

1 Ngu naluno nguno, Sipsip Nangoni ene buklo sunggiyi kandegula gidembolo elayayiga ngu oomboongewolo. Ngundilo tetoni ngu, Sambono oo oolootenggoku ngu bidodo, ali mogulu kini oololo, nalu bodaga (1/2 Awuwa) nenetelo oluwonggori.

2 Ngu naluno, no Yon Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya Anut doongeyimo dikatoyi, Anutndo unggu gulanangge nangge Engel oni ngu yunootoni yeyowono.

3 Ngundilo tetoni ngu, Sambono Engel oni gulado, Anutlo woolo yeweloyi nombo tanggeyimo ombulo dikawolo. Nguno dikalo, ene woolo yeweloyi gol koondoyi yowali yoyingo oolengo ngu dowootoni, Anutndo Sambono Engel oni de situmi ngundo woolo kundingiyi ndindingododo ooleloluwoku, ngu oowooyingga inowolo. Engel onindo ngundilo dowoolo, Kristen simoo balelo yemboongetenggoku ngulo wooloyi nguya gooboongoolo, dowoolo, Anutlo

yaba bingaminidodo ngu omukumundoongosina nguno woolo yewolo.

4 Ngu woolo kundingiyi, ndindingododo ngu, ko Kristen onilo yemboongeweloyidodo ngu bidodo gooboongoolo, Engelndo dowootoni, ngunonggo Anut doongeyimo oolewolo.

5 Ngundilo telo, asa, Engel onindo gol koondo yowali yoyingo oolengo nguno woolo kundingiyi ndindingododomu oolooteku, ngu yolo, ene woolo yeweloyi musiyomo, ngunonggo de dogoni yolo, gol koondoyimo yetoni, hangelo ooletoni, yolo, melako oolongootoni uwolo. Utoni ngu, nguno gusilo ngguyi ulungga utoni, ngguyi gula gula, yowali ulungga solu ooletoni, ko, mela imimi yowolo.

Sambono Engel Oni Unggu Uwoowolo

6 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya, ene kandeyemo unggu kandegula gidembolo elaya uwoowelo tewonggori.

7 Engel koleteloga, ngundo ungguga ngu uwoowolo. Uwootoni, asa, Ayis sambononggo ko de dogoni dalobo yowoolengoyingomu, ngu oo kabusaga ngu yolo, melako oolongootoni uwonggori. Mela, de ngu bidodo logowootoni sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sosi de gulanangge mela gulanangge demukowolo. Ngundilo telo, so keda nguya ngu bidodo demukowolo.

8-9 Sambono Engel koleteloga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, ko Sambono Engel oni elayagakundo, enengo unggu uwoowoli. Uwootoli ngu, asa, mela puli ulungga dedeku ngundilo tunootetoni, Engelndo yolo, wendeyino oolongootoni, wendeyi koongeyingomo uwolo. Ngundilo tetoni ngu, wendeyino wesowootoni, sosi kabusa tunootetoni, ngulomu wendeyi sosi gulanangge dalo tunootewolo. Ngu sononggano ngu dalo tunootetoni, nguno oo keda oolootenggoku ngu bidodo kumoomukootoyi, nguno wanggo oolootenggoku ngu bidodo yombuliyelootoni, biyomi yemukowolo.

10-11 Engel elayayiga ngulo koni kinitetoni ngu, asa, Sambono Engel oni kabusayiga, ngundo enengo unggu uwoowolo. Uwootoni ngu, asa, dootu ulungga ngu oowooyi kowoo, ngundo solu oolengo delo, sambononggo, melako, sonono, ko sono omungo nguno nguya solewonggori. Ngundilo soletoni ngu, asa, sono bidodo ko sono omungo bidodo ngu usowooyelootoni, ngulomu sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sono sosi gulanangge, ko sono omungo sosi gulanangge nguya, ngu sono kowoo tunootewolo. Ngundilo tetoni ngu, oni simoo bale sono kowoo tunootewoku, ngu nelo ngu, sodedonangge kumoowonggori.

12 Sambono Engel kabusaga ngulo koni kinitetoni ngu, asa,
Sambono Engel oni namolayayiga, ngundo enengo unggu
uwoowolo. Uwootoni ngu, asa, sa, kombo, dootu ngu bidodo
wesowootoni, sosi kabusa tunootetoni, ngulomu sa sosi
gulanangge, ko kombo sosi gula, ko dootu sosi gula ngu
bidodo yombuliyootoni, ooleli tewolo. Ngundilo ngulo, sa
gumi gula himi kini. Suwoo gumi gula nguya suwoono himi
kini.
13 Sambono Engel namolayayiga ngulo koni kinitetoni
ngu, asa, no doongetelo punggi ulungga sambolili ululumelo
oololo ombutoni kenootoowe, ene ki ulungga elo ewolo.
Gowugowulongo! Gowugowulongo oolengo! Ye simoo
bale melako ooloottenggoku, ngu gowugowulongo! Ndadilo
ngulo, Sambono Engel kabusagobo enengo unggu uwoowelo
tunootewa. Uwootoyi ngu, asa, kowuli ulungga oolengo
simoo baleno tunootewa! Elo ewolo.

9

1 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegulayiga, ngundo
enengo ungguga ngu uwoowolo. Uwootoni, nguno dootu,
no Yon kenootoowe, ene sambononggo melako solewolo.
Anutndo ngu dootungga ngu mele goya oolengo wenga
kiningga, ngu goosooweloyi ki inowolo.
2 Ene mele ulungga ngu goosootoni ngu, ngunonggo woolo
iliyo oolengo oolelo, duli katoyi iliyo ooleteku ngundilo. Ngu
woolo iliyo ulungga ngu mele ulungganonggo oolelo, ngundo
sa ko sambo nguya doobengootoni ooleli tewolo.
3 Ngu woolo iliyo ulungga, ngunonggo munga katu
ulungga melako ombutoyi, Anutndo yanggango ulungga
yunootoni, ngulo ene mete oni yokiweloyi yanggango-
nidodo, ngu budegoolo ulungga ngundilo.
4 Anutndo ngu munga katu nguya ewolo. Ye de so oo
bidodo mela nganonggo ooleteku, ngu ma yombuliyelowelo.
Kini, ye ngu oni simoo bale Anutlo sunggi kembawasayemo
kini ngu nangge yokiyi.
5-6 Ngulo yengo marasin biyomi ngu oni yokitoyi, ngu
ogingo ulungga oolengo ingololuweloyi nangge, ene yendo
oni ma yuleni kumoowanggolo ewolo. Ngundilo etoni, asa,
munga katu ngundo oni yokitoni ngu, ogingo ulungga ingolo
oodoyi, kombo kandegula ogingo ulungga oolengo oluwa.
Ogingo nguno kumooweloyi ngu, kingo ogingo nangge in-
golo oluweloyi.
7 Katu munga ngu, ene Hosmbo me ebe ulewelo yoone-
nengolo, ooloottenggoku ngundilo. Enengo tabayemo ngu
gol tomoku ngundilo, ko omukumundooye ngu oni omuku-
mundooye ngundilo.

8 Enengo tabaye uye ngu bale uye ngundilo, ko enengo
metooye ngu bo metoyi wageyoyingo ngundilo.
9 Enengo nomoye ngu Ayen nengguloyi ngundilo, ko
enengo wiliye ngguyi ngu, digi kembe ulungga ombuteku
ngguyi ngundilo.
10 Enengo koondoongeliyemo ngu, budegoolo metoyi
koondoongelimongga ngundilo. Nguno ngu, Anutndo yang-
gango yunowoku ngu, oni yosanggawelo nguno enengo
situmi (Marasin) biyomi, ngundo oni ogingo yunoweloyi.
Ogingo ngu kombo kandegula oluwa.
11 Enengo tabangoye koleteyingo ulungga ngu, ngu Engel
ngu mele ulungga wenga kiningga, ngulo sobosobo. Hiburu
mandeno ngu oowooyi Abadon, ko Girik mandeno ngu
oowooyi Apoliyon, ngulo damoni ngandilo: Oo yombulibali
oni.
12 Nalu koleteloga kowuli ulungga oolengo, ngu kinite-
wolo. Ayiyo. Ene kowuli ululu oolengo elaya namoko
ombuwali.
13-14 Ariya, Sambono Engel oni kandegula gidembolo gu-
lananggeyiga ngundo enengo unggu uwoowolo. Uwootoni
ngu, manggowo gula woolo yeweloyi gol yabayi Anut
doongeyimo oluwoku, ngu mundumisinanggo etoni in-
gowono. Ngu manggowooga ngundo Engel oni kandegula
gidembolo gulananggeyiga unggu dowooyingongga nguno
ewolo. Ge Sambono Engel namolayaga biyomi Yupaletis
sono dabemimo Anutndo gosiyelootoni oolootenggoku, ngu
komo uto wesiyo, ewolo.
15 Ngu nalunggano nguno, ngu Sambono Engel namo-
layaga ngu yoyokoyingo ngu, oni simoo bale melako ngano
oolootenggoku, ngu sosi kabusa watayelo, ngulomu sosi
gulanangge yuleyi kumooweloyimbolo. Ngu Engel ngu,
nalu enengo Anutndo sunggi yeyingongga, ngu sobowoolo
oluwonggoku, nguno nangge ko teweloyim oolootenggo.
16 Me oni ngu Hos sanganimo bibitetoyi, ngu ma kandan-
geweloyi. 200,000,000 oni, ene no etoni ingowonowolo.
17 Nondo gaboya gaboya ngundilo doongetelo, Hos oni
nguya bibitetoyi yeyowono. Enengo damoniye ngandilo:
oni Ayen nengguloyi ngu dulidalinidodo yowali yeyingo,
ngulo goweye ngu seleyingo oolengo, ulinggi oolengo, ko
koolongguyi nguya. Hos tabaye ngu, nusago goki layon
tabango ngundilo. Manggoyemonggo de dogoni, woolo
ngulo ndindingo oolengo, nu mindiyo buwoo (digi Salpa)
ndindingo ngundilo manggoyemonggo ombuwolo.
18 Ngu oo kabusaga biyomi oolengo manggoyemonggo
tunootewoku, ngu biyomi oolengo, ngunonggo de dogoni ko
delo woolo, ko digi ndindingo biyomi oowooyi Salpa. Ngu oo

kabusangga ngu Hos manggoyemonggo tunootetoyi, ngundo ngu, oni simoo bale wata kabusaga logoyelolo, ngulomu oni wata gulanangge yuleyi kumoowonggori.

19 Hos ngulo yanggangoye ngu manggoyemo, ko koondon-geliyemo ooloote. Enengo koondoongeliye ngu sile tabango ngundilomu, ngundo oni ngu yombuliyelowolo.

20 Oni wata elaya keda oolootenggoku, ngundo ene oo biyomi oolengo oni gidalegano tunootewoku, ngu kenolo, ngulo ene oo biyomi enengombo tetenggoku, ngu ma kootu inolo yokowolo. Kini, ene oo yuka biyomimo yambo mande telo, enengombo oo gaboyi tewonggoku, ngu Gol, Siluwa, Ayen koolongguyi, digi, de, ngundo anut ebe ganagana ngu gabogaboye tetenggo. Ngu anut ebe ganagana ngu mande eweloyi kini, doongeteweloyi kini, oololo ombulo teweloyi nguya kini. Nguno yambo mande tetenggoku, ngu ma yokolo yowoolengowonggori.

21 Ngu oni ngu, ene yuleyi kumooweloyi damoningga ngu, kosonggi teweloyi damoningga ngu, bosebalese teweloyi damoningga ngu, yakaka teweloyi damoningga ngu, ngu da-moni ngu bidodomo ene nowoondoye ma yowoolengootoni, oo biyomi damoni ngu ma yokowonggori.

10

Sambono Engel Onindo Buk Bodaga Wagayingomu Dowoowolo

1 Ngu naluno, no Yon doongetelo Sambono Engel oni gula yanggango Sambononggo ombutoni kenowono. Enengo nenggulo goboolebo doobengolo, tabangomo ngu wowombo nguno pawangolo oluwolo. Enengo omukumundoongo ngu sa ngundilo, ko keyi ya osiyi delo gidoleteku ngundilo.

2 Ene kandeyimo buk wagayingo bodaga gula kandeyimo dowootoni, ngu buk wagayingo bodaga ngu goosooyingo ooloote. Ene keyi koondosina ngu wendeyi sanganimo yelo, ko, keyi dedaleyisinangga ngu nogo sanganimo yewolo.

3 Ngunonggo kenootoowe, ene meno manggalu ulungga oolengo se goki oowooyi layon, ngundo sendooteku ngundilo tewolo. Ene ngundilo meno manggalu tetoni ngu, ariya, gusilo kandegula gidembolo elaya ngundo ewonggori.

4 Ngu gusilo kandegula gidembolo elaya, ngundo ngguyilo nggawo telo yokootoyi ngu, nondo bukno nakangowelo tewonowo. Ngundilo tewelo tetoowe ngu, asa, Anutndo Sambononggo ingootoowe ewolo. Nga mandega nga gusilo kandegula gidembolo elayagakundo ngguyilo etenggoku, ngu ge komo gengo ingoyingomo nangge olini. Ge bukno ma nakangowelolo ewolo.

5-7 Ngu naluno no ngu Sambono Engel oninggaku kuli
kenootoowe ngu, keyi wendeyi sanganimo ko melako dika-
wolo. Ene kandeyi koondo sambosina okoolo, ngandilo
ewolo. No hamoo oolengo solumimonggo, Anut suwoo
suwoo keda oolootekungga, ngundo sambono, melako, ko,
wendeyino nguya oo oolootenggoku, ngu bidodo yeyingo
ngulo oowooyimonggo nangge, no hamoo mande gosiyolo
eteno. No nalu ko ma ukingowano. Kini, Sambono Engel oni
kandegula gidembolo elayayiga, ngundo unggu uwooweloyi
nalungga nguno, ngu ooga kombiteyingomu, ngu enengo
ingondudu eyingo ko oni, ngundo elo oni etuyelowonggoku,
ngu nalunggano nguno yeni, kini temukowalo ewolo.
8 Asa, ngu manggowooga sambononggo etoni
ingowonoku, ngundo meno ko ewolo. Ngu Engelngga
keyi wendeyino, melako nguya kewoongolo oolootekungga,
nguno ooloya, ge kandeyimo buk wagayingongga wesiyolo,
dowoolo oolootekungga, ngu yolo ewolo.
9 Ngundilo etoni, ngulo no eneno oololo ewonowo. Ge
buk bodaga ngu nonuno elo etoowe, enendo gumi ewolo.
Ge yoya ne. Netoyi ngu, manggogemo nenggulo ngu siso
mindiyo sonoyi nenggulo, ngundilo tunootetoni, ene usen-
ggemo oo ngu kowoo yelo tunootewalo ewolo.
10 Ene ngundilo etoni ngu, no ngu buk bodaga ngu kandey-
imonggo yolo newono. Netoowe, manggonemo ngu siso
sonoyi nenggulo ngundilo ingolo yokowe, usenemo utoni,
ngunonggo kowoo tunootetoni ingowonowo.
11 Ngundilo buk nelo, ingootoowe, asa, manggowo gula
nono ewolo. Ge komo Anutlo mande oo kootu eneno
tunooteweloyi, oni simoo bale mela bidodomo, oni sowe
bidodomo, enengo mande bungeye gula gula bidodomo, ko
sobosobo oni koleteyingo ngu bidodomo nguya, ko wesiyoy-
alo ewolo.

11

Anutlo Ko Oni Elayaga, Ngundo Anutlo Mande Wesiyolo Ewoli

1 Ene Anutndo usutoko gula nunowoku, ngu oo sunggi
yeweloyi, ngu usu dowoolo saweloyi ngundilo. Ngundilo
nunolo ewolo. Ge ootookooya, nolo ya kundingiyi (Tempel),
ko woolo yeweloyi musiyo nguya logowooya, ko, oni simoo
bale nguno nolo yambo mande tetenggoku, ngu kandangeya,
ngundiya logowolo.
2 Ene ge nolo ya koneyo gumi endesina, ngu ma lo-
gowoowelo. Ndadilo ngulo, ngu ya koneyo gumingga ngu,
nondo oni sowe gidalega Yuda oni kini, ngulo kuli logowolo
yokowonggori. Ngu kombo onibi elaya ko kombo elaya, (42)

(ngundilo mooma kabusa gumi) ngundilo Yerusalem ende
kundingiyi ngu yombuliyowanggo.
3 Ene ngundilo tetoyi, ene nolo oni elayaga
logoyelowonoku, no nguno yanggango elaga yunootoowe,
ngunonggo ene kootusina nolo mandene ko oo
tunooteweloyi, ngu oni simoo bale elo etuyelolo oluwolo.
Elagado ngu nalu (1,260) (mooma kabusa gumi) ngundilo
oluwali. Nolo oni elagado ene towikumba ngu, Kopi Si ngulo
towi ngundilo ngu telo, kuduwoolo oluwaliku, ngu onilo
kowuliye ngulo gaboyi ngundilo tewali. Anutndo ewolo.
4 Ngu oni elayaga ngu de Olib elaya, ko, lam solu
elaya ngundilo, ngundo mela bidodo Sembuli Ulungga, ngu
doongeyimo dikalo oluwali.
5 Ene mundi mundi onindo ngu oni elayaga ngu yombu-
liyelowelo tewanggoku ngu, enengo manggoyalimonggo de
katetoku ngundilo tunootelo, ngundo enengo mundi mundi
oni ngu yoodemukowa. Yo, hamoo, oni ngu elayaga
ngu yombuliyelowelo tewanggoku, ngulo ene komo ku-
moowanggo.
6 Ene Anutlo mande yootunolo eweloyi naluno nguno,
Anutndo enengo yanggangoyali yunowoku, ngulo ene mete
sambo sono ombuweloyi, ngu ukingowaliku ngu, ko elagado
sono omungo oolelo, melako ngano oolootenggoku, ngu
yowoolalingootoli, dalo tunootewa. Elagado ene mete oo
biyomi gula gula oni simoo bale melako oolootenggoku, ngu
yombuliyeloweloyi ngu, enengo ingondudunonggo nangge
tewali.
7 Anutlo ko oni elayaga ngulo koyali kinitemukootoni ngu,
ngu naluno nguno, mele goya oolengo gumi kini, ngunonggo
Nusago Goki ululu gulado oolelo, Anutlo ko oni elayaga ngu
yuleni kumoowali.
8 Anutlo ko oni elayaga ngulo biyali, ngu enengo
Sembuyali uleyingo ende ulungga ngundilo endega, ngu
(Yerusalem ende) ooleyimo yoyokootoni oluwali. Ngu
Yerusalem oowooyi yamonggawo ngu Sodom, ngundi Igip
ngundilo. Ndadilo ngulo, endemo simoo baledo Anutlo
mandeni ngu ma keyowelo ingowonggori.
9 Oni goweye gula gula mela bidodomo, ko mande bungeye
bidodomo, ko oni sowe bidodomonggo, ene oni elayaga ngu
biyali nalu kabusa, ko nalu gula gumingga nguno yeyolo, oni
gumimbo meleyelowelo elo ma ingowolo.
10 Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngundo
Anutlo ko oni elayaga kumooyingo, ngulo ene oni oni
ulungga telo, ngulo ene yamboboolo telo, oo simbo kalo
nelo, dobooguliyeboya kingo oo duwoo bayetelo oluwanggo.
Ndadilo ngulo, elagado ene mete oo biyomi gula gula oni

simoo bale melako oolootenggoku, ngu yombuliyeloweloyi
ngu, enengo ingondudunonggo nangge tewaliku ngu!

11 Ene nalu kabusa gumingga nguno ngu, Anutndo ngu
oni elayaga ngu yoyeni, ko keda yanggangododo ootookoolo,
melako dikawoli. Ngundilo ko keda ootookootoli ngu, asa,
oni elayaga ngu yeyolo, soluyokoyingo ulungga oolengo
tewoli.
12 Ngu naluno nguno, Anutndo Sambononggo meno mang-
galu ulungga telo, enengo ko oni elayagano nguno ewolo.
Yali ngano ooleli ewolo. Ngundilo etoni, asa, elayagaku sam-
bononggo goboole ombutoni, ngu newendemo ulo, ooletoli,
enengo me onikundo elayagaku yeyootoyi oolewoliyowo.

13 Ngundilo nangge, ngu naluno nguno, melako ngano im-
imi ulungga oolengo Yerusalem endemo ombuwolo. Nguno
ende gumi sosi kande elaya ngulomu sosi gulanangge
yombuliyowolo. Ngu imimi ulungga nguno (7,000) oni
simoo bale kumoomukowonggori. Oni endemo ma ku-
mooyingomu, ngu bidodo sosoleyingo ulungga telo, ngulo
ene Anut Sambono oolootekungga ngu oowooyi bingami elo
okoowonggori.

14 Asa, nalu elayayiga ngulo kowuli ulungga oolengo ngu
kinitewolo. Ene ingondale teyi! Nalu bodaga nanggemo
ngu, ngu kowuli ulungga oolengo tambu kabusayi ngu
tunootewa.

Sambono Engel Oni Kandegula Gidembolo Elayayiga, Ngundo Unggu Uwoowolo

15 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidem-
bolo elayayiga ngu enengo unggu uwootoyi, Sambononggo
manggoye gidalegado meno elo ewonggori. Noolengo Oo
Bidodo Sembuli Sembunayi Kristus, ngu Anutndo noole
yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngundo oni simoo bale bidodo
melako oolootenggoku, ngu sobowooweloyi yanggangongga
ngu ataga ooloote. Ngulo ngu, enendo suwoo suwoo sugi
sugi sobosobo oluwaku ngu! Elo ewonggori.

16 Ngu naluno, tabango oni onibiga namolaya (24) enengo
yaba bingamiyedodo, ngu Anut doongeyimo bibitelo, ene
Anutno penggootelo, yambo mande telo ewonggori.
17 Ene ngandilo elo ewonggori.

Oo Anut, ge noolengo oo bidodo Sembuli Sembunayi Anut
yanggangonggedodo! Ge ataga keda oode, kulimi
oolengo nguya keda oluwolo. Noole geno esete-
tooye, gengo yanggangonggega ngu yeyi tunootetoni,
ngunonggo ge damoni yelo, ge oni simoo bale oo
bidodo soboyelowelo ko tetelo ewonggori.

18 Oni ene gengo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo
geya sanggili ulungga telo, ndadilo ngulo, ene ingootenggo.
Gengo sanggilingge ulungga naluwo ngu eneno tunootetoni,
ngu ingowonggori. Ngu nalungga ngu, oni kumooyin-
gomu ngu ootookoolo, wilikoyeloyingomo ngu ombulo,
ko nalungga nguya ombuteku, ene uliye gumi gengo ko
oni; gengo ingondudu eyingo oniku; oni simoo bale geno
nowoondoye hamoo teyingomu, oni oowooyedodomu, oni
oowooye kinimu nguya, oni gengo oowoongge bingamingge
okootenggoku, ngu bidodo yunootoni, geya goboolo sugi sugi
oluwanggoku, ngulo nalungga. Oni ene oo biyomi telo, mela
bidodomo yombuliyootenggoku, ngu oni ngu no Setanlo
ende biyomi musiyonggano nguno suleyelootoowe, oololo
oluwanggoku, ngulo nalungga nguya! Elo ewonggori.
19 Ene ngundilo mande ngu elo yokootoni ngu, ariya, Anut-
ndo Sambo endemo ya kundingiyi oolootekungga ngu Tem-
pel ngu goosoowolo. Tempel goosootoni ngu, sunggi mande
elo gosiyoyingo pawusga, ngu kundingiyimu, ngu tunoo
oolengo oodoni kenowonowo. Ngu gaboyi damoni ngandilo:
Yesus noole ko yoyoyingomu, ngundilo ngulo, oni simoo
bale eneno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu ataga
noole mete Anutno nenengo oololo, eneno yemboongeteto.
Nondo Yon pawus kenootoowe, asa, sambononggo yowali-
walilo soluyi oolengo ooletoni, gusilo ngguyi ulungga utoni,
mela yokutuwoolo, imimi yootoni, ko, Ayis oolengo melako
solewonggori.

12

Balegaya Oliwa Seleyingo Ulungga Nguya, Ngulo Mandeyali

1 Ngu naluno, no Yon kenootoowe, Sambono oo gaboye
gula ulungga tunootewolo. Ngu oo gaboyiga ngu ngandilo.
Bale gula ngu enengo nengguloni ngu sa himi ngundilo; ko
keyi wateyi newendemo ngu kombo oodoni; ko tabangomo
ngu tomoku bingaminidodomu nguno dootu kande elaya
kegidembolo elaya ngundilo oluwolo.
2 Ngu balega ngu useyidodo oode ngu, ene abu yomoowelo
tewolo. Ngundilo yomoowelo telo, ngulo ene ogingo ulungga
ingolo meno ewolo.
3 Asa, Sambono gaboyi gula tunootewolo. Ngu oo gaboyiga
nguno Oliwa seleyingo ulungga oluwolo. Ngu Oliwangga
ngu tabango kandegula gidembolo elaya oodoni, ngu ta-
bangomo ngu sobosobo oni ululumbolo tomoku kandegula
gidembolo elaya kutuwootoni; ko, nggamaliyo kande elaya
nguya oluwolo.

4 Koondoongelimbo ngu, dootu bidodo ngu usowoolo, sosi
kabusa yeyingo, ngulomu dootu sosi gula siyakiyootoni,
melako solewonggori. Ngu soletoni ngu, ngu Oliwangga ngu
ene bale tanggeyimo dikalo sobowootoni, balegaku nangoni
simoongonggaku yomootoni, ngulo ene simoongga ngu uleni
kumootoni newelo tewolo.
5 Ngundilo telo oodoni, balegaku nangoni simoongga
yomoowoolo. Ngu simoongga, ngundo kootusina ene
oni simoo bale sowe bidodo yanggango soboyelowaku,
oni enengo simooye damoniye biyomi teyingomu, ngu
mamanayelolo, usutoko yolo, yoonenengoyingo ngundilo.
Ariya, balegaku nangoni yomoolo yokootoni ngu, sodedo-
nangge Anutndo nangoninggaku yolo, awuno Sambo en-
demo oolewolo.
6 Ngu balega ngu, ene oni kini kingo melako kendutelo
toongewolo. Ngu melangga ngu Anutndo enengo
yomosiyowoku nguno toongetoni, Anutndo oowali inolo,
kawararangowelo sa nalu 1,260 ngu mooma kabusa gumi
ngundilo kinitewolo.

7 Ngu naluno, Sambo endemo me ebe ulungga oolengo
nguno tunootewolo. Anutlo Engel oni ngulo tabangoye gula
oowooyi Mayikel, ngundo Anutlo Engel onikudodo, ko Oliwa
enengo Engel biyomidodo ebe ulungga ulewonggori.
8 Oliwando keyimokuya ebe yanggango utolo, ene Anutlo
Engel oni dagayeloweloyi elelemo kini. Ngundilo ngulo, ene
Sambo Endemo oluweloyi kini, ngulo keyoyelootoyi, salo,
melako uwolo.
9 Yo, Mayikel ngundo Oliwa Ulungga, ko, enengo Engel
biyomi bidodo ngu Sambononggo keyoyelolo melako ngano
oolongoowolo. Oliwa Ulungga enengo oowooyi ngu Setan,
ko, oowooyi gula ngu Oomboolo Biyomilo ewolo. Ngundo
oni simoo bale ngu mela bidodomo oolootenggoku, ngu
ganaganayeloweloyimbolo oluwolo.

10 Ngundilo tetoni ngu, Sambononggo meno manggalu
ngguyi ulungga etoni ingowono.

Ataga noolengo Anut, ngundo noolengo mbumbuwanayi
uliyolo, yoyoweloyimbolo naluwo, ataga tunootete.
Anutndo enengo yanggangoni ngu tunoo oolengo
etuyelowolo. Noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli,
ngundo nalu enengo oni simoo bale soboyelooteku,
ngu ataga tunootete. Ngulo ngu, enengo Kristus,
Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo oni, ngundo
yanggangoni ulungga oolengo etuyelowolo. Yo, Setan
oningga ngu kuli ene noolengo Kristen doboogulinayi
yosanggawelo mande biyomi Anutno suwoo suwoo

ewoku, ataga Anutndo ene yolo, melako ngano oolongootoni soleyingolo ewolo.
11 Noolengo Kristen doboogulinayi, ngundo Sipsip Nangoni dalowobo, enengo kumooyingo ene ko yoyoyingomu, ko, Anutlo mandeni gome wesiyolo suwoo suwoo oni etuyeloyingo damoningga, ngu damoni elayaga ngu nangge, ngundo Setan dagawolo. Kristen oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ene meyelo, kumoowelo tetenggo.
12 Yo, Setan ngu, Anutndo Sambo Endemonggo keyoyelowoku, ngundilo ngulo, ye Sambo endemo ooletenggoku, ye komo oni oni ulungga oolengo teyi! Ye oni simoo bale melako oolootenggoku, ko, wendeyino oo keda oolootenggoku, ye bidodo ingondale oolengo teya oliyi! Kowuli ulungga oolengo yeno ombuwa. Ataga Setan yeya melako nguno oolootenggoku ngu, ene yeya sanggili ulungga oolengo telo ooloote. Ndawugalo ngulo, ene kuli ingooteku ngu, enengo ko teweloyi nalu ngu ootuwoo bodaga nanggelo ingowolo.
13 Ngu naluno, Anutndo Sambo Endemonggo Setan owetoni, ngano ombulo ngu, asa, Setando ngu balega simoo nangoningga yomoowoolo, ngu yulewelo keyololuwolo.
14 Ngulo ngu, Anutndo punggi ulungga ngundilo wileyo elayaga, ngu balega ngu inootoni, ngulo ene mete Anutndo musiyongga yomosiyowoku melangga ngu oni kini kingo melako, nguno ululumelo, nguno toongewolo. Ene nguno Anutndo bale gome sobowootoni, mooma kabusa bidodo gula gumi oluwolo. Ngulo ngu, Setando ene yombuliyeloweloyi nguya kini.
15 Ngu naluno nguno, Oliwa Ulunggaku, ene sono mindetoni, sono bingo ulungga ngundilo balegaku sumoolo, ngulo yuleni kumoowelo keyelolo uwolo.
16 Ene Oliwando sonongga mindewoku ngu, Anutndo balega ngu hooloowelo, ngulo ene mele ulungga goosootoni, sono bingonggaku nguno ulo kinitewolo.
17 Anut ngundilo tetoni, ngulo Oliwa Ulungga, ngundo balega nguya sanggili ulungga oolengo tewolo. Ngulo ene oololo, balega ngu simoongo bidodo yoyeni, me ulungga tewelo ebe ulewelo tewolo. Yo, ene oni simoo bale bidodo Anutlo mamana mande keyootenggoku, ko, Yesuslo nowoondoyemo hamoo telo, ngulo mandeni hamoongga onino wesiyolo elo ngu keyootenggoku, ngu yulewelo me yeni tunootewolo.

13

Oliwa Ulungga, Ngundo Nusago Goki Yanggango Nguno

Inowolo

1 Ngu naluno nguno, Oliwa Ulunggaku wendeyi tamako dikatoni, nguno no sono koongeyingomo, Nusago Goki gula ooletoni, no Yon kenowonowo. Nusago Gokingga tunootelo, ngulo tabango kandegula gidembolo elaya oodoni, ko nggamaliyo kande elaya oodoni, nggamaliyo ngu sanganimo gol tomoku bingamiyidodo kande elaya oluwonggori. Ngu Nusago Gokingga ngu tabango ngu bidodomo, ene Anut yumooyinolo mande kootuyisina elo, nguno nakangoyingomu ooloote.

2 Ngu Nusago Gokingga ngu enengo moondeyi ngu, lepod ngundilo, ko keyi ngu beya keyi ngundilo, ko enengo manggowo ngu layon manggowo ngundilo. Oliwa Ulungga ngundo enengo yanggangoni ngu nusago goki ngu nangge inowolo. Enengo yabanimo yetoni bibitetoni, ngu nguya inowolo. Inootoni, ngulo Setanlo yanggangonimo, Nusago Goki ene mete oni simoo bale sobowoowa.

3 Nusago Gokingga ngu tabango gulano ngu, onindo uleweloyimbolo mambu ulungga oluwoku, ngulo ene kuli kumoowolo. Ene tabangomo ngu, ene kuli muleyingomu, ene ataga mambuningga ngu tootelo mete tete. Ene mete tetoni, oni simoo bale mela bidodomo ngu kenolo ngu, ene soluyokolo, ene bingami elo okoolo ene keyowonggori.

4 Oliwa Ulungga ngundo Nusago Goki Ulungga ngu yanggangoni ulungga inootoni ngu, oni simoo bale nguno Oliwano, ko enengo Nusago Gokikuno nguya yambo mande telo, bingamiyali okoolo ewonggori. Oone ngu Nusago Goki ngundilo? Onendo mete me ebe utolo dagayingo? Elo sumoo ewonggori.

5 Anutndo ngu Nusago Gokingga ngu yokootoni, ngulo ene mete enengo ko teweloyi telo, ngulo ene Anutya yumooyinolo mande kootuyisina biyomi elo, enengo yanggangoni ngu oni etuyelolo oluwolo. Ene ngundilo telo, kombo onibi elaya ko kombo elaya gula (ngundi mooma kabusa bidodo yokolo gula gumi) kinitewa.

6 Nusago Goki ulungga ene ko ngundilo telo, ene manggakelo ngu, Anut yumooyinolo mande kootuyisina elo, Anut oowooyi yeni biyomi yelo, ko Anut enengo endeni oowooyi biyomi elo, ko oni Sambo endemo oolootenggoku nguya mandeye biyomi elo yumooyinowonggori.

7 Yo, Anutndo Nusago Gokingga yokootoni, ngulo ene me yeni ootookootoni, ngundo Kristen oni simoo baleya ebe utolo yulewonggori. Ene ngu yanggangoningga, nguno ngu, ene ko biyomi oolengo telo, oni bidodomo goweye gula gula bidodomo, ko mande bungeye gula gula bidodomo, mela bidodomo oolootenggoku, ngu soboyelowonggori.

8 Oni simoo bale melako ngano oolootenggoku, ngu
Yesuslo nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, ngundo
Nusago Gokingga nguno yambo mande tewonggori. Kulimi,
Anutndo sambo mela oo bidodo yeyingo naluno nguno,
Sipsip Nangoningga onindo uleyi kumooyingongga, ngulo
buk nguno oni simoo bale bidodo enengo nowoondoyimo
hamoo tewanggoku ngu, oowooye bidodo ngu bukgano
nakangoyingomu ooloote. Oni oowooye ngu bukno kini ngu,
ene Nusago Gokingga nguno yambo mande tetenggo.
9 Oni ene sodeyi mande gome ingoweloyi tetoningga ngu,
ene komo mande nga gome oolengo ingoni.
10 Anutndo oni gula ya biyomimo yewelo etoni ngu, asa, ngu
oningga komo ya biyomimo oluwa. Anutndo oni gula
dugebo doongoolo uleni kumoowa etoni ngu, asa, ngu
oningga ngu oni sungombo komo dugebo doongoolo
uleni kumoowalo ewolo.
Ngundilo nalu biyomi ngu tunootetoningga ngu, Kristen
simoo bale ene nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu
gome dowooya, suwoo suwoo ngundiya teyaliyi. Ngundilo
ngulo, Kristen oni simoo bale ngundo komo Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowoolo,
kowuli ingootenggoku ngu koolowootoyi ngu, Yesus ko om-
buweloyi nalunimo, ngundo oni oo biyomi eneno tewong-
goku, ngu gumi ulungga yunowaku, ngulo sobowootenggo.

Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganagana Ngu Ene Nusago Goki Ngulo Kingo Sulena Oni Tewolo

11 Ngu naluno nguno, no Nusago Goki Kootu gula mela
newendemonggo tunootelo ooletoni kenowonowo. Ene
nggamaliyo elayadodo, ngu Sipsip nangoni nggamaliyo
ngundilo, ko enengo mandeni ngu Oliwa Ulunggalo mandeni
eteku ngundilo.
12 Ngu Nusago Goki Kootungga ngu, ene Koletelo Nusago
Gokingga ngulo yanggangoningga, ngu bidodo oolengo
Kootungga ngu yolo inootoni, ngu mela bidodomonggo
simoo bale bidodomo yoyeni, Koletelo Nusago Gokingga
nguno yambo mande tewonggori. Ngu Koletelo Nusago Gok-
ingga ngu tabango gulano, onindo uleweloyimbolo mambu
ulungga oluwoku, ngulo ene kuli kumoowolo. Ene taban-
gomo ngu, ene kuli muleyingomu, ene ataga mambuningga
ngu tootelo mete tetoni, nguno oni simoo baledo yambo
mande tewonggori.
13 Nusago Goki Kootungga, ngundo ene damoni sungo
gula onindo ma teweloyi ngu tewonggori. Ene simoo bale
doongeyimo sambononggo de soludodo ngu yetoni, ngu
melako ngano solelo ombuwolo.

14 Nusago Goki Kootungga, ngundo Koleteloga ngu
doongeyimo, ene onindo oo ma teweloyi ngu guladilo
guladilo telo, ngunonggo oni simoo bale mela bidodomo
ganaganayelowonggori. Ganaganayelootoni, ngulo simoo
bale Nusago Koleteloga ngu gaboyi digi de oobo ngu telo,
ngulo oowooyi bingami okooweloyimbolo tewonggori. Ene
ngundilo tetoyi, ndadilo ngulo, ngu Nusago Koleteloga ngu,
ene tabangomo dugebo kuli doongoolo wesowooyingomu,
ene ataga ko keda oolootelo ewolo.
15 Anutndo Nusago Goki Kootungga ngu yokootoni, ene
mete Nusago Goki Koleteloga, ngulo gaboyiga nguno yukani
yetoni, ngulo ene gaboyi yeni yanggangododo teyinolo, keda
ootookoowolo. Nusago Goki Koleteloga ngulo gaboyiga keda
ootookoolo, ngulo ene mete mande mande elo ingowolo.
Ngundilo telo, oni eneno yambo ma tetenggoku, ngu yuleni
kumoowonggori.
16 Ngu Nusago Goki Gaboyi ngundo tetoni, enengo
sunggi gula oni simoo bale bidodo, kandeye koondosina
ngundi kembayemo nguno yewa. Yo, oni simoo bale
oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini; sitoyiyedodomu,
owoolongo onidodo, oni enengombo enengo goweyi
sobowoolo oolootenggoku, ko kingo sulena oni nguya,
ngu bidodomonggo komo enengo sunggiyega ngu yetenggo.
17 Ngulo ngu, oni ene ngu sunggiga ngu Koletelo Nusago
Gokingga ngulo oowooyi sunggidodo ngu. Ariya, oni ngu
sunggiga ngu kini ngu, ene oo uliyoweloyi ko oo uliyolo beye
yoweloyi koyi ngu ma tewanggo.
18 Noole komo ngulo ingondudu gome tewato. Oni ene
ingoyingododo ngu, ene komo Nusago Kokingga ngulo sung-
giga, ngu gome kandangeya ingoyi. Ngungga ngu, Koletelo
Nusago Goki ngulo sunggi ko onilo sunggi, nguya ngu. Ngu
sunggiga ngu ngandilo 666.

14

Sipsip Nangoni Ko Oni 144,000 Yambo Mande Keda Tewonggori

1 Ngu naluno, no Yon doongetelo, Sipsip Nangoni
kenootoowe, Yerusalem melako Sayon pulimo dikatoni,
ko ene oni 144,000 ngudodo dikawonggori. Ngu oni ngu
Anutndo Sipsip Nangoni oowooyi, ko enengo oowooyi
nguya kuli kembayemo nakangowolo.
2 Asa, no ingootoowe, ngguyi gome gula Sambo ende-
monggo ombuwolo. Ngu ngguyiga ngu sono tuli ulungga
ngguyi ngundilo, ko gusilo ulungga ngguyi ngundilo. Nondo
ngu ngguyiga ngu ingootoowe, ngu gusimbolo ngundilo.

Ngu ngguyiga ngu onindo Gita Musik gula oowooyi Harup,
oo uwootenggoku ngundilo.
3 Ngu 144,000 oni, ngundo Anut doongeyimo, oo keda
oolootenggoku namolaya nguno, ko tabango onikudodo
ngu bidodomo, 144,000 oni, ngundo dikalo, Anutno yambo
mande keda ulewonggori. Oni simoo bale Yesusndo enengo
mbumbuwa kuli andangelo uliyoyingomu, ngu oni ngundo
nangge, ene mete yambo keda ngulo damoni ingootenggo.
4-5 Ngu 144,000 oni, ngu Anutndo kuli kembayemo
yeyingo, ngundo ene baledoya ma wetolo endeyoyingo,
ko nowoondoyemo nguya ene gome metemi namboyi
oodoyi, nguno ene ebe ganagana damoni biyomi gula eneno
kini. Ene Sipsip Nangoni ngulo mande damoni gome
ngu nangge keyowonggori. Ngundilo oni yengo melako
ngano oolootenggoku, ngundo yengo Anutno woolo yeyingo
ngundilo koleteyingo oolootenggo.

Sambo Engel Kabusaga, Ngundo Wilikoyeloweloyi Nalu, Ngu Ataga Tunootetelo Ewonggori

6 Ngu naluno, Sambono Engel gula kenootoowe, ene ulu-
lumelo oolelo, ngunonggo ene Anutlo mande ngu oni simoo
bale mela nga bidodomo oolootenggoku, nguno ngandilo
wesiyolo; oni goweyi gula gula bidodo; ko mande bungeyi
gula gula bidodomo nguno, meno elo ewonggori.
7 Anutndo oo bidodo wilikoweloyi nalungga ngu tunootete.
Ngulo ngu, ye komo sosoleya Anutndo enengo oowooyi
bingami okooya, ye komo yambo mande teya, Anut sambo,
mela, wendeyi, sono mele oo bidodo yeyingongga, nguno
nangge yambo mande teyilo ewolo.
8 Sambono Engel elayayiga, ngundo Engel koleteloga ngu
keyolo ombulo ewolo. Babilon ende ulungga ngu kuli
yombuliyowo! Yo, ngu hamoo yombuliyowo! Ngu Babilon
endemo oni, ngundo ene bosebalese damoni biyomingga
ngu keyolo, ngunonggo ene mela gidalegano oni ngu bidodo
yowoosoolo yoyolo etuyelootoni, ngu damoni biyomi ngu
tewolo. Ngu damoningga ngu, Wayin sonoyi yanggango
oolengomu ngundilo neyingo ewolo.
9-10 Sambono Engel oni kabusayi, ngundo Engel koletelo
elayaga ngu keyelolo ombulo, menolo ewolo. Ngu oni
ngundo ene Nusago Goki nguno, ngundi enengo gaboy-
imo yambo mande telo, ngundi enengo sunggini kem-
bayemo ko kande koondosina yetoni ngu, ariya, ene Wayin
sonoyi yanggango oolengo netenggoku ngundilo. Ngu
Wayin sono yanggangongga ngu Anutlo sanggilini ulungga
oolengo. Sipsip Nangoni ko Sambono Engel onikudodo

doongeyemo, ngundilo oni ngu Anutndo ngu digi koolongguyi oowooyi Salpa, ngu solu oolelo, ngu pokomelo, moondeyemo oolelo yoodetoni, ogingo ulungga oolengo sugi sugi oolengo yunowa.

11 Ngu dega ngulo wooloyi oolelo, ngundo ogingo ulungga suwoo suwoo ulungga awuno oolengo yunolo oluwa. Ngu oni ene Nusago Goki, ko ngulo gaboyimo yambo mande tetenggoku ngu, ko ngulo sunggiyi kembayemo ko kandeyemo yelo oolootenggoku ngu, ene suwoo sa ngu ma kengewanggolo ewolo.

12 Ngundilo damoningga ngu tunootetoningga ngu, ye Anutlo mamana mande keyolo, ko Yesuslo nowoondoyemo hamoo tetoni, enengo mandeni keyolo oolootenggoku ngu, ye yanggango dikaya, yengo damoniye gomengga ngu gome dowooyi.

13 Ngu naluno ngu, no ingootoowe, sambononggo manggowo gula meno elo ewolo. Ge mande ngandiya nakango. Oni ene Oo Bidodo Sembuliga ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni, ngulo kumooyingomu ngu ataga ngundi kootusina bine, ngu oni kumooyingomu ene mete oni oni tewanggolo ewolo. Anutlo Yukani ngundo nguya ete. Yo, hamoo, ngu Kristen oni kumooyingo ngu, enengo koye yanggango tewonggoku ngu yokolo ngu, ene gome kengewanggo. Ene kumoowonggokuno, ene kingo ma oolouwonggori. Kini, Anutndo onilo damoniye gome nenengongga melako ngano tewonggoku, ngu kenowololo ewolo.

Anutlo Sanggilini Ngu Engge Tunootewa

14 Asa, no ko doongetetoowe ngu, goboole namboyi ngu oodoni, ngu sanganimo Anut Nangoni Oni Kilalongo, ngu goboolega ngu sanganimo bibitelo oluwolo. Ngu ene tabangomo gol tomokuyi gula kuduwoolo, ko kandeyimo duge kuningo oolengongga dowoowolo.

15 Ngu naluno, Sambono Engel oni gula ene Tempel ya kundingiyi ngu yokolo, oolelo, ngu oni gobooleno bibiteyingongga, nguno menolo ewolo. Ataga ngu, oo engge melako ngano oolootenggoku, ngu engge kuli mandoni yemukowoku, ngu yoweloyi naluwolo. Ngundilo ngulo, ge ataga duge kuningo oolengo ngu yoya, oo engge mandoni ngu toongooya yo! Ewolo.

16 Asa, ngu oningga gobooleno bibiteyingongga, ngu mande ngundilo ingolo, ene dugega kandeyimo dowooyingongga ngundo oowali mandoni ngu toongoowolo.

17 Ngundilo tetoni ngu, Sambono Engel oni gula Sambono Tempel ya kundingiyi yokolo, ende oolewolo. Ngu Engel oningga nguya ene duge kuningo oolengo gula dowoowolo.

18 Sambono Engel oni gula nguya ene Anutno woolo
yeweloyi nombo ngu yokolo oolewolo. Ngu ene de nom-
bolo sobosobo, ngundo Engel oni duge kuningo oolengo
dowooyingongga, nguno meno elo ewolo. Wayin engge
ngu wembuyimo oolooteku, ngu kuli mandoni yemukowolo.
Ngundilo ngulo, gengo duge kuningo oolengongga ngu yoya,
Wayin engge koondeyo melako oolooteku, ngu bidodo toon-
gooya, gooboongooya, wata yetooga olinilo ewolo. Wayin
enggega ngundo oni simoo bale mbumbuwa tetoyi, Anutndo
oo ngu wilikoyelowelo tetelo ewolo.
19 Sambono Engel oningga duge dowooyingongga ngu
ingolo, ene dugeningga Wayin engge koondeyo ngu bidodo
toongoolo wata yetoni, ngunonggo engge ngu yolo, sonoyi
winggooweloyi digi koondoyi ulungga nguno oolongoowolo.
Ngu koondoyiga ngu Anutlo sanggilini ngundilo ulungga
oolengo.
20 Ngu digi koondoyi ulungga ende ulungga ngu dabemimo
oolooteku, nguno ene Wayin sonoyi winggoowolo. Wayin
winggootoyi ngu, asa, dalo koondono koongelo, oolelo wen-
dootoni uyingomu ngu 300 Kilomita oololo ulo, koongelo oo-
leyingo, ngu Hos dikatoni, kumundoongomo nguno oolelo,
elelemo tewolo.

15

Sambono Engel Oni Kandegula Gidembolo Elayaga, Ngundo Oo Kowuli Ulungga Oolengo Dowoowonggori

1 Asa, no Yon Sambono oo eme tunooteweloyi, ngu gaboyi
ulungga gula kenowonowo. No oo kandegula gidembolo
elaya biyomi oolengo oni yombuliyeloweloyimbolo, ngu
Engel oni kandegula gidembolo elaya, ngundo dowootoyi,
kandeyemo kenowonowo. Ngu oo biyomi oolengo kandeg-
ula gidembolo elayaga ngu temukolo yokootoni ngu, Anutlo
sanggilini biyomingga nguya ngu kinitemukowa.
2-3 Ngu naluno, no doongetelo oo gula kenowonoku, ngu oo
sono wendeyi koongeyingo ulungga ngu, ookombo ngundilo
ngu de gido ngudodo gooboongoowolo. Ngu Kristen oni
simoo bale nowoondoyemonggo. Nusago Goki, ko enengo
gaboyi nguno ma yambo mande telo, ko enengo sunggiyi
kembawasayemo kandeye ma yeyingo oni ngu, wendeyi
dabemimo dikawonggori. Ngu oni ngu, Anutndo Gita gula
oowooyi Harup yunootoni, dowoolo utolo, Moses Anutlo ko
oni ngulo yamboni utolo, ko Sipsip Nangoni ngulo yamboni
ngu, ngandilo elo ulewolo.
Ge Oo Bidodo Sembuli Ulungga, Anut ge yanggangongge
ulungga. Gengo kongge bidodo ngu gome oolengo.

Gengo damoningge ngu hamoo oolengo nguno biyomi gula kini. Ge oni sowe bidodo sobosobo oni koleteyingo ulungga.

4 Ge Oo Bidodo Sembuli Ulungga, oni bidodo gengo sosoletenggoku, ngulo ngu, oni bidodo gengo oowoongge bingami elo okoowonggo. Ge nangge ge kundingiyi. Mela bidodomo, oni simoo bale ngu bidodo ombulo, geno yambo mande tewanggoku, ndawugalo ngulo, gengo kongge damoningge nenengo ngu kuli tunoo oolengo tunootelo oolootelo ewolo. Ene yambo ngundilo ulewolo.

5 Yambo mande kinitetoyi ngu, asa, no doongetelo, Sambono Tempel ya gumi kundingiyi oolengo ngulo yamako goosootoni, no Anut oolooteku musiyoni kenowonowo.

6 Ngu naluno, Sambono Engel kandegula gidembolo elaya yeyootoowe, ngundo oo biyomi oolengo oni yombuliyeyoweloyi, ngu kandegula gidembolo elaya dowoolo, Tempel ya kundingiyi newendemonggo endesina oolewonggori. Ene kumba gome oolengo metemimu soludodomu yemulo, let oo yowali yoyingo gol, ngundo nomoyewoole gosiyowonggori.

7 Ngu naluno, Oo Keda Oolootenggoku namolayaga, ngulomu gulanangge koondo gol Engel kandegula gidembolo elaya ngu yunowolo. Anut suwoo suwoo keda oolootekungga, ngundo enengo sanggilininggа koondo gol nguno hangelo oolewolo.

8 Anutndo enengo yanggangoni, dulidalini, ngundo ngu woolo yeni ya kundingiyi Tempel ndindi tewolo. Ngundilo tetoni, oni gula kundingiyi ya ngu newendemo uweloyi nguya kini, ngundilo oololo Sambono oni kandegula gidembolo elaya, ngulo koye ngu temukowanggoku, ngu naluno nguno, ene mete Tempel kundingiyi nguno ko oolouwanggo.

16

Anutlo Sanggilini Ngu Koondo Kandegula Gidembolo Elaya

1 Ngu naluno, no Yon Anutndo Tempel ya newendemonggo meno ulungga etoni ingootoowe, ene ngandilo ewolo. Ye komo ooloya, nolo sanggilinengga koondo kandegula gidembolo elayagano oolooteku, ngu yoya, oni simoo bale melako ngano oolootenggokuno, ngu wendootoyiga uni! Anutndo ewolo.

2 Asa, ene ngundilo etoni ngu, Engel oni koleteloga, ngundo oololo, Anutlo sanggilini koondoga ngu wendootoni, melako uwolo. Wendootoni ngu, oni simoo bale ene Nusago Goki ulunggaku ngulo sunggi, ko enengo gaboyi nguno yambo mande tetenggoku ngu, Engel oningga ngundo Anutlo sanggilini ngu ombulo, moondeye yeni, mambu

tawomba ululu ukayidodo utoni, ogingo ulungga biyomi ingowolo.

3 Ngundilo tetoni ngu, asa, Engel elayayiga ngundo Anutlo sanggilini koondo elayaga ngu yolo, wendeyino wendowoliyo. Ene ngundilo wendootoni, wendeyino ngu yowoolengootoni, oni kumooyingombolo dalo ngundilo tunootewolo. Ngulo ngu, ngu wendeyino Oo Keda Oolootenggoku ngu kumoomukowonggori.

4 Engel elayayiga, ngu koni kinitetoningga ngu, asa, Sambono Engel kabusayi, ngundo Anutlo sanggilini koondo kabusayi yolo, sono bingomo ko mele sono omungo nguya sonono wendootoni, ngu sono ngu bidodo yowoolengolo dalo tunootewolo.

5 Ngu naluno, no ngu Sambono oni sonolo sobosoboga ngu ingootoowe, ene ngandilo ewolo.

O Anut, ge ataga keda oode, kuli nguya keda oluwolo. Ge kundingiyi oolengo. Gengo wilikoweloyi konggega ngu oni biyomimu nenengo oolengo wilikoyelowa.

6 Ngu oni biyomi ngu ene gengo oni nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ko gengo ingondudu eyingo oni yuleyi kumooyingo, ngulo ngu, ene Kristen daloye wendowonggori. Ngundilo ngulo, gedo oni biyomi ngu dalo eneno yunootoyi, ene dalo ngu sono ngundilo newanggo. Ngu oo ngulo ulini nenengo oolengo, Engel ngandilo elo ewolo.

7 Ngundilo etoni ngu, no manggowo gula Anutno woolo yeweloyi musiyongga, ngunonggo ene meno elo, etoni ingowonowo.

Yo, ngu hamoo. Ge Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli, ge yanggangongge ulungga oolengo. Ge oni wilikoweloyi naluno ngu, ge damoni nenengo oolengo nangge tetelo ewolo.

8 Ngundilo tetoni ngu, asa, Sambono Engel oni namolayayiga, ngundo enengo koondo namolayayiga ngu sano wendootoni, sa ngu gookingo ulungga tunootelo, ngundo oni moondeye de gookingo ngundilo goki hahangewonggori.

9 Yo, ngu sa ulungga de gookingoyingga, ngundo goweye gooki hahangetoyi, ngulo ngu, ene Anut kootuyisina mande biyomi oolengo elo ingowonggori. Anutndo ngu oo gookingo biyomi ngundilomu yeni, eneno tunootewonggori. Ene ngu damoningga ngu, ene ingoyingomu, ene nowoondoye ma yowoolengootoyi, Anutlo oowooyi bingamini, elo ma okoowonggori.

10-11 Ngu naluno, Sambono Engel oni kandegulayiga, enengo koondo kandegulayiga ngu yolo, Nusago Goki ngulo

yabanimo, ko enengo oo sobowooteku, nguno nguya wendowolo. Ngundilo wendootoni ngu, ooleli oolengo tunootetoni, Nusago Goki ngulo oniku, Anutno sanggili oolengo telo, mawukimboongelo, enengo mambu ogingo ngulo, ko suwoo ooleli ngulo nguya, sa gookingombo yoodeyingongga ngulo bidodo, Anutya sanggili tewonggori. Ene mande biyomi oolengo ma elo yokolo, nowoondoye ma yowoolengowonggori. Kini, enengo damoni biyomi tewonggoku, ngu ma yokowonggori.

12 Asa, ngu naluno, Sambono Engel oni kandegula gidembolo gulananggega, ngundo enengo koondoga ngu Yuparetis sono bingo ulungga nguno wendootoni, ngu sonongga ngu dikoolo, kingo nggootootewolo. Ngundilo tetoni, mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo ngulo oole yeyunootoni, ene nguwoole sa ooletekusina ulelewolo.

13 Ngundilo tetoni, ngu naluno, yuka biyomi kabusa yeyootoowe, gido dooko ngundilo. Ngundo Oliwa Ulungga ngu manggowoomonggo, ko Nusago Goki Ulunggaku manggowoomonggo, ko Setanlo ingondudu eyingo oni ebe ganagana, ngu manggowoomonggo nguya tunootewolo.

14 Ngu yuka biyomi kabusagaku, ngundo ene mete oo damoni onindo ma teweloyi, ngu damoni guladilo guladilo tetenggo. Oo biyomi kabusagakundo ngu sobosobo oni koleteyingo ululu, ngu mela ngalomuno tunootelo, ngundo me yeni ootookoowonggori. Ene ngundilo tetoni, sobosobokundo ootookoolo gooboongoolo, ngulo Anut yanggangonidodoga nguya enengo naluno ebe ulewelo tewanggo.

15 Ariya, ingoyi! No yeno ombuwelo ngu, yakaka onindo suwoono tolige mayetenggoku, ngundilo ombuwano. Ngulo ngu, ye komo ma welewelo. Kini, ye komo nolo ko ombuweloyi naluni, ngu gome meyeya sobowooyi. Ye ngundilo tetoyiga ngu, asa, ye oyumo ma yowanggo.

16 Oo yuka biyomimbo ngu mela ngalo oo sobosobo oni tabango yetoyi, ngundo Hiburu mandeno ngu oowooyi Amagedon ngu musiyongga nguno ombuwonggori.

17 Asa, Sambono Engel oni kandegula gidembolo elayayiga, ngundo enengo koondoga ngu wendootoni, doogono uwolo. Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Tempel kundingiyi ngu newende Anutlo yaba bingamini, ngunonggo Anutndo meno ulungga ewolo. Nolo sanggiline ngu ataga kiniteteku nga! Ewolo.

18 Ene ngundilo etoni ngu, ariya, yowali yootoni, gusilo ngguyi ulungga utoni, imimi ulungga oolengo yowolo. Ngu

imimi ulungga oolengo ngu kuli oni melako ngano oluwonggoku, nguno imimi gula ulungga ngundilo ngu bidodo dagayelowolo.

19 Ngu imimi ulungga nguno ngu, ende ululu ngu imimimbo wesowootoni, gumi kabusa tunootewonggori. Oni bidodo ende ululu mela bidodomo oolootenggoku, ngu nguya yombuliyelowa. Ene Anutndo ngu Babilon ende ulungga, nguno oni simoo bale ngundo bosebalese damoniye biyomi ngu ingolo, ngulo Anutndo tetoni, ene Wayin sonoyi yanggango oolengo ngu newolo. Ngu Wayin sonoyi yanggango ngu enengo sanggilini ulungga oolengo.

20 Ngu naluno nguno, meladoni bidodo, ko mela pupuli bidodo, ngu kinitelo yombuliyelowa.

21 Ayis wande wande, sono ngundilo sambononggo melako ombuwa. Ngu Ayis wande gulanangge, ngulo kowulini ngu 25 kilo Rayis si elaya ngulo kowuli ngundilo. Ngu Ayis wande wande ngu, sambononggo oni bungomo solelo, ngundo oni yutolo yombuliyelowa. Ngundilo tetoni ngu, onindo ingowonggoku ngu, Anutndo ngu Ayis oo biyomi ngu enenonggo ombute, elo ingowanggo. Ene ngundilo ingolo, ngulo ene Anutya kumundooye boolowootoni, sanggili ulungga oolengo telo, ngulo ene mandeye biyomi kootuyisina nangge, Anutya ewolo.

17

Bosebalese Balega, Ngundo Ogingo Ulungga Yowolo

1 Sambono Engel oni kandegula gidembolo elaya ngulomu gulanangge enengo gol koondo kuli oo wendowoku, koondoyigaku yolo, ombulo, nono ewolo. Ge ombuya keno! Ngu ooleko ooleko balega yanggangongga, ngu sono bingo gidalega ngu sanganimo bibitelo oolooteku, ngu ngulo gumi biyomimu inootoningga keno! Ombuya, nondo ngu Anutndo bale biyomingga ogingo ulungga gumi inowaku, ngu ge etunggelowano.

2 Mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo, ngundo ko oni gidalega melako ngano oolootenggoku nguya, ngundo ngu ooleko ooleko balega nguya bosebalese damoni biyomi ngu telo, ngulo enengo ingonduduye damoni biyomi ngundo nangge hangetoni, ene sono kowoo nelo mboolombo yoyooteku, ngundilo kapengo yetenggolo ewolo.

3 Ngu naluno, Anutlo Yukani, ngundo yanggano nunootoni, Anutlo Engel no noyootoni, oni kini melako nguno oololo oode, nguno no balega kenootoowe, ene Nusago Goki seleyingongga ngu sanganimo bibitewolo. Ngu Nusago Goki seleyingongga, ngu ene tabango kandegula

gidembolo elaya, ko nggamaliyo kande elaya, nguno ngu,
oowooye biyomi oolengongga nguno nakangootoyi ooloote.
4 Ngu balega ngu enengo nengguloni ngu nakanakan-
goyingo, ngu seleyingo oolengo. Enengo nengguloni ngulo
nakayani, ngu Gol ko digi so nakaya gula gula gome gomemu,
ko beye goyayi oolengo ulini ulunggamu, ngu goweyimo
tewolo. Kandeyimo ngu Gol sono toba teyingomu, ngu
dowooyingomu ngu newendemo enengo damoni biyomi ko
bosebalese damoni biyomi buwoo ngu bidodo toba ngu
hangewolo.
5 Enengo oowooye gula gula kembawasangoomo nakan-
gootoni oolooteku, ngu ngandilo:

Babilon Ende Ngulo Mande Yamonggawo, Bosebalese Da-
moningga Tetenggoku Ngu Bidodo Namoye, Mela
Ngano Mande Damoni Biyomi Oolengo Tetenggoku
Ngu Bidodo Namoyelo nakangowolo.

6 No ngu balega ngu kenootoowe, ene Yesuslo oni simoo
bale nowoondoyemo hamoo telo, enengo mandeni wesiyolo
ewonggoku, ngu yudoni kumoomukowonggori. Ngundilo
yudoni kumootoyi ngu, ene ooga tewoku, ngulo ene oni oni
ulungga oolengo tete.

Ene ngundilo tetoni no kenolo ngu, asa, no soluyokolo
mboolo nulewolo.
7 Ngu naluno, ngu Sambono Engel oni gulado nono ewolo.
Ge ndadilo telo, soluyokolo, ngulo ingondudu ulungga tete?
Nondo balega ngulo damoni, ko Nusago Goki nggamaliyoni
kande elayayiga, ko tabango kandegula gidembolo elayaga,
ngulo damoni nguya yootunolo ewano. Ngu balega ngu
Nusago Goki sanganimo bibitewolo.
8 Ge ngu Nusago Gokingga kuli kenowoku, ko ataga ene
keda ma ooloote. Ene kootusina Nusago Gokingga ngu mele
gumi kiningga ngu yokolo, oolelo, ene kondibo oonatelo
kinitewa. Anutndo mela oo bidodo yeyingo naluno nguno,
ene mela ngalo oni onendo Yesuslo nowoondoyemo hamoo
tewanggoku, ene keda oluweloyi bukno kuli oowooye
nakangowolo. Oni oowooye ngu bukno kini, ngundo ngu
Nusago Goki kuli kenolo, ko ataga ngu kini. Ene kootusina ko
kenolo, ene ngulo soluyokolo mboolo yulewanggolo ewolo.

9-10 Sambono Engel onindo ko ewolo. Oni ingonduduni
gome metemingga ngu, ene komo oo ngalo gome ingoni.
Nusago Goki tabango kandegula gidembolo elaya, ngundo
puli kandegula gidembolo elaya, nguno balega ngu san-
ganimo bibiteyingo ngulo gaboyi. Nusago Goki tabango
kandegula gidembolo elayaga, ngu mela ngalo oo sobosobo
oni koleteyingo kandegula gidembolo elaya, ngulo gaboyi

nguya. Sobosobo oni koleteyingo kandegula ngu kuli kumooyingo, ko ataga sobosobo oni koleteyingo gula keda oodoni, ko kootusina gula koleteloga ombulo, ngu nalu bodaga nangge oluwa.

11 Ngu Nusago Gokingga ngu, ene kuli ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo kandegula gidembolo elaya, ngulomu gula oluwolo. Kootusina ene kumoowoku, ko keda ootookoolo, ngu mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo kandegula gidembolo kabusayi, ngu tunootewa. Ene kootusina, ene hamoo oolengo oonatewa.

12 Ge kuli nggamaliyo kande elaya kenowoku, ngu gaboyi ngundilo: oni sobosobo koleteyingo kande elaya, ngundo enengo ko simoo bale soboyeloweloyi ko ngu ma tewolo. Kootusina oni koletelo kande elaya, ngundo yanggango yolo, Nusago Goki nguya nalu ootuwoo bodaga ko goboolo telo, simoo bale soboyelowanggo.

13-14 Ngu oo sobosobo oni koleteyingo ngu bidodo ingonduduye goboolo gulanangge ngu gooboongoolo, ko enengo yanggangoye ngu bidodo Nusago Goki ngu inowelo ingootenggoku, ngu bidodo Nusago Goki inootoyi, ndawugalo ngulo, ene Sipsip Nangonimboya ebe uleweloyimbolo. Ene ngundilo tetoyi ngu, Sipsip Nangoni ngundilo, ko enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni Anutndo kuli logoyelowoku, ngu nguya gooboongoolo, ene ngu ebegano nguno enendo Nusago Goki, ko enengo oni ngu yanggango yelo dagayelowanggo. Ndadilo ngulo, Sipsip Nangoni ngu oni tabango bidodo tabangoye ulungga, ko mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo, ene ngulo tabangoye ulungga ngu! Elo ewolo.

15 Ngu naluno, Sambono Engel oni ngundo nono ewolo. Ge ngu balega sono bingo gidalega sanganimo bibitetoni kenooteku, ngu sonongga ngundo oni simoo bale mela bidodomo, oni goweye moondeye gula gula, ko mande bungeye sungo sungo ngu bidodo gaboyi.

16 Ngu Nusago Gokingga, nggamaliyo kande elayaga ge kenooteku ngu, ene bidodo ooleko ooleko balega nguya mundi tewanggo. Ngundilo telo, yombuliyolo yokolo, enengo towi nengguloni, ko nakayani bidodo andangelo yokolo, enengo goweyi songgiwi nelo, okoolo de nombono kagisokowanggo.

17 Ngundilo tetoyi, ndawugalo ngulo, Anutndo ingondudu nowoondoyemo Nusago Goki yelo, ngu yanggango oni simoo bale soboyeloweloyi yunootoni, ngunonggo ene ngu kongga ngu telo oololo, Anutndo nalungga sunggi yewoku, nguno wenga kinitewa.

18 Ngu balega ngu kenowoku, ngundo ngu ende ulungga
ngulo tabango koleteyingo, ngu mela ngalo oo sobosobo oni
koleteyingo bidodo ngu soboyelooteku, ngulo oo gaboyilo
ewolo.

18

Babilon Ende Kuli Yombuliyowolo

1 Ngu naluno nguno, no Yon Sambono Engel oni gula
kenootoowe, Sambo endemonggo ombuwolo. Ene Anutndo
yanggangonidodo, dulidalinidodo ulungga oolengo inootoni,
ngulo ene mela ngano ombutoni, soluyi mela bidodo himi
oolengo yewolo.
2 Ene meno ulungga elo ewolo. Babilon ende ulunggaku ngu
yombuliyoote! Ngu hamoo oolengo, ngu yombuliy-
ooteku ngu! Ataga ngu oo yuka biyomimbolo musiyo
telo ooloote. Yo, oomboolo biyomi nguno oodoyi, ko
nu oo buwoo biyomi netenggoku, ngu musiyonggano
nguno oolootenggo.
3 Ndadilo ngulo, oni mela bidodomo, ene ngu balega nguya
bosebalese damoni biyomi telo, nowoondoye ngulo nangge
ingondudu telo, ngu onindo sono Wayin yanggango nelo
ingootenggoku ngundilo. Mela ngalo oo sobosobo oni
koleteyingo, ngu bosebalese mande damoni biyomingga
nangge nguya tewolo. Mela ngalo ene beye koyi nangge
teweloyi oni, ngu endega ngulo damoni biyomi gula gu-
lano, ko oo gome gomemu enendo suwoo suwoo yowelo
ingooteku, ngulo sitoyi beye koyi teweloyi onindo, ene oo
sitoyi ulungga yoyingolo ewolo.
4 Ngu naluno, no manggowo gula Sambo endemonggo
tunootetoni ingowono. Ene ngandilo ewolo. Ye nolo Kristen
oni simoo bale, ye komo ngu endega ngu yokoya sayi.
Kinitetoni, asa, ye nguya ngu endega ngulo mbumbuwaye,
ngu ye nguya koolowoowanggo. Ye ngu endega ngu yokolo
ngu, asa, nondo ogingo biyomi ulungga enengo wetiye ngulo
yetenoku, ngu ye ma yowanggo.
5 Enengo mbumbuwaye ngu ulungga oolengo watayetoyi,
Sambono oolete. Anutndo ngu biyomiyengga ngulo in-
gondudu tete.
6 Ye ngu ooleko ooleko balega ngundo biyobiyomi tewoku,
ngu yendo eneno ngu komo gumi elaya wendangeyi.
Ndadilo ngulo, ngu balega ngundo oo kowuli ulungga oni
yunoweloyi yetoningga, ngulo yendo ngu elayagomo kowuli
ngundilo ene ko inoyi.
7 Ngu balega ngundo enengo oowooyi bingami okoolo,
enengomo so nakaya nakanakangoyingo gome gomemu,

ngu nangge telo watayetoningga ngu, ngulo yendo komo
ogingo gumi ngundiya teyinoyi. Ene balega ngu newende-
monggo, ene enengo biyomi okoolo ewolo. No ngu mela
ngalo oo bidodo sobosobo bale ulungga oolengo. No nggami
bale kini, ngulo ngu, no ma sendowelo ingowano. Hamoo
oolengo kini, ewolo.

8 Ariya, newendemonggo ngundilo ingootoni, ngundilo
ngulo, kowuli guladilo guladilo ngu naluno nangge eneno
ombuwa. Ngu ngandilo: Sayi guladilo guladilo ngundo
ombulo yuleni kumootoyi, oni simoo bale sendo mogulu
ulungga tetoyi, ko oowalilo kumooyingo naluwo ulungga
oolengo nguno tunootewa. Nguno ngu, debo Babilon endega
ngu delo gisokowa. Yo hamoo oolengo, Anut Oo Bidodo Sem-
buli yanggangonidodoga, ngundo enengo damoni wilikolo,
kenolo, ogingo nangge oolengo inowalo ewolo.

9 Mela ngalo oo sobosobo oni koleteyingo bidodo nguya oo
biyomi goboolo tewonggoku, endemo woolo ulungga ende
dedoni, ngu kenolo, ene sendo mogulu ulungga tewanggo.

10 Onindo ngu endega ngu dedoni, yowoko dikalo,
ngunonggo ngu endemo oni ngundo enengo mbumbuwaye,
ngulo ogingo ngundilo koolowootoyi, kenolo, kiyelolo ewolo.

O gowugowulongo Babilon, ye ende ulungga yanggan-
gonggedodo! Nalu ootuwoo bodagano sodedonangge,
yengo mbumbuwaye ngulo gumi yengomo tunoote-
toni koolowootenggoku ngu! Elo ewolo.

11 Beye koyi teweloyi oni mela nga bidodo, ngulo in-
gonduduye, ngulo kowuli ingolo sendowanggo. Ndadilo
ngulo, ene musiyo gulano enengo sitoyi uliyoweloyi nguya
kini ngulo.

12-13 Yo, ngundo Babilon endega nguno beye koyi teweloyi
oni, ngundo oo ngandilo suleyoote. Gol, Siluwa, digi
nakanakangoyingomu, beye goyayimu, towi namboyi
gome gomemu, towikumba seleyingo gome gomemu,
towi nakanakangoyingo gome imakeyingomu, de gula
gula ndindingo gomemu, Elepan nggamaliyo, ko debo
Ayen koolongguyibo, ko Ayen oobo digi gagiwi gome
nakanakangoyingombo, ngundo oo gome gomemu teyingo,
suwe oo nengguloni gula gula, ko woolo gome ndindingomu
yeweloyi, ulumi gula gula ndindingo gome gomemu,
Wayin, oo kaweloyi bo ulumi gomemu, oomanongoyingo
kaweloyi oo kiki uleyingo, sipsip ko bulmakau, hos ko hos
yawasanidodomu, kingo sulena oni bidodo, ngu oo sitoyi
ngu bidodo uliyowelo suleyowonggori.

14 Beye koyi teweloyi oni, ngundo sendowelo telo ewanggo.
Oo gome gomemu bidodo, ngulo ye gome ingootenggoku,

ngu oo ngu ataga kinitete. Yo, yengo oo sitoyi bidodo kini temukootoni, gula ngudodo kinilo ewolo.

15-16 Ngu beye koyi teweloyi, oni ene kuli Babilon ende oo sitoyi uliyolo, ngulo beye yowonggoku, ngundo endemo oni simoo bale kenootoyi, ngulo mbumbuwaye ngulo ogingo ulungga oolengo ingootenggoku, ngulo ene kenolo, sosoleyingo ulungga telo, yowoko anduno ootoolo, nowoondoyemo kowuli ulungga ingolo sendolo ewolo.

O Babilon ende ulungga gowugowulongo! Ngu hamoo oolengo gowugowulongo! Kuli gengo nenggulo namboyi ngu gome gomemu, ko nenggulo seleyingo oolengo, yemulo oluwolo. Gengo so nakaya gol yowali gome gomemu, ko digi nakanakangoyingomu gomemu, ko beye goyayi nguno tewonggori.

17-18 Ngu nalu ootuwoo bodagano, sodedonangge gengo oo sitoyi ulungga oolengo, beye nguya, ngu bidodo kinitemukoyingo! Elo ewolo. Ngundilo ngulo, wanggono oni sobosobo, ngudodo enengo ko onidodo, oni simoo bale wanggono sawelo ingootenggoku, ko wanggobo beye koyi teweloyi oni, ngu bidodo endemo onilo kowuli oolengo ingootenggoku, ngu kenolo, yowokono dikalo, endemo ngulo wooloyi ooleteku, ngu kenolo ewolo. Ende ulungga gulado ene Babilon ende ngundilo oowooyidodo oodoni, ngundo Babilon endega ma dagalo oowooyidodo oodoni, ma kenowato! Ewolo.

19 Ngundilo ngulo, ene kowuli ulungga ingolo, ngulo ene tabayemo gugukakawu oolongoolo, sendo mogulu telo ewonggori.

O ende ulunggaku, gowulongo! Gengo ende nguno wanggo wendeyino oolootenggoku, ngulo sobosobo oni, ngundo gengo oo sitoyi geno suleyowonggoku, ngulo ene bobeye ulungga oolengo yoyingo! Ene nalu ootuwoo bodagano nangge, sodedonangge ene oonatemukoote! Ewonggori.

20 Ene ngundilomu, ye Sambo endemo oolootenggoku, ye enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Anutlo ingondudu eyingo oni bidodo, ye Yesuslo suleyeloyingo Aposel oni, ye bidodo komo oni oni ulungga oolengo tetenggo. Ndadilo ngulo, weti mbumbuwa ye teyingomu, ngu wilikolo, ngulo Anutndo ene Babilon mbumbuwa damoni biyomingga yeno tewonggoku, ngu wilikolo, ogingo ulungga oolengo yunoyingolo ewolo.

21 Ene ngundilo mande yokootoyi, ngu naluno nguno, Sambono Engel oni yanggangonidodo nguno digi ulungga oolengo, onindo ma okooweloyimbolo ngu okoolo yolo, wendeyino oolongoolo ewolo.

Ngundilo damoningga nguno nangge, ngu Babilon ende
ulungga ngu yolo oolongootoni, utoni, onindo ko ma
kenowanggolo ewolo.

22 Gita oowooyi Harup, ko sumbimboolo ngguyi gula gula,
ko nggusimbolo, ko unggu ngulo ngguyi nalu gulano, oni
ma ingowanggo. Oni ene ingonduduye gula gulano ko
teweloyi nalu gulano, ngundilo oni gula ngu ma oluwa. Wit
oo kiki uleweloyi ngulo kiki ngguyi, nalu gulano, oni ma
ingowanggo.

23 Solu himi, nalu gulano, onindo ma kenowanggo. Oni
ene bale yoweloyi nalu nguya kinitewa. Kulimi beye
koyi teweloyi oni, ngundo ene mela nga bidodomo ene
oowooyidodo ootoolo, ene ngunonggo oni mela bidodomo
ganaganayelootoyi, kosonggi gula gula oni yombuliyelowelo
teyingolo ewolo.

24 Anutndo ene Babilon endega ngu kenootoni, ene biyomi
telo, enengo ingondudu eyingo oni, ko enengo oni simoo bale
nowoondoyemo hamoo teyingo mela bidodomo oluwong-
goku, ngu yudoyi kumootoyi, ngu kenowonowo. Ngundilo
damoningga ngulo kowulingga bidodo Babilondo yoyingolo
ewolo.

19

Sambo Endemo Oni Bidodo Oni Oni Tewonggori

1 Babilon ende ulungga ngu delo yokootoni, ngu naluno, no
Yon ingootoowe, Sambo endemonggo, simoo bale oowooy-
ingga oolengo moguluwoolo ewonggori.

Noole komo Anutlo oowooyi bingami elo okooteto! Ngu
noolengo Anut, ene nangge gulanangge, ngundo noole
ko uliyelolo yoyowolo. Ene oowooyidodo, dulidalin-
idodo, ko yanggangonidodo oolengo ooloote.

2 Anutlo wilikoweloyi koni ngu damoni nenengo oolengomo
oni wilikoyelowa. Ngu ooleko ooleko bale ulungga, ngu
enengo damoni biyomingga, nguno oni simoo bale mela
bidodomo yombuliyelolo, ngundo Anutlo ko oni yuleni ku-
moowonggori. Ngundilo ngulo, Anutndo ngulo gumi biyomi
oolengo inoyingolo ewolo.

3 Asa, ngu naluno no ingootoowe, ene mogulu ulungga telo,
meno ko ewolo. Noole gengo oowoongge bingamingge elo
okooteto! Babilon ende ulungga delo, wooloyi oolewoku,
ngundilo suwoo suwoo delo, woolo oolelo oluwalo ewolo.

4 Sambono tabango oni onibiga namolaya ngudodo, ko Oo
Keda Oolootenggoku namolayaga, ngudodo Anut doongey-
imo penggootelo, yambo mande telo, meno ewonggori.

Hamoo oolengo! Noole gengo oowoongge elo okooteto! Elo ewonggori.

5 Ngu naluno, Anutlo yaba tanggeyimonggo meno gula ewolo. Ye Anutlo ko oni, oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini, ye bidodo komo noolengo Anutga ngu oowooyi bingami elo okootetolo ewolo.

6 Ngu naluno, no ingootoowe, mande mogulu ulungga simoo balenonggo ngguyi utoni ingootoowe, sono ululu ngguyi ngundilo uyingo, ko gusilo ngguyi ngundilo ingootoowe, ene ngundilo meno ulungga ewolo. Noole gengo oowoongge bingamingge, elo okooteto! Ge noolengo Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi! Ge yanggangonggedodo, ge oo bidodo sobosobo koleteyingo oolengo!

7 Ngulo ngu, noole oni oni ulungga oolengo telo, oowoongge bingamingge okooteto! Ndadilo ngulo, Sipsip Nangoni bale yoweloyi naluwo tunootete. Enengo baleyi ngu kuli oo yomosiyowolo. (Enengo baleyi ngu oni simoo bale eneno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.)

8 Anutndo ngu baleyi inowoku ngu, ene nenggulo namboyi oolengo yowali kendilo, pelungga soluyidodo ngu inootoni yemuwolo ewolo. (Ngu nenggulo salayingga ngu Kristen oni damoniye gome nenengo ngulo gaboyi.)

9 Ngu oo ngu tunootetoni kenootoowe, Engel oni gula nono ewolo. Ge nga mandega nga nakango. Ngu oni simoo bale ngu Anutndo negoyelootoni, Sipsip Nangoningga ngundo baleyi yoweloyi oo simbo kayingongga, nguno ombuwelo sumoo yunowoku, ngulo ene oni oni ulungga tetenggo. Ewolo. Ngu mandega ngu Anutlo mande hamoo oolengolo nono ewolo.

10 Asa, Engelndo mande elo yokootoni, no ene keyi damonimo penggootelo, yambo mande tewelo tewonowo. Ngundilo tetoowe, ene sodedonangge nono ewolo. Ge nono yambo mande ma tewelo! Ndadilo ngulo, no geya konale gulanangge, Kristen doboogulige Yesuslo mandeni nowoondoyemo hamoo telo oolooteto. Ye komo Anutno nangge yambo mande teyi! Noole ingowato. Yuka Kundingiyi ngundo Anutlo ingondudu eyingo oni nowoondoye yokutuwootoni, ngundo ene onino Yesuslo mande wesiyolo ewolo. Ngundilo wesiyolo etoyi, ngunonggo enengo mandeni ngundo oni sungo nowoondoye yokutuwootoni, ngulo ene nguya Yesuslo mande wesiyolo etenggolo ewolo.

Onindo Hos Namboyinggano Bibitewolo

11 Ngu naluno, no Sambo endemo kenootoowe, nguno Hos gula salayimu oodoni, ngu sanganimo oni gula bibitelo oluwolo. Ngu oningga ngu oowooyi ngandilo: Oni Enengo

Koni Gome Sobowoolo Teyingo ko Oni Ene Damoni Gome Nenengomu Nangge Teyingo, oowooyi ngu ngandilo. Ene simoo bale wilikoyeloweloyi bine, ngundi ene ebe uleweloyi tetoningga ngu, ene komo mande damoni gome nenengo ngu nangge keyolo ngunonggo tewa.

12 Enengo doongeyi ngu de solu ngundilo solu ooletoni, ene tabangomo Gol tomokuyi oowooyingga nguno ooloote. Enengo goweyimo oowooyi gula ooloote. Ene ngu oowooyingga ngu enengombo nangge damoni ingoote.

13 Enengo nengguloni tewoku, ngu dalowobo sonowoowolo. Onilo oowooyi ngu ngandilo, Anutlo Mandenilo ewolo.

14 Sambo ende me oni ngudodo ene hos nomboyimu sanganimo bibitelo, ene Yesus keyolo oolouwonggori. Ene towikumba tewonggoku, ngu namboyi gome oolengomu nangge telo oolouwonggori.

15 Enengo manggowoomo duge kuningo oolengo ngunonggo oolelo, mela ngalo oni simoo bale eneno nowoondoye hamoo ma teyingo ngu yuleweloyimbolo. Anutndo ewolo. Enengo usutokoni Ayenmbo teyingo, ngundo ene oni simoo bale gome soboyelowalo ewolo. Ene Wayin sonoyi winggooweloyi digi koondoyigano, nguno Wayin winggoowolo. Ngu Wayin sonoyi ulungga ngu, Anut yanggangonidodoga ngulo sanggilini ulungga oolengo ngulo gaboyi.

16 Enengo oowooyi ngu nenggulonimo, ko keyi begowoomo nguya nakangoyingomu, ngu ngandilo:

Mela Ngano Oo Bidodo Sobowooyingo Koleteyingo Ngulo Tabangoye Ulungga Oolengo. Ene Sobosobo Oni Bidodo Sembuye Ulungga, ngundilo nakangowolo.

17-18 Ngundilo tetoni, no Sambono Engel oni gula kenootoowe, sano dikalo, meno manggalu telo, nu sambolili ululumelo ombutenggoku, nguno ewolo. Ye ombuya, Anutndo oo simbo kawokuno, ngano gooboongooyi. Ye ombuya, nguno ye ngu mela ngalo oo sobosobo oni tabango, ko me onilo tabango, ko oni yanggangoyedodo, hos, ko oni hos sanganimo bibiteyingo, ko oni simoo bale oolootenggoku, ko kingo sulena oni, ko oni oowooyedodomu, ko oni oowooyedodomu kini ngu bidodo songgiwini neyilo ewolo.

19 Ngu naluno nguno, no Nusago Goki ko mela ngalo sobosobo oni koleteyingo ngudodo, ko enengo me onidodo nguya yeyootoowe gooboongoowonggori. Ene gooboongoolo, ngundo oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bibiteyingongga nguya, ko enengo me oni ngudodo ebe ulewelo tewonggori.

20 Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, oningga Hos nomboy-
ingga ngu sanganimo bibiteyingongga, ngundo Nusago Gok-
ingga ko Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe ganagana, ngu
yoyolo, meleno de nombo ko digi koolongguyi, oowooyi
Salpa, nguya gooboongoolo, sugi sugi delolooteku, nguno
oolongooyelowolo. Ene ngundilo tetoyi, ndadilo ngulo, ngu
Setanlo Ingondudu Eyingo Oni Ebe Ganaganangga, ngundo
Nusago Goki doongeyimo, oo amana onindo ma teweloyim
ngu tetoyi, ngulo oni simoo bale bidodo oo ngu kenolo nguno
mayelo, gooboongoolo, Nusago Goki ngulo gaboyimo yambo
mande tewonggori.
21 Ngu oningga Hos nomboyingga ngu sanganimo bib-
iteyingongga, ngundo duge manggowoomo oolootekungga,
ngundo Nusago Goki Ulunggaku ngulo me oni bidodo
dugebo yuleni kumoowonggori. Kumootoyi, ariya, nu
bidodo ombulo, enengo songgiwiye bidodo nemukolo useye
ndindi tewonggori.

20

Mooma 1,000 Setan Biyomimo Oluwa

1 Ebe kinitetoni, ngu naluno, no Yon Sambono Engel oni
gula no kenootoowe, ene Sambo ende yokolo ombuwolo.
Enengo kandeyimo ngu mele ulungga gumi kiningga ngu
goosooweloyi ki, uto ulungga nguya oowooyi Sen, ngu
dowoowolo.
2 Ngu Oliwa Ulungga ngu dowoolo, uto yanggango Sen,
ngundo dowoolo gosiyolo, mele gumi kini ulunggano oolon-
goowolo. Nguno ngu, ene mooma 1,000 oluwa. Ngu Oliwa
Ulungga ngu oowooyi gula ngandilo: Sile Kulimingga ngu,
Oomboolo Biyomi, ko Setan ewolo.
3 Sambono Engel oningga, ngundo Oliwa Ulungga
ngu dowoolo, mele gumi kininggano nguno oolongoolo,
mele manggowo wetu oo ngu gome ukingolo, goodoolo
gosiyowolo. Ngundilo teyingo, ngulo ene mete oni
mela bidodomo, ngu mooma 1,000 nguno ko ma
ganaganayelololuwa. Mooma 1,000 ngu kinitetoni ngu,
kootusina, ene mele goosootoyi, nalu bodagano nangge,
Setan ngundo mete oolelo, oololo ombulo tewa.

4 Ngu naluno, no ngu oni gidalega Anutndo oni wil-
ikoyeloweloyi ko ngu kuli sunggi yewoku, ngu onikundo
yaba bingamidodo ngu sanganimo bibitetoyi kenowonowo.
Ngu bibitelo, ngunonggo ngu oni oo tewonggoku, ngu
wilikoyelowelo bibitewonggori. Ngundilo telo, oni ululu

oolengo gaboye kenootoowe, ngu ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo, enengo oowooye oni gidalegano yootunootoyi, ngunonggo ene nguya Anutlo mandeni yanggango dowoowonggori. Dowootoyi, ngulo ngu, me onindo bungeye toongootoyi kumoowonggori. Ngu Kristen oni ngu, ene Nusago Gokino ko ngulo gaboyimo nguya ma yambo mande teyingo, ko ngulo sunggi ngu kembayemo ko kandeyemo nguya ma yowonggori. Ngu oni ngu, ene ko keda ootookoolo, ene Kristusya goboolo mooma 1,000 oololo, ngu oni ngu soboyelolo oluwanggo.

5 Ngu Kristen oni ngu, ene wata koleteyingo ngundo melenonggo ko keda ootookoowonggori. (Kristen Oni kumooyingo gidalega ngu mooma 1,000 nguno ma ootookoowanggo.)

6 Oni ene melenonggo tambu koletelo ootookootenggoku ngu, ene komo oni oni telo, kundingiyi oluwanggo. Ngu oni ngu, ene Anutno woolo yeyingo oni kundingiyi telo, ene Kristusya mooma 1,000 oni simoo bale melangga nga ngu sobowoolo oluwanggo. Ngundilo onikundo ene Setanlo ende biyomimo ngu ma oolouwanggo. Kini, ene suwoo suwoo Anutya oluwanggo.

Anutndo Setan Yombuliyowolo

7 Mooma 1,000 ngu kinitetoni ngu, Anutndo mele gumi kini ulunggaku ngu manggowo goosootoni, Setan ya biyomi yokolo toongewolo.

8 Yo, Setan ngu mele yokolo, oolelo, oni simoo bale mela bidodomo, ganaganayeloweloyimbolo ko tewa. Ene ngundilo telo, yade yade oololo, Gok ko Megok ngu sowe elayaga Kristuslo mundi mundi oolootenggoku, ene goobooyelootoni, me oni ulungga oolengo yeli tunootewa. Ngu me oni goobooyelootoni, ngu wendeyi sono dabemimo digi kelidi ngundilo tewa.

9 Setando mela bidodomo, me oni goobooyelolo, yade yade oololo, Anutlo simoo bale oolootenggoku musiyo pawangolo, ngunonggo Anutndo ende ulungga (Yerusalem) ngulo gome ingooteku, ngu pawangowanggo. Ngundilo tewanggoku ngu, ene Anutndo Sambononggo de soludodo yokootoni, ombulo, ngundo ngu, Setanlo me oni ngu yoodemukowa.

10 Ngundilo tetoni ngu, Anutndo ebe ganagana oni Setanngga, ngu dowoolo, mele gumi kiningga digi koolongguyimu delo oolooteku, nguno oolongoowolo. Oolongootoni, Setando ulo, nguno ene Nusago Goki ko enengo ingondudu eyingo ebe ganagana oni nguya kabusayi telo, sugi sugi ogingo ulungga oolengo koolowoolo oluwanggo.

Wilikoyeloyingo Nalu Ulungga Tunootete

11 Ngundilo tetoni nguno, no yaba namboyi ulungga
bingaminidodo ngu kenootoowe, oni gula ngu sanganimo
ngu bibitewolo. Bibitetoni, ngu naluno, mela ko sambo
nguya satoli, musiyalimo kinitewolo.
12 Ngundilo tetoni, no kenootoowe, oni kuli kumooyin-
gomu ngu oowooyedodomu, ko oowooye kinimu nguya,
enedodo ngu yabaga bingaminidodo ngu tanggeyimo dika-
wolo. Ngundilo dikatoyi, oni yaba bingaminidodo bibiteyin-
gongga, ngundo buk gidalega dowoolo wesiyolo, ko buk
gula nguya wesiyowolo. Ngu bukga ngu Yesusndo oni keda
oluweloyi ngulo buk. Ngu buk gulaga nguno oni simoo bale
mela ngano oo damoni tewonggoku, nguno ooloote. Oo
ngu buk nguno oolootenggoku, ngu Anutndo ngu oni bidodo
kumooyingomu ngu wilikowolo.
13 Ngu naluno, wendeyi koongeyingo bidodomo, oni ku-
mooyingo ngu ooletoyi; ko oni meleno meleyeloyingo ngu
ooletoyi; ko oni kumoolo Setanlo ende biyomimo oolooteng-
goku, ngu nguya Anutno mayelo gooboongoowolo. Goo-
boongootoyi, Anutndo enengo koye tewonggoku, enengomo
enengomo wilikoyelowolo.
14 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tetoni, ku-
moolo musiyo sungo sungomo, ko Setanlo ende biyomimo
nguya oluwonggoku, ngu bidodo Anutndo goobooyelolo,
wilikoyelolo, ko oolongooyelootoni, mele de nombododo
ulunggano, nguno ulo yoodetoni, suwoo suwoo ogingo in-
golo oluwanggo. Nguno oodoyi, Anutndo ewolo. Ataga
kumooweloyi damoningga ngu kinitetelo ewolo.
15 Ene wilikoyeloyingo oningga, ngundo oowooyi
Yesusndo oni keda oluweloyi bukga nguno oowooye
kini ngu, ariya, ngu oni ngu, Anutndo ngu yoyolo
oolongooyelootoni, de nombododo ngu ma kumooweloyi
mele ulungga oolooteku nguno uwonggori.

21

Sambo Ko Mela Keda

1 Ariya, ngu naluno, no Yon sambo mela keda
kenowonowolo. Sambo koletelo, ko mela koletelo, ko
wendeyi nguya ene kinitewolo.
2 Ngundilo kinitetoyi ngu, no ende kundingiyi ngu
Yerusalem keda kenootoowe, ene sambononggo Anutndo
suleyootoni ombuwolo. Anutndo ende kedaga ngu kuli gome
metemimu yelo yomosiyoyingomu, ngu bale kameyi yowelo
naluwo, nguno enengo oo kuli gome metemimu nangge, ngu
yomosiyoyingo ngundilo.

3-4 Ngu naluno, no manggowo ngguyi Anutlo yaba
bingaminidodo ngu tanggeyisina, ngunonggo manggalu telo
etoni ingowonowo. Ataga Anutndo oniya oolootenggo. Ene
oniya oluwanggoku, nguno ngu, enengo oni simoo bale
oluwanggo. Anutndo enesu nangge oni simoo baleno nguno
ootoolo, ene onilo Anut oluwa. Ngu naluno, Anutndo onilo
kowuliye ngu bidodo andangeyunootoni, ngulo ene nalu
gulano, ngu ma sendowanggo. Kumooweloyi damoningga
nguya kini; kowuli bidodo ko sendo mogulu teweloyi damon-
ingga ngu, ko ogingo ingoweloyi damoningga ngu, oo ngu
bidodo nguya kinitemukowa. Mela ngalo damoninggano
tewanggoku, ngu bidodo kinitemukowalo ewolo.

5 Ngu naluno ngu, onindo Gol yaba bingaminidodo ngu
sanganimo bibiteyingongga ngundo ewolo. Ingo! Ataga oo
ngu bidodo keda tunootete, ewolo. Ene mande gula nguya
ewolo. Ge nga mandega nga nakango. Ndadilo ngulo, nga
mandega nga ngu nenengo oolengo, ngulo oni ene ngulo
nowoondoyemo hamoo tewanggolo ewolo.

6 Asa, ene mande gula ewolo. Nolo kone temukooteno.
Nondo ngu oo ngu bidodobolo koletelo oolengo oolooteno.
Nondo nguya, ngu oo ngu bidodo wengamo oolooteno. Oni
ene sonolo kumoowaku ngu, nondo sono keda oolooteku,
sono omungo ngu sono kingo tuwoo ene inootoowe newa.

7 Oni ene newendemo hamoo tetekungga ngu yanggango
dowoolo, yade oololo kumoowaku ngu, asa, ene komo
Setanlo tewootewoo, ngu dagate. Oni ngundilo tetekungga
ngu, nondo enengo Anut oodoowe, ene nolo nangone oluwa.

8 Ene oni nolo kone metemi teweloyi ngu sosolelo
yokowanggoku; oni ene Yesuslo nowoondoyemo hamoo ma
tewanggoku; ko oni ene dobooyi uleni kumootenggoku,
ene bosebalese damoni biyomi ngu tetenggoku; oni ene
idi kosonggi damoni biyomingga ngu tetenggoku; oni ene
oomboolo ebe ganagana biyomi nguno yambo mande telo
nguno yemboongetenggoku ngu; ko oni bidodo ebe gana-
gana mande etenggoku; ngundilo oni ngu bidodo, ene de
nombododo mele ulungga digi Salpa delo gidolelo oolooteku,
nguno ulo oluwanggo. Ngu musiyongga ngu biyomi oolengo,
nguno ene ulo, sugi sugi oluwanggoku, ngu kumooweloyi
kootunggaku ngundilo ewolo.

Yerusalem Ende Keda

9 Ngu naluno, Sambono Engel gula nono ombuwolo. Ngu
Engelngga ngu Engel kandegula gidembolo elayaga ngulomu
gula, ene kandeyimo koondo kandegula gidembolo elaya,
Anutndo oni yombuliyoweloyi oo biyomi ngu koondomo
yetoni hangewolo. Ngulomu Sambono Engel gula, ngundo

ombulo nono ewolo. Ge ombutooga, nondo Sipsip Nangoni
ngulo baleyi keda ngu etunggelowanolo ewolo.
10 Ngundilo etoni, Anutlo Yukani, ngundo yanggango
nunootoni, Engel ngundo noyolo, puli ndandayingo oolengo
sanganimo nguno oolewolo. Ngu musiyongga nguno, ene
Yerusalem ende keda etunelootoni, kenootoowe, ngu endega
ngu sambononggo Anutndo suleyootoni ombuwolo.
11 Ngu ende kedaga ngulo soluni ngu Anutlo dulidalini.
Ngu endega ngulo soluni ngu, ene digi oowooyi Yaspa, ngulo
ulini ulungga oolelo ngulo yowali himi oo kombo ngundilo.
12 Ngu ende keda ulungga ngulo oonggoo pawani ngu,
awuno sambolili oolengo tewolo. Ngu endega ngulo ya-
makoni kande elaya kegidembolo elaya oodoni, nguno Sam-
bono Engel oni kande elaya kegidembolo elaya yamako
sobowoolo dikawonggori. Ngu yamako ngu, Iserel onilo
sowe kande elaya kegidembolo elayaga, ngulo oowooye
nguno nakangowonggori.
13 Ngu endega ngulo ende mundumi namolaya oodoni,
nguno yamako kabusa kabusa yeyingomu ooloote.
14 Ngu endega ngulo digi osiyi kande elaya kegidembolo
elaya ende yanggango inootenggoku, ngulo digiyi ngu Sipsip
Nangoningga ngulo suleyeloyingo Aposel oni kande elaya
kegidembolo elayaga, ngulo oowooye nakangowonggori.

15 Ngu Sambono Engel ngundo oni Gol usutokoyiga
dowoolo, ngulo endega, ngulo yamako, oonggooyi nguya
logowoowolo.
16 Ngu Sambono Engel onindo ene usutoko ende lo-
gowooweloyimbolo ngu dowoolo, ngundo ngu endega
ngu logowoowolo. Ngu endega ngulo wanggangoni ko
dabemi ngu, ko oonggoo pawani dubuli ooleyingo nguya
logowooyingo, ngu gulanangge elelemo oolengo tewolo. Ene
2,400 Kilomita ngundilo.
17 Ene oonggoo pawani nguya logowootoni, ngu oonggoo
pawa nenengo ngu 60 Mita ngundilo logowoowolo. Ngulo
logoga ngu onindo oo logowootenggoku ngundilo, ngundo
logowoowolo.
18 Ngu endega ngulo pawani ngu, Anutndo digi oowooyi
Yaspa digiga ngu telo, ko endega ngu Gol ngu Galas yowali
ngundilo yewolo. Ngu oo gabogaboyi ngundilo yowali
kendilo tewolo.
19-20 Ende ngulo digi osiyi ngu Anutndo endega ngulo oong-
goo pawayi yanggango teyinolo, digi nakanakangoyingo,
ngundo nakangowolo. Ngu digi ngu ngandilo; digi koletel-
oga ngu Yaspa; digi elayayiga ngu Sapayira, ngu ulinggiyi;
digi kabusayi ngu Aget, ngu namboyi; digi namolayayiga

ngu Emelal; digi kandegulayiga ngu Sadonikis, ngu seleyingo ko namboyi nguya goobooyingo; digi kandegula gidembolo elayayiga, ngu Koniliyon ngu digi seleyingo; digi kandegula gidembolo elayayiga ngu Kirisolayit ngu koolonggu nangge, digi kandegula gidembolo kabusayi ngu Beril ngu titoyi; digi kandegula gidembolo namolayayiga ngu Topas, ngu koolonggu nangge; digi kande elayayiga ngu Kirisopales, ngu titoyi koolongguyi nguya goobooyingo; digi kande elaya kegidembolo gulananggega ngu Hayiyasin, ngu ulinggi nakayi gula; digi kande elaya kegidembolo elayayiga ngu Ametis, ngu digi seleyingo gula.

21 Endega ngulo yamakoyi kande elaya kegidembolo elayaga, ngu beye goyayi kande elaya kegidembolo elayaga ngu namboyi oolengo ulini ulungga, ngundo tewonggori. Ende ngulo yamako gulanangge nanggemo, Anutndo beye goyayi ulungga oolengo ngu gulanangge ngundo nangge tewolo. Ngu endega ngulo ooleni ngu Gol oolengombo nangge teyingo, ngu oo kombo ngundilo yawaliyi kendilo.

22 Ngu endemo, nguno gooboongoo ya kundingiyi, Tempel, ngu no ma kenowonowo. Anut Oo Bidodo Sembuli Ulungga ko Sipsip Nangoni, ngundo nangge ende ngulo Tempel oolooteli.

23 Ngu endega nguno ngu, sa kombo ngulo himi kini. Kini oolengo, Anutlo dulidalini, ngundo nangge, ende ngu himi inootoni, ko Sipsip Nangoni ngu ende ngulo solu oolengo.

24 Kristen oni bidodo mela bidodomonggo ende nguno mayewanggoku ngu, ene Anutlo solu himimo endeyolo oolootenggo. Mela ngalo Kristen oni sobosobo koleteyingo, ngulo oo sitoyi gome gomemu, ilosalaye oododo, enengo oowooye bingamiye ngu bidodo yolo, Anutno kingo duwoo inowanggo.

25 Ngu endega nguno ngu, ene suwoo kini. Ngulo ngu, ene sa nangge oodoni, ende ngulo yamakoyi nalu bidodomo ma goodootenggo.

26 Mela bidodo melako ngano oluwonggoku, ngulo oo sitoyi gome gomemu, bobeye nguya, ko bingamiye ngu bidodo yolo, ngu kingo duwoo Anutno yewanggo.

27 Ngu endemo nguno oo biyomimu, ko mande damoni biyomi oyumododomu, ko ebe ganagana mande eweloyi damoni biyomi, ngu hamoo oolengo oni ngundilo mande damoni tetenggoku ngu, ene ngu endegano nguno ma uwanggo. Oni oowooyi Sipsip Nangonimbolo bukga nguno oowooye oolootenggoku, ngundo nangge, ene mete ngu endemo nguno uwanggo.

22

Endega Nguno Sono Bingo Keda Oolooteku Ngu

1-2 Ngu naluno ngu, Sambono Engel onindo ene no
Yon etunelootoni, sono bingo keda oolooteku, ngu nam-
boyi oolengo oo kombo ngundilo kenowonowo. Ngu
sono bingo gome gomemu ngulo omungo, ngundo Anutlo
yaba bingaminidodo ngunonggo, ko Sipsip Nangoni nguya
ngunonggo ombulo, yade yade ombuwolo. Sono bingo om-
bulo, ngu endega ngulo ooleni ulunggaku ngu, kewoolokuli
yade oolouwolo. Sono bingongga ngu dabemi gide gide, de
ngudodo keda oluweloyi yunootenggoku, ngu dikatenggo.
Ngu de ngu mooma gulananggemo engge tanggooli ngu,
tambu kande elaya kegidembolo elaya enggewolo. Yo,
hamoo oolengo, kombo gulanangge gulananggemo, de tang-
gooli gome gomemu enggetenggo. De uyi ene nguya gome
neweloyi oodoni, ngunonggo oo kowuli, ko sayi mambu ngu
bidodo oni melako ngano oluwonggoku ingootoyi, ngu de uyi
onindo netoyi, oo ngu biyomi kinitemukowa.

3 Yo, hamoo oolengo, Sambo ende kedanggano nguno
oo kumana biyomi gula ma ootoolo, ngundo oni ma
gosiyelootoni, Anut ko Sipsip Nangoni nguno nangge yambo
mande telo, eneno yemboongewanggo. Yo, Anutlo yaba
bingamini ko Sipsip Nangoni nguya ngu endemo nguno
oodoli, ngu musiyo nguno enengo ko oni, enengo koyali
tewanggo.

4 Ngu endega gome nguno Kristen oni bidodo Anutlo
omukumundoongo kenolo, kembayemo enengo oowooyi
nguno oluwa.

5 Ngu endega nguno suwoo ko ma tewa. Nguno ngu, solu
Lam ngulo himi ko solu himi nguya kini. Ndadilo ngulo,
Anut Oo Bidodo Sembuliga ngu enengombo himi yunootoni,
nguno Anutlo ko oni suwoo suwoo Anutya sobosobo tabango
telo oluwanggo.

Yesus Ngu Nalu Bodagano Ngu Ko Ombuwa

6 Ngu naluno, Sambono Engel ombulo, nono ewolo. Nga
mandega nga, ngu hamoo oolengo. Ngundo ngu, ene oni
bidodo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Anut Oo Bidodo
Sembuli, ngundo enengo Yukani, ngundo enengo ingondudu
eyingo oni ngu ingondudu yunootoni, ene ngunonggo
enengo mande wesiyolo etenggo. Anutndo enengo En-
gel suleyootoni, ombulo, ngundo enengo ko oni, ngundo
nalu bodagano oo bidodo tunooteweloyi, ngu etuyelowololo
ewolo.

7 Yesusndo ewolo. Ye gome ingoyi! No yeno nalu
bodagano ko ombuwano. Oni gidalega ene Anutlo manden-
imo oo tunooteweloyi nga bukgano oolooteku, ngu ingolo
keyootenggoku ngu, ene mete oni oni tewanggolo ewolo.
8 No, Yon, oo ngu ingolo kenowonowo. Yo, nondo mandega
nga ingolo, ko oo gaboyi kenowonoku ngu, no Engelngga oo
ngu etunelowoku ngulo keyimo penggootelo, yambo mande
tewelo ingowonowo.
9 Ene Engel oni gulado nono ewolo. Ge nono yambo
mande ma tewelo! No geya, ko gengo Kristen dobooguliige,
ko Anutlo ingondudu eyingo oni nguya, ko oni nga bukno
mande oolooteku, nga keyootenggoku nguya konayi goboolo
teteto. Ngundilo ngulo, ge ngu komo Anutno yambo mande
te! Elo ewolo.
10 Ngundilo, ene ko nono ewolo. Nga Anutlo mandega
oolooteku nga ngu, kootusina oo tunooteweloyi ngulo naluni
namoko tete. Ngundilo ngulo, nga bukga ngano mande
oolooteku, ngu ma gosiyolo ukingowelo.
11 Ngulo ngu, nowoondoye yowoolengoweloyi naluwo
pelungga kini. Ngulo ngu, oni ene damoni biyomi telo
bosebalese mande damoni biyomi tetenggoku, ngu suleyolo,
ngundilo nangge teloluwanggo. Ngundilo nangge, oni ene
mande damoni gome nenengo ngu nangge telo, kundingiyi
damoningga nguno oolootenggoku ngu, ene komo ngundilo
nangge teloluwanggolo ewolo.
12 Yesusndo ewolo. Ye gome ingoyi! No nalu bodagano
ko ombuwanoku, nguno oni bidodobolo uliye yolo ombulo
yunowano. Nondo uli gumi yunowelo ngu, oni bidodo
enengo damoniye oo tewonggoku, ngu sungo sungomo wen-
dangelo, ngundilo oolengo gumi yunowano.
13 No kulimi oo bidodo yemukolo, nguno oluwonoku, om-
bulo, oo bidodo kinitetoni, ngu naluno, nguya nondo nangge
oluwano. No damoni yelo oluwonoku, ngunonggo ombulo
oo bidodo kini teweloyi naluno, nguno nguya oluwano.
14 Oni nono nowoondoyemo hamoo telo oolootenggoku,
ene mete ende kedanggano nguno ulo, ene de tanggooli
gomemu keda oolooteku yunoweloyimbolo, mete nelo,
ngulo ene oni oni tewanggo.
15 Oni ene idi kosonggi tetenggoku; bosebalese bulibali
tetenggoku; oni ene oni yuleyi kumootenggoku; oni ene
oomboolo ebe ganagana nguno yambo mande tetenggoku;
ko oni bidodo ene ebe ganagana mande eweloyi ngulo ingolo
keyootenggoku; ngu oni ngu bidodo enengo endeyoyingo
ngu sebo endeyootenggoku ngundilo. Ngundilo oni ngundo
Anutlo ende kedaga nguno ma ulo, ene endesina nangge
oluwanggo.

16 No Yesus, nolo Sambono Engel oni, ye Kristen gooboon-
goo ya nguno nga mandega nga suleyolo yunooteno. No ngu,
Dewitlo soweni oolengo. No ngu suwoononggo sengewelo
tetoni dootungga dedeku ngu oolengolo ewolo.
17 Anutndo ko Sipsip Nangoni baleyi, ngundo Yesusno
ngandilo ewolo. Ge ombu! Etoli, ngu oni mande ingowang-
goku, ngundo nguya ewanggo. Ge komo ombu! Ewolo.
Oni ene sonolo ingooteku ngu, ene komo ombuya, ngu oni
newelo ngu, ene komo ngu sonongga keda oluweloyiga yoya
neni. Nga sonongga nga ngu, Anutndo kingo duwoo yunoote.
18 No Yondo, mande yanggango oolengo yeno eteno. Ye
komo ingondale teya! Nga bukno mande oo tunooteweloyi
oolooteku nga soweyowanggoku ngu, ariya, oo biyomi
oolengo nga bukga ngano elo nakangootoni oolooteku, ngu
bidodo Anutndo ngu oningga ngu bungomo wata yewa.
19 Ngulo ngu, oni gulado nga bukgano Anutlo mande
nakangoyingo, ngu gumingga onindo andangelo yokolo ngu,
asa, Anutndo ene nguya andangetoni ngu, ene ngu ende
kundingiyingga nguno ma ulo, de tanggooli suwoo suwoo
keda oluweloyiga ngu ma newa. Ngu ende kedaga, ko de
suwoo suwoo keda oluweloyiga, ngulo gaboyi nga bukga
ngano ngundilo nakangolo ewolo.
20 Oni (Yesus) nga mandega nga yeno oo bidodo etekungga,
ngundo ataga ete. Hamoo oolengo, no solumimonggo
eteno. No ngu komo nalu bodagano ko ombuwano! Etoni
ngu, noolendo mande gumi ewootowo. Hamoo oolengo!
Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus ge hamoo
ombu! Ewootowo.
21 Yondo ene Anut sumoo inolo yemboongewolo. Yesus
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, gedo gengo sumangengge
ngu suleyelootooga, ene gengo oni simoo bale bidodoboya
goboolo oliyi. Ngu hamoo oolengo, elo yemboongewolo.